

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Katedra občianskeho práva

**KOŠICKÉ DNI
SÚKROMNÉHO PRÁVA V.**

Recenzovaný zborník vedeckých prác

Košice 2024

Recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni súkromného práva V., ktorá sa konala v dňoch 17. až 19. apríla 2024, je čiastkovým výstupom riešenia grantovej úlohy projektu schváleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied pod registračným číslom 1/0431/23 s názvom „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty“.

Editori:

doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Mgr. Tobiáš Pacák

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Mgr. Michaela Szittyaiová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Recenzenti:

prof. JUDr. Anton Dulak, PhD.

Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

prof. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

prof. JUDr. Josef Salač Ph.D.

Univerzita Karlova v Prahe, Právnická fakulta, Katedra občanského práva

© 2024 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Publikácia je šírená v tlačenej aj elektronickej podobe pod verejnou licenciou Creative Commons 4.0CC BY-NC-ND 4.0 („Uveďte pôvod - Nepoužívajte komerčne - Nespracovávať“)

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu inú časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku zborníka vedeckých prác zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

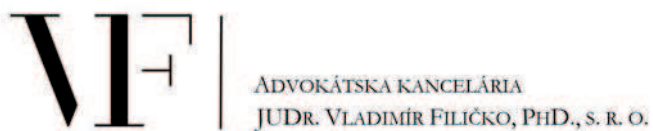
Dostupné od: 17.4.2024

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

ISBN 978-80-8129-168-5 (e-publikácia)

ISBN 978-80-8129-167-8 (tlačená publikácia)

Sponzori konferencie

KINSTELLAR

ÚVOD

Predkladaný recenzovaný zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni súkromného práva V. je v poradí už piatym publikačným výstupom vedeckých prác z tohto podujatia.

Prvý ročník Košických dni súkromného práva sa uskutočnil v roku 2016 a začínal s najvyššími ambíciami. Kládol si za cieľ založiť tradíciu organizácie takéhoto podujatia, sústrediť do Košíc odborníkov v oblasti súkromného práva a vytvoriť medzigeneračný priestor na výmenu názorov. Dnes možno skonštatovať, že sa vytýčené ciele darí naplňovať, a to nielen vďaka zanieteným organizátorom, ale najmä vďaka účastníkom, ktorých prítomnosť a vedecký prínos je pre podujatie tohto druhu neoceniteľný. A preto nás teší, že Katedra občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach spolu s občianskym združením Košické dni súkromného práva mohla zorganizovať už piaty ročník tejto konferencie.

Množstvo účastníkov a zaslané publikačné výstupy sú dôkazom toho, že konferencia Košické dni súkromného práva je platformou na medzigeneračnú diskusiu a poskytuje priestor na výmenu názorov a skúseností tak akademikom ako aj odborníkov z praxe.

Zároveň sme úprimne radi, že konferencia Košické dni súkromného práva za päťročnicu svojej existencie nadobudla aj medzinárodný rozmer a čoraz viac púta pozornosť odborníkov zo zahraničia.

Organizátori konferencie sa pri jej príprave snažia reflektovať nástojčivé právne problémy súčasnosti. Dnešná spoločnosť pomaly opúšťa fyzický svet a presúva svoje fungovanie čoraz viac do virtuálnej reality. To zásadným spôsobom mení paradigmu fungovania spoločnosti, právny poriadok nevynímajúc. Digitálna revolúcia zasahuje do všetkých oblastí práva a esenciálne vplýva na reguláciu celého právneho prostredia.

Aj tieto skutočnosti v nemalej miere ovplyvnili, že sa tento ročník Košických dni súkromného práva V. organizuje s podtitulom „Súkromné právo v digitálnej ére“. Avšak v rámci slobodnej akademickej diskusie organizátori konferencie vítajú tiež súvisiace príspevky a témy, ktoré vhodným spôsobom obohatia začatý právny dialóg. Už tradične výmena názorov na Košických dňoch súkromného práva prebieha v štyroch sekciách, ktoré predurčili aj tematické rozdelenie zborníka na občianske právo hmotné, civilné právo procesné, rodinné právo a právo duševného vlastníctva.

Príspevky v zborníku z vedeckej konferencie Košické dni súkromného práva V. boli vypracované v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0431/23 s názvom „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty“.

Zostavovatelia zborníka veria, že príspevky v ňom uverejnené budú nielen základom pre ďalšiu vedeckú diskusiu, ale v mnohom môžu byť inšpiráciou aj pre legislatívny proces, či nadväzujúci vedecký výskum.

Košice, 17.4.2024

Doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

OBSAH

OBČIANSKE PRÁVO HMOTNÉ

<i>VPLYV DIGITALIZÁCIE NA PRÁVNÝ PORIADOK EURÓPSKEJ ÚNIE A SLOVENSKEJ REPUBLIKY</i>	17

JUDr. Vladimír Filičko, PhD.

<i>PRELOMENIE ZÁSADY NEMO PLUS IURIS PRI NADOBÚDANÍ VLASTNÍCKEHO PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTIAM OD NEVLASTNÍKA</i>	26

doc. JUDr. PhDr. Marian Horváth, Ph.D.

JUDr. Zlatica Poláček Tureková, PhD.

<i>ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA V PRACOVNOM PRÁVE</i>	41

Mgr. Natália Kalinák

<i>DÍTĚ JAKO ZVLÁŠŤ ZRANITELNÝ SPOTŘEBITEL V PROSTŘEDÍ SOCIÁLNÍCH SÍTÍ</i>	54

Mgr. Petra Kotápišová

<i>DIGITÁLNE TECHNOLOGIE A MOŽNOSTI ICH VYUŽITIA AKO NOVÉHO TRANSAKČNÉHO RÁMCA</i>	61

doc. JUDr. Martin Križan, PhD.

<i>INŠTITÚT DORUČOVANIA PÍSOMNOSTÍ V PRACOVNOPRÁVNÝCH VZŤAHOCH – VZNIK, VÝZNAM A ĎALŠÍ OSUD</i>	71

Mgr. Ivan Kunderát, PhD.

<i>PROBLEMATICKÉ ASPEKTY ZODPOVEDNOSTI ŠTÁTU ZA SÚKROMNOPRÁVNE NÁROKY POŠKODENÝCH NEČINNOSŤOU ŠTÁTU PRI ODSTRÁŇOVANÍ STARÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH ZÁŤAŽÍ</i>	80

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD. univ. prof.

JUDr. Veronika Zoričáková, PhD.

<i>CEZHRANIČNÉ NÁROKY POŠKODENÝCH VLASTNÍKOV ÁUT ZO ŠKANDÁLU DIESELGATE</i>	89

JUDr. Ľuboslav Sisák, PhD.

CIVILNÉ PRÁVO PROCESNÉ

<i>DÔVODY OBNOVY KONANIA V CIVILNOM KONANÍ A ICH KOMPARÁCIA S DÔVODMI OBNOVY TRESTNÉHO KONANIA</i>	100

JUDr. Martin Baločko

<i>NIEKTORÉ ASPEKTY TROV CIVILNÉHO SPOROVÉHO KONANIA</i>	107

JUDr. Dominik Čipka

<i>NEEXISTUJÚCI DOHEAD NAD ROZHODCOVSKÝM SÚDNICTVOM? NIEKOĽKO ÚVAH NAD ODMIETANÍM PRÁVOMOCI ORGÁNMI ALTERNATÍVNEHO RIEŠENIA SPOROV</i>	116

doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD

<i>ZMENA PARADIGMY: ELEKTRONIZÁCIA EXEKÚCIÍ A BUDÚCNOSŤ DRAŽIEB</i>	128

Mgr. Viktória Jančárová

Mgr. Martin Hrčka

<i>ROZDIELY, PLUSY A MÍNUSY ELEKTRONICKÉHO V POROVNANÍ S VLASTNORUČNÝM PODPISOM</i>	137

JUDr. Martina Kerekešová

<i>HRANICE UPLATŇOVANIA FORMÁLNEJ PRAVDY V CIVILNOM SPOROVOM KONANÍ PRI POSUDZOVANÍ VECNEJ LEGITIMÁCIE</i>	142

JUDr. Viktória Kol'vecková, PhD.

<i>PASIVITA SLABŠEJ STRANY AKO ROZHODUJÚCI DETERMINANT BUDOVANIA SKUTKOVÉHO ZÁKLADU SÚDNEHO ROZHODNUTIA</i>	152

JUDr. Miroslava Kušníriková, PhD.

<i>VÝZVY A LIMITY VÝSLUCHU SVEDKA V DIGITÁLNEJ ÉRE</i>	163

prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

JUDr. Laura Fotopolusová

<i>VERITELSKÉ ORGÁNY V KONKURZNÝCH KONANIACH AKO NÁSTROJ EFEKTÍVNEHO VYMÁHANIA POHĽADÁVOK OD DLŽNÍKOV</i>	172

JUDr. PhDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA

<i>PRINCÍP PRÁVNEJ ISTOTY PRI POSÚDENÍ OTÁZKY NÁHRADY ZA ZÁKONNÉ VECNE BREMENÁ</i>	184

JUDr. Zuzana Mikulová, LL.M.

***PRÁVO NA SÚDNU OCHRANU V KONTEXTE NÁROKOV, KTORÝCH VÝŠKA ZÁVISÍ
OD ÚVAHY SÚDU* 191**

Mgr. Tobiáš Pacák

***MIESTO PODANIA ŽALOBY NA OBNOVU KONANIA PODEA SPRÁVNEHO
SÚDNEHO PORIADKU AKO ĎALŠIA PODMIENKA PRÍPUSTNOSTI?* 204**

JUDr. Ján Pollák

***AUTOMATIZACE V ROZHODOVÁNÍ CIVILNÍHO SOUDU – MOŽNOST, NEBO
NUTNOST?* 210**

JUDr. Miroslav Sedláček, Ph.D., LL.M.

***NEODKLADNÉ OPATRENIA AKO PROSTRIEDOK OCHRANY PRED UMELOU
INTELIGENCIU* 218**

JUDr. Martin Serfőzö, PhD.

***PREVENTÍVNA REŠTRUKTURALIZÁCIA* 231**

doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD.

***PRÁVNA (Č)ISTOTA CIVILNÝCH ROZHODNUTÍ Z EURÓPSKEJ PERSPEKTÍVY
ŽALoba NA OBNOVU KONANIA A PREJUDICIÁLNE OTÁZKY* 245**

Mgr. Michaela Szittyaiová

***FORMULÁROVÝ ODPOR PROTI PLATOBNÉMU ROZKAZU* 253**

JUDr. Rastislav Trnka

***IMPLEMENTÁCIA DIGITALIZÁCIE SÚDNEJ SPOLUPRÁCE V EURÓPSKEJ ÚNII
A SITUÁCIA V SLOVENSKOM CIVILNOM KONANÍ* 261**

doc. JUDr. Katarína Zajác Ševcová, PhD.

RODINNÉ PRÁVO

***PRÁVNA ÚPRAVA RODIČOVSKÉHO DÔCHODKU A GDPR* 276**

JUDr. Anna Burdová, PhD.

doc. Ing. Miroslav Gombár, PhD.

doc. Mgr. Nella Svetozarovová, PhD.

***OBJEKTIVIZÁCIA VÝŽIVNÉHO RODIČOV K DEŤOM* 285**

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

OCHRANA MALOLETÝCH V DIGITÁLNOH PRIESTORE V PODMIENKACH SR .299

Mgr. Peter Koromház, PhD.

URČENÍ OTCOVSTVÍ SOUHLASNÝM PROHLÁŠENÍM PO NOVELIZACI K 1. 1. 2024 310

JUDr. Renáta Šínová, PhD.

CÍRKEVNÍ SŇATEK V KONTEXTU MOŽNÉHO PŘIJETÍ TZV. MANŽELSTVÍ PRO VŠECHNY 319

Veronika Vališová

PRÁVA DÍTĚTE V ONLINE PROSTORU 328

JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.

PRÁVO DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA

PRÁVO AUTOROV A VYDAVATEĽOV NA NÁHRADU ODMENY 346

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.

AKT O DIGITÁLNYCH SLUŽBÁCH V BOJI PROTI DEZINFORMÁCIÁM AKO KAŽDODENNEJ DÁVKE VIRTUÁLNEJ REALITY 356

Doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

TRESTNOPRÁVNÁ OCHRANA DIGITÁLNEHO OBSAHU NA INTERNETE V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY 366

JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.

OCHRANA ZEMĚPISNÝCH OZNAČENÍ V DIGITÁLNÍM PROSTORU INTERNETU - VYBRANÉ VÝZVY 379

JUDr. Michal Černý Ph.D.

SPRAVODLIVÉ ODMENOVANIE V AUTORSKOM PRÁVE: JEHO ÚČINNOSŤ A MOŽNÉ ALTERNATÍVY 405

prof. JUDr. Branislav Hazucha, LL.D. MJur.

VÝKON MAJETKOVÝCH PRÁV NEZASTUPOVANÝCH NOSITEĽOV PRÁV V ZMYSLE AUTORSKÉHO ZÁKONA 414

JUDr. Ivan Husár LL.M.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ZLEJ VIERE PRIHLASOVATEĽA 425

JUDr. Tomáš Klinka

OBCHODNÉ TAJOMSTVO AKO NAJLEPŠÍ SPÔSOB PRÁVNEJ OCHRANY PRE ALGORITMY V PODNIKANÍ?	432

JUDr. Radka Kopčová, PhD. LL.M.

EXCESIVNÍ PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ V CIVILNÍCH ŘÍZENÍCH SOUVISEJÍCÍCH S AUTORSKÝM PRÁVEM	447

PhDr. Mgr. Michal Krajčírovič

UPLATŇOVANIE AKTU DSA A JEHO EKONOMICKÉ DOPADY	456

JUDr. Lukáš Macko, PhD.

KNOW-HOW V OBLASTI PRACOVNÉHO PRÁVA	469

JUDr. Štefan Varholík

VEREJNOPRÁVNE ASPEKTY OCHRANY MAJITEĽOV PR V NA OZNAČENIE ...	476

prof. JUDr. Peter Vojčák ,CSc.

VÝZNAM ÚŽITKOVÝCH VZOROV PRI ODHAĽOVANÍ FALŠOVANIA MLIEČNYCH VÝROBKOV	493

doc. Ing. Peter Zajác, PhD.

Ing. Jozef Čapla, PhD.

Ing. Jozef Čurlej, PhD.

OBČIANSKE PRÁVO HMOTNÉ

VPLYV DIGITALIZÁCIE NA PRÁVNÝ PORIADOK EURÓPSKEJ ÚNIE A SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

JUDr. Vladimír Filičko, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta
vladimir.filicko@upjs.sk

Abstrakt

Digitalizácia, ako stále relatívne nová forma interakcie, zaznamenala v ostatnom období významný progres. Európska únia zaradila digitalizáciu medzi jedny z najdôležitejších priorít Európskej únie. Autor v predkladanom príspevku analyzuje aktuálne legislatívne zmeny právneho poriadku Európskej únie a Slovenskej republiky, ktoré majú pôvod v potrebe regulácie dnes široko rozvinutej oblasti digitalizácie. Predmetom základného skúmania autora sú najmä Smernica o digitálnom obsahu („Digital Content Directive“) a Smernica o predaji tovaru („Sale Goods Directive“), ktoré majú byť do právneho poriadku Slovenskej republiky transponované prostredníctvom prijatia úplne nového zákona o ochrane spotrebiteľa, ako i Nariadenie o digitálnych službách („Digital Service Act“ - DSA) a Nariadenie o digitálnom trhu („Digital Markets Act“ – DMA), ktoré sú vzhľadom na charakter nariadenia priamo uplatniteľné v podmienkach Slovenskej republiky už v súčasnosti.

Abstract

Digitization, as still a relatively new form of interaction, has seen significant progress in recent years. The European Union has included digitization among the most important priorities of the European Union. In the submitted contribution, the author analyzes the current legislative changes to the legal order of the European Union and the Slovak Republic, which originate from the need to regulate today's widely developed field of digitization. The subject of the author's basic research are mainly the Digital Content Directive and the Sale Goods Directive, which are to be transposed into the legal system of the Slovak Republic through the adoption of a completely new law on consumer protection, as well as The Regulation on digital services ("Digital Service Act" - DSA) and the Regulation on the digital market ("Digital Markets Act" - DMA), which, due to the nature of the regulation, are already directly applicable in the conditions of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: Smernica o digitálnom obsahu, Smernica o predaji tovaru, Nariadenie o digitálnych službách, Nariadenie o digitálnom trhu, tovar s digitálnymi prvkami, vec s digitálnymi prvkami, zmluva s digitálnym plnením, spotrebiteľ

Key words: Digital Content Directive, Sale Goods Directive, Digital Service Act, Digital Markets Act, goods with digital elements, item with digital elements, contract with digital fulfillment, consumer

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VEGA 1/0431/23 „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty“.

Úvod

Digitálne služby ovplyvňujú každodenný život väčšiny subjektov účastných trhu rôznymi spôsobmi².

Spotrebiteľia ich využívajú na vzájomnú komunikáciu, nakupovanie, objednávanie jedla, vyhľadávanie informácií, sledovanie filmov, počúvanie hudby a ďalšie. Obchodníci zase na cezhraničný obchod a prístup na nové trhy.

Digitalizácia, ako stále relatívne nová forma interakcie, zaznamenala v ostatnom období významný progres. Tento progres bude bezpochyby napredovať aj v ďalšom období, a to najmä vzhľadom na to, že digitalizáciu je v súčasnosti možné považovať za jednu z najdôležitejších priorít Európskej únie.

Európske inštitúcie v poslednom období intenzívne pracujú na formovaní novej legislatívy, ktorej účelom je okrem iného posilnenie práv občanov členských štátov Európskej únie v oblasti poskytovania digitálnych služieb. Okrem posilnenia a ochrany práv je účelom legislatívy v oblasti digitalizácie taktiež vytvorenie podmienok na posilnenie samotnej digitálnej interakcie a zintenzívnenie využitia digitalizácie ako takej.

Posilnenie digitalizácie má priniesť spoločnosti mnohé výhody. Európska únia si kladie za cieľ posilniť svoju digitálnu suverenitu a udávať trend v oblasti digitalizácie.

Na usmernenie digitálnej transformácie v prostredí Európskej únie predstavila Európska komisia program politiky s názvom Európske digitálne desaťročie³, ktorý obsahuje konkrétne ciele a úlohy do roku 2030 v oblastiach, ako sú zručnosti, bezpečná a udržateľná digitálna infraštruktúra, digitálna transformácia podnikov a digitalizácia verejných služieb.

Za základné oblasti, v ktorých Európska komisia realizuje alebo plánuje realizovať legislatívnu činnosť možno označiť reguláciu umelej inteligencie⁴, využitie potenciálu veľkých dát a umelej inteligencie⁵, zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti⁶, podporu digitálnych zručností, reguláciu oblasti platformovej ekonomiky a bezpečnosti na internete,

² Bližšie pozri napr.:

KOROMHÁZ P.: Elektronické zdravotníctvo ako predpoklad pre poskytovanie zdravotných služieb v prostredí jednotného digitálneho trhu EÚ. In: MMK 2023: recenzovaný zborník príspevků medzinárodnej vedeckej konferencie. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2023, ISBN 978-80-87952-39-9. s. 341-346

BAČÁROVÁ, R. Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete. In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 441-458. ISBN 978-80-574-0024-0.

BAČÁROVÁ, R. Protichodné záujmy subjektov autorského práva ako príčina konfliktov v autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu európskej únie. In: ADAMOVIČ, Z. (ed.): Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 4. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2020. 232 s. ISBN 978-80-568-0329.

³ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_sk

⁴ bližšie pozri návrh nariadenia o umelej inteligencii - https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-and-trust-artificial-intelligence_en#latest

⁵ S cieľom pomôcť uvoľniť potenciál veľkých dát a umelej inteligencie prijal Parlament v rokoch 2022 a 2023 dva zákony na podporu zdieľania údajov – <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20220331STO26411/posilnenie-zdieľania-udajov-v-eu-ake-su-vyhody>

⁶ S cieľom lepšie chrániť Európanov a podniky pred kybernetickými hrozbami prijal Parlament v novembri 2022 nové zákony posilňujúce kybernetickú bezpečnosť EÚ v kľúčových odvetviach - <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20221103STO48002/boj-proti-pocitacovej-kriminalite-nove-zakony-eu-o-kybernetickej-bezpecnosti>

Parlament prijal taktiež pravidlá s cieľom zabrániť šíreniu teroristického obsahu online v roku 2021, ktoré vstúpili do platnosti v júni 2022 – bližšie pozri <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20190919STO61425/internetove-platformy-budu-musiet-do-hodiny-zmazavat-teroristicky-obsah>

spravodlivého zdaňovania v digitálnej ekonomike, vysokokvalitnej digitálnej infraštruktúre a ďalších.

Rešpektujúc príchod digitálnej doby, Európska únia reaguje na uvedenú zmenu vo vývoji spoločnosti a začala usilovať o vytvorenie jednotného digitálneho trhu, ktorý umožní ďalšiu podporu hospodárstva, zníži vplyv a zaťaženie životného prostredia, ale v neposlednom rade zvýši kvalitu života občanov EÚ⁷.

Významným krokom pri regulácii právnych vzťahov vznikajúcich v digitálnom prostredí bolo prijatie dvoch spotrebiteľských smerníc, a to:

1. Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/770 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb („Digital Content Directive“) (ďalej aj ako „Smernica o digitálnom obsahu“) a

2. Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/771 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o predaji tovaru, ktorou sa mení nariadenie (EÚ) 2017/2394 a smernica 2009/22/ES a zrušuje smernica 1999/44/ES⁸ („Sale Goods Directive“) (ďalej aj ako „Smernica o predaji tovaru“);

Za ďalšie významné akty regulujúce oblasť digitalizácie na úrovni Európskej únie možno považovať taktiež:

1. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES („Digital Service Act“) (ďalej aj ako „Nariadenie o digitálnych službách“ alebo aj „DSA“) a

2. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/1925 zo 14. septembra 2022 o súťažschopných a spravodlivých trhoch digitálneho sektora a o zmene smerníc (EÚ) 2019/1937 a (EÚ) 2020/1828 („Digital Markets Act“) (ďalej aj ako „Nariadenie o digitálnych trhoch“ alebo aj „DMA“);

V predložení príspevku poukážeme na nosné ciele a základné pravidlá regulácie uvedených právnych aktov.

1. Smernica o digitálnom obsahu

Smernica o digitálnom obsahu upravuje niektoré aspekty zmlúv o poskytovaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb, uzatváraných medzi obchodníkmi⁹, v anglickej jazykovej verzii „trader“¹⁰ (t. j. smernica v tomto prípade upustila od všeobecne používaného pojmu „predávajúci“ či „podnikateľ“) a spotrebiteľmi¹¹.

Smernica o digitálnom obsahu sa týka poskytovania digitálneho obsahu a digitálnych služieb. Základným predmetom jej úpravy je najmä úprava:

⁷ KOROMHÁZ P.: Elektronické zdravotníctvo ako predpoklad pre poskytovanie zdravotných služieb v prostredí jednotného digitálneho trhu EÚ. In: MMK 2023: recenzovaný zborník príspevků medzinárodnej vedeckej konferencie. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2023, ISBN 978-80-87952-39-9. s. 341-346

⁸ DULAKOVÁ JAKUBEKOVÁ D.: Predaj tovaru v obchode v kontexte s novou spotrebiteľskou smernicou o predaji tovaru - č. 2019/701. In: Paneurópske právnické listy, ročník II., rok 2019, číslo 2, ISSN 2644-450X

⁹ čl. 2 ods. 5 Smernice o digitálnom obsahu: „obchodník“ je akákoľvek fyzická alebo právnická osoba bez ohľadu na to, či je v súkromnom alebo verejnom vlastníctve, ktorá v súvislosti so zmluvami, na ktoré sa vzťahuje táto smernica, koná na účely, ktoré sa týkajú jej obchodnej alebo podnikateľskej činnosti, remesla alebo povolania, a to aj prostredníctvom inej osoby konajúcej v jej mene alebo z jej poverenia;

¹⁰ 'trader' means any natural or legal person, irrespective of whether privately or publicly owned, that is acting, including through any other person acting in that natural or legal person's name or on that person's behalf, for purposes relating to that person's trade, business, craft, or profession, in relation to contracts covered by this Directive;

¹¹ čl. 2 ods. 6 Smernice o digitálnom obsahu: „spotrebiteľ“ je akákoľvek fyzická osoba, ktorá v súvislosti so zmluvami, na ktoré sa vzťahuje táto smernica, koná na účely, ktoré sa netýkajú jej obchodnej ani podnikateľskej činnosti, remesla ani povolania;

- a) pravidiel posudzovania súladu digitálneho obsahu alebo digitálnej služby so zmluvou,
- b) prostriedkov nápravy v prípade absencie takéhoto súladu,
- c) prostriedkov nápravy v prípade nedodania digitálneho obsahu alebo digitálnej služby,
- d) predpokladov na uplatnenie prostriedkov nápravy a
- e) úprava pravidiel zmeny digitálneho obsahu alebo digitálnej služby.

Smernica o digitálnom obsahu zavádza nový pojem, a to pojem tovar s digitálnymi prvkami. Tovarom s digitálnymi prvkami sa v zmysle Smernice o digitálnom obsahu rozumie akýkoľvek hmotný huteľný predmet, ktorý obsahuje digitálny obsah alebo digitálnu službu (napr. DVD, smartfón, počítač), alebo je s digitálnym obsahom alebo digitálnou službou prepojený takým spôsobom, že absencia uvedeného digitálneho obsahu alebo digitálnej služby by bránila tovaru plniť jeho funkcie^{12, 13}.

Digitálnym obsahom sa v zmysle Smernice o digitálnom obsahu považujú dáta, ktoré sa vyprodukujú a dodávajú v digitálnej forme¹⁴. Môže sa teda jednať napríklad o hudbu, video, počítačovú hru a podobne.

Za digitálnu službu je v zmysle Smernice o digitálnom obsahu považovaná služba, ktorá:

- a) spotrebiteľovi umožňuje vytvárať, spracúvať alebo uchovávať údaje v digitálnej forme alebo mať k takýmto údajom prístup (napr. cloudové úložisko), ako i služba, ktorá
- b) spotrebiteľovi umožňuje výmenu údajov v digitálnej forme (napr. WhatsApp, Viber) alebo akúkoľvek inú interakciu s údajmi v digitálnej forme, ktoré nahráva alebo vytvára spotrebiteľ alebo iní používatelia uvedenej služby (napr. Facebook, Instagram, YouTube a pod.)¹⁵;

Smernica o digitálnom obsahu sa však uplatňuje nezávisle od média použitého na prenos digitálneho obsahu alebo digitálnej služby alebo na poskytnutie prístupu k nim.

Do rozsahu jej pôsobnosti patria aj na čísle nezávislé služby interpersonálnej komunikácie (napr. WhatsApp, Viber), hoci prístup na internet a iné elektronické komunikačné služby sú z jej pôsobnosti vylúčené¹⁶.

Smernica o digitálnom obsahu sa naopak neuplatňuje na digitálny obsah alebo digitálne služby, ktoré sú súčasťou tovaru alebo sú s ním prepojené takým spôsobom, že by absencia uvedeného digitálneho obsahu alebo digitálnej služby bránila tovaru plniť jeho funkcie a ktoré sa poskytujú spolu s tovarom na základe kúpnej zmluvy týkajúcej sa tohto tovaru bez ohľadu na to, či takýto digitálny obsah alebo digitálnu službu dodáva predávajúci alebo tretia strana (napr. inteligentná práčka alebo inteligentné hodinky, smartfón, počítač a pod.)¹⁷.

Ak sa však tovar a softvér ponúkajú samostatne (napr. spotrebiteľ si do svojho smartfónu/počítača stiahne aplikáciu, ktorá nebola predinštalovaná), na súlad tohto softvéru sa budú vzťahovať pravidlá Smernica o digitálnom obsahu.

¹² V zmysle článku 3 ods. 4. sa však Smernica o digitálnom obsahu neuplatňuje na digitálny obsah alebo digitálne služby, ktoré sú súčasťou tovaru alebo sú s ním prepojené takým spôsobom, že absencia uvedeného digitálneho obsahu alebo digitálnej služby by bránila tovaru plniť jeho funkcie a ktoré sa poskytujú spolu s tovarom na základe kúpnej zmluvy týkajúcej sa tohto tovaru bez ohľadu na to, či takýto digitálny obsah alebo digitálnu službu dodáva predávajúci alebo tretia strana.

¹³ Článok 2 ods. 3. Smernice o digitálnom obsahu

¹⁴ Článok 2 bod 1. Smernice o digitálnom obsahu

¹⁵ Článok 2 bod 2 Smernice o digitálnom obsahu

¹⁶ Článok 3 ods.5 písm. b) Smernice o digitálnom obsahu

¹⁷ Článok 3 ods. 4 Smernice o digitálnom obsahu

V takom prípade sa na vzniknuté otázky bude aplikovať Smernica o predaji tovaru. To teda znamená, že spotrebiteľia budú mať právo na zákonnú záruku na predinštalovaný softvér (smartfón, počítač a pod.), ak sa nedodá bezpečnostná záplata alebo sa nedodajú aktualizácie.

2. Smernica o predaji tovaru

Predmet regulácie Smernice o predaji tovaru je podstatne širší ako je oblasť digitalizácie, keďže sa uvedená smernica vzťahuje na všetky zmluvy o predaji tovaru a to bez ohľadu na to, či sú uzatvorené za fyzickej prítomnosti (v predajniach), online alebo prostredníctvom iných prostriedkov predaja na diaľku, pričom sa rovnako vzťahuje nie len na akýkoľvek bežný tovar, ale aj na tovar s digitálnym prvkom¹⁸, tovar s predinštalovaným softvérom¹⁹, ako i tovar, ktorý je pripojený k digitálnej službe, pokiaľ je digitálny prvok potrebný na to, aby tovar plnil svoje funkcie a bol ponúkaný v rámci tej istej kúpnej zmluvy.

Predmetom úpravy Smernice o predaji tovaru je najmä vymedzenie:

- a) požiadaviek na kúpne zmluvy uzatvárané medzi predávajúcimi a spotrebiteľmi,
- b) pravidiel posudzovania súladu tovaru so zmluvou,
- c) prostriedkov nápravy v prípade nesúladu so zmluvou,
- d) postupov na uplatnenie prostriedkov nápravy, ako aj obchodných záruk²⁰.

Na zmluvy s digitálnym plnením sa okrem ustanovení Smernice o digitálnom obsahu aplikujú taktiež vybrané ustanovenia Smernice o predaji tovaru, keďže táto sa podľa čl. 3 uvedenej smernice vzťahuje na všetky odplatné zmluvy, na základe ktorých obchodník dodáva spotrebiteľovi digitálne plnenie (t.j. digitálny obsah alebo digitálnu službu).

Odplatným dodaním sa v zmysle Smernice o predaji tovaru rozumie nie len dodanie digitálneho plnenia za finančné protiplnenie (odplatu v peniazoch), ale i prípad kedy je digitálne plnenie poskytnuté výmenou za údaje spotrebiteľa.

3. Transpozícia Smernice o digitálnom obsahu a Smernice o predaji tovaru

Vo vzťahu k transpozícii Smernice o digitálnom obsahu, ako i Smernice o predaji tovaru je potrebné uviesť, že oba uvedené smernice boli prijaté v režime úplnej harmonizácie²¹.

Transpozícia Smernice o digitálnom obsahu a Smernice o predaji tovaru má byť v podmienkach Slovenskej republiky realizovaná prijatím úplne nového zákona o ochrane spotrebiteľa.

Návrh zákona o ochrane spotrebiteľa bol schválený Národnou radou Slovenskej republiky ešte dňa 20. júna 2023. Predmetný návrh však bol 10. júla 2023 vrátený Prezidentkou Slovenskej republiky Národnej rade Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie.

Do dnešného dňa²² nebolo prelomené veto Prezidenta Slovenskej republiky, a teda stále nedošlo k transpozícii predmetných smerníc do právneho poriadku Slovenskej republiky.

V uvedenej súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť, že Smernica o digitálnom obsahu a Smernica o predaji tovaru mali byť transponované do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov Európskej únie do 1. júla 2021.

¹⁸ napr. inteligentná práčka alebo inteligentné hodinky

¹⁹ napr. smartfón, počítač

²⁰ Bližšie pozri DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ D.: Predaj tovaru v obchode v kontexte s novou spotrebiteľskou smernicou o predaji tovaru - č. 2019/701. In: Paneurópske právnické listy, ročník II., rok 2019, číslo 2, ISSN 2644-450X

²¹ Tzv. úplná harmonizácia spočíva v tom, že členské štáty pri implementácii smernice nesmú zachovať ani zaviesť vo svojom vnútroštátnom práve ustanovenia, ktoré sa odchyľujú od ustanovení implementovanej smernice.

²² Aktuálne k 08.04.2024

Zároveň je potrebné uviesť, že ustanovenia Smernice o digitálnom obsahu a Smernice o predaji tovaru sa v zmysle čl. 24 oboch uvedených smerníc uplatňujú od 1. januára 2022.

4. Nariadenie o digitálnych službách

Základným cieľom Nariadenia o digitálnych službách je vytvorenie bezpečného resp. bezpečnejšieho digitálneho priestoru, v ktorom budú chránené základné práva všetkých používateľov digitálnych služieb, ale i podpora inovácie, rastu a konkurencieschopnosti a uľahčenie expanzie menších platforiem, malých a stredných podnikov a startupov.

Digitálne služby zahŕňajú veľkú kategóriu online služieb, od jednoduchých webových sídiel až po služby internetovej infraštruktúry a online platformy.

Regulácia nariadenia o digitálnych službách sa týka predovšetkým online sprostredkovateľov a platforiem (napr. online trhy, sociálne siete, platformy na zdieľanie obsahu, obchody s aplikáciami a online platformy na cestovanie a ubytovanie a pod.).

Hlavným cieľom Nariadenia o digitálnych službách je vytvorenie právneho rámca, ktorý umožní predchádzať nezákonným a škodlivým aktivitám na internete a šíreniu dezinformácií. Cieľom je taktiež zaistenie bezpečnosti používateľov-spotrebiteľov, ochrana základných práv a vytvorenie spravodlivého a otvoreného prostredia online platforiem.

Nariadenie o digitálnych službách sa vzťahuje na veľmi veľké platformy²³, online platformy²⁴, hostingové služby²⁵, ako i sprostredkovateľské služby²⁶.

Medzi päť základných oblastí regulácie nariadenia o digitálnych službách, ktoré majú zabezpečiť bezpečnosť užívateľov možno zaradiť:

1. Ochranu pred nebezpečným tovarom a nezákonným obsahom

- Nariadenie o digitálnych službách má uľahčiť nahlasovanie nezákonného obsahu (napr. nenávisťných prejavov, alebo tovaru, napríklad falšovaných výrobkov), a to zavedením povinných používateľsky ústretových systémov označovania. Platformy budú musieť výstrahy dôsledne a včas spracúvať a priebežne o nich používateľa informovať. Takisto má mať používateľ jasné informácie o tom, od koho nakupujete tovar alebo služby na internete.

2. Pomoc pri kybernetickom šikanovaní

- Nariadenie o digitálnych službách zavedie silnejšiu ochranu osôb, ktoré sa stanú terčom online obťažovania a šikanovania. Používateľom okrem iného umožní, aby mohli rýchlo identifikovať všetky súkromné obrázky publikované bez súhlasu či iný zdieľaný nezákonný obsah, ktorý možno považovať za zneužívanie.

3. Obmedzenie cielenej reklamy

- Nariadenie o digitálnych službách zavádza transparentnosť reklamy, pričom sa má zabezpečiť, aby bola jasne označená a aby boli k dispozícii informácie o tom, kto reklamu uvádza a prečo ju užívateľ vidí. Zavádza sa aj zákaz určitých druhov reklamy na online platformách, napríklad reklamy vychádzajúcej z citlivých kategórií údajov vrátane sexuality, náboženstva alebo rasy, a úplný zákaz reklamy cielenej na deti na základe ich osobných údajov.

²³ Online platformy a sprostredkovateľov, ktorí majú v EÚ viac ako 45 miliónov používateľov mesačne. Nariadenie o digitálnych službách obsahuje zoznam veľmi veľkých online platforiem.

²⁴ Online platformy prepájajú predajcov a spotrebiteľov, ako sú elektronické trhoviská, obchody s aplikáciami, platformy kolaboratívneho hospodárstva či platformy sociálnych médií.

²⁵ Hostingové služby, ako napríklad cloudové a webové hostingové služby (vrátane online platforiem).

²⁶ Sprostredkovateľské služby ponúkajúce sieťovú infraštruktúru: poskytovatelia služby pripojenia na internet a registrátori domén (vrátane hostingových služieb).

4. Ochranu pri moderovaní obsahu

- Nariadenie o digitálnych službách má umožniť napadnúť platformy, ktoré sa rozhodnú stiahnuť publikovaný obsah prostredníctvom ľahko použiteľného, bezplatného mechanizmu podávania sťažností.

5. Zjednodušenie (zmluvných) podmienok

- Nariadenie o digitálnych službách ukladá veľmi veľkým online platformám povinnosť uvádzať jasné a stručné zhrnutia svojich obchodných podmienok v príslušnom jazyku EÚ, takže všetci používatelia sa budú môcť oboznámiť s tým, s čím majú vyjadriť súhlas.²⁷

Všetci online sprostredkovatelia (bez ohľadu na to, či sú usadení v EÚ alebo mimo nej) ponúkajúci svoje služby na jednotnom trhu sú povinní dodržiavať pravidlá normované Nariadením o digitálnych službách, ktoré sú stanovené odlišne pre jednotlivé subjekty podľa ich veľkosti a dosahu na jednotný trh.

Od 17. februára 2024 sa pravidlá aktu o digitálnych službách vzťahujú na všetky platformy. Od konca augusta 2023 sa už tieto pravidlá uplatňovali na určené platformy s viac ako 45 miliónmi používateľov (10 % obyvateľstva EÚ), tzv. veľmi veľké online platformy (VLOP) alebo veľmi veľké internetové vyhľadávače (VLOSE).

Najprísnejšie povinnosti vyplývajúce z predmetného nariadenia sú dané práve veľmi veľkým platformám. Zoznam veľmi veľkých online platforiem (VLOP) a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov (VLOSE) je prílohou samotného Nariadenia o digitálnych službách. Ku dňu 14. marca 2024 eviduje Komisia celkovo 17 takýchto subjektov²⁸.

Veľmi veľké platformy sú povinné najmä:

- a) vytvoriť kontaktné miesto pre orgány a používateľov,
- b) nahlasovať trestné činy,
- c) používať užívateľsky ústretové obchodné podmienky a
- d) byť transparentné, pokiaľ ide o reklamu, odporúčacie systémy alebo rozhodnutia o moderovaní obsahu;

Veľmi veľké platformy musia taktiež identifikovať, analyzovať a hodnotiť systémové riziká, ktoré súvisia s ich službami. Mali by sa zamerať najmä na riziká súvisiace s:

- a) nezákonným obsahom,
- b) porušovaním základných práv, ako je sloboda prejavu, sloboda a pluralita médií, diskriminácia, ochrana spotrebiteľa a práva detí,
- c) ohrozením verejnej bezpečnosti a volebných procesov a
- d) hrozbou rodovo motivovaného násillia, ohrozenia verejného zdravia, ochrany maloletých a ohrození duševného či fyzického stavu užívateľa;²⁹

5. Nariadenie o digitálnych trhoch

Základným cieľom Nariadenia o digitálnych trhoch je vytvorenie rovnakých podmienok na podporu inovácií, rastu a konkurencieschopnosti na európskom jednotnom trhu, ako aj na celom svete.

Nariadenie o digitálnych trhoch obsahuje úpravu kritérií na identifikáciu „strážcov prístupu“³⁰. Strážcami prístupu sú veľké digitálne platformy poskytujúce tzv. základné platformové služby, ako sú napríklad internetové vyhľadávače, obchody s aplikáciami, služby zasielania správ.

²⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/safer-online>

²⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/list-designated-vlops-and-vloses>

²⁹ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/dsa-vlops>

³⁰ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-markets-act-ensuring-fair-and-open-digital-markets_sk

Platformy strážcov prístupu sú digitálne platformy so systémovou úlohou na vnútornom trhu, ktoré fungujú resp. môžu fungovať ako prekážky medzi podnikmi a spotrebiteľmi pre dôležité digitálne služby. Na digitálnych trhoch sa objavili ako strážcovia prístupu s právomocou vystupovať ako súkromní tvorcovia pravidiel. Ich pravidlá niekedy vedú k nespravodlivým podmienkam pre podniky, ktoré tieto platformy využívajú, a k menšiemu výberu pre spotrebiteľov. Na niektoré z týchto služieb sa vzťahuje aj nariadenie o digitálnych službách, ale z rôznych dôvodov a s rôznymi druhmi ustanovení.

Novými pravidlami sa stanovujú povinnosti strážcov prístupu, „do’s“ a „don’ts“, ktoré musia dodržiavať pri svojej každodennej činnosti.

Príklady „do“: strážcovia prístupu budú musieť napríklad:

- umožniť tretím stranám spolupracovať s vlastnými službami strážcu prístupu v určitých osobitných situáciách;
- umožniť svojim komerčným používateľom prístup k údajom, ktoré generujú pri používaní platformy strážcu prístupu;
- poskytovať spoločnostiam, ktoré inzerujú na svojej platforme, nástroje a informácie potrebné pre inzerentov a vydavateľov, aby mohli vykonať vlastné nezávislé overovanie svojich reklám hosťovaných strážcom prístupu;
- umožniť svojim komerčným používateľom propagovať ich ponuku a uzatvárať zmluvy so svojimi zákazníkmi mimo platformy strážcu prístupu.

Príklad „Don’ts“: strážcovia prístupu napríklad už nebudú:

- pri klasifikácii služieb a produktov ponúkaných samotným strážcom prístupu priaznivejšie zaobchádzať ako s podobnými službami alebo produktmi, ktoré ponúkajú tretie strany na platforme strážcu prístupu;
- zabrániť tomu, aby sa spotrebiteľia prepojovali s podnikmi mimo ich platformy;
- zabrániť používateľom v odinštalovaní akéhokoľvek predinštalovaného softvéru alebo aplikácie, ak si to želajú;
- sledovať koncových používateľov mimo základnej platformovej služby strážcov prístupu na účely cieľenej reklamy bez toho, aby bol udelený účinný súhlas.

Nariadenie o digitálnych trhoch nadobudlo účinnosť 1. novembra 2022 a uplatňuje sa 2. mája 2023.

Záver

Regulácia právnych vzťahov, ako i ďalších oblastí digitalizácie zo strany Európskej únie je vzhľadom na jej značné rozšírenie potrebné hodnotiť vysoko pozitívne.

Nastavenie základnej regulatívy, ktorá sa bude v budúcnosti bezpochyby dopĺňať a rozvíjať je veľmi dôležitým krokom pre dosiahnutia stanoveného cieľa, ktorým je vytvorenie jednotného digitálneho trhu, v ktorom sú chránené práva spotrebiteľov, ale i menších profesionálnych užívateľov.

Obrovskou výzvou v uvedenej oblasti je regulácia umelej inteligencie. Aj v tejto oblasti už začala Európska únia pracovať na legislatívnej úprave.

Negatívne je potrebné hodnotiť fakt, že v podmienkach Slovenskej republiky napriek uplynutiu transpozičnej lehoty do dnešného dňa nedošlo k transpozícii ani implementácii Smernice o digitálnych službách ani Smernice o predaji tovaru do vnútroštátneho právneho poriadku Slovenskej republiky.

Uvedený problém sa našťastie nevyskytol pri Nariadení o digitálnych službách a Nariadení o digitálnom trhu, ktoré sú vzhľadom na charakter nariadenia priamo uplatniteľné v podmienkach Slovenskej republiky už v súčasnosti.

Zoznam použitých zdrojov

BAČÁROVÁ, R. Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete. In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 441-458. ISBN 978-80-574-0024-0.

BAČÁROVÁ, R. Protichodné záujmy subjektov autorského práva ako príčina konfliktov v autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu európskej únie. In: ADAMOVÁ, Z. (ed.): Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 4. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva SAV v Bratislave, 2020. 232 s. ISBN 978-80-568-0329.

ČOLLÁK, J.: Mlčanie alebo nečinnosť ako právny úkon: niekoľko úvah o občianskom práve vo svete internetu alebo (ne)jasný systém "súhlasu a nesúhlasu". In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, ISBN 978-80-8152-400-4. s. 32-41

DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ D.: Predaj tovaru v obchode v kontexte s novou spotrebiteľskou smernicou o predaji tovaru - č. 2019/701. In: Paneurópske právnické listy, ročník II., rok 2019, číslo 2, ISSN 2644-450X

KOROMHÁZ P.: Elektronické zdravotníctvo ako predpoklad pre poskytovanie zdravotných služieb v prostredí jednotného digitálneho trhu EÚ. In: MMK 2023: recenzovaný sborník přísěvků mezinárodní vědecké konference. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2023, ISBN 978-80-87952-39-9. s. 341-346

VOJČÍK P. a kol.: Občianske právo hmotné. 3. vyd. 2. diel. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-80-7380-845-7

PRELOMENIE ZÁSADY NEMO PLUS IURIS PRI NADOBÚDANÍ VLASTNÍCKEHO PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTIAM OD NEVLASTNÍKA

doc. JUDr. PhDr. Marian Horváth, Ph.D.,

Vysoká škola Danubius,
Fakulta práva Janka Jesenského Sládkovičovo,
email: marian.horvath@vsdanubius.sk

JUDr. Zlatica Poláček Tureková, PhD.

Vysoká škola Danubius,
Fakulta práva Janka Jesenského Sládkovičovo,
email: zlatica.polacek-turekova@vsdanubius.sk

Abstrakt

Judikatúra týkajúca sa nadobúdania vlastníckeho práva od nevlastníka prešla v posledných rokoch pokusom o prelomenie zásady nemo plus iuris. Aktuálnosť základných zásad rímskeho práva v modernej dobe je pozoruhodná. Ďalší vývoj spoločnosti však prináša aj určité zmeny nazerania na tradičné právne princípy. Prostredníctvom analýzy relevantnej judikatúry a platnej právnej úpravy nadobúdania vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam od nevlastníka v Slovenskej republike sa pozrieme na stav uplatňovania zásady nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet v slovenskom právnom poriadku v tejto oblasti. Platná právna úprava rozhodne kladie dôraz na ochranu nedotknuteľnosti vlastníctva voči všetkým neoprávneným zásahom. Vo všeobecnosti však je možné skonštatovať, že platná právna úprava Slovenskej republiky rešpektuje zásadu nemo plus iuris.

Abstract

In recent years, the case law on the acquisition of title from a non-owner has undergone an attempt to break the nemo plus iuris principle. The relevance of the basic principles of Roman law in modern times is remarkable. However, the further development of society has also brought about certain changes in the way traditional legal principles are viewed. By analysing the relevant case law and the current legal regulation of the acquisition of the right of ownership of immovable property from a non-owner in the Slovak Republic, we will look at the state of application of the principle nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet in the Slovak legal order in this area. The legislation in force certainly emphasises the protection of the inviolability of property against all unjustified interference. In general, however, it can be said that the current legislation of the Slovak Republic respects the principle of nemo plus iuris.

Kľúčové slová: Vlastnícke právo, nehnuteľnosti, Občiansky zákonník

Key words: Property law, real estate, Civil Code

Úvod

Pri prevode nehnuteľnosti nezriedka nastávajú prípady, kedy nehnuteľnosť prevádza osoba, ktorá nie je jej vlastníkom. Nevlastník môže nehnuteľnosť previesť vedome/zámerné a to buď oprávnené, ak tak stanovuje zákon alebo v rozpore so zákonom za účelom podvodu; prípadne aj nevedomky, najmä v prípadoch reťazenia prevodov, kedy si nie je vedomý, že on sám nie je vlastníkom a nemá oprávnenie s vecou prevodu nakladať.

V nasledujúcom texte sa budeme zaoberať otázkou uplatňovania zásady *nemo plus iuris* v rámci prevodu vlastníctva k nehnuteľnostiam, ako aj otázkou, či je v rámci slovenského právneho poriadku vôbec možné, aby bolo vlastníctvo nehnuteľnosti prevedené nevlastníkom. Náhľad poskytneme aj z pohľadu vývoja judikatúry v rámci „prelamovania“ zásady *nemo plus iuris* v prípadoch dobromyseľných nadobúdateľov vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam od nevlastníka.

Zásada *nemo plus iuris*, ktorá je tradičnou súčasťou ochrany nedotknuteľnosti vlastníckeho práva v rámci právneho systému na Slovensku má počiatky v rímskom práve. Podstatou tejto zásady (*Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*) je, že nikto nemôže previesť viac práv ako má on sám.¹ Uplatňovanie zásady *nemo plus iuris* vyjadruje právnu ochranu vlastníctva voči všetkým neoprávneným zásahom.

Nadobúdanie vlastníctva k nehnuteľnostiam

Oprávnenie prevodu vlastníctva patrí ako imanentná súčasť vlastníckeho práva (*ius disponendi*) v zásade výlučne vlastníkovi. Ochrana vlastníckeho práva je základnou zásadou moderného demokratického štátu, deklarovanou Listinou základných práv a slobôd, ako aj Ústavou Slovenskej republiky (Čl. 20).

Vo všeobecnosti je možné povedať, že vlastnícke právo k nehnuteľnosti možno nadobudnúť originálnym (pôvodným) spôsobom² alebo derivátnym (odvođeným) spôsobom³. Vlastnícke právo môže na inú osobu prejsť prechodom⁴ (absentuje prejav vôle účastníka) alebo prevodom (na základe vôle účastníka). Disponovanie s vecou je kauzálnym inštitútom z pohľadu prevodu práva k nehnuteľnostiam, keďže *ius disponendi* je jedným zo základných atribútov vlastníckeho práva.

Občiansky zákonník definuje nadobúdanie vlastníctva pomerne všeobecne, keďže podľa § 132 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „OZ“) možno vlastníctvo nadobudnúť zmluvou (kúpnu, darovacou či inou)⁵, dedením, rozhodnutím štátneho orgánu alebo na základe iných právnych skutočností ustanovených zákonom. Toto kogentné ustanovenie možno považovať za taxatívne, nie však explicitné vzhľadom na jeho všeobecné znenie, pod ktoré je možné podradiť viacero ďalších právnych inštitútov ako napríklad vyvlastnenie, príklep súdneho exekútora na dražbe a podobne.

¹ OSTERTAGOVÁ, A. – KLOKNER, T.: *Lingua Latina II*. Brno : Vysoká škola Danubius, 2019, s. 94.

² Za pôvodný spôsob nadobudnutia považujeme najmä situáciu, keď predmet vlastníctva nebol doteraz vo vlastníctve žiadneho subjektu, ako napríklad novovybudovaný dom, prípadne aj situáciu, kedy je nehnuteľnosť nadobudnutá vydržaním.

³ Pri tomto spôsobe sa vlastnícke právo prevádza od predchádzajúceho vlastníka, napríklad prevodom formou singulárnej sukcesie na základe zmluvy, či zákona alebo z titulu prechodu z titulu dedenia, teda univerzálnej sukcesie.

⁴ Napríklad rozhodnutím štátneho orgánu-uznesenie o dedičstve alebo prikázanie vlastníctva k neoprávnenej stavbe vlastníkovu pozemku, zrušenie a vysporiadanie BSM alebo podielového spoluvlastníctva, vyvlastnenie a ďalšie.

⁵ Najmä kúpna zmluva, zmluva o prevode vlastníckeho práva k bytu alebo nebytovému priestoru, zámenná zmluva a darovacia zmluva

Pre úplnosť uvádzame, že "inou právnou skutočnosťou ustanovenou zákonom", ktorú spomína vyššie uvedený § 132 OZ je inštitút vydržania, pri ktorom nehnuteľnosť zmení vlastníka na základe transformácie oprávnenej držby na vlastnícke právo. Nejde tu o prevod vlastníctva odvodeného od predchádzajúceho vlastníka ale o originálny spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva.

Aj keď je zásada *nemo plus iuris* tradičnou zásadou občianskeho práva a je súčasťou právnej ochrany nedotknuteľnosti vlastníctva nie je explicitne vyjadrená v ustanoveniach Občianskeho zákonníka. Aplikovanie podstaty tejto zásady v rámci zmluvného prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam implicitne vyvodzujeme z povahy a účelu prevodu vlastníckeho práva a jej uplatňovanie je zreteľné aj z judikatúry súdov Slovenskej republiky.

V súvislosti so zmluvným prevodom vlastníctva nehnuteľnosti od nevlastníka v rámci občianskeho práva platí, že pokiaľ zmluvou prevedie vec na iného ten, kto ju nevlastní, je takýto úkon podľa ustanovenia § 39 OZ absolútne neplatný. Absolútna neplatnosť takéhoto právneho úkonu pôsobí priamo zo zákona a od počiatku.⁶

Otázku absolútnej neplatnosti právneho úkonu je možné riešiť ako predbežnú otázku alebo ako vec samú na základe žaloby o určenie podľa § 137 písm. c) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, pričom určenia neplatnosti sa môže domáhať každý, kto je neplatnosťou dotknutý, ak preukáže, že má naliehavý právny záujem, aby sa rozhodlo o určení, či tu právo je alebo nie je.⁷

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že sú aj prípady nadobudnutia vlastníckych práv k nehnuteľnosti, ktoré nepredstavujú nadobudnutie vlastníckych práv k nehnuteľnosti od nevlastníka aj keď vlastníctvo previedla iná osoba (teda osoba odlišná od vlastníka), avšak na takýto úkon ju oprávňuje priamo zákon alebo koná v mene vlastníka. V týchto prípadoch podľa zákona koná s takými účinkami, ako by konal priamo vlastník prevádzanej nehnuteľnosti. Všetky tieto výnimky si bližšie rozvedieme v nasledujúcej časti.

Nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam od nevlastníka a uplatňovanie zásady *nemo plus iuris*

Rímske právo, z ktorého zásada *nemo plus iuris* pramení, nepoznalo dobromyseľné nadobudnutie od nevlastníka, pretože dôsledne spočívalo na oprávnení cudziteľa v prípade odvodeného nadobudnutia.⁸ V tých časoch bolo možné nadobudnúť vlastníctvo od nevlastníka jedine v prípadoch akými bolo scudzenie veci curatorom furiosi (ktorý bol opatrovníkom duševne chorej osoby),⁹ prípadne generálnym administrátorom iného - procuratorom alebo záložným veriteľom na základe konvencie o práve scudziť, a tak vyrovnať jeho pohľadávku.¹⁰ Ani v týchto prípadoch sa však nejednalo o popretie, či prelomenie tejto zásady v prospech dobromyseľného nadobúdateľa, keďže išlo výlučne o špecifické prípady nesvojprávnych osôb a podobne.

Platná právna úprava ustanovuje výnimočné prípady, kedy je prípustné, aby vlastnícke právo previedla aj osoba, ktorá nie je vlastníkom prevodu vlastníctva. Ide teda o zákonné výnimky, ktoré možno považovať za oprávnené zásahy do vlastníckeho práva vlastníka a aj za určité zákonom ustanovené prelomenie zásady *nemo plus iuris*. „V týchto prípadoch teda

⁶ VOJČÍK, P. et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 234

⁷ podľa § 137 písm. c) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

⁸ REBRO, K.- BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 282

⁹ K problematike rímskych kurátorov pozri KLOKNER, T.: Korene modernej alimentácie. Alimentačný program v rímskom svete (1. až 3. storočie n. l.). Pezinok: Malokarpatské múzeum, 2017, s. 132-133.

¹⁰ KORMUTHOVÁ, P.: Možnosti neodbudnutia vlastníckeho práva k cudzej veci od nevlastníka v minulosti a dnes. In Justičná revue. 53, 2001, č. 11, s. 1147-1150

platne môže dôjsť k nadobudnutiu vlastníctva nehnuteľnosti bez toho, že by prevodca bol vlastníkom prevádzanej nehnuteľnosti. Ide o nasledujúce možnosti:

- nadobudnutie nehnuteľnosti od nepravého dediča,
- nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka v rámci konkurzného konania,
- nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka v exekučnom konaní,
- nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka v rámci dobrovoľnej dražby,
- nadobudnutie nehnuteľnosti od oprávneného držiteľa podľa zákona č. 293/192 Zb. o úprave niektorých vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov.¹¹

Nadobudnutie nehnuteľnosti od nepravého dediča

Ustanovenia OZ napriek deklarovanej nedotknuteľnosti vlastníckeho práva poskytujú ochranu aj tomu, kto nadobudol predmet vlastníctva od nevlastníka, podľa ustanovenia § 486 OZ, kto dobromyseľne niečo nadobudol od nepravého dediča, ktorému bolo dedičstvo potvrdené, je chránený tak, ako keby bol nadobudol od oprávneného dediča.¹² Súd Slovenskej republiky sa opakovane zaoberal otázkou aplikácie ustanovenia § 486 OZ, a to najmä v prípade žalôb o určenie vlastníctva.

Ak tretia osoba nadobudla nehnuteľnosť dobromyseľne od nepravého dediča je vyššie uvedeným ustanoveným OZ právne chránená pred prípadným následným domáhaním sa práv oprávneného dediča.¹³

Ak pravý dedič podá reivindikačnú žalobu proti dobromyseľnému nadobúdateľovi nehnuteľnosti od nepravého dediča, súd túto žalobu zamietne. Pravý dedič má v tomto prípade nárok voči nepravému dedičovi na peňažnú náhradu. Ak nadobúdateľ vedel, alebo mohol vedieť, že nehnuteľnosť nadobúda od nepravého dediča, žalobca (pravý dedič) sa žalobou domôže vrátenia tejto nehnuteľnosti.¹⁴

Judikatúra potvrdzuje ochranu tretích osôb ako žalovaných, ktorí nadobudli nehnuteľnosť od nepravého dediča za splnenia podmienok vymedzených v § 486 OZ, pričom skúma otázku dobromyseľnosti nadobúdateľov, ako aj splnenie druhej zákonnej podmienky, teda či došlo k potvrdeniu dedičstva pred tým ako nepravý dedič nehnuteľnosť previedol kúpnu zmluvou na nadobúdateľa.¹⁵

Pokiaľ ide o dobromyseľnosť nadobúdateľa, dôkazné bremeno v prípade súdneho sporu je na tom, kto nadobudol nehnuteľnosť. Teda dobromyseľný nadobúdateľ bude v pozícii žalovaného preukazovať, že pri nominálnej opatrnosti, ktorú možno vzhľadom na okolnosti prípadu od neho rozumne požadovať, nemohol mať pochybnosť o tom, či prevodca (nepravý dedič) je alebo nie je vlastníkom. Platí tu v prípade pochybností vyvrátiteľná domnienka, že osoba, ktorá nadobudla nehnuteľnosť od nepravého dediča je dobromyseľná.¹⁶

¹¹ SUDZINA, M.: Výnimky zo zásady nemo plus iuris so zameraním sa na nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka v slovenskom právnom poriadku. [online] [cit. 23.10.2022] Dostupné na internete: Sudzina (iusetadministratio.eu)

¹² Podľa § 486 OZ

¹³ Oprávneným dedičom môže byť napríklad nemanželské dieťa, osoba s neznámym pobytom (upovedomená o dedičskom konaní vyhláškou) a podobne. Ide teda o osobu, ktorá nebola účastníkom dedičského konania a v zákonnej lehote sa dedičskou žalobou na súde domáha vydania majetku z dedičstva voči nepravému dedičovi resp. tretej osobe.

¹⁴ GANDŽALOVÁ, D.: Dedičské právo. Banská Bystrica: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, 2006, s. 192

¹⁵ Napríklad Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 6CO/93/2017 zo dňa 06.09.2017 alebo Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 6CO/93/2017 zo dňa 06.09.2017

¹⁶ VOJČÍK, P. et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012., s. 612

Nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka v rámci konkurzného konania

V rámci konkurzného konania dochádza k speňažovaniu majetku, podľa § 91 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o konkurze“) a týka sa všetkého majetku, ktorý podlieha konkurzu.

Pri samotnom predaji nehnuteľnosti správcom konkurznej podstaty v rámci konkurzného konania nejde o úkon nevlastníka prevádzajúceho nehnuteľnosť ale o speňaženie, na ktoré správca konkurznej podstaty právo zo zákona.

O nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka by šlo, ak by sa časom ukázalo, že úpadca nebol vlastníkom nehnuteľnosti, ktorá bola v rámci konkurzu speňažená. Ochrana dobromyseľnému nadobúdateľovi poskytovaná ustanovením § 93 ods. 3 zákona o konkurze, podľa ktorého „kupujúci pri odplatnom prevode veci zapísanej do súpisu nadobudne vlastnícke právo aj vtedy, keď úpadca nebol vlastníkom tejto veci, ibaže vedel alebo musel vedieť, že úpadca alebo tretia osoba, ktorej majetok zabezpečuje záväzok úpadcu, nie je vlastníkom veci. Správca zodpovedá pôvodnému vlastníkovi veci za škodu, ktorá mu tým vznikla, ibaže preukáže, že konal s odbornou starostlivosťou.“¹⁷

Skutočný vlastník sa v rámci prebiehajúceho konkurzného konania¹⁸ môže brániť vylučovacou žalobou. Ak však už raz bola nehnuteľnosť platne speňažená, dobromyseľný nadobúdateľ sa na základe splnenia vyššie uvedených zákonných podmienok stáva vlastníkom nehnuteľnosti aj napriek tomu, že ju úpadca nevlastní.

Nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka v exekučnom konaní

Rovnako ako pri konkurznom konaní, ani exekútor v prípade prevodu vlastníckeho práva v rámci exekučného konania nie je považovaný za „nevlastníka“. Nadobudnutie nehnuteľnosti v rámci dražby pri exekúcii teda nie je nadobúdanie vlastníckeho práva nehnuteľnosti od nevlastníka.

Tak ako pri konkurznom konaní aj pri exekučnom konaní sa pravý vlastník nehnuteľnosti môže brániť voči predaju jeho nehnuteľnosti v rámci prebiehajúceho exekučného konania, avšak po skončení exekučného konania to už nie je možné.¹⁹

Ak je teda predmetom exekučného konania vec, ku ktorej má tretia osoba právo, ktoré nepripúšťa exekúciu (nehnuteľnosť, ktorá nepatrí povinnému), aby sa dosiahlo vylúčenie nehnuteľnosti z exekúcie, je potrebné podať excindačnú (vylučovaciu) žalobu.²⁰ Ak vydražiteľ zaplatil najvyššie podanie a súd udelenie príklepu schválil, stáva sa vydražiteľ vlastníkom nehnuteľnosti ku dňu udelenia príklepu. V ustanovení § 61 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov je uvedené, že vrátenie do predošlého stavu v exekučnom konaní je vylúčené. Z toho vyplýva, že ak sa vydražila v exekúcii nehnuteľnosť patriaca inej osobe ako povinnému, navrátenie vlastníckeho práva pôvodnému vlastníkovi už nie je možné.

¹⁷ Podľa § 93 ods. 3 zákona o konkurze

¹⁸ Žalobu o vylúčenie podľa § 78 zákona o konkurze je možné uplatniť v prebiehajúcom konkurznom konaní, nie po skončení konkurzného konania.

¹⁹ Podľa § 55 ods. 1 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov

²⁰ MAZÁK J.: Exekučný poriadok. Komentár Bratislava: Iura Edition 1996, s. 191

Vydražiteľ sa teda stáva vlastníkom aj vtedy, ak nehnuteľnosť patrila inej osobe ako povinnému.²¹

Nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka v rámci dobrovoľnej dražby

Pre zabezpečenie toho, aby sa do dražby nedostala nehnuteľnosť, ktorej vlastníkom nie je navrhovateľ dražby, má dražobník zákonom č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách o doplnení a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o dražbách“) stanovené oznamovacie povinnosti, ktoré by mali zabezpečiť dostatočné informovanie verejnosti, a teda poskytnúť možnosť ochrany práv prípadných skutočných vlastníkov.

Podľa § 11 zákona o dražbách má dražiteľ (ak predmetom dražby má byť nehnuteľnosť) povinnosť najmenej 15 dní pred konaním dražby zverejniť oznámenie o dražbe alebo oznámenie o opakovanej dražbe na úradnej tabuli obce alebo na elektronickej úradnej tabuli v časti určenej pre obec, na ktorej území sa predmet dražby nachádza. V rovnakej lehote zverejní oznámenie o dražbe aj v periodickej tlači s pôsobnosťou minimálne pre obec, na ktorej území sa predmet dražby nachádza, základné údaje o čase, mieste, predmete a najnižšom podaní dražby alebo opakovanej dražby.

Platná právna úprava týkajúca sa dobrovoľných dražieb neobsahuje ustanovenie, ktoré by explicitne vyjadrovalo ochranu dobromyseľného nadobúdateľa v prípade, že v dobrovoľnej dražbe vydražil nehnuteľnosť, ktorá do tejto dražby bola navrhnutá navrhovateľom (ako jeho vlastníctvo), avšak až neskôr vyplynulo, že vlastníkom tejto nehnuteľnosti nebol. Z judikatúry však vyplýva, že sudy poskytujú dobrovoľným nadobúdateľom v týchto prípadoch ochranu a zároveň posudzujú dodržiavanie zákonných povinností dražobníka prísne, a to najmä v záujme ochrany a zachovania práv účastníkov konania dražby.

Domáhať sa na súde podanou žalobou o určenie neplatnosti dražby je možné v lehote 3 mesiacov od príklepu. Ide o prekluzívnu lehotu.

Nadobudnutie nehnuteľnosti od oprávneného držiteľa zákona č. 293/1992 Zb. o úprave niektorých vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov

Tento prípad nadobudnutia vlastníctva od nevlastníka bol využívaný najmä v minulosti, pričom aj z dôvodu častého zneužívania na nadobudnutie cudzích neevidovaných nehnuteľností bola novelou zákona č. 293/1992 Zb. o úprave niektorých vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov, ktorá nadobudla účinnosť 01. 12. 2000 väčšina ustanovení predmetného právneho predpisu zrušená.

Pre úplnosť v tejto časti venovanej výnimkám zo zásady nemo plus iuris dodávame, že v rámci Obchodného zákonníka je možné túto zásadu považovať za prelomenú, keďže zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „ObZ“) pripúšťa prelomenie zásady neprevoditeľnosti vlastníckeho práva od nevlastníka v obchodno-právnych vzťahoch²². „V obchodnom práve takýto stav existoval už za čias Rakúsko-Uhorska pričom platilo, že tovar, ktorý predal obchodník prešiel do vlastníctva dobromyseľného

²¹ SUDZINA, M.: Výnimky zo zásady nemo plus iuris so zameraním sa na nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka v slovenskom právnom poriadku. [online] [cit. 23.10.2022] Dostupné na internete: Sudzina (iusetadministratio.eu)

²² Podľa § 446 ObZ

kupujúceho.²³ Túto výnimku z uplatňovania zásady nemo plus iuris však nie je možné použiť pre zmluvný prevod vlastníctva nehnuteľnosti, vzhľadom k tomu, že podľa ustanovenia § 409 ObZ kúpna zmluva uzavretá podľa ustanovení ObZ sa vzťahuje iba na hnuťelné veci.

Ďalšou výnimkou z uplatňovania zásady nemo plus iuris (ktorú však taktiež nie je možné aplikovať na nehnuteľnosti) je úprava, ktorú obsahuje zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov.²⁴

Judikatúra a vývoj aplikácie zásady nemo plus iuris

Úvahy o možnom prelomení zásady nemo plus iuris pri prevode vlastníckeho práva k nehnuteľnosti zvädzajú v prospech prelomenia najmä v prípadoch dobromyseľných nadobúdateľov, teda keď je zásada nemo plus iuris v kolízii so zásadou bona fides. Morálnou otázkou je, či je správne a spravodlivé, aby právo na úkor vlastníka poskytovalo právnu ochranu dobromyseľnému nadobúdateľovi vlastníckeho práva, ak konal v presvedčení o tom, že prevodca je vlastníkom nehnuteľnosti, avšak jednalo sa o nevlastníka. Právnou otázkou je, či takýto postup platná právna úprava umožňuje s prihliadnutím na fakt, že absolútne neplatný právny úkon nevyvoláva žiadne právne následky.

V súvislosti s dobrou vierou nadobúdateľa ide najmä o dobrú vieru, ktorá sa opiera o údaje v katastri nehnuteľností. Objektívna dobrá viera v platný právny titul je pri nehnuteľnosti založená najmä v zápise vlastníckeho práva oprávneného držiteľa (nevlastníka) ako domnelého vlastníka nehnuteľnosti z neplatného právneho úkonu, kým sa nepreukáže opak záväznosti a hodnovernosti zápisu v katastri na základe takejto neplatnej listiny spôsobilej na zápis.²⁵

Aj v právnom poriadku Nemecka a Francúzska v rámci prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam priamo funguje zásada zápisu, teda povinnosť vykonať zápis do registra pre vznik práva k nehnuteľnej veci: nezapísané právo nemôže existovať.²⁶

V súvislosti s vierohodnosťou údajov zapísaných v katastri nehnuteľností je vo všeobecnosti dôležitou otázkou modernizácia aktuálneho systému. Všeobecnou hypotézou je, že teoreticky by blockchain mohol vyriešiť niektoré významné problémy, ktorým realitný sektor čelí, ako napríklad netransparentnosť, neefektívnosť, podvody a korupcia, vysoké náklady a problémy s dôverou. Danou témou sa v dnešnej dobe zaoberá aj odborná verejnosť, pričom bola identifikovaná koncepčná literatúra o blockchaine, ktorá navrhla prínosy blockchainu pre sektor nehnuteľností v štyroch kategóriách: správa pozemkov, transakcie s nehnuteľnosťami, tokenizácia a správa nehnuteľností.²⁷

²³ KORMUTHOVÁ, P.: Možnosti neodobudnutia vlastníckeho práva k cudzej veci od nevlastníka v minulosti a dnes. In *Justičná revue*. 53, 2001, č. 11, s. 1147-1150

²⁴ Podľa § 19 ods. 3 uvedeného zákona sa kupujúci stáva majiteľom cenného papiera, aj keď predávajúci nemal právo tento cenný papier previesť, ibaže kupujúci v čase prevodu vedel alebo musel vedieť, že predávajúci nemá právo cenný papier previesť.

²⁵ FEKETE, I. a FEKETEOVÁ, M.: *Občiansky zákonník Prehľadný komentár* 2. vydanie 2012. Bratislava: EPOS, 1314 s.

²⁶ PODSHIVALOV, TIKHON P.: Improving implementation of the Blockchain technology in real estate registration. *The Journal of High Technology Management Research* [online] 2022 [cit. 18.11.2023] Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1047831022000153>

²⁷ SAARI, A, VIMPARI, J., JUNNILA, S.: Blockchain in real estate: Recent developments and empirical applications. *Land Use Policy*. [online] 2022 [cit. 19.11.2023] Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837722003611>

Toto smerovanie zatiaľ nie je na Slovensku realitou, no verejná správa predsa len v posledných rokoch prechádza informatizáciou, čo by mohlo časom vytvoriť priestor pre využívanie moderných technológií aj v tejto oblasti s cieľom zvýšenia vierohodnosti, transparentnosti a efektivity systému. Vierohodnosť a transparentnosť údajov zapísaných v katastri nehnuteľnosti je však len jednou z čiastkových tém v rámci prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam.

Všeobecne v rámci občianskeho práva, však ako už bolo spomenuté, aplikovanie podstaty zásady *nemo plus iuris implicitne* vyvodzujeme z povahy a účelu prevodu vlastníckeho práva a spôsob jej uplatňovania v aplikačnej praxi je zreteľný z judikatúry súdov Slovenskej republiky.

V minulosti bol názor súdov na aplikovanie predmetnej zásady pomerne jednoznačný, pričom skoro bezvýhradne zotrvávali na tom, že právna ochrana sa má primárne poskytovať vlastníčkovi a ani pri existencii modusu (rozhodnutia o povolení vkladu vlastníckeho práva) nemožno dobromyseľnému nadobúdateľovi súdnu ochranu vlastníckeho práva priznať, pretože chýba právny dôvod, ktorým je platne uzavretá zmluva. Ani na prospech požiadavky právnej istoty a ochrany dobromyseľne nadobudnutých práv nemožno opomenúť uplatňovanie zásady *nemo plus iuris*.²⁸ Dobromyseľnému nadobúdateľovi v týchto prípadoch ostávalo žalovať prevodcu o náhradu škody.

V súčasnej dobe nie je judikatúra slovenských najvyšších súdnych autorít jednotná v otázkach súvisiacich s posudzovaním konfliktu ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka a ochrany dobromyseľného nadobúdateľa (ktorý však nadobudol nehnuteľnosť od nevlastníka, čo sa preukázalo až neskôr).

Prípady nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka v slovenskom právnom poriadku predstavujú výnimku zo zásady *nemo plus iuris*. Taktiež je prelomená aj aplikácia nepremlčateľnosti vlastníctva vyjadrenej v § 100 ods. 2 prvá veta OZ, podľa ktorého sa premlčujú všetky majetkové práva s výnimkou vlastníckeho práva.²⁹

Porovnanie zahraničnej judikatúry

Pri súdnych rozhodnutiach, ktoré smerujú k prelomeniu zásady *nemo plus iuris* sa v rámci judikatúry na Slovensku niekedy podporne používa aj argumentácia judikatúrou Českej republiky, či Európskeho súdu pre ľudské práva, v rámci ktorej taktiež nachádzame rozhodnutia poskytujúce ochranu dobromyseľnému nadobúdateľovi vlastníckeho práva pred ochranou pôvodného vlastníka.

Spôsob rozhodovania a posudzovania predmetnej otázky súdmi Českej republiky môže byť prínosným aj pre Slovenskú republiku, vzhľadom na príbuznosť právnych poriadkov Českej a Slovenskej republiky. Je však potrebné pripomenúť ustanovenie § 984 ods. 1 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ktoré predstavuje úpravu otázky nadobudnutia vlastníctva od nevlastníka (na základe dobromyseľnosti v údajoch zverejnených v katastrálnom registri).³⁰ Obdobná právna úprava sa však v slovenskom právnom poriadku nevyskytuje.

²⁸ Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 50/2010 zo dňa z 10.02.2010

²⁹ CIRÁK, J., FICOVÁ, S. at al.: Občianske právo. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka 2009, s. 323

³⁰ Český občanský zákoník pripúšťa nabytí vlastníckeho práva od neoprávneného také v prípade vecí, ktoré ve veřejném seznamu zapsány nejsou, porov. § 1109 a násl. cit. zákona. Rovnako podľa české právní úpravy je potrebné rozlišovať situáciu, keď dochádza k nadobudnutiu od nevlastníka od situácie, keď niekto koná menom vlastníka. Bližšie pozri FRINTA, O. Komentář k § 31 a násl. In ŠVESTKA, J. DVOŘÁK, J. FIALA, J. kol. Občanský zákoník, Komentář Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s.157 a násl. v komentári Občianskeho zákonníka in Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2022, vol. LXVIII, č. 2, s.27 a násl.

Posudzovanie otázky prelomenia zásady *nemo plus iuris* je v českej judikatúre aktuálne v polohe zjednoteného priklonenia sa k poskytovaniu ochrany dobromyseľnému nadobúdateľovi na úkor pôvodného vlastníka. Takéto smerovanie posudzovania predmetnej otázky však taktiež dlhú dobu nebolo naprieč súdnymi autoritami jednoznačné. Ústavný súd ČR presadzoval názor prelomenia zásady *nemo plus iuris* oveľa skôr ako Najvyšší súd ČR.

Ústavný súd ČR prezentoval vo svojom rozhodovaní názor, že súdy majú na základe aplikácie princípu právnej istoty a ochrany nadobudnutých práv a majetku, chrániť vlastnícke právo k nehnuteľnosti nadobudnutej od nevlastníka na základe dobrej viery nadobúdateľov vychádzajúcej najmä (no nie len) z katastrálnej evidencie.³¹

Judikatúra Českej republiky obsahuje napríklad aj rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 247/14 zo dňa 28.01.2016, ktorý sa zaoberal nami rozoberanou otázkou, pričom taktiež prisúdil právnu ochranu dobromyseľným nadobúdateľom, ktorí odvodzovali svoje vlastnícke právo k nehnuteľnostiam evidovaným v katastri nehnuteľností, ktorého vznik bol neskôr posúdený ako absolútne neplatný právny úkon.³²

Pristup Ústavného súdu ČR k tejto otázke je zrejmý aj so skorších rozhodnutí, ako napríklad aj z Rozhodnutia sp. zn. 6 Cdo 71/2011 zo dňa 27.02.2013, z ktorého vyplýva „že aj keď dôsledkom vyplývajúcim zo zásady *nemo plus iuris* je nemožnosť nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti od nevlastníka, nemožno vylúčiť situáciu, keď proti princípu ochrany práva pôvodného vlastníka bude pôsobiť princíp ochrany dobrej viery nového nadobúdateľa. V súvislosti s riešením kolízie týchto princípov odvolací súd zastáva názor, že ochranu skutočného vlastníka, zaručovanú zásadou „nikto nemôže previezť viac práv, než má sám“ možno prelomiť ochranou dobrej viery nadobúdateľa len celkom výnimočne, pokiaľ je nad akúkoľvek pochybnosť zrejmé, že nadobúdateľ je dobromyseľný, že vec riadne podľa práva nadobudol. Dobrá viera musí byť posudzovaná prísne, pričom poskytnutie ochrany dobromyseľnému nadobúdateľovi sa s prihliadnutím na individuálne okolnosti posudzovanej veci musí javiť ako spravodlivé. Poskytnutie tejto ochrany sa vo svojich dôsledkoch prejaví ako možnosť dobromyseľného nadobúdateľa pokračovať v oprávnenej držbe.“³³

K zjednoteniu názorov a rozhodovacej praxe Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR došlo až prijatím rozhodnutia sp. zn. 31 Cdo 353/2016 zo dňa 09.03.2016, ktorým Najvyšší súd ČR prijal stanovisko Ústavného súdu ČR k prelomeniu zásady *nemo plus iuris* v prospech dobromyseľného nadobúdateľa.

Najvyšší súd ČR v predmetnom rozhodnutí okrem iného uviedol, že mu v tejto doposiaľ k judikátorne nejednotnej situácii nezostáva iné ako rešpektovať názor Ústavného súdu ČR a „preto v zhode so spomenutou konštantnou judikatúrou Ústavného súdu uzatvára, že podľa právnej úpravy účinnej do 31. decembra 2013, resp. do 31. decembra 2014 (k tomu porov. 3064 o.z.) bolo možné nadobudnúť vlastnícke právo k nehnuteľnosti evidovanej v katastri nehnuteľností od nevlastníka, a to na základe dobrej viery nadobúdateľa v zápis do katastra nehnuteľností.“³⁴

Ako aj problematika nesletilých detí a nadobúdanie nehnuteľností – pozri FRINTOVÁ, D. FRINTA, O. Svěprávnost v občanském zákoníku a její recentní vývoj. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2022, vol. LXVIII, č. 2, s.27 a násl.

³¹ Napríklad Nálezy Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 2219/2012, IV. ÚS 402/15, III. ÚS 415/15

³² Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 247/14 zo dňa 28.01.2016

³³ Rozhodnutia Ústavného súdu ČR sp. zn. 6 Cdo 71/2011 zo dňa 27.02.2013

³⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 31 Cdo 353/2016 zo dňa 09.03.2016

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

K predmetnej problematike sa viac krát vyjadroval aj Európsky súd pre ľudské práva, a to v tom zmysle, že jednoznačne poskytuje právnu ochranu dobromyseľnému nadobúdateľovi vlastníckeho práva hoc aj proti vôli jeho predchodcu.

Ako príklady môžeme uviesť rozsudok GLADYSHEVA vs. Ruská federácia, BEYELER vs. Taliansko, MOSKAL vs. Poľsko, ÖNERİILDİZ vs. Turecko, ŽÁKOVÁ v. Česká republika; pričom v predmetných rozhodnutiach Európsky súd pre ľudské práva vyjadril, že osoba konajúca v dobrej viere nemá byť postihovaná za chybné konanie správnych orgánov (za nesprávnosť údajov v katastri nehnuteľností).³⁵

Aktuálny vývoj slovenskej judikatúry

Určitú dobu bolo v otázke uplatňovania nemo plus iuris pri prevode nehnuteľnosti od nevlastníka považované za prelomové rozhodnutie Ústavného súdu SR z roku 2016, v ktorom výslovne uvádza: „Aj keď Občiansky zákonník explicitne neupravuje všeobecný spôsob nadobúdania vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam od nevlastníka iba na základe dobrej viery nadobúdateľa, s výnimkou vydržania nemožno bezvýnimočne tvrdiť – ako to konšatovali všeobecné súdy – že samotná absencia vlastníckeho práva prevodcu (dominium auctoris) povedie automaticky k neplatnosti zmluvy o prevode vlastníckeho práva. V tomto smere musí dôjsť aj k určitému posunu v doterajšej judikatúre ústavného súdu v riešení otázky „nemo plus iuris“ (I ÚS 50/2010) o nové interpretačné závery, či vývoj sociálnej reality najmä v zmysle zásadnej ochrany tej osoby, ktorá robila právny úkon s dôverou v určitý – jej druhou stranou prezentovaný skutkový stav. Navyše, ak bol potvrdený údajmi z verejnej štátom vedenej evidencie, a najmä, keď ho potom aprobuje aj príslušný orgán verejnej moci (kataster nehnuteľnosti, súd a pod.).“³⁶

Ústavný súd SR napríklad aj v konaní o sťažnosti sťažovateľov (ktorí boli žalovanými pred všeobecnými súdmi v konaní o určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam, ktoré nadobudli na základe absolútne neplatného právneho úkonu, čo sa však preukázalo až neskôr) zaujal stanovisko, ktorým priznal právnu ochranu dobromyseľným nadobúdateľom nehnuteľností v zmysle zachovania ich princípu právnej istoty, ktorá ma prednosť pred vlastníckym právom nedbalého pôvodného vlastníka.³⁷ V predmetnom konaní Ústavný súd SR okrem iného poukázal na rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 549/2015 zo dňa 16.03.2016, ako aj rozhodnutia, či právne poriadky iných krajín Európskej únie, a najmä na rozhodnutia súdov Českej republiky.

Prvý senát Ústavného súdu SR, ktorý rozhodoval v prípade oboch vyššie spomenutých konaní okrem iného v týchto rozhodnutiach vyzval všeobecné súdy, aby sa s dobromyseľnosťou nadobúdateľa vždy riadne vysporiadali a apeluje na všeobecné súdy, aby spôsobom, akým rozhodol Ústavný súd SR vo svojich prelomových rozhodnutiach, rozhodovali aj všeobecné súdy v skutkovo obdobných prípadoch, v ktorých sa zásada nemo plus iuris dostáva do stretu so zásadou ochrany dobrej viery nadobúdateľa.

Hoci sa rozhodnutie Ústavného súdu SR (sp. zn. I. ÚS 549/2015 zo dňa 16.03.2016) odvoláva najmä na zahraničnú prax českej judikatúry v podobe rozhodnutia II. ÚS 247/14 zo dňa 28.01.2016, dá sa povedať, že toto odvolávanie sa nie je tak celkom správne, nakoľko

³⁵ BUZINGER, M: Nadobudnutie vlastníctva v dobrej viere. IN Právne listy 2018 [online]. 2018 [cit. 24.10.2022] Dostupné na internete: Nadobudnutie vlastníckeho práva v dobrej viere - Právne listy (pravnelisty.sk)

³⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 549/2015 zo dňa 16. 03. 2016

³⁷ Nález Ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 151/2016 zo dňa 03.05.2017

v čase vydania predmetného rozhodnutia česká právna úprava obsahovala zákonnú úpravu nadobudnutia vlastníckeho práva od nevlastníka (ustanovenie § 984 ods. 1 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník³⁸) a slovenská právna úprava ustanovenie umožňujúce prevod vlastníckeho práva k nehnuteľnosti od nevlastníka v prospech dobromyseľného nadobúdateľa za predpokladu hodnovernosti jeho dobrej viery a opieranie tejto dobromyseľnosti o údaje zapísané vo verejnom registri (kataster nehnuteľností).

Napriek vyššie uvedenému je možné povedať, že aktuálne ani judikatúra samotného Ústavného súdu SR nie je v predmetnej otázke úplne jednotná.

Môžeme spomenúť aktuálny nález Ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 510/2016 zo dňa 19.01.2021, v ktorom IV. senát Ústavného súdu poukázal aj na to, že „aj podľa vyslovených názorov v rozhodnutiach bývalého I. senátu ústavného súdu podstatným dôvodom na eventuálny odklon od striktného uplatňovania zásady 'nemo plus iuris' musí byť výnimočnosť okolností, ktoré založia dobromyseľnosť nadobúdateľa s následkom jej prevahy nad ochranou pôvodného vlastníka. Nemožno v tejto súvislosti opomenúť, že súčasťou princípu materiálneho právneho štátu je nielen možnosť, ale aj povinnosť súdu vykladať právne normy ústavne súladným spôsobom s prihliadnutím na princíp elementárnej spravodlivosti. Z tohto dôvodu konajúci senát ústavného súdu úplne nezavrhne mimoriadne výnimočnú možnosť poskytnutia ochrany práv dobromyseľným nadobúdateľom, prioritne však k tejto otázke pristupuje zdržanlivo.“³⁹

Pri porovnaní prístupu argumentácie Ústavného súdu v náleze sp. zn. I. ÚS 549/2015 zo dňa 16.03.2016 a v náleze sp. zn. I. ÚS 510/2016 zo dňa 19.01.2021 môžeme badať určitý argumentačný posun.

Nález sp. zn. I. ÚS 549/2015 zo dňa 16.03.2016 hovorí, že nadobúdateľovi vlastníckeho práva, pokiaľ toto právo nadobudol dobromyseľne, musí byť poskytovaná široká ochrana, ako aj to, že otázkou dobromyseľnosti sa tak všeobecné súdy musia vždy zaoberať pri jeho spochybňovaní tretou osobou; avšak Nález sp. zn. I. ÚS 510/2016 zo dňa 19.01.2021 hovorí o mimoriadne výnimočných okolnostiach a zdržanlivom prístupe pri poskytovaní ochrany práv dobromyseľného nadobúdateľa. Ústavný súd SR už teda nehovorí o pomerovaní dvoch ústavných hodnôt, a to ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka a ochrany dobromyseľnosti nadobúdateľa ako prejavu princípu právnej istoty odvíjajúceho sa od princípu právneho štátu.⁴⁰

Najvyšší súd SR dlhodobo striktnie zastával názor zotrvávania na zásade nemo plus iuris, pričom nepripúšťal jej prelomenie princípom ochrany dobromyseľného nadobúdateľa⁴¹. Uvedené je prezentované zväčša s dôvodením, že súčasne platný právny poriadok už v rámci inštitútu vydržania priznáva ochranu dobromyseľnému nadobúdateľovi, ktorý mu umožňuje nadobudnúť vlastníctvo za súčasného splnenia podmienky nerušeného uplynutia vydržacej doby.

Spomedzi rozhodnutí Najvyššieho súdu SR vieme nájsť aj tie, ktoré pripustili vo výnimočných prípadoch rozšírenie právnej ochrany dobromyseľného nadobúdateľa. Sú to rozhodnutia ako napríklad sp. zn. 6Cdo 792/2015 zo dňa 18.08.2016, či sp. zn. 4Cdo 102/2017 zo dňa 27.06.2019, ktoré však neprezentujú všeobecnú prednosť jedného z princípov nemo plus iuris, či bona fides, ale pripúšťajú skúmanie toho, či sa nevyskytli

³⁸ Podľa § 984 ods. 1 „Není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným právním stavem, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo za úplatu v dobré víře od osoby k tomu oprávněné podle zapsaného stavu. Dobrá víra se posuzuje k době, kdy k právnímu jednání došlo; vzniká-li však věcné právo až zápisem do veřejného seznamu, pak k době podání návrhu na zápis.“

³⁹ Nálezu Ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 510/2016 zo dňa 19.01.2021

⁴⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1VObd/2/2020 zo dňa 27.04.2021

⁴¹ Napríklad v rozhodnutiach sp. zn. 3 Cdo 144/2010, sp. zn. 5 MCdo 12/2011, sp. zn. 2 MC do 20/2011, sp. zn. 3 Cdo 307/2013, či sp. zn. 3 Cdo 223/2016

výnimočné skutočnosti alebo okolnosti odôvodňujúce ustúpenie od prísneho aplikovania zásady *nemo plus iuris*.

Pre poskytnutie širšieho náhľadu na vnímanie tejto otázky, je vhodné bližšie spomenúť rozhodnutie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 1VObd/2/2020 zo dňa 27.04.2021.

Obsahom predmetného rozhodnutia sú aj vyjadrenia názorov na prelomenie zásady *nemo plus iuris* zo strany širšej právnickej obce vrátane niekoľkých zástupcov akademickej obce, keďže Najvyšší súd SR požiadal o stanovisko aj Generálneho prokurátora, ministerku spravodlivosti SR, konkrétne Právnické fakulty okrem iného aj Právnickú fakultu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ako aj a predsedníčku občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR, keďže ide o vec, o ktorej rozhoduje obchodnoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR a zároveň aj občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR.

Najvyšší súd SR v predmetnom rozhodnutí rozhodoval vo veľkom senáte obchodnoprávneho kolégia a zaoberal sa okrem iného otázkou, či je možné nadobudnúť vlastnícke právo k nehnuteľnosti od osoby, ktorá v skutočnosti nie je jej vlastníkom, ale o ktorej vlastníkom práve svedčí zápis v katastri nehnuteľností, a to len na základe dobrej viery nadobúdateľa tejto nehnuteľnosti.

Ako z predmetného rozhodnutia vyplýva Generálny prokurátor SR v otázke možnosti prelomenia zásady *nemo plus iuris* princípom dobrej viery chrániacim nadobúdateľa vlastníckeho práva v dobrej viere zaujal stanovisko, ktoré odmieta prelomenie predmetnej zásady, pričom zdôraznil, že: „absolútne neplatný právny úkon nevyvoláva žiadne právne následky, a to ani v prípade, ak na jeho základe bolo kladne rozhodnuté o vklade vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností, keďže na základe absolútne neplatného právneho úkonu nemôže dôjsť k platnému prevodu vlastníckeho práva. Ani samotná dobrá viera nadobúdateľa nehnuteľnosti spojená so stavom zapísaným v katastri nehnuteľností nemôže mať za následok nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka, ak sa preukáže, že právny úkon, na základe ktorého mal prevodca alebo jeho právny predchodca nadobudnúť vlastnícke právo k nehnuteľnosti, je absolútne neplatný. Jedinú výnimku z uvedených právnych záverov predstavuje nález ústavného súdu zo 16. marca 2016, sp. zn. I. ÚS 549/2015, ktorý v neskoršej judikatúre a ani doktríne nenašiel výraznejšiu odozvu. Záverom generálny prokurátor doplnil, že otázka dobromyseľne nadobudnutých práv v konkurznom konaní je už vyriešená neskoršou právnou úpravou obsiahnutou v zákone o konkurze a reštrukturalizácii.“⁴²

Ministerka spravodlivosti SR sa (ako vyplýva z predmetného rozhodnutia) v otázke možného prelomenia zásady *nemo plus iuris* vyjadrila obdobne negatívne ako Generálny prokurátor SR, pričom zdôraznila neexistenciu právnej úpravy, ktorá by pri nehnuteľnostiach umožnila nadobudnutie od nevlastníka, a teda zásah do vlastníckeho práva, ktorý je možný iba, ak tak ustanoví zákon. Postup, pri ktorom sa tretej osobe poskytuje súdna ochrana na úkor vlastníka označila dokonca za metodicky chybný s odôvodnením, že pri pomerovaní základného práva vlastníť majetok na jednej strane a ochranou dobrej viery v správnosť údajov katastra na druhej strane ide o stret základného práva so záujmom, ktorý nie je základným právom. Ďalej uviedla: „Pomenovanie základného práva a ochrany dobrej viery na účely prípadnej straty vlastníctva (teda zásahu do základného práva) môže byť preto len úlohou zákonodarcu pri prijímaní zákonnej úpravy smerujúcej k obmedzeniu základného práva vlastníť majetok, ako to predpokladá ústava. Nemôže preto ísť o úlohu (a kompetenciu) súdov.“⁴³

Zaujímavé sú aj stanoviská k otázke prelomenia zásady *nemo plus iuris*, ktoré zaujali oslovené právnické fakulty a ktoré sú súčasťou predmetného rozhodnutia Najvyššieho súdu

⁴² Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1VObd/2/2020 zo dňa 27.04.2021

⁴³ Tamtiež

SR a pre zaujímavosť a celistvý náhľad zo strany akademickej obce si ich v krátkosti spomenieme.

Z obsahu predmetného rozhodnutia vyplýva, že „**Právnická fakulta univerzity Komenského** k otázke prelomenia zásady nemo plus iuris uviedla, že aj s ohľadom na kasačný nález ústavného súdu je pri posudzovaní predmetnej otázky potrebné dať do popredia princíp všeobecnej starostlivosti, ktorý by mal byť aj v predmetnom prípade korektívom neprimeranej prísnosti písaného práva. **Právnická fakulta Trnavskej univerzity** sa vyjadrila v tom zmysle, že z vecného hľadiska s možnosťou prelomenia zásady nemo plus iuris nesúhlasí, a to preto, že platná právna úprava iba vo výnimočných prípadoch umožňuje, aby sa vlastníkom veci stala osoba aj napriek tomu, že prevodca nebol vlastníkom alebo nemal oprávnenie vlastníctvo previesť a tento stav považuje skôr za chcený právny stav a nie za medzeru v práve. **Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach** uviedla, že v tejto otázke neexistuje ustálená rozhodovacia prax ústavného súdu. Ďalej uviedla, že podľa jej názoru v záujme spravodlivého usporiadania pomerov nie je dobré bezvýhradne uplatňovať zásadu nemo plus iuris a je možné jej ustúpiť v odôvodnených prípadoch v prospech ochrany v dobrej viere nadobudnutých práv. K nadobudnutiu vlastníckeho práva od neoprávneného na základe dobrej viery nadobúdateľa v zápis v katastri nehnuteľností môže však dôjsť skutočne len v mimoriadnych situáciách; výhradne vtedy, pokiaľ nadobúdateľ objektívne nemal možnosť pri zachovaní maximálnej možnej obozretnosti zistiť, že kupuje nehnuteľnosť od osoby, ktorá ich vlastníkom v skutočnosti nie je. Posúdenie dobrej viery musí byť v týchto prípadoch prísne.“⁴⁴

Do skupiny rozhodnutí Najvyššieho súdu SR, ktoré zotrvávajú na zásade nemo plus iuris možno zaradiť napríklad: rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/146/2012, 2MCdo/20/2011, 3Cdo/144/2010, 3Cdo/223/2016, 5MCdo/12/2011 a 7Cdo/139/2019.⁴⁵ Opozitné rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, ktoré nezotrvávajú na zásade nemo plus iuris sú predovšetkým rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/160/2018, 2Cdo/231/2017, 4Cdo/102/2017, 4Cdo/95/2019 (vo vzťahu k záložnému právu ako vecnému právu), 4Cdo/142/2019, 4Cdo/28/2020, 6Cdo/71/2011 a 6Cdo/792/2015, pričom rozhodnutia senátu občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR 4 C (konkrétne 4Cdo/102/2017, 4Cdo/95/2019, 4Cdo/142/2019 a 4Cdo/28/2020) priamo konštatujú možnosť nadobudnutia vlastníckeho práva (resp. iného vecného práva) s odkazom na dobrú vieru jeho nadobúdateľa a s poukazom na nález Ústavného súdu SR zo 16. marca 2016, sp. zn. I. ÚS 549/2015, z 3. mája 2017, sp. zn. I. ÚS 151/2016 a z 20. decembra 2017, sp. zn. I. ÚS 460/2017.⁴⁶

Z vyššie uvedeného obširnejšie popísaného rozhodnutia Najvyššieho súdu SR vyplýva, že došiel okrem iného k záveru, že bez toho, aby existoval zákonný podklad, ktorý by rozširoval možnosť ochrany dobromyseľného nadobúdateľa neprichádza do úvahy, aby rozširujúco vyvodzovali túto možnosť v rámci svojej rozhodovacej činnosti, pričom znova zdôraznil, že absolútna neplatnosť právneho úkonu nastáva bez ďalšieho priamo zo zákona a hľadá sa naň ako by nebol urobený, a teda nespôsobí právne následky ani v prípade, že na jeho základe už bolo kladne rozhodnuté o vklade vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností. Ďalej je z jeho záverov zrejmé, že sa prikláňa k tomu, že možnosť prelomenia zásady nemo plus iuris nie je možné vyvodiť ani z ustanovenie § 70 ods. 1 katastrálneho zákona, a to ani s odkazom na článok 1 ods. 1 ústavy. K materiálnej publicite katastra nehnuteľností prijal záver, že z nej nie je možné vyvodiť ochranu dobromyseľného nadobúdateľa, keďže samotný katastrálny zákon pripúšťa spochybnenie hodnovernosti údajov zapísaných v katastri nehnuteľností preukázaním opaku.

⁴⁴ Tamtiež

⁴⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1VObo/2/2020 zo dňa 27.04.2021

⁴⁶ Tamtiež

Z judikatúry súdov SR je teda celkovo možné vyvodiť, že závery vyslovené Ústavným súdom SR v Náleze sp. zn. I. ÚS 549/2015 zo dňa 16. 03.2016, boli podkladom pre niektoré rozhodnutia súdov SR⁴⁷, avšak neboli jednoznačne prebrané odbornou právnickou verejnosťou a v zásade sa dá povedať, že zásada nemo plus iuris v prípade prevodu vlastníckeho práva hnutelných vecí zostáva v rámci slovenskej judikatúry zachovaná, aj keď je stále mierne nejednotná.

Záver

Je zjavné, že v rámci nadobúdania vlastníctva k nehnuteľnostiam od nevlastníka ide v prípade skutočne dobromyseľného nadobúdateľa o kolíziu ochrany práv pôvodného vlastníka a ochrany práv dobromyseľného nadobúdateľa, a teda o kolíziu zásad nemo plus iuris a bona fides. Rímsko-právna zásada nemo plus iuris je ako taká samozrejmom a potrebnou súčasťou ochrany nedotknuteľnosti vlastníctva a vo všeobecnosti je veľmi dôležité túto zásadu naďalej akceptovať, aby nedošlo k porušeniu Ústavou garantovaného práva vlastníť majetok. Na druhej strane je tu však aj dobromyseľný nadobúdateľ a ústavný princíp právnej istoty, z ktorého vyplýva princíp dôvery v akty štátu (v predmetnej otázke sú to údaje evidované v katastri nehnuteľností) a ochrany dobrej viery, či princíp ochrany nadobudnutých práv.

Aby bolo možné skutočne deklarovať prelomenie zásady nemo plus iuris, bolo by potrebné zákonné ukotvenie smerujúce v prospech dobromyseľného nadobúdateľa. Vzhľadom na rozkolnú judikatúru ako napríklad aj judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva je na zváženie, prípadné prehodnotenie aktuálne platnej právnej úpravy, ktoré by napomohlo k jednoznačnosti prístupu k predmetnej otázke.

Vzhľadom k tomu, že slovenská právna úprava doposiaľ neprijala legislatívnu úpravu, ktorá by uzákonila poskytnutie dostatočnej právnej ochrany vlastníckych práv nadobúdateľa vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam od nevlastníka sa zotrvávanie na zásade nemo plus iuris zdá byť viac systémovým krokom. K zotrvávaniu na zásade nemo plus iuris sa prikláňa jednoznačne judikatúra Najvyššieho súdu SR, postupne sa mení/zmierňuje týmto smerom aj náhľad Ústavného súdu SR a obdobné nazeranie na túto problematiku vyjadřila aj Generálna prokuratúra SR, Ministerstvo spravodlivosti SR ako aj niektoré uznávané právnické fakulty.

Zoznam použitých zdrojov

- CIRÁK, J., FICOVÁ, S. at al.: Občianske právo. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka 2009, 360 s., ISBN 978-80-89122-51-6
- FEKETE, I. a FEKETE OVÁ, M.: Občiansky zákonník Prehľadný komentár 2. vydanie 2012. Bratislava: EPOS, 1314 s., ISBN 978-80-8057-972-2
- FRINTA, O. Komentár k § 31 a násl. In ŠVESTKA, J. DVOŘÁK, J. FIALA, J. kol. Občiansky zákonník, Komentár Svazek I. 2 vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s.157 a násl.
- FRINTOVÁ, D. FRINTA, O. Svéprávnosť v občianském zákoníku a její recentní vývoj. In Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2022, vol. LXVIII, č. 2, s.27 a násl.
- GANDŽALOVÁ, D.: Dedičské právo. Banská Bystrica: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, 2006, ISBN 80-8083-347-8
- KLOKNER, T.: Korene modernej alimentácie. Alimentálny program v rímskom svete (1. až 3. storočie n. l.). Pezinok: Malokarpatské múzeum, 2017, 206 s. ISBN 978-83-8111-019-8.

⁴⁷ Napríklad aj rozhodnutí súdov nižšej inštancie ako: Rozhodnutie Krajského súdu Nitra sp. zn. 9CO/772/2014 o dňa 18.06.2015, Rozhodnutie Krajského súdu Trnava sp. zn. 24 Co/811/2014 zo dňa 18.11.2015, Rozhodnutie Okresného súdu Levice sp. zn. 16C/11/2018 zo dňa 21.09.2018.

KORMUTHOVÁ, P.: Možnosti neodobudnutia vlastníckeho práva k cudzej veci od nevlastníka v minulosti a dnes. In *Justičná revue*. 53, 2001, č. 11, s. 1147-1150

MAZÁK J.: Exekučný poriadok. Komentár Bratislava: Iura Edition 1996, ISBN 8088715253

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 549/2015-33 [online] 2016 [cit. 17.10.2022] Dostupné na internete: [Vyhľadávanie rozhodnutí - Ústavný súd Slovenskej republiky \(ustavnysud.sk\)](https://ustavnysud.sk)

OSTERTAGOVÁ, A. – KLOKNER, T.: *Lingua Latina II*. Brno : Vysoká škola Danubius, 2019, 102 s. ISBN 978-80-7392-306-8.

REBRO, K.- BLAHO, P.: *Rímske právo*. Štvrté prepracované a doplnené vydanie, Bratislava: IURA EDITION, 2010, 526 s., ISBN 978-80-8078-352-5

VOJČÍK, P. et al. *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 640 s., ISBN: 978-80-7380-402-2

SMITH, ROGER J.: *Property law*. Longman law series. Pearson 2020. ISBN: 1292286717. 744 s

SUDZINA, M.: Výnimky zo zásady nemo plus iuris so zameraním sa na nadobudnutie nehnuteľností od nevlastníka v slovenskom právnom poriadku. [online] [cit. 23.10.2022] Dostupné na internete: [Sudzina \(iustetadministratio.eu\)](https://iustetadministratio.eu)

PODSHIVALOV, TIKHON P.: Improving implementation of the Blockchain technology in real estate registration. *The Journal of High Technology Management Research* [online] 2022 [cit. 18.11.2023] Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1047831022000153>

SAARI, A, VIMPARI, J., JUNNILA, S.: Blockchain in real estate: Recent developments and empirical applications. *Land Use Policy*. [online] 2022 [cit. 19.11.2023] Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837722003611>

SMITH, ROGER J.: *Property law*. Longman law series. Pearson 2020. ISBN: 1292286717. 744 s.

WU Z., CHEN L.: Revisiting property transfer theory: English law and Chinese law compared. Renmin University of China, China and 2 Durham University, Durham, UK. 2022 Dostupné na internete: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2BAEC5804460D7173A34C529FC81215C/S0261387522000368a.pdf/div-class-title-revisiting-property-transfer-theory-english-law-and-chinese-law-compared-div.pdf>

Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 50/2010 zo dňa 10.02.2010

Nález Ústavného súdu SR I. ÚS 549/2015 zo dňa 16.03.2016

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 151/2016 zo dňa 03.05.2017

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 510/2016 zo dňa 19.01.2021

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1VOBdo/2/2020 zo dňa 27.04.2021

Rozhodnutie Krajského súdu Nitra sp. zn. 9CO/772/2014 o dňa 18.06.2015

Rozhodnutie Krajského súdu Trnava sp. zn. 24 Co/811/2014 zo dňa 18.11.2015

Rozhodnutie Okresného súdu Levice sp. zn. 16C/11/2018 zo dňa 21.09.2018

Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 6CO/93/2017 zo dňa 06.09.2017

Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 6CO/93/2017 zo dňa 06.09.2017

Rozhodnutia Ústavného súdu ČR sp. zn. 6 Cdo 71/2011 zo dňa 27.02.2013

Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 247/14 zo dňa 28.01.2016

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 31 Cdo 353/2016 zo dňa 09.03.2016

ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA V PRACOVNOM PRÁVE

Mgr. Natália Kalinák

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta,

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

natalia.kalinak@student.upjs.sk

Abstrakt

Digitalizácia pracovnoprávných postupov, elektronická komunikácia medzi subjektmi pracovného práva a realizácia elektronických právnych úkonov je neodvratiteľným fenoménom, pred ktorým sa dlhodobo zatvárajú oči. Tento príspevok má za cieľ posúdiť elektronickú komunikáciu medzi subjektmi pracovného práva, s ohľadom na realizáciu právnych úkonov výlučne elektronickou formou v pracovnom práve. Zatiaľ čo prvá časť príspevku je venovaná podmienkam poskytovania informácií a odpovedí zo strany zamestnávateľa elektronickou formou, druhá časť otvára úvahy o možnostiach realizácie právnych úkonov v pracovnom práve elektronickou formou za súčasného stavu de lege lata obohacujúc o návrhy de lege ferenda v záujme reflektovať požiadavky praxe a reagovať na ne.

Abstract

The digitalization of labour law procedures, electronic communication between labour law subjects and the implementation of electronic legal acts is an unavoidable trend that has long been turned a blind eye to. This paper aims to assess the electronic communication between the subjects of labour law, with regard to the implementation of legal acts exclusively in electronic form in labour law. While the first part of the paper is devoted to the conditions for the provision of information and answers by the employer in electronic form, the second part opens reflections on the possibilities of implementing legal acts in employment law in electronic form under the current de lege lata, enriching it with de lege ferenda proposals in order to reflect and respond to the requirements of practice.

Kľúčové slová: elektronizácia, digitalizácia, doručovanie, pracovný pomer.

Key words: electronicalization, digitisation, delivery, employment

Úvod

Nie je potrebné aplikovať vedecké metódy a viesť hlboké právne úvahy, aby sme vedeli v úvode konštatovať, že práca, pracovné prostredie a pracovné podmienky dlhodobo nezodpovedajú tomu, za čo sa práca, pracovné prostredie a pracovné podmienky považovali v čase prijatia súčasného zákona č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákonník práce“). Sme v dobe, ktorá bola označovaná ako budúcnosť, stav de lege lata je však stále veľmi rigidný. Modernizáciou procesov, nástupom priemyselnej revolúcie 4tej a následne 5tej generácie, ako i v dôsledku udalostí posledných rokov (vyústené najmä pandémiou) došlo k exponenciálnemu vzrastu dištančných

pracovnoprávných vzťahov v podobe domácej práce a telepráce, využívaní internetu a komunikácie prostredníctvom e-mailov alebo intranetov. Ľudský faktor v rôznych odvetviach nahrádza umelá inteligencia a osobný kontakt a socializácia je tiež v úzadí. Môžeme konštatovať, že elektronizácia v pracovnom práve nie je už pojmom budúcnosti, dokonca ani pojmom novým, stav de lege lata však tomu nezodpovedá.

Technologické pokroky by mala právna úprava správne korigovať a regulovať to, čo doposiaľ fungovalo a čo sa rozvíja s ohľadom na potenciálne sociálne riziká pre spoločnosť. S elektronickou komunikáciou v pracovnoprávných vzťahoch sa stretávame denne. Zamestnávateľ so zamestnancom pravidelne komunikuje elektronicky, existujú však i pracovnoprávne vzťahy, v ktorých elektronická komunikácia predstavuje jediný a výlučný spôsob kontaktu zamestnanca a zamestnávateľa.

V praxi sa stretávame s otázkami, či je pracovná zmluva uzatvorená elektronicky platná, či je možné elektronickú komunikáciu, prípadne realizáciu právnych úkonov elektronicky dohodnúť zmluvnými stranami v pracovnej zmluve a či je pracovný pomer možné elektronicky ukončiť. Požiadavka elektronického doručovania je najmä existencia dištančných pracovných vzťahov, kde priame doručovanie stráca význam (i) vzhľadom na jeho nemožnosť.

Požiadavky na dištančné právne úkony primárne smerovali najmä na uzatváranie pracovných zmlúv a prijímanie ich zmien. V súčasnosti sa však výpočet dištančných pracovnoprávných úkonov rozširuje napr. o dohodu o skúšobnej dobe, stabilizačné dohody pri zvyšovaní alebo prehľbovaní kvalifikácie zamestnanca, dohody o hmotnej zodpovednosti ako i ďalšie dohody, ktoré vyžadujú naplnenie písomnej formy pod sankciou neplatnosti právneho úkonu. Neopomenuteľnou súčasťou potreby realizácie dištančných úkonov sú tzv. bežné úkony s predpísanou písomnou formou¹. Tento príspevok má za cieľ posúdiť elektronickú komunikáciu medzi subjektmi pracovného práva, s ohľadom na realizáciu právnych úkonov výlučne elektronickou formou v pracovnom práve.

Za účelom posúdenia jednotlivých možností elektronickej komunikácie v pracovnoprávných vzťahoch je nevyhnutné odlíšiť i) poskytovanie informácií a odpovedí zamestnancovi, ktorých písomnú formu a listinnú podobu Zákonník práce požaduje; ii) realizácia právnych úkonov v pracovnoprávných vzťahoch súvisiacich so vznikom, zmenou alebo zánikom pracovnoprávneho vzťahu; iii) doručovanie písomností; iv) bežnú komunikáciu v súvislosti s plnením pracovných povinností.

1. Poskytovanie informácií zamestnancovi

56-tou novelou Zákonníka práce účinnou od 01.06.2022² na základe čl. 3 smernice EÚ 2019/1152 o transparentných a predvídateľných pracovných podmienkach v Európskej únii sa zaviedla možnosť poskytovania informácií a odpovedí zamestnancom i elektronicky, pričom podmienka písomnej formy danej informácie bude zachovaná. Ide o prvý náznak posunu Zákonníka práce ako kódexu pracovného práva do modernej doby využívajúcej technológie elektronickej komunikácie. Ešte stále relatívne nový § 38a Zákonníka práce oprávňuje zamestnávateľa informácie, ktoré sa podľa pracovnoprávných predpisov poskytujú v písomnej forme, listinnej podobe, poskytnúť i v elektronickej podobe bez poskytnutia papierového dokumentu. Pred zavedením tohto ustanovenia sa listinná podoba písomnej

¹ Napr. § 63 ods. 1 písm. e) – podmienka písomného upozornenia zamestnanca o možnosti výpovede z dôvodu menej závažného porušenia pracovnej disciplíny ako hmotnoprávna podmienka platnosti výpovede zamestnávateľa tohto výpovedného dôvodu.

² Zákon č. 315/2022 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej aj ako „zákon č. 315/2022 Z.z.“).

formy poskytovanej informácie predvídala a vyžadovala bez toho, aby to v danom ustanovení bolo výslovne uvedené. Prikladom pre mnohokrát zjednodušenú a zrýchlenú cestu poskytnutia informácií zamestnancovi elektronickou cestou je informovanie o pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania podľa § 47a Zákonníka práce. Zákondarca použil pojem „poskytovanie informácií“. Uvedené slovné spojenie je však potrebné posudzovať širšie než je jeho jazykové vyjadrenie. Pokiaľ má ustanovenie Zákonníka práce odlišné slovné spojenie (napr. pojem „oboznámenie zamestnanca“, „oznámenie“,) s rovnakým významom, tento režim bude možné uplatniť. Je nevyhnutné sledovať účel a charakter uvedeného ustanovenia, ktoré sa viaže na poskytnutie informácií.³ V niektorých prípadoch, napr. „Oznámenie zamestnávateľa o skončení pracovného pomeru v skúšobnej dobe“ predstavuje jednostranný právny úkon a jeho účelom nie je výlučne informovať zamestnanca, ale ukončiť pracovný pomer. V tomto prípade sa režim § 38a neuplatní. Poskytovanie informácií nie je možné stotožňovať s doručovaním, keďže doručovanie má (i keď o jeho opodstatnenosti existujú pochybnosti) v pracovnom práve osobitné postavenie. Režim poskytovania informácií podľa § 38a bude uplatnený i v prípade, ak by inak sa na „odovzdanie“ informácie použil režim doručovania podľa § 38 Zákonníka práce. Ustanovenie § 38a Zákonníka práce považujeme za lex specialis, ktoré má vo vzťahu k § 38 Zákonníka práce (lex generalis) prednosť.⁴

Obdobne platí toto oprávnenie i na podmienku písomnej formy odpovede zamestnávateľa adresovanú zamestnancovi. Požiadavka písomnej odpovede je zavedená napr. v § 49b Zákonníka práce⁵, § 13 ods. 7 Zákonníka práce⁶ alebo § 164 Zákonníka práce⁷. Zákonník práce obmedzuje využitie elektronickej podoby poskytovaných informácií len na prípady, v ktorých sú splnené zákonné podmienky.

Jednou z podmienok je prístup zamestnanca k elektronickej podobe informácií a existencia možnosti si ju (informáciu) uložiť a vytlačiť. Zamestnávateľ je povinný uchovať doklad o jej odoslaní alebo o jej prijatí. Uvedené podmienky sú podľa nášho názoru v rámci ich aplikácie mierne mätké i keď ich podoba v Zákonníku práce reflektuje podmienky smernice EÚ 2019/1152 o transparentných a predvídateľných pracovných podmienkach v Európskej únii. Požiadavka „mať k elektronickej podobe informácií prístup“ je viac menej na prvý pohľad jasná. Po dlhšej úvahe však vznikajú otázky. Čo skutočne znamená „mať prístup“? Postačuje, ak má zamestnanec zriadené konto na zvolenom el. komunikačnom kanále - intranete, vnútroprírodníkovej komunikačnej aplikácii alebo pracovnú e-mailovú schránku? Alebo zamestnávateľ eviduje aktuálnu súkromnú e-mailovú adresu z vyplneného dotazníka? Alebo je potrebné, aby dochádzalo k aktívnemu využívaniu konkrétneho servera ako nástroja elektronickej komunikácie? Pokiaľ zamestnávateľ zvolí odoslanie informácie e-mailom na pracovnú e-mailovú adresu, je požiadavka prístupu k informácii ohrozená s ohľadom na dočasnosť prístupu a možnosť kedykoľvek k e-mailovej schránke stratiť

³ DOLOBÁČ, M. a kol. Zákonník práce. Veľký komentár. Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 196

⁴ DOLOBÁČ, M. a kol. Zákonník práce. Veľký komentár. Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 196

⁵ Upravuje právo zamestnanca s pracovným pomerom na určitú dobu alebo na kratší pracovný čas po splnení stanovených podmienok dĺžky pracovného pomeru a uplynutia skúšobnej doby požiadať zamestnávateľa o prechod na pracovný pomer na neurčitú čas alebo ustanovený týždenný pracovný čas. Na takúto žiadosť je zamestnávateľ povinný písomne odpovedať, čo s ohľadom na § 38a môže vykonať i v elektronickej podobe.

⁶ Právo zamestnanca podať sťažnosť v súvislosti s porušením zásady rovnakého zaobchádzania, nedodržaním podmienok uvedených v § 13 Zákonníka práce alebo porušením práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávneho vzťahu. Ustanovenie zaväzuje zamestnávateľa okrem ďalšieho i odpovedať zamestnancovi na jeho sťažnosť v písomnej forme, čo s ohľadom na § 38a môže vykonať i v elektronickej podobe.

⁷ Odôvodnenie odmietnutia žiadosti tehotnej zamestnankyne alebo ženy, muža trvalo sa starajúceho o dieťa mladšie ako 15 rokov o kratší pracovný čas alebo inú úpravu určeného týždenného pracovného času, musí zamestnanec vykonať v písomnej forme, čo s ohľadom na § 38a môže vykonať i v elektronickej forme.

možnosť sa prihlásiť (napr. pri skončení pracovného pomeru)? V tomto prípade zastávame názor, že by podmienka prístupu mala byť zachovaná, ak v konkrétnom prípade existuje skutočná možnosť adresáta sa s informáciou oboznámiť a to v čase jej odoslania. Preto by postačovalo zriadenie zamestnaneckého konta v komunikačnej aplikácii zamestnávateľa, ak by zamestnávateľ poučil zamestnanca o jeho používaní a prihlasovacích údajoch. Nebolo by to dostatočné, ak by konto zriadené pre zamestnanca bolo, ten by však nemal k dispozícii prihlasovacie údaje alebo by nedisponoval zariadením, ktoré by na tento účel mohol využívať. Naplnenie podmienok pre uplatnenie elektronického spôsobu informovania zamestnanca by nemalo byť ohrozené z dôvodu nedostatočného využívania elektronického spôsobu komunikácie (či už e-mailom alebo iným spôsobom) zamestnancom alebo z dôvodu existencie možnosti straty prístupu k elektronickým dokumentom v budúcnosti.

Voľba elektronickej formy poskytnutia informácií je podmienená existenciou možnosti zamestnanca si informáciu uložiť a vytlačiť. Do akej miery je zamestnávateľ povinný pri voľbe tejto alternatívy poskytovania informácií získavať informácie od zamestnanca o možnostiach tlače? Ak mu umožní vytlačiť si informáciu na pracovisku, zmysel tohto poskytovania informácií sa značne stráca. Najmä v prípade, ak vykonáva prácu dištančne. Máme za to, že možnosť zamestnanca informáciu „uložiť a vytlačiť“ sa týka vlastností elektronického dokumentu, v ktorom sa informácie nachádzajú. Uvedený dokument musí byť v takom formáte a odoslaný takým spôsobom, ktorý zamestnancovi umožní informácie uložiť do svojho zariadenia mimo elektronickú schránku a v prípade potreby a záujmu vytlačiť. Reálnu možnosť tlače dokumentu v rovine existencie jej materiálneho zabezpečenia zamestnávateľ neskúma a podľa nášho názoru by ani nemal.

Povinnosť informovať zamestnanca alebo mu dať relevantnú odpoveď by mala byť splnená i v prípade, ak si ju zamestnanec nevytlačil (bez ohľadu na to, či tú možnosť mal alebo nemal). Podľa nášho názoru by sa naplnenie podmienok pre elektronickú podobu odoslania informácií malo prezumovať až do momentu, kedy zamestnanec požiada o ich listinnú podobu.

2. Realizácia právnych úkonov v pracovnoprávných vzťahoch

Dôvodová správa k zákonu č. 315/2022 Z.z. uvádza, že jedným z cieľov doplnenia Zákonníka práce o elektronický spôsob poskytovania informácií zamestnávateľom je pre prax vyjasniť niektoré sporné otázky s ohľadom na elektronickú komunikáciu. Ďalej je uvedené, že sa tým Zákonník práce priblíži k praxi niektorých zamestnávateľov a nastaví pravidlá v oblasti elektronickej komunikácii informácií.⁸

Uvedené považujeme za výrazný posun k elektronickej komunikácii v pracovnoprávných vzťahoch, dielčí cieľ vyjasnenia sporných otázok s ohľadom na elektronickú komunikáciu však za naplnený nepovažujeme. Spomínanou novelou Zákonníka práce však k posunu elektronickej realizácie právnych úkonov nedošlo. Nová právna úprava sa vzťahuje iba na informácie, ktorými sa deklaruje určitý stav, právne úkony, vychádzajúc z § 34 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Občiansky zákonník“), smerujú najmä k vzniku, zmene alebo zániku práv a povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.

Elektronická komunikácia v rovine realizácie a/alebo doručovania právnych úkonov v pracovnoprávných vzťahoch je podľa väčšiny predstaviteľov právnej vedy nemožná. Názormi a argumentami však ani jedna skupina týchto protipólov nie je jednotná, preto by sme radi prispeli svojimi myšlienkami i my.

⁸ Viac info: Dôvodová správa k návrhu zákona č. 315/2022 Z.z.. Zdroj: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=512662>

Právna úprava uzatvorenia zmluvy v pracovnoprávných vzťahoch (pozor, nie výlučne len pracovnej zmluvy) sa nachádza v § 18 Zákonníka práce. Zmluva sa považuje za uzatvorenú v momente, v ktorom sa účastníci dohodli na jej obsahu. Použitím elektronickej komunikácie pri komunikácii pracovnoprávných podmienok, resp. podmienok zmluvy upravujúcej pracovnoprávny vzťah by bez pochyb mohlo dôjsť k vzájomnej dohode na jej obsahu. Platnosť takto uzatvorenej zmluvy v prípade zákonom požadovanej písomnej formy je však vzhľadom na ustanovenia Zákonníka práce otázna.

Možnosti elektronizácie realizácii právnych úkonov v pracovnom práve posudzujeme najmä optikou problematických aspektov písomných právnych úkonov, a to – dodržanie písomnej formy právneho úkonu – a – naplnenie povinnosti doručenia právneho úkonu.

2.1. Písomná forma právnych úkonov: Ak je právnym predpisom podmienka písomnej formy právneho úkonu, bude táto podmienka naplnená i prostredníctvom elektronickej verzie dokumentu?

Zákonník práce výslovne nezakazuje, ale ani nepovoľuje realizáciu právnych úkonov elektronicke. Na uzatvorenie pracovnej zmluvy, dohody o ukončení pracovného pomeru i ďalšie jednostranné i dvojstranné právne úkony štandardne vyžaduje písomnú formu.

Absencia špeciálnej právnej úpravy formy právnych úkonov v Zákonníku práce umožňuje aplikáciu ustanovení Občianskeho zákonníka.

V zmysle občianskoprávnej teórie musia byť pri dodržaní písomnej formy právnych úkonov splnené dve náležitosti: 1) právny úkon, ktorého obsah je zhmotnený do listinnej podoby musí byť zachytený vlastnoručne alebo mechanickými prostriedkami; 2) vlastnoručný podpis nachádzajúci sa na konci textu, ktorým účastník potvrdzuje stotožnenie sa s uvedeným textom a svoj prejav vôle vyplývajúci z obsahu právneho úkonu. Z uvedeného vyplýva, že akákoľvek kópia (t.j. nie vlastnoručne podpísaná) písomného právneho úkonu nespĺňa podmienku písomnej formy právneho úkonu. Kópia podpisu nie je vlastnoručným podpisom, iba jeho grafickou napodobeninou.⁹ V súčasnosti však dochádza k realizácii právnych úkonov i iným spôsobom, kedy k príjemcovi dochádza len určitá reprodukcia, kópia právneho úkonu bez zachytenia vlastnoručného podpisu, a to napr. prostredníctvom telegrafu, d'alekopisu alebo elektronickými prostriedkami. Občiansky zákonník reagoval v tomto prípade na potreby modernej doby a v § 40 ods. 4 zaviedol pravidlo zachovania písomnej formy i iným spôsobom než zachytením obsahu právneho úkonu do listiny s vlastnoručným podpisom. Ide o právne úkony urobené mechanickými prostriedkami, konkrétne telegraficky, d'alekopisom alebo elektronickými prostriedkami. Tieto spôsoby zachovávajú písomnú formu právneho úkonu výlučne v tom prípade, ak je možné zachytiť obsah právneho úkonu a určiť osobu, ktorá právny úkon urobila. Zachovanie písomnej formy Občiansky zákonník prezumuje pri realizácii právnych úkonov prostredníctvom elektronických prostriedkov za použitia zaručeného elektronického podpisu alebo zaručenej elektronickej pečate.

Podmienka zachytenia obsahu právneho úkonu vyžaduje, aby bolo znenie právneho úkonu v podobe, ktorá je trvalá, bez možnosti ďalších zmien, úprav tak, aby bolo jednoznačné, čo do obsahu právny úkon obsahuje. V tomto prípade editovateľné verzie dokumentov (napr. vo formáte doc.) môžu vyvolať obavy z naplnenia podmienky zachytenia obsahu právneho úkonu. Pokiaľ sú spomínané podmienky naplnené, budú tieto právne úkony

⁹ ŽUEOVÁ, Uzatvorenie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie = Employment contract concluding via electronic communications (05.11.2021: Košice, Slovensko); In: Zamestnanec v digitálnom prostredí : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie=Employee in the Digital Environment : reviewed Proceedings of Papers of the Scientific Conference. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. - ISBN 9788057400684. - S. 89

považované za písomné a požadovaná písomná forma právneho úkonu za dodržanú. Druhou podmienkou pre uplatnenie mechanických prostriedkov je možnosť určiť osobu, ktorá právny úkon urobila. Pokiaľ je právny úkon realizovaný elektronickými prostriedkami podpísaný zaručeným elektronickým podpisom alebo zaručenou elektronickou pečaťou, ako je uvedené i vyššie, právny úkon sa nie len, že považuje za písomnosť, ale za písomnosť vlastnoručne podpísanú. Za písomnosť sa bude považovať i taký právny úkon, ktorý nie je podpísaný zaručeným elektronickým podpisom alebo zaručenou elektronickou pečaťou, ale napríklad bude možné jej identitu vyčítať inak, napr. z uvedenia mena a priezviska na záver dokumentu, vloženia podpisového vzoru, použitím biometrického podpisu a i.

Realizácia právnych úkonov prostredníctvom týchto mechanických prostriedkov je v súčasnosti bežnou praxou a pravidelne sa vyskytovaným spôsobom uzatvárania občianskoprávných ako i obchodnoprávných zmlúv. Pre pracovnoprávne vzťahy je myšlienka realizácie právnych úkonov v plienkach, napriek stúpajúcemu sa dopytu zamestnávateľov, tak i zamestnancov.

Jedným z názorov proti akceptácii zachovania písomnej formy použitím mechanických prostriedkov je odporcami tvrdená neistota v identifikácii realizujúceho subjektu. Či osoba, ktorá uvádza svoje meno a priezvisko pri použití „obyčajného“ podpisu na dokumente odoslanom napr. e-mailom, je skutočne danou označenou osobou. Pokiaľ však považujeme za platný právny úkon zrealizovaný na diaľku v listinnej podobe, podpísaný vlastnoručne bez overenia, odoslaný poštou alebo iným doručovateľom druhému účastníkovi právneho vzťahu, mali by sme považovať za platný i ten právny úkon, ktorý fyzická osoba označila svojim menom a priezviskom z e-mailovej adresy, ktorú považujeme za jej vlastnú. Podľa nášho názoru je v súčasnosti jednoduchšie nahradiť podpis jednej fyzickej osoby druhou fyzickou osobou (tzv. falšovanie podpisu), než neoprávnene získať prístup do elektronickej schránky alebo iného nástroja elektronickej komunikácie a prostredníctvom toho konať podvodne za iného. Oba spôsoby konania sú nelegálne s tendenciou naplniť skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu. Obavy z uvedeného sú prekonané a nepovažujeme ich za relevantnú právnu argumentáciu pre nemožnosť realizácie právneho úkonu uvedeným spôsobom.

V súvislosti s požiadavkou identifikácie fyzickej osoby ako subjektu realizujúceho právny úkon v pracovnoprávných vzťahoch vyplýva i otázka, či identifikácia daného subjektu môže byť jednoduchá označením mena, priezviska na konci dokumentu bez ohľadu na skutočnosť, z akej elektronickej schránky subjekt komunikuje, alebo je nevyhnutné identifikáciu skontrolovať i iným spôsobom. Pri subjektoch, ktorých realizácia právneho úkonu prostredníctvom elektronických prostriedkov nepredstavuje prvý kontakt býva zvykom používanie už známej elektronickej adresy, totožnej z komunikácie v minulosti, prípadné označenie kontaktných údajov účastníkov právneho vzťahu iným spôsobom, než elektronicky. Predmetné kroky nie sú pre účastníkov povinné a právny úkon by mal byť platný i v prípade ich absencie, pokiaľ je totožnosť konajúcich osôb navzájom nepochybne jasná. V e-mailovej komunikácii sa najčastejšie používa tzv. jednoduchý elektronický podpis, ktorý v zmysle č. 3 ods. 10 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES (ďalej aj ako „Nariadenie“) definujeme ako „údaje v elektronickej forme, ktoré sú pripojené alebo logicky pridružené k iným údajom v elektronickej forme a ktoré podpisovateľ používa na podpisovanie.“ Nariadenie rozoznáva i zdokonalený elektronický podpis a kvalifikovaný elektronický podpis, pre ktorý používa Občiansky zákonník pojem „zaručený elektronický podpis“.

Medzi mechanické prostriedky, s ktorých použitím Občiansky zákonník spája právne následky platnosti právnych úkonov vzhľadom na dodržanie písomnej formy spadajú elektronické prostriedky. Čo všetko môžeme považovať za elektronické prostriedky však

predmetný právny predpis bližšie nešpecifikuje. Domnievame sa, že je možné využiť akékoľvek prostriedky, ktoré spĺnia podmienky určenia konajúcej osoby a obsahu právneho úkonu, t.j. odoslaním skenu, pdf alebo iného nezmeniteľného formátu listiny s podpisom prostredníctvom e-mailu, vyplnením webového formulára, alebo cez na to určené webové rozhrania a aplikácie.

Všeobecné tvrdenie, že písomná forma právneho úkonu realizovaného elektronickými prostriedkami s podpisom „obyčajným“ alebo zaručeným elektronickým podpisom, príp. zaručenou elektronickou pečaťou, by bola zachovaná i v pracovnoprávných vzťahoch, vzhľadom na aplikáciu subsidiárneho právneho predpisu – Občianskeho zákonníka je na mieste. Špeciálna úprava náležitostí písomných právnych úkonov v Zákonníku práce absentuje.

Zákonník práce obsahuje vo svojom § 38 podmienky doručovania písomnosti v pracovnoprávných vzťahoch. Práve v dôsledku existencie tohto ustanovenia sa právne názory na vznik a samotnú existenciu právneho úkonu, jeho platnosti a možnosti uplatnenia § 40 ods. 4 Občianskeho zákonníka líšia.¹⁰

2.2. Kedy nadobudne právny úkon realizovaný elektronickými prostriedkami právne účinky?

Pokiaľ sa stotožníme s argumentačnou líniou zachovania písomnej podoby právneho úkonu v pracovnoprávných vzťahoch realizovaného prostredníctvom elektronických prostriedkov je nevyhnutné zodpovedať niekoľko ďalších sporných otázok, na ktorých odpovede analýzou de lege lata sa výrazne líšia.

Otázka právnych účinkov právneho úkonu má význam vo všetkých prípadoch, v niektorých prípadoch je moment nadobudnutia právnych účinkov významný z viacerých hľadísk. Typickým prípadom dvojstranného právneho úkonu je pracovná zmluva. Záujem o možnosť uzatvoriť pracovný pomer dištančne je stále vyšší. Podmienku písomnej formy pracovnej zmluvy stanovuje § 42 ods. 1 Zákonníka práce. To isté ustanovenie ukladá zamestnávateľovi povinnosť jedno písomné vyhotovenie vydať zamestnancovi. Písomná forma pracovnej zmluvy bude zachovaná i pri jej uzatvorení na diaľku, prostredníctvom elektronických prostriedkov, pri zachovaní kumulatívnych podmienok vyplývajúcich v § 40 ods. 4 Občianskeho zákonníka. V ktorom momente však pracovnú zmluvu považujeme za uzatvorenú? Zákonník práce vznik zmluvy v § 18 viaže na moment, kedy sa účastníci dohodli na jej obsahu. Ak sú zmluvné strany prítomné a spoločne sa dohodnú na obsahu pracovnej zmluvy a tento súhlas ako prejav svojej vôle potvrdia podpisom na zmluve.¹¹ Ak je pracovná zmluva odosielaná adresátovi prostredníctvom napr. e-mailu, moment jej uzatvorenia, t.j. moment, kedy tento dištančný prejav vôle vyvolá zamýšľané právne účinky nastane až ak dôjde adresátovi.¹² Postup uzatvárania zmlúv je predmetom všeobecnej časti Občianskeho zákonníka. Moment, v ktorom voči neprítomnej osobe pôsobí prejav vôle upravuje tzv. teória dôjdenia:

¹⁰ Porovnaj TOMAN, J., Použitie zaručeného elektronického podpisu v pracovnoprávných vzťahoch. Portál WK Pracovné právo; Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR z dňa 20.septembra 2001, sp.zn.: 21 Cdo 2708/2000.

¹¹ TOMAN, J. – ŠVEC, M. – RAK, P. Pracovné právo v súvislostiach. Bratislava: Driedrich Ebert Stiftung, 2020, s.32

¹² ŽUEOVÁ, Uzatvorenie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie = Employment contract concluding via electronic communications (05.11.2021: Košice, Slovensko); In: Zamestnanec v digitálnom prostredí : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie=Employee in the Digital Environment : reviewed Proceedings of Papers of the Scientific Conference. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. - ISBN 9788057400684. - S. 89

„Prejav vôle pôsobí voči neprítomnej osobe od okamihu, keď jej dôjde.“¹³

V zmysle tejto teórie považujeme zmluvu za uzatvorenú v prípade jej dištančného uzatvárania v momente, kedy súhlasný prejav vôle s návrhom bude zo strany obláta doručený oferentovi.

Občiansky zákonník neupravuje doručovanie písomných právnych úkonov. Upravuje režim „dôjdenia adresátovi“ inak označovaný ako „teória dôjdenia“ ako jedinú podmienku na vznik zmluvy, pokiaľ boli všetky predchádzajúce podmienky splnené. Zákonník práce však právnú úpravu doručovania písomností obsahuje, a to konkrétne v § 38 Zákonníka práce.

Doručenie pracovnej zmluvy ako i ďalších jednostranných i dvojstranných právnych úkonov spadá pod režim doručovania v zmysle § 38 Zákonníka práce.¹⁴

2.3. (Ne)platnosť, perfektnosť, ničotnosť: Aké právne následky vyvolá porušenie ustanovení § 38 Zákonníka práce?

Otázka doručovania písomností v pracovnom práve je v praxi veľmi významná, najmä pri právnych úkonoch ako výpoveď, okamžité skončenie pracovného pomeru, a to i z dôvodu určenia okamihu, kedy sa písomnosť stáva doručenou, od ktorého sa odvíja počiatočný moment ďalších právnych skutočností, ako napr. plynutie výpovednej doby alebo skončenie pracovného pomeru¹⁵. Existujú názory, podľa ktorých je dištančná pracovná zmluva uzatvorená okamihom vzájomnej výmeny návrhu a jeho akceptácie prostredníctvom e-mailových správ bez potreby zohľadnenia požiadavky doručenia v zmysle § 38 Zákonníka práce.¹⁶ Taktiež však prevládajú názory, že doručovanie písomností elektronickými prostriedkami nespĺňa esenciálnu požiadavku doručovania písomností zo strany zamestnávateľa do vlastných rúk zamestnanca. Realizácia právnych úkonov v pracovnom práve za využitia prostriedkov elektronickej komunikácie je tak podľa viacerých názorov vylúčené, pretože Zákonník práce možnosť elektronického doručenia takýchto právnych úkonov vôbec nepripúšťa. Ako uvádza docentka Žul'ová, de facto je možné pracovnú zmluvu elektronickými prostriedkami vyhotoviť v písomnej forme, ale nie ju de iure elektronicky uzavrieť. Odôvodnením právneho názoru docentky Žul'ovej je chýbajúca právna úprava elektronického doručovania v pracovnoprávnych vzťahoch, ktorého využitie by vylúčilo, aby proces uzatvorenia pracovnej zmluvy (v širšom ponímaní môžeme aplikovať na právne úkony v pracovnoprávnych vzťahov všeobecne) bol právne perfektný.¹⁷

Zákonník práce v § 38 definuje podmienky doručovania písomností medzi zamestnancom a zamestnávateľom, pričom v prípade doručovania zo strany zamestnávateľa platí prísnejší režim než v prípade, kedy je adresátom zamestnávateľ. Písomnosti vymedzené v § 38 ods. 1 a 3 Zákonníka práce podliehajú doručovaniu. Zamestnávateľ doručuje

¹³ § 45 ods. 1 Občianskeho zákonníka

¹⁴ Bližšie tu: ŽULOVÁ, J. Pracovnoprávna úprava doručovania a možnosti jej elektronizácie. In: Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva: Dies Iuris Tynavienses- Trnavské právnické dni: Nové Európa – výzva a očakávania medzinárodná vedecká konferencia: 22-23.9.2016. Trnava.Praha: Nakladatelství Leges, 2016, s. 244-259

¹⁵ napr. § 62 ods. 7 Zákonníka práce: „Výpovedná doba začína plynúť od prvého dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po doručení výpovede a skončí sa uplynutím posledného dňa príslušného kalendárneho mesiaca, ak tento zákon neustanovuje inak.

¹⁶ Bližšie tu: BEIEROVÁ, S. Pracovná zmluva uzatváraná na diaľku. In: Nové technológie a ochrana zamestnanca, Praha: Leges, 2019, s. 119-131

¹⁷ ŽULOVÁ, Uzavretie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie = Employment contract concluding via electronic communications (05.11.2021: Košice, Slovensko); In: Zamestnanec v digitálnom prostredí : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie=Employee in the Digital Environment : reviewed Proceedings of Papers of the Scientific Conference. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 89

zamestnancovi písomnosti do vlastných rúk, pričom sa preferuje osobné (priame) odovzdanie písomností na pracovisku, v byte zamestnanca alebo kdekoľvek bude zastihnúť. Pokiaľ osobné odovzdanie nie je možné, ako jediný spôsob doručenia voči neprítomnej osobe je doručenie prostredníctvom poštového podniku (zamestnávateľ zásielku odosiela ako doporučenú zásielku „do vlastných rúk“). U zamestnanca sa neuplatní hierarchia postupu pri doručovaní písomností, pričom ako alternatíva popri osobnom doručení je doručovanie ako doporučenú zásielku absentujúc označenie poštového podniku ako realizátora doručenia. V podmienkach priameho doručovania alebo poštovým podniku je doručovanie elektronickými prostriedkami neaplikovateľné.¹⁸

Od možnosti vyhotoviť právny úkon elektronickými prostriedkami preto treba odlišiť otázku, či takúto písomnosť vyhotovenú elektronicky možno doručiť adresátovi s následkom vyvolania právnych účinkov.¹⁹

Právne následky nedodržania postupu v doručovaní alebo absencie doručenia do vlastných rúk v zmysle § 38 Zákonníka práce nie sú súčasťou predmetných ustanovení.²⁰ Možné alternatívy právnych následkov nedodržania postupu v doručovaní sú nasledovné: a) právny úkon nevznikne, neexistuje; b) právny úkon vznikne, avšak je neplatný; c) právny úkon je neúčinný; d) právny úkon vznikne, je platný, zamestnávateľ bude zodpovedať za porušenie ustanovení Zákonníka práce voči kontrolnému orgánu.

Pri posudzovaní vzniku pracovnej zmluvy sme uviedli názorové línie, podľa ktorých pracovná zmluva uzatvorená dištančne prostredníctvom elektronických prostriedkov je neplatná z dôvodu absencie doručenia podľa § 38 Zákonníka práce. S uvedeným však nesúhlasíme. K tomuto názoru sa prikláňame z viacerých dôvodov. Ad i) Absencia písomnej formy pracovnej zmluvy nemá za následok neplatnosť právneho úkonu vzhľadom na chýbajúcu doložku neplatnosti. V prípade ne-akceptácie subsidiárneho použitia § 40 ods. 4 Občianskeho zákonníka by takáto zmluva bola platná i pre nedostatok písomnej formy; Ad ii) § 17 Ods. 3²¹ Zákonníka práce uvádza, že neplatnosť právneho úkonu nemôže byť zamestnancovi na ujmu, ak neplatnosť nespôsobil sám. Máme za to, že uvedené ustanovenie by bolo možné aplikovať na situáciu porušenia § 38 Zákonníka práce v súvislosti s doručením pracovnej zmluvy do vlastných rúk a pracovná zmluva by bola platná.

Je možné však obdobne posudzovať i iné právne úkony, odlišné od pracovnej zmluvy?

V obdobnej situácii sa vyjadril i Krajský súd v Bratislave, ktorý vo veci určenia neplatnosti skončenia pracovného pomeru v skúšobnej dobe zo strany zamestnanca konštatoval, že vzhľadom na absenciu osobitných podmienok nadobudnutia účinkov doručenia elektronickej správy v Zákonníku práce ani Občianskom zákonníku, ani podmienky, za ktorých je takéto doručenie neúčinné, zvolený spôsob oznámenia skončenia pracovného pomeru nemôže byť na ujmu zamestnanca.²²

Ďalšie uvádzané analýzy a argumenty je možné aplikovať všeobecne, nie výlučne iba na platnosť pracovnej zmluvy. Je pravdou, že Zákonník práce neupravuje elektronické

¹⁸ RAK, P. Ako elektronické môže byť slovenské pracovné právo?. In: COFOLA 2022, Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů a právních vědců – část 6, Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 122

¹⁹ KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávných vzťahoch, In: Právny obzor – teoretický časopis pre otázky štátu a práva, 2/2023, ročník 106, s. 86

²⁰ KUNDRÁT I., Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 21 Cdo 2061/2021 z 27. 4. 2022: nádej pre elektronické doručovanie v pracovnom práve, In: Právo, obchod, ekonomika. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2022, s. 157

²¹ § 17 ods. 3 „Neplatnosť právneho úkonu nemôže byť zamestnancovi na ujmu, ak neplatnosť nespôsobil sám. Ak vznikne zamestnancovi následkom neplatného právneho úkonu škoda, je zamestnávateľ povinný ju nahradiť.“

²² Rozsudok krajského súdu v Bratislave z 29.októbra 2019, sp.zn.: 16 CoPr 6/2018

doručovanie písomností. Neupravuje však ani právne následky, ktoré nastanú v prípade porušenia uvedených pravidiel a nedoručenia písomnosti ustanoveným spôsobom. Výnimkou sú jednotlivé prípady výpovede zo strany zamestnávateľa a okamžité skončenie pracovného pomeru. V týchto prípadoch je priamo zavedená podmienka doručenia pod hrozbou neplatnosti skončenia pracovného pomeru.²³

Absencia doložky neplatnosti v spojení s podmienkou doručenia právneho úkonu adresátovi môže zakladať právny názor prípustnosti vzniku platného právneho úkonu i v prípade realizácie právneho úkonu mimo režimu doručenia. Právna úprava Zákonníka práce o doručovaní písomností je všeobecne považovaná za lex specialis vo vzťahu k tzv. teórii dôjdenia podľa Občianskeho zákonníka. Tento vzťah je možné chápať i iným spôsobom, ktorý by opäť podporil tvrdenia o možnosti elektronickej realizácie právnych úkonov pri zachovaní ich platnosti. Vzťah uvedených ustanovení je možno vykladať ako vzájomný, dopĺňajúci sa bez potreby vylúčenia aplikácie niektorého z nich.²⁴

Komplexnosť konkrétnej pracovnoprávnej úpravy a nemožnosť aplikovať ustanovenie všeobecnej časti Občianskeho zákonníka bola najvyššími súdnymi autoritami ako i právnu praxou konštatovaná v súvislosti s § 9 Zákonníka práce upravujúca konanie zamestnávateľa. Najvyšší súd SR vyjadril názor²⁵, že § 9 Zákonníka práce je úpravou lex specialis vo vzťahu ku všeobecnej právnej úprave zastúpenia na základe plnomocenstva, a preto ho nie je možné aplikovať na pracovnoprávne vzťahy, na konanie zamestnávateľa v zmysle § 9 Zákonníka práce. Uvedený právny názor prelomil nálezh Ústavného súdu SR²⁶, ktorý aplikáciu inštitútu plnej moci umožnil a jednotlivé ustanovenia spomínaných kódexov práva označil ako vzájomné, prepojené. Argumentačná línia Ústavného súdu nás núti podobnou optikou analyzovať vzťah § 38 Zákonníka práce a teórie dôjdenia podľa Občianskeho zákonníka. Jedným z argumentov bol ohľad i na predchádzajúcu právnu úpravu, ktorá obsahovala i inštitúty, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú iba v Občianskom zákonníku. Zavedením subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka sa niektoré ustanovenia zo znenia Zákonníka práce vytratil v záujme zabrániť duálnej právnej úprave. Historický kontext doručovania v pracovnom práve má na podporu elektronickej realizácie právnych úkonov význam.²⁷

Ne-perfektnosť právneho úkonu založená na vadách v doručovaní by nemala mať za následok neexistenciu alebo neplatnosť právneho úkonu. Pracovnú zmluvu je možné uzatvoriť v písomnej forme, nadobudne platnosť i v prípade jej ústneho dojednaní. Je nepredstaviteľné, aby oproti tomu dojednanie pracovnej zmluvy v elektronickej podobe bolo z dôvodu väd v doručovaní považované za neplatné. V prípadoch, kedy je nevyhnutné docieľiť vyššiu ochranu zamestnanca, ako pri skončení pracovného pomeru (výpoveďou zo strany zamestnávateľa alebo pri okamžitom skončení pracovného pomeru), Zákonník práce upravuje absenciu riadneho doručenia adresátovi osobitne.

Pokiaľ by sme následkom neplatnosti sankcionovali akékoľvek doručenie vymykajúce sa z pravidiel § 38 Zákonníka práce, osobitná úprava a zavedenie doložky neplatnosti v § 61 ods. 1 a § 70 Zákonníka práce by nemali právny význam. Zastávame názor, že pokiaľ by mal zákonodarca záujem neplatnosť právnych úkonov ako sankciu za nesprávne doručenie písomností zaviesť v znení Zákonníka práce, neuvádzal by ju osobitne len v dvoch prípadoch.

²³ § 61 ods. 1 a § 70 Zákonníka práce

²⁴ KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávných vzťahoch, In: Právny obzor – teoretický časopis pre otázky štátu a práva, 2/2023, ročník 106, s.83

²⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 4/2012, zo dňa 16. augusta 2012

²⁶ Nález Ústavného súdu SR z 31. augusta 2017, sp. zn. I. ÚS 155/2017-75

²⁷ Viac k historickému exkurzu v: KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávných vzťahoch, In: Právny obzor – teoretický časopis pre otázky štátu a práva, 2/2023, ročník 106, s. 83-98

Je možné však otázku položiť i z opačnej strany. Doložku neplatnosti štandardne spájame najmä s absenciou písomnej formy právneho úkonu. Vykladá a zavádza ju § 17 Zákonníka práce, ktorý neplatnosť viaže s viacerými vadami právnych úkonov, avšak výlučne v prípadoch, ak to Zákonník práce alebo osobitný predpis ustanovuje. Vada doručenia v spojení s doložkou neplatnosti v § 17 Zákonníka práce chýba. Z tejto absencie však nevyplýva, žeby jej charakter a zmysel by mal byť vykladaný inak než je uvedené v § 17 Zákonníka práce.

Záver

Zastávame názor, že skôr či neskôr sa už nebudú môcť len viesť diskusie o tom, či môže/nemôže dochádzať k elektronickému doručovaniu resp. k elektronickej realizácii právnych úkonov, ale bude potrebné prijať úpravy Zákonníka práce tak, aby bolo elektronické doručovanie a realizácia právnych úkonov elektronickejšie jednoznačná.

V pracovnoprávných vzťahoch sa pravidelne v určitej fáze pracovného vzťahu využíva elektronická komunikácia. Zákonodarcu v Zákonníku práce už zaviedol možnosť poskytovania informácií elektronickejšie, domnievame sa, že existuje zámer zaviesť elektronickejšie realizáciu právnych úkonov (i elektronickejšie doručovanie) v budúcnosti a súdne authority ako i právna prax by sa mala v tomto záujme i prikláňať k výkladu, ktorý tento trend podporí. Je absolútne nelogické, ak so zamestnancom zamestnávateľ nie je v žiadnom osobnom kontakte mu doručovať písomnosti osobne. Postupne sa prechádzalo k elektronickej komunikácii so štátnou správou, pobočkami sociálnych poisťovní, zdravotných, dnes môžu i fyzické osoby prístupovať k elektronickej komunikácii v mnohých sférach ich života, neexistujú dôvody na neaplikáciu týchto technológií i do pracovných vzťahov.

Narastajúcim počtom dištančných pracovnoprávných vzťahov potreba právnej úpravy elektronickejšieho doručovania, resp. realizácie právnych úkonov elektronickejšími prostriedkami s právnymi účinkami rovnakými ako pri súčasnom režime písomnej formy a doručovania do vlastných rúk je nevyhnutné. Riešenie ponúka viacero alternatív. Už zo súčasného de lege lata je možné argumentovať oprávnenosťou subjektov pracovného práva realizovať právne úkony elektronickejšie. Je však veľké riziko spojené s formalistickým prístupom súdov k výkladu doručovania podľa § 38 Zákonníka práce, preto je úprava Zákonníka práce žiaduca.

Niektorí autori navrhujú odstrániť § 38 a aplikovať výlučne teóriu dôjdenia podľa Občianskeho zákonníka.²⁸ V tomto prípade však môžeme polemizovať o narušení ochrannej funkcie Zákonníka práce, ktorý zaviedol prísnejšie pravidlá pre doručovanie zamestnávateľa s cieľom zvýšiť ochranu zamestnanca. Otázkou však je, aké riziká vyplývajú pre zamestnanca, pokiaľ by § 38 Zákonníka práce absentoval?

U právnych úkonov, u ktorých by bolo doručenie do vlastných rúk hmotnoprávnou podmienkou platnosti právneho úkonu, by vymedzil zákon osobitne, podobne ako to je v súčasnosti pri výpovedi zamestnávateľa a okamžitom skončení pracovného pomeru. Z daného dôvodu je možné uvažovať i v súčasnosti o možnej nadbytočnosti § 38 Zákonníka práce v tej podobe a s tými vlastnosťami, ktoré sa mu pripisujú. V tomto prípade by však režim doručovania pri napr. výpovedi zo strany zamestnávateľa zostal zachovaný.

²⁸ KUNDRÁT I., Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 21 Cdo 2061/2021 z 27. 4. 2022: nádej pre elektronickejšie doručovanie v pracovnom práve, In: Právo, obchod, ekonomika. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2022, s. 155

Z uvedeného dôvodu by bolo vhodné uvažovať o ďalších spôsoboch elektronizácie pracovného práva.

Do úvahy prichádza i postupné zavedenie elektronických schránok u fyzických osôb – nepodnikateľov. Väčšina obyvateľstva má v súčasnosti e-mailovú schránku. Spôsobilosť fyzických osôb komunikovať elektronicky sa predpokladá, preto doručovanie do elektronických schránok (minimálne ako alternatíva) je logickým riešením.

Zoznam použitých zdrojov

BEIEROVÁ, S. Pracovná zmluva uzatváraná na diaľku. In: Nové technológie a ochrana zamestnanca, Praha: Leges, 2019, s. 119-131

DOLOBÁČ, M. a kol.: Zákoník práce. Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, 915s ISBN: 9788081551185

KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávných vzťahoch, In: Právny obzor – teoretický časopis pre otázky štátu a práva, 2/2023, ročník 106, s. 83 - 98 ISSN 2729-9228, <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.2.01>

KUNDRÁT I., Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 21 Cdo 2061/2021 z 27. 4. 2022: nádej pre elektronické doručovanie v pracovnom práve, In: Právo, obchod, ekonomika. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2022 , s 157 – 167, ISBN 978-80-574-0154-4 , <https://doi.org/10.33542/POE2022-0154-4>

RAK, P. Ako elektronické môže byť slovenské pracovné právo?. In: COFOLA 2022, Sborník príspevků mladých právnicků, doktorandů a právních vědců – část 6, Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 120-128, ISBN 978-80-280-0243-5

TOMAN, J., Použitie zaručeného elektronického podpisu v pracovnoprávných vzťahoch. Portál WK Pracovné právo, [online] <https://www.pracovnepravo.sk/sk/pracovnopravne-vztahy/pouzitie-zaruceného-elektronického-podpisu-v-pracovnopravnych-vztahoch.ppv-229.html>

TOMAN, J. – ŠVEC, M. – RAK, P. Pracovné právo v súvislostiach. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2020, s.32, ISBN 978-80-89149-91-9

VOJČÍK, P. et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 764 s., ISBN 978-80-7380-845-7

ŽUĽOVÁ, Uzatvorenie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie = Employment contract concluding via electronic communications (05.11.2021:Košice, Slovensko);

In: Zamestnanec v digitálnom prostredí : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie=Employee in the Digital Environment : reviewed Proceedings of Papers of the Scientific Conference. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. - ISBN 9788057400684. - S. 89

ŽUĽOVÁ, J. Pracovnoprávna úprava doručovania a možnosti jej elektronizácie. In: Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva: Dies Iuris Tynavienses- Trnavské právnické dni: Nové Európa – výzva a očakávania medzinárodná vedecká konferencia: 22-23.9.2016. Trnava.Praha: Nakladatelství Leges, 2016, s. 244-259

Rozsudok krajského súdu v Bratislave z 29.októbra 2019, sp.zn.: 16 CoPr 6/2018

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR z dňa 20.septembra 2001, sp.zn.: 21 Cdo 2708/2000

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 4/2012, zo dňa 16. augusta 2012

Nález Ústavného súdu SR z 31. augusta 2017, sp. zn I. ÚS 155/2017-75

Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákoník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 315/2022 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej aj ako „zákon č. 315/2022 Z.z.“).

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 315/2022 Z.z.. Dostupné tu: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=512662>

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

DÍTĚ JAKO ZVLÁŠT' ZRANITELNÝ SPOTŘEBITEL V PROSTŘEDÍ SOCIÁLNÍCH SÍTÍ

Mgr. Petra Kotápišová¹

Univerzita Karlova,
Právnická fakulta
kotapisp@prf.cuni.cz

Abstrakt

Děti tvoří velmi rozsáhlou a různorodou skupinu zvlášť zranitelných spotřebitelů, která může být z důvodu nízkého věku a nedostatku zkušeností více zranitelná nekalými obchodními praktikami. Podle směrnice o nekalých obchodních praktikách, českého zákona o ochraně spotřebitele a slovenského zákona o ochraně spotřebitele a náleží při posuzování nekalosti obchodních praktik obchodníků zvlášť zranitelným spotřebitelům vyšší míra ochrany. Jak přesně se tato vyšší míra ochrany projevuje, už však není stanoveno. Stejně tak není stanoveno, jak by měli být děti a mladiství jakožto spotřebitelé chráněni v prostředí sociálních sítí. Tento příspěvek se zabývá vymezením způsobu ochrany dětských spotřebitelů na sociálních sítích a zhodnocením, jak k této ochraně přispělo nařízení o digitálních službách, které nabylo účinnosti v únoru roku 2024.

Abstract

Children form a very large and diverse group of particularly vulnerable consumers who, because of their young age and lack of experience, may be more vulnerable to unfair commercial practices. Under the Unfair Commercial Practices Directive, the Czech Consumer Protection Act and the Slovak Consumer Protection Act, particularly vulnerable consumers are entitled to a higher level of protection when assessing the unfairness of traders' commercial practices. Exactly how this higher level of protection is applied, however, is not yet known. Nor is it specified how children and adolescents as consumers should be protected in the social media environment. This paper focuses on defining how child consumers are protected on social media and assessing how the Digital Services Regulation, which came into force in February 2024, has contributed to this protection.

Klíčové slová: Zvlášť zranitelný spotřebitel, ochrana spotřebitele, dítě jako spotřebitel, nekalé obchodní praktiky, ochrana na sociálních sítích

Key words: Particularly vulnerable consumer, consumer protection, child as a consumer, unfair commercial practices, protection on social media

¹ Autorka je doktorandkou na katedře obchodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Tento příspěvek vznikl v rámci plnění projektu Fakultní podpory excelentních studijních projektů (FPESP) Právnické fakulty Univerzity Karlovy pod názvem „Ochrana dětí a mladistvých (jako zvlášť zranitelných spotřebitelů) před nekalými obchodními praktikami“.

Úvod

Je mnoho důvodů, proč je potřeba zvýšené ochrany dětí na sociálních sítích. V jejich prostředí mohou dětem hrozit různá nebezpečí, jako např. kyberšikana či kyberstalking a zároveň mohou být vystaveni podvodům či jiné trestné činnosti, související s ochranou osobních dat. Postavení dětí a mladistvých, jakožto zvlášť zranitelných spotřebitelů v prostoru sociálních sítí a online prostředí obecně, je však často opomíjeno. A to i přesto, že sociální sítě představují velmi rizikové prostředí, kde obchodníci mohou snadno (např. prostřednictvím influencerů) využít neopatrnosti a dětské nezkušenosti právě k tomu, aby je přiměli učinit ekonomická rozhodnutí, které by mimo online prostor neučinili. Provést samotný nákup je pak pro děti velmi jednoduché, neboť stačí, aby se dostali k platební kartě rodičů (ne vždy je nutné potvrzení v bankovníctví), přičemž mladiství mají často i svou vlastní platební kartu.

Nekalost obchodních praktik je posuzována kritériem průměrného spotřebitele, který má dostatek informací a je v rozumné míře pozorný a opatrný, s ohledem na sociální, kulturní a jazykové faktory (bod 18 preambule s. n. o. p.²). Zaměřuje-li se obchodní praktika na určitou jednoznačně vymezitelnou skupinu spotřebitelů, kteří jsou z důvodu duševní nebo fyzické slabosti, věku nebo důvěřivosti zvlášť zranitelní, je nutné tuto obchodní praktiku posuzovat kritériem průměrného člena této skupiny (čl. 5 odst. 3 s. n. o. p.). Takovou jednoznačně vymezitelnou skupinou jsou právě děti (včetně mladistvých).³ Pokud tak nějaká obchodní praktika cílí na děti, je nutné ji posuzovat kritériem průměrného zvlášť zranitelného spotřebitele ze skupiny dětí nebo mladistvých. Zvláštní zranitelnost spotřebitele spočívá ve zvýšené způsobilosti utrpět újmu v důsledku nekalé obchodní praktiky.⁴ Není však již stanoveno, co tato zvýšená způsobilost znamená, ani jaké atributy má průměrný člen ze skupiny dětí.

Cílem tohoto příspěvku je vymezit způsoby, jakými jsou aktuálně chráněny děti jakožto spotřebitelé na sociálních sítích, a zhodnotit, jak k této ochraně přispělo nařízení o digitálních službách,⁵ které nabylo účinnosti v únoru roku 2024.

1. Dítě jako zvlášť zranitelný spotřebitel

Děti spadají podle bodu 18 preambule směrnice o nekalých obchodních praktikách, dále § 4 odst. 2 zákona o ochraně spotřebitele⁶ a § 7 odst. 3 zákona o ochraně spotřebitele⁷ do kategorie zvlášť zranitelných spotřebitelů. Zvláštní zranitelnost těchto spotřebitelů spočívá ve

² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 (směrnice o nekalých obchodních praktikách) (dále jen „směrnice o nekalých obchodních praktikách“ nebo „s. n. o. p.“).

³ Srov. Bod 18 preambule s. n. o. p.

⁴ ONDREJOVÁ, D. Zvlášť zranitelní spotřebitelé jako osoby dotčené nekalými obchodními praktikami. In Rekodifikace a praxe. ISSN 1805-6822, 2016, roč. 4, č. 10, s. 11-18. Srov. také ONDREJOVÁ, D. Ke kritériím vymezujícím zvláštní zranitelnost spotřebitele ve vztahu k nekalým obchodním praktikám. Obchodní právo. ISSN 1210-8278, 2016, č. 10, s. 362-380.

⁵ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách) (dále jen „nařízení o digitálních službách“ nebo „d. s. a.“).

⁶ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění (dále jen „zákon o ochraně spotřebitele“).

⁷ Zákon č. 250/2007 Z. z., o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, v platnom znení (dále jen zákon o ochrane spotřebitele“).

způsobilosti relativně snadno a rychle utrpět újmu v průběhu spotřebního procesu.⁸ Směrnice o nekalých obchodních praktikách definuje zvlášť zranitelné spotřebitele jako „spotřebitele, kteří jsou svým charakterem obzvláště zranitelní nekalými obchodními praktikami,“ (bod 18 preambule s. n. o. p.). Zákon o ochraně spotřebitele ve svém § 4 odst. 2 tuto definici rozšiřuje, když je v něm uvedeno, že zvlášť zranitelní spotřebitelé jsou jednoznačně vymezitelná skupina, která je z důvodu duševní nebo fyzické slabosti, věku nebo důvěrnosti zvlášť zranitelná. Stejně tak definuje zvlášť zranitelné spotřebitele § 7 odst. 3 zákon o ochraně spotřebitele, tedy jako „spotřebitelův, kteří sú osobitne zraniteľní z dôvodu ich duševnej poruchy alebo telesnej vady, veku alebo dôveryčivosti“.⁹

Děti jakožto spotřebitelé tvoří velmi rozmanitou a komplikovanou skupinu zvlášť zranitelných spotřebitelů. Přestože zatím nenabýly plné svéprávnosti, mohou činit ekonomická rozhodnutí (a tedy právně jednat) v rozsahu přiměřeném své rozumové a volní vyspělosti (§ 31 občanského zákoníku¹⁰, § 9 občanského zákoníku¹¹). Jako na spotřebitele na děti nahlížíme i tehdy, když samy přímo nečiní ekonomické rozhodnutí, ale působí na osoby, které ekonomická rozhodnutí činí za ně, tedy na jejich zákonné zástupce. Obchodní praktika je přitom nekalá, pokud přiměje spotřebitele k tomu, že učiní rozhodnutí o koupi, které by jinak neučinil.¹² Z tohoto hlediska je možné na dětské spotřebitele nahlížet jako na tzv. nepřímé spotřebitele.¹³ Mám za to, že je nutné kategorii dětí, jakožto spotřebitelů nutně dělit také podle věku, neboť tzv. nepřímými spotřebiteli, tedy těmi, kteří sami nečiní ekonomická rozhodnutí, budou spíše mladší děti. Naopak starší děti, tedy mladiství, budou spíše v postavení přímých spotřebitelů, kteří jsou již rozumově a volně natolik vyspělí, že většinu (ne-li všechny) ekonomických rozhodnutí budou činit sami, bez zastoupení zákonných zástupců.¹⁴

Nařízení o digitálních službách s pojmem zvlášť zranitelný spotřebitel vůbec nepracuje. Místo něj užívá pojmu „zranitelný příjemce služby“ (bod 62 a 104 preambule d. s. a.) nebo „osoba ve zranitelném postavení“ (bod 94 a 95 preambule d. s. a.).

2. Ochrana dětí na sociálních sítích

Hlavním unijním předpisem pro ochranu spotřebitele je směrnice o nekalých obchodních praktikách.¹⁵ Tato směrnice je implementována do českého zákona o ochraně spotřebitele a slovenského zákona o ochraně spotřebitele. Přestože hlavním účelem směrnice je ochrana spotřebitele před nekalými obchodními praktikami, které poškozují ekonomické zájmy spotřebitelů, při posouzení ochrany dětí jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí směrnice zaostává. Směrnice se dětskými spotřebiteli zabývá jen na dvou místech, když je nejprve v bodě 18 preambule s. n. o. p. vymezen zvlášť zranitelný spotřebitel, a následně je v

⁸ ONDREJOVÁ, D. Zvlášť zranitelní spotřebitelé jako osoby dotčené nekalými obchodními praktikami. Op. cit., s. 11-18.

⁹ KOTÁPIŠOVÁ, P. Veřejnoprávní ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů. In: SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.) Právo, obchod, ekonomika. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2022, s. 148-157. ISBN 978-80-574-0153-7

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění.

¹¹ Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník, v platnom znění.

¹² KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

¹³ Srov. tamtéž. A také KOTÁPIŠOVÁ, P. Veřejnoprávní ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů. Op. cit., s. 148-157.

¹⁴ Srov. tamtéž.

¹⁵ POKORNÁ, J., VEČERKOVÁ, E., LEVICKÁ, T., DUDOVÁ, J. Op. cit., s. 89.

28. praxe černé listiny s. n. o. p.¹⁶ zaveden zákaz přímého nabádání dětí, aby si zakoupily produkt nebo přesvědčily ke koupi rodiče.¹⁷ Směrnice také do nedávna neobsahovala pravidla pro internetové prostředí. To neznamená, že by snad na internetové prostředí směrnice o nekalých praktikách nedopadala, avšak bylo nutné užít obecná ustanovení, což mohlo působit aplikační potíže.¹⁸ Novela, kterou přinesla směrnice o posílení práv spotřebitele¹⁹ sice nade vší pochybnost rozšířila působnost směrnice o nekalých obchodních praktikách i na internetové prostředí, avšak stále nepřinesla dostatečnou ochranu pro dětské spotřebitele.²⁰ Směrnice o posílení práv spotřebitele např. zavedla nové pojmy jako „pořadí“²¹ a „online tržiště“²². Dále došlo k redefinování pojmu „produkt“, který je nově definován jako zboží nebo služba, včetně nemovitosti, digitální služby a digitálního obsahu, jakož i práva a závazky [čl. 2 odst. 1 písm. c) s. n. o. p.]. Směrnice o posílení práv spotřebitele tak přinesla důležité posílení ochrany spotřebitele, avšak dětem se stále příliš nevěnuje a stejně tak se vůbec nezabývá např. problematikou influencerů, kteří mohou děti a mladistvé jako spotřebitele ovlivňovat nejvíce.²³

3. Nařízení o digitálních službách

Ochranu spotřebitelů na sociálních sítích by mělo zajistit nařízení o digitálních službách, které nabylo účinnosti v únoru roku 2024. Jeho cílem je zajistit bezpečné, předvídatelné a důvěryhodné online prostředí, tedy zajistit ochranu uživatelů (online spotřebitelů) před nezákonnými výrobky, službami a obsahem, a také chránit základní práva uživatelů.²⁴ Nařízení komplexně upravuje sektor digitálních služeb v rámci celé Evropské unie a zavádí pravidla pro (i) boj proti nezákonnému obsahu online, včetně zboží, služeb a informací, při plném dodržování Listiny základních práv Evropské unie²⁵; (ii) řešení

¹⁶ Černá listina obchodních praktik s. n. o. p. obsahuje takové obchodní praktiky, kterou jsou pro svou škodlivou povahu zakázány per se (ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Nekalosoutěžní reklama a nekalé obchodní praktiky v české i evropské úpravě a judikatuře. Praha: Leges, 2018, s. 167. ISBN 978-80-7502-239-4).

¹⁷ KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

¹⁸ Srov. např. rozsudek Soudního dvora EU ze dne 4. 10. 2018, ve věci C-105/17. Komise zažito na spotřebitele V. Evelina Kamenová. Srov. také KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

¹⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/2161 ze dne 27. listopadu 2019, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/6/ES, 2005/29/ES a 2011/83/EU, pokud jde o lepší vymáhání a modernizaci právních předpisů Unie na ochranu spotřebitele (dále jen „směrnice o posílení práv spotřebitele“).

²⁰ KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

²¹ Čl. 2 odst. 1 odst. m) s. n. o. p.: „relativní důležitost připisovaná produktům, jak je obchodník prezentuje, uspořádává nebo oznamuje, bez ohledu na technologické prostředky používané pro tuto prezentaci, uspořádání nebo oznámení.“

²² Čl. 2 odst. 1 odst. n) s. n. o. p.: „služba využívající software, včetně internetových stránek, části internetových stránek nebo aplikace, který je provozován obchodníkem nebo jeho jménem, a umožňující spotřebitelům uzavírat na dálku smlouvy s jinými obchodníky nebo spotřebiteli.“

²³ KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

²⁴ Bod. 12 preambule d. s. a. Srov. KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

²⁵ Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02), zveřejněná v Úředním věstníku Evropské unie, C 202/389 dne 7. 6. 2016.

společenských rizik online; (iii) dohledatelnost obchodníků na online tržištích; (iv) opatření v oblasti transparentnosti pro online platformy; a (v) posílení dohledu.²⁶

Na rozdíl od směrnice o nekalých obchodních praktikách, která dopadá pouze na obchodníky, nařízení o digitálních službách se vztahuje na každého, kdo v online prostředí něco nabízí.²⁷ V souladu s čl. 1 odst. 1 d. s. a. je jeho cílem: „[...] přispět k řádnému fungování vnitřního trhu se zprostředkovatelskými službami stanovením harmonizovaných pravidel pro bezpečné, předvídatelné a důvěryhodné online prostředí, jež usnadňuje inovaci a v němž jsou účinně chráněna základní práva zakotvená v Listině základních práv Evropské unie, včetně zásady ochrany spotřebitele.“ Ochrana spotřebitele je tak jedním ze základních cílů nařízení o digitálních službách. Podle čl. 3 písm. c) d. s. a. je spotřebitelem „jakákoli fyzická osoba, která jedná za účelem nesouvisejícím s jejím obchodem, živností, řemeslem anebo výkonem jejího povolání“, přičemž dopad na spotřebitele je podle bodu 24 preambule d. s. a. posuzován kritériem objektivizovaného průměrného spotřebitele.

Nařízení o digitálních službách přináší množství pravidel a povinností pro všechny platformy, které propojují uživatele s obsahem, se službami a se zbožím.²⁸ Podle čl. 2 odst. 1 d. s. a. se nařízení vztahuje na: „[...] zprostředkovatelské služby nabízené příjemcům služby [spotřebitelům, uživatelům, pozn. autorky], kteří mají místo usazení nebo se nacházejí v Unii, bez ohledu na to, kde mají místo usazení poskytovatelů těchto zprostředkovatelských služeb.“ Zprostředkovatelskou službou je pak služba spočívající v přenosu informací poskytovaných uživatelem, zahrnující automatické dočasné přechodné ukládání těchto informací, a to na žádost uživatele či bez ní.²⁹ Nařízení o digitálních službách musí dodržovat všechny online zprostředkovatelské společnosti, které propojují uživatele s obsahem, produkty a službami na jednotném trhu Evropské unie.³⁰ Mezi online zprostředkovatelské společnosti patří právě sociální sítě, které se podle bodu 13 preambule d. s. a. řadí mezi online platformy, ale také online tržiště, platformy pro sdílení obsahu a online platformy pro cestování a ubytování.³¹ Evropská komise zatím identifikovala 17 velkých online platform, mezi které patří velké sociální sítě jako Facebook, Instagram, X, TikTok a Snapchat.³² Spotřebitele nařízení o digitálních službách chrání především stanovením povinností souvisejících s uzavíráním smluv na dálku mezi obchodníky a spotřebiteli (srov. oddíl 4 d. s. a. „Další ustanovení týkající se poskytovatelů online platform umožňujících spotřebitelům uzavírat s obchodníky smlouvy na dálku“). Většina povinností pak směřuje především k plné transparentnosti, tedy aby spotřebitelé vždy měli dostatek informací, a to jak o produktech, obsahu a službách, tak také o samotných obchodnících.

²⁶ Nařízení o digitálních službách. Ministerstvo průmyslu a obchodu [online]. 2023 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/digitalni-ekonomika/digitalni-sluzby/narizeni-o-digitalnich-sluzbach/>. Dále také Akt o digitálních službách. Evropská rada, Rada Evropské unie [online]. 2023 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/digital-services-act/>.

²⁷ KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

²⁸ Nařízení o digitálních službách [online]. Op. cit. [cit. 2024-03-29]. Srov. také KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

²⁹ V čl. 3 odst. g) d. s. a. je uvedeno, že: „[...] zprostředkovatelskou službou [je] některá z těchto služeb informační společnosti: i) služba „prostého přenosu“ spočívající v přenosu informací poskytovaných příjemcem služby v komunikační síti nebo ve zprostředkování přístupu ke komunikační síti; ii) služba „ukládání do mezipaměti“ spočívající v přenosu informací poskytovaných příjemcem služby v komunikační síti a zahrnující automatické dočasné přechodné ukládání informací, které slouží pouze pro co nejúčinnější následný přenos informací jiným příjemcem na jejich žádost; iii) „hostingová“ služba spočívající v ukládání informací poskytovaných příjemcem služby na jeho žádost.“

³⁰ Akt o digitálních službách. [online]. Op. cit. [cit. 2024-03-29].

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

Nařízení o digitálních službách obsahuje pouze málo pravidel přímo týkajících se dětí jakožto spotřebitelů. V čl. 14 odst. 3 d. s. a. je uvedeno následující pravidlo: „Pokud je zprostředkovatelská služba primárně zaměřena na nezletilé osoby nebo je jimi převážně využívána, vysvětlí poskytovatel této zprostředkovatelské služby podmínky a jakákoli omezení jejího využívání způsobem, kterému nezletilé osoby rozumějí.“ V bodě 46 preambule d. s. a. je pak dokonce uvedeno, že by poskytovatelé zprostředkovatelských služeb měli vyvinout zvláštní úsilí, aby bylo vysvětlení jejich smluvních podmínek pro nezletilé osoby snadno srozumitelné. Není však stanoveno, jak má takové zvláštní úsilí vypadat. Dále nařízení o digitálních službách obsahuje čl. 28, který upravuje ochranu nezletilých osob na internetu, a v jehož odstavci 1 je uvedeno, že: „Poskytovatelé online platform přístupných nezletilým osobám zavedou vhodná a přiměřená opatření, kterými zajistí vysokou míru soukromí, bezpečnosti a ochrany nezletilých osob v rámci svých služeb.“ Jedná se obecné pravidlo, podle kterého by dětem a mladistvým na internetu měla být zajištěna vysoká míra ochrany. V odst. 2 je pak uvedeno, že poskytovatelé online platform nesmějí prezentovat reklamy založené na profilování ve smyslu čl. 4 bodu 4 nařízení o ochraně osobních údajů³³ za použití osobních údajů příjemce služby, pokud si jsou s přiměřenou jistotou vědomi toho, že příjemcem služby je nezletilá osoba.³⁴ Avšak toto pravidlo nezavazuje poskytovatele online platform k tomu, aby zpracovávali další osobní údaje s cílem posoudit, zda je příjemcem služby skutečně nezletilá osoba (čl. 28 odst. 3 d. s. a.). Není jasné, jak si mohou být poskytovatelé online platform s přiměřenou jistotou vědomi toho, že příjemcem služby je nezletilá osoba – dítě, když mnoho uživatelů právě např. na sociálních sítích udávají falešná data narození a jiné nepravdivé údaje.³⁵ Pokud však poskytovatelé online platform nemají povinnost k tomu, aby zpracovávali další osobní údaje s cílem posoudit, zda je příjemcem služby skutečně dítě nebo mladiství, nezbyvá jim nic jiného, než se spolehnout na údaje, které nezletilý uživatel vyplnil, přestože tyto mohou být nepravdivé. Mám ale za to, že poté nemůžeme hovořit o dostatečné ochraně dětí jakožto spotřebitelů a dětí v internetovém prostředí obecně. Další pravidla týkající se nezletilých jsou v nařízení o digitálních službách obsažena pouze okrajově [srov. 34 odst. 1 písm. d); čl. 35 odst. 1 písm. j) a 44 odst. 1 písm. j) d. s. a.].

Závěr

Přestože přijetí nařízení o digitálních službách a novela směrnice o nekalých obchodních praktikách přinesly značný posun v právu na ochraně spotřebitele, nemůžeme stále hovořit o dostatečné ochraně dětí jakožto spotřebitelů, a to v internetovém prostředí i mimo něj. Směrnice o nekalých obchodních praktikách se dětským spotřebitelům přímo věnuje jen výjimečně (bod 18 preambule a 28. praktika černé listiny s. n. o. p.) a zároveň není příliš zaměřena na online prostředí. Nařízení o digitálních službách pak sice stanovuje poměrně detailní pravidla pro zprostředkovatelské služby, avšak zranitelnými příjemci služby (zvláště zranitelnými spotřebiteli) se zabývá opět jen minimálně (nejvíce v čl. 14 odst. 3 a čl. 28 d. s. a.). Na sociální síť se pak podle nařízení o digitálních službách vztahuje úprava

³³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů).

³⁴ Profilování v tomto smyslu znamená jakoukoliv formu automatizovaného zpracování osobních údajů spočívající v jejich použití k hodnocení některých osobních aspektů vztahujících se k fyzické osobě, např. k rozboru nebo odhadu aspektů týkajících se jejich osobních preferencí, zájmů, místa, kde se nachází apod (čl. 4 bodu 4 nařízení o ochraně osobních údajů).

³⁵ Srov. KOTAPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. Op. cit., s. 81-88.

týkající se online platform. Tj. nařízení se nezabývá specifickými rysy sociálních sítí a neřeší problematiku influencerů. Mám tedy za to, že právní úprava ochrany dětí, jakožto spotřebitelů v prostředí sociálních sítí, zatím dostatečná není.

Zoznam použitých zdrojov

KOTÁPIŠOVÁ, P. Ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů v internetovém prostředí. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. Civilní právo a nové technologie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 81-88. ISBN 978-80-7676-503-0

KOTÁPIŠOVÁ, P. Veřejnoprávní ochrana dětí a mladistvých jakožto spotřebitelů. In: SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.) Právo, obchod, ekonomika. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2022, s. 148-157. ISBN 978-80-574-0153-7

ONDREJOVÁ, D. Zvlášť zranitelní spotřebitelé jako osoby dotčené nekalými obchodními praktikami. In Rekodifikace a praxe. ISSN 1805-6822, 2016, roč. 4, č. 10, s. 11-18.

ONDREJOVÁ, D. Ke kritériím vymezujícím zvláštní zranitelnost spotřebitele ve vztahu k nekalým obchodním praktikám. Obchodní právo. ISSN 1210-8278, 2016, č. 10, s. 362-380.

ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Nekalosoutěžní reklama a nekalé obchodní praktiky v české i evropské úpravě a judikatuře. Praha: Leges, 2018, 296 s. ISBN 978-80-7502-239-4

POKORNÁ, J., VEČERKOVÁ, E., LEVICKÁ, T., DUDOVÁ, J. Ochrana spotřebitele proti nekalým obchodním praktikám podnikatelů. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, 320 s. ISBN 978-80-7552-625-0

Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02), zveřejněná v Úředním věstníku Evropské unie, C 202/389 dne 7. 6. 2016

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů).

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 (směrnice o nekalých obchodních praktikách)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/2161 ze dne 27. listopadu 2019, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/6/ES, 2005/29/ES a 2011/83/EU, pokud jde o lepší vymáhání a modernizaci právních předpisů Unie na ochranu spotřebitele

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění

Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník, v platnom znění

Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění

Zákon č. 250/2007 Z. z., o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, v platnom znení

Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 4. 10. 2018, ve věci C-105/17. Komisia za zaštita na potrebitelite V. Evelina Kamenová

Akt o digitálních službách. Evropská rada, Rada Evropské unie [online]. 2023 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/digital-services-act/>

Nařízení o digitálních službách. Ministerstvo průmyslu a obchodu [online]. 2023 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/digitalni-ekonomika/digitalni-sluzby/narizeni-o-digitalnich-sluzbach>

DIGITÁLNE TECHNOLOGIE A MOŽNOSTI ICH VYUŽITIA AKO NOVÉHO TRANSAKČNÉHO RÁMCA

doc. JUDr. Martin Križan, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

martin.krizan@flaw.uniba.sk

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na technológiu označovanú ako blockchain a jej deriváty, ktorými sú predovšetkým kryptopeniaze, tokeny a smartkontrakty. Boli vytvorené s úmyslom poskytnúť digitálnej spoločnosti alternatívny technologický rámec, založený na inovatívnych technológiách, v prevažujúcej miere oproti právu, existujúcim finančným inštitúciám a závislosti na ekonomických ukazovateľoch národných ekonomík, v ktorom by bolo možné, spoločne s tokenizáciou aktív prirodzeného sveta, obchodovať prakticky s kýmkoľvek, čímkoľvek, odkiaľkoľvek a kedykoľvek. Je zrejme prirodzenou ambíciou štátu uzurpovať na seba právo regulovať trh a správanie osôb na ňom, najmä za účelom zabezpečovania potrieb spoločnosti a štátu. Z tohto pohľadu preto neprekvapí doterajšia reakcia zákonodarcu na tieto technológie, ktorá sa zameriava najmä na oblasť daní a ochrany pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti.

Abstract

The paper focuses on the technology known as blockchain and its derivatives, which are primarily cryptocurrencies, tokens and smart contracts. They were created with the intention of providing the digital society with an alternative technological framework, based on innovative technologies, largely free from law, existing financial institutions and dependence on the economic indicators of national economies, in which, together with the tokenization of the assets of the natural world, it would be possible to trade practically with anyone, anything, from anywhere and at any time. It is apparently a natural ambition of the state to usurp the right to regulate the market and the behavior of persons on it, especially for the purpose of ensuring the needs of society and the state. From this point of view, it is therefore not surprising that the legislator's reaction to these technologies so far, which mainly focuses on the area of taxes and protection against the legalization of income from criminal activity.

Kľúčové slová: Blockchain, kryptopeniaze, token, smartkontrakt

Keywords: Blockchain, cryptocurrency, token, smartcontract

Úvod

Vzájomná výmena majetkových hodnôt sprevádza ľudstvo už od jeho najskorších evolučných štádií. Pôvodný výmenný obchod sa rozvinul do rozmanitých modelov, v ktorých sa ako univerzálny nástroj výmeny využívali predmety rôzneho tvaru, formy či zloženia, čo napokon vyústilo až do súčasného finančného systému, v ktorom sa ako univerzálny prostriedok výmeny používajú štátom emitované a uznané peniaze. Podobný priebeh možno

badat' aj vo vzťahu k transakčným kanálom. Od prvých trhovísk umiestnených v centre ľudských osídlení, v ktorých prebiehala osobná výmena majetkových hodnôt spôsobom z ruky do ruky, sa ľudstvo dopracovalo ku komplexným trhovým systémom, v ktorých jednotliví účastníci komunikujú na diaľku prostredníctvom elektronických zariadení a obchodujú s abstraktnými nástrojmi finančného trhu ako sú swapy, opcie či futures.

Pokrok v oblasti digitálnych technológií a ich postupné zavádzanie do každodenného užívania celkom prirodzene prináša nové možnosti ekonomickej interakcie medzi jednotlivými subjektmi, pohybujúcimi sa na trhu, či už v pozícii dodávateľa tovaru či poskytovateľa služby na jednej strane, alebo záujemcu o tovaru (službu) na strane druhej. Obchodníci (v najširšom význame toho slova) priebežne vytvárajú nové, a modifikujú doterajšie, obchodné modely zavádzaním týchto technológií do svojej obchodnej praxe. Tento dynamický proces je možné označiť aj ako digitálnu transformáciu trhu, ktorá implicitne zahŕňa zmeny vo viacerých prvkoch trhového mechanizmu.

Bolo by nesprávne si myslieť, že ide o jav len ostatných niekoľkých rokov; ide o proces prebiehajúci dnes už niekoľko desaťročí, ktorého priebeh sa neustále mení v závislosti od dobových technologických možností. To, čo kedysi umožňoval videotext (teletext) či počítač (so zlomkom výpočtového výkonu akéhokoľvek súčasného počítača) pripojený cez telefonickú linku k predchodcom dnešného internetu, dnes zabezpečujú vysokorychlostné bezdrôtové technológie a vreckové zariadenia s výkonom prevažujúcim potreby väčšiny populácie. Podobný rozvoj prebiehal aj v oblasti platobných možností, kedy štandardné materializované peniaze nahradil bezhotovostný platobný styk vo všetkých jeho variáciách.

Tradičný obchodný styk spravidla vyžaduje súčinnosť viacerých subjektov, ktoré v rámci danej obchodnej transakcie zabezpečujú rôzne funkcie. Uvedené možno dobre ilustrovať na príklade odplatného prevodu nehnuteľnosti, čo je z pohľadu právnej praxe rutinná záležitosť, pričom si pre účely tohto príspevku predstavme, že podľa dohody strán bude návrh na vklad vlastníckeho práva podaný až po tom, čo kupujúci zloží do úschovy notára kúpnu cenu, pričom notár vyplatí uloženú kúpnu cenu po tom, čo mu bude predložený rozhodnutie o povolení vkladu vlastníckeho práva v prospech kupujúceho. Hoci v konkrétnostiach budú individuálne prípady vždy vykazovať mierne odlišnosti, všeobecne možno zhrnúť, že na to, aby došlo k naplneniu dohody strán z právneho aj ekonomického hľadiska, bude sa vyžadovať súčinnosť

- advokáta, ktorý zabezpečí kvalifikovanú prípravu zmluvy,
- notára, ktorý zabezpečí osvedčenie podpisu prevodcu na zmluve, resp. zabezpečí úschovu kúpnej ceny,
- banky, prostredníctvom ktorej budú uskutočnené peňažné prevody (na účet notára, na účet predávajúceho),
- štátneho orgánu na úseku katastra, ktorý v administratívnom konaní zapíše zmenu v katastri nehnuteľností.

Každá z týchto služieb je spoplatnená, čo predstavuje dodatočné transakčné náklady, ktoré sa budú líšiť v závislosti od predmetu transakcie. Navyiac, ak sa účastníci transakcie dohodli na vinkulácii kúpnej ceny, náklady transakcie sa zvýšia o poplatky s tým spojené. Ak pripustíme, že v každom jednom štádiu tohto procesu na veci pracuje hoci len jedna osoba, vyžaduje uskutočnenie celej transakcie súčinnosť najmenej štyroch ďalších fyzických osôb (advokát, notár, pracovník banky, pracovník katastra), a to všetko len preto, aby došlo k vykonaniu dohody medzi vlastníkom nehnuteľnosti a záujemcom o jej kúpu. Hoci možno namietat', že napr. prevod odplaty je možný využitím technológií aj bez činnosti pracovníka banky, príp. že existuje možnosť autorizácie zmluvy o prevode nehnuteľnosti advokátom podľa § 1a zákona č. 586/2003 Z.z., čím sa eliminuje potreba osvedčenia podpisu notárom,

i tak je možné vysloviť záver, že ide o proces neefektívny. Relatívna samostatnosť jednotlivých štádií navyše spôsobuje zvýšenú časovú náročnosť celého procesu, takže od prvotného okamihu, kedy sa strany vecne dohodli na podstatných náležitostiach transakcie (čo sa kupuje a za čo sa to kupuje), až do okamihu, kedy predávajúci bude disponovať zaplatenými peňažnými prostriedkami a kupujúci sa skutočne stane vlastníkom predmetnej nehnuteľnosti, v dôsledku potreby súčinnosti tretích osôb a administratívnej náročnosti uplynie nezanedbateľná doba.

Digitálne technológie majú potenciál docieľať rovnaký výsledok lacnejšie, rýchlejšie a bezpečnejšie. Ide pritom o balík technologických nástrojov, ktoré zdieľajú spoločný základ a princípy fungovania; ide o nástroje fungujúce na technológii s názvom blockchain, a odvodenými derivátmi sú tokeny, kryptopeniaze a smartkontrakty.

1. Blockchain

Blockchain je technologický koncept, ktorý umožnil vznik následných, odvodených (derivatívnych) nástrojov, využívajúcich kľúčové vlastnosti blockchainu. Pojem „blockchain“ je druhový (generický) názov pre určitým, špecifickým spôsobom (i) vytváranú, (ii) overovanú, (iii) uchovávanú a (iv) rozširovanú (distribúovanú) databázu, ktorej základnou vlastnosťou je jej decentralizácia. To znamená, že nie je spravovaná nijakou centrálnou autoritou, ale všetky dáta sú ukladané a synchronizované medzi tzv. uzlami, ktoré tvoria základnú infraštruktúru tejto siete. Uzlom môže byť akékoľvek elektronické zariadenie s potrebným softwarovým vybavením. Všetky uzle blockchainu sú vzájomne prepojené a neustále medzi nimi dochádza k synchronizácii a výmene najaktuálnejších dát tak, aby všetky uzle blockchainu disponovali v rovnakej chvíli absolútne zhodnými údajmi. Z tejto charakteristiky vyplýva, že strata jedného či viacerých uzlov, napríklad v dôsledku úmyselného odpojenia sa zo siete alebo technickej poruchy, nemá na fungovanie blockchainu nijaký vplyv, nakoľko všetky dáta sú uložené na ostávajúcich uzloch. Kým teda budú existovať jednotlivé uzle, dovtedy bude fungovať blockchain.

Do tejto databázy je možné zapísať akýkoľvek údaj - o vlastníctve určitého predmetu, o vykonanej transakcii, o prevode prostriedkov, o udelení licencie na činnosť, o vykonaní servisného úkonu na motorovom vozidle, o zdravotnom stave osoby, a pod. Z pohľadu tohto príspevku sa žiada zdôrazniť, že do blockchainu možno zapísať aj všetky ostatné kľúčové nástroje alternatívneho, digitálneho rámca, t.j. tokeny, kryptopeniaze (virtuálne meny) a smartkontrakty, a práve toto vzájomné prepojenie predstavuje tú kľúčovú výhodu oproti štandardným transakčným rámcom.

Termín „blok“ v pomenovaní vyjadruje to, že všetky nové, chronologicky zapisované digitálne informácie sú sústreďované do tzv. blokov, akýchsi elektronických balíčkov, pričom k ukončeniu „naplňania“ aktuálneho bloku a vytvoreniu nového bloku dochádza v rámci veľmi krátkeho časového úseku (spravidla niekoľko desiatok sekúnd). Tento proces je synchronizovaný súbežne vo všetkých uzloch siete blockchain. Pre pochopenie kľúčovej výhody technológie blockchain je potrebné zdôrazniť, že každý novovzniknutý blok sa kryptograficky previaže s predchádzajúcim blokom.¹ Kryptografické algoritmy (najmä hashovacia funkcia, ktorej bližšie vysvetlenie nielen presahuje obsahové zameranie príspevku, ale najmä patrí do iného vedného odboru) slúžia na zašifrovanie a následné vzájomné previazanie blokov. Inými slovami – po ukončení vytvárania bloku je tomuto bloku (ako celku) pridelený veľmi špecifický alfanumerický kód, ktorý je následne ako prvá informácia

¹ Štúdia možností a potenciálu technológie „blockchain“ pri zlepšovaní eGovernment riešení. Publikované marec 2019. [online]. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/UPPVII-blockchain-studia-v2_3-20190318.pdf>

uložený do nasledujúceho bloku. Akokoľvek bezvýznamná, dodatočne vykonaná zmena údaju uloženého v už uzavretom a zašifrovanom bloku, ktorý už má svoj unikátny kód (napr. zmena údaju o kúpnej cene, kedy by sa namiesto pôvodne zapísaných 100 zapísal údaj 200, alebo zmena o vlastníkovi predmetu, namiesto osoby A by sa zapísala osoba B) by z povahy spôsobu fungovania tejto technológie viedla k zmene unikátneho kódu daného bloku; ten však už bol predtým vložený do nasledujúceho bloku, takže táto zmena zápisu nemôže byť vykonaná. Z princípu fungovania blockchainu vyplýva, že už uložené dáta nemôžu byť zmenené, z toho pohľadu sú údaje uložené v blockchaine považované za autentické.

Technológia blockchain sa vzhľadom na svoje kľúčové vlastnosti (decentralizácia, nezávislosť na jednej autorite, autenticita údajov) preto javí byť vhodným nástrojom všade tam, kde sa vyžadujú dôveryhodné a transparentné zápisy, pokiaľ je potrebné zabezpečiť transparentnosť a sledovateľnosť údajov, možnosť verejnej kontroly a integritu (nemennosť a trvalosť) dát, napr. vo verejných registroch, napr. kataster nehnuteľností, obchodný register, živnostenský register, register motorových vozidiel, notárske registre, a pod.

Na tomto mieste sa žiada zdôrazniť, že blockchain predstavuje len základnú, pre koncového užívateľa (orgán verejnej správy či subjekty súkromného práva) „neviditeľnú“ vrstvu, na ktorej je potrebné vybudovať jednu alebo viaceré nadstavby, s vlastnou funkcionalitou, grafickým užívateľským rozhraním, prepojením ďalších subjektov a pod. Blockchain je v tomto ohľade potrebné vnímať len ako technologický koncept, ktorý je možné prispôbiť v závislosti od cieľov implementovaného projektu. Modelovým príkladom využitia blockchain technológie vo verejnej správe je napr. Estónsko, ktoré ako jeden z lídrov zavádzania inovatívnych technológií² vybudovalo na princípe blockchainu, okrem iného, napr. elektronický kataster nehnuteľností³, databázu zdravotných záznamov,⁴ obchodný register,⁵ elektronický volebný systém,⁶ či súdnu databázu.⁷ Napriek nesporným výhodám a prekonateľným prekážkam nie je zavedenie technológie blockchain do aplikačnej praxe v podmienkach Slovenskej republiky, žiaľ, aktuálnou témou.

2. Token

Ďalším technologickým nástrojom, uľahčujúcim realizáciu nielen modelového prípadu, ale všeobecne transakcie s aktívami, je digitalizácia daného aktíva, t.j. vytvorenie elektronickej podoby materiálneho predmetu (pozemok, stavba, dopravný prostriedok), príp. i nemateriálneho predmetu (spoluvlastnícky podiel, obchodný podiel, úradná licencia, pohľadávka). Uvedené sa označuje ako tzv. tokenizácia aktív, čo je proces spočívajúci vo vytvorení digitálneho odtlačku daných predmetov. Pre lepšiu predstavu možno digitálny token z funkčného hľadiska prirovnať k plastovému žetónu používanému v kasíne; číselná hodnota uvedená na plastovom žetóne reprezentuje skutočný peňažný vklad hráča do hry. Na rozdiel od plastového žetónu používaného v kasíne však môžu byť v digitálnom tokene zapísané aj ďalšie údaje, napr. o vykonaných servisných úkonoch na veci, o všetkých prevodoch vecí, o existencii práva tretích osôb k danému predmetu a pod.

Napríklad v oblasti automotive priemyslu sa prakticky všetky globálne značky aktívne zapájajú do experimentovania a skúmajú rôzne spôsoby, ako začleniť technológiu tokenov do svojich produktových radov. Automobilka Alfa Romeo predstavila istý model SUV so

² Dostupné na: <<https://e-estonia.com/solutions/cyber-security/ksi-blockchain/>>

³ Dostupné na: <<https://www.rik.ee/en/e-land-register>>

⁴ Dostupné na: <<https://e-estonia.com/solutions/healthcare/e-health-records/>>

⁵ Dostupné na: <<https://ariregister.rik.ee/eng>>

⁶ Dostupné na: <<https://e-estonia.com/category/i-voting/>>

⁷ Dostupné na: <<https://www.rik.ee/en/international/court-information-system>>

zabudovaným tokenom, ktorý umožňuje zápis údajov o vlastníkovi vozidla, technickom stave vozidla, počte najazdených km, o servisných úkonoch, o poistení vozidla a pod. Rovnakým spôsobom je možné „ztokenizovať“ akýkoľvek iný predmet, teda aj nehnuteľnosti.

K nárastu využiteľnosti tokenov prispela najmä ich bližšia integrácia na smartkontrakty (k tomu text nižšie). Účelom tokenizácie je uľahčiť, príp. vôbec umožniť obchodovanie s predmetmi, ktoré buď vôbec nemajú digitálnu podobu (pozemok, stavba, konkrétne vozidlo, a pod.), alebo ju prípadne majú, ale spomedzi neurčitého množstva digitálnych kópií je potrebné určiť originál (typicky grafické umelecké dielo). Tokenizácia umožňuje, aby každý predmet, vyskytujúci sa vo fyzickom svete, mal svoj unikátny digitálny odtlačok aj vo virtuálnom (digitálnom) prostredí. To potenciálne môže viesť k niekoľkým výhodám, ako napr. zníženie transakčných nákladov a časová úspora transakcie, zvýšená transparentnosť vlastníctva tokenov a nakladania s nimi, uľahčenie prístupu k trhu s týmito predmetmi, ktoré sú vo fyzickom svete regulované, či prístup k nim je obmedzený.

Právne analýzy o povahe tokenov a dôsledkoch ich využitia sú stále len vo svojich prvotných štádiách, keďže ide o novú a rýchlo sa rozvíjajúcu technológiu, ktorá bude mať dopady nielen v rovine občianskeho/obchodného práva, ale aj v rovine finančného, daňového či procesného práva. Právna povaha tokenov je preto de lege lata stále rozporuplná. Na prvý pohľad je zrejmé, že token je predovšetkým „digitálnym aktívom“, t.j. digitálnou informáciou. Základné súkromnoprávne vymedzenie tokenov pre potreby právneho poriadku SR bude také, že v dôsledku stále prevládajúceho úzkeho, materialistického nazerania na veci ako na výlučne hmotné predmety, token nemôže byť považovaný za vec v právnom význame slova podľa § 118 ods. 1 Občianskeho zákonníka a preto ani predmetom vlastníctva, hoci funkčne slúži ako digitálna manifestácia hmotného predmetu (veci). Tokeny de lege lata preto možno zaradiť medzi „iné majetkové hodnoty“, keďže predstavujú určité právo obligáčnej alebo vecnoprávnej povahy, ktoré je prevoditeľné a je nositeľnom majetkovej hodnoty. Štátov, ktoré prijali lex specialis úpravu, nie je nateraz mnoho; napríklad Lichtenštajnsko prijalo v októbri 2019 zákon č. 301 o tokenoch a poskytovateľoch dôveryhodných technológií, ktorý token definuje ako informáciu uloženú v tzv. VT-Systéme (VT je akronym nemeckého slova „vertrauenswürdige Technologien“, čiže dôveryhodné technológie), ktorá môže predstavovať pohľadávku alebo podiel voči osobe, veciam, alebo predstavuje iné absolútne alebo relatívne práva. Podľa čl. 4 je token „im Inland befindliches Vermögen“, t.j. v tuzemsku sa nachádzajúci majetok. Na úrovni EÚ bolo prijaté nariadenia MiCA (k tomu text nižšie), ktoré taktiež definuje základné druhy tokenov, avšak dôsledná právna úprava právnych následkov ich používania stále absentuje.

Perspektívne sa totiž bude potrebné legislatívne vysporiadať s dvoma základnými variantmi. Prvým je situácia, kedy práva inkorporované v tokene sú prepojené na existujúce digitálne aktíva alebo služby (napr. token reprezentujúci právo na prístup k online službe – spravodajský portál, streamovacia platforma, balík kancelárskych aplikácií, a pod.). Keďže token aj aktívum už existujú v digitálnej forme, ich oddelenie nie je možné a tak akékoľvek transakcie s tokenom (typicky využitím smartkontraktov) budú automaticky viesť k prevodu práva inkorporovaného v danom tokene. Druhý variant bude zložitejší a spočíva v prepojení digitálneho tokenu s off-line majetkovým právom, tovarom alebo službou (napr. vlastnícke právo k pozemku). De lege lata prevod takého tokenu nezabezpečí prevod daného off-line aktíva, pre dosiahnutie želaného výsledku sa aj naďalej vyžadujú „tradičné“ úkony vo fyzickom svete a teda bez potrebnej legislatívnej podpory zo strany štátu sú a budú tieto tokeny fakticky bezcenné.

3. Kryptopeniaze

Prvou globálne úspešnou implementáciou potenciálu blockchainovej technológie do praxe je nesporne Bitcoin, ktorý sa stal eponymom pojmu kryptopeniaze, kryptomena, virtuálne či digitálne peniaze; Bitcoin však ani zďaleka nie je jedinou virtuálnou menou. Z právneho hľadiska sú kryptopeniaze blockchain derivátom s najkomplexnejšou právnou úpravou, ktorou je (v rámci EÚ) Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2023/1114 o trhoch s kryptoaktívami (angl. Markets in Crypto-Assets Act, skrátené MiCA); MiCA nadobudne účinnosť 31. decembra 2024, pričom ustanovenia o tzv. stablecoinoch nadobudnú účinnosť 30. júna 2024. Uvedené nariadenie vymedzuje základné pojmy ako sú „distribučovaná databáza transakcií“ (blockchain), „kryptoaktívum“, „token naviazaný na aktíva“, „token elektronických peňazí“, či „úžitkový token“. Všeobecne je možné zhrnúť, že nariadenie MiCA rozlišuje medzi 3 druhmi kryptoaktív, a to (a) tokeny naviazané na aktíva (asset-referenced tokens (ART)), ktoré sú naviazané na akúkoľvek hodnotu, právo alebo ich kombináciu, a to vrátane naviazania na hodnotu viacerých oficiálnych mien, (b) tokeny elektronických peňazí, ktoré sú viazané na hodnotu oficiálnej meny (napr. euro) a môžu ich emitovať banky a inštitúcie elektronických peňazí a napokon (c) iné kryptoaktíva, ako sú napr. bitcoin. Z pohľadu vytvorenia alternatívneho (alebo skôr paralelného) transakčného rámca ide o významný míľnik, v dôsledku ktorého došlo nielen k vytvoreniu právneho regulačného rámca, ale najmä k faktickej akceptácii menových tokenov ako použiteľného platobného nástroja. Napriek tomu, že v rozpätí rokov 2015 – 2021 až 90%⁸ transakcií s bitcoinom nebolo spojených s ekonomicky zmysuplnou činnosťou, čo inými slovami znamená, že Bitcoin bol len predmetom špekulatívnych nákupov a predajov, zásada zmluvnej voľnosti umožňuje využitie virtuálnej meny ako formy protihodnoty za poskytnuté (vecné alebo osobné) plnenie. Hoci v obmedzenom rozsahu, virtuálne meny sú akceptované niektorými obchodníkmi aj na území Slovenskej republiky, čiže virtuálne meny možno dnes považovať za reálne použiteľné prostriedky výmeny, pričom je len vecou zmluvných strán, do akej miery zohľadnia vysokú volatilitu virtuálnych peňazí.

4. Smartkontrakty

Posledným nástrojom, potrebným pre plnohodnotné a komplexné fungovanie alternatívneho (virtuálneho) transakčného rámca, je nástroj zabezpečujúci zamýšľaný cieľ transakcie, čomu z pohľadu obligačného práva zodpovedá plnenie (prevod finančných prostriedkov, zápis vlastníctva k tokenu a pod.). Tento účel je možné zabezpečiť prostredníctvom tzv. „smartkontraktov“.

Vlastné označenie tohto nástroja ako „smartkontrakt“ je zavádzajúce z dôvodu, že nosnou témou odbornej diskusie o smartkontraktoch je polemika o tom, či vôbec ide o nástroj spadajúci od odvetvia práva, ktorý sa dá zaradiť do niektorej právnej kategórie. Niektorí autori⁹ upozorňujú, že pojem „smartkontrakt“, voľne preložený ako „múdra/inteligentná zmluva“, je sémanticky nezmysel, pretože smartkontrakty nie sú ani múdre a z tradičného juristického pohľadu sú pochybnosti o tom, či sú vôbec zmluvami; architektúra smartkontraktov všeobecne vyvoláva pochybnosti týkajúce sa ich právnej povahy.

⁸ MAKAROV, I., SCHOAR, A. Blockchain Analysis of the Bitcoin Market. Publikované: 14.10.2021. [online] Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3942181

⁹ DUROVIC, M., JANSEN, A. *The Formation of Blockchain-based Smart Contracts in the Light of Contract Law*. In *European Review of Private Law* 6-2019, s. 757., taktiež HRABČÁK, L. a kol.: *Blockchain technológia ako činiteľ (faktor) ovplyvňujúci súčasnú podobu práva*. Košice: ŠafárikPress, 2021. s. 15

Koncept smartkontraktov bol vytvorený za účelom vytvorenia alternatívneho technologického rámca, využitím ktorého mala prebiehať výmena majetkových hodnôt. Smartkontrakty sú nadizajnované tak, aby plnenie bol zefektívnené a zautomatizované do miery, že dôjde k úplnej eliminácii závislosti na tretích osobách, ako sú napr. banky, notári, advokáti, realitní makléri, sprostredkovatelia rôzneho druhu, atď. Smartkontrakty majú, aspoň teoreticky, vylúčiť riziko vadného plnenia, oneskoreného plnenia či nesplnenia záväzku.

Spôsob fungovania smartkontraktov býva najčastejšie vysvetlený použitím známej analógie so samoobslužným predajným automatom,¹⁰ ktorý po zaplatení určenej sumy peňazí vydá v ňom uložený tovar (cestovný lístok, potraviny, pod.) alebo poskytne službu (napr. parkovné). Ak záujemca o tovar alebo službu vhodí do automatu vyššiu sumu ako je hodnota tovaru alebo služby, automat mu vydá peňažný rozdiel; ak záujemca vhodí do automatu nižšiu sumu, automat počká na doplnenie sumy a po mámom uplynutí naprogramovaného času vráti vhozené peniaze bez toho, aby došlo k plneniu zmluvy. Kľúčovou vlastnosťou samoobslužných predajných automatov je práve automatizácia uzatvorenia zmluvy a jej plnenia – akonáhle dôjde k zaplateniu potrebnej sumy peňazí a automat pracuje korektne, tak dochádza k uzatvoreniu zmluvy a celý nasledujúci proces je už nezvratný.

Zjednodušene je možné smartkontrakt opísať ako sadu počítačových inštrukcií a príkazov, ktorá je uložená v niektorej z blockchainových decentralizovaných databáz, a ktorá, ak nastane nejaká predvídaná okolnosť, automaticky vykoná jednu alebo viaceré vopred naprogramované úlohy, čím dôjde k splneniu jednej alebo viacerých povinností vyplývajúcich z dohody medzi stranami.

Napríklad zmluva o krátkodobom nájme bytu môže byť uzavretá medzi stranami tak, že inteligentný zámok (tzv. smart lock zámok, ktorý je možný diaľkovo ovládať, t.j. zamknúť a odomknúť, cez Wifi pripojenie príp. Bluetooth) na vstupných dverách prenajatého bytu sa automaticky odomkne po zaplatení nájomného, čím dôjde k uzatvoreniu zmluvy s preddefinovanými zmluvnými podmienkami.¹¹ Zmluva o preprave nákladu môže byť uzavretá tak, že po naskenovaní prepravovaného tovaru v cieľovom sklade sa automaticky uskutoční platba za vykonanie prepravy, v prípade omeškania v zníženej sume podľa vopred stanovených kritérií. Úverová zmluva na kúpu motorového vozidla môže byť zabezpečená pre prípad omeškania dlžníka s úhradou splátky tak, že sa motorové vozidlo na diaľku automaticky zablokuje až do času zaplatenia dlžnej splátky.

Ako modelový príklad praktickej implementácie tejto technológie do praxe uviesť cestovné poistenie „fizzy“¹² poisťovne AXA pre prípad omeškania či zrušenia letu.¹³ V tomto prípade išlo o model doplnkového smartkontraktu, t.j. počítačového kódu, uloženého v blockchaine siete Ethereum, ktorý fakticky len vykonával a dopĺňal (preto prívlastok doplnkový) ustanovenia tradičnej poisťnej zmluvy. Cestujúci uzatvoril pomocou mobilnej aplikácie cestovné poistenie pre prípad zrušenia letu alebo omeškania letu o dve hodiny. Výška poistného bola závislá od miery rizika omeškania či zrušenia daného letu, ktorú vyhodnocoval osobitný algoritmus na základe týždenne aktualizovaných dát za obdobie posledných 8 rokov. Výška poistného plnenia bola vopred určená, t.j. klient už pri uzatvorení zmluvy vedel, aká suma mu bude vyplatená výšku poistného plnenia pre prípad poisťnej udalosti. Smartkontrakt „fizzy“, t.j. konkrétny počítačový kód, bol uložený v blockchaine, kde

¹⁰ DUROVIC, M., JANSEN, A. The Formation of Blockchain-based Smart Contracts in the Light of Contract Law. In European Review of Private Law 6-2019, s. 757.

¹¹ CZUPAJLO, H. Dispute resolution and liability for code errors in smart contracts. Publikované: 5.máj 2021. [online]. Dostupné na: <<https://rpms.pl/rozwiazywanie-sporow-i-odpowiedzialnosc-za-bledy-kodu-w-smart-kontraktach>>

¹² Dostupné na: <https://www.axa.com/en/magazine/axa-goes-blockchain-with-fizzy>

¹³ poistenie sa vzťahovalo len na priame lety z letiska Charlesa de Gaulle v Paríži do USA (a opačne). Išlo o pilotný projekt, ktorý prebiehal v rozpätí septembra 2017 do novembra 2019

čakal na údaj o tom, či konkrétny let, ktorý bol predmetom cestovného poistenia, bol vykonaný včas resp. či došlo k omeškaniu. Zdrojom údajov o vykonaných letoch boli externé, verejne dostupné databázy monitorujúce lety resp. údaje priamo od leteckých spoločností a prevádzkovateľov letísk. Akonáhle „fizzy“ z externej databázy získal informáciu o zrušení alebo omeškaní letu (čo sa dialo bez zásahu človeka), došlo k spusteniu kódu, ktorý vykonal vopred naprogramovanú úlohu. Tá spočívala v zaplatení poistného plnenia na účet poisteného cestujúceho. Ten nemusel vo veci vykonať vôbec nič, rovnako ani poisťovňa AXA nemusela preverovať okolnosti poistnej udalosti (napr. či skutočne došlo k zrušeniu či omeškaniu letu a pod.).

V modelovom prípade, naznačenom v úvode tohto príspevku, by najúplnejšia implementácia všetkých technológií uvedených v tomto príspevku spôsobila, že bezprostredne po pripísaní kúpnej ceny napr. na „kryptoúčet“ vlastníka zapísanej ako vlastníka tokenu reprezentujúceho pozemok, by došlo k automatickému spusteniu kódu uloženého v smartkontrakte a ako vlastník daného tokenu by bol zapísaný kupujúci, ktorý zaplatil požadovanú kúpnu cenu. Každá čiastková informácia o tejto transakcii – o účastníkoch transakcie, čase transakcie a predmete transakcie, bude zapísaná v blockchaine a z povahy veci by sa stala nezmeniteľnou a autentickou. V prípade prepojenia databázy blockchainu na ďalšie verejné registre (notárske registre, kataster nehnuteľností) príp. databázy iných subjektov (napr. bankové) by mohlo dôjsť k priamemu zápisu prevodu práva do katastra nehnuteľností, elektronické podpísanie transakcie zapísané v notárskom registri, príp. mohli by byť umožnené aj platby „štandardnými“ platidlami.

Záver

Tento príspevok nemá byť nekritickou a zaslepenou adoráciou technologického pokroku a možností, ktoré nové technológie prinášajú, naopak, autor príspevku si je dobre vedomý (aj a najmä právnych) limitov týchto nástrojov. Najvypuklejším z nich bude v dôsledku globálnej povahy týchto nástrojov otázka rozhodného práva v prípade vzťahov s medzinárodným prvkom. Ani zahraniční autori nemajú spoľahlivo vyriešenú otázku právnej povahy smartkontraktov, najmä či ide o samostatný, sui generis zaväzovací dôvod, zakladajúci novú obligáciu, alebo či ide len o nástroj uľahčujúci plnenie v rámci obligácii dojednaných štandardným spôsobom. Spätná nezmeniteľnosť zápisov v blockchaine síce na jednej strane zabezpečuje absolútnu mieru dôveryhodnosti zápisu, no súčasne v prípade chyby v zápise ju nebude možné opraviť. Právna povaha tokenov viazaných na offline aktíva a pravidiel o nakladaní s nimi sú juristická terra nova, niečo, čo ešte len bude preskúmané. A napokon, aké dôsledky môže priniesť prepojenie týchto nástrojov s nastupujúcou umelou inteligenciou, nemožno ani len predvídať. Ak k všetkým uvedeným faktorom doplníme prirodzenú nedôveru a opatrnosť časti populácie, ako aj konzervatívny prístup zákonodarcu, je zrejmé, že pre verejnosť badateľnej praktickej implementácii týchto nástrojov do obchodnej praxe, vrátane ich legislatívnej úpravy, nás delí (v lepšom prípade) ešte niekoľko rokov.

De lege lata sú tieto nástroje upravené a regulované len v obmedzenom rozsahu. Vo väčšine štátov sa záujem orgánov štátu zameriaval najmä na daňovú reguláciu obchodovania s virtuálnymi peniazmi resp. ich reguláciu z hľadiska AML. Treba sa však zmierniť s tým, že tieto technológie nikam neodídu, a naopak, budú viac či menej úspešne implementované do obchodnej praxe a právneho obehu.

Technológia blockchain, tokenov a smartkontraktov má potenciál sa stať alternatívnym technologickým rámcom, v ktorom bude prebiehať výmena majetkových hodnôt a subjekty budú uspokojovať časť svojich hospodárskych, sociálnych či kultúrnych potrieb. Výsledky práce inžinierov a programátorov však v tomto ohľade významne predbehli zákonodarcu, ktorý, prirodzene, reaguje na nové trendy (materiálny prameň práva) až

dodatočne. Právny poriadok však nesmie predstavovať prekážku pri zavádzaní nových užitočných technológií, ale musí hľadať spôsoby zosúladenia potrieb spoločnosti, jednotlivca, štátu aj podnikateľského sektoru. Aký bude ďalší technologický a legislatívny vývoj, je však dnes možné predvídať len obtiažne.

Zoznam použitých zdrojov

CZUPAJLO, H. Dispute resolution and liability for code errors in smart contracts. Dostupné na: <<https://rpms.pl/rozwiazywanie-sporow-i-odpowiedzialnosc-za-bledy-kodu-w-smart-kontraktach>>

DUROVIC, M., JANSEN, A. The Formation of Blockchain-based Smart Contracts in the Light of Contract Law. In European Review of Private Law 6-2019. Dostupné na: <<http://static.ie.edu.s3.amazonaws.com/Tertulia/Papers%202018/Papers/The%20Formation%20of%20Blockchain-based%20Smart%20Contracts%20in%20the.pdf>>. ISSN 0928-9801 DOI:[10.54648/ERPL2018053](https://doi.org/10.54648/ERPL2018053)

HRABČÁK, L. a kol. Blockchain technológia ako činiteľ (faktor) ovplyvňujúci súčasnú podobu práva. Košice: ŠafárikPress, 2021. ISBN 978-80-8152-983-2 <https://doi.org/10.33542/BT2021-983-2>

KASATKINA, M. The interpretation of smart contracts in the EU and the USA. In International Comparative Jurisprudence. 2021, č. 7. Dostupné na: <<https://ojs.mruni.eu/ojs/international-comparative-jurisprudence/article/view/6815/5481>>. ISSN 2351-6674 <https://doi.org/10.13165/j.icj.2021.12.007>

KUČERA, Z. Smart contracts pohľadom právnika. Dostupné na: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/smart-contracts-pohledem-pravnika>>

LEVI, D., LIPTON, A. An Introduction to Smart Contracts and Their Potential and Inherent Limitations. Dostupné na: <<https://corpgov.law.harvard.edu/2018/05/26/an-introduction-to-smart-contracts-and-their-potential-and-inherent-limitations>>

RASKIN, M. The Law And Legality Of Smart Contracts. In Georgetown Law Technology Review, 2017, Vol. 1:2. Dostupné na: < <https://georgetownlawtechreview.org/wp-content/uploads/2017/05/Raskin-1-GEO.-L.-TECH.-REV.-305-.pdf>> <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2842258>

SAVELYEV, A. Contract Law 2.0: Smart contracts as the beginning of the end of the classic contract law. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2885241 <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2885241>

SCHREPEL, T. Smart Contracts and the Digital Single Market Through the Lens of a “Law + Technology” Approach. Dostupné na: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3947174> ISBN 978-92-76-41173-4 <http://dx.doi.org/10.4337/9781800885530.00021>

SZABO, N. Smart Contracts. Dostupné na: <<https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwin terschool2006/szabo.best.vwh.net/smart.contracts.html>>

ŠČERBA, T. Elektronická kontraktace v právni praxi. Dostupné na: <<https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/ps09/kontraktace/web/pages/click-wrap.html>>

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1-450. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 9788074005978

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 9788074005978

VERRI, U. Smart Contracts: the latest challenge for Contract law. Dostupné na:
<<https://scripties.uba.uva.nl/download?fid=c1413846>>
ZÁBRANSKÝ, A. Úvod do smart kontraktů. Část 1. Dostupné na:
<https://www.epravo.cz/top/clanky/uvod-do-prava-smart-kontraktu-cast-1-109049.html>
ZÁBRANSKÝ, A. Úvod do smart kontraktů. Část 2. Dostupné na:
<<https://www.epravo.cz/top/clanky/zakladni-pravni-aspekty-smartkontraktu-cast-2-109050.html>>

INŠTITÚT DORUČOVANIA PÍSMONOSTÍ V PRACOVNOPRÁVNÝCH VZŤAHOCH – VZNIK, VÝZNAM A ĎALŠÍ OSUD¹

Mgr. Ivan Kundrát, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta
ivan.kundrat@upjs.sk

Abstrakt

Autor sa v príspevku venuje inštitútu doručovania písomností v pracovnoprávných vzťahoch. V prvej časti príspevku autor skúma historické okolnosti vzniku (prijatia) tohto inštitútu. Poukazuje na skutočnosť, že prijatím právnej úpravy doručovania zákonodarca reagoval na potrebu upraviť doručovanie, ktoré právna úprava už skôr vyžadovala ako podmienku platnosti vybraných právnych úkonov. Druhá časť príspevku je venovaná právnemu významu doručovania v pracovnoprávných vzťahoch. Autor upozorňuje, že doručenie nepredstavuje typickú náležitosť právneho úkonu a súčasne sa odlišuje od otázky konania voči neprítomnej osobe (tzv. teória dôjdenia). V tretej časti príspevku autor prezentuje úvahy o ďalšom možnom vývoji inštitútu doručovania. Autor predstavuje návrhy na odstránenie rozporov v súčasnej právnej úprave a na jej prispôbenie aktuálnym požiadavkám na elektronizáciu pracovnoprávných vzťahov.

Abstract

In the paper the author deals with institution of service of documents in labour law relations. In the first part of the paper, the author examines the historical circumstances of the creation (adoption) of this institution. The author points out that by adopting the legal regulation of service of documents, the legislator reacted to the need to regulate service of documents, which the legislation had previously required as a condition for the validity of certain legal acts. The second part of the paper is devoted to legal relevance of service of documents in labour law relations. The author points out that service of documents is not a typical matter of a legal act and at the same time it differs from the question of acting against an unrepresented person (the so-called theory of arrival). In the third part of the paper, the author presents reflections on the possible evolution of the institution of service of documents. The author presents proposals for eliminating contradictions in the current legal regulation and adapting it to the current requirements for the electronicisation of labour law relations.

Kľúčové slová: doručovanie, písomnosť, právny úkon, platnosť, teória dôjdenia

Key words: service of documents, written document, legal act, validity, theory of arrival

Úvod

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0291/23 – Legislatívne výzvy pre pracovné právo pri tvorbe diverzných a inkluzívnych pracovísk.

Inštitút doručovania písomností je stabilnou súčasťou právnej úpravy pracovnoprávných vzťahov. Korene súčasnej právnej úpravy siahajú do roku 1969, kedy bol inštitút doručovania písomností prijatý, pričom od toho času nebol podstatnejším spôsobom zmenený. Ide o mimoriadne rigidnú právnu úpravu, ktorá odmieta reagovať na aktuálny vývoj. Osobitne ide o potrebu elektronizácie pracovnoprávných vzťahov, ktorej naliehavosť narastá v kontexte rozvoja dištančných foriem výkonu práce. Cieľom príspevku je preskúmať historické okolnosti vzniku inštitútu doručovania, identifikovať jeho právny význam a prezentovať úvahy o ďalšom možnom vývoji tohto inštitútu.

Vznik a vývoj inštitútu doručovania

Súčasná právna úprava doručovania písomností vychádza z právnej úpravy zákona č. 65/1965 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce 1965“ alebo „ZP 1965“). Do Zákonníka práce 1965 bol tento inštitút zakotvený zákonom č. 153/1969 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce. Táto právna úprava ustanovila rozsah písomností podliehajúcich doručovaniu, zakotvila spôsoby doručovania a upravila okamih, kedy sa písomnosť považuje za doručeníu (porov. § 266a ZP 1965).

Hoci právna úprava inštitútu doručovania bola do Zákonníka práce 1965 doplnená až v roku 1969 (s účinnosťou od 1. januára 1970), samotný pojem „doručenie“ právna úprava používala už predtým. Napríklad podľa § 44 ods. 1 ZP 1965 platilo, že výpoveď sa musí dať písomne a doručiť druhému účastníkovi, inak je neplatná. Obdobne podľa § 55 ZP 1965 okamžité zrušenie pracovného pomeru treba urobiť písomne, uviesť v ňom dôvod a doručiť ho druhému účastníkovi, inak je neplatné. Ďalším príkladom bolo písomné oznámenie o zrušení pracovného pomeru v skúšobnej dobe, ktoré sa podľa § 58 ods. 2 ZP 1965 malo doručiť druhej strane spravidla aspoň tri dni pred dňom, keď sa má pracovný pomer skončiť.

Zákonník práce 1965 teda vyžadoval, aby určité písomnosti boli doručené druhému účastníkovi pracovnoprávneho vzťahu, v niektorých prípadoch dokonca pod sankciou neplatnosti právneho úkonu. Vlastná právna úprava doručovania (t. j. pravidiel doručovania) však spočiatku chýbala. Práve odstránenie tohto nedostatku bolo cieľom zákona č. 153/1969 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce. Slovanmi dôvodovej správy, „určité písomnosti, a to písomnosti týkajúce sa vzniku a zániku pracovného pomeru i vzniku, zmien a zániku niektorých povinností vyplývajúcich z pracovnoprávných vzťahov, a ďalej také písomnosti obsahujúce rozhodnutie o uložení kárného opatrenia sú pro pracovníka i pro organizaci velmi významné. Až dosud se postrádalo ustanovení, které by vyhovujícím způsobem upravovalo jejich doručování, a zejména které by účinně zabraňovalo tomu, aby pracovníci vyhýbáním se doručení nebo změnou bydliště bez udání adresy mařili doručení těchto důležitých písomností“.²

Možno preto konštatovať, že prijatím právnej úpravy doručovania zákonodarca reagoval na potrebu upraviť inštitút, ktorý právna úprava vyžadovala už v minulosti. Inak povedané, právna úprava doručovania bola prijatá na vykonanie (zabezpečenie) povinnosti doručovať určité písomnosti druhému účastníkovi pracovnoprávneho vzťahu. Ako poukazuje dôvodová správa, okrem zakotvenia vlastných pravidiel doručovania bolo potrebné upraviť aj určenie okamihu doručenia písomností (vrátane fikcie doručenia), najmä pre prípad, že by sa zamestnanec doručovaniu vyhýbal.

Spolu so zakotvením inštitútu doručovania zákonodarca vymedzil okruh písomností podliehajúcich doručovaniu. Tento zahŕňal písomnosti týkajúce sa vzniku a zániku pracovného pomeru, vzniku, zmien a zániku povinností pracovníka vyplývajúcich z pracovnej

² Pozri bližšie: dôvodová správa k návrhu zákona č. 153/1969 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce.

zmluvy, rozhodnutia o uložení kárneho opatrenia, ako aj písomnosti týkajúce sa vzniku, zmien a zániku práv a povinností vyplývajúcich z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Tento okruh bol podstatne širší ako len právne úkony, pri ktorých bolo doručenie ustanovené ako podmienka platnosti (výpoveď a okamžité zrušenie pracovného pomeru).

Právna úprava doručovania bola v ďalšom období predmetom legislatívnych zmien. Tieto boli zamerané prevažne na spresnenie a doplnenie právnej úpravy, ktoré nemali vplyv na podstatu inštitútu doručovania. Zmieniť sa však možno o troch významnejších momentoch vývoja právnej úpravy. Prvým je zákon č. 297/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce. Týmto zákonom sa právna úprava doručovania, ktorá sa pôvodne vzťahovala len na písomnosti zamestnávateľa, rozšírila na písomnosti zamestnanca. Druhým momentom je rekodifikácia pracovného práva, pri ktorej zákonodarca prevzal právnú úpravu doručovania Zákonníka práce 1965 do § 38 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“ alebo „ZP“). Napokon zákon č. 257/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, umožnil, aby doručovanie mohol realizovať širší okruh subjektov pôsobiacich na trhu poštových služieb (nielen pošta ako poskytovateľ univerzálnej služby).

Právny význam doručovania

V kontexte všeobecných inštitútov súkromného práva vyvoláva právna úprava doručovania niekoľko otázok. Prvým sporným momentom je ustanovenie doručenia ako podmienky platnosti právneho úkonu. Doručenie nepatrí medzi náležitosti právneho úkonu, ktorých nedodržanie sa vo všeobecnosti spája so sankciou neplatnosti právneho úkonu (porov. § 37 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“). Vo všeobecnosti rozlišujeme náležitosti osoby, náležitosti vôle, náležitosti prejavu, náležitosti pomeru vôle a prejavu a náležitosti predmetu právneho úkonu.³ Náležitosti právneho úkonu považujeme za právne podmienky (*conditio iuris*) platnosti právnych úkonov.⁴ Neplatnosť právneho úkonu predstavuje stav, v ktorom právny úkon vznikol, považuje sa za existujúci, ale keďže trpí vadou, následky, ktoré sú inak spojené s bezvadným právnym úkonom, nenastanú.⁵

Okrem podmienok platnosti právnych úkonov sa súkromné právo zaoberá aj problémom konania voči neprítomnej osobe. V týchto prípadoch je potrebné určiť okamih, v ktorom právny úkon pôsobí voči neprítomnej osobe, t. j. stáva sa perfektným. Ako uvádzajú F. Melzer a F. Korbelt, rozlišovať možno niekoľko prístupov k určeniu tohto okamihu. Spravidla sa rozlišujú štyri základné prístupy: teória prejavovania, teória odoslania, teória dôjdenia a teória oboznámenia. V rámci teórie prejavovania je právny úkon perfektný už samotným prejavom vôle bez splnenia ďalších predpokladov. Podľa teórie odoslania je perfektnosť právneho úkonu spojená s okamihom, v ktorom bol prejav vôle odoslaný adresátovi. Pri teórii dôjdenia je prejav vôle perfektný v okamihu, v ktorom dôjde adresátovi, bez toho, aby sa vyžadovalo, aby sa s ním adresát skutočne oboznámil. Napokon teória oboznámenia vyžaduje, aby sa s ním jeho adresát skutočne oboznámil.⁶

³ Pozri bližšie: KNAPP, V. et al. Československé občianske právo. 1. zväzok. Bratislava: Obzor, 1973, s. 234.

⁴ Pozri bližšie: FEKETE, I. Občiansky zákonník. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 252.

⁵ Pozri bližšie: FIALA, J. et al. Občianske právo 1. Brno: Doplněk, 1992, s. 29-30.

⁶ Pozri bližšie: MELZER, F. et al. Občianský zákonník. Svazek III. Praha: Leges, 2014, s. 684.

Občiansky zákonník vychádza z teórie dôjdenia, ktorá kompromisne rozdeľuje riziko medzi zúčastnené subjekty tak, že konajúci i adresát zodpovedajú sa sféru svojho vplyvu.⁷ Podľa § 45 ods. 1 OZ teda platí, že prejav vôle pôsobí voči neprítomnej osobe od okamihu, keď jej dôjde. Toto ustanovenie znamená, že prejav vôle je účinný voči adresátovi okamihom, ktorým sa ocitne v jeho dispozičnej sfére (napr. v poštovej schránke) a adresát má možnosť sa s jeho obsahom oboznámiť; nie je rozhodujúce, že o obsahu právneho úkonu adresát v skutočnosti nevie.⁸ Teória dôjdenia vychádza z toho, že z hľadiska pôsobenia (perfektnosti) prejavu vôle nie je dôležitá skutočná vedomosť adresáta právneho úkonu, pretože inak by adresát mohol účinkom prejavu vôle druhého účastníka zabrániť nepreberaním písomností.⁹ Zmyslom teórie dôjdenia je poskytnúť adresátovi, ktorý nie je prítomný, možnosť oboznámiť sa s prejavom vôle konajúceho.

Právna povaha inštitútu doručovania (§ 38 ZP) je v tomto smere špecifická. Na jednej strane doručenie nepredstavuje typickú náležitosť právneho úkonu – všeobecná úprava súkromného práva takýto dôvod neplatnosti právnych úkonov nepozná. Na druhej strane zmyslom inštitútu doručovania nie je ani riešenie problému konania voči neprítomnej osobe v zmysle niektoej z vyššie uvedených právnych teórií. Z hľadiska vzniku pracovnoprávnej povinnosti doručiť písomnosť (§ 38 ods. 1 a 3 ZP) nie je totiž rozhodujúce, či je adresát prítomný alebo neprítomný. V procese doručovania sa naopak uprednostňuje osobná prítomnosť adresáta (priame doručovanie) pred doručovaním prostredníctvom poštového podniku. K doručovaniu prostredníctvom poštového podniku môže zamestnávateľ pristúpiť len za predpokladu, že písomnosť nemožno doručiť zamestnancovi na pracovisku, v jeho byte alebo kdekoľvek bude zastihnutý (porov. § 38 ods. 1 in fine ZP).

Kriticky treba doplniť, že doručovanie typicky nie je inštitútom hmotného, ale procesného práva. Ako totiž konštatoval Najvyšší správny súd ČR v rozsudku zo dňa 8. decembra 2011, sp. zn. 5 As 87/2011, „s dorúčením písomností jsou spjaty ty nejdůležitější důsledky vrchnostenského rozhodování orgánů státní moci (možnost podat opravný prostředek, správní nebo jinou žalobu, formální i materiální právní moc, vykonatelnost), obecně řečeno dorúčením vznikají, zanikají nebo se mění práva a povinnosti účastníků řízení, teprve řádným dorúčením je rozhodnutí pro příjemce účinné. Je proto nezbytné, aby skutečnost, zda a kdy bylo účastníkovi řízení rozhodnutí zakládající v daném případě povinnost doručeno, byla postavena najisto, nikoli pouze dovozována z okolností případu a z logiky věci“.¹⁰

V naznačenom smere je na procesné úkony súdu (príp. správneho orgánu) často naviazané plynutie procesných lehôt, preto je nevyhnutné s istotou určiť, či (príp. kedy) bola písomnosť doručená. Pochybnosti o doručení písomnosti v právnom procese by ohrozovali jeho riadny priebeh i výsledok. Možno preto povedať, že procesná úprava doručovania písomností plní osobitný účel, ktorým je zabezpečenie preukázateľnosti doručenia. Táto právna úprava je legitimizovaná závažnosťou právnych následkov, ktoré doručenie určitej písomnosti vyvoláva. Ešte raz poukazujeme na slová Najvyššieho správneho súdu ČR, ktorý zdôraznil, že dorúčením (ako procesným inštitútom) vznikajú, zanikajú alebo sa menia práva a povinnosti účastníkov konania.

Celkom iné východiská však platia v hmotnoprávnych vzťahoch medzi subjektmi súkromného práva. Ako sme už uviedli, Občiansky zákonník vychádza z teórie dôjdenia (§ 45

⁷ Pozri bližšie: MELZER, F. et al. Občiansky zákoník. Svazek III. Praha: Leges, 2014, s. 684.

⁸ Pozri bližšie: rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. júna 2004, sp. zn. 28 Cdo 72/2004.

⁹ Pozri bližšie: ČENTÍK, T. Doručovanie hmotnoprávnych úkonov (fikcia doručenia). [online]. Košice: <https://www.ulpius.sk/>, 2014. [cit. 2024-03-31]. Dostupné na internete: <https://www.ulpius.sk/blog/8492/>.

¹⁰ Pozri bližšie: rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 8. decembra 2011, sp. zn. 5 As 87/2011.

ods. 1 OZ). Otázka, či právny úkon došiel do dispozičnej sféry adresáta, predstavuje rádrovú skutkovú otázku, ktorá je v prípadnom spore predmetom dokazovania. Je na účastníkoch súkromnoprávneho vzťahu, aby zvolili taký spôsob doručovania, ktorý bude dostatočne preukazný. Inak v prípadnom spore hrozí, že strana neunesie dôkazné bremeno o vykonaní určitého právneho úkonu voči druhej strane, dôsledkom čoho môže byť strata sporu.¹¹

Prijatie právnej úpravy doručovania v pracovnom práve vnímame tak, že zákonodarcu prevzal účel procesného inštitútu doručovania do právnej úpravy hmotnoprávnych vzťahov. Týmto účelom je preukázateľnosť doručenia, ktorá má zabezpečiť, aby bolo možné spoľahlivo určiť, či (príp. kedy) bola písomnosť doručená. V pracovnom práve je však takáto právna úprava opodstatnená len pri výpovedi a okamžitom skončení pracovného pomeru, ktorých platnosť je podmienená doručením. Pokiaľ ide o ostatné právne úkony, z právnej úpravy nevyplýva, že doručenie je podmienkou vzniku právnych následkov, ku ktorým smerujú. Preto postačuje, že tieto právne úkony dôjdu do dispozičnej sféry adresáta (§ 45 ods. 1 OZ).¹² V tomto kontexte pracovnoprávna úprava doručovania stráca svoje opodstatnenie a javí sa ako samoučelná.

Ako ďalej?

Právna úprava doručovania je už dlhší čas predmetom odbornej kritiky. Tejto úprave, ktorá od svojho prijatia nebola zásadnejším spôsobom zmenená, sa prirodzene vyčíta najmä jej zastaranosť. Inštitút doručovania písomností v pracovnoprávnych vzťahoch totiž už od svojho vzniku predpokladá, že pracovnoprávne písomnosti majú listinnú podobu. Táto právna úprava ignoruje technologický vývoj, ktorý umožňuje, aby sa právne úkony a iné písomnosti realizovali elektronicky. Kým občianskoprávna úprava už dávnejšie ustanovila predpoklady pre realizáciu elektronických právnych úkonov (porov. § 40 ods. 4 a 5 OZ), pracovné právo naďalej zotrváva na požiadavke doručenia písomnosti v listinnej podobe.

Z uvedeného dôvodu viacerí autori upozornili na potrebu zmeny právnej úpravy, ktorá by zodpovedala aktuálnemu stavu vývoja komunikačných prostriedkov.¹³ J. Žulová uvádza dve možnosti, ako legislatívne podchytiť elektronické doručovanie v pracovnom práve. Prvou možnosťou je explicitne umožniť zmluvným stranám, aby sa sami dohodli na elektronickom spôsobe doručovania. Dohoda by upravovala náležitosti elektronického doručovania, ktoré by vyhovovali obom zmluvným stranám.¹⁴ Jednoduchšiu cestu by predstavovalo rozšírenie používania elektronických schránok podľa zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov aj na doručovanie písomností v pracovnom

¹¹ Pozri bližšie: uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 24. júna 2010, sp. zn. 5 Obo 52/2010.

¹² Podľa rozsudku Najvyššieho súdu ČR zo dňa 27. apríla 2022, sp. zn. 21 Cdo 2061/2021, porušenie ustanovení o doručovaní písomností neznamená, že by dvojstranný právny úkon nemohol vzniknúť podľa ustanovení o vzniku zmlúv. V podmienkach SR je tento záver aplikovateľný aj na jednostranné právne úkony, pre ktoré platí, že prejav vôle pôsobí voči neprítomnej osobe od okamihu, keď jej dôjde (§ 45 ods. 1 OZ). Pozri bližšie: KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávnych vzťahoch. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2023, roč. 106, č. 2, s. 94. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.2.01>

¹³ Pozri bližšie: OLŠOVSKÁ, A. – LACLAVÍKOVÁ, M. Doručovanie v pracovnom práve v ére moderných technológií. In Nové technológie a ochrana zamestnanca. Praha: Leges, 2019, s. 78. Pozri tiež: ŽULOVÁ, J. Uzatvorenie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie. In Zamestnanec v digitálnom prostredí. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 95.

¹⁴ V súčasnosti je takáto dohoda v kontexte kogentnej právnej úpravy § 38 ZP, ako aj zásady numerus clausus zmluvných typov nepripustná. Pozri bližšie: DOLOBÁČ, M. – LACKOVÁ, E. Futurology of Labour Law. Praha: Leges, 2022, s. 143. Pozri tiež: DOLOBÁČ, M. Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, s. 125-131.

práve.¹⁵ Inšpiráciou môže byť aj česká právna úprava, ktorá okrem doručovania do dátovej schránky umožňuje tiež doručovanie prostredníctvom siete alebo služby elektronických komunikácií (porov. § 335 a 335a zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, ďalej len „český ZP“).

Uznanie elektronickej komunikácie v pracovnoprávných vzťahoch vnímame skutočne ako nevyhnutné. Hoci zákonodarca s účinnosťou od 1. novembra 2022 upravil podmienky poskytovania písomných informácií v elektronickej podobe (§ 38a ZP), táto úprava sa nevzťahuje na právne úkony, ktoré naďalej podliehajú doručovaniu.¹⁶ Inštitút doručovania tak stále predstavuje prekážku realizácie pracovnoprávných vzťahov. Tento problém aktuálne pociťujeme aj v oblasti konceptu diverzity a inklúzie v pracovnom prostredí. V poslednom období osobitne narastá význam domácej práce a telepráce (príp. práce z domácnosti), ktoré majú osobitný prínos v podpore zamestnávania žien a mužov trvale sa starajúcich o deti.¹⁷

Využívanie dištančných foriem zamestnávania priamo predpokladá elektronizáciu pracovnoprávných vzťahov. Napriek tomu právna úprava vyžaduje, aby sa písomnosti týkajúce sa vzniku, zmeny a zániku pracovného pomeru doručovali priamo (osobne) alebo prostredníctvom poštového podniku. Podľa § 52 ods. 11 ZP pritom platí, že zamestnanec vykonávajúci domácu prácu alebo teleprácu sa nesmie zvýhodniť alebo obmedziť v porovnaní s porovnateľným zamestnancom s miestom výkonu práce na pracovisku zamestnávateľa.¹⁸ Koncept diverzity a inklúzie, ktorý presahuje rámec zásady rovnakého zaobchádzania, navyše vyžaduje odstraňovanie prekážok týkajúcich sa vylúčenia znevýhodnených osôb z trhu práce.¹⁹ Vyjadrujeme presvedčenie, že predpokladom takejto inklúzie je aj odstránenie zbytočných prekážok využívania flexibilných foriem zamestnávania v podobe rigidnej právnej úpravy doručovania v pracovnoprávných vzťahoch.

Otázkou zostáva, akým spôsobom by malo byť elektronické doručovanie písomností upravené. Skúsenosti naznačujú, že nastavenie týchto pravidiel je v praxi pomerne zložitá. Nešťastným príkladom je v tomto smere česká právna úprava, ktorá podľa právneho stavu účinného do 30. septembra 2023 vyžadovala, aby adresát do 3 dní od odoslania písomnosti potvrdil jej prijatie dátovou správou podpísanou svojím uznávaným elektronickým podpisom, inak bolo doručenie písomnosti neúčinné (§ 335 českého ZP). Táto požiadavka bola v jednoznačnom rozpore s účelom právnej úpravy doručovania, preto bola s účinnosťou od 1. októbra 2023 z právnej úpravy vypustená.

Slovenská legislatívna prax sa zatiaľ o riešenie problému elektronického doručovania ani len nepokúsila. Po viacerých neúspešných výzvach a návrhoch na zavedenie elektronického doručovania si kladieme otázku, či je takáto úprava vôbec potrebná. Hoci uznanie elektronického konania je pre prax nevyhnutné, domnievame sa, že k dosiahnutiu tohto cieľa možno dospieť aj odlišným spôsobom. Tento spôsob nespočíva v prijatí

¹⁵ Pozri bližšie: ŽUĽOVÁ, J. Pracovnoprávna úprava doručovania a možnosti jej elektronizácie. In *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Praha: Leges, 2016, s. 258.

¹⁶ Pozri bližšie: DOLOBÁČ, M. et al. *Zákoník práce. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2023, s. 195-196.

¹⁷ Podľa § 164 ods. 3 ZP ak požiada žena alebo muž trvale sa starajúci o dieťa mladšie ako osem rokov o domácu prácu, teleprácu alebo o prácu z domácnosti podľa § 52 ods. 2 na účely starostlivosti o dieťa, zamestnávateľ je povinný návrh a jeho prijatie im písomnú odôvodnenú odpoveď, ak ich žiadosti nevyhoveli v primeranej lehote. Zaujímavosťou je, že zamestnanec môže o tieto formy zamestnávania požiadať neformálne, zamestnávateľ môže na žiadosť zamestnanca reagovať v elektronickej podobe (porov. § 38a ZP), avšak na výkon domácej práce alebo telepráce sa vyžaduje dohoda zamestnávateľa a zamestnanca v pracovnej zmluve (porov. § 52 ods. 4 ZP), ktorá (resp. návrh a jeho prijatie) už podlieha doručovaniu písomností podľa § 38 ZP.

¹⁸ K zákazu diskriminácie pozri tiež: DOLOBÁČ, M. *Discrimination in Employment in the Slovak Republic*. In *International Workplace Discrimination Law*. Londýn: Routledge, 2023, s. 179.

¹⁹ Pozri bližšie: ŽUĽOVÁ, J. – ŠVEC, M. *The Legislative Measures Promoting Diversity in the Labor Market. The Case of Slovakia*. Hürth: Wolters Kluwer Deutschland, 2023, s. 11.

osobitných ustanovení o elektronickom doručovaní písomností, ale naopak, v obmedzení (čiastočnom zrušení) súčasnej právnej úpravy doručovania.

Keďže podľa súčasnej právnej úpravy doručenie nepodmieňuje právne účinky doručovaných písomností (s výnimkou výpovede a okamžitého skončenia pracovného pomeru, pri ktorých je doručenie podmienkou platnosti právneho úkonu), právna úprava doručovania je v prevažnej časti samoúčelná. Takáto úprava je tiež zásahom do práva jednotlivca na slobodné konanie v medziach zákona (Čl. 2 ods. 3 ústavy č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov), pretože prikazuje konať určitým spôsobom (t. j. doručovať písomností v súlade s § 38 ZP) bez toho, aby sledovala legitímny cieľ.²⁰ Ako sme už uviedli, táto právna úprava síce zabezpečuje preukázateľnosť doručenia, otázne však je, za akým účelom (okamih doručenia je z hľadiska právnych účinkov irelevantný; podstatné je, kedy písomnosť došla do dispozičnej sféry adresáta podľa § 45 ods. 1 OZ) a za akú cenu (zásah do slobody jednotlivca).

Právna úprava doručovania je opodstatnená len v prípadoch, v ktorých je doručenie podmienkou nadobudnutia právnych účinkov doručovanej písomnosti. To podľa Zákonníka práce platí len pre dva právne úkony – výpoveď a okamžité skončenie pracovného pomeru (hoci právna úprava v týchto prípadoch doručenie nesystémovo koncipuje ako dôvod neplatnosti právneho úkonu). Časť právnej úpravy, ktorá vyžaduje, aby doručovaniu podliehali všetky písomnosti „týkajúce sa vzniku, zmeny a skončenia pracovného pomeru (...)“ by mala byť zrušená. Takto by sa zároveň uvoľnila cesta elektronickému doručovaniu. Nešlo by však už o doručovanie v zmysle § 38 ZP; na túto elektronickú výmenu písomností by sa vzťahoval režim konania voči neprítomnej osobe podľa § 45 ods. 1 OZ. Táto občianskoprávna úprava je aj v súčasnosti v plnom rozsahu aplikovateľná na elektronické právne úkony.

Záver

Prijatím právnej úpravy doručovania zákonodarca reagoval na právny stav, ktorý vznikol po prijatí Zákonníka práce 1965. Tento zákon vo viacerých prípadoch ustanovil požiadavku, aby bol určitý právny úkon doručený (v prípade výpovede a okamžitého zrušenia pracovného pomeru dokonca pod sankciou neplatnosti) druhému účastníkovi pracovnoprávneho vzťahu. Právna úprava doručovania však spočiatku chýbala. Pri jej doplnení v roku 1969 zákonodarca okrem vlastných pravidiel doručovania vymedzil (podstatne rozšíril) rozsah písomností podliehajúcich doručovaniu.

Doručovanie nepatrí medzi typické inštitúty súkromného práva a táto právna úprava vyvoláva niekoľko otázok. Praktickú povahu má predovšetkým otázka, aký je právny význam doručovania, resp. aké právne následky vyvoláva porušenie ustanovení o doručovaní písomností. Sankcia neplatnosti právneho úkonu je ustanovená len v prípade výpovede a okamžitého skončenia pracovného pomeru. To znamená, že v ostatných prípadoch doručenie nepodmieňuje platnosť právneho úkonu (*argumentum a contrario*) ani jeho účinky voči neprítomnej osobe (podľa § 45 ods. 1 OZ postačuje, že právny úkon dôjde do jej dispozičnej sféry).

²⁰ Podľa nálezů Ústavného súdu ČR zo dňa 28. januára 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03, „základním atributem právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) je ochrana základních práv jednotlivce, do nichž je státní moc oprávněna zasahovat pouze ve výjimečných případech zejména tehdy, pokud jednatel svým projevem (včetně projevů volních, které mají odraz v konkrétním jednání) zasahuje do práv třetích osob, nebo pokud je takový zásah ospravedlněn určitým veřejným zájmem, který však musí vést v konkrétním případě k proporcionálnímu omezení příslušného základního práva“. Pozri bližšie: nález Ústavného súdu ČR zo dňa 28. januára 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03.

Právna úprava doručovania nebola od čias svojho prijatia výraznejším spôsobom zmenená. Prirodzene vzniká otázka, či je táto úprava stále aktuálna, a akým smerom by sa mala ďalej uberať. Odborná literatúra už dlhší čas upozorňuje na potrebu zmeny právnej úpravy, ktorá by zodpovedala aktuálnemu stavu vývoja komunikačných prostriedkov. Riešenie podľa nášho názoru paradoxne nespočíva v doplnení pravidiel elektronického doručovania. V kontexte súčasnej podoby inštitútu doručovania navrhujeme túto právnu úpravu obmedziť, t. j. zúžiť rozsah jej pôsobnosti len na výpoved' a okamžité skončenie pracovného pomeru, čo účastníkom pracovnoprávných vzťahov umožní v ostatných prípadoch postupovať vo všeobecnom režime konania voči neprítomnej osobe (aj elektronickými prostriedkami) podľa § 45 ods. 1 OZ.

Zoznam použitých zdrojov

- ČENTÍK, T. Doručovanie hmotnoprávných úkonov (fikcia doručenia). [online]. Košice: <https://www.ulpianus.sk/>, 2014. [cit. 2024-03-31]. Dostupné na internete: <<https://www.ulpianus.sk/blog/8492/>>.
- DOLOBÁČ, M. – LACKOVÁ, E. Futurology of Labour Law. Praha: Leges, 2022. 180 s. ISBN 978-80-7502-662-0.
- DOLOBÁČ, M. Discrimination in Employment in the Slovak Republic. In International Workplace Discrimination Law. Londýn: Routledge, 2023. s. 179-198. ISBN 978-1-032-57134-8.
- DOLOBÁČ, M. et al. Zákoník práce. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2023. 894 s. ISBN 978-80-8155-118-5.
- DOLOBÁČ, M. Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. 235 s. ISBN 978-80-8152-574-2.
- FEKETE, I. Občiansky zákoník. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014. 1114 s. ISBN 978-80-8155-073-7.
- FIALA, J. et al. Občianske právo 1. Brno: Doplněk, 1992. 108 s. ISBN 80-210-0367-7.
- KNAPP, V. et al. Československé občianske právo. 1. zväzok. Bratislava: Obzor, 1973. 508 s. ISBN 65-009-7.
- KUNDRÁT, I. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávných vzťahoch. In Právny obzor. ISSN 0032-6984, 2023, roč. 106, č. 2, s. 83-98. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.2.01>
- MELZER, F. et al. Občianský zákoník. Svazek III. Praha: Leges, 2014. 1264 s. ISBN 978-80-7502-003-1.
- OLŠOVSKÁ, A. – LACLAVÍKOVÁ, M. Doručovanie v pracovnom práve v ére moderných technológií. In Nové technológie a ochrana zamestnanca. Praha: Leges, 2019. s. 59-78. ISBN 978-80-7502-367-4.
- ŽUĽOVÁ, J. – ŠVEC, M. The Legislative Measures Promoting Diversity in the Labor Market. The Case of Slovakia. Hürth: Wolters Kluwer Deutschland, 2023. 96 s. ISBN 978-3-452-30405-6.
- ŽUĽOVÁ, J. Pracovnoprávna úprava doručovania a možnosti jej elektronizácie. In Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva. Praha: Leges, 2016. s. 244-259. ISBN 978-80-7502-177-9.
- ŽUĽOVÁ, J. Uzatvorenie pracovnej zmluvy za využitia elektronickej komunikácie. In Zamestnanec v digitálnom prostredí. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 89-96. ISBN 978-80-574-0068-4.

nález Ústavného súdu ČR zo dňa 28. januára 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03
rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. júna 2004, sp. zn. 28 Cdo 72/2004

rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 8. decembra 2011, sp. zn. 5 As 87/2011
rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 27. apríla 2022, sp. zn. 21 Cdo 2061/2021
uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 24. júna 2010, sp. zn. 5 Obo 52/2010
ústava č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
zákon č. 65/1965 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov
zákon č. 153/1969 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce
zákon č. 297/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce
zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov
zákon č. 257/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

PROBLEMATICKÉ ASPEKTY ZODPOVEDNOSTI ŠTÁTU ZA SÚKROMNOPRÁVNE NÁROKY POŠKODENÝCH NEČINNOSŤOU ŠTÁTU PRI ODSTRAŇOVANÍ STARÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH ZÁŤAŽÍ

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD. univ. prof.

Trnavská univerzita v Trnave,
Právnická fakulta
marianna.novotna@gmail.com

JUDr. Veronika Zoričáková, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave,
Právnická fakulta
zoricakova.veronika@gmail.com

Abstrakt

V príspevku sa autorky zameriavajú na najproblematickejšie aspekty vyvodenia zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jeho nečinnosťou na úseku odstránenia trvajúcich environmentálnych záťaží. Z pohľadu tak predchádzajúceho, ako aj súčasne platného a účinného zákona o zodpovednosti štátu za spôsobenú škodu ide o nesprávny úradný postup. V príspevku sme sa zamerali najmä na určovanie nahraditeľnej majetkovej a nemajetkovej ujmy, ale predovšetkým na príčinnú súvislosť medzi nesprávnym úradným postupom a ujmou, ktorá je z pohľadu súčasných výkladových tendencií, ako aj aktuálnej judikatúry najvyššieho súdu, najviac problematickým prvkom zodpovednostného vzťahu.

Abstract

In the paper the authors focus on the most problematic aspects of deriving the responsibility of the state for damage caused by its inaction in the area of removal of ongoing environmental burdens. From the point of view of both the previous and currently valid and effective law on state liability for caused damage, it is considered as an improper official procedure. In the paper we focused mainly on determining compensable pecuniary and non-pecuniary damage, but above all on the causal connection between improper official procedure and damage, which is, from the point of view of current interpretation tendencies, as well as the current jurisprudence of the Supreme Court, the most problematic element of the liability relationship.

Kľúčové slová: zodpovednosť za škodu, zodpovednosť štátu, nesprávny úradný postup, majetková ujma, kauzalita

Key words: liability for damage, state liability, improper official procedure, property damage, causality

JEL Classification: K130

Úvod¹

Tak ako sa neľahko čítajú informácie o kontinuálne sa zhoršujúcej klimatickej kríze a o jej čoraz závažnejších a častejších sa objavujúcich prejavoch v prírode a na kvalite životného prostredia, s rovnakým pocitom bezmocnosti prijímame správy o znečistení podzemných vôd, riek, či ovzdušia človekom, ktoré sú buď výsledkom jeho podnikateľských aktivít alebo nedbalého postoja k vlastnému okoliu. Slovenská republika drží v porovnaní s inými európskymi krajinami z pohľadu existujúcich a dlhodobo neriešených environmentálnych záťaží nezávideniahodný prím (dokonca v súvislosti so znečistením zložiek životného prostredia polychlórovanými bifenylmi (ďalej aj „PCB“) drží Slovenská republika celosvetové prvenstvo). Znečistenie viacerých zložiek životného prostredia na východe krajiny PCB látkami² či v súčasnosti významne rezonujúce znečistenie rieky Slaná³ alebo existencia skládky vo Vrakuni⁴ je len špičkou ľadovca spomedzi mnohých prípadov kontaminácie spôsobených ľudskou aktivitou na území Slovenska.

Hoci dohľad nad zachovaním a udrzaním priaznivého životného prostredia spadá primárne pod kompetenciu orgánov disponujúcich verejnou mocou, skôr pravidlom než výnimkou je nedostatočná a spravidla oneskorená odpoveď štátu na škodlivé ľudské zásahy a nastavený systém pre realizáciu sanácie environmentálnych škôd je očami verejnosti považovaný za skostnatený, pomalý a len málo efektívny.⁵ Spoločenské vnímanie problémov s kontamináciou však naberá úplne iný rozmer, ak sa alarmujúca kvalita zložiek životného prostredia začne negatívne prejavovať na ľudskom zdraví alebo je každodenný život dotknutého obyvateľstva obmedzovaný napríklad limitovaným prístupom k pitnej vode, zdraviu nezávadnému ovzdušiu či zákazom pestovania a zberu vlastnej rastlinnej produkcie. Účelom tohto príspevku je zamerať sa na potenciálne súkromnoprávne nároky osôb dotknutých environmentálnymi záťažami, kde štát dlhodobo zlyháva v procese ich efektívneho odstraňovania a sanácie. Zameriame sa pritom na najviac problematické prvky vyvodzovania zodpovednosti štátu v rámci analýzy predpokladov vzniku súkromnoprávných nárokov dotknutých poškodených.

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu APVV-20-0171 "Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva".

² KAPLAN, M. PCB na Zemplíne - budeme niekedy vedieť pravdu? [online], 2020, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/2089254/pcb-na-zempline-budeme-niekedy-vediet-pravdu/>; FOLENTOVÁ, V. Toxický odpad s PCB zamoruje východ aj po roku a pol mimoriadnej situácie, deťom ničí sluch a imunitu [online], 2021, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2456612/toxicky-odpad-s-pcb-zamoruje-vychod-aj-po-roku-a-pol-mimoriadnej-situacie-detom-nici-sluch-a-imunitu-video/>; FOLENTOVÁ, V. Testovali sme, koľko PCB je v krvi ľudí z okolia Chemka Strážske. V ohrození sú desaťtisíce dospelých aj detí [online], 2021, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2277397/testovali-sme-koľko-pcb-je-v-krvi-ludi-z-okolia-chemko-strazske-v-ohrozeni-su-desattisice-dospelych-aj-deti/>.

³ VARGOVÁ, J. Rieka Slaná je mŕtva. O nápravu žiada aj Maďarsko. [online], 2022, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/627098-ani-ryby-ani-raky-rieka-slana-je-mrtva/>.

⁴ HEBERTO VÁ, V. Skládky vo Vrakuni sa dočká sanácie, toxíny v zemi však zostanú [online], 2015, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: Dostupné online: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/371449-skladka-vo-vrakuni-sa-docka-sanacie-toxiny-v-zemi-vsak-zostanu/>.

⁵ VARGOVÁ, J. Ľudia na Zemplíne neveria, že vláda vyrieši problém s PCB látkami [online], 2021, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/598351-ludia-v-zempline-neveria-ze-vlada-vyriesi-problem-s-pcb-latkami/>; VANČO, M. Za znečistenie Slanej môžu zlyhania úradníkov a možno aj vykradnuté potrubie [online], 2022, cit. 1.3.2024. Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22921740/rieka-slana-znečistenie.html>.

1. Nesprávny úradný postup

Podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov (ďalej len „zákon o zodpovednosti štátu za škodu“), ako aj podľa predchádzajúceho zákona č. 58/1969 Zb. o zodpovednosti za škodu spôsobenú rozhodnutím orgánov štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom (ďalej len „zákon č. 58/1969 Zb.“)⁶ štát zodpovedá (všeobecne) za nezákonné rozhodnutie a nesprávny úradný postup. Vzhľadom k charakteru pochybenia štátu na úseku odstraňovania trvajúcich environmentálnych záťaží možno uvažovať o tom, že sa štátne orgány dopustili nesprávneho úradného postupu. Nesprávny úradný postup je v zákone o zodpovednosti štátu v § 9 ods. 1 definovaný nasledovne:

Štát zodpovedá za škodu spôsobenú nesprávnym úradným postupom. Za nesprávny úradný postup sa považuje výkon právomoci orgánom verejnej moci, pri ktorom dôjde k porušeniu právnou normou ustanoveného predpísaného postupu alebo k porušeniu účelu, ku ktorému postup orgánu verejnej moci pri výkone verejnej moci smeruje. Za nesprávny úradný postup sa považuje aj porušenie povinnosti orgánu verejnej moci urobiť úkon alebo vydať rozhodnutie v zákonom ustanovenej lehote, nečinnosť orgánu verejnej moci pri výkone verejnej moci, zbytočné prietahy v konaní alebo iný nezákonný zásah do práv, právom chránených záujmov fyzických osôb a právnických osôb.

V zmysle zákona č. 58/1969 Zb. nesprávny úradný postup nebol v porovnaní so zákonom o zodpovednosti štátu nijako obsahovo vymedzený, výklad nesprávneho úradného postupu však tiež viedol k záveru, že môže ísť o akúkoľvek činnosť štátneho orgánu, ak pri nej alebo v jej dôsledku dôjde k porušeniu pravidiel predpísaných právnymi normami.⁷ Nečinnosť orgánu v rámci výkonu jeho kompetencií napriek tomu, že v zmysle platnej legislatívy konať mal, je nesprávnym úradným postupom tak podľa zákona o zodpovednosti štátu za škodu, ako aj podľa zákona č. 58/1969 Zb.

Nesprávny úradný postup musí byť konštatovaný na to oprávneným orgánom, čím sa preukazuje protiprávnosť ako prvý predpoklad vyvodenia zodpovednosti voči štátu za spôsobené druhy ujmy.⁸

V konkrétnom prípade môže byť problematické určiť konkrétny štátny orgán, ktorý sa v rámci svojej činnosti dopustil zrejme porušenia právneho predpisu, ktorý v danej situácii porušil tým, že nekonal napriek tomu, že konať mal. Ak v konkrétnom prípade možno usudzovať, že štátne orgány disponovali dostatočným množstvom informácií o znečistení v dotknutom regióne,⁹ no napriek tomu nekonal, pri zlyhaní štátnych orgánov ako orgánov dohľadu a kontroly podľa nášho názoru môže byť problematické preukázať príčinnú súvislosť medzi nesprávnym úradným postupom ako prvým predpokladom zodpovednosti štátu za škodu a spôsobenou ujmov obyvatel'ov regiónu, keďže by bolo pomerne problematické preukázať,

⁶ Aplikovateľného v zmysle intertemporálnych ustanovení na ujmy spôsobené staršími environmentálnymi záťažami, z tohto dôvodu v príspevku pracujeme tak s aktuálnym zákonom o zodpovednosti štátu za škodu, ako aj so zákonom č. 58/1969 Zb.

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 25 Cdo 786/99.

⁸ DULOVIČ, J. Nárok na primeranú náhradu za zásah do vlastníckeho práva vs. nárok na náhradu škody od štátu. In NOVOTNÁ, M. – ZORIČÁKOVÁ, V. Dve strany jednej mince – problémy na pomedzí deliktneho, zmluvného a vecného práva. Bratislava : VEDA, 2022, s. 200, BEREZŇANINOVÁ, L. Zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú zákonným postupom a zákonným rozhodnutím. In VOJČÍK, P. – FILIČKO, V. – KOROMHÁZ, P. (ed) Košické dni súkromného práva I. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 20.

⁹ Pravidlom je, že trvajúce a vážne znečistenie je objektom záujmu miestnych obyvateľ'ov a tým pádom aj samospráv, ktoré spravidla preberajú aktivitu v snahe zabezpečiť odstránenie záťaže a za týmto účelom pravidelne informujú a žiadajú príslušné štátne orgány o aktivitu a nápravu. Preto pravdepodobnosť, že štát nemá vedomosť, o konkrétnych vážnych environmentálnych záťažiac na našom území, je len minimálna.

že v prípade zásahu a napríklad aj ukladania sankcií priamym pôvodcom znečistenia zo strany štátu by skutočne bolo došlo k náprave a odstráneniu záťaž.

Z pohľadu preukazovania nesprávneho úradného postupu v podobe nečinnosti štátneho orgánu pri odstraňovaní starých záťaží môže byť aplikovateľný napríklad zákon č. 409/2011 Z. z. o niektorých opatreniach na úseku environmentálnej záťaže a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 409/2011“), podľa ktorého štát prostredníctvom svojich orgánov (najmä ministerstvo životného prostredia) má identifikovať a klasifikovať environmentálnu záťaž a zabezpečiť jej zápis do systému environmentálnych záťaží, čo predstavuje prvý krok v ich sanácii a odstraňovaní a najmä, štátny orgán na úseku životného prostredia (predtým miestne príslušný krajský úrad životného prostredia, dnes okresný úrad v sídle kraja) určí povinnú osobu, ktorej zo zákona č. 409/2011 plynú viaceré povinnosti smerujúce k odstráneniu environmentálnej záťaže. V prípade, ak povinná osoba nezabezpečí vypracovanie a realizáciu tzv. plánu prác, tieto aktivity má prevziať na vlastné náklady ministerstvo životného prostredia. Z tohto verejnoprávneho predpisu teda vyplýva, že ministerstvo životného prostredia zaťažuje aktívna zakročovacia povinnosť vo vzťahu k existujúcim envirozáťažiam napriek tomu, že štát nemusel byť pravým pôvodcom znečistenia. Nesprávny úradný postup v podobe nečinnosti pri výkone verejnej moci je z toho pohľadu evidentný.

2. Žalovateľné nároky – majetková ujma súvisiaca s ujmom na zdraví, ujma na zdraví a nemajetková ujma

Podľa zákona o zodpovednosti štátu za škodu štát zodpovedá za skutočnú škodu a ušlý zisk (§ 17 ods. 1). Napriek tomu, že niektoré typy majetkových nárokov vzniknúcich v súvislosti so znečistením životného prostredia, napr. odvodené od samotnej nemožnosti chovať vlastné hospodárske zvieratá, pestovať vlastné plodiny a loviť ryby by pravdepodobne neboli nahraditeľné (ide o tzv. čistú majetkovú ujmu, ktorá sa kompenzuje iba vo výnimočných prípadoch), nahraditeľnou by bola ujma na zdraví obyvateľov dotknutého regiónu utrpená v príčinnej súvislosti so znečisťovaním zložiek životného prostredia. Obdobne možno ako o kompenzovateľnej ujme uvažovať aj o znížení hodnoty existujúceho majetku v dôsledku jeho poškodenia toxickými látkami, či už vo vzťahu k domácim zvieratám alebo k hodnote pozemkov, pretože v tomto prípade ide už o skutočnú škodu na majetku.

Okrem týchto nárokov je podľa zákona o zodpovednosti štátu za škodu možné žalovať tiež náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ak nie je možné uspokojiť ju inak (§ 17 ods. 2)¹⁰. Nemajetková ujma utrpená jednotlivcami v príčinnej súvislosti s nesprávnym úradným postupom štátnych orgánov však musí byť preukázateľná a musí ísť o iný druh ujmy, než aká je kompenzovateľná vyššie spomenutými nárokmi (nemôže ísť o škodu na majetku alebo o ujmu na zdraví). Nazdávame sa, že by v tomto prípade obstál výklad o prítomnosti nemajetkovej ujmy v tom zmysle, že okrem majetkových nárokov a nárokov z ujmy na zdraví sú jednotlivci obmedzovaní na svojich právach a slobodách pre trvalo nepriaznivé životné prostredie, čo je spojené so strachom a obavami o svoje zdravie a zdravie svojich blízkych. Dotknuté osoby nekalitnými zložkami životného prostredia nemôžu realizovať svoje ďalšie práva a rozvíjať svoju osobnosť rovnakým spôsobom a rovnako neobmedzene, ako iné subjekty nežijúce v blízkosti podobnej environmentálnej záťaže.

¹⁰ Podľa zákona č. 58/1969 nebolo možné priznať právo na náhradu nemajetkovej ujmy, staršia úprava s týmto právom nepočítala. Ak sa preto v konkrétnom prípade ustáli, že konkrétna ujma poškodeného spôsobená nesprávnym úradným postupom štátu sa má spravovať predchádzajúcim zákonom č. 58/1969, nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch poškodenému nevznikne.

Podľa § 17 ods. 3 zákona o zodpovednosti štátu za škodu sa „výška nemajetkovej ujmy v peniazoch určuje s prihliadnutím najmä na

- a) osobu poškodeného, jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje,
- b) závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k nej došlo,
- c) závažnosť následkov, ktoré vznikli poškodenému v súkromnom živote,
- d) závažnosť následkov, ktoré vznikli poškodenému v spoločenskom uplatnení.“

Na rozdiel od náhrady nemajetkovej ujmy napr. podľa osobnostných práv, zákon o zodpovednosti štátu obsahuje maximálny limit pre výšku priznanej náhrady, ktorá podľa zákonného limitu nemôže byť vyššia ako výška náhrady poskytovaná osobám poškodeným násilnými trestnými činmi podľa zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podľa § 13 tohto zákona celková suma odškodnenia nesmie presiahnuť päťdesiatnásobok sumy mesačnej minimálnej mzdy platnej na obdobie kalendárneho roka, v ktorom došlo k spáchaniu trestného činu. Prenášajúc tento limit pre nemajetkovú ujmu priznávanú podľa zákona o zodpovednosti štátu za škodu sa tak berie do úvahy výška minimálnej mzdy v kalendárnom roku, v ktorom ujma vznikla.

V súvislosti s nemajetkovou ujmov sa ešte žiada upozorniť, že český najvyšší súd aj na podklade rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva tenduje k výkladu, v zmysle ktorého ak je v konaní viacero účastníkov dožadujúcich sa rovnakej ujmy, táto skutočnosť je okolnosťou spôsobilou znížiť výšku náhrady za nemajetkovú ujmu (a slovami českého najvyššieho súdu dokonca podstatne) z dôvodu, že je tá istá ujma „zdieľaná“ viacerými osobami naraz.¹¹ Napriek tomu, že ide o stanovisko zamerané na uplatňovanie ujmy spôsobených neprimeranou dĺžkou konania, ktorého poškodení sú priamo účastníkmi, čím ide o skutkovo a právne odlišnú situáciu od nesprávneho úradného postupu analyzovaného v tomto príspevku, nie je vylúčené, že sa – aj vzhľadom na tendenciu slovenských súdov inšpirovať sa českou rozhodovacou činnosťou – aj slovenské súdy uberú touto argumentačnou líniou a nároky na náhradu nemajetkovej ujmy v prípade veľkého počtu poškodených znížia. Nie je nám však v doterajšej rozhodovacej činnosti slovenských súdov známy taký prípad, v ktorom by slovenský súd k tomuto kroku pri rozhodovaní skutočne pristúpil a zdôvodnenie takéhoto postupu ani nepovažujeme za právne korektné.

3. Príčinná súvislosť medzi nesprávnym úradným postupom a škodou, resp. nemajetkovou ujmov

Problematika príčinnej súvislosti vo vzťahu k zodpovednosti štátu za jeho nesprávny úradný postup je na tomto mieste analyzovaná vzhľadom na niektoré špecifiká, ktoré súdy aplikujú pri ustálení príčinnej súvislosti vo vzťahu k zodpovednosti štátu. Ako problematický bod v kontexte recentnej súdnej praxe v otázke zisťovania príčinnej súvislosti pri zodpovednosti za škodu spôsobenú štátom pri výkone verejnej moci sa javí byť sledujúci doterajšíu líniu rozhodovania súdov preukázanie „bezprostrednosti“, „priamosti“ a „logického sledu“ medzi vzniknutou ujmov poškodeného ako následkom a nezákonným rozhodnutím resp. nesprávnym úradným postupom štátu ako príčinou.

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR R 137/2014 (sp. zn. 6 MCdo 16/2012) „ide o vzťah príčinnej súvislosti vtedy, ak protiprávne konanie (delikt, nezákonné rozhodnutie, nesprávny úradný postup) a vznik škody sú v logickom slede, a teda ak protiprávne konanie škodcu bolo príčinou a vznik škody následkom tejto príčiny. Vzťah príčiny a následku musí byť bezprostredný (priamy). Nestačí iba pravdepodobnosť príčinnej súvislosti, či okolnosti nasvedčujúcej jej existencii; príčinnú súvislosť treba vždy preukázať. Rozhodujúca je vecná

¹¹ Podrobnejšie v stanovisku občianskoprávneho a obchodnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu ČR zo dňa 13. apríla 2011, sp. zn. Cpjn 206/2010.

súvislosť príčiny a následku a túto nemožno riešiť vo všeobecnej rovine, ale vždy v konkrétnych súvislostiach. Príčinou vzniku škody môže byť len také konanie (alebo opomenutie), bez ktorého by škodný následok nevznikol. Musí byť teda doložené, že nebyť protiprávneho konania (opomenutia) škodcu, škodlivý následok by nenastal. Ak príčinou škody je iná skutočnosť (napr. porušenie zmluvnej povinnosti samotným poškodeným), zodpovednosť za škodu nenastáva. Otázka príčinnej súvislosti medzi určitým protiprávnym konaním a konkrétnou škodou je otázkou skutkovou. Pri riešení otázky príčinnej súvislosti je právnym posúdením veci vymedzenie, medzi akou ujmom (ako následkom) a akou skutočnosťou (ako príčinou) tejto ujmy má byť príčinná súvislosť zisťovaná. Pre posúdenie zodpovednosti za škodu má preto určujúci význam, v čom konkrétne spočíva škoda (majetková ujma), za ktorú je požadovaná náhrada. Práve vo vzťahu medzi konkrétnou ujmom poškodeného (ak vznikla) a konkrétnym konaním škodcu (ak je protiprávne), sa príčinná súvislosť zisťuje.“

Napriek tomu, že sudy prakticky vo všetkých rozhodnutiach¹² uvádzajú požiadavku bezprostrednosti, priamosti príp. logického sledu medzi nezákonným rozhodnutím/nesprávnym úradným postupom, nedefinujú bližšie požiadavky na obsah pojmov bezprostrednosť a priamosť príp. nepracujú s nimi v kontexte základných teoretických východísk kauzality, kedy inštitúty priamosti a bezprostrednosti nesprávne interpretujú iba ako vzťah medzi príčinou a jej úplne prvým následkom v reťazci príčinnosti a tým dochádzajú vo veciach zodpovednosti štátu mnohokrát k nesprávnym konštatovaniam o neexistencii zodpovednosti štátu. Priamosť a bezprostrednosť vzniku škody je pritom vhodnejšie posudzovať z hľadiska diapazónu chránených záujmov príslušnými ustanoveniami o zodpovednosti za škodu.¹³

Podstata kauzality spočíva v tom, že každý jav je výsledkom (následkom) reťazca nejakých iných javov, iných skutočností (príčin). Určitému subjektu možno teda pričítať zodpovednosť za škodu len vtedy, ak protiprávne konanie alebo zákonom kvalifikovaná udalosť ujmu skutočne spôsobili (t.j. ak protiprávne konanie škodcu alebo zákonom kvalifikovaná škodná udalosť boli pre danú škodu kauzálné). Stanovenie kauzálneho nexu v práve je dvojkrokový proces. V prvej fáze ide o vymedzenie tzv. prirodzenej (prírodovednej, faktickej) kauzality a následne v druhom kroku je potrebné túto prirodzenú kauzalitu (pre účely práva nevhodne širokú) redukovať a stanoviť právne relevantné príčiny určitej ujmy (tzv. právna kauzalita). K zisteniu faktickej kauzality sa na účely práva používa najčastejšie pravidlo *conditio sine qua non* (pravidlo nevyhnutnej podmienky). Uvedené pravidlo hovorí, že každý nevyhnutný prvok v reťazci určitých skutočností, ktorý vedie k následku, je možné považovať za príčinu tohto následku a každá skutočnosť, ktorá má byť príčinou, musí byť nevyhnutnou podmienkou (*conditio sine qua non*) toho, že sa daný následok uskutočnil práve tak, ako sa uskutočnil. T. j. pre následok je príčinná každá taká udalosť (konanie), ktoré si nemožno odmyslieť bez toho, aby sme si nemuseli odmyslieť (aby nutne neopadol) aj samotný výsledok (ujma).¹⁴ Súd teda v tomto prípade vykonáva hypotetické hodnotenie, či by k ujme poškodeného došlo aj bez protiprávneho úkonu zodpovedného subjektu alebo bez dotknutej škodnej udalosti.¹⁵ Pri opomenutí konať (nečinnosti pri konaní, ktoré bol zodpovedný subjekt povinný vykonať) sa rovnako vykonáva

¹² Uvádzame v prehľade iba relevantné ustanovenia Najvyššieho súdu SR: rozhodnutie zo dňa 13. 8. 2018 sp. zn. 4Cdo/191/2017, rozhodnutie zo dňa 24. 2. 2011 sp. zn. 3 Cdo 313/2009, rozhodnutie zo dňa 30.05.2018 sp. zn. 6 Cdo/6/2017.

¹³ HLUŠÁK, M. Záujmy chránené zodpovednosťou za škodu. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2023, s. 136 – 138.

¹⁴ KOZIOL, H. Österreichisches Haftpflichtrecht I. Wien: Manz, 1997, s. 55.

¹⁵ STUHMCKE, A.: Essential Tort Law. Cavendish Publishing, Sydney, London 2001, s. 48.

hypotetické hodnotenie, ktoré je však mierne modifikované v tom smere, že určité hypotetické konanie (ktorého sa subjekt protiprávne zdržal), by zabránilo vzniku ujmy.¹⁶

Takéto čisto prírodovedné nazeranie na kauzalitu hľadajúce všetky podmienky, bez ktorých by nedošlo k vzniku škody je však pre právo neprijateľné, keďže vedie k veľmi širokému okruhu a prakticky nekonečnému reťazcu príčin. Pre účely práva sa preto prirodzená kauzalita obmedzuje iba na právne relevantné príčiny vzniku ujmy (napriek tomu je však tento prvý krok vymedzenia faktickej kauzality nevyhnutné vždy realizovať). Deje sa tak na základe tzv. normatívnych kritérií pričítateľnosti, na základe ktorých sa konkrétny škodlivý následok pričíta konajúcemu (konajúcim) ako „jeho dielo“.¹⁷ Normatívne kritériá pričítateľnosti sú určité teórie, pravidlá a mechanizmy, ktoré boli vyvinuté na to, aby na ich základe bolo možné zo všetkých možných príčin určených na základe prírodných a filozofických zákonitostí vymedziť iba tie príčiny, ktoré sú právne relevantné.

Najčastejšie používaným normatívnym kritériom pričítateľnosti je v našom právnom prostredí teória adekvátnej príčinnosti (okrem nej však existujú i ďalšie kritériá ako napr. teória ochranného účelu právnej normy, teória nexu protiprávnosti, teória všeobecného životného rizika a pod.)

Teória adekvátnej príčinnosti vychádza z myšlienky, že zodpovedať sa má iba za následky, ktoré boli pre škodcu predvídateľné. Pre určenie zodpovednosti je tu teda rozhodujúca tzv. adekvátna príčina (protiprávny úkon alebo kvalifikovaná škodná udalosť), ktorá je podľa obvyklého chodu vecí a podľa všeobecnej skúsenosti spravidla spôsobilá vyvolať daný škodlivý následok, či už samostatne alebo v spolupôsobení s inými okolnosťami. Tým, že sú tieto okolnosti spravidla spôsobilé vyvolať škodlivý dôsledok, zároveň platí, že sú pre škodcu predvídateľné. Posudzuje sa teda objektívna schopnosť škodcu ujmu predvídať (v akej miere bolo možné ujmu podľa všeobecných skúseností predvídať). Protiprávny úkon alebo škodná udalosť, ktoré naplňajú uvedené požiadavky, sú adekvátnymi príčinami škody a tým zároveň dostatočnými dôvodmi vzniku občianskoprávnej zodpovednosti.

Predvídateľnosť sa takto stáva predmetom logického posudzovania a hodnotenia súdu, ktorý pri svojom rozhodovaní musí vziať do úvahy všetky okolnosti konkrétneho prípadu a všeobecné skúsenosti.

V rámci druhého najčastejšie používaného kritéria ochranného účelu právnej normy ide o vymedzenie kauzality v zmysle jej danosti iba vtedy, ak porušená norma mala slúžiť ochrane tých statkov, ktoré boli porušené a ochrane pred vznikom takej alebo obdobnej škody, ktorá vznikla.

Keďže pri vymedzení kauzality platí, že každý, kto vyvolal niektorú (ktorúkoľvek) zo skutočností, ktorá viedla k škodlivému následku, alebo ten, komu je takáto skutočnosť pričítaná k ľarche jeho zodpovednosti, daný výsledok zapríčinil, je v tomto kontexte nevyhnutné preukázať, že ujmy, ktoré vznikli poškodeným v kontaminovaných oblastiach, im vznikli vo faktickej príčinnej súvislosti s mierou kontaminácie a činnosťou príp. nečinnosťou tých subjektov, ktorí tento stav spôsobili (spôsobili v zmysle širšieho deliktNOPrávneho ponímania pričítania daného stavu určitému subjektu) a zároveň, že takáto kauzalita je aj právne relevantná a možno ju na základe normatívnych kritérií pričítateľnosti pričítať zodpovednému subjektu – štátu.

T.j. v rámci faktickej kauzality musí byť preukázané, že nekonanie dotknutých orgánov štátu bolo aspoň jednou z príčin vzniku škody (t.j. ak by štát konal, k vzniku ujmy by

¹⁶ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicinskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 167 a nasl.

¹⁷ MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník. Velký Komentář. Svazek IX. Praha: Leges, 2018, s. 205.

nebolo bývalo došlo) a zároveň že bolo rozumne predvídateľné, že nekonanie štátu v danom prípade povedie k vzniku nových ujm alebo k zvyšovaniu rozsahu existujúcich.

Požiadavka bezprostrednosti a priamosti vzťahu príčiny a následku, ktorá sa objavuje prakticky vo všetkých súdnych rozhodnutiach, riešiacich problém kauzality v rámci zodpovednosti štátu za svoje nekonanie je v mnohých súdnych rozhodnutiach chybné interpretovaná v prípadoch, ak v reťazci príčinnej súvislosti medzi nekonaním štátu a vznikom ujmy stojí ďalšia skutočnosť, majúca nadväznosť na nekonanie štátu.¹⁸ Ak súd s odkazom na požiadavku bezprostrednosti a priamosti vzťahu škody a škodnej udalosti bez ďalšieho vylúči konanie alebo nekonanie štátu ako skutočnosť nenapĺňajúcu túto požiadavku pretože priamou a bezprostrednou príčinou je iba skutočnosť majúca nadväznosť na konanie či nekonanie štátu, možno takúto argumentáciu považovať za príliš zjednodušujúcu a nerešpektujúcu základné zásady deliktneho práva pre vymedzenie kauzality.

Požiadavka bezprostrednosti a priamosti znamená, že podmienky (skutočnosti), ktoré viedli k vzniku ujmy rovnako ako ich vzájomné spolupôsobenie spadajú do rozsahu kritérií vymedzenia prirodzenej kauzality (t.j. sú *conditio sine qua non* vzniku ujmy) a zároveň spadajú do rozsahu normatívnych kritérií prítateľnosti (najmä adekvátne príčinnosť). Samotný fakt, že v rámci reťazca príčinnej súvislosti existuje i iná skutočnosť (podmienka), medzi ktorou možno identifikovať vzťah príčiny a následku vo vzťahu k spôsobenej ujme neznamena automaticky, že iné podmienky, vo vzťahu ku ktorým rovnako môžeme identifikovať splnenie kritérií faktickej a právnej kauzality možno z reťazca príčinnej súvislosti vylúčiť.

Práve naopak, príčinou určitej ujmy nemusí byť iba príčina jediná, vznik ujmy môže byť následkom viacerých príčin, pričom kauzalita vo vzťahu k určitému protiprávnemu konaniu alebo škodnej udalosti je zachovaná aj vtedy, ak ide o jednu z viacerých príčin, ktorá sa podieľala na nepriaznivom následku (malo by však ísť o príčinu podstatnú). Ak je príčin viacero, môžu pôsobiť z časového hľadiska buď súbežne alebo následne, bez toho, aby sa časovo prekrývali. V takom prípade je pre existenciu príčinnej súvislosti nevyhnutné, aby reťazec postupne nastupujúcich príčin a následkov bol vo vzťahu k vzniku ujmy natoľko prepojený (prvotná príčina bezprostredne vyvolala ako následok príčinu inú a tá postupne prípadne príčinu ďalšiu), že už z pôsobenia prvotnej príčiny možno dôvodne dovodzovať vecnú súvislosť so vznikom škodlivého následku.¹⁹ Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že existenciu príčinnej súvislosti nemožno vzťahovať iba k príčine „najbližšej“ spôsobenému následku a príčina jednej skutočnosti môže byť sama následkom inej príčiny.

Bezprostrednosťou sa teda nemyslí, že by medzi protiprávnym konaním alebo škodnou udalosťou a vznikom ujmy nemohli existovať ďalšie dielčie udalosti a skutočnosti. Bezprostrednosť znamená skôr hodnotiaci súd ohľadne toho, či je škoda s porušením práva spojená takým spôsobom, aby mu mohla byť ešte stále pričítaná.

Väčšina rozhodnutí je (pravdepodobne z dôvodu značnej miery protektivity štátu) vystavaná na téze, že ak nepriaznivý následok spočíva v udalosti, ktorá je už sama následkom protiprávného stavu prítateľného štátu, príčinná súvislosť medzi nepriaznivým následkom a nezákonným konaním či nekonaním štátu nie je daná. Súdny týmto v podstate hovorí, že v rámci schémy príčina 1 → následok 1/príčina 2 → následok 2 možno za následok nejakej príčiny považovať vždy iba ten následok, ktorý stojí v reťazci príčinnosti za danou príčinou ako úplne prvý následok.

To, že určitá nepriaznivá skutočnosť nie je úplne prvým následkom inej skutočnosti, však automaticky neznamena, že medzi nimi neexistuje vzťah príčinnosti. V tomto prípade

¹⁸ R 137/2014.

¹⁹ Pozri rozhodnutie NS ČR zo dňa 24. 5. 2001, sp. zn. 25 Cdo 1946/2000.

nejde o nič iné iba o jednoduché reťazenie podmienok,²⁰ spolupôsobenie ktorých viedlo k danému následku poškodenia zdravia žalobcov a takéto poškodenie je len následkom viacerých príčin, pričom u každej z týchto príčin (t.j. aj vo vzťahu k nekonaniu štátu) je potrebné zistiť, či napĺňa atribúty faktickej kauzality (*conditio sine qua non*) a právnej kauzality (príčítanie na základe normatívnych kritérií).

Záver

V príspevku sme sa snažili zamerať sa na najviac problematické aspekty zodpovednosti štátu za nesprávny úradný postup v podobe nečinnosti príslušných štátnych orgánov na úseku odstraňovania starých environmentálnych záťaží. Snahou bolo prostredníctvom analýzy jednotlivých predpokladov pre vznik zodpovednostného vzťahu zdôvodniť, že štát za nečinnosť svojich orgánov v tejto oblasti skutočne zodpovedá, a to pre konkrétnu povinnosť uloženú mu osobitným verejnoprávnym predpisom odstrániť envirozátáže bez ohľadu na skutočného pôvodcu znečistenia. Okrem toho, že nie každý druh ujmy spôsobenej v príčinnej súvislosti so znečistením je v zmysle nášho práva nahraditeľný, za skutočne problematický prvok zodpovednostného vzťahu považujeme práve kauzalitu, ktorá je trvalo najvyšším súdom vykladaná nevhodne reštriktívne a tvorí tak najslabší článok z pohľadu vyvodenia zodpovednosti voči štátu.

Zoznam použitých zdrojov

- BEREŽNANINOVÁ, E. Zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú zákonným postupom a zákonným rozhodnutím. In VOJČÍK, P. – FILIČKO, V. – KOROMHÁZ, P. (ed) Košické dni súkromného práva I. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 20 – 31
- DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, 262 s. ISBN 978-80-87439-27-2
- DULOVIČ, J. Nárok na primeranú náhradu za zásah do vlastníckeho práva vs. nárok na náhradu škody od štátu. In NOVOTNÁ, M. – ZORIČÁKOVÁ, V. Dve strany jednej mince – problémy na pomedzí deliktneho, zmluvného a vecného práva. Bratislava : VEDA, 2022, s. 178 – 204 ISBN 978-80-224-2026-6
- HLUŠÁK, M. Záujmy chránené zodpovednosťou za škodu. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2023, 156 s. ISBN 978-80-571-0642-5
- KOZIOL, H. Österreichisches Haftpflichtrecht I. Wien: Manz, 1997, 890 s., ISBN 9783709701775
- MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník. Velký Komentář. Svazek IX. Praha: Leges, 2018, 1728 s. ISBN 978-80-7502-199-1
- STUHMCKE, A.: Essential Tort Law. Cavendish Publishing, Sydney, London 2001, 172 s. ISBN 1 87690 50 42

²⁰ Pozri BEZOUŠKA, P. Náhrada majetkové a nemajetkové újmy. In HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Záväzkové právo. Zvláštni část (§ 2055 – 3014). Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1718.

CEZHRANIČNÉ NÁROKY POŠKODENÝCH VLASTNÍKOV ÁUT ZO ŠKANDÁLU DIESELGATE¹

JUDr. Ľuboslav Sisák, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
luboslav.sisak@upjs.sk

Abstrakt

Článok sa venuje cezhraničným deliktým nárokom na náhradu škody poškodených vlastníkov áut dotknutých emisným škandálom Dieselgate proti výrobcovi automobilov. Snaží sa pritom uchopiť problematiku najmä z pohľadu slovenského poškodeného. V rámci procesnej časti najskôr upozorňuje na odlišné cesty, ktorými sa skúmaný nárok dá uplatniť. Následne zodpovedá otázku, na súdoch ktorého štátu je možné ho žalovať. Napokon venuje pozornosť rozhodnému právu pre predmetný nárok. Okrajovo spomína niektoré dôležité hmotnoprávne otázky.

Abstract

The article discusses cross-border tort claims for damages by injured car owners affected by the Dieselgate emissions scandal against automobile manufacturers. In doing so, it tries to grasp the issue mainly from the point of view of the injured Slovak party. In the procedural part, it first draws attention to the different ways in which the claim can be pursued. It then answers the question of which courts have jurisdiction to rule over such claims. Finally, it turns its attention to the law applicable to the claim in question. It concludes by making some important remarks on substantive law issues.

Kľúčové slová: náhrada škody z deliktu, Dieselgate, emisný škandál, medzinárodná právomoc, rozhodné právo

Key words: tort damages, Dieselgate, emissions scandal, international jurisdiction, applicable law

Úvod

Znižovanie negatívnych vplyvov života človeka na životné prostredie je jednou z najväčších výziev tejto doby. Opatrenia zamerané na redukciiu environmentálneho zaťaženia postupne pribúdajú, a to najmä vďaka nadnárodným snahám. K najstarším sektorom, v ktorých sa začali ukazovať pro-environmentálne nálady, patrí automobilový priemysel. Prirodzenou snahou je tlačiť emisie výfukových plynov na čo najnižšiu úroveň, resp. úplne ich eliminovať prechodom na elektrický pohon. V našich zemepisných šírkach je hlavným exekútorom týchto snáh Európska únia.

V roku 2015 sa odhalilo s veľkým odstupom najväčšie porušenie environmentálnej regulácie v autopriemysle, ktoré získalo prívlastok emisný škandál Dieselgate. Zistilo sa, že nemecký koncern Volkswagen AG inštaloval do niektorých vozidiel s dieselovým motorom

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu APVV-20-0576: Zelené ambície pre udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda v kontexte medzinárodného a vnútroštátneho práva).

zariadenie, ktoré udržiavalo emisie v zákonných limitoch len pri jazde v testovacích (laboratórnych) podmienkach. Pri bežnej jazde sa však výfukové plyny neoptimalizovali vôbec alebo len sčasti. Časom sa prišlo na to, že okrem značiek koncernu Volkswagen AG (najmä Volkswagen, Audi, Škoda) manipulovali s emisiami aj ďalšie renomované nemecké automobilky ako Mercedes či BMW. Škandál zašiel aj za nemecké hranice a týkal sa trebárs aj talianskej firmy Fiat. Podľa spravodajstva sa číslo dotknutých automobilov vyšplhalo celosvetovo na približne 11 miliónov.² Prirodzene, najviac postihnutý bol európsky trh.³

Dieseldgate má aj verejnoprávne, aj súkromnoprávne následky. Tento príspevok sa zameriava výlučne na tie súkromnoprávne. Ešte konkrétnejšie, obmedzuje sa iba na náhradu škody z cezhraničnej kúpy auta dotknutého emisným škandalom, čo je scenár relevantný pre nejedného Slováka. Najskôr zhŕňame prípustné procesné cesty vymáhania predmetného nároku. Hlavným cieľom článku však je zodpovedať otázku, na ktorých súdoch možno žalovať takýto nárok na náhradu škody (medzinárodná právomoc) a ktorým právnym poriadkom sa má posudzovať (rozhodné právo). Zatiaľ veľmi abstraktne a bez použitia konkrétneho hmotného práva, škoda z kúpy vozidla s rušiacim zariadením sa vidí v jeho fakticky nižšej hodnote, než za ktorú bolo kúpené. Inými slovami, keby kupujúci vedel, že v aute je rušiacie zariadenie, buď by auto nekúpil vôbec, alebo ak áno, tak za podstatne nižšiu cenu. Rozdiel medzi kúpnu a touto nižšou cenou sa vníma ako škoda.⁴ Jedným dychom však treba dodať, že takáto kvalifikácia škody pre účely posúdenia právomoci a rozhodného práva nemôže byť viac než predbežná, pretože sa robí ešte predtým, než sa definitívne určí rozhodné právo. Konečné a podrobné právne posúdenie tohto druhu škody a vyhodnotenie, či sú splnené podmienky na jej náhradu, prináleží až rozhodnému právu. Pre procesné a kolízne účely postačí poznať, že ide o náhradu škody z deliktu (mimozmluvnú zodpovednosť) proti výrobcovi automobilu.

1. Procesné právo: žalobné možnosti a medzinárodná právomoc

1.1 Žalobné možnosti

Existujú najmä štyri cesty, ktorými si poškodený vlastník auta s rušiacim zariadením môže uplatniť nárok na náhradu škody voči výrobcovi.

Prvou cestou je „klasické“ individuálne domáhanie sa svojho nároku súdnou cestou, obvykle za pomoci advokáta. Prípadná potreba žalovať v cudzom štáte však mierne komplikuje jeho výber. Domáci advokát totiž je len zriedkakedy znalý cudzieho (hoci len procesného) práva do takej miery, aby bol schopný kvalifikovane zastupovať klienta pred cudzím súdom, nehovoriac o potrebe byť zapísaný nie len v domácej, ale aj cudzej advokátskej komore. Ak sa teda má angažovať domáci advokát, tak najskôr len v spolupráci s advokátom v štáte procesu. Uvažovať sa dá aj o nadnárodných advokátskych kanceláriách, ktoré by vedeli manažovať zastupovanie v spolupráci s pobočkami v štáte procesu, ale

² Österreichische Automobil-, Motorrad- und Touring Club (ÖAMTC): Informationen zum VW Abgas-Skandal bezüglich Stickstoffdioxid NOx. Online: <https://www.oeamtc.at/thema/autokauf/informationen-zum-vw-abgas-skandal-bezueglich-stickstoffdioxid-nox-16179350>.

³ Aj s odkazmi SISÁK, L. Vzorová určovací žaloba v Nemecku ako nástroj kolektívneho uplatňovania práv spotrebiteľov. In Justičná revue, 2019, č. 3, s. 334 a nasl.

⁴ Takto vysvetlil škodu žalobca, združenie na ochranu spotrebiteľov, v rakúskej veci, ktorá sa dostala na prejudiciálne konanie vo veci C-343/19. Pozri návrh na začatie prejudiciálneho konania Landesgericht Klagenfurt zo dňa 17. apríla 2019. Dostupné online: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=219907&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4475420>.

cenovka tejto služby je pre drvivú väčšinu záujemcov privysoká. Každopádne je možné úplne vynechať domáci advokátsky trh a osloviť priamo advokáta v cieľovom štáte.

Druhou možnosťou je postúpenie nároku inému subjektu (inkasná spoločnosť, dept collection company, Inkassounternehmen), ktorý si ho následne vymáha vo vlastnej réžii (tiež inkasocesia). Takéto postúpenie za účelom vymáhania sa v príbuzných jurisdikciách zvykne nazývať fiduciárna cesia (fiduziarische Abtretung).⁵ Tu ale nie je reč o zabezpečovacom postúpení pohľadávky (§ 554 OZ), ktorý v našich končinách nesie rovnakú latinizovanú menovku.⁶ Súčasťou cesie býva dohoda, že pre prípad úspechu na súde sa časť priznanej sumy vyplatí postupcovi (poškodenému vlastníkovi auta) a časť si ponechá postupník ako odmenu (podielová odmena). Asi najpopulárnejší a údajne aj dosť úspešný subjekt, ktorý ako postupník žaluje postúpené nároky na náhradu škody z Dieselgate-u, je organizácia MyRight.⁷ Spomeňme aj rakúske združenie na ochranu spotrebiteľov Verein für Konsumenteninformation.⁸

Treťou alternatívou je vymáhanie nárokov tzv. nepriamym zástupcom na základe dohody o procesnej legitimácii. Deje sa to na báze zmluvného vzťahu medzi poškodeným vlastníkom a osobou, ktorá má nepriame vymáhanie typicky ako podnikateľskú aktivitu. Voleným zmluvným typom býva zmluva o obstaraní vecí, resp. komisionárska zmluva alebo inomínat na ich báze. Nároky sa teda nepostupujú, ale zostávajú u poškodených. Podľa tohto modelu sa žalovali nároky českých poškodených vlastníkov na českých súdoch spoločnosťou Safe Diesel. Žaloba (zatiaľ) stroskotala bez meritórného prieskumu (a bez prieskumu medzinárodnej právomoci), keď české súdy prijali verdikt, že dohoda o procesnej legitimácii (nepriame zastúpenie) je v českom civilnom procese zásadne neprípustná okrem presne určených prípadov, o ktorý v danej veci nešlo.⁹

Štvrtou alternatívou je využitie inštitucionalizovanej kolektívnej žaloby. Vďaka úniómu normotvorcovi, konkrétne smernici Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1828 z 25. novembra 2020 o žalobách v zastúpení na ochranu kolektívnych záujmov spotrebiteľov a o zrušení smernice 2009/22/ES, by takú žalobu už mal mať vo svojom právnom poriadku každý členský štát Únie (podľa čl. 24 smernice sa mala transponovať do 22.12.2022). Na Slovensku je upravená v zákone č. 261/2023 Z. z. o žalobách na ochranu kolektívnych záujmov spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, čo je transpozíciou spomenutej smernice. Zákon č. 261/2023 Z. z., rešpektujúc smernicu, zavádza obe smernicou požadované kolektívne žaloby proti obchodníkom: žaloba na zdržanie sa konania (prikazujúci kolektívny mechanizmus, injunctive collective redress) a žaloba na náhradu škody či inú reparáciu (kompenzačný kolektívny mechanizmus, compensatory collective redress).¹⁰ Zákon ale striktné nediferencuje medzi týmito typmi ochrany a pre oba zavádza strešný pojem „nápravné opatrenie“ (§ 3 písm. i). Podstatou kolektívnej žaloby podľa predmetného zákona je, že oprávnená osoba (§ 3 písm. d) ako „reprezentant“ prihlásených

⁵ Pozri napr. rozsudok Landgericht Braunschweig sp. zn. 11 O 3092/19 zo dňa 30.04.2020, rozsudok Obergericht des Kantons Zürich, sp. zn. NG190018-O/U zo dňa 5.12.2019.

⁶ Pozri napr. LÓWY, A. In ŠTEVČEK, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. 2. vydanie. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 2073.

⁷ Viac k tejto organizácii pozri jej webové stránky <https://www.myrigh.de/ueber-uns>.

⁸ Pozíciu tohto združenia ako postupníka deklaruje rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. júla 2020 vo veci C-343/19, Verein für Konsumenteninformation proti Volkswagen AG, bod 8.

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 33 Cdo 953/2022 zo dňa 21.02.2023; k tomu pozri glosu od TĚGL, P., MELZER, F. K rozhodnutí NS ohľadne prípustnosti ujednání procesní legitimace. In Bulletin advokacie, 2023, č. 4, s. 51 a nasl., dostupné online: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_4_2023_web.pdf; pozri tiež rozsudok Krajského súdu v Prahe sp. zn. 25Co 123/2023 zo dňa 26.07.2023, napadnutý dovolaním, o ktorom v čase odovzdania príspevku nebolo rozhodnuté.

¹⁰ Body 7 a 8 odôvodnenia smernice 2020/1828. O tejto kategorizácii kompenzačných mechanizmov už SISÁK, L. Vzorová určovacia žaloba v Nemecku, op. cit., s. 337–338.

spotrebiteľov (§ 3 písm. j) podáva kolektívnu žalobu proti obchodníkovi (§ 3 písm. b) a vedie konanie, ktoré ústi do vydania nápravného opatrenia záväzného pre oprávnenú osobu, žalovaného obchodníka a prihlásených spotrebiteľov (§ 25). Oprávnená osoba pritom môže podávať žalobu aj v inom členskom štáte a naopak, oprávnená osoba z členského štátu môže žalovať na Slovensku (§ 3 písm. d), g). Spomeňme tiež, že do tohto zákona sa presunulo konanie o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach (§ 26), ktoré sa pôvodne nachádzalo v § 301 a nasl. CSP.

V spojení so škandalom Dieselgate sa v cezhraničných nárokoch dosiaľ ukázala ako najpopulárnejšia možnosť dva. Dôkazom je napr. aktivita už spomenutých organizácií MyRight či Verein für Konsumenteninformation. Vo vzťahu k inštitucionalizovanej kolektívnej žalobe v nás vyvoláva rozpaky § 28 ods. 2 zákona č. 261/2023 Z. z., ktorý vyznieva tak, že kolektívnu žalobu nemožno použiť na reparovanie škôd z Dieselgate-u, pretože ide o porušenie práva spred 24. júla 2020. Úspešné sú však kolektívne mechanizmy ochrany, ktoré sa zaviedli ešte pred prijatím smernice. Ide najmä o nemeckú vzorovú určovaciu žalobu (Musterfeststellungsklage), o ktorej bola reč inde.¹¹

1.2. Medzinárodná právomoc

Nech už si poškodený vlastník auta vyberie ktorúkoľvek cestu domáhania sa nároku na náhradu škody, pri každej sa rovnako treba pýtať, ktoré súdy smú konať a rozhodnúť o žalobe (medzinárodná právomoc). Predmetný nárok spadá do pôsobnosti nariadenia Brusel Ia¹² (občianska a obchodná vec podľa čl. 1 ods. 1 Brusel Ia) a preto sa na posúdenie medzinárodnej právomoci použije tento prameň.

Brusel Ia je známy svojím neohraničeným (čl. 5 ods. 1) a ohraničeným rozsahom aplikácie (čl. 6 ods. 1) v závislosti od bydliska (sídla) žalovaného, ako aj tým, že zakotvuje mnoho druhov právomoci, z ktorých niektoré majú prednosť pred ostatnými (hierarchia právomoci).¹³ V situáciách, ktoré sú predmetom nášho záujmu, sa použije neohraničený režim Bruselu Ia (žalovaná automobilka má sídlo v Únii). Vo zvyšku tak treba preveriť, či posudzovaný nárok spadá pod hierarchicky prvú právomoc v poradí, a ak nie, tak pod druhú a tak ďalej. Pripomeňme, že v tomto príspevku je reč o deliktnom nároku na náhradu škody vlastníka automobilu voči výrobcovi. Na takýto nárok nedopadá výlučná právomoc podľa čl. 24 Brusel Ia. To isté platí pre tzv. ochrannú právomoc podľa čl. 10 a nasl. Brusel Ia (poistenie, spotrebiteľské a individuálne pracovnoprávne spory). Hoci spravodajstvo zvykne poškodených vlastníkov áut s rušiacim zariadením ako „spotrebiteľov“ posmeľovať na domáhanie sa nárokov na náhradu škody,¹⁴ tieto nie sú spotrebiteľské v právnom slova zmysle ani v chápaní Bruselu Ia (či nariadenia Rím I¹⁵), ani asi žiadneho kontinentálneho právneho poriadku. Brusel Ia (ako aj Rím I) si autonómne definuje spotrebiteľské spory (čl. 17 Brusel Ia, čl. 6 Rím I), pričom úplným základom je, že takýto spor musí vychádzať zo

¹¹ SISÁK, E. Vzorová určovacia žaloba v Nemecku, op. cit.

¹² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie), Ú. v. EÚ L 351/1, 20. 12. 2012.

¹³ Všeobecne k tomu pozri napr. CSACH, K. in CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E., JÚDOVÁ, E. Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018, s. 76 a nasl.

¹⁴ Napr. Spoločnosť ochrany spotrebiteľov: Nebojte sa žiadať odškodnenie v kauze Dieselgate, 14.02.2018. Dostupné na: <https://www.sospotrebiteľov.sk/sos/nebojte-sa-ziadat-odskodnenie-v-kauze-dieselgate/>.

¹⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), Ú. v. EÚ L 177/6, 4. 7. 2008.

spotrebiteľskej zmluvy.¹⁶ Nárok poškodeného vlastníka vozidla s rušiacim zariadením voči výrobcovi automobilu ako škodcovi ale nevyplyva zo zmluvy – tieto osoby nemajú uzavretú žiadnu zmluvu. To isté platí pre „nespotrebiteľskú“ vlastnosť daného nároku v hmotnom práve. Ako ďalšiu právomoc v poradí treba preveriť voľbu súdu podľa čl. 25 Brusel Ia (prorogácia). V princípe nič nebráni poškodenému vlastníkovi auta a výrobcovi dohodnúť sa na právomoci súdov niektorého členského štátu, no v praxi k takejto dohode sotva dôjde pre nezlúčiteľnosť záujmov oboch strán. Pomýšľať možno i na podriadenie sa právomoci podľa čl. 26 Brusel Ia, no sotva sa dá počítať s tým, že výrobca ako významná automobilka, ktorá má vo všetkých súdnych sporoch kvalifikované zastúpenie, by zabudol namietnuť absenciu právomoci a otvoril tak dvere implicitnej voľbe súdu. Keďže nie je použiteľná ani výlučná, ani ochranná právomoc a fakticky ani voľba súdu (explicitná či implicitná), siahnuť možno už len po všeobecnej právomoci podľa čl. 4 Brusel Ia, resp. po osobitnej podľa čl. 7 Brusel Ia. Podľa všeobecnej právomoci môže poškodený vlastník žalovať v sídle výrobcu (čl. 4 v spojení s čl. 63 ods. 1 Brusel Ia). Kauza Dieselgate sa dotýka zahraničných automobiliek a preto všeobecnú právomoc majú sudy štátov sídla. Poškodený vlastník ako cudzinec sa však najradšej chce vyhnúť litigácii v zahraničí a hľadá cestu na domáce sudy.

Príležitosť by mu mohla ponúknuť osobitná deliktnej právomoc podľa čl. 7 ods. 2 Brusel Ia, ktorá sa používa okrem iného aj na mimozmluvné nároky na náhradu škody. Podľa nej môže poškodený vlastník žalovať „na súdoch podľa miesta, kde došlo alebo by mohlo dôjsť ku skutočnosti, ktorá zakladá takýto nárok“. Spojenie „skutočnosť, ktorá zakladá takýto nárok“ sa stabilne vykladá tak, že môže ísť o miesto protiprávneho konania (Handlungsort) alebo miesto následku (Erfolgsort), tu vzniku škody, a ak ide o rôzne štáty, výber patrí žalobcovi.¹⁷ Výkladom čl. 7 ods. 2 Brusel Ia v kontexte deliktnej právomoci na náhradu škody voči výrobcovi sa zaoberal Súdny dvor EÚ v prejudiciálnom konaní C-343/19. Východiskovým tu bolo vnútroštátne konanie na rakúskom súde, v ktorom rakúske združenie na ochranu spotrebiteľov (už vyššie spomenutý Verein für Konsumenteninformation) ako postupník nárokov jednotlivých poškodených žaloval Volkswagen AG na náhradu škody. Dotknuté vozidlá poškodených vlastníkov boli kúpené v Rakúsku, pričom išlo o nové aj jazdené vozidlá. Združenie vyvodzovalo právomoc rakúskych súdov z čl. 7 ods. 2 Brusel Ia, nie však z miesta protiprávneho konania. To predstavuje miesto zabudovania rušiaceho zariadenia do vozidiel vo výrobe, čo leží spravidla v Nemecku. Združenie sa odvolávalo na miesto vzniku škody, ktoré podľa neho bolo v Rakúsku. Za vznik škody považovalo uzavretie kúpnej zmluvy a nadobudnutie vlastníctva k vozidlu kupujúcim v Rakúsku, pretože týmto momentom došlo k zníženiu majetku kupujúceho, a to kúpou auta, ktoré nedosahovalo hodnotu kúpnej ceny.¹⁸ Podstata prejudiciálnej otázky teda bola jasná: môžu poškodení vlastníci žalovať svoje deliktnej nároky na náhradu škody podľa čl. 7 ods. 2 Brusel Ia aj v štáte nadobudnutia vozidla ako v mieste vzniku škody? Komplikovanejšie ale bolo hľadanie odpovede. Škoda uplatnená v konaní pred vnútroštátnym súdom totiž vykazovala znaky osobitných kategórií škôd, konkrétne sekundárnych (nepriamych) škôd a čistej majetkovej škody (pure economic loss, reiner Vermögensschaden), ku ktorým sa nazbierala

¹⁶ K spotrebiteľskej vlastnosti sporu sa tak trefne uviedlo, že dôležitý nie je naoko spotrebiteľský status osoby, ale či ide o spotrebiteľskú zmluvu. Tým sa chce povedať, že niet spotrebiteľa bez spotrebiteľskej zmluvy. SCHMIDT, K. Verbraucherbegriff und Verbrauchervertrag - Grundlagen des § 13 BGB. Juristische Schulung, 2006, č. 1, s. 1.

¹⁷ Pozri napr. rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 17. októbra 2017 vo veci C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ a Ingrid Ilsjan proti Svensk Handel AB, bod 29 a tam citovanú judikatúru.

¹⁸ Ibidem, bod 10.

komplikovaná judikatúra Súdneho dvora EÚ.¹⁹ Čitateľovi vzdelanom v slovenskom deliktnej práve je takéto kategorizovanie škôd právom cudzie. Bližšie však je právnikom z tých jurisdikcií, v ktorých je kompenzovanie ujmy z deliktu v zásade podmienené zásahom do presne určených právnych statkov (tzv. absolútne subjektívne práva), ako napr. v priekopníckom Nemecku či od rekodifikácie (po vzore Nemcov) aj v Česku. V tamajších deliktnej systémoch sa trebárs kategória ako čistá majetková ujma tematizuje viac, a to smerom k obmedzeniu jej náhrady. Na druhej strane, vo svete slovenskej generálnej klauzuly deliktnej práva, pokiaľ vieme, nie je predmetom zvýšenej pozornosti ani praxe, ani spisby.²⁰ Bolo by však pochybné, ak nie rovnou nesprávne, tvrdenie, že pre deliktnej právo s generálnou klauzulou je kategória čistej majetkovej ujmy irelevantná. Táto problematika je však zložitejšia a napokon ani nesúvisí s cieľom príspevku, a preto sa jej ďalej nevenujeme. Na tomto mieste postačí, ak uvedieme, že Súdny dvor EÚ nevyhodnotil škodu vlastníkov áut ani ako nepriamu, ani ako čisto majetkovú,²¹ ale „štandardnú“ materiálnu (vecnú) škodu.²² Táto podľa európskeho Súdneho dvora vznikla poškodeným vlastníkom momentom nadobudnutia vozidla. Preto na vyššie zjednodušenú prejudiciálnu otázku odpovedal tak, že deliktnej nároky poškodených vlastníkov možno žalovať podľa čl. 7 ods. 2 Brusel Ia v štáte nadobudnutia auta. Hoci sa všeobecne víta vyjasnenie tejto prakticky dôležitej otázky, verdikt Súdneho dvora EÚ sa dočkal rozpačitých reakcií,²³ vrátane otázok, čo presne má znamenať miesto nadobudnutia.²⁴ Ďalšia prejudiciálna otázka o výklade „miesta nadobudnutia“ auta na seba nenechala dlho čakať. Vo veľmi čerstvom rozsudku Súdny dvor EÚ odpovedal, že ide o miesto odovzdania vozidla.²⁵ Aj tento verdikt sa nezaobíde bez kritiky,²⁶ ktorú ale v detailoch prenechávame osobitnej stati.

Z pohľadu slovenského kupujúceho uvedený právny rámec znamená, že svoj nárok môže žalovať podľa všeobecnej právomoci v sídle výrobcu (čl. 4 v spojení s čl. 63 ods. 1 Brusel Ia). Namiesto všeobecnej právomoci môže žalovať v mieste protiprávneho konania (čl. 7 ods. 2 Brusel Ia), t. j. v mieste výroby dotknutého automobilu. Poslednou alternatívou je žalovanie v mieste nadobudnutia vlastníctva k vozidlu ako v mieste vzniku škody, čím má byť miesto odovzdania vozidla (čl. 7 ods. 2 Brusel Ia na základe rozsudkov Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/19 a C-81/23).

¹⁹ K tomu veľmi podrobne MEYLE, H. Reine Vermögensschäden im Europäischen Internationalen Deliktsrecht. Duncker & Humblot : Birkach, 2021. Priamo z rozsudku vo veci C-343/19 pozri bod 26 k nepriamej škode a bod 33 k čistej majetkovej škode.

²⁰ K tomu viac pozri napr. JANOUŠKOVÁ, Anežka. Čistě majetková újma a její náhrada v novém civilním právu. Rekodifikace & praxe. 2015, roč. 3, č. 12, s. 16-23.

²¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. júla 2020 vo veci C-343/19, Verein für Konsumenteninformation proti Volkswagen AG, body 26 až 31 pre nepriamu škodu a body 32 až 35.

²² Ibidem, body 34–35.

²³ Pozri napr. STADLER, A., KRÜGER, CH. Internationale Zuständigkeit und deliktischer Erfolgsort im VW-Dieselskandal. Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts, 2020, s. 512–519; RODI, D. Anmerkung zu EuGH, Urt. v. 9.7.2020 – C-343/19, Verein für Konsumenteninformation/VW. Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union, 2021, s. 15–18; ARMBÜSTER, CH. Schadensersatzklage gegen VW wegen Dieselskandal auch in EU-Mitgliedstaat des Erwerbs des manipulierten Kfz („Verein für Konsumenteninformation“). Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht und Kurzkommentare, 2020, s. 573–574.

²⁴ LEHMANN, M. Remaining Questions About CJEU Judgment in VKI v Volkswagen. In EAPIL blog, 26.08.2020. Dostupné online: <https://eapil.org/2020/08/26/remaining-questions-about-cjeu-judgment-in-vki-v-volkswagen/>.

²⁵ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 22. februára 2024 vo veci C-81/23, MA proti FCA Italy SpA a i.

²⁶ LEHMANN, M. The Never-Ending Diesel Saga – CJEU Rules in MA v FCA Italy et al. In EAPIL blog, 03.04.2024. Dostupné online: <https://eapil.org/2024/04/03/the-never-ending-diesel-saga-cjeu-rules-in-ma-v-fca-italy-et-al/>.

2. Kolízne právo

Po tom, čo súd vyhodnotí, že má právomoc, musí určiť, ktorým právnym poriadkom bude posudzovať uplatnený nárok. Jasné je, že rozhodné právo sa určí podľa nariadenia Rím II²⁷. Menej jasné však je, ktoré kolízne normy tohto nariadenia sa majú použiť. V praxi sa možno totiž stretnúť s dvoma alternatívami. Súdny dvor EÚ vo veci C-343/19 si pre účely výkladu jurisdikčnej normy pomohol čl. 6 ods. 1 Rím II, teda kolíznou normou súťažného práva.²⁸ Tým dal najavo, že v jeho očiach sa rozhodné právo pre posudzovaný nárok určuje podľa tejto normy. Nemecký spolkový súdny dvor (BGH) zase určuje deliktálny štatút podľa všeobecnej kolíznej normy podľa čl. 4 ods. 1 Rím II.²⁹ Sme toho názoru, že pri subsumcii nároku pod niektorú z týchto kolíznych noriem by sa malo vychádzať z charakteristiky nároku v žalobe (kolíznoprávna kvalifikácia). Ak sa uplatňuje náhrada škody z nekalosúťažného konania, deliktálny štatút by sa mal určovať podľa čl. 6 ods. 1 Rím II. Ak si ju žalobca uplatňuje cestou všeobecného deliktného práva, použije sa čl. 4 Rím II.

Pri určovaní rozhodného práva podľa čl. 4 Rím II má prvenstvo právo spoločného obvyklého pobytu strán sporu (ods. 2). V situáciách, ktorým sa venuje tento príspevok, k použitiu tohto pravidla obvykle nedochádza, lebo strany sporu nemávajú rovnaký obvyklý pobyt. Štandardom je teda aplikácia práva miesta vzniku škody (ods. 1). V zmysle zásady výkladovej koherencie v úniomom medzinárodnom práve súkromnom (body 7 odôvodnenia Rím I a II) by pre konkretizovanie miesta vzniku škody v čl. 4 ods. 1 Rím II mal platiť primerane rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/19 v spojení s rozsudkom C-81/23, kde sa toto kritérium pre účely čl. 7 ods. 2 Brusel Ia pri kúpe auta s rušiacim zariadením lokalizovalo na štát odovzdania vozidla. Ak sa teda v konkrétnom prípade oprie právomoc o kritérium miesta vzniku škody podľa čl. 7 ods. 2 Brusel Ia a rozhodné právo sa určí podľa čl. 4 ods. 1 Rím II, vždy by malo dôjsť k súbehu forum a ius (súd používa svoje právo). Aktivácia únikovej klauzuly podľa čl. 4 ods. 3 Rím II pre posudzované situácie spravidla neprichádza do úvahy, a to pre jej restriktívnosť.³⁰

Ak ide o nekalosúťažný nárok na náhradu škody, deliktálny štatút je právo miesta poškodenia kolektívnych záujmov spotrebiteľov (čl. 6 ods. 1 Rím II). Súdny dvor EÚ vo veci C-343/19 toto kritérium v podstate stotožnil s miestom vzniku škody podľa čl. 4 ods. 1 Rím II a ide teda o miesto nadobudnutia (odovzdania) auta.³¹

Právom určeným podľa čl. 4 alebo čl. 6 Rím II sa spravujú všetky dôležité hmotnoprávne otázky (pozri čl. 15 Rím II), najmä podmienky zodpovednosti (písm. a) a plynutie času (písm. h). Práve plynutie času v podobe premlčania bolo od odhalenia emisného škandálu vždy horúcou témou. Pravidlá premlčania jednotlivých štátov sa často dosť odlišujú a situácia konkrétneho vlastníka dotknutého auta je natoľko jedinečná, že uvádzať zovšeobecňujúce úsudky o premlčaní by bolo na tomto mieste zavádzajúce. Ilustračne však spomeňme len toľko, že v istých konšteláciách nemusia byť nároky vlastníkov áut premlčané ani dnes, teda skoro 10 rokov od odhalenia škandálu. Trebárs rakúska najvyššia inštanca pre nárok na náhradu škody voči výrobcovi áut pripustila použitie 30 ročnej

²⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II), Ú. v. EÚ L 199/40, 31. 7. 2007.

²⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. júla 2020 vo veci C-343/19, Verein für Konsumenteninformation proti Volkswagen AG, bod 39.

²⁹ Rozsudok BGH sp. zn. VIa ZR 1425/22 zo dňa 27. novembra 2023, marg. č. 10 a nasl.

³⁰ Viac k únikovej klauzule z tuzemskej spisby SISÁK, E. Princíp najužšej väzby v kolíznom práve. In Právny obzor, 2022, č. 1, s. 62 a nasl.

³¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. júla 2020 vo veci C-343/19, Verein für Konsumenteninformation proti Volkswagen AG, bod 39.

premlčacej doby podľa § 1489 druhej vety ABGB,³² ktorej začiatok sa viaže na škodlivú udalosť.³³ Nemecký BGH zas odobril použitie 10 ročnej premlčacej doby podľa § 852 prvej vety BGB počítanej od vzniku škody.³⁴ Verdikty slovenských či českých súdov k tejto záležitosti nám nie sú známe. Z pohľadu hmotného práva je veľmi významný aj rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-100/21, ktorý pripustil nárok na náhradu škody aj pri nedbanlivostnom konaní výrobcu, čo je oproti dosiaľ požadovanému úmyslu značný posun.³⁵ Aj túto otázku však prenechávame osobitnej stati.

Záver

Príspevok sa zameriaval na cezhraničné deliktne nároky poškodených vlastníkov áut z emisného škandálu Dieselgate. Tieto nároky sa zvyknú žalovať štyrmi spôsobmi: individuálne, inkasnými spoločnosťami, nepriamymi zástupcami a inštitucionalizovanými kolektívnymi žalobami. Pozitívne výsledky zaznamenávajú najmä inkasné spoločnosti, ale aj kolektívne žaloby. Nepriami zástupcovia narazili na limity procesného práva a nežnú úspech. Individuálne žalovanie neraz býva komplikované a drahé.

V centre pozornosti príspevku však stáli otázky, na súdoch ktorého štátu môžu poškodení vlastníci áut so zabudovaným ilegálnym rušiacim zariadením žalovať deliktne nárok na náhradu škody voči výrobcovi (medzinárodná právomoc) a ktorému právu podlieha takýto nárok (rozhodné právo).

V základe sa predmetný nárok môže žalovať podľa všeobecnej právomoci Bruselu Ia v sídle škodcu, t. j. automobilky (čl. 4 v spojení s čl. 63 ods. 1). Vlastník auta môže alternatívne siahnúť po osobitnej deliktnej právomoci Bruselu Ia (čl. 7 ods. 2). Žalovať sa dá v mieste protiprávneho konania (Handlungsort), t. j. v mieste výroby auta a zabudovania rušiaceho zariadenia. Okrem toho sú dostupné aj súdy v mieste vzniku škody (Erfolgort), čo je v zmysle rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci C-343/19 v spojení s vecou C-81/23 miesto odovzdania vozidla kupujúcemu. Tu môžu byť okolnosti rôzne, pričom z pohľadu Slováka predpokladáme, že nové vozidlo je kupované (odovzdávané) typicky na Slovensku a ojazdené môže, ale nemusí sa kupovať (odovzdávať) na Slovensku, ale na cudzom trhu, spravidla smerom na západ.

Rozhodné právo pre rozoberaný nárok sa určuje buď podľa čl. 4, alebo čl. 6 ods. 1 Rím II. O výbere jednej z týchto kolíznych noriem rozhoduje charakteristika nároku v žalobe. V štandardnom prípade však obe tieto normy povedú k aplikácii práva miesta vzniku škody, čo treba vykladať rovnako, ako paralelný pojem podľa výkladu čl. 7 ods. 2 Brusel Ia, t. j. ako miesto nadobudnutia (odovzdania) auta. Slovenskí poškodení vlastníci áut ani dnes nemusia vešať hlavu, pretože v závislosti od deliktneho štatútu nemusia byť mnohé nároky ešte ani dnes pasé pre súhrn rôznych hmotnoprávne relevantných okolností a nezriedkavú štedrosť úpravy premlčania rozhodného práva.

Zoznam použitých zdrojov

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB (Rakúsko).

³² Uznesenie OGH sp. zn. 8Ob28/21g zo dňa 25. januára 2022.

³³ Rozhodnutie OGH sp. zn. 5 Ob 64/09m zo dňa 1. septembra 2009, bod 2.

³⁴ Rozsudky BGH sp. zn., VIa ZR 8/21 a VIa ZR 57/21, obe zo dňa 21. februára 2022.

³⁵ Napr. podľa nemeckého práva sa až do spomenutého rozsudku Súdneho dvora EÚ nárok stabilne kvalifikoval ako úmyselné spôsobilie škody v rozpore s dobrými mravmi podľa § 826 BGB (slovenským ekvivalentom je § 424 OZ).

ARMBRÜSTER, CH. Schadensersatzklage gegen VW wegen Dieselskandal auch in EU-Mitgliedstaat des Erwerbs des manipulierten Kfz („Verein für Konsumenteninformation“). Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht und Kurzkommentare, 2020, s. 573–574. ISSN 0723-9416.

Bürgerliches Gesetzbuch, BGB (Nemecko).

CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E., JÚDOVÁ, E. Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-8168-783-9.

JANOUSKOVÁ, A. Čistě majetková újma a její náhrada v novém civilním právu. Rekodifikace & praxe. 2015, roč. 3, č. 12, s. 16-23. ISSN 1805-6822.

LEHMANN, M. Remaining Questions About CJEU Judgment in VKI v Volkswagen. In EAPIL blog, 26.08.2020. Dostupné online: <https://eapil.org/2020/08/26/remaining-questions-about-cjeu-judgment-in-vki-v-volkswagen/>.

LEHMANN, M. The Never-Ending Diesel Saga – CJEU Rules in MA v FCA Italy et al. In EAPIL blog, 03.04.2024. Dostupné online: <https://eapil.org/2024/04/03/the-never-ending-diesel-saga-cjeu-rules-in-ma-v-fca-italy-et-al/>.

MEYLE, H. Reine Vermögensschäden im Europäischen Internationalen Deliktsrecht. Duncker & Humblot : Birkach, 2021. ISBN 978-3-428-18242-8.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II), Ú. v. EÚ L 199/40, 31. 7. 2007.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie), Ú. v. EÚ L 351/1, 20. 12. 2012.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), Ú. v. EÚ L 177/6, 4. 7. 2008.

Österreichische Automobil-, Motorrad- und Touring Club (ÖAMTC): Informationen zum VW Abgas-Skandal bezüglich Stickstoffoxide NOx. Online: <https://www.oamtc.at/thema/autokauf/informationen-zum-vw-abgas-skandal-bezueglich-stickstoffoxide-nox-16179350>.

RODI, D. Anmerkung zu EuGH, Urt. v. 9.7.2020 – C-343/19 , Verein für Konsumenteninformation/VW. Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union, 2021, s. 15–18. ISSN 2364-7213.

Rozhodnutie OGH sp. zn. 5 Ob 64/09m zo dňa 1. septembra 2009.

Rozsudky BGH sp. zn. VIa ZR 8/21 a VIa ZR 57/21, obe zo dňa 21. februára 2022.

Rozsudok BGH sp. zn. VIa ZR 1425/22 zo dňa 27. novembra 2023.

Rozsudok Krajského súdu v Prahe sp. zn. 25Co 123/2023 zo dňa 26.07.2023.

Rozsudok Landgericht Braunschweig sp. zn. 11 O 3092/19 zo dňa 30.04.2020.

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 33 Cdo 953/2022 zo dňa 21.02.2023.

Rozsudok Obergericht des Kantons Zürich sp. zn. NG190018-O/U zo dňa 5.12.2019.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 22. februára 2024 vo veci C-81/23, MA proti FCA Italy SpA a i. ECLI:EU:C:2024:165.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 9. júla 2020 vo veci C-343/19, Verein für Konsumenteninformation proti Volkswagen AG. ECLI:EU:C:2020:534.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 17. októbra 2017 vo veci C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ a Ingrid Ilsjan proti Svensk Handel AB. ECLI:EU:C:2017:766.

SCHMIDT, K. Verbraucherbegriff und Verbrauchervertrag - Grundlagen des § 13 BGB. Juristische Schulung, 2006, č. 1, s. 1 a nasl. ISSN 0022-6939.

SISÁK, L. Princíp najužšej väzby v kolíznom práve. In Právny obzor, 2022, č. 1, s. 48–70. ISSN 0032-6984.

SISÁK, E. Vzorová určovacia žaloba v Nemecku ako nástroj kolektívneho uplatňovania práv spotrebiteľov. In *Justičná revue*, 2019, č. 3, s. 334–349. ISSN. 1335-6461.

Spoločnosť ochrany spotrebiteľov: Nebojte sa žiadať odškodnenie v kauze Dieselgate, 14.02.2018. Dostupné na: <https://www.sospotrebiteľov.sk/sos/nebojte-sa-ziadat-odškodnenie-v-kauze-dieselgate/>.

STADLER, A., KRÜGER, CH. Internationale Zuständigkeit und deliktischer Erfolgsort im VW-Dieselskandal. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, 2020, s. 512–519. ISSN 0720-6585.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. 2 vydanie. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-770-5.

TÉGL, P., MELZER, F. K rozhodnutí NS ohledně přípustnosti ujednání procesní legitimace. In *Bulletin advokacie*, 2023, č. 4, s. 51–55. Dostupné online: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_4_2023_web.pdf; pozri tiež rozsudok Krajského súdu v Prahe sp. zn. 25Co 123/2023 zo dňa 26.07.2023.

Uznesenie OGH sp. zn. 8Ob28/21g zo dňa 25. januára 2022.

Zákon č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník*.

CIVILNÉ PRÁVO PROCESNÉ

DÔVODY OBNOVY KONANIA V CIVILNOM KONANÍ A ICH KOMPARÁCIA S DÔVODMI OBNOVY TRESTNÉHO KONANIA

JUDr. Martin Baločko

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika V Košiciach,
Právnická fakulta,
Krajský súd v Košiciach
martin.balocko@justice.sk

Abstrakt

Článok sa zaoberá problematikou obnovy konania ako mimoriadneho opravného prostriedku v trestnom konaní ako aj v civilnom konaní a ich vzájomnou komparáciou. Cieľom tohto článku je poskytnúť čitateľovi prehľad o danej problematike ako mimoriadnych opravných prostriedkov a to z hľadiska dôvodnosti aplikovania inštitútov obnovy konania tak v civilnom ako aj v trestnom konaní. Úlohou je poukázať na rozdiely dôvodov, za ktorých je možné inštitút obnovy konania uplatniť v rôznych odvetviach práva. Prvá časť prináša dôvody na obnovu konania v civilnom konaní, druhá časť dôvody obnovy konania v trestnom konaní a záverom sa autor venuje vzájomným porovnávaním a poukázaním na rozdielnosť uvedeného inštitútu v týchto odvetviach práva.

Abstract

The article deals with the issue of renewal of proceedings as an extraordinary remedy in criminal proceedings as well as in civil proceedings and their mutual comparison. The aim of this article is to provide the reader an overview of the issue of extraordinary remedies, from the point of validity of the application of institutes of renewal of proceedings in both civil and criminal proceedings. The task is to point out the differences in the reasons for which the institution of renewal of proceedings can be applied in different branches of law. The first part presents the reasons for the renewal of proceedings in civil proceedings, the second part the reasons for the renewal of proceedings in criminal proceedings, and in the conclusion, the author deals with mutual comparisons and points out the differences of the said institute in these branches of law.

Kľúčové slová: trestné konanie, civilné konanie, opravný prostriedok, obnova konania,

Keywords: criminal proceedings, civil proceedings, remedy, renewal of proceedings,

Úvod

Opravné prostriedky v rôznych typoch konania sú predpokladom fungovania právneho štátu, nakoľko v rozhodovacej činnosti súdov, ale aj iných orgánov verejnej moci, môže dôjsť k chybám, ktoré je potrebné napraviť. Opravné prostriedky môžeme deliť na riadne a mimoriadne. V tomto príspevku zameriavame svoju pozornosť na obnovu konania ako mimoriadny opravný prostriedok, ktorý má svoje pevné miesto nielen v trestnom konaní, ale aj civilnom práve procesnom. Skúmame dôvody obnovy konania v civilnom konaní, následne trestnom a tieto vhodne komparujeme.

1. Obnova konania v civilnom konaní

1.1 Žaloba na obnovu konania – všeobecná charakteristika

Jedným z mimoriadnych opravných prostriedkov v slovenskom právnom poriadku je obnova konania. Ide o špecifický opravný prostriedok, ktorého prípustnosť musí byť daná vážnymi a osobitnými právno-politickými dôvodmi. Nakoľko najdôležitejším atribútom rozhodovacej praxe súdov je nastolenie právnej istoty pre strany sporu po vynesení právoplatného rozhodnutia v ich právnej veci, preto nie je možné pripustiť obnovu konania pokiaľ nie sú splnené pre obnovu všetky sprísnené podmienky. Proti právoplatnému uzneseniu je prípustná žaloba na obnovu konania za splnenia ďalších zákonom stanovených podmienok, ktorým budeme venovať pozornosť v ďalšom výklade.

1.2 Dôvody na obnovu konania v civilnom konaní

Podľa civilného sporového poriadku v podstate možno povedať že podanie žaloby na obnovu konania je možné proti všetkým právoplatným rozsudkom a to nezávisle od toho či sa touto žalobou na obnovu konania napáda právoplatný rozsudok súdu prvej, resp. druhej inštancie. Taxatívny výpočet dôvodov na obnovu konania je možné vymedziť na základe jednotlivých ustanovení § 397 CSP a to v tomto znení:

„Proti právoplatnému rozsudku je prípustná žaloba na obnovu konania, ak

- a) sú tu skutočnosti, rozhodnutia alebo dôkazy týkajúce sa strán a predmetu pôvodného konania, ktoré ten, kto podal žalobu na obnovu konania, bez svojej viny nemohol použiť v pôvodnom konaní, ak môžu prívodiť pre neho priaznivejšie rozhodnutie vo veci,
- b) možno vykonať dôkazy, ktoré sa nemohli vykonať v pôvodnom konaní, ak môžu prívodiť pre stranu priaznivejšie rozhodnutie vo veci,
- c) bolo rozhodnuté v neprospech strany v dôsledku trestného činu sudcu, iných subjektov konania alebo inej osoby zúčastnenej na konaní,
- d) Európsky súd pre ľudské práva rozhodol alebo dospel vo svojom rozsudku k záveru, že rozhodnutím súdu alebo konaním, ktoré mu predchádzalo, boli porušené základné ľudské práva alebo slobody strany a závažné dôsledky tohto porušenia neboli odstránené priznaným spravodlivým zadosťučinením,
- e) je v rozpore s rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie, Rady Európskej únie alebo Komisie, ktoré je pre strany záväzné, alebo
- f) možnosť jeho preskúmania vyplýva z osobitného predpisu v súvislosti s uznaním alebo výkonom rozhodnutia slovenského súdu v inom členskom štáte Európskej únie.¹

Ad a) ide o kumulatívne splnenie podmienok uvedených v tomto bode. To znamená, že strana, ktorá žalobu na obnovu konania podáva bez svojej viny nemohla zabezpečiť skutočnosti, rozhodnutie alebo dôkaz týkajúci sa predmetu pôvodného sporu už právoplatne rozhodnutého, pričom niektoré z uvedených mu môžu prívodiť priaznivejšie rozhodnutie vo veci. Treba v prioritne skúmať, či je osoba v zmysle ustanovenia § 400 CSP² oprávnená podať žalobu na obnovu konania, nakoľko jedným z podmienok je možnosť v obnovenom konaní rozhodnúť tak, že to bude priaznivejšie pre túto stranu. Preto je možné vyvodiť záver, že

¹ § 397 zákona č. 160/2015 Z.z. civilný sporový poriadok

² „Žalobu na obnovu konania môže podať strana, v ktorej neprospech bolo rozhodnutie vydané.“

žalobu na obnovu konania má právo podať len tá strana, v ktorej neprospech bolo v pôvodnom konaní rozhodnuté. Čo sa týka procesnej podmienky, a to otázky viny, je dôležité to skúmať striktné z procesného hľadiska. Základným predpokladom je teda nepochybne aj skutočnosť, že skutočnosť, dôkaz alebo rozhodnutie, na základe ktorej žiada strana obnovu konania, privodia tejto strane priaznivejšie postavenie. Táto podmienka je snáď jedna z najdôležitejších, ktorej posúdenie môže predchádzať zbytočným prieťahom v konaní a zbytočnému súdnemu sporu – novozačatému, resp. obnovenému, a tak narušeniu právnej istoty druhej strany, ktorá vykonáva svoje práva na základe už právoplatného rozhodnutia.³

Iný režim sa spája s rozhodnutiami, ktoré strana nemohla bez svojej viny uplatniť v pôvodnom konaní. Ide o rozhodnutia, ktoré aj keď existovali v čase rozhodovania v pôvodnom konaní, ale strana ich nevedela použiť za preukázateľných okolností bez svojej viny, alebo rozhodnutia, ktoré ešte neexistovali v čase rozhodovania v pôvodnom konaní.

Ad b) ide vyslovene o také dôkazy, ktoré neboli a nemohli byť vykonané v pôvodnom konaní a zároveň zaručujú priaznivejšie postavenie pre tú stranu, ktorá podáva žalobu na obnovu konania. Takéto dôkazy boli stranou riadne označené, avšak kvôli existencii objektívnych dôvodov neboli vykonané.

Ad c) rozhodnutie v neprospech niektorej strany sporu z dôvodu trestného činu sudcu sa považuje za ďalší dôvod obnovy konania. Rovnako sa za dôvod obnovy považuje aj rozhodnutie v neprospech strany z dôvodu trestného činu iných subjektov konania a iných osôb zúčastnených na konaní. Kým sa za iných subjektov považuje napr. prokurátor, tak sa iné osoby zúčastnené na konaní nedefinujú v zákone. Takýmito osobami je možné rozumieť osoby, ktorým sa priznávajú určité procesné práva a povinnosti. Samozrejme pre naplnenie tejto podmienky je potrebné preukázať strane, ktorá žalobu o obnovu konania podáva, že existuje príčinná súvislosť medzi spáchaným trestným činom a vynesným rozhodnutím, ktoré žalobou o obnovu konania napáda.

Ad d) „Ďalším dôvodom povolenie obnovy konania je existencia rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva, v ktorom sa konštatuje, či už vo výrokovvej časti alebo v odôvodnení tohto rozsudku, že rozhodnutím súdu alebo procesným postupom bezprostredne predchádzajúcim a súvisiacim s rozhodnutím súdu boli porušené základné ľudské práva alebo slobody strany sporu, pričom dôsledky tohto porušenia neboli odstránené ani priznaným spravodlivým zadosťučinením.“⁴

Ad f) tento dôvod na obnovu konania zahŕňa možnosť preskúmania právoplatného rozsudku, ktorá má byť uznaná alebo vykonateľná v inom členskom štáte Európskej únie. Zabezpečuje sa tak zvýšená ochrana žalovaného.

1.3 Prípustnosť žaloby na obnovu konania voči iným rozhodnutia

Žaloba na obnovu konania je prípustná aj proti právoplatnému uzneseniu, ktorým bol schválený zmier, ak možno dôvody obnovy vzťahovať aj na predpoklady, za ktorých sa zmier schvaľoval; to platí primerane aj o platobnom rozkaze, ktorý nadobudol právoplatnosť.⁵ Ide o

³ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, str. 1328

⁴ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, str. 1328

⁵ § 398 zákona č. 160/2015 Z.z. civilný sporový poriadok

d'alsie rozhodnutia súdov, ktoré môže byť znova prejednané v medziach tohto zákonného ustanovenia. Samozrejme, dôvody obnovy konania sa aplikujú rovnako ako podmienka na úspešné otvorenie už právoplatne rozhodnutej veci.

1.4 Nepripustnosť žaloby na obnovu konania

Nakoľko je žaloba na obnovu konania mimoriadnym opravným prostriedkom, súd bude ex offio skúmať, či zmenu alebo zrušenie právoplatného rozhodnutia nie je možné dosiahnuť iným spôsobom. Prakticky ide o prípady skôr mimosporového charakteru, kedy súd začína konanie aj bez návrhu. Pre úplnosť uvádzame príklad, kedy sa zruší rozhodnutie súdu o obmedzení spôsobilosti fyzickej osoby z dôvodu, že na jej obmedzenie neboli splnené procesné podmienky. Súd by mal takéto rozhodnutie ex offio zrušiť bez nutnosti obnovy konania.

2. Dôvody obnovy konania v trestnom konaní

V § 394 ods. 1 TP sú vypočítané dôvody, ktorými možno odôvodniť návrh na povolenie obnovy konania smerujúci proti právoplatnému rozsudku alebo právoplatnému trestnému rozkazu, ktorým sa trestné konanie skončilo. Obnova konania sa podľa § 394 ods. 1 TP povolí za kumulatívneho splnenia nasledovných podmienok:

1. vyjdenie najavo skutočností alebo dôkazov súdu skôr neznámych (vlastná podmienka pre obnovenie konania);⁶

2. existencia niektorej z alternatívne daných nasledovných možností:

a) skutočnosti alebo dôkazy podľa bodu 1. by mohli samy osebe, prípadne v spojení so skutočnosťami a dôkazmi už skôr známymi odôvodniť iné rozhodnutie o vine;

b) vzhľadom na skutočnosti alebo dôkazy podľa bodu 1. by pôvodne uložený trest bol v zrejmom nepomere k závažnosti činu alebo k pomerom páchatel'a, alebo uložený druh trestu by bol v zrejmom rozpore s účelom trestu;

c) vzhľadom na skutočnosti alebo dôkazy podľa bodu 1. by upustenie od potrestania či upustenie od uloženia súhrnného trestu by bolo v zrejmom nepomere k závažnosti činu, k pomerom páchatel'a, alebo by bolo v zrejmom rozpore s účelom trestu.

V prípade obnovy konania podľa § 394 ods. 1 TP sa neuvádza, či sa obnovenie konania pripúšťa len v prospech, prípadne len v neprospech obvineného. Výhradne jednu z týchto možností nemožno dovodiť ani výkladom tejto právnej normy. Autor má preto za to, že v týchto prípadoch je možné povoliť obnovu konania tak v prospech, ako aj v neprospech obvineného. V súvislosti s obnovou trestného konania v prospech obvineného už staršia súdna prax uviedla právny názor, že obnova konania v prospech obvineného bude možná a prípustná aj v tých prípadoch, keď sa pôvodné trestné konanie zakončilo absolútnym rozsudkom (napr. v prípade, keď sa obvinený domáha svojho oslobodenia z dôvodu, ktorý je preňho priaznivejší).⁷

V § 394 ods. 2 TP sú zákonodarcom ustanovené prípady, ktorými možno dôvodiť pri návrhu na povolenie obnovy konania, ktorá smeruje proti právoplatnému uzneseniu súdu o zastavení trestného stíhania, podmienenom zastavení trestného stíhania alebo podmienenom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ktorým sa trestné konanie skončilo.⁸ Toto ustanovenie sa teda nebude aplikovať na prípady, kedy sa trestné

⁶ RÚŽEK, A. Obnova konania In c. d. v pozn. pod čiarou č. 20, s. 308.

⁷ Porovnaj rozhodnutie č. 23/1959 Zb. rozh. tr.

⁸ IVOR, I., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania. II. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021

stíhanie zastavilo, prípadne podmiennečne zastavilo rozhodnutím prokurátora. V prípadoch podľa § 394 ods. 2 TP sa obnova konania povolí, ak sú spoločne naplnené nasledovné zákonné podmienky:

1. vyjdenie najavo skutočností alebo dôkazov súdu skôr neznámych;
2. skutočností alebo dôkazy podľa bodu 1. by mohli samy osebe alebo v spojení so skutočnosťami a dôkazmi už skôr známymi viesť k záveru, že (kumulatívne):
 - a) dôvody na zastavenie trestného stíhania alebo podmiennečné zastavenia trestného stíhania tu neboli a
 - b) je namieste v konaní o obžalobe pokračovať.

Z dikcie uvedeného ustanovenia možno dovodiť, hoci to Tr. por. expressis verbis neustanovuje, že v týchto prípadoch sa bude jednať o povolenie obnovy konania výlučne v neprospech obvineného.

Dôvodmi obnovy konania podľa § 394 ods. 3 TP navrhuje zákonodarca obnoviť trestné konanie skončené právoplatným uznesením prokurátora o zastavení trestného stíhania, právoplatným uznesením prokurátora o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. § 394 ods. 3 Tr. por. je akýmsi „zrkadlovým obrazom“ ustanovenia § 394 ods. 2 TP. Preto možno dovodiť, že § 394 ods. 3 TP sa nebude aplikovať na prípady, keď sa trestné stíhanie zastavilo, prípadne podmiennečne zastavilo rozhodnutím súdneho orgánu. Kumulatívne podmienky predvídané Tr. por. na povolenie obnovy konania sú nasledovné:

1. vyjdenie najavo skutočností alebo dôkazov súdu skôr neznámych
2. skutočností alebo dôkazy podľa bodu 1. by mohli samy osebe alebo v spojení so skutočnosťami a dôkazmi už skôr známymi viesť k záveru, že (kumulatívne):
 - a) dôvody na zastavenie trestného stíhania alebo podmiennečné zastavenie trestného stíhania tu neboli a
 - b) je namieste podať proti obvinenému obžalobu, alebo konať o dohode o vine a treste.⁹

Aj pri právnych prípadoch obnovy konania predvídaných v § 394 ods. 3 (tak ako v prípade § 394 ods. 2) bude prípustní povolenie obnovy konania výlučne v neprospech obvineného.

Dôvody obnovy konania uvedené v § 394 ods. 5 TP sú v porovnaní s dôvodmi obnovy konania uvedenými v predošlých odsekoch § 394 koncipované inak. V prípade § 394 ods. 5 totiž zákonodarca nediferencuje medzi druhom rozhodnutia, a ani medzi druhom orgánu (súd, prokurátor), ktorý návrhom na povolenie obnovy konania napádané rozhodnutie vydal. Obnova konania sa v týchto prípadoch povolí, ak existujú nasledovné normatívne podmienky:

- 1) skončenie trestného konania niektorým z rozhodnutí uvedených v § 394 ods. 1 – 3
- 2) existencia právoplatného rozsudku, ktorým sa zistilo, že policajt alebo prokurátor, sudca alebo prísediaci v pôvodnom trestnom konaní porušením svojej povinnosti spáchal trestný čin.

Pokiaľ ide o druhú podmienku, rozsudok konštatujúci spáchanie trestného činu policajtom, prokurátorom, sudcom alebo prísediacim musí byť právoplatný, v opačnom prípade platí prezumpcia nevinoty (čl. 50 ods. 2 Ústavy SR, § 2 ods. 4). Existencia neprávoplatného rozsudku o spáchaní trestného činu osobami uvedenými v § 394 ods. 5 nebude dostatočným dôvodom pre obnovenie trestného konania.

Z právno-normatívneho vyjadrenia tohto dôvodu obnovy konania treba dovodiť, že obnova konania bude prípustná v prospech obvineného aj v neprospech obvineného.

⁹ ČENTÉŠ J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX. 2015. ISBN 978-80-8155-057-7

3. Vzájomná komparácia obnovy konania v civilnom a trestnom konaní

Mimoriadne opravné prostriedky sú dôležitým inštitútom práva, ktorých hlavnou funkciou je aby samotné súdne konanie prebiehalo spravodlivo a zákonne. Predstavujú výnimku zo zásady nezmeniteľnosti a záväznosti rozhodnutí v súdnom konaní. Inštitút mimoriadnych opravných prostriedkov predstavuje závažný prielom do právomocí rozhodnutí, stability právnych vzťahov a v konečnom dôsledku aj do zásady právnej istoty. Predovšetkým z týchto dôvodov majú mimoriadne opravné prostriedky miesto jedine v tom prípade, že existuje rozhodnutie, ktoré je nezákonné a práve táto nezákonnosť je natoľko závažná a významná, že spochybňuje účel súdneho konania.¹⁰

Čo sa týka pojmu obnovy konania ako mimoriadneho opravného prostriedku v trestnom konaní je tento inštitút pojmovo vymedzený ako „obnova konania“. Civilný sporový poriadok tento inštitút v rámci novely z roku 2015 pomenoval ako „žaloba na obnovu konania“.

V prvom chceme poukázať na tú skutočnosť, ktorá je spoločnou pre obe odvetvia práva a teda tak aplikovanie obnovy konania v civilnom konaní ako aj v trestnom konaní. Spoločnou črtou uvedenej aplikácie obnovy konania v oboch odvetviach práva je to že tak v trestnom konaní možno obnovou konania napadnúť len právoplatné rozhodnutie vydané v trestnom konaní ako aj v civilnom konaní a teda podľa civilného sporového poriadku v podstate možno povedať, že podanie žaloby na obnovu konania je možné proti všetkým právoplatným rozsudkom.

Vychádzajúc z faktu že existuje právoplatné rozhodnutie a to tak v civilnom konaní, respektíve v trestnom konaní tak vzájomným porovnávaním v oboch odvetviach práva je potrebné poukázať na dôvodnosť použitia inštitútu obnovy konania.

Kým v trestnom konaní obnovu konania je možné povoliť za predpokladu, že sa objavili **nové skutočnosti alebo dôkazy**, pričom zákon prezumuje určitú kvalitatívnu hodnotu týchto dôkazov a skutočností, pretože musí ísť o také dôkazy alebo skutočnosti, ktoré by samy osebe alebo v spojení so skutočnosťami a dôkazmi už skôr známymi mohli odôvodniť iné rozhodnutie. Samozrejmosťou je, že tieto skutočnosti alebo dôkazy boli súdu v pôvodnom konaní neznáme.¹¹ Žalobu na obnovu konania v civilnom konaní možno podať, ak sú tu skutočnosti, rozhodnutia alebo dôkazy týkajúce sa strán a predmetu pôvodného konania, ktoré ten, kto podal žalobu na obnovu konania, **bez svojej viny nemohol použiť v pôvodnom konaní**, ak môžu privodiť pre neho priaznivejšie rozhodnutie vo veci. Z uvedeného možno usúdiť rozdiel, že kým v trestnom konaní ide o nové skutočnosti alebo dôkazy tak v civilnom konaní ide o také skutočnosti rozhodnutia alebo dôkazy ktoré oprávnená osoba, ktorá podá žalobu na obnovu konania bez svojej viny nemohla použiť v konaní pôvodnom. Je možné ich však použiť v novom konaní a v obnovovacom konaní to však neznamená ako to vyplýva z dikcie zákona že neboli súdu skôr známe.

Spoločnou črtou obidvoch odvetví práva je aj ustanovenie o spáchaní trestného činu a to v trestnom konaní policajtom, prokurátorom, sudcom alebo prisediacim a v civilnom konaní trestným činom sudcu iných subjektov konania alebo inej osoby zúčastnenej na konaní. obdobnú a paralelnú zhodu v oboch odvetviach práva ako dôvod na začatie konania o obnove konania je aj rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva, podľa ktorého rozhodnutím prokurátora alebo súdu Slovenskej republiky alebo v konaní, ktoré mu

¹⁰ FRYŠTÁK, M. a kol. Trestní právo procesní. 3. aktualizované vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012. s.187-188.

¹¹ Čentěš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E., a kol. Trestný poriadok II, § 394, Bratislava: C.H.Beck, 2021, s. 798

predchádzalo, boli porušené základné ľudské práva alebo slobody obvineného, ak negatívne dôsledky tohto rozhodnutia nemožno inak napraviť. Obdobne je to civilnom konaní keď dôvodom na začatie, resp. podanie žaloby na obnovu konania je, keď Európsky súd pre ľudské práva rozhodol alebo dospel vo svojom rozsudku k záveru, že rozhodnutím súdu alebo konaním, ktoré mu predchádzalo boli porušené základné ľudské práva alebo slobody strany a závažné dôsledky tohto porušenia neboli odstránené priznaným spravodlivým zadost'účinením.

Záver

Záverom je možné konštatovať veľa spoločných znakov dôvodov obnovy konania tak v civilnom konaní ako aj trestnom konaní ako inštitúte mimoriadneho opravného prostriedku obnovy konania, s výnimkou malých rozdielov na, ktoré sme v príspevku vyššie poukázali.

Zoznam použitej literatúry

- ČENTĚŠ J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX. 2015. ISBN 978-80-8155-057-7
- ČENTĚŠ, J. KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVICEK, I., BURDA, E. a kol. Trestný poriadok II. § 196-569. Bratislava : C.H. Beck, 2021
- FRYŠTÁK, M. a kol. Trestní právo procesní. 3. aktualizované vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012. ISBN 978-80-7418-160-3
- IVOR, I., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania. II. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, str. 1328
- Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

NIEKTORÉ ASPEKTY TROV CIVILNÉHO SPOROVÉHO KONANIA

JUDr. Dominik Čipka

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta
dcipka@umb.sk

Abstrakt

Príspevok vo všeobecnosti mapuje problematiku trov konania, pričom sa v konkrétnosti zameriava na určité vybrané špecifiká spojené s nárokom na náhradu trov konania za poskytnutie právnych služieb advokátom, ktoré vznikli pred začatím samotného konania.

Abstract

Retribution deals with subject of costs of proceeding, more specifcly dealing with expenses of attorneys services, which forego beginning of civil proceeding.

Kľúčové slová: trovy konania, rozhodovanie o trovách konania, súdny poplatok, náhrada za právne služby, predžalobná výzva.

Key words: costs of proceedings, decision-making process of claim of costs of proceedings, court fee, expenses of attorney services, pre-trial notice

Úvod

Nárok na náhradu trov konania predstavuje neodmysliteľnú súčasť civilného sporového konania. V prípade, ak je strana úspešná v spore zastúpená advokátom, sa tento nárok úmerne zvyšuje poskytnutým službám v zmysle príslušnej vyhlášky o advokátskej tarife. V rámci súdneho rozhodnutia však častokrát dochádza k rozdielnostiam v rámci priznávania náhrady za ten ktorý úkon právnej služby poskytnutej advokátom, zvlášť tých, ktoré advokát vykonal pred podaním samotnej žaloby.

V prvej kapitole stručne mapujeme jednotlivé nároky, ktoré prichádzajú do úvahy v rámci rozhodovania o nároku na náhradu trov konania.

V druhej kapitole sa venujeme problematike konkrétnych úkonov právnych služieb, ktoré vznikli v čase pred podaním žaloby a teda pred začatím konania ako takého.

Ako neskôr z príspevku vyplýva, jedným z definičných znakov trov konania je časový okamih ich vzniku, t.j. ide o náklady ktoré vzniknú v konaní, pričom je všeobecne známe, že niektoré úkony právnej služby sa realizujú pred podaním žaloby vo veci samej. Napriek uvedenej skutočnosti, sme si stanovili hypotézu – úspešná strana v spore má nárok na náhradu všetkých nákladov, ktoré jej vznikli nie len v konaní, ale aj v súvislosti s konaním v ktorom sa domáha ochrany svojich subjektívnych práv.

1. Trovy súdneho konania

V civilnom procese, ako takom, máme zákonne trovy konania vymedzené ako všetky preukázané, odôvodnené a účelne vynaložené výdavky, ktoré vzniknú v konaní v súvislosti

s uplatňovaním alebo bránením práva.¹ Z uvedeného zákonného znenia môžeme veľmi jednoznačne určiť definičné znaky trov konania, ktoré neskôr v príspevku budú kľúčové na posúdenie dôvodnosti uplatnenia vybraných nárokov na náhradu trov konania.

Spomenuté definičné znaky musia byť v zmysle zákonného vymedzenia splnené kumulatívne. V prípade, ak uplatnenému nároku chýba jeden z obligatórnych zákonných znakov, nemožno za takýto úkon priznať jeho náhradu.

Prvým definičným znakom je preukázanosť výdavku. Preukaznosť výdavku môže vyplývať priamo z konania (napríklad zaplatený súdny poplatok; priamo z konania vyplývajúci úkon právnej služby a pod.), alebo musí byť v konaní dodatočne zdôvodnené ich vynaloženie (napríklad úkon právnej služby, ktorý priamo z konania nevyplýva). Nepreukázanosť výdavku teda zakladá dôvod na nepriznanie uplatnenej náhrady za výdavok.

Odôvodnenosť výdavku je ďalším definičným znakom, ktorý uplatnený nárok musí spĺňať, aby ho súd mohol spravodlivo priznať. Aby sme určitý výdavok mohli považovať za odôvodnený, musí tento spĺňať podmienku existencie priameho vzťahu medzi vznikom výdavku a legitímnym procesným cieľom, t.j. obrana subjektívneho práva na súde.

S odôvodnenosťou výdavku priamo súvisí účelnosť vynaloženého výdavku. „Pojem „účelnosť trov“ treba chápať ako určitú poistku pred hradením nákladov nesúvisiacich s konaním, resp. pred nákladmi nadbytočnými, či nadmernými. Pri posudzovaní účelnosti nákladov vynaložených na právne zastúpenie treba dôsledne rozlišovať, či právna zastúpenie advokátom je využitím ústavne zaručeného práva na právnu pomoc, alebo či sa jedná skôr o zneužitie tohto práva na úkor protistrany.“²

Posledným definičným znakom je priama väzba výdavku na konanie. Priama väzba na konanie, ako zákonná požiadavka pre priznanie nároku na náhradu trov konania, priamo súvisí s odôvodnenosťou nároku. Podľa zákonnej definície „...ktoré vzniknú v konaní...“ tak časovým okamihom vzniku odôvodneného nároku je práve okamih začatia konania. Táto zákonná definícia nie je úplne šťastná, pretože pri jej výklade a následnej aplikácii pri priznávaní nároku na náhradu trov konania spôsobuje komplikácie a to hlavne v otázke zjednotenej praxe priznávania jednotlivých úkonov právnych služieb. Viac sa tomu problému budeme venovať v ďalšej časti príspevku. Pre porovnanie, pôvodná procesná právna úprava³ priamo nelimitovala okamih vzniku trov konania na začatie konania, resp. nedefinovala priamu väzbu trov konania na začatie konania. Ďalším zmienky hodným rozdielom medzi pôvodnou a aktuálnou právnou úpravou je, že pôvodná právna úprava obsahovala demonštratívny výpočet úkonov, ktoré mohli tvoriť obsah náhrady trov konania. Tým že súčasná právna úprava takýto výpočet neobsahuje, možno konštatovať, že zákonodarca ponechal súdom voľnú ruku, aby sami rozhodli, ktoré úkony budú predmetom náhrady trov konania, za predpokladu, že splnia všetky definičné znaky.

Spoločným znakom pôvodnej právnej úpravy ako aj úpravy podľa Civilného sporového poriadku je, že obidva procesné kódexy neobsahujú taxatívny výpočet trov konania, teda poplatkových úkonov, za ktoré možno priznať náhradu. Z aplikačnej praxe však môžeme demonštratívne vymenovať niekoľko nárokovateľných úkonov, ktoré možno považovať za trovy konania a teda súdny poplatok, preddavok, trovy štátu, trovy dôkazu a trovy právneho zastúpenia advokátom. Samozrejme, uvedené nároky predstavujú len

¹ § 251 zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

² Pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. Zn. 6MCdo 9/2013

³ § 137 zák. č. 99/1964 Zb. Občiansky súdny poriadok - trovy konania sú najmä hotové výdavky účastníkov a ich zástupcov, včítane súdneho poplatku, ušlý zárobok účastníkov a ich zákonných zástupcov, trovy dôkazov, odmena notára za vykonávané úkony súdneho komisára a jeho hotové výdavky, náhrada výdavkov právnickej osoby, ktorá je oprávnená zastupovať v konaní podľa osobitného predpisu, odmena správcu dedičstva a jeho hotové výdavky, tlmočné a odmena za zastupovanie, ak je zástupcom advokát.

demonštratívny výpočet a teda, vždy v tom ktorom konaní je potrebné posudzovať jednotlivé uplatnené úkony v zmysle zákonnej definície trov konania, či jednotlivé uplatnené úkony spĺňajú zákonom obligatórne definované pojmové znaky trov konania.

1.1 Súdny poplatok

Poplatková povinnosť, povinnosť zaplatiť súdny poplatok, predstavuje jednu zo základných procesných podmienok (pozitívnych) začatia súdneho konania. Podľa Ústavy Slovenskej republiky možno poplatky ukladať zákonom alebo na základe zákona⁴. Podmienky platenia, výšky, vrátenia a ďalšie okolnosti, ktoré sú so súdnymi poplatkami spojené, sú upravené v osobitnom právnom predpise⁵. Súdny poplatok je poplatok, ktorý sa platí štátu, na základe ktorého štát poskytuje subjektu ktorý ho zaplatil súdnu ochranu. Platenie súdneho poplatku zároveň plní prevenčnú funkciu, v zmysle ktorej je zaplatenie súdneho poplatku limitujúce pre konanie súdu vo veci. Bez platenia súdneho poplatku totiž hrozí stav tzv. neobmedzenej žalovateľnosti právnych nárokov, v dôsledku ktorého by súdy trpeli neprimeranou zaťaženosťou, ktorá by mohla viesť až k úplnému kolapsu súdneho systému z hľadiska efektívnosti konania. Ústava Slovenskej republiky síce garantuje právo na súdnu ochranu, avšak ani toto právo nie je neobmedzené a nepodmienené⁶. Okrem uvedeného zaťažovania súdneho systému táto preventívna funkcia spočíva v zamedzení zneužívania práva na súdnu ochranu v prípadoch bezúspešného bránenia práva.

Vznik poplatkovej povinnosti je vždy spojený s určitým procesným úkonom v rámci civilného konania, resp. so samotným začatím konania. V prípade, ak si poplatník, teda subjekt povinný zaplatiť súdny poplatok, nesplní svoju poplatkovú povinnosť, zákon takéto konanie sankcionuje vo forme zastavenia konania pre nezaplatenie súdneho poplatku⁷. Na druhej strane je potrebné skonštatovať, že ak je to v záujme ochrany práva, zákon upravuje aj prípady, kedy je konanie oslobodené od platenia súdneho poplatku. V takom prípade súdny poplatok neplatí žiaden zo subjektov, keďže je od poplatkovej povinnosti oslobodené celé konanie⁸. Zákonodarcu však pamätal aj na prípady, kedy pre okolnosti na strane žalobcu nemožno dôvodne a spravodlivo očakávať splnenie poplatkovej povinnosti z jeho strany, preto zákonne vymedzil situácie, v ktorých žalobca je oslobodený od platenia súdneho poplatku⁹. Je potrebné dodať, že v uvedenej situácii nie je od konania oslobodené konanie, teda poplatková povinnosť sa ex lege presúva na žalovaného. Nárok náhrady uvedeného takto vyrubeneho a zaplateného poplatku samozrejme bude závisieť od úspechu strany v konaní.

V záujme zachovania individuálneho práva na prístup k súdu je v Civilnom sporovom poriadku upravený procesný inštitút oslobodenia od súdneho poplatku. Zákon ho podmieňuje podaním návrhu, v ktorom navrhovateľ oslobodenia uvedie dôvody preukazujúce oslobodenie od platenia súdneho poplatku. Ide o tzv. súdne oslobodenie od platenia súdneho poplatku. Základným predpokladom na priznanie oslobodenia od poplatkovej povinnosti je verejný záujem na ochrane práva na úkor zákonnej povinnosti zaplatiť súdny poplatok. Zákon predpokladá splnenie dvoch podmienok, ako už bolo uvedené, podanie návrhu na oslobodenie od platenia súdneho poplatku a jeho zdôvodnenie v kontexte pomerov strany, ktoré predpokladajú oslobodenie od platenia súdneho poplatku. Podľa pomerov strany tak súd rozhodne, či strane prizná oslobodenie od platenia súdneho poplatku a to úplne alebo

⁴ Čl.59 ods. 2. zák. č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

⁵ Zák. č. 71/1992 Zb. o súdnom poplatku a o poplatku za výpis z registra trestov

⁶ Čl. 46 zák. č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

⁷ Pozri bližšie § 10 zák. č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a o poplatku za výpis z registra trestov

⁸ § 4 ods. 1 zák. č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a o poplatku za výpis z registra trestov

⁹ § 4 ods. 2 zák. č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a o poplatku za výpis z registra trestov

častočne, alebo strane oslobodenie od platenia súdneho poplatku neprizná. Zákon vyslovene neupravuje možnosť priznania čiastočného oslobodenia, ale zároveň takúto možnosť ani nevylučuje.

1.2 Preddavky a trovy dôkazného prostriedku

Preddavky, ako súčasť trov konania, súvisia do značnej miery s trovami dôkazného prostriedku či vykonania dôkazu. Možno ich definovať, ako súdom určenú sumu, ktorá slúži na pokrytie nákladov spojených so zabezpečením dôkazného prostriedku. Zákon však neurčuje metodiku výpočtu výšky preddavku. Je však odôvodnené predpokladať, že súd pozná aspoň približnú hodnotu jednotlivých dôkazných prostriedkov, ktoré podliehajú spoplatneniu a preto vie najlepšie sám ad hoc určiť výšku preddavku na pokrytie nákladov spojených so zabezpečením dôkazného prostriedku. So zloženého preddavku sa tak následne vyplatí suma vyfakturovaná osobou poverenou zabezpečením dôkazného prostriedku (napr. znalecký posudok, trovy prekladu atď.). V prípade, ak suma preddavku nepostačuje na pokrytie celej vyfakturovanej sumy, vyplatí zvyšnú časť vyfakturovanej odmeny z vlastných finančných prostriedkov.

V zásade sa preddavková povinnosť týka tej strany, ktorá navrhuje vykonanie dôkazu. Ak vykonanie dôkazu navrhujú zhodne obidve strany, môže byť preddavková povinnosť rozdelená medzi strany pomerne.

Súd vždy pred uložením preddavkovej povinnosti posúdi, či navrhnutý dôkaz má zmysel z hľadiska konania na objasnenie sporných skutočností. Ak dospeje k pozitívnemu záveru o účelnosti dôkazu, príde na rad rozhodnutie o uložení preddavkovej povinnosti. Zákon však rozlišuje medzi obligatívnym a fakultatívnym uložením preddavkovej povinnosti. Pokiaľ strana nebola oslobodená od platenia súdneho poplatku, súd ju zaviazal na úhradu preddavkovej povinnosti najneskôr spolu s uznesením, ktorým súd ustanovil znalca¹⁰. V ostatných prípadoch je uloženie preddavkovej povinnosti fakultatívne a vždy záleží od toho ktorého sudcu, či vykoná navrhnutý dôkaz s ktorým sú spojené výdavky.

Ak však strana, ktorej bola uložená preddavková povinnosť, nezloží súdom uložený preddavok, súd dôkaz nevykoná. Uvedený následok upravený v § 253 ods. 3 CSP tak reflektuje procesnú zodpovednosť strán sporu.

Ako už bolo uvedené, s preddavkami úzko súvisí množina trov nazvaná aj ako trovy dôkazného prostriedku. „Trovy dôkazu predstavujú výdavky, ktoré vzniknú v súvislosti s obstaraním dôkazného prostriedku a vykonaním jednotlivých dôkazov. Ide najmä o:

- a) Svedočné a výdavky tretej osoby podľa § 259 CSP, spočívajúce v náhrade účelne vynaložených hotových a preukázaných výdavkov spojených s výsluchom
- b) Znalečné, ktoré zahŕňa tarifnú odmenu (hodinová, podielová alebo paušálnu), náhradu hotových výdavkov a náhradu za stratu času podľa vyhlášky MS SR č. 491/2004 Z.z. o odmenách, náhradách výdavkov a náhradách za stratu času pre znalcov, tlmočníkov a prekladateľov v znení neskorších predpisov. Ak bol znalec v konaní vyslychnutý podľa § 208 ods. 3 CSP, má v súvislosti s týmto výsluchom rovnaké nároky ako svedok
- c) Náklady odborného vyjadrenia podľa § 206 CSP
- d) Náklady vykonania dôkazu v cudzine podľa nariadenia Rady (ES) č. 1206/2001 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach

¹⁰ § 253 ods. 2 zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

- e) Hotové výdavky spojené s obstaraním dôkazných prostriedkov (napr. spolatnené bankové výpisy alebo iné potvrdenia)
- f) Náklady spojené so zabezpečením úradného prekladu.^{11a}

Ak strana, ktorá splnila preddavkovú povinnosť, bola v konaní úspešná, súčasťou nároku na náhradu trov konania je bezpochyby aj náhrada zaplateného preddavku.

1.3 Trovy právneho zastúpenia advokátom

Neodmysliteľnou súčasťou nárokovateľnej časti náhrady trov konania sú práve trovy právneho zastúpenia advokátom. Je predsa logické a žiaduce, že ak strana bola v konaní úspešná, nemala by niešť zodpovednosť za náhradu výdavkov svojmu advokátovi v zákonom predpokladanej výške. Je teda v záujem oboch strán, aby nedochádzalo k nadmernému zvyšovaniu týchto trov, pretože práve trovy právneho zastúpenia predstavujú tú najväčšiu položku nároku na náhradu trov konania. Hodnotu úkonov právnych služieb vypočítame podľa vyhlášky o advokátskej tarife¹². Vyhláška jednak upravuje spôsob určenia a výšku odmeny, v rámci ktorej upravuje aj konkrétne úkony právnej služby, za ktoré patrí buď celá alebo znížená odmena, ďalej upravuje konkrétne situácie, kedy dochádza k zníženiu tarifnej hodnoty a ďalšie nároky advokáta akými sú náhrada cestovného, režijných nákladov a náhrady za stratu času.

Uvedená vyhláška však svojimi ustanoveniami nie je v úplnom súlade so základným procesným predpisom, Civilným sporovým poriadkom, hlavne čo sa týka jednotlivých úkonov za ktoré patrí náhrada a ktoré by teda mali byť predmetom náhrady trov konania. Práve tieto sporné ustanovenia budú predmetom ďalších častí príspevku.

2. Nárok na náhradu trov právneho zastúpenia za úkony právnych služieb pred začatím konania

Medzi jeden z vyššie uvedených definičných znakov v zmysle úpravy Civilného sporového poriadku patrí okamih vzniku úkony, konkrétne je tento vznik ohraničený konaním ako takým. Zákonodarca v uvedenom kontexte vyslovene určil, že trovy konania sú náklady, ktoré vzniknú v konaní. Na druhej strane je potrebné povedať, že konanie začína dorúčením žaloby (návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia)¹³, teda zákonodarca vôbec nevzal do úvahy možnosť priznania v rámci náhrady trov konania úkony právnej služby, ktoré síce vzniknú pred konaním, ale svojou povahou majú na konanie priamu väzbu a priamo s konaním súvisia. Zákonodarca pri prijímaní nového procesného kódexu teda v tomto duchu nerešpektoval pôvodnú právnu úpravu ako aj úpravu súvisiacich právnych predpisov¹⁴, ale ani zaužívanú rozhodovaciu prax, ktorá v konaní priznávala náhradu aj za úkony, ktoré priamo v konaní nevznikli. Najvyšší súd Československej socialistickej republiky v rozsudku č. 14/1985 konštatoval, že náklady konania (v zmysle § 137 OSP) nemusia byť vynaložené priamo v konaní, po jeho začatí do jeho právoplatného skončenia, musia však byť zaplatené v bezprostrednej súvislosti s konaním.

¹¹ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Komentár. Praha : C.H. Beck, 2022, s.1004

¹² Vyhláška ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb

¹³ §156 zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

¹⁴ Napr. vyhláška č. 655/2004 o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb

Z uvedeného teda vyplýva, že úspešnej strane (t.č. účastníkovi) v konaní bolo možné priznať aj nárok na náhradu trov konania právneho zastúpenia za úkony právnych služieb ako predžalobnej výzvy či prípravy a prevzatia zastupovania. Pri druhom zmienenom úkone právnej služby v zásade súdna prax bola jednotná a za uvedený úkon súdy priznávali náhradu bez výhrad. Naopak, súdna prax nebola jednotná pri priznávaní náhrady za úkon predžalobnej výzvy, rovnako, ako je tomu aj dnes. Práve uvedené úkony budú predmetom tejto kapitoly vo svetle súčasnej právnej úpravy s poukazom na súčasný prístup súdnej praxe k (ne)priznávaniu náhrady v rámci trov konania za uvedené úkony právnych služieb.

2.1 Príprava a prevzatie zastupovania

Podľa § 13a ods. 1 písm. a) vyhlášky o advokátskej tarife, je práve príprava a prevzatie zastupovania advokátom vrátane prvej porady s klientom jeden z úkonov právnej služby, za ktorý vyhláška priznáva odmenu vo výške základnej sadzby tarifnej odmeny, tzn. ide o úkon za ktorý strana v prípade zastupovania advokátom je povinná poskytnúť advokátovi adekvátnu odmenu za poskytnutie právnych služieb.

V zmysle dikcie Civilného sporového konania by však takýto úkon nemal byť predmetom priznaného nároku na náhradu trov konania. Je však takýto postup súdu, ktorým by nepriznal za predmetný úkon náhradu, spravodlivý? Je predsa logické, že advokát, ktorý je pri poskytovaní právnych služieb povinný postupovať s odbornou starostlivosťou¹⁵, sa musí oboznámiť s prípadom náležitým spôsobom, ponúknuť klientovi (strane) možné riešenia jeho právnej situácie a až následne podľa pokynov klienta (strany) zvoliť ďalší postup vo veci, ktorým môže, ale aj nemusí, byť podanie žaloby vo veci samej. V uvedenom prípade teda nie je na mieste polemika o tom, aj na priek striktnej dikcie Civilného sporového poriadku, či je spravodlivé priznať nárok na náhradu predmetného úkonu právnej služby. V tomto je zhodná a konzistentná aj samotná súdna prax, ktorá bez akýchkoľvek názorových rozdiel už od účinnosti novej procesnej úpravy priznáva náhradu za predmetný úkon. Je preto možné konštatovať, že priznaný nárok, aj napriek nedodržaniu pojmového znaku v zmysle procesnej úpravy, je spravodlivý.¹⁶

V súdnej praxi, aj s ohľadom na zachovanie princípu spravodlivosti, však existujú dva prípady, kedy nemožno objektívne požadovať priznanie predmetného úkonu. V prvom prípade možno hovoriť o situácii, ak v priebehu konania strana zmení (či už z objektívnych alebo subjektívnych dôvodov) advokáta. V tomto kontexte je potrebné rozlišovať nárok na náhradu trov konania, v rámci ktorého má byť úkon nahradený, a nárok advokáta na zaplatenie poskytnutej služby. Advokátovi samozrejme odmena za takýto úkon patrí, ktorú musí znášať klient (strana). Avšak, priznanie náhrady v rámci nároku na náhradu trov konania za poskytnutie úkonu právnej služby by vôbec nespĺňalo požiadavku spravodlivosti, keďže by bola duplicitne priznaná náhrada za ten istý úkon právnej služby, ku ktorému došlo na základe konania strany. Ďalší prípad, kedy súd spravodlivo nemusí priznať nárok na náhradu úkonu právnej služby, je prípad podania mimoriadneho opravného prostriedku, konkrétne dovolania, ktorý bol aj judikovaný Najvyšším súdom Slovenskej republiky – „**pokiaľ advokát zastupoval účastníkov už pred súdmi nižších stupňov v predmetnej veci, nemá právo na odmenu za úkon – prevzatie a príprava zastúpenia v dovolacom konaní, keďže tento zástupca už bol náležite oboznámený s problematikou predmetného sporu. Pokiaľ advokát zastupoval účastníkov už pred súdmi nižších stupňov v predmetnej veci, nemá**

¹⁵ § 18 ods. 2 zák. č. 586/2003 Z. z. o advokácii

¹⁶ K uvedenému záveru môžeme dôjsť aj aplikáciou tzv. Radbruchovej formuly, podľa ktorej, ak existuje trenie medzi pozitívnym právom (zákonnosť) a právnou istotou (spravodlivosť), pričom vzniknuté trenie je neznesiteľné, má ustúpiť má ustúpiť zákonnosť spravodlivosti.

právo na odmenu za úkon – prevzatie a príprava zastúpenia v dovolacom konaní, keďže tento zástupca už bol náležite oboznámený s problematikou predmetného sporu.“¹⁷

2.2 Predžalobná výzva

Asi jednou z najväčších kontroverzií v rámci rozhodovania o výške trov konania je práve rozhodovanie o nároku na náhradu trov konania za úkony právnej služby predžalobnej výzvy. Ako sme si spomínali vyššie v texte, už za čias pôvodnej právnej úpravy neexistovala rozhodovacia konzistentnosť pri priznávaní predmetného nároku. Prijatím Civilného sporového poriadku a jasným definovaním trov konania s ohľadom na časové hľadisko sa mala táto nekonzistentnosť odstrániť a vzhľadom na zmenu spôsobu rozhodovania o trovách konania, kedy o nároku na náhradu trov konania rozhoduje sudca v rozhodnutí, ktorým sa konanie končí a o výške nároku rozhoduje vyšší súdny úradník samostatným uznesením, sa mali pravidlá rozhodovania jasne nastaviť. Opak sa stal pravdou. Už od počiatku panuje názorová nejednotnosť. Názorová línia, ktorá zastáva priznávanie takto uplatneného nároku náhrady trov konania, vychádza z tvrdenia, že ide o účelne vynaložený úkon, ktorým strana (žalobca) sa pokúsil o mimosúdne vyriešenie sporu a pre neochotu protistrany (žalovaného) vyriešiť spor mimosúdne, je férové, aby náhradu za vynaloženú odmenu pre advokáta znášal žalovaný v rámci náhrady trov konania. Opozičná názorová línia však jasne vychádza z dikcie zákona a pri gramatickom a teleologickom výklade ustanovení zákona striktnie odmietajú priznávať tento nárok. Autor uvádza, že uvedené názorové odlišnosti sú spôsobené aj novozavedeným spôsobom rozhodovania o trovách konania. Podľa pôvodnej úpravy pri takto nejednotnej súdnej praxi by bolo otázkou času, kedy by sa takáto sporná otázka dostala pred Najvyšší súd Slovenskej republiky, ktorý by predmetný rozkol vyriešil. Keďže súčasná koncepcia rozhodovania o trovách konania v podstate neopúšťa okruh súdu prvej inštancie, je prakticky nemožné v tejto otázke zaujať jednotné zaväzujúce stanovisko. My sa pokúsime uvedený názorový rozkol zodpovedať sami.

Úvodom je potrebné konštatovať, že gramatický a rovnako tak teleologický výklad § 251 jasne definuje trovy konania. V tomto kontexte bude pre nás kľúčové práve časové hľadisko. Nemožno spochybňovať vznik daného úkonu, ku ktorému došlo práve v čase pred začatím konania vo veci samej¹⁸ a teda v zmysle uvedeného výkladového postupu takýto nárok nemožno považovať za nárok priznateľný v rámci náhrady trov konania. Takýto postup súdu, kedy by náhradu za predmetný úkon v rámci náhrady trov konania nepriznal nemožno považovať za postup, ktorým by bolo porušené právo na súdnu ochranu. K uvedenému záveru dospel aj Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý konštatoval – „Záver o tom, že predžalobná výzva nebola vykonaná počas konania, nemožno považovať za extrémne nelogický, keďže je výsledkom gramatického a teleologického výkladu jasne vyjadrenej zákonnej kategórie. Nepriznanie odmeny a náhrad za úkon právnej služby – predžalobnú výzvu podľa § 13a ods. 1 písm. d) advokátskej tarify nie je zjavný právny omyl pri výklade § 251 Civilného sporového poriadku, a preto nepredstavuje porušenie základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky“¹⁹. Na druhej strane však vyvstáva otázka, ak má žalobca reálny záujem na vyriešení sporu mimosúdnu cestou,

¹⁷ Uznesenie NS SR sp. zn. 6Cdo 125/2011 zo dňa 20.11.2011

¹⁸ Analógiu voči nároku na náhradu úkonov právnej služby prípravy a prevzatia zastupovania tu v zásade nemožno uplatniť z dôvodu, že kým úkon príprava a prevzatie zastupovania je úkon ktorý bezprostredne a priamo smeruje k podaniu žaloby, resp. pri zastúpení advokátom bez tohto úkonu žalobu ako takú nemožno podať, podanie predžalobnej výzvy je dobrovoľným, žalobu nepodmieňujúcim úkonom (výnimku tvorí podanie návrhu na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní v spotrebiteľských veciach - § 3 ods. 5 písm. d) zák. č. 307/2016 Z.z. o Upomínacom konaní)

¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 60/2022 z 10. februára 2022

predžalobná výzva je v zásade jedným z najefektívnejších prostriedkov na dosiahnutie tohto cieľa. Bolo by preto spravodlivé, aby žalobca v prípade úspechu v spore nemusel znášať náklady spojené s poskytnutím právnej služby. Zákon však pamätá aj na takúto situáciu, avšak nie vo forme procesného nároku vo forme náhrady trov konania. Občiansky zákonník definuje príslušenstvo pohľadávky ako úroky, úroky z omeškania, poplatok z omeškania a náklady spojené s jej uplatnením²⁰. Práve predžalobnú výzvu môžeme bez akýchkoľvek pochybností zaradiť medzi náklady spojené s uplatnením pohľadávky. Ak by si teda žalobca uplatnil predžalobnú výzvu ako príslušenstvo pohľadávky vo forme nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, súd by mu mal priznať uvedený nárok. Samozrejme, posúdenie dôvodnosti takého úkonu je výlučne vecou posúdenia súdu.

Autor sa stretol aj názorom, že pokiaľ vyhláška o advokátskej tarife upravuje úkon predžalobnej výzvy ako úkon právnej služby, za ktorý advokátovi patrí náhrada, musí byť náhrada uvedeného úkonu priznaná v rámci nároku na náhradu trov konania. Uvedené tvrdenie je absolútne právne irelevantné. Vyhláška o advokátskej tarife nie je vykonávacím predpisom Civilného sporového poriadku, preto jej ustanovenia nemôžu dopĺňať ustanovenia procesného kódexu. „Na tomto závere nemenia nič ani nepraktické a súdy vrátane ústavného súdu zaťažujúce konštrukcie podzákonného predpisu – vyhlášky o odmenách a náhradách advokátov

za poskytovanie právnych služieb, ktorých účelom nie je bližšie upraviť široké kategórie § 251

Civilného sporového poriadku, ale tak, ako to stanovuje splnomocňujúci § 83 zákona o advokácii upraviť podrobnosti o výške odmeny a náhrad advokátov (podobne III. ÚS 642/2021, bod 19). Komplikovaná úprava toho, na akú odmenu a náhradu má advokát nárok proti klientovi, však nie je úpravou toho, či táto odmena a náhrada je či už preukázaná, účelná, vznikla v konaní alebo súvisí s uplatňovaním alebo bránením práva. V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že ministerstvo spravodlivosti ani nemá právomoc vydať vykonávací predpis k § 251 Civilného sporového poriadku, keďže podľa § 466 Civilného sporového poriadku všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo spravodlivosti, ustanoví podrobnosti o vedení súdneho spisu a súdnych registrov, zázname z procesných úkonov, zápisnici o procesných úkonoch a o dožiadaní.²¹“

Záver

Je na mieste konštatovať, že proces rozhodovania o nároku na náhradu trov konania nie je jednoduchý a vôbec nie jednoznačný v reáliách slovenského súdnictva. Z príspevku ako takého však vyplynula verifikácia v úvode stanovenej hypotézy - úspešná strana v spore má nárok na náhradu všetkých nákladov, ktoré jej vznikli nie len v konaní, ale aj v súvislosti s konaním v ktorom sa domáha ochrany svojich subjektívnych práv. Hoci nárok na náhradu trov konania za poskytnuté úkony právnych služieb, ktoré advokát klientovi (strane sporu) poskytol v čase pred začatím súdneho konania, nemajú jednotný právny základ ich priznávania, v zmysle článku prezentovaných záverov je možné spravodlivo očakávať ich náhradu. Kým náhradu za úkon – príprava a prevzatie zastúpenia možno požadovať v rámci náhrady trov konania, ako procesný nárok, pretože ide o úkon ktorý priamo a bezprostredne súvisí so začatím konania, úkon predžalobnej výzvy má v rámci jeho priznania ako nárokovateľnej náhrady charakter nákladu spojeného s uplatnením pohľadávky podľa Občianskeho zákonníka, teda bude mať v tomto kontexte hmotnoprávny charakter. Dôležitá je

²⁰ § 121 ods. 3 zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

²¹ Bližšie pozri bod 9. Uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 60/2022 z 10. februára 2022

však skutočnosť, že strana úspešná v spore má mať nárok na náhradu všetkých účelne vynaložených trov.

Zoznam použitých zdrojov

- FIACAN, I., KEREČMAN, P., BARICOVÁ, J., HELLENBART, V., SEDLAČKO, F. a kol. Vyhláška o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb (advokátska tarifa). Komentár. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2015, 224 s. ISBN: 978-80-89603-34-3
- HORVÁTH, E. Zákon o súdnych poplatkoch. Komentár. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, 265 s. ISBN: 978-80-8168-044-1
- MAGOČOVÁ, B. Trovy súdneho konania – Judiaktúra. Žilina : Eurokódex, 2021, 601 s. ISBN: 978-80-8155-103-1
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. Zn. 6MCdo 9/2013
- Rozhodnutie NS SR sp. zn. 6Cdo 125/2011 zo dňa 20.11.2011
- Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 60/2022 z 10. februára 2022
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Komentár. Praha : C.H. Beck, 2022, 1752 s. ISBN : 978-80-7400-909-9
- Vyhláška ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb
- Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
- Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnom poplatku a o poplatku za výpis z registra trestov
- Zákon č. 99/1964 Zb. Občiansky súdny poriadok

NEEXISTUJÚCI DOHLAD NAD ROZHODCOVSKÝM SÚDNICTVOM?

NIEKOĽKO ÚVAH NAD ODMIETANÍM PRÁVOMOCI ORGÁNMI ALTERNATÍVNEHO RIEŠENIA SPOROV

doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD

ČOLLÁK & PARTNERI advokátska kancelária s.r.o.,
konateľ - advokát
jaroslav.collak@ak-kosice.sk

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Katedra občianskeho práva
jaroslav.collak@upjs.sk

Slovenský futbalový zväz, Komora SFZ pre riešenie sporov
predseda
jaroslav.collak@futbalsfz.sk

Abstrakt

V predkladanom príspevku autor poukazuje na nemožnosť subjektov práva brániť sa voči odmietaniu právomoci alternatívnych orgánov na riešenie sporov - konkrétne rozhodcovských súdov - na základe procesného následku (možného) nesprávneho posúdenia existencie právomoci arbitráže. Právo na prístup k súdnej a inej právnej ochrane v zmysle čl. 46 Ústavy je množinou, v ktorej sa bezpochyby nachádza aj rozhodcovské súdnictvo, bez ohľadu na jeho súkromnoprávny, či zmluvný charakter.

Abstract

In the presented article, the author points out the non existence (absence) of subjects of law to defend their rights and status against the rejection of authority of alternative bodies for the resolution of disputes - namely arbitration - based on the (possible) procedural consequence of a (possible) incorrect judgement of the existence of procedural authority of arbitration to run a trial. The right to access to judicial and other legal protection pursuant to Art. 46 of the Constitution is a set - in which, without any doubt, the arbitration court is also located, regardless of its private law or contractual nature.

Kľúčové slová: rozhodcovské konanie, prieskum, dohľad, všeobecné súdnictvo, odmietanie právomoci, denegatio iustitiae.

Keywords: arbitration, supervision, judiciary, denial of jurisdiction, denagatio iustitiae.

I. ÚVOD:

**"Poukázať na neznáme v oblasti práva znamená
potvrdenie snahy o hľadanie spravodlivosti tam,
kde spravodlivosť pasívitou zákonodarcu - nie je"**

„Súd môže, ba dokonca sa musí od doslovného znenia právneho textu odchýliť v prípade, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov (čl. 152 ods. 4 Ústavy SR). V takýchto prípadoch sa musí zároveň vyvarovať svojvôle (arbitrážnosti) a svoju interpretáciu právnej normy musí založiť na racionálnej argumentácii.“¹ Pri predslove k predkladanému príspevku ma nemohla napadnúť iná sentencia, ako je rokmi osvedčené tvrdenie: v jednoduchosti je krása. Druhá myšlienková línia, ktorá ma napadla sa niesla v duchu obsahu, že príspevky vystupujúcich či autorsky aktívnych účastníkov odborných či vedeckých konferencií (akou bezpochyby medzinárodná vedecká konferencia Košické dni súkromného práva pod gesciou "košickej občianskoprávnej ekipy" tímu profesora Vojčíka) je, že by okrem svojej existencie mali zanechať istý **odkaz**. Tretia myšlienková línia sprevádzajúca tvorbu predkladaného textu znie, že prínosné v zmysle de lege ferenda nemôže opakovať známe, a že citačná hystéria odborných a vedeckých príspevkov nie je vždy nálepkou na krvácajúce rany právneho poriadku. **Nálepkou a liečivom na krvácajúce rany právneho poriadku je rozumná myšlienka, ktorá v ideálnom prípade nájde oporu v rozumnom decíznom orgáne, pretože spoliehať sa na pero zákonodarcu - ako môžeme vidieť - je stále viac a viac obtiažne.**

Aj z uvedeného dôvodu skonštatujem hneď na úvod, to čo mám skonštatovať v závere, a teda: príspevok upozorní na **vzájomný vzťah arbitráže a všeobecného súdnictva**. In medias res skonštatujem, že poukáže na takzvanú **problematiku "negatívneho kompetenčného rozhodnutia" rozhodcovských súdov**.

Potenciálnym čitateľom a adresátom tohto príspevku sa rovnako - hneď na úvod - ospravedlňujem za nasledovné: formát predkladaného príspevku sa nebude niesť v znamení citovania stavu de lege lata, to s istou nádejou v predporozumenie procesualisticky a inak zdatného účastníka konferencie, či adresáta zborníka. Na druhej strane možno konštatovať, že tak ako je súdne konanie normované - a má byť aj poskytované či vedené - paradigmou hospodárnosti, využívaním oprávnení súdu v zmysle arbitrážneho poriadku - tak predkladaný príspevok bude hutným vyjadrením názorov a odborných postulátov jeho autora na predkladanú tému.

Ak má byť predslov aj pútavou pozvánkou, v znamení lacného klišé uvediem, že vlastným obsahom príspevku identifikujeme medzeru v zákone, či mlčanie zákonodarcu. Odborná verejnosť iste súhlasí, že predmetný jav, nielen v procesnom, ale aj hmotnom práve je javom zriedkavým, pričom ak na mlčanie zákonodarcu reagoval explicitne iba kolektív prípravy procesných kódexov z roku 2016 pod vedením profesora a môjho osobného priateľa - Mareka Števéčka², potom je aj predmetná a nami citované "aristotelovské" analgetikum zákonodarcovho ticha, myslíme si, že návodom na riešenie zásadného procesnoprávneho problému, ktoré veríme že - priblíži predkladaný príspevok a jeho vlastný obsah.

¹ ÚSSR, sp. zn. III. ÚS 341/07 zo dňa 1. júla 2008.

² Čl. 4 CSP: Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci. Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej vedy a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

II. JADRO:

Arbitrabilita rozhodcovského súdництва a rozhodcovských súdov je odbornej verejnosti známa, čo sa o vedomosti najvyšších súdnych autorít ohľadne orgánov alternatívneho riešenia sporov (bohužiaľ) - nedá konštatovať³. Objektívnu arbitrabilitu rozhodcovského súdництва je zadefinovaná právomoc rozhodcovského súdництва, pričom rozhodcovské súdnictvo v zmysle jeho zákonnej úpravy⁴ je nevyhnutné zaraďovať medzi tie decízne systémy - konkurujúce systému všeobecného súdництва - ktoré bezpochyby spadajú pod ústavnoprávny a procesualisticky bazálny pojem "iná právna ochrana" s nevyhnutným odkazom na čl. 46 Ústavy. Zaradenie rozhodcovského súdництва pod inú právnu ochranu je nevyhnutné aj vtedy, ak sa optika komentujúceho obmedzí konštatáciu **rýdzo súkromnoprávneho charakteru arbitráže**, ktorá je podporovaná optikou možnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj len "ÚSSR") preskúmať postupy a rozhodnutia rozhodcovských súdov⁵. Právny základ rozhodcovského súdництва ako decízneho orgánu s právomocou prejednať a rozhodnúť objektívne arbitrabilný spor má samozrejme zmluvný charakter a dá sa konštatovať, že aj charakter konania pred rozhodcovským súdnictvom má zmluvnú podstatu. Procesnoprávny rámec konania pred rozhodcovskými súdmi sa riadi ZoRK, teda komplexnou zákonnou úpravou, čo radí rozhodcovské súdnictvo medzi tie typy decíznych systémov, ktoré sú mimo sústavy všeobecného súdництва upravené zákonodarcom pro procesnoprávnej stránke komplexne. Zákonodarcu súčasne v zmysle ZORK explicitne upravuje ich zriaďovanie, pričom medzi oprávnené subjekty zaraďuje už len úzky okruh subjektov⁶. Súbeh právomoci rozhodcovského súdництва a súdov všeobecnej sústavy súdництва upravuje ďalší zákonný predpis, ktorým je zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj len "CSP").

Na základe uvedeného možno prijať čiastkový záver, že (i) ak sa subjekty práva (ii) súkromnoprávnou iniciatívou a v zmysle (ii.i) zákonnej licencie a (ii.ii) zmluvnej slobody (iii) rozhodcovskou doložkou či (iv) rozhodcovskou zmluvou (v) podriadia pod právomoc rozhodcovského súdu, potom je následkom, že im z uvedeného vyplýva (vi) právo - nárok na to, aby ich spor (vii) aj bol prejednaný predmetným rozhodcovským súdom. Dôvodov, ergo causou predmetného podriadenia sa pod právomoc rozhodcovského súdництва môže byť viacero, prirodzene sa môže jednať o dôvody spoločenské, sociologické, ekonomické, či akokoľvek subjektívne iné. Cum grano salis možno konštatovať, že podriadenie sa subjektov práva pod právomoc konkrétneho rozhodcovského súdu **môže mať aj len jediný zámer - vylúčenie právomoci všeobecného súdництва**. Strany si jednoducho môžu nepriať, aby ich spor bol prejednávaný súdom všeobecnej sústavy súdництва, na princípoch verejnosti a verejnej kontroly priebehu, obsahu a spôsobu rozhodnutia konkrétneho sporu. Do kazuistických detailov nie je nutné zachádzať.

Neuralgickým bodom všetkých nasledujúcich a aj súvisiacich úvah je referenčné kritérium, na základe ktorého sa rozhodne ako má byť, či bude vyriešená - dnes nevyriešená (nielen) procesualistická problematika, o ktorej pojednáva tento príspevok. Referenčným prvkom je, či subjektu práva vzniká rozhodcovskou zmluvou alebo rozhodcovskou doložkou

³ Bližšie pozri: NSSR, sp. zn. 1 SKomp/38/2022, kritika aj tu: dostupné online: <https://ak-kosice.sk/collak-partneri-alternativne-riesenie-sporov/> alebo tu: <https://www.lexforum.sk/752> (navštívené dňa 22. februára 2024).

⁴ zákon č. 244/2002 Z.z.

⁵ Ústavný súd Slovenskej republiky nemá právomoc rozhodovať o sťažnostiach proti postupu alebo rozhodnutiam rozhodcovských súdov (Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PLz. ÚS 5/2015 z 18. novembra 2015)

⁶ Národné športové zväzy, Slovenský olympijský a športový výbor a komory zriadené zákonom.

inkorporovanou do súkromnoprávneho vzťahu nárok na prejednanie veci rozhodcovským súdom.

Bez ohľadu na právne vákuum rozoberanej problematiky, o ktorej pojednáme v ďalšom texte uvádzame, že zastávame názor, že ak sa subjekty práva podriadia pod decízny systém rozhodcovského súdnictva, získavajú tým nárok na to, aby ich spor prejednal a - v prípade celistvého procesného vývoja v štandardnej arbitrážnej štruktúre - rozhodol nimi zvolený rozhodcovský súd.

II.1. JADRO PRÍSPEVKU AKO POZVÁNKA K ZÁVERU?

Ak sa udialo všetko tak, ako o tom v procesnoprávnom význame hovoril predložený príspevok doposiaľ, a teda ak je podpísaná rozhodcovská zmluva, alebo do iného právne relevantného dokumentu či právneho úkonu inkorporovaná rozhodcovská doložka v zmysle ZoRK, potom v prípade vzniku sporu konkrétny rozhodcovský súd má daný spor povinnosť prejednať.

Procesnoprávne súvislosti posudzovania právomoci v zmysle ZoRK hovoria nasledovné⁷:

- **Rozhodcovský súd je oprávnený rozhodnúť o svojej právomoci vrátane námietok týkajúcich sa existencie alebo platnosti rozhodcovskej zmluvy. Ak dospeje k záveru, že nemá právomoc rozhodovať vo veci samej, uznesením rozhodcovské konanie zastaví.**
- Účastník rozhodcovského konania, ktorý chce **uplatniť námietku nedostatku právomoci rozhodcovského súdu** pre neexistenciu alebo neplatnosť rozhodcovskej zmluvy, môže tak urobiť v rozhodcovskom konaní najneskôr pri prvom úkone vo veci samej. Toto časové obmedzenie neplatí pre námietku neplatnosti rozhodcovskej zmluvy zakladajúcej sa na tom, že o veci nemožno rozhodovať v rozhodcovskom konaní, alebo, že vo veci má byť rozhodované podľa osobitného zákona; 1a) túto námietku možno uplatniť až do skončenia ústneho pojednávania, pri písomnom konaní až do vydania rozhodcovského rozsudku. Námietku, že sporná otázka prekračuje právomoc rozhodcovského súdu, musí účastník rozhodcovského konania uplatniť najneskôr vtedy, keď sa počas rozhodcovského konania o tejto otázke dozvie.
- Rozhodcovský súd môže pripustiť uplatnenie námietky nedostatku právomoci, ak omeškanie účastníka rozhodcovského konania pri uplatnení tejto námietky je spôsobené príčinou, ktorú rozhodcovský súd považuje za dostatočnú.
- **Ak rozhodcovský súd rozhodne, že má právomoc rozhodovať, rozhodne o námietke podľa odseku 2 rozhodcovským uznesením alebo, ak sa účastníci nedohodli inak v rozhodcovskom rozsudku. Ak rozhodcovský súd rozhodne rozhodcovským uznesením, že má právomoc rozhodovať, účastník rozhodcovského konania, ktorý námietku podal, môže do 30 dní po doručení predbežného rozhodnutia podať návrh na súd, aby o námietke rozhodol.** Proti rozhodnutiu súdu o zamietnutí námietky nie je prípustný opravný prostriedok. Rozhodcovský súd môže počas rozhodovania o námietke pokračovať v rozhodcovskom konaní a vydať rozhodcovský rozsudok.
- Ak rozhodcovský súd zistí, že vo veci má byť rozhodované podľa osobitného zákona, 1a) konanie zastaví.

Z prvého a zvýrazneného procesného pravidla vyplýva, že ak rozhodcovský súd zistí, že nemá právomoc, uznesením konanie zastaví, z čoho vice versa vyplýva, že ak zistí, že

⁷ Na tomto mieste uvádzam autorské ospravedlnenie za citáciu zákonného textu, ale považoval som to za nevyhnutné.

právomoc má, spor má povinnosť prejednať a rozhodnúť. Pripomeňme, že rozhodca je osoba s povinnosťou konať a rozhodovať - ergo posudzovať relevantné procesné otázky v konkrétnej veci - s odbornou starostlivosťou⁸. Vada rozhodovacieho procesu rozhodcu, ktorá sa môže udiť, bude logicky porušením tejto povinnosti, hoci - aj uvedený záver má slabé miesta, ku ktorým sa vyjadríme v ďalšom texte o prípadnej zodpovednosti rozhodcovského súdu za škodu spôsobenú vadným rozhodnutím.

Bez ohľadu na to, čo môže znamenať posudzovanie právomoci rozhodcovským súdom uvedme, že je možné aby rozhodcovský súd vykonal nasledovné rozhodovacie procesy:

- **zistenie právomoci konať --> konanie**

Na tomto mieste pripomeňme, že danosť právomoci konať môže byť rozhodcovským súdom zjudikovaná aj na základe povinnosti rozhodnúť o námietke strany konania o nedostatku právomoci rozhodcovského súdu, kedy o tejto námietke rozhodne uznesením - pričom - toto uznesenie je napadnuteľné na súde všeobecnej sústavy súdnictva.

- **zistenie nedostatku právomoci konať --> zastavenie konania a vydanie súvisiaceho uznesenia o zastavení konania**

Vychádzajme z premisy, že rozhodcovský súd sa pri posúdení svojej právomoci môže zmýli, teda rozhodcovský súd môže danosť právomoci prejednať sporu posúdiť po vecnej stránke nesprávne. **Omyl o danosti právomoci rozhodcovského súdu konať vo veci však môže mať dvojaký - procesnoprávny a (dovoľíme si tvrdiť) aj ústavnoprávny charakter.** Prvou možnosťou je, že (i) si rozhodcovský súd privlastní právomoc, ktorá mu nikdy nepatrila a nemohla patriť, pričom dôvodov môže byť viacero - napr. nedostatky rozhodcovskej zmluvy, rozhodcovskej doložky, objektívne non-arbitrabilný spor a pod. Druhou variáciou je, že rozhodcovský súd uznesením konanie zastaví, pretože identifikuje nedostatok svojej právomoci - ale urobí to chybné, teda po vecnej stránke sa v tejto otázke zmýli.

Predkladaný príspevok a úvahy autora jeho riadkov v tomto momente obsahujú 1349 slov a blížia sa ku kontextom už uvádzaného neuralgického bodu predkladaného procesnoprávneho, a dovoľíme si tvrdiť, že aj ústavnoprávneho problému. **Aké sú možnosti obrany subjektov práva, ak rozhodcovský súd v svojom rozhodovacom procese učiní zásadnú vadu, a vadne skonštatuje svoju právomoc, alebo vadne skonštatuje nedostatok svojej právomoci?** Pre účely objektívneho výskumu uvedme, že nedostatok právomoci môže rozhodcovský súd judikovať aj účelovo, a teda v prípade, ak sa jednoducho nebude chcieť objektívne arbitrabilnou vecou, v ktorej má právomoc konať a jeho právomoc nie je vylúčená vadou rozhodcovskej doložky alebo zmluvy - zaoberať.

Pri vadnosti a vecnej nesprávnosti skonštatovania danosti právomoci rozhodcovského súdu prejednať spor tam, kde ju rozhodcovský súd nemal, právny poriadok ponúka riešenie, a to v podobe procesnoprávnej úpravy žaloby na zrušenie rozhodcovského rozsudku - teda meritórneho rozhodnutia veci samej v rozhodcovskom konaní, s jej procesnoprávnym smerovaním do systému civilného sporového súdnictva. Dôvody na podanie žaloby ZoRK upravuje nasledovne:

⁸ Kto prijme funkciu rozhodcu, zaväzuje sa, že ju bude vykonávať nestranne a s odbornou starostlivosťou tak, aby bola zabezpečená spravodlivá ochrana práv a oprávnených záujmov účastníkov a aby nedochádzalo k porušovaniu ich práv a právom chránených záujmov a aby sa práva na ich úkor nezneužívali. Rozhodca je tiež povinný pri výkone svojej funkcie konať a rozhodovať bez zbytočných prietáhov.

- Tuzemský rozhodcovský rozsudok môže byť zrušený príslušným súdom len na základe žaloby účastníka rozhodcovského konania podanej proti druhému účastníkovi rozhodcovského konania, ak
 - účastník rozhodcovského konania preukáže, že
 - nemal spôsobilosť uzavrieť rozhodcovskú zmluvu, rozhodcovská zmluva nebola uzavretá v súlade s právnym poriadkom, podľa ktorého sa na základe dohody zmluvných strán mala rozhodcovská zmluva uzavrieť, alebo že takáto dohoda nebola uzavretá, podľa právneho poriadku Slovenskej republiky,
 - nebol riadne upovedomený o ustanovení rozhodcu, o rozhodcovskom konaní alebo že mu nebolo umožnené sa zúčastniť na rozhodcovskom konaní,
 - **rozhodcovským rozsudkom sa rozhodol spor, pre ktorý nebola uzatvorená rozhodcovská zmluva, alebo ktorý nie je v medziach rozhodcovskej doložky,** alebo že rozsudok prekračuje dosah dohovoru o rozhodcovi alebo dosah rozhodcovskej doložky; ak ale môžu byť časti rozhodcovského rozsudku vo veciach podrobených rozhodcovskému konaniu oddelené od častí rozsudku pojednávajúcich o veciach, ktoré nie sú mu podrobené, súd zruší rozhodcovský rozsudok len v dotknutej časti,
 - rozhodcovský súd nebol ustanovený, rozhodcovské konanie neprebiehalo spôsobom dohodnutým účastníkmi rozhodcovského konania alebo že sa táto dohoda neuzavrela, ak ustanovenie rozhodcovského súdu alebo priebeh rozhodcovského konania bol v rozpore s ustanoveniami tohto zákona, ak tieto skutočnosti mohli mať vplyv na rozhodnutie vo veci samej alebo
 - súd zistí, že sú dôvody, pre ktoré by boli odopreté uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku aj bez návrhu účastníka podľa § 50 ods. 2 tohto zákona.
- Súd v konaní o žalobe na zrušenie rozhodcovského rozsudku vždy preskúma, či sú dôvody na zrušenie rozhodcovského rozsudku podľa odseku 1 písm. b).
- Ak podá účastník rozhodcovského konania žalobu na príslušnom súde, napadnutý rozhodcovský rozsudok zostáva právoplatný. Súd, ktorý rozhoduje o žalobe, môže na návrh účastníka konania vykonateľnosť rozhodcovského rozsudku odložiť.
- Na dôvody zrušenia rozhodcovského rozsudku podľa odseku 1 písm. a) súd neprihliadne, ak ich účastník nenamietal v konaní pred rozhodcovským súdom v lehote na to ustanovenej, inak bez zbytočného odkladu.
- Žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku možno podať v lehote 60 dní odo dňa doručenia rozhodcovského rozsudku účastníkovi rozhodcovského konania, ktorý podáva žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku. Ak účastník rozhodcovského konania požiadal o opravu rozhodcovského rozsudku podľa § 36, lehota začína plynúť od doručenia rozhodnutia o oprave rozhodcovského rozsudku.

Dôležitým je však aj procesnoprávny následok, ktorý normuje ZoRK v podobe prípadného zrušenia rozhodcovského rozsudku všeobecným súdom

- Ak súd zruší rozhodcovský rozsudok z dôvodov neplatnosti rozhodcovskej zmluvy alebo **nemožnosti riešiť predmet sporu v rozhodcovskom konaní, pokračuje v konaní vo veci v rozsahu uvedenom v žalobe alebo v rozsahu uvedenom vo vzájomnej žalobe.**

- Ak súd zruší rozhodcovský rozsudok z iného dôvodu, ako je uvedený v texte vyššie, rozhodcovská zmluva zostáva v platnosti. Rozhodcovia zúčastnení na zrušenom rozhodcovskom rozsudku sú z nového prerokovania a rozhodnutia veci vylúčení. Ak sa účastníci konania nedohodnú inak, budú noví rozhodcovia ustanovení podľa § 8.

Zákonná úprava teda vychádza z prezumpcie pokračovania "non arbitrabilnej veci" rozhodnutej rozhodcovským súdom na súde všeobecnej sústavy súdnictva ako sporu v zmysle CSP, to na základe procesnoprávneho rozhodnutia spočívajúceho v zrušení rozhodcovského rozsudku. Prirodzene, predmetná prezumpcia je prelomiteľná procesnou aktivitou strán tohto sporu, a dokonca - len jednou stranou - a to žalobcom. Nemožno v zmysle uvedeného zabúdať na to, že dominus litis, teda žalobca, ktorý by si pokračovanie sporu na súde všeobecnej sústavy súdnictva neprial, by pokračovanie v konaní prirodzene mohol vylúčiť späťvzatím žaloby. Na základe uvedeného možno tvrdiť, že

Dôležité je ale uviesť, že ZoRK neponúka žiadne riešenie v prípade, ak rozhodcovský súd vyhodnotí, že nemá právomoc konať vo veci - hoci vecne nesprávne, teda v prípade, ak právomoc mal a mal konať, ale z akýchkoľvek iných dôvodov rozhodol o zastavení rozhodcovského konania uznesením. V zmysle ZoRK je aktuálna nenapadnuteľnosť takéhoto uznesenia. Skutočnosť, že pri výklade právnych noriem sa nemožno obmedziť len na ich strohý gramatický výklad potvrdzuje aj Ústavný súd Českej republiky, ktorý vo viacerých svojich rozhodnutiach odkazuje na to, že gramatický, resp. jazykový výklad predstavuje iba prvotné priblíženie sa k aplikovanej právnej norme, a je tak iba akýmsi východiskom pre objasnenie jej zmyslu a účelu, pričom súčasne zdôrazňuje, že mechanická aplikácia neuvedomujúca si, a to buď úmyselne alebo v dôsledku nevzdelanosti, zmysel a účel právnej normy, vytvára z práva nástroj odcudzenia a absurdity⁹.

Argument, ktorý hovorí o tom, že danú situáciu nie je možné procesnoprávne riešiť, pretože optikou čl. 46 Ústavy nemožno prinútiť súkromnoprávny subjekt akým je rozhodcovský súd prejednať spor, ako ho raz nechce prejednať¹⁰ aj ak vecne nesprávne odmieta svoju právomoc jednoducho (musím ako autor týchto riadkov) je nevyhnutné zásadne odmietnuť. Táto argumentácia je redukciou vnímania výsostne statusu postavenia a charakteru rozhodcovského súdu, bez väzby na postavenie subjektov práva a zo samotného podriadenia sa pod právomoc rozhodcovského súdu plynúce subjektívne - a ústavné práva - v konkrétnom prípade s právom na inú súdnu ochranu. Podľa môjho názoru je nutné zásadne odmietnuť všetky variácie argumentácie, ktoré hovoria o tom, že rozhodcovské súdnictvo¹¹ nie je možné podriaďiť pod čl. 46 Ústavy, pretože to nie je z hľadiska decíznych systémov a ich systematiky vecne správna konštatácia. Rozhodcovské súdnictvo je prejavom inej právnej ochrany, pričom ide o decízny orgán, ktorý je explicitne predvídaný zákonnou úpravou v zmysle ZoRK.

S uvedeným názorovým vývojom súvisí teda nasledujúca procesnoprávna situácia a to, že ak zákonná úprava možnosti napadnutia výsledku rozhodcovského konania normuje iba možnosť napadnutia rozhodcovského rozsudku, potom sme týmto identifikovali medzeru zákona - a mlčanie zákonodarcu. Tá spočíva v nemožnosti napadnutia uznesenia, ktorým rozhodcovský súd vecne nesprávne vyhodnotí danosť svojej právomoci a ktorý vydá súvisiace uznesenie o zastavení konania.

⁹ ÚSČR, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

¹⁰ Bližšie pozri: <https://www.lexforum.sk/752> (diskusia) - dostupné online.

¹¹ Prípadne aj ďalšie alternatívne orgány na riešenie sporov.

III. ČO AK?

Pre účely odborného diskurzu predkladanej témy a pre účely celistvosti výskumu predkladaného textu vychádzajme z nasledujúcej variácie: čo ak by sa stalo, že účastník rozhodcovského konania napadne uznesenie o zastavení konania na súde všeobecnej sústavy súdnictva v zmysle CSP v súdnom systéme sporového súdnictva? **Právny formalista uvedie, že ZoRK takú žalobu neupravuje, na čo oponent uvedie, že ustanovenie § 137 CSP aj jeho demonštratívny charakter takú žalobu nevylučuje, a jej prejednanie garantuje po procesnoprávnej stránke garantuje zákaz denegatio iustitiae**, pričom si dovoľíme zacytovať jeho explicitné znenie v zmysle z.č. 757/2005 Z.z.

- Súd rozhoduje o tom, či vec predložená súdu patrí do právomoci súdu.
- Súd nemôže vysloviť, že vec nepatrí do právomoci súdu, ak ju nemôže postúpiť na konanie a rozhodnutie inému orgánu verejnej moci.

Záver o interpretácii a uplatňovaní právnych noriem vo vzájomnej príčinnej súvislosti sa nepochybne vzťahuje nielen na ústavné normy, ale aj na právne normy obsiahnuté v právnych predpisoch nižšieho stupňa právnej sily, teda aj na právne normy obsiahnuté v zákonoch. Zároveň zo zásady ústavne konformného výkladu a uplatňovania právnych predpisov explicitne vyjadrenej v čl. 152 ods. 4 ústavy vyplýva aj požiadavka, aby všetky orgány verejnej moci vykladali a uplatňovali zákony (zákonné normy) v súlade s obsahom a účelom dotknutých ústavných noriem¹². Povinnosť súdu nachádzať právo tak podľa citovaného názoru neznamena len vyhľadávať priame a výslovné pokyny v zákonnom texte, ale tiež povinnosť zisťovať a formulovať, čo je konkrétnym právom i tam, kde ide o interpretáciu abstraktných noriem a ústavných zásad¹³.

Opäť vyjadrujem autorské presvedčenie, že túto **žalobu na vecné zrušenie rozhodcovského negatívneho uznesenia o právomoci, teda zastavenia rozhodcovského konania nebude súd všeobecnej sústavy súdnictva právomocný odmietnuť**. Možná a "opačná" argumentácia o tom, že predmetná žaloba nie je potrebná pretože spor je prejednatelný na súde všeobecnej sústavy súdnictva na základe procesnoprávnej úpravy CSP sa opiera o ustanovenie § 6 CSP, ktoré znie:

- Ak súd na námietku žalovaného uplatnenú najneskôr pri prvom procesnom úkone zistí, že spor sa má prejednať a rozhodnúť v rozhodcovskom konaní, konanie zastaví.
- Ak bolo konanie zastavené podľa odseku 1 a ak bola v tej istej veci podaná žaloba na rozhodcovský súd do 30 dní od právoplatnosti uznesenia súdu o zastavení konania, zostávajú právne účinky pôvodnej žaloby zachované.
- Ak bolo konanie pred rozhodcovským súdom zastavené pre nedostatok jeho právomoci alebo o nedostatku právomoci rozhodcovského súdu sa rozhodlo v konaní podľa osobitného zákona, zostávajú právne účinky žaloby podanej na rozhodcovský súd zachované, ak bude žaloba podaná do 30 dní od právoplatnosti rozhodnutia rozhodcovského súdu o zastavení rozhodcovského konania alebo od právoplatnosti rozhodnutia súdu o určení, že rozhodcovský súd nemá právomoc.
- Súd na námietku žalovaného neprihliadne a spor prejedná a rozhodne, ak strany vyhlásia, že na rozhodcovskej zmluve netrávajú, alebo ak uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia bolo v Slovenskej republike odopreté. Neprihliadnutie na námietku musí súd odôvodniť v rozhodnutí, ktorým sa konanie končí.

¹² NSSR, sp. zn. 5 Cdo 171/2009.

¹³ ÚSČR, sp. zn. IV. ÚS 1241/12.

- Podľa predchádzajúceho bodu (ods. 1 ustanovenia § 7 CSP) súd postupuje aj vtedy, ak zistí, že spor nemôže byť predmetom rozhodcovského konania alebo že sa rozhodcovský súd odmietol sporom zaoberať.

V tomto smere ja predmetná argumentácia celistvá, a rešpektuje to, že ak sa rozhodcovský súd odmietol vecou zaoberať, tak spor je prejednávateľný v decíznom systéme všeobecného súdnictva. Uvedená argumentačná platforma ale pracuje s **predpokladom (i) vnútenia právomoci súdu všeobecnej sústavy súdnictva na prejednanie sporu, ktorú ale systematicky vytvára ako riešenie (ii) neexistencie povinnosti rozhodcovského súdu prejsť zmluvou či doložkou založený spor - ktorú ako takú odmieta, a to dokonca aj v prípade ak ide o vecne nesprávne odmietnutie právomoci rozhodcovským súdom.**

Ak si uvedomíme, že vyššie citované ustanovenie CSP je vylúčiteľné späťvzatím žaloby, pretože si žalobca nebude priať prejednávať spor v systéme všeobecného súdnictva, potom konštatujeme, že ten istý subjekt nevie objektívne zvrátiť to, že ním a protistranou zvolený rozhodcovský súd sa odmieta (protiprávne) vecou zaoberať. Tento stav subjekty práva, ktoré trvajú na prejednaní sporu rozhodcovským súdom, alebo jeho nástupcom v prípade zrušenia a existencie právneho nástupníctva iného orgánu¹⁴ v zmysle stavu de lege lata nedokážu zvrátiť, pretože zákonodarca na danú situáciu nereaguje. Ako sme uviedli vyššie, takúto žalobu by ale súd všeobecnej sústavy súdnictva podľa nášho názoru nemohol odmietnuť prejsť a dokonca si myslíme, že predmetný stav by mal zvrátiť. Gyarfáš uvádza, že diskusia o možnostiach zrušenia negatívnych kompetenčných rozhodnutí rozhodcovských súdov prebieha aj v iných právnych poriadkoch¹⁵.

IV. ZODPOVEDNOSŤ ROZHODCOVSKÉHO SÚDU ZA ŠKODU?

Možná argumentačná línia, ktorá hovorí o nemožnosti prinútenia arbitráže "vnútiť" jej povinnosť prejednávania a rozhodnutia sporu ak vydala uznesenie o zastavení konania titulom presvedčenia o nedostatku právomoci pracuje s tým, že spor je možné prejsť na súde všeobecnej sústavy súdnictva - pričom potencionálne, rozhodcovský súd môže zodpovedať za škodu.

V tomto prístupe ale vidíme výrazne slabé miesta, pretože podľa nášho názoru nie je možné rozhodcovskému súdu preukázať základné východisko zodpovednosti za škodu, a to porušenie právnej povinnosti, pretože aj ak uvažujeme o následkoch nesprávneho právneho posúdenia danosti právomoci prejsť spor, ide o právne posúdenie, a to ani v prípade vadnosti nemôže zakladať zodpovednosť za škodu.

¹⁴ Typickým predstaviteľom "kvázi" nástupcu zaniknutého rozhodcovského súdu je Komora SFZ pre riešenie sporov, ktorá je právny nástupcom dovtedy existujúceho Rozhodcovského súdu Slovenského futbalového zväzu. Nástupníctvo tohto orgánu alternatívneho riešenia sporov v zmysle ustanovenia § 52 zákona č. 440/2015 Z.z. Zákona o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov je upravené internými predpismi národného športového zväzu, ktorý ako generátor procesných pravidiel môže určovať pravidlá konania pred orgánmi na riešenie sporov, ktorých je zriaďovateľom.

¹⁵ GYARFÁŠ, J: ibidem - lexforum: "Chcel som však najmä upozorniť na to, že táto diskusia prebieha aj v iných právnych poriadkoch. Aktuálne napr. v Holandsku, kde síce zrejme nemajú formálny argument rozdelenia medzi "uznesením" a "rozsudkom" ako u nás, pretože aj negatívne rozhodnutie o právomoci je "award", teda formálne na rovnakej úrovni ako meritórne rozhodnutie. Napriek tomu najvyšší súd možnosť súdneho prieskumu negatívneho rozhodnutia rozhodcovského súdu o právomoci zamietol. Ohľadom zaujímavej kritiky a zhrnutia argumentov za aj proti odkazujem na tento blog: Johannes Hendrik Fahner, Darius Eckenhausen. Asymmetrical Avenues for Annulment – The Continuing Controversy over the Setting Aside of Negative Jurisdictional Decisions. Kluwer Arbitration Blog, January 16, 2024."

V. PRÁVNA ISTOTA AKO VÝCHODISKO A MOŽNOSTI NAJVYŠŠÍCH SÚDNYCH AUTORÍT?

Zdá sa, že vyriešenie predmetnej problematiky čoskoro uvidí bližšie kontúry, pretože ich nevyhnutnosť vyslovil ústavný súd SR v náleze III. ÚS 252/2023, pričom bližšie kontúry konkrétnej prejednávanej veci vysvetlila Hopperová¹⁶:

- "...Argumentáciu zúčastnenej osoby (pozn. žalovaného), podľa ktorej sťažovateľovi nič nebránilo obrátiť sa na všeobecný súd po zastavení rozhodcovského konania so žalobou o plnenie, nemožno vyhodnotiť v neprospech sťažovateľa, keďže dovolaním kritizoval záver okresného súdu a krajského súdu o nedostatku ich právomoci na rozhodnutie o žalobe podanej podľa §40 ods. 1 zákona o rozhodcovskom konaní (ZRK), nie záver rozhodcovského súdu o zastavení rozhodcovského konania.
- Dôvodnosť napokon nemožno priznať ani presvedčeniu zúčastnenej osoby o podnete na podanie dovolania generálneho prokurátora podľa § 458 ods. 1 CSP ako o účinnom prostriedku nápravy.
- Predmetný opravný prostriedok je totiž v dispozícii subjektu odlišného od sťažovateľa a podnet nezakladá nárok podnecovateľa na to, aby generálny prokurátor dovolanie podal.....Niet pochyb, že zastavenie civilného sporového konania, teda jeho procesné ukončenie bez vecného vyriešenia sporu nastoleného žalobou, predstavuje priamy zásah do sféry základného práva na súdnu ochranu i práva na spravodlivé súdne konanie, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je subjektívne procesné právo žalobcu, aby o jeho žalobe súd meritorne rozhodol.....
- Ústavný súd tak vyhodnotil ako dôvodnú sťažnostnú námietku, podľa ktorej napadnuté uznesenie najvyššieho súdu **nedalo žiadnu odpoveď na otázku, prečo napriek argumentom sťažovateľa uvedeným v dovolaní obstoí zastavenie konania o zrušení rozhodcovského rozhodnutia pre nedostatok právomoci súdu.**
- Najvyšší súd napadnutým uznesením materiálne odoprel vyriešiť otázku nastolenú sťažovateľom v jeho dovolaní a tvoriacu predmet dovolacieho konania a nesprávnym uplatnením zákonnej úpravy prípustnosti dovolania odhal sťažovateľovi jeho subjektívne procesné právo na rozhodnutie o merite ním podaného mimoriadneho opravného prostriedku.
- Keďže predmetné subjektívne procesné právo je súčasťou jadra sťažovateľovho základného práva na súdnu ochranu i jeho práva na spravodlivé súdne konanie, ústavný súd rozhodol, že napadnutým uznesením najvyššieho súdu došlo k ich porušeniu.
- Zároveň takto došlo aj k porušeniu sťažovateľovho práva na účinný prostriedok nápravy zaručeného čl. 13 dohovoru, keďže uplatňovanie uvedeného práva musí nadväzovať na aspoň obhájiteľné plnenie (arguable claim) o porušení iného práva

¹⁶ HOPPEROVÁ, M.: Ibidem - lexforum: "Skutkový stav popísaný v uvedenom náleze bol nasledovný: Rozhodcovský súd rozhodcovské konanie zastavil, nakoľko zastával názor, že nie je oprávnený vo veci rozhodovať. Následne žalobca (sťažovateľ) podal žalobu na všeobecné súdy na zrušenie tohto rozhodcovského rozhodnutia o zastavení konania. Toto konanie Okresný súd Bratislava V. uznesením pre nedostatok svojej právomoci takisto zastavil. V nadväznosti na podané odvolanie sťažovateľa bolo zastavujúce uznesenie Okresného súdu Bratislava V. Krajským súdom v Bratislave potvrdené. Sťažovateľ podal v predmetnej veci dovolanie, ktoré bolo Najvyšším súdom SR odmietnuté. Nálezom, na ktorý poukazujem Ústavný súd SR zrušil uznesenie Najvyššieho súdu SR o odmietnutí dovolania a vyslovil k predmetnej otázke tieto (podľa mňa veľmi logické a odôvodnené) právne závery.."

chráneného dohovorom (napr. rozhodnutie vo veci Silver a ostatní proti Spojenému kráľovstvu z 25. marca 1983), čo v sťažovateľovom prípade bolo splnené a zvýraznené tým, že najvyšší súd odoprel realizáciu práva na spravodlivé súdne konanie v jeho podstate."

Predmetná vec teda produkovala procesný vývoj, kedy negatívne kompetenčné rozhodnutie rozhodcovského súdu v podobe uznesenia o zastavení konania napadol účastník konania žalobou o zrušenie rozhodcovského rozsudku - pričom žalobu formuloval ako žalobu o zrušenie rozhodcovského rozhodnutia. Uvedená situácia je zaujímavou, pretože hovorí o tom, že účastník využil jedinú jemu dostupnú procesnú možnosť napadnutia tohto negatívneho kompetenčného uznesenia, hoci táto jediná možnosť v zmysle ZoRK ráta len s možnosťou napadnutia rozhodcovského rozsudku. Je ale celkom známe, že súd nie je viazaný doslovným znením zákonných predpisov, ak to vyžaduje požiadavka spravodlivosti, alebo účel zákona¹⁷. Do kontradikcie sa tu teda dostáva gramatický výklad tejto procesnej možnosti, a možný teleologický výklad spravodlivej ochrany subjektívnych práv a slobôd. Žiadna z výkladových metód nemá absolútnu prednosť a jednotlivé uplatňované výkladové metódy by sa mali navzájom dopĺňať a viesť k zrozumiteľnému a racionálne zdôvodnenému vysvetleniu textu právneho predpisu¹⁸. Pritom, povinnosť súdu interpretovať procesné ustanovenia a princípy v prvom rade z pohľadu účelu a zmyslu ochrany ústavou garantovaných základných práv a slobôd judikovali už aj najvyššie súdne authority¹⁹. k výkladu právnych predpisov a ich inštitútov nemožno pristupovať len z hľadiska textu zákona, a to ani v prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý, ale predovšetkým podľa zmyslu a účelu zákona. Jazykový výklad môže totiž v zmysle ustálenej judikatúry ústavného súdu predstavovať len prvotné priblíženie sa k obsahu právnej normy, ktorej nositeľom je interpretovaný právny predpis; na overenie správnosti či nesprávnosti výkladu, resp. na jeho doplnenie či spresnenie potom slúžia ostatné interpretačné prístupy postavené na roveň gramatickému výkladu, najmä teleologický a systematický výklad vrátane ústavne konformného výkladu, ktoré sú spôsobilé v kontexte racionálnej argumentácie predstavovať významný korektív pri zistení obsahu a zmyslu aplikovanej právnej normy²⁰.

V tomto kontexte mali predmetnú žalobu súdy všeobecnej sústavy súdnictva aj prejednávať, nezabúdať na zákaz odmietnutia spravodlivosti. „Orgánom verejnej moci a predovšetkým **všeobecným súdom nemožno tolerovať pri interpretácii zákonných ustanovení prílišný formalistický postup, ktorý vedie k zjavnej nespravodlivosti. Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov.** Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách toho-ktorého zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.“²¹

¹⁷ ÚSSR, sp. zn. III. ÚS 341/07 z 01.07.2008: Súd môže, ba dokonca sa musí od doslovného znenia právneho textu odchýliť v prípade, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov (čl. 152 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky). V takýchto prípadoch sa musí zároveň vyvarovať svojvoľe (arbitrážnosti) a svoju interpretáciu právnej normy musí založiť na racionálnej argumentácii.“

¹⁸ ÚSSR, sp. zn. I. ÚS 348/2016-31.

¹⁹ ÚSČR, sp. zn. II ÚS 159/06.

²⁰ ÚSSR, sp. zn., IV. ÚS 92/2012, I. ÚS 351/2010, m. m. I. ÚS 306/2010).

²¹ ÚSSR, sp. zn. I. ÚS 155/2017.

VI. AUTORSKÝ PRÍHOVOR NAMIESTO ZÁVERU?

Schopnosť vnímať kontexty právneho poriadku neznamená vidieť len na koniec ulice, ale vnímať aj možné križovatky, či priestor mimo vnímateľnej optiky. **Neexistencia explicitného znenia zákona (ZoRK) upravujúceho rozhodcovské konanie o možnosti napadnutia negatívneho kompetenčného rozhodnutia rozhodcovského súdu (uznesenie o zastavení konania) nie je, a logicky nemôže byť dôvodom, pre ktorý táto možnosť pre subjekty práva nebude existovať.** Subjekty práva - a teda účastníci rozhodcovského konania - musia mať možnosť brániť sa v situácii, kedy rozhodcovský súd protiprávne odmieta svoju právomoc. Zákonodarcu na túto situáciu nemyslel, ale paradoxne, myslel na situáciu, kedy strana namieta právomoc rozhodcovského súdu, pričom o tejto námietke rozhoduje súd uznesením o danosti právomoci prejednať spor - ktoré je napadnuteľné na súde. Ide o situáciu analógie, akurát v neprospech prieskumu negatívnych kompetenčných rozhodnutí.

Identifikácia tohto **nerovnakého procesného stavu** vytvára z môjho pohľadu celkom jednoznačný záver, a teda že uznesenie o zastavení konania titulom nedostatku právomoci rozhodcovského súdu je napadnuteľné na súde všeobecnej sústavy súdnictva, to za účelom preverenia vecnej správnosti odmietnutia právomoci rozhodcovským súdom. Nepostačuje mi možnosť prejednať rozhodcovským súdom vecne nesprávne odmietnutý spor v sústave všeobecného súdnictva (v zmysle CSP), pretože to jednoducho subjekty práva nemusia chcieť, a môžu trvať na danosti právomoci a súvisiacej povinnosti prejednať spor pred nimi zvoleným rozhodcovským súdom.

Áno, považujem to za **súčasť ich legitímnych očakávaní, viery v právnu istotu a v záruky právneho štátu**, ktorý - rozhodcovské súdnictvo vytvoril. Zo spoločenského, právno - sociologického a procesného pohľadu, štát nemôže akceptovať stav, kedy na jednej strane v zmysle čl. 46 vytvorí rozhodcovské súdnictvo ako prejav "inej právnej ochrany", a následne pri protiprávnom odmietaní povinnosti prejednávať spory týmito orgánmi subjektom práva odkazuje, že prejednanie sporu týmto orgánom nedokáže garantovať, hoci sa toho subjekty domáhajú. Argumentácia bazirujúca na gramatickom výklade ZoRK, potláčajúca výklad teleologický a ústavne konformný, je popretím pilierov, na ktorých má spočívať "spravodlivé rozhodovanie vecí" tak, ako ho predpokladáme. Áno, my všetci, odborná verejnosť, možné strany sporov, účastníci rozhodcovských konaní, my - ľudia.

Cit pre spravodlivosť nemôže znamenať slabosť skrývania sa za explicitné znenie zákona, pretože, ako nás naša história naučila, prirodzenoprávne východiská existencie základných ľudských práv a slobôd, z ktorých dnes vychádzame, sa na písmená či slová zákona nespoliehajú. Ako môžeme v poslednom čase vidieť, ani najvyššie súdne autority sa v mnohých - špecifických prípadoch - nespoliehajú na explicitné znenia zákona. Problémom nie je samotná existencia tohto prístupu, pretože ten môže (a musí) byť vyargumentovaný a **odôvodnený. Problémom je, ak to v konkrétnom prípade možné je, a v inom možné nie.**

Ak by som mal autorsky vyjadriť pocity, ktoré stáli za zrodom myšlienok o tomto texte, či myšlienok počas jeho písania, a predovšetkým - ak by som mal autorsky vyjadriť pocity, ktoré mám pri písaní záverečných riadkov, tak tieto sú vyjadriteľné jednoduchou sentenciou: **naš cit pre spravodlivosť prezentuje poznanie včerajška, definuje hodnotu a kvalitu dneška, a predurčuje kontexty zajtrajška.** Ak platí, že čas plynie, záujmom nás ľudí ako spoločenstva dneška je čo najlepšia budúcnosť. Ibaže by to tak nebolo.

ZMENA PARADIGMY: ELEKTRONIZÁCIA EXEKÚCIÍ A BUDÚCNOSŤ DRAŽIEB

Mgr. Viktória Jančárová
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
viktoria.jancarova@flaw.uniba.sk

Mgr. Martin Hrčka
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
hrcka11@uniba.sk

Abstrakt

Predmetom predkladaného príspevku je analýza problematiky výkonu exekúcie prostredníctvom dražieb hnuiteľných, ako aj nehnuteľných vecí. Príspevok zároveň obsahuje komparáciu právnej úpravy Slovenskej republiky s právnou úpravou v Českej republike. Obsahom príspevku je aj polemika autorov ohľadom skutočnosti, či aktuálna právna úprava v podmienkach Slovenskej republiky vo vzťahu k alternatívnym možnostiam výkonu exekúcie prostredníctvom elektronických dražieb ešte predstavuje efektívny spôsob výkonu exekúcie. Príspevok prináša pohľad na zvolenú problematiku v súlade s aktuálnou právnou úpravou v tejto oblasti, a snaží sa o zhrnutie najpodstatnejších častí nielen pre laickú verejnosť, ale i odboru znalého čitateľa.

Abstract

The subject of the present article is the analysis of the issue of execution by auction of movables as well as real estate. The article also compares the legislation in the Slovak Republic with the legislation applicable in the Czech Republic. The content of the article also includes a polemic of the authors regarding the fact whether the current legal regulation in the Slovak Republic in relation to alternative possibilities of execution by electronic auctions is still an effective way of execution. The article presents a view of the chosen issue in accordance with the current legislation in this area and tries to summarize the most important parts and areas not only for the lay public, but also for the knowledgeable reader.

Kľúčové slová: kamenné dražby, elektronické dražby, exekučné konanie.

Key words: traditional auctions, electronic auctions, execution proceedings.

Úvod

Odborné publikácie z oblasti civilného procesu, zriedkavo zahŕňajú problematiku exekučného práva z dôvodu jej špecifickosti, ale aj z dôvodu, že ide o fakultatívnu fázu civilného sporového konania. Napriek tomu považujeme za dôležité upriamiť pozornosť na viaceré aplikačné problémy, ktoré sa v tejto oblasti vyskytujú najmä v podmienkach

Slovenskej republiky, a ktoré neodstránili ani posledné prijaté novely **Exekučného poriadku**¹.

In concreto, sa v tomto príspevku zameriame na analýzu problematiky výkonu exekúcie predajom hnuiteľných vecí a nehnuteľností prostredníctvom dražby v Slovenskej republike. Aktuálna právna úprava umožňuje výkon tzv. kamenných dražieb, tzn. za osobnej prítomnosti všetkých účastníkov dražby, ktorí majú záujem sa dražby zúčastniť, ako aj za prítomnosti súdneho exekútora, čo je spravidla spojené so zvýšenými nákladmi na jej uskutočnenie a časovou náročnosťou celého procesu.

Naproti tomu v iných krajinách – menovite možno spomenúť Českú republiku, ktorej právna úprava je predmetom komparácie výkonu dražieb, môžu dražby prebiehať elektronicky. V tomto kontexte si preto priblížime analýzu právnej úpravy účinnej v Slovenskej republike a následne právnej úpravy v Českej republike.

Vzhľadom na uvedené je cieľom nášho príspevku verifikácia či falzifikácia nasledovnej hypotézy: Exekúcia predajom hnuiteľných vecí alebo nehnuteľností na kamennej dražbe v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje zaostály a neefektívny spôsob výkonu exekúcie.

1. Dražba

Dražba je zákonným postupom, resp. časťou exekučného konania, ktorá začína vyvolaním najnižšieho podania a spravidla sa končí udelením príklepu licitátorom dražiteľovi, ktorý urobí najvyššie podanie. Prostredníctvom dražby dochádza k odplatnému prevodu vlastníckeho práva k predmetu dražby, a to v prospech vydražiteľa. Pri realizácii dražby dochádza k uplatneniu princípu verejnosti.² Za predpokladu, že je exekúcia dražbou realizovaná v súlade s právnymi predpismi, predstavuje tento spôsob exekúcie jeden z najúčinnějších prostriedkov, prostredníctvom ktorého dochádza k nútenému speňažovaniu majetku povinného.

2. Dražba hnuiteľných vecí

Dražbu v postavení licitátora realizuje súdny exekútor v ním určenom termíne, a to buď na mieste, kde sa spísané veci nachádzajú alebo v sídle exekútorského úradu. Okrem iného je úlohou súdneho exekútora, aby oznámil termín a miesto konania dražby povinnému a oprávnenému³.

Termín dražby, jej miesto a súpis hnuiteľných vecí exekútor uverejní na úradnej tabuli exekútorského úradu a rovnako tak tieto skutočnosti oznámi aj obci, v ktorej sa plánovaná dražba má vykonať, pričom obec je povinná tieto informácie uverejniť na svojej úradnej tabuli.⁴ Tento postup však podľa nášho názoru predstavuje zbytočnú byrokráciu v rámci tohto spôsobu výkonu exekúcie.

Zákon súdnemu exekútorovi a povinnému explicitne zakazuje, aby sa zúčastnili dražby ako dražiteľia. Uvedený zákaz sa logicky nevzťahuje na oprávneného, ktorý môže byť účastníkom dražby aj ako dražiteľ. Samotný proces dražby je začatý vyvolaním najnižšieho

¹ Zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (ďalej len „**Exekučný poriadok**“ alebo „**EP**“).

² SMYČKOVÁ, R. In: ŠTEVČEK, M. et al. Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 580-585.

³ V prípade, ak ide o vec, ktorá je v spoluvlastníctve termín a miesto dražby exekútor oznámi aj spoluvlastníkov takejto veci.

⁴ Ustanovenie § 125 EP.

podania, ktoré je reflexiou odhadnej ceny spísaných vecí určenej exekútorom alebo znalcom. Následne môžu dražiteľia pristúpiť k draženiu, teda k predkladaniu cenových ponúk. Po každej realizovanej cenovej ponuke (podaní) súdny exekútor v postavení licitátora zisťuje, či je nejaký dražiteľ ochotný ponúknuť vyššiu cenovú ponuku. Vydražiteľom sa napokon stáva dražiteľ, ktorého cenová ponuka bola najvyššia, dôsledkom čoho mu exekútor udelí príklep.

V prípade rovnakého počtu najvyšších podaní rozhoduje o udelení príklepu súdny exekútor žrebom. Zákon ustanovuje vydražiteľovi povinnosť, v zmysle ktorej je tento povinný najvyššie podanie zaplatiť ihneď. Následkom zaplatenia najvyššej cenovej ponuky je, že sa stáva držiteľom draženej veci, pričom následný prechod vlastníckeho práva na vydražiteľa podlieha schváleniu súdom. Ak vydražiteľ za vydraženú vec nezaplatí, vec sa bude dražiť znova, pričom takýto vydražiteľ sa opätovnej dražby ex lege zúčastniť nemôže. Koniec dražby je determinovaný momentom dosiahnutia výťažku, ktorý stačí na uspokojenie pohľadávky oprávneného.⁵

V prípade neúspešnej dražby nariadi súdny exekútor opätovnú dražbu, pri ktorej tvorí najnižšie podanie už len dve tretiny pôvodnej odhadnej ceny. Veci, ktoré sa nepodarí predat' ani na opätovnej dražbe môže prevziať oprávnený za polovicu odhadnej ceny, a to v lehote 15 dní po vydaní upovedomenia o bezvyslednosti dražby. Zákon priznáva predaju uskutočnenému prevzatím veci oprávneným rovnaké účinky ako predaju vecí na dražbe. Prevzatím veci zo strany oprávneného dochádza ku kompenzácii jeho pohľadávky vyplývajúcej z exekučného titulu o výšku jednej polovice odhadnej ceny vecí, ktoré sa nepodarilo predat' ani na opätovnej dražbe, a ktoré má záujem prevziať oprávnený. Veci, o ktoré oprávnený neprejaví záujem a nechce ich prevziať, môže súdny exekútor po uplynutí 15-dňovej lehoty predat' mimo dražby komukoľvek, a to za cenu, ktorú je ochotný zaplatiť.

S výťažkom z takto predaných vecí exekútor nakladá rovnako ako s výťažkom z dražby. Uvedeným postupom je sledovaná predovšetkým hospodárnosť konania. Ak však nedôjde k predaju spísaných vecí žiadnym z vyššie opísaných spôsobov, exekútor vydá upovedomenie o ukončení exekúcie predajom hnutelných vecí, vo vzťahu k veciam, ktoré sa takto nepodarilo predat'.

3. Dražba nehnuteľnosti

Vo vzťahu k exekúcii predajom nehnuteľnosti určuje **Exekučný poriadok** v ustanovení **§ 134 a nasl.** predpoklady, za splnenia ktorých možno takúto exekúciu vykonať. Exemplifikatívne možno spomenúť súhlas oprávneného s exekúciou predajom nehnuteľnosti, vlastníctvo povinného k exekvovanej nehnuteľnosti, proporcionalitu rozsahu exekúcie k výške vymáhanej pohľadávky. Absencia niektorého zo zákonom vyžadovaných predpokladov predstavuje v prípade, ak sa takáto exekúcia už začala, dôvod na jej zastavenie, a to v časti vykonávanej predajom nehnuteľnosti.⁶

V prípade výkonu exekúcie predajom nehnuteľnosti súdny exekútor vydá upovedomenie o začatí exekúcie týmto spôsobom, obsahom ktorého je špecifikácia nehnuteľnosti, ktorá bude podliehať exekúcii. Takéto upovedomenie je exekútor povinný doručiť povinnému, oprávnenému a ostatným osobám špecifikovaným v **§ 135 ods. 2 EP**. Okrem uvedenej doručovacej povinnosti exekútor vyvesí upovedomenie o začatí exekúcie na svojej úradnej tabuli, a to až do vyvesenia dražobnej vyhlášky.

⁵ GEŠKOVÁ, K. In: FICOVÁ, S. a kol. Exekučné konanie. Skriptá. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 67 a nasl.

⁶ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. et al. Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 610-620.

Po vydaní exekučného príkazu je úlohou exekútora zabezpečenie znaleckého posudku na cenu nehnuteľnosti, ktorá bude predmetom dražby. Povinnosťou exekútora je poskytnúť súčinnosť znalcom, ktorá je potrebná na vypracovanie znaleckého posudku. Určenie ceny nehnuteľnosti znaleckým posudkom je relevantné z hľadiska určenia najnižšieho podania, teda tzv. vyvolávacej ceny. Po momente určenia najnižšieho podania určí exekútor dražobnou vyhláškou termín dražby, pričom tento môže byť najskôr na tridsiaty deň od posledného dňa päťdňovej lehoty určenej osobitným predpisom na uverejňovanie údajov v Obchodnom vestníku. Dražobnú vyhlášku je exekútor povinný vyvesiť na svojej úradnej tabuli a požiadať obec, v obvode ktorej sa nachádza nehnuteľnosť o uverejnenie podstatného obsahu takejto vyhlášky spôsobom, ktorý je v danej obci obvyklý. Rovnako tak je exekútor povinný zaslať dražobnú vyhlášku Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky na zverejnenie v Obchodnom vestníku.⁷

Osoby, ktoré majú o draženú nehnuteľnosť záujem si ju môžu obhliadnuť v termíne obhliadky určenom v dražobnej vyhláške, pričom podmienkou pre účasť na dražbe je zloženie dražobnej zábezpeky. Povinnosťou povinného je umožniť obhliadku nehnuteľnosti, avšak za prítomnosti exekútora, resp. jeho zamestnanca. V prípade, ak povinný neumožní nehnuteľnosť obhliadnuť, exekútor alebo jeho zamestnanec je oprávnený vymôcť si na draženú nehnuteľnosť prístup.⁸

Samotný proces dražby prebieha v termíne určenom dražobnou vyhláškou. Pred vyvolaním najnižšieho podania exekútor zisťuje okruh záujemcov o draženie a následne preveruje či títo zložili dražobnú zábezpeku. Dražiteľia sa môžu na dražbe zúčastniť osobne alebo prostredníctvom zástupcu. Jednou z úloh exekútora je zistiť, či medzi záujemcami o draženie nie sú osoby, ktoré nemôžu byť dražiteľmi. Zákon z dražobného procesu explicitne vylučuje exekútora povereného vykonaním exekúcie alebo jeho zamestnancov, zapisovateľa, znalca, ktorý vypracoval znalecký posudok na draženú nehnuteľnosť, povinného, manžela povinného, ak ide o nehnuteľnosť patriacu do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, vydražiteľa, ktorý nezaplatil najvyššie podanie včas a toho, komu v nadobudnutí veci bráni osobitný predpis.⁹

Dražbu v postavení licitátora vedie exekútor, pričom sa začína vyvolaním najnižšieho podania a draží sa až do momentu, kým dražiteľia robia podania. Momentom realizovania podania dražiteľom je tento svojím prejavom vôle viazaný, a teda ho nemôže až do udelenia príklepu odvolať. Licitátor udelí dražiteľovi, ktorý urobil najvyššie podanie príklep. V prípade, ak dvaja alebo viacerí dražiteľia urobili rovnaké najvyššie podania, rozhodne o udelení príklepu exekútor žrebom.¹⁰

O udelení príklepu spisuje exekútor zápisnicu, pričom udelenie príklepu musí byť podrobené schváleniu zo strany exekučného súdu. Súd však predmetný príklep schváli iba za predpokladu, že vydražiteľ najvyššie podanie zaplatil v exekútorom určenej lehote, ktorej najdlhšie prípustná dĺžka je dva mesiace od momentu udelenia príklepu. Na najvyššie podanie exekútora sa následne započíta zložená dražobná zábezpeka. V prípade, ak v exekútorom určenej lehote vydražiteľ najvyššie podanie neuhradí, exekútor nariadi opätovnú dražbu a nebude žiadať exekučný súd o udelenie príklepu. V zmysle ustanovenia **§ 148 ods. 1 EP** súd o schválení príklepu rozhodne do 30 dní od doručenia žiadosti exekútora na schválenie príklepu. Proti udeleniu príklepu môžu zákonom určené osoby vzniesť námietky. Medzi tieto osoby patria dražiteľia, oprávnený, povinný, zástupcovia obce a orgánov štátnej správy, ak sú

⁷ GEŠKOVÁ, K. In: FICOVÁ, S. a kol. Exekučné konanie. Skriptá. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 75 a nasl.

⁸ Tamtiež, s. 76 a nasl.

⁹ Ustanovenie **§ 144 ods. 3 EP**.

¹⁰ Tamtiež, s. 76 a nasl.

prítomní na dražbe. Podmienkou na účinné vznesenie námietok proti udeleniu príklepu týmito osobami je ich prítomnosť na danej dražbe, nakoľko sú povinné urobiť tak bezodkladne po udelení príklepu. Súdny exekútor je povinný takto vznesené námietky spísať do zápisnice o udelení príklepu. Okrem uvedených osôb môžu námietky proti udeleniu príklepu do troch dní odo dňa dražby vzniesť osoby, ktorým sa mala doručiť dražobná vyhláška, avšak doručená im nebola, následkom čoho sa nemohli na dražbe zúčastniť. O námietkach vznesených proti udeleniu príklepu rozhoduje exekučný súd, proti rozhodnutiu ktorého je prípustné odvolanie.¹¹

Pokiaľ exekučný súd udelenie príklepu neschváli, exekútor pokračuje v tej istej dražbe. O termíne dražby nevydá novú vyhlášku, avšak informuje o ňom minimálne 15 dní vopred osoby, ktoré boli na dražbe prítomné a rovnako tak aj osoby, ktoré vzniesli námietky, pretože im nebola doručená dražobná vyhláška. Dražba v novom termíne by mala začať vyvolaním predposledného podania a za predpokladu, že sa urobilo iba najnižšie podanie, mala by dražba začať jeho vyvolaním.

Ak sa počas dražby neurobilo ani najnižšie podanie, v dražbe exekútor pokračovať nebude a ďalší termín dražby určí tak, aby sa konal najskôr po uplynutí 30 dní od bezúspešnej dražby. V takomto prípade bude najnižšie podanie predstavovať tri štvrtiny ceny určenej znaleckým posudkom. Ak sa ani v takom prípade neurobí najnižšie podanie, exekútor je oprávnený určiť, ak nejde o dom alebo byt, v ktorom má povinný nahlásený trvalý pobyt, ďalší termín dražby tak, aby sa táto konala najskôr po uplynutí 30 dní od predchádzajúceho termínu dražby. Najnižšie podanie v tomto prípade môže tvoriť jednu polovicu ceny určenej znaleckým posudkom. Pokiaľ ja dražba neúspešná počas obdobia dvoch rokov od vydania exekučného príkazu, exekútor vydá upovedomenie o ukončení exekúcie predajom nehnuteľnosti.

4. Úskalia kamennej dražby

Podľa nášho názoru kamenná dražba predstavuje neefektívny spôsob vykonania exekúcie, ktorý v porovnaní s výhodami vykazuje v našom ponímaní viac nevýhod.

In concreto možno hovoriť najmä o:

- nízkej účasti dražobníkov z dôvodu konania dražby na mieste, kde sa nachádzajú hnuťelné veci/nehnuteľnosť alebo v sídle súdneho exekútora (absencia verejnosti najmä pri dražbe hnuťelných vecí, nakoľko neexistuje zákonný prostriedok, ktorý by umožnil aby sa o realizácii dražby hnuťelných vecí dozvedel širší okruh verejnosti),
- pomerne vysokých nákladoch spojených so samotnou prípravou dražby alebo nákladoch súvisiacich s dostavením sa na samotné miesto konania dražby,
- časovej náročnosti prípravy dražby aj priebehu dražby,
- vysokej miere možnej netransparentnosti,
- zbytočnej byrokracii,
- obmedzenosti konania dražieb v dôsledku nepredvídateľných situácií zabráňujúcich stretávaniu sa ľudí napr. v dôsledku pandémie.

Na základe vyššie uvedených nevýhod by bolo podľa nášho názoru vhodné umožniť, aby sa dražby mohli realizovať aj alternatívnym, a to elektronickým spôsobom. Preto v ďalšej časti pristúpime k opísaniu tohto alternatívneho riešenia vykonávania exekúcie.

¹¹ Tamtiež, s. 77 a nasl.

5. Elektronická dražba

Vo všeobecnosti exekučná dražba predstavuje jeden z najčastejších spôsobov vykonania exekúcie, ako sa možno vysporiadať s majetkom dlžníka, ak exekúciu nie je možno vykonať iným spôsobom. Spravidla vykonaniu exekúcie predajom nehnuteľnosti/hnuteľných vecí predchádzajú zrážky zo mzdy či príkazanie pohľadávky z účtu v banke. V predchádzajúcich častiach sme si vymedzili základné tézy týkajúce sa dražby prostredníctvom **Exekučného poriadku** v Slovenskej republike. Existujú však aj iné spôsoby, ako zabezpečiť priebeh dražby, a to elektronickou formou. Elektronické exekučné dražby sa stávajú čoraz populárnejšou alternatívou speňažovania majetku zabaveného v rámci exekúcie. Tento, pre Slovenskú republiku doposiaľ neznámy typ dražieb prebieha online prostredníctvom špeciálnych internetových platforiem umožňujúcich širšie prístupnenie jednotlivým dražiteľom. Inšpiráciou pre právnu úpravu Slovenskej republiky v tejto oblasti by mohla byť právna úprava elektronických dražieb v Českej republike.

Česká exekútorická komora na vlastné náklady vedie a spravuje **tzv. Portál dražieb**. V rámci tohto portálu sú vedené zápisy o dražbách nehnuteľností nariadených na základe **Exekučného poriadku (českého)**¹². Predmetné zápisy vykonávajú súdni exekútori pričom Exekútorická komora nezodpovedá za obsah zapísaných údajov.¹³ Postup zápisu a výmazu údajov obsahuje samostatná **Vyhláška č. 329/2008 Sb. o centrálnej evidencii exekúcií**, nakoľko aj samotný **Portál dražieb** je súčasťou Centrálnej evidencie exekúcií. Portál dražieb, samozrejme, nepredstavuje jedinú platformu na vykonávanie elektronických exekučných dražieb - či už hnuteľných vecí alebo nehnuteľností. Príkladom iných platforiem môžu byť: OKdražby.cz, e-dražby.cz, exdražby.cz a pod. Každý z týchto portálov má potom vlastné technické prevedenie dražieb, pričom východiskový postup sa riadi **Občianskym súdnym poriadkom**¹⁴ spolu s **Exekučným poriadkom (českým)** – tzn. výšku zaplatenej dražobnej zábezpeky, náležitosti dražobnej vyhlášky, výšky najnižšieho podania a pod. Všetky elektronické dražby sa však vykonávajú obdobným spôsobom. Obsahom tohto príspevku je popis postupu prostredníctvom **Portálu dražieb**.

Prvým krokom v rámci priebehu elektronickej dražby je registrácia subjektu, ktorý sa chce elektronickej dražby aktívne zúčastniť. Dražba je určená pre fyzické a právnické osoby, pričom právnická osoba predmet dražby nadobúda ako súčasť jej obchodného majetku. Fyzická osoba môže nadobudnúť predmet dražby:

- **ad) 1** do výlučného vlastníctva,
- **ad) 2** ako súčasť obchodného majetku, ak ide o fyzickú osobu - podnikateľa¹⁵,
- **ad) 3** do podielového spoluvlastníctva podľa spoluvlastníckych podielov a
- **ad) 4** do bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

V prípade platnosti registrácie, správnosti a aktuálnosti údajov v registrácii, je ďalším krokom výber príslušnej dražby. Každá dražba obsahuje potrebné informácie o predmete dražby, dražobnú vyhlášku, znalecký posudok, termín príslušnej dražby, popis, výšku najnižšieho možného podania, fotografie predmetu dražby, minimálnu sumu na prihadzovanie, informácie potrebné na úhradu zábezpeky, prípadne ďalšie informácie. Po

¹² Zákon č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů (ďalej len „**Exekučný poriadok (český)**“).

¹³ Bližšie pozri: EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. Portál dražieb. [online]. In: Ekcr. [cit. 15.03.2024]. Dostupné na: < <https://www.ekcr.cz/1/portal-drazeb/23-portal-drazeb?w=>> >.

¹⁴ Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů. Ďalej len „**Občiansky súdny poriadok**“.

¹⁵ Tento subjekt musí k registračnému formuláru zároveň pripojiť originál, prípadne overenú kópiu výpisu zo živnostenského registra.

prihlásení do dražby má príslušný subjekt možnosť zvoliť si, či sa dražby zúčastní ako dražiteľ (alebo dražiteľ s predkupným právom) alebo ako povinný. Je vhodné, aby sa záujemcovia o dražbu do dražby prihlásili s dostatočným predstihom¹⁶, nakoľko po začatí dražby tak už urobiť nemôžu. Následným krokom je úhrada zábezpeky, samozrejme, len ak je pri predmetnej dražbe vyžadovaná. Splnením podmienok účasti vzniká oprávnenie aktívnej účasti na dražbe vrátane oprávnenia robiť podania.¹⁷

Pozitívom inštitútu elektronických dražieb je, že každému účastníkovi je zaistená anonymita pridelením unikátneho ID (užívateľského mena)¹⁸ v dražbe. Každá dražba má určený čas svojho zahájenia, v ktorom sa spustí. Po spustení dražby sa zverejní počet účastníkov dražby, počet podaní a začne sa odpočítavať čas, v rámci ktorého môžu účastníci dražby vykonať svoje ďalšie podanie. Výška podania musí ale vždy predstavovať sumu rovnajúcu sa alebo sumu vyššiu, ako je dražobníkom stanovené minimálne „prihodenie“ do dražby. Dražba prebieha kým dražitelia uskutočňujú svoje podanie. Čas konca dražby sa vždy posunie o niekoľko minút až do doby, kým dražitelia uskutočňujú svoje podania, nanajvýš však do doby uvedenej pri príslušnej dražbe a stanovenej dražobnou vyhláškou.

Na záver dražby sa zobrazia výzvy pre dražiteľov:

- „po prvé pre dražiteľa“,
- „po druhé pre dražiteľa“,
- „ak neučiní niekto z prítomných dražiteľov vyššie podanie, než naposledy učinil, udelí sa mu príklep“,
- „po tretie pre dražiteľa“.

Na rozdiel od klasickej kamennej dražby, s fyzickou prítomnosťou dražobníka a účastníkov verejnej dražby, nie je pri elektronickej dražbe potrebné vyzývať pred udelením príklepu účastníkov na podanie vyššej ponuky, pretože účelom týchto výziev je upozorniť účastníkov, že dražba sa chýli ku koncu a že majú poslednú šancu na prihodenie. Tento faktor je dôležitý pri kamennej dražbe, pretože táto nemá pevne stanovený koniec. Pri elektronickej dražbe je však účastníkom vždy presne známe, kedy má lehota na predkladanie ponúk uplynúť, preto by takéto výzvy nemali žiadny význam.

Následne sa dražba ukončuje¹⁹, je udelený príklep a vydá sa uznesenie o udelení príklepu, ktoré sa uverejní. Po nadobudnutí právoplatnosti tohto uznesenia musí dražiteľ doplatiť najvyššie podanie a je oprávnený si prevziať vydraženú vec. Zábezpeka sa vracia všetkým dražiteľom s výnimkou vydražiteľa.

Dražby v Českej republike možno vykonať aj prostredníctvom zákona o verejných dražbách. Všeobecná možnosť vykonávania dražieb aj elektronickým spôsobom bola zavedená **zákonom č. 396/2012 Sb.**²⁰ Od 01.01.2025 však bude aktuálna právna úprava nahradená **zákonom č. 250/2023 Sb.**²¹ V zmysle dôvodovej správy²² k predmetnému zákonu

¹⁶ Odporúčaný predstih je aspoň jeden deň pred konaním samotnej dražby, a to z dôvodu kontroly totožnosti a potvrdenia prijatia zábezpeky.

¹⁷ Bližšie k prihláseniu do exekučných elektronických dražieb pozri: <<https://www.portaldrazeb.cz/napoveda/jak-drazit>>.

¹⁸ Ide o nezameniteľný identifikátor, pri ktorom účastník dražby bude mať v rámci svojich „prihodení“ do dražby uvedené napr. „10VM05 vaše prihodenie“ alebo „najvyššie podanie vo výške učinil dražiteľ 11MV11“.

¹⁹ Ak nastane situácia, že nie je učinené vôbec žiadne podanie, tak sa dražba ukončuje bez predchádzajúcich výziev.

²⁰ Zákon č. 396/2012 Sb., ktorým sa mení zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

²¹ Zákon č. 250/2023 Sb. o veřejných dražbách.

²² Dôvodová správa k návrhu zákona o veřejných dražbách podpísaná dňa 21. decembra 2022. [online]. In: zakonyprolidi. [cit. 14.03.2024]. Dostupné na: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-250/souvislosti>>.

platí, že základným cieľom je predovšetkým zabezpečenie väčšej zmluvnej voľnosti a podpora elektronizácie.

K dispozícii bude tiež **Centrálna evidencia verejných dražieb**, ktorá bude spravovaná Ministerstvom pre miestny rozvoj a bude slúžiť na zhromaždenie a poskytovanie informácií o dražobníkoch a verejných dražbách. Vďaka tomu budú záujemcovia o účasť na dražbe ľahko informovaní o dražobných aukciách a podmienkach ich účasti. Všetky informácie týkajúce sa verejných dražieb budú zverejňované elektronicky v tomto systéme, pričom tento nahradí doterajšiu centrálnu adresu, na ktorej sa zverejňovali informácie o verejných dražbách a bude úplne elektronický, bezplatný a dostupný pre všetkých dražobníkov. V centrálnej evidencii verejných dražieb sa budú zverejňovať vybrané informácie o dražobníkoch, čo umožní záujemcom (o účasť na verejnej dražbe alebo osobám, ktoré, naopak, uvažujú o predaji vecí na verejnej dražbe) jednoducho získať základné informácie o dražobníkoch.²³

Záver

Po vymedzení priebehu ako aj celkovej koncepcie elektronickej dražby, bez ohľadu na to, či ide o dražbu exekučnú alebo nie, tak právna úprava v Českej republike vykazuje množstvo pozitívnych aspektov. Možno konštatovať, že táto digitálna forma dražieb so sebou prináša mnoho výhod, a to pre všetky zúčastnené subjekty (veriteľa, dlžníka, ako aj súdneho exekútora). Vďaka elektronickým dražbám dochádza k zvýšeniu transparentnosti celého procesu, k rýchlejšiemu a efektívnejšiemu uspokojeniu exekúcie, ako aj k zníženiu nákladov spojených s realizáciou dražieb.

Zrýchlenie a zjednodušenie procesu dražby sa prejavuje v tom, že elektronické dražby umožňujú realizáciu exekúcií rýchlejšie, efektívnejšie a hlavne s možnosťou vydražiť aj veci, ktoré nemajú aj prvok „exkluzivity“. Dnes totiž vnímame, že samotná dražba, pokiaľ nedochádza k speňažovaniu špecifických hnutelných vecí, o ktoré majú záujem konkrétne subjekty skončí viac – menej vždy neúspešne. Za prínos možno považovať skutočnosť, že dražby sa uskutočňujú bez potreby fyzickej prítomnosti účastníkov dražby, tzn., že sa dražby môžu zúčastniť záujemcovia z rôznych častí krajiny bez nutnosti cestovania na konkrétnu lokalitu. Zabezpečený je tiež jednoduchý prístup k dražobným objektom, čo zvyšuje šance na zvýšenie predajnej ceny, ako aj konkurencie a následnú rýchlejšiu realizáciu dražby. Nakoľko sú elektronické dražby verejné a transparentné, je zabezpečený férový priebeh dražby, ktorý umožňuje každému sledovať či kontrolovať proces dražby. Elektronické dražby taktiež umožňujú minimalizáciu nákladov spojených s organizáciou a realizáciou dražieb, ako sú napr. náklady na priestor, personál a ostatné administratívne náklady. Rovnako možno za výhody elektronických exekučných dražieb považovať možnosť získania podrobných informácií o ponúkaných objektoch alebo majetku pred samotnou dražbou. Potenciálni dražitelia sa tak môžu lepšie pripraviť na aukciu a urobiť si jasný obraz o cene a stave ponúkaného majetku.

Napriek tomu, že elektronické exekučné dražby ponúkajú mnoho výhod, stále je potrebné dbať na určité pravidlá a postupy. Aj napriek početným výhodám považujeme za vhodné sa aspoň okrajovo zmieniť aj o možných nevýhodách. Medzi nevýhody elektronických dražieb možno preto podľa nášho názoru zaradiť najmä:

- riziká súvisiace s bezpečnosťou elektronického dražobného systému,
- nepozornosť dražobníka v elektronickom prostredí,

²³ Dôvodová správa k návrhu zákona o verejných dražbách podpísaná dňa 21. decembra 2022. [online]. In: zákonyprolidi. [cit. 14.03.2024]. Dostupné na: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-250/souvislosti>>.

- nevyhnutnosť kvalitného internetového pripojenia,
- nepretržitosť online dražieb.

Pri výbere konkrétneho typu dražby je dôležité starostlivo zvážiť všetky aspekty a zistiť, či je tento typ dražby ten najvhodnejší na predaj daného majetku. Rovnako tak je vhodné informovať sa o podmienkach dražby a postupovať podľa nich, aby nedošlo k nedoplatku, ktoré by mohlo mať negatívne dopady na výsledok samotnej dražby.

Aj napriek vyššie spomínaným nevýhodám, na záver môžeme konštatovať, že po analýze oboch právnych úprav - slovenskej i českej, sme dospeli k verifikácii hypotézy stanovenej v úvode príspevku: Exekúcia predajom hnutel'ných vecí alebo nehnuteľností na kamennej dražbe v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje zaostalý a neefektívny spôsob výkonu exekúcie. Zavedenie elektronických exekučných dražieb by prispelo k modernizácii a digitalizácii celého exekučného systému v tejto oblasti a prispôbeniu sa súčasným technologickým trendom. Navyše, elektronické dražby uľahčujú prístup k dražbám pre viacero záujemcov, čo môže viesť k vyšším predajným cenám a návratnosti pre veriteľ'ov. Zavedenie elektronických (nielen exekučných) dražieb by teda mohlo priniesť množstvo výhod pre všetky zúčastnené strany a umožniť efektívnejšie riešenie samotnej exekúcie realizovanej prostredníctvom dražby.

Zoznam použitých zdrojov

Dôvodová správa k návrhu zákona o verejných dražbách podpísaná dňa 21. decembra 2022. [online]. In: zakonyprolidi. [cit. 14.03.2024].

Dostupné na: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-250/souvislosti>>.

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. Portál dražeb. [online]. In: Ekcr. [cit. 15.03.2024].

Dostupné na: <<https://www.ekcr.cz/1/portal-drazeb/23-portal-drazeb?w=>>>.

FICOVÁ, S. a kol. Exekučné konanie. Skriptá. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 112 s. ISBN: 978-80-8960-323-7.

ŠTEVČEK, M. et al. Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 1072 s. ISBN: 978-80-7400-706-4.

Zákon č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov.

Zákon č. 250/2023 Sb. o veřejných dražbách.

Zákon č. 396/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů.

ROZDIELY, PLUSY A MÍNUSY ELEKTRONICKÉHO V POROVNANÍ S VLASTNORUČNÝM PODPISOM

JUDr. Martina Kerekešová
Katedra občianskeho práva
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Email: martina.kerekesova@student.upis.sk

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na elektronické právne úkony v prípade ich neplatnosti resp. na zákonnú úpravu neplatných elektronických úkonov. V spojitosti s elektronickými právnymi úkonmi sa článok venuje taktiež forme právnych úkonov v zmysle súkromnoprávnej úpravy. Porovnáva vlastnoručný a elektronický podpis ako prejav vôle subjektov, ich plusy a mínusy. Konkrétnejšie sa okrem iných ustanovení týkajúcich sa elektronických úkonov OZ, zameriava na výklad ust. § 40 OZ, ktorý sa doplnil o ods. 5, v ktorom je upravená problematika overenia pravosti elektronického podpisu. V závere príspevku, nachádzame samotné zhodnotenie zákonnej úpravy a judikatúry, venujúcej sa elektronizácii ako takej a elektronickým úkonom samotným.

Abstract

The article focuses on electronic legal acts in case of their invalidity or. for the legal regulation of invalid electronic acts. In connection with electronic legal acts, the article also deals with the form of legal acts in terms of private law. It compares handwritten and electronic signatures as an expression of the will of subjects, their pros and cons. More specifically, in addition to other provisions concerning electronic acts of the Trademark Law, it focuses on the interpretation of Art. § 40 of the Civil Code, which was supplemented by para. 5, in which the issue of electronic signature authentication is regulated. At the end of the article, we find the evaluation of the legal regulation and case law dealing with electronicization as such and the electronic act itself.

Kľúčové slová: elektronický podpis, elektronická pečať, podpis, prejav vôle, právny úkon, vlastnoručný podpis, forma právneho úkonu, neplatný právny úkon

Key words: electronic signature, electronic seal, signature, expression of will, legal act, handwritten signature, form of legal act, invalid legal act

Vlastnoručný podpis, ako prejav vôle či vyjadrenie súhlasu je nepochybne najklasickejšou najklasickejšou formou prejavu vôle. Hlavným rozdielom medzi podpisom vlastnoručným a elektronickým, je skutočnosť, že vlastnoručný podpis, prirodzene neobsahuje technickú špecifikáciu prostriedkov. Pri vlastnoručnom podpísaní dokumentu sa za najvyšší stupeň ochrany, podľa môjho názoru dá považovať jeho úradné overenie. Iba úradným overením vlastnoručného podpisu, vieme garantovať jeho nevyvrátiiteľnú pravosť

spojenú s obsahom uvedeného dokumentu.¹ V prípade podpisu elektronického, je vzhľadom na uvedenú technickú špecifikáciu a popísaného tajného (súkromného) kľúča podpis overený automaticky naplnením jeho technických parametrov. Ďalšou, podstatnou odlišnosťou je, že v prípade ak by došlo k akémukoľvek narušeniu, znehodnoteniu či zmene pôvodného znenia obsahu dokumentu od momentu podpísania, takúto skutočnosť bude možné zistiť.²

Smernica 1999/93/EC Európskeho parlamentu a Rady zo dňa 13. Decembra 1999 o rámci spoločenstva pre elektronické podpisy bola prijatá s úvahami komisie, či je k takejto úprave nutné pristúpiť a ak áno akým spôsobom. S vývojom OECD, na pôde UNCITRALu, bol zvolený prístup istej technologickej neutrality a smernica nie je zameraná na jeden konkrétny typ elektronického podpisu. Aj keď v súčasnej dobe, možno za najviac používaný systém elektronického podpisovania považovať systém asymetrického šifrovania PKI, nemáme záruku toho, že do budúcnosti sa tento stav nezmení.³ Za jednu z najdôležitejších aspektov smernice, považujeme zámer dosiahnutia technologickej neutrality ktorá má byť istou zárukou jej pretrvania do budúcnosti, čo dokazuje aj dlhotrvajúci proces prípravy smernice v porovnaní s prijímaním legislatívy v iných dokonca aj členských krajinách. Istým poučením, bol tiež vývoj po prijatí zákona v štáte Utah, USA v roku 1995, ktorý je zameraný výlučne na systém certifikačných autorít, no nie je dostatočne jasný a určitý a právne problémy, mali za následok jeho ťažkú samotnú aplikáciu v praxi.⁴

Ako je uvedené v smernici samotnej, k jej prijatiu viedlo samotné presvedčenie, že elektronická komunikácia a obchod vyžadujú elektronické podpisy a taktiež služby na overovanie údajov.⁵ Vzhľadom na skutočnosť, že odlišné pravidlá pre uznávanie dokumentov v oblasti práva a akreditáciu poskytovateľov certifikovaných služieb v členských štátoch môžu mať za následok prekážky pri využívaní elektronickej komunikácie, bolo nevyhnutné prijať jasný rámec spoločenstva, pokiaľ ide o podmienky používania elektronických podpisov a posilniť tak dôveru a všeobecné uznávanie novodobých vymožeností a technológií.⁶

Vnútny trh, umožňuje poskytovateľom certifikovaných služieb rozvíjať ich cezhraničné činnosti s cieľom zvýšiť svoju konkurenčnú schopnosť a tým, poskytnúť spotrebiteľom a taktiež podnikom nové príležitosti pre bezpečnú elektronickú výmenu informácií.⁷ Za účelom stimulácie certifikovaných služieb možnosť poskytovať tieto služby bez predchádzajúceho povolenia. V znení smernice, regulačný rámec, nie je potrebný pri elektronických podpisoch, ktoré sú používané výlučne v uzavretých systémoch. Elektronické podpisy, ktoré spĺňajú požiadavky definované v smernici a ktoré sa používajú v uzavretých systémoch užívateľov však musia byť právne akceptované a uznané.

Národné právo, kladie rôzne požiadavky na právoplatnosť vlastnoručných podpisov. Certifikáty sa môžu použiť na potvrdenie identity osoby, podpisujúcej sa elektronicky,

¹ VYDROVÁ, P.: Zaručený elektronický podpis a zaručená elektronická pečať: skutočne rovnocenné, 2016. dostupné online: <https://www.linkedin.com/pulse/zaručený-elektronický-podpis-zaručená-elektronická-zabudková-ll-m->

² HUČKOVÁ, R. - TREŠČÁKOVÁ, D.: Nariadenie eIDAS - riešenie pre odstránenie nedôvery v elektronické obchodovanie? In: Právo, obchod, ekonomika VII.: zborník príspevkov z vedeckého sympózia : 11. - 13. október 2017, Vysoké Tatry. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 9788081525285. s. 201-210

³ WINDISCH, A.: Podpisovanie elektronických dokumentov. 2016, dostupné online: https://www.dcom.sk/oznamy-obec/-/asset_publisher/TansOWSRx5l7/content/podpisovanie-elektronickych-dokumentov

⁴ REED CH., ANGEL J. Computer Law, The Law, The Law and Regulations of Information Technology, Oxford University Press, 2006, ISBN 978-0-19-920596-7

⁵ GERLOCH, A. 2004. Teória práva. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-85-6

⁶ LECHNER, T.: Elektronické dokumenty v právni praxi. Praha-Leges, 2013. 265 s. ISBN: 978-80-8757-641-0

⁷ Uzatváranie zmlúv v 21. storočí - nové pohľady / výzvy / Diana Treščáková, In: Právo, obchod, ekonomika II.: zborník vedeckých prác. Praha: Leges, 2012. ISBN 9788087576335. s. 231-241.

zaručené elektronické podpisy vychádzajúce z kvalifikovaných certifikátov majú ešte vyššiu úroveň bezpečnosti a zaručené elektronické podpisy vychádzajúce z kvalifikovaných certifikátov a ktoré vytvorilo bezpečné zariadenie na tvorbu podpisov už možno považovať za právne ekvivalentné vlastnoručným podpisom, pokiaľ naplňajú požiadavky na vlastnoručný podpis. Smernica ponecháva úpravu zodpovednosti na samotných členských štátoch a jej obsahom je iba vymedzenie veľmi stručného rámca, na ktorom si členské štáty majú vybudovať vlastný systém elektronických podpisov.⁸

V rámci legislatívnej úpravy elektronického podpisu Slovenskej republiky Zákon č. 272/2016 Z.z. zaviedol nové pojmy ako kvalifikovaný elektronický podpis, kvalifikovaný certifikát pre elektronický podpis, kvalifikovaná elektronická pečať a kvalifikovaný certifikát pre elektronickú pečať.⁹

Napriek ich uvedenému zavedeniu do legislatívy ich vo svojom znení sám nedefinuje a odvoláva sa na nariadenie eIDAS. „Pomocou kvalifikovaného elektronického podpisu je možné elektronicky realizovať právne úkony, ktoré v papierovom svete vyžadujú písomnú formu, t. j. takýto elektronický podpis v tomto prípade nahrádza písomnú podobu vlastnoručného podpisu.“¹⁰ Zákon o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov -zákon o e-Governmente stanovuje, že ak sa právny úkon vykonáva podľa zákona v elektronickej podobe alebo ak podľa osobitného predpisu je náležitou právnou úkonu vlastnoručný podpis, osoba, ktorá nie je orgánom verejnej moci, vykoná taký úkon kvalifikovaným elektronickým podpisom.¹¹

Kvalifikovaný elektronický podpis (ďalej len „KEP“) je ako už bolo uvedené informácia pripojená alebo inak logicky spojená s elektronickým dokumentom, ktorá za splnenia podmienok daných zákonom č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách, umožňuje spoľahlivo a jednoznačne určiť fyzickú osobu, ktorá ho vyhotovila. KEP je ekvivalentom vlastnoručného podpisu, ktorým sa potvrdzujú právne úkony v listinnej podobe.¹²

Pomocou KEP sa autorizujú právne úkony v elektronickej podobe, pri komunikácii s orgánmi verejnej moci alebo komerčnými subjektmi.¹³ KEP na elektronickej dokumente zabezpečí možnosť overenia identity subjektu, ktorému elektronický podpis patrí, preukázania nemennosti údajov uvedených v dokumente a určenie zodpovednosti za podpis pripojený k elektronickej dokumentu.

KEP je v článku 3 nariadenia eIDAS definovaný ako „zdokonalený elektronický podpis vyhotovený s použitím kvalifikovaného zariadenia na vyhotovenie elektronického podpisu a založený na kvalifikovanom certifikáte pre elektronické podpisy“ „Kvalifikovaný elektronický podpis elektronickej dokumentu zabezpečuje: pravosť podpisu, dáva možnosť jednoznačne overiť identitu subjektu, ktorý podpis vytvoril, možnosť preukázať, že po podpísaní dokumentu nedošlo k žiadnej úmyselnej alebo neúmyselnej zmene obsahu

⁸ GLANCY, D.J.: Zákon o elektronickej podpise ako cesta k elektronickej obchodu. Preložila Moravčíková, A. Justičná revue, 53, 2001 č. 8-9, s. 891-900.

⁹ WINDISCH, A.: Podpisovanie elektronických dokumentov. 2016, dostupné online: https://www.dcom.sk/oznamy-obec/-/asset_publisher/TansOWSRx517/content/podpisovanie-elektronickych-dokumentov

¹⁰ HUČKOVÁ, R. - TREŠČÁKOVÁ, D. : Nariadenie eIDAS - riešenie pre odstránenie nedôvery v elektronickej obchodovanie? In: Právo, obchod, ekonomika VII.: zborník príspevkov z vedeckého sympózia : 11. - 13. október 2017, Vysoké Tatry. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 9788081525285. s. 201-210

¹¹ DONÁT, J a kol.: Nařízení eIDAS komentář. Praha-C.H.BECK, 2017. 304 s. ISBN: 978-80-7400-633-3

¹² VODIČKA, Milan. 3D: Data, daně digitálně aneb jítákem i proti své vůli. 1. vyd. Praha, 2014. 189 s. ISBN 9788074786716

¹³ TREŠČÁKOVÁ, D. : Elektronický obchod: 3. kapitola In: Právo informačních a komunikačních technologií. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020. ISBN 9788081529108. s. 36-58.

dokumentu, aký bol v čase jeho podpisovania a nemožnosť popierať, že nevyhotovil daný podpis elektronického dokumentu.“¹⁴

Na účely pochopenia rozdielov medzi jednotlivými podpismi je potrebné definovať aj pojem v článku 26 nariadenia eIDAS, ktorým je zdokonalený elektronický podpis (ďalej len „ZEP“). ZEP musí spĺňať tieto požiadavky: je jedinečne spojený s podpisovateľom, umožňuje určenie totožnosti s podpisovateľom, je vyhotovený pomocou údajov na vyhotovenie elektronického podpisu, ktoré môže podpisovateľ s vysokou mierou dôveryhodnosti používať pod svojou výlučnou kontrolou, je prepojený s údajmi, ktoré sa ním podpisujú, takým spôsobom, že každú dodatočnú zmenu údajov možno zistiť.¹⁵

Idete teda o akýsi medzistupeň medzi jednoduchým elektronickým podpisom a kvalifikovaným elektronickým podpisom. Takýto podpis by mohli vo veľkej miere využívať veľké inštitúcie ako napr. banky či mobilní operátori pri elektronickom podpisovaní dokumentov, kedy by s podpisom bolo spojené vyššie zabezpečenie, než u jednoduchého podpisu no zároveň by sa nevyžadoval podpis s využitím kvalifikovaného certifikátu na občianskom preukaze.¹⁶

Problémom zdokonaleného elektronického podpisu, napriek širokým možnostiam jeho potenciálneho využitia, je skutočnosť, že na Slovensku tento typ podpisu nie je výslovne definovaný a zaužívaný, s čím sú spojené tiež aplikačné problémy - najmä jeho uznanie zo strany slovenských orgánov verejnej správy, ktoré o nariadení eIDAS nemusia mať dostatočné povedomie.¹⁷

Rôzne služby na Ústrednom portáli verejnej správy často spomínajú tzv. zaručený elektronický podpis a možnosť podpísania dokumentu či správy týmto zaručeným podpisom. Je potrebné upozorniť, že pojem zaručený elektronický podpis už neexistuje, nakoľko bol nahradený pojmom kvalifikovaný elektronický podpis. Keď teda ústredný portál verejnej správy hovorí o zaručenom elektronickom podpise, nejde o žiaden špeciálny podpis, ale len chybné označenie. Zaručený podpis je teda to isté čo KEP. Čo sa týka ochrany KEP začneme vymedzením dôležitej inštitúcie v tejto oblasti, ktorou je Národný bezpečnostný úrad. Pôsobnosť Národného bezpečnostného úradu je založená na základe zákona č. 215/200 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Úrad je právnickou osobou, ktorá v právnych vzťahoch vystupuje vo vlastnom mene, a zároveň je rozpočtovou organizáciou, čiže je svojimi príjmami a výdavkami zapojená na štátny rozpočet Slovenskej republiky. Národný bezpečnostný úrad predstavuje ústredný orgán štátnej správy Slovenskej republiky na ochranu utajovaných skutočností a elektronický podpis. Jeho úlohou v oblasti elektronického podpisu je predovšetkým vykonávať kontrolu dodržiavania predpisov o elektronickom podpise, posudzovať žiadosti certifikačných autorít, udeľovať a odnímať im akreditáciu a vydávať osvedčenia o akreditácii, akreditovaným

¹⁴ Nariadenie európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 910/2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES

¹⁵ HUČKOVÁ, R. - TREŠÁKOVÁ, D. : Nariadenie eIDAS - riešenie pre odstránenie nedôvery v elektronické obchodovanie? In: Právo, obchod, ekonomika VII.: zborník príspevkov z vedeckého sympózia : 11. - 13. október 2017, Vysoké Tatry. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 9788081525285. s. 201-210

¹⁶ WINDISCH, A.: Podpisovanie elektronických dokumentov. 2016, dostupné online : https://www.dcom.sk/oznamy-obec/-/asset_publisher/TansOWSRx517/content/podpisovanie-elektronickych-dokumentov

¹⁷ KABA, R. How it Works: Qualified E-Signature under eIDAS, k dispozícii online na : <http://www.esignlive.com/blog/qualified-esignature-eidas/>

certifikačným autoritám vydávať a zrušovať kvalifikované certifikáty verejných kľúčov, evidovať certifikačné autority a pod. čl. 3 štatútu Národného bezpečnostného úradu.¹⁸

Zoznam použitých zdrojov

- DONÁT, J a kol.: Nařízení IDAS komentář. Praha-C.H.BECK, 2017. 304 s. ISBN: 978-80-7400-633-3
- DOSTÁLEK, L., VOHNOUTOVÁ, M.: Velký průvodce infrastrukturou PKI a technologií elektronického podpisu, ISBN: 80-251-0828-7
- GREGUŠOVÁ, D.: Elektronický podpis a jeho aplikácia v praxi – malý sprievodca predpismi informačnej spoločnosti , Bulletin slovenskej advokácie 5/2010, s. 4-22.
- KMENT, V.: Elektronické právníjednání. Praha: WoltersKluwer, 2018. 418 s. ISBN: 978-80-7552-814-8
- LECHNER, T.: Elektronické dokumenty v právní praxi. Praha-Leges, 2013. 265 s. ISBN: 978-80-8757-641-0
- LECHNER, T.: Elektronické dokumenty v právní praxi. Praha-Leges, 2013. 265 s. ISBN: 978-80-8757-641-0
- MRAČKO, M.: Elektronický podpis, certifikácia a ochrana osobných údajov. Bratislava-EPOS, 2009. 79 s. ISBN 978-80-8057-806-0
- TREŠČÁKOVÁ, D. : Právo elektronického obchodu. Širšie súvislosti 1. vyd. Praha: Nakladatelství Leges, 2021. - 229 s. ISBN 9788075024961.
- TREŠČÁKOVÁ, D. : Virtuálna identita a elektronické schránky - vzájomné súvislosti [elektronický zdroj]In: StudiaIuridicaCassoviensia. ISSN 1339-3995. Roč. 5, č. 1 (2017), s. 113-120, online. Spôsob prístupu: http://sic.pravo.upjs.sk/files/10_trescakova_-_elschranky.pdf.
- TREŠČÁKOVÁ, D. :Uzatváranie zmlúv v 21.storočí - nové pohľady a výzvy ,In: Právo, obchod, ekonomika II.: zborník vedeckých prác. Praha: Leges, 2012. ISBN 9788087576335. s. 231-241.
- TURNER , D.M., Advanced Electronic Signatures for eIDAS, 21 Apríl 2016, k dispozícii online na :[://www.cryptomathic.com/newa-events/blog/advanced-electronic-signatures/](http://www.cryptomathic.com/newa-events/blog/advanced-electronic-signatures/)
- VOJČÍK, Peter a kol. Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie vydanie. IURA EDITION, spol. s r. o. Bratislava. 2010. ISBN 978-80-8078-368-6
- ZMEKOVÁ, I.: Elektronické obchody Právne aspekty podnikania na internete, Prvé vydanie, IURIS LIBRI, 2017, ISBN 978-80-89635-32-0
- ZMEKOVÁ, I.: Elektronické obchody Právne aspekty podnikania na internete, Prvé vydanie, IURIS LIBRI, 2017, ISBN 978-80-89635-32-0

¹⁸ Martin, K.M. Everyday Cryptography Fundamental Principles and Applications, Oxford University Press 2012

HRANICE UPLATŇOVANIA FORMÁLNEJ PRAVDY V CIVILNOM SPOROVOM KONANÍ PRI POSUDZOVANÍ VECNEJ LEGITIMÁCIE

JUDr. Viktória Kol'veková, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta

viktoria.kolvekova@upjs.sk

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá aktuálnym nastavením princípu formálnej pravdy v sporovom konaní s ohľadom na stanovenie rozumných medzí jeho uplatňovania v aplikačnej praxi súdov tak, aby ochrana poskytnutá sporovým stranám bola rýchla, efektívna, účinná a súladná s aktuálnou koncepciou sporového konania, a napokon, s právom na spravodlivý súdny proces. Ťažiskom príspevku bude analýza konania a rozhodovania súdu v spore, v ktorom sporová strana nie je vecne legitimovaná, a zároveň nevykazuje (dostatočnú, resp. žiadnu) procesnú aktivitu smerujúcu k spochybneniu a preukázaniu tejto skutočnosti.

Abstract

The submitted contribution deals with the current setting of the principle of formal truth in dispute proceedings with regard to establishing reasonable limits of its application in the application practice of courts so that the protection provided to disputing parties is fast, efficient, effective and consistent with the current concept of dispute proceedings, and finally, with the law to a fair trial. The focus of the contribution will be the analysis of the court's proceedings and decision-making in a dispute in which the disputing party is not factually legitimate, but does not show (sufficient / no) procedural activity aimed at challenging and proving this fact.

Kľúčové slová: princíp formálnej pravdy, sporový proces, Civilný sporový poriadok, spravodlivosť, vecná legitimácia

Key words: principle of formal truth, dispute process, The code of the civil contentious proceedings, justice, materially eligible

Úvod

Súčasná, nepochybne dobre zaužívaná, koncepcia sporového konania v zmysle Civilného sporového poriadku je vybudovaná na niekoľkých základných východiskách, ktoré pre účely tohto príspevku sumarizujeme nasledovne:

- koncepcia silného sudcu,
- dôraz na procesnú aktivitu sporových strán, a ich zodpovednosť za priebeh a výsledok sporového konania,
- princíp formálnej pravdy.

Dôraz v sporoch sa v súčasnosti, de lege lata, ako aj s ohľadom na prezentovaný úmysel a vôľu zákonodarcu, kladie na sporové strany, ktorých vysoká miera aktivity sa odráža v priebehu a najmä výsledku konania, za ktorý momentom iniciovania sporu, ktorým

sa dostávajú do kontradiktórneho postavenia, vo veľkej miere preberajú zodpovednosť. Tejto prizme svedčí aj škála základných princípov uplatňovaných v spore, najmä princíp formálnej pravdy, ako aj princíp prejednávaci, princíp kontradiktórnosti, princíp arbitrárneho poriadku, koncentračný princíp. Uplatňovanie zákonodarcom vymedzených princípov, zakotvených do podoby záväzných noriem tvoriacich súčasť zákonného textu, sa následne odráža v rovine inštitútov sporového procesu, v ktorých často nachádzame prvky sankčného charakteru súvisiace s nedostatočne preukázanou úrovňou procesnej aktivity strán. Ide najmä o sudcovskú koncentráciu konania, kontumačné rozsudky, inštitút nfepopretých skutkových tvrdení, inštitút novôt v opravných konaniach, a pod. Žiadna, resp. nedostatočná ostražitosť, či neochota podieľať sa na konaní, vedie v spore zásadne (ako však vyplynie z ďalšieho výkladu, nie je to absolútnym pravidlom) k neúspechu procesne pasívnej strany.

V predkladanom príspevku sa zaoberáme práve aktuálnym nastavením princípu formálnej pravdy v sporovom konaní s ohľadom na stanovenie rozumných medzí jeho uplatňovania v aplikačnej praxi súdov tak, aby ochrana ohrozených alebo porušených práv sporových strán bola poskytnutá rýchlo, efektívne, účinne, ale zároveň, aby kládla dôraz na požadovanú úroveň procesnej aktivity strán, a ich pasivitu zodpovedajúco sankcionovala, za súčasného rešpektovania práva na spravodlivý súdny proces.

Dôraz v príspevku kladíme na analýzu konania a rozhodovania súdu v spore, v ktorom

1. sporová strana nie je vecne legitimovaná, resp. jej vecná legitimácia je otázna, a zároveň
2. nevykazuje (dostatočnú, prípadne aj žiadnu) procesnú aktivitu smerujúcu k popretiu a preukázaniu tejto skutočnosti.

S poukazom na rozhodovaciu činnosť súdov je našim úmyslom overiť hypotézu, či koncepcia sporu v zmysle CSP je dôsledne súdmi rešpektovaná v rámci uplatňovania sankčných inštitútov, pričom sa sústreďíme na analýzu procesných situácií, kedy

- sporová strana namieta nedostatok vecnej legitimácie niektorej zo sporových strán (typicky žalovaný vlastnú vecnú legitimáciu, alebo vecnú legitimáciu žalobcu),
- sporová strana (žalovaný) v konaní nenamieta nedostatok vecnej legitimácie niektorej zo sporových strán (je buď absolútne pasívna, t.j. pasívna ku konaniu ako takému, alebo relatívne pasívna, t.j. pasívna v otázke vecnej legitimácie – vlastnej alebo žalobcovej).

1. Úvodné poznámky k problematike

Účastníctvo v spore sa na akademickej úrovni spravuje prvou definíciou, ktorá prezentuje procesnoprávne (formálne) chápanie účastníctva, a ktorej pozitívnoprávne poňatie je späté so skutočnosťou, že súd v konaní nie je oprávnený procesne odstraňovať nedostatky účastníctva tak, ako je tomu v mimosporoch (účastníctvo v spore definuje žalobca, a teda žalobcom a žalovaným sú tie subjekty, ktoré v žalobe označí) a napokon, nedostatok vo vecnej legitimácii účastníkov v sporoch v zásade vedie k zamietnutiu žaloby. Tento „scenár“ však vyžaduje nevyhnutné preskúmanie otázky vecnej legitimácie žalobcu a žalovaného, ktorá nie je vždy identifikovateľná „na prvý pohľad“, a nezriedka si vyžaduje dôslednejšie skúmanie a dokazovanie. Napriek tomu, ako je zjavné z ďalšej časti príspevku, túto skutočnosť súdy skúmajú ex offio.

Skúmanie skutočností relevantných pre rozhodnutie sporu sa odvíja od množiny tvrdených skutočností žalobcu, kvalifikovane popretých žalovaným a vice versa. V otázke vecnej legitimácie sa však javí, že jej skúmanie presahuje rámec vyššie vymedzenej roviny sporového konania, a procesný postup súdu si vyžaduje „nadprácu“ v porovnaní so zisťovaním a preukazovaním iných, rovnako relevantných skutočností pre rozhodnutie sporu, ktorých ne/spornosť a následné dokazovanie sa odzrkadľuje v prevažnom rozsahu len od procesnej aktivity strán. Sporové konanie sa totiž spravuje formálnou pravdou, ktorej správnosť a dôsledná aplikácia odobruje meritórne rozhodnutie sporu súdom hneď, ako je to možné, bez

nevyhnutnej potreby „riadneho a úplného“ vystavania skutkového základu, rozumej skutkového základu vybudovaného procesným postupom súdu po prioritnom riadnom splnení si procesných povinností sporových strán.

Predpokladom „riadneho a úplného“ vybudovania skutkového základu meritórneho rozhodnutia je splnenie si základných procesných povinností sporových strán, ako je povinnosť tvrdiť relevantné a pravdivé skutočnosti spôsobilé v spojení s vykonaním stranou navrhnutých dôkazov prívodiť strane v spore úspech, čo koreluje s kontradiktornosťou konania a prejednacím princípom. Zákonom upravenými procesnými postupmi sa spor „očistí“ o sporné skutkové tvrdenia a umožní tak vybudovať udržateľný skutkový základ meritórneho rozhodnutia. Ani tieto základné východiská sporového konania však neplatia absolútne, súd má totiž k dispozícii mechanizmy predstavujúce materiálny korektív vedenia sporu (napr. dopytovacie oprávnenie), avšak, vždy (osobitne pri uplatňovaní materiálneho korektívu) je potrebné dbať na požadovanú, nevyhnutnú (aspoň minimálnu) mieru procesnej aktivity sporových strán, a to dokonca aj v osobitných sporoch s ochranou slabšej strany, kde tieto majú de lege lata upravené určité procesné odchýlky od štandardného sporu prejavujúce sa aj zvýšenou úrovňou ingerencie súdu do zisťovania a preukazovania skutočností dôležitých pre správne a úplné vybudovanie skutkového základu rozhodnutia.¹

Na druhej strane však žiadna, resp. nedostatočná procesná disciplína strán vedie k uplatňovaniu sankčných inštitútov sporového procesu. Aj tie však majú svoje limity. Využitie kontumačných rozsudkov je prípustné výlučne v konaniach na splnenie povinnosti, aplikácia sudcovskej koncentrácie konania má svoje hranice v konaniach, kde je súd zviazaný hmotným právom v rozhodovaní napr. postupnosťou vyporiadania podielového spoluvlastníctva², čím sa jeho použiteľnosť opätovne najviac zdôrazňuje v konaniach na splnenie povinnosti, uplatnenie inštitútu tzv. nepopretých skutkových tvrdení (§ 151 ods. 1 – absolútne nepopretie, § 151 ods. 2 – nekvalifikované popretie) si, domnievame sa, rovnako ako v prípade sudcovskej koncentrácie, súd nemôže absolútne dovoliť v konaniach podľa § 137 písm. b) CSP.

Limitom uplatňovania sankčných inštitútov v „typickom“ konaní na splnenie povinnosti by však podľa nášho názoru nemala byť vecná legitimácia.

2. Aplikčná prax súdov v otázke skúmania vecnej legitimácie

V otázke skúmania a posudzovania vecnej legitimácie sporových strán je rozvinutá pomerne bohato zastúpená rozhodovacia prax súdov. Súvisí to pravdepodobne so skutočnosťou, že ide o prvú, základnú podmienku úspechu v spore. Napriek tomu je však potrebné zdôrazniť, že prístup súdov k jej skúmaniu je odlišný od aktívneho zisťovania iných, rovnako pre rozhodnutie relevantných, skutočností, kde sa dôslednejšie rešpektuje formálna pravda a na nej vystavané procesné inštitúty.

Stotožňujeme sa so starším stanoviskom najvyššieho súdu, že „z hľadiska posúdenia vecnej legitimácie nie je **rozhodujúce**, či a na základe čoho sa určitá fyzická alebo právnická osoba len subjektívne cíti byť účastníkom určitého hmotno-právneho vzťahu, ale vždy iba to, **či účastníkom objektívne je** alebo nie je.“³ Uvedenému tvrdeniu skutočne je potrebné dať za pravdu, veď predsa vecná legitimácia ako podmienka úspechu v spore nadväzuje na

¹ Pozri KUŠNÍRIKOVÁ, M. Osobitosti právnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany oproti štandardnému priebehu civilného sporového procesu. In.: *Studia Iuridica Cassoviensia*, roč. 7, 2019, č. 1. s. 97 – 107

² Pozri KOEVEKOVÁ, V. Budovanie skutkového základu v konaní o zrušení a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva. In: *Košické dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: ŠafárikPress, 2021. ISBN 978-80-574-0024-0, s. 226-236

³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Cdo 192/2004

hmotnoprávne postavenie sporových strán, avšak v ďalšom kroku je potrebné sa vysporiadať s rovinou iniciatívneho skúmania tejto kľúčovej otázky sporového konania civilným súdom.

Vo vzťahu k skúmaniu vecnej legitímácie najvyšší súd, zdôrazňujeme, za čias účinnosti OSP, uzavrel, že „preskúmavanie vecnej legitímácie, či už aktívnej (existencia tvrdeného práva na strane žalobcu), alebo pasívnej (existencia tvrdennej povinnosti na strane žalovaného) je **imanentnou súčasťou každého súdneho konania**. Súd vecnú legitímáciu **skúma vždy aj bez návrhu** a aj v prípade, že ju žiaden z účastníkov konania nenamieta. To, že sa súd výslovne k vecnej legitímácii nevysloví, neznamená, že sa ňou v konaní nezaoberal.“⁴ Tento starší postoj najvyššieho súdu sa však javí byť v praxi súdov aktuálnym, čomu zodpovedá aj súčasná rozhodovacia prax ústavného súdu, ktorý uvádza, že „že aj v tomto spore vo veci konajúce súdy **boli povinné skúmať vecnú legitímáciu bez ohľadu na to, či bola namietaná alebo nie**“.⁵

Názory najvyšších súdnych autorít sú rešpektované súdmi nižších inštancií, ktorých aplikačná prax korešponduje stanoviskám prezentovaným najvyšším súdom a ústavným súdom. Napríklad Krajský súd Nitra konštatuje, že „v tomto ohľade potom treba uzavrieť i to, že rovnako záver súdu prvej inštancie o tom, **že žalobca je aktívne vecne legitimovaným subjektom (ktorú skutočnosť súd skúma ex offio)** je, s ohľadom na konštatované, predčasny.“⁶

Osobitne pozornosť upriamujeme na rozhodnutie R 6/2022, v ktorom najvyšší súd uvádza, že „v sporoch s ochranou slabšej strany súd **skúma vecnú legitímáciu z úradnej povinnosti**.“⁷ Najvyšší súd v tomto rozhodnutí špeciálne zdôrazňuje povinnosť ex officio skúmania vecnej legitímácie v spore spotrebiteľskom, v danom prípade v kontexte postúpenia pohľadávky v zmysle zákona o bankách. Vzhľadom však na ďalšie rozhodnutia, na ktoré v príspevku poukazujeme, je táto povinnosť z pohľadu súdov všeobecnou povinnosťou súdu, bez ohľadu na charakter prejednávaneho sporu.⁸

Ústavný súd v jednom z novších náleзов (novších z pohľadu - vydaný už za účinnosti CSP) zdôrazňuje, že „skutočnosť, že všeobecný súd konal so stranou v konaní v postavení žalovaného a žalobe vyhovel, znamená, že dospel k záveru, že žalovaný je pasívne vecne legitimovaný, pričom **nie je nevyhnuté, aby túto skutočnosť v rozhodnutí výslovne (expresis verbis) konštatoval**.“⁹

Najvyšší súd v otázke dôsledkov zisteného nedostatku vecnej legitímácie správne upresňuje, že „... **dôsledkom nedostatku aktívnej vecnej legitímácie môže byť len zamietnutie žaloby a nie zastavenie konania**... súd prvej inštancie zvolil nesprávny procesný postup, keď z dôvodu nedostatku aktívnej vecnej legitímácie konanie zastavil, na ktoré rozhodnutie neboli splnené procesné podmienky.“¹⁰, čo súvisí so skutočnosťou, že **vecná legitímácia nepatrí medzi procesné podmienky** (podmienky konania), ktoré súd na strane účastníkov konania skúma a na ich nedostatky procesne reaguje (v prípade zistenia prítomnosti neodstrániteľných nedostatkov konanie zastaví). A teda, ak súd má zo zákona

⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Cdo 205/2009 zo dňa 29. 6. 2010

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 104/2023 zo dňa 21.6.2023

⁶ Uznesenie Krajského súdu Nitra, sp.zn. 9CoCsp/13/2023 zo dňa 21.2.2024

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Cdo 162/2020 zo dňa 27.10.2021

⁸ Pozri napr. aj Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Obdo/34/2021 zo dňa 19.5.2022, ktorý uzatvára, že „túto otázku (pozn. – otázku vecnej legitímácie) rieši súd z úradnej povinnosti, a teda bez ohľadu na skutočnosť, či by žalovaný namietol alebo nenamietol nedostatok aktívnej vecnej legitímácie žalobcu, súd by bol povinný túto okolnosť skúmať a vysporiadať sa s ňou v podobe zamietnutia žaloby alebo ďalšieho konania o veci samej. **Neobstoí preto námietka žalobcu, že súd skúmal túto otázku až na námietku žalovaného, aj to vznesenú neskoro.**“

⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 191/2018 z 13.11.2018

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2Obo/11/2020 z 26.11.2020

povinnosť skúmať procesné podmienky (a dospeje k záveru, že v konaní nemožno pokračovať, konanie zastaví), žiada sa vyzdvihnúť, že vecná legitimácia procesnou podmienkou nie je (jej nedostatok - ak je zistený - vedie k zamietnutiu žaloby). Otázkou ostáva, do akej miery by súd mal byť aktívny pri zisťovaní a dokazovaní vecnej legitimácie (ktorej zisťovanie a zistenie nemusí byť vždy zjavné na prvý pohľad a môže byť otázkou dôslednejšieho prieskumu a dokazovania). V tomto smere je však súd viazaný procesným postupom a princípmi sporového konania, čím je vo svojej aktivite a iniciatíve limitovaný, preto sa zaoberáme otázkou, či skutočne (s ohľadom na prezentované názory najvyšších súdnych autorít) je možnosťou, resp. dokonca povinnosťou súdu ex offo skúmať vecnú legitimáciu v spore, ak ju strana nenamieta, ak zároveň platí, že táto nie je procesnou podmienkou na strane účastníkov konania, a je otázkou skutkovou.

Hoci z vyššie vymedzených rozhodnutí je zrejmy pomerne ustálený názor súdnych autorít, podľa ktorého súd má povinnosť skúmať vecnú legitimáciu bez ohľadu na námietku, dôležité je poukázať na skutočnosť, že meritórnemu skúmaniu vecnej legitimácie predchádza povinnosť žalobcu tvrdiť svoje oprávnenie a oprávnenie protistrany byť účastníkom sporu (aj z hmotnoprávneho hľadiska), pričom v tomto smere poukazujeme na názor ústavného súdu, podľa ktorého „všeobecný súd **nemôže vyvodzovať právne účinky zo zanedbania procesnej povinnosti protistrany poprieť tvrdenia žalobcu**, ak žalobca samotný zanedbal svoju povinnosť tvrdenia. Povinnosť strany sporu tvrdiť má pritom kľúčový význam a predstavuje jeden zo základných princípov civilného procesu (čl. 8 CSP - procesné povinnosti a procesné bremená).“¹¹ V našom príspevku sa však zaoberáme perfektne podanou žalobou (dodržanie náležitostí žaloby, splnenie povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti žalobcu).

Vzhľadom na všetky vyššie prezentované názory pochádzajúce z rozhodovacej praxe súdov možno usúdiť, že sa javí byť povinnosťou súdu ex offo skúmať vecnú legitimáciu a na jej nedostatok prihliadnuť tak, že súd žalobu zamietne bez ohľadu na to, či strana vecnú legitimáciu namieta alebo je v tomto ohľade pasívna. Je tento záver však súladný so znením CSP a jeho prísny nastavením? Naráža na seba v tomto smere rozhodovacia prax súdov a akademické nazeranie na sporový proces?

Ak totiž uzavrieme, že skutočne je povinnosťou súdu skúmať vecnú legitimáciu ex offo, tak prirodzene dospejeme k záveru, že skutkový základ zamietajúceho rozsudku tvorí súd vo veľkej miere svojou vlastnou aktivitou smerujúcou k zisťovaniu, spochybňovaniu a dokazovaniu podstatných a rozhodujúcich skutočností týkajúcich sa legitimácie strán v konaní, ktoré protistranou neboli (čiastočne alebo vôbec, a už vôbec nie kvalifikovane) popreté, pričom vo vzťahu k iným skutkovým okolnostiam súd takto aktívny nie je, a dodávame, že by ani nemal byť, nakoľko v spore nenachádza uplatnenie vyšetrovací princíp typický pre mimosporu.

3. Je to ne/spravodlivé?

Rozhodnutie sporu bez „utrafenia“ vecnej legitimácie žalobcu, resp. žalovaného zaiste nie je ideálnym scenárom. Laik by mohol povedať, že je to „nespravodlivé“. Štandardne však platí, že pre žalobcu bude subjektívne spravodlivé také rozhodnutie sporu, ktoré pravdepodobne žalovaný vyhodnotí ako nespravodlivé, a naopak. Subjektívny pohľad na spravodlivosť je daný individualitou jednotlivcov, ich „zmyslom pre spravodlivosť“. Aj z tohto dôvodu zrejme Hans Kelsen definuje spravodlivosť len ako „pekný sen ľudstva“. Na úrovni právnej debaty však za nevyhnutné považujeme zodpovedať otázku, čo by sme mali považovať za spravodlivé v súčasnej koncepcii CSP, a či skutočne aplikácia sankčných

¹¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 246/2019, zo dňa 11.6.2019

inštitútov v nami analyzovanej situácii (pasivita vo vzťahu k otázke vecnej legitimácie) porušuje právo účastníkov na spravodlivý súdny proces?

Na spravodlivosť priebehu a skončenia súdneho konania apeluje CSP na viacerých miestach, keď vyžaduje, aby

- a. ochrana ohrozených a porušených práv a oprávnených záujmov bola spravodlivá (čl. 2 ods. 1 CSP),
- b. spor bol rozhodnutý spravodlivo (čl. 2 ods. 2 CSP),
- c. sa medzery v procesnom práve vyplňali rozhodovacou činnosťou súdu s ohľadom na princípy všeobecnej spravodlivosti (čl. 4 ods. 2 CSP).

Pre úplnosť sa žiada dodať, že spravodlivosť je žiaduce vyhodnocovať aj s ohľadom na charakter toho-ktorého konania, a konštatovať, že kým pre naplnenie požiadavky spravodlivosti v spore bude v zákonom predpokladaných prípadoch (teda nie vždy – vid'. napr. vyššie poukázanie na konanie o zrušenie a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva) postačovať aj samotné tvrdenie jednej sporovej strany (napr. pri rozhodovaní rozsudkom na základe zmeškania, alebo pri uplatnení tzv. pokusu o rýchlu spravodlivosť skrze inštitút platobného rozkazu) bez riadneho a úplného zisťovania skutkového stavu, princíp ochrany verejného záujmu v mimosporových konaniach podľa CMP nedovoľuje považovať za spravodlivé rozhodnutie nevychádzajúce zo skutočného stavu veci.

Vzhľadom na uvedené nemožno považovať za nespravodlivé rozhodnutie vydané v sporovom konaní v súlade s formálnou pravdou, ak je v rozpore s hmotnoprávnou realitou (hoci aj v zrejmom rozpore). Konflikt so spravodlivosť preto podľa nášho názoru nenastane ani v prípade, ak je rozhodnutie vydané bez splnenia vecnej legitimácie strán, ak je toto rozhodnutie súdu výlučne výsledkom a dôsledkom procesnej pasivity strán, a nie zanedbania povinností zo strany súdu. Je teda potrebné konštatovať aj v takomto prípade rešpektovanie práva na spravodlivý súdny proces.

4. Ako by to teda malo/ mohlo byť?

4.1 Uplatnená námietka nedostatku vecnej legitimácie

Prvou z nami analyzovaných, je situácia, ak strana sporu (žalovaný) v rámci konania namietne vecnú legitimáciu, či už vlastnú alebo vecnú legitimáciu žalobcu. Včasná namietnutie nedostatku vecnej legitimácie nevyvoláva žiadne otázky. Táto sporná otázka sa stane riadnou súčasťou dokazovania, od výsledkov ktorého sa bude odvíjať úspech v spore, či naopak jeho strata.

Oneskorené (s ohľadom na „včasnosť“ ako kritérium uplatnenia sudcovskej koncentrácie konania) tvrdenie strany o nedostatku vecnej legitimácie je spôsobilý zhojiť samotný súd v procese pripustenia oneskoreného tvrdenia žalovaného ohľadom vecnej legitimácie. Nakoľko sudcovská koncentrácia konania je de lege lata inštitútom fakultatívnym, je vecou vlastnej úvahy súdu, ktoré z oneskorených tvrdení a dôkazných návrhov do konania pripustí (toto svoje rozhodnutie však musí presvedčivo odôvodniť v konečnom rozhodnutí). Ak je „problémom“ rozhodnutia sporu práve vecná legitimácia, zrejme sa úvaha súdu bude uberať smerom pripustenia aj oneskoreného tvrdenia.

4.2 Pasivita žalovaného v otázke vecnej legitimácie

Ak žalovaný preukazuje riadny záujem o priebeh a výsledok sporu, čomu zodpovedá zodpovedné plnenie si procesných povinností, avšak otázku vecnej legitimácie žiadnym spôsobom „neotvára“, potom zrejme treba pripustiť možnosť súdu skrze vlastné materiálne korektívy v konaní „dotvoriť“ skutkový stav aj v otázke vecnej legitimácie tak, aby meritórne

rozhodnutie sporu zodpovedalo požiadavkám vecnej správnosti, spravodlivosti, predvídateľnosti a zákonnosti, a aby bolo udržateľné a presvedčivé. Materiálne vedenie sporu je významným korektívom rigidne formalistického prístupu, za všetky možno spomenúť najčastejšie rezonujúce využívanie inštitútu dopytovacieho oprávnenia. Toto oprávnenie súdu však nemá predstavovať nástroj pre vytváranie, ale iba pre dotváranie skutkového stavu, aj to výlučne len v nevyhnutnom rozsahu, pričom týmto nevyhnutným rozsahom, domnievame sa, môže byť jeho využitie na dotvorenie skutkového stavu ohľadom vecnej legitímácie, vo vzťahu ku ktorej obrana síce priamo nesmeruje, avšak strana v konaní zodpovedne rešpektuje a plní si svoje povinnosti a voči podanej žalobe sa kvalifikovane bráni. Kušníkovič v tejto súvislosti poznamenáva, že účel dokazovania by sme mali vidieť v línii, ktorá má smerovať k preukázaniu sporných tvrdení strán, nie k zisťovaniu toho, čo v spore nebolo vôbec tvrdené.¹² Rozhodujúcim faktorom pri stanovení miery dokazovania je súdne posúdenie, v akom rozsahu si strany splnili povinnosť tvrdenia právne relevantných skutočností. Ak teda možno vyvodit' z tvrdení žalovaného jeho názor o celkovej neopodstatnenosti podanej žaloby, voči ktorej sa aktívne kvalifikovane bráni, potom je žiaduce vyvodit' aj prípustnosť dotvorenia skutkového základu rozsudku v otázke vecnej legitímácie (ak o tejto otázke má súd pochybnosti) využitím materiálneho korektívu súdu. Kľúčovým pri rozhodovaní súdu o uplatnení tejto možnosti by mal byť záujem žalovaného o spor ako taký, s úmyslom vlastnou procesnou aktivitou žalovaného privodiť si v spore úspech. A hoci uplatnením inštitútu nesporných tvrdení skrze § 151 CSP (nakoľko tento inštitút sa javí byť obligatónym) by sme v dôsledku pasivity žalovaného v otázke vecnej legitímácie mali dospieť k záveru o jej nespornosti, domnievame sa, že tento výklad (aj vzhľadom na princíp arbitrárneho poriadku) je možné preklenúť materiálnou činnosťou súdu. Tá však, v nami načrtnutom kontexte, nemá byť v žiadnom prípade pravidlom, ale iba v rozumných medziach využívanou, odôvodnenou výnimkou.

5. Absolútna pasivita žalovaného v konaní

Absolútna pasivita žalovaného v konaní sa celkom zrejme v konaniach vedených na podklade žaloby na splnenie povinnosti¹³ spája s možnosťou súdu rozhodnúť spor kontumačným rozsudkom. Vzhľadom na vyššie vymedzenú rozhodovaciu prax súdov sa však tento inštitút javí byť nepoužiteľným v prípade, ak nie je daná vecná legitímácia niektorej zo sporových strán.

Je potrebné podotknúť, že hoci sa de lege lata inštitút kontumačného rozsudku vydaného na pojednávaní javí byť inštitútom obligatónym, a súd by k jeho vydaniu mal pristúpiť za splnenia zákonných podmienok, aplikačná prax sa rozumne vybrala smerom k jeho fakultatívnosti.¹⁴ Kontumačné, alebo tiež tzv. sankčné rozsudky, sú jedným

¹² KUŠNÍKOVÁ, M.: Prejednací princíp v civilnom procese. In: Zborník príspevkov z 2. ročníka Vedeckej konferencie doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019. s. 228

¹³ Inštitút rozsudku pre zmeškanie predpokladá žalobu o splnenie povinnosti a akékoľvek rozširovanie jeho použitia by bolo contra legem. Pozri Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 373/2020 zo dňa 29.6.2021

¹⁴ Podľa Ústavného súdu „... formalistický výklad ustanovenia § 274 CSP, a to, že súd vždy za kumulatívneho splnenia v tomto ustanovení zakotvených zákonných podmienok rozsudkom pre zmeškanie žalobe vyhovie, skutočne nie je žiaduci, najmä, ak súdne konanie trvá dlhšiu dobu, vo veci sa uskutočnilo viac pojednávaní, na ktoré sa žalovaný riadne dostavil, nebol v konaní nečinný a súd na návrh oboch strán vykonal rozsiahle dokazovanie. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 233/2019 zo dňa 4. 6. 2019. Pozri aj Sedlačko, F. Je kontumačný rozsudok na pojednávaní fakultatívny? In Bulletin Slovenskej advokácie, roč. XXVIII, č. 7-8, 2022. s. 4-5

z efektívnych prostriedkov smerujúcich k posilneniu rýchlosti, hospodárnosti konania na báze uplatňovania pomerne prísne nastavenej formálnej pravdy, ako aj smerujúcich k eliminácii obštrukčného správania strán. Ústavný súd sa v tejto súvislosti prikláňa k materiálnemu skúmaniu podmienok pre vydanie kontumačného rozsudku, keď hovorí, že „rozsudok pre zmeškanie by nemal byť využívaný s cieľom čo najrýchlejšieho, a inak bezúčelného ukončenia sporu na úkor základného práva na súdnu ochranu. Prioritou v súdnom konaní musí zostať materiálna, nie formálna ochrana práv strán sporu. Pred formalizmom schematických poučení je potrebné uprednostniť zváženie celého priebehu konania. Podmienky pre vydanie rozsudku pre zmeškanie sú dané len vtedy, keď je takýto **rozsudok oprávnenou sankciou za skutočnú pasivitu strany, ktorá úmyselne mieri k zmareniu efektivity súdneho procesu**“¹⁵. Komentár k CSP prezentuje názor, podľa ktorého „znenie § 274 CSP naznačuje, že súd je v prípade splnenia formálnych podmienok povinný rozhodnúť na pojednávaní rozsudkom pre zmeškanie bez možnosti skúmať odôvodnenosť nároku. Opätovne však zdôrazňujeme, že takýto zjednodušený výklad § 274 CSP **naráža na ústavné limity práva na spravodlivý proces. Takýto postup môže byť opodstatnený a legitímny v prípade, ak žalovaný bol v konaní úplne pasívny, nevyjadril sa písomne ani sa nezúčastnil na žiadnych pojednávaniach vo veci.**“¹⁶

Skutočne je potrebné si uvedomiť, že kontumačný rozsudok má sankčný charakter, a jeho uplatnenie v prípade preukazovania absolútneho nezáujmu sporovej strany o konanie, by malo viesť k uplatneniu tejto sankcie bez akéhokoľvek skúmania opodstatnenosti žalobou uplatneného nároku. Opačný výklad by bol spôsobilý znevýhodniť procesne aktívneho žalobcu. Pod skúmanie opodstatnenosti nároku je potrebné podľa nášho názoru zahrnúť aj skúmanie vecnej legitímácie strán v konaní, a preto, ak žalovaný nevykazuje ani minimálnu mieru procesnej aktivity, je legitímne prijať záver o spravodlivosti rozhodnutia sporu kontumačným rozsudkom bez ex offio skúmania otázky vecnej legitímácie.

Pre úplnosť výkladu dodávame, že zrejmý nedostatok vo vecnej legitímácii by potenciálne súd mohol vyhodnotiť ešte v skoršom štádiu konania a uplatniť postup podľa § 138 CSP¹⁷. Ak však žalobca nerefektuje na procesný postup predurčený predmetným ustanovením CSP, súd si skutkový základ následného zamietajúceho rozsudku môže vytvoriť výlučne vlastnou procesnou aktivitou, kedy sám ex offio skúma vecnú legitímáciu, z otázky vecnej legitímácie sám urobí spornú skutočnosť, a túto následne sám v procese dokazovania overuje. Takáto činnosť súdu ale podľa nášho názoru presahuje prípustný rámec aktivity a dôkaznej iniciatívy súdu v spore, a môže viesť k neprimeranému zvýhodňovaniu procesne absolútne pasívnej sporovej strany. V tejto rovine dokonca možno uvažovať o narušení princípu rovnosti strán sporu v neprospech žalobcu.

6. Skúmanie vecnej legitímácie pri uplatnení postupu podľa § 79 a 80 CSP

Za osobitnú považujeme otázku skúmania vecnej legitímácie, ktorá v spore nie je daná od počiatku, ale k jej nastoleniu vedie postup zmeny subjektov podľa § 80 CSP, v prípade uplatnenia ktorého súd procesne rozhoduje o prípustnosti zmeny subjektov. Koncepcia zákonodarcu je teda taká, že nedochádza k automatickému procesnému nástupníctvu, ale toto je nárokovateľné (dikcia „súd vyhovie návrhu“ sa rovná „musí vyhovieť návrhu“) za predpokladu, že kumulatívne nastanú skutočnosti predpokladané v § 80 CSP – zmenu strán sporu navrhne oprávnený subjekt (žalobca)

¹⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 121/2021 zo dňa 22.7.2021

¹⁶ ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2022. s. 1126

¹⁷ Ak zo skutočností tvrdených v žalobe je po predbežnom právnom posúdení zjavné, že žaloba je zjavne nedôvodná, súd vyzve žalobcu na späťvzatie žaloby. Na tento účel môže súd žalobcu vyslychnúť.

- súhlasí s tým ten, kto má vstúpiť na miesto žalobcu (ak sa má nástupníctvo týkať strany žalovaného, táto podmienka odpadá)
- preukáže sa, že došlo k právnej skutočnosti preukazujúcej prevod alebo prechod práv alebo povinností, o ktorých sa koná.¹⁸

CSP totiž explicitne upravuje súdu povinnosť skúmať, či na úrovni hmotného práva došlo po začatí súdneho konania k takej právnej skutočnosti, ktorá spôsobila prevod alebo prechod práv alebo povinností, o ktorých sa koná. Negatívny záver súdu však nebude viesť k meritórnemu nepriaznivému výsledku, ale „len“ k neprípusteniu iného účastníka do konania a k pokračovaniu v konaní s pôvodným účastníkom.

Odlišný záver platí vo vzťahu k postupu podľa § 79 CSP (pristúpenie), nakoľko „podmienkou pristúpenia strany sporu však nie je posúdenie vecnej legitímácie subjektu, ktorý má do konania vstúpiť. Pri rozhodovaní sa súd touto hmotnoprávou otázkou nezaobera a bude predmetom dokazovania.“¹⁹ Uplatnenie tohto inštitútu je výlučne otázkou dispozičného oprávnenia žalobcu, ktorý svojim postupom zhojuje pôvodne daný nedostatok žaloby, a spočíva v rozšírení okruhu účastníkov konania (t.j. žiaden z pôvodných účastníkov nepredstáva byť účastníkom, ale k danému okruhu pristúpi ďalší účastník).

Záver

Vecná legitímácia sporových strán splýva s ich hmotnoprávnym postavením ako nositeľov práv alebo povinností, o ktorých sa vedie sporové súdne konanie. Napriek tomu, že rozhodovacia prax sa ubrala smerom k ex officio skúmaniu vecnej legitímácie ako podmienky úspechu v spore (teda nie podmienky konania v zmysle § 161 CSP), je potrebné si uvedomiť, že tejto povinnosti, ktorú na seba súdy preberajú, nekorešponduje znenie Civilného sporového poriadku, ani jeho základných (prísne nastavených) princípov dokazovania. Zaužívaný postup súdov v otázke ex offio skúmania vecnej legitímácie sa opiera o súlad s právom na spravodlivý súdny proces, ktorý však, dovoľme si tvrdiť, v intenciách aktuálneho nastavenia sporového konania, počíta aj s absurdnou prehrou sporu, ak sporová strana „nepriloží ruku“ a aktívne sa do sporu nezapája. V tomto smere sa absolútne stotožňujeme s tvrdením Kušnírikovej, podľa ktorej „predmetné inštitúty neporušujú právo žalovaného na spravodlivé súdne konanie, nakoľko ich aplikácia je naviazaná až na kvalifikovanú nečinnosť žalovaného, t.j. je výlučne na rozhodnutí žalovaného, či v konaní budú splnené podmienky pre aplikáciu týchto sankčných inštitútov a uplatnenie princípu formálnej pravdy v tejto intenzite a podobe.“²⁰

Ideálnym riešením (ak panuje všeobecná zhoda súdnych autorít a spoločnosti na ex offio posudzovaní vecnej legitímácie v každom jednotlivom prípade) by bola zmena právnej úpravy CSP tak, že do znenia zákona sa explicitne zavedie norma upravujúca vyššie vymedzené (a v praxi rešpektované) pravidlo skúmania vecnej legitímácie.

S ohľadom na nami vymedzenú argumentáciu sa domnievame, že ex offio skúmanie vecnej legitímácie (ako jedinej z podmienok úspechu, ktorú súd z vlastnej činnosti iniciatívne skúma), v súčasnosti de lege lata hraničí s popieraním formálnej pravdy, a nekorešponduje s bremenami, ktoré sporový kódex kladie na strany sporu. Preto sme v príspevku dospeli k záveru o prípustnosti vydania kontumačného rozsudku za splnenia podmienky absolútneho nezájmu žalovaného o spor, s prihliadnutím na rozhodovacou praxou ustálené podmienky,

¹⁸ ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2022. s. 305

¹⁹ ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2022, s. 181

²⁰ KUŠNÍRIKOVÁ, M. Konkurencia spôsobov budovania skutkového základu v civilnom sporovom konaní pri pasívite žalovaného. In *Studia Iuridica Cassoviensia*, roč. 12, č. 1, 2024. s. 155

ktoré by súd v štádiu rozhodovania sa o aplikovaní kontumačných rozsudkov mal skúmať, pričom ale vecná legitímácia takouto podmienkou podľa nášho názoru nie je.

Zoznam použitých zdrojov

KOŤVEKOVÁ, V. Budovanie skutkového základu v konaní o zrušenie a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva. In Košické dni súkromného práva III. Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: ŠafárikPress, 2021. ISBN 978-80-574-0024-0, s. 226-236

KUŠNÍRIKOVÁ, M.: Osobitosti právnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany oproti štandardnému priebehu civilného sporového procesu. In: Studia Iuridica Cassoviensia, roč. 7, 2019, č. 1. s. 97 – 107. ISSN: 1339-3995. Dostupné na: <https://doi.org/10.33542/SIC2019-1-10>

KUŠNÍRIKOVÁ, M.: Prejednací princíp v civilnom procese. In: Zborník príspevkov z 2. ročníka Vedeckej konferencie doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019. s. 228

KUŠNÍRIKOVÁ, M. Konkurencia spôsobov budovania skutkového základu v civilnom sporovom konaní pri pasivite žalovaného. In Studia Iuridica Cassoviensia, roč. 12, č. 1, 2024. s. 142-157

SEDLAČKO, F. Je kontumačný rozsudok na pojednávaní fakultatívny? In Bulletin Slovenskej advokácie, roč. XXVIII, č. 7-8, 2022. s. 4-5. ISSN 1335-1079

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. BECK, 2022. 1752 s. ISBN 978-80-7400-909-9

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2022, 632 s. ISBN: 978-80-7400-876-4

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 191/2018 z 13.11.2018

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 233/2019 zo dňa 4. 6. 2019

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 246/2019, zo dňa 11.6.2019

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 373/2020 zo dňa 29.6.2021

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 104/2023 zo dňa 21.6.2023

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Cdo 192/2004

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Cdo 205/2009 zo dňa 29. 6. 2010

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2Obo/11/2020 z 26.11.2020

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Cdo 162/2020 zo dňa 27.10.2021

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Obdo/34/2021 zo dňa 19.5.2022

Uznesenie Krajského súdu Nitra, sp.zn. 9CoCsp/13/2023 zo dňa 21.2.2024

PASIVITA SLABŠEJ STRANY AKO ROZHODUJÚCI DETERMINANT BUDOVANIA SKUTKOVÉHO ZÁKLADU SÚDNEHO ROZHODNUTIA

JUDr. Miroslava Kušníriková, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta
miroslava.kusnirikova@upjs.sk

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá možnosťami budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v sporovom konaní v sporoch s ochranou slabšej strany, a to za stavu generálnej pasivity slabšej strany v pozícii žalovaného. V predložennom príspevku bude autorka analyzovať vzťah medzi § 151 ods. 1 CSP a §§ 295, 312, 320 CSP s cieľom zodpovedať otázku, či absolútna pasivita žalovanej slabšej strany umožňuje súdu iniciatívne vyhľadávať a obstarávať dôkazy s cieľom vykonať dokazovanie, a tým verifikovať pravdivosť žalobcom tvrdeného skutkového stavu.

Abstract

The submitted contribution deals with the possibilities of building the factual basis of a court decision in dispute proceedings in disputes with the protection of the weaker party, in the case of general passivity of the weaker party in the position of the defendant. In the submitted contribution, the author will analyze the relationship between § 151 par. 1 CSP and §§ 295, 312, 320 CSP in order to answer the question of whether the passivity of the defendant's weaker party allows the court to proactively search for and procure evidence in order to carry out proof, thereby verifying the truth of the facts asserted by the plaintiff.

Kľúčové slová: slabšia strana, pasivita, domnienka nespornosti

Key words: weaker side, passivity, presumption of indisputability

1. Úvod

Spory s ochranou slabšej strany sa v porovnaní so štandardným priebehom sporového konania riadia osobitným režimom individuálne upraveným pre ten-ktorý spor s ochranou slabšej strany.

Prezumaným východiskom kontradiktórneho postavenia sporových strán je, aj v sporoch s ochranou slabšej strany, ich procesná aktivita s cieľom dosiahnutia úspechu v spore. Parciálnou oblasťou, v ktorej je možné badať rozdielny prístup v rozhodovacej činnosti všeobecných súdov sa týka ďalšieho postupu súdu za stavu generálnej pasivity slabšej strany v spore, ktorá je v pozícii žalovanej strany a uplatnený nárok žalobcu v žiadnom rozsahu nepopiera.

S prihliadnutím na §§ 295, 312, 320 CSP je zrejmé, že pokiaľ nie je pre spor, v ktorom vystupuje slabšia strana upravený odklon od štandardného priebehu konania, aj pre tieto spory sa primerane použijú všeobecné ustanovenia o konaní podľa Civilného sporového poriadku.

V predložennom príspevku sa preto zameriame na analýzu §§ 295, 311 a 319 CSP s cieľom zodpovedania otázky, či pasivita žalovanej slabšej strany umožňuje súdu vyhľadávať a obstarávať dôkazy podľa §§ 295, 312, 320 CSP s cieľom vykonať dokazovanie a tak vydať rozhodnutie vo veci samej alebo v zmysle de lege lata dochádza k splneniu podmienok pre aplikáciu § 151 CSP a v dôsledku pasivity žalovaného k znespornosti žalobcom tvrdeného skutkového stavu v celom rozsahu.

1.2 Úvodné poznámky k budovaniu skutkového základu súdneho rozhodnutia jednotlivými spôsobmi v zmysle CSP

Vybudovanie skutkového základu rozsudku v civilnom sporovom konaní je determinované zákonom stanovenými postupmi, zohľadňujúcimi uplatňovanie jednotlivých procesných princípov ovplyvňujúcich nielen rozsah, ale aj kvalitu skutkového základu zisteného a uzatvoreného súdom prvej inštancie. Zistený skutkový stav predstavuje súhrn všetkých čiastkových skutkových zistení, ktoré súd získal dokazovaním a ďalšími zákonnými procesnými postupmi.¹

K základným spôsobom budovania skutkového základu v sporovom procese radíme dokazovanie, skutkové zistenia obstarané zohľadnením notorií, skutočností známych súdu z jeho činnosti a zohľadnením rozhodnutí, ktorými je súd viazaný podľa § 193 CSP, skutkové zistenia získané v dôsledku prejudiciality podľa § 194 CSP, osvojenie si zhodných skutkových tvrdení sporových strán, skutkové zistenia vyvedené v dôsledku nepopretia skutkových tvrdení stranou sporu a negatívne vytváranie skutkového základu cestou uplatnenia následkov procesnej preklúzie. Medzi osobitný spôsob budovania skutkového základu v sporovom procese Molnár zaradzuje aj skutkový základ zistený súdom prvej inštancie v skrátených konaniach a skrátených rozhodnutiach.²

Dokazovaním rozumieme poznávaciu činnosť súdu, ktorej výsledkom je získanie dostatočného množstva skutkových a právnych poznatkov potrebných pre rozhodnutie o veci, a to tak z hľadiska procesného, ako hmotného práva.³ Hoci Civilný sporový poriadok neponúka legálnu definíciu dokazovania, s prihliadnutím na zistenia, ku ktorým sa súd dopracuje inak môžeme uviesť, že dokazovanie smeruje k verifikácii sporných skutočností medzi stranami sporu, ktoré strany tvrdia, a od ktorých odvíjajú svoj úspech v spore, pričom ich spornosť zároveň nie je možné odstrániť uplatnením niektorým z ďalších spôsobov budovania skutkového základu, ktoré vo vzťahu k dokazovaniu, majú prednostnú povahu. Vo vzťahu k dokazovaniu tak ostatné spôsoby budovania skutkového základu majú prednostné postavenie, nakoľko po splnení podmienok ich aplikácie právna úprava zaväzuje súd k ustáleniu a zisteniu skutkového stavu tým-ktorým spôsobom bez toho, aby pravdivostná hodnota skutkových tvrdení bola verifikovaná cestou dokazovania. Dokazovanie môže byť výnimočne aj jediným spôsobom, ktorým súd vybuduje skutkový základ (v konaní skutočne nemusia byť splnené podmienky pre žiaden z osobitných spôsobov obstarania skutkových poznatkov), a to vzhľadom na predpokladané kontradiktórne postavenie strán sporu, avšak

¹ DUDITŠ, L. In: ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C.H. Beck, 2022. str. 346

² MOLNÁR, P. In: ŠTEVČEK M. a kol. Civilný sporový poriadok. 2. Vydanie, Komentár. Praha: C. H. Beck. 2022. str. 865

³ FORGAŠ, Ľ. In.: BAJCURA, A. a kol. Občianske procesné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského. 1995. str. 103-104

pravidlom bude situácia, že dokazovanie bude v prejednávanej veci jedným zo spôsobov, ktorý bude aplikovaný popri iných, subsidiárne.

Vzhľadom na zameranie tohto príspevku - sledujúc generálnu pasivitu slabšej strany - do úvahy prichádza aplikácia tzv. sankčných spôsobov, a to § 151 ods. 1 CSP, vydanie rozsudku pre zmeškanie a uplatnenie následkov procesnej preklúzie koncentráciou konania. Pri sporoch s ochranou slabšej strany, nám však vo vzťahu k slabšej strane z vyššie uvedeného penza jednotlivých spôsobov odpadá vydanie rozsudku pre zmeškanie v jej neprospech (§§ 299, 313 a 321 CSP) a tiež uplatnenie procesnej preklúzie (§§ 295, 312, 320 CSP posledná veta).⁴ Pasivita žalovaného pripúšťa „zo sankčných“ spôsobov budovania skutkového základu len aplikáciu § 151 ods. 1 CSP.

1.3 Nepopreté skutkové tvrdenia žalovaným

Základná koncepcia civilného sporového konania predpokladá aktívny prístup oboch sporových strán, ktoré jednak tvrdia také skutočnosti, ktoré sú im spôsobilé priniesť pozitívny výsledok v spore, a zároveň (v zmysle kontradiktórneho postavenia) aktívne popierajú tvrdenia protistrany. Nakoľko protichodné tvrdenia v kontradiktórnom sporovom procese sú v zásade pravidlom, z uvedeného dôvodu nespornosť skutkových tvrdení má pre ďalší procesný postup súdu prvej inštancie, zásadný význam. Jedným⁵ zo spôsobov, ktorý je založený na obstaraní skutkových poznatkov na základe nespornosti skutkových tvrdení, je normovaný v § 151 CSP. Zohľadňujúc zameranie príspevku na generálnu pasivitu žalovaného, je relevantným § 151 ods. 1 CSP upravujúci absenciu kvalifikovaného popretia skutkového tvrdenia protistranou.

V prípade § 151 ods. 1 CSP sa domnienka nespornosti vyvodzuje ohľadom skutkového tvrdenia strany, ktoré protistranou nebolo popreté vôbec, pričom dôvod nepopretia protistranou nepodlieha skúmaniu súdu (súd bližšie neskúma, či strana nepoprela skutkové tvrdenie protistrany vedome alebo ho poprieť opomenula). Nespornosť skutkového tvrdenia vyodená právnou domnienkou podľa § 151 CSP je považovaná za *de iure* nespornosť.⁶ V prípade generálnej pasivity žalovaného súd vôbec nedisponuje protichodnými tvrdeniami, ktorými by žalovaný popieral žalobcom tvrdené skutočnosti.

Z dikcie § 151 ods. 1 CSP vyvodzujeme, že tento v sebe nezahŕňa žiaden materiálny korektív, umožňujúci súdu zmierniť, či vylúčiť domnienku nespornosti skutkového tvrdenia. Naproti tomu, pri nekvalifikovane popretom skutkovom tvrdení podľa § 151 ods. 2 CSP materiálny korektív priamo z textu zákona nevyplýva, avšak korekcia nedostatočných tvrdení strany by mohla byť dosiahnutá súdom nepriamo, a to prostredníctvom § 150 ods. 2 CSP, kedy súd môže výnimočne napomôcť strane sporu skorigovať nekvalifikovane uplatnený prostriedok procesnej obrany.⁷

Vzhľadom na výslovnú absenciu korektívu je tak ustanovenie § 151 ods. 1 CSP, ktoré je považované za osobitný spôsob budovania skutkového základu, potrebné považovať za prejav princípu formálnej pravdy, kedy je súd povinný nepopreté skutkové tvrdenie bez ďalšieho pojať do skutkového základu súdneho rozhodnutia bez toho, aby skúmal pravdivosť tohto skutkového tvrdenia. Zároveň, tento spôsob budovania skutkového základu, je s prihliadnutím

⁴ vychádzame zo skutočnosti, že ak je slabšia strana generálne pasívna, nedošlo ani k oznámeniu zastúpenia advokátom, čím by bolo možné aplikovať tak sudcovskú ako aj zákonnú koncentráciu v jej bežnom režime podľa §§ 153 a 154 CSP

⁵ druhým je obstaranie skutkových zistení pri zhodných skutkových tvrdeniach v zmysle § 186 ods. CSP

⁶ De facto nespornosť skutkových tvrdení, t. j. tvrdenia, ktoré sú medzi stranami sporu zhodné a tým získali kvalitu nespornosti považujeme za ďalší spôsob obstarania skutkových poznatkov súdu podľa § 186 ods. 2 CSP

⁷ k uvedenému pozri TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2016. str. 574

na znenie § 151 ods. 1 CSP možné považovať za obligatórny spôsob jeho budovania, kedy súd (po splnení podmienok pre jeho aplikáciu) je povinný vyvodit' domnienku nespornosti skutkového stavu – s prihliadnutím na generálnu pasivitu žalovaného sa „znesporenie“ bude vzťahovať na skutkový stav v celom rozsahu. Aj Koľveková v tejto súvislosti zdôrazňuje, že predmetné ustanovenie je nesporne ustanovením majúcim vplyv práve na rozsah a obsah dokazovania a taktiež zastáva názor, že po splnení podmienok pre aplikáciu § 151 CSP je súd povinný pojať nesporné skutkové tvrdenia do skutkového základu bez vykonávania dokazovania vo vzťahu k nim.⁸

Záverom k tejto časti uvádzame, že pokiaľ sú splnené podmienky v zmysle § 151 ods. 1 CSP, súd je obligatórne povinný vyvodit' domnienku nespornosti na nepopreté skutkové tvrdenia žalobcu a ich pravdivosť nepodrobovať verifikácii v procese dokazovania, pre nariadenie ktorého nie sú splnené podmienky.

1.4 Miera ingerencie súdu do budovania skutkového základu pri pasivite žalovaného

V klasickom štandardnom spore je viazanosť súdu prejednávacím princípom pomerne prísna, a s výnimkou taxatívne predvídaných prípadov podľa § 185 ods. 2 a 3 CSP súd nemôže vykonať nenavrhnutý dôkaz a je takmer absolútne viazaný návrhmi na vykonanie dôkazov, prednesenými sporovými stranami. Mimo uvedeného, postup súdu spočívajúci vo vykonaní dôkazov (okrem situácií predvídaných v § 185 ods. 2 a 3 CSP) nenavrhnutých sporovými stranami, či zisťovanie rozhodujúcich skutočností vlastnou aktívnou činnosťou, považujeme za neprípustný. Pri sporoch s ochranou slabšej strany možné zúženie miery uplatnenia princípu formálnej pravdy, je dané postupom súdu pri uplatnení §§ 295, 311 a 319 CSP, kedy v prípade, ak je to pre rozhodnutie nevyhnutné, súd môže aj bez návrhu vykonať dôkaz, ktorý slabšia strana nenavrhla a na tento účel ho aj zabezpečiť.

Predmetné ustanovenia sú v odbornej spisbe, ako aj rozhodovacej činnosti posudzované aj ako prejav uplatňovania vyšetrovacieho princípu, s poukazom na uplatňovanie princípu materiálnej pravdy v sporoch s ochranou slabšej strany. Aj samotná Dôvodová správa k Civilnému sporovému poriadku, podľa nášho názoru nesprávne uvádza (a tým navádza), že v predmetných ustanoveniach sa jedná o príklon k vyšetrovaciemu princípu: „Zásadný odklon od všeobecnej úpravy procesného dokazovania vo forme príklonu k vyšetrovaciemu princípu v sporovom konaní je odôvodnený zvýšenou mierou ingerencie súdu ako orgánu ochrany práva....“⁹ Na uplatňovanie materiálnej pravdy v sporoch s ochranou slabšej strany poukázal napríklad Krajský súd Bratislava: „predmetný spor je sporom medzi zamestnávateľom a zamestnancom je teda individuálnym pracovnoprávnym sporom, v ktorom je v zmysle § 319 CSP zachovaný princíp materiálnej pravdy, s cieľom ochrany zamestnanca ako slabšej strany sporu.“¹⁰

Ak by však platilo, že v konaniach s účasťou slabšej strany dochádza k uplatňovaniu vyšetrovacieho princípu, spojeného s princípom materiálnej pravdy, domnievame sa, že súd by nemal inú možnosť, ako vykonávať hĺbkové dokazovanie na zistenie skutočného skutkového stavu veci, bez ohľadu na procesnú aktivitu strán sporu. V nami posudzovaných ustanoveniach je však, aj s prihliadnutím na gramatický výklad, uvedený postup súdu formulovaný len ako možnosť a nie ako povinnosť (naproti tomu čl. 6 CMP súdu ukladá

⁸ KOEVEKOVÁ, V. Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní. In: Societas et Iurisprudentia: medzinárodný internetový vedecký časopis. roč. 9, č. 4. 2021, s. 92

⁹ k uvedenému pozri Dôvodovú správu k Civilnému sporovému poriadku

¹⁰ Uznesenie Krajského súdu Bratislava zo dňa 30. januára 2019, sp. zn. 2CoPr/9/2018, obdobne tak Rozsudok Okresného súdu Levice zo dňa 31. januára 2019, sp. zn. 12Cpr/6/2013

výslovnú povinnosť vykonať všetky potrebné dôkazy za účelom zistenia skutočného stavu veci, aj keď ich účastníci nenavrhlí). Zároveň, ak by sa v týchto sporoch jednalo o vyšetrovací princíp a princíp materiálnej pravdy, v dôsledku logickej nadväznosti by svoje uplatnenie museli stratiť aj všetky spôsoby budovania skutkového základu, ktoré rezignujú na pravdivosť skutkového tvrdenia. Uvedené by sa muselo týkať nielen vyvodenia domnienky nespornosti (§ 151 CSP), ale aj kreovania skutkového poznatku cez aplikáciu § 186 ods. 2 CSP, či neuplatňovania sudcovskej a zákonnej koncentrácie v individuálnom spotrebiteľskom spore aj napriek zastúpeniu spotrebiteľa advokátom (§ 291 ods. 3 CSP). Predmetné spôsoby budovania skutkového základu však majú svoje uplatnenie aj v týchto typoch sporov, a predovšetkým nevylúčenie uplatňovania § 151 CSP v sporoch s ochranou slabšej strany nás vedie k jednoznačnému záveru, že jeho uplatňovanie je z povahy veci nesúladne s princípom vyšetrovacím a princípom materiálnej pravdy.

Z uvedeného dôvodu tak zastávame názor, že aj v sporoch s ochranou slabšej strany majú princíp formálnej pravdy, princíp prejednávaci a kontradiktórnosť konania svoje pevné miesto, avšak v dôsledku zákonodarcom modifikovanej miery uplatňovania prejednacého princípu (§§ 295, 311 a 319 CSP) a modifikácie koncentračného princípu¹¹ zákonite dochádza k zúženiu novej miery uplatnenia princípu formálnej pravdy, a to v prospech „rozvinutia“ princípu ochrany slabšej strany. Uvedené je však podmienené procesnou aktivitou slabšej strany, ktorá nárok žalobcu kvalifikovaným spôsobom popiera.

Modifikácia prejednacého princípu sa prejavuje v tom, že súdu je daná možnosť aj mimo dôkazných návrhov slabšej strany vykonať dôkaz, dokonca si ho aj zabezpečiť.¹² Zároveň poznamenávame, že predmetný postup prichádza do úvahy len pokiaľ súd nariadi dokazovanie, a teda pristúpi k všeobecnému spôsobu obstarania skutkových poznatkov verifikáciou substancovaných skutkových tvrdení stranami sporu, ktoré budú predmetom dokazovania, nakoľko sú medzi stranami spornými. Uvedený postup tak vyžaduje, aby žalovaný bol procesne aktívny a kvalifikovane poprel aspoň niektoré skutkové tvrdenie žalobcu.

Na uvedené poukázal Krajský súd Trnava, ktorý v antidiskriminačnom spore pri rozhodovaní o odvolaní žalobkyne k účelu a funkcii § 311 CSP uviedol: „v zásade to znamená, že súd sa nebude musieť v plnej miere spoliehať na to, že slabšia strana v konaní sama predloží všetky dôkazy na podporu svojich tvrdení. Súd môže prevziať dôkaznú iniciatívu a aj bez návrhu účastníkov konania môže obstarat' a zabezpečiť dôkazy. Je potrebné však poukázať na to, že na rozdiel od ustanovení Civilného mimosporového poriadku, ktorý ukladá povinnosť súdu vykonať dôkazy na zistenie skutočného stavu veci, Civilný sporový poriadok v uvedenom ustanovení dáva súdu síce možnosť prekročiť to, čo strany navrhujú, teda súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré neboli slabšou stranou navrhnuté, no naplnenie tejto možnosti sa nedá nijako vynucovať ani zabezpečiť.“¹³ K účelu ustanovení upravujúcich modifikovanú podobu prejednacého princípu v sporoch s ochranou slabšej strany sa vyjadril aj Krajský súd Prešov, ktorý poukázal na objektívne sťaženie pozíciou slabšej strany do svojej dispozičnej sféry dostať dôkazný prostriedok, ktorý by mohol preukázať jej skutkové tvrdenia, a uviedol: „z účelu tohto zákonného ustanovenia však podľa odvolacieho súdu

¹¹ k uvedenému bližšie pozri MOLNÁR, P. – KUŠNÍRIKOVÁ, M. K novotám v sporoch s ochranou slabšej strany. In: Bulletin slovenskej advokácie : recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. roč. 27, č. 4 (2021), s. 44-50.

¹² analogicky je „čistá“ podoba prejednacého princípu modifikovaná aj v § 185 ods. 2 a ods. 3 CSP, podľa ktorého súd v sporovom konaní výnimočne nie je viazaný návrhom na vykonanie dôkazov sporovými stranami, pričom predmetné ustanovenie ani v odbornej spisbe a ani v aplikačnej praxi nie je považované za uplatňovanie vyšetrovacieho princípu. K povinnosti súdu vykonať dôkaz nenavrhnutý slabšou stranou pozri aj Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. mája 2022, sp. zn. 4Cdo/233/2021

¹³ Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 7. júla 2020, sp. zn. 9CoPr/2/2020

vyplýva to, že uvedené je namieste vo vzťahu k tým dôkazným prostriedkom, ku ktorým môže mať zamestnanec sťažený prístup,¹⁴ čím ingerencia súdu podľa prezentovaného názoru krajského súdu smeruje k „zhojeniu“ dôkaznej núdze u slabšej strany.

Ďalším okruhom, pre ktorý má modifikovaná podoba prejednávacieho princípu význam, je umožnenie súdu promptne reagovať na skutkové tvrdenia produkované v priebehu konania (dané kontradiktórnym uplatňovaním prostriedkov procesného útoku a obrany stranami sporu), pokiaľ slabšia strana nezareaguje v rámci priebehu konania navrhnutím vykonania dôkazu a súd má za to, že jeho vykonanie je vzhľadom na skutkové zistenia, produkované v konaní, nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci.¹⁵ Zároveň, nezareagovanie slabšej strany navrhnutím vykonanie dôkazu, nie je možné hodnotiť ako celkovú pasivitu slabšej strany v konaní.

Na charakter predmetných ustanovení ako doplnkovej a nie primárnej možnosti súdu prvej inštancie vstupovať do procesu budovania skutkového základu poukázal aj Okresný súd Poprad,¹⁶ a tiež Krajský súd Košice: „Súd vyvíja zvýšenú aktivitu súvisiacu s obstaraním dôkazných prostriedkov až v prípade, keď je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci samej; ak mu teda postačia na rozhodnutie vo veci samej tvrdenia strán individuálneho pracovnoprávneho sporu a dôkazy získané z dôkazných prostriedkov, ktoré súdu strany sporu predložili, súd nebude obstarávať ďalšie dôkazné prostriedky, ale rozhodne na základe takto zisteného skutkového stavu. Súd by mal vybrať a akceptovať len relevantné tvrdenia strán a dôkaznú iniciatívu prevziať len tam, kde to reálne a racionálne pomôže objasniť skutkový stav.“¹⁷

Vzhľadom k tomu, že zastávame názor o potrebe nahliadať na spory s ochranou slabšej strany stále ako na sporové konanie s dôrazným vyžadovaním aktivity od oboch sporových strán (v zmysle uplatňovania princípu kontradiktórnosti konania), pričom modifikovanú podobu prejednávacieho princípu považujeme len za doplnkovú a podpornú ingerenciu súdu prvej inštancie umožňujúcej verifikovať sporné skutkové tvrdenia, od ktorých závisí rozhodnutie vo veci samej, dovoľujeme si vysloviť názor, že pokiaľ konajúci súd v rámci obligatórnej rozšírenej poučovacej povinnosti¹⁸ realizovanej voči slabšej strane uviedol dôkazy, ktoré podľa jeho názoru je potrebné predložiť, a strana napriek výslovnému poučeniu dôkaz nepredloží, resp. aspoň nenavrhuje vykonanie dôkazu, ktorý súd vyhodnotil ako nevyhnutný pre rozhodnutie vo veci, je podľa nášho názoru plne akceptovateľný postup súdu spočívajúci v nevykonaní tohto dôkazu a rozhodnutí bez neho, práve s poukazom na dikciu „súd môže vykonať...“. Pasivita sporovej strany nemôže byť nahrádzaná cez predmetné ustanovenia neprimerane, nakoľko v takom prípade by konanie stratilo charakter sporového (kontradiktórneho) konania¹⁹ a podľa nášho názoru by vybočilo z medzí princípu ochrany slabšej strany, čo by vyústilo do porušenia princípu rovnosti strán sporu.. Tento postup si samozrejme žiada náležité odôvodnenie.

Analýzou súdnych rozhodnutí sme však vyabstrahovali, že predmetné ustanovenia sú zo strany súdov aplikované aj za generálnej pasivity žalovaného – slabšej strany, s čím sa

¹⁴ Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 4. apríla 2019, sp. zn. 9CoPr/1/2019

¹⁵ „Vzhľadom na charakter sporu sa súd prvej inštancie nebude spoliehať len na splnenie dôkaznej povinnosti žalovaného (zamestnanca), ale vykoná aj také dôkazy, ktorých potrebu vyvolá zistený skutkový stav“ (Uznesenie Krajského súdu Bratislava zo dňa 30. januára 2019, sp. zn. 2CoPr/9/2018)

¹⁶ „V danej veci súd vyvíja zvýšenú aktivitu súvisiacu s obstarávaním dôkazov nevyhnutných pre rozhodnutie vo veci samej, ale len za predpokladu, že pre rozhodnutie vo veci samej mu nepostačujú dôkazy predložené stranami sporu, resp. ich tvrdenia (Rozsudok Okresného súdu Poprad zo dňa 23. januára 2019, sp.zn. 12Cpr/7/2016)

¹⁷ Rozsudok Krajského súdu Košice zo dňa 16. januára 2019, sp. zn. 11CoPr/2/2018

¹⁸ upravené v §§ 298, 309, 309 CSP

¹⁹ s výnimkou § 298 ods. 1 CSP v individuálnom spotrebiteľskom spore

nestotožňujeme. Za generálnej pasivity slabšej strany v konaní (čím máme na mysli ignorovanie výzvy na vyjadrenie sa k žalobe a následne nedostavenie sa na pojednávanie, či predbežné prejednanie sporu), súd podľa nášho názoru nie je oprávnený nahrádzať aktivitu sporovej strany, a to v dôsledku povinnosti obligatórneho uplatnenia § 151 ods. 1 CSP, ktorý sa s prihliadnutím na §§ 300, 315 ods. 1 a 323 CSP uplatňuje – bez zmeny - aj v sporoch s ochranou slabšej strany. V naznačenej situácii by tak súd mal vychádzať zo skutkových tvrdení žalobcu a vyvodiť ohľadom nich domnienku nespornosti. Pri generálnej pasivite žalovanej slabšej strany tak máme za to, že nie sú splnené podmienky pre postup v zmysle modifikovanej podoby prejednacieho princípu²⁰.

V nadväznosti na uvedené Okresný súd Svidník pri posudzovaní individuálneho spotrebiteľského sporu preto prekvapivo uviedol, že pokiaľ v týchto sporoch zákonodarca explicitne vylúčil možnosť vydania kontumačného rozsudku v neprospech spotrebiteľa podľa § 299 CSP (uvedené však platí aj v ostatných sporoch s ochranou slabšej strany), ako následok jeho pasivity, pasivita slabšej sporovej strany spočívajúca v nepopretí skutkových tvrdení protistrany, podľa názoru súdu vylučuje uplatnenie § 151 ods. 1 CSP vo vzťahu k týmto tvrdeniam: „V opačnom prípade, by došlo k popretiu zmyslu osobitnej procesnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany, čo zákonodarca vyjadril aj ustanovením § 299 CSP, podľa ktorého nie je možné rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie (pre pasivitu spotrebiteľa) v neprospech spotrebiteľa.“²¹ S uvedeným záverom sa podľa nášho názoru nie je možné stotožniť, a to z dôvodu, že v sporoch s ochranou slabšej strany sa v zmysle §§ 300, 315 a 323 CSP primerane použijú všeobecné ustanovenia o konaní, ak nie je ustanovené inak, pričom aplikácia § 151 ods. 1 CSP nie je vo vzťahu k týmto sporom upravená osobitne. Z uvedeného dôvodu je súd, podľa nášho názoru, povinný pri nepopretí skutkových tvrdení protistrany slabšou stranou vyvodiť ohľadom nich domnienku nespornosti ako prejav princípu formálnej pravdy tak, ako by to urobil v klasickom spore.

V nami naznačených intenciách plného uplatňovania § 151 ods. 1 CSP postupoval napríklad Okresný súd Ružomberok, ktorý v rozhodnutí vo veci samej uviedol: „V tejto súvislosti súd poukazuje na to, že v predmetnom spore ide o konanie podľa tretieho dielu druhej hlavy Civilného sporového poriadku, kedy súd môže vo veci vykonať dôkazy aj keď ich zamestnanec nenavrhol (§319 CSP). Takéto konanie zo strany súdu predpokladá aby sa zamestnanec aspoň k veci vyjadril či už písomne alebo ústne na pojednávaní, aby súd mohol posúdiť aké dôkazy je potrebné vykonať pre úplné zistenie skutkového stavu. Žalovaný však zostal úplne pasívny, v konaní sa k žalobe písomne nevyjadril a to aj napriek výzve súdu, ktorú prevzal a na nariadené pojednávanie sa nedostavil. Súd teda považoval skutkový stav tvrdený žalobcom a preukázaný ním predloženými dôkazmi, za nesporný.“²² Obdobne tak postupoval Okresný súd Topoľčany, ktorý po ustálení, že sa jedná o spotrebiteľskú zmluvu, a tým individuálny spotrebiteľský spor, svoj ex offio prieskum zamerlal len na prípadnú existenciu neprijateľných zmluvných podmienok a uviedol: „Vzhľadom k týmto skutočnostiam mal súd za to, že nárok, ktorým žiadal žalobca priznať istinu zo zmluvy o spotrebiteľskom úvere a úrok z úveru je dôvodný. Žalovaný proti výške žalovanej sumy nevzniesol žiadne námietky, ani v spotrebiteľskom spore súd okrem neprijateľných zmluvných podmienok nevykonáva dokazovanie na preukázanie tvrdení / skutočností/, ktoré spotrebiteľ nepredniesol a to ani cez ustanovenie § 295 CSP. Pokiaľ spotrebiteľ ako žalovaný nepoprel skutkové tvrdenia žalobcu, stanú sa tieto tvrdenia nespornými / § 151 ods. 1 CSP/, preto akéhokoľvek dokazovanie nie je v tomto prípade pre rozhodnutie vo veci nevyhnutné / §

²⁰okrem povinnosti súdu skúmať v individuálnom spotrebiteľskom spore existenciu neprijateľných zmluvných podmienok

²¹ Rozsudok Okresného súdu Svidník zo dňa 18. septembra 2017, sp. zn. 4C/252/2015

²² Rozsudok Okresného súdu Ružomberok zo dňa 6. septembra 2018, sp. zn. 10Cpr/8/2018

295 prvá veta CSP/ a nesporné tvrdenia strán sa stanú pre účely rozhodnutia vo veci zisteným skutkovým stavom/§ 215 ods. 1 a 2 CSP/. Súd v spotrebiteľskom spore z vlastnej iniciatívy/bez návrhu/skúma len existenciu neprijateľných zmluvných podmienok.“²³

Naproti tomu, Okresný súd Zvolen, po tom, čo žalovaný (zamestnanec) podal vecne odôvodnený odpor, v nadväznosti na ktorý sa žalobca vyjadril a v tejto časti reflektoval na procesnú obranu žalovaného obsiahnutú v odpore čiastočným späťvzatím žaloby, sa žalovaný už nevyjadril a na pojednávanie sa nedostavil, súd napriek tomu, že nepovažoval žiadne tvrdenie žalobcu mimo časti nároku, ktoré bolo späťvzaté, za sporné, uviedol: „Aj keď medzi stranami sporu nezostali žiadne sporné skutočnosti, súd v zmysle § 319 CSP posudzoval nárok žalobcu z hľadiska toho, či došlo k platnému uzavretiu Dohody o kvalifikácii, či bola úhradová povinnosť žalovaného ponížená pomerne vzhľadom na dĺžku trvania pracovného pomeru a či neexistuje niektorý z dôvodov vylučujúci úhradovú povinnosť žalovaného ako zamestnanca v zmysle § 155 ods. 6 Zákonníka práce.“²⁴ Domnievame sa, že predmetný postup súdu nezodpovedá pozitívnej právnej úprave a jedná sa o „nadpracú“ súdu prvej inštancie, a tým relativizovanie sporového a kontradiktórneho prvku v sporoch s ochranou slabšej strany. V prípade absencie kvalifikovaného popretia skutkových tvrdení protistrany slabšou stranou, vrátane absencie akýchkoľvek návrhov na vykonanie dôkazov, je súd ohľadom skutkových tvrdení povinný vyvodiť domnienku ich nespornosti podľa § 151 ods. 1 CSP, ktoré následne nemajú podliehať dokazovaniu, nakoľko v konaní viac nie sú sporné, pričom dokazovaniu podliehajú len sporné skutkové tvrdenia, ktorých spornosť sa prednostne neodstránila inými spôsobmi budovania skutkového základu rozsudku. „Vystačenie si“ s obstaraním skutkových poznatkov zákonom stanoveným postupom, je prejavom princípu formálnej pravdy, ktorá má svoje uplatnenie aj v rámci osobitných procesných postupov, spory s ochranou slabšej strany nevynímajúc.

Na nemožnosť nahrádzať základnú povinnosť každej strany sporu, a to splnenia si povinnosti tvrdenia postupom podľa §§ 295, 303 ods. 2 a 319 CSP poukázal aj Najvyšší súd SR, ktorý uviedol: „Skutočnosť, že súd môže v individuálnom pracovnoprávnom spore vykonať aj taký dôkaz, ktorý zamestnanec nenavrhol (§ 319 CSP), ale neznamená, že zamestnanec nemá (na rozdiel od konania, kde nejde o spor so slabšou stranou) v takomto spore povinnosť tvrdiť skutkové okolnosti....“²⁵ Obdobný postoj zaujali aj ďalšie všeobecné súdy aj keď slabšia strana vystupovala na strane žalujúcej strany.²⁶ ²⁷ V tomto smere poukazujeme aj na názor Ústavného súdu SR, ktorý pri poskytovaní ochrany slabšej strane v civilnom procese zaujal veľmi racionálny postoj, keď uviedol: „Aj keď je ochrana spotrebiteľov neoddeliteľnou súčasťou súčasného súkromného práva a postavenie

²³ Rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 3. augusta 2021, sp. zn. 11Csp/94/2019

²⁴ Rozsudok Okresného súdu Zvolen zo dňa 22. augusta 2018, sp. zn. 19Cpr/2/2018

²⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. novembra 2019, sp. zn. 3Cdo/96/2019

²⁶ Rozsudok Okresného súdu Bratislava II zo dňa 13. júna 2019, sp. zn. 10Csp/72/2017. V prejednávanej veci súd poukázal na neunesenie bremena tvrdenia žalobkyne – spotrebiteľky v bode 38 „žalobkyňa procesne neunesla bremeno tvrdenia, ňou uvádzané skutočnosti boli len všeobecné, nekonkrétne, žalobkyňa zväčša poukazovala na znenia zákonov a rozhodnutia niektorých súdov, avšak nič konkrétne vo vzťahu k bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru okrem zhora uvedeného, neuviedla. Rovnako nič konkrétne neuviedla o neplatnosti zmluvy z dôvodu neprijateľnosti zmluvných podmienok, ktoré ani riadne nešpecifikovala. Žalobkyňa ani sumu bezdôvodného obohatenia riadne nerozvieďla v smere, ako napríklad prišla k celkovej sume, ktorú údajne žalovanej uhradila. Nekonkretizovala, ktoré z plnení, ktoré žalovanej poskytla, tvorili úroky, či poplatky, ktoré požadovala vrátiť. Z uvedeného dôvodu nebolo možné posúdiť žalovanou vznesenú námietku premlčania“

²⁷ Okresný súd Košice II poukázal na základnú povinnosť sporových strán, ktorá predstavuje ich povinnosť substancovať všetky podstatné a rozhodujúce skutkové okolnosti, z ktorých vyvodzujú svoju procesnú taktiku, či už sa jedná o procesný útok alebo procesnú obranu s poukazom na to, že nesplnenie tejto povinnosti vedie následne k neuneseniu bremena tvrdenia v civilnom procese aj vo vzťahu k slabšej strane (Rozsudok Okresného súdu Košice II zo dňa 17. júna 2020, sp. zn. 11Cpr/11/2019)

spotrebiteľov je potrebné brať vážne, ochranu spotrebiteľov je nutné interpretovať triezvo, neutrálne ako akékoľvek iné právne inštitúty.²⁸

V nadväznosti na vyššie uvedené máme za to, že hranice postupu súdu prvej inštancie v sporoch s ochranou slabšej strany sú rozumne nastavené modifikovanou podobou prejednávacieho princípu, ktorý umožňuje súdu „zasiahnuť“ vlastnou činnosťou do konania vtedy, ak táto bude mať charakter doplnkového (podporného) vstupu. Máme za to, že zmyslom a účelom jeho uplatňovania je umožniť súdu, aby v prípade, že slabšia strana je procesne aktívna, substancuje skutkové tvrdenia (príp. ich substancuje za pomoci súdu cez dopytovacie oprávnenie podľa § 150 ods. 2 CSP) a splní si aj dôkaznú povinnosť (vzhľadom na rozšírenú poučovaciu povinnosť súdu v týchto typoch sporov strana nepochybne má základnú vedomosť o potrebe predloženia dôkazov [viď. písmeno b) v §§ 292, 309 a 318 CSP], tento mohol z vlastnej iniciatívy pristúpiť k vykonaniu dôkazu, ktorý je podľa jeho názoru nevyhnutný pre rozhodnutie vo veci samej, ak jeho nepredloženie slabšou stranou, resp. aspoň absenciu návrhu na jeho vykonanie, nemožno hodnotiť ako porušenie základnej procesnej diligencie strany sporu. Limity jeho ingerencie v zmysle modifikovaného prejednávacieho princípu sú dané výlučne tým, či nevykonanie dôkazu bráni rozhodnutiu vo veci samej, a v tejto línii je potrebné vnímať otázku nevyhnutnosti jeho vykonania alebo naopak, nevykonania.

Pre postup súdu v zmysle modifikovaného prejednávacieho princípu musia byť, podľa nášho názoru, kumulatívne splnené dve skutočnosti, a to splnenie si základnej povinnosti tvrdenia slabšou stranou, splnením ktorej zároveň kvalifikovane poprela skutkové tvrdenia protistrany (§ 150 ods. 1 CSP v spojení s § 151 ods. 1 CSP) a uplatnenie nejakých návrhov na vykonanie dôkazov smerujúcich k preukázaniu ňou tvrdených skutočností. Takto splnenou povinnosťou tvrdenia, v spojení s dôkaznou povinnosťou slabšia strana dosiahne splnenie podmienok pre nariadenie dokazovania, nakoľko žalobcom tvrdený skutkový stav bude sporným, spornosť ktorého sa bude odstraňovať v procese dokazovania.

Záver

V prípade, ak si slabšia strana vôbec nesplní ani základnú povinnosť tvrdenia, nevyjadrí sa k žalobe a nedostaví sa na pojednávanie, či predbežné prejednanie sporu, kde by predniesla „svoj pohľad na vec“, a teda kvalifikovaným spôsobom nepoprie skutkové tvrdenia protistrany, súd by mal bez ďalšieho pristúpiť k uplatneniu § 151 ods. 1 CSP, vyvodit' domnienku nespornosti ohľadom skutkových tvrdení protistrany, a tieto nesporné tvrdenia následne zahrnúť do skutkového základu súdneho rozhodnutia. Zákonom stanovené spôsoby budovania skutkového základu rozsudku v sporovom procese (nespornosť skutkových tvrdení aplikovaním domnienky nespornosti podľa § 151 ods. 1 CSP nevynímajúc) majú s prihliadnutím na §§ 300, 315 ods. 1 a 323 CSP svoje uplatnenie aj v sporoch s ochranou slabšej strany. V rozhodovacej činnosti všeobecných súdov sme však identifikovali, že v sporoch s ochranou slabšej strany dochádza prevažne len k formálnej aplikácii § 151 CSP, nakoľko súd následne vykoná aj dokazovanie na preukázanie dôvodnosti žalobcom uplatneného nároku, čo považujeme za nadprácu súdov prvej inštancie, ktorá nezodpovedá platnej právnej úprave.

Účelom osobitnej úpravy sporov s ochranou slabšej strany podľa nášho názoru nie je ochrana slabšej strany pred následkami prísnej formálnej pravdy, pokiaľ je slabšia strana pasívna a na ochrane svojich práv sa aktívne nepodieľa. Miera možného uplatnenia formálnej pravdy v predmetných sporoch má byť (s čím sa aj plne stotožňujeme) reštriktívne zúžená len

²⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 07. februára 2018, sp. zn. PL. US 11/2016

pri procesnej aktivite slabšej strany, a to cez doplnkovú podporu súdu, ku ktorej, ako sme poukazovali vyššie, môže súd pristúpiť ak sú v prebiehajúcom spore kumulatívne splnené dve podmienky (slabšia strana substancovala skutkové tvrdenia, ktoré sú v rozpore s tvrdeniami protistrany a na ich preukázanie uplatnila návrhy na vykonanie dôkazov, medzi ktorými sa ale nenachádzal taký, ktorý súd považuje za nevyhnutný pre rozhodnutie vo veci samej o potrebe vykonania ktorého súd slabšiu stranu zároveň nepoučil). Pristúpenie k jeho vykonaniu z vlastnej iniciatívy tak za splnenia predchádzajúcich podmienok považujeme za rozumnú mieru ingerencie súdu prvej inštancie a súladnú s princípom ochrany slabšej strany, nakoľko má podporný – doplnkový charakter.

Analýzou právnej úpravy sme dospeli k jednoznačnému záveru, že slabšia strana je pred následkami prinášaných formálnou pravdou „chránená“ len za svojej procesnej aktivity, čo považujeme za rozumné hranice ochrany slabšej strany v kontradiktórnom procese. Pasivita slabšej strany by však mala mať za následok „rozvinutie“ štandardných intencií prejavu princípu formálnej pravdy, tak, ako je tomu v prípade pasivity každej inej strany sporu. Generálna pasivita slabšiu stranu síce chráni pred kontumačnou prehrou (§§ 299, 313 a 321 CSP), avšak z dôvodu obligatórnej povinnosti uplatnenia § 151 CSP je súd povinný vychádzať zo žalobcom tvrdeného skutkového stavu v celom rozsahu, tento neverifikovať dokazovaním a rezignovať tak na otázku dôvodnosti a opodstatnenosti žalobou uplatneného nároku.

Uvedené (samozrejme spolu s ďalšími argumentmi) nás preto vedie k polemike nad odôvodnenosťou § 299 ods. 1, § 313 ods. 1 a § 321 CSP, ktoré vylučujú možnosť slabšiu stranu postihnúť kontumačnou prehrou, pokiaľ za rovnakého stavu, t.j. generálnej pasivity žalovaného je súd v zmysle de lege lata následne povinný vybudovať skutkový základ v celom rozsahu uplatnením domnienky nespornosti ohľadom žalobcom tvrdeného skutkového stavu.

Zoznam použitých zdrojov

- BAJCURA, A. a kol. Občianske procesné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského. 1995. 313 s. ISBN 80-7160-009-1
- KOLVEKOVÁ, V. Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní. In: Societas et Iurisprudencia: medzinárodný internetový vedecký časopis. roč. 9, č. 4. 2021, s. 79 – 101
- MOLNÁR, P. – KUŠNÍRIKOVÁ, M. K novotám v sporoch s ochranou slabšej strany. In: Bulletin slovenskej advokácie : recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. - ISSN 1335-1079. - Roč. 27, č. 4 (2021), s. 44-50
- ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. 2. Vydanie. Komentár. Praha. C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-909-9
- ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-876-4
- ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha. C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6
- Dôvodová správa k navrhovanej novele Civilného sporového poriadku dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7309>

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 07. februára 2018, sp. zn. PL. US 11/2016
- Rozsudok Okresného súdu Topoľčany zo dňa 3. augusta 2021, sp. zn. 11Csp/94/2019
- Rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 7. júla 2020, sp. zn. 9CoPr/2/2020
- Rozsudok Okresného súdu Košice II zo dňa 17. júna 2020, sp. zn. 11Cpr/11/2019)
- Rozsudok Okresného súdu Bratislava II zo dňa 13. júna 2019, sp. zn. 10Csp/72/2017

Rozsudok Krajského súdu Prešov zo dňa 4. apríla 2019, sp. zn. 9CoPr/1/2019
Rozsudok Okresného súdu Levice zo dňa 31. januára 2019, sp. zn. 12Cpr/6/2013
Rozsudok Okresného súdu Poprad zo dňa 23. januára 2019, sp.zn. 12Cpr/7/2016
Rozsudok Krajského súdu Košice zo dňa 16. januára 2019, sp. zn. 11CoPr/2/2018
Rozsudok Okresného súdu Zvolen zo dňa 22. augusta 2018, sp. zn. 19Cpr/2/2018
Rozsudok Okresného súdu Ružomberok zo dňa 6. septembra 2018, sp. zn. 10Cpr/8/2018
Rozsudok Okresného súdu Svidník zo dňa 18. septembra 2017, sp. zn. 4C/252/2015
Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. mája 2022, sp. zn. 4Cdo/233/2021
Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. novembra 2019, sp. zn. 3Cdo/96/2019
Uznesenie Krajského súdu Bratislava zo dňa 30. januára 2019, sp. zn. 2CoPr/9/2018

VÝZVY A LIMITY VÝSLUCHU SVEDKA V DIGITÁLNEJ ÉRE

prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
alexandra.lowy@flaw.uniba.sk

JUDr. Laura Fotopolusová

Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
laura.fotopolusova@flaw.uniba.sk

Abstrakt

Predmetom príspevku je skúmanie problematiky možnosti výsluchu svedka za využitia dostupných elektronických prostriedkov, najmä videokonferencie. Primárne sa zameriava na špecifiká svedeckej výpovede ako osobitej kategórie dôkazného prostriedku. Poukazuje na situácie, ktoré môžu sťažovať možnosť realizácie svedeckej výpovede, ako aj pokus zákonodarcu o riešenie tohto problému zakotvením tzv. prípustnosti svedeckej výpovede, ktorá sa ale z hľadiska účelu, ktorý sa má za pomoci svedeckej výpovede dosiahnuť, nejaví úplne ako efektívna. Autorky na podklade dostupných analýz vyvodzujú záver o možnosti využitia videokonferencie resp. iných elektronických prostriedkov aj pri výsluchu svedka.

Abstract

The subject of the contribution is the investigation of the issue of the possibility of questioning a witness using available electronic means, especially videoconferencing. It primarily focuses on the specifics of witness testimony as a special category of evidence. It points to situations that can make it difficult to take a witness statement, as well as the legislator's attempt to solve this problem by enshrining the so-called of the admissibility of the witness statement, which, however, does not appear to be completely effective from the point of view of the purpose to be achieved with the help of the witness statement. Based on the available analyses, the authors draw a conclusion about the possibility of using videoconferencing or other electronic means also when questioning a witness.

Kľúčové slová: výsluch svedka, elektronizácia, svedecká výpoveď, právo na spravodlivý súdny proces

Key words: witness interrogation, computerization, witness testimony, the right to a fair trial

„Hovorím ale pravdu; a je to reč, ako sa podobá, ktorou sa rozsudzujú veci spravodlivé a nespravodlivé.“¹ (Cicero)

¹ Platón. Spisy V. O spravodlivosti, prekl. NOVOTNÝ, F. Praha: Vydavatel'stvo Oikoymenh, 2003, s. 512-513.

1 Úvod

Vízia rýchleho a hospodárneho konania je primárnym cieľom pri kreovaní inštitútov ovládajúcich civilné právo procesné. Napriek prítomnosti mnohých pozitívnych elementov, ktoré prispeli k zdynamizovaniu civilného procesu, a to už v podstate samotnej sociálnej koncepcie, možno v istých štádiách konania naďalej vnímať priestor, aby súdna ochrana mohla byť docielená ešte rýchlejšie a dynamickjšie.

Jednou z najdlhších časových etáp v rámci základného konania, t. j. konania pred súdom prvej inštancie je fáza dokazovania. Musíme bohužiaľ konštatovať, že samotná dĺžka štádia dokazovania veľmi úzko súvisí aj s realizáciou toho ktorého dôkazného prostriedku. V niektorých sporoch je napríklad značná dĺžka konania determinovaná úzkym okruhom znalcov, a teda zároveň aj ich pracovnou vyťaženosťou.

Osobitú kategóriu predstavuje výsluch svedka. Imperatívom tohto dôkazného prostriedku je, že ide o dôkazný prostriedok nezastupiteľný a podporný. Nezastupiteľný v zmysle jedinečnosti osoby, ktorá svedeckú výpoveď podáva. Podpornosť tohto dôkazu normuje ustanovenie § 195 ods. 1 CSP, v súlade s ktorým výsluch svedka slúži na preukázanie tvrdených skutočností, a to za predpokladu, že ich nemožno preukázať inak.

V niektorých prípadoch, a to aj z hľadiska charakteru a povahy sporu iná možnosť ako realizácia výsluchu svedka neprichádza do úvahy.

CSP v súčasnosti umožňuje realizáciu výsluchu svedka priamo na pojednávaní, pričom podmienkou je, že osoba svedka je na pojednávaní prítomná. Tu vychádzame z predpokladu, že ako svedok sa predvoláva osoba, ktorá je na svedecký úkon spôsobilá. Okrem výsluchu svedka na pojednávaní umožňuje CSP realizáciu svedeckej výpovede v súlade s ustanovením § 196 ods. 3 CSP, t.j. písomne, avšak len výnimočne a za predpokladu, že to vyžaduje hospodárnosť konania.

Civilný sporový poriadok ustanovuje možnosť realizovať pojednávanie prostredníctvom videokonferencie už od nadobudnutia jeho účinnosti. Videokonferencia nie je rámci civilného sporového konania príliš využívaným inštitútom a vo väčšine prípadov nedochádza k odklonu od "tradičného" spôsobu vykonávania pojednávania - v pojednávacej miestnosti za osobnej účasti všetkých zúčastnených subjektov.

S účinnosťou odo dňa 1. júna 2023 bolo ustanovenie § 175 ods. 2 CSP novelizované tak, že súd má možnosť realizovať účasť na pojednávaní prostredníctvom videokonferencie alebo iných prostriedkov komunikačnej technológie, a to aj v na to určených priestoroch súdu, ktorý je strane najbližšie.

Dotknuté ustanovenie však výslovne umožňuje takýto postup len vo vzťahu k strane sporu, a nie za účelom vykonania dokazovania.

Cieľom predkladaného príspevku je preto skúmať a analyzovať efektivitu písomného výsluchu v kontexte samotnej podstaty svedeckej výpovede, s dôrazom na jej osobitosti a špecifiká na jednej strane, a možnosti zdynamizovať a zhospodárniť realizáciu tohto dôkazného prostriedku, pokiaľ by CSP obsahoval možnosť vykonať výsluch aj prostredníctvom videokonferencie alebo iných prostriedkov komunikačnej technológie.

2 Základné aspekty a podstata výsluchu svedka

Výsluch svedka zaraďujeme do kategórie tzv. dôkazných prostriedkov nezastupiteľného a podporného charakteru. Odborná literatúra zaraďuje výsluch svedka aj medzi tzv. živé dôkazné prostriedky, ktoré sú založené na funkcii osôb.²

Výsluch svedka je priamo spojený s princípom ústnosti a princípom priamosti, avšak podľa stavu de lege lata je v istej miere modifikovaný, a to za splnenia zákonných kritérií možnosťou ho realizovať písomne.

Možno konštatovať, že svedecká výpoveď je pritom jedným z najdôležitejších dôkazných prostriedkov, nakoľko z praktického pohľadu dotvára abscentujúce skutočnosti, ktoré nie je možné preukázať inými dôkaznými prostriedkami. Nemožno preto vylúčiť, že samotný svedok je „nastavený“ o uvedených skutočnostiach vypovedať tak, aby dotvárali priebeh skutkového deja tak, aby to vyhovovalo jednej alebo druhej strane. Nie je tiež vylúčené, že dvaja svedkovia vypovedajú o totožnej skutočnosti diametrálne odlišným spôsobom. Súd musí potom rozhodnúť, ktorému zo svedkov uveriť, akým spôsobom možno rozpoznať či ten ktorý svedok vypovedá pravdu, alebo skutočnosti len skresľuje.

Atribút prítomnosti svedka, teda aby bol svedok videný a vnímaný samotným sudcom môže byť práve tým dôležitým aspektom, ktorý umožňuje vyhodnotiť dôveryhodnosť svedeckej výpovede.

Práve interakcia sudcu so samotným svedkom je pritom pri svedeckej výpovedi zdôrazňovaná ako kľúčová. Odborná literatúra uvádza, že na strane sudcu sa v priebehu výsluchu svedka formuje jeho vznikajúce presvedčenie o výsledku kauzy a podobe rozhodnutia, a to aj v rovine vytvárania dojmu z osoby, ktorá svedeckú výpoveď podáva z pohľadu jej presvedčivosti a dôveryhodnosti.³ Následná fáza hodnotenia svedeckej výpovede je ovplyvnená tým, ako sudca každý dôkaz zvlášť, a teda aj svedeckú výpoveď vnímal, videl a počul.⁴

Z vyššie uvedeného plynie, že pri svedeckej výpovedi je výrazne prítomná aj tzv. psychologická stránka, ktorá v kontexte ostatného zdôrazňovania a sústreďovania sa na procesné pravidlá môže byť vnímaná až ako sekundárna resp. môže byť vnímaná v úzadí. Pritom pre sudcu nie je zdrojom informácií len to, čo bolo vyslovené, ale aj to, čo vyslovené nebolo, spôsob, akým boli svedecké tézy vyslovené, mimika, gestikulácia svedka skrátka celý komplex komunikačnej výmeny, ktorá podľa poznatkov psychológie zahŕňa nielen pretlmočenie ale aj vyjadrenie samotné, ako je vyjadrenie prežívané, a aké zaujatie, intenzitu emócií vyvoláva.⁵

Jedna stránka môže byť pritom, ako samotný svedok pôsobí na sudcu, aká je reč jeho tela, či pri svojej výpovedi pozerá priamo do očí stranám sporu alebo uhýba pohľadom a pod. Predmetné však tiež vo vzťahu k pravdivosti svedeckej výpovedi nemusí byť najrelevantnejšie. Pre sudcu môže mať oveľa väčšiu výpovednú hodnotu interakcia tzv. vlastného monológu v priamej konfrontácii s konkrétnymi otázkami, ktoré sú svedkovi kladené, akým tempom odpovedá na kladené otázky, akú má intonáciu, rýchlosť reči a pod.⁶ Práve prostredníctvom kladenia podrobných individuálnych otázok možno veľmi často odhaliť pravdu.

² JIRSA, J., HAVLÍČEK, K. Dokazování – úvahy o teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 165.

³ Tamtiež, s. 169

⁴ JIRSA, J., DOLEŽAL, M., VANČUROVÁ, K., HAVLÍČEK, K. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 368.

⁵ K tomu porovnaj VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál, 2000, s. 18.

⁶ KUBÍK, O. Investigativná psychológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 197.

Zo všetkých vyššie naznačených východiskových aspektov môžeme jednoznačne vyvodiť, že zásadným pre možnosť kvalifikovaného vyhodnotenia svedeckej výpovede ako dôkazného prostriedku, je nutnosť dodržať zásadu bezprostrednosti, nakoľko len týmto spôsobom môže sudca skutočne zobrať na zreteľ vplyv všetkých skutočností, ktoré sa nedajú objektívne zachytiť v zápisnici z pojednávania a nemôžu byť ani úplne zachytené v obsahu zvukového záznamu.

Kritérium bezprostrednosti však môže byť zmarené nemožnosťou zabezpečiť prítomnosť svedka na pojednávaní.

Nebudeme sa venovať množine svedkov, ktorí sa vyhýbajú svedeckej výpovedi (možno pritom uvažovať o prínose takejto výpovede pokiaľ svedok od počiatku prejavuje daný postoj vo vzťahu k plneniu svojej povinnosti), ale z objektívnych dôvodov nie je možné, aby svedok svoju svedeckú výpoveď podal priamo v pojednávanej miestnosti, napr. v dôsledku vyššieho veku, zdravotných problémov, pracovnej vyťaženia.

Vedomí si uvedených premenných, zákonodarca na tieto situácie reagoval prijatím možnosti, resp. prípustnosťou tzv. písomnej výpovede.

V ďalšom sa preto zameriame na prínos uvedeného spôsobu realizácie svedeckej výpovede a to najmä za zachovania osobitostí, ktoré sú s týmto dôkazným prostriedkom späté.

3 Písomná svedecká výpoveď

CSP pozná aj tzv. písomnú výpoveď svedka v súlade s ustanovením § 195 ods. 3 CSP. Predpokladom pre nariadenie svedeckej výpovede je v zásade splnenie kumulatívnych podmienok, ktorými sú:

- a) návrh na výsluch svedka prednesený stranou sporu,
- b) výnimočnosť okolností,
- c) hospodárnosť konania.

Realizáciu výsluchu svedka v písomnej forme môže teda súd zvážiť v kontexte okolností prípadu, ktoré súvisia so samotnou osobou svedka.

Výnimočnosť by mala byť vykladaná ako osobitosť v kontexte nemožnosti iného riešenia, napr. realizácií výsluchu prostredníctvom dožiadania (pozn. aj pri dožiadaní sa vyžaduje, aby sa svedok dostavil na konkrétny súd, resp. do pojednávacej miestnosti), s prihliadnutím ale aj na vek, zdravotný stav a pod. Kritérium výnimočnosti je následne hodnotené aj cez prvok hospodárnosti konania, a to najmä aké náklady by boli spojené so zabezpečením kritéria bezprostrednosti svedeckej výpovede, aj so samotným zabezpečením prítomnosti svedka v pojednávacej miestnosti. Pri posúdení výnimočnosti musí byť zároveň zohľadnený aj prvok hospodárnosti konania.

Štandardná, resp. obvyklá situácia bude preto zahŕňať prípady nemožnosti fyzického dostavenia sa svedka na výsluch (napr. natoľko zlý zdravotný stav svedka, ktorého presun by bol spojený s neprimerane zvýšeným rizikom pre život alebo zhoršenie zdravia svedka), ale aj prípady, kedy by sa síce svedok na výsluch dostaviť mohol, avšak jeho prevoz by predstavoval neprimerane veľkú komplikáciu (napr. výsluch svedka, ktorý je pripútaný na lôžko). Uvedené tak spája jednak výnimočnosť situácie, ako samotný prvok hospodárnosti konania.

Konkrétny procesný postup pri realizácii výsluchu svedka potom prebieha spôsobom, že súd vyzve strany sporu, aby predložili v písomnej forme svedkovi otázky, na ktoré by mal vo svojej svedeckej výpovedi reagovať. Tieto otázky sa nezasielajú protistranám na vyjadrenie. Nie je však vylúčené, že niektoré z uvedených otázok súd vyhodnotí ako nevhodné, nesprávne napr. kapiózne, sugestívne a pod. Nie je vylúčené, že aj súd sám formuluje konkrétne otázky pre samotnú stranu sporu. Konkrétny procesný postup pri

uskutočnení písomnej svedeckej výpovede nie je nikde bližšie upravený. Postup jednotlivých súdov sa bude líšiť od nami formulovaného štandardu, resp., že bude iný.

Písomne položené otázky zasiela súd spolu s poučením o následkoch krivej výpovede svedkovi, a zároveň mu určí lehotu, v ktorej má na tieto otázky odpovedať.

Konkrétna forma jeho svedeckej výpovede nie je zákonom predpísaná, je preto na svedkovi, či napíše odpoveď na položené otázky vlastnou rukou, čo môže do istej miery posilňovať dôveryhodnosť, alebo dokument napíše prostredníctvom dostupných elektronických prostriedkov, a následne ho len podpíše.

Výrazným negatívom ostáva, že pri písomnej svedeckej výpovedi môžu vzniknúť pochybnosti o tom, či predložený dokument svedeckej výpovede skutočne vypracovala osoba, ktorá ho podpísala, teda dotknutý svedok.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného a komparujúc podstatu inštitútu svedka a špecifiká svedeckej výpovede pri zisťovaní skutkového stavu, ale aj následnú možnosť súdu kvalifikovane hodnotiť dôkazy môžeme dospieť k záveru, že v prípade písomnej svedeckej výpovede absentuje tak zásadný, kľúčový a nenahraditeľný prvok bezprostrednosti ľudského prvkú, ktorý spravidla robí z predloženej písomnej svedeckej výpovede len formálny dokument, na ktorý súd v rámci hodnotenia dôkazov nebude prihliadať.

Možno pritom poukázať na to, že aj v minulosti sa ako dôkazný prostriedok v civilnom sporovom konaní využívala istá obdoba písomnej svedeckej výpovede, a to vo forme tzv. písomného čestného vyhlásenia, ktoré podávala konkrétna fyzická osoba, pričom podpis na ňom bol spravidla overený. Rozdiel spočíval v tom, že nešlo o svedeckú výpoveď, ale len o listinný dôkaz.

Bez ohľadu na to, či je svedecká výpoveď podaná podľa stavu *de lege lata* v listinnej podobe ako písomná výpoveď alebo konkrétna osoba podala čestné vyhlásenie, možno si pripomenúť slova filozofa Cicera, ktorý na predmetné upozornil už omnoho skôr, a to že „listina, resp. dopis sa nečervena“.⁷

Človeka v pozícii svedka preto môže len ťažko nahradiť a zastúpiť písomná forma. Obsah písomnej výpovede totiž nemôže byť konfrontovaný s prítomnosťou pred samotným sudcom, v kontexte písomnej svedeckej výpovede nemôžu byť bezprostredne kladené doplňujúce otázky, na ktoré by bol svedok schopný reagovať, a následne by bol tak aj schopný odstrániť prípadné nezrovnalosti.

Naskytá sa otázka, ako preto vyriešiť problematiku dvoch proti sebe stojacich prvkov, medzi ktorými je potrebné nájsť rovnováhu, a to objektívnou nemožnosťou alebo ťažkosťou svedka dostať sa na pojednávanie na jednej strane, a zároveň riadnou realizáciou svedeckého úkonu za zachovania prvkú bezprostrednosti, v kontexte čoho možno žiadať aj o doplnenie a vysvetlenie, ale hlavne keď len vďaka bezprostrednosti môže konkrétny ľudský faktor pôsobiť na samotného sudcu, a tak mu umožňuje vyhodnotiť obsah svedecké výpovede ako dôkaz jednotlivo, ale aj vo vzájomných súvislostiach.

Otvára sa preto priestor pre možnosť využitia elektronizácie, resp. elektronického prvkú, a to využitie elektronických prostriedkov, napr. v podobe videokonferencie, ktorej realizáciu CSP pripúšťa už od momentu nadobudnutia svojej účinnosti.

4 Možnosť ingerencie elektronických prostriedkov (videokonferencie) do svedeckej výpovede

V zahraničí sa videokonferencia ako pomôcka v súdnych konaniach využíva bežne, pričom tento inštitút zaznamenal vzostup najmä počas pandémie ochorenia COVID-19.

⁷ Epistola enim non erubescit.

Vykonávanie niektorých procesných úkonov prostredníctvom videokonferencie, či realizácia celého pojednávania v "online" režime sa široko využíva, napr. v UK, USA či Indii.

Už na prvý pohľad je zrejmé, že realizácia niektorých procesných úkonov v tzv. "online priestore" sa môže javiť ako v nesúlade s princípom ústnosti a bezprostrednosti pojednávania. Umožnenie vyluchu svedka prostredníctvom videokonferenčného zariadenia alebo inými prostriedkami komunikačnej technológie je teda nutné považovať za výnimku zo zásady ústnosti a bezprostrednosti pojednávania.

Na druhej strane, pojednávanie realizované cez videokonferenciu je bezpochyby inštitútom, ktorý podporuje dodržiavanie princípu procesnej ekonómie civilného sporového konania, ktorý je jedným z nosných princípov, ku ktorého realizácii hľadá zákonodarca ideálne nástroje. Videokonferencia predstavuje významný prostriedok na zabezpečenie hospodárnosti konania, nakoľko môže významným spôsobom konanie urýchliť a predovšetkým najmä znížiť stratu času a cestovné náklady spojené s dostavením sa osôb (a teda aj svedkov) na pojednávanie.

Podľa článku 17 základných princípov CSP: „Súd postupuje v konaní tak, aby vec bola čo najrýchlejšie prejednaná a rozhodnutá, predchádza zbytočným prieťahom, koná hospodárne a bez zbytočného a neprimeraného zaťažovania strán sporu a iných osôb.“ Článok 17 CSP normatívne vyjadruje jeden z kľúčových ústavnoprávných princípov riadneho fungovania justície, ktorým je princíp hospodárnosti konania alebo inak povedané, princíp procesnej ekonómie. Tento princíp sa netýka len určitej izolovanej fázy konania, ale má „prežarovať“ celým konaním od jeho začatia až po právoplatné skončenie veci. Na to, aby súd mohol objektívne dodržať princíp procesnej ekonómie a konať v súlade s ním, stanovuje CSP množstvo inštitútov, v rámci ktorých môže súd efektívne smerovať konanie k rýchlemu, a pritom spravodlivému rozhodnutiu vo veci samej.⁸

V zahraničí rozlišujeme dva základné režimy realizácie „online procesných úkonov“:

- remote hearing a
- hybrid hearing.

V prípade remote hearing sa realizuje celé pojednávanie v online režime (a teda všetky subjekty sú pripojené výlučne prostredníctvom videokonferenčného zariadenia) a malo by byť využívané najmä v prípadoch výnimočných situácií, akou bola napríklad pandémie ochorenia COVID-19. Na druhej strane hybrid hearing sa využíva v situáciách, keď sa bude pojednávanie realizovať v štandardnom režime (v pojednávacej miestnosti), avšak za účasti jedného či viacerých subjektov prostredníctvom videokonferencie.

S dôrazom na princíp ústnosti pre potreby našich úvah a rozborov si dovoľíme akcentovať na možnosť využitia hybrid hearing-u.

CSP už od počiatku svojej účinnosti pripúšťa možnosť realizácie pojednávania prostredníctvom videokonferencie tak, ako to vyplývalo z ustanovenia § 175 ods. 2 CSP. Ustanovenie bolo viac menej relatívne strohé a možno konštatovať, že viac menej nemalo svoje reálne využitie.

Ustanovenie §175 ods. 2 CSP bolo tiež nejasné aj v tom, či sa "dištančne" môže pojednávania zúčastniť len strana sporu, alebo súd môže realizovať procesné úkony aj vo vzťahu k iným subjektom, ako napríklad svedkom, znalcom, či tlmočníkom. Vychádzajúc z čl. 1 ods. 2 CSP myslíme si, že CSP procesný postup súdu voči týmto subjektom priamo účasť na pojednávaní prostredníctvom videokonferenčného zariadenia nezakazoval, a bolo nepochybne v súlade s princípom hospodárnosti, aby sa mohli pojednávania prostredníctvom videokonferencie zúčastniť aj tieto subjekty.

⁸ ŠTEVČEK, M. Čl. 17 [Princíp hospodárnosti konania]. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 82.

Do 31. mája 2023 teda CSP neurčoval ani miesto, na ktorom sa bude nachádzať osoba, ktorá sa na pojednávaní zúčastní prostredníctvom videokonferencie. Z povahy samotného pojednávania, ktoré sa realizovalo cez videokonferenciu však vyplýva, že takéto pojednávanie sa mohlo realizovať na akomkoľvek, od pojednávacej miestnosti vzdialenom mieste, a to buď v súdnej, inej verejnej alebo aj súkromnej budove.

S účinnosťou od 1. júna 2023 ustanovenie § 175 ods. 2 Civilného sporového poriadku znie: „Ak sa na zaručenie spravodlivého procesu nevyžaduje fyzická prítomnosť strany na pojednávaní, súd umožní strane účasť na pojednávaní prostredníctvom videokonferencie alebo iných prostriedkov komunikačnej technológie, a to aj v na to určených priestoroch súdu, ktorý je strane najbližšie.“

Právna úprava týkajúca sa využitia videokonferencie v civilnom sporovom konaní je teda stále veľmi stručná, nakoľko jediná zmienka o tomto inštitúte obsahuje ustanovenie § 175 ods. 2 CSP.

Zmienku o tzv. online pojednávaní obsahuje aj vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy (ďalej aj „Vyhláška“) v ustanovení § 44a, podľa ktorého: „Ak sa pojednávanie alebo iný úkon súdu vykonáva prostredníctvom videokonferencie alebo inými prostriedkami komunikačnej technológie, používajú sa na tento účel programové prostriedky určené ministerstvom.“

Bližšie podrobnosti o samotnom priebehu videokonferencie v CSP ani v Spravovacom a kancelárskom poriadku nenachádzame, čím je samotný priebeh online pojednávania ponechaný na prax súdov. Na jednej strane teda možno hodnotiť pozitívne, že CSP obsahuje len základný právny rámec pre možnosť realizácie pojednávania (resp. jeho časti) v "online režime".

V súvislosti so skúmanou otázkou, za zohľadnenia formulovaných premenných, (zdravotný stav svedka, možnosť svedka podať výpoveď z jeho prirodzeného prostredia, zachovanie autenticity svedeckej výpovede, prípady kedy sa svedok nachádza v zahraničí) je potrebné pristúpiť k interpretácii ustanovenia § 175 ods. 2 CSP, a to či možno predmetné ustanovenie aplikovať aj na postup pri podaní svedeckej výpovede, a zároveň tiež overiť, či možno svedeckú výpoveď podať len na konkrétne určenom súde, alebo aj z iného prostredia, v ktorom sa svedok, ktorý má podať výpoveď nachádza.

Komparáciou právnej úpravy pred novelou a po novele dospievame k záveru, že videokonferencia bola v oboch prípadoch z hľadiska gramatickej interpretácie právnej normy využiteľná len na strany sporu. Ústavný súd SR vo svojej rozhodovacej praxi opakovane zdôrazňuje potrebu uprednostnenia teleologického výkladu pred jazykovým výkladom.⁹

Pokiaľ preto vyhodnotíme, že písomná svedecká výpoveď nemusí naplniť ten požadovaný účel, ktorý sa od svedeckej výpovede očakáva, je potrebné pristúpiť k interpretácii ustanovenia § 195 ods. 2 CSP aj prostredníctvom účelu daného inštitútu.

Napriek nášmu zameraniu na oblasť civilného procesu si dovoľíme poukázať na možnosti využitia výsluchu svedka prostredníctvom videokonferencie v trestnom konaní. Ustanovenie § 134 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Trestný poriadok“) umožňuje svedkovi, ktorý sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, alebo z iných vážnych dôvodov nemôže dostaviť na výsluch, alebo svedok, ktorý je vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody, ak je to

⁹ V súlade s rozhodnutím Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 155/2017: „Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov. Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách toho-ktorého zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.“

primerané a dostačujúce vzhľadom na okolnosti prípadu, môže byť vypočutý prostredníctvom videokonferenčného zariadenia. Samotný bližší priebeh Trestný poriadok bližšie nekonkretizuje. Domnievame sa však, že pokiaľ Trestný poriadok výslovne umožňuje realizovať aj v trestnom konaní výsluch svedka prostredníctvom videokonferencie, nie je dôvod pre ktorý by uvedené nemalo byť možné a prípustné aj v civilnom konaní.

Pokiaľ pripustíme, že výsluch svedka prostredníctvom videokonferencie bude možný za využitia základných interpretačných metód, je potrebné analyzovať podmienky, za ktorých bude možné výsluch svedka prostredníctvom videokonferencie realizovať.

Predpokladáme, že primárnou požiadavkou je návrh strany na realizáciu tohto úkonu, výsluchu svedka, prostredníctvom videokonferencie alebo obdobných technických prostriedkov.

Pri realizácií výsluchu týmto spôsobom musí byť, tak ako to predpokladá civilný proces, vo všeobecnosti garantované právo na spravodlivý súdny proces. Z daného preto abstrahujeme požiadavku na súhlas druhej strany s realizáciou výsluchu týmto spôsobom,¹⁰ ako aj garanciu princípu kontradiktórnosti, teda obe strany budú mať rovnakú možnosť realizácie procesných práv a povinností pri uskutočnení tohto výsluchu. Takáto garancia sa ponúka pokiaľ obe strany budú prítomné v pojednávacej miestnosti, a budú mať rovnakú možnosť vnímať bezprostrednosť svedeckej výpovede, a klást' svedkovi otázky a doplňujúce pripomienky.

V rovine základných úvah zostáva napokon otvorená ešte otázka miesta, resp. priestoru, kde sa môže svedok pri podávaní výsluchu prostredníctvom videokonferencie nachádzať. Z dikcie ustanovenia § 175 ods. 2 CSP exaktne nevyplýva, že týmto miesto musí byť výlučne budova súdu. Odvodzujeme to z formulácie § 175 ods. 2 CSP, kde sa uvádza: „a to aj v na to určených priestoroch súdu.“ Predmetná formulácia podľa nášho názoru nevyklučuje možnosť, práve naopak, aby sa videokonferencia realizovala z prostredia domova svedka, ktorý má byť v konaní vypočutý.

V tejto súvislosti sa však pochopiteľne vynárajú ďalšie otázky, a to či videokonferencia môže byť realizovaná z vlastného zariadenia svedka, ktorý má byť v konaní vypočutý, alebo za týmto účelom mu bude asistovať tretia osoba, ktorá bude prítomná a bude zariadenie obsluhovať a dozerať na priebeh výsluchu (technický). Druhá alternatíva by bola možná, aby sa videokonferencia realizovala prostredníctvom zariadenia, ktoré je schopné zdieľať obraz a zvuk a ktoré patrí vyslúchanej osobe, prípadne tejto osobe asistuje nejaká tretia osoba (príbuzný a pod., najmä v prípade svedkov so zdravotnými ťažkosťami, a to aj z dôvodu, že ide o osobu ktorú poznajú, nemusí byť problém s tým, že by mala do bytu vstupovať tretia osoba a pod.).

Uvedené napomáha garancii objektivity svedeckej výpovede, garancii práva na spravodlivý súdny proces a redukcii skreslenosti tým, že nedôjde k mareniu výpovede podsúvaním informácií od tretej osoby, ako aj k tomu, že nepríde k zachyteniu všetkých prejavov komunikácie svedka (napr. neverbálnych prejavov).

Napriek tomu, že sme naznačili že analýza prípustnosti svedeckej výpovede prostredníctvom videokonferencie sa realizuje len v rovine prípustnosti, bez hlbšieho rozporu priebehu a spôsobu, eliminovanie rizika prípadného ovplyvňovania svedka by mohlo byť garantované, ak by sa výsluch mohol realizovať aj mimo pojednávacej miestnosti, avšak za obligatórnej prítomnosti zamestnanca súdu, ktorý by zároveň zabezpečil vhodné zariadenia na prenos obrazu a zvuku.

¹⁰ Strana pre vyslovenie súhlasu môže byť pritom motivovaná aj tým, že v prípade, ak takýto súhlas neudelí bude sa realizovať výsluch prostredníctvom písomnej svedeckej výpovede, čo môže aj pre túto stranu sporu znamenať zmarenie možnosti overenia pravdivosti tvrdení a záverov svedka.

5 Záver

V civilnom sporovom konaní je preferovaná zásada ústnosti. Zásada ústnosti vyjadruje, že súd rozhoduje na základe ústne vykonaných dôkazov a ústnych prednesov strán sporu. Špecifický charakter svedeckej výpovede v sebe priamo implikuje požiadavku na jej vykonanie ústne, bezprostredne na pojednávaní. Prostredníctvom verbálnej komunikácie so svedkom, a to na pojednávaní, sa vytvárajú predpoklady pre zistenie skutkového stavu veci.

V niektorých prípadoch, kedy je svedecká výpoveď kľúčová a môže mať pre stranu sporu mimoriadny význam pri unesení alebo neunesení dôkazného bremena, môže byť objektívne nemožné zabezpečiť prítomnosť svedka v pojednávacej miestnosti, napr. z dôvodu jeho zdravotného stavu, pracovnej vyťaženia, veku a podobne.

Na prvý pohľad by uvedené situácie, s cieľom garantovať realizáciu svedeckej výpovede, mali byť sanované možnosťou súdu realizovať výsluch svedka písomne.

Písomná svedecká výpoveď ale nepokrýva osobitosti nezastupiteľného ľudského faktoru, a najmä potláča požiadavku na bezprostrednosť svedka, a schopnosť pôsobiť na presvedčenie sudcu, ktorý je kľúčovým determinantom pri hodnotení svedeckej výpovede aj v kontexte ďalších dôkazov, ktoré boli v konaní vykonané.

CSP už od nadobudnutia účinnosti pripúšťa možnosť realizácie pojednávania aj prostredníctvom videokonferencie, pričom nemožno, a to podľa stavu *de lege lata* vylúčiť, aby bol prostredníctvom videokonferencie vypočutý v konaní aj svedok, u ktorého na to existujú objektívne dôvody.

Preferencia tohto spôsobu vykonania výsluchu pred písomným výsluchom by mala byť relevantná najmä tým, že výsluch svedka prostredníctvom videokonferencie umožňuje v oveľa väčšej miere sudcovi generovať vlastnú úvahu, t. j. to ako na neho jednotlivé dôkazy a teda aj výsluch svedka pôsobí, môže vyhodnotiť ich uveriteľnosť, a to za reálnej možnosti svedka vidieť, vnímať, počuť.

Záverom o prípustnosti možnosti realizovať výsluch svedka prostredníctvom videokonferencie nechceme naznačiť neexistenciu prípadných výhrad, animozít a nedostatkov, ktoré sa môžu v konaní objaviť, o to podrobnejšie by spôsob a postup mal upravovať vykonávací predpis, t. j. Správovací a kancelársky poriadok.

Zoznam použitých zdrojov

- KUBÍK, O. *Investigatívna psychológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 197.
- JIRSA, J., HAVLÍČEK, K. *Dokazování – úvahy o teorii a praxi*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 165.
- JIRSA, J., DOLEŽAL, M., VANČUROVÁ, K., HAVLÍČEK, K. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 368.
- Platón. *Spisy V. O spravodlivosti*, prekl. NOVOTNÝ, F. Praha: Vydavatelství Oikymenh, 2003, s. 512-513.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 82.
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 18.

VERITEĽSKÉ ORGÁNY V KONKURZNÝCH KONANIACH AKO NÁSTROJ EFEKTÍVNEHO VYMÁHANIA POHĽADÁVOK OD DLŽNÍKOV

JUDr. PhDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA

AK, Masarykova 2, 040 01 Košice

rudomanik@gmail.com

Abstrakt

Veriteľské orgány v konkurzných konaniach ako nástroj efektívneho vymáhania pohľadávok od dlžníkov. Vývoj v postavení veriteľských orgánov v bankrotovom práve od roku 1991. Pôsobnosť schôdze veriteľov podľa zákona o konkurze a reštrukturalizácii. Úlohy veriteľského výboru pri presadzovaní práv veriteľov v rámci konkurzov. Zmeny v orgánoch veriteľov po prijatí zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku.

Abstract

Creditor authorities in insolvency proceedings as a tool for effective recovery of debtors. Developments in the position of creditor authorities in bankruptcy law since 1991. Responsibilities of creditors' meetings under the Bankruptcy and Restructuring Act. The tasks of the creditors' committee in enforcing creditors' rights in bankruptcies. Changes in creditors' authorities after the adoption of Act No. 111/2022 Coll. on the resolution of impending insolvency.

Kľúčové slová: Schôdza veriteľov, veriteľský výbor, konkurz, veriteľ, dlžník.

Key words: Creditors' meeting, creditors' committee, bankruptcy, creditor, debtor.

Orgány veriteľov v konkurznom práve slovenska po roku 1991

Na rozdiel od predchádzajúcej spoločensko-ekonomickej formácie sa po nežnej revolúcii stalo konkurzné právo trvalou súčasťou civilistiky, pričom do právneho poriadku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bolo zaradené prijatím zákona č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní.¹ Aj keď táto norma bola novelizovaná v období 1993 – 2005 až 27 krát, jej nástupca (zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii) za 18 rokov svojej účinnosti mal až 41 novelizácií t. j. v priemere tiež viac než dve ročne. V čase schválenia zákona č. 328/1991 Zb. (11. júla 1991) sa stali veriteľskými orgánmi implementovanými do právneho predpisu schôdza konkurzných veriteľov a veriteľský výbor. V súlade s § 10, ods. 1 zákona súdy zvolávali **schôdzu konkurzných veriteľov** podľa pôvodnej úpravy:

- a) fakultatívne ak to bolo potrebné na zistenie ich stanovísk potrebných pre ďalšie vedenie konkurzu
- b) obligatórne ak to navrhoval správca² resp. veritelia s kvórom min 30 % pohľadávok³.

¹ Zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní v znení zákonov č. 122/1993 Z. z., 159/1994 Z. z., 374/1994 Z. z., 190/1995 Z. z., 58/1996 Z. z., 118/1996 Z. z., 292/1996 Z. z., 12/1998 Z. z., 92/1998 Z. z., 197/1999 Z. z., 281/1999 Z. z., 238/2000 Z. z., 397/2001 Z. z., 566/2001 Z. z., 395/2002 Z. z., 457/2002 Z. z., 510/2002 Z. z., 353/2003 Z. z., 609/2003 Z. z., 411/2004 Z. z., 581/2004 Z. z., 646/2004 Z. z. a 520/2005 Z. z.

² TKÁČIK, R. – MERICA, J. Konkurz, dohodovanie a vyrovnanie /pre prax/. Bratislava: TriPe, s. r. o., 1994. s. 58, ISBN 978-80-967184-0-1

Aj v súčasnosti, napriek zrušeniu zákona o konkurze a vyrovnaní zákonom č. 7/2005 Z. z.⁴, ešte stále v Slovenskej republike prebiehajú desiatky konkurzných konaní v zmysle zákona č. 328/1991 Zb. na krajských súdoch v Bratislave, Banskej Bystrici a v Košiciach. Najčastejším dôvodom zvolávania schôdzí veriteľov v súčasnosti sú rozhodnutia o schválení plánu speňaženia, či o vylúčení majetku zo súpisu konkurzných podstát, minoritne aj o ustanovení nových správcov podstát, či o voľbách veriteľských výborov. Na platnosť uznesení i na voľbu veriteľského výboru sa vyžadovala nadpolovičná väčšina hlasov počítaná podľa výšky pohľadávok konkurzných veriteľov osobne prítomných alebo zastúpených na tejto schôdzi. Po prieskumnom pojednávaní bolo na platnosť schôdze potrebné, aby boli prítomní minimálne 2 konkurzní veritelia s aspoň ¼ konkurzných pohľadávok. Platilo, že hlasovať mohli iba veritelia so zistenými pohľadávkami, aj keď súd mohol povoliť i hlasovanie veriteľov s popretými alebo podmienenými pohľadávkami.

Druhým, avšak fakultatívnym orgánom veriteľov v konkurzoch bol **veriteľský výbor**. Volil sa vždy len so súhlasom súdu na schôdzi konkurzných veriteľov z radov konkurzných veriteľov. Jeho úlohou bolo podľa § 11, ods. 2 zákona dohliadať na činnosť správcu a na pokyn súdu aj preskúmavať jeho hospodárenie, k čomu však prakticky vo väčšine konkurzných konaní nedochádzalo. Spravidla tvorili veriteľský výbor 3 až 5 členovia ako aj ich náhradníci.⁵ V prípade, že člen veriteľského výboru postúpil svoju pohľadávku počas konkurzného konania na inú fyzickú alebo právnickú osobu, neprechádzalo automaticky členstvo vo veriteľskom výbore na nového veriteľa ako cesionára.⁶ Celkovo však možno uviesť, že v právnej praxi veriteľské výbory podľa zákona č. 328/1991 Zb. nepatrili k vysoko aktívnym orgánom presadzujúcim práva veriteľov prihlásených do konkurzu. Marginálne k veriteľským orgánom pôsobiacim v zmysle ustanovení zákona o konkurze a vyrovnaní možno poznamenať, že v súvislosti so zavedením tzv. Dohodovania a Projektu ozdravenia od 1. júna 1993 do 31. 1. 1998 podľa zákona č. 122/1993 Zb. existovala **Rada veriteľov** na ochranu práv a záujmov tuzemských veriteľov.

Pôsobnosť schôdze veriteľov

Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii sa po svojom prijatí inšpiroval svojím predchodcom a za veriteľské orgány stanovil schôdzu konkurzných veriteľov a veriteľský výbor. Zákonodarcu v § 33 vymedzil dôvody, pre ktoré sa v konkurznom konaní zvoláva schôdza veriteľov:

1. kvôli zisteniu stanovisk veriteľov prihlásených pohľadávok
2. za účelom voľby a odvolávania členov veriteľského výboru
3. v prípade výmeny správcu

³ ĎURICA, M. Zákon o konkurze a vyrovnaní. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2003. s. 93, ISBN 978-80-88931-18-5

⁴ Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákonov č. 31/2005 Z. z., 353/2005 Z. z., 520/2005 Z. z., 198/2007 Z. z., 209/2007 Z. z., 8/2008 Z. z., 270/2008 Z. z., 477/2008 Z. z., 552/2008 Z. z., 276/2009 Z. z., 492/2009 Z. z., 224/2010 Z. z., 130/2011 Z. z., 348/2011 Z. z., 348/2011 Z. z., 305/2013 Z. z., 371/2014 Z. z., 87/2015 Z. z., 87/2015 Z. z., 117/2015 Z. z., 282/2015 Z. z., 389/2015 Z. z., 390/2015 Z. z., 390/2015 Z. z., 437/2015 Z. z., 91/2016 Z. z., 125/2016 Z. z., 291/2016 Z. z., 315/2016 Z. z., 377/2016 Z. z., 377/2016 Z. z., 264/2017 Z. z., 279/2017 Z. z., 373/2018 Z. z., 390/2019 Z. z., 312/2020 Z. z., 343/2020 Z. z., 421/2020 Z. z., 72/2021 Z. z., 454/2021 Z. z., 111/2022 Z. z., 150/2022 Z. z., 398/2022 Z. z., 497/2022 Z. z., 6/2023 Z. z. a č. 309/2023 Z. z.

⁵ STEINER, V. – MAZÁK, J. Konkurz a vyrovnanie. Systematický výklad. Bratislava: IURA EDITION spol. s r. o., 1997. s. 56, ISBN 978-80-88715-33-4

⁶ KRČMÁŘ, Z. Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání. Aktualizovaný text zákona s judikaturou. Praha: ASPI a. s., 2005. s. 37, ISBN 978-80-7357-067-X

Podľa pôvodnej právnej úpravy platnej od 1. januára 2006 zvolával obligatórnu 1. schôdzu veriteľov správca do 40 dní od vyhlásenia konkurzu tak, aby sa konala v rozmedzí od 1. do 5. dňa od uplynutia lehoty na popieranie pohľadávok t. j. 75. až 80. deň od vyhlásenia konkurzu. Správcovia oznam o zvolaní publikovali v Obchodnom vestníku, ktorý sa stal po prijatí zákona č. 7/2005 Z. z. základným komunikačným nástrojom pre zverejňovanie informácií o konkurznom konaní zo strany správcov smerom k veriteľom. Týmto spôsobom došlo k transparentnému oboznamovaniu veriteľov, súdov ale i tretích osôb s dôležitými skutočnosťami týkajúcimi sa konkurzov. Transparentnosť schôdze veriteľov zvýrazňujú aj obligatoria negotii zápisníc z konania predmetných schôdzí.⁷ Na druhej strane sa v súlade so znením právne normy deň nasledujúci po dni zverejnenia oznámenia v Obchodnom vestníku (vrátane publikácie správcu o zvolaní schôdze veriteľov) považuje za deň, kedy sa stáva zverejňovaný údaj všeobecne známym.

V poradí ďalšie fakultatívne schôdze veriteľov zvoláva správca:

- a) z vlastného podnetu
- b) na žiadosť súdu
- c) na žiadosť veriteľského výboru
- d) na žiadosť jedného alebo viacerých veriteľov, ktorých hlasovacie práva predstavujú viac ako 10 % všetkých hlasovacích práv.

V aplikačnej praxi predmetom schôdzí veriteľov zvolaných správcom sú najčastejšie rozhodovania o ďalšom postupe pri speňažovaní majetku úpadcu, o vylúčení vecí z konkurzných podstát, či o schválení ponúk na kúpu hnuťelných vecí zo súpisu konkurzných podstát. Žiadosti súdu o zvolanie schôdze veriteľov je správca povinný akceptovať, na takéto žiadosti podávané zo strany veriteľov však zákonodarca stanovil podmienku ich kvalifikovanosti (ktorá sa u súdu predpokladá) a síce, že v nich žiadateľ obligatórne vymedzuje predmet rokovania schôdze. V prípade absencie toho vymedzenia, teda ak je žiadosť len blanketárna, ex lege správca ňu nemusí prihliadať. Na základe skúseností s praktickým výkonom správcovskej činnosti je možné domnievať sa, že správca je povinný žiadosťou veriteľa sa zaoberať, nie však jej vždy vyhovieť. Aplikačná prax v súlade so znením normatívneho textu zákona o konkurze a reštrukturalizácii sankcionizuje nezvolanie schôdze veriteľov jeho odvolaním zo strany súdu. Tu je však potrebné zdôrazniť, že nie každý predmet rokovania je právne relevantným, pre ktorý by mal správca predmetnú schôdzu zvoliť. Veriteľ by mohol ad absurdum navrhnúť ako predmet konania schôdze veriteľov napr. voľbu prezidenta

Slovenskej republiky, či iný dôvod contra legem, ktorý je právne neprípustný. Je neakceptovateľné, hoci v animozite s niektorými rozhodnutiami súdov (napr. Okresného súdu Košice I z 31. mája 2011 sp. zn. 26K/25/2010), aby bol správca povinný zvolávať schôdzu veriteľov s programom, ktorý vôbec do pôsobnosti schôdze veriteľov v zmysle zákona č. 7/2005 Z. z. nepatrí. Za adekvátne pokladám, aby v takomto prípade správca daného konkurzného veriteľa ako žiadateľa oboznámil s dôvodom nezvolania schôdze veriteľov a zároveň danú skutočnosť oznámil aj konajúcemu súdu. Príslušný konkurzný súd by mal byť správcom s jeho daným postupom informovaný aj z preventívneho dôvodu, resp. z opatrnosti pred zaujatím stanoviska žiadateľa o prípadné odvolanie správcu pre nezvolanie schôdze veriteľov. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii totiž *expressis verbis* uvádza, že „Porušenie povinnosti správcu zvoliť schôdzu veriteľov je závažným porušením jeho povinností“⁸, pričom práve závažné porušenie svojich povinností je častým dôvodom odvolania správcu

⁷ MAREK, J. Konkurz, reštrukturalizácia a oddĺženie s poznámkami, Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2015, s. 75, ISBN 978-80-89635-6-0

⁸ §34, ods. 3, alinea 2 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

z funkcie súdom. Okrem toho je ďalším dôvodom zbavenia funkcie konkurzným súdom prípad, kedy sa správca na riadne zvolanej schôdzi veriteľov nezúčastní; aj v tomto prípade je takéto správanie sa správcu považované za závažné porušenie jeho povinností spojené s uvedenou sankciou odvolania z funkcie. Možno marginálne poznamenať, že dôvod neúčasti správcu na schôdzi veriteľov zákon neuvádza, nemusí sa teda jednať o zlý úmysel alebo neobstarlivosť správcu. Z praxe vyplýva aj neúčast' správcov na schôdzach veriteľov pre ich práceneschopnosť, ani táto skutočnosť však neznamená liberáciu správcu a nezabavuje ho zodpovednosti za zmanenie schôdze, i v tomto prípade je zo svojej funkcie odvolaný. Je pritom totožným porušením prípad, ak sa správca nezúčastní schôdzi veriteľov zvolanej súdom, alebo schôdze veriteľov zvolanej ním samým. Bývalý Okresný súd Košice I napr. uznesením z 3. júla 2015 sp. zn. 31K/27/2014 odvolal z funkcie správcu, ktorý sa nezúčastnil obligatórnej prvej schôdzi veriteľov, ktorú sám zvolal publikáciou oznámenia v Obchodnom vestníku. Samotné konanie schôdze veriteľov však v zmysle zákona č. 7/2005 Z. z. nemôže byť „torpédované“ nekonaním správcu či jeho porušovaním svojich povinností (nezvolaním schôdze, resp. jeho nezúčastnením sa na nej). V takýchto prípadoch vždy schôdzu veriteľov namiesto správcu zvoláva súd, k takémuto postupu sa však niekedy vyžaduje aktívna súčinnosť dotknutých tretích osôb. Z praktického hľadiska ide predovšetkým o veriteľov, o uspokojenie pohľadávok ktorých sa v konkurze predovšetkým jedná. Minoritne konkurznému súdu o nečinnosti správcu môžu dávať aviza aj samotní úpadcovia, príp. ich štatutárne orgány, aj keď u nich možno badať iniciatívu a aktívnu účasť v konkurzných konaniach vrátane účasti na schôdzach veriteľov skutočne len minimálne. Bez oznámenia veriteľa o tom, že správca napriek jeho žiadosti schôdzu veriteľov nezvolal sa napríklad konkurzný súd vôbec nemusí o tomto porušení povinností správcu dozvedieť. Na druhej strane súd má vedomosť napr. o nezvolaní schôdze správcom, či o jeho neúčasti na nej ak sa jedná o prvú schôdzu veriteľov (o konaní ktorej správca nezašle vopred oznámenie na publikáciu v Obchodnom vestníku), alebo o schôdzu veriteľov ním síce zvolanú, ale zo zápisnice z konania ktorej vyplýva absencia správcu na jej zasadnutí. Po prijatí zákona o konkurze a reštrukturalizácii zákonodarcu stanovil v rámci lehôt, že správca schôdzu veriteľov zvolá tak, aby sa konala od 20 dní do 30 dní od doručenia žiadosti veriteľa o jej zvolanie. Musí však prísne dbať na lehoty publikácie v Obchodnom vestníku, ktorá sa nerealizuje obratom. Zatiaľ čo v prvom roku účinnosti zákona (2006) trvalo zverejnenie Oznámenia správcu o zvolaní schôdze veriteľov cca 5 dní od elektronického podania na stránku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, v čase písania tohto príspevku (2024) to trvá asi 3 dni.

Zároveň totiž platí, že lehota medzi zvolaním a konaním schôdze veriteľov nesmie byť kratšia ako 15 dní. Aj za zvolanie schôdze veriteľov v prípade, ak medzi dňom jej publikácie v Obchodnom vestníku a dňom jej konania bolo menej ako 15 dní, došlo k odvolaniu správcov z funkcie konkurznými súdmi (keďže sa to obdobne ako vo vyššie uvedených prípadoch pokladalo súdmi za závažné porušenie správcovských povinností). Oznámenie o zvolaní schôdze veriteľov pritom obligatórne obsahuje:

1. miesto rokovania schôdze veriteľov (najčastejšie správcovská kancelária, ale pri konkurzoch so stovkami veriteľov sú miestom konania často i kongresové haly hotelov, či športovo-rekreačných zariadení)
2. čas rokovania schôdze veriteľov
3. predmet rokovania schôdze veriteľov (v prípade veriteľského návrhu na jej konanie totožný s programom uvedeným v návrhu žiadateľa adresovanom správcovi)⁹

⁹ POSPÍŠIL, B. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava: Iura Edition spol. s r. o., 2012. s. 448, ISBN 978-80-8078-458-4

Poznamenať možno, že z praktického hľadiska možno niekedy zaznamenať nielen individuálne žiadosti veriteľov o zvolanie schôdzy, ale niekedy takéto žiadosti podávajú veriteľské výbory, či viacerí veritelia úpadcu (napr. veritelia disponujúci pohľadávkami verejnoprávnych inštitúcií, alebo personálne či majetkovo prepojení veritelia). Trovy zvolania a konania schôdze veriteľov sú pohľadávkou proti podstate, ktorú správca zapisuje do zoznamu pohľadávok proti podstate a vždy do 5. dňa prvého mesiaca nasledujúceho po uplynutí kalendárneho štvrtroka oznamuje súdu nové zápisy v tomto zozname. V prípade ak však bola schôdza veriteľov zvolaná z podnetu veriteľa, trovy zvolania a konania schôdze veriteľov je povinný zaplatiť tento veriteľ. Len schôdza veriteľov môže rozhodnúť o zbavení veriteľa povinnosti zaplatiť trovy jej zvolania i konania, ak sa uskutočnila na jeho podnet.

Úlohy veriteľského výboru pri presadzovaní práv veriteľov

Druhým orgánom konkurzných veriteľov, ktorého kreácia je upravená v § 37 zákona o konkurze a reštrukturalizácii, je veriteľský výbor. Počet jeho členov je aj s poukazom na zamedzenie rovnosti hlasov pri prijímaní rozhodnutí nepárny a to tak, že sa veriteľský výbor skladá z 5 alebo 3 členov. Už na 1. schôdzi veriteľov zvolávanej obligatórne správcom dochádza k voľbe prvých členov veriteľského výboru, pričom návrhy na ich zvolenie podľa pôvodnej právnej úpravy účinnej od 1. januára 2006 predkladal predseda schôdze z radov tých nezabezpečených veriteľov oprávnených na schôdzi veriteľov hlasovať, ktorí sa schôdze veriteľov aj zúčastnili. Veriteľský výbor pritom nemohol byť kreovaný spomedzi veriteľov nezabezpečených pohľadávok, ktorí neboli oprávnení na schôdzi veriteľov hlasovať teda napr. s pohľadávkami, ktoré boli popreté správcom alebo iným veriteľom (a doposiaľ v incidenčnom konaní neboli súdom určené za nesporné). V právnej praxi postupuje predseda schôdze veriteľov tak, že najskôr navrhne za člena veriteľského výboru nezabezpečeného veriteľa s najvyšším počtom hlasov a v prípade jeho zvolenia (i existencie dostatočného počtu prítomných nezabezpečených veriteľov) navrhuje ďalších členov výboru pokiaľ nedôjde k zvoleniu 5 členov veriteľského výboru. Takýto ideálny stav však nenastáva predovšetkým v konkurzoch buď s nízkym počtom veriteľov alebo s ich laxným prístupom k účasti vo veriteľských orgánoch (a tým nepriamo aj k čo najskoršiemu uspokojeniu prihlásených pohľadávok). Často zaznamenávajú správcovia nechúť veriteľov nielen sa zúčastniť ich 1. schôdze, ale vôbec sa zaujímať o priebeh konkurzného konania. A aké majú veritelia na takýto pasívny prístup ku konkurzom dôvody? Po dlhodobých skúsenostiach z aplikácie zákona č. 328/1991 Zb. i zákona č. 7/2005 Z. z. ich možno exemplifikatívne uviesť nasledovne:

1. nízka vymožitelnosť pohľadávok nezabezpečených veriteľov, z ktorých sa viacerí už snažili neúspešne vymôcť svoje pohľadávky v exekučných konaniach zastavených ex lege vyhlásením konkurzu
2. apatia z reštančnosti konkurzných konaní, keďže aj v súčasnosti sú v Slovenskej republike neskončené konkurzy vyhlásené na majetok úpadcov ešte v deväťdesiatych rokoch XX. storočia
3. nízka suma pohľadávok nezabezpečených veriteľov, ktorí často rezignujú na participáciu pri rozhodovaní v konkurzných konaniach evidujúcich aktivity jednak zabezpečených veriteľov a jednak nezabezpečených veriteľov s oveľa vyššími pohľadávkami vrátane bánk, poisťovní, či verejnoprávnych inštitúcií

V prípade, že nezabezpečený veriteľ s vyšším počtom hlasov nesúhlasí so svojim zvolením do veriteľského výboru, alebo ho schôdza veriteľov do tohto výboru pri hlasovaní nezvolí, pokračuje predseda schôdze v navrhnutí nezabezpečeného veriteľa s nasledujúcim počtom hlasov. Môže nastať stav, kedy po skončení hlasovania sú zvolení len nepárni 4 členovia veriteľského výboru, štvrtý zvolený člen veriteľského výboru sa podľa zákona

nepovažuje za zvoleného a veriteľský výbor je tak len trojčlenný. V inom prípade keď po skončení hlasovania nie sú zvolení ani 3 členovia veriteľského výboru, stanú sa členmi veriteľského výboru tí traja veritelia, ktorí získali najvyšší počet hlasov. Ak nastane, čo je aj aktuálne v konkurzoch pomerne časté, že po skončení hlasovania nie sú zvolení ani títo 3 veritelia, pôsobnosť veriteľského výboru až do zvolenia veriteľského výboru vykonáva súd. V § 37, ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. je síce uvedené, že o voľbe prvých členov veriteľského výboru sa v takomto prípade hlasuje až na nasledujúcej schôdzi veriteľov, z pohľadu právnej praxe je toto ustanovenie imperfektné a v väčšine konkurzných konaní súd pôsobnosť veriteľského výboru vykonáva až do zrušenia konkurzu. I osobná skúsenosť autora príspevku je taká, že v prípade nezvolenia veriteľského výboru na 1. schôdzi veriteľov je snaha o jeho kreáciu na akejkolvek ďalšej schôdzi bezúspešná.

Pri posudzovaní rozsahu práv zabezpečených a nezabezpečených veriteľov v konkurze od prijatia zákona č. 7/2005 Z. z. v zásade platilo, že oprávnením voliť a odvolávať členov veriteľského výboru (i právom byť zvolený do veriteľského výboru) disponoval taktiež zabezpečený veriteľ v rozsahu, v akom jeho zistená zabezpečená pohľadávka pravdepodobne nebude uspokojená z jeho oddelenej podstaty. Správca v tomto prípade priznal hlasovacie právo zabezpečenému veriteľovi tak, že od zistenej (prihlásenej a správcom uznannej, resp. v incidenčnom konaní určenej) sumy zabezpečenej pohľadávky odpočítal hodnotu majetku uvedenej v súpise oddelenej podstaty (resp. v dobe po speňažení tohto majetku odpočítal hodnotu výťažku zo speňaženia predmetného majetku). Aritmeticky tak správca dospel k počtu priznaných hlasov číselným rozdielom prihlásenej pohľadávky a majetku, na ktorom zabezpečovacie právo veriteľa viazlo (príp. výťažku z tohto majetku).

Vyššie boli popísané spôsoby, akým členstvo veriteľov vo výbore vzniká. Čo sa týka dôvodov zániku participácie veriteľov vo výbore, zaradiť k nim možno:

a) ukončenie členstva vo výbore zánikom postavenia veriteľa ako účastníka konkurzného konania (prevod, či prechod pohľadávky na iného veriteľa alebo na tretiu osobu, resp. zánik či smrť veriteľa bez právneho nástupcu)¹⁰

b) písomné odstúpenie zaslané predsedovi veriteľského výboru alebo správcovi

c) odvolanie člena výboru schôdzou veriteľov

K druhému a tretiemu spôsobu zániku účastníctva veriteľa vo výbore je dôležité poznamenať, že odvolanie i odstúpenie člena veriteľského výboru je účinné až dňom zvolenia nového člena veriteľského výboru na jeho miesto schôdzou veriteľov. Zákon č. 7/2005 Z. z. pritom *expressis verbis* uvádzal, že „Člen veriteľského výboru je povinný konať v spoločnom záujme všetkých nezabezpečených veriteľov.“¹¹ Táto všeobecná formulácia sa nestala kategorickým imperatívom, partikulárne záujmy veriteľov mali a majú vždy prednosť. Už z pozície, že sú po zabezpečených veriteľoch až „druhí“ v poradí, viacerých nezabezpečených veriteľov už dlhodobo frustruje. Bežnou praxou v konkurzných konaniach už od deväťdesiatych rokov XX. storočia totiž je, že výťažok zo speňaženia majetku nepostačuje ani na úplné uspokojenie zabezpečených veriteľov, nieto na aspoň čiastočnú úhradu prihlásených pohľadávok nezabezpečených veriteľov. Za chiméru už po prijatí zákona o konkurze a reštrukturalizácii mnohí považovali ustanovenia novej právnej normy o tom, že sa nezabezpečení veritelia uspokojia z o zostatku po rozvrhu majetku z oddelenej podstaty zabezpečených veriteľov. Prax však prekvapivo priniesla aj prípady, že výťažok z dražby nehnuteľností, ktoré patrili do oddelenej podstaty zabezpečeného veriteľa naozaj stačil na jeho úplné uspokojenie i na úhradu pohľadávok proti oddelenej podstate. Keďže sa takto v niektorých konkurzných konaniach ešte zvýšili peňažné prostriedky z výťažku majetku

¹⁰ TRIZULIAK, T. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii č. 7/2005 Z. z. s komentárom. Žilina: Poradca s. r. o., 2022. s. 97, ISBN 977-13-35158-28-5

¹¹ §37, ods. 3 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

zapísaného v oddelenej podstate, správca ich mohol presunúť do všeobecnej podstaty na uspokojenie nezabezpečených veriteľov. Aj keď takéto prípady sú v minorite, skutočne k nim dochádza (aj keď skôr iba výnimočne). Právny predpis rovnako stanovil, že za výkon funkcie má člen veriteľského výboru nárok na úhradu trov, ktoré preukázateľne vynaložil pri výkone funkcie. Najčastejšie ide o cestovné a takéto trovy sú pohľadávkou proti všeobecnej podstate vo výške schválenej veriteľským výborom. Pri ich schvaľovaní sa vychádza z právnej normy upravujúcej uvedenú problematiku a to zákona č. 238/2002 Z. z. o cestovných náhradách v znení neskorších predpisov i podzákonných predpisov ako aktuálne Opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 368/2003 Z. z. o sumách stravného. V rámci aplikačnej praxe však väčšinou dochádza k minimalizácii predmetných trov, ktoré rozhodne nepredstavujú príspevok k hospodárnosti konkurzného konania. Od vypuknutia pandémie koronavírusu SARS-CoV-2 v roku 2020 sa zväčša nielen schôdze veriteľov, ale ani zasadnutia veriteľského výboru neuskutočňujú prezenčne, no per rollam. Videokonferencie, elektronická komunikácia či používanie programov typu MS TEAMS apod. sú využívané stále častejšie. Takéto komunikovanie veriteľských orgánov je objektívne hospodárnejšie, neprináša so sebou vznik zbytočných trov konania a po ostatných novelizáciách bankrotového práva Slovenska sú záznamy z online priestoru na nosičoch informácií súčasťou správcovsých, resp. súdnych spisov. Aj správcom bola v súvislosti s pôsobením veriteľských výborov stanovená zákonná povinnosť a to každých 30 dní predkladať výboru písomnú správu o svojej činnosti. Okrem tejto obligatórnej povinnosti správcu mu zákonodarca uložil ak povinnosť bezodkladne informovať veriteľský výbor o každej záležitosti týkajúcej sa konkurzu na požiadanie výboru. Možnosť odmietnuť poskytnúť požadované informácie je zákonom č. 7/2005 Z. z. priznaná správcovi len ak:

I. ide o zjavne neodôvodnenú žiadosť

II. poskytnutie informácií je spojené s vynaložením neprimerane vysokých nákladov

III. majetok všeobecnej podstaty nepostačuje na úhradu nákladov spojených s poskytnutím informácií.

Vo všeobecnosti pritom platí, že písomnosti určené veriteľskému výboru sa doručujú na adresu predsedu veriteľského výboru. Ak sa však písomnosť nepodarí predsedovi veriteľského výboru doručiť, možno písomnosť doručiť na adresu ktoréhokoľvek člena veriteľského výboru. Aj zo zasadnutia veriteľského výboru sa vyhotovuje zápisnica, ktorá musí okrem vedľajších a náhodilých obsahovať predovšetkým obligatórne náležitosti.¹²

K zmenám vo veriteľských orgánoch po schválení zákona č. 111/2022 z. z.

Prijatie zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku predstavuje v podmienkach Slovenskej republiky transpozíciu Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019 o rámcoch preventívnej reštrukturalizácie, o oddĺžení a diskvalifikácii a o opatreniach na zvýšenie účinnosti reštrukturalizačných, konkurzných a oddľžovacích konaní. Schválenie tohto právneho predpisu bolo odvodnené nasledovnými dôvodmi:

1. zabránenie priamemu úpadku dlžníka a riešeniu jeho situácie niektorým z insolvenčných konaní
2. zamedzenie straty pracovných miest, resp. prípadnej straty know-how dlžníka
3. maximalizovanie celkovej hodnoty majetku dlžníka pre veriteľov v porovnaní s tým, čo by získali v prípadnom konkurze

¹² ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, komentár. 4. vydanie, Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, s. r. o., 2021. s. 364. ISBN 978-80-7400-846-7

4. poskytnutie dostatočného priestoru dlžníkovi na účinnú, efektívnu, rýchlu a transparentnú preventívnu reštrukturalizáciu v počiatočnom štádiu (kedy úpadok ešte len hrozil)

5. zabránenie zvyšovaniu úverov a pôžičiek nesplácaných zo strany dlžníka

Zákon č. 111/2022 Z. z. priniesol okrem iných novôt aj zásadnú zmenu v štvrtej hlave

I. časti zákona o konkurze a reštrukturalizácii nazwanej Veriteľské orgány a správca. S poukazom na vyššie uvedené skutočnosti z prvej kapitoly tohto príspevku od 1. januára 2006 platilo, že výhradne veritelia nezabezpečených pohľadávok boli oprávnení voliť na schôdzi veriteľov orgán ochrany ich práv v konkurznom konaní teda veriteľský výbor. Z participácie na kreácii veriteľského výboru boli vylúčení zabezpečení veritelia a to s aj s poukazom na čiastočne odlišné záujmy v konkurzoch v porovnaní s nezabezpečenými veriteľmi. Predovšetkým cieľom všetkých veriteľov v rámci bankrotov je snaha o maximálne uspokojenie ich pohľadávok zo speňaženia konkurznej podstaty. Aj keď úplné uspokojenie záväzkov úpadcu voči veriteľom je v praxi skôr endemické, i prostredníctvom svojich orgánov v insolvenčných konaniach sa veritelia snažia k tomuto úplnému saturovaniu dlhov úpadcu čo najviac priblížiť. Zabezpečení veritelia sa prioritne uspokojujú zo speňaženia oddelenej podstaty, na ktorej viazne najčastejšie ich záložné právo. Prioritné je preto ich uspokojovanie v rámci rozvrhu výťažku z oddelenej podstaty, pri speňažení ktorej disponujú právom dávať správcovi záväzné pokyny. Rozhodujú teda často o tom, kto vyhotoví znalecký posudok na oceňovanie oddelenej podstaty, kto bude dražobníkom či aká bude minimálna ponúkaná cena pri verejnom ponukovom konaní v rámci predaja oddelenej podstaty. Speňažovanie všeobecnej podstaty, v rámci ktorej zase dáva záväzné pokyny správcovi veriteľský výbor, takto zabezpečených veriteľov príliš nezaujíma. Tento ich nezáujem sa prejavuje nielen v „klasických“ konkurzoch, ale ešte viac v režime osobných bankrotov. Pri oddĺženiach sa zabezpečení veritelia dokonca ani neprihlasujú do konkurzov, keďže sú uspokojovaní separátne z oddelenej podstaty a pri absencii ich prihlášky do konkurzu sa táto oddelená podstata zásadne ani do súpisu podstát dlžníka nezapíše. V súlade s § 82 zákona č. 7/2005 Z. z. sa pri vyššie uvedenom speňažovaní uplatňujú aj osobitné postupy, napr. v prípade dostatočnej hodnoty oddelenej podstaty na uspokojenie zabezpečených i zabezpečených veriteľov je príslušným orgánom na udeľovanie záväzných pokynov správcovi zabezpečený veriteľ spolu s veriteľským výborom, no v praxi ide o minoritné konania.

Práve praktické skúsenosti so speňažovaním majetku zapísanom v oddelenej podstate u zabezpečených veriteľov potvrdili skutočnosť, že rozvrh výťažku z predmetného speňaženia nestačí ani na uspokojenie ich zabezpečených pohľadávok. Sčasti tak boli odkázaní na uspokojenie aj v rámci speňaženia majetku zapísaného vo všeobecnej podstate úpadcu a preto by im malo byť priznané právo spolurozhodovať o kreácii veriteľského výboru. Podľa novelizovaných ustanovení zákona o konkurze a reštrukturalizácii takto od 17. júla 2022 platí, že veriteľský výbor spolu volia nielen veritelia nezabezpečených, ale i zabezpečených zistených pohľadávok. Po novom platí aktívne aj pasívne právo zabezpečených veriteľov v rámci kreácie veriteľského výboru, ktorého členmi sa do 16. 7. 2022 mohli stať iba veritelia nezabezpečených pohľadávok, ktorí výlučne o ich voľbe rozhodovali. Legislatívna úprava touto formou zrovnoprávnila obe kategórie veriteľov, ktoré tak súčasne rozhodujú o zložení veriteľského výboru ako orgánu s významnými oprávneniami v konkurzoch vrátane ukladania záväzných pokynov správcovi, či prijímania pravidelných správ o ich činnosti. Je však potrebné poznamenať, že s ohľadom na už spomenuté obmedzenia vyššie uvedené skutočnosti neplatili absolútne. Do účinnosti zákona č. 111/2022 Z. z. boli oprávnení voliť i odvolávať členov veriteľského výboru vrátane práva byť zvolený do veriteľského výboru výnimočne aj zabezpečení veritelia, no iba v rozsahu, v akom ich zistené zabezpečené pohľadávky pravdepodobne neboli v budúcnosti uspokojené z ich oddelených podstát. Tento

nie práve exaktne uvedený spôsob účasti na vzniku veriteľského výboru bol podmienený aj tým, že o rozsahu hlasovacieho práva zabezpečeného veriteľa rozhodoval správca. V rámci rozhodovania správcu o priznaní hlasovacích práva zabezpečeného veriteľa sa zohľadňovali v dvoch štádiách nasledujúce skutočnosti:

I. v štádiu pred speňažením majetku správca vychádzal zo zistenej sumy zabezpečenej pohľadávky a z hodnoty majetku uvedenej v súpise majetku podstat

II. v štádiu po speňažení majetku správca zase vychádzal z hodnoty výťažku zo speňaženého majetku.

Aj ďalšia novelizácia zákona o konkurze a reštrukturalizácii prijatá pod č. 6/2023 Z. z. sa dotkla čiastočne kreácie veriteľských orgánov. Zákonodarca logicky precizoval znenie § 35, ods. 3 zákona č. 7/2005 Z. z. v tom zmysle, že pri voľbe alebo odvolaní člena veriteľského výboru sa už schádza veriteľov neuznáša nadpolovičnou väčšinou hlasov prítomných nezabezpečených veriteľov, ale všetkých veriteľov. Keďže zákonom o riešení hroziaceho úpadku došlo k rozšíreniu hlasovania o voľbe členov veriteľského výboru aj na zabezpečených veriteľov podľa § 33 zákona, ponechanie hlasovania v predmetnej veci len na nezabezpečených veriteľoch predstavovalo animozitu so schválenou úpravou. V súčasnosti je teda zrejmé, že nielen veriteľ so zabezpečenými pohľadávkami, ale každý veriteľ zistenej pohľadávky sa môže do 3 dní od zverejnenia uznesenia veriteľského výboru v Obchodnom vestníku domáhať, aby súd zrušil uznesenie veriteľského výboru z dôvodu jeho rozporu so spoločným záujmom nezabezpečených i zabezpečených veriteľov. V publikáciách konkurzných súdov zverejnených v Obchodnom vestníku možno bežne zaznamenať súdne rozhodnutia o vyhovení takýmto návrhom veriteľov, alebo o zamietnutí predmetných návrhov.

Zákon o riešení hroziaceho úpadku zmenil základnú normu slovenského insolvenčného práva tak, že v lomenom § 36a bol kreovaný nový orgán konkurzných veriteľov - **Dočasný veriteľský výbor**.¹³ Vo viacerých konkurzných konaniach bolo totiž nutné prijímať zo strany veriteľských orgánov urgentné rozhodnutia ešte pred dňom, kedy sa veritelia stretli na svojej ustanovujúcej schôdzi teda cca 2 až 3 mesiace po vyhlásení konkurzu. V súlade s prijatou právnou úpravou môže v prípade potreby súd pred konaním 1. schôdze veriteľov ustanoviť dočasný veriteľský výbor, ktorý bude vykonávať funkciu veriteľského výboru do konania prvej schôdze veriteľov. Dočasný veriteľský výbor pozostáva opäť z nepárneho počtu 3 alebo 5 členov určených súdom podľa 2 kritérií:

a) súd má dbať na to, aby vo výbore boli zastúpení najmä relevantní veritelia

b) rovnako má konkurzný súd dbať na to, aby v dočasnom veriteľskom výbore boli primerane zastúpení zabezpečení aj nezabezpečení veritelia

Možno poznamenať, že rozoberaná právna norma je zjavne vágna. Norma neurčuje, čo sa považuje za „relevantných“ veriteľov a v zákone absentuje aj legálna definícia primeranosti pri zastúpení veriteľov. Sú relevantnými veriteľmi zástupcovia inštitúcií s verejnoprávnym prvkom (daňové a colné úrady, zdravotné či Sociálna poisťovňa)? Nemožno za relevantných považovať veriteľov s právnou podobou spoločnosti s ručením obmedzeným napr. pre ich „pofidernosť“ tzn. práve kvôli ich v praxi „žiadnemu“ ručeniu za svoje záväzky? Aké je to primerané zastúpenie zabezpečených aj nezabezpečených veriteľov, 50 % ku 50 % alebo podľa výšok prihlásených pohľadávok? Viac otázok než odpovedí, viaceré z nich snáď zodpovie milosrdný čas a prax z doposiaľ krátkej účinnosti novelizovaného ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. Zároveň zákonodarca ustanovil, že v prípade vyhlásenia konkurzu po zastavení reštrukturalizácie (v ktorej bol ustanovený veriteľský výbor) funkciu členov dočasného veriteľského výboru vykonávajú tí veritelia, ktorí boli členmi veriteľského výboru

¹³ Novelizovaný zákon o konkurze a reštrukturalizácii s aktualizovanou dôvodovou správou v úplnom znení, Ružomberok : M. Mračko-EPOS, 2022. s. 122. ISBN 978-80-56203-48-4

v reštrukturalizácii. Okrem toho podľa zákona zánikom funkcie člena dočasného veriteľského výboru nezaniká pôsobnosť tohto výboru. V prípade, že je to potrebné, súd totiž môže člena dočasného veriteľského výboru hocikedy odvolať, vymeniť alebo doplniť.

Zmeny v insolvenciách po prijatí zákona č. 111/2022 Z. z. sa dotkli i najvyššieho veriteľského orgánu - schôdze veriteľov. Predĺžila sa lehota konania schôdze, ktorú správca zvoláva tak, aby sa odohrávala v lehote 30 - 45 dní od uplynutia lehoty na popieranie pohľadávok. Lehota konania schôdze 15 až 20 dní od uplynutia lehoty na popieranie pohľadávok bola zjavne krátkou, hlavne v konkurzoch so stovkami prihlásených veriteľov. Avízom o takýchto konkurzných konaniach s veľkým penzom prihlášok pohľadávok je často publikácia rozhodnutí konkurzných súdov v Obchodnom vestníku o predlžovaní (i viacnásobnom) lehote správcom na popieranie pohľadávok. Modernej postcovidovej dobe po skúsenostiach s realizáciou schôdzí veriteľov počas pandémie koronavírusu SARS-CoV-2 z rokov 2020 – 2022 zodpovedá zakotvenie oprávnenia správcu požiadať súd alebo veriteľský výbor o súhlas s uskutočnením schôdze veriteľov prostredníctvom videokonferencie či inými prostriedkami komunikačnej technológie, ktoré umožňujú vyhotovenie obrazovo-zvukového záznamu. Pri realizácii takejto videokonferencie, resp. obdobnej schôdze veriteľov v online priestore prostredníctvom napr. aplikácií Skype či MS Teams musí správca zaslať prístupové údaje konkurznému súdu i veriteľom prihlásených pohľadávok. Správcovo oznámenie o zvolaní schôdze veriteľov pri dištančnej forme schôdze veriteľov má obligatórne nasledovné náležitosti:

I. čas schôdze

II. predmet rokovania

III. lehotu, v ktorej musia veritelia, ktorí v prihláške pohľadávky neuviedli adresu elektronickej pošty, požiadať správcu o prístupové údaje potrebné pre účasť na schôdzi veriteľov.

Ďalšia právna povinnosť bola zákonom stanovená správcom v prípade konania schôdze veriteľov inou ako prezenčnou formou v § 35, ods. 6 zákona o konkurze a reštrukturalizácii a síce vyhotovenie obrazovo-zvukového záznamu z takejto konferencie uchovaného na nosiči dát (USB kľúč príp. DVD), ktorí následne pripájajú k správcovskému spisu alebo v tomto spise urobia poznámku o mieste uloženia spomenutého záznamu. Predmetný záznam je neoddeliteľnou súčasťou správcovského spisu, pričom za úhradu vecných nákladov správca poskytuje veriteľom prihlásených pohľadávok z neho kópie. Špecifikom dištančných konferencií je i ustanovenie, že ak na nej akýkoľvek veriteľ uplatní odôvodnenú námietku rozporu prijatého uznesenia so zákonom a prítomný na nej je aj súd, môže súd o predmetnej námietke už súd rozhodnúť i bezprostredne a zároveň sa takéto súdne rozhodnutie nemusí vyhotovovať v písomnej podobe. V klasických t. j. prezenčných schôdzach veriteľov naďalej platí, že veritelia môžu do 5 dní od skončenia schôdze veriteľov, na ktorej podali námietku, navrhnuť konkurznému súdu zrušenie prijatého uznesenia. Zároveň má konajúci konkurzný súd lehotu o uvedenom návrhu veriteľa rozhodnúť do 7 dní, odkedy mu bol spomenutý veriteľský návrh doručený.

ZÁVER

Právne úpravy insolvencií v Európskej únii sa rozdeľujú na tie, ktoré majú charakter skôr prodlžnícky, alebo viac proveriteľský. Zo znenia rozsiahlej novely zákona o konkurze a reštrukturalizácii z roku 2016 (č. 377/2016 Z. z.) je zrejmé, že je prodlžnícka (obdobne ako veľká novela zákona o konkurze a reštrukturalizácii uverejnená v Zbierke zákonov pod č. 348/2011 Z. z.). Do budúca by práve posilnenie práv veriteľov prostredníctvom rozsiahlejších oprávnení priznaných ich orgánom zo strany zákonodarcu mohlo k prispieť k vyššej vymožitelnosti práva a zvýrazniť tak zachovanie princípu právneho štátu v Slovenskej republike. V rámci predkladanej problematiky, teda ochrany veriteľov

v bankrotoch, je vhodné poukázať aj na poslednej dobe často pertraktovaný princíp proporcionality.¹⁴

Veriteľské orgány, hoci sa niekedy porovnáva postavenie schôdze veriteľov a veriteľského výboru s valným zhromaždením a predstavenstvom v akciovej spoločnosti, majú v konkurzoch procesnoprávnú subjektivitu s poukazom na ich úpravu normami civilného procesného práva. Ich činnosť je poznačená nie materiálным, ale rýdzo formálnym charakterom. Zákonodarcovia sa pri prijímaní právnych noriem inšpirujú buď súkromnoprávnym princípom pri zdôraznení rozhodovania veriteľov v zásadných veciach týkajúcich sa konkurzov, alebo publicistickým, keď gros procesu patrí do pôsobnosti konkurzných súdov. Slovenská právna úprava pritom absorbovala čiastočne ustanovenia týkajúce sa autonómie veriteľov, avšak partikulárne obsahuje i reguláciu sudcovských vedení konkurzných konaní.¹⁵

Podľa návrhu Smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva zverejnený Európskou komisiou zo 7. decembra 2022 sa má pro futuro z dôvodu lepšieho zastúpenia veriteľov v konkurzných konaniach kreovať **výbor veriteľov** (comité des créanciers/Gläubigerausschuss).¹⁶ Jeho pôsobnosť je však širšia než v doterajšej právnej úprave Slovenskej republiky a kreovaný môže byť už v štádiu po podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu na majetok dlžníka ešte pred začatím konkurzného konania. Zloženie výboru veriteľov má byť troj- až sedemčlenné a k jeho oprávneniam bude patriť možnosť kedykoľvek vypočúť správcu či požiadať o externé poradenstvo vo veciach spoločného záujmu všetkých veriteľov. Prijatie takejto právnej úpravy na Slovensku snáď napomôže veriteľom k dosiahnutiu ch mantry v konkurzných konaniach – čo najvyššej vymožitelnosti pohľadávok, ktoré si prihlásili do konkurzu.

Zoznam použitých zdrojov

DOLNÝ, J. - CUKEROVÁ, D. O pre-pack postupoch v konkurznom práve: ďalšia harmonizácia na obzore? In: Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách. Pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2023. 388 s. ISBN 978-80-557-2059-3

ĎURICA, Milan: Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov, In: Justičná revue, roč. 74, č. 1, 2022, ISSN 1335-6461

ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, komentár. 4. vydanie, Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, s. r. o., 2021. 1454 s. ISBN 978-80-7400-846-7

ĎURICA, M. Zákon o konkurze a vyrovnaní. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2003. 400 s., ISBN 978-80-88931-18-5

KRČMÁŘ, Z. Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání. Aktualizovaný text zákona s judikaturou. Praha: ASPI a. s., 2005. 712 s., ISBN 978-80-7357-067-X

MAREK, J. Konkurz, reštrukturalizácia a oddĺženie s poznámkami, Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2015, 538 s., ISBN 978-80-89635-6-0

Novelizovaný zákon o konkurze a reštrukturalizácii s aktualizovanou dôvodovou správou v úplnom znení, Ružomberok : M. Mračko-EPOS, 2022. 128 s. ISBN 978-80-56203-48-4

¹⁴ ĎURICA, M. Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov, In: Justičná revue, 2022, roč. 74, č. 1, s. 20, ISSN 1335-6461

¹⁵ SCHELLEOVÁ, I. Bankrotы očima práva. Bratislava: ELITA, ekonomická literárna agentúra, VYDAVATELSTVO a DISTRIBÚCIA, 1997. s. 198, ISBN 978-80-8044-029-8

¹⁶ DOLNÝ, J. - CUKEROVÁ, D. O pre-pack postupoch v konkurznom práve: ďalšia harmonizácia na obzore? In: Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách. Pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2023. s. 131 ISBN 978-80-557-2059-3

POSPÍŠIL, B. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava: Iura Edition spol. s. r. o., 2012. 648 s., ISBN 978-80-8078-458-4

SCHELLEOVÁ, I. Bankroty očima práva. Bratislava: ELITA, ekonomická literárna agentúra, VYDAVATEĽSTVO a DISTRIBÚCIA, 1997. 304 s., ISBN 978-80-8044-029-8

STEINER, V. – MAZÁK, J. Konkurz a vyrovnanie. Systematický výklad. Bratislava: IURA EDITION spol. s. r. o., 1997. 268 s. , ISBN 978-80-88715-33-4

TKÁČIK, R. – MERICA, J. Konkurz, dohodovanie a vyrovnanie /pre prax/. Bratislava: TriPe, s. r. o., 1994. 208 s. ISBN 978-80-967184-0-1

TRIZULIAK, T. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii č. 7/2005 Z. z. s komentárom. Žilina: Poradca s. r. o., 2022. 296 s. ISBN 977-13-35158-28-5

PRINCÍP PRÁVNEJ ISTOTY PRI POSÚDENÍ OTÁZKY NÁHRADY ZA ZÁKONNÉ VECNÉ BREMENÁ

JUDr. Zuzana Mikulová, LL.M.

Mestský súd Košice

zuzana.mikulova@justice.sk

Abstrakt

Autorka v príspevku poukazuje na vývoj rozhodovacej činnosti súdov v otázke náhrad za zákonné vecné bremená vzniknuté podľa zákona č. 66/2009 Z.z., kde sa postupom času vyvinula ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít. Takto sa vytvoril priestor aj na aplikáciu odklonu od takto vzniknutej rozhodovacej praxe, ktorý predpokladá ďalší vývoj pri posúdení finančnej náhrady za zákonné vecné bremená vzniknuté v prospech obcí, miest a vyšších územných celkov.

Abstract

In the contribution the author highlights the development of decision - making process of courts in cases dealing with financial compensation for legal easements created by the Act No. 66/2009 Coll., where established decision – making practice was developed by the highest judicial authorities. This way an opportunity arose for the application of deviation from the established decision-making practice which assumes further development in cases of financial compensation for legal easements created in favor of municipalities and higher territorial units.

Kľúčové slová: zákonné vecné bremená, právna istota, ustálená rozhodovacia prax, finančná náhrada

Key words: legal easements, legal certainty, established decision – making practice, financial compensation

Úvod

Problematika zákonných (legálnych) vecných bremien je pomerne široká a aktuálna, pričom prináša so sebou množstvo otázok aj vzhľadom na pomerne rozsiahlu rozhodovaciu činnosť súdov Slovenskej republiky, ktorá sa pri posúdení otázky náhrady za zákonné vecné bremená vzniknuté podľa zákona č. 66/2009 Z.z. aj rozchádza. Vznik tejto problematiky sa spája s obdobím prechodu vlastníctva majetku štátu na obce a vyššie územné celky, a to vrátane stavieb nachádzajúcich sa na nevysporiadaných pozemkoch vo vlastníctve súkromných osôb. Zákonodarcu snažiac sa o vyriešenie vzniknutého stavu prijal zákon č. 66/2009 Z.z. o niektorých opatreniach pri majetkovoprávnom usporiadaní pozemkov pod stavbami, ktoré prešli z vlastníctva štátu na obce a vyššie územné celky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v zmysle ktorého vzniklo vo verejnom záujme právo zodpovedajúce vecnému bremenu v prospech vlastníka stavby, ak vlastník stavby nemal ku dňu účinnosti tohto zákona k pozemku pod stavbou zmluvne dohodnuté iné právo. Tento zákon však nevyriešil otázku náhrady za takto zákonom zriadené vecné bremená. No vzhľadom na to, že

by bolo nespravodlivé od vlastníka pozemku požadovať, aby na vopred neurčenú dobu, najčastejšie aj niekoľko rokov, trpel obmedzenie svojho vlastníckeho práva bez akejkoľvek náhrady, súdy sa pri svojej rozhodovacej činnosti priklonili k názoru, že vlastníkovi pozemku, ku ktorému má vlastník stavby zákonné vecné bremeno, bude patriť náhrada. Posudzovanie otázky priznania tejto náhrady sa však po čase začalo rozchádzať, čo napokon vytvorilo priestor pre oslabenie princípu právnej istoty pri riešení tejto otázky. Nebude to však ojedinelý jav a zrejme kľúčovým bude presvedčivé a dôkladné zdôvodnenie rozhodnutia súdu, predovšetkým v prípadoch odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít pri posúdení priznania náhrady vlastníkovi pozemku pri obmedzení jeho vlastníckeho práva existenciou zákonného vecného bremena. Nakoľko však bude na mieste odklon od jednoznačne formulovaného právneho názoru v rozhodnutiach najvyšších súdnych autorít? Je vhodné vôbec aplikovať odklon v tejto otázke, ak sa má týkať len niektorých prípadov s minimálnymi skutkovými odlišnosťami? Na tieto sa pokúsime nájsť odpovede hlavne s poukazom na aktuálnu rozhodovaciu činnosť súdov.

1. Právna úprava zákonných vecných bremien a posúdenie otázky náhrady za ne

Základnú úpravu vecných bremien môžeme nájsť v ustanoveniach §§ 151n – 151r zákona č. 40/1963 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“), pričom vecné bremená v tomto ponímaní možno charakterizovať ako vzťah, resp. súhrn vzťahov umožňujúcich za účelom lepšieho využitia veci alebo plnšieho uspokojenia individuálnych potrieb fyzickej či právnickej osoby určité opakujúce sa alebo trvajúce možnosti realizácie úžitkovej hodnoty cudzej veci, pričom na druhej strane (z pohľadu druhého účastníka vzťahu) opakovane alebo trvale obmedzujú možnosti realizácie úžitkovej hodnoty vlastnej veci.¹ Vecné bremená môžu vzniknúť z rôznych titulov, pričom jedným z najčastejších prípadov bude vznik vecného bremena na základe zákona ako to predpokladá aj § 151o ods. 1 Občianskeho zákonníka. Je preto potrebné rátať aj s rozsiahlou ďalšou úpravou vecných bremien obsiahnutých v osobitných právnych predpisoch.

Zákonné vecné bremená vznikajú spravidla v spojitosti s oprávneným účelovým vstupom na pozemky a zriaďovaním rôznych účelových zariadení na nich, napríklad podľa podľa § 10 a § 33 zákona č. 657/2004 Z. z. o tepelnej energetike, podľa § 11 zákona č. 251/2012 Z. z. o energetike a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa § 6 ods. 1 zákona č. 259/2001 Z. z. o Železničnej spoločnosti, a. s., a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 258/1993 Z. z. o Železničiach Slovenskej republiky v znení zákona č. 152/1997 Z. z., podľa § 4 ods. 4 a § 6a zákona č. 513/2009 Z. z. o dráhach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, alebo podľa § 26 ods. 7 zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon), a napokon aj podľa podľa § 23 ods. 4 zákona č. 56/2012 Z. z. o cestnej doprave vlastník alebo správca cesty, po ktorej vedie trasa autobusovej linky, je povinný v nevyhnutnom rozsahu strpieť zriadenie zastávky a umiestnenie jej označnika, prístrešku pre cestujúcich a zariadenia na automatizovaný výdaj cestovných lístkov a umožniť ich údržbu a opravy.²

Osobitnú úpravu zákonného vecného bremena môžeme nájsť v § 23 zákona č. 182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, ktorá má za úlohu riešiť prípady, ak vlastník domu nebude súčasne vlastníkom pozemku, na ktorom stojí dom, resp. príľahlého pozemku a ich právne vzťahy nebude možné usporiadať iným spôsobom. Táto zákonná

¹ BARICOVÁ, J. § 151n [Vymedzenie pojmu; náklady na zachovanie a opravy zaťaženej veci]. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: Občiansky zákonník I. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1355

² Tamtiež, s. 1389

úprava bez ďalšieho vzťahuje vecné bremeno na pozemok a presne vymedzuje, že vecné bremeno sa zriaďuje v prospech vlastníkov bytov a nebytových priestorov v dome. Na jeho zápis nebude potrebná žiadna zmluva ani iný právny titul, pričom účinky tohto vecného bremena vznikajú priamo nadobudnutím účinnosti predmetného zákona. Zápis tohto vecného bremena do katastra nehnuteľností bude mať preto len deklaratórny charakter, čo napokon bude znamenať, že pokiaľ by sa vlastník pozemku zastavaného bytovým domom domáhal zriadenia vecného bremena súdnym rozhodnutím, bolo by ho treba zamietnuť, nakoľko na tomto návrhu by nemal naliehavý právny záujem.³ Táto úprava sa javí byť jednoznačná, čo však nie možné konštatovať o prípadnej náhrade pre vlastníka pozemku, ktorého vlastnícke právo bolo takýmto spôsobom obmedzené. Zákon č. 182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov ako ani Občiansky zákonník neobsahujú úpravu toho, či vôbec bude patriť v takýchto prípadoch vlastníkovi pozemku akákoľvek náhrada. Odpoveď je však možné nájsť v rozhodovacej činnosti súdov, kde napríklad Najvyšší súd Slovenskej republiky uviedol, že: „Subsidiárne použitie všeobecných ustanovení Občianskeho zákonníka vyplýva aj z ustanovenia § 3 ods. 1 zákona o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, podľa ktorého „ak tento zákon neustanovuje inak, vzťahuje sa na práva a povinnosti vlastníkov domov, bytov a nebytových priestorov Občiansky zákonník a osobitné predpisy.“ Preto aj keď v danom prípade zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov neuvádza, že vecné bremeno vzniknuté podľa § 23 ods. 5 tohto zákona vzniká len za náhradu, je potrebné v tejto súvislosti vychádzať aj z čl. 11 ods. 4 Listiny, ako aj z čl. 20 ods. 4 ústavy a v kontexte s tým aj s úpravou obsiahnutou v Občianskom zákonníku v ustanovení § 135c ods. 3 Občianskeho zákonníka.“ Ďalej v súvislosti s charakterom náhrady uviedol, že: „Finančná náhrada za zriadenie vecného bremena je nepochybne majetkovým právom osoby, ktorá je povinným subjektom z vecného bremena. Predmetné vecné bremeno vzniká „in rem“, vzťahuje sa na každého vlastníka zaťaženého pozemku bez ohľadu na spôsob zmeny vlastníctva. Nemožno teda jeho vznik posudzovať samostatne u každého nového vlastníka zaťaženého pozemku. Finančná náhrada za vznik vecného bremena je nepochybne jednorázová a teda nemá charakter opakovaného plnenia. Je nelogické, aby pri každej zmene vlastníka mal nový majiteľ zaťaženého pozemku nový nárok na finančnú náhradu za už vzniknuté vecné bremeno.“⁴ Tento právny názor bol následne prezentovaný v ďalších rozhodnutiach, v ktorých súdy rôzneho stupňa riešili otázku poskytovania náhrady za zákonné vecné bremeno vlastníkovi pozemku, pričom tento názor bol následne premietnutý aj do rozhodovacej činnosti súdov v otázke náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva vlastníka pozemku v prípade vecného bremena vzniknutého zákonom č. 66/2009 Z.z.. Prevzatie tohto právneho názoru o jednorazovej náhrade patriacej vlastníkovi pozemku však nebolo od začiatku jednoznačné a v súčasnosti disponujeme množstvom rôznych rozhodnutí, kde je možné sa stretnúť aj s názorom, že vlastníkovi bude patriť náhrada opakovaná.

2. Zákonné vecné bremená podľa zákona č. 66/2009 z.z. a rozhodovacia činnosť súdov

Ako to bolo už uvedené aj vyššie, cieľom zákona č. 66/2009 Z.z. **o niektorých opatreniach pri majetkovoprávnom usporiadaní pozemkov pod stavbami, ktoré prešli z vlastníctva štátu na obce a vyššie územné celky a o zmene a doplnení niektorých zákonov** bolo usporiadať doteraz neusporiadané vlastnícke vzťahy k pozemkom pod stavbami, ktoré boli delimitované na obce a vyššie územné celky v rámci reformy verejnej správy, a to na základe zákona SNR č. 138/1991 Zb. o majetku obcí v znení neskorších

³ VALACHOVIČ, M. § 23 [Práva k pozemku]. In: VALACHOVIČ, M. a kol.: Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012

⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24. 3. 2015, sp. zn. 7Cdo/26/2014

predpisov, zákona č. 446/2001 Z. z. o majetku vyšších územných celkov a napokon zákona č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon) v znení neskorších predpisov. Uvedené právne predpisy upravili prechod majetku z vlastníctva Slovenskej republiky do vlastníctva obcí a vyšších územných celkov.⁵ Obdobne ako je to aj v prípade Občianskeho zákonníka, či zákona č. 182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, ani tento zákon neobsahuje zmienku o prípadnej náhrade za obmedzenie vlastníckeho práva vznikom zákonného vecného bremena. Napriek tejto skutočnosti bolo aj v tejto súvislosti ustálené rozhodovacou činnosťou súdov, že vlastníčkovi stavby bude patriť náhrada za vzniknuté obmedzenie. Je treba v tejto súvislosti zdôrazniť, že zákonné vecné bremená v zmysle zákona č. 66/2009 Z.z. mali predstavovať len dočasné riešenie, kým vlastník stavby buď zámennou zmluvou alebo pozemkovými úpravami nevyrieši vzniknutý stav. Toto jednoznačne vyplýva z Dôvodovej správy k zákonu č. 66/2009 Z.z., kde bolo konštatované, že: „Vecné bremeno nezakladá vlastnícke právo k pozemkom a nie je definitívnym riešením. Vecné bremeno obmedzuje vlastníka pozemku v prospech obce alebo vyššieho územného celku v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie činnosti samospráv. Vlastník pozemku musí strpieť užívanie pozemku obcou alebo vyšším územným celkom. Vecné bremeno vzniká priamo zo zákona a zapisuje sa do katastra nehnuteľností.“ Vychádzajúc z ustanovenia § 2 zákona č. 66/2009 Z.z. zákonodarcu rátať v prvom rade s poskytnutím náhradného pozemku vlastníčkovi pozemku pod stavbou, čo však podmienil ochotou vlastníka stavby na uzavretie zámennej zmluvy a tiež podmienkou týkajúcou sa existencie vhodného pozemku vo vlastníctve vlastníka stavby na zámenu. V prípade nemožnosti realizácie zámeny bola upravená možnosť usporiadania pomerov k pozemku pod stavbou v rámci konania o nariadení pozemkových úprav. Opäť však osobou oprávnenou na iniciovanie takéhoto konania bol vlastník stavby. Z predmetného je zjorné, že pôvodná úprava⁶ nedávala vlastníčkovi pozemku absolútne žiadnu možnosť domáhať sa usporiadania vzťahov napriek dočasnému charakteru takto zriadeného zákonného vecného bremena a usporiadanie vzťahov medzi vlastníkom pozemku a vlastníkom stavby (obec, vyšší územný celok) bolo ponechané výlučne na dobrej vôli vlastníka stavby.⁷

V zmysle vyššie uvedených záverov bolo rozhodovacou činnosťou súdov ustálené, že vlastníčkovi pozemku bude patriť náhrada, ktorá bola priznávaná ako náhrada opakujúca, a to vo výške obvyklého nájomného, nakoľko by bolo nespravodlivé od vlastníka pozemku požadovať, aby po vopred neurčenú dobu trpel obmedzením svojho vlastníckeho práva. Obdobne to v súvislosti s vývojom rozhodovacej činnosti súdov uviedol aj Krajský súd v Košiciach, nakoľko „súdnu praxou bolo postupne ustálené, že vlastníčkovi pozemku patrí opakujúca sa (nie jednorazová) náhrada vo výške obvyklého nájomného. Súdna prax vychádzala z dovtedajšej rozhodovacej činnosti vyšších súdnych autorít, ktorej základom bol nález Ústavného súdu SR PL. ÚS/42/2015 zo dňa 12.10.2016, pričom už v rozhodnutí sp. zn. III. ÚS/237/2009 sa ústavný súd priklonil k úvahám o opakovaných platbách primeranej náhrady počas trvania núteného obmedzenia. V súlade s takto ustálenou súdnou praxou rozhodoval aj Krajský súd v Košiciach a aj okresné sudy v obvode tohto krajského súdu.“⁸

Napriek takto vytvorenej rozhodovacej činnosti súdov sa neskôr vytvorila rozhodovacia prax Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, v zmysle ktorej náhrada za obmedzenie vlastníckeho práva vlastníka pozemku pri zriadení vecného bremena podľa zákona č. 66/2009

⁵ Dôvodová správa č. 66/2009 Ds, Vládný návrh zákona o niektorých opatreniach pri majetkovoprávnom usporiadaní pozemkov pod stavbami, ktoré prešli z vlastníctva štátu na obce a vyššie územné celky a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁶ Pozn.: S účinnosťou od 1. 9. 2022 bola prijatá zmena zákona č. 66/2009 Z.z., v zmysle ktorej sa zrušilo ustanovenie § 3 cit. zákona upravujúce podmienku, v zmysle ktorej sa konanie o pozemkových úpravách mohlo začať len základe žiadosti vlastníka stavby.

⁷ Obdobne v rozsudku Krajského súdu v Košiciach zo dňa 13. 9. 2022, sp.zn. 6Co/78/2022

⁸ Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 21.2.2023, sp.zn. 6Co/197/2022

Z.z. je jednorazová a vzniká tomu, kto bol vlastníkom zaťaženého pozemku ku dňu účinnosti zákona č. 66/2009 Z.z., t.j. k 01.07.2009, pričom sa tento nárok premlčuje v 3 – ročnej lehote od účinnosti zákona. Najvyšší súd Slovenskej republiky v tejto súvislosti argumentoval tým, že: „Tak ako zákon č. 182/1993 Z.z., ani zákon č. 66/2009 Z.z. expressis verbis neuvádza, že vecné bremeno vzniká za náhradu. Ústavný súd však vo svojom rozhodnutí, sp. zn. I. ÚS 474/2013 konštatoval, že aj keď zákon č. 182/1993 Z.z. neuvádza, že vecné bremeno vzniknuté podľa § 23 ods. 5 vzniká len za náhradu, je potrebné, aby vychádzal z čl. 11 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd a v kontexte s tým aj s právnou úpravou obsiahnutou v pôvodnom ustanovení § 135c ods. 3 Občianskeho zákonníka. podľa § 23 ods. 5 zákona č. 182/1993 Z.z. je nepochybne majetkovým právom osoby, ktorá je povinným subjektom z vecného bremena. Predmetné bremeno vzniká „in rem“, vzťahuje sa na každého vlastníka zaťaženého pozemku bez ohľadu na spôsob zmeny vlastníctva. Nemožno teda jeho vznik posudzovať samostatne v prípade každého nového vlastníka zaťaženého pozemku. Finančná náhrada za vznik vecného bremena je nepochybne jednorazová; nemá teda charakter opakovaného plnenia. Je nelogické, aby pri každej zmene vlastníka mal nový majiteľ zaťaženého pozemku nový nárok na finančnú náhradu za už vzniknuté vecné bremeno.“⁹ V zmysle tohto právneho názoru súdy nižšieho stupňa pristúpili k posudzovaniu náhrady za zákonné vecné bremeno ako náhrady jednorazovej a v prípade vznesenia námietky premlčania vlastníkom stavby boli žalobu vlastníkov pozemkov zamietnuté z dôvodu uplynutia všeobecnej 3 – ročnej premlčacej lehoty na uplatnenie nároku na náhradu od účinnosti zákona č. 66/2009 Z.z..

Napriek vyššie uvedenému vývoju v rozhodovacej činnosti súdov v otázke posúdenia charakteru náhrady za zákonné vecné bremeno podľa zákona č. 66/2009 Z.z. sa objavili právne názory, podľa ktorých bude možné pristúpiť k odklonu v prípadoch prejudiciality, t.z. v prípadoch, ak je pre konanie významná predbežná otázka, ktorá už bola medzi stranami právoplatne rozhodnutá, a teda o ktorej súd opätovne nemôže konať a ani zo zhodných skutkových okolností medzi totožnými sporovými stranami vyvodzovať odlišné právne závery. V tejto súvislosti bolo poukázané na prípady, keď ide o iný (nie ten istý) nárok, resp. predmet konania a v skončenom konaní rovnakých účastníkov došlo právoplatným rozsudkom k vyriešeniu hmotnoprávneho vzťahu, z ktorého sa nový nárok odvodzuje. Takto v staršom konaní bola už zodpovedaná predbežná otázka, ktorá bude mať v novom konaní význam preto, lebo ním bude súd viazaný.¹⁰ Obdobne sa v súvislosti s otázkou prejudiciality vyjadril aj Najvyšší súd Slovenskej republiky, podľa ktorého „Pokiaľ už bola v občianskoprávnom konaní právoplatne vyriešená určitá otázka hmotnoprávneho vzťahu účastníkov, je súd v inom konaní, v ktorom má tú istú otázku posúdiť ako prejudiciálnu, viazaný jej skorším posúdením.“¹¹ Takto sa za súčasného stavu začínajú vytvárať dve roviny posúdenia otázky náhrady za zákonné vecné bremeno, ktoré vzniklo podľa zákona č. 66/2009 Z.z.. V prvom prípade sa bude jednať o konania, kde si vlastníci pozemkov skôr neuplatňovali svoj nárok na náhradu súdnou cestou, a teda nedošlo k vyriešeniu prejudiciálnej otázky týkajúcej sa ich hmotnoprávneho vzťahu s vlastníkmi stavby, a preto na základe rozhodovacej činnosti najvyšších súdnych autorít, ktorí konštatovali jednorazový charakter náhrady za zákonné vecné bremeno, je a bude žaloba vlastníkov pozemkov zamietnutá po úspešnom uplatnení námietky premlčania zo strany vlastníkov stavieb. Takýchto prípadov je za súčasnej rozhodovacej činnosti súdov najviac. Na strane druhej sa v prípade aplikácie odklonu môže vykreovať skupina konaní, kde budú opakovane vystupovať rovnakí vlastníci pozemkov, ktorí si už skôr úspešne uplatnili svoje nároky na náhradu za zákonné vecné

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 30. 11. 2020, sp. zn. 8Cdo/17/2019

¹⁰ Obdobne v Rozsudku Krajského súdu v Košiciach zo dňa 31. 1. 2023, sp. zn. 6Co/3/2023

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 31. 1. 2012 sp.zn. 1 Cdo 44/2010

bremeno, a to za skoršie obdobia, ktorých žaloby budú v prípade aplikovania odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe v tejto otázke s poukazom a prejudicialitu úspešní. Bude to však samozrejme na posúdení súdu, či v danom prípade zistí také okolnosti, ktoré by odôvodňovali aplikáciu odklonu od rozhodovacej praxe v posúdení otázky charakteru náhrady za zákonné vecné bremeno a ako pristúpi k zdôvodneniu odklonu. Vyvstáva však otázka, či prípadná aplikácia odklonu z dôvodu prejudiciality v tejto otázke nebude smerovať k značnému oslabeniu princípu právnej istoty, resp. či je prijateľný stav, keď bdelší vlastníci pozemkov v postavení žalobcov vzhľadom na skoršie úspešné uplatnenie svojich nárokov budú v zjavne nepomerne výhodnejšom postavení oproti vlastníkom pozemkov, ktorí až po vytvorení rozhodovacej praxe o jednorazovosti poskytovanej náhrady začali žalovať zaplatenie tejto náhrady. Zatiaľ sa jedná len o ojedinelý stav aplikácie odklonu, no samozrejme nie je možné vylúčiť ani vývoj smerujúci k tomu, že súdy sa za vyššie opísaných podmienok odklonia od ustálenej rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít, v danom prípade praxe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

Pre zodpovedanie vyššie nastolených otázok je možno potrebné poukázať na to, že jedným z nosných princípov civilného sporového konania je princíp právnej istoty tak, ako je naformulovaný v článku 2 ods. 2 Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“). Podľa Števčeka budú pre účely článku 2 základných zásad CSP medzi najvyššie súdne autority patriť: Ústavný súd Slovenskej republiky, Najvyšší súd Slovenskej republiky a Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie.¹² Obdobne vymedzuje okruh najvyšších súdnych autorít aj dôvodová správa k CSP, ktorá k článku 2 CSP uvádza: „Civilné spory sa prejednávajú a rozhodujú v súlade s ustálenou judikatúrnou líniou Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Ústavného súdu Slovenskej republiky, Európskeho súdu pre ľudské práva, Súdného dvora EÚ,...“¹³ Je treba zdôrazniť, že slovenská právna úprava neobsahuje žiadne konkrétne pravidlo, ktoré by zaväzovalo súdy v obdobných prípadoch rozhodovať rovnakým spôsobom, no ako to konštatoval už aj Ústavný súd Slovenskej republiky: „... taká situácia, keď súdy v druhovo rovnakej veci rozhodujú protichodným spôsobom, podkopáva efektivitu fungovania systému spravodlivosti a neguje jeho elementárny princíp a základný predpoklad, ktorým je požiadavka, aby sa o rovnakých veciach rozhodovalo rovnakým spôsobom.“¹⁴ Preto je princíp právnej istoty realizovaný slovenskými súdmi cez ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít, ktorú posilňuje povinnosť zverejňovania konečných rozhodnutí, predovšetkým rozhodnutí najvyšších súdnych autorít, či prijímania stanovísk k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov plénom alebo príslušným kolégiom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.¹⁵ Takto je zrejme, že pokiaľ existuje ustálená rozhodovacia prax pri posúdení určitej právnej otázky, ako to je zrejme aj v prípade posudzovania charakteru náhrady za zákonné vecné bremená vzniknuté na základe zákona č. 66/2009 Z.z., bude pre zachovanie princípu právnej istoty na mieste sa riadiť takýmto názorom aj vzhľadom na to, že na základe vyššie opísanej rozhodovacej činnosti napokon môže dôjsť k zjavnému nepomeru v postavení jednotlivých vlastníkov pozemkov, z ktorých na strane jednej budú tí, ktorí vzhľadom na skoršie úspešné žaloby o zaplatenie náhrady, budú opäť len úspešní pri nových žalobách a na strane druhej sa môže vytvoriť skupina tých, ktorým doposiaľ súdy nejudikovali nárok na náhradu a aj z toho dôvodu im v budúcnosti s najväčšou pravdepodobnosťou tento nárok ani nepriznajú. Je však určite potrebné na tomto mieste poukázať na to, že aplikácia odklonu je prijateľný jav, aj keď zjavne oslabujúci princíp

¹² ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. BECK, 2022, s. 32

¹³ Dôvodová správa k Civilnému sporovému poriadku

¹⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14. 6. 2006, sp.zn. IV. ÚS 49/2006

¹⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. 9. 2013, sp.zn. III. ÚS 457/2013

právnej istoty pri rozhodovaní súdov, a zákonodarca s ním jednoznačne rátať (článok 2 ods. 3 CSP). Bude však predovšetkým na zvážení súdu, či bude na mieste aplikácia odklonu a ak áno, bude úlohou súdu dôkladne a presvedčivo ho zdôvodniť.

Záver

Nastolená téma týkajúca sa rozhodovania o náhrade za zákonné vecné bremeno vzniknuté podľa zákona č. 66/2009 Z.z. je stále aktuálna, pričom napriek existencii ustálenej rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít v otázke posudzovania charakteru tejto náhrady je rozhodovacia činnosť súdov nejednotná. Súd v prípade aplikácie odklonu od vytvorenej rozhodovacej praxe v určitých vyššie opísaných prípadoch sa prikláňa k priznávaniu opakovanej náhrady na rozdiel od náhrady jednorazovej. Takáto rozhodovacia činnosť jednoznačne speje k nejednotnosti pri posudzovaní tejto náhrady a napriek možnosti aplikácie odklonu dodržiavajúc pravidlá podľa článku 2 ods. 3 CSP sa vytvára priestor na oslabenie princípu právnej istoty. Je preto nevyhnutné zvážiť, či okolnosti toho – ktorého prípadu odôvodňujú takýto postup a či napokon v kontexte jednoznačne vyšpecifikovanej odpovede na otázku charakteru priznávanej náhrady za zákonné vecné bremeno bude na mieste aplikácia odklonu. Aj vzhľadom na skutočnosť, že obsah vlastníckeho práva každého vlastníka je rovnaký, bude treba mať na zreteli to, že aj vlastníci pozemkov pod stavbami vo vlastníctve obcí a vyšších územných celkov by mali mať rovnaké postavenie a rovnaké očakávania v súvislosti s rozhodovaním súdov o ich nárokoch na náhradu za obmedzenie ich vlastníckeho práva.

Zoznam použitých zdrojov

ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2016, 1544 s. ISBN: 9788074006296

ŠTEVČEK, M. a kol.: Občiansky zákonník I. 2.vydanie. Praha: C. H. BECK, 2019, 1578 s. ISBN: 978 – 80 – 7400 – 770 – 4

VALACHOVIČ, M. a kol.: Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, 1376 s. ISBN: 978 – 80 – 7400 – 265 – 6

Dôvodová správa č. 66/2009 Ds, Vládny návrh zákona o niektorých opatreniach pri majetkovoprávnom usporiadaní pozemkov pod stavbami, ktoré prešli z vlastníctva štátu na obce a vyššie územné celky a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dôvodová správa k Civilnému sporovému poriadku

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14. 6.2006, sp.zn. IV. ÚS 49/2006

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. 9.2013, sp.zn. III. ÚS 457/2013

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24. 3. 2015, sp. zn. 7Cdo/26/2014

Uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 30. 11. 2020, sp. zn. 8Cdo/17/2019

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 1. 2012, sp.zn. 1 Cdo 44/2010

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 13.9.2022, sp.zn. 6Co/78/2022

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 21.2.2023, sp.zn. 6Co/197/2022

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 31.1.2023, sp.zn. 6Co/3/2023

PRÁVO NA SÚDNU OCHRANU V KONTEXTE NÁROKOV, KTORÝCH VÝŠKA ZÁVISÍ OD ÚVAHY SÚDU

Mgr. Tobiáš Pacák

Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach,
Katedra občianskeho práva
tobias.pacak@student.upjs.sk

Abstrakt

V predkladanom článku sa autor zameriava na problematiku súdnej ochrany nárokov, ktorých výška závisí od individuálnej úvahy súdu. Typickým príkladom sú nároky na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch - primerané finančné zadosťučinenie. Autor skúma možnosti poskytnutia súdnej ochrany zjednodušeným spôsobom formou platobného rozkazu a posudzuje súlad takéhoto postupu s princípmi spravodlivého súdneho procesu. Takisto sa zaoberá aj otázkou odklonu od „ustálenej“ judikatúry Najvyššieho súdu SR v kontexte predpokladov priznania primeraného finančného zadosťučinenia spotrebiteľom. Ďalej sa venuje problematike náhrady trov konania v prípadoch, kedy výška plnenia závisí od úvahy súdu, a to v kontexte neobmedzených možností žalobcu uplatňovať primerané finančné zadosťučinenie v rôznych výškach a rozdielu medzi uplatnenou a priznanou sumou, t.j. rozdielu medzi úspechom a neúspechom vo veci. Formulovanie názorov a záverov v článku vychádza z analýzy judikatúry súdov všeobecného súdnictva a reflektuje súčasný stav právnej teórie a praxe v tejto oblasti.

Abstract

In this article, the author focuses on the issue of judicial protection of claims whose amount depends on the individual discretion of the court. A typical example is claims for non-pecuniary damage in money - fair financial compensation. The author examines the possibilities of providing judicial protection in a simplified manner in the form of a payment order and assesses the compliance of such a procedure with the principles of a fair judicial process. The author also deals with the issue of deviation from the "established" case law of the Supreme Court of the Slovak Republic on the conditions for granting fair financial compensation to consumers. Furthermore, the author deals with the issue of reimbursement of court costs in cases where the amount of the award depends on the discretion of the court, in the context of the unlimited possibilities of the plaintiff to claim different amounts and the difference between the claimed and awarded amount, i.e. the difference between success and failure in the case. The formulation of opinions and conclusions in the article is based on an analysis of the case law of general courts and reflects the current state of legal theory and practice in this area.

Kľúčové slová: právo na súdnu a inú právnu ochranu, primerané finančné zadosťučinenie, rozhodnutie závislé od úvahy súdu

Key words: right to judicial and other legal protection, just satisfaction, justification of court's decision

Úvod

Súdna ochrana nárokov, ktorých výška závisí od individuálnej úvahy súdu, predstavuje dôležitú oblasť práva na súdnu a inú právnu ochranu. Všeobecné súdy s právomocou v civilných veciach, pri snahe vyriešiť nespornú právnu vec efektívnejšie, hospodárnejšie využívajú možnosť rozhodnúť v skrátených konaniach platobným rozkazom. V načrtnutom kontexte špecifických konaní vyvstáva otázka možnosti súdu konať o špecifických nárokoch skráteno a aj o nich skráteno meritórne rozhodnúť.

V článku 2 ods. 2 Civilného sporového poriadku je zakotvený jeden zo základných princípov civilného procesného práva - princíp právnej istoty. Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít, a ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo. Je sporné, či vydaný platobný rozkaz a podmienky za ktorých je vydaný s princípmi spravodlivého súdneho procesu princíp právnej istoty nevynímajúc, v konaní, v ktorom vlastný vklad a úvaha súdu je rozhodujúcim faktorom rozhodnutia vo veci samej

Vychádzajúc z povahy týchto konaní je nepochybné, že výška požadovanej – uplatnenej sumy v žalobe sa bude líšiť od sumy priznanej súdom. Načrtnutá situácia vyvoláva viacero otázok a diskusií, a to minimálne v súvislosti s uplatňovaním zásady úspechu vo veci pri náhrade trov konania. Aplikácia zásady úspechu v konaniach o priznanie primeraného finančného zadost'učinenia podľa ustanovenia § 3 ods. 5 zákona o ochrane spotrebiteľa, v ktorom výška priznaného plnenia, a teda konečný procesný úspech žalobcu, závisí od výlučne úvahy súdu si vyžaduje diferencované nazeranie. Z nášho pohľadu povaha konania odôvodňuje osobitné posudzovanie úspechu a neúspechu s podstatnými dôsledkami na rozhodovanie o náhrade trov konania.

Civilný sporový poriadok zakotvuje konkrétne odchýlky od všeobecnej úpravy sporových pravidiel, a to na účel zaistenia de facto rovnosti, resp. rovnosti šancí pri uplatňovaní nároku na súde alebo bránení sa proti nárokom druhej strany pri spotrebiteľských sporoch. V ustanoveniach § 290 až § 300 CSP zahŕňa vo svojej podstate pravidlá protežujúce zvýšenú ochranu spotrebiteľa v procesnom štádiu po začatí konania (zastúpenie spotrebiteľa, poučovacia povinnosť, spojenie vecí, zmena žaloby, dokazovanie, nariadenie pojednávania, osobitné ustanovenia o rozhodnutiach). Okrem uvedených, jednou z ďalších považujeme Najvyšším súdom SR zakotvenú situáciu posilňujúcu procesné postavenie spotrebiteľa v konaní o primerané finančné zadost'učinenie, pre priznanie ktorého postačuje „iba“ hrozba vzniku ujmy.

1. Právo na súdnu ochranu a skrátené rozhodnutia

Prostriedkom na uplatnenie práv, ktoré sú v právnom poriadku SR upravené a zakotvené, alebo na vymáhanie plnenia povinností, ktoré slúžia na ich uplatnenie, sú procesné práva.¹ Základné procesné právo zakotvené v nadzákonných právnych aktoch je právo na súdnu a inú právnu ochranu. Nadzákonný právny rámec je reprezentovaný článkom 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a článkom 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Účelom zmienených článkov je zaručiť každému prístup k súdnej ochrane, k súdu alebo inému orgánu právnej ochrany.² Zmyslom práva na súdnu ochranu je okrem iného umožniť každému reálny prístup k súdu, ktorému korešponduje povinnosť súdu

¹ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 877. ISBN 978-80-89603-74-9

² Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 143/02 zo dňa 5. novembra 2002.

vo veci konať.³ Tým sa vytvára zákonná príležitosť každého vlastným prejavom vôle obrátiť sa na súd s návrhom (žalobou) na vymoženie svojho subjektívneho práva, alebo na poskytnutie jeho ochrany, či uloženia splnenia povinnosti. Základné ľudské práva priznané v týchto článkoch sa navzájom prekrývajú, prelínajú a inkorporujú v sebe (i.) právo domáhať sa ochrany svojich práv na súde a (ii.) právo na kvalitné súdne konanie, s garanciami spravodlivosti. Súd musí mať ústavou výslovne určenú kvalitu. To znamená, že musí byť nezávislý a nestranný.⁴ Ústavný súd vo svojej ustálenej rozhodovacej činnosti konštantne uvádza, že v obsahu základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a jemu porovnateľného práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru nieť zásadných odlišností a je ich potrebné posudzovať spoločne.⁵

Právo na súdnu ochranu nie je absolútne. V záujme zaistenia právnej istoty a riadneho výkonu spravodlivosti podlieha obmedzeniam, resp. podmienkam (čl. 46 ods. 4 v spojení s čl. 51 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky). Právo na súdnu ochranu sa v občianskoprávnom konaní účinne zaručuje len vtedy, ak sú splnené všetky procesné podmienky, za splnenia ktorých občianskoprávny súd môže konať a rozhodnúť o veci samej.⁶ Vytvorený justičný systém je tvorený sústavou všeobecných súdov, systémom správnych súdov a ústavným súdnictvom. V rámci predkladaného príspevku sa zameriavame na súdnu ochranu poskytovanú všeobecným súdnictvom, ktorému je zverená právomoc v civilných veciach. Civilné súdnictvo s civilnou právomocou je reprezentantom výhradného rozhodovania o občianskych právach a záväzkoch – súkromnoprávných veciach právnický a fyzických osôb v rovnom postavení. Civilnoprávna právomoc sa vyznačuje dualitou, ktorá sa prejavuje v existencii dvoch dištinktívnych typov súdnych konaní: sporového a mimosporového. Tieto konania, súhrnne označované ako civilné, predstavujú právne upravené procesy subjektov civilného procesu, v rámci ktorých sa poskytuje súdna ochrana vzťahom upraveným všetkými odvetviami civilného (súkromného) práva, a to konkrétne subjektívnym právam a povinnostiam, tvoriacim ich obsah.⁷

Úvodom možno prijať záver, že primárnym cieľom civilného procesu je poskytnúť ochranu ohrozeným alebo porušeným subjektívnym právam tvoriacich obsah hmotnoprávných vzťahov vyplývajúcich zo súkromného práva. Civilné súdne konanie slúži ako nástroj na realizáciu práva na súdnu ochranu, súčasne zabezpečujúc, že právne normy sú dodržiavané a jednotlivci majú možnosť domáhať sa brániť svoje právo a právom chránené záujmy a dosiahnuť spravodlivé a právne záväzné rozhodnutie.

Špecifickosťou a osobitosťou civilných súdov v sporových konaniach, a v kontexte poskytovania súdnej ochrany, sú skrátené (rozkazné) konania a rozhodnutia. Ide osobitné, zjednodušené procesné postupy oproti postupom a konaniam so štandardným priebehom. Súd môže vydať platobný rozkaz, ak má za to, že vo veci samej alebo o jej časti môže rozhodnúť na základe skutočností tvrdených žalobcom o ktorých nemá pochybnosti, najmä ak tieto skutočnosti vyplývajú z listinných dôkazov. Súd tiež vydá platobný rozkaz najneskôr v lehote 10 pracovných dní odo dňa keď žalobca splní všeobecné podmienky na vydanie platobného rozkazu a spolu so žalobou doručí súdu platobný rozkaz na tlačive zverejnenom Ministerstvom spravodlivosti na webovom sídle a zaplatí súdny poplatok.

Skrátené konania a rozhodnutia predstavujú fakultatívnu možnosť súdu poskytnúť tento osobitný prostriedok súdnej ochrany za splnenia zákonom stanovených podmienok, a to

3 Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 14/2001 zo dňa 23. augusta 2001.

⁴ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 71/97 zo dňa 15. októbra 1998.

⁵ Uznesenie Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 236/2014-22 zo dňa 1. apríla 2014.

⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6 Cdo 90/2012, zo dňa 10. októbra 2012.

⁷ ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha : C.H. Beck, 2022, s. 5

hlavne pri zvážení možnosti rozhodnúť o žalobe znejúcej na peňažné plnenie rýchlejšie a efektívnejšie.

2. Nároky, ktorých výška závisí od úvahy súdu

Vysoko aktuálnou sa javí byť problematika spojená s uchádzaním sa o poskytnutie súdnej ochrany, a to v kontexte špecifických nárokov, ktorých výška závisí výlučne od úvahy a posúdenia súdu. Typickými príkladmi sú nároky na priznanie finančného zadost'učinenia, či náhrada škody v peniazoch.

Prvopočiatky inštitútu primeraného finančného zadost'učinenia v slovenskom právnom poriadku sú úzko späté s implementáciou ochrany osobnosti v Občianskom zákonníku. Okrem Občianskeho zákonníka tento „kompenzačný inštitút“ nachádzame na viacerých miestach, tak v odvetviach verejného – ústavné právo ako aj súkromného práva – obchodné, pracovné, autorské právo a iné. Právne normy upravujúce nároky na primerané zadost'učinenie sa vyznačujú komplexnou povahou a inherentnou heterogenitou. Tieto normy síce zdieľajú určité spoločné znaky, avšak zároveň sa líšia v detailoch a kontextoch uplatňovania z nich plynúcich práv.

V predostrených inštitútoch primeraných finančných zadost'učinení vyvstáva čiastková, no o nič menej na vážnosti naberajúca otázka, či pri uplatňovaní nárokov, od ktorých je zrejmé, že určenie ich výšky je závislé od úvahy a rozhodnutia súdu je možné rozhodnúť uplatnením zjednodušeného procesného postupu vyúsťujúceho do vydania zrýchleného meritórneho rozhodnutia – platobného rozkazu.

Inštitút nemajetkovej ujmy a prostriedkov na jej kompenzáciu - nárok na primerané finančné zadost'učinenie, máme ako sme uviedli vyššie zakotvený v našom právnom poriadku na viacerých miestach. Príkladmo možno uviesť nasledovné:

- a. nárok na priznanie primeraného finančného zadost'učinenia Ústavným súdom SR v konaní o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie ľudských práv a základných slobôd a ak bolo konštatované ich porušenie:
 - Podľa čl. 127 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky ústavný súd môže svojím rozhodnutím, ktorým vyhovie sťažnosti, priznať tomu, koho práva podľa odseku 1 boli porušené, primerané finančné zadost'učinenie. Pri rozhodovaní o primeranom finančnom zadost'učinení vychádza zo záujmu ochrany ústavnosti a zo zásad spravodlivosti, o ktoré sa opiera Európsky súd pre ľudské práva, keď priznáva spravodlivé zadost'učinenie podľa čl. 41 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd aplikovaného na konkrétne okolnosti prípadu. Ústavný súd pri rozhodovaní o primeranom finančnom zadost'učinení berie do úvahy najmä charakter predmetu konania, závažnosť porušenia základných práv sťažovateľa, ako aj všetky okolnosti prípadu. Cieľom primeraného finančného zadost'učinenia je dovŕšenie ochrany porušeného základného práva v prípadoch, v ktorých sa zistilo, že k porušeniu došlo spôsobom, ktorý vyžaduje poskytnutie vyššieho stupňa ochrany, nielen deklaráciu porušenia, prípadne príkaz na ďalšie konanie bez porušovania základného práva (IV. ÚS 210/04).⁸
 - Ústavný súd považuje za dôležité zdôrazniť to, že jeho právomoc priznať primerané finančné zadost'učinenie podľa čl. 127 ods. 3 ústavy sťažovateľovi, ktorého sťažnosti vyhovie v merite veci, nie je samostatným nárokom sťažovateľa na akési odškodnenie za prípadné prietahy v konaní príslušného štátneho orgánu, ale má len akcesorickú povahu. Satisfakčný potenciál rozhodnutia ústavného súdu teda nie je autonómny prvkom ním poskytovanej ochrany ani akýmsi paralelným dôvodom na domáhanie sa tejto ochrany. Takýmto dôvodom je len a výlučne potreba chrániť

⁸ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 339/08 zo dňa 24. februára 2009

konkrétne základné právo sťažovateľa a prostredníctvom tohto práva aj princíp právnej istoty.⁹

b. nárok na primerané finančné zadost'učinenie účastníka administratívneho konania pri podaní žaloby proti nečinnosti orgánu verejnej správy v správnom súdnictve:

- Nielen nečinnosť správneho orgánu, ale aj rozhodnutie správneho orgánu, ktoré má za následok jeho procesnú pasivitu, dopadá na základné právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov osoby domáhajúcej sa súdnej ochrany pred nečinnosťou orgánu verejnej správy, pretože oddaľuje dosiahnutie stavu právnej istoty o právnom nároku o ktorý v správnom konaní ide.¹⁰
- Inštitút primeraného finančného zadost'učinenia bol do správneho súdnictva zavedený ako reakcia na sériu rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva¹¹, ktorých závery poukazujú na neefektívnosť existujúcich mechanizmov nápravy v prípadoch porušenia práva na prejednanie veci v primeranej lehote v konaniach pred správnymi orgánmi a následne pred súdmi.
- Podľa dôvodovej správy¹², aplikačná prax ukazuje, že aj po posilnení preventívneho účinku žaloby proti nečinnosti orgánu verejnej správy v Správnom súdnom poriadku je kompenzačný účinok nápravy neistý a v praxi málo využívaný.
- Novo-zakotvený inštitút umožní súdom v prípade zistenia nečinnosti a požiadania žalobcu o primeranú finančnú kompenzáciu, uložiť žalovanému nielen odstránenie nečinnosti, ale aj zaplatenie peňažnej sumy ako sankcie.

c. nárok na primerané zadost'učinenie osôb, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené, alebo ohrozené.

- Podľa ustanovenia § 53 Obchodného zákonníka osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené, môžu sa proti rušiteľovi domáhať, aby sa tohto konania zdržal a odstránil závadný stav. Ďalej môžu požadovať primerané zadost'učinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, náhrady škody a vydanie bezdôvodného obohatenia. Obchodný zákonník nestanovuje konkrétne pravidlá pre určenie výšky satisfakčného plnenia, hovorí len o primeranosti. Je na súde, aby určil podľa svojho voľného uváženia výšku náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorá nesmie presiahnuť čiastku požadovanú žalobcom v žalobe, ale táto výška môže byť i nižšia. Nie je prípustné, aby vzniknutá materiálna ujma bola nahrádzaná z titulu primeraného zadost'učinenia poskytnutého v peniazoch a je potrebné trvať na tom, že má byť vysporiadaná z titulu náhrady škody, popr. bezdôvodného obohatenia.¹³
- Zadost'učinenie by malo zodpovedať povahe spôsobenej ujmy, jeho nepeňažná forma by mala byť vyvážením ujmy nemateriálnej a jeho poskytnutie v peniazoch je dôvodné vtedy, ak zásah do nemateriálnej sféry môže mať u dotknutého súťažiteľa dôsledky aj v jeho majetkovej sfére.¹⁴
- Požadovať zadost'učinenie v peniazoch je namieste vtedy, ak jej vznikla aj iná než majetková ujma a ak by jeho nepeňažná forma neposkytovala primerané zadost'učinenie.¹⁵
- Už zo samotnej formulácie ustanovenia § 53 Obchodného zákonníka nepochybne vyplýva, že zákon uprednostňuje pri náprave nekalosúťažného konania nemateriálnu satisfakciu, avšak pre úplne špecifické a výnimočné prípady umožňuje zadost'učinenie aj

⁹ Nález Ústavného súdu SR, so sp. zn. I. ÚS 366/2012, zo dňa 12. decembra 2012

¹⁰ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 250/2016 zo dňa 13. septembra 2016

¹¹ Engelhardt proti SR z 31.8.2018, Balogh a ďalší proti SR zo dňa 31. augusta 2018, Oros proti SR zo dňa 18. novembra 2021, Balogh a ďalší proti SR zo dňa 16. decembra 2021, Kľačanová proti SR zo dňa 31. marca 2022

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 239/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6 Obo 87/2009 zo dňa 31. augusta 2010

¹⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 41Cob/192/2017 zo dňa 19. septembra 2018 R 27/2022

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, so sp. zn. 4 Obo 4/2000

vo forme peňažnej. Zákon teda nevylučuje ani jednu, ani druhú formu zadost'účinenia, ale nevylučuje ani ich súbeh, t.j. priznanie oboch foriem zadost'účinenia vedľa seba.¹⁶

d. nárok na primerané finančné zadost'účinenie spotrebiteľa, pri úspešnom uplatnení porušenia práva alebo povinnosti:

- Spotrebiteľ, ktorý na súde úspešne uplatní porušenie práva alebo povinnosti, má právo na primerané finančné zadost'účinenie od toho, kto za porušenie práva alebo povinnosti zodpovedá.¹⁷
- Citované ustanovenie má plniť jednak funkciu satisfakčnú a jednak funkciu sankčnú. Jeho cieľom je predovšetkým odradiť dodávateľov od protiprávneho konania voči spotrebiteľom. Možno ho však chápať aj ako prostriedok na vyvolanie aktivity spotrebiteľov domáhať sa ochrany svojich práv proti dodávateľom v prípadoch, kedy dodávateľa ich práva hrubým spôsobom porušujú. Účelom finančného zadost'účinenia je dovŕšiť ochranu porušeného práva spotrebiteľa ako slabšej strany v spotrebiteľských zmluvách spôsobom, ktorý práve z tohto dôvodu vyžaduje poskytnutie vyššieho stupňa ochrany.¹⁸
- Hypotéza tejto právnej normy vyžaduje splnenie predpokladov, ktorými sú úspešne uplatnenie porušenia práva alebo povinnosti ustanovenej zákonom číslo 250/2007 Z.z. alebo osobitnými predpismi a spôsobilosť takéhoto porušenia práva alebo povinnosti privodiť spotrebiteľovi ujmu.
- Zároveň tento nárok treba chápať ako odmenu za to, že spotrebiteľ sa pustil do sporu s nepochybne ekonomicky a právne silnejším dodávateľom a svojím úspechom priniesol benefit aj pre ostatných spotrebiteľov v tom, že určením neprijateľnej zmluvnej podmienky je možné predpokladať, že dodávateľ ďalej v takomto konaní nebude pokračovať.¹⁹

3. Primerané finančné zadost'účinenie a skrátené rozhodnutie

3.1 Úvodný kontext do problematiky

Predkladaný príspevok sa podrobnejšie zameriava na nárok spotrebiteľa na primerané finančné zadost'účinenie (ďalej aj len „PFZ“) podľa ustanovenia § 3 ods. 5 zákona č. 250/2007 o ochrane spotrebiteľa.

Primárnym popudom venovať sa tejto a súvisiacej čiastkovej problematike bol „nedávno“ vydaný rozsudok Okresného súdu Bardejov zo dňa 22. januára 2024 so sp. zn. 7Csp/35/2023. Žalobkyňa si ako spotrebiteľka na podklade podanej žaloby v zmysle ustanovenia § 137 ods. 1 písm. a) CSP uplatňovala primerané finančné zadost'účinenie vo výške 2.582,01 EUR, bez výslovnej žiadosti o rozhodnutie vo veci samej platobným rozkazom. Svoju argumentáciu založila na tom, že ako žalovaná spotrebiteľka si v pôvodnom konaní, v ktorom sa dodávateľ domáhal zaplatenie sumy 10.328,03 EUR úspešne bránila svoje spotrebiteľské práva, a to tak, že sa k podanej žalobe vyjadrila a následne došlo zo strany žalobcu (dodávateľa) k späťvzatiu žaloby v celom rozsahu a zo strany konajúceho súdu k vydaniu uznesenia o zastavení konania. Uplatnenú výšku primeraného finančného zadost'účinenia si žalobkyňa uplatnila ako 25% z hodnoty sporu v pôvodnom konaní a túto výšku považovala vzhľadom na okolnosti prípadu za primeranú. Okresný súd Bardejov dňa 06. septembra 2023 so sp. zn. 7Csp/35/2023 vydal platobný rozkaz, ktorým žalovanému uložil povinnosť do 15 dní odo dňa jeho doručenia žalobkyni sumu 2. 582,01 EUR ako primerané finančné zadost'účinenie. Žalovaný v zákonnej lehote podal proti platobnému

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, so sp. zn. 32Odo 511/2006, zo dňa 05. mája 2006

¹⁷ Ustanovenie § 3 ods. 5 zákona o ochrane spotrebiteľa

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6Cdo 127/2017, zo dňa 30. januára 2019

¹⁹ Rozsudok Okresného súdu Prešov, so sp. zn. 7Csp/83/2023, zo dňa 15. januára 2024

rozkazu vecne odôvodnený odpor, ktorý odôvodnil tým, že nebol dostatočne právne relevantným spôsobom:

- preukázaný právny dôvod vzniku nároku žalobkyne
- preukázaná a odôvodnená uplatnená a následne aj platobným rozkazom priznaná výška primeraného finančného zadost'učinenia

Konajúci súd platobný rozkaz zrušil, nariadil pojednávanie a na pojednávaní vo veci samej rozhodol rozsudkom. Podanú žalobu posúdil, čo do právneho dôvodu ako dôvodnú a v konečnom dôsledku – s ohľadom na osobitosti tohto prípadu – na základe svojej úvahy priznal žalobkyni zlomok uplatňovanej peňažnej sumy už „len“ vo výške 500,- EUR.

3.2 Osobitosť konaní a rozhodnutí so súdom aplikovanou úvahou

Zastávame názor, že inštitút primeraného finančného zadost'učinenia nepochybne predstavuje významný nástroj na kompenzáciu imateriálnej ujmy, ktorý súčasne nevylučuje a ani nenahrádza iné prostriedky stanovené zákonom, prostredníctvom ktorých sa odstraňuje materiálna ujma - škoda.

Vychádzajúc z charakteristiky skráteného rozhodnutia v sporových konaniach, súd pri rozhodovaní platobným rozkazom, predmetné meritórne rozhodnutie založí výhradne na žalobcových tvrdeniach a skutočnostiach, z ktorých si uplatňovaný nárok odvodzuje, prípadne v spojení s pripojenými listinnými dôkazmi. Konajúci súd pravdivosť tvrdení neskúma, skutkový stav ani iné individuálne okolnosti prípadu nie sú preverované v takom rozsahu ako v štandardnom konaní s rozvinutými procesnými fázami. Súd sa pred vydaním platobného rozkazu obmedzuje len na zistenie splnenia procesných podmienok pre jeho vydanie.

Úvodom možno konštatovať, že vzhľadom ujmu, ktorá sa týka osobnej sféry postihnutého, nie je možné autoritatívnym rozhodnutím súdu uložiť povinnosť obnoviť pôvodný stav pred ujmu a ani ju úplne presne ohodnotiť alebo kvantifikovať, ale len spravodlivo zmierniť.²⁰ Opierajúc sa o povahu inštitútu primeraného finančného zadost'učinenia, jeho uplatnenie v konkrétnej výške nie je žiadnym normatívnym pravidlom obmedzená, regulovaná a nie je výnimkou, ak je zo strany žalobcu úmyselne a neprimerane zvýšená a nadhodnotená. Naproti tomu, konštitutívnym rozhodnutím priznaná výška, vždy závisí (mala by) od dôkladnej úvahy a posúdenia konajúceho súdu, a to v rozsahu žalobného návrhu (non ultra petítum).

So zreteľom na aktuálnu rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít samotná povaha primeraného finančného zadost'učinenia neumožňuje jeho priame vyčíslenie a zo strany žalobcov nemusia byť predložené ani dôkazy o existencii ujmy, pretože stačí, ak tá ujma tu je, alebo existuje možnosť vzniku takejto ujmy. Zákondarca pri uplatňovaní tohto nároku uľahčil spotrebiteľom dôkaznú situáciu, keď na rozdiel od nároku na náhradu škody alebo bezdôvodného obohatenia je dôkazné bremeno na strane spotrebiteľa oveľa ľahšie, lebo odpadá problematické preukazovanie, či už výšky škody, ujmy, príčinnej súvislosti alebo majetkového prospechu.²¹

Napriek zmienenému, musíme konštatovať, že výška priznávaného finančného zadost'učinenia sa musí vždy odvíjať od vlastnej úvahy súdu, ale nie zo svojvôle a arbitrárnosti. Základom úvahy súdu musí byť zistenie takých skutočností, ktoré súdu umožnia založiť svoju úvahu na určitom kvalitatívnom posúdení základných súvislostí

²⁰ ZOCHA, Ľ. *Nárok na primerané zadost'učinenie, jeho preukazovanie a odôvodnenie súdneho rozhodnutia*. Právny obzor, 103, 2020, s. 198-210.

²¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6Cdo 127/2017, zo dňa 30. januára 2019; rozsudok Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 3Co/20/2017 zo dňa 04. mája 2017

posudzovaného prípadu.²² Súd je povinný pri rozhodovaní vychádzať zo skutkových tvrdení strán sporu a z individuálneho posúdenia kritérií kvantifikácie nároku, a to najmä (i.) okolnosti, za ktorých k porušeniu došlo, ich (ii.) dosah na sféru individuálnych preferencií spotrebiteľa, ako aj na (iii.) závažnosť a intenzitu porušenia práv spotrebiteľa, (iv.) na intenzitu trvania a rozsahu nepriaznivých následkov a tiež (v.) na subjektívny prístup oboch strán ku všetkým aspektom prejednávaneho a súvisiaceho konania.

Posudzovanie a rozhodovanie nároku čo právneho dôvodu a určovaní výšky musí byť spravodlivé a účinné tak, aby bol naplnený všeobecný princíp právnej istoty a princíp ochrany legitímneho očakávania dotknutých subjektov ako žiadateľov o poskytnutie (súdnej) právnej ochrany.

Pri zohľadnení vyššie uvedeného, možno sumarizovať, že konkrétna výška primeraného finančného zadost'účinenia musí minimálne zohľadňovať všetky skutkové okolnosti prejednávaneho prípadu a spĺňať požiadavku primeranosti so zreteľom na naplnenie primárneho účelu a cieľa PFZ.²³ Súd je povinný zohľadniť všetky skutkové a právne okolnosti a skutočnosti prejednávaneho prípadu a z celkovej povahy konkrétneho prípadu, sledujúc primárny účel - primerane cestou všeobecného ekvivalentu – peňaží, kompenzovať imateriálnu ujmu a poskytnúť žalobcovi ako spotrebiteľovi primeranú satisfakciu. Máme za to, že v týchto konaniach musí prebehnúť nie zriedka dôsledné dokazovanie, týkajúce sa jednak opodstatnenosti nároku, ktorá bude vychádzať z dôsledného preskúmania aspektov základného konania a dokazovanie, týkajúce sa správneho, spravodlivého a primeraného určenia výšky.

Nemožno prehliadnuť skutočnosť a fenomén spotrebiteľov, hraničiaci až zneužitím práva, ktorý spočíva v nadhodnocovaní uplatňovaných súm v danom type sporov. Je prirodzené, no nie všeobecne akceptovateľné, že žalobca ako "dominus litis" (pán sporu) sa usiluje o dosiahnutie maximálneho peňažného zadost'účinenia. V prípadoch jeho neprimeraného nadhodnotenia však nastupuje korekčná funkcia súdu, ktorý na základe vlastnej úvahy a s ohľadom na relevantné kritériá určí adekvátnu výšku.

Vyššie uvedené posúdenie, úvaha nesporne absentuje v skrátených konaniach a rozhodnutiach. Vydanie platobného rozkazu v daných konaniach, môže naznačovať prílišný formalizmus a mechanické posúdenie zo strany súdu. Máme za to, že konajúci súd musí pri výklade a aplikácii príslušných právnych predpisov prihliadať na spravodlivú rovnováhu pri poskytovaní ochrany uplatňovaným právam a oprávneným záujmom účastníkov konania (strán sporu), a to nie len jednostranne – žalobcovi. Princíp spravodlivosti a požiadavka materiálnej ochrany práv sú totiž v rámci koncepcie materiálneho právneho štátu podstatnými a neopomenuteľnými atribútmi právnej ochrany (predovšetkým súdnej).²⁴

Skutočnosť svedčiaca v neprospech opodstatnenosti skráteného rozhodovania v súkromnoprávných nárokoch na náhradu nemajetkovej ujmy (nároky, ktorých výška závisí od úvahy súdu) je konštitutívna povaha rozhodnutí. Pred samotným rozhodnutím súdu o priznaní PFZ v konkrétnej výške, t.j. v čase uplatnenia nároku, žiadna pohľadávka žalobcu, ktorej titul tkvie v náhrade nemajetkovej ujmy neexistuje. Povinnosť zaplatiť náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch vzniká až na základe súdneho rozhodnutia, v ktorom je určená doba plnenia; až uplynutím takto určenej lehoty splnenia sa dlžník dostáva do omeškania.²⁵

²² Rozsudok Najvyššieho súdu ČR so sp. zn. 30 Cdo 2625/2007, zo dňa 28. júla 2007

²³ porov. rozsudok Okresného súdu Prešov so sp. zn. 11Csp 215/2018 v spojení s rozsudkom Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 22Co 58/2019, zo dňa 27. júna 2019

²⁴ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 396/2015, zo dňa 1. decembra 2015.

²⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 1Co/15/97 zo dňa 24. júna 1998, obdobne rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6Cdo/185/2011 zo dňa 14. marca 2012

4. Hrozba vzniku ujmy verzus vznik ujmy

V tejto časti príspevku ako súvisiacej problematike primeraného finančného zadost'učinenia sa nemožno v plnej miere stotožniť s právnymi názormi najvyšších súdnych autorít všeobecných súdov na vnútroštátnej úrovni, ktoré vychádzajú z koncepcie, že pri posudzovaní predmetného nároku (primeraného finančného zadost'učinenia) postačuje podrobiť prieskumu a vyhodnotiť, či v konkrétnom prípade existovala už len hrozba vzniku ujmy. Pre priznanie daného nároku pritom nie je relevantné, či k vzniku ujmy aj reálne došlo alebo nie. Na to, aby všeobecný súd priznal spotrebiteľovi nárok na primerané finančné zadost'účinenie, úplne postačuje len samotná existencia hrozby vzniku ujmy počas účinnosti zákona o ochrane spotrebiteľa.²⁶

Podľa nášho názoru, predložená koncepcia vedie k neprimeranému posilneniu procesného postavenia žalobcu v civilnom konaní, navyiac bez toho, aby vyžadovala zo strany spotrebiteľa uplatnenie prostriedkov procesného útoku alebo obrany v konaní o priznanie primeraného finančného zadost'učinenia. Koncepcia opomína dôležité princípy sporového konania, a to bremeno tvrdenia a bremeno dokazovania. Žalobca by mal mať povinnosť svoj nárok na primerané finančné zadost'účinenie riadne odôvodniť a podložiť ho relevantnými dôkazmi, resp. navrhnúť ich vykonanie. Pri striktno formalistickom aplikovaní a „lipnutí“ na spomínanej rozhodovacej praxi možno v niektorých prípadoch dospieť k záveru a zisteniu, že inštitút primeraného finančného zadost'učinenia smeruje ku kompenzácii ujmy, ktorá vo svete objektívnej reality vôbec nenastala. V takýchto situáciách sa tak vynára otázka opodstatnenosti a dôvodnosti poskytovania finančného zadost'učinenia.

Súčasná právna úprava problematiky nemateriálnej ujmy spotrebiteľov predstavuje pre poskytovanie súdnej ochrany komplexnú výzvu. Na jednej strane je žiaduce a legitímne dodržiavať princíp spájania bremena tvrdenia s bremenom dokazovania. Na druhej strane však nemožno ignorovať fakt, že rozsah nemateriálnej ujmy nie vždy umožňuje jej exaktné kvantifikovateľné určenie. V tomto kontexte musí dôjsť k aktivácii "sudcovskej kreativity", ktorá sa stáva kľúčovým faktorom pri spravodlivom určovaní primeraného finančného zadost'učinenia. Vzhľadom na absenciu jasne definovaných regulujúcich normatívnych pravidiel, je na konajúcich súdoch (sudcoch), aby pri individuálnom posudzovaní každého prípadu zvážili všetky relevantné aspekty a reflektovali zmysel, funkciu a sledovaný účel.

5. Trovy spojené s uplatňovaním špecifických nárokov

S procesom uplatňovania, resp. bránenia práv a povinností na súdnom orgáne, je bytostne spojené vynaloženie nákladov s tým spojených - trovy konania. Pokiaľ ide o trovy je potrebné rozlišovať medzi ich „platením“ a „náhradou“. Povinnosť platiť trovy konania je založená na záujmovej zásade a líši sa od povinnosti hradiť trovy konania, ktorá je založená na zásade úspechu vo veci. Pre platenie trov platí, že počas konania si každý účastník platí tie výdavky súvisiace so súdnym konaním, ktoré vznikajú osobne jemu alebo jeho zástupcovi. Z nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky vyplýva, že všeobecná zásada náhrady trov konania sa riadi úspechom vo veci, pretože nikomu nemôže byť na ujmu, že sa úspešne domáhal, resp. bránil svoje práva na súde a mal by byť zaťažený povinnosťou platiť trovy

²⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR, so sp. zn. 6Cdo/127/2017, zo dňa 30. januára 2019, porovnaj rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6Cdo/389/2015, zo dňa 14. septembra 2016: „Jediným predpokladom, ktorý citované ustanovenie § 3 ods. 5 zákona o ochrane spotrebiteľa vyžaduje je, že spotrebiteľ, na súde úspešne uplatní porušenie práva alebo povinnosti ustanovenej týmto zákonom a osobitnými predpismi. Žiadnu inú podmienku, t. j. ani podmienku, aby bol medzi stranami spor zo spotrebiteľskej zmluvy a aby spotrebiteľovi bola privedená konkrétna ujma, nevyžaduje.“

konania.²⁷ Povinnosť nahradiť trovy konania nie je absolútna a neznamená, že neúspešná strana je povinná uhradiť všetky náklady, ktoré úspešnej strane v súvislosti so sporom vznikli. Znamená to, že súd nemôže zaviazat' stranu na náhradu trov, ktoré druhá strana vynaložila neúčelne, zbytočne, bez priamej súvislosti so súdnym sporom.²⁸ Náhrada trov konania predstavuje finančné vysporiadanie nákladov, ktoré strana v konaní preukázateľne vynaložila a znášala v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva, a ktoré zároveň spĺňajú definíciu odôvodnených a účelne vynaložených výdavkov.²⁹ Súd pri aplikácii zásady úspechu vo veci vždy skúma dva aspekty (i.) právny základ veci a (ii.) výška uplatneného a priznaného nároku.

V konaniach, v ktorých rozhodnutie o výške plnenia závisí od úvahy súdu, z nášho pohľadu odôvodňuje osobitité posudzovanie úspechu a neúspechu v tomto konaní s dôraznými dôsledkami na rozhodovanie o trovách konania. Tieto typy konaní vedú žalobcu k uplatneniu čo najvyšších peňažných súm s tým, že prípadné nadhodnotenie požadovanej výšky peňažného zadost'učinenia musí byť následne korigované aktivitou samotného súdu pojedávajúceho vo veci, ktorý túto určí na základe vlastnej úvahy v závislosti od konkrétnych kritérií a osobitostí toho-ktorého prípadu.

Predošlý procesnoprávny predpis – Občiansky súdny poriadok upravoval problematiku náhrad trov aj v zmienených špecifických konaniach.³⁰ Po rekodifikácii civilného procesného práva a bez obdobného ustanovenia v CSP, možno bez polemiky konštatovať, a to aj so zreteľom na výkladový princíp zakotvený v článku 3 ods. 1, 2 CSP, že zásada úspechu vo veci sa aplikuje aj v konaniach, kde výška priznaného plnenia závisí od úvahy súdu.³¹ Kritérium úspechu v konaní umožňuje súdu priznať náhradu trov konania v plnej výške aj vtedy, ak žalobcovi priznal nárok, avšak nie v požadovanej výške. Aplikabilita tejto zásady je založená na premise, že úvaha súdu sa týka skutkových okolností, ktoré sú podstatné pre rozhodnutie o výške priznaného plnenia nie čo do základu uplatneného nároku.

Kľúčová otázka spočíva v určení sumy, z ktorej je žalobcovi priznaná náhrada trov konania. Je dôležité rozlišovať, či sa táto suma stanoví podľa výšky pôvodnej žaloby, alebo podľa výšky priznaného nároku. Stotožňujúc sa s právnymi názormi právno-interpretačnej a aplikačnej teórie a praxe, si dovoľíme konštatovať, že za procesný úspech žalobcu v konaní o nároku na priznanie na PFZ je potrebné priznať nárok na plnú náhradu trov konania, vychádzajúc výhradne z prisúdenej istiny. Túto skutočnosť je pritom nevyhnutné objektivizovať aj vo výrokovej časti súdneho rozhodnutia.³² Len takouto formuláciou výroku

²⁷ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 166/2009, zo dňa 02. septembra 2009

²⁸ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 985

²⁹ KOEVEKOVÁ, V., KUŠNÍŘKOVÁ, M. *Rozhodovanie o trovách konania vedeného na podklade formulárovej žaloby*. In: Košické dni súkromného práva 4: pocta profesorovi Vojčíkovi: recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 148-159. ISBN 978-80-8129-138-8. <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-32>

³⁰ Ustanovenia § 142 ods. 3 OSP: „*Aj keď mal účastník vo veci úspech len čiastočný, môže mu súd priznať plnú náhradu trov konania, ak mal neúspech v pomerne nepatrnej časti alebo ak rozhodnutie o výške plnenia záviselo od znaleckého posudku alebo od úvahy súdu; v takom prípade sa základná sadzba tarifnej odmeny advokáta vypočíta z výšky súdom priznaného plnenia.*“

³¹ Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 475/2018 zo dňa 04. februára 2021: „*Zmyslom novej právnej úpravy Civilného sporového poriadku nebola snaha zákonodarcu sa pri rozhodovaní o náhrade trov konania koncepčne odchýliť od pravidla pôvodne vyjadreného v § 142 ods. 3 OSP.*“

³² Rozsudok Krajského súdu v Trnave, so sp. zn. 10Co/191/2017, zo dňa 13. decembra 2017, Uznesenie Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 12Co/53/2018, so sp. zn. 12CoCsp/8/2021; Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 399/2019 zo dňa z 15. apríla 2020: *Ak mal sťažovateľ v hlavnej časti konania plný úspech, potom bolo potrebné priznať mu procesný úspech v plnom rozsahu, vychádzajúc z prisúdenej istiny, lebo výška bezdôvodného obohatenia (pozn. v tomto prípade výška finančného zadost'učinenia) je iba druhotná a nadväzujúca.*

o náhrade trov konania bude splnená požiadavka zákona, aby rozhodnutie súdu o nároku na náhradu trov konania v spojení s rozhodnutím o výške tejto náhrady bolo vykonateľné, teda aby bolo spôsobilým exekučným titulom pre prípadné vynútenie ním uložennej povinnosti.³³ Napríklad aj takto: „Žalobkyňa má vo vzťahu k žalovanému nárok na náhradu trov konania v rozsahu 100% z prisúdenej sumy, o výške ktorých bude rozhodnuté samostatným uznesením po právoplatnosti tohto rozsudku.“ Za ad absurdum je potom z nášho pohľadu nutné považovať postup súdu, ktorý bez ohľadu na osobitosti týchto konaní, primeranosti a spravodlivého usporiadania vecí medzi stranami sporu prizná nárok na náhradu trov konania v rozsahu 100% z pôvodne uplatnenej peňažnej sumy. Máme za to, že takýto procesný postup súdu znamená závažný zásah do ústavou chránených majetkových práv a za prejav neakceptovateľného procesného excesu konajúceho súdu zakladajúceho zjavný rozpor s právom na súdnu ochranu a princípmi spravodlivého súdneho konania.

Záver

Súdy rozhodujú o žiadosti o poskytnutie súdnej ochrany - o nárokoch na primerané finančné zadost'učinenie výlučne na základe a v rozsahu podanej žaloby. Pojemným znakom primeraného finančného zadost'učinenia je peňažná kompenzácia utrpenej nemajetkovej ujmy v primeranej výške. Inými slovami, zmienený inštitút a jeho (ne)priznanie smeruje k dosiahnutiu spravodlivej rovnováhy medzi poškodeným záujmom a „protiprávnym“ zásahom. Naviac nemožno opomenúť skutočnosť, že inštitút primeraného finančného zadost'učinenia nemá slúžiť na obohatenie spotrebiteľa ani kompenzáciu jeho majetkovej škody.³⁴

Z čisto formálneho hľadiska možno hovoriť o stále prítomnej možnosti súdu rozhodnúť platobným rozkazom, nakoľko pravidla formálne podmienky na jeho vydanie tu môžu byť prítomné. Máme za to, že súd pri posudzovaní nároku na primerané finančné zadost'učinenie nesmie nárok posudzovať formalisticky, mechanicky a vo veci samej rozhodnúť platobným rozkazom. V týchto konaniach sa zo strany konajúcich súdov požaduje aktívny prístup, komplexná analýza vzájomných vzťahov a dôsledné posudzovanie všetkých relevantných aspektov a špecifik toho-ktorého prípadu. Jedine precízna úvaha, dôsledné preskúmanie a vyhodnotenie všetkých právne relevantných skutočností umožní naplniť účel a podstatu inštitútu primeraného finančného zadost'učinenia a splniť požiadavku primeranosti. Súdy konajúce vo veci, by mali vo svojom odôvodnení rozhodnutia dbať tiež na to, aby premisy zvolené v rozhodnutí, rovnako ako závery, ku ktorým na základe týchto premís dospeli, boli pre širšiu právnickú (ale aj laickú) verejnosť prijateľné, racionálne, ale v neposlednom rade aj spravodlivé a presvedčivé, tak aby bola naplnená materiálna ochrana zákonnosti, spravodlivá ochrana práv a oprávnených záujmov účastníkov.³⁵ Skrátene rozhodnutie súdu – platobný rozkaz je založený len na jednostranných tvrdeniach a skutočnostiach a nereflektuje všetky atribúty spravodlivého súdneho konania, ktoré si procesný postup a rozhodnutie o uplatnenom nároku na primerané finančné zadost'učinenie legítimne vyžaduje.

Zastávame nesúhlasný názor s koncepciou "postačujúcej hrozby vzniku ujmy" definovanou Najvyšším súdom SR ako s predpokladom pre priznanie finančného zadost'učinenia. Táto koncepcia je podľa nás neprimerane prísna a neodôvodnene zvýhodňuje procesné postavenie spotrebiteľa na úkor druhej strany sporu. V uvedenom smere sa v plnom rozsahu stotožňujeme s právnym názorom vyjadreným v Náleze Ústavného súdu SR so sp. zn.

³³ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, so sp. zn. 6Cdo/222/2016, zo dňa 23. marca 2017

³⁴ Uznesenie Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 9Co/50/2018, zo dňa 26. júna 2018

³⁵ Nález Ústavného súdu SR, so sp. zn. III. ÚS 332/09, zo dňa 26. januára 2010

I. ÚS 268/2020-37, zo dňa 18. novembra 2020. Aj keď je ochrana spotrebiteľov neoddeliteľnou súčasťou súčasného súkromného práva a postavenie spotrebiteľov je potrebné brať vážne, ochranu spotrebiteľov je nutné interpretovať triezvo, neutrálne ako akékoľvek iné inštitúty s tým, že táto ochrana je už súčasťou zákonnej normy ako účel právnej normy a už nepotrebuje osobitnú expanzívnu interpretáciu nad rámec interpretačných štandardov vrátane teleologického výkladu. Koncept ochrany spotrebiteľa v klasickom poňatí nie je v napätí s ústavou, ale to neznamená, že je priamo ústavným princípom.³⁶

Vychádzajúc zo samej podstaty konaní, v ktorých výška plnenia závisí výlučne od úvahy súdu je osobitne potrebné posudzovať úspech a neúspech strán sporu, a to v kontexte náhrady trov konania. Nie zriedka sa žalobcovia podanými žalobami domáhajú finančného zadosťučinenia v zjavne nadhodnotenej a neprimerane vysokej výške oproti výške, ktorá je po náležitom posúdení všetkých okolností prípadu priznaná autoritatívnym výrokom súdu. So zreteľom na súčasný stav riešenej problematiky, máme za to, že za objektívne, spravodlivé a súčasne súladné s príslušnou zákonnou úpravou náhrady trov konania podľa pomeru úspechu strany vo veci, v ktorej výška plnenia závisí od úvahy súdu, je možné považovať nanajvýš priznanie nároku na náhradu trov konania v rozsahu 100% z prísúdennej sumy.

Zoznam použitých zdrojov

Monografie:

DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1792 s.. ISBN 978-80-89603-74-9

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2022. 1752 s. ISBN: 978-80-7400-909-9

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha : C.H. Beck, 2022, 632 s. ISBN 978-80-7400-876-4

Článok v zborníku:

KOLVEKOVÁ, V., KUŠNÍŘKOVÁ, M. Rozhodovanie o trovách konania vedeného na podklade formulárovej žaloby. In: Košické dni súkromného práva 4: pocta profesorovi Vojčikovi: recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 148-159. ISBN 978-80-8129-138-8. <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-32>

Článok v časopise:

ZOCHA, Ľ. Nárok na primerané zadosťučinenie, jeho preukazovanie a odôvodnenie súdneho rozhodnutia. In: Právny obzor, číslo 3, ročník 103, 2020, s. 198-210. ISSN 0032-6984

Súdne rozhodnutia:

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 14/2001 zo dňa 23. augusta 2001

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 143/02 zo dňa 5. novembra 2002

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 399/2019 zo dňa z 15. apríla 2020

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. II. ÚS 71/97 zo dňa 15. októbra 1998

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 166/2009, zo dňa 02. septembra 2009

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 250/2016 zo dňa 13. septembra 2016

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 339/08 zo dňa 24. februára 2009

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 396/2015, zo dňa 1. decembra 2015

³⁶ PL. ÚS 11/2016, pozri aj rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-42/15 zo dňa 09. novembra 2016 vo veci Home Credit Slovakia, a. s., proti Kláre Bíróovej

Nález Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 475/2018 zo dňa 04. februára 2021
 Nález Ústavného súdu SR, so sp. zn. I. ÚS 366/2012, zo dňa 12. decembra 2012
 Nález Ústavného súdu SR, so sp. zn. III. ÚS 332/09, zo dňa 26. januára 2010
 Nález Ústavného súdu SR, so sp. zn. PL. ÚS 11/2016, zo dňa 07. februára 2018
 Rozhodnutie EŠLP vo veci Kľačanová proti SR zo dňa 31. marca 2022
 Rozhodnutie EŠLP vo veci Balogh a ďalší proti SR z 31. augusta 2018
 Rozhodnutie EŠLP vo veci Balogh a ďalší proti SR zo 16. decembra 2021
 Rozhodnutie EŠLP vo veci Engelhardt proti SR z 31. augusta 2018
 Rozhodnutie EŠLP vo veci Oros proti SR zo dňa 18. novembra 2021
 Rozsudok Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 3Co/20/2017 zo dňa 04. mája 2017
 Rozsudok Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 22Co 58/2019, zo dňa 27. júna 2019
 Rozsudok Krajského súdu v Trnave, so sp. zn. 10Co/191/2017, zo dňa 13. decembra 2017
 Rozsudok Najvyššieho súdu ČR so sp. zn. 30 Cdo 2625/2007, zo dňa 28. júla 2007
 Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, so sp. zn. 32Odo 511/2006, zo dňa 05. mája 2006
 Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 1Co/15/97, zo dňa 24. júna 1998,
 Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6Cdo 127/2017, zo dňa 30. januára 2019
 Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6Cdo/185/2011 zo dňa 14. marca 2012
 Rozsudok Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6 Obo 87/2009 zo dňa 31. augusta 2010
 Rozsudok Okresného súdu Prešov so sp. zn. 11Csp 215/2018
 Rozsudok Okresného súdu Prešov, so sp. zn. 7Csp/83/2023, zo dňa 15. januára 2024
 Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-42/15 z 9. 11. 2016 vo veci Home Credit Slovakia, a. s., proti Kláre Bíróovej
 Uznesenie Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 9Co/50/2018, zo dňa 26. júna 2018
 Uznesenie Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 12Co/53/2018, so sp. zn. 12CoCsp/8/2021;
 Uznesenie Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 41Cob/192/2017 zo dňa 19. septembra 2018 R 27/2022
 Uznesenie Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 6 Cdo 90/2012, zo dňa 10. októbra 2012
 Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6Cdo/389/2015, zo dňa 14. septembra 2016
 Uznesenie Najvyššieho súdu SR, so sp. zn. 4 Obo 4/2000
 Uznesenie Najvyššieho súdu SR, so sp. zn. 6Cdo/222/2016, zo dňa 23. marca 2017
 Uznesenie Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 236/2014 zo dňa 1. apríla 2014

Dôvodové správy:

Dôvodová správa k zákonu č. 239/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

Právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
 Zákon č. 250/2007 o ochrane spotrebiteľa
 Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
 Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok

MIESTO PODANIA ŽALOBY NA OBNOVU KONANIA PODĽA SPRÁVNEHO SÚDNEHO PORIADKU AKO ĎALŠIA PODMIENKA PRÍPUSTNOSTI?¹

JUDr. Ján Pollák

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika,
Právnická fakulta
jan.pollak@student.upjs.sk

Abstrakt

Autor sa v článku zameriava na analýzu objektívnych podmienok prípustnosti žaloby na obnovu konania v právnom systéme. Skúma kritériá, ktoré musia byť splnené, aby bola takáto žaloba úspešne prejednaná a rozhodnutá súdom. Objektívne podmienky, vrátane dôvodov pre podanie žaloby, jej prípustnosti voči určitým rozhodnutiam, a príslušných lehôt, sú detailne preskúvané s cieľom poskytnúť hlbšie porozumenie ich významu pre spravodlivý a efektívny právny proces. Článok tiež zdôrazňuje dôležitosť miesta podania žaloby, čo je aspekt, ktorý môže mať významný vplyv na prípustnosť a úspešnosť žaloby.

Abstract

In the article the author focuses on the analysis of the objective conditions for the admissibility of the action for retrial in the legal system. He examines the criteria that must be fulfilled in order for such an action to be successfully heard and decided by the court. The objective conditions, including the grounds for bringing an action, its admissibility against certain decisions, and the relevant time limits, are examined in detail in order to provide a deeper understanding of their importance for a fair and efficient legal process. The article also highlights the importance of the place of filing, an aspect that can have a significant impact on the admissibility and success of an action.

Kľúčové slová: žaloba na obnovu konania, opravný prostriedok, správne súdne konanie, správny súd, Správny súdny poriadok

Keywords: action for retrial, appeal, administrative court proceedings, administrative court, Administrative Procedure Code

Úvod

V súčasnom právnom prostredí je obnova konania vnímaná ako mechanizmus na zabezpečenie spravodlivosti a právnej istoty. V tomto kontexte je podstatné zdôrazniť, že úspech žaloby na obnovu konania na súde závisí od splnenia špecifických, zákonom stanovených podmienok. Tieto podmienky, rozdelené na objektívne a subjektívne.

Objektívne podmienky, ktoré sú predmetom tohto článku, zahŕňujú dôvody pre žalobu, jej prípustnosť voči konkrétnym rozhodnutiam a lehoty na jej podanie, ktoré spoločne

¹ Článok bol vypracovaný v rámci realizácie projektu VEGA 1/0431/23 Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty.

vymedzujú rámec, v ktorom musí byť žaloba formulovaná a podaná na súd. Tento článok poskytuje prehľad o zložitosti a dôležitosti týchto podmienok, ktoré sú nevyhnutné pre všetky subjekty domáhajúce sa obnovy konania.

1. Objektívne podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania

Aby bola žaloba podaná na súde úspešná v privedení požadovaného právneho dôsledku, teda aby došlo k prejednaniu žaloby súdom a k následnému rozhodnutiu o obnove konania, musí žaloba spĺňať všetky zákonom stanovené podmienky.²

Rozlišujeme objektívne podmienky prípustnosti a subjektívne podmienky prípustnosti. Jedinou subjektívnou podmienkou prípustnosti žaloby na obnovu konania je výlučne legitimovaná osoba, ktorá má právo podať žalobu na obnovu konania.

Odborná literatúra, zaraďuje medzi objektívne podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania podľa Správneho súdneho poriadku nasledujúce podmienky:

- a) dôvody žaloby na obnovu konania,
- b) prípustnosť žaloby na obnovu konania voči rozsudku alebo uzneseniu správneho súdu,
- c) lehoty na podanie žaloby na obnovu konania.

2. Objektívne podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania

2.1. Dôvody žaloby na obnovu konania

Žaloba na obnovu konania ako každý iný opravný prostriedok znamená určitý ucelený systém, ktorý je rozdielny od ostatných opravných prostriedkov alebo iných inštitútov správneho konania. Aj v rámci pojednávania tohto opravného prostriedku je podstatné dodržiavať zákonom stanovené podmienky prípustnosti. Nižšie uvedené dôvody obnovy konania, spolu s objektívnymi podmienkami a subjektívnymi podmienkami obnovy konania, tvoria predpoklady prípustnosti žaloby na obnovu konania. Osoba, ktorá podáva opravný prostriedok ale i súd, ktorý rozhoduje o opravnom prostriedku sú povinní rešpektovať všetky podmienky prípustnosti žaloby na obnovu konania.³

Určovanie dôvodov, na základe ktorých sa možno domáhať preskúmania a nápravy predchádzajúceho rozhodnutia, je bezprostredne prepojené s otázkou, v akom rozsahu sa preskúmava napádané rozhodnutie. Niekedy sú tieto dve skutočnosti tak prepojené, že sa prekrývajú, čo znamená, že uplatneným dôvodom opravného prostriedku je daný aj rozsah preskúmania rozhodnutia. Toto však neplatí bezvýnimčne a otázky zaoberajúce sa dôvodmi opravného prostriedku a preskúmania napádaného rozhodnutia sa môžu riešiť aj samostatne.⁴

Správny súdny poriadok umožňuje podať žalobu na obnovu konania iba na základe tých dôvodov na obnovu konania, ktoré sú taxatívne vymedzené v ustanovení § 472 Správneho súdneho poriadku.

Podľa ustanovenia § 472 písm. a) Správneho súdneho poriadku možno podať žalobu na obnovu konania proti právoplatnému rozhodnutiu správneho súdu, ak toto rozhodnutie bolo vydané na úkor účastníka konania a dôvodom bolo spáchanie trestného činu sudcom, iným účastníkom konania alebo inou osobou zapojenou do konania.⁵

² ŠEVCOVÁ, K. Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7. s. 33.

³ Ibidem. s. 34.

⁴ Ibidem.

⁵ Ustanovenie § 472 písm. a) zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

Podľa ustanovenia § 472 písm. b) Správneho súdneho poriadku žalobou na obnovu konania možno napadnúť právoplatné rozhodnutie správneho súdu v prípade, že Európsky súd pre ľudské práva rozhodol alebo vo svojom rozsudku dospel k záveru, že rozhodnutie správneho súdu alebo predchádzajúce konanie porušilo základné ľudské práva alebo slobody účastníka konania a vážne dôsledky tohto porušenia neboli odstránené prostredníctvom priznania primeraného zadosťučinenia.

Posledný dôvod žaloby na obnovu konania spočíva v konflikte rozhodnutia správneho súdu s rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie, Komisie alebo Rady Európskej únie, ktoré je pre účastníkov konania záväzné. Ustanovenie § 472 písm. c) vysvetľuje, že v takomto prípade nie je rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie viazané na konkrétne rozhodnutie správneho súdu.⁶

Ak konkrétne rozhodnutie správneho súdu nemusí byť priamo viazané na rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie, stačí, že Súdny dvor Európskej únie vykladá rovnaké ustanovenie únieového práva v inom správnom súdnom konaní. Z toho vyplýva, že konanie pred Súdnym dvorom Európskej únie a konanie na správnom súde sa nemusia týkať tej istej veci, ale stačí, ak sa týkajú toho istého ustanovenia v rámci únieového práva.⁷

2.2. Prípustnosť žaloby na obnovu konania proti rozhodnutiam správneho súdu

Žaloba na obnovu konania môže byť podaná len proti rozhodnutiu, proti ktorému nie je zo zákona vylúčená.⁸

Žaloba na obnovu konania sa týka výlučne súdnych rozhodnutí, pričom nezáleží na type súdneho rozhodnutia, ktoré vydal správny súd. Žiadosť o obnovu konania, ako mimoriadny nástroj na opravu, je určená na preskúmanie všetkých rozhodnutí súdov.⁹

Inštitút žaloby na obnovu konania, rovnako ako aj ostatné opravné prostriedky, je prípustný iba voči samotnému výroku rozhodnutia a nie voči jeho zdôvodneniu. Účelom opravných prostriedkov, vrátane žaloby na obnovu konania, nie je meniť odôvodnenie rozhodnutia, ktoré samo o sebe nemá právnu záväznosť. Cieľom každého opravného prostriedku je dosiahnuť zmenu výroku rozhodnutia alebo napadnúť jeho vecnú alebo procesnú nesprávnosť z dôvodu, ktoré vznikli počas súdneho konania alebo v súvislosti s obsahom rozhodnutia.¹⁰

2.3. Lehota na podanie žaloby na obnovu konania

Správny súdny poriadok v prípade inštitútu žaloby na obnovu konania pozná iba jeden typ lehoty, a to subjektívnu lehotu. V uvedenom prípade predstavuje subjektívna lehota takú lehotu, ktorej začiatok začína plynúť subjektívnym okamihom, keď sa subjekt oprávnený na podanie žaloby na obnovu konania, vzhľadom s prihliadnutím na všetky okolnosti a pomery, mohol dozvedieť o dôvode na obnovu konania. Subjektívna lehota začne plynúť taktiež

⁶ HANZELOVÁ, I. – RUMANA, I. – ŠINGLIAROVÁ, I. Správny súdny poriadok: komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 9788081684685. s. 564.

⁷ MAZÁK, J.: Nové občianskoprocenčné kódexy a právo Európskej únie: Nezabudli sme na základné princípy?. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 3. ISSN 1335- 1079 s. 33.

⁸ ŠEVCOVÁ, K. Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7. s. 72.

⁹ Ibidem.

¹⁰ ŠEVCOVÁ, K. Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-89603-49-7. s. 73.

subjektívnym momentom, od ktorého si oprávnený subjekt mal možnosť dôvod žaloby na obnovu konania uplatniť.¹¹

Je potrebné zdôrazniť, že zatiaľ čo objektívna lehota začína plynúť od nadobudnutia právoplatnosti napádaného rozhodnutia, teda od presne stanoveného okamihu, tak subjektívna lehota v českej právnej úprave začína plynúť od okamihu, kedy sa navrhovateľ fakticky dozvedel o dôvodoch prípustnosti žaloby na obnovu konania. Nebude teda postačovať, že navrhovateľ sa o dôvodoch na obnovu konania iba mohol dozvedieť. Ak nastanú pochybnosti o začiatku plynutia subjektívnej lehoty, tak táto môže byť predmetom dokazovania.¹² Je takisto potrebné dodať, že objektívna lehota však nijakým spôsobom nepredlžuje subjektívnu lehotu. To znamená, že oprávnený subjekt môže uplatniť právo najneskôr v posledný deň objektívnej premlčacej lehoty.¹³

K uvedenej problematike sa vyjadril aj Ústavný súd Slovenskej republiky, podľa ktorého nie je rozhodujúci okamih, keď sa subjekt oprávnený podať žalobu na obnovu konania objektívne dozvie, ale skôr moment, kedy tento oprávnený subjekt získal vedomosť o konkrétnom dôvode, ktorý mu dáva právo na podanie žaloby na obnovu konania.¹⁴

Avšak vzhľadom na povahu tohto oprávneného prostriedku berúc v úvahu, aké dôvody žaloby na obnovu konania vypočítava Správny súdny poriadok, je absencia objektívnej lehoty logickým krokom zákonodarcu, a to z dôvodu, že Správny súdny poriadok počíta aj s možnosťou rozporu rozhodnutia správneho súdu s rozhodnutiami inštitúcií Európskej únie (príkladom Európsky súd pre ľudské práva, Súdny dvor Európskej únie, Rada Európskej únie a podobne).

3. Miesto podania žaloby na obnovu konania

V odborných publikáciách sa však nikde neuvádza miesto podania žaloby na obnovu konania pri stanovení objektívnych podmienok prípustnosti. Hoci táto podmienka nie je zahrnutá v odbornej literatúre, v našom právnom ponímaní predstavuje miesto podania žaloby na obnovu konania objektívnu podmienku pre tento právny inštitút. Ako sa bude ďalej uvedené v tomto príspevku, význam miesta, kde bola podaná žaloba na obnovu konania, je rovnako významný ako ostatné objektívne podmienky.

Správny súdny poriadok vo svojom ustanovení § 475 ods. 3 ustanovuje, že žaloba na obnovu konania sa podáva na správnom súde, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal.¹⁵

Podľa ustanovenia § 475 ods. 3 Správneho súdneho poriadku možno konštatovať, že správny súd, ktorý pôvodne konal a vydal napadnuté rozhodnutie, bude vždy ten, ktorý prejednáva žalobu na obnovu konania.¹⁶ Ak žaloba na obnovu konania je zameraná proti rozhodnutiu správneho súdu, potom sa takáto žaloba prejednáva na správnom súde. Žaloba proti rozhodnutiu kasačného súdu sa podáva na Najvyššom správnom súde Slovenskej republiky.¹⁷

V prípade, že by oprávnený subjekt podal žalobu na obnovu konania na súd, ktorý nie je vecne alebo miestne príslušný, Správny súdny poriadok v ustanovení § 18 ods. 5 umožňuje

¹¹ BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4. s. 1757.

¹² Ibidem.

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Obo/13/2017 zo dňa 20.02.2019.

¹⁴ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 884/2014, zo dňa 11.12.2014.

¹⁵ Ustanovenie § 475 ods. 3 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

¹⁶ BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4. s. 1647.

¹⁷ HANZELOVÁ, I. – RUMANA, I. – ŠINGLIAROVÁ, I. Správny súdny poriadok: komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 9788081684685. s. 568.

postúpiť takúto vec na príslušný súd, pričom sa zachovávajú všetky právne účinky spojené s podaním žaloby na obnovu konania.¹⁸ Toto zachovanie právnych účinkov je právnou zárukou základného práva na súdnu a inú právnu ochranu, čo znamená, že osoba, ktorá požaduje ochranu, má právnu istotu, že akékoľvek spory o právomoc medzi štátnymi orgánmi nebudú mať vplyv na právne účinky začatia konania o poskytnutie ochrany, ktoré sú založené na dátume, kedy bol návrh doručený súdu.¹⁹

3.1. Komparácia miesta na podanie žaloby na obnovu konania s miestom na podanie kasačnej sťažnosti

Vzhľadom na to, že Správny súdny poriadok rozlišuje len jeden ďalší opravný prostriedok okrem žaloby na obnovu konania, konkrétne kasačnú sťažnosť, považujeme za nevyhnutné na podporu nášho názoru porovnať tento právny inštitút aj v prípade kasačnej sťažnosti a zdôrazniť, že miesto podania žaloby na obnovu konania by malo byť považované za jednu z objektívnych podmienok prípustnosti žaloby na obnovu konania.

Miesto na podanie kasačnej sťažnosti vymedzuje Správny súdny poriadok v ustanovení § 444 ods. 1 takto: „Kasačná sťažnosť sa podáva na správnom súde, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal.“²⁰

Právna úprava je nastavená takto z dôvodu, že správny súd po prijatí kasačnej sťažnosti podľa ustanovenia § 450 a § 451 Správneho súdneho poriadku vykonáva činnosti zamerané na to, aby bola kasačná sťažnosť spolu so súdnym spisom, vyjadreniami účastníkov konania, osobou zúčastnenou na konaní a administratívnymi dokumentmi, prípadne inými nevyhnutnými dokladmi, predložená na Najvyšší správny súd ako kasačný súd, aby mohol o tejto sťažnosti rozhodnúť.²¹

Rovnako významný je aj druhý odsek spomínaného ustanovenia, ktorý uvádza, že lehota na podanie kasačnej sťažnosti je považovaná za zachovanú len v prípade, keď bola kasačná sťažnosť podaná v zákonom stanovenej lehote na kasačnom súde. Následne kasačný súd postúpi doručení kasačnú sťažnosť správne mu súdu, voči ktorému je kasačná sťažnosť namierená, za účelom uskutočnenia štandardných procedúr spojených s podaním právneho opravného prostriedku na súde²² (napríklad upozornenie na potrebu odstránenia nedostatkov v podaní s upozornením na dôsledky ich neodstránenia, vyrubenie súdneho poplatku, vyzvanie účastníkov konania, aby sa vyjadrili ku kasačnej sťažnosti, zabezpečenie predloženia administratívnych záznamov alebo iných dokumentov potrebných pre rozhodnutie súdu).²³

Ak kasačná sťažnosť nie je podaná na správny súd, ktorý vydal rozhodnutie, alebo na Najvyšší správny súd Slovenskej republiky, môže to viesť k zamietnutiu sťažnosti ako podanej oneskorene. V situácii, keď súd, ktorý nemá vecnú alebo miestnu príslušnosť, odosiela kasačnú sťažnosť na správny súd, postačuje ak je kasačná sťažnosť odovzdaná posledný deň lehoty na prepravu tomu orgánu, ktorý má doručiť sťažnosť, alebo ak je sťažnosť priamo doručená do podateľne správneho súdu, ktorý vydal napádané rozhodnutie, resp. na kasačný súd.²⁴ Tento názor zdieľa aj Najvyšší správny súd Českej republiky, ktorý vo svojom uznesení deklaruje, že pre dodržanie lehoty postačuje, ak nepríslušný kasačný súd

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem s. 89.

²⁰ Ustanovenie § 444 ods. 1 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

²¹ BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4, s. 1647.

²² Ibidem.

²³ Ustanovenie § 450 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

²⁴ BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-678-4, s. 1647.

sťažnosť odovzdá na poštovú prepravu smerom k súdu, ktorý vydal rozhodnutie, keďže zákon nevyžaduje, aby bola sťažnosť doručená príslušnému súdu v stanovenej lehote.²⁵

Vychádzajúc z už uvedených skutočností, sme presvedčení, že medzi dôvody na obnovu konania, prípustnosť žaloby na obnovu konania voči rozsudku či uzneseniu správneho súdu a lehotu na jej podanie, ako objektívne podmienky žaloby na obnovu konania, patrí aj určenie miesta na podanie žaloby na obnovu konania. Toto tvrdenie platí i napriek tomu, že sme v slovenskej právnej literatúre nenarazili na žiadne odborné dielo, ktoré by miesto podania žaloby na obnovu konania zaradilo medzi objektívne podmienky prípustnosti takejto žaloby.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo preskúmať možnosť zaradenia určitého kritéria medzi objektívne podmienky pre prípustnosť podania žaloby na obnovu konania, konkrétne na miesto na podania takejto žaloby. V rámci našej analýzy sme preskúmali dostupné právne zdroje a literatúru s cieľom zistiť, či existuje akákoľvek zmienka alebo odporúčanie, ktoré by umožnilo klasifikovať miesto podania žaloby ako objektívnu podmienku prípustnosti žaloby na obnovu konania. Na základe našich zistení sme dospeli k záveru, že aj keď sa takáto podmienka v odborných prácach explicitne neuvádza, existujú dôvody na jej považovanie za objektívnu podmienku prípustnosti žaloby na obnovu konania.

Hoci dostupná odborná literatúra neuvádza miesto podania žaloby ako priamo stanovenú objektívnu podmienku, náš rozbor ukázal, že takéto určenie by sa mohlo považovať za dôležitý faktor pri hodnotení prípustnosti žaloby na obnovu konania. Tento záver podporuje myšlienku, že objektívne podmienky prípustnosti by mali byť interpretované tak, aby reflektovali reálnu potrebu zabezpečiť spravodlivý a efektívny súdny proces.

Zoznam použitých zdrojov

BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 1824 s. ISBN 978-80-7400-678-4
HANZELOVÁ, I. – RUMANA, I. – ŠINGLIAROVÁ, I. Správny súdny poriadok: komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 596 s. ISBN 978-80-8168-468-5
MAZÁK, J.: Nové občianskoprocésne kódexy a právo Európskej únie: Nezabudli sme na základné princípy?. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 3. 30 – 35 s. ISSN 1335- 1079.
ŠEVCOVÁ, K. Žaloba na obnovu konania v občianskom súdnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 196 s. ISBN 978-80-89603-49-7

zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov
Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Obo/13/2017 zo dňa 20.02.2019
Uznesenie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 1 Azs 51/2007 zo dňa 02.04.2009
Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 884/2014, zo dňa 11.12.2014

²⁵ Uznesenie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 1 Azs 51/2007 zo dňa 02.04.2009.

AUTOMATIZACE V ROZHODOVÁNÍ CIVILNÍHO SOUDU – MOŽNOST, NEBO NUTNOST?¹

JUDr. Miroslav Sedláček, Ph.D., LL.M.²

Univerzita Karlova,
Právnická fakulta
sedlacek@prf.cuni.cz

Abstrakt

Tento příspěvek soustředí pozornost na možnosti automatizovaného rozhodování v civilním soudním řízení. Předně je rozebrán elektronický platební rozkaz (§ 174a o. s. ř.³), který je podle současné právní úpravy jediným soudním rozhodnutím, jenž je vydáno čistě elektronickým způsobem. Další možnosti prozatím absentují, a to i přesto, že dostupné technologické a technické možnosti na počátku 21. století umožňují vyšší míru jejich zapojení, a tím zlepšení civilního procesu. Nelze se tak spokojit se stavem, kdy na nové možnosti je reagováno pouze v „nezbytně nutné míře“, ale je nutné využít celý potenciál těchto nových technologií. Hledání odpovědi na otázku, zda automatizované rozhodování představuje možnost civilního soudu, jakým může dospět k procesnímu, či meritornímu rozhodnutí, nebo to již vzhledem k technologickému pokroku je třeba považovat za nezbytnost, je cílem příspěvku.

Abstract

This paper focuses on the opportunities for automated decision-making in civil court proceedings. At first, it analyses the electronic order for payment (§ 174a of the Civil Procedure Code), which is the only court decision issued by purely digital means under the current legislation. Other possibilities are so far absent, even though the modern technological and technical possibilities available at the beginning of the 21st century allow for a higher degree of their involvement and thus for the improvement of the civil procedure. The situation cannot be satisfied with a situation where new possibilities are responded to only to the 'extent necessary', but the full potential of these modern technologies must be exploited. Whether automated decision-making is an option for the court to reach a decision (whether procedural or on the merits), or whether it is already, at least in some respects, to be considered a necessity, is the aim of the paper.

Klíčové slová: Civilní soudní řízení, rozhodnutí soudu, automatizace, digitalizace, umělá inteligence.

Key words: Civil proceedings, judicial decision-making, automation, digitization, artificial intelligence (AI).

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci plnění projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky (GAČR) pod názvem „Digitální řešení civilních sporů a garance práva na spravedlivý proces“, č. projektu 23-06243S.

² Autor je odborným asistentem na katedře občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Úvod

Jednou z nejdiskutovanějších oblastí v procesní nauce i soudní praxi je problematika automatizace rozhodování. Jde o důsledek snahy o zrychlení a zefektivnění civilního řízení a jeho určitou elektronizaci, která se projevuje v celém evropském prostoru.⁴ Předpokladem je řádné nastavení digitalizace justice, což neznamená pouze to, že řízení je možné zahájit návrhem podaným na elektronickém formuláři, tj. digitální žalobou, včetně doručení žaloby žalovanému ve formě digitální zprávy, případně po automatizované konverzi z listinné podoby, ale rovněž to, že i na to navazující procesní úkony budou realizovány elektronickou cestou.⁵ Dosažení tohoto stavu může vést ke zlepšení civilního řízení, jistému odlehčení soudů od zcela rutinní činnosti a též k efektivnější spolupráci mezi procesními subjekty, zejména mezi soudem a účastníky řízení.

Vliv moderních technologií a technik na civilní řízení lze spatřovat ve vícero rovinách.⁶ Při bližším zkoumání můžeme nalézt konkrétní ovlivnění nástupem nových technologií a poznatků včetně zapojení umělé inteligence (AI).⁷ Jde především o oblasti elektronického doručování, také dokazování (dokazování elektronických dokumentů, přípustnost důkazů video nahrávek nebo audio nahrávek pořízených bez souhlasu nahrávaných osob a další),⁸ které je tím významně ovlivněno, dále o zachycení průběhu jednání elektronickými prostředky, též o vedení elektronického spisu, stejně jako o automatizované rozhodování civilních soudů. Právě v nich zaznamenáváme poměrně zásadní rozvoj, který sebou přináší nové možnosti i nové problémy, jak právní, tak ty mimoprávní.

Cílem příspěvku je analyzovat současný stav automatizovaného rozhodování v civilním řízení, a odpovědět na otázku, zda je platná právní úprava v dané oblasti přiměřená vzhledem k možnostem a potenciálu vědy a techniky na poli digitalizace. Při zpracování příspěvku bude vycházeno ze základních pracovních postupů a metod, a to konkrétně metod analýzy, syntézy, abstrakce i klasifikace, dedukce a generalizace.

1. První „vlastovka“ v automatizaci – elektronický platební rozkaz

Elektronický platební rozkaz (dále jen „EPR“) je specifickou formou (meritorního) rozhodnutí, který lze vydat jen při splnění zákonem vymezených předpokladů.⁹ Je upraven v §

⁴ Srov. KATSH, E., RABINOVICH-EINY, O. Digital justice: Technology and the Internet of Disputes. [Digitální justice: Technologie a online spory]. New York: Oxford University Press, 2017, s. 1; dále např. FANGFEI WANG, F. Online Dispute Resolution: technology, management and legal practice from an international perspective. [Online řešení sporů: technologie, řízení a právní praxe z mezinárodní perspektivy]. England: Chandos Publishing (Oxford) Limited, 2009, s. 73 a násl.

⁵ SEDLÁČEK, M. Elektronizace justice a nové technologie v civilním procesu. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. Civilní právo a nové technologie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 195.

⁶ HRDLÍČKA, M. In: LAVICKÝ, P. a kol. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 92.

⁷ Tamtéž.

⁸ Aktuální je otázka, zda lze provést důkaz prostředkem, který se dotýká osobnosti člověka, a zda takový prostředek (nejčastěji záznam telefonátu, tajně pořízený záznam rozhovoru, fotografie, výpis SMS zpráv) není chráněn režimem dle § 86 až 90 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Ne všechny záznamy, podobizny, písemnosti či snímky mají osobní povahu jen proto, že je na nich zaznamenán hlas či písemný projev. Podle Jaromíra Jirsy „Zvukový záznam rozhovoru na pracovní poradě, byť by byl tajně pořízen, může sloužit jako důkazní prostředek např. v pracovněprávním sporu, záznam soukromého rozhovoru „mezi čtyřma očima“ obsahující intimní detaily již nikoliv.“ Bliže k tomu JIRSA, J. In: JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1–2501 občanského soudního řádu. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 834.

⁹ V zavedení elektronického platebního rozkazu v roce 2008 zákonodárce spatřil první krok k elektronizaci justice. Od 1. 1. 2012 následně došlo k zahájení provozu aplikace centrálního elektronického platebního rozkazu

174a o. s. ř., přičemž se na něj aplikují stejná pravidla jako v případě klasického platebního rozkazu (srov. § 172 až 174 o. s. ř.). Jde o historicky první (a zároveň zatím jediný) způsob automatizovaného rozhodnutí, přičemž v agendě tohoto druhu platebního rozkazu (tzv. agenda CEPR – centrální elektronický platební rozkaz) je spis veden v elektronické podobě¹⁰ (§ 40b odst. 1 o. s. ř.).

Elektronicky podepsaný návrh na vydání EPR (jenž je návrhem na zahájení řízení) musí žalobce či jeho zástupce podat na aktuálním online formuláři prostřednictvím centrální aplikace ePodatelny¹¹ (<https://epodatelna.justice.cz>; srov. tam dostupný podrobný návod na vyplňování formuláře pro vydání EPR).¹² Bez tohoto čistě elektronizovaného postupu [a podle § 174a odst. 5 písm. b) i bez zaplacení soudního poplatku podle položky 2 Sazebníku zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, byť osvobození od tohoto soudního poplatku je přípustné, srov. IV. ÚS 659/12, či II. ÚS 3112/17] nelze návrhu na vydání EPR vyhovět. Formulář také neumožňuje odeslání bez vyplnění všech povinných polí, čemuž je nutno věnovat náležitou pozornost, neboť z formuláře se přímo generuje CEPR, a proto se případné chyby objeví i v něm.¹³ Podle Tomáše Lichovníka zákon nevylučuje, aby byl návrh podán sice na podepsaném formuláři, ale nikoliv přes webové rozhraní – například do datové schránky soudu nebo elektronickou poštou (srov. § 45 o. s. ř.).¹⁴ Z praktických důvodů však doporučuje využívat centrální ePodatelnu.¹⁵ Lze se však setkat i s názorem, že pokud se návrh na vydání EPR podá byť elektronicky, avšak nikoliv prostřednictvím ePodatelny, nemůže jej soud pokládat za návrh na vydání EPR ve smyslu § 174a o. s. ř., nýbrž za návrh na vydání klasického platebního rozkazu (§ 172 a násl. o. s. ř.).¹⁶

Ustanovení § 174a odst. 1 o. s. ř. zakotvuje možnost soudu, nikoli povinnost, vydat na návrh žalobce EPR. Tato možnost je přitom limitována rozsahem uplatněného nároku ve výši 1 000 000 Kč. Zákon neřeší, zda je třeba do uvedeného limitu započítat příslušenství (srov. § 202 odst. 2 a § 238 odst. 2 o. s. ř., která do jimi stanovených limitů příslušenství nezapočítávají). Aniž by existoval rozumný věcný důvod, proč by v případě limitu stanoveného shora uvedeným ustanovením nemělo být postupováno stejně jako v jiných zákonem upravených případech, není problematika započítání či nezapočítání příslušenství do horní hranice pro vydání EPR nikterak vypořádána. S ohledem na převažující odborné názory lze dospět k tomu, že výše příslušenství spolu se základem uplatněného nároku nemá na vymezení přípustnosti vydání EPR vliv, a to i kdyby samo o sobě nebo s nárokem samotným (jistinou) přesahovalo 1 000 000 Kč.¹⁷ Pokud by však žalobce požadoval zaplacení částky převyšující uvedený limit, nešlo by EPR vydat. Nelze postupovat ani tak, že by soud v případě uplatnění nároku převyšujícího limit vydal EPR na částku 1 000 000 Kč a ohledně

(tzv. „CEPR“), s tím, že předchozí způsoby zpracování návrhů na jeho vydání byly ukončeny. Veškerá agenda je již vedena pouze v elektronické podobě, s výjimkou tzv. sběrného spisu, do něhož jsou zakládána podání došla v listinné podobě poté, co byla zkonvertována a zařazena do elektronického spisu (srov. § 40b o. s. ř.).

¹⁰ KOTÁPIŠOVÁ, P. Digitální soudní spis. Jurisprudence. 2024, č. 1, s. 20–24.

¹¹ K podání návrhu na vydání elektronického platebního rozkazu slouží výhradně speciální elektronický formulář dostupný na webových stránkách ministerstva spravedlnosti. Blíže k tomu srov. ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. Civilní právo procesní. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 210.

¹² REMEŠ, J. Praktický úvod do civilního řízení sporného. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 205.

¹³ LICHOVNÍK, T. In: JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1–2501 občanského soudního řádu. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 1107.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ SVOBODA, K. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 397.

¹⁷ ŠEBEK, R. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1166.

„zbytku“ uplatněného nároku by soud nařídil jednání; takové rozštěpení není možné.¹⁸ Částka 1 000 000 Kč tak z tohoto pohledu vyjadřuje pouze hodnotu horní hranice pro vydání EPR. Ten lze vydat i v jiné měně než v českých korunách, zmíněný limit by se v takovém případě přepočítal.

Jednotný názor panuje i v otázce obsahových požadavků návrhu na vydání EPR. Návrh musí obsahovat obecné náležitosti podání, vyjmenované v § 42 odst. 4 o. s. ř., náležitosti návrhu na zahájení řízení dle § 79 odst. 1 o. s. ř., jakož i datum narození fyzické osoby, identifikační číslo právnické osoby nebo identifikační číslo fyzické osoby podnikatele (§ 174a odst. 2 o. s. ř.). Kromě toho jsou to i náležitosti plynoucí z § 172 odst. 1 o. s. ř., jehož obdobného použití se dovolává § 174a o. s. ř. Návrh tak musí mj. obsahovat vylíčení rozhodujících skutečností; těmi jsou skutečnosti odpovídající skutkovým znakům právní normy, z níž žalobce dovozuje požadované peněžité plnění (nepřevyšující částku 1 000 000 Kč).¹⁹ Svá skutková tvrzení nemůže žalobce uvádět obecně, nekonkretizovaně či paušálně, neboť taková podoba tvrzení neumožňuje ověřit jejich pravdivost v rámci procesního dokazování, a dále porušuje rovnost stran tím, že vylučuje či ztěžuje substancované vyjádření protistrany. Je proto nezbytné trvat na tom, aby rozhodující skutečnosti byly vylíčeny vždy dostatečně konkrétně a určitě (I. ÚS 988/12). Nestane-li se tak, a návrh na vydání EPR neobsahuje všechny zákonem stanovené náležitosti, je-li nesrozumitelný nebo neurčitý, předseda senátu jej usnesením odmítne, jestliže pro tyto nedostatky nelze pokračovat v řízení; ustanovení § 43 o. s. ř. se nepoužije (§ 174a odst. 4 o. s. ř.).²⁰ Předseda senátu v takovém případě tedy nevyzývá žalobce k opravě či doplnění podání, neboť by to odporovalo smyslu tohoto rychlého řízení. Odvolání proti usnesení o odmítnutí návrhu je přípustné (dle § 202 o. s. ř. a contrario). Žalobce může podat nový návrh se všemi náležitostmi. Z citovaného ustanovení vyplývá, že návrh lze odmítnout jen tehdy, jestliže pro jeho nedostatky nelze pokračovat v řízení. Jiné nedostatky však nebrání soudu v tom, aby pokračoval v řízení bez vydání EPR. Zásadní je tak posouzení, zda pro nedostatky nelze pokračovat v řízení. V pochybnostech by měla převážet zásada zákazu denegatio justitiae, tj. zejména in favorem projednatelnosti návrhu.²¹

Odpor proti EPR lze podat také na elektronickém formuláři podepsaném žalovaným (§ 174a odst. 6 o. s. ř.). Odpor však může být podán i mimo systém CEPR. Využitím této možnosti se platební rozkaz bez dalšího ruší, v důsledku čehož může žalovaný v následném řízení účinně hájit svá práva. Účinky odporu přitom nastávají bez ohledu na to, zda je odůvodněn; ke zrušení platebního rozkazu postačuje i pouhé konstatování, že je odpor podáván. Rozhodování formou platebního rozkazu je výjimkou z ústavního pravidla garantujícího účastníkům řízení rovný přístup k soudu. Jakékoliv další umělé, formalistické či svévolné navyšování formálních či obsahových požadavků kladených na odpor proti platebnímu rozkazu je proto třeba považovat za ústavně nesouladné, neboť by představovalo vytváření zbytečných a nelegitímních překážek pro uplatňování ústavně garantovaných procesních práv (I. ÚS 2733/13). I v případě EPR může soud využít kvalifikované výzvy podle § 114b o. s. ř.²² Tedy nejen rozhodl-li soud obecným platebním rozkazem, ale i EPR,

¹⁸ CHALUPA, R. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 850.

¹⁹ ŠEBEK, R. In: DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. Op. cit., s. 1166.

²⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002.

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2015, sp. zn. 23 Cdo 2929/2014.

²² Srov. SEDLÁČEK, M. Uznání nároku žalovaným v českém a slovenském právním řádu. Justičná Revue. 2022, č. 3, s. 385–391.

příčemž běh lhůty k podání vyjádření je v obou případech stejný. Stejně tak lze užít výzvy k vyjádření souhlasu účastníků rozhodnout věc bez nařízení jednání podle § 115a o. s. ř.²³

Motivací žalobce pro využití EPR je mimo jiné i snížená sazba soudního poplatku za podání návrhu na jeho vydání (srov. položku 2 Sazebníku).²⁴ Zatímco u běžného platebního rozkazu činí minimální sazba soudního poplatku 1 000 Kč, minimální poplatek za návrh na vydání EPR činí 400 Kč. V zásadě platí, že poplatek u návrhu na vydání EPR činí 4 % z požadovaného nároku oproti 5 %, je-li týž návrh uplatněn žalobou nebo návrhem na vydání platebního rozkazu. Toto zvýhodnění má odrážet nižší náročnost zpracování CEPR u soudu.²⁵ Pokud by soud EPR nevydal, může dojít k doměření soudního poplatku právě do výše stanovené pro běžný návrh na zahájení řízení.²⁶ Doplatek doměřeného soudního poplatku je splatný až v souvislosti s rozhodnutím soudu o věci samé. Převod agendy CEPR do agendy civilní agendy C však musí být výjimečný, i když z ryze jazykového výkladu § 174a odst. 1 o. s. ř. jednoznačně plyne, že „soud může vydat na návrh žalobce elektronický platební rozkaz“.²⁷

2. Další možnosti – mohou „stroje“ nahradit soudce?

Pokud se pro futuro zaměříme na další možnosti v automatizaci rozhodování, můžeme vyjít ze zdánlivě jednoduché výzvy – „mohou stroje nahradit 'lidského' soudce?“, která však v sobě skrývá několik otázek.²⁸ Za prvé, zda je technicky možné, aby stroje nahradily soudce.²⁹ Za druhé, pokud by to bylo technicky možné, bylo by morálně přijatelné, aby právě stroje převzaly některé ze soudcovských funkcí, zejména tu rozhodovací?³⁰ Za třetí, zda by tyto systémy byly komerčně životaschopné, tj. zda by jejich ekonomický přínos převážil nad náklady?³¹ Za čtvrté, zda by to bylo vůbec kulturně udržitelné – zda by takové systémy mohly být bez odmítnutí asimilovány do soudních institucí, v nichž dominují odvěké postupy s lidskými soudci v čele?³² A konečně je tu filozofická otázka, zda je vývoj takového systému právně koherentní?³³

V současném civilním řízení se nesetkáváme s plně automatizovaným rozhodováním. Kromě možnosti vydat elektronický platební rozkaz (srov. výše) je tedy stále třeba přijmout rozhodnutí, které vyžaduje činnost fyzické osoby – soudce, a neexistuje systém, který by zcela nahradil jeho rozhodovací proces. Jedinou snahou, kterou lze v posledních letech pozorovat, je vytvoření informačního systému CTD, tj. centrální tvorby dokumentů. Ačkoli by se mohlo zdát, že to naznačuje krok k automatizovanému rozhodování, jde pouze o nástroj pro tvorbu a správu šablon s cílem sjednotit tvorbu dokumentů. Vedle toho je dostupná softwarová aplikace APSTR neboli „asistent pro sestavování textu rozhodnutí“, která dokáže

²³ HAMULÁKOVÁ, K. In: ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 249–250.

²⁴ SEDLÁČEK, M. Elektronizace justice a nové technologie v civilním procesu. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. Op. cit., s. 198.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 7. 2. 2014, sp. zn. 93 Co 56/2013.

²⁷ Opačně LICHOVNÍK, T. In: JIRSA, J. a kol. Op. cit., s. 1108.

²⁸ SUSSKIND, R. Online Court and the Future of Justice. [Online soud a budoucnost justice]. New York: Oxford University Press, 2019, s. 278.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, s. 279.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

automaticky sestavit text rozhodnutí tak, že je k nerozeznání od textu psaného člověkem.³⁴ Nejenže je tento nástroj schopen zpracovat výsledný dokument tak, aby odpovídal počtu a pohlaví účastníků řízení, ale umí též zpracovávat údaje z veřejných rejstříků, např. z ISAS (který představuje informační systém pro administrativu okresních soudů), z obchodního nebo živnostenského rejstříku, či vygenerovat specifikaci plnění včetně příslušenství. Ani v jednom případě nicméně o automatizované rozhodování nejde. Splňují sice podpůrný účel, když slouží k podpoře pro formátování dokumentů soudu, ale vlastní rozhodnutí soudu nevytváří.

Automatizované rozhodování se nestalo předmětem zájmů ani tvůrců věcného záměru civilního řádu soudního.³⁵ A to zřejmě z toho důvodu, že veškeré technické otázky přenechává převážně na podzákonné předpisy, stejně jako např. u formy komunikace soudu a účastníků řízení nebo u provádění záznamu jednání. Jde o patrnou snahu o stabilitu připravené procesní normy, která by neměla být novelizována kdykoliv, když se vyskytnou nové technické možnosti. Pro ilustraci uveďme soudní rozpis práce, v němž byla zvolena forma prováděcího předpisu pro flexibilnější reakci na případný vývoj technologií, algoritmů a možné změně vnitřní organizace soudu. Dle čl. 38 odst. 1 Listiny ovšem příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.

Pro určité typy řízení, např. v bagatelních věcech, nebo tam, kde předmět řízení není komplikovaný a nevyžaduje vyšší míru úsudku soudce v právní otázce, si lze rozšíření automatizovaného rozhodování představit. Toho by se mohlo užít také u zvláštních druhů rozsudků, ať už u rozsudku pro uznání (§ 153a o. s. ř.) nebo u rozsudku pro zmeškání (§ 153b o. s. ř.). Zásadní otázkou, která v oblasti automatizovaného rozhodování zůstává, je, zda může určitý technický systém, či technologie převzít práci soudců. Podle mého názoru je ústřední prací soudců „kreativita, manuální zručnost, individualita, inovace, inspirace, intuice, zdravý rozum“.³⁶ Budeme-li se držet tohoto myšlenkového pochodu, pak musíme pravděpodobně dojít k následujícímu omylu: 1) soudci při své práci přemýšlejí, 2) stroje přemýšlet nemohou, a proto 3) stroje nemohou vykonávat práci soudců.³⁷ V kontextu umělé inteligence (AI) nás to svádí k úvaze, zda k tomu vyvinutá technologie může vydávat rozhodnutí na úrovni „lidských“ soudců nebo třeba i vyšší, a to nikoliv pouze replikováním způsobu, jakým soudci přemýšlejí a uvažují, ale využitím svých vlastních charakteristických schopností (technický výkon, obrovské množství dat, pozoruhodné algoritmy).³⁸ Vzhledem k výše uvedenému zde vyvstávají tři hlavní technické otázky. První z nich zní: Může stroj myslet, pracovat, cítit, tvořit, uvažovat a cítit jako „lidský“ soudce?³⁹ Odpověď zní „ne“. Pouze člověk může fungovat jako soudce. Druhou otázkou je, zda výsledek procesní činnosti soudu – velmi zjednodušeně řečeno, rozhodnutí s odůvodněním – mohou přinést stroje?⁴⁰ V moderní éře stále sofistikovanějších technologií není nemyslitelné očekávat, že v určité fázi, ať už za 20 nebo 100 let, budou systémy překonávat soudce v jejich vlastní kvalitě a budou vydávat skvěle odůvodněné rozsudky, které budou vypadat a působit jako ta nejlepší soudní rozhodnutí.⁴¹ Jejich zdrojem však patrně bude spíše umělá inteligence (AI) než soudce, to si je třeba už nyní přiznat. Třetí otázkou pak je, zda je možné vyvinout systémy, které budou

³⁴ Srov. Okresním soudům šetří práci aplikace, kterou vymyslel asistent [online]. Česká justice. [cit. 31. 5. 2024]. <https://www.ceska-justice.cz/2015/08/okresnim-soudum-setri-praci-aplikace-kterou-vymyslel-asistent/>

³⁵ Aktuální (finální znění) 2. verze věcného záměru civilního řádu soudního z roku 2020 je dostupná v elektronické podobě na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR. [cit. 31. 3. 2024]. www.justice.cz.

³⁶ SUSSKIND, R. Op. cit., s. 279.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž, s. 280.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, s. 281.

dosahovat sociálních a ekonomických výsledků, jež očekáváme od soudů a soudců, ale budou tak činit nelidským způsobem?⁴² Odpověď by byla spíše kladná.

Rozhodnutí soudů samozřejmě v minulosti přijímali pouze soudci. Je to však závazné pro všechny časy? Pravděpodobně ne. Účastníci řízení ani nemusí mít zájem o vlastní soudní rozhodnutí; z určitého pohledu přece chtějí závazné rozhodnutí instituce, kterou označujeme jako „soud“. V zásadě si můžeme představit stroj generující rozhodnutí, která jsou ze zákona považována za soudní (vydaná státním orgánem). V procesním předpise by například mohlo být zakotveno, že pokud systém předpoví rozhodnutí soudu ve prospěch žalobce s koeficientem pravděpodobnosti vyšším než, řekněme, 95 %, pak se toto rozhodnutí stane oficiálním (úředním) rozhodnutím soudu.⁴³ Může se zdát, že je to nežádoucí nebo nepravděpodobné, ale určitě je to možné. Jako vždy je tedy třeba mít otevřenou mysl a pamatovat také na to, že hlavní slovo nemusí mít nutně ti, kteří zastávají status quo.⁴⁴

Závěr

Civilní proces se v čase vyvíjí. Úkolem moderního civilního procesu by mělo být nejen umět reagovat na nově vznikající situace (např. na nové technologie a techniky), ale domnívám se, že jedním z cílů by mělo být maximální využití těchto nových poznatků a vývoje pro celkové zefektivnění civilního procesu. Legislativce a následně i procesní subjekty by tedy měly postupovat tak, aby civilní soudní řízení bylo rychlejší, méně nákladné a aby vedlo k vydání věcně správného a spravedlivého rozhodnutí v přiměřené době.⁴⁵ A právě k dosažení těchto cílů mohou nové možnosti vědy a techniky přispět. Docházím k závěru, že v příštích letech bude pravděpodobně docházet k rozšíření automatizace v rozhodování civilního soudu. To je navrhováno a vyvíjeno právě proto, aby zlepšilo civilní proces, šetřilo náklady a také usilovalo soudy, účastníků řízení a dalších subjektů řízení. Spokojit se jen s možností rozhodnout ve zkráceném řízení elektronickým platebním rozkazem (§ 174a o. s. ř.) by přece jen bylo usnutím na vavřínech. Umožňují-li moderní technologie včetně umělé inteligence (AI) zefektivnění procesní činnosti, je třeba nabízených možností využít. Samozřejmě s ohledem na garanci práva na spravedlivý proces a jeho základní principy (srov. čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

Odpověď na otázku, která byla vytyčena v úvodu, je po provedené analýze prostá – současná právní úprava v oblasti automatizovaného rozhodování civilního soudu není odpovídající možností a potenciálů vědy a moderních technologií včetně AI.

Zoznam použitých zdrojov

DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. Občanský soudní řád. I. § 1 až 200za. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1600. ISBN 978-80-7400-107-9.

FANGFEI WANG, F. Online Dispute Resolution: technology, management and legal practice from an international perspective. [Online řešení sporů: technologie, řízení a právní praxe z mezinárodní perspektivy]. England: Chandos Publishing (Oxford) Limited, 2009, p. 152. ISBN 978-1-84334-519-0.

JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1–2501 občanského soudního řádu. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. ISBN 978-80-7676-644-0.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 287

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ HRDLÍČKA, M. In: LAVICKÝ, P. a kol. Op. cit., s. 90.

KATSH, E., RABINOVICH-EINY, O. Digital justice: Technology and the Internet of Disputes. [Digitální justice: Technologie a online spory]. New York: Oxford University Press, 2017, p. 242. ISBN 978-01-9046-458-5.

KOTÁPIŠOVÁ, P. Digitální soudní spis. Jurisprudence. 2024, č. 1, s. 20–24. ISSN 1802-3843.

LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 1116. ISBN 978-80-7478-987-8.

LAVICKÝ, P. a kol. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 499. ISBN 978-80-210-7601-3.

REMEŠ, J. Praktický úvod do civilního řízení sporného. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 463. ISBN 978-80-7400-871-9.

SEDLÁČEK, M. Uznání nároku žalovaným v českém a slovenském právním řádu. Justičná Revue. 2022, č. 3, s. 385–391. ISSN 1335-6461.

SEDLÁČEK, M. Elektronizace justice a nové technologie v civilním procesu. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. Civilní právo a nové technologie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 195–205. ISBN 978-80-7676-503-0.

SUSSKIND, R. Online Court and the Future of Justice. [Online soud a budoucnost justice]. New York: Oxford University Press, 2019, p. 347. ISBN 978-0-19-883836-4.

SVOBODA, K. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 712. ISBN 978-80-7400-733-0.

ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 504. ISBN 978-80-7400-7878-3.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1540. ISBN 978-80-7400-629-6.

ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. Civilní právo procení. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 622. ISBN 978-80-7380-714-6.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 3112/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 2733/13.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2014, sp. zn. IV. ÚS 659/12.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. I. ÚS 988/12.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2015, sp. zn. 23 Cdo 2929/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 7. 2. 2014, sp. zn. 93 Co 56/2013.

NEODKLADNÉ OPATRENIA AKO PROSTRIEDOK OCHRANY PRED UMELOU INTELIGENCIOU

JUDr. Martin Serfőző, PhD.

martin@serfozo.sk

Abstrakt

Umelá inteligencia je novým spoločenským fenoménom. V praxi existujú rôzne pohľady na podstatu umelej inteligencie. Umelá inteligencia je však len nehmotným statkom, ktorý je v moci fyzickej alebo právnickej osoby. Jadrom systému umelej inteligencie je model umelej inteligencie, ktorý je v realite nasadzovaný spôsobom typickým pre počítačový program. Taktiež hlavná schopnosť umelej inteligencie, strojové učenie, je vlastnosťou typickou pre počítačové programy. Preto umelú inteligenciu považujeme len za počítačový program. Aj keď umelá inteligencia prináša veľké množstvo výhod, sú s ňou spojené aj riziká. Aktuálne sú právnym základom ochrany pred umelou inteligenciou v súkromno-právnych vzťahoch predpisy na ochranu osobných údajov. V neodkladných prípadoch možno podľa právneho poriadku Slovenskej republiky na zabezpečenie ochrany využiť neodkladné opatrenie súdu, avšak tento prostriedok nie je vhodný, pokiaľ ide o ochranu pred umelou inteligenciou.

Abstract

Artificial intelligence is a new social phenomenon. There are different views on the nature of artificial intelligence. However, artificial intelligence is only an intangible asset deployed by a natural or legal person. The core of an AI system is an artificial intelligence model that is deployed in a way typical for a computer program. Also, the main ability of artificial intelligence, machine learning, is a feature typical of computer programs. Therefore, we consider artificial intelligence only as a computer program. While AI brings a large number of benefits, there are also risks. Currently, the legal basis for protection against artificial intelligence in private-law relationships are the rules on personal data protection. In urgent cases, according to the law of the Slovak Republic, an urgent court measure may be in general used to ensure protection, but urgent court measure is not suitable for protection against artificial intelligence.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, neodkladné opatrenie, ochrana osobných údajov

Keywords: artificial intelligence, urgent court measure, personal data protection

Úvod

Umelá inteligencia sa vďaka mimoriadnemu záujmu takmer každého odvetvia spoločenského života stáva v poslednej dobe doslova fenoménom. A to napriek tomu, že je už dlhodobo etablovanou súčasťou života drvivej väčšiny ľudí (hoci často len skrytou). Dokonca sa stalo nemožným vyhnúť sa jej vplyvu, a to aj pre odporcov moderných technológií a prívržencov konšpiračných teórií. Bežné veci, akými sú posudzovanie žiadosti o úver v banke, navyšovanie a znižovanie úverového rámca na kreditnej karte, platba nákupu v samoobslužnej pokladnici v hypermarkete, evidencia dochádzky v práci, umožnenie výjazdu

z plateného parkoviska, cielenie reklamy a množstvo ďalších banalít môže na pozadí autonómne riadiť umelá inteligencia (viac či menej vyspelá) bez toho, aby si to človek vôbec uvedomoval. Je to prirodzený dôsledok technologického pokroku a akékoľvek snahy o elimináciu alebo potláčanie umelej inteligencie sú vopred odsúdené na neúspech nie len pre ich spiatočnícky charakter, ale najmä pre absenciu relevantných vecných a logických argumentov.

Samozrejme, umelá inteligencia je tiež spôsobilým prostriedkom na realizáciu negatívnych zásahov do právnej pozície jednotlivca. Treba však povedať, že toto konštatovanie platí pre umelú inteligenciu rovnako tak, ako pre akúkoľvek inú vec resp. statok, pokiaľ dôjde k ich zneužitiu. Tiež nemožno zatvárať oči pred možnými chybami umelej inteligencie, ktoré môžu mať na jednotlivca zásadný vplyv. Strach z nepoznaného však nie je vhodným základom pre úvahy o ďalšom smerovaní umelej inteligencie. Je úlohou právneho systému vytvoriť mechanizmus, ktorý na jednej strane umožní všestranné využívanie pozitív umelej inteligencie a na druhej strane poskytne ochranu jednotlivcom a spoločnosti pred zneužitím alebo pred nedokonalosťami umelej inteligencie.

Neuveriteľná rýchlosť, akou umelá inteligencia dokáže doručovať svoje výstupy v spojení s ich presvedčivosťou zväzda k postupnému „zleniveniu“ užívateľov umelej inteligencie, ktorí ju prestávajú vnímať len ako nástroj alebo prostriedok podpory vlastného myslenia a rozhodovania. Začínajú sa na jej výstupy nekriticky spoliehať. Miera spoliehania sa na umelú inteligenciu je pritom priamo úmerná riziku neželaných zásahov do subjektívnej právnej pozície osoby, voči ktorej sú výstupy umelej inteligencie použité. Osobitne pokiaľ ide súkromno-právne vzťahy.

V tomto kontexte sa do popredia dostáva otázka efektivity prostriedkov súdnej ochrany subjektívnych práv v rovine súkromno-právnych vzťahov. Robot¹ je mimoriadne učenlivý, kreatívny a hlavne rýchly. Ak má mať súdna ochrana pred robotom reálny význam, je potrebné zvoliť také prostriedky, ktoré budú reflektovať tieto vlastnosti robota. Na prvý pohľad sa vhodným nástrojom javí byť neodkladné opatrenie. Je totiž budované na prioritizácii času a účelu ochrany subjektívnych práv pred dôsledným rešpektovaním všetkých procesných práv a povinností účastníkov konania resp. pred rozvinutím štruktúry civilného procesu v celej šírke.

Cieľom tohto príspevku je preto zhodnotiť prínos neodkladného opatrenia z pohľadu ochrany subjektívnych práv dotknutých účinkami umelej inteligencie.

Pri stanovení hypotézy tohto príspevku sme položili robotovi² otázku, či je efektívne používať neodkladné opatrenia ako prostriedok na ochranu pred umelou inteligenciou. Okamžitá odpoveď bola nasledovná:

„Použitie neodkladných opatrení ako prostriedku na ochranu pred potenciálnymi škodami spôsobenými umelou inteligenciou (AI) je zaujímavý a relatívne nový právny problém. Efektívnosť takýchto opatrení bude závisieť od konkrétneho kontextu a situácie, ako aj od právneho rámca, v ktorom sa uplatňujú. Tu sú niektoré kľúčové aspekty, ktoré treba zvážiť:

Špecifikácia škody alebo rizika: Aby bolo možné úspešne aplikovať neodkladné opatrenie v kontexte AI, je potrebné jasne identifikovať a špecifikovať potenciálnu škodu alebo riziko, ktoré AI predstavuje. To môže byť komplikované, vzhľadom na komplexnú a často nepredvídateľnú povahu AI systémov.

Právna subjektivita AI: Otázka, či a ako môžu byť AI systémy alebo ich operátori zodpovední za škody, je stále predmetom právnej diskusie. V mnohých jurisdikciách ešte nie

¹ Pojmy „robot“ a „umelá inteligencia“ na účely tohto príspevku používame ako synonymá

² Pri spracúvaní tohto príspevku sme použili model umelej inteligencie ChatGPT 4

sú jasne definované právne normy týkajúce sa zodpovednosti za AI, čo môže komplikovať vydávanie neodkladných opatrení.

Technická realizovateľnosť: Efektívnosť neodkladných opatrení voči AI tiež závisí od technickej realizovateľnosti ich vykonania. Napríklad, ak sa požaduje zastavenie alebo obmedzenie určitej AI aktivity, je potrebné zvážiť, či je to technicky a prakticky vykonateľné.

Medzinárodný kontext: Vzhľadom na to, že AI systémy môžu fungovať cez hranice štátov a jurisdikcií, medzinárodné aspekty a spolupráca môžu byť kľúčové pre účinné uplatňovanie neodkladných opatrení.

V kontexte ochrany pred AI môžu byť neodkladné opatrenia užitočným nástrojom, najmä ak existuje bezprostredné a jasne identifikovateľné riziko škody. Avšak účinnosť takýchto opatrení bude závisieť od konkrétnych okolností prípadu, ako aj od schopnosti právneho systému rýchlo reagovať na nové technologické výzvy.“

Robot však tento záver vygeneroval na predpoklade riadneho dokazovania pred súdom. Preto sme otázku spresnili a opýtali sme sa na možnosť použitia neodkladného opatrenia bez predkladania dôkazov a zároveň pri zohľadnení technických osobitností umelej inteligencie. Odpoveď bola diametrálne odlišná:

„Keď zvážime všetky faktory – rýchlosť, technickú zložitosť AI, distribuovanú povahu AI systémov, a potrebu medzinárodnej spolupráce pre efektívnu implementáciu – neodkladné opatrenie sa javí ako nástroj s obmedzenou efektívnosťou v kontexte rýchlej a okamžitej ochrany proti potenciálnym škodlivým účinkom umelej inteligencie.“

Robot poskytoval odpovede tendenčne; chcel nám vyhovieť. Dá sa povedať, že sme ho do odpovedí „vmanévrovali“ svojimi otázkami. To potvrdzuje nebezpečnosť spoliehania sa na výstupy robota. V každom prípade sme hypotézu tohto príspevku postavili na prvej, nami neovplyvnenej odpovedi robota, a síce, že neodkladné opatrenie je vhodným nástrojom ochrany subjektívnych práv pred účinkami umelej inteligencie.

Základnou metódou skúmania bude analýza platných a účinných právnych noriem, rovnako tak analýza názorov odbornej verejnosti týkajúcich sa procesného zabezpečenia.

Vymedzenie umelej inteligencie

Aby sme mohli vykonať analýzu použiteľnosti neodkladného opatrenia proti umelej inteligencii, je potrebné v prvom rade aspoň rámcovo vymedziť samotný pojem umelej inteligencie z obsahového hľadiska. Pre splnenie tejto úlohy vnímame dve dôležité roviny: pochopenie všeobecnej podstaty a vymedzenie právnej podstaty umelej inteligencie.

Niet pochyb o tom, že skúmanie umelej inteligencie primárne spadá do poľa pôsobnosti odborov prírodných vied. Dokonca Slovník súčasného slovenského jazyka vymedzuje umelú inteligenciu ako „odbor informatiky zaoberajúci sa modelovaním ľudského vnímania a myslenia pri riešení zložitých úloh“³. Ide teda o chápanie umelej inteligencie ako vedného odboru. Avšak všeobecné vnímanie umelej inteligencie je založené skôr na určitej mystifikácii; umelej inteligencii sa pripisuje kvalita samostatne existujúcej bytosti. Je založené na akcente vlastnosti inteligencie, definovateľnej ako „schopnosť chápania, samostatného myslenia a riešenia problémov al. situácií intelektovými procesmi, rozumové nadanie, chápaivosť“⁴, ktorej nositeľom je neživý, umelý predmet, t. j. taký, ktorý „vznikol

³ Avramová, M. a kol: Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [online] 2011 [cit. 26.02.2024]. Dostupné na: <

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=inteligencia&s=exact&c=Rc6b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>>

⁴ Tamtiež

zásahom človeka, nie prirodzeným spôsobom; vyrobený, vyhotovený“⁵. Práve takéto chápanie umelej inteligencie, teda schopnosť neživého predmetu myslieť spôsobom vlastným človeku vyvoláva rozpačité reakcie laikov, ale aj vedcov a odborníkov. Zároveň, v oblasti právnej teórie a praxe je takéto vnímanie umelej inteligencie podhubím pre vznik množstva otázok, pochybností, ale aj výziev v kontexte klasických právnych inštitútov. Je to zrejme spôsobené tým, že právo musí pri ochrane spoločensky významných hodnôt odolávať už nielen útokom klasického nepriateľa – človeka, ale aj človekom vytvorenej formy inteligencie – robotom s vlastnosťami podobnými človeku, ktorých podstatu právnici spoznávajú až dodatočne, spravidla dlho potom, čo sa integrujú do bežných spoločenských procesov. Ako trefne poznamenávajú M. Husovec a M. Mesarčík, „právnici sú len zriedka autormi technologickej zmeny. Vývoj informačnej spoločnosti je pre nich fakt“⁶, čo vystihuje podstatu reakcie práva a právnej vedy na umelú inteligenciu. Na druhej strane, úlohou právnikov nie je spoločenské zmeny tvoriť, ale zmeny rozpoznávať a následne na ne včas a vhodne reagovať. Tak je to aj v prípade prenikania umelej inteligencie do života človeka.

Analýza možností právnej regulácie umelej inteligencie resp. jej pôsobenia v spoločenských vzťahoch však nie je možná, pokiaľ umelá inteligencia ostane len v načrtnutej rovine všeobecného vnímania tohto fenoménu. Je potrebné „právne zhmotniť“ abstraktný pojem umelej inteligencie, dať mu právne relevantný obsah.

Odrážame sa teda od skutočnosti, že ide o človekom vytvorený neživý predmet s vlastnosťami podobnými človeku. Bez ohľadu na to, ako sofistikovaný dokáže robot byť, stále ide o výtvar človeka. Aj kvalita schopnosti robota naučiť sa nové veci, určovať nové ciele a používať nové poznatky pri rozhodovaní je, podľa nášho názoru, priamo úmerná kvalite ľudského prínosu pri kreovaní robota. Inak povedané, čím kvalitnejšie človek napíše algoritmus, tým kvalitnejšie bude robot fungovať, a to aj pri tvorbe algoritmov a stanovovaní cieľov samotným robotom alebo pri korekcii existujúcich algoritmov robotom. Tento aspekt nedovoľuje posunúť robota mimo rovinu nehmotného statku. De lege lata je robot, podľa nášho názoru, počítačovým programom. Potvrdzujú to aj názory odbornej verejnosti. Napr. S. Demčák hovorí, že „ide v podstate o dielo, na ktoré sa vzťahuje autorskoprávna ochrana.“⁷

Robot sa však zároveň odlišuje od klasického počítačového programu, nakoľko jeho použitie dokáže v rozhodujúcej miere (nie však úplne) nahradiť človeka v tom zmysle, že aj na základe rovnakých vstupov dokáže vykreovať jedinečné rozhodnutia. Ako príklad možno použiť objednávku cez e-shop. Obyčajný počítačový program by pri každej objednávke rovnakého tovaru postupoval rovnako. Robot však dokáže zohľadniť skutočnosti, ktoré s objednávkou priamo nesúvisia a na ich základe prijme rozhodnutie, ktoré ovplyvní pozíciu objednávateľa. Napr. ak si objednávam topánky a vonku má podľa predpovede počasie v deň doručenia topánok pršať, pričom som zákazníkom z oblasti, z ktorej daný e-shop nedostáva veľa objednávok robot mi k objednávke pribalí dáždnik ako darček (marketingové rozhodnutie). Naopak, ak si objednam topánky a v mojom meste došlo v období posledných troch mesiacov k nárastu vrátených objednávok, robot mi neposkytne dopravu zadarmo, hoci doposiaľ mi ju vždy poskytol (zefektívnenie nákladov na základe predikcie správania). Príkladov by sme našli nespočetné množstvo.

⁵ Anetová, A. a kol: Synonymický slovník slovenčiny. [online] 2004 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=umel%C3%BD&s=exact&c=Mcab&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bermolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=prievzviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>>>

⁶ HUSOVEC, M., MESARČÍK, M., ANDRAŠKO, J.: Právo informačných a komunikačných technológií 1., Bratislava: TINCT, 2020, str. 14, ISBN 978-80-973837-0-1

⁷ Demčák, S.: Právne postavenie umelej inteligencie. In: Bulletin slovenskej advokácie, XXVI, 2020, č. 11, s. 27 ISSN 1335-1079

Napriek týmto špecifickým atribútom však robota nemožno vnímať ako subjekt, ale len ako objekt právnych vzťahov. Tento prístup zrejme ostane v blízkej budúcnosti nezmenený, keďže aj napr. čl. III ods. 1 bod 1 návrhu Aktu o umelej inteligencii pojmovo vymedzuje tzv. systém umelej inteligencie (v našom ponímaní „robota“) ako „softvér vyvinutý s jednou alebo viacerými technikami a prístupmi uvedenými v prílohe I, ktorý môže pre daný súbor cieľov vymedzených človekom vytvárať výstupy, ako je obsah, predpovede, odporúčania alebo rozhodnutia ovplyvňujúce prostredie, s ktorým sú v interakcii“.⁸ Pozmeňujúci návrh Európskeho parlamentu k návrhu Aktu o umelej inteligencii síce obsahovo rozširuje pojem systému umelej inteligencie, avšak stále ide len o „strojový systém, ktorý je navrhnutý tak, aby fungoval s rôznymi úrovňami autonómie, a ktorý môže pre explicitné alebo implicitné ciele vytvárať výstupy, ako sú predpovede, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú fyzické alebo virtuálne prostredie“⁹, pričom „pojem „strojový“ sa vzťahuje na skutočnosť, že systémy umelej inteligencie fungujú na strojoch“¹⁰. Robot teda nie je a v zmysle uvedeného návrhu právnej regulácie ani nebude schopný samostatnej právnej existencie, pretože nevyhnutným predpokladom jeho „bytia“ je stroj, teda vec. Nadnesene možno povedať, že stroj je telo a robot je duša. Právny režim „života vecí“ resp. nehmotných statkov pritom nie je v zásade problematický. Nadnesene možno použiť analógiu s pojmom „výkon auta“: auto je huteľná vec, ktorej konštruktér „vdýchol dušu“ tak, že perfektne zladil všetky mechanické súčiastky a auto má v porovnaní s iným autom rovnakej triedy úplne iný výkon určený krásnym vyladením všetkých komponentov. Napriek tomu sa zrejme ani v najdivokejšom sne žiadneho právneho teoretika nezrodila myšlienka priznávať výkonu auta právnu subjektivitu. Výkon auta je nevyhnutne spätý so strojom (autom) a právne vzťahy pri používaní auta (a teda aj jeho výkonu) netreba detailne rozoberať.

Je však otázne, či zmenou definície systému umelej inteligencie tak, ako navrhol Európsky parlament pozmeňujúcim návrhom¹¹ možno opustiť presvedčenie, že robot je stále len softvérom. Podľa nášho názoru nie. Totiž jadrom a základným stavebným kameňom robota ostáva tzv. model umelej inteligencie a ten je v zásade vždy počítačovým programom, keďže je nasadzovaný do reality prostriedkami typickými pre software, napr. prostredníctvom aplikačného programového rozhrania¹². Podstatu modelu umelej inteligencie ako softvéru možno tiež vyvodzovať z jeho esenciálneho parametra, ktorým je schopnosť strojového učenia¹³. Strojové učenie možno veľmi zovšeobecne popísať tak, že „počítačové programy

⁸ Návrh Aktu o umelej inteligencii. [online] 21.04.2021 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>>

⁹ Čl. 3 ods. 1 bod 1 návrhu Aktu o umelej inteligencii v znení pozmeňujúceho návrhu Európskeho parlamentu č. 165 [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

¹⁰ Odôvodnenie 6 návrhu Aktu o umelej inteligencii v znení pozmeňujúceho návrhu Európskeho parlamentu č. 18 [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

¹¹ Teda zmena pojmu „softvér“ na pojem „strojový systém“

¹² Pozri napr. odôvodnenie 60a návrhu Aktu o umelej inteligencii v znení pozmeňujúceho návrh Európskeho parlamentu č. 94 [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

¹³ Model ChatGPT 4 odpovedal na otázku, či sa dá povedať, že strojového učenia je schopný len softvér nasledovne: „možno povedať, že schopnosť strojového učenia je výsadou softvéru. Strojové učenie je odvetvie umelej inteligencie, ktoré umožňuje softvérovým programom zlepšovať ich výkon na základe dát, bez toho, aby boli explicitne naprogramované na každú možnú situáciu. Táto schopnosť sa dosahuje pomocou algoritmov strojového učenia, ktoré analyzujú a učia sa z veľkých objemov dát, aby identifikovali vzory alebo vyvodili závery, ktoré môžu byť následne použité na rozhodovanie alebo predpovedanie“

automaticky rozpoznávajú zložité vzory a robia rozhodnutia na základe dát“¹⁴. Ako vidno, ide o „schopnosť“ vlastnú počítačovému programu. Teda hoci robot môže pozostávať z rôznych komponentov, jeho jadro a podstatu tvorí vždy softvér, bez ktorého by išlo len o súbor vecí, nie o systém umelej inteligencie. Duša robota sa pritom dá nasadiť do úplne iného tela. To v nás umocňuje presvedčenie, že na umelú inteligenciu je možné a nutné z právneho hľadiska nazerať ako na softvér.

Vymedzenie právnej podstaty umelej inteligencie nie je samoúčelné. Na jeho základe možno následne uvažovať o aplikácii konkrétnych právnych noriem na právne vzťahy, v ktorých dochádza k interakcii s robotom. Keďže robot je počítačovým programom, zodpovednosť za jeho nasadenie a používanie, rovnako tak za následky spojené s jeho činnosťou musí niesť právny subjekt, ktorý robota nasadil resp. dovolil/umožnil pôsobenie výsledkov jeho činnosti v konkrétnom spoločenskom vzťahu. Rovnako ako napr. využívanie vlastností zbraní, aj používanie robotov má už dnes svoje právom stanovené limity, ktoré predstavujú mantinely nie pre veci (robotov), ale pre ich používateľov. Ak by sme uvažovali o robotovi, ktorý je schopný učením nadobudnúť status samostatnej bytosti, ktorá by spôsobila ujmu na právach iného, sme presvedčení, že zodpovednosť za tento zásah by niesol subjekt, ktorý robota použil a nezabránil neželanému zásahu. Je jeho vecou a jeho zodpovednosťou nakladať s potenciálne nebezpečným robotom ako s každou inou, potenciálne nebezpečnou vecou. Žiadna právna norma neobsahuje exaktné pravidlá pre manipuláciu napr. s nožom, ani výslovný zákaz použiť nôž na útok na telesnú integritu iného, napriek tomu však jeho použitie na taký útok znamená vážnejšiu trestno-právnu sankciu pre páchatela, než by išlo o útok bez noža. Rovnako napr. nič nebráni používateľovi použiť robota na dešifrovanie bezdrôtovej komunikácie vo svojej vlastnej (domácej) počítačovej sieti za účelom zistenia hesla, avšak použitie toho istého robota na účely zistenia hesla na prístup do cudzej počítačovej siete (t. j. prekonanie bezpečnostného opatrenia pomocou robota) môže smerovať k trestno-právnejmu postihu.¹⁵ Prístup založený na zachovaní právnej zodpovednosti človeka resp. zodpovednosti človekom vytvoreného právneho subjektu (právnickej osoby) v súvislosti s používaním robotov badať aj v Uznesení Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach, kedy Európsky parlament „zdôrazňuje, že právnu zodpovednosť a zodpovednosť musí vždy niesť fyzická alebo právnická osoba, ktorá musí byť vždy identifikovaná v prípade rozhodnutí prijímaných s podporou umelej inteligencie“¹⁶. Tento prístup potvrdzuje Európsky parlament aj v rámci pozmeňovacích návrhov k návrhu Aktu o umelej inteligencii: „Riziká súvisiace so systémami umelej inteligencie môžu vyplývať zo spôsobu, akým sú tieto systémy navrhnuté, ale aj z toho, ako sa tieto systémy umelej inteligencie používajú. Nasadzujúce subjekty vysokorizikového systému umelej inteligencie preto zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri zabezpečovaní ochrany základných práv a dopĺňajú povinnosti poskytovateľa pri vývoji systému umelej inteligencie. Nasadzujúce subjekty majú najlepšie predpoklady na to, aby pochopili, ako sa bude vysokorizikový systém umelej inteligencie konkrétne používať, preto môžu identifikovať potenciálne značné riziká, ktoré sa vo fáze vývoja nepredpokladali, a to vďaka presnejším znalostiam kontextu používania, ľudí alebo skupín ľudí, ktorých sa to môže týkať, vrátane marginalizovaných a zraniteľných

¹⁴ ANDREJKOVÁ G., ANTONI, L.: *Strojové učenie*, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2020, str. 6, ISBN 978-80-8152-912-2 (e-publikácia) [online] 2020 [cit. 13.03.2024]. Dostupné na: <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/pf/strojove-ucenie.pdf>>

¹⁵ Podľa § 247 ods. 1 Trestného zákona kto prekoná bezpečnostné opatrenie, a tým získa neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

¹⁶ Bod 13 uznesenia Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)) [online] 06.10.2021 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html>

skupín.“¹⁷ Nasadzujúcim subjektom sa pritom má rozumieť „každá fyzická alebo právnická osoba, orgán verejnej moci, agentúra alebo iný subjekt, ktorý používa systém umelej inteligencie v rámci svojej právomoci, s výnimkou prípadov, keď sa systém umelej inteligencie používa v rámci osobnej neprofesionálnej činnosti“¹⁸

Samozrejme, v kontexte vývoja robotov, rovnako tak z hľadiska ich používania je na mieste definovať pravidlá zabezpečujúce vysokú úroveň bezpečnosti pre základné a práva a slobody jednotlivcov, ktorí budú dotknutí používaním robotov (čo je napokon aj jedným z cieľov už spomínaného návrhu Aktu o umelej inteligencii, keďže v bode 1.1 dôvodovej správy k tomuto návrhu sa uvádza, že „poskytovateľom a používateľom týchto systémov sa ukladajú aj predvídateľné, primerané a jasné povinnosti s cieľom zaistiť bezpečnosť a dodržiavanie platných právnych predpisov, ktoré slúžia na ochranu základných práv počas celého životného cyklu systémov umelej inteligencie“¹⁹), avšak nič to nemení na skutočnosti, že adresátom týchto noriem je vždy človek, a teda, že robot je stále vnímaný ako objekt, nie subjekt právnych vzťahov.

Právny základ ochrany subjektívnych práv pred umelou inteligenciou

Ako už bolo niekoľkokrát spomenuté, robot dokáže ovplyvniť právnu pozíciu jednotlivca. Tak pozitívne, ako aj negatívne. V podmienkach Slovenskej republiky na prvý pohľad neexistuje právna norma, ktorá by explicitne regulovala práva jednotlivcov na ochranu pred robotmi. Domnievam sa však, že takáto norma existuje. Je ňou priamo aplikovateľný čl. 22 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov)²⁰. V tejto norme ide a priori o generálny zákaz aplikovania rozhodnutí založených na výsledkoch použitia umelej inteligencie. Tento zákaz je však relativizovaný, a teda neplatí, ak (alternatívne):

- do procesu kreovania rozhodnutia vstúpi človek
- rozhodnutie nemá právne účinky s podstatným vplyvom na jednotlivca
- dôjde k naplneniu niektorej z explicitne uvedených výnimiek podľa čl. 22 ods. 2 GDPR a v prípade osobitnej kategórie osobných údajov navyše aj k splneniu podmienok podľa čl. 22 ods. 4 GDPR.

Podmienky prelomenia zákazu používania robotov sú nastavené pomerne široko, čo nabáda uvažovať skôr tým smerom, že hoci čl. 22 GDPR systematicky začína zakotvením zákazu resp. práva každého jednotlivca nepodliehať rozhodnutiam robotov (bez ohľadu na to, či rozhodnutiu predchádza robotické profilovanie alebo nie. Treba mať na pamäti, že profilovanie „predstavuje len podklad pre rozhodovanie“²¹), je naopak, právnym základom

¹⁷ Odôvodnenie 58a návrhu Aktu o umelej inteligencii v znení pozmeňujúceho návrh Európskeho parlamentu č. 92 [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

¹⁸ Čl. 3 ods. 1 bod 4 návrhu Aktu o umelej inteligencii v znení pozmeňujúceho návrh Európskeho parlamentu č. 172 [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

¹⁹ Návrh Aktu o umelej inteligencii. [online] 21.04.2021 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>>

²⁰ Rovnako napr. Ulíček, M., Donát, J., Nonnemann, F., Lichnovský, B., Tomíšek, J.: GDPR. Obecné nařízení o ochraně osobních údajů. Praktický komentář [online] 30.04.2017 [cit 23.02.2023] Dostupné na: <https://www.smarteca.cz/my-reader/19048_20170607_0?fileName=Text%2FGDPR_-_Obecne_narizeni_o_ochrane-9.xhtml&location=pi-5684>

²¹ CYPRICHOVÁ, A. IN. HUDECOVÁ, I., CYPRICHOVÁ, A., MAKATURA, I. a kol.: Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov/GDPR, 1. zväzok, 2. aktualizované vydanie, Žilina: Eurokódex, 2020, str. 467, ISBN 978-80-8155-094-2

pripúšťajúcim používanie umelej inteligencie pri súčasnom, principiálnom vymedzení podmienok jej používania. Zovšeobecnene možno povedať, že robota možno použiť na prijímanie rozhodnutí vždy (uvažujeme o rozhodnutí spadajúceho do oblasti pôsobnosti GDPR). Avšak na prijímanie rozhodnutí s právnymi účinkami vo vzťahu k jednotlivcovi alebo s iným významným vplyvom spôsobujúcim podobný dopad ako priamy právny účinok možno robota použiť len vtedy, ak do procesu prijímania rozhodnutí zasiahne resp. bude môcť zasiahnuť človek alebo ak bude naplnená niektorá z výnimiek podľa ods. 2 čl. 22 GDPR.

Inak povedané, roboty môžu rozhodovať autonómne a bez prítomnosti ľudského prvku len v prípadoch, ak rozhodnutie nebude mať vo vzťahu k dotknutej osobe „právne účinky, ktoré sa jej týkajú alebo ju podobne významne ovplyvňujú“²² (napr. ciele reklamy na športové oblečenie pri návšteve webových stránok, ktoré je možné považovať za oprávnené rozhodnutie robota) alebo ide o uplatnenie výnimky, podľa ktorej je také rozhodnutie „povolené právom Únie alebo právom členského štátu, ktorému prevádzkovateľ podlieha a ktorým sa zároveň stanovujú aj vhodné opatrenia zaručujúce ochranu práv a slobôd a oprávnených záujmov dotknutej osoby“²³. V ostatných prípadoch sa musí zabezpečiť možnosť zásahu človeka buď ex post (ak bolo autonómne rozhodnutie robota „nevyhnutné na uzavretie alebo plnenie zmluvy medzi dotknutou osobou a prevádzkovateľom“²⁴ alebo „založené na výslovnom súhlase dotknutej osoby“²⁵) alebo ex ante, čo de facto znamená, že nepôjde o autonómne rozhodnutie robota.

Práve účasť človeka ex ante je jednou z podmienok, ktorej aplikácia bude v praxi, podľa mňa, sporná. Pracovná skupina (tzv. WP29) zriadená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS z 24. októbra 1995 interpretuje podmienku ľudského prvku pri automatizovanom rozhodovaní s právne významnými účinkami tak, že „prevádzkovateľ nemôže obísť ustanovenia článku 22 tým, že vytvorí ľudskú účasť. Napríklad, ak niekto bežne uplatňuje automaticky generované profily na jednotlivcov bez akéhokoľvek skutočného vplyvu na výsledok, stále by to bolo rozhodnutie založené výlučne na automatizovanom spracúvaní. Aby sa to mohlo kvalifikovať ako ľudská účasť, prevádzkovateľ musí zabezpečiť, aby akýkoľvek dohľad nad rozhodnutím bol zmysluplný, a nebolo to len symbolické gesto. Mal by ho vykonávať niekto, kto má právomoc a kompetenciu zmeniť rozhodnutie. Ako súčasť analýzy by mal zvážiť všetky relevantné údaje. Ako súčasť svojho DPIA²⁶ by mal prevádzkovateľ identifikovať a zaznamenať stupeň akejkoľvek ľudskej účasti v rozhodovacom procese a v ktorej fáze sa to uskutočňuje.“²⁷

Podľa nášho názoru je potrebné túto interpretáciu spresniť, aby nepôsobila kontraproduktívne. Totiž uvedený názor sa dá vykladať aj ako požiadavka na realizáciu dohľadu nad rozhodnutím, nie ako požiadavka na prijatie rozhodnutia; potvrdzuje to aj fakt, že z predmetného dokumentu WP29 vyplýva, že účasť človeka netreba nahradiť, ale len zvýšiť²⁸. Podľa nášho názoru je však legálna požiadavka čl. 22 ods. 1 GDPR absolútne

²² Čl. 22 ods. 1 GDPR

²³ Čl. 22 ods. 2 písm. b) GDPR

²⁴ Čl. 22 ods. 2 písm. a) GDPR

²⁵ Čl. 22 ods. 2 písm. c) GDPR

²⁶ Ide o anglickú skratku procesu nazývaného ako „Data Protection Impact Assessment“, ktorý je regulovaný v čl. 35 GDPR

²⁷ Usmernenia WP29 k automatizovanému individuálnemu rozhodovaniu a profilovaniu na účely nariadenia 2016/679, 03.10.2017, revidované 06.02.2018, str. 20 [online] 06.02.2018 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <https://dataprotection.gov.sk/files/metod-edpb/17_usmernenia_k_automatizovanemu_individualnemu_rozhodovaniu_a_profilovaniu.pdf>

²⁸ Tento prístup potvrdzuje WP29 na inom mieste predmetného dokumentu, keď tvrdí, že postačí významne zvýšiť úroveň ľudského zásahu. Pozri Usmernenia WP29 k automatizovanému individuálnemu rozhodovaniu

jednoznačná. Človek musí rozhodnúť (vyvolať následky), nie dohliadať. Proces kreovania akéhokoľvek rozhodnutia začína tam, kde končí fáza získavania a hodnotenia podkladov pre rozhodnutie. Javí sa byť nereálnou požiadavka na efektívny „dohľad“ človeka nad rozhodovacím procesom v tomto finálnom štádiu rozhodovacieho procesu. Jedinou možnosťou, ako zabezpečiť účasť človeka je, že človek musí rozhodnúť. Samozrejme, celý proces až do fázy prijatia rozhodnutia môže byť výlučne automatizovaný. Máme za to, že dokonca nie je vylúčené ani plne automatizovaná formalizácia rozhodnutia (v zmysle vyhotovenia listiny o úkone robotom) a umiestnenie faksimile. Avšak človek musí rozhodnúť o tom, či bude takto pripravené rozhodnutie použité za účelom vyvolania ním predpokladaných účinkov.

Právne prostriedky ochrany subjektívnych práv pred umelou inteligenciou

Právny systém ponúka niekoľko prostriedkov ochrany pred rozhodnutiami robotov. Napokon, GDPR (ktoré považujeme za právny základ ochrany pred rozhodnutiami robotov) sa do širšieho povedomia dostalo práve vďaka alebo skôr bohužiaľ kvôli sankciám, ktoré hrozia za porušenie práv alebo povinností ním regulovaných. Konkrétne, za porušenie práv dotknutých osôb vyplývajúcich z čl. 22 hrozí pokuta až do výšky 20 000 000 EUR, alebo v prípade podniku, až do výšky 4 % celkového svetového ročného obratu za predchádzajúci účtovný rok, podľa toho, ktorá suma je vyššia²⁹. Ide však o administratívnu sankciu, ktorá z pohľadu právnej pozície jednotlivca nemusí mať reálny význam. Sanácia negatívnych dopadov rozhodnutí robotov je preto možná aj napríklad prostredníctvom náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy, ako predpokladá čl. 82 GDPR. V mnohých prípadoch však ani to nemusí stačiť; môže existovať potreba zvrátiť rozhodnutie robota bezodkladne, pretože neskoršia náhrada škody alebo nemajetkovej ujmy nemusí byť postačujúca (veľmi typicky ide o rozhodnutie o neschválení úveru robotom v dôsledku chybné vytvoreného profilu, keď napr. robot čerpal údaje z databáz, z ktorých neboli odstránené už zaniknuté záväzky; uvažujeme pritom, že ide o proces on-line. Iným príkladom môže byť upozornenie na porušenie pracovnej disciplíny vyhotovené robotom sledujúcim čas strávený zamestnancami na internete počas pracovnej doby, pričom robot nesprávne vyhodnotí, že zamestnanec stránky nenavštevoval za účelom plnenia pracovných úloh)³⁰. V takých prípadoch musí existovať prostriedok na efektívnu ochranu, čo predpokladá aj čl. 79 od. 1 GDPR³¹. Javí sa, že jedným z takých prostriedkov môže byť aj neodkladné opatrenie vydané súdom v sporovom konaní.

a profilovaniu na účely nariadenia 2016/679, 03.10.2017, revidované 06.02.2018, str. 29 [online] 06.02.2018 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: < https://dataprotection.gov.sk/files/metod-edpb/17_usmernenia_k_automatizovanemu_individualnemu_rozhodovaniu_a_profilovaniu.pdf >

²⁹ Čl. 85 ods. 5 písm. b) GDPR

³⁰ Tento záver platí rovnako aj v prípade, kedy prevádzkovateľ pri spracúvaní osobných údajov v rámci opatrení na ochranu práv a slobôd a oprávnených záujmov dotknutej osoby v súlade s čl. 22 ods. 3 GDPR umožní dotknutej osobe napadnúť rozhodnutie robota ex post (ak bolo autonómne rozhodnutie robota nevyhnutné na uzavretie alebo plnenie zmluvy medzi dotknutou osobou a prevádzkovateľom alebo bolo založené na výslovnom súhlase dotknutej osoby). Totiž proces rozhodovania o uplatnenom prostriedku nápravy v tomto prípade je výlučne v moci prevádzkovateľa a potreba dotknutej osoby zvrátiť účinky rozhodnutia robota okamžite nemusí byť zohľadnená pri kreovaní rozhodovacieho procesu prevádzkovateľom resp. jeho realizácii.

³¹ Podľa čl. 79 ods. 1 GDPR „bez toho, aby bol dotknutý akýkoľvek dostupný správny alebo mimosúdny prostriedok nápravy vrátane práva na podanie sťažnosti dozornému orgánu podľa článku 77, každá dotknutá osoba má právo na účinný súdny prostriedok nápravy, ak sa domnieva, že v dôsledku spracúvania jej osobných údajov v rozpore s týmto nariadením došlo k porušeniu jej práv ustanovených v tomto nariadení.“

Neodkladné opatrenie

Na úvod treba uviesť, že aplikácia predbežného opatrenia patrí aj do právomoci Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky, avšak vzhľadom na vecnú pôsobnosť zákona č. 18/2018 Z.z. ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nejde o inštitút určený na ochranu individuálnych práv. Okrem toho, z predmetného zákona výslovne vyplýva, že „predmetom dozoru nad ochranou osobných údajov nie sú spory zo zmluvných vzťahov alebo predzmluvných vzťahov medzi prevádzkovateľom alebo sprostredkovateľom a dotknutou osobou alebo inými osobami, na ktorých prejednávane a rozhodovanie sú príslušné súdy alebo iné orgány podľa osobitných predpisov“³². Aj keď v tejto norme výslovne nie sú vylúčené zásahy v mimozmluvných vzťahoch (napr. vygenerovanie fiktívnej faktúry za služby na základe sledovania aktivít na internete), podľa nášho názoru, vzhľadom na vecnú pôsobnosť zákona spadajú takéto spory rovnako do právomoci súdov.

Za relevantný nástroj okamžitej ochrany subjektívnych práv dotknutých rozhodnutím robota možno na prvý pohľad považovať neodkladné opatrenie upravené v CSP. Z hľadiska ochrany pred rozhodnutím robota bude zrejme vo väčšine prípadov aplikovaný prvý z predpokladov nariadenia neodkladného opatrenia, t. j. potreba bezodkladne upraviť pomery (podmienka bezprostrednosti). V prípade rozhodnutia robota možno uvažovať minimálne o dvoch kategóriách nárokov uchádzajúcich sa o ochranu neodkladným opatrením:

- prvou je samotné subjektívne právo dotknuté rozhodnutím robota
- druhou je právo nepodliehať rozhodnutiu založenému výlučne na automatizovanom spracúvaní údajov tak, ako ho garantuje čl. 22 ods. 1 GDPR.

Ako príklad použijeme situáciu, kedy robot upozorní zamestnanca na menej závažné porušenie pracovnej disciplíny z dôvodu analýzy používania internetového prehliadača. Zamestnanec sa môže neodkladným opatrením domáhať, aby zamestnávateľ na toto rozhodnutie neprihliadal. Kľúčové však bude, ktorú kategóriu nároku uplatní. Ak uplatní prvú kategóriu, bude musieť hodnoverne osvedčiť, že sa nedopustil porušenia pracovnej disciplíny, a že aplikuje svoje právo na ochranu proti svojvoľnému prepusteniu zo zamestnania. V tomto prípade bude musieť zároveň opísať skutočnosti, z ktorých bude zrejme, že robot nesprávne vyhodnotil používanie internetového prehliadača, pričom zamestnancovi hrozí výpoveď pre opakované, menej závažné porušenie pracovnej disciplíny, pretože internetový prehliadač aj naďalej používa pri svojej práci legitímnym spôsobom, ktorý však robot vyhodnotil ako používanie na súkromné účely.

Ak však zamestnanec uplatní druhú kategóriu, aj v tomto prípade bude relevantnou hrozbou výpovede pre opakované, menej závažné porušenie pracovnej disciplíny, nebude však potrebné skúmať správnosť alebo nesprávnosť rozhodnutia robota. Postačí, že zamestnanec sa bude domáhať ochrany svojho práva nepodliehať rozhodnutiu robota.

Na prvý pohľad sa teda javí uplatňovanie ochrany práva podľa čl. 22 ods. 1 GDPR ako vhodnejšia a rýchlejšia alternatíva. Avšak domnievame sa, že návrh na nariadenie neodkladného opatrenia nebude možné považovať za perfektný, kým navrhujúca strana hodnoverne neosvedčí, že rozhodnutie robota bolo prijaté bez právne významného zásahu človeka alebo že nebola aplikovaná výnimka podľa čl. 22 ods. 2 GDPR. Žiada sa dodať, že vzhľadom na právnu podstatu robota (t. j. nehmotný statok), je nutné domáhať sa nariadenia neodkladného opatrenia sa proti subjektu, ktorý robota použil (t. j. proti nasadzovateľovi).

Jedným z nosných princípov GDPR je transparentnosť v prístupe k osobe, ktorej osobné údaje sú predmetom spracúvania. Jeho súčasťou je aj povinnosť prevádzkovateľa

³² § 81 ods. 5 zák. č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

notifikovať dotknutú osobu o existencii plne automatizovaného rozhodovania³³. Prirodzene ide o prípady dovoleného spôsobu výlučne automatizovaného rozhodovania, teda takého rozhodnutia robota, ktoré je založené na výnimiek podľa čl. 22 ods. 2 GDPR príp. ide o rozhodnutie bez právne významných účinkov. Je preto možné predpokladať, že prevádzkovateľ pristúpi k notifikácii len v prípade, že pôjde o dovolené použitie robota.

Právo domáhať sa ochrany prostredníctvom neodkladného opatrenia, založené na práve nepodliehať rozhodnutiu³⁴ založenému výlučne na automatizovanom spracúvaní osobných údajov však vyžaduje, aby prevádzkovateľ konal v rozpore s obsahom svojej notifikácie takým spôsobom, že pôjde o vychýlenie z dovoleného použitia výnimky (napr. dotknutá osoba bude informovaná, že rozhodnutie prijíma človek na podklade profilu vytvoreného robotom, v skutočnosti však človek žiadny spôsobom neovplyvní proces rozhodovania) alebo aby porušil absolútny zákaz rozhodovania robotom (bez splnenia notifikačnej povinnosti). Úlohou dotknutej osoby uchádzajúcej sa o ochranu neodkladným opatrením bude hodnoverne osvedčiť práve tieto skutočnosti. Máme za to, že v drvivej väčšine prípadov bude táto úloha pre dotknutý subjekt nesplniteľná, a to najmä v prípadoch, kedy pôjde o rozhodnutia len formálne podpísané človekom (napr. ak človek bez akéhokoľvek zvažovania podpíše rozhodnutie pripravené robotom, t. j. pôjde o symbolické gesto, pred ktorým varuje WP29) alebo pôjde o faktické resp. bezformálne rozhodnutia. O to skôr, keď dôjde k porušeniu notifikačných povinností prevádzkovateľa, z ktorých by sa dotknutý subjekt mohol dozvedieť o prítomnosti plne automatizovaného rozhodnutia.

Napriek teoretickej prípustnosti teda nebude v praxi jednoduché, a v mnohých prípadoch ani možné domáhať sa neodkladnej ochrany pred rozhodnutím robota z dôvodu, že dotknutá osoba nebude spôsobilá v návrhu na neodkladné opatrenie hodnoverne osvedčiť, že došlo k porušeniu absolútneho zákazu použitia robota príp. k porušeniu podmienok pripúšťajúcich použitie robota. Dotknutej osobe ostáva možnosť domáhať sa ochrany neodkladným opatrením rovnako, ako v prípade rozhodnutí človeka, čím sa však mení materiál ochrany – nepôjde o ochranu pred umelou inteligenciou, ale ochranu pred obsahom rozhodnutia robota.

Záver

Strach a obavy, ktoré umelá inteligencia so sebou prináša sú na mieste, no nemali by byť primárnou reakciou v prípade stretu reality s týmto fenoménom. Ak sa umelá inteligencia správne uchopí, ak sa človek naučí rozumieť umelej inteligencii a spôsobu, akým využívať výsledky jej činnosti, nepochybne prispeje k rapídному zlepšovaniu života človeka v mnohých oblastiach. Možno naopak, bude len málo oblastí života, kde umelá inteligencia nebude mať využitie. Napriek tomu však nemožno podceňovať riziká, ktoré so sebou umelá inteligencia prináša, a to najmä z dôvodu jej technických nedokonalostí alebo zlého úmyslu človeka pri jej využívaní. O to skôr, keď sa ľudstvo nachádza vo fáze prudkého nárastu využívania umelej inteligencie, ktorá je stále len vo vývoji a k dosiahnutiu úrovne primeranej dokonalosti musí prejsť ešte dlhú cestu. Preto sa otvára otázka, či vôbec právny systém dokáže poskytnúť ochranu individuálnym právam a právom chráneným záujmom pred účinkami umelej inteligencie

Keďže umelá inteligencia dokáže pracovať neuveriteľne rýchlo a s presvedčivými závermi, človek veľmi rýchlo sklzne k nekritickému preberaniu záverov generovaných umelou inteligenciou, dokonca ju nechá rozhodovať samostatne. V príspevku sme preto

³³ Čl. 13 ods. 2 písm. f) a čl. 14 ods. 2 písm. g) GDPR

³⁴ Uvažujeme, samozrejme, o rozhodnutí ktoré má právne účinky týkajúce sa dotknutej osoby alebo účinky, ktoré dotknutú osobu podobne významne ovplyvňujú

analyzovali možnosti právnej ochrany pred umelou inteligenciou v súkromno-právnych vzťahoch. Dospeli sme k záveru, že už dnes existuje hmotno-právny základ ochrany pred umelou inteligenciou. Možno ho vidieť v normách slúžiacich ochrane súkromia fyzických osôb, a sice právnych predpisoch regulujúcich spracúvanie osobných údajov.

Keďže v mnohých spoločenských vzťahoch existuje potreba zabezpečiť ochranu subjektívnych práv rýchlo, črtá sa ako množný prostriedok ochrany pred účinkami umelej inteligencie neodkladné opatrenie súdu nariadené podľa CSP. Napriek tomu, že v teoretickej rovine možno neodkladné opatrenie považovať za efektívny procesný nástroj ochrany pred rozhodnutím robotov, v praktickej rovine tomu tak nie je z dôvodu potreby zisťovať a uviesť súdu skutočnosti hodnoverne osvedčujúce, že došlo k neoprávnenému použitiu robota pri kreovaní rozhodnutia, čo spravidla nebude v moci navrhujúcej strany. De lege ferenda by bolo vhodné vypustiť podmienku hodnoverného osvedčenia, že došlo k neoprávnenému použitiu robota, pokiaľ ide o návrh na nariadenie neodkladného opatrenia ako prostriedku ochrany pred umelou inteligenciou.

Hypotéza, že neodkladné opatrenie je vhodným nástrojom ochrany subjektívnych práv v špecifických spoločenských vzťahoch, a to pokiaľ ide o ochranu práv pred účinkami umelej inteligencie, nebola potvrdená.

Zoznam použitých zdrojov

Odborná literatúra

ANDREJKOVÁ G., ANTONI, L.: Strojové učenie, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2020, ISBN 978-80-8152-912-2 (e-publikácia) [online] 2020 [cit. 13.03.2024]. Dostupné na: <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/pf/strojove-ucenie.pdf>>

DEMČÁK, S.: Právne postavenie umelej inteligencie. In: Bulletin slovenskej advokácie, XXVI, 2020, č. 11, ISSN 1335-1079

HUDECOVÁ, I., CYPRICHOVÁ, A., MAKATURA, I. a kol.: Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov/GDPR, 1. zväzok, 2. aktualizované vydanie. Žilina : Eurokódex, 2020, ISBN 978-80-8155-094-2

HUSOVEC, M., MESARČÍK, M., ANDRAŠKO, J.: Právo informačných a komunikačných technológií 1. Bratislava : TINCT, 2020, ISBN 978-80-973837-0-1

ULÍČEK, M., DONÁT, J., NONNEMANN, F., LICHNOVSKÝ, B., TOMÍŠEK, J.: GDPR. Obecné nařízení o ochraně osobních údajů. Praktický komentář [online] 30.04.2017 [cit. 23.02.2023] Dostupné na: <https://www.smarteca.cz/my-reader/19048_20170607_0?fileName=Text%2FGDPR_-_Obecne_narizeni_o_ochrane-9.xhtml&location=pi-5684>

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) v znení účinnom k 13.03.2024

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení účinnom k 13.03.2024

Zákon č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v znení účinnom k 13.03.2024

Iné zdroje

ANETTOVÁ, A. a kol: Synonymický slovník slovenčiny. [online] 2004 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=umel%C3%BD&s=exact&c=Mcab&cs=&d=kssj4&d=psp>>

&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noun db
&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>

AVRAMOVÁ, M. a kol: Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [online] 2011 [cit. 26.02.2024]. Dostupné na: <
<https://slovník.juls.savba.sk/?w=inteligencia&s=exact&c=Rc6b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>>>

Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (Akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty Únie. [online] 21.04.2021 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>>

Pozmeňujúce návrhy prijaté Európskym parlamentom 14. júna 2023 k návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty Únie [online] 14.06.2023 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_SK.html>

Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach [online] 06.10.2021 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html>

Usmernenia WP29 k automatizovanému individuálnemu rozhodovaniu a profilovaniu na účely nariadenia 2016/679, 03.10.2017, revidované 06.02.2018 [online] 06.02.2018 [cit. 26.02.2024] Dostupné na: <
https://dataprotection.gov.sk/files/metod-edpb/17_usmernenia_k_automatizovanemu_individualnemu_rozhodovaniu_a_profilovaniu.pdf>

PREVENTÍVNA REŠTRUKTURALIZÁCIA

doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD.¹

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta

milan.sudzina@upjs.sk

Abstrakt:

Autor v článku analyzuje problematiku riešenia hroziaceho úpadku v právnom poriadku Slovenskej republiky prostredníctvom inštitútu preventívnej reštrukturalizácie. Právna úprava preventívnej reštrukturalizácie je obsiahnutá v zákone č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov a vo vykonávacej vyhláške Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 195/2022 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V článku je v prvom rade venovaná pozornosť definovaniu hroziaceho úpadku a opatreniach na jeho predchádzanie. Hroziaci úpadok je možné riešiť dvomi formami, a to prostredníctvom verejnej a neverejnej preventívnej reštrukturalizácie. V článku je analyzovaný priebeh preventívnych konaní, ktorých cieľ smeruje k poskytnutiu druhej šance dlžníkovi, ktorému hrozí úpadok, aby sa vyhol konkurznému konaniu. Autor poukazuje aj na možné nedostatky tejto relatívne novej právnej úpravy.

Abstract:

In the article, the author analyzes the problem of solving the likelihood of insolvency in the legal system of the Slovak Republic through the institute of preventive restructuring. The legal regulation of preventive restructuring is contained in Act no. 111/2022 Coll. on the solution of likelihood of insolvency and on the amendment of certain laws and in the implementing decree of the Ministry of Justice of the Slovak Republic no. 195/2022 Coll., which implements some provisions of Act no. 111/2022 Coll. on the solution of likelihood of insolvency and on the amendment of some laws. The article primarily focuses on the definition of likelihood of insolvency and measures to prevent it. Likelihood of insolvency can be solved in two ways, namely through public and non-public preventive restructuring. The article analyzes the course of preventive proceedings, the goal of which is to provide a second chance to a debtor who is at likelihood of insolvency in order to avoid bankruptcy proceedings. The author also points out possible shortcomings of this relatively new legislation.

Kľúčové slová: hroziaci úpadok, preventívne konania, preventívna reštrukturalizácia, insolvenčné konania

Key words: imminent insolvency, preventive proceedings, preventive restructuring, insolvency proceedings

¹ Tento článok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0259/22: Nové prístupy k riešeniu finančných ťažkostí podnikateľa.

Úvod

V rámci európskeho insolvenčného práva sa v ostatných rokoch pri riešení platobnej neschopnosti presadzuje politika druhej šance pre podnikateľské subjekty, ktoré sa ocitli vo finančných ťažkostiach.² V tejto súvislosti bola do nášho právneho poriadku zavedená právna úprava riešenia hroziaceho úpadku. Dňa 17. júla 2022 nadobudla účinnosť právna úprava týkajúca sa problematiky hroziaceho úpadku, a to zákon č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 309/2023 Z. z. (ďalej len „zákon o riešení hroziaceho úpadku“), ktorým sa do právneho poriadku Slovenskej republiky prebrala smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019 o rámcoch preventívnej reštrukturalizácie, o oddĺžení a diskvalifikácii a o opatreniach na zvýšenie účinnosti reštrukturalizačných, konkurzných a oddľžovacích konaní a o zmene smernice (EÚ) 2017/1132 (Smernica o reštrukturalizácii a insolvencii).³ Niektoré s tým súvisiace otázky sú podrobnejšie upravené vo vykonávacej vyhláške Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 195/2022 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon o riešení hroziaceho úpadku neupravuje ustanovenia o konaní komplexne. Pokiaľ ide o procesné ustanovenia, zákon o riešení hroziaceho úpadku obsahuje osobitné ustanovenia o použití procesných kódexov. Subsidiárnym právnym predpisom pre oblasť preventívnych konaní je zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Civilný mimosporový poriadok“). Ak zákon o riešení hroziaceho úpadku nestanovuje inak, použijú sa ustanovenia Civilného mimosporového poriadku. Z toho platia výnimky. Súd nebude zisťovať skutočný stav veci a bude vykonávať len tie dôkazy, ktoré navrhli účastníci konania. To znamená, že v konaní podľa zákona o riešení hroziaceho úpadku platí prejednacía zásada (nie vyšetrovacía zásada). Zákon o riešení hroziaceho úpadku odkazuje aj na ustanovenia zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov o všeobecných náležitostiach podania, ktoré musí obsahovať návrh na povolenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie, kvalifikovaný podnet na zastavenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie a návrh na potvrdenie verejného plánu súdom. Na doručovanie podľa zákona o riešení hroziaceho úpadku sa primerane používajú ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o konkurze a reštrukturalizácii“ alebo „ZKR“).⁴ Zákon o konkurze a reštrukturalizácii sa primerane použije aj na zasadanie veriteľského výboru a ustanovenia o dozornej správe.⁵

Zákonom o riešení hroziaceho úpadku sa upravuje riešenie situácie dlžníka, ktorému hrozí úpadok z dôvodu hroziacej platobnej neschopnosti, a to prostredníctvom preventívneho konania, ktoré predstavuje nástroj na riešenie situácie dlžníka tak, aby mohol pokračovať vo svojej podnikateľskej činnosti s cieľom predísť úpadku a následnému konkurzu. Tento zákon upravuje niektoré nástroje napomáhajúce riešiť hroziaci úpadok z dôvodu hroziacej platobnej neschopnosti dlžníka, ktorý je právnickou osobou, a to verejnú preventívnu reštrukturalizáciu a neverejnú preventívnu reštrukturalizáciu. Preventívne konania sú vylúčené u fyzických osôb

² European Commission. 2011. A second chance for entrepreneurs. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/docsroom/documents/10451/attachments/1/translations/en/renditions/native>

³ Ú. v. EÚ L 172, 26. 6. 2019.

⁴ ĎURICA, M. Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 92. ISBN 80-88931-42-8.

⁵ ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 61. ISBN 978-80-7400-754-5.

bez ohľadu na to, či ide o podnikateľa alebo nepodnikateľa. Upravuje aj riešenie úpadku dlžníka, ktorý nastal počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie. Avšak nevzťahuje sa na riešenie hroziaceho úpadku dlžníka, ktorý je vylúčený z pôsobnosti zákona o konkurze a reštrukturalizácii. V tejto súvislosti sa zákon o riešení hroziaceho úpadku nevzťahuje na usporiadanie majetkových pomerov dlžníka, ktorým je štát, štátna rozpočtová organizácia, štátna príspevková organizácia, štátny fond, obec, vyšší územný celok, rozpočtová organizácia a príspevková organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti obce a vyššieho územného celku alebo iná osoba, za ktorej všetky záväzky zodpovedá alebo ručí štát a ani na usporiadanie majetkových pomerov dlžníka, ktorým je Národná banka Slovenska, Fond ochrany vkladov alebo Garančný fond investícií. Zákon o riešení hroziaceho úpadku sa nepoužije ani v prípade finančnej inštitúcie alebo pobočky zahraničnej finančnej inštitúcie, prevádzkovateľa platobného systému, centrálneho depozitára cenných papierov, obchodníka s cennými papiermi a nevzťahuje sa ani na správčovskú spoločnosť, na dôchodkovú správčovskú spoločnosť, na doplnkovú dôchodkovú spoločnosť, na platobnú inštitúciu, na poskytovateľa platobných služieb v obmedzenom rozsahu, na poskytovateľa služieb informovania o platobnom účte, na zdravotnú poisťovňu, na veriteľa podľa zákona č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie ani na pobočku obdobnej zahraničnej finančnej inštitúcie zriadenej na území Slovenskej republiky.

1. Hroziaci úpadok

Pojem hroziaci úpadok nie je upravený v zákone o riešení hroziaceho úpadku, ale v zákone o konkurze a reštrukturalizácii. Platí všeobecná prevenčná povinnosť, v rámci ktorej je dlžník povinný predchádzať úpadku.⁶ Ak dlžníkovi hrozí úpadok, je povinný prijať bez zbytočného odkladu vhodné a primerané opatrenia na jeho odvrátenie.⁷ Aby bolo možné včas odvrátiť hroziaci úpadok, dlžník musí sledovať svoju finančnú situáciu a stav svojho majetku a záväzkov.⁸ Zároveň je dlžník povinný zdržať sa akéhokoľvek konania, ktoré by bolo ohroziť životaschopnosť jeho podniku.⁹ Dlžník je v hroziacom úpadku, najmä ak mu hrozí platobná neschopnosť.¹⁰ Dlžníkovi hrozí platobná neschopnosť, ak s prihliadnutím na všetky okolnosti možno dôvodne predpokladať, že v priebehu 12 kalendárnych mesiacov nastane jeho platobná neschopnosť.¹¹ Z uvedeného vyplýva, že v rámci preventívneho konania nie je možné riešiť situáciu dlžníka, ktorý je v predlžení, ale len hroziaci úpadok z dôvodu hroziacej platobnej neschopnosti.

Vzhľadom na skutočnosť, že riešenie hroziaceho úpadku môže vyžadovať odborné vedomosti, či už ekonomické alebo právnické, štatutárny orgán dlžníka má pri riešení hroziaceho úpadku zvážiť využitie poradcu. Je možné využiť aj viacerých poradcov. Poradca

⁶ CUKEROVÁ, D. Povinnosť štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti riešiť hroziaci úpadok a odporovateľnosť právnych úkonov. In: Právo - obchod - ekonomika : zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 29-37. ISBN 9788057400356.

⁷ KUBINEC, M., UŠIAKOVÁ, L., DZIMKO, J. Praktické prípady z práva obchodných spoločností: vysokoškolská učebnica. Banská Bystrica: Belianum, 2024, s. 21. ISBN 978-80-557-2117-0.

⁸ ŽITŇANSKÁ, L. Zodpovednosť členov štatutárneho orgánu pri hroziacom úpadku podľa smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. In: Súkromné právo. ISSN 1339-8652, 2020, č. 2, s. 60 – 65.

⁹ ŠULEKOVÁ, Ž. Zmluvná sloboda v korporátnom práve - kde nachádzať jej limity? In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae: vedecký časopis Právnickej fakulty. ISSN 1336-6912, 2013, roč. XXXII, č. 2, s. 270-279.

¹⁰ MANIK, R. K ostatným zmenám v konkurznom práve Slovenskej republiky. In: Bulletin slovenskej advokácie: recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. ISSN 1335-1079, 2023, roč. 29, č. 6, s. 18-24.

¹¹ DOLNÝ, J. Testovanie úpadku a hroziaceho úpadku dlžníka z pohľadu slovenského právneho poriadku. In: Studia Iuridica Cassoviensia. ISSN 1339-3995. 2023, roč. 11, č. 2, s. 3-13, online. Spôsob prístupu: http://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/112023-2/01_dolny.pdf.

je osoba, ktorá má odborné vedomosti a skúsenosti, technické a personálne vybavenie, ktoré je potrebné pri riešení hroziaceho úpadku dlžníka, a požíva dôveru relevantných veriteľov. Za relevantného veriteľa sa považuje veriteľ, ktorého nespriaznené pohľadávky predstavujú aspoň 20 % všetkých nespriaznených pohľadávok. Ak štatutárny orgán dlžníka zvažuje využitie poradcu pri riešení hroziaceho úpadku, musí o tom informovať relevantných veriteľov. Platí, že dlžník vo verejnej preventívnej reštrukturalizácii má zákonom stanovenú povinnosť využiť poradcu. Výnimku predstavuje situácia, ak dlžník získa súhlas s poskytnutím dočasnej ochrany. Poradca skúma a navrhuje potrebu zavedenia konkrétnych opatrení, ktoré majú zabezpečiť udržateľnosť podniku dlžníka a možnosť ďalšieho pokračovania v podnikateľskej činnosti. Úloha poradcu ďalej spočíva aj v tom, že poskytuje dlžníkovi a správcovi stanovisko ku konceptu verejného plánu a verejnému plánu, vrátane informácie o tom, či bol verejný plán vypracovaný v súlade s jeho odporúčaniami a v súlade so zákonom. Poradca má za vykonanú činnosť nárok na odmenu, ktorú hradí dlžník.

2. Návrh na povolenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie

Pre začatie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii platí dispozičný princíp. Návrh na povolenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie je oprávnený podať výlučne dlžník, nie iný subjekt (napr. prokurátor). Návrh nemôže podať ani poradca ani veriteľ dlžníka. K návrhu sa pripája koncept verejného plánu. V koncepte plánu sa uvádza podrobný plán peňažných tokov na obdobie nasledujúcich šiestich mesiacov. Návrh nie je možné podať v listinnej podobe, ale iba prostredníctvom na to určeného formulára elektronickými prostriedkami do elektronickej schránky súdu. Návrh je potrebné podať na kauzálny príslušný súd, ktorým je Mestský súd Košice, Okresný súd Žilina a Okresný súd Nitra. Miestna príslušnosť súdu sa spravuje sídlom dlžníka. Na návrh, ktorý nie je autorizovaný dlžníkom (podpísaný kvalifikovaným elektronickým podpisom) súd nebude prihliadať. V prípade, ak návrh neobsahuje stanovené náležitosti, súd musí vyzvať dlžníka, aby návrh opravil alebo doplnil v 10 dňovej lehote počítanej od doručenia výzvy. Ak návrh v stanovenej lehote nebude opravený alebo doplnený, súd ho nebude uznesením odmietiť, ale na taký návrh nebude prihliadať.

Ak súd zistí, že dlžník je v stave hroziaceho úpadku, povolí verejnú preventívnu reštrukturalizáciu. Urobí tak do desiatich dní od doručenia návrhu alebo odstránenia nedostatkov návrhu. Dlžník musí byť v čase podania návrhu zapísaný v registri partnerov verejného sektora. Súd nepovolí verejnú preventívnu reštrukturalizáciu, ak možno predpokladať, že podnik dlžníka nie je životaschopný. Aby nedochádzalo k zneužívaniu inštitútu verejnej preventívnej reštrukturalizácie, zákon o riešení hroziaceho úpadku stanovuje časové obmedzenia pre podanie návrhu. Ak súd povolil verejnú preventívnu reštrukturalizáciu, dlžník je oprávnený opätovne podať návrh najskôr po uplynutí dvoch rokov od jej skončenia. V prípade ak došlo k potvrdeniu verejného plánu, môže dlžník podať nový návrh najskôr po uplynutí dvoch rokov od splnenia verejného plánu.¹²

Súd ustanoví dlžníkovi správcu zo zoznamu správcov, ktorý je vedený ministerstvom spravodlivosti. Vo verejnej preventívnej reštrukturalizácii sa správca ustanovuje z oddielu špeciálnych správcov. Tento oddiel nie je vedený podľa obvodov krajských súdov, v ktorých sídli príslušný konkurzný súd, ale je vedený pre celé územie Slovenskej republiky. Špeciálny správca musí zložiť špeciálnu správcovskú skúšku. Aby sa obmedzili machinácie v preventívnych konaniach, pre ustanovenie správcu platí pravidlo náhodného výberu. Pre verejnú preventívnu reštrukturalizáciu platí princíp verejnosti. Údaje o dlžníkovi spolu s

¹² DOLNÝ, J., CUKEROVÁ, D. Preventive restructuring framework in the slovak legal order: 10. Kapitola. In: Evolution of Private Law: new directions. Katovice: Ius Publicum, 2023, s. 131-144. ISBN 9788366922181.

informáciou o povolení verejnej preventívnej reštrukturalizácie dlžníka, o poskytnutí dočasnej ochrany a zoznam veriteľov je súd povinný bez zbytočného odkladu zverejniť v Obchodnom vestníku. Správca vykonáva počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie dohľad nad činnosťou dlžníka. Preskúmava úkony dlžníka, ktoré mohli byť príčinou jeho hroziaceho úpadku alebo úpadku, najmä z pohľadu ich platnosti, neúčinnosti, odporovateľnosti, zákazu konkurencie. Správca skúma aj skutočnosti, ktoré môžu byť dôvodom na zastavenie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii. Okrem toho správca posudzuje, či dlžník bol v hroziacom úpadku alebo v úpadku a kedy tento stav nastal a či stav hroziaceho úpadku alebo úpadku trvá. Súd vykonáva počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie dohľad nad činnosťou správcu a nad výkonom podnikateľskej činnosti dlžníka.

3. Dočasná ochrana

Súčasťou právnej úpravy verejnej preventívnej reštrukturalizácie je inštitút dočasnej ochrany, ktorý dlžníkovi poskytuje časový priestor pre účinnú reštrukturalizáciu. Zákomom o riešení hroziaceho úpadku sa zrušil inštitút dočasnej ochrany upravený zákonom č. 421/2020 Z. z. o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach¹³ (táto dočasná ochrana bola upravená od 1. januára 2021), ktorej zavedenie súviselo s pandémiou COVID-u.¹⁴ Verejná preventívna reštrukturalizácia umožňuje, aby bola dlžníkovi poskytnutá dočasná ochrana, ktorá spočíva v ochrane pred vyhlásením konkurzu alebo povolením reštrukturalizácie, ochrane pred povinnosťou podať návrh na vyhlásenie konkurzu, ochrane pred vedením exekúcie a ochrane pred odstúpením, resp. výpoveďou zmluvy.

Súd poskytuje dlžníkovi dočasnú ochranu v rámci rozhodnutia o povolení verejnej preventívnej reštrukturalizácie. Dočasná ochrana sa poskytuje na obdobie 3 mesiacov. Je možné predĺženie doby dočasnej ochrany o ďalšie 3 mesiace. Celkové trvanie poskytnutej dočasnej ochrany nesmie presiahnuť šesť mesiacov. Pre poskytnutie dočasnej ochrany je dôležité stanovisko veriteľov. O predĺženie dočasnej ochrany môže požiadať dlžník len so súhlasom veriteľského výboru, ak sa v rokovaniach o verejnom pláne dosiahol náležitý pokrok a predĺženie dočasnej ochrany je nevyhnutné na dosiahnutie účelu verejnej preventívnej reštrukturalizácie. Dočasná ochrana sa považuje za poskytnutú v deň nasledujúci po dni zverejnenia oznámenia súdu o povolení verejnej preventívnej reštrukturalizácie dlžníka a o poskytnutí dočasnej ochrany v Obchodnom vestníku. Taktiež predĺženie dočasnej ochrany sa zverejňuje v Obchodnom vestníku.

Dlžník je povinný počas dočasnej ochrany obmedziť svoju činnosť na úkony, ktorými sa podstatne nemení skladba jeho majetku, záväzkov alebo záväzkových vzťahov. Iné úkony môže robiť iba so súhlasom veriteľského výboru. Dlžník počas dočasnej ochrany nemá povinnosť podať návrh na vyhlásenie konkurzu. Počas dočasnej ochrany nemožno voči dlžníkovi vyhlásiť konkurz alebo povoliť reštrukturalizáciu, začaté konkurzné konanie alebo reštrukturalizačné konanie sa prerušuje. Počas dočasnej ochrany nie je možné viesť voči dlžníkovi exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie (napr. daňová exekúcia) a

¹³ KUBINEC, M. Mimoriadne intervenčné zásahy štátu počas pandémie COVID-19 v Slovenskej republike. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici: Belianum, 2024, s. 17. ISBN 978-80-557-2116-3; ĎURICA, M. Dočasná ochrana podnikateľov a jej právne účinky. In Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax. ISSN 1335-6461. 2020, č. 6 - 7, s. 776 – 789; ĎURICA, M. Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov. In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax. ISSN 1335-6461. 2022, roč. 74, č. 1, s. 31.

¹⁴ DOLNÝ, J., SUCHÝ, T. Právne účinky dočasnej ochrany podnikateľov po novom. In: Bulletin slovenskej advokácie: recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. ISSN 1335-1079, 2021, roč. 27, č. 5, s. 21-25; MANIK, R. Zmeny v dočasnej ochrane podnikateľov ako neformálnej reštrukturalizácii. In: Súkromné právo. ISSN 1339-8562, 2021, č. 1, s. 2-6.

len čo návrh na začatie takéhoto konania dôjde na súd, konanie sa prerušuje (okrem pohľadávok z fondov EÚ, pohľadávok priznaných rozhodnutím orgánov EÚ, daňových a colných nedoplatkov). Počas dočasnej ochrany nie je možné voči dlžníkovi začať výkon zabezpečovacieho práva na majetok patriaci dlžníkovi a takéto zabezpečovacie právo nemožno vykonať (napr. nie je možné, aby prebiehala dobrovoľná dražba). Pre omeškanie dlžníka, ktoré vzniklo pred poskytnutím dočasnej ochrany, nemôže druhá zmluvná strana počas trvania dočasnej ochrany vypovedať zmluvu ani odstúpiť od zmluvy. Dočasná ochrana má za následok spočívanie určitých lehôt. Lehoty na uplatnenie práva voči dlžníkovi vrátane lehôt na uplatnenie nárokov z odporovateľných právnych úkonov počas trvania dočasnej ochrany neplynú.

Účinky dočasnej ochrany sa nevzťahujú na pracovnoprávne nároky súčasných alebo bývalých zamestnancov. To platí nielen pre existujúce, ale aj budúce pracovnoprávne nároky. To znamená, že súčasní alebo bývalí zamestnanci môžu proti dlžníkovi podať návrh na vykonanie exekúcie alebo návrh na vyhlásenie konkurzu z titulu pracovnoprávnych nárokov (napr. dlžná mzda, odstupné, odchodné). Dočasná ochrana zaniká uplynutím doby, zastavením verejnej preventívnej reštrukturalizácie alebo v dôsledku rozhodnutia súdu o návrhu na potvrdenie verejného plánu. Dôvodom pre zánik dočasnej ochrany je aj žiadosť dlžníka o jej skončenie. Skončenie dočasnej ochrany sa zverejňuje v Obchodnom vestníku.

4. Verejný plán

Ak súd povolí verejnú preventívnu reštrukturalizáciu, dlžník zvolá informatívnu schôdzu. Musí sa konať najskôr 15 dní a najneskôr 20 dní od povolenia verejnej preventívnej reštrukturalizácie. Informatívnu schôdzu vedie dlžník a jej predmetom je informovanie dotknutých veriteľov o hroziacom úpadku dlžníka a predstavenie konceptu plánu dotknutým veriteľom. Súd bez zbytočného odkladu po povolení verejnej preventívnej reštrukturalizácie ustanoví dlžníkovi veriteľský výbor. Dôležitá úloha veriteľského výboru spočíva v tom, že veriteľský výbor určuje úkony dlžníka, ktoré podliehajú schváleniu poradcom alebo samotným veriteľským výborom. Veriteľský výbor sa vyjadruje k verejnému plánu.

Verejný plán musí byť vypracovaný tak, aby zabezpečoval spravodlivé rozdelenie hodnoty majetku dlžníka medzi dotknutých veriteľov. Verejný plán sa nesmie podstatne odchyľovať od konceptu plánu. Odchýlka spodnej hranice miery uspokojenie môže byť maximálne 10%. Verejný plán má byť zostavený tak, aby smeroval k odvráteniu hroziaceho úpadku a zabezpečeniu životaschopnosti podniku dlžníka.¹⁵ Uvedená skutočnosť sa má dosiahnuť prostredníctvom definovania a realizácie reštrukturalizačných opatrení. Reštrukturalizačnými opatreniami sú opatrenia ekonomickej a právnej povahy, ktorých cieľom je odvrátiť úpadok dlžníka a zabezpečiť životaschopnosť podniku dlžníka. Ide najmä o odklad splatnosti záväzkov dlžníka, ich čiastočné odpustenie, zmena zabezpečenia záväzkov, predaj majetku dlžníka, predaj podielu, vydanie nových akcií, skončenie pracovného pomeru zamestnancov. Dôležitou náležitosťou verejného plánu je stanovenie navrhovanej miery uspokojenia každého dotknutého veriteľa. Právne úkony dlžníka, ktorú sú uskutočnené počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie nesmú dotknutému veriteľovi poskytovať výhodu nepredpokladanú verejným plánom. Takéto právne úkony nemajú za následok ich neúčinnosť, ale sú ex lege neplatné.

Ak súd povolí verejnú preventívnu reštrukturalizáciu, dlžník zvolá schvaľovaciu schôdzu tak, aby sa konala najskôr 60 dní a najneskôr 70 dní od povolenia verejnej

¹⁵ DURAČINSKÁ, J., MAŠUROVÁ, A. Preventívne formy riešenia hroziaceho úpadku: (transpozícia smernice EÚ 2019/1023 o reštrukturalizácii a insolvenčii z komparatívneho pohľadu). Bratislava: Právnická fakulta UK, 2023, s. 31. ISBN 978-80-7160-688-8.

preventívnej reštrukturalizácie. Schvaľovaciú schôdzu vedie dlžník. Predmetom schvaľovacej schôdzy je informovanie dotknutých veriteľov o dôvodoch hroziaceho úpadku, predstavenie verejného plánu a hlasovanie o prijatí verejného plánu. Právo zúčastniť sa schvaľovacej schôdzy má každý veriteľ, ktorý o sebe tvrdí, že je dotknutým veriteľom. Schvaľovacej schôdzy sa zúčastní správca, poradca a zákonný sudca. Právo hlasovať o prijatí verejného plánu má dotknutý veriteľ. Za účelom hlasovania o schválení verejného plánu sa vytvárajú skupiny veriteľov. Samostatná skupina sa vytvára pre každého zabezpečeného veriteľa, nezabezpečených veriteľov, veriteľov spriaznených pohľadávok, podriadených veriteľov a spoločníkov. Ide o skupiny veriteľov, ktoré majú spoločné záujmy. Platí pravidlo, že s dotknutými veriteľmi sa v každej skupine musí zaobchádzať rovnako, zohľadňujúc pravidlo pomerného uspokojenia veriteľov.¹⁶

Správca posudzuje verejný plán z hľadiska existencie dôvodov na zamietnutie návrhu na potvrdenie verejného plánu alebo dôvodov na nahradenie súhlasu skupiny a o výsledkoch tohto posúdenia informuje na schvaľovacej schôdzi všetkých účastníkov schvaľovacej schôdzy. Po skončení schvaľovacej schôdzy podá správu o výsledkoch posúdenia súdu.

Ak niektorá skupina neschváli verejný plán, dlžník je oprávnený domáhať sa v návrhu na potvrdenie verejného plánu súdom nahradenia súhlasu skupiny rozhodnutím súdu (tzv. *cram down*). O návrhu na nahradenie súhlasu skupiny súd rozhodne spolu s návrhom na potvrdenie verejného plánu. Súd nahradí súhlas skupiny, ak verejný plán schválila nadpolovičná väčšina skupín a aspoň jednou z nich bola skupina zabezpečených veriteľov a skupina nezabezpečených veriteľov alebo ak verejný plán schválila aspoň nadpolovičná väčšina skupín, ktorá by v prípade najlepšieho alternatívneho scenára mohla byť uspokojená aspoň čiastočne.

Dlžník má podať súdu návrh na potvrdenie verejného plánu v lehote siedmich dní od skončenia schvaľovacej schôdzy. Dlžník súčasne s podaním návrhu na potvrdenie verejného plánu zašle elektronickú verziu tohto návrhu a jeho príloh každému veriteľovi, ktorý hlasoval proti prijatiu verejného plánu. Nesúhlasiaci veriteľ má právo vyjadriť sa k návrhu na potvrdenie verejného plánu. Vyjadrenie nesúhlasiaceho veriteľa sa zasiela súdu v lehote desiatich dní od doručenia elektronickej verzie návrhu na potvrdenie verejného plánu. O návrhu na potvrdenie verejného plánu súd rozhodne do 30 dní od uplynutia lehoty na vyjadrenie nesúhlasiacich veriteľov. Súd návrh na potvrdenie verejného plánu zamietne, ak zistí, že neboli dodržané pravidlá prípravy, tvorby a schvaľovania verejného plánu alebo zoznam veriteľov nebol zostavený riadne. Súd návrh na potvrdenie verejného plánu zamietne aj vtedy, ak verejný plán nemá rozumné vyhliadky na odvrátenie hroziaceho úpadku alebo zabezpečenie životaschopnosti podniku. Proti uzneseniu, ktorým súd zamietol návrh na potvrdenie verejného plánu a návrh na nahradenie súhlasu skupiny, je prípustné odvolanie. Odvolacím súdom je Krajský súd v Banskej Bystrici. Odvolací súd rozhodne o odvolaní do 30 dní od predloženia veci podľa stavu v čase rozhodovania súdu prvej inštancie.¹⁷

Potvrdený verejný plán je záväzný voči dlžníkovi a každému dotknutému veriteľovi v zozname veriteľov. To znamená, že účinky verejného plánu, ktorý bol potvrdený súdom, sa vzťahujú aj na tých veriteľov, ktorí na schvaľovacej schôdzi hlasovali proti jeho prijatiu. Z časového hľadiska účinky verejného plánu nastávajú potvrdením verejného plánu. Verejný plán môže určiť aj iný okamih nadobudnutia účinkov verejného plánu. Verejný plán z hľadiska reštrukturalizačných opatrení spravidla upravuje odklad splatnosti záväzkov

¹⁶ DOLNÝ, J. Nový spôsob riešenia reštrukturalizácie z pohľadu smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax. ISSN 1335-6461. 2021, roč. 73, č. 2, s. 218-231.

¹⁷ CUKEROVÁ, D. O ingerencii verejnej moci pri preventívnej reštrukturalizácii. In: Zásahy verejnej moci do podnikania a obchodovania: Pocta profesorovi Jánovi Husárovi. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 41-51. ISBN 978-80-574-0155-1.

dlžníka, čiastočné odpustenie dlhu, zmenu zabezpečenia pohľadávok veriteľov, prípadne riešenie nového financovania podniku dlžníka. Avšak práva, ktoré mal dotknutý veriteľ voči tretím osobám pred účinnosťou verejného plánu, zostávajú verejným plánom nedotknuté. To znamená, že veriteľ môže vo vzťahu k spoludlžníkom alebo ručiteľom vymáhať pohľadávku v pôvodnej výške. Veriteľ má právo domáhať sa uspokojenia svojej pohľadávky, ktorú mal pred účinnosťou verejného plánu, z toho, čo odporovateľným právny úkon ušlo z dlžníkovho majetku.¹⁸ Ak sa verejná preventívna reštrukturalizácia skončila potvrdením verejného plánu právne úkony uskutočnené v súvislosti s rokovaním o verejnom pláne alebo plnením potvrdeného verejného plánu nemožno určiť za neplatné, odporovateľné alebo nevymáhateľné z dôvodu, že poškodzujú spoločný záujem veriteľov, ak boli primerané a nevyhnutne potrebné na dosiahnutie účelu verejnej preventívnej reštrukturalizácie. To však neplatí pre právne úkony dlžníka v súvislosti s rokovaním o verejnom pláne po tom, ako sa dostal do úpadku. Samotnému verejnému plánu, ako právny úkon, nie je možné odporovať.

5. Skončenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie a dozorná správa

K skončeniu verejnej preventívnej reštrukturalizácie môže dôjsť z viacerých dôvodov. Ak súd nepovolí verejnú preventívnu reštrukturalizáciu v lehote desiatich dní od doručenia návrhu alebo odstránenia nedostatkov návrhu, podľa povahy návrh odmietne alebo konanie zastaví. Verejná preventívna reštrukturalizácia v tomto prípade skončí momentom právoplatnosti rozhodnutia súdu o odmietnutí návrhu alebo zastavení konania.

Verejná preventívna reštrukturalizácia môže skončiť aj na základe kvalifikovaného podnetu na zastavenie konania. Ak sa po povolení verejnej preventívnej reštrukturalizácie zistí, že dlžník nespĺňa podmienky na jej povolenie alebo dlžník porušuje povinnosti stanovené zákonom o riešení hroziaceho úpadku, je možné podať kvalifikovaný podnet na zastavenie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii. Môže ho podať správca, veriteľský výbor alebo člen veriteľského výboru, poradca, významný veriteľ, veriteľ, voči ktorému dlžník neplní záväzky riadne a včas. Ak súd zistí, že kvalifikovaný podnet je dôvodný, konanie o verejnej preventívnej reštrukturalizácii musí zastaviť. Keďže pre začatie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii platí dispozičný princíp, dlžník môže navrhnúť aj jej zastavenie. V tomto prípade je súd povinný bez zbytočného odkladu zastaviť konanie o verejnej preventívnej reštrukturalizácii.

V praxi môže dôjsť k tomu, že počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie sa dlžník dostane do úpadku. Úpadok dlžníka počas verejnej preventívnej reštrukturalizácie nemá ex lege za následok zastavenie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii. V tomto prípade musí dlžník (jeho štatutárny orgán) informovať súd, správcu, veriteľský výbor o svojom úpadku bez zbytočného odkladu a veriteľov, ktorí súhlasili s poskytnutím dočasnej ochrany. Dlžník môže vo verejnej preventívnej reštrukturalizácii pokračovať aj po tom, ako nastal jeho úpadok. To platí vtedy, ak možno dôvodne predpokladať, že bude schopný riadne a včas plniť všetky nové záväzky a dôjde k potvrdeniu verejného plánu súdom alebo dlžník odvráti úpadok inak. V opačnom prípade musí dlžník bez zbytočného odkladu podať návrh na zastavenie konania o verejnej preventívnej reštrukturalizácii. Porušenie tejto povinnosti spôsobuje obdobné následky ako oneskorené podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu, tzn. zodpovednosť za škodu a trestnoprávne následky.

¹⁸ MRÁZOVÁ, Ž. Odporovacia žaloba ako prostriedok ochrany veriteľov pri rozdelení spoločnosti (rozsudok SD EÚ C-394/18). In: Právo obchod ekonomika: zborník vedeckých prác Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 201-207. ISBN 9788081529306.

Dôvodom na skončenie verejnej preventívnej reštrukturalizácie je tiež rozhodnutie súdu o návrhu na potvrdenie verejného plánu.¹⁹ Verejná preventívna reštrukturalizácia končí potvrdením verejného plánu súdom alebo zamietnutím návrhu na potvrdenie verejného plánu. Údaje o dlžníkovi spolu s informáciou o skončení verejnej preventívnej reštrukturalizácie a dôvodoch jej skončenia je súd povinný bez zbytočného odkladu zverejniť v Obchodnom vestníku. Štatutárny orgán dlžníka je povinný do 15 dní od skončenia verejnej preventívnej reštrukturalizácie bez potvrdenia verejného plánu súdom zverejniť v Obchodnom vestníku vyhlásenie, že nie je v úpadku. Štatutárny orgán dlžníka²⁰ túto povinnosť nemá, ak v tejto lehote podá návrh na vyhlásenie konkurzu, na ktorého základe sa neskôr začne konkurzné konanie.

Potvrdením verejného plánu sa končí verejná preventívna reštrukturalizácia. Až následne dochádza k plneniu verejného plánu. Aby sa zabezpečila kontrola nad plnením verejného plánu, verejný plán môže stanoviť zavedenie dozornej správy nad dlžníkom. Dozorná správa je fakultatívnym inštitútom. Zákon o riešení hroziaceho úpadku upravuje iba možnosť, nie povinnosť zavedenia dozornej správy. Pre dozornú správu v rámci verejnej preventívnej reštrukturalizácie sa subsidiárne použijú ustanovenia zákona o konkurze a reštrukturalizácii o dozornej správe v reštrukturalizačnom konaní. Dozorná správa trvá až do splnenia verejného plánu. Pravidlá pre uskutočňovanie dozornej správy majú byť definované verejným plánom. Zavedenie dozornej správy sa zverejňuje v Obchodnom vestníku. Platí pravidlo, že funkcia správcu vo verejnej preventívnej reštrukturalizácii zaniká potvrdením verejného plánu. Z toho platí výnimka, ktorá spočíva v tom, že verejný plán môže určiť, že funkcia správcu zanikne až splnením verejného plánu. V tomto prípade bude správca plniť úlohy v rámci výkonu dozornej správy. Bude dohliadať na plnenie verejného plánu. V záväznej časti verejného plánu sa určuje tzv. podstatná časť verejného plánu. Ide o časť, bez ktorej nemôže dôjsť k splneniu plánu. Podstatnou časťou verejného plánu je vždy splnenie všetkých peňažných záväzkov z verejného plánu. Ak dlžník splní podstatné časti verejného plánu, zverejní oznam o ich splnení v Obchodnom vestníku. Ak bola zavedená dozorná správa, dlžník môže zverejniť oznam o splnení podstatných častí verejného plánu iba so súhlasom správcu alebo veriteľského výboru. Po úplnom splnení verejného plánu je potrebné zo strany dlžníka zverejniť v Obchodnom vestníku oznam o ukončení dozornej správy.

V prípade nedovoleného konania majúceho trestnoprávny charakter, ktoré súvisí s prijatím verejného plánu [§ 241 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“) – machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním, § 242 TZ – marenie konkurzného alebo vyrovnacieho konania],²¹ zákon o riešení hroziaceho úpadku upravuje inštitút zrušenia verejného plánu rozhodnutím súdu. Súd na návrh dotknutého veriteľa zruší verejný plán, ak schválenie plánu alebo potvrdenie plánu bolo dosiahnuté trestným činom. Ide o tzv. incidenčné konanie. Je to konanie, ktoré súvisí s verejnou preventívnou reštrukturalizáciou. Preto miestne príslušným na rozhodnutie o návrhu na zrušenie verejného plánu je súd, na ktorom prebieha verejná reštrukturalizačné konanie. Podanie návrhu je časovo limitované. Návrh musí byť podaný do troch rokov od potvrdenia verejného plánu súdom. Ak bude návrh na zrušenie verejného plánu podaný po

¹⁹ GYARFAS, J.: Preventívna reštrukturalizácia a „klasická“ reštrukturalizácia: Kam skôr?. Dostupné na: <https://www.lexforum.sk/753>

²⁰ MAJERNÍČEK, O.: Zodpovednosť členov štatutárnych orgánov podľa smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. Dostupné na: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/sukromne-pravo/zodpovednost-clenov-statutarnych-organov-podla-smernice-o-restrukturalizacii-a-insolvencii.m-2598.html>

²¹ MAŠLANYOVÁ, D., SZABOVÁ, E. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 345. ISBN 978-80-7380-862-4.

tejto lehote, súd nezamietne tento návrh, ale na návrh na zrušenie verejného plánu nebude prihliadať. Súd v tomto prípade nevydá žiadne rozhodnutie. De lege ferenda považujeme za vhodnejšie, aby v prípade podania návrhu na zrušenie verejného plánu súdom po uplynutí lehoty troch rokov od potvrdenia verejného plánu, bolo o zamietnutí návrhu vydané rozhodnutie súdu. Dôvodom je skutočnosť, že návrh na zrušenie verejného plánu súdom nie je obyčajným podaním, ale je podaním vo veci samej. Preto zastávame názor, že aj v prípade zmeškania lehoty na podanie návrhu by sa z hľadiska právnej istoty účastníkov konania de lege ferenda malo vydávať rozhodnutie tak, ako sa vydáva v incidenčných konaniach, ktoré sú upravené v zákone o konkurze a reštrukturalizácii. Nevidíme žiaden rozumný dôvod na odklon od tohto pravidla v konaní podľa zákona o riešení hroziaceho úpadku. Keď sa v ostatných incidenčných konaniach súvisiacich s konkurzom alebo reštrukturalizáciou v prípade zmeškania lehoty na podanie návrhu vydáva negatívne rozhodnutie, de lege ferenda by sa takéto rozhodnutie malo vydávať aj v konaní o návrhu na zrušenie verejného plánu podľa zákona o riešení hroziaceho úpadku.

Ak je návrh na zrušenie verejného plánu dôvodný, súd rozhodne o jeho zrušení. V tomto prípade sa pôvodné pohľadávky, prípade iné práva veriteľov obnovujú. To znamená, že veritelia môžu požadovať uspokojenie svojich pohľadávok a iných práv, ktoré mali pred účinnosťou verejného plánu. Ak súd nerozhodne inak, práva veriteľov a tretích osôb, ktoré boli založené verejným plánom nie sú zrušením verejného plánu dotknuté. V praxi sa môže vyskytnúť prípad, že nebude spravodlivé, ak sa obnovia pôvodné pohľadávky, prípadne iné práva veriteľov pred účinnosťou verejného plánu a zároveň zostanú nedotknuté práva, ktoré boli založené verejným plánom. Ak by to nebolo v súlade so spravodlivým usporiadaním pomerov medzi dotknutými stranami, súd môže prijať potrebné opatrenia, ktorými koriguje usporiadanie vzájomných práv a povinností medzi stranami (napr. ak by niektorému veriteľovi obnovou pôvodnej pohľadávky a zároveň ponechaním práva založeného verejným plánom vznikla neprimeraná výhoda). Avšak nie je vylúčená situácia, že medzičasom mohlo dôjsť k nadobudnutiu práv súvisiacich s verejným plánom tretími osobami (napr. v rámci zmeny kapitálovej štruktúry dlžníka, ktorá bola prijatá vo verejnom pláne, tretia osoba kúpila obchodný podiel). V tomto prípade musí súd prihliadať na ochranu tých práv, ktoré boli medzičasom nadobudnuté v dobrej viere. Aby sa v praxi počas konania o návrhu na zrušenie verejného plánu zabránilo nadobudnutiu práv z verejného plánu tretími osobami, zastávame názor, že počas tohto konania je možné na návrh (nie bez návrhu) nariadenie neodkladného opatrenia rozhodnutím súdu, ktorého obsahom bude zákaz nakladania s konkrétnymi právami založenými verejným plánom, u ktorých by hrozilo ich nadobudnutie tretou osobou. Návrh na nariadenie tohto neodkladného opatrenia môže byť už súčasťou návrhu na zrušenie verejného plánu alebo návrh na nariadenie neodkladného opatrenia môže byť podaný aj v priebehu konania o návrhu na zrušenie verejného plánu.

6. Neverejná preventívna reštrukturalizácia

Menej formálnym konaním je neverejná preventívna reštrukturalizácia. Ako už zo samotného názvu tohto konania vyplýva, neplatí tu princíp verejnosti, keďže ide o neverejné konanie. Zatiaľ čo pri verejnej preventívnej reštrukturalizácii sa všetky dôležité úkony zverejňujú v Obchodnom vestníku, v prípade neverejnej preventívnej reštrukturalizácie to neplatí. Údaje o neverejnej preventívnej reštrukturalizácii sa nezverejňujú v Obchodnom vestníku. Neverejná preventívna reštrukturalizácia je určená pre riešenie situácií hroziaceho úpadku dlžníka – právnickej osoby, kedy je veriteľom subjekt podliehajúci dohľadu Národnej banky Slovenska. Národná banka Slovenska vykonáva dohľad nad subjektami finančného trhu v oblasti bankovníctva, kapitálového trhu, poisťovníctva a dôchodkového sporenia. Veriteľom v danom prípade môže byť napr. banka, poisťovňa, správcovská spoločnosť.

V praxi pôjde najčastejšie o banku alebo pobočku zahraničnej banky na našom území. Avšak veriteľom môže byť aj iná obdobná inštitúcia v zahraničí. Dlužník, ktorý je v hroziacom úpadku, môže s jedným alebo s viacerými veriteľmi, ktorí podliehajú dohľadu Národnej banky Slovenska, dohodnúť neverejný plán v neverejnej preventívnej reštrukturalizácii. To platí za predpokladu, že voči dlžníkovi nepôsobia účinky vyhlásenia konkurzu alebo začatia reštrukturalizačného konania. To znamená, že neverejná preventívna reštrukturalizácia má prednosť pred konkurzom a reštrukturalizáciou podľa zákona o konkurze a reštrukturalizácii, avšak iba do momentu vyhlásenia konkurzu alebo začatia reštrukturalizácie. Neverejný plán dlžník dohaduje spravidla so svojimi najväčšími veriteľmi.²²

Pokiaľ ide o priebeh konania, dlžník oznámi začatie konania o neverejnej preventívnej reštrukturalizácii príslušnému súdu, ak s tým súhlasia veritelia, s ktorými sa má dohodnúť neverejný plán. Kauzálné príslušné sú tie isté súdy ako v prípade verejnej preventívnej reštrukturalizácie. Dlužník predloží neverejný plán na posúdenie súdu najneskôr do troch mesiacov od oznámenia začatia konania o neverejnej preventívnej reštrukturalizácii. V opačnom prípade sa konanie končí. O ukončení konania súd nevydáva rozhodnutie. Ak súd v lehote 15 dní od predloženia neverejného plánu nerozhodne o jeho zamietnutí, platí, že neverejný plán bol potvrdený. Súd o tom vydá dlžníkovi a veriteľom, ktorí boli označení dlžníkom ako účastníci konania o neverejnej preventívnej reštrukturalizácii, potvrdenie. Neverejný plán obsahuje tie isté reštrukturalizačné opatrenia, ako boli uvedené vyššie pri verejnom pláne (napr. odklad splatnosti pohľadávok, čiastočné odpustenie dlhu, vydanie nových akcií, zabezpečenie nového financovania dlžníka). V neverejnom pláne môže byť s veriteľmi dohodnuté, že počas určitej doby nepodajú proti dlžníkovi návrh na vykonanie exekúcie, návrh na konkurz alebo že nebudú vykonávať zabezpečovacie právo. Súd zamietne neverejný plán, ak zistí, že neverejný plán by mohol poškodiť majetkové záujmy ostatných veriteľov, tzn. veriteľov, ktorí nie sú účastníkmi neverejného plánu.

Potvrdenému neverejnému plánu ako právnomu úkonu možno na rozdiel od verejného plánu odporovať. Odporovať je však možné iba z dôvodu, že v čase dohodnutia neverejného plánu neboli splnené zákonom vyžadované podmienky, o ktorých druhá strana vedela alebo musela vedieť (napr. dlžník nebol v hroziacom úpadku, prípadne voči dlžníkovi pôsobili účinky vyhlásenia konkurzu alebo začatia reštrukturalizačného konania). Ak na základe neverejného plánu má byť dlžníkovi poskytnuté nové financovanie, veriteľ, ktorý takéto financovanie poskytol, sa nepovažuje za veriteľa spriaznenej pohľadávky, aj keby inak bol veriteľom spriaznenej pohľadávky. Neverejný plán nemá za následok poskytnutie dočasnej ochrany súdom voči všetkým veriteľom tak, ako je to v prípade povolenia verejnej preventívnej reštrukturalizácie. To znamená, že dlžník v neverejnej preventívnej reštrukturalizácii nie je chránený pred vyhlásením konkurzu alebo povolením reštrukturalizácie, dlžníkovi nie je poskytnutá ani ochrana pred exekučným alebo obdobným vykonávacím konaním, dlžník nie je chránený pred výkonom zabezpečovacieho práva zo strany tých veriteľov, s ktorými nebol dohodnutý neverejný plán (veriteľov, ktorí nie sú účastníkmi neverejného plánu). Neverejný plán nie je záväzný pre všetkých veriteľov. Platí, že neverejný plán zaväzuje iba tých veriteľov, ktorí s ním prejavili písomný súhlas. To znamená, že dlžník je chránený len vtedy, ak bola dočasná ochrana dohodnutá, a to len vo vzťahu k veriteľom, s ktorými bol dohodnutý neverejný plán. Preto v praxi má byť snahou dlžníka dohodnúť neverejný plán nielen s jedným veriteľom, ale s čo najväčším množstvom svojich veriteľov, ktorí podliehajú dohľadu Národnej banky Slovenska z dôvodu, aby bol dlžník chránený napríklad pred návrhom na vykonanie exekúcie alebo návrhom na vyhlásenie

²² TÖRÖK, L. Neverejná preventívna reštrukturalizácia - inštitút preventívneho konania v právnom poriadku Slovenskej republiky. In *Právo obchodu a ekonomika: zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 279-287. ISBN 978-80-574-0153-7.

konkurzu aspoň zo strany týchto veriteľov. V prípade dohodnutia neverejného plánu dlžník nie je zbavený povinnosti podať na seba návrh na vyhlásenie konkurzu, ak sa medzičasom (počas konania o neverejnej preventívnej reštrukturalizácii) dostane do stavu úpadku. Na rozdiel od verejnej preventívnej reštrukturalizácie nestačí, aby v prípade existencie úpadku štatutárny orgán dlžníka iba informoval súd a veriteľov o svojom úpadku, ale dlžník musí na seba podať návrh na vyhlásenie konkurzu.

Záver

Cieľom preventívnych konaní je predísť úpadku dlžníka, zabrániť prepúšťaniu zamestnancov, udržať podnik dlžníka a poskytnúť dlžníkovi vo finančných ťažkostiach druhú šancu.²³ Uskutočnenie preventívneho konania vyžaduje odborné vedomosti nielen z oblasti práva, ale aj ekonómie. Preto právna úprava riešenia hroziaceho úpadku zavádza zvýšené požiadavky na odbornosť správcov pôsobiacich v oblasti preventívnych konaní prostredníctvom špeciálnej správcskej skúšky. Výber týchto odborníkov je zabezpečený prostredníctvom špeciálnej komisie. Pri výbere špeciálnych správcov kladie právna úprava do popredia aj transparentnosť, ktorá má byť zabezpečená prostredníctvom zverejnenia zvukového záznamu zo špeciálnej správcskej skúšky. Zákon o riešení hroziaceho úpadku upravuje tzv. nástroje včasného varovania, ktoré majú slúžiť k včasnému upozorneniu podnikateľa, že je nutné prijatie potrebných a vhodných opatrení smerujúcich k odvráteniu hroziaceho úpadku alebo úpadku. Uskutočnením preventívneho konania sa poskytne dlžníkom dostatočný priestor na účinnú, efektívnu a rýchlu preventívnu reštrukturalizáciu ešte v počiatočnom štádiu, kedy úpadok iba hrozí, čím sa zabráni riešeniu situácie dlžníka konkurzným konaním, ktoré by znamenalo koniec jeho činnosti a prepúšťanie zamestnancov. Zastávame názor, že zákon o riešení hroziaceho úpadku je súlade so základnými cieľmi Smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii a zavedenie preventívnych konaní do nášho právneho poriadku predstavuje účinný nástroj na včasné riešenie situácie dlžníka tak, aby mohol pokračovať vo svojej činnosti a zachovať svoju životaschopnosť, a najmä predísť úpadku.

Zoznam použitých zdrojov

CUKEROVÁ, D. O ingerencií verejnej moci pri preventívnej reštrukturalizácii. In *Zásahy verejnej moci do podnikania a obchodovania*: Pocta profesorovi Jánovi Husárovi. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 41-51. ISBN 978-80-574-0155-1.

CUKEROVÁ, D. Povinnosť štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti riešiť hroziaci úpadok a odporovateľnosť právnych úkonov. In: *Právo - obchod - ekonomika : zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 29-37. ISBN 9788057400356.

DOLNÝ, J. Nový spôsob riešenia reštrukturalizácie z pohľadu smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. ISSN 1335-6461. 2021, roč. 73, č. 2, s. 218-231.

DOLNÝ, J. Testovanie úpadku a hroziaceho úpadku dlžníka z pohľadu slovenského právneho poriadku. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*. ISSN 1339-3995. 2023, roč. 11, č. 2, s. 3-13, online. Spôsob prístupu: http://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/112023-2/01_dolny.pdf.

²³ European Commission. 2011. A second chance for entrepreneurs. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/docsroom/documents/10451/attachments/1/translations/en/renditions/native>

DOLNÝ, J., CUKEROVÁ, D. Preventive restructuring framework in the slovak legal order: 10. Kapitola. In: Evolution of Private Law: new directions. Katovice: Ius Publicum, 2023, s. 131-144. ISBN 9788366922181.

DOLNÝ, J., SUCHÝ, T. Právne účinky dočasnej ochrany podnikateľov po novom. In: Bulletin slovenskej advokácie: recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. ISSN 1335-1079, 2021, roč. 27, č. 5, s. 21-25.

DURAČINSKÁ, J., MAŠUROVÁ, A. Preventívne formy riešenia hroziaceho úpadku: (transpozícia smernice EÚ 2019/1023 o reštrukturalizácii a insolvenčii z komparatívneho pohľadu). Bratislava: Právnická fakulta UK, 2023. ISBN 978-80-7160-688-8.

DURICA, M. Dočasná ochrana podnikateľov a jej právne účinky. In Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax. ISSN 1335-6461. 2020, č. 6 - 7, s. 776 – 789.

DURICA, M. Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006. ISBN 80-88931-42-8.

DURICA, M. Vyvažovanie záujmov veriteľov a dlžníkov pri pandemickej a nepandemickej ochrane dlžníkov. In: Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax. ISSN 1335-6461. 2022, roč. 74, č. 1, s. 31.

DURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-754-5.

GYARFAS, J.: Preventívna reštrukturalizácia a „klasická“ reštrukturalizácia: Kam skôr?. Dostupné na: <https://www.lexforum.sk/753>

KUBINEC, M. Mimoriadne intervenčné zásahy štátu počas pandémie COVID-19 v Slovenskej republike. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici: Belianum, 2024. ISBN 978-80-557-2116-3.

KUBINEC, M., UŠIAKOVÁ, L., DZIMKO, J. Praktické prípady z práva obchodných spoločností: vysokoškolská učebnica. Banská Bystrica: Belianum, 2024. ISBN 978-80-557-2117-0.

MAJERNÍČEK, O.: Zodpovednosť členov štatutárnych orgánov podľa smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. Dostupné na: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/sukromne-pravo/zodpovednost-clenov-statutarnych-organov-podla-smernice-o-restrukturalizacii-a-insolvenicii.m-2598.html>

MANIK, R. K ostatným zmenám v konkurznom práve Slovenskej republiky. In: Bulletin slovenskej advokácie: recenzovaný časopis pre právnu vedu a prax. ISSN 1335-1079, 2023, roč. 29, č. 6, s. 18-24.

MANIK, R. Zmeny v dočasnej ochrane podnikateľov ako neformálnej reštrukturalizácii. In: Súkromné právo. ISSN 1339-8562, 2021, č. 1, s. 2-6.

MAŠLANYOVÁ, D., SZABOVÁ, E. et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-862-4.

MRÁZOVÁ, Ž. Odporovacia žaloba ako prostriedok ochrany veriteľov pri rozdelení spoločnosti (rozsudok SD EÚ C-394/18). In: Právo obchod ekonomika: zborník vedeckých prác Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 201-207. ISBN 9788081529306.

ŠULEKOVÁ, Ž. Zmluvná sloboda v korporátnom práve - kde nachádzať jej limity? In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae: vedecký časopis Právnickej fakulty. ISSN 1336-6912, 2013, roč. XXXII, č. 2, s. 270-279.

TÖRÖK, L. Neverejná preventívna reštrukturalizácia - inštitút preventívneho konania v právnom poriadku Slovenskej republiky. In Právo obchod ekonomika: zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 279-287. ISBN 978-80-574-0153-7.

ŽITŇANSKÁ, L. Zodpovednosť členov štatutárneho orgánu pri hroziacom úpadku podľa smernice o reštrukturalizácii a insolvenčii. In Súkromné právo. ISSN 1339-8652, 2020, č. 2, s. 60 – 65.

PÁVNÁ (Č)ISTOTA CIVILNÝCH ROZHODNUTÍ Z EURÓPSKEJ PERSPEKTÍVY

ŽALoba NA OBNOVU KONANIA A PREJUDICIÁLNE OTÁZKY

Mgr. Michaela Szittyaiová
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika,
Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
michaela.szittyaiová@student.upjs.sk

Abstrakt

Účelom príspevku je dať do pozornosti čitateľa niekoľko vybraných právno-teoretických súvislostí pri aplikácii žaloby na obnovu konania v kontexte rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie. Tieto súvislosti sú hodné zamyslenia jednak z hľadiska vnútroštátnej právnej úpravy ako aj z európskej perspektívy.

Abstract

The purpose of this entry is to bring the reader's attention to legal-theoretical context of the application of the Action for Retrial as an extraordinary remedy in the context of the decisions of the Court of Justice of the European Union. This context is worthy of reflection both from the point of view of national legislation and from the European perspective.

Kľúčové slová: Žaloba na obnovu konania, prejudiciálna otázka, Súdny dvor Európskej únie, Európska únia, civilné právo procesné

Key words: Action for retrial, preliminary question, Court of Justice of the European Union, European Union, civil procedural law

1. Úvod

Ak hovoríme o zásadoch právnych noriem Európskej únie (ďalej len „EÚ“) do vnútroštátnej úpravy, predovšetkým sa tým myslí hmotnoprávna rovina, resp. rovina zlepšovania vzájomnej spolupráce. Čo však nebýva častou témou odborných debát, je zásah práva EÚ do vnútroštátneho opravného konania. Účelom tohto príspevku je priblížiť čitateľovi názorovú kolíziu odlišných právnych kontextov, ktorú spôsobuje stret vnútroštátnych a únijských procesných noriem a poukázať na praktické problémy, ktoré z toho pre vnútroštátny súd môžu vyplývať. Zároveň, popri predstavení nosných bodov dotknutej problematiky si tento príspevok kladie za úlohu rozhodnúť ktorá z dvoch názorových línií vysvetlených nižšie by mala nadobudnúť primát v ďalšom smerovaní vývoja procesnej právnej úpravy v Slovenskej republike.

2. Európska perspektíva: Žaloba na obnovu konania

Je síce pravdou, že EÚ sa snaží svoju inváziu do vnútroštátneho civilného procesu limitovať na oblasti zlepšovania a zefektívňovania vzájomnej procesnej spolupráce členských štátov. Ak však existuje nadnárodný balík noriem orientovaný na lepšiu spoluprácu¹, z ktorých niektoré majú mať priamu záväznosť aj pre účastníkov civilného konania (v postavení občanov členského štátu), niektoré zaväzovať len členský štát (a jeho zložky) a niektoré majú mať „len“ odporúčací charakter (či už vo vzťahu k štátu ako adresátovi alebo občanom ako adresátovi), musí sa tento fakt explicitne aj implicitne odraziť aj na vnútroštátnej procesnej úprave.

Na prvý pohľad sú v zákone č. 160/2015 Z. z. Civilnom sporovom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“), aj v rozpinajúcej sa európskej normatívnej úprave explicitne zakotvené dve kategórie právnych inštitútov, a síce: 1) inštitúty umožňujúce lepšiu medzištátnu spoluprácu členských štátov (napr. európsky platobný rozkaz, európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, vzájomná vykonateľnosť rozhodnutí, európske osvedčenie o dedičstve, európsky exekučný titul atď.) a 2) inštitúty ktoré „núti“ vnútroštátny súd zohľadňovať okrem vnútroštátneho aj európske právo² (napr. zásada prednosti práva EÚ pred vnútroštátnym právom, povinnosť eurokonformného výkladu, právo Európskej komisie na vyjadrenie, absencia potreby dokazovania právnych aktov zverejnených v úradnom vestníku EÚ, možnosť a povinnosť podať návrh na začatie prejudiciálneho konania³, povinnosť aplikácie práva EÚ ex offio⁴ a jeden z normovaných dôvodov žaloby na obnovu konania – judikovaný rozpor právoplatného rozhodnutia s právnymi aktmi EÚ).

Z hľadiska opravného civilného konania bude mať väčšiu procesnú relevanciu druhá kategória inštitútov. Najexplicitnejšie sa to týka žaloby na obnovu konania, a síce § 394 písm. e) CSP (proti právoplatnému rozsudku je prípustná žaloba na obnovu konania, ak je v rozpore s rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie, Rady Európskej únie alebo Komisie, ktoré je pre strany záväzné).

Hoci ide o ustanovenie na prvý pohľad logické a nenápadné, môže radikálnym spôsobom zmeniť charakter opravného konania zavedením kvázi precedenčného účinku rozhodnutí európskych rozhodovacích autorít, ktorý účinok pôvodne nebol v tomto kontexte zamýšľaný⁵. V uvedenej súvislosti je teda nosnou otázkou výklad pojmu „rozhodnutie, ktoré

¹ Porov. MOSLER, H. *Supra-national Judicial Decisions and National Courts*. Hastings International and Comparative Law Review 3/1980-1981, s. 445

² Úvodzovky odkazujú na dobrovoľnosť členstva členských štátov v nadnárodných zoskupeniach, preto nemožno s čistým svedomím hovoriť o tom, že zoskupenie samo o sebe núti členský štát zohľadňovať túto nadnárodnú úpravu.

³ Podľa čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie ...*Ak sa takáto otázka položí v konaní pred vnútroštátnym súdnym orgánom, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je tento súdny orgán povinný obrátiť sa na Súdny dvor Európskej únie.*

⁴ K ex offio aplikácii práva EÚ pozri STEHLÍK, V. *Aplikace národných procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie*. Praha : Leges, 2012, s. 153-221

⁵ Podľa § 228 (1) písm. e) zákona č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP“) (ktorý zaviedol právneho predchodcu tohto dôvodu) platil dôvod obnovy konania pre rozhodnutie v rozpore s rozhodnutím „Súdneho dvora Európskych spoločenstiev alebo iného orgánu Európskych spoločenstiev“ - čo pravda, nie je totožné znenie so súčasným CSP vzhľadom na chýbajúcu „záväznosť pre strany“ a explicitný výpočet európskych orgánov, ktoré majú rozhodnúť. Zajímavý môže byť komentár k predmetnému dôvodu obnovy konania, a síce otázka kto posudzuje rozpor rozhodnutia SD EÚ (ES) a vnútroštátneho právoplatného rozhodnutia. Autori komentára k OSP (ŠTEVČEK, M., KOTRECOVÁ, A.) držali názorovú líniu, že *potenciálnu rozpornosť napadnutého právoplatného rozsudku (s rozhodnutím Súdneho dvora ES, resp. iného orgánu ES) si musí súd konajúci o povolení obnovy konania posúdiť prejudiciálne a potom po právoplatnom povolení obnovy konania sa inštitútom predbežnej otázky obrátiť na Súdny dvor ES*. Uvedené nadobúda perpetuálne paradoxný rozmer, ak si predstavíme situáciu, že dôvodom žaloby na obnovu konania má byť práve rozpor právoplatného

je pre strany záväzná“ – totiž, jednak či má ísť o záväznosť inter partes alebo sa to týka aj záväznosti erga omnes (v takom prípade by postačovalo normovať len rozpor s „rozhodnutím, ktoré je záväzná“), a či sa rozhodnutím „záväzným pre strany“ myslí len také rozhodnutie, ktoré je stranám adresované.

Vyššie uvedené úvahy nadobúdajú konkrétnejší charakter ak sa pokúsime pod pojem „rozhodnutie, ktoré je pre strany záväzná“ subsumovať tzv. rozhodnutie o prejudiciálnej otázke ako jeden z možných decíznych výstupov Súdneho dvora EÚ (ďalej len „SD EÚ“).

3. Vtáčia perspektíva: (Ne)záväzný výklad noriem EÚ

Pokiaľ teda hovoríme o záväznosti rozhodnutí o prejudiciálnej otázke, a teda záväznom výklade noriem EÚ, je dobré ustáliť komu sú tieto rozhodnutia adresované a koho zaväzujú. Primárnou úlohou SD EÚ je zaistiť v rámci svojich právomocí dodržiavanie práva pri výklade a realizácii zmlúv (čl. 19 (1) Zmluvy o európskej únii (ďalej len „ZEÚ“), ktorá je konkretizovaná aj čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“), Práve spomínaný čl. 19 ZEÚ v konaní o prejudiciálnej otázke ustanovuje právomoc SD EÚ interpretovať právo EÚ, ktoré konanie je normované primárne ako nástroj spolupráce medzi vnútroštátnym súdom a SD EÚ⁶. Úmysel normotvorcu bol teda zrejmy: vzájomná kontrola SD EÚ a vnútroštátnych súdov prostredníctvom dialógu, v ktorom je priestor aj na vyjadrenie nesúhlasu resp. odbornú diskusiu⁷. Pravdou však zostáva, že za ostatné roky dochádza k miernemu „zvertikálneniu“ vzťahu medzi SD EÚ a vnútroštátnymi súdmi, čo možno badať aj v judikatúre SD EÚ⁸.

3.1 Výklad ako prejudiciálny dialóg

Akademické argumenty pre nezáväznosť rozhodnutia o prejudiciálnej otázke „pre strany“ možno zhrnúť v 3 rovinách:

1. Rozhodnutia o prejudiciálnej otázke nie sú externe pôsobiacimi aktmi EÚ (zaväzujú súd, ktorý sa otázku pýta a ostatné súdy rozhodujúce o rovnakom probléme; zároveň SD EÚ nerozhoduje priamo spor medzi stranami, len vykladá súvisiace normy⁹). Ako už bolo načrtnuté vyššie, pôvodne má ísť skôr o dialóg medzi národným súdom a SD EÚ. Hoci záväznosť ako takú rozsudkom SD EÚ nemožno odoprieť, SD EÚ ju sám formuluje tak, že „zaväzuje vnútroštátneho sudcu“ – čo však a contrario neznamená, že nezaväzuje ostatné súdy¹⁰. Z pohľadu premisy tohto príspevku je však zaujímavá práve záväznosť „pre strany“, nie súdy – ak je teda výklad záväzný aj pre iný súd, ktorý rozhoduje rovnaký problém medzi inými stranami tak to, že je výklad záväzný aj pre tieto „nové“ strany vyznieva prinajmenšom extenzívne (hoci nie a priori neprijateľne).

rozhodnutia s posúdením prejudiciálnej otázky, čo autora tohto príspevku privádza k úsudku, že s rozhodnutím o prejudiciálnej otázke sa prvotne nerátalo ako s dôvodom obnovy konania (Pozri ŠTEVČEK, M. – KOTRECOVÁ, A., *Komentár k § 228 [Dôvody obnovy konania a náležitosti návrhu]*. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok I. diel.* 2. vydanie. Praha: C. H. Beck)

⁶ KLÍMA, K. a kol. *Evropské právo*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. s. 326-327

⁷ Porov. SLAUGHTER, A.-M. *The Real New World Order*. Princeton : Princeton University Press, 2004, s. 84

⁸ Napr. SD EÚ sám judikuje prednosť práva EÚ pred vnútroštátnym právom (a teda aj eurokonformného výkladu) v rozsudku *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* C 6-64

⁹ Čl. 267 ZFEÚ; pozri v poznámke pod čiarou pod č. 3

¹⁰ NAOME, C. *Prejudiciálna otázka v Európskom práve*, 1. vydanie, Bratislava : IURA EDITION, 2011 s. 210

2. SD EÚ často preformuluje položenú otázku podľa odpovede¹¹, ktorú zamýšľa dať - tzv. redakčná prax SD EÚ. Rovnako, ak je položených niekoľko otázok, resp. SD EÚ nerozumie, prečo bolo položených niekoľko otázok, bude sa otázkou zaoberať len všeobecne, alebo pri svojej rozhodovacej činnosti SD EÚ preberie otázky, ktoré sa nepýta vnútroštátny sudca, ale ktoré kladú účastníci konania¹² (a teda neodpovie presne na to, na čo sa vnútroštátny sudca pýta). Ďalším aspektom, ktorý zohráva úlohu aj pri prejudiciálnych otázkach je politický faktor niektorých rozhodnutí, a sice európske snahy tmiť vnútroštátne politické vášne, v dôsledku čoho SD EÚ neodpovie alebo odpovie vyhýbavo¹³. Takisto veľmi široko poňaté prejudiciálne otázky môžu viesť k širokým odpovediam poukazom na všeobecné princípy¹⁴, čo z hľadiska potenciálnych precedentálnych účinkov nie je ideálne. Potenciálne a už existujúce problémy vymenované v tomto bode sice súvisia s precedentálnou sudcovskou normotvorbou ako takou, takže akademicky nejde o nič nové, čo by už nebolo predmetom právnych úvah, avšak v našich podmienkach nie je procesná úprava zásadovo prispôbovaná precedentálnym rozhodnutiam a neráta s nimi (zväčša¹⁵) ani sudcovská prax. Týmto spôsobom teda EÚ vstúpi do vnútroštátneho právneho systému členského štátu s inštitútom, na ktorý vnútroštátna úprava nemyslí a nemá ho dostatočne právne ošetrený – z čoho vyplývajú ďalšie aplikačné problémy, ktoré budú predmetom nasledujúcej kapitoly.
3. Vnútroštátny sudca niekedy nezohľadní názor SD EÚ a odôvodní odklon od záväzného výkladu (aj preto, že nadobúda dojem, že SD EÚ pristupuje k svojej agende veľmi aktivisticky alebo extenzívne¹⁶). Ak je teda potrebná na odklon od rozhodnutia SD EÚ určitá kvalita odôvodnenia (rovnaká aká sa očakáva od odôvodnenia rozhodnutia súdu), možno problém vnímať tak, že potom, čo rozhodne SD EÚ je ešte nutné, aby sa na problém pozrel vnútroštátny sudca cez optiku vnútroštátneho práva a rozhodnutie právne prispôbil vnútroštátnym právnym a sociálnym pomerom. Výsledná prípadná záväznosť „pre strany“ sa teda nevzťahuje na samotné rozhodnutie SD EÚ, ale až na vecné rozhodnutie vnútroštátneho sudcu, ktoré ale zaväzuje len strany toho konania, z ktorého otázka „vzišla“, nie strany iných (neskorších) konaní. Rovnako poukazom na bod vyššie je otázne, čo v prípade ak sudca nedostane uspokojivú odpoveď (je pravda, že sa môže pýtať opätovne¹⁷ – avšak na zváženie je aj uhol pohľadu účastníka konania, ktorý v už beztak štatisticky dlhom konaní čaká za výkladom SD EÚ).

3.2 Výklad ako prejudiciálny monológ

Vyššie uvedenému možno oponovať rovnako v troch rovinách:

¹¹ Napr. BEJČEK, J. *Vliv evropské justice na právní kulturu nově přijatých zemí* In FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. *Európske právo*, Brno : Tribun EU, s.r.o., 2012, s. 55

¹² NAOME, C. *Prejudiciálna otázka v Európskom práve*, 1. vydanie, Bratislava : IURA EDITION, 2011 s. 210

¹³ Napr. *Falciola C 286-88. Horn C 63-70*

¹⁴ Napr. *Gebhard C 55-94*

¹⁵ Výnimku tvoria dovolacie dôvody pod hlavičkou §421 písm. a) a b) CSP (t.j. rozpor s ustálenou predchádzajúcou judikatúrou NS SR alebo ešte nevyriešená otázka).

¹⁶ ONDŘEJKOVÁ, J. *Princip Přednosti evropského práva v teorii a soudní praxi*. Praha : Leges, 2012, s. 23

¹⁷ *Wunsche*, C 69-85

1. Prvý argument, ktorý sa v tejto súvislosti núka je povinnosť eurokonformného výkladu¹⁸, teda rozhodnutie o prejudiciálnej otázke je len konkretizácia pôvodnej záväznej európskej normy (sila „interpretovanej veci“¹⁹). Záväznosť však v tomto prípade nie je odvodzovaná od rozhodnutia o prejudiciálnej otázke ale od prvotnej nesporne záväznej normy, ktorá „len“ záväzne pôsobí prostredníctvom jej výkladu. Nadväzný argument je aj zásada prednosti práva EÚ pred vnútroštátnou úpravou²⁰, a teda tento stav možno zhrnúť tak, že ak existuje európska norma, ktorá má prednosť pred vnútroštátnou normou (či už pre nesúlad vnútroštátneho práva s právom EÚ alebo medzeru vo vnútroštátnom práve), tak rovnako jej výklad SD EÚ má mať prednosť pred jej právnou interpretáciou vnútroštátnym súdom. V uvedenej súvislosti môže byť problematická rozdielnosť politickej klímy v akej rozhoduje o výklade noriem SD EÚ verzus politickej klímy v akej rozhoduje vnútroštátny súd (napr. v sociálne hodnotovo orientovaných otázkach môže SD EÚ vtlačiť členskému štátu sociálne politiky, na ktoré nie je daná spoločnosť pripravená²¹). Na prvý pohľad sa môže javiť, že sa tento problém netýka procesnej úpravy, avšak aj tam môžu vznikať nezhody a vzájomné nepochopenie inštitútov medzi vnútroštátnym súdom a SD EÚ, na čo v zásade EÚ reaguje upevnením pozície SD EÚ. Práve v tomto ohľade je preklenutá myšlienka „diálogo“ medzi SD EÚ a vnútroštátnym súdom a presúvame sa k vertikálnemu vnímaniu tohto vzťahu, kedy SD EÚ jednostranne a autoritatívne vykladá právo EÚ a vnútroštátny súd je povinný sa tomuto výkladu prispôbiť.
2. Dôsledkom dlhodobého právneho a akademického vývoja európskej judikatúry je kvázi precedenčný charakter rozhodnutí SD EÚ²², alebo minimálne smerovanie k precedenčným účinkom týchto rozhodnutí. Inak totiž pri mnohých členských štátoch ani nie je možné zabezpečiť právnú istotu a fungovanie EÚ – dá sa tvrdiť, že ak by teda výklad noriem EÚ nebol záväzný, bol by úplne zbytočný. V prípade, že máme za to, že v danom prípade hovoríme o záväznosti erga omnes, tak a maiore ad minus musí byť taký výklad záväzný aj inter partes – a tak aj napriek tomu, že nie je adresovaný stranám sporu, pôjde o záväzné právne riešenie právnej otázky, ktorá je medzi stranami právne sporná (s opakovaným dôrazom na právnú rovinu). Vec možno logicky uzavrieť tak, že bude nasledovnou úlohou vnútroštátneho súdu (ktorý sa otázku pýta) aby posúdil, či skutkové okolnosti posudzovaného prípadu zodpovedajú právnemu riešeniu (t.j. konkretizácii záväznej právnej normy), ktoré dal SD EÚ; a rovnakú úlohu budú mať aj súdy, ktoré budú posudzovať obdobné prípady neskôr – t.j. ako riešenie sa podľa názoru autora javí teoretická formulácia, že nepôjde o záväznosť erga omnes ani inter partes, ale o záväznosť sui generis, a síce záväznosť pre toho, kto normu autoritatívne interpretuje (pozn. čo nemusí byť nevyhnutne iba súd) – kvázi „precedenčnú záväznosť“, od ktorej možno záväznosť inter partes implicitne vyvodiť.

¹⁸ Explicitne uznávaný aj vnútroštátnou úpravou: čl. 3 (1) CSP *Každé ustanovenie tohto zákona je potrebné vykladať v súlade ...s medzinárodnoprávnymi záväzkami Slovenskej republiky, ktoré majú prednosť pred zákonom, judikatúrou ... Súdneho dvora Európskej únie, a to s trvalým zreteľom na hodnoty, ktoré sú nimi chránené.*

¹⁹ Pozri napr. *Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren C 453-00*

²⁰ K tomu pozri predovš. *Flaminio Costa v. E.N.E.L. C 6-64*

²¹ Vid'. otázka partnerských vzťahov osôb rovnakého pohlavia a z nich vyplývajúcich práv (napr. rozsudok vo veci *Coman*, C 673-16)

²² K tomu pozri *TRABUCCHI, A. L'Effet „erga omnes“ des décisions préjudicielles rendues par la cour de justice des communautés européennes* In *Rev. Trim. Dr. Eur.*, 1974, s. 4 alebo *CRAIG, P. de BÚRCA, G., EU Law: Text, Cases and Materials*. Cambridge : University Printing House, 2015. s. 379-393

3. Túto argumentačnú líniu uzatvára posledný argument, a to potreba zjednocovania rozhodovacej činnosti. Zverejnené rozhodnutie SD EÚ o prejudiciálnej otázke nie je záväzné len pre členský štát, z ktorého táto otázka „vzišla“ ale je záväzné aj pre iné členské štáty, rovnako tak nie je záväzné len pre ten vnútroštátny súd, ktorý sa otázku pýta²³, ale je záväzné aj pre iné vnútroštátne súdy, ktoré rozhodujú rovnakú vec²⁴. Uvedené dáva zmysel, pretože účelom má byť a je, aby boli normy práva EÚ vykladané jednotne naprieč celou úniou, čo nemožno dosiahnuť nezáväzným dialógom medzi vnútroštátnym súdom a SD EÚ – teda tomuto dialógu treba priznať normatívne účinky. Otázkou, ktorá v uvedenej súvislosti stojí za pozornosť teda je skôr to, či ide naozaj o odborný dialóg s normatívnym výstupom, alebo o jednostrannú reakciu „vyššej“ súdnej autority na podnet „nižšej“ súdnej autority²⁵.

4. Národná perspektíva: Istota a čas

Ak sa na problematiku pozrieme z pohľadu vnútroštátnej slovenskej úpravy, zistíme, že sa s precedenčným účinkom cudzojazyčných rozhodnutí takpovediac nerátalo. Prvým z problémov je kvalita prekladových výstupov a ich použiteľnosť pre normatívne účely. Podľa ustálenej judikatúry SD EÚ nemožno formuláciu použitú v jednej z jazykových verzií ustanovenia Únie chápať ako jediný základ výkladu tohto ustanovenia alebo ho v tejto súvislosti považovať za ustanovenie, ktoré má prednosť pred inými jazykovými verziami. Takýto prístup by totiž nebol v súlade s požiadavkou jednotnosti pri uplatňovaní práva Únie²⁶. Uvedené síce vyznieva logicky, avšak kladie pomerne nereálne požiadavky na laickú aj odbornú verejnosť vo vzťahu k jej jazykovej výbave a schopnosti chápať odborné právne texty v cudzích jazykoch.

Druhý problém je absencia slovenských prekladov veľkej časti rozhodnutí zverejnených pred r. 2004 (t.j. vstupom Slovenskej republiky do EÚ), ktoré majú mať rovnakú záväznosť ako tie preložené, a na ktoré rovnako platí prezumpcia znalosti²⁷.

Vnútroštátnou kuriozitou môže byť aj uznesenie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 302/2014, v ktorom konaní sťažovateľka argumentovala, že od nej nemožno spravodlivo požadovať, aby sledovala celú judikatúru Súdneho dvora a ďalších dvoch „komunitárnych súdov“, pričom rozsudky Súdneho dvora alebo súdu prvého stupňa pred 1. aprílom 2004 z prevažnej časti nie sú ani preložené do slovenského jazyka.

Na čo Krajský súd zareagoval, že sťažovateľka sama určila, že sa o konštantnej judikatúre (pozn. rozhodnutia z obdobia r. 2000-2002) Súdneho dvora dozvedala 20. marca 2011. V zmysle podaného návrhu v predmetnej veci koniec trojmesačnej subjektívnej lehoty na podanie návrhu na obnovu konania pripadol na 20. jún 2011. Keďže však sťažovateľka doručila návrh na obnovu konania súdu prvého stupňa osobne 25. apríla 2012, súd prvého stupňa správne návrh na obnovu konania zamietol z dôvodu, že nebol podaný v zákonnej lehote, a teda včas.

²³ *Bendetti*, C 52-76

²⁴ *Milch, Fett, Eierkontor*, C 29-68

²⁵ Úvodzovky neodkazujú na vzťah nadradenosti/podriadenosti ale na to, že orgán, ktorý sa necíti byť kompetentný vyložiť normu sa dopytuje kompetentnejšieho orgánu na jeho autoritatívny názor, podľa ktorého sa hodlá zariadiť.

²⁶ Rozsudky SD EÚ *Institute of the Motor Industry*, C 149-97. *Endendijk*, C 187-07, *Sabatauskas* a i., C 239-07

²⁷ § 186 (1) CSP *...právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a právne záväzné akty Európskej únie, ktoré boli zverejnené v Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev a v Úradnom vestníku Európskej únie, sa nedokazujú*.

Sťažovateľkina ústavná sťažnosť, rovnako ako jej dovolanie vo veci boli odmietnuté, avšak za zmienku stojí začiatok plynutia subjektívnej lehoty na podanie žaloby na obnovu konania. § 403 (1) CSP odkazuje na lehotu troch mesiacov, odkedy sa ten, kto podal žalobu na obnovu konania, mohol dozvedieť o dôvode obnovy, alebo odo dňa, keď ho mohol uplatniť. V tomto prípade by sa teda mal z logiky veci začiatok plynutia subjektívnej lehoty viazať na moment zverejnenia rozhodnutia v Úradnom vestníku EÚ. Avšak aj vzhľadom na vyššie opísané problémy vyvstáva otázka, či tento moment možno považovať za spravodlivý vo vzťahu k rozhodnutiam zverejneným pred vstupom Slovenskej republiky do EÚ, resp. k rozhodnutiam, ktoré nie sú preložené do slovenského jazyka. Nadväzujúca otázka znie, či v takom prípade je prijateľné, aby si účastník konania sám určoval začiatok plynutia subjektívnej lehoty (ako to načrtnol odvolací súd vo vyššie uvedenom konaní), a či takéto rozhodnutie môže odôvodňovať podanie žaloby na obnovu konania – pre krátkosť priestoru analýza týchto otázok už nebude predmetom tohto príspevku.

5. Záver

Máme za to, že sa nám dostatočne podarilo predostrieť nosné body otázky nesúladiu právoplatného rozhodnutia vnútroštátneho súdu s rozhodnutím o prejudiciálnej otázke ako dôvodom žaloby na obnovu konania normovaným pod § 394 písm. e) CSP a nadväzujúceho procesného postupu vnútroštátneho súdu v danej veci. Vyššie uvedené právne úvahy spolu s príležitostnými komentármi autora zhrňajú nosnú relevantnú právnu teóriu na jednom mieste a snažia sa v kontexte rozhodovacej praxe SD EÚ predostrieť čitateľovi myšlienkový vzorec pre pochopenie problému procesnej kolízie dvoch normatívnych rámcov. Záverom príspevok otvára niekoľko aplikačných problémov, ktoré sa vyskytujú z pohľadu členského štátu ako príjemcu záväzného výkladu noriem práva EÚ. Popri vysvetlení dotknutých inštitútov z pohľadu EÚ ako aj vnútroštátnej úpravy sme uvádzali príležitostné postrehy vyplývajúce z právnych reálií Slovenskej republiky, v kontexte ktorých možno usúdiť, že z pohľadu autora tohto príspevku sa javí vhodnejším sa prikloniť ku koncepcii tzv. „prejudiciálnej záväznosti“ (pozri vyššie) rozhodnutí o prejudiciálnych otázkach v zmysle § 394 písm. e) CSP, a teda tieto v praxi pripúšťať ako dôvod žaloby na obnovu konania aj v neskorších veciach (pričom je však dôležité podotknúť, že slovenská právna prax si vyžaduje vyriešenie aj iných súvisiacich problémov – napr. prekladov dotknutých rozhodnutí).

Zoznam použitých zdrojov

- CRAIG, P. de BÚRCA, G., *EU Law: Text, Cases and Materials*. Cambridge : University Printing House, 2015. 1155 s. ISBN 978-01-995-7699-9
- BEJČEK, J. Vliv evropské justice na právní kulturu nově přijatých zemí In FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. *Európske právo*, Brno : Tribun EU, s.r.o., 2012, 546 s. ISBN 978-80-263-0565-1
- KLÍMA, K. a kol. *Evropské právo*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 579 s. ISBN 978-80-738-0335-3
- MOSLER, H. *Supra-national Judicial Decisions and National Courts*. *Hastings International and Comparative Law Review* 3/1980-1981 dostupné na internete: [url: https://repository.uclawsf.edu/hastings_international_comparative_law_review/vol4/iss3/1] cit. 01.12.2023
- NAOME, C. *Prejudiciálna otázka v Európskom práve*, 1. vydanie, Bratislava : IURA EDITION, 2011. 280 s. ISBN 978-80-8078-415-7
- ONDŘEJKOVÁ, J. *Princip Přednosti evropského práva v teorii a soudní praxi*. (dizertačná práca) Praha : Univerzita Karlova, 2012, 168 s.

SLAUGHTER, A.-M. The Real New World Order. Princeton : Princeton University Press, 2004, s. 368 ISBN 978-06-911-2397-4
ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. Občiansky súdny poriadok I. diel. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-406-3.
TRABUCCHI, A. L'Effet „erga omnes“ des décisions préjudicielles rendues par la cour de justice des communautés européennes In Rev. Trim. Dr. Eur., 1974 In CRAIG, P. de BÚRCA, G., EU Law: Text, Cases and Materials. Cambridge : University Printing House, 2015. 1155 s. ISBN 978-01-995-7699-9

Legislatíva

zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
Zmluva o Európskej únii
Zmluva o fungovaní Európskej únie

Judikatúra EŠLP a ÚS SR

Flaminio Costa v. E.N.E.L., C 6-64
Falciola, C 286-88
Horn, C 63-70
Gebhard. C 55-94
Wunsche, C 69-85
Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren, C 453-00
Coman, C 673-16
Bendetti, C 52-76
Milch, Fett, Eierkontor, C 29-68
uznesenie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 302/2014

FORMULÁROVÝ ODPOR PROTI PLATOBNÉMU ROZKAZU

JUDr. Rastislav Trnka

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta
Advokát vo Zvolene
advokat@aktrnka.sk

Abstrakt

Odpor proti platobnému rozkazu, ktorý bol vydaný v rámci upomínacieho konania, môže žalovaný podať aj elektronickými prostriedkami. Na rozdiel od odporu podaného v klasickej listinnej podobe prostredníctvom poštového doručovateľa sú na odpor podaný elektronickými prostriedkami kladené isté formálne náležitosti, ktorých nesplnenie môže mať pre žalovaného fatálne následky. Aj napriek tomu, že súčasná doba čím ďalej, tým viac preferuje elektronizáciu aj v rámci súdneho konania, vyvstáva otázka, či je vôbec možné bezvýnimčne trvať na plnení všetkých technických požiadaviek, ktoré so sebou elektronizácia prináša. Nie je totiž vylúčené, že nastane situácia, kedy by striktný zákonný postup v konečnom dôsledku znamenal porušenie základných princípov spravodlivosti.

Abstract

The challenge to a payment order issued within the framework of a reminder procedure may be lodged by the defendant through electronic means. Unlike a challenge submitted in traditional paper form via postal service, specific formal requirements are imposed on electronically filed challenges, the non-compliance of which may bear significant consequences for the defendant. Despite the contemporary trend favoring electronicization within judicial proceedings, the question arises as to whether it is feasible to strictly adhere to all technical prerequisites associated with electronic submission. It is conceivable that a scenario may arise where strict adherence to statutory procedures ultimately results in a breach of fundamental principles of fairness.

Kľúčové slová: platobný rozkaz, odpor, formulár, formalizmus

Key words: payment order, challenge, form, formalism.

Úvod

Inštitút platobného rozkazu patrí k stáliciam procesných inštitútov, po ktorom siahajú žalobcovia takmer vždy, ak si na súde uplatňujú svoju peňažnú pohľadávku. O to viac je pre stranu žalobcu zaujímavejšie využiť relatívne novú právnu úpravu tzv. upomínacieho konania, ktorá predstavuje alternatívu ku konaniu o vydanie platobného rozkazu na základe Civilného sporového poriadku, a to najmä z dôvodu nižšieho súdneho poplatku.

S platobným rozkazom je úzko spätý aj inštitút odporu proti platobnému rozkazu, ako formy prvej procesnej obrany proti peňažnému nároku, ktorý si žalobca proti žalovanému uplatňuje. V rámci tohto článku sa zameriame predovšetkým na preskúmanie aktuálnej rozhodovacej praxe Okresného súdu Banská Bystrica pri posudzovaní odporu podaného elektronickými prostriedkami, ktorý trpí vadami predovšetkým formálneho charakteru.

Stranou neostanú ani niektoré nedostatky či skôr nástrahy výsostne technického charakteru, ktoré ani v súčasnej elektronizácii nemožno úplne eliminovať.

Výsledkom tohto článku bude posúdenie, či súčasná právna úprava platobného rozkazu vydaného v rámci upomínacieho konania obstojí v teste požiadaviek spravodlivého súdneho konania, a to z pohľadu formálnych zákonných požiadaviek, ktoré sú kladené na náležitosti odporu, ktorý podá žalovaný elektronickými prostriedkami. Taktiež sa zameriame aj na úvahy, ako by bolo možné dotknutú právnu úpravu vylepšiť.

Právna povaha odporu proti platobnému rozkazu

Právna úprava platobného rozkazu nie je jednotná a je rozdelená do dvoch vnútroštátnych a jedného európskeho právneho predpisu, a to:

- zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej aj „**Civilný sporový poriadok**“),
- zákon č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „**zákon o upomínacom konaní**“),
- nariadenie európskeho parlamentu a rady (ES) č. 1896/2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze (ďalej aj „**nariadenie EÚ**“).

Všetky uvedené právne predpisy upravujú aj podanie odporu proti platobnému rozkazu, avšak samotné posúdenie právnej povahy odporu je ponechané právnej teórii. Na prvý pohľad by sa mohlo javiť, že odpor proti platobnému rozkazu je opravným prostriedkom, no nie je to tak. Odpor proti platobnému rozkazu predstavuje osobitný prostriedok procesnej obrany smerujúci voči rozhodnutiu súdu, a teda nejde o opravný prostriedok, a preto odpor ani nemá účinky ako opravný prostriedok¹, hoci režim je veľmi podobný opravným prostriedkom.² Ďalším argumentom podporujúcim záver o tom, že odpor nie je opravným prostriedkom je systematický výklad, kedy odpor nie je v rámci Civilného sporového poriadku zaradený medzi riadne, ani medzi mimoriadne opravné prostriedky. V každom prípade možno odpor zaradiť medzi efektívne prostriedky nápravy, pretože odporom možno vo všeobecnosti dosiahnuť zrušenie napádaného rozhodnutia.

Formálne náležitosti odporu proti platobnému rozkazu

Odpor proti platobnému rozkazu musí spĺňať predpokladané formálne náležitosti, medzi ktoré zaraďujeme:

- označenie osoby podávajúcej odpor,
- označenie súdu, ktorému je odpor adresovaný,
- označenie veci, ktorej sa odpor týka,
- dátum a podpis.

V rámci označenia veci, ktorej sa odpor týka, máme predovšetkým na mysli označenie súdneho konania, v ktorom bol platobný rozkaz vydaný najmä spisovou značkou, čo zabezpečí nezameniteľnosť, resp. jednoznačné určenie, proti ktorému platobnému rozkazu odpor smeruje. Nie je totiž vylúčené, že jeden alebo aj viacero žalobcov podá v rovnakom čase proti jednému žalovanému viacero návrhov (žalôb) na vydanie platobného rozkazu, ktoré budú vydané a žalovanému doručené približne v rovnakom čase. Správne označenie odporu má v takejto situácii prispieť k rýchlosti celého konania, kedy konajúci súd nebude mať pochybnosti o tom, proti ktorému platobnému rozkazu podal žalovaný odpor.

¹ IVANČO, M. In ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 399 – 400. ISBN: 978-80-7400-876-4

² Tamtiež, s. 475

V prípade, ak bol platobný rozkaz vydaný v rámci upomínacieho konania, ak sa odpor podáva elektronickými prostriedkami, musí byť podaný prostredníctvom na to určeného elektronického formulára, ktorý musí byť autorizovaný podľa osobitného predpisu.³ Inak povedané, pokiaľ žalovaný podáva odpor proti platobnému rozkazu v elektronickej podobe, je povinný odpor podať na predpísanom formulári.

Čo však v prípade, ak odpor podaný elektronickými prostriedkami nebude podaný na predpísanom formulári? Položená otázka má na prvý pohľad jednoduché riešenie, keď samotný zákon o upomínacom konaní uvádza, že súd odmietne odpor, ktorý nebol podaný elektronickými prostriedkami podľa zákona o upomínacom konaní.⁴ Uvedené zdanlivo jednoduché riešenie položenej otázky má však oveľa širší dosah, ktoré v právnej praxi vyvoláva viacero otáznikov najmä vo vzťahu k prílišnému formalizmu pri odmietaní odporu, ktorý nespĺňa náležitosti odporu podaného elektronickými prostriedkami tak, ako to predpokladá zákon o upomínacom konaní.

Aj napriek tomu, že zákon o upomínacom konaní možno označiť ako novší právny predpis, ktorý prioritizuje elektronickú komunikáciu, práve zákonná požiadavka na použitie elektronického formulára pre podanie odporu elektronickými prostriedkami sa stala terčom kritiky právnej obce. Už Filičko so Sokolom⁵ poukazovali na to, že koncepcia upomínacieho konania vychádza z pomerne prísnej premisy, podľa ktorej nesplnenie iných formálnych náležitostí odporu ako jediného prostriedku obrany žalovaného vyústi v zásade do nezmeniteľnej prehry. V tejto súvislosti porovnávajú rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „Ústavný súd SR“ alebo „ústavný súd“), pričom kritike je podrobené predovšetkým uznesenie ústavného súdu zo dňa 20. októbra 2020, sp. zn. I. ÚS 472/2020.⁶ Uvedenému nálezu je vytkávaný prílišný formalizmu a jeho ústavná neudržateľnosť, pričom sa v plnej miere stotožňujeme s názorom autorov, že pokiaľ zákon priznáva strane sporu lehotu na realizáciu procesného úkonu, je nutné, aby strana sporu mala aj reálnu a objektívnu možnosť kedykoľvek tento úkon v určenej lehote vykonať (hoci aj v poslednú minútu lehoty), pričom najmä v prípade súčasnej požiadavky štátu na elektronizáciu súdneho konania musí byť strane sporu takáto možnosť realizovať procesný úkon objektívne daná. Nemôže potom obstať argumentácia, že procesný úkon mohol byť urobený skôr alebo inou prípustnou formou⁷, napr. prostredníctvom pošty.

V súvislosti so zmeškaním lehoty na podanie odporu prostredníctvom na to určeného elektronického formulára z dôvodov na strane poskytovateľa tejto elektronickej služby (štátu) možno uvažovať nad žiadosťou o odpustenie zmeškania lehoty podľa ustanovenia § 122

³ § 11 ods. 2 zákona o upomínacom konaní

⁴ § 12 ods. 1 písm. c) zákona o upomínacom konaní

⁵ FILIČKO, V. – SOKOL, M. Elektronizácia a digitalizácia ako prostriedok odňatia práva na súdnu ochranu – vybrané aspekty. In STUDIA IURIDICA Cassoviensia. ISSN: 1339-3995, roč. 9, 2021, č. 2, s. 34 – 42. dostupné tu: https://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/92021-2/03_Filicko_Sokol_Elektronizacia_ako_prostriedok.pdf

⁶ Právna veta citovaného uznesenia ústavného súdu znie: „1. V prípade poruchy portálu eŽaloby sa osoba, ktorá nevie odoslať formulár pre výpadok portálu, môže dožadovať vydania potvrdenia o tomto výpadku priamo cez kontaktný formulár na stránke ministerstva, a to aj spätne. 2. Koncepcia zákona č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov z 25. októbra 2016 vychádza z elektronického systému podávania návrhov formou štandardizovaných elektronických formulárov, zverejnených na webovom sídle ministerstva. Formuláre majú štruktúrovanú podobu, ktorá umožňuje ich automatické spracovanie informačným systémom na súde, čo má výrazný vplyv na urýchlenie konania. Uvedené platí aj pre možnosť podania odporu elektronicke prostredníctvom na to určeného formulára, k čomu pre žalovaného v upomínacom konaní zákonodarcu stanovil alternatívnu možnosť podania odporu v listinnej podobe. Z ústavnoprávneho hľadiska je teda podstatné, že existovala alternatívna forma podania odporu, a to v listinnej podobe, čo sťažovateľ nevyužil.“

⁷ FILIČKO, V. – SOKOL, M. Elektronizácia a digitalizácia ako prostriedok odňatia práva na súdnu ochranu – vybrané aspekty. In STUDIA IURIDICA Cassoviensia. ISSN: 1339-3995, roč. 9, 2021, č. 2, s. 38 – 39. dostupné tu: https://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/92021-2/03_Filicko_Sokol_Elektronizacia_ako_prostriedok.pdf

Civilného sporového poriadku. Právna teória uvádza, že súd posudzuje dôvod omeškania a predovšetkým skutočnosť, či je tento dôvod ospravedlniteľný. Skutočnosť, že si strana sporu ponechávala využitie lehoty „na poslednú chvíľu“ a prekážka vykonania úkonu sa vyskytla na konci tejto lehoty, nemožno samo osebe kvalifikovať ako neospravedlniteľnú. Dôležitá je aj relevancia tvrdeného dôvodu zmeškania lehoty, tzn. existencia kauzálného nexu medzi tvrdenou skutočnosťou a nemožnosťou uskutočniť predmetný procesný úkon. Podľa právnej teórie príkladom nedostatku príčinnej súvislosti môže byť výpadok portálu slovensko.sk v kritickom čase (ako tvrdený dôvod znemožňujúci odoslanie odporu) pri súčasnom nepreukázaní nemožnosti využitia ostatných spôsobov odoslania tohto podania (portál eŽaloby, e-mailová správa). V tejto súvislosti je namieste uviesť, že aj keď elektronické formy komunikácie majú nepochybne potenciál zvýšiť komfort realizácie procesných úkonov a (ako už bolo uvedené) strana má právo využiť celú lehotu na vykonanie úkonu (ktorýkoľvek jej moment), otáľanie s odoslaním podania do „posledných minút“ lehoty, neberúc do úvahy možné technické problémy nesvedčí o nedostatku procesnej ostražitosti odosielajúceho subjektu (uvedené platí o to viac v prípadoch kvalifikovaného právneho zastúpenia sporovej strany).⁸ Z prezentovaného názoru je badať skôr príklon k záverom, ku ktorým dospel Ústavný súd SR, avšak nemyslíme si, že tieto závery sú bez ďalšieho správne. Iste, výpadok elektronických služieb štátu nie je možné vylúčiť a z času na čas nastanú, no v zásade platí, že elektronické služby sú dostupné vždy. Ak nejde o vopred plánovanú odstávku, ich výpadok nie je možné predvídať. V prípade, ak sa strana sporu rozhodne, že odpor proti platobnému rozkazu elektronickými prostriedkami podá v posledný deň lehoty tesne pred polnocou, nemala by mať dôvod „obávať sa“, že tento jej procesný úkon bude nezvratne zmarený v dôsledku chyby na strane štátu.

Podanie odporu elektronickými prostriedkami nemožno podľa nášho názoru zamieňať s inou formou podania odporu, napr. poštou, pretože pri tejto forme podania sa predpokladá, že každá pošta má určité otváracie hodiny, v ktorých je možné ju navštíviť a jej služby využiť. Inak povedané, nie je možné úspešne sa domáhať toho, aby akákoľvek pošta bola otvorená až do polnoci tak, aby strana sporu mohla využiť procesnú lehotu v plnej miere. Na to majú slúžiť práve elektronické služby štátu, ktoré sú preferované a ktoré objektívne môžu byť prístupné nonstop.

Problematika elektronického odporu proti platobnému rozkazu neostala len v rovine tzv. technických problémov v súvislosti s fungovaním elektronických služieb štátu, ale priniesla aj iné praktické problémy, na ktoré bolo potrebné reagovať. V praxi Okresného súdu Banská Bystrica ako súdu kauzálnne príslušného na konanie podľa zákona o upomínacom konaní⁹ sa vyskytli prípady, kedy k odmietnutiu odporu podaného elektronickými prostriedkami došlo podľa nášho názoru v situáciách, kedy sa tak aj napriek zneniu zákona o upomínacom konaní mať nestalo, čo vyústilo zo strany Okresného súdu Banská Bystrica k podaniu návrhu na začatie konania podľa článku 125 ods. 1 písm. a) v spojení s článkom 144 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky o súlade ustanovenia § 12 ods. 1 písm. c) v spojení s § 11 ods. 2 zákona o upomínacom konaní s článkom 1 ods. 1, článkom 20 ods. 1 a článkom 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.¹⁰

⁸ MOLNÁR, P. In ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 478, ISBN: 978-80-7400-909-9

⁹ § 2 zákona o upomínacom konaní

¹⁰ Návrh Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 31.05.2023 na začatie konania o súlade právnych predpisov s Ústavou Slovenskej republiky je dostupný tu: <https://www.ustavnsud.sk/docDownload/e35f4075-5635-4896-aabc-cadc15346f1f>

Okresný súd Banská Bystrica vo svojom návrhu identifikoval niekoľko situácií, kedy musel odpor podaný elektronickými prostriedkami odmietnuť. Ide napr. o podanie odporu v nesprávnom formáte súboru (.pdf vs. .xml) alebo použitie nesprávneho formulára na podanie odporu (všeobecný formulár na podanie odporu vs. formulár na podanie odporu pre upomínacie konanie). V rámci odôvodnenia návrhu Okresný súd Banská Bystrica poukazuje predovšetkým na prílišný formalizmus, pričom v tejto súvislosti dáva do pozornosti to, že v prípade podania odporu v listinnej podobe sa podmienka použitia na to určeného formulára nevyžaduje. Odmietnuť odpor proti platobnému rozkazu s ohľadom na kritérium formy podania de lege lata možno len v prípade odporu, ktorý bol podaný elektronickými prostriedkami.¹¹ Vzhľadom na podaný návrh vyvstáva otázka, či ide o nesprávny výklad a aplikáciu príslušných ustanovení zákona o upomínacom konaní zo strany Okresného súdu Banská Bystrica alebo či sú napádané ustanovenia zákona o upomínacom konaní skutočne v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky.

Stotožňujeme sa s názorom, že zákon môže klásť isté formálne požiadavky na uplatnenie konkrétneho práva, a to aj vo forme použitia predpísaného formulára. Povinnosť použiť predpísaný formulár nie je v našom právnom poriadku ojedinelá¹², a preto túto požiadavku nemožno hodnotiť ako neprimeranú alebo neobvyklú. Rovnako tak možno v procesných predpisoch nájsť požiadavky, kedy na uplatnenie konkrétneho práva je potrebné splniť aj iné, zákonom predpísané podmienky na to, aby sa mohlo o takomto procesnom úkone ďalej konať.¹³ Na druhej strane je potrebné prijať fakt, že zákon o upomínacom konaní pomerne prísne trestá nepoužitie predpísaného formulára pri podaní odporu elektronickými prostriedkami, avšak ani táto skutočnosť nemôže podľa nášho názoru viesť k vysloveniu záveru, že dotknuté ustanovenia zákona o upomínacom konaní nie sú v súlade s Ústavou Slovenskej republiky. Myslíme si, že práve táto relatívna tvrdosť a prísnosť právnej normy je miestom, kde môže všeobecný súd pristúpiť k jej odstráneniu. Ústavný súd SR už dávnejšie uviedol, že „Orgánom verejnej moci a predovšetkým všeobecným súdom nemožno tolerovať pri interpretácii zákonných ustanovení prílišný formalistický postup, ktorý vedie k zjavnej nespravodlivosti. Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávných princípov. Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách toho-ktorého zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.“¹⁴ Okresný súd Banská Bystrica tak môže v jednotlivých prípadoch, kedy by odmietnutie elektronicky podaného odporu predstavovalo extrémne nespravodlivý postup, zjemniť tvrdosť samotného zákona o upomínacom konaní.

Problém dotknutých ustanovení zákona o upomínacom konaní potom nie je v ich neústavnosti, ale ide skôr o nesprávnu aplikáciu právnej normy zo strany Okresného súdu Banská Bystrica v jednotlivých prípadoch.

Vo vzťahu k prezentovanému postupu Okresného súdu Banská Bystrica nemožno nespomenúť uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.01.2022, sp. zn. 5Ndob/1/2022, ktoré bolo zverejnené v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej

¹¹ IVANKO, D. – RUSNÁKOVÁ, M. – ŠTEFČEKOVÁ, M. – KRIŠOVÁ, D. Zákon o upomínacom konaní. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR. 2018. s. 86. ISBN: 978-80-8168-830-0

¹² Pozri napr. § 5 ods. 2 v spojení s § 5 ods. 3 zákona č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov alebo právne predpisy v oblasti daňového práva

¹³ Podľa § 429 ods. 1 Civilného sporového poriadku: „Dovolateľ musí byť v dovolacom konaní zastúpený advokátom. Dovoľanie a iné podania dovolateľa musia byť spísané advokátom.“

¹⁴ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 31.08.2017, sp. zn. I. ÚS 155/2017. Pre úplnosť dodávame, že citovaný nález sa zaoberal problematikou výkladu ustanovení Zákonníka práce, avšak právna veta je použiteľná v zásade univerzálne.

republiky pod č. 7/2023¹⁵, v zmysle ktorého vecné odôvodnenie odporu proti platobnému rozkazu nemusí byť uvedené v texte predpísaného formulára, ale postačí, ak je vo formulári uvedený odkaz na pripojenú prílohu, ktorá vecné odôvodnenie odporu už obsahuje. V kontexte uvedeného rozhodnutia Najvyššieho súdu SR je možné identifikovať paradoxnú situáciu, kedy na jednej strane vecne nepodstatná náležitosť elektronického formulára (napr. elektronický formát súboru) na podanie odporu môže spôsobiť „stratu sporu“, no na strane druhej samotné vecné odôvodnenie odporu ako kľúčová časť procesnej obrany žalovaného vôbec v elektronickom formulári byť nemusí; stačí, ak bude v prílohe.

Čo na to ústavný súd?

Ako sme uviedli vyššie, na základe návrhu Okresného súdu Banská Bystrica sa na Ústavnom súde SR viedlo konanie týkajúce sa posudzovania súladu dotknutých ustanovení zákona o upomínacom konaní s Ústavou Slovenskej republiky. V konaní vedenom pod sp. zn. Pl. ÚS 10/2023 návrhu nebolo vyhovené.

Ústavný súd SR identifikoval základný problém v predmetnej veci na posúdení, či limitácia spôsobu elektronickej komunikácie zavedená napadnutými ustanoveniami zákona pre žalovanú stranu v upomínacom konaní zasahuje neprípustným spôsobom do ústavným poriadkom chráneného priestoru zaručeného základným právom na prístup k súdu.¹⁶ Ústavný súd SR rozpor s ústavným poriadkom nevzhliadol, no za zaujímavé považujeme konštatovanie, že vytvorenie systému štandardizovaných formulárov na podávanie odporov v jednotlivých typoch súdneho konania možno chápať aj v opačnom význame, teda ako zjednodušenie prístupu k súdu, čo nezodpovedá obmedzeniu základných práv.¹⁷ Zároveň ústavný súd dodáva, že regulácia uplatňovania práv v súdnom konaní so sebou prináša aj určité negatívne externality v podobe straty práva, pričom len táto skutočnosť nesignalizuje problém s ústavnou relevanciou, keďže taký stav je prirodzenou súčasťou regulácie ľudského konania.¹⁸

Možno zhrnúť, že ústavný súd vidí v elektronickej forme odporu proti platobnému rozkazu len ďalšiu alternatívu pre žalovaného, ktorý sa proti platobnému rozkazu bráni, a to aj s ohľadom na isté špecifiká, ktoré so sebou elektronizácia prináša.¹⁹

V súvislosti so spomínaným rozhodnutím ústavného súdu nemožno nespomenúť to, že k uzneseniu boli pripojené odlišné stanoviská sudcov Roberta Šorla a Petra Straku.²⁰ Sudca

¹⁵ Podľa uznesenia Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.01.2022, sp. zn. 5Ndob/1/2022, ktoré bolo zverejnené v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky pod č. 7/2023: „Keďže ustanovenie § 11 ods. 2 v spojení s § 12 ods. 1 písm. c) zákona č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov viaže podanie odporu žalovaným v ním zvolenej elektronickej forme na predpísaný formulár, potom pre akceptovanie odporu by jeho obsah mal byť zahrnutý do tohto predpísaného formulára (elektronickej podoby). Ak aj súčasťou tohto formulára priamo textovo vyjadrené vecné odôvodnenie odporu nebolo, postačoval odkaz v príslušnej rubrike formulára na jeho prílohu obsahujúcu celý text odporu vrátane jeho vecného odôvodnenia. Takto podaný odpor, z ktorého sú zrejme jeho náležitosti, vrátane stanovených v § 11 ods. 1 zákona o upomínacom konaní, je potrebné považovať za odpor podaný s vecným odôvodnením.“

¹⁶ Bod 58 odôvodnenia uznesenia Ústavného súdu SR zo dňa 24.01.2024, sp. zn. Pl. ÚS 10/2023

¹⁷ Bod 73 odôvodnenia uznesenia Ústavného súdu SR zo dňa 24.01.2024, sp. zn. Pl. ÚS 10/2023

¹⁸ Bod 80 odôvodnenia uznesenia Ústavného súdu SR zo dňa 24.01.2024, sp. zn. Pl. ÚS 10/2023

¹⁹ Okrajovo poukazujeme na to, že je potrebné pozitívne hodnotiť to, že Ústavný súd SR neodmietol návrh Okresného súdu Banská Bystrica ako podaný neoprávnenou osobou s poukazom na nález Pl. ÚS 5/2021 zo dňa 12.05.2021, ktorý je častokrát terčom kritiky, napr. ČOLLÁK, J. Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 183 – 184. ISBN: 978-80-7400-864-1

²⁰ Obe odlišné stanoviská sú dostupné na internetovej stránke Ústavného súdu SR tu: https://www.postavysud.sk/rozhodovacia_cinnost/rozhodnutia

Šorl veľmi trefne poukazuje to, že: „Zatiaľ čo nedostatok podania návrhu na vydanie platobného rozkazu na predpísanom formulári nevedie k nezvratnému následku straty práva žalobcu, následok spočívajúci v odmietnutí odporu sa spája so stratou možnosti obrany žalovaného proti žalobcom uplatnenému nároku.“ Na margo citovaného konštatovania možno nadviazať úvahou sudcu Straku, ktorý vo svojom odlišnom stanovisku okrem iného uviedol: „Ak berieme do úvahy povinnosť vecného odôvodnenia odporu spolu s požiadavkou na technicky dokonalé doručenie odporu, tak je na mieste, aby mohol súd vyzývať na odstránenie technických vád odporu.“

Ústavný súd SR síce nekonštatoval rozpor dotknutých ustanovení zákona o upomínacom konaní s Ústavou Slovenskej republiky, no to automaticky neznamená, že aktuálnu právnu úpravu nie je možné vylepšiť tak, aby sme eliminovali, resp. minimalizovali stratu sporu v dôsledku chyby, ktorá čo do podstaty nie je rozhodujúca. V rámci úvah de lege ferenda by sme navrhovali, aby bola prijatá taká zmena zákona o upomínacom konaní, ktorá by Okresnému súdu Banská Bystrica prikazovala postup obdobný ako pri odstraňovaní iných vád podania. Zakotvením tejto zmeny by zároveň došlo k posilneniu právnej istoty v otázke predvídateľnosti postupu súdu pri vade elektronického odporu proti platobnému rozkazu, ktorá má skôr technický charakter.

Záver

V rámci prezentovaného článku sme analýzou dotknutých ustanovení zákona o upomínacom konaní spolu s aktuálnou rozhodovacou praxou Okresného súdu Banská Bystrica poukázali na aktuálne problémy, ktoré so sebou prináša elektronizácia procesnej obrany proti platobnému rozkazu, ktorý bol vydaný v upomínacom konaní. Elektronizácia ako ďalšia forma komunikácie strany sporu so súdom však môže pri nesprávnej aplikácii dotknutých ustanovení zákona o upomínacom konaní viesť doslova až k absurdným dôsledkom, čo však samo o sebe nemôže viesť k záveru o neústavnosti spomínaných ustanovení zákona o upomínacom konaní. Rovnako tak analýzou súdnych rozhodnutí a poukazom na niektoré právne predpisy sme dospeli aj k záveru, že vyžadovanie použitia predpísaného formulára pre elektronickú formu podania odporu proti platobnému rozkazu nepredstavuje ojedinelú či neprípustnú požiadavku zo strany zákonodarcu.

Na druhej strane, nestotožňujeme sa s názorom, podľa ktorého musí strana sporu prípadnú nefunkčnosť elektronických služieb štátu predvídať a nenechávať si odoslanie podania „na poslednú chvíľu“. Pokiaľ má byť jednou z výhod elektronizácie jej dostupnosť, tak v prípade, ak z dôvodov na strane štátu tieto služby dostupné nie sú, nemôže táto skutočnosť viesť k sankcii pre stranu sporu.

Na zvážení však ostáva, či by nebolo vhodné a účelné, aby zákon o upomínacom konaní dôslednejšie precizoval dotknutú právnu úpravu, resp. či by nebolo na mieste, aby na vzniknuté problémy spojené s elektronizáciou upomínacieho konania reagoval samotný zákonodarcu, a to napríklad prostredníctvom prijatia takej právnej úpravy, ktorá by súdu umožňovala vyzývať aj na odstraňovanie vád podania (odporu), ktoré majú technický charakter.

Zoznam použitej literatúry

ČOLLÁK, J. Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodnutia sporov. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 512. ISBN: 978-80-7400-864-1
FILIČKO, V. – SOKOL, M. Elektronizácia a digitalizácia ako prostriedok odňatia práva na súdnu ochranu – vybrané aspekty. In STUDIA IURIDICA Cassoviensia. ISSN: 1339-3995,

roč. 9, 2021, č. 2, s. 34 – 42. dostupné tu: https://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/92021-2/03_Filicko_Sokol_Elektronizacia_ako_prostriedok.pdf

IVANKO, D. – RUSNÁKOVÁ, M. – ŠTEFČEKOVÁ, M. – KRIŠOVÁ, D. Zákon o upomínacom konaní. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR. 2018. s. 146. ISBN: 978-80-8168-830-0

ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1238. ISBN: 978-80-7400-909-9

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 639. ISBN: 978-80-7400-876-4

Návrh Okresného súdu Banská Bystrica dostupný tu: <https://www.ustavnysud.sk/docDownload/e35f4075-5635-4896-aabc-cadc15346f1f>

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 31.08.2017, sp. zn. I. ÚS 155/2017

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.01.2022, sp. zn. 5Ndob/1/2022

Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 20.10.2020, sp. zn. I. ÚS 472/2020

Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 24.01.2024, sp. zn. Pl. ÚS 10/2023

Nariadenie európskeho parlamentu a rady (ES) č. 1896/2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

Zákon č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov

IMPLEMENTÁCIA DIGITALIZÁCIE SÚDNEJ SPOLUPRÁČE V EURÓPSKEJ ÚNII A SITUÁCIA V SLOVENSKOM CIVILNOM KONANÍ

doc. JUDr. Katarína Zajáč Ševcová, PhD.

Univerzita Mateja Bela,
Právnická fakulta
katarina.sevcova@umb.sk

Abstrakt

Spoločne s rozvojom digitálnych technológií a online komunikácie rastie aj snaha a možnosti zákonodarcu o ich využitie v priebehu súdneho konania. Zámerom je prirodzene zjednodušenie a urýchlenie prístupu k spravodlivosti. Európska únia realizuje dôležité kroky týkajúce sa digitalizácie, aktuálnym je nariadenie o digitalizácii justičnej spolupráce. Pokrok, ktorý je integrovaný do regulačného *acquis* Únie, bude mať jasný vplyv na modernizáciu a digitalizáciu vnútroštátnych systémov. Európska únia je propagátorom modernizácie súdnictva a rozhodne vsádza na digitalizáciu, čo vykonáva z perspektívy rešpektujúcej suverenitu štátov a systém procesných záruk.

Abstract

Together with the development of digital technologies and online communication, the effort and possibilities of the legislator to use them in the course of court proceedings are also growing. The intention is naturally to simplify and speed up access to justice. The European Union is implementing important steps related to digitization, the regulation on the digitization of judicial cooperation is current. The progress, which is integrated into the Union's regulatory *acquis*, will have a clear impact on the modernization and digitization of national systems. The European Union is a promoter of the modernization of the judiciary and is definitely betting on digitization, which it does from the perspective of respecting the sovereignty of states and the system of procedural guarantees.

Kľúčové slová civilný proces, digitalizácia, efektívnosť, elektornizácia justície, justičná spolupráca, modernizácia súdnictva

Keywords civil proceeding, digitalization, efficiency, electronicization of justice, judicial cooperation, justice modernisation,

Úvod

Využívanie nových prostriedkov elektronizácie a digitalizácie umožňuje rýchlejší, pohodlnejší prístup subjektov k súdnej ochrane. Zefektívňuje celú prácu súdnej sústavy a v neposlednej miere je pozitívom z hľadiska ekologického prístupu. Rovnako je tu i úspora súdnych trov konania a redukcia mnohých výdavkov (napr. Cestovné pre svedkov, advokátov, znalcov). Kladom je i možnosť reprodukovania výpovedí a svedectiev z digitálnych nosičov pre následné posúdenie a dokazovanie, čo je výhodné z hľadiska využitia opravných prostriedkov. Taktiež umožňuje lepšie vyhodnocovať výkonnosť súdnej sústavy na základe

dátovej analýzy. Sudca vedomý si kontroly a porovnávania s väčším množstvom kolegov sa správa zodpovednejšie bez nutnosti aplikovať disciplinárne mechanizmy.

Moderné technológie a prenosy sa v oblasti práce súdov a prokuratúry využívajú po celom svete už niekoľko desaťročí. Sú využívané možno viac v trestnom konaní v prípravných konaniach, stretnutiach medzi advokátom a obžalobou (umožňujú i ochranu svedka), ale ich využitie v civilnom konaní rovnako nie je zanedbateľné. A v poslednom období sa už využíva a funguje i tzv. „virtuálny súd“ diaľančnou formou.

Digitalizácia má potenciál rýchlo meniť justičný systém. Priekopníkom súdnych konaní s využitím videoprenosov sú Spojené štáty Americké, kde sa koncom 70-tych rokov minulého storočia uskutočnili prvé videokonferencie. Veľký rozmach a využívanie videokonferencií prebiehal potom následne i v Kanade, Veľkej Británii a Austrálii v 90-tych rokoch. Súdom asistovali špecializované IT spoločnosti pre zabezpečenie garantovanej kvality prenosu obrazu, zvuku a neskôr i prenos dát (dôkazné materiály, fotografie a pod.) Veľmi známym prípadom bol súdny proces vedený londýnskou právnickou kanceláriou Mander Hadley & Co, ktorá požiadala technickú spoločnosť, sieť Eye Network o zabezpečenie videokonferenčného telemostu medzi Anglickom a Malajziou. Proces pomocou technických zariadení trval 3 dni, počas ktorých svedkovia v Malajzii vypovedali bez nutnosti cestovania do Anglicka. Vďaka efektívnosti bol verdikt vynesený v priebehu niekoľkých dní. Znáмым prípadom v nedávnej minulosti bol i Amal Kasab (2010), indický terorista, ktorý pri útoku v Bangladéši zavraždil 165 ľudí a tiež New Mexico v. Thomas (2016), kde prostredníctvom svedectiev cez skype odsúdili zo spáchania vraždy, čo bolo neskôr napadnuté odvolaním. Hoci podľa šiesteho dodatku ústavy USA majú odporcovia ústavné právo čeliť svojmu žalobcovi, čo v mnohých prípadoch bráni využitiu videokonaní a viac ich sústreďuje na svedectvá.¹

Nové technológie si razia cestu všade vo svete, v Spojených Arabských Emirátoch sa prijali zmeny procesných noriem, ktoré umožnili od začiatku roku 2019 videokonferencie v civilnoprávných súdnych konaniach a niektorých špecializovaných súdoch rozhodovať pracovné, finančné, zmluvné spory a spory z duševného vlastníctva. Vo Veľkej Británii špecializované centrá využívajú videohovory aj pri konaniach o starostlivosti o deti.²

1.Skúsenosti slovenskej justície

Trendy digitalizácie boli premietnuté aj do nových civilných procesných kódexov prijatých v Slovenskej republike v roku 2015. Vyústením tejto snahy je možnosť, resp. V niektorých prípadoch explicitná povinnosť elektronickej komunikácie právnych zástupcov strán konania s civilnými súdmi. Slovenské civilné sudy využívajú digitálnu komunikáciu či už pri podávaní žaloby prostredníctvom portálu ežaloby, pri zasielaní dokumentov, možnosti výsluchu telekonferenciou, zverejňovaní súdnych rozhodnutí.³ Napriek nesporným pozitívam nových technológií, ich použitie v praxi otvára nové otázky a potrebu právnej regulácie nových problematických situácií. Príkladom v prostredí Slovenskej republiky je podanie odporu voči platobnému rozkazu v elektronickej formulárovej konaní, kde sa problém

¹Svedectvo prostredníctvom videokonferencie, SITA Slovenská tlačová agentúra- Slovak Press Agency, webnoviny, Bratislava, online [17.03.2010], dostupné na: <https://www.webnoviny.sk/svedectvo-cez-videokonferenciu/>

² ŠEVCOVÁ, K., Princíp ústnosti v civilnom konaní ako element spravodlivého konania a jeho autenticita, Banská Bystrica: Belianum, 2019, 71 s. ISBN 978-80-557-162-6.

³ Pre praktické využitie elektronickej nástrojov pozri tiež TREŠČÁKOVÁ, D. - MICHALOV, L. Elektronickej dokumenty - ich reálne využitie a aplikácia pri riešení sporov vzniknutých z elektronickej obchodovania. In: Právo, obchod, ekonomika V. : zborník vedeckých prác. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. s. 488 - 499 ISBN 978-80-8152-315-1.

dostal až pred Ústavný súd Slovenskej republiky (CC SR) kde došlo k dvom rozdielnym prístupom tejto najvyššej súdnej autority.

Slovenská justícia využíva videokonferencie zatiaľ skôr v trestných veciach pri výpovediach chránených svedkov a pod. Priekopníkom na tomto poli bola Košická spoločnosť Contineo s.r.o., ako člen vyššie spomenutej najväčšej videokonferenčnej siete eyenetwork zabezpečovala sprostredkovanie videokonferenčných svedectiev pre slovenské, maďarské, či americké právne kancelárie. Týmto moderným a efektívnym spôsobom sú realizované výpovede súdnych znalcov, jednania v rámci medzinárodných arbitráží či výpovede dedičov v komplikovaných dedičských konaniach. (v júni 2019 i Ministerstvo spravodlivosti SR prezentovalo, inšpirované Maďarskom, snahu o rozšírenie videokonaní hlavne v trestných veciach).

Podľa slovenských procesných predpisov ⁴ vykonáva súd dokazovanie na pojednávaní, a ak je to účelné, i mimo neho (§ 188 Civilného sporového poriadku). Súd môže so súhlasom strán konania uskutočniť ústne pojednávanie prostredníctvom videokonferencie alebo inými prostriedkami komunikačnej technológie (§ 175 Civilného sporového poriadku). Strany konania majú v zásade právo zúčastniť sa a byť prítomní pri výkone dôkazu. Osobitné postupy pre realizáciu dôkazu videokonferenciou (okrem vyššie uvedených) nie sú. Uplatňuje sa preto iba Nariadenie o výkone dôkazu, Civilný sporový poriadok a podzákonný predpis – Spravovací a kancelársky poriadok pre súdy (v r. 2015 vyhláška MS SR 543 z 11. Novembra 2005 o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy). Prostredníctvom služby MS SR sa strana môže zúčastňovať súdneho pojednávania i z geograficky vzdialených lokalít, kde osobná prítomnosť na súdnom pojednávaní je obmedzená z relevantných dôvodov (vzdialenosť bydliska, obmedzenie pohybu, resp. Hendikep pre dlhšie cestovanie, pobyt v zahraničí, osoba je v Ústave pre výkon trestu odňatia a pod.). Služba prostredníctvom videokonferencie realizuje súdne úkony v rôznych lokalitách patriacich pod Ministerstvo spravodlivosti SR a súdy, ako aj mimo nich (softvérový klient). Občan sa pre tieto účely bude dostavovať väčšinou na najbližšie pracovisko všeobecného súdu. Konzultácia vo forme videokonferenčného hovoru je možná i s Centrom právnej pomoci a realizovať ho možno z vašej najbližšej lokality okresného alebo krajského súdu.

Procesné normy nekladú žiadne obmedzenia pokiaľ ide o osoby, ktoré možno vypočuť prostredníctvom videokonferencie. Podľa § 187 Civilného sporového poriadku môže za dôkaz slúžiť všetko, čo môže prispieť k náležitému objasneniu veci a čo sa získalo zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov. Vypočuť možno najmä stranu, svedka a znalca. V zmysle § 203 Civilného sporového poriadku treba dokazovanie vykonávať tak, aby sa rešpektovala povinnosť mlčanlivosti o utajovaných skutočnostiach. Nie sú tu žiadne obmedzenia vo vzťahu ku konkrétnym dôkazom okrem tých, ktoré vyplývajú z povahy videokonferencie (teda nemožnosť urobiť videokonferenciou obhliadku miesta a pod.). Dokazovanie sa vykonáva spravidla na pojednávaní (§ 188 Civilného sporového poriadku) a pojednávanie sa uskutočňuje spravidla v budove súdu (§ 25 v spojení s § 35 Spravovacieho a kancelárskeho poriadku pre súdy). Z technických dôvodov je len ťažko predstaviteľné uskutočnenie vypočutia osoby na inom mieste.

Výhodou postupu je i jednoduchá možnosť zaznamenať uskutočnený videoprenos. V zmysle § 175 Civilného sporového poriadku však možno uskutočniť ústne pojednávanie prostredníctvom videokonferencie iba so súhlasom strán konania. Takto vyhotovený záznam sa následne uchová na nosiči dát, ktorý sa stáva súčasťou súdneho spisu.

⁴ Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

Ak sa vykonáva výsluch videokonferenciou v konaní s cudzincom a vyskytne sa potreba tlmočenia (napr. Súd vyslúcha cudzinca žijúceho v Slovenskej republike) tlmočníka zabezpečí slovenský súd, ale bude požadovať náhradu od dožadujúceho súdu v súlade s čl. 18 ods. 2 nariadenia. Ak sa vykonáva výsluch videokonferenciou podľa čl. 17 ústredný orgán podmienky dohodne s dožadujúcim súdom a navrhne, aby si v prípade potreby dožadujúci súd zabezpečil tlmočníka.

I v tomto prípade sa uplatnia všeobecné predpisy o vedení pojednávania a predvolávaní svedkov a účastníkov. Predvolanie na výsluch sa má doručiť „spravidla najmenej päť dní pred dňom, kedy sa má pojednávanie konať“ (§ 178 ods. 2 Civilného sporového poriadku). Náklady za samotnú videokonferenciu pri styku s cudzinou si slovenské súdy neuplatňujú. Čo sa týka informovania osôb, vo všeobecnosti má súd pri začatí výsluchu osobu poučiť o jej procesných právach a povinnostiach to neplatí, ak je osoba zastúpená advokátom alebo stranou v spore je štát, štátny orgán alebo právnická osoba zastúpená osobou s právnickým vzdelaním. (§ 160 Civilného sporového poriadku). Náš právny poriadok neobsahuje osobitné ustanovenia upravujúce tieto otázky pre videokonferenciu. Uplatňujú sa všeobecné ustanovenia o overovaní totožnosti osoby, ktorá sa má vypočuť. Procesné normy neobsahujú osobitné ustanovenia upravujúce tieto otázky pre videokonferenciu. Údaje overí z občianskeho preukazu alebo cestovného pasu. Na začiatku výsluchu treba zistiť totožnosť svedka a okolnosti, ktoré môžu mať vplyv na jeho vierohodnosť (príbuzenský pomer a pod.; § 200 Civilného sporového poriadku)

Náš právny poriadok neobsahuje osobitné ustanovenia o nijakom zložení prisahy v tomto prípade v civilnom konaní, iba v trestnom. Podľa všeobecnej úpravy Civilného sporového poriadku (§ 196 ods. 2) však súd poučí svedka na začiatku výsluchu o význame svedeckej výpovede, o jeho právach a povinnostiach a o trestných následkoch krivej výpovede.

Pokiaľ ide o ďalšie opatrenia, na každom slovenskom súde je administratívny pracovník, s ktorým je možné naplánovať skúšku spojenia, deň výsluchu a pod. Je zaučený na obsluhu videokonferenčného zariadenia. V prípade problémov tento administratívny pracovník kontaktuje technického pracovníka súdu a môže naplánovať i jeho prítomnosť na deň výsluchu.

Česká Republika

V zmysle občianskeho soudního řádu, zákon č. 99/1963 sb. a § 10a inštrukcie ministerstva spravodlivosti čr č. 505/2001 je možné prostredníctvom videotelefónu vypočuť okrem svedkov aj znalcov. Podstatný obsah svedkovej výpovede sa protokoluje. Tento úkon sa neobmedzuje len na priestory súdu, ale môže to byť i iný vhodný priestor, napr. Miesto, kde sa nachádzajú experti či svedkovia (nemocnica, laboratórium). Pokiaľ svedok neovláda jazyk, v ktorom sa vedie pojednávanie, má podľa čl. 37 ods. 4 ústavného zákona č. 2/1993 listiny základných práv a slobôd právo na tlmočníka. Podľa ustanovenia § 18 ods. 2 osp súd ustanoví tlmočníka účastníkov, ktorého materinským jazykom je iný než český jazyk, pokiaľ vyjde takáto potreba počas pojednávania najavo. Pred začiatkom výsluchu musí byť svedok poučený o význame svojej výpovede, o svojich právach a povinnostiach a o prípadných trestných následkoch krivej výpovede.

Poľsko

Videokonferencie upravuje článok 235 ods. 2 a 3 Občianskeho súdneho poriadku (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296, zo 17. Nov. 1964) a nariadenie ministra spravodlivosti z 24. Februára 2010 o technických zariadeniach a zdrojoch, ktoré

umožňujú vzdialené vykonávanie dôkazov v občianskoprávných konaniach.⁵ Poľské právo sa neustanovuje žiadne obmedzenia ohľadne osôb, ktoré možno vylúčať takýmto spôsobom, sú to znalci, účastníci konania a svedkovia môžu podať svoju výpoveď cestou videokonferencie. Spravidla sa vypočutie uskutočňuje v poľskom jazyku. Ak je vypočúvaná osoba cudzincom a nerozumie po poľsky, musí byť prítomný tlmočník. V poľskom práve sa nestanovujú žiadne konkrétne obmedzenia týkajúce sa typu dôkazov, ktoré sa môžu získať prostredníctvom videokonferencie ani miesta, z ktorého môže byť osoba vypočutá prostredníctvom videokonferencie. Spravidla sa vypočutie uskutočňuje v budove súdu.⁶ Ak ide o konanie s cudzím prvkom a pri vykonávaní dôkazov pomocou moderných technológií vzniknú dožiadanému súdu náklady, súd uplatní článok 1135 ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku, v ktorom sa stanovuje, že ak pri vynucovaní dožiadania od súdu alebo iného orgánu cudzej krajiny vzniknú náklady spojené s použitím inej než poľským právom predpísanej metódy, súd nebude vynucovať dožiadanie, kým súd alebo iný orgán cudzej krajiny nezloží v stanovenej lehote primeranú zálohu.⁷

Nemecko

Podľa nemeckej procesnej úpravy možno použitím videoprenosu vykonať dôkaz výsluchom svedkov, znalcov alebo účastníkov konania (§ 128a ods. 2 ZPO Zivilprozessordnung).⁸ Vykonávanie ostatných dôkazných prostriedkov (či už sú to listiny, obhliadka) pomocou videokonferencie nie je zákonnými ustanoveniami výslovne dovolené. Vykonávanie dôkazov pomocou videokonferencie je podľa § 128a ods. 2 prvej vety Občianskeho súdneho poriadku v nemeckom občianskom súdnom konaní prípustné na žiadosť. Pri priebehu výsluchu musí byť zároveň prenášaný obrazový aj zvukový záznam, a to na miesto, kde sa počas výsluchu nachádza svedok, znalec alebo účastník konania, a do rokovacej miestnosti súdu. Ak sa účastníkom, splnomocneným zástupcom a poradcom umožní zdržiavať sa na inom mieste, musí byť obrazový a zvukový záznam pri výsluchu súčasne prenášaný aj na toto miesto.

Maďarsko

Občiansky súdny poriadok (2016, 2016. Évi CXXX. Törvény a polgári perrendtartásról) umožňuje súdu na návrh účastníka konania alebo z vlastnej iniciatívy vypočuť účastníka konania, iných účastníkov súdneho konania alebo znalca alebo vypočuť svedka prostredníctvom systému tzv. Uzatvorenej telekomunikačnej siete. Vypočutie prostredníctvom uzatvorenej telekomunikačnej siete je vhodné najmä vtedy, ak sa tým urýchli priebeh konania alebo ak by bolo vypočutie na mieste konania vo veci veľmi náročné alebo nákladné. Pokiaľ ide o subjekty, uzatvorenú telekomunikačnú sieť možno využiť na vypočutie účastníkov konania, ako aj na vypočutie znalcov a svedkov v konaní. Vypočutia prostredníctvom uzatvorenej telekomunikačnej siete prebiehajú v priestoroch súdu alebo

⁵ Občiansky súdny poriadok, Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296, zo 17. Nov. 1964

⁶ KACZMAREK-TEMPLIN, B., Digitalization of civil proceedings in the light of openness, equality and immediacy in the Polish legal system, In European Journal of Economics, Law and Politics, December 2022 edition roč.9, č.4, ISSN 2518-3761, DOI:10.19044/elj.v9no4a8, s.8-20, Publikované: 31 Marec 2023 <https://elpjournal.eu/wp-content/uploads/2023/04/01-ELP-March.pdf>

⁷ <https://e-justice.europa.eu>

⁸ Občiansky súdny poriadok v znení z 5 Decembra 2005 (Bundesgesetzblatt (BGBl., Federal Law Gazette) I strana 3202; 2006 I strana 431; 2007 I strana 1781), naposledy zmenený a doplnený článkom I zákona z 10. októbra 2013 (Vestník federálnych zákonov I, strana 3786) a Kniha 10 naposledy zmenená a doplnená článkom I zákona z 5. októbra 2021 (Vestník federálnych zákonov I, s. 4607)

iného štátneho orgánu, a to v miestnostiach určených a vybavených špeciálne na tento účel. Procesné normy Občianskeho súdneho poriadku neobsahujú žiadne obmedzenia o obrazových či zvukových záznamoch o vypočutí uskutočňovaných prostredníctvom uzatvorenej telekomunikačnej siete.⁹ V Občianskom súdnom poriadku sa však stanovuje, že v prípade vypočutí prostredníctvom uzatvorenej telekomunikačnej siete sa musí spísať správa a do uskutočnilo, a uviesť osoby, ktoré boli počas vypočutia prítomné v miestnosti.¹⁰

2. Čo robí EÚ pre digitalizáciu justície

V Európe sa online svedectvá tiež využívajú približne od konca 90-tych rokov minulého storočia. I právo EÚ upravuje používanie videokonferencie pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach v rámci EÚ - nariadenie Rady EÚ č. 1206/2001 z 28.05.2001.¹¹ V roku 2004 bola podpísaná i dohoda medzi EÚ a USA o šandardizovaní použitia videokonferencií v justičných procesoch.

Už 23. Novembra 2020 prijal Európsky Parlament dva návrhy zamerané na modernizáciu súdnych systémov v EÚ, ktoré pomôžu zabrániť prietahom, zvýšia právnu istotu a zjednodušia prístup k spravodlivosti.¹² Vďaka novým nariadeniam budú v EÚ existovať digitálne riešenia pre cezhraničné zabezpečovanie dôkazov a doručovanie písomností, čo by malo zefektívniť spoluprácu medzi vnútroštátnymi súdmi v rôznych krajinách EÚ. Súčasťou sú cezhraničné videokonferencie, bezpečná výmena dokumentov alebo zjednodušenie súdneho papierovania.

Komunikácia na diaľku by sa mala stať štandardom, napríklad v cezhraničnom konaní bude možné vypočuť svedkov cez videokonferenciu a nemusia byť fyzicky prítomní. Toto pomôže značne znížiť náklady. Vytvorí sa decentralizovaný IT systém, ktorý spojí národné systémy a v rámci ktorého bude možné vymieňať dokumenty elektronicky, čo bude rýchlejšie a bezpečnejšie. Nové pravidlá obsahujú aj ustanovenia **na ochranu údajov a súkromia** pri prenose dokumentov a predkladaní dôkazov. Nariadenia pomôžu zjednodušiť postupy a poskytnú právnu istotu občanom aj podnikom. Očakáva sa, že ich to povzbudí k cezhraničným transakciám a posilní sa tak nielen demokracia, ale aj vnútorný trh.

Tieto dva návrhy, aktualizujú existujúce nariadenia EÚ o doručovaní písomností a zabezpečovaní dôkazov - s cieľom zabezpečiť čo najlepšie využitie moderných digitálnych riešení. Ide o jedny z krokov EÚ pri digitalizácii súdnych systémov. Zatiaľ čo v niektorých krajinách sa digitálne riešenia už osvedčili, cezhraničné súdne konania stále prebiehajú väčšinou na papieri. Cieľom EÚ je zlepšiť cezhraničnú spoluprácu na úrovni EÚ, zachovať vymáhanie práva a účinne chrániť občanov.

Európska komisia v Máji 2022 predstavila v poradí už 10. Porovnávaci prehľad EÚ v oblasti justície za rok 2022 (Justice Scoreboard).¹³ V rámci kategórie- **digitalizácia súdnictva** bola Slovenská Republika zaradená spolu s Českom, Estónskom, Švédskom,

⁹ SURI, M., The role of digital technologies in the new Code of Civil Procedure, In Bratislava Law Review, roč.3, č.1/2019 s.170-175, ISSN (online): 2644-6359, DOI: 10.46282/blr.2019.3.1.140

¹⁰ <https://e-justice.europa.eu>

¹¹ Ako jeden z prvých nástrojov justičnej spolupráce v občianskych veciach prijala Rada Európskej únie nariadenie (ES) č. 1206/2001 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach. Rovnako i v súlade s Haagskym dohovorom z 18. marca 1970 o vykonávaní dôkazov v zahraničí v občianskych a obchodných veciach, ak ide o iné krajiny (na ktoré sa nariadenie nevzťahuje).

¹² Nové európske pravidlá zjednodušia súdne konania vďaka digitalizácii, online [01.12.2020], dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20201126sto92502/nove-europske-pravidla-zjednodusia-sudne-konania-vdaka-digitalizacii>.

¹³ Prehľad je síce len informatívny, no pre Európsku komisiu (EK) je kľúčový pri tvorbe hodnotiacej správy členského štátu a pri príprave výročnej správy o právnom štáte.

Holandskom medzi krajiny s najvyšším počtom bodov, keďže tieto štáty umožňujú využitie rôznych digitálnych aspektov v konaniach v občianskych/obchodných, správnych a trestných veciach (graf 42). Pri **využívaní digitálnych nástrojov súdmi a prokuratúrou** (graf 43) obsadilo Slovensko 18. Miesto v dôsledku výrazného rozdielu vo využívaní týchto nástrojov súdmi a prokuratúrou. Pri využívaní **digitálnych riešení umožňujúcich podávanie návrhov a sledovanie priebehu konaní v civilných veciach a správnych veciach** (graf 46) **bolo Slovensko zaradené na 6. Miesto** (za pobaltskými krajinami, Talianskom a Nemeckom).¹⁴ Z hľadiska online prístupu verejnosti k vydaným rozsudkom je **Slovensko v skupine 5 štátov s maximálnym počtom bodov**.

Dobrou správou pre Slovensko je, že **čas potrebný na vyriešenie civilných a správnych sporov na prvom stupni (tzv. Dispozičný čas) v roku 2020 opäť poklesol (po miernom zvýšení v roku 2019)**. Pri civilných a obchodných sporoch sa tento pokles neprejavil, naopak došlo k ďalšiemu **miernemu zvýšeniu voči roku 2019**. V **pomere rozhodnutých vecí k nápadu nových vecí (tzv. Clearance rate)** v občianskych, obchodných a správnych veciach je **Slovensko v rámci EÚ na prvom mieste (percentuálny pomer mierne pod 120 percent)**.¹⁵

Stále problematickým bodom hodnotenia pre SR zostáva **nízke vnímanie nezávislosti súdnictva**, kde ale tiež zaznamenávame jemné posuny k lepšiemu. V hodnotení občanov si Slovensko mierne polepšilo, keď predbehlo Poľsko a Chorvátsko. V hodnotení firiem si Slovenská republika polepšila o jedno miesto a je na 23. Mieste.

Hlavným záverom kompletného prehľadu v oblasti digitalizácie justičných systémov, ako uviedol eurokomisár Didier Reynders je, že napriek skutočnosti, že mnohé štáty prijali opatrenia na zabezpečenie fungovania súdov počas pandémie, údaje ukazujú potrebu zvýšiť modernizačné reformy v tejto oblasti.

Implementácia digitalizácie je v EÚ páličivou otázkou už desaťročia, čo sa odrazilo v Akčnom pláne elektronickej justície na roky 2009-2013, ktorý zavádzal nástroje založené na nových technológiách. Výsledkom bol Európsky portál elektronickej justície¹⁶ ako nástroj, ktorý okrem iného ponúka informácie o práve EÚ, práve iných štátov alebo o prístupe k spravodlivosti v inom štáte.¹⁷ Došlo k značnému pokroku pri prekonávaní konceptu „krížového obohacovania“ jeho integráciou do normatívneho acquis európskeho procesného práva, čo bude mať významný vplyv na modernizáciu a efektívnosť súdnych systémov členských štátov. Konkrétne alebo relatívne čiastkové akcie v oblasti digitalizácie v EÚ vyvolávajú závažné problémy z hľadiska prepojenia, kompatibility. Cítiť okrem iných otázok aj relatívnu opatrnosť zákonodarcov členských štátov, pokiaľ ide o ich vlastné vnútorné systémy. Na európskej aj národnej úrovni pozorujeme spoločné problémy, ktoré poháňajú digitalizáciu justície, ako napríklad obmedzený pokrok v tejto oblasti, ktorý je v kontraste s tým, ktorý existuje v iných oblastiach života. Európska komisia zdôrazňuje, že nie všetky štáty pokročili v oblasti digitalizácie súdnictva rovnakým spôsobom, hoci na tom pracujú a sú tu roztrieštené systémy a nástroje poznačené fragmentáciou.¹⁸

¹⁴ V trestnom konaní si SR výrazne polepšila a z 8. miesta si polepšila na 4. miesto (za Estónskom, Maďarskom a Rakúskom).

¹⁵ EU Justice Scoreboard 2022: Ten years of monitoring the effectiveness of justice systems, online [19.05.2022] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3146 jazykové verzie dostupné na, dostupné na: <https://commission.europa.eu/select-language?destination=/node/9>

¹⁶ <https://e-justice.europa.eu/home?action=home&plang=es>

¹⁷ BUENO de MATA, F., Justicia online y ciudadanía: el Portal europeo e-Justicia como medio de información y apoyo a los ciudadanos para solventar sus litigios transfronterizos, In Revista Europea de Derechos Fundamentales, č.18 (2011): s.192, 193, 196. ISSN 1699-1524.

¹⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/ip_21_6387

V súčasnosti existuje viacero legislatívnych aktov a iniciatív. Aktuálne priority boli stanovené v „Oznámení o digitalizácii súdnictva“ a v „Stratégii európskeho justičného vzdelávania“ z decembra 2020, ktoré predstavujú základné piliere iniciatív na modernizáciu súdnych systémov EÚ.¹⁹ Európska komisia prijala 1. Decembra 2021 legislatívne návrhy na digitalizáciu súdnych systémov v Európskej únii, plne vedomá toho, že súdnictvo nemožno izolovať od technologického pokroku vo všetkých sektoroch, a že digitalizácia súdnictva predstavuje veľký nevyriešený problém. Komisia kládla dôraz na ochranu vnútorného trhu EÚ, kde sú časté cezhraničné spory medzi občanmi a spoločnosťami.

Počas pandémie COVID-19 sa elektronické systémy ad hoc využívali vo veľkej miere improvizovane, aby súdne orgány mohli fungovať. Kríza COVID-19 odhalila, že na modernizáciu európskeho priestoru spravodlivosti je potrebný holistickejší prístup. Okrem toho Komisia zdôraznila, že nie všetky členské štáty dosiahli rovnaký pokrok v digitalizácii súdnictva, hoci všetky v tejto oblasti podnikajú dôležité kroky. Digitalizácia sa popri nezávislosti súdnictva považuje za jednu z dvoch kľúčových hybných síl justičnej politiky EÚ.¹⁹ V žiadnom prípade nejde o izolované akcie EÚ pre oblasť spravodlivosti. Spomeňme napríklad návrh tzv. „Zákona o interoperabilnej Európe“ zo 6. Októbra 2023 ako nový rámec spolupráce pre orgány verejnej správy EÚ. Máme tiež webovú stránku Európskej justičnej siete pre veci občianske a obchodné, ktorá ponúka online formuláre a informácie občanom o aktuálnej situácii elektronických oznámení v príslušných vnútroštátnych systémoch,²⁰ aj keď stále má nepochybné nedostatky. Niet pochýb o tom, že je potrebné pokročiť smerom k novému unikátnemu systému, ktorý nadobúda charakter konštituovania autentického digitálneho nástroja na prenos a kódovanú komunikáciu, ktorý sa zásadne neobmedzuje len na poskytovanie základných informácií, ako doteraz.

V popredí stojí nariadenie, ktoré sa týka počítačového systému na cezhraničnú elektronickú výmenu údajov v oblasti justičnej spolupráce v občianskych a trestných veciach „e-CODEX systém“ (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/850 z 30. Mája 2022 o počítačovom systéme na cezhraničnú elektronickú výmenu údajov v oblasti justičnej spolupráce v občianskych a trestných veciach (systém e-CODEX)).²¹

E-CODEX sa považuje za hlavný európsky nástroj na vytvorenie interoperabilnej, bezpečnej a decentralizovanej komunikačnej siete medzi vnútroštátnymi počítačovými systémami v cezhraničnom občianskom a trestnom konaní a na prístup občanov k spravodlivosti.²² Predstavuje balík softvérových komponentov na prepojenie medzi národnými systémami. Systém e-CODEX pozostáva z množiny softvérových produktov, ktoré možno použiť na nastavenie prístupového bodu zabezpečenej komunikácie. Prístupové body dokážu komunikovať s inými prístupovými bodmi na internete prostredníctvom súboru protokolov bez zapojenia centrálného systému. Každý prístupový bod možno prepojiť napríklad s vnútroštátnym systémom. V oblasti výmeny písomností týkajúcich sa konkrétnych konaní sa v rámci systému e-CODEX sprístupňujú štandardizované digitálne formuláre (nie sú spojené s obsahom, ktorý sa má preniesť, ale len umožňujú komunikáciu), prostredníctvom ktorých sa môžu vymieňať informácie medzi vnútroštátnymi systémami.

Prostredníctvom neho budú môcť príslušné justičné orgány a občania elektronicky odosielať a prijímať dokumenty, dôkazy alebo iné informácie spoľahlivým a bezpečným

¹⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/ip_21_6387

²⁰ https://ejustice.europa.eu/21/ES/european_judicial_network_in_civil_and_commercial_matters

²¹ pozri č. 6 preambuly nariadenia e-CODEX- hoci boli vyvinuté viaceré nástroje na cezhraničnú elektronickú výmenu procesných údajov, nenahradili ani nevyžadovali osobitné úpravy existujúcich systémov v členských štátoch. Najrelevantnejším nástrojom, ktorý bol doteraz vyvinutý, je systém e-CODEX ako komunikačný systém pre digitálnu justíciu prostredníctvom elektronickej výmeny procesných údajov.

²² <https://www.e-codex.eu/>

spôsobom. Umožňuje teda vytvárať interoperabilné decentralizované komunikačné siete medzi vnútroštátnymi systémami v otázkach občianskej a trestnej cezhraničnej spolupráce. Týmto spôsobom, ako poznamenala Rada Európskej únie pri dosiahnutí dohody s Parlamentom o nariadení, sa systém e-CODEX stane „chrbticou“ justičnej spolupráce v EÚ v občianskych veciach.²³ V súčasnosti e-CODEX už podporuje systém digitálnej výmeny elektronických dôkazov prostredníctvom „Central Evidence Platform“, prístupového bodu e-CODEX používaného výlučne na tento typ dôkazov.

Agentúra eu-LISA (Európska agentúra na prevádzkové riadenie rozsiahlych informačných systémov v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, vznik 2011, Talín) je kľúčovou, pokiaľ ide o riadenie počítačových systémov európskom justičnom priestore, o čom svedčí aj skutočnosť, že v súčasnosti preberá riadenie e-codexu, ktorý doteraz vykonávalo konzorcium členských štátov a právnických profesijných organizácií financovaných EÚ (Vzhľadom na č. 7 a čl. 10.4 Nariadenia e-Códex). Je zodpovedná za riadenie a interoperabilitu, je nevyhnutná pri implementácii novej počítačovej architektúry v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí.

2.1.Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2023/2844 o digitalizácii justičnej spolupráce

Aktuálne rezonuje Nariadenie z 13. Decembra 2023 o digitalizácii justičnej spolupráce a prístupu k spravodlivosti v cezhraničných občianskych, obchodných a trestných veciach a o zmene niektorých aktov v oblasti justičnej spolupráce,¹² ku ktorému je pripojený príslušný návrh smernice, ktorá zásadne reformuje súčasné digitálne nástroje.

Postupy justičnej spolupráce sa stále realizujú viac menej v papierovej forme. Nové pravidlá to zmenia, čím sa výrazne zlepši efektívnosť justičnej spolupráce a prístupu k spravodlivosti pre občanov a podniky, ako aj kvalita a transparentnosť justície.

Súčasný systém boli vytvorené v rôznych časoch a s rôznymi a špecifickými účelmi. Domnievame sa, že to predstavuje ďalší problém pre digitalizáciu justičnej spolupráce, v ktorej samotná konvergencia v e-CODEX a presun jeho prevádzkového riadenia na agentúru eu-LISA, možno predstavujú prechodné riešenia. Rozhodne čelíme veľkému projektu s mnohými otázkami, ktoré je ešte potrebné vyriešiť, čo si bude vyžadovať značné ďalšie úsilie zo strany európskeho zákonodarcu aj samotných členských štátov.

Príjaté nariadenie rešpektuje suverenitu štátov, ako aj samotný systém procesných záruk. Má vplyv na viaceré aspekty, ako je elektronické vykonávanie procesných úkonov a prenos dokumentov a údajov, čo vedie okrem iných významných aspektov k skráteniu trvania konania a podpore digitálnej efektívnosti postupu. 55

Nariadenie umožňuje fyzickým a právnickým osobám robiť podania alebo komunikovať so súdnymi orgánmi v cezhraničných veciach. Na Európskom portáli elektronickej justície sa zriadi tzv. **Európske elektronické miesto prístupu**, rozhranie na začatie konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu voči žalovanému v inom členskom štáte.

Nová legislatíva má za cieľ zmodernizovať prístup k spravodlivosti v EÚ poskytnutím rámca na používanie elektronických dokumentov a výmenu informácií, videokonferencií a

²³pozri i tlačovú správu Rady Európskej únie po predbežnej dohode o nariadení z 8. decembra 2021 /<https://www.consilium.europa.eu/en/press/pressreleases/2021/12/08/digitalisation-of-justice-council-presidency-and-european-parliament-reach-provisional-agreement-on-e-codex/>

OSZTOVITS, A., The Present and Possible Future of Judicial Cooperation in Civil Matters, In The Policies of the European Union from a Central European Perspective, ed. András Osztovits y János Bóka, Budapest: Miskolc, Central European Academic Publishing, 2022, s.248-249, DOI:10.54171/2022.aobj.poeucep_12. ISSN 2786-359X.

elektronických platieb poplatkov. To znižuje omeškania a náklady, zlepšuje prístup k spravodlivosti a zabezpečuje účinnú ochranu práv. Decentralizovaný IT systém vytvorený a udržiavaný Komisiou bude v praxi umožňovať komunikáciu medzi občanmi a spoločnosťami a vnútroštátnymi orgánmi v celej EÚ, v každom členskom štáte by mal prístupové body založené na existujúcom systéme e-CODEX a jeho vývoj a údržba by sa financovala najmä prostredníctvom programu Digitálna Európa.

Nariadenie okrem toho umožní stranám v civilnom alebo trestnom konaní **zúčastniť sa na súdnom pojednávaní prostredníctvom videokonferencie**. Občania, právnické osoby budú môcť platiť súdne poplatky aj elektronicky. Európska komisia a členské štáty začnú vykonávať nariadenie v tomto roku.

Medzi cieľmi nariadenia v prvom rade vyzdvihujeme, že umožní stranám priamo komunikovať so súdnymi orgánmi elektronickými prostriedkami a vykonávať úkony v inom členskom štáte, s výnimkou prípadov upravených v nariadeniach o neoznámení a prenose dokumentov. Po druhé, umožní sa ústne vypočutie prostredníctvom videokonferencie na iné účely, ako je získavanie dôkazov v občianskych a obchodných veciach (toto upravuje nariadenie 2020/1783 (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/1783 z 25. Novembra 2020 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach)⁴⁷, aby boli postupy rýchlejšie a menej prechádzkové. Po tretie, umožní digitálny prenos žiadostí, dokumentov a údajov medzi príslušnými orgánmi, čím sa skončí používanie papiera.⁴⁸ Ako sa uvádza v správe Komisie o hodnotení vplyvu nariadenia, papierový prenos je pomalý, nespoľahlivý a obmedzuje prístup k spravodlivosti, najmä v cezhraničných záležitostiach vzhľadom na geografické vzdialenosti a rozdiely.

Nariadenie má ako svoj právny základ čl. 81.1 a 82.2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie spolu so zásadami subsidiarity a proporcionality v súlade s čl. 5 Zmluvy o Európskej únii. Je zriadený decentralizovaný počítačový systém, ktorý štáty budú musieť začať používať dva roky po tom, ako Komisia prijme vykonávacie predpisy. Nariadenie rešpektuje suverenitu štátov, ktoré sa nerozhodli pre centralizovaný systém v EÚ, keďže je ťažké to odôvodniť z hľadiska princípov subsidiarity a proporcionality, ako sa uvádza v úvodnom hodnotení Vplyvu, ktorý vykonala Komisia. Takže štáty budú môcť využívať svoje vlastné počítačové systémy, hoci ich budú musieť modernizovať a prepojiť.²⁴

Používanie európskeho elektronického prístupového bodu fyzickými a právnickými osobami na komunikáciu so súdnymi orgánmi a vykonávanie procesných úkonov v občianskych a obchodných veciach bude dobrovoľné a musia s tým výslovne súhlasiť. Uvedený prístupový bod, ktorého náklady bude znášať Komisia, je súčasťou decentralizovaného počítačového systému, ktorý musí byť umiestnený na portáli elektronickej justície (článok 4 nariadenia). Digitálna komunikácia však bude povinná 54 medzi príslušnými orgánmi (článok 3 nariadenia), ktoré budú musieť akceptovať aj elektronickú komunikáciu od fyzických a právnických osôb.

Ako sme uviedli v prvom rade, nariadenie umožní okrem elektronického platenia poplatkov aj elektronické začatie cezhraničných súdnych konaní a digitálnu komunikáciu strán so súdnymi orgánmi v občianskych a obchodných veciach, ktorý je zriadený voliteľne, aby sa zabránilo rozširovaniu „digitálnej priepasti“.

Pamätá sa i na znevýhodnené skupiny osôb, ktorí nemajú digitálne zručnosti alebo technické prostriedky potrebné na prístup k digitálnym službám. (vzhľadom na č. 19 preambuly nariadenia). V dôsledku toho budú príslušné orgány komunikovať s fyzickými a

²⁴ KRAMER, X., Digitising access to justice: the next steps in the digitilisation of judicial cooperation in Europe, In Revista General de Derecho Procesal, č.56 (2022), s.1-9. ISSN 1696-9642., tiež tlačová správa európskej komisie zo 17.4.2018 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/IP_18_3343

právnickými osobami prostredníctvom európskeho elektronického prístupového bodu, ak na to predtým a výslovne dali svoj súhlas.²⁵

Po druhé, vypočutie bude umožnené prostredníctvom videokonferencie alebo analogickej komunikačnej technológie na diaľku, ktorá, ako sme videli, urýchljuje čas konania a umožňuje, aby bol menej potulný. Regulácia videokonferenčných vypočutí má v civilných veciach odlišné zaobchádzanie v porovnaní s trestnými vecami (články 5 a 6 nariadenia). Vo všeobecnosti je to dobrovoľné, na základe predchádzajúcej žiadosti strany alebo jej právneho zástupcu. V súlade s týmto ustanovením bude musieť byť žiadosť predložená na európskom elektronickom prístupovom mieste alebo na vnútroštátnych portáloch, ak je uvedená technológia dostupná²⁶ a okrem toho bude musieť byť vypočutá druhá strana, aby mohla vyjadriť svoje stanovisko na používanie tohto digitálneho nástroja. Príslušné orgány môžu žiadosť zamietnuť, ak konkrétne okolnosti záležitosti nie sú zlučiteľné s touto technológiou. Vypočutie prostredníctvom videokonferencie alebo podobnej technológie nemožno odmietnuť z dôvodu nedostatku vnútroštátnych noriem, ktoré upravujú používanie komunikačných technológií.

Videokonferencie sa budú vykonávať v občianskych a obchodných veciach v súlade s lex fori (čl.5 ods.4 nariadenia), to znamená s právnymi predpismi štátu, ktorý ich vykonáva, a nie s právnymi predpismi štátu, v ktorom sa jednotlivec skutočne nachádza. Na druhej strane, vo všeobecnom usmernení Rady k nariadeniu (článok 5) sa uvádza, že videokonferencia by sa na žiadosť strán stala pre orgány dobrovoľnou namiesto toho, aby bola povinná.

Nariadenie má skôr horizontálne dopĺňať než nahrádzať existujúce pravidlá o digitálnom doručovaní dokumentov, digitálnych vypočutiach a iných spôsoboch využívania informačných technológií v cezhraničnej justičnej spolupráci. Domnievame sa, že hoci zavedenie mechanizmov digitalizácie v justičnej spolupráci vo veciach komunikácie, registrácie a uchovávaní informácií predstavuje pokrok a užitočný nástroj, netreba zabúdať, že digitalizácia nie je všeliekom a že je veľmi dôležité zachovať systém procesných záruk a dokonca ho mechanizmom digitalizácie vylepšiť, nikdy ho neobetovať.

Veľmi dôležité a nevyhnutné je pri rozvoji digitalizácie chrániť kybernetickú bezpečnosť, ako sa odráža aj v „uznesení o stratégii eÚ v oblasti kybernetickej bezpečnosti pre digitálnu dekádu“ z júna 2021 v nariadení (eÚ) 2019/881 týkajúcom sa agentúry enisa (agentúra európskej únie pre kybernetickú bezpečnosť, vznik 2004, ústredie v aténach s kanceláriami v heraklione a bruseli) a pri nedávnom schválení nariadenia (eÚ) 2023/588 zo 7. marca 2023, ktorým sa ustanovuje program únie pre bezpečnú konektivitu na obdobie 2023-2027 (iris)²⁷

V každom prípade, ciele digitalizácie a efektívnosť by nikdy nemali znamenať obmedzenie rámca základných práv na úkor záruk či umožnenia neoprávneného prístupu k údajom. Naopak, v každom prípade by mala slúžiť na ich posilnenie, konsolidáciu a

²⁵ Práva súkromných subjektov sú posilnené zahrnutím osobitných záruk ich súhlasu, a to tak v súvislosti s komunikačnými aktmi, ako aj s ohľadom na používanie videokonferencií. Domnievame sa však, že sú potrebné dodatočné opatrenia, aby sa napríklad žalovanému zabránilo v prístupe k elektronickej komunikácii s jediným cieľom spomaliť konanie.

²⁶ ONȚANU, E. A., The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis. In Law, Technology and Humans 5, č. 1(2023) s. 93-110. ISSN 2652-4074. DOI:10.5204/lthj.2706 nie sú stanovené minimálne normy a požiadavky na používanie videokonferencií alebo podobnej technológie, a preto cezhraničná komunikácia bude naďalej roztrieštená v dôsledku chýbajúceho harmonizovaného prístupu, čo môže spôsobiť ťažkosti vzhľadom na rozdiely medzi normami a riešeniami IT v jednotlivých štátoch.

²⁷ v tejto súvislosti pozri tlačovú správu Rady EÚ zo 7. marca 2023/ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/03/07/secure-space-based-connectivity-programme-council-gives-its-final-approval/>

dokonca aj homogenizáciu európskeho priestoru, čo by malo významné prínosy aj pre konštrukciu európskeho procesného práva.²⁸ Aby sa systémy riadené agentúrami ako eu-LISA alebo ENISA nestali akýmsi digitálnym „nadmechanizmom“, ktorý by mohol porušovať zásady a práva zakotvené v nástrojoch, ako je Charta základných práv Európskej únie.

Rozhodne dogmu alebo paradigmu digitalizácie nemožno obhajovať ako magickú formulu na vyriešenie všetkých problémov, ktorými trpí naša justícia. Je možné zaviesť užitočné technické nástroje na zlepšenie spracovania postupov a prístupu k spravodlivosti, no treba pamätať na základné princípy, akými sú bezprostrednosť a publicita konaní, takže nemôžeme byť zástancami úplnej digitalizácie, ktorá zahŕňa všetky procesné úkony. Obhajovaná procesná efektívnosť môže mať paradoxne nežiaduci účinok na ohrozenie účinnej jurisdikčnej ochrany práv, sťaženie prístupu k procesu, potlačenie procesných úkonov. Musí sa vo všetkých prípadoch vyžadovať, aby sa tak stalo prostriedkami, ktoré umožňujú autentickú a účinnú súdnu ochranu. Nové technológie vo výkone spravodlivosti, napriek tomu, že okrem iných výhod prispievajú k transparentnosti a blízkosti k občanom, povedú k nevyhnutnej úprave určitých záruk a procesných zásad.

Digitalizácia civilného konania bude obzvlášť náročná kvôli dynamike, ktorá sa rozbehla v oblasti techniky. Začala sa živá diskusia napr. O okolo „robojudges“ a „robolawyers“ alebo dokonca prípadný stav „právnej singularity“, keď stroje dokážu dokonale predpovedať výsledok každého prípadu pred jeho podaním.²⁹ Do popredia sa dostávajú hodnoty ako empatia súdneho rozhodovania. Vízie digitálnej budúcnosti právneho systému vo svojich najprínosnejších formách tvrdia, že súdne budovy prestanú existovať ako fyzické miesta, keď sa rozhodovanie presunie zo súdnych siení a advokátskych kancelárií na serverové miesta.³⁰

Záver

Osobitne treba vnímať nové nariadenie v interakcii s mechanizmami digitalizácie, ktoré už existujú. Proaktivita EÚ je v kontraste s existujúcou situáciou v domácich súdnych systémoch, pričom EÚ predstavuje dôležitú hnaciu silu ich modernizácie. Je jasné, že EÚ a štáty fungujú „rôznou rýchlosťou“, pokiaľ ide o procesnú digitalizáciu a efektívnosť. Koncept vzájomného obohacovania je zdá sa prekonaný, keďže nové nástroje sú integrované do regulačného acquis EÚ na vytvorenie európskeho procesného práva.

Nové nariadenie o digitalizácii justičnej spolupráce a prístupe k spravodlivosti stanovuje spoločný rámec, ktorý bude mať zjavný vplyv na súčasné nástroje spolupráce a vnútroštátne systémy, pričom sa bude rešpektovať najmä suverenity členských štátov a s procesné záruky. Paradigma digitalizácie by určite nikdy nemala slúžiť na podkopávanie systému procesných záruk, ale naopak, mala by ho posilňovať. Máme do činenia s témou v

²⁸ K pojmu „európske procesné právo“ pozri. JIMENO BULNES, M., *Un proceso europeo para el siglo XXI*. Cizur Menor, Navarra : Civitas : Thomson Reuters, 2011, s.18-21, 186s. ISBN : 9788447036295.. ktorý zdôrazňuje europeizáciu právnych vecí po materiálnej a procesnej stránke a vplyv EÚ na procesné právo štátov, okrem iných relevantných záverov.

²⁹ VOLOKH, E., Chief Justice Robots, In *Duke Law Journal*, roč.68, č.6, 1135, s.1137-42 (2019); dostupné na: <https://dlj.law.duke.edu/article/chief-justice-robots-volokh-vol68-iss6/> CASSENS WEISS,D., Beware the Robots,Chief Justice Tells High School Graduates, In *ABA JOURNALS*, (June 8, 2018, 4:10 PM), dostupné na https://www.abajournal.com/news/article/beware_the_robots_chief_justice_tells_high_school_graduates Chief Justice John G. Roberts Jr.vyslovil zaujímavú myšlienku „My worry is not that machines will start thinking like us. I worry that we will start thinking like machines.”

³⁰ FREEMAN ENGSTROM, D., Digital civil procedure, In *University of Pennsylvania Law Review*, Roč. 169, s. 2243-2283, zverejnené 15 Septembra 2021

permanentnom vývoji, s evidentným vplyvom technického pokroku, ktorý budeme mať v budúcnosti. V tomto zmysle je nevyhnutná kodifikácia aj interoperabilita systémov, čo je oblasť, v ktorej nariadenie zohráva osobitnú úlohu vzhľadom na súčasné rozšírenie počítačových systémov vytvorených fragmentárne a s rovnakým účelom.

V každom prípade nariadenie predstavuje pokrok, budeme si však musieť počkať na jeho efektívnu implementáciu, praktické skúsenosti a aj na judikatúru, ktorá sa v tomto smere vytvorí, aby sme mohli zhodnotiť jeho skutočný dosah. Opakujeme, že extrémna digitalizácia nemôže mať prím bez zohľadnenia princípov, procesných záruk a rovnako kybernetickej bezpečnosti. Na právny štát sa nesmie zabúdať ani na európskej, ani na vnútroštátnej úrovni. Nemali by sme podliehať pokušeniu obvyčajnej procesnej ekonómie. Stojí za zváženie, či je digitalizácia súdneho konania v rozpore s procesnými princípmi. Je otázne, či sa stávajú procesné princípy zastaranými, alebo či je potrebné vypracovať nové pravidlá, prípadne bude stačiť zaviesť nové výklad existujúcich pravidiel. Najväčšiu koreláciu je vidieť v prípade princípu rovnosti a princípu bezprostrednosti. Dá sa usúdiť, že digitálna transformácia umožňuje úplnejšiu implementáciu procesných zásad pokiaľ zákonné požiadavky týkajúce sa dostupnosti súdnych služieb zohľadňujú zraniteľné osoby.³¹

Zoznam použitých zdrojov

- BUENO de MATA, F., Justicia online y ciudadanía: el Portal europeo e-Justicia como medio de información y apoyo a los ciudadanos para solventar sus litigios transfronterizos, In Revista Europea de Derechos Fundamentales, č.18, 2011, s.192, 193, 196. ISSN 1699-1524.
- CASSENS WEISS,D., 'Beware the Robots,' Chief Justice Tells High School Graduates, In ABAJOURNALS. [June 8, 2018, 4:10 PM], dostupné na https://www.abajournal.com/news/article/beware_the_robots_chief_justice_tells_high_school_graduates
- FREEMAN ENGSTROM, D., Digital civil procedure, In University of Pennsylvania Law Review, roč. 169, s. 2243-2283, zverejnené 15 Septembra 2021
- KACZMAREK-TEMPLIN,B., Digitalization of civil proceedings in the light of openness, equality and immediacy in the Polish legal system, In European Journal of Economics, Law and Politics, December 2022 edition roč.9, č.4, ISSN 2518-3761. DOI:10.19044/elp.v9no4a8, s.8-20, Publikované: 31 Marec 2023
- ONȚANU, E. A., The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis. In Law, Technology and Humans 5, č. 1(2023) s. 93-110. ISSN 2652-4074. DOI:10.5204/lthj.2706
- OSZTOVITS, A., The Present and Possible Future of Judicial Cooperation in Civil Matters", In The Policies of the European Union from a Central European Perspective, ed. András Osztoivits y János Bóka, Budapest: Miskolc, Central European Academic Publishing, 2022, s.248-249, DOI: 10.54171/2022.aojb.poeucep_12. ISSN 2786-359X.
- SURI, M., The role of digital technologies in the new Code of Civil Procedure, In Bratislava Law Review, roč.3, č.1/2019 s.170-175, ISSN (online): 2644-6359, DOI: [10.46282/blr.2019.3.1.140](https://doi.org/10.46282/blr.2019.3.1.140)
- ŠEVCOVÁ, K., Digitalization of the health care system in the Slovak Republic, RIJE - Revista Internacional Jurídica y Empresarial, Nuevos modelos de negocio digitales,

³¹ KACZMAREK-TEMPLIN,B., Digitalization of civil proceedings in the light of openness, equality and immediacy in the Polish legal system, In European Journal of Economics, Law and Politics, December 2022 edition roč.9, č.4, ISSN 2518-3761, Doi:10.19044/elp.v9no4a8, s.8-20, Publikované: 31 Marec 2023 <https://elpjournal.eu/wp-content/uploads/2023/04/01-ELP-March.pdf>

sostenibilidad y derecho, 3.. S. 45-60. Madrid: Facultad de Ciencias Jurídicas y Empresariales de la Universidad Francisco de Vitoria, č.3. Publikované 10.3.2020.
<https://doi.org/10.32466/eufv-r.i.j.e.2020.3.592.45-60>

ŠEVCOVÁ, K., The principle of orality in civil proceedings as an element of fair proceedings and its authenticity, Banská Bystrica: Belianum, 2019, 71 p. ISBN 978-80-557-162-6.

EIDENMÜLLER, T.,-LEMBACH,T.,- MUSSMANN, A., Digitization in the legal system, In Humanum, Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne, s. 47-50, roč.39, č.4, 2020, ISSN 1898-8431.

TREŠČÁKOVÁ, D. - MICHALOV, L., Electronic documents - their real use and application in resolving disputes arising from electronic commerce. In: Law, business, economics V.: collection of scientific works. Košice: University of Pavel Jozef Šafárik in Košice, 2015. S. 488-499. ISBN 978-80-8152-315-1.

VOLOKH, E., Chief Justice Robots, In Duke Law Journal, roč.68, č.6, 1135, s.1137-42.

2019; dostupné na:<https://dlj.law.duke.edu/article/chief-justice-robots-volokh-vol68-iss6/>

Svedectvo prostredníctvom videokonferencie, SITA Slovenská tlačová agentúra- Slovak Press Agency, webnoviny, Bratislava, online [17.03.2010], Available at:
<https://www.webnoviny.sk/svedectvo-cez-videokonferenciu/>

Nové európske pravidlá zjednodušia súdne konania vďaka digitalizácii, online [01.12.2020], dostupné

na:
<https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20201126STO92502/nove-europske-pravidla-zjednodusia-sudne-konania-vdaka-digitalizacii>

EU Justice Scoreboard 2022: Ten years of monitoring the effectiveness of justice systems, online [19.05.2022] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3146

jazykové verzie dostupné na, dostupné na: <https://commission.europa.eu/select-language?Destination=/node/9>

<https://e-justice.europa.eu/home?Action=home&plang=es>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/ip_21_6387

<https://www.e-codex.eu/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/pressreleases/2021/12/08/digitalisation-of-justice-council-presidency-and-european-parliament-reach-provisional-agreement-on-e-codex/>

RODINNÉ PRÁVO

PRÁVNÁ ÚPRAVA RODIČOVSKÉHO DÔCHODKU A GDPR¹

JUDr. Anna Burdová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove,
fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu
anna.burdova@unipo.sk

doc. Ing. Miroslav Gombár, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove,
fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu
miroslav.gombar@unipo.sk

doc. Mgr. Nella Svetozarovová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove,
fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu
nella.svetozarovova@unipo.sk

Abstrakt

Príspevok sa venuje aplikácii ústavného práva v sociálnom poistení prostredníctvom právnej ochrany a zabezpečenia občanov v dôchodkovom poistení z pohľadu práv na ochranu osobných údajov pri poskytovaní rodičovského dôchodku.

Abstract

The contribution is devoted to the application of constitutional law in social insurance through the legal protection and security of citizens in pension insurance from the point of view of the rights to the protection of personal data in the provision of parental pension.

Kľúčové slova: Sociálne poistenie. Rodičovský dôchodok. Deti.

Key words: Social insurance. Parental pension. Children.

Úvod

V Slovenskej republike po roku 1989 došlo k významným zmenám nielen v ekonomickej, politickej, ale aj v sociálnej oblasti. Mimoriadny význam v období rokov 1989 až 1992 malo prijatie Listiny základných práv a slobôd², prostredníctvom ktorej sa základné práva a slobody občanov vrátane sociálnych práv garantujú ústavným zákonom, a ktorých ustanovenia s určitými úpravami sa začlenili do II. hlavy Ústavy Slovenskej republiky³ (t.j. čl. 11 až 54). Slovenská republika v zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len Ústava SR) proklamuje, že je zvrchovaným, demokratickým a právnym štátom, ktorý nadviazal na európsky sociálne orientovaný model trhovej ekonomiky, čo je priamo

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu GAMA/23/6 „Analýza finančno-právnych aspektov manažmentu“

² Ústavný zákon č. 23/1991 Zb

³ zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR

obsiahnuté aj v článku 55 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „Hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.“ Vychádzajúc z modernej koncepcie ľudských práv založenej na existencii univerzálnych a neodňateľných ľudských právach a základných slobodách, ktoré patria každému a sú prirodzeným právom, t.j. na základe spoločenskej zmluvy štát je povinný všetkým uznať a zabezpečiť rovnakú osobnú slobodu, občianske a politické práva. Ide o tzv. prvú generáciu ľudských práv, úlohou ktorých je chrániť slobodnú sféru občanov voči štátu a zabezpečiť rovnosť všetkých pred zákonom. Avšak rovnosť sa má prejavovať nielen v oblasti tvorby práva, ale následne aj pri jeho aplikácii, čo je nesporne ďalším znakom právneho štátu, a to právnej istoty. Jej základnou črtou je predovšetkým istota občana, že sa voči nemu budú uplatňovať právne normy (právo), ktoré sú pre neho dostatočne prehľadné, zrozumiteľné a jasné, aby ich správne pochopil a vedel predvídať konanie štátnych orgánov, ako aj svoju právnu situáciu, t.j. ktoré jeho konanie (resp. správanie) je v súlade s právom a ktoré je protiprávne, pretože pojem „právnej istoty“ bezprostredne súvisí so zásadou, že neznalosť (práva) zákona neospravedlňuje⁴.

Sociálny štát nezabezpečuje len základné práva vrátane ľudskej dôstojnosti predstavujúcej elementárny princíp prirodzeného práva⁵, ale je povinný pozitívne vyvíjať sociálnu aktivitu zaväzujúc jedinca k účasti na spoločnom zvládnutí života a za hlavný cieľ si kladie vytvoriť určitý sociálny systém založený na princípe sociálnej spravodlivosti. Takýto štát je povinný zachovávať ako základný znak demokracie sociálnu rovnosť (t.j. rovnosť jednotlivca ako člena spoločnosti rešpektujúc hodnoty a potreby všetkých ľudských bytostí⁶ vrátane jeho rovnosti pred zákonom) a sociálnu spravodlivosť (kladúc do popredia „zásadnú“ koncepciu a nie reciprocity) a zabezpečovať všeobecný minimálny blahobyt (bez zreteľa na podiel dobra, ktorý jednotlivec spoločnosti odovzdal), t.j. aby v určitej forme na minimálne ľudskej dôstojnej úrovni⁷ zabezpečil každého občana v prípade určitých rizikových životných situáciách, napr. v chorobe, v tehotenstve a materstve, pri pracovnom úraze, nezamestnanosti, invalidite, starobe, atď. Hlavným znakom právneho štátu je ústavnosť a zákonnosť⁸, čo je vyjadrením, že všetky právne subjekty bez rozdielu, t.j. štát i jeho verejné orgány sú viazané právom a právne normy musia byť prijímané zákonom a dodržaním legislatívnej procedúry v zákone predpísanou formou, pričom musia byť v súlade s Ústavou SR a chrániť demokratické hodnoty a právne princípy (slobodu, rovnosť, solidaritu a spravodlivosť).

Systém sociálneho poistenia

Sociálne poistenie vykonáva Sociálna poisťovňa ako verejnoprávna inštitúcia zriadená, ktorá pri výkone sociálneho poistenia plní funkciu príslušnej inštitúcie, inštitúcie miesta bydliska, inštitúcie miesta pobytu, styčného orgánu a je kontaktná inštitúcia na

⁴ MACKOVÁ, Z.: Sociálna ochrana v Slovenskej republike z hľadiska Ústavy Slovenskej republiky. In Zborník medzinárodná vedecká konferencia Bratislavské právnické fórum 2018.

⁵ BARANCOVÁ, H. a kolektív: Základné práva a slobody v pracovnom práve. Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, s.r.o. 2012, ISBN 978-80-7380-442-0. s. 57. In In Zborník medzinárodná vedecká konferencia Bratislavské právnické fórum 2018.

⁶ Pozri čl. 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948) podľa ktorého „každý má právo na takú životnú úroveň, ktorá môže zabezpečiť jeho zdravie, jeho rodiny, zahŕňajúc v to menovite výživu, ošatenie, bývanie a lekárske ošetrovanie, ako aj potrebné sociálne opatrenia, t.j. má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej neschopnosti, pri ovdovení, v starobe alebo v iných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastanú za okolností nezávislých na jeho vôli“

⁷ V zmysle ratifikovaných dohovorov MOP, napr. č. 102/1952, č.128/1967, č.130/1969, atď.

⁸ VEČEŘA, M. a kolektív: Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, ISBN 978-80-8155-001-0. s. 126 – 127.

komunikáciu medzi príslušnými inštitúciami a príjemcami dávok a medzi inštitúciami členských štátov Európskej únie, inštitúciami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore a inštitúciou Švajčiarskej konfederácie. Sociálna poisťovňa plní funkciu prístupového bodu podľa osobitného predpisu⁹ na elektronickú výmenu údajov medzi inštitúciami členských štátov Európskej únie, štátov, ktoré sú zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore a Švajčiarskej konfederácie v rozsahu sociálneho zabezpečenia podľa osobitného predpisu¹⁰.

Sociálne poistenie je povinné verejnoprávne poistenie, založené na platení odvodov a poberaní dávok, napr. dôchodkov, ktorého úlohou je ochrániť veľkú časť obyvateľstva pred rizikami v živote, ako aj zabezpečiť prerozdelenie príjmov v národnom hospodárstve. Právne ho ustanovuje zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnom poistení“). Systém sociálneho poistenia pozostáva z piatich samostatných poistných systémov, a to nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie a poistenie v nezamestnanosti, ktoré vykonáva Sociálna poisťovňa. Okrem povinného poistenia však existuje aj dobrovoľné poistenie, a to v systéme nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti. Filozofia právnej úpravy systému sociálneho poistenia vychádza predovšetkým z kombinácie princípu zásluhovosti, z princípu individuálnej zodpovednosti a z princípu osobnej participácie poistenca na tvorbe zdrojov a primeranej miery solidarity. Základným zdrojom príjmov Sociálnej poisťovne je poistné platené poistencami, zamestnávateľmi a štátom. Zákon o sociálnom poistení určuje, kto má koľko platiť ako aj kto má nárok na platby zo Sociálnej poisťovne. Základným zdrojom príjmov Sociálnej poisťovne je poistné na nemocenské poistenie, starobné, invalidné, úrazové, garančné, poistenie v nezamestnanosti a do rezervného fondu solidarity platené poistencami, zamestnávateľmi a štátom. Zákon o sociálnom poistení definuje, kto je platiteľom poistného na jednotlivé druhy poistenia, určuje sadzby poistného, vymeriavací základ, odvod poistného, pohľadávky, pokuty, penále. Rozpočet a účtovnú závierku Sociálnej poisťovne schvaľuje Národná rada Slovenskej republiky. Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení dáva právo orgánom dozoru štátu, ktorými sú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstvo financií SR, aby dohliadali nad vykonávaním nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia, úrazového poistenia, garančného poistenia, poistenia v nezamestnanosti a starobného dôchodkového sporenia.

Rodičovský dôchodok

Novela zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení zákonom č. 352/2022 Z. z.¹¹ zaviedla nový pojem rodičovský bonus či rodičovský dôchodok, ďalší dôchodok, na ktorý nárok oprávneným seniorom vznikol od 1. januára 2023. Prijatá a schválená právna úprava rodičovského dôchodku je reakciou na ústavný zákon č. 422/2022 Z. z., ktorým bol doplnený

⁹ Čl. 1 ods. 2 písm. a) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 zo 16. septembra 2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 883/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia (Ú.v. EÚ L 284, 30.10.2009) v platnom znení.

¹⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 z 29. apríla 2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia (Mimoriadne vydanie Ú.v. EÚ, kap. 5/zv. 5; Ú.v. ES L 166, 30.4.2004) v znení nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 988/2009 zo 16. septembra 2009 (Ú.v. EÚ L 284, 30.10.2009).

¹¹ V § 13 ods. 2 sa písmeno a) dopĺňa piatym bodom, ktorý znie: „5. rodičovský dôchodok,“.

článok 39 ods. 5 Ústavy SR¹² s účinnosťou od 1. januára 2023. Ústava SR garantuje každému poistencovi právo rozhodnúť sa, že časť uhradenej dane alebo časť uhradenej platby spojenej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe bude poskytnutá osobe, ktorá ho vychovala a ktorej je poskytované hmotné zabezpečenie v starobe. Výkon tohto práva nesmie mať negatívny vplyv na primerané hmotné zabezpečenie v starobe. Znamená to, že priamo Ústava SR garantuje, že priznanie rodičovského dôchodku nebude mať negatívny vplyv na dôchodok dieťaťa. Účelom tohto zákona je realizácie ústavného práva poistenca na asignáciu časti uhradenej platby spojenej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe v prospech osoby, ktorá ho vychovala a ktorej je poskytované hmotné zabezpečenie v starobe.

Nástrojom realizácie uvedeného ústavného práva sa od 1. januára 2023 stal rodičovský dôchodok, ktorý patrí rodičom detí, ktoré boli v rozhodujúcom období dôchodkovo poistené. Právna úprava rodičovského dôchodku v zákone č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení však neumožňuje priznanie rodičovského dôchodku poberateľom starobného dôchodku, poberateľom invalidného dôchodku vyplácaného po dovŕšení dôchodkového veku a poberateľom výsluhového dôchodku vyplácaného po dovŕšení dôchodkového veku (ďalej len „poberateľ dôchodku po dovŕšení dôchodkového veku“), ktorých deti neboli v rozhodujúcom období dôchodkovo poistené, avšak boli zúčastnené na výsluhovom zabezpečení podľa zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Vzhľadom na to, že Ústava SR pri ústavnom práve na asignáciu časti uhradenej platby spojenej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe nerozlišuje, či je platba spojená s touto účasťou uhrádzaná v rámci systému sociálneho poistenia alebo systému výsluhového zabezpečenia, je potrebná aj právna úprava vzniku nároku na rodičovský dôchodok podľa zákona o sociálnom poistení aj z titulu účasti dieťaťa poberateľa dôchodku po dovŕšení dôchodkového veku na výsluhovom zabezpečení. Od 1. júla 2023 je účinná novela zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení, v rámci ktorej sa mení a dopĺňa zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a upravujúci podmienky rodičovského dôchodku pre rodičov detí, ktoré sú/boli v rámci Ministerstva vnútra SR policajťmi, hasičmi alebo horskými záchranármi. Uvedený zákon má pozitívne sociálne vplyvy, pozitívne vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu a tiež pozitívne vplyvy na informatizáciu spoločnosti a prijatie zákona nepredpokladá negatívne vplyvy na rozpočet verejnej správy, na podnikateľské prostredie a ani vplyvy na životné prostredie. Prijatý zákon je v súlade s Ústavou SR, ústavnými zákonmi a nálezmi Ústavného súdu SR a zákonmi, ako aj s medzinárodnými zmluvami, ktorými je SR viazaná a súčasne je v súlade s právom Európskej únie (ďalej len „EÚ“).

Rodičovský dôchodok vypláca Sociálna poisťovňa automaticky podľa údajov v registri fyzických osôb pre biologického rodiča a osvojiteľa. Rodičovský dôchodok nezvyší dieťaťu samotnú výšku odvodov a zároveň nebude mať vplyv ani na výšku budúceho dôchodku detí. Cieľom rodičovského bonusu je zmenšiť priepasť vo výške dôchodkov medzi dôchodcami, ktorí vychovali deti, a dôchodcami, ktorí deti nevychovali. Ide o tzv. bonus, ktorým deti prispievajú svojim rodičom na dôchodok. Prispievať budú pracujúce deti v SR, a tak zvýšia ich dôchodky. Nárok na rodičovský bonus bude mať každý dôchodca automaticky, ak má dieťa (deti), ktoré platia dôchodkové poistné na starobné poistenie podľa zákona o sociálnom poistení v SR.

¹² Ústavný zákon č. 422/2020 z. Z. Čl.39 ods.5: „každý má právo rozhodnúť, že časť uhradenej dane alebo časť uhradenej platby spojenej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe, bude poskytnutá osobe, ktorá ho vychovala a ktorej je poskytované hmotné zabezpečenie v starobe. Výkon práva podľa prvej vety nesmie mať negatívny vplyv na primerané hmotné zabezpečenie v starobe.“

Nárok na rodičovský dôchodok má poberateľ

- starobného dôchodku,
- invalidného dôchodku po dovŕšení dôchodkového veku,
- výsluhového dôchodku vyplácaného po dovŕšení dôchodkového veku podľa zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a
- invalidného výsluhového dôchodku vyplácaného po dovŕšení dôchodkového veku podľa zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „poberateľ dôchodku“), ktorý je
- **rodičom alebo osvojiteľom dieťaťa**, a toto dieťa do 31. augusta kalendárneho roku predchádzajúceho príslušnému kalendárnemu roku **nevylásilo, aby nárok na rodičovský dôchodok nevznikol**,
- **fyzickou osobou**, ktorá vychovala dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia príslušného orgánu, a toto dieťa do 31. augusta kalendárneho roku predchádzajúceho príslušnému kalendárnemu roku **vylásilo, aby nárok na rodičovský dôchodok vznikol**.

Na účely vzniku nároku na rodičovský dôchodok musí

- fyzická osoba spĺňať podmienku výchovy dieťaťa (podľa § 60a ods. 1 písm. a), b) alebo d) zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 321/2019 Z. z.)¹³,
- byť dieťa dôchodkovo poistené v roku, ktorý dva roky predchádza príslušnému kalendárnemu roku (napríklad na účely vzniku nároku na rodičovský dôchodok v roku 2023 musí byť dieťa dôchodkovo poistené v roku 2021). Podmienka dôchodkového poistenia je splnená aj vtedy, ak dieťa bolo poistené len jeden deň.

Fyzickou osobou, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia príslušného orgánu môže byť napríklad

- osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti,
- osoba, ktorej bolo dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti alebo
- poručník, ak sa o dieťa osobne staral.

Príslušným kalendárnym rokom je kalendárny rok, za ktorý sa posudzuje splnenie podmienok na vznik nároku na výplatu rodičovského dôchodku. Rodič bude mať nárok na rodičovský dôchodok od prvého dňa poberania starobného dôchodku, resp. ak ide o poberateľa invalidného dôchodku alebo poberateľa výsluhového dôchodku, tak od dňa dovŕšenia dôchodkového veku. Nárok na rodičovský dôchodok má rovnako otec i matka dieťaťa.

Sociálna poisťovňa týmto poberateľom priznáva rodičovský dôchodok za predpokladu splnenia všetkých zákonných podmienok, pričom jednou z nich je, že dieťa bolo v roku 2021 dôchodkovo poistené a do 31. augusta 2023 nepodalo vyhlásenie, aby rodičovský dôchodok nebol priznaný. O rodičovský dôchodok nie je potrebné požiadať osobitnou žiadosťou. Sociálna poisťovňa rozhodne automaticky, zo zákona (ex offa). Suma rodičovského dôchodku závisí od sumy vymeriavacieho základu dieťaťa, od ktorého je odvodený nárok na rodičovský dôchodok. Suma rodičovského dôchodku sa určí ako 1,5 % jednej dvanástiny úhrnu vymeriavacieho základu¹⁴ dieťaťa. Maximálna suma rodičovského dôchodku sa určí ako 1,5 % jednej dvanástiny 1,2-násobku všeobecného vymeriavacieho základu. Sociálna

¹³ § 60a Výchova dieťaťa ods. 1 „Podmienka výchovy dieťaťa je splnená, ak sa poistenec osobne staral o dieťa a) najmenej desať rokov, b) najmenej päť rokov, ak sa poistenec začal o dieťa starať po dovŕšení ôsmich rokov veku dieťaťa, d) najmenej posledné tri roky pred dovŕšením dôchodkového veku poistenca“.

¹⁴ Pozri § 138 zákona o sociálnom poistení v platnom znení.

poisťovňa rodičovský dôchodok za rok 2023 vyplácala jednorazovo v jednej úhrnnej splátke. Od roku 2024 bude rodičovský vyplácať taktiež jednorazovo v jednej úhrnnej splátke, a to:

- v júni príslušného kalendárneho roka – všetkým poberateľom dôchodku, ktorí spĺnia podmienky nároku na rodičovský dôchodok do 30. júna príslušného kalendárneho roka alebo
- v mesiaci nasledujúcom po mesiaci jún príslušného kalendárneho roka, ak sa dôchodok, od ktorého výplaty je odvodený nárok na rodičovský dôchodok, ešte v júni príslušného kalendárneho roka nevyplácal (napríklad: ešte nebol priznaný starobný dôchodok, nebol dovŕšený dôchodkový vek a pod.).

Nárok na rodičovský dôchodok trvá neobmedzene, samozrejme, ak budú naďalej splnené zákonom stanovené podmienky. Sociálna poisťovňa bude každý rok posudzovať splnenie podmienok nároku na rodičovský dôchodok. Nárok na rodičovský dôchodok zaniká, ak dieťa urobí vyhlásenie, aby nárok naň zanikol. V tejto situácii nárok na rodičovský dôchodok zaniká najskôr od 1. januára kalendárneho roka, ktorý päť rokov nasleduje po kalendárnom roku, v ktorom naposledy vznikol naň nárok. Podmienkou je, aby dieťa toto vyhlásenie urobilo najneskôr do 31. augusta kalendárneho roka, ktorý predchádza piatemu kalendárnemu roku od posledného vzniku nároku na rodičovský dôchodok. Ak Sociálna poisťovňa zastavila výplatu rodičovského dôchodku z dôvodu, že dieťa prestalo spĺňať podmienku dôchodkového poistenia, Sociálna poisťovňa uvoľní výplatu rodičovského dôchodku vtedy, ak dieťa bolo dôchodkovo poistené v kalendárnom roku, ktorý dva roky predchádza príslušnému kalendárnemu roku. Nárok na výplatu rodičovského dôchodku opätovne vznikne od 1. januára príslušného kalendárneho roka. Ak poberateľ dôchodku splnil podmienky nároku na rodičovský dôchodok a zomrel predtým, ako Sociálna poisťovňa rozhodla o jeho priznaní, prechádza nárok na sumy splatné ku dňu smrti postupne na deti a rodičov, a to bez ohľadu na to, či žili v spoločnej domácnosti alebo nie. Ak bol rodičovský dôchodok pred smrťou poberateľa dôchodku priznaný, výplatia sa splatné sumy, ktoré sa nevyplatili ku dňu smrti postupne deťom a rodičom, a to bez ohľadu na to, či žili v spoločnej domácnosti alebo nie. Uvedené nároky nie sú predmetom dedičstva. Predmetom dedičstva sa stávajú, ak niet spomínaných fyzických osôb. Rodičovský dôchodok nepodlieha výkonu rozhodnutia podľa tohto zákona¹⁵ a podľa osobitných predpisov a právna úprava neumožňuje, aby rodič odmietol prijať rodičovský dôchodok.

V roku 2023 maximálna suma rodičovského dôchodku činila 21,80 eur mesačne. Ak viacerým poberateľom dôchodku vznikol/vznikne nárok na rodičovský dôchodok z úhrnu vymeriavacieho základu jedného dieťaťa, úhrn súm rodičovského dôchodku je najviac 3% jednej dvanástiny úhrnu vymeriavacieho základu tohto dieťaťa. Maximálny úhrn súm rodičovského dôchodku viacerých poberateľov dôchodku sa určí ako 3% jednej dvanástiny 1,2-násobku všeobecného vymeriavacieho základu. V kalendárnom roku 2023 najvyšší úhrn súm rodičovského dôchodku určený z 1,2-násobku všeobecného vymeriavacieho základu činí 43,60 eur mesačne. Výška rodičovského dôchodku sa bude aj v roku 2024 odvíjať od príjmov dieťaťa. Konkrétne od jeho hrubých príjmov z roku 2022, pričom do vymeriavacieho základu sa zahrnú všetky príjmy v danom roku. Výška rodičovského dôchodku bude aj naďalej predstavovať 1,5 % z hrubého príjmu dieťaťa. Poberateľ dôchodku má nárok získať príspevok za každé pracujúce dieťa. Platí, že dieťa, za ktoré rodič dostáva príspevok, nemusí byť zamestnané celých 12 mesiacov. Je dôležité myslieť na to, že poberateľ dôchodku dostane príspevok v roku 2024 len vtedy, ak jeho dieťa odvádzalo v roku 2022 poistné na dôchodkové poistenie Sociálnej poisťovni. Maximálny rodičovský dôchodok v roku 2024 je vo výške 282

¹⁵ Pozri § 66d zákona č. 352/2022 Z. z.

eur ročne. Ten sa vypočíta z maximálne 1,2-násobku priemernej mzdy za rok 2022. Keďže v roku 2022 bola priemerná mzda 1 304 eur, maximálny príspevok dostanú rodičia detí, ktoré v roku 2022 zarábali minimálne 1 564,80 eur mesačne. Minimálny rodičovský dôchodok predstavuje sumu 120 eur, ktorý dostanú rodičia detí, ktoré zarábali minimálnu mzdu, teda zo sumy 646 eur. Rodičovské dôchodky za deti zúčastnené na výsluhovom zabezpečení, t.j. do osobitného systému sociálneho zabezpečenia (vojaci, policajti, colníci, členovia justičnej stráže), ktoré platia poisťné na výsluhové zabezpečenie, rodičovský dôchodok nevypláca Sociálna poisťovňa, ale príslušné „silové“ rezorty, teda rozhodovať o nároku na rodičovský dôchodok a nároku na jeho výplatu za deti zúčastnené na výsluhovom zabezpečení bude príslušný útvar sociálneho zabezpečenia Ministerstva vnútra SR a Vojenský úrad sociálneho zabezpečenia.

Rodičovský dochodok a GDPR

Sociálna poisťovňa spracúva osobné údaje v súlade s ustanoveniami Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (ďalej len „GDPR“) a zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon“) na účel výkonu sociálneho poistenia a výkonu činnosti v rámci starobného dôchodkového sporenia. Sociálna poisťovňa ako prevádzkovateľ spracúva osobné údaje dotknutých osôb v zmysle čl. 6 ods. 1 písm. c) nariadenia v rozsahu podľa osobitných právnych predpisov na základe zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov a zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení. Spracúvané osobné údaje podľa uvedených zákonov je ako dotknutá osoba povinná poskytnúť na účel výkonu sociálneho poistenia a tieto osobné údaje, ktoré získala a spracúva na základe uvedených zákonov môže poskytnúť, preniesť alebo zverejniť tretím stranám, napr. iným orgánom verejnej moci alebo subjektom určeným osobitným predpisom. Sociálna poisťovňa pri výkone sociálneho poistenia plní funkciu príslušnej inštitúcie, inštitúcie miesta bydliska, inštitúcie miesta pobytu, styčného orgánu a je kontaktná inštitúcia na komunikáciu medzi príslušnými inštitúciami a prijemcami dávok a medzi inštitúciami členských štátov EÚ, inštitúciami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore a inštitúciou Švajčiarskej konfederácie. Taktiež spracúva osobné údaje aj v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady 883/2004 z 29. apríla 2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia a Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 zo 16. septembra 2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 883/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia. Účelom spracúvania osobných údajov je zabezpečenie sociálneho poistenia pre dotknuté osoby, ktoré sa pohybovali alebo pohybujú v členských štátoch EÚ. Na základe medzinárodnej zmluvy, uzavretej pre výkon uvedenej legislatívy EÚ, plní Sociálna poisťovňa aj funkciu prepojavacieho bodu pre všetky relevantné orgány v Slovenskej republike, ktoré sú povinné vymieňať predpísané údaje v rámci členských štátov EÚ.

Sociálna poisťovňa spracúva osobné údaje vo veci realizácie opatrení súvisiacich s vyplácaním rodičovského dôchodku v súlade s čl. 6 ods. 1 písm. c) Nariadenia a taktiež v zmysle zásad spracúvania osobných údajov, a to zákonným spôsobom, spravodlivo a transparentne vo vzťahu k dotknutej osobe („zákonnosť, spravodlivosť a transparentnosť“), na konkrétne určený, výslovne uvedený a legitímny účel. Právny základ podľa čl. 6 ods. 1 písm. c) Nariadenia, na základe ktorého Sociálna poisťovňa sprístupňuje výšku vymeriavacieho základu poistenca jeho rodičom v rámci rozhodnutia o priznaní rodičovského dôchodku je osobitný predpis, ktorým je zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, ktorý upravuje,

okrem iného nároky na dôchodkové dávky, medzi ktoré patrí aj rodičovský dôchodok a postupy a pravidlá pri rozhodovaní a konaní. Podľa ustanovenia § 170 ods. 2 zákona o sociálnom poistení môže Sociálna poisťovňa poskytovať údaje zo svojho informačného systému len so súhlasom fyzických osôb a právnických osôb, ktorých sa údaje priamo týkajú, ak tento zákon alebo osobitný predpis neustanovuje inak. Sociálna poisťovňa môže údaje podľa § 170 ods. 1 bez súhlasu dotknutých fyzických osôb a právnických osôb poskytnúť tretím osobám len v rozsahu potrebnom na výkon činností súvisiacich s vymáhaním a postupovaním pohľadávok a účastníkom konania o nároku na rodičovský dôchodok, vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok alebo sirotsky dôchodok alebo o nároku na ich výplatu, ak ide o osobné údaje uvedené v rozhodnutí, ktoré sú nevyhnutné na posúdenie nároku na rodičovský dôchodok, vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok alebo sirotsky dôchodok alebo nároku na ich výplatu. Na prenos údajov na výkon sociálneho poistenia potrebných pre nositeľov sociálneho poistenia členského štátu Európskej únie, štátu, ktorý je zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore, Švajčiarskej konfederácie a štátu, s ktorým má Slovenská republika uzatvorenú zmluvu o sociálnom zabezpečení, sa nevyžaduje súhlas dotknutej osoby. Na poskytovanie osobných údajov v súvislosti s plnením funkcie prístupového bodu podľa § 120 ods. 5 zákona o sociálnom poistení sa nevyžaduje súhlas dotknutej osoby.

Vychádzajúc z dotknutej legislatívnej úpravy vymeriavací základ uvedený v rozhodnutí je uvádzaný z dôvodu naplnenia ustanovenia § 66b a 66c zákona o sociálnom poistení¹⁶ a v zmysle § 209¹⁷ zákona o sociálnom poistení, podľa ktorého rozhodnutie Sociálnej poisťovne musí spĺňať požiadavku preskúmateľnosti, v jeho odôvodnení a v súlade s tým okrem iného uviesť skutočnosti, ktoré boli podkladom na rozhodnutie. Jednou z základných skutočností pre výpočet rodičovského dôchodku je pritom vymeriavací základ, z ktorého sa určuje suma rodičovského dôchodku. Uvedenie vymeriavacieho základu je v súlade s § 170 ods. 2 zákona o sociálnom poistení, pretože ide o údaj uvedený v rozhodnutí, ktorý je nevyhnutný na posúdenie nároku na rodičovský dôchodok alebo nároku na jeho výplatu, ktorý môže Sociálna poisťovňa poskytnúť bez súhlasu dotknutých fyzických osôb účastníkom konania o nároku na rodičovský dôchodok. Rozhodnutie musí byť v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, musí vychádzať zo spoľahlivo zisteného skutočného stavu veci a musí obsahovať predpísané náležitosti. Dotknutá osoba je oprávnená podať sťažnosť v súvislosti so spracúvaním osobných údajov dozornému orgánu, ktorým je Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky.

Záver

Systém dôchodkového poistenia vypovedá o demografickej a sociálno-ekonomickej situácii nielen na Slovensku, ale aj v krajinách EÚ z pohľadu dynamicky sa meniacich legislatívnych úprav nielen v priebežnom dôchodkovom systéme, ale aj v kapitalizačných a doplnkových pilieroch. Uplatňovanie priebežne financovaného štátom riadeného systému dôchodkového poistenia zaručujúcom minimálny starobný dôchodok pre všetkých občanov, podporovaný povinným kapitalizačným pilierom založenom na povinnom dôchodkovom sporení a pilierom dobrovoľného pripoistenia má vplyv na celkový vývoj a výplatu dôchodkových dávok, vrátane rodičovského dôchodku. Dôchodkový systém je determinovaný aj ekonomickými procesmi, ktorý zároveň spätne ovplyvňuje hospodársku politiku, ktorej úspešnosť závisí od situácie v spoločnosti a od podmienok, v ktorých ľudia žijú s garanciou

¹⁶ Pozri § 66b Podmienky nároku na rodičovský dôchodok a § 66c Určenie sumy rodičovského dôchodku zákona č. 461/82003 Z. z. o sociálnom poistení.

¹⁷ Pozri § 209 „Rozhodnutie“ zákona o sociálnom poistení.

hodnôt uvedených v Ústave SR vrátane sociálnych práv, ktoré patria medzi najdôležitejšie ľudské práva.

Aj napriek tomu, že Ústava SR s účinnosťou od 01. januára 2023 garantuje každému poistencovi právo rozhodnúť sa, že časť uhradenej dane alebo časť uhradenej platby spojenej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe bude poskytnutá osobe, ktorá ho vychovala a ktorej je poskytované hmotné zabezpečenie v starobe, pretrvávajú názor niektorých politických subjektov, že ide o zásah do práv na ochranu osobných údajov, ktorý sprevádza zverejňovanie výšky mzdy detí. Niektorí sa navyše dozvedajú informácie o nemanželskom dieťati svojho partnera, iní sú na pochybách, či im dieťa rodičovský dôchodok odoprelo alebo iba Sociálna poisťovňa urobila chybu. Podľa judikatúry Súdneho dvora EÚ je mzda osobným údajom, preto je na ňu uplatniteľné nariadenie o ochrane osobných údajov. Sociálna poisťovňa v konaní o rodičovskom dôchodku však vychádza z platného zákona o sociálnom poistení a pri výkone týchto práv uplatňuje ustanovenie § 170 ods. 1 tohto zákona, čím sa predpokladá, že pri vyplácaní rodičovského dôchodku neporušuje všeobecné nariadenie Európskej únie na ochranu osobných údajov (GDPR). Otázka sociálnej spravodlivosti sa musí premietat' už do legislatívy, aby právna úprava práv uplatňovaných v súvislosti so sociálnymi právami bola vyvážená, a aby nespôsobovala sociálne nerovnosti, ale na druhej strane, aby dôsledne reagovala na už existujúcu sociálnu nerovnosť a sociálne potreby tých, ktorí to potrebujú.

Záverom možno konštatovať, že ideálna dôchodková reforma je ťažko realizovateľná, a preto je dôležité, aby sa v rozhodovaní o nej dospelo ku konsenzu skrz celé politické a odborné spektrum v prospech každého jednotlivca, ktorý zo systému dôchodkového poistenia poberá alebo bude poberať akúkoľvek dôchodkovú dávku.

Zoznam použitých zdrojov

BARANCOVÁ, H. a kolektív: Základné práva a slobody v pracovnom práve. Vydavateľstvi a nakladateľstvi Aleš Čeněk, s.r.o. 2012, ISBN 978-80-7380-442-0. s. 57. In In Zborník medzinárodná vedecká konferencia Bratislavské právnické fórum 2018.

MACKOVÁ, Z.: Sociálna ochrana v Slovenskej republike z hľadiska Ústavy Slovenskej republiky. In Zborník medzinárodná vedecká konferencia Bratislavské právnické fórum 2018.

VEČERA, M. a kolektív: Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, ISBN 978-80-8155-001-0.s. 126 – 127.

Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

OBJEKTIVIZÁCIA VÝŽIVNÉHO RODIČOV K DEŤOM¹

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
tamara.cipkova@flaw.uniba.sk

Abstrakt

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom je najdôležitejšou vyživovacou povinnosťou v rámci vyživovacích povinností upravených Zákonom o rodine. Vyživovaciú povinnosť možno plniť rôznymi spôsobmi, platenie výživného je len jedným z týchto spôsobov. Ministerstvo spravodlivosti SR v januári 2024 zverejnilo Metodiku pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné, ktorej cieľom je objektivizovať spôsob určenia výšky výživného rodičov k deťom. Príspevok sa zaoberá možnosťami objektivizácie výživného, analyzuje uvedenie metodiku a zaoberá sa potenciálnymi možnosťami automatického výpočtu vyživovacej povinnosti pomocou umelej inteligencie.

Abstract

The maintenance obligation of parents towards children is the most important of all maintenance obligations regulated by the Family Act. Maintenance obligation can be fulfilled in different ways, paying alimony is only one of these ways. In January 2024, the Ministry of Justice of the Slovak Republic published the Methodology for the calculation of parental maintenance for children, the aim of which is to objectify the method of determining the amount of alimony paid by parents to children. The article deals with the possibilities of alimony objectification, analyses the methodology and deals with the potential possibilities of automatic calculation of alimony obligation using artificial intelligence.

Kľúčové slová: výživné, objektivizácia, tabuľky, automatický výpočet

Key words: alimony, objectification, charts, automatic calculation

Úvod

Slovenská republika sa od januára 2024 zaradila ku krajinám, ktoré umožňujú výpočet výživného rodičov k deťom pomocou tzv. tabuliek, a to v podobe Metodiky pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné (ďalej aj ako „Metodika“). Po viac ako 10 rokoch tak nasledovala Českú republiku, ktorá tabuľkové výživné zaviedla už v roku 2010,

¹ Tento článok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0664/24 „Aktuálne otázky vyživovacej povinnosti rodičov k deťom“.

a v roku 2022 urobila rozsiahlu právnu analýzu využívania tabuliek v praxi², ktorá nadviazala na analýzu aktuálnych otázok výživného z roku 2017.³ Tento spôsob určenia výšky výživného je zaužívaný taktiež v Nemecku, Švajčiarsku či Rakúsku.

Určenie výšky výživného pomocou tabuliek patrí k spôsobom objektivizácie výživného. Pod pojmom objektivizácia výživného možno rozumieť paušálne určenie výšky výživného z preukázaného príjmu povinnej osoby pomocou objektívnych kritérií, napr. tabuliek, vzorcov, podielom z príjmu povinného, či zavedením minimálnej a maximálnej sumy výživného.⁴ Rovnako tiež možno pod tento pojem subsumovať proces zjednocovania súdnej praxe v otázkach určovania výšky výživného tak, aby v obdobných skutkových prípadoch bolo výživné určené približne v rovnakej výške. Cieľom takého procesu by malo byť zvýšenie právnej istoty účastníkov a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj ako „Zákon o rodine“) pozná objektivizáciu výživného, a to vo vzťahu k minimálnej výške výživného rodičov k deťom, keď v ustanovení § 62 ods. 3 stanovuje: „Každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery je povinný plniť svoju vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu no výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené neploleté dieťa alebo na nezaopatrené dieťa podľa osobitného zákona.“ Účelom spodnej hranice výživného je zabezpečiť každému dieťaťu výživu aspoň v minimálnej miere, aj keď objektívne táto suma postačuje na úhradu len malej časti odôvodnených potrieb dieťaťa. Iný spôsob objektivizácie výživného Zákon o rodine neupravuje, výška výživného je daná buď dohodou alebo určená súdnym rozhodnutím.

Prijatá Metodika Ministerstva spravodlivosti SR je materiálom, ktorý má umožniť precizovať metódu otvorenej právnej normy⁵, ktorá sa v súčasnosti aplikuje v otázkach rozhodovania o výške výživného.

Obsahom metodiky je okrem samotnej tabuľky pre výpočet výživného aj podrobné opísanie ostatných ukazovateľov, na ktoré je potrebné v konkrétnom prípade pri určovaní výživného prihliadať. Parametre tabuľky totiž nemožno aplikovať uzatvorene, bez podrobného zistenia skutočného stavu veci a jeho reflexie na konečnú výšku výživného. Aktuálna doba prináša mnohé pozitíva týkajúce sa digitalizácie rôznych procesov uplatňovaných najmä v hospodárskom a ekonomickom sektore. Hoci by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že rozhodovanie v rodinnoprávnych veciach nie je možné bez zachovania ľudského uvažovania, práve určenie výživného v kontexte prijatej metodiky bolo motívom pre skúmanie možnosti využitia umelej inteligencie (ďalej tiež iba „UI“) pri výpočte konkrétnej výšky vyživovacej povinnosti. Z hľadiska získaných primárnych poznatkov sme v rámci realizovaného výskumu pracovali s hypotézou č. 1: „Umelá inteligencia dokáže zo zadaných dát vypočítať „tabuľkové výživné“. Uvedená hypotéza sa primárne dotýka skutkovo jednoduchých prípadov, ktoré prakticky znamenajú zozbieranie vstupných dát a ich reflexiu na hodnoty metodickej tabuľky.

Rodinnoprávne vzťahy nie sú obmedzené len na „šablónové“ situácie, ale môžu v nich rezonovať rôzne individuálne odchýlky. Z tohto dôvodu sme si stanovili aj hypotézu č. 2 „Umelá inteligencia nie je pri určení výživného spôsobilá relevantne zohľadniť individuálne okolnosti prejednávanej veci a dospieť k jednoznačnému záveru o výške výživného.“ Cieľom

² Ministerstvo spravodlnosti ČR: Určování výživného dětem – analýza a doporučení pro veřejnost, 2022. Dostupné na: <https://vyzivne.justice.cz/statisticka-data/>

³ Ministerstvo spravodlnosti ČR: Analýza aktuálních otázek výživného, 2017. Dostupné na: <https://vyzivne.justice.cz/statisticka-data/>

⁴ Ministerstvo spravodlivosti SR: Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné. Bratislava: 2023, s. 11

⁵ ŠÍNOVÁ, R.; ŠMÍD, O.; JURÁŠ, M. a kol.: Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 206-207.

príspevku je uvedené hypotézy testovať a zistiť, aké sú možnosti, prípadne limity využitia umelej inteligencie v konaniach o určenie výživného rodičov k deťom.

1. Historický exkurz objektivizácie výživného

Metodika nie je prvým dokumentom na území Slovenskej republiky, resp. jej právnych predchodcov, ktorá sa zaoberá možnosťou objektivizácie výživného. Pri pohľade do minulosti možno badať, že snahy o objektivizáciu výživného sa vyskytovali už v minulosti. V 30-tych rokoch 20. storočia sa objavuje tzv. Gerlichova metóda výpočtu výživného (1934)⁶. Dr. Karel Gerlich pôsobil ako sekretár na Najvyššom súde Československej republiky a pri určovaní výšky výživného vychádzal v zásade z podielového princípu: zo zisteného príjmu otca boli 3 diely priznané jemu a vždy po jednom diele tým osobám, ku ktorým mal otec vyživovaciu povinnosť. Príkladom možno uviesť, ako bola stanovená výška výživného v prípade rozvedených manželov s dvomi deťmi: otec má vyživovaciu povinnosť k rozvedenej manželke a dvom deťom. Príjem otca sa rozdelí na 6 dielov, 3 diely ostávajú otcovi, po 1 diele – manželka a každé dieťa.⁷ Išlo v podstate o veľmi jednoduchý výpočet výživného. Nevýhodou tohto výpočtu bolo, že vychádzal iba z dvoch kritérií - čistý príjem povinnej osoby a počet vyživovaných osôb. Táto metóda výpočtu výživného nezohľadňovala žiadne ďalšie faktory, resp. okolnosti - napr. odôvodnené potreby oprávneného, vek, zdravotný stav dieťaťa a pod. Gerlich však k uvedenému výpočtu zároveň uvádza: „Takto zistený podiel je iba základom pre určenie výživného, ktoré je potom nutné prispôbiť potrebám a osobitným pomerom zúčastnených osôb. Najmä je potrebné hodnotiť okolnosť, či zúčastnené osoby žijú v jednej alebo vo viacerých domácnostiach.“⁸ Ako možno vidieť, už tu je kladený dôraz na individuálne okolnosti prípadu - stanovenie výšky výživného podielom teda nemalo byť automatické, ale individualizované.

V 60-tych rokoch 20. storočia nachádzame ďalšie snahy o objektivizáciu výživného na pôde Právnického ústavu Ministerstva spravodlivosti Československej socialistickej republiky a tiež na pôde Ústavu štátu a práva Československej akadémie vied⁹, ktoré uskutočnili rozsiahly výskum týkajúci sa súdom určeného výživného. Už v tom období bola hlavným dôvodom pre hľadanie spôsobov objektivizácie výživného nejednotnosť súdnej praxe spočívajúcej v tom, že výšku výživného súdy v analogických prípadoch stanovovali rozdielne: „Spoločným motívom bola známa nejednotnosť judikatúry vo veciach výživného, tápanie a neistota sudcov pri rozhodovaní o výživnom.“¹⁰ Pri skúmaní konaní o určenie výživného obe skupiny prišli k rovnakému záveru: „Hlavným nedostatkom je nejednotnosť judikatúry, kde je neúnosné kolísanie výživného v úplne analogických prípadoch. [...] Toto kolísanie dosahuje taký stupeň, že je to zreteľne v rozpore s požiadavkou právnej istoty, ktorá postuluje aby sa s veľkou pravdepodobnosťou dal vopred odhadnúť výsledok konania o určenie výživného. Vzniká často pocit nespravodlivosti, najmä pri nedostatočne vecne odôvodnených určených čiastok výživného.“¹¹

Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti (ďalej aj ako „ústav“) zastával názor, že sudcovskej rozhodovacej činnosti pri určovaní výšky výživného na deti najlepšie vyhovuje

⁶ Gerlichova metóda sa viaže k výpočtu výživného podľa ABGB, ktorý platil na území Českých zemí do roku 1950, kým na území Slovenska platilo obyčajové právo. Rozhodnutia NS ČSR predstavovali zjednocujúci prvok v pretrvávajúcom právnom dualizme.

⁷ GERLICH, K.: Rozvod, rozluka, alimenty. Praha: Právnické nakladatelství, 1934. s. 242

⁸ Tamtiež.

⁹ Skupinu viedol akademik. Viktor Knapp.

¹⁰ MASILKO, V., ELIÁŠ, J.: Zpráva USP ČSAV a PÚMS o výzkumu možnosti aplikace exektních metod při stanovování výživného pro nezletilé děti. In: Právnik, ročník CIX, číslo 3, 1970, s. 145.

¹¹ Tamtiež, s. 147

metóda odporúčaných čísel zostavených v prehľadných tabuľkách, pretože neobmedzuje voľnú úvahu, ktorej je ponechané stanovenie výšky výživného v rámci sudcovskej nezávislosti. Ústav vypracoval tabuľky, podľa ktorých sa výška výživného určila percentom z príjmu rodiča, pričom výška percenta závisela od troch faktorov: výšky príjmu povinného rodiča, veku dieťaťa, počtu vyživovacích povinností. Ostatné faktory mal posúdiť súd, odporúčané čísla mali súdu slúžiť len ako východiskový bod, od ktorého sa súd mohol odchýliť buď smerom nadol alebo nahor podľa konkrétnych okolností prípadu. V roku 1967 boli vypracované tri tabuľky – pre deti do 6 rokov veku, pre deti od 6 do 12 rokov veku, a pre deti od 12 rokov veku. Tabuľky mali iba odporúčací charakter.

Tabuľka vypracovaná Právnickým ústavom Ministerstva spravodlivosti¹²:

III.
Vek přes 12 let

Ryzí příjem osoby povinné	% na 1 dítě	% na 2 děti	% na 3 děti	% na 4 děti
1.000	25,0 — 250	21,0 — 210	18,0 — 150	16,0 — 110
1.200	24,7 — 300	20,7 — 250	17,7 — 200	15,7 — 150
1.400	24,4 — 340	20,4 — 290	17,4 — 240	15,4 — 180
1.600	24,1 — 390	20,1 — 320	17,1 — 270	15,1 — 180
1.800	23,8 — 430	19,8 — 330	16,8 — 300	14,8 — 250
2.000	23,5 — 470	19,5 — 350	16,5 — 330	14,5 — 290
2.200	23,2 — 510	19,2 — 420	16,2 — 360	14,2 — 310
2.400	22,9 — 550	18,9 — 450	15,9 — 380	13,9 — 350
2.600	22,6 — 590	18,6 — 480	15,6 — 410	13,6 — 370
2.800	22,3 — 620	18,3 — 510	15,3 — 430	13,3 — 370
3.000	22,0 — 660	18,0 — 540	15,0 — 450	13,0 — 390

Ústav štátu a práva Československej akadémie vied (ÚSP ČSAV) vypracoval niekoľko pomôcok pre výpočet výživného. Jednou z nich bol výpočtový formulár, ktorý zohľadňoval viac faktorov ako tabuľka Ústavu, a to príjem povinného, príjem druhého rodiča, vlastný príjem dieťaťa, osobnú starostlivosť o dieťa, počet detí a ich vek. Ako pokrokovú metódu možno vyhodnotiť výpočet pomocou Ford – Fulkersonovho algoritmu, ktorý predpoklad využitie počítača, čo možno označiť za výrazný posun v tejto oblasti. Výhodou tejto metódy bolo, že nevychádzala len z príjmu povinného rodiča, a iných základných okolností, ale v oveľa širšej miere ako ostatné metódy, zohľadňovala ďalšie vyživovacie povinnosti povinných rodičov. Rovnako posudzovala oveľa viac kritérií, než ostatné metódy, najmä štandardné životné náklady a vek detí, vlastný príjem detí, chorobu dieťaťa, príp. iné modifikujúce okolnosti, u povinných osôb osobnú starostlivosť o dieťa, čistý príjem otca a matky.¹³

Aj v recentnom období, pred vydaním Metodiky, sa možno v slovenskej súdnej praxi stretnúť s tým, že výška výživného by mala zodpovedať určitému percentu príjmov povinného rodiča. Zrejme je tak z rozhodovacej praxe niektorých krajských súdov ako odvolacích súdov vo veciach určenia výšky výživného. Krajský súd v Trnave (2017) uvádza: „Vyživovaciu povinnosť matky súd určil s prihliadnutím na to, že v zmysle rozhodovacej praxe odvolacieho súdu má orientačné rozpätie pre určenie výšky výživného povinného rodiča predstavovať podiel na výžive (všetkých detí) približne v rozsahu 20%, najviac 25% z priemerného čistého mesačného príjmu (s možnosťou rôznych modifikácií, najmä v závislosti

¹² Zdroj: MÁŠILKO, V, ELIÁŠ, J.: Zpráva ÚSP ČSAV a PÚMS o výzkumu možnosti aplikace exektních metod při stanovení výživného pro nezletilé děti. In: Právník, 1970, č. 3, 1970, s. 154.

¹³ Tamtiež s. 160.

na počte vyživovacích povinností, potrebách jednotlivých výživou oprávnených, ale aj povinných osôb).¹⁴ Krajský súd v Prešove (2019): „V tejto súvislosti odvolací súd poukazuje na rozhodovaciu prax súdov v poslednom období, podľa ktorej by sa výživné zamestnaného rodiča malo pohybovať v rozpätí 20 - 30% jeho priemerného čistého mesačného príjmu (samozrejme s možnosťou rôznych modifikácií najmä v závislosti na počte vyživovacích povinností či potrebách jednotlivých výživou oprávnených, ale aj povinných osôb). Hoci na území SR neexistuje tabuľková úprava výšky výživného, z ktorej by bolo možné vychádzať a určenie výživného je zo zákona potrebné posudzovať individuálne s ohľadom na okolnosti prípadu, je možné ako pomocné kritérium, vzhľadom na podobnosť právneho prostredia pri určovaní jeho výšky, zobrať do úvahy materiál Ministerstva spravodlivosti ČR z roku 2010 pod názvom „Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti“ (<https://justice.cz/web/msp?clanek=opatrovnicka-agenda>), podľa ktorého vekovej kategórii oprávneného dieťaťa 15 - 17 rokov zodpovedá 16 - 22 % a vekovej kategórii oprávneného dieťaťa 10 - 14 rokov zodpovedá 15 - 19 % čistého príjmu povinného rodiča.¹⁵ Krajský súd v Trenčíne (2022): „odvolací súd uvádza, že v zmysle ustálenej rozhodovacej praxe, by sa výživné zamestnaného rodiča na dieťa malo pohybovať v rozpätí 20 - 30 % jeho priemerného čistého mesačného príjmu [...]“¹⁶ To, čo bolo v roku 2017 chápané ako rozhodovacia prax konkrétneho odvolacieho súdu sa postupne mení v chápaní odvolacích súdov na ustálenú rozhodovaciu prax.¹⁷ Samozrejme to, že v texte odkazujeme na niekoľko súdnych rozhodnutí ešte neznamená, že je možné a správne takýmto spôsobom vyvodzovať všeobecne platné závery v otázke spôsobu určovania výšky výživného. Z uvedeného však možno vyvodit', že samotná súdna prax vníma potrebu zjednotenia vlastnej rozhodovacej praxe a mala snahu vytvoriť určité pravidlá pre určenie výšky vyživovacej povinnosti.

2. Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné

Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom si kladie za cieľ stanoviť objektívne kritériá založené na relevantných ukazovateľoch, vytvoriť základ pre transparentný výpočet výšky výživného a zabezpečiť tak maximálnu možnú mieru oprávnenosti výpočtu a rovnakým prístupom určiť optimálne výživné pre dieťa, aby sa zároveň zefektívnila rozhodovacia činnosť súdov a aby sa účastníkom konania zabezpečil rovnaký prístup k spravodlivosti.¹⁸ Metodika nie je všeobecne záväzným právnym aktom, je interným právnym aktom Ministerstva spravodlivosti SR a má výlučne odporúčací charakter, nemení zákonné kritériá pre stanovenie výšky výživného rodičov k deťom. Metodika je pomerne rozsiahlym materiálom, ktorý rieši mnoho otázok týkajúcich sa určenia výživného, nielen samotné

¹⁴ Rozsudok Krajského súdu v Trnave spis. zn. 24CoP/111/2017 zo dňa 06.09.2017

¹⁵ Rozsudok Krajského súdu v Prešove spis. zn. 24CoP/45/2019 zo dňa 26.09.2019. Obdobne aj ďalšie rozhodnutia: rozsudok Krajského súdu v Prešove spis. zn. 24CoP/92/2019 zo dňa 29.01.2020. Krajský súd v Žiline v rozsudku spis. zn. 15CoP/105/2023 zo dňa 12.10.2023 neodkazuje na použitie konkrétnych tabuliek, ale všeobecne uvádza: „K odvolacej námietke otca poukazujúcej na nesprávne použitie tzv. tabuľkového výživného odvolací súd konštatuje, že napriek tomu, že každé dieťa má individuálne potreby a jeho pomery je nutné konkrétne preskúmať v každom súdnom konaní, ktorú vyšetrovaciu povinnosť si súd prvej inštancie náležite splnil, za situácie preukázania štandardných okolností prejednávanej veci nie je podľa názoru odvolacieho súdu vylúčené výživné upraviť v primeranom rozsahu ako určitú časť dosahovaného príjmu v percentuálnom vyjadrení.“

¹⁶ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne spis. zn. 27Co/105/2022 zo dňa 25.10.2022

¹⁷ Napr. rozsudok Krajského súdu v Trnave spis. zn. 26CoP/108/2022 zo dňa 28.02.2023, rozsudok Krajského súdu v Košiciach, spis. zn. 8CoP/243/2019 zo dňa 31.01.2020 a ďalšie.

¹⁸ Ministerstvo spravodlivosti SR: Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné. Bratislava: 2023, s. 6.

tabuľky, ktoré majú slúžiť ako pomôcka pre súdy v prípadoch určenia výšky výživného rodičov k deťom.

Pokiaľ ide o stanovenie výšky výživného, Metodika vychádza z tabuliek, ktoré zohľadňujú len základné východiská, ktorými sú vek dieťaťa, resp. životná etapa, v ktorej sa dieťa nachádza a počet vyživovacích povinností povinného rodiča, maximálne však v počte štyroch vyživovacích povinností. Výška vyživovacej povinnosti sa odvíja od čistého príjmu povinného rodiča a je určená percentom jeho príjmov v závislosti od veku dieťaťa a počtu jeho vyživovacích povinností.

Jednotlivé vekové kategórie sú orientačné - v prípadoch, ak vek dieťaťa nezodpovedá životnej etape, prednosť má životná etapa, a to z dôvodu, že životná etapa je viazaná na stupne vzdelávania dieťaťa, kedy sa s prechodom na vyšší stupeň vzdelávania spravidla zvyšujú náklady na odôvodnené potreby dieťaťa. Toto zaradenie do jednotlivých životných etáp, nie je možné vykladať tak, že v prípade, ak v rámci životnej etapy dieťaťa dôjde k zmene pomerov, ktoré odôvodňujú zmenu výšky výživného, že nie je možné o tejto zmene rozhodnúť. Klausula rebus sic stantibus je upravená § 26 Zákona o rodine, Metodika ako právny akt, ktorý nie je všeobecne záväzným právnym aktom, nemá prednosť pred zákonom.

Počet vyživovacích povinností rodiča k deťom je nevyhnutné zohľadniť, keďže významným spôsobom vplýva na mieru možnosti rodiča prispievať na výživu detí. Tabuľka umožňuje určenie vyživovacej povinnosti v prípadoch, ak je povinný rodič povinný prispievať na výživu maximálne 4 detí. Podľa údajov zverejnených Štatistickým úradom SR tvorí počet rodín so 4 a viac závislými deťmi na Slovensku 3,2 % zo všetkých rodín so závislými deťmi.¹⁹ Údaje vychádzajú z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021. Z hľadiska počtu vyživovaných povinností, tabuľka je využiteľná vo veľkej väčšine prípadov.

Tabuľka nezohľadňuje skutočnosti ako sú majetkové pomery povinného, jeho životná úroveň, rozsah osobnej starostlivosti o dieťa, či špecifické okolnosti týkajúce sa osobnosti alebo zdravotného stavu dieťaťa. Ide o okolnosti, ktoré spravidla nie je možné automaticky pretaviť do matematického, či finančného vyjadrenia, pretože predstavujú špecifiká konkrétneho prípadu, ktoré musí súd zohľadniť v rámci svojej úvahy pri zohľadnení zákonných kritérií. Metodika je nastavená tak, aby bola využiteľná v bežných, najčastejšie sa vyskytujúcich prípadoch.

Metodika nie je koncipovaná tak, aby vyriešila, resp. odstránila všetky problémy, s ktorými sa súdna prax stretáva pri stanovení výšky výživného rodičov k deťom. Uvedené ani nie je objektívne možné. Je potrebné ju vnímať tak, že predstavuje len určitý základný východiskový bod primárne pre súdnu prax, sekundárne aj pre oprávnené a povinné osoby, a jej praktickú využiteľnosť a prípadné limity či nedostatky overí až je používanie v konkrétnych prípadoch. Predpokladá sa, že po určitej dobe bude nevyhnutné vyhodnotiť jej využitie v praxi.

Používanie Metodiky však nesie so sebou určité riziká, najmä pokiaľ ide o nezohľadnenie individuálnych okolností konkrétneho prípadu, kedy súd bude aplikovať metodiku automaticky a určí výživné len percentom z príjmov povinného rodiča. Takýto postup nie je možný a nie je ani v súlade so Zákomom o rodine, ktorý stanovuje kritéria pre určenie výšky výživného rodičov k deťom tak na strane rodičov, ako aj na strane oprávneného dieťaťa. Kritériami na strane povinného rodiča sú jeho schopnosti, možnosti a majetkové pomery, osobná starostlivosť rodiča o dieťa, starostlivosť o domácnosť, ak rodičia dieťaťa

¹⁹ Štatistický úrad Slovenskej republiky: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021: Národná analytická správa, 2023. Dostupné na:

https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/SODB_Narodna_analyticka_sprava.pdf, s. 84-85. Za závislé deti sa považujú mladšie ako 25 rokov (s. 77).

spolu žijú²⁰. Kritériami na strane oprávneného dieťaťa sú odôvodnené potreby dieťaťa a právo podieľať sa na životnej úrovni rodičov.²¹ Samostatným kritériom je najlepší záujem dieťaťa.²²

Na tomto je mieste je potrebné upozorniť, že výživné má spotrebný charakter, čo znamená, že slúži na priebežnú úhradu nákladov oprávneného. Spotrebný charakter výživného síce explicitne prelamuje ustanovenie § 63 ods. 3 Zákona o rodine, ktoré umožňuje tvorbu úspor: „Ak to majetkové pomery povinného rodiča dovoľujú, za odôvodnené potreby dieťaťa možno považovať aj tvorbu úspor.“, to je však jediná výnimka, kedy možno priznať výživné vyššie, ako sú odôvodnené potreby oprávneného. Výživné totiž nemá slúžiť na úhradu potrieb iných osôb, ako je oprávnené dieťa. Pre porovnanie, v Českej republike zákon č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov²³ v ustanovení § 915 uvádza: „Životná úroveň dieťaťa má byť zásadne zhodná so životnou úrovňou rodičov. Toto hľadisko predchádza hľadisku odôvodnených potrieb dieťaťa.“ Rovnako ustanovenie § 917 považuje za odôvodnené potreby dieťaťa aj tvorbu úspor, ak to majetkové pomery povinného umožňujú, a ak to nevylučujú okolnosti osobitného prípadu. Ustanovenie § 915 druhej vety zvykne byť interpretované tak, že právna úprava explicitne upúšťa od spotrebného charakteru výživného. Otázka je potreba takejto právnej úpravy. Podľa nášho názoru, právo dieťaťa na zhodnú životnú úroveň neznamená, že výška výživného má byť určená bez akýchkoľvek limitov. Jednou zo sekundárnych úloh výživného je aj výchova k zodpovednému a rozumnému prístupu pri využívaní a hospodárení s financiami. Z tohto dôvodu by výživné nemalo byť určené bezbreho, ale horná hranica výživného by mala byť daná odôvodnenými potrebami dieťaťa, ktorých rozsah vyplýva z rovnakej životnej úrovne dieťaťa a povinného rodiča, s možnosťou tvorby úspor v primeranej miere.

3. Výpočet výšky výživného prostredníctvom umelej inteligencie

Neustále narastajúci digitálny pokrok súčasnej doby so sebou prináša nové možnosti automatizácie rôznych procesov. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že „procesy“, ktoré uskutočňujú súdy pri aplikácii práva na konkrétne skutkové okolnosti prejednávaneho prípadu, nie je možné nahradiť „robotickým“ prístupom technického systému. Vzhľadom na to, že obsahom Metodiky je aj tabuľka regulujúca odporúčané percentuálne hodnoty

²⁰ § 62 ods. 2 a § 62 ods. 4 Zákona o rodine.

²¹ § 75 ods. 1 a § 62 ods. 2 Zákona o rodine.

²² DUFALOVÁ, L.: Kritériá pre určenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018, str. 47-48.

²³ V odbornej literatúre sa možno stretnúť s názorom, že už samotné právo dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov možno chápať ako prelomenie zásady spotrebného charakteru výživného. Bližšie pozri napr. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: § 85 [Vyživovací povinnosti rodičů k dětem]. In: HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 403. Kornel, na druhej strane uvádza, že prelomenie spotrebného charakteru výživného je dané možnosťou tvorby úspor. Bližšie k tomu: KORNEL, M.: Kam kráčíš vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem?. Právní rozhledy, 2011, č. 3, s. 82-87. Podľa nášho názoru však právo dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov nemusí nutne znamenať prelomenie spotrebného charakteru výživného, lebo aj vtedy by súd mal určiť výživné len vo výške nákladov vynaložených na odôvodnené potreby dieťaťa. Životná úroveň rodičov a odôvodnené potreby dieťaťa sú však veľmi úzko previazané kategórie. Práve pri posudzovaní otázky, čo súd zahrnie do oprávnených nákladov na dieťa sa prejaví porovnanie životnej úrovne rodičov a dieťaťa. To, čo všetko možno zahrnúť pod pojem odôvodnené potreby, bude vychádzať práve zo životnej úrovne rodičov - čím vyššia je životná úroveň rodiča, tým širšie možno vymedziť pojem odôvodnené potreby dieťaťa, samozrejme aj s prihliadnutím na výchovný charakter výživného a právo rodičov zvoliť si spôsob výchovy pre svoje dieťa. Bližšie pozri DUFALOVÁ, L.: Kritériá pre určenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018, str. 49-50.

využitelné pri výpočte výživného, bolo našim cieľom zistiť, akým spôsobom dokáže umelá inteligencia tieto číselné hodnoty aplikovať pri prepočte výšky výživného v konkrétnych prípadoch. Vychádzali sme pritom z predpokladu, že „jednoduchý prípad“, v ktorom je jednoznačný príjem povinného rodiča a zároveň bežné odôvodnené potreby oprávnených detí, nebude pre umelú inteligenciu problematický na vypočítanie. V prípadoch, kedy sú skutkové okolnosti veci komplikovanejšie, sme však predpokladali, že umelá inteligencia neponúkne jednoznačné, objektívne odpovede, ani keď zadáme jednotlivé parametre prípadu čo najkonkrétnejšie. Na strane povinného ide napríklad o situáciu, kedy rodič nepreukáže jednoznačne výšku svojho príjmu, avšak ostatné okolnosti jeho životných pomerov svedčia o tom, že je jeho príjem vyšší ako ten, ktorý zdokladoval, alebo aj situáciu, kedy je potrebné vyhodnocovať potencialitu príjmu rodiča, pretože jeho možnosti a schopnosti sú na vyššej úrovni, ako jeho aktuálne zamestnanie a príjem z neho plynúci. Na strane oprávneného dieťaťa môžu byť takýmito individuálnymi okolnosťami napríklad záujmové krúžky odôvodnené osobitným talentom dieťaťa, zdravotné problémy súvisiace so zvýšenými nákladmi na stravu, lieky, hygienické pomôcky a pod.

V rámci stanovenej hypotézy a vytýčeného cieľa sme pracovali s umelou inteligenciou od spoločnosti Google LLC s názvom „Gemini“²⁴.

Kazuistika č. 1:

„Deti vo veku 6 a 12 rokov sú zverené do výlučnej starostlivosti matky. Otec, ako povinný rodič, má ako zamestnanec čistý príjem 1 400 €. Styk je upravený nasledovne: 2 víkendy v mesiaci deti trávajú s otcom.“

Výpočet výživného podľa Metodiky:

„Výška výživného podľa tabuľky:

- dieťa 6 rokov – 14 % z 1400 € = 196 €;
- dieťa 12 rokov – 16 % z 1400 € = 224 €

Kontrola: výživné na obe deti by malo byť vo výške 30 % z čistej mzdy povinného rodiča, t.j. 420 € ($196+224=420$ €).

Styk je nastavený úzko, nemá vplyv na výšku vyživovacej povinnosti. Príjem otca umožňuje určenie výšky výživného podľa tabuľky.“²⁵

Prvá kazuistika, ktorú sme zvolili je totožná s prvým a v zásade najjednoduchším príkladom upraveným priamo Metodikou. Uvedeným spôsobom sme postupovali najmä v záujme overenia stupňa orientácie umelej inteligencie v rámci právnej úpravy Slovenskej republiky a jej znalosti Metodiky. Hneď úvodné zadanie, ktoré zahŕňalo skutkové okolnosti uvedené vyššie, spôsobilo UI problémy. Predpokladáme, že ich základom bola nedostatočná konkretizácia zdrojov, z ktorých má UI vychádzať. Napriek tomu bola odpoveď pomerne konkrétna vzhľadom na to, že vychádzala z rozhodovacej praxe súdov. Umelá inteligencia uviedla: „Výšku výživného na Slovensku určuje individuálne sudca, pričom sa prihliada na viacero faktorov: Na strane detí: Vek detí (6 a 12 rokov), Ich potreby (oblečenie, strava, školské potreby, krúžky, záujmové aktivity,...), Zdravotný stav detí. Na strane rodičov: Výška čistého príjmu povinného rodiča (1 400 €), Schopnosť a možnosti povinného rodiča platiť výživné, Výška príjmu oprávnenej osoby (matky detí), Miera, v akej sa rodičia podieľajú na osobnej starostlivosti o deti (v tomto prípade má otec styk s deťmi 2 víkendy v mesiaci). Podľa zaužívanej súdnej praxe sa výška výživného stanovuje ako suma rovnajúca sa 20-30 % čistého príjmu povinného rodiča. V tomto prípade by to znamenalo: 20 % z 1 400 € = 280 €,

²⁴ Dostupná na: <https://gemini.google.com/app>

²⁵ Ministerstvo spravodlivosti SR: Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom tzv. tabuľkové výživné. Bratislava: 2023, s. 56.

30 % z 1 400 € = 420 €. Keďže deti sú v rôznom veku a staršie dieťa má aj vyššie potreby, sudca by mohol určiť výživné v rozmedzí 300 € - 400 €. Treba však brať do úvahy aj ostatné spomenuté faktory, ako napríklad mieru, v akej sa rodičia podieľajú na osobnej starostlivosti o deti. Vzhľadom na to, že otec má s deťmi styk 2 víkendy v mesiaci, sudca by mohol výživné stanoviť v nižšej časti spomenutého rozmedzia, napríklad okolo 350 €.²⁶

Uvedenej odpovedi UI v zásade nemožno zo všeobecného hľadiska vyčítať podstatné nedostatky. Vzhľadom na stanovenú hypotézu č. 1 a aj zameranie nášho výskumu sme následne upriamili pozornosť UI na Metodiku a to uvedením priameho odkazu na stránku Ministerstva spravodlivosti SR, na ktorej je dostupná.

Výpočet výživného podľa umelej inteligencie po zadaní odkazu na Metodiku bol presný. Pozitívne hodnotíme systematický prístup UI, ktorá si najprv vymedzila vstupné údaje (Vek detí: 6 a 12 rokov, Počet detí: 2, Čistý príjem povinného rodiča: 1 400 €, Styk s deťmi: 2 víkendy v mesiaci) a následne postupovala v piatich krokoch:

„1. Určenie životnej etapy detí: 6-ročné dieťa: 1. etapa (0-6 rokov), 12-ročné dieťa: 3. etapa (11-15 rokov);

2. Nájdenie príslušných percentuálnych sadzieb v tabuľke: etapa (0-6 rokov): 14 %, etapa (11-15 rokov): 16 %;

3. Výpočet výživného na jedno dieťa: dieťa: 14 % z 1 400 € = 196 €, dieťa: 16 % z 1 400 € = 224 €;

4. Súčet výživného na obe deti: 196 € + 224 € = 420 €

5. Kontrola výšky výživného: Výživné by malo predstavovať 30 % z čistej mzdy povinného rodiča. V tomto prípade: 30 % z 1 400 € = 420 €. Výpočet podľa metodiky potvrdzuje, že výška výživného 420 € je v súlade s odporúčaniami.²⁷

Výsledky umelej inteligencie reflektujú na požiadavky metodické tabuľky, preto ich môžeme v zadanom prípade v zásade považovať za správne. Napriek tomu je už v tomto prípade zrejmé, že UI nie je riadne zorientovaná v tabuľke, ktorú má aplikovať, vzhľadom na to, že nesprávne uvádza vekové hranice, ktoré sú v tabuľke na str. 49 predpokladané. UI poukazuje na hranice 0-6 rokov a 11-15 rokov, slovenská tabuľka však upravuje 0-5 rokov, 6-9 rokov, 10-14 rokov, atď. Z uvedeného nebolo možné vyabstrahovať s ktorou konkrétnou tabuľkou UI pracovala, vzhľadom na to, že v rámci Metodiky a najmä jej komparatívnej časti sa nachádzajú aj zahraničné tabuľky. Žiadna z nich neobsahuje také hodnoty v rozsahu vekovej hranice a percentuálnej sadzby ako nakombinovala pri svojom riešení UI. Napriek tomu, že neuvádzala správne vekové hranice, v tomto prípade dospela ku korektnému výsledku. Pritom dodávame, že sme sa ju viackrát pokúšali nasmerovať práve na slovenské tabuľky uvedené na str. 49 Metodiky, túto tabuľku sme priamo do zadania UI aj nahrali. UI na to však relevantným spôsobom nereflektovala a stále uvádzala rovnaký postup s rovnakými dátami.

V súvislosti s prvým zadaným skutkovým stavom sme umelej inteligencii zadali ďalší, podobný prípad s konkrétnymi vstupnými dátami (čistý príjem povinného rodiča 2000,-eur; 3 vyživovacie povinnosti vo vzťahu k deťom: 2 ročné, 7 ročné a 16 ročné; styk otca s deťmi upravený každý párný víkend v mesiaci).

Jednoduchým použitím tabuľky by výsledky mali byť nasledovné:

²⁶ [UI Výpočet výšky výživného], (2024). Online. In: Gemini Advanced 1.0 Ultra. Dostupné na: <https://gemini.google.com/app>. Vypočítaj výšku výživného, ktoré má otec platiť na deti podľa právnej úpravy Slovenskej republiky v tomto prípade (skopírované znenie prípadu č. 1 podľa Metodiky).

²⁷ [UI Výpočet výšky výživného], (2024). Online. In: Gemini Advanced 1.0 Ultra. Dostupné na: <https://gemini.google.com/app>. Pokračovanie predchádzajúceho zadania podľa pozn. č. 26 s dodatkom: použi pri výpočte metodiku ministerstva spravodlivosti slovenskej republiky, ktorú nájdeš na tomto odkaze: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/Metodika-Vyzivne.pdf>

- dieťa 2 roky – 9 % z 2000 € = 180 €;
- dieťa 7 rokov – 11 % z 2000 € = 220 €;
- dieťa 16 rokov – 15 % z 2000 € = 300 €.

Kontrola: výživné na obe deti by malo byť vo výške 35 % z čistej mzdy povinného rodiča, t.j. 700 € ($180+220+300=700$ €).

Umelá inteligencia postupovala s nesprávnymi hodnotami potrebnými pre výpočet výživného a dospela k nasledovnému záveru:

- 1. etapa (0-6 rokov): 20 % z 2 000 € = 400 €
- 2. etapa (7-10 rokov): 22 % z 2 000 € = 440 €
- 4. etapa (16-18 rokov): 24 % z 2 000 € = 480 €

Súčet výživného na všetky deti: $400 € + 440 € + 480 € = 1\,320 €$.

Opätovne sme sa UI snažili nasmerovať na relevantnú tabuľku aplikovateľnú pre podmienky Slovenskej republiky, napriek tomu sme neboli úspešní a UI uvádzala stále rovnaké, nesprávne výsledky. Zároveň ešte dopĺňala ďalšie nesprávne údaje ako napríklad to, že: „Tabuľka na strane 49 metodiky odporúča znížiť výživné o 10 % v prípade styku s deťmi 2 víkendy v mesiaci.“ Takýto prístup umelej inteligencie si dovoľíme označiť za „halucinovanie“, tzn. dopĺňanie výsledkov o závery pochádzajúce z neexistujúceho alebo nesprávneho zdroja.

Je zrejmé, že abstrahovanie relevantných dát z Metodiky UI v rámci nami realizovaného výskumu nezvládla a v tomto rozsahu nemôže predstavovať užitočnú pomôcku aplikovateľnú pri výpočte výživného, ani v skutkovo menej zložitých prípadoch. Vyskúšali sme aj postup, kedy sme do UI nahrali výlučne tabuľku Metodiky zo str. 49 a zadali sme jej pokyn vypočítať výšku výživného podľa tejto tabuľky, bez akejkolvek zmienky o Metodike, napriek tomu UI „halucinovala“ a pracovala s nesprávnymi parametrami výpočtu (2-ročné dieťa: 18% (predškolský vek); 7-ročné dieťa: 20% (prvý stupeň ZŠ); 16-ročné dieťa: 24% (stredná škola). Opätovne sme sa pokúšali vysvetliť jej systém výpočtu a správne hodnoty, napriek tomu neboli jej výsledky správne.

V prístupe umelej inteligencie v rámci odpovedí však oceňujeme najmä informácie uvedené po (nesprávnom) výpočte, v ktorých upozorňuje na to, že Metodika má len odporúčací charakter a sudca pri určovaní výživného zohľadňuje aj iné faktory, ako napríklad zdravotný stav detí, školské výsledky detí, náklady na bývanie, náklady na dopravu, mieru, v akej sa rodičia podieľajú na osobnej starostlivosti o deti. V závere okrem toho uviedla, že z týchto dôvodov je vhodné obrátiť sa na advokáta, ktorý poradí s konkrétnym prípadom a podaním návrhu na súd, okrem toho nás UI odkázala aj na Centrum právnej pomoci.

Na základe vyššie uvedených zistení je zrejmé, že umelá inteligencia nezvládla aplikáciu tabuľky ani na skutkovo menej zložené prípady, napriek tomu sme v záujme komplexného testovania stanovených hypotéz zadali UI skutkovo komplikovanejší prípad:

Kazuistika č. 2

Otec je vyštudovaný právnik. Má advokátske skúšky a žije v Bratislave vo vlastnom 3 izbovom byte. Má dve deti, syna vo veku 12 rokov, ktorý je ťažko zdravotne postihnutý a dcéru vo veku 23 rokov, ktorá je v 3. ročníku na vysokej škole, ktorú študuje 300 kilometrov od miesta bydliska. Maloletý syn je zverený do osobnej starostlivosti matky, otec je oprávnený sa so synom stýkať každý nepárny víkend v mesiaci. Dcéra tiež žije v spoločnej domácnosti s matkou a bratom v čase, kedy nie je na internáte. Matka s deťmi žije v prenajatom byte v Pezinku.

Zadanie pre UI následne znelo: Vypočítaj vyživovaciu povinnosť otca voči 12 ročnému synovi a 23 ročnej dcére podľa slovenského zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a

Odpoveď umelej inteligencie bola v tomto prípade pomerne špecifická, napriek tomu, že ide o skutkové okolnosti, ktoré nie je možné subsumovať pod hodnoty stanovené Metodikou.

UI uviedla: „Výpočet výživného pre 12-ročného syna:

1. Zistenie odôvodnených potrieb syna: Náklady na stravu: cca 200 € mesačne, Náklady na oblečenie a obuv: cca 50 € mesačne, Náklady na bývanie: cca 100 € mesačne (podiel na prenájme bytu v Pezinku), Náklady na dopravu: cca 20 € mesačne (cestovné na víkendové stretnutia s otcom), Náklady na liečbu a rehabilitáciu: cca 300 € mesačne (v závislosti od diagnózy a potrebnej liečby), Náklady na voľný čas a záujmové aktivity: cca 50 € mesačne, Celkovo: cca 720 € mesačne

2. Zistenie schopností a možností otca: Príjem: cca 2 500 € mesačne (priemerná mzda advokáta v Bratislave), Vlastníctvo bytu: 3-izbový byt v Bratislave (zohľadní sa pri výpočte výživného)

3. Výpočet výživného: Podľa metodiky Ministerstva spravodlivosti: Otec by mal platiť výživné vo výške 30 % z jeho príjmu, t.j. 750 € mesačne. Vzhľadom na vysoké náklady na liečbu a rehabilitáciu syna by sa výživné mohlo zvýšiť o 10 %, t.j. na 825 € mesačne.

4. Záver: Otec by mal platiť výživné na svojho 12-ročného syna vo výške 825 € mesačne.

Výpočet výživného pre 23-ročnú dcéru:

1. Zistenie odôvodnených potrieb dcéry: Náklady na stravu: cca 250 € mesačne, Náklady na ubytovanie: cca 200 € mesačne (podiel na internáte), Náklady na dopravu: cca 50 € mesačne (cestovné domov), Náklady na oblečenie a obuv: cca 50 € mesačne, Náklady na učebné pomôcky: cca 50 € mesačne, Náklady na voľný čas a záujmové aktivity: cca 50 € mesačne, Celkovo: cca 650 € mesačne

2. Zistenie schopností a možností otca: Príjem: cca 2 500 € mesačne (priemerná mzda advokáta v Bratislave), Vlastníctvo bytu: 3-izbový byt v Bratislave (zohľadní sa pri výpočte výživného)

3. Výpočet výživného: Podľa metodiky Ministerstva spravodlivosti: Dcéra má nárok na výživné v rozmedzí 15 - 25 % z príjmu otca, t.j. 375 - 625 € mesačne. Vzhľadom na vek dcéry a štúdium na vysokej škole by sa výživné mohlo stanoviť na úrovni 20 % z príjmu otca, t.j. 500 € mesačne.

4. Záver: Otec by mal platiť výživné na svoju 23-ročnú dcéru vo výške 500 € mesačne.

Dôležité upozornenie: Uvedené výpočty sú len orientačné a konečnú výšku výživného môže určiť súd v závislosti od individuálnych okolností daného prípadu.

Odporúčanie: V záujme dosiahnutia dohody o výživnom odporúčame rodičom najskôr sa pokúsiť o vzájomnú dohodu. Ak sa im to nepodarí, je možné obrátiť sa na súd, ktorý o výživnom rozhodne.²⁸

Vzhľadom na odpoveď UI sme jej položili podotázku: Odkiaľ čerpala jednotlivé sumy nákladov?, uviedla: „Pri určovaní jednotlivých súm nákladov na deti som vychádzala z nasledovných zdrojov: Metodika Ministerstva spravodlivosti SR: Táto metodika stanovuje orientačné výživné pre deti rôznych vekových kategórií a v závislosti od príjmu rodičov. Metodika je dostupná na webe Ministerstva spravodlivosti SR: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/Metodika-Vyzivne.pdf>.

Štatistiky Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny SR: Štatistiky Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR poskytujú informácie o priemerných výdavkoch na domácnosť v

²⁸ [UI Výpočet výšky výživného – komplikovanejší skutkový stav], (2024). Online. In: Gemini Advanced 1.0 Ultra. Dostupné na: <https://gemini.google.com/app>.

SR, ako aj o priemerných mzdách v SR. Štatistiky sú dostupné na webe Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky.html?page_id=1247.

Vlastné skúsenosti a znalosti: Ako jazykový model som bola trénovaná na obrovskom datasete textov a kódov, vrátane textov o výchove detí a o životných nákladoch. Tieto znalosti som využila pri určovaní jednotlivých súm nákladov na deti.

Je dôležité poznamenať, že uvedené sumy sú len orientačné a reálne náklady na deti sa môžu líšiť v závislosti od individuálnych okolností.²⁹

Umelá inteligencia pri riešení skutkových okolností zadanych v rámci Kazuistiky č. 2 preukázala vyššiu mieru špecifickosti odpovede, ako v jednoduchšom zadaní, ktoré v zásade neobsahovalo väčšie množstvo individuálnych okolností, na ktoré by mal súd pri určovaní výšky výživného prihliadať osobitne, nielen formálne podľa hodnôt upravených v metodickej tabuľke. Napriek tomu všetky informácie, ktoré UI uviedla je potrebné podrobiť ďalšiemu prieskumu a nie je možné ich bez ďalšieho prebrať ako relevantné skutkové okolnosti prejednávanej veci, či už ide o položkovitý rozpis nákladov alebo aj potencialitu príjmu otca. Nedostatok záverov UI možno identifikovať aj pri určení odôvodnených potrieb maloletého syna vo výške cca. 720,-eur mesačne, pričom navrhovanú výšku výživného otca uvádza 825,-eur mesačne. UI zároveň vôbec neuvažuje o miere vyživovacej povinnosti matky. Sme toho názoru, že v tomto prípade je naozaj odôvodnený dodatok UI v znení, že uvedené výpočty sú len orientačné a konečnú výšku výživného môže určiť súd v závislosti od individuálnych okolností daného prípadu.³⁰

Na základe vyššie uvedeného skutkového stavu a odpovedí umelej inteligencie nemožno v súčasnej dobe hovoriť o presvedčivom posúdení a vyhodnotení individuálnych skutkových okolností na účely určenia vyživovacej povinnosti prostriedkami umelej inteligencie. Všetky závery prezentované umelou inteligenciou vykazujú potrebu následnej kontroly a opravy, prípadne detailnejšieho rozboru realizovaného pôsobením ľudského faktoru.³¹

Záver

Metodiku pre výpočet výživného rodičov k deťom možno vnímať ako prvý, pozitívny krok k objektivizácii výživného, ktorého účelom je zjednotiť súdnu prax a prispieť k právnej istote najmä vo vzťahu k účastníkom konania, ktorí tak budú mať predstavu o možnej výške výživného. Z tohto pohľadu môže byť Metodika aj nástrojom, ktorý zvýši mieru dohôd rodičov v rozsahu výšky výživného, najmä ak pôjde o vec bez individuálnych okolností, na ktoré by bolo potrebné osobitne prihliadať. Ako vyplýva zo samotnej metodiky, aj z nami predostretých súdnych rozhodnutí, jej vydanie je predovšetkým dôsledkom požiadaviek súdnej praxe. Keďže ide o prvý krok, nemožno očakávať, že Metodika vyrieši všetky otázky, s ktorými sa súdna prax stretáva. Záver o tom, do akej miery prispeje Metodika k vytýčeným cieľom možno očakávať po uplynutí určitého časového obdobia, kedy bude vhodné

²⁹ [UI Výpočet výšky výživného – komplikovanejší skutkový stav - podotázka], (2024). Online. In: Gemini Advanced 1.0 Ultra. Dostupné na: <https://gemini.google.com/app>.

³⁰ Pre úplnosť dodávame, že pri spracovaní príspevku sme porovnávali výsledky platenej aj neplatenej verzie umelej inteligencie, pričom môžeme konštatovať, že sa v podstatnom rozsahu nelišili a odpovede boli obsahovo v zásade podobné až rovnaké. Vecné rozdiely sa v nich nenachádzali. Z tohto dôvodu sme jednotlivé výsledky v rámci vyššie uvedených kazuistik nerozlišovali z hľadiska toho, ktorý model UI ich vygeneroval.

³¹ Do umelej inteligencie Gemini, ako aj Gemini Advanced sme zadali ďalších minimálne 5 kazuistik aj s podotázkami na odpovede UI. Vzhľadom na stanovený rozsah príspevku sme ich osobitne neuvádzali, napriek tomu závery prezentované v tomto príspevku vychádzajú zo širšieho spektra skúseností získaných realizovaným výskumom, ako len z písomne spracovaných prípadov.

a potrebné vyhodnotiť kvantitatívne merateľné dáta týkajúce sa určovania výšky výživného rodičov v rozhodovacej praxi.

Metodiku pre výpočet výživného sme podrobili prieskumu aj z hľadiska jej aplikácie prostriedkami umelej inteligencie. Pri zadávaných úlohách sme sa neobmedzili len na prípady, ktoré je možné riešiť primárnym prepočtom prostredníctvom tabuliek, pretože sme chceli identifikovať rozsah a s ním súvisiace limity možností a schopností umelej inteligencie pri určovaní výživného. V primárnej fáze výskumu sme si stanovili hypotézu č. 1: „Umelá inteligencia dokáže zo zadanych dát vypočítať „tabuľkové výživné““, ako aj hypotézu č. 2 „Umelá inteligencia nie je pri určení výživného spôsobilá relevantne zohľadniť individuálne okolnosti prejednávanej veci a dospieť k jednoznačnému záveru o výške výživného.“

Hypotézy sme testovali prostredníctvom práce s umelou inteligenciou a postupným zadávaním konkrétnych prípadových štúdií, ktoré mala riešiť. Na základe vyššie uvedených zistení v jednotlivých prípadoch, sme dospeli k záveru, že hypotéza č. 1 sa nepotvrdila. Pri jej stanovovaní sme vychádzali z predpokladu, že umelá inteligencia len preberie konkrétne položky uvedené v metodickkej tabuľke a tie následne aplikuje na konkrétny, pomerne stručný a jednoznačný skutkový stav. Uvedený predpoklad bol vyvrátený, vzhľadom na to, že UI sa opakovane mýlila pri určovaní potrebných hodnôt pre výpočet konečnej výšky výživného. Pravdepodobne nebola schopná relevantne sa zorientovať v informáciách obsiahnutých v Metodike. Nepomohlo pritom ani zúženie zdroja, ktorý má UI aplikovať, na výlučne metodickú tabuľku, ktorú sme priamo do UI nahrali. Hypotéza č. 1 tak bola vyvrátená a realizáciou výskumu sme dospeli k záveru, že umelá inteligencia nedokáže zo zadanych dát vypočítať „tabuľkové výživné“.

Hypotézu č. 2 nepovažujeme za úspešne potvrdenú, ani vyvrátenú. Testovali sme ju na komplexnejšej kazuistike, ktorá si vyžadovala zohľadňovanie individuálnych okolností veci a nebolo možné obmedziť sa iba na aplikáciu hodnôt metodickej tabuľky. Umelá inteligencia si s touto úlohou poradila v miere, ktorú možno považovať za užitočnú pre prax v rozsahu konkretizácie nákladov, ktoré možno považovať za relevantné pri posudzovaní výšky výživného. Napriek tomu, či už konkrétna výška týchto nákladov vo vzťahu ku konkrétnym účastníkom konania, ako aj určenie potenciality príjmov povinného rodiča musia podliehať osobitnému prieskumu súdu v rámci zisťovania a preukazovania skutočného stavu veci. Nie je možné bez ďalšieho prebrať závery umelej inteligencie, vzhľadom na to, že nie sú odôvodnené relevantným zdrojom. Z odpovede na Kazuistiku č. 2 by sa mohlo javiť, že hypotéza č. 2 v znení: „Umelá inteligencia nie je pri určení výživného spôsobilá relevantne zohľadniť individuálne okolnosti prejednávanej veci a dospieť k jednoznačnému záveru o výške výživného“ bola vyvrátená. UI síce uviedla konkrétnu navrhovanú výšku výživného, sme však toho názoru, že tento výpočet nie je takým jednoznačným záverom, ktorý by súd mohol bez ďalšieho prieskumu prebrať do svojho rozhodnutia. Z tohto dôvodu máme za to, že nemožno prijať záver o vyvrátení, ale zároveň ani potvrdení hypotézy č. 2. Umelá inteligencia de facto zadanú úlohu splnila, de iure však vykazuje nedostatky, resp. medzery, ktoré môže uspokojivo doplniť iba pôsobenie ľudského faktoru aplikovaním relevantných právnych noriem na zistený skutočný stav veci.

V súčasnej dobe umelá inteligencia nie je nástrojom, ktorý by dokázal plnohodnotne nahradiť ľudskú úvahu o individuálnych životných okolnostiach účastníkov konania v konaniach o určenie výživného rodičov k deťom. Pozitívom sú však možnosti umelej inteligencie čerpať z mnohých relevantných zdrojov a schopnosť generovať argumenty pre rôzne názorové spektrá. Jej odpovede sú vo veľkej miere racionálne a prinášajú relevantné perspektívy do úvahových procesov, ktorými sa súd ako rozhodujúci orgán pri aplikácii práva môže riadiť. Najväčším identifikovaným nedostatkom výsledkov umelej inteligencie bolo jej „halucinovanie“ v niektorých prípadoch, tzn. dotváranie si informácií, ktoré nevedela vyabstrahovať z konkrétného zdroja, vymyslením si neexistujúceho zdroja. Z tohto dôvodu je

vždy potrebné podrobiť výsledky umelej inteligencie „skúške správnosti“ na podklade vlastných vedomostí z konkrétneho odboru.

Záverom preto uvádzame to, čo uvádzala sama umelá inteligencia pri väčšine výsledkov, ktoré nám v rámci zadaných kazuistik generovala. Jej právny rozbor je len orientačný a nenahrádza odbornú právnu pomoc. Na základe realizovaného výskumu preto možno konštatovať, že ľudské uvažovanie a rozhodovanie má stále nezastupiteľné miesto pri riešení konkrétnych skutkových okolností prejednávaneho prípadu. Extrémny technologický pokrok ostatného obdobia, ktorý môže v blízkej budúcnosti ovplyvniť nami prezentované závery je však nepopierateľný.

Zoznam použitých zdrojov

- DUFALOVÁ, L.: Kritériá pre určenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018, str. 49-50.
- GERLICH, K.: Rozvod, rozluka, alimenty. Praha: Právnické nakladatelství, 1934. s.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- KORNEL, M.: Kam kráčíš vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem?. Právní rozhledy, 2011, č. 3, s. 82-87
- MÁSILKO, V, ELIÁŠ, J.: Zpráva ÚSP ČSAV a PÚMS o výzkumu možnosti aplikace exektních metod při stanovení výživného pro nezletilé děti. In: Právník, 1970, č. 3, 1970, s.

OCHRANA MALOLETÝCH V DIGITÁLNOH PRIESTORE V PODMIENKACH SR¹

Mgr. Peter Koromház, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta

Katedra občianskeho práva

peter.koromhaz@upjs.sk

Abstrakt

Predkladaný príspevok analyzuje právne prostredie Slovenskej republiky s prihliadnutím na postavenie maloletého dieťaťa a ochranu jeho práv v spojení so špecifikami vlastnými pre digitálny priestor. Digitálnym priestorom sa pre účely príspevku osobitne rozumie najmä prostredie, v ktorom sú poskytované mediálne služby. Príspevok reflektuje taktiež na právne vymedzenie jednotného digitálneho trhu Európskej únie a prijímanú úijnú právnú úpravu podporujúcu vyššiu mieru ochrany práv maloletých osôb v digitálnom prostredí, ktoré so sebou prináša nové výzvy smerujúce k zabezpečeniu bezpečnosti maloletých detí.

Abstract

The submitted paper analyzes the legal framework of the Slovak Republic with consideration for the status of minors and the protection of their rights in connection with the specificities inherent to the digital space. For the purposes of this paper, the digital space is particularly understood as the environment in which media services are provided. The paper also reflects on the legal delineation of the European Union's Digital Single Market and the adoption of EU legal measures supporting a higher degree of protection of minors' rights in the digital environment, which introduces new challenges aimed at ensuring the safety of minors.

Kľúčové slová: digitálny trh, digitálny priestor, mediálne služby, maloletý, ochrana práv

Key words: digital market, digital space, media services, minor, protection of rights

Úvod

Digitálne technológie ovplyvňujú každý aspekt našich životov a otvárajú nám nové možnosti. Uvedené platí tak v pracovnej oblasti, ako aj pokiaľ ide o vzdelávanie, socializáciu, zábavu, nakupovanie, prístup k verejným službám, k zdravotnej starostlivosti alebo ku kultúre. Možno konštatovať, že čoraz viac aktivít sa presúva do digitálneho prostredia. Pandémia COVID-19 ešte výraznejšie zmenila úlohu a vnímanie digitalizácie v našej spoločnosti a urýchlila jej rozvoj. Rozhodne však nemôže rýchlosť prebiehajúcich zmien a

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0431/23 s názvom Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty.

digitálnej transformácie ospravedlňovať nedostatky vo vzťahu k doržianiu práv a slobôd, ktoré sú zaručené občanom SR jednak vnútroštátnou právnou úpravou, ale aj medzinárodnými dokumentami, ktoré sa Slovenská republika zaviazala dodržiavať. Opomenúť súčasne nemožno, že občanom Európskej únie sú zaručené práva taktiež právom EÚ. Vyhádzajúc z oznámenia Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov zo dňa 26.01.2022 sa dotknuté subjekty zaviazali zabezpečiť, aby všetci Európania mohli plne využívať príležitosti, ktoré prináša digitálna transformácia, a to bez ohľadu na vek, pohlavie, schopnosti, sociálny stav alebo geografickú polohu, a v posledných rokoch prijala v týchto oblastiach nápravné a preventívne opatrenia prostredníctvom potrebných predpisov a politík. Každý by mal mať prístup k bezpečným a chráneným digitálnym technológiám, produktom a službám, pri využívaní ktorých bude chránené okrem iného jeho súkromie, ale aj práva, ktoré boli štandardne dodržiavané v dobe, ktorá predchádzala digitálnej ére. Osobitne zraniteľnou skupinou sú maloleté deti, ktoré sú každý deň vystavené nástrahám internetu a digitálneho prostredia. Navyše, digitalizácia so sebou priniesla nové spôsoby šírenia informácií, zábavy, programov, ktoré sú tak spravidla ľahšie dostupné pre maloleté osoby. Cieľom tohto príspevku je analýza právnej úpravy Slovenskej republiky s osobitným dôrazom kladeným a posúdenie toho či a ak áno, tak akým spôsobom zákonodarcu v Slovenskej republike v aktuálnom období reagoval a/alebo reaguje na výzvy spojené s digitálnou érou a ochranou maloletých detí. Príspevok má byť vzhľadom na jeho vypracovanie v rámci prebiehajúceho riešenia grantového projektu podkladom pre ďalšie skúmanie danej problematiky, ktoré následne po oboznámení sa členov riešiteľského kolektívu so stavom právnej úpravy, bude viesť ku kritickému zhodnoteniu právnej úpravy a prípadnému formulovaniu možných návrhov de lege ferenda.

1. Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore a rôzne smery ochrany práv maloletých pred nástrahami digitálneho priestoru

Slovenská republika zaručuje deťom a mladistvým osobitnú ochranu priamo v článku 41 Ústavy Slovenskej republiky. Uvedený záväzok nie je v Ústave Slovenskej republiky bližšie konkretizovaný s výnimkou niekoľkých ustanovení, ktoré sa však netýkajú problematiky digitálneho prostredia a s ním súvisiacich právnych výziev. Rovnako tak základný právny predpis normujúci problematiku rodinno-právnych vzťahov², Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o rodine“) neobsahuje ustanovenia, ktoré by reflektovali na potrebu zabezpečenia ochrany maloletých s prihliadnutím na riziká, ktoré so sebou priniesol digitálny svet.³

Európska komisia vydala ešte v roku 2015 oznámenie Stratégie pre jednotný digitálny trh v Európe, pričom cieľom vybudovania jednotného digitálneho trhu⁴ malo byť odstránenie vnútroštátnych prekážok pri transakciách uskutočňovaných v online priestore. V zmysle publikovanej stratégie bolo identifikovaných 6 základných oblastí, a to i) digitálna kultúra, ii) digitálna budúcnosť, iii) digitálny život, iv) digitálna dôveryhodnosť, v) digitálne nakupovanie, vi) digitálna konektivita.

² PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine: komentár, 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, s. 688.

³ Bližšie pozri napr. Bačárová, R. Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete. In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 441-458. ISBN 978-80-574-0024-0

Slovenská republika má vypracovanú Národnú koncepciu ochrany detí v digitálnom priestore, ktorá bola schválená Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 63 zo dňa 12.02.2020 (ďalej len „Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore“) a na jej základe majú plnené úlohy až do konca roka 2025. Vláda Slovenskej republiky popri prijatí Národnej koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore schválila súčasne aj akčný plán na plnenie úloh zadaných koncepciou, a to naposledy v roku 2022 Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 382, ktorým bol schválený Akčný plán k Národnej koncepcii ochrany detí v digitálnom priestore na roky 2022 až 2023. V budúcnosti sa očakáva schválenie akčného plánu na zostávajúce obdobie rokov 2024 až 2025, pričom nemožno opomenúť, že tento mal byť podľa Národnej koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore schválený a prijatý už v roku 2023, čo sa však nestalo.

Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore však nie je jediným a osamoteným dokumentom, ktorý svojim obsahom definuje úlohy Slovenskej republiky smerujúce k ochrane maloletých detí. Predmetná koncepcianadväzuje na skôr prijaté dokumenty, a to najmä na:

- Koncepciu mediálnej výchovy SR v kontexte celoživotného vzdelávania schválenú uznesením vlády Slovenskej republiky č. 923/2009 zo dňa 16.12.2009;
- Smernicu Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach;
- Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Národnú stratégiu na ochranu detí pred násilím, ktorá bola schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 24/2014 zo dňa 15.01.2014 a následne uznesením vlády Slovenskej republiky č. 474/2017 zo dňa 11.10.2017;
- ale taktiež napríklad na prijatý Zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore odkazuje na rôzne hrozby, ktorým sú vystavené maloleté osoby v súvislosti s ich participáciou v digitálnom priestore. Digitálny priestor pritom definuje ako informačné a komunikačné technológie vrátane internetu, mobilných a pridružených technológií a zariadení, ako aj digitálne siete, databázy a obsahy a služby. V súvislosti s týmto prostredím poukazuje na pojmy ako sú kyberšikana⁵, grooming (charakterizovaný vytváraním vzťahu a budovaním dôvery medzi sexuálnym predátorom a jeho obeťou, najčastejšie prostredníctvom vytvárania falošnej identity v digitálnom priestore), happy slapping⁶ (druh šikanovania spočívajúci v natočení útoku na nič netušiacu obeť a následné rozosielanie záznamu ďalším ľuďom pomocou mobilu alebo internetu za účelom zosmiešnenia obeť), sexting (posielanie správ, fotografií alebo videí prostredníctvom informačno-komunikačných technológií s erotickým a sexuálnym obsahom), či webcam trolling⁷ (druh podvodu, pri ktorom útočník za účelom oklamania obere využíva podvodný, vopred nahratý videozáznam, ktorým obeť považuje za reálny obraz z webkamery s cieľom vylákania citlivých údajov, ale aj nahých fotografií, videí od obeť).

Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore v nadväznosti na uvedené identifikuje ako významný problém skutočnosť, že právna úprava Slovenskej republiky

⁵ Bližšie pozri napr. HOLLÁ, K.: Sexting a kyberšikana. Bratislava: Iris, 2016, ISBN 978-80-815-3061-6, s. 165.

⁶ Bližšie pozri napr. HOLLÁ, K.: Detekcia kyberagresie – kyberšikanovania a sextingu. Nitra: PF UKF, 2017, ISBN 978-80-558-1205-2, s. 113.

⁷ Bližšie pozri napr. KOPECKÝ, K. A kol.: Rizika internetové komunikace v teorii a praxi. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, ISBN 978-80-244-3595-4

jednoznačne nedefinuje akým spôsobom pristupovať k prípadom zneužívania maloletých v digitálnom priestore. Jednou z možností je ochrana poskytovaná v krajnom prípade normami trestného práva. Pre uvedené je nevyhnutné, aby toto konanie naplňalo zákonom predpokladané znaky jednotlivých skutkových podstát trestných činov, akými sú napríklad ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, nebezpečné elektornické obťažovanie alebo rozširovanie detskej pornografie.

Konanie spočívajúce vo vyhotovovaní záznamov a ich následnom zverejňovaní však môže predstavovať aj konanie, ktoré nemusí mať síce znaky trestnoprávneho konania, avšak svojou podstatou môže predstavovať neoprávnený zásah zakladajúci zodpovednosť súkromnoprávne vzťahy. Pokiaľ ide o vyhotovovanie obrazových a zvukových záznamov týkajúcich sa fyzickej osoby, ako aj ich prípadného použitia, platí, že k uvedenému môže dôjsť iba so súhlasom takejto osoby alebo na základe takzvaných zákonných licencií. V opačnom prípade dochádza k neoprávnenému zásahu do osobnosti fyzickej osoby, v dôsledku čoho možno uvažovať aj v prípade maloletých osôb o aplikovaní právnej úpravy ochrany osobnosti v zmysle ustanovení § 11 až § 16 Občianskeho zákonníka⁸.

Prispievanie k ochrane maloletých detí je nevyhnutné pristupovať komplexne, so zapojením rôznorodého spektra subjektov, na čo myslí aj Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore. Táto odkazuje nielen na úlohy jednotlivých ministerstiev, ale taktiež na úlohy úradu komisára pre deti, Úradu na ochranu osobných údajov SR, Policajného zboru SR, prokuratúry, súdov, či univerzít pôsobiacich v Slovenskej republike, školských zariadení či samospráv alebo rôznych iných subjektov. V súvislosti s danou témou nemožno opomenúť projekt *Zodpoved.sk*, ktorý funguje ako národné centrum bezpečného internetu, ktoré je prevádzkované občianskym združením *eSlovensko o. z.*, pričom ide o projekt financovaný z prostriedkov Európskej únie v rámci komunitárneho programu *Bezpečný internet*. Jeho partnermi boli doposiaľ Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. Medzi hlavné ciele projektu patrí:

- riadenie a prevádzkovanie národného osvetového centra *Zodpovedne.sk*,
- zvyšovanie povedomia, šírenie osvetu o zodpovednom používaní internetu, mobilnej komunikácie a nových technológií, prevencia pred trestnými činmi,
- zabezpečenie a prevádzkovanie linky *Pomoc.sk*,
- zapojenie sa do medzinárodných sietí, zdieľanie skúsenosti iných národných centier a organizácií pre bezpečnosť informačných technológií,
- zriadenie a prevádzkovanie národného centra pre nahlasovanie nezákonného obsahu a činností na internete *Stoplevel.sk*.⁹

Osobitnou oblasťou, ktorá je priamo ovplyvnená nástupom digitalnej éry je priestor poskytovania mediálnych služieb a s ním súvisiaci svet rôznych digitálnych platforiem, na ktorých maloleté osoby trávajú veľkú časť svojho voľného času. Právna úprava danej oblasti prešla v poslednej dobe v Slovenskej republike zásadnými zmenami potom, čo došlo k prijatiu nových zákonov, ktoré nahradili dovtedy platné právne predpisy.

⁸ Blížšie pozri VOJČÍK P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 3. vyd. 1. diel. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-80-7380-845-7

⁹ <https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/kontakt> (08.04.2023)

2. Zákon o mediálnych službách

Mediálny priestor je právne regulovaný v Slovenskej republike Zákonom č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o mediálnych službách“). Tento právny predpis v roku 2022 zrušil a nahradil dva dovtedy platné zákony, a to Zákon o digitálnom vysielaní programových služieb a poskytovaní iných obsahových služieb prostredníctvom digitálneho prenosu a Zákon o vysielaní a retransmisii. Vzhľadom na skutočnosť, že tento zákon bol prijatý v roku 2022, a teda počas obdobia, v ktorom už bola prijatá Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore, tento zákon aspoň čiastočne upravuje aj osobitnú ochranu maloletých v rámci prostredia mediálnych služieb.

Hlavným cieľom Zákona o mediálnych službách je podľa zákonodarcu transponovanie revidovanej Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách¹⁰ do právneho poriadku Slovenskej republiky, a zároveň sprehľadnenie právnej úpravy v dotknutej oblasti. Najvýraznejšou zmenou, ktorú tento zákon do právneho poriadku Slovenskej republiky priniesol, je zahrnutie platforiem na zdieľanie videí do regulačného rámca audiovizuálnych mediálnych služieb. Z tohto dôvodu nová právna úprava normuje práva a povinnosti vo vzťahu k poskytovateľom platformy na zdieľanie videí a tiež poskytovateľov obsahovej služby, ktorí nespádajú medzi skôr menované subjekty. Výsledkom predmetného zákona a jeho prijatia je okrem iného aj to, že poskytovatelia platformy na zdieľanie videí sú nútení dodržiavať zákonné požiadavky ochrany vo vzťahu k maloletým deťom, a to najmä z hľadiska podnecovania k nenávisti, násiliu alebo terorizmu. Samotné znenie Národnej koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore poukazovalo na tú skutočnosť, že právna úprava v Slovenskej republike nereflektovala znenie Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1808 zo dňa 14.11.2018, ktorou sa menila smernica o audiovizuálnych mediálnych službách, ktorou sa zaviedla v súvislosti s ochranou maloletých pred programami, videami a audiovizuálnymi komerčnými oznamami aj vo vzťahu k poskytovateľom platforiem na zdieľanie videí. K náprave uvedeného došlo práve prijatím Zákona o mediálnych službách.

Zákon o mediálnych službách upravuje práva a povinnosti poskytovateľa obsahovej služby, ktorým je i) vysielaťel, ii) poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie, iii) prevádzkovateľ retransmisie, iv) poskytovateľ multiplexu, v) poskytovateľ platformy na zdieľanie videí alebo vi) iný poskytovateľ obsahovej služby. Ďalej tento zákon upravuje taktiež práva a povinnosti distribútora signálu a okrem ďalšieho taktiež postavenie a pôsobnosť regulátora, ktorým je Rada pre mediálne služby. Pokiaľ ide o vysielaťelov, tími môžu byť vysielaťelia rozhlasovej programovej služby a vysielaťelia televíznej programovej služby. Programovou službou pritom je služba, ktorá je primárne hospodárskej povahy, čo vylučuje aplikáciu ustanovení tohto zákona na tých vysielaťelov, ktorí vysielaťajú alebo nechávajú šíriť programovú službu z iných dôvodov ako dôvodov ekonomických, resp., v záujme dosiahnutia podnikateľského úspechu. Ďalej platí, že za programovú službu redakčne zodpovedá vysielaťel, ak je poskytovaná prostredníctvom siete a s cieľom informovať, zabávať alebo vzdelávať širokú verejnosť. Platí pritom musí aj to, že je musí byť poskytovaná ako zámerné časové usporiadanie programov a iných zložiek takejto služby vytvárajúcich uzavretý, simultánne prijímateľný celok.

¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1808 zo 14. novembra 2018, ktorou sa mení smernica 2010/13/EÚ o koordinácii niektorých ustanovení upravených zákonom, iným právnym predpisom alebo správnym opatrením v členských štátoch týkajúcich sa poskytovania audiovizuálnych mediálnych služieb (smernica o audiovizuálnych mediálnych službách) s ohľadom na meniace sa podmienky na trhu

Z pohľadu právnej úpravy digitálneho prostredia v zmysle vysielania šíreného cez internet je najpodstatnejším podľa nás ustanovenie § 19 ods. 3 Zákona o mediálnych službách, podľa ktorého vysielanie programovej služby prostredníctvom internetu je šírenie programovej služby výhradne prostredníctvom internetu, tzv. webcasting. Podstatnou je v tomto smere definícia audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie. Podľa ustanovenia § 26 Zákona o mediálnych službách platí, že audiovizuálna mediálna služba na požiadanie je služba:

- ktorá je primárne hospodárskej povahy;
- ktorej základným účelom alebo základným účelom jej oddeliteľnej časti je umožniť sledovanie programov v momente, ktorý si užívateľ zvolil;
- ktorá je poskytovaná na osobitnú žiadosť užívateľa na základe katalógu programov zostaveného poskytovateľom audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie;
- za ktorú je redakčne zodpovedný poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie,
- ktorá je poskytovaná prostredníctvom siete;
- ktorá je poskytovaná s cieľom informovať, zabávať alebo vzdelávať širokú verejnosť.

Rešpektujúc uvedené definičné kritéria možno konštatovať, že audiovizuálnou mediálnou službou pre účely Zákona o mediálnych službách sú i) služby, pri ktorých si užívateľ sám vyberá, ktoré video alebo program a v akom čase sa rozhodne na internete, respektíve v aplikácii sledovať (rôzne streamovacie služby a / alebo archívy televíznych staníc) alebo ii) kanály na platformách akými sú YouTube, Facebook, TikTok, Instagram, OnlyFans, a to za predpokladu, ak boli zriadené za účelom podnikania, respektíve dosahovania zisku a pri splnení ďalších skôr uvedených podmienok.

Osobitne Zákon o mediálnych službách definuje taktiež pojem multiplex, ktorým je súhrnný dátový tok obsahujúci čiastkové dátové toky televíznych programových služieb, rozhlasových programových služieb alebo iných obsahových služieb vrátane hlasových služieb upravených na spoločné šírenie prostredníctvom príslušného telekomunikačného zariadenia.

Deviata časť Zákona o mediálnych službách osobitne pojednáva o ochrane ľudskej dôstojnosti a ľudskosti, ale tiež o ochrane maloletých. Táto právna úprava nadväzuje na všeobecnú právnu úpravu ochrany osobnosti, ktorá je upravená Občianskym zákonníkom. Z pohľadu všeobecnej ochrany ľudskej dôstojnosti a ľudskosti Zákon o mediálnych službách zakazuje vysielateľovi a poskytovateľovi audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie:

- propagovať vojnu alebo opisovať kruté alebo inak neľudské konanie spôsobom, ktorý je ich nevhodným zľahčovaním, ospravedlňovaním alebo schvaľovaním;
- šíriť alebo prístupňovať informácie verejnosti s úmyslom verejne podnecovať na spáchanie niektorého z trestných činov terorizmu alebo verejne schvaľovať niektorý z trestných činov terorizmu;
- propagovať násilie a otvorenou alebo skrytou formou podnecovať násilie alebo nenávisť, znevažovať alebo hanobiť na základe pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, majetku, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, narodenia, národného alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, štátnej príslušnosti, príslušnosti k národnosti alebo k etnickej skupine;
- bezdôvodne zobrazovať scény reálneho násillia, kde sa nenáležitou formou zdôrazňuje skutočný priebeh umierania alebo sa zobrazujú osoby vystavované fyzickému či psychickému utrpeniu, a to so zvláštnym ohľadom na obe trestných činov alebo ich príbuzných spôsobom, ktorý sa považuje za neoprávnený zásah do ľudskej dôstojnosti.

Z pohľadu definovania ochrany maloletých detí podstatné, že pre účely Zákona o mediálnych službách sa za maloletú osobu, ktorá požíva osobitnú ochranu, považuje osoba mladšia ako 18 rokov veku. Tento právny predpis teda neodkazuje na pojem plnoletosť, ktorý je definovaný Občianskym zákonníkom a s ktorým je spojené nadobudnutie plnej spôsobilosti na právnej úkony v prípade fyzickej osoby. Uvedené spôsobuje situáciu, kedy síce osoba môže byť z pohľadu slovenskej právnej úpravy plnoletá, avšak v zmysle Zákona o mediálnych službách je jej stále poskytovaná osobitná ochrana ako osobe, ktorá je z dôvodu svojho veku a jemu zodpovedajúcej rozumovej a vôľovej vyspelosti osobitne zraniteľnou počas jej vývoja.

Platí, že uvedený osobitný právny predpis smeruje primárne k ochrane maloletých pred narušením ich fyzického, psychického alebo morálneho vývinu samotným obsahom šíreným v digitálnom priestore. Práve z toho dôvodu ustanovenie § 62 ods. 1 Zákona o mediálnych službách ukladá vysielateľovi a poskytovateľovi audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie povinnosť zabezpečiť, aby programy alebo iné zložky programovej služby, alebo audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie, ktoré:

- môžu narušiť fyzický, psychický alebo morálny vývin maloletých, boli sprístupnené iba takým spôsobom, aby maloletí nemohli taketo programy alebo iné zložky programovej služby alebo audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie za bežných okolností počuť ani vidieť;
- obsahujú pornografiu alebo hrubé, neodôvodnené násilie, boli poskytované len v prípade zabezpečenia technických opatrení na zabránenie prístupu maloletých, najmä kódovanie alebo účinná rodičovská kontrola.

V prípade pornografie alebo násillia Zákon o mediálnych službách teda primárne predpokladá udržanie takého stavu, kedy maloletí nemajú k takémuto obsahu prístup z dôvodu, že tento je podmienený zadaním osobitného hesla. Vo všeobecnosti, ale platí, že akýkoľvek obsah, ktorý by mohol negatívne ovplyvniť vývoj maloletých osôb, môže byť zaradený do vysielania v čase od 22.00 hod. do 6.00 hod., kedy sa má za to, že k nemu nebudú mať maloletí prístup, teda ho nebudú môcť počuť ani vidieť. Samozrejme, uvedený predpoklad v reálnom živote nemusí byť tak ľahko naplniteľný, avšak pre účely Zákona o mediálnych službách platí, že ak vysielateľ alebo poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby zaradi potenciálne nebezpečný obsah do vysielania v uvedenom čase, naplní zákonnú povinnosť vyžadujúcu od neho, aby takýto obsah nebol maloletým prístupný za bežných okolností. V prípade vysielateľa programovej služby súčasne platí, že tento je povinný aj mimo časového intervalu od 22.00 hod. do 6.00 hod. zohľadniť časové zaradenie programov do vysielania tak, aby toto zodpovedalo tomu ako je určená ich veková vhodnosť a typ potenciálne škodlivého obsahu, ktorý je v programe obsiahnutý. Súčasne však stále platí, bez ohľadu na čas, v akom je obsah zobrazujúci pornografiu alebo hrubé násilie zaradený do vysielania, že takýto osobitne definovaný obsah musí mať blokovaný prístup prostredníctvom technických opatrení.

Zákon o mediálnych službách osobitne definuje, čo je možné rozumieť pod zobrazovaním neodôvodneného násillia. Chápe sa tým šírenie správ, slovných výpovedí alebo obrazov v mediálnom prostredí takým spôsobom, že sa násilný obsah dostáva neopodstatnene do popredia vzhľadom na kontext týchto správ, slovných výpovedí alebo obrazov.

Zákon o mediálnych službách súčasne osobitne chráni maloletých taktiež pred spracovaním ich osobných údajov na obchodné účely. Ak vysielateľ alebo poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie zhromaždil alebo inak získal osobné údaje maloletých pri zabezpečovaní plnenia povinností súvisiacich so zabezpečovaním ich ochrany

pred nevhodným obsahom, tieto nemôže podľa ustanovenia § 62 ods. 4 Zákona o mediálnych službách následne spracúvať a prípadne postupovať iným osobám na obchodné účely.

Ochrana maloletých je ďalej na základe Zákona o mediálnych službách zabezpečovaná tým, že vysielateľ a poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie sú povinní určiť vekovú vhodnosť vysielaného alebo poskytovaného programu a typy potenciálne škodlivého obsahu, ktoré sú v ňom obsiahnuté. Uvedené má poskytnúť primárne rodičom, respektíve osobám osobne dohliadajúcim na vývoj maloletých potrebné informácie na to, aby mohli vyhodnotiť potrebu zamedzenia prístupu maloletým ku konkrétnemu programu.

2. Zákon o audiovizii

Pre účely určenia vekovej vhodnosti a najmä spôsobu upozornenia na vekovú vhodnosť konkrétnej audiovizuálnej služby na požiadanie je vytvorený jednotný systém označovania definovaný v zákone č. 40/2015 Z. z. o audiovizii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o audiovizii“). Platí však, že vysielateľ alebo poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie môžu uplatňovať aj iný akceptovaný systém označovania ako je jednotný systém označovania, avšak v takom prípade sú povinní dodržať predpoklady ukladané im práve Zákomom o audiovizii. Vysielateľ je povinný uverejniť označenie vekovej vhodnosti vysielaného programu a typ potenciálne škodlivého obsahu, ktorý je v ňom obsiahnutý nielen pri samotnom vysielaní programu, ale taktiež už pri vysielaní upútavky na takýto program, a súčasne musí byť takéto označenie uvedené v programovej ponuke vlastného vysielania, ako aj v prehľade programov, ktorý poskytuje na zverejnenie tretím osobám. Rovnako tak poskytovateľ audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie je povinný uverejniť označenie vekovej vhodnosti poskytovaného programu a typ potenciálne škodlivého obsahu, ktorý je v ňom obsiahnutý, v katalógu programov audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie.

Právna úprava Zákona o mediálnych službách je teda dopĺňaná Zákomom o audiovizii, ktorý svojím obsahom taktiež prispieva k ochrane práv maloletých detí. Uvedený právny predpis upravuje práva a povinnosti osôb pôsobiacich v oblasti audiovizie, pričom zákon sa vzťahuje okrem iného aj na audiovizuálne dielo uvádzané na verejnosti na území Slovenskej republiky na akomkoľvek nosiči alebo odplatne sprístupňované verejnosti z územia Slovenskej republiky. Ďalej taktiež napríklad rovnako na multimediálne dielo rozširované na území Slovenskej republiky na akomkoľvek nosiči alebo odplatne sprístupňované verejnosti z územia Slovenskej republiky.

Tento právny predpis pritom osobitne definuje audiovizuálne dielo, ktoré je určené len dospelým osobám, keď ho v ustanovení § 2 ods. 1 Zákona o audiovizii definuje ako dielo, ktoré môže svojím charakterom alebo obsahom ohroziť vývin fyzickej osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá sa považuje pre účely zákona za maloletú osobu. Maloletý môže byť audiovizuálnym dielom ohrozený najmä, ak toto obsahuje pornografiu alebo hrubé, či neodôvodnené násilie, pričom toto konštatovanie platí podľa predmetnej právnej úpravy primerane aj na zvukový záznam umeleckého výkonu určený len dospelým a multimediálne dielo určené len dospelým. Zákon o audiovizii tak priamo nadväzuje na Zákon o mediálnych službách, ktorý maloleté osoby chrániť taktiež primárne pred pornografiou a zobrazovaním neprimeraného násilia. Nad rámec právnej úpravy Zákona o mediálnych službách, Zákon o audiovizii vytvára ešte jednu osobitnú kategóriu audiovizuálnych diel, ktoré sú určené výslovne pre deti. Takýmto Audiovizuálnym dielom určeným pre deti je dielo, ktorého je vzhľadom na obsah a charakter priamo určené pre maloletých do dvanásť rokov. Zákon o audiovizii teda vytvára osobitnú kategóriu diel, ktoré musia jednak spĺňať podmienku, aby

nezobrazovali hrubé či nedôvodné násilie, ako ani pornografiu a súčasne sú vzhľadom na svoj obsah a charakter vyslovene určené pre skupinu najmenších maloletých detí mladších ako dvanásť rokov.

Z hľadiska aktuálnych trendov a hrozieb, ktoré číhajú na maloleté osoby v digitálnom či mediálnom prostredí je podstatná definícia multimediálneho diela poskytnutá Zákomom o audiovizíi, na ktoré sa taktiež vzťahuje ochrana zákonom poskytovaná maloletým. Multimediálnym dielom je akákoľvek multimediálna audiovizuálna prezentácia, najmä však počítačová hra alebo iné dielo, ktorá spĺňa nasledujúce kritéria:

- je riadená počítačovým programom,
- umožňuje vyhľadávanie alebo prezentáciu v rôznych mediálnych formách,
- je transformovaná do digitálnej formy, umožňujúcej aj analógovú prezentáciu informácií a
- umožňuje prostredníctvom počítačového rozhrania používateľovi interaktivitu zásahom do deja prezentácie.

Najmä v prípade multimediálneho diela je osobitne podstatné ustanovenie § 12a Zákona o audiovizíi, ktoré predpokladá aj využitie iných akceptovaných systémov označovania ako je jednotný systém označovania kreovaný na základe tohto zákona. Podľa Vyhlášky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 78/2023 Z. z. o akceptovaných systémoch označovania je takýmto systémom Pan European Game Information, pričom súčasne ustanovuje, že multimediálnemu dielu sa môže určiť veková vhodnosť a typ potenciálne škodlivého obsahu podľa systému hodnotenia obsahu Pan European Game Information v súlade s Kódexom správania Pan European Game Information. Ide o európsky systém hodnotenia obsahu elektronických hier vyvinutý Európskou federáciou interaktívneho softvéru, ktorý sa používa už od roku 2003.

Zákon o audiovizíi vytvára už skôr spomenutý osobitný jednotný systém označovania, ktorým sa musia povinne klasifikovať audiovizuálne diela, multimediálne diela, programy televíznej programovej služby a programy audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie, spoločne označované zákonom ako komunikát, to všetko za účelom ochrany maloletých. Tento jednotný systém označovania spočíva v označení uvedených komunikátov jednak:

- vekovou vhodnosťou z hľadiska ich nevhodnosti alebo vhodnosti pre vekové skupiny maloletých do 7, 12, 15 alebo 18 rokov
- a súčasne deskriptorom z hľadiska prítomnosti typu potenciálne škodlivého obsahu, ktorý je v nich obsiahnutý.

Samotný jednotný systém označovania a podrobnosti o spôsobe jeho uplatňovania sú ustanovené všeobecným záväzným predpisom vydávaným Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky na návrh Komisie na ochranu maloletých. V nadväznosti na uvedené vydalo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky Vyhlášku č. 328/2023 Z. z. o jednotnom systéme označovania a spôsobe jeho uplatňovania Zákon o audiovizíi pritom konkretizuje, že spomenutý všeobecne záväzný právny predpis musí ustanovovať:

- hodnotiace kritériá neprístupnosti alebo nevhodnosti, ktoré je nutné použiť pri vyhodnocovaní obsahu z hľadiska ochrany maloletých, najmä prítomnú úroveň fyzického, psychického alebo verbálneho násilia, prezentovaných sexuálnych vzťahov alebo scén, nahoty v sexuálnom kontexte, vulgárneho jazyka, prezentácie drogových, hráčskych alebo iných závislostí, ako aj prítomnosť zobrazení alebo iných prejavov spôsobujúcich pocit strachu, depresie, bezmocnosti alebo inak nevhodných vo vzťahu ku konkrétnej vekovej skupine maloletých,
- hodnotiace kritériá vhodnosti vo vzťahu ku konkrétnej vekovej skupine maloletých, ktorej je obsah odporúčaný,
- spôsob označenia označovaného komunikátu vekovou vhodnosťou z hľadiska jeho nevhodnosti alebo vhodnosti,

- hodnotiace kritériá, ktoré je nutné zohľadniť pri vyhodnocovaní obsahu označovaného komunikátu z hľadiska prítomnosti typu potenciálne škodlivého obsahu zobrazujúceho najmä násilie, sex, strach, diskrimináciu, závislosť alebo vulgárny jazyk,
- spôsob označenia označovaného komunikátu z hľadiska prítomnosti typu potenciálne škodlivého obsahu,
- podrobnosti o uplatňovaní povinností osobami povinnými uplatniť jednotný systém označovania pri hodnotení obsahu, jeho kategorizácii podľa vekovej vhodnosti a typu potenciálne škodlivého obsahu, označovaní a uvádzaní na verejnosti, podrobnosti o uplatňovaní povinností ustanovených Zákonom o mediálnych službách

Realizácia ochrany maloletých v zmysle ustanovení Zákona o audiovizii je osobitne zabezpečovaná prostredníctvom zriadenia komisie ako osobitného orgánu koregulácie pre oblasť ochrany maloletých pri uplatňovaní jednotného systému označovania, respektíve pri uplatňovaní iného akceptovaného systému označovania, ktorým je aktuálne skôr spomenutý systém Pan European Game Information využívaný v prípade multimediálneho diela. Pôsobnosť komisie je daná jednak vypracovaním návrhu všeobecne záväzného právneho predpisu, ktorý ustanoví podrobnosti o jednotnom systéme označovania a spôsobe jeho uplatňovania, ktorý predkladá Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky, ale taktiež dohliadaním na dodržiavanie povinností podľa Zákona o audiovizii a Zákona o mediálnych službách, či metodickým usmerňovaním postupov pri určovaní vekovej vhodnosti osobami uskutočňujúcimi hodnotenie vekovej vhodnosti.

Záver

Možno konštatovať, že Slovenská republika disponuje dokumentom, ktorý vytvára priestor pre systematickú prácu tak orgánov a inštitúcií štátu, ako aj rôznych neštátnym subjektov, smerujúcu k zvyšovaniu ochrany maloletých osôb pred hrozbami, ktoré so sebou priniesol nástup digitálnej éry, preukázaním ktorého je o. i. taktiež vytvorenie jednotného digitálneho trhu EÚ. Týmto dokumentom je prijatá a schválená Národná koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore, na ktorú nadväzujú následne prijímané akčné plány. Významným momentom, a to aj z pohľadu ochrany maloletých detí bolo prijatie novej právnej úpravy, a to Zákona o mediálnych službách a Zákona o audiovizii. Tieto zákony obsahujú osobitné ustanovenia na ochranu maloletých, ktoré sú navyše aplikovateľné v situáciách, v ktorých do momentu prijatia týchto zákonov nebolo možné uvažovať o aplikácii právnych predpisov osobitne regulujúcich zverejňovaný a publikovaný obsah majúci vplyv aj na maloleté deti. Prijatá právna úprava reagovala na tú skutočnosť, že do momentu je prijatia Slovenská republika nereflektovala znenie Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1808 zo dňa 14.11.2018, ktorou sa zmenila smernica o audiovizuálnych mediálnych službách, a ktorou sa zaviedla ochrana maloletých pred programami, videami a audiovizuálnymi komerčnými oznamami aj vo vzťahu k poskytovateľom platforiem na zdieľanie videí.

Zoznam použitých zdrojov

BAČÁROVÁ, R. Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete. In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 441-458. ISBN 978-80-574-0024-0.

HOLLÁ, K.: Sexting a kyberšikana. Bratislava: Iris, 2016, ISBN 978-80-815-3061-6, s. 165.

HOLLÁ, K.: Detekcia kyberagresie – kyberšikanovania a sextingu. Nitra: PF UKF, 2017, ISBN 978-80-558-1205-2, s. 113.

KOPECKÝ, K. a kol.: Rizika internetové komunikace v teorii a praxi. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, ISBN 978-80-244-3595-4, s. 188.

PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine: komentár, 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-89603-72-5, s. 688.

VOJČÍK P. a kol.: Občianske právo hmotné. 3. vyd. 1 diel. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-80-7380-845-7s. 300.

URČENÍ OTCOVSTVÍ SOUHLASNÝM PROHLÁŠENÍM PO NOVELIZACI K 1. 1. 2024¹

JUDr. Renáta Šínová, PhD.

Univerzita Palackého v Olomouci,
právnícká fakulta
renata.sinova@upol.cz

Abstrakt

Článek se zaměřuje na novelizaci zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, která byla provedena s účinností od 1. 1. 2024 zákonem č. 414/2023. Novelizace se primárně zaměřovala na zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a změně souvisejících zákonů, avšak v důsledky snahy zlepšit postavení tzv. putativních otců, jakož i zjednodušit řízení o popření otcovství zasáhla i do občanského zákoníku. Novela je podle názoru autorky velmi nezdařilá, proto se článek zaměřuje především na kritické poznámky.

Abstract

The article focuses on the amendment of Act No. 89/2012 Coll., the Civil Code, which was implemented with effect from 1 January 2024 by Act No. 414/2023. The amendment primarily focused on Act No. 301/2000 Coll., on registry, name and surname and amendments to related acts, but as a result of the efforts to improve the position of so-called putative fathers, as well as to simplify the proceedings for denial of paternity, it also affected the Civil Code. In the author's opinion, the amendment is very unsuccessful, therefore the article focuses mainly on critical remarks.

Klíčová slova: otcovství, popření otcovství, nesporné řízení

Key words: paternity, denial of paternity, uncontested proceedings

Úvod

Úprava určení a popření rodičovství je v České republice obsažena v § 775 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále též jako „ObčZ“), účinného od 1. 1. 2014. Ačkoli by se mohlo jevit, že se jedná o relativně novou právní úpravu, reálně je právě rodinné právo jako celek v rámci občanského zákoníku tou částí, která byla zásadními změnami dotčena nejméně, respektive, která výrazně navázala na předcházející tradice. Toto tradiční pojetí se pak odrazilo ve velmi restriktivním pojetí okruhu aktivně věcně legitimovaných osob k popření otcovství, jimiž jsou matka a tzv. matrikový otec, tzv. putativní otec jakož i dítě legitimaci postrádající.²

¹ Příspěvek vychází též z práce autorky, která bude odevzdána jako její práce habilitační.

² V těchto souvislostech je pak samozřejmě nezbytné zmínit poměrně recentní rozhodnutí NS sp. zn. 21 Cdo 19/2018, ze dne 28. 1. 2021, ve kterém Nejvyšší soud ČR při plném vědomí současné právní úpravy vyslovil, že *biologický otec dítěte narozeného za trvání manželství matky s jiným mužem, může výjimečně popřít otcovství manžela matky, sleduje-li popření otcovství soulad biologického, sociálního a právního otcovství*. Nejvyšší soud vycházel ve svém rozhodnutí ze závěrů, že *k posouzení, zda bude v daném případě náležet putativnímu otci aktivní věcná legitimace k podání žaloby na popření otcovství, musí soud vyvážit zájmy všech dotčených osob a*

Restriktivní právní úprava vede pak v rámci praktických souvislostí k řadě problémů, při nichž se jednotlivé osoby, kterých se situace týká, velmi často podivují nad tím, proč není možné vyřešit v souladu s biologickou realitou. Velmi často se pak jedná o tzv. falešná souhlasná prohlášení otcovství, při nichž jde o snahu pomyslně „vyblokovat“ skutečného biologického otce z jeho rodičovství v právním slova smyslu. Do této situace pak vstoupil právě zákonodárce v kontextu novelizace zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů (dále jen MatrZ) provedené zákonem č. 414/2023 Sb., který nabyl účinnosti k 1. 1. 2024.

Okolnosti vzniku novelizace

Velmi signifikantní pro novelizaci a její důsledky je především to, že novelizace vznikala na půdě Ministerstva vnitra s primárně veřejnoprávním cítěním. Jejím základním účelem bylo přinést elektronizaci matrik, okolnosti otcovství jsou a vždy byly z hlediska dané novelizace vedlejšími. Přitom je zjevné, že ať již byly úmysly tvůrce novelizace jakkoli

nalézt řešení, které bude nejlépe odpovídat zájmu dítěte. Zájem dítěte je přední zásada rodinného práva, která musí být brána jako hlavní hledisko při jakémkoliv rozhodování o poměrech dítěte (k tomu srov. čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte) a jejíž obsah je závislý na typu činnosti týkající se dítěte a individuálních okolnostech případu. Relevantními prvky (obsahem) zájmu dítěte v řízení o popření otcovství (včetně rozhodování o aktivní věcné legitimaci v tomto řízení) jsou jak práva dítěte – zájem dítěte na souladu mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010 sp. zn. 21 Cdo 298/2010); právo znát své rodiče (srov. čl. 7 Úmluvy o právech dítěte); právo na zachování své totožnosti (čl. 8 Úmluvy o právech dítěte), tak právo respektování soukromého a rodinného života matky dítěte, právního a putativního otce. (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016 sp. zn. 21 Cdo 5086/2014²). Nejvyšší soud přitom odkázal, jak je patrné i na svá předcházející rozhodnutí, v nichž se již v minulosti možnosti přiznat popěrné právo i putativnímu otci zabýval. Konkrétně se jednalo o rozhodnutí ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010. V tomto rozhodnutí připustil Nejvyšší soud dovolání k zodpovězení otázky, která nebyla doposud v praxi dovolacího soudu řešena, tj. zda je možné přiznat popěrné právo dle tehdejší terminologie žalobci, který deklaruje, že je biologickým otcem dítěte, proti jeho právnímu otci. I přes existenci tehdejší právní úpravy Nejvyšší soud nevyločil možnost, že by takové oprávnění mohlo být přiznáno. Věc přitom řešil optikou čl. 8 EÚLP a slučitelnosti právní úpravy, respektive jejího nedotvoření v tomto konkrétním případě s právem putativního otce, jakož i ostatních účastníků na respektování soukromého a rodinného života. Výslovně NS konstatoval, že má-li stát mít vskutku určitou míru uvážení při stanovení pozitivních a negativních povinností, za nichž ještě lze hovořit o účinném respektování práva na soukromý a rodinný život, pak zbývá vyřešit též otázku, zda odepření aktivní věcné legitimace biologickému otci sleduje v projednávané věci legitimní zájem na zajištění právní jistoty rodinných vztahů a ochraně zájmů dětí a zda tak může ve svém důsledku být důvodem pro rozdílné zacházení mezi žalobcem, kterému platné právo žádný účinný prostředek k prosazení biologického otcovství neposkytuje, na straně jedné, a žalovanému 2), jakož i žalovanou 1) samou, kteří otcovství manžela matky dítěte v zákonné lhůtě popřít mohou, na straně druhé. Velmi relevantní skutečností se pro posouzení dané věci stala existence stabilního prostředí dítěte, do kterého toto patřilo a v němž figuroval jako sociální otec muž, který byl současně jejím otcem právním, byť ne biologickým. Toto pak u Nejvyššího soudu převážilo pro to, aby nebyla věc ani předložena Ústavnímu soudu pro zrušení odpovídajících norem ZoR, ani nebylo popěrné právo přiznáno.² Naproti tomu v rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 19/2018 se tak již stalo. Jakkoli lze souhlasit s neudržetelností současné české právní úpravy vycházející z velmi rigidního omezení aktivní legitimace pro popření otcovství jen na matku a právního otce dítěte, je třeba vznést pochybnosti ve vztahu k výkladu prezentovaného Nejvyšším soudem v rozhodnutí výše citovaném, pokud jde o princip právní jistoty. Je nepochybné, že Nejvyšší soud správně akcentoval práva dítěte včetně jeho zájmu na souladu mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím, jeho práva znát své rodiče, právo na zachování totožnosti a právo na respektování soukromého a rodinného života matky, právního i putativního otce, avšak tato práva byla pomyslně „ve hře“ v řadě předcházejících případů otcovství určeného v rozporu s biologickou realitou. Skutkové okolnosti případu však spíše nebyly natolik odlišné od jiných skutkových okolností případů, se kterými se v praxi setkáváme, aby byla změna pojetí aktivní legitimace natolik odůvodnitelná. Situace vzniklá v důsledku rozhodnutí NS výše citovaného je proto nešťastná, neboť právní jistotu spíše narušuje. Lze konstatovat, že i přes toto rozhodnutí je stále právní úprava i její výklad neměnný, pouze je zřejmé, že může dojít k excesům. Tato pasáž je též součástí habilitační práce autorky.

ospravedlnitelné dobrými záměry, civilní právo, a především statusové otázky by nikdy neměly „hrát“ pomyslné druhé housle. To, že je novelizace ObčZ v rámci novelizace MatřZ méně relevantní, respektive vedlejší a nepropracovaná, je zjevné nejen z toho že se fakticky vždy nejprve mění MatřZ a pak k této změně ObčZ, ale i, a to především z toho, že jde o dílčí zásahy do jinak komplexní úpravy určování a popírání rodičovství.

Dle informací zjištěných v průběhu projednávání legislativního procesu³ byl důvodem, proč se tvůrci novelizace MatřZ rozhodli zasáhnout i do právní úpravy otcovství, skutečný příběh muže, jenž se u soudu domáhal určení svého otcovství. Poté, co matka jeho dítěte odmítla spolupráci a prohlásit otcovství souhlasným prohlášením, podal tento muž údajně návrh k soudu, kde poté, co znalec potvrdil jeho otcovství, vyhlásil soud rozsudek, kterým jej určil otcem dítěte. V mezidobí od vyhlášení rozsudku a jeho písemného vyhotovení a následně i nabytí právní moci učinila však matka dítěte souhlasné prohlášení o určení otcovství s jiným mužem. Biologický otec pak nebyl schopen dosáhnout zápisu do matriky, protože v matrice již byl zapsán jiný muž, jehož otcovství bylo určeno pomocí tzv. druhé domněnky, jež má před soudním rozhodnutím přednost.

Nová právní úprava souhlasného prohlášení před matričním úřadem

Podle nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2024 podle § 16 odst. 7 MatřZ platí, že „souhlasné prohlášení rodičů o určení otcovství před matričním úřadem nebo zastupitelským úřadem České republiky nelze učinit po dobu probíhajícího soudního řízení o určení otcovství k témuž dítěti. Rodiče při souhlasném prohlášení o určení otcovství stvrdí svým podpisem, že neurčili otcovství k tomuto dítěti před jiným matričním úřadem, zastupitelským úřadem České republiky nebo před soudem, ani že jim není známo, že by probíhalo soudní řízení o určení otcovství k tomuto dítěti.“ Tj. zákonodárce se s případem výše naznačeným rozhodl vypořádat tak, že zavedl jakési formální opatření, novou překážku souhlasného prohlášení, kterou je probíhající soudní řízení. Již v tuto chvíli je přitom zjevné, že úprava fakticky nemá nic společného s biologickou realitou a ani nezakládá žádnou překážku pro souhlasné prohlášení učiněné před soudem.

Primárně lze konstatovat, že nová úprava opomněla důležitý prvek, kterým je možnost prohlášení učinit právě s mužem, se kterým řízení probíhá. Ačkoli je zjevné, že ratio legis bylo odlišné, došlo k pomyslnému „vylití dítěte i s vaničkou“, neboť jakkoli výkladem můžeme odůvodnit, že na muže, se kterým probíhá řízení o určení otcovství určitě tato právní úprava neměla dopadat, lze s přihlédnutím k veřejnoprávnímu charakteru MatřZ a rigidnímu přístupu matrik předpokládat, že po nabytí účinnosti nové právní úpravy nebude jakákoli snaha matky a domnělého otce určit otcovství k dítěti, k němuž sami vedou řízení, souhlasným prohlášením u matričního úřadu úspěšná. Samozřejmě pak k takovému výkladu nebudou dány žádné důvody, neboť takový případný formalistický přístup bude pochopitelně v rozporu s tím, na co byla novelizace mířena.

Současně pak nová právní úprava přináší řadu praktických souvislostí, kdy není zřejmé, jak bude mít její aplikace skutečné důsledky. Především je zjevné, že nová právní úprava pomůže jen některým otcům. K vyblokování biologických otců totiž dochází i bez ohledu na zahájení řízení o určení otcovství a těmto otcům tak novelizace vůbec nepomohla. Přitom můžeme uvést i příklad z naší vlastní praxe, v rámci které měl biologický otec k dispozici DNA test otcovství a byl si jist tím, že je původcem dítěte. Mezi ním a matkou došlo ke konfliktu, otec se snažil dobrat souhlasného prohlášení otcovství, ale matka se opakovaně vymlouvala na psychický stav, vstřebávání rozchodu apod. Otec podal

³ Autorka je členkou Pracovní komise Legislativní rady vlády a spolupracuje též i s členy Legislativní rady vlády.

prostřednictvím datové schránky své právní zástupkyně návrh na určení otcovství v den D ve 14 hodin, avšak následně bylo zjištěno, že matka v den D v 9 hodin ráno souhlasně prohlásila otcovství s jiným mužem. Tento biologický otec, ačkoli byl vigilantní, tak reálně novelizací není chráněn, neboť řízení bylo zahájeno o několik hodin po prohlášení otcovství. Bohužel ad absurdum může novelizace vést i k šikanózním návrhům na určení otcovství, které budou podávány za účelem zablokování souhlasného prohlášení otcovství.

Novelizace ani dále nevyporádává se skutečností, jež byla i samotnému zákonodárci známa, a tou je to, že okolnost zahájení řízení o určení otcovství nemusí být prohlašujícím subjektům vůbec známa.⁴ Ani to, co důvodová zpráva navrhuje, tj. kvalitní informační systém, nemůže situaci reálně napomoci, neboť podstatou úpravy je povědomí prohlašujících a nikoli matričního úřadu, tj. pokud se informace nedostane k matce, případně muži, jenž otcovství prohlašuje, podstata ustanovení § 16 odst. 7 MatrZ není porušena. Případné zavedení informačního systému zřejmě vede k závěru, že matriční úředník pak může být tím, kdo bude matku a domnělého otce informovat, avšak i v tomto kontextu se právní úprava jeví jako příliš složitá.

I za současné úpravy tak platí, že pokud je souhlasně prohlášeno s cílem vyblokovat biologického otce nebo je prohlášeno bez vědomosti o tom, že řízení probíhá, pak se jedná o případy, na které právní úprava vůbec nedopadá. Tj. je zjevné, že pokud nebudou matka a muž činící prohlášení vědět, že probíhá jakékoli řízení, ničeho se reálně nedopouští a k souhlasnému prohlášení dojde.

Konečně se pak klade základní otázka, jaké má to, že bylo učiněno prohlášení i přes vědomí probíhajícího řízení, fakticky důsledky. Posouzení této situace má rovinu veřejnoprávní, regulovanou MatrZ, a soukromoprávní podle norem ObčZ. Reálně je každá z těchto rovin na sobě nezávislá. Z hlediska MatrZ a správního práva, pokud rodič prohlásí otcovství a o probíhajícím řízení nic neví, žádná norma tím není porušena. Pokud však o probíhajícím otcovství ví, pak se podle § 79a dopustí spáchání přestupku, za který může být uložena pokuta ve výši 10 000 Kč. Soukromoprávní aspekty však tato úprava neřeší, proto je nezbytné posoudit, zda při přímém porušení § 16 odst. 7 MatrZ k určení otcovství z hlediska soukromého práva došlo či nikoli. Důvodová zpráva k MatrZ k tomuto stanovuje, že v posuzovaném případě by však měl matrikář – vzhledem ke zneužití institutu souhlasného prohlášení – podat podle ustanovení § 57 odst. 1 písm. a) správního řádu (předběžná otázka), podnět k popření otcovství muže, který určil otcovství spolu s matkou dítěte podle ustanovení § 793 občanského zákoníku. Matriční úřad by měl dále postupovat tak, že přeruší podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) bod 1 správního řádu správní řízení ve věci zápisu do knihy narození muže, jehož otcovství k nezletilému bylo určeno pravomocným rozsudkem soudu, neboť návrhu na zapsání tohoto muže do knihy narození jako otce nezletilého muže být vyhověno až poté, co bude rozhodnuto o popření otcovství muže, který určil otcovství spolu s

⁴ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 414/2023, [online databáze] [cit. 29. 3. 2024]. Dostupné z: beckonline.cz, jež uvádí, že *v této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že uvedený případ poukazuje na nedostatečnost současné právní úpravy, která neobsahuje mechanismus, kterým by bylo zajištěno vzájemné informování mezi matričními úřady a soudy o tom, že probíhá řízení týkající se otcovství k nezletilému dítěti, a který by zajistil přijetí odpovídajících procesních opatření v případě kolize takových řízení. Bylo by žádoucí tuto situaci vyřešit takovou změnou právních předpisů, kdy by byl matriční úřad vyzoomován o skutečnosti, že u soudu prvního stupně bylo zahájeno řízení o popření (určení) otcovství, a kdy by se do doby pravomocného rozhodnutí obecných soudů správní řízení přerušilo.*

matkou dítěte podle ustanovení § 793 občanského zákoníku (nebo může být takový návrh odmítnut) - jde o předběžnou otázku podle ustanovení § 57 odst. 1 písm. a) správního řádu.⁵

Je tedy zjevné, že zákonodárce s tím, že by soukromoprávně k určení otcovství v takovém případě nedošlo, nepočítal. Máme za to, že je to správný postup. Veřejné právo je na soukromém právu nezávislé, problematika neplatnosti souhlasného prohlášení je velmi složitá, je proto třeba v jejím rámci posoudit, zda probíhající řízení tvoří takovou překážku pro souhlasné prohlášení, že je na místě jej považovat za zdánlivé nebo absolutně neplatné. Absolutní neplatnost by zde byla odůvodněna § 588 ObčZ a rozporem se zákonem a s veřejným pořádkem tak, že bychom museli konstatovat, že probíhající řízení je takovou náležitostí, jejíž porušení je pro společnost z hlediska veřejného pořádku neakceptovatelné. S přihlédnutím k tomu, že absolutní neplatnost nezpůsobuje rozpor s biologickou realitou a též nelze vyloučit, že souhlasné prohlášení takto učiněné bude dokonce biologické realitě odpovídat, máme za to, že zde porušení § 16a odst. 7 MatřZ absolutní neplatnost podle § 588 ObčZ nezpůsobuje.

Plně v souladu s výše citovanou Důvodovou zprávou spatřujeme řešení též v postupu podle § 793 ObčZ, tj. zahájení řízení o popření otcovství a vyřešení tohoto souhlasného prohlášení a určení otcovství v rámci tohoto řízení tak, že bude posouzena existující biologická realita a soulad s ní. Nutno pak novelizaci přiznat kredit alespoň v tom, že soud by skutečně měl, pokud bude takové souhlasné prohlášení učiněno, řízení podle § 793 ObčZ zahájit.

Je tak zcela zjevné, že ačkoli byl zákonodárce motivován dobrými úmysly, práva putativních otců a jejich dětí tak nejsou novelizací dostatečně chráněna. Novelizaci je proto možné označit za promarněnou příležitost, neboť pokud zákonodárce chtěl práva putativních otců skutečně komplexně řešit, nabízely se bez pochybností varianty jiné, jimiž by mohl být cíle dosaženo výrazně efektivněji. Buď bylo možné uvažovat o zakotvení podmínky doložit biologický původ dítěte při souhlasném prohlášení nebo po vzoru zahraničních úprav zakotvení popřerného práva putativního otce, čímž by se situace dle našeho názoru vyřešila výrazně lépe, než tomu učinila předmětná novelizace.

Nová úprava postupu podle § 777 ObčZ

Novelizace pak dále zasáhla též do postupu doposud upraveného pouze v § 777 ObčZ a jeho procesní reflexi v § 416 zákona č. 292/2023 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Ustanovení § 777 ObčZ dopadá na situace, kdy je zjevné, že žena provdaná má dítě s jiným mužem, který se k otcovství hlásí, naproti tomu manželovi je zjevné, že dítě být jeho nemůže. Pro tyto případy upravuje ObčZ speciální postup souhlasných prohlášení bývalého manžela matky, domnělého otce a matky, která se k prohlášení těchto mužů připojí. Před přijetím novelizace MatřZ bylo možné, aby tento postup proběhl až poté, co nabude právní moci rozsudek o rozvodu manželství nebo rozsudek o prohlášení manželství a pouze u soudu.

Současná situace podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2024 je však odlišná, respektive nejasná. Novelizace zasáhla jak do právní úpravy hmotněprávní, tak procesní a přinesla řadu změn, kterým se je třeba koncepti postupu podle § 777 ObčZ a i řízení podle § 416 ZŘS podrobit analýze, aby bylo zřejmé, jak má být vůbec postupováno.

Prohlášení je nyní nově možné učinit jak u soudu, tak u matričního úřadu. Dále je možné prohlášení učinit nově i v případě dítěte počatého, ale dosud nenarozeného. Mohlo by

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 414/2023, [online databáze] [cit. 29. 3. 2024]. Dostupné z: beckonline.cz.

se jevit, že tímto byla právní úprava změněna pomyslně k lepšímu, neboť tímto byla vyřešena otázka, která praxí rezonovala, tj. zda je možný postup podle § 777 ObčZ i k dítěti ještě nenarozenému.⁶ Též by se mohlo jevit, že umožněním učinit souhlasné prohlášení před matričním úřadem budou odstraněny případné zbytečné administrativní překážky, jež lidé vnímají u soudu, a prohlášení bude možné „příjemnější“ cestou u matričního úřadu.⁷

Novelizace je však nedotažená, a tak velmi problematická, a to i v kontextu postupu podle § 416 ZŘS. Předně v rámci ustanovení § 416 ZŘS byl novelizován jeho dosavadní třetí odstavec, který vymezoval procesní postup mezi podáním návrhu na postup podle § 416 ZŘS a dokončením řízení o rozvod manželství. Ustanovení § 416 odst. 3 ZŘS znělo: Byl-li návrh podán před pravomocným skončením řízení o rozvod nebo neplatnost manželství, soud řízení přeruší do doby, než rozsudek, kterým bylo rozhodnuto o tom, že manželství je neplatné nebo se rozvádí, nabude právní moci. Bylo-li řízení o rozvod manželství nebo neplatnost manželství zastaveno, nebo byl-li návrh na rozvod manželství nebo na neplatnost manželství pravomocně zamítnut, soud řízení zastaví. Bylo tedy zřejmé, že do doby rozvodu manželství není možné souhlasné prohlášení učinit, bylo možné podat návrh na zahájení řízení, avšak dokud manželství nebylo rozvedeno, k přijetí prohlášení nedošlo, tj. otcovství nebylo ani popřeno, ani určeno.

Novelizace provedená zákonem č. 414/2023 Sb. však ustanovení § 416 odst. 3 ZŘS zcela zrušila a byl změněn též název tohoto ustanovení tak, že nyní již ustanovení není označeno jako určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné, ale nyní je označeno jako určení otcovství souhlasným prohlášením matky, manžela a domnělého otce. Procesní postup, který právní úpravě účinné do 31. 12. 2023 předcházel, je tak nyní zcela nejasný, neboť není zřejmé, zda podmínka zániku manželství pro přijetí prohlášení byla zrušena či nikoli. Důvodem pro to, proč je postup nejasný, je přitom stále platné a účinné ustanovení § 777 odst. 3 ObčZ, které vymezuje, že k určení otcovství k dítěti podle tohoto ustanovení nemůže dojít dříve, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Králíčková z tohoto ve vztahu k předcházející procesní úpravě účinné do 31. 12. 2023 dovozovala, že právní moc rozsudku o rozvod manželství je hmotněprávní podmínkou takového určení.⁸

Je tak třeba posoudit, zda chtěl zákonodárce v důsledku novelizací § 416 odst. 3 ZŘS a názvu § 416 ZŘS dát jednoznačně najevo, že s přijetím prohlášení není nezbytné čekat až do okamžiku, kdy bude manželství rozvedeno, případně prohlášeno za neplatné. To by bylo

⁶ Této otázce se přitom v minulosti věnoval i Nejvyšší soud. Ve svém stanovisku NS sp. zn. Cpjn 202/2020 ze dne 14. 4. 2021 se přiklonil k závěru, že prohlášení k ještě nenarozenému dítěti postupem podle § 777 ObčZ možné není. Nejvyšší soud vymezil, že pokud by byl takový návrh podán, soud jej zamítne. Nejvyšší soud argumentoval tím, že v případě podle § 777 ObčZ je zde důležitý aspekt popření již existujícího rodičovství, když ve vztahu k nasciturovi není možné jeho status měnit ani osvojením. Z procesního hlediska pak pro zamítnutí využívá stejné argumenty jako my, tj. jedná se o nesplnění hmotněprávních podmínek. Srov. stanovisko NS sp. zn. Cpjn 202/2020 ze dne 14. 4. 2021.

⁷ I Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb. na zjednodušení výslovně odkazovala, neboť uvádí, že voblasti určování rodičovství je navrhováno zjednodušení využití existující možnosti zjednodušeným způsobem konsenzuálně vyloučit domněnku otcovství svědčící manželce matky a současně založit vyvratitelnou domněnku svědčící jinému muži, který je biologickým otcem dítěte. Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 414/2023 Dz. [online databáze] [cit. 5. 2. 2024]. Dostupné z: beckonline.cz.

⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Komentář. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání.* [online databáze] [cit. 29. 3. 2024]. Praha: C. H. Beck, 2020, komentář k § 777. Zdroj: beckonline.cz.

možné dovodit z použití slova „manžel“ v názvu ustanovení.⁹ Rovněž je možné k tomuto závěru dospět též z důvodu znění § 16a MatrZ, který byl do MatrZ rovněž doplněn v souvislosti s touto novelizací. Podle tohoto ustanovení se jedná o prohlášení matky, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte a dále manžela, popřípadě bývalého manžela. Tj. z tohoto ustanovení je s přihlédnutím k použití pojmu „manžela“, popřípadě „bývalého manžela“ zcela zřejmé, že se předpokládá možnost prohlášení podle § 777 ObčZ i před rozvodem manželství. Jen v kontextu tohoto výkladu by dávalo smysl, proč zákonodárce přistoupil k zrušení § 416 odst. 3 ZŘS, tj. vymezil by, že není třeba řízení přerušovat. K tomuto výkladu by ostatně nabádalo i znění ustanovení § 16a odst. 3 MatrZ, které vymezuje, že k zápisu do knihy narození dítěte, k němuž bylo určeno otcovství podle odstavce 1, předloží matka dítěte nebo její bývalý manžel pravomocný rozsudek o rozvodu manželství nebo prohlášení manželství za neplatné. I z této právní úpravy je tak zjevné, že se mělo počítat s možností, že bude učiněno prohlášení, toto však nebude zapsáno do knihy narození, do knihy narození tak dojde k zápisu až poté, co bude možné předložit pravomocný rozsudek o rozvodu manželství.

Uvedené však vede k závažnému narušení právní jistoty. Pokud bychom totiž akceptovali, že je možné přijmout prohlášení podle § 777 ObčZ ještě před tím, než manželství zaniklo, došlo by nejen k popření otcovství a určení otcovství s odkladací podmínkou, ale došlo by ke zcela nežádoucí situaci, kdy by zde existovalo popření otcovství a určení otcovství, jež by nebylo možné vzít zpět,¹⁰ ale jehož účinky by se aktivovaly v kontextu dies incertus an, incertus quando, pouze v případě, že by bylo manželství rozvedeno nebo prohlášeno za neplatné. Tj. mohlo by reálně dojít ke vzniku situace, v níž by manžel, matka a domnělý otec učinili prohlášení, pak by si však manželé rozvod rozmysleli a prohlášení by takto zůstalo „neaktivní“ až do okamžiku, kdy by k rozvodu došlo. Tj. dítěti by např. bylo 10 let, manželé by se rozvedli a okamžitě by došlo k popření otcovství.

Jeví se, že toto zákonodárce zjevně „nedomyslel“. Pro řešení toho, co bylo v kontextu subjektivně historického výkladového cíle opravdovou vůlí zákonodárce, je třeba připomenout, že původní vize přípravy novelizace zákona o matrikách byla odlišná. V původně předkládaných verzích bylo totiž podstatné to, že vizí zákonodárce bylo úplné zrušení podmínky rozvodu, respektive prohlášení manželství za neplatné k tomu, aby bylo možné prohlášení podle § 777 ObčZ učinit. Prvotním cílem bylo umožnit, aby takové prohlášení mohlo být učiněno fakticky k jakémukoli dítěti, která se narodí za trvání manželství (od jeho vzniku do třetího dne po zániku), tj. umožnit konverzi první domněnky otcovství bez ohledu na to, zda se manželé rozvedli či nikoli.¹¹ Současná podoba je tak

⁹ Z důvodové zprávy se přitom nepodává ničeho, ta odkazuje na § 777 ObčZ, v tomto však o procesních souvislostech ničeho není. Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 414/2023 Dz. [online databáze] [cit. 29. 3. 2024]. Dostupné z: beconline.cz.

¹⁰ O tomto pak nelze pochybovat, dokonce z tohoto důvodu bylo ustoupeno i ze znění takové úpravy v MatrZ, neboť to že souhlasné prohlášení není možné odvolat je z hlediska výkladu hmotného práva nepochybné. Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 414/2023 Dz. [online databáze] [cit. 29. 3. 2024]. Dostupné z: beconline.cz.

¹¹ Původní návrh byl následující: § 777: (1) Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třetím dnem po rozvodu manželství od uzavření manželství do uplynutí třetího dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.

(2) Prohlášení manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matky dítěte se činí v řízení před soudem, zahájeném na návrh některého z nich, před matričním úřadem nebo

výsledkem legislativních procesů, které s prvotní navrženou úpravou nevyjádřily souhlas a došlo tedy k úpravám, jež zřejmě nebylo možné dostatečně provázat s jinými ustanoveními. Je proto třeba vzít v úvahu to, že některé otázky důkladnou analýzou projít nestihly. Dále je pak třeba, i když to není běžným právním argumentem, přihlédnout i k připraveným prováděcím aktům, zejména pak vzorům k prohlášení podle § 16a MatrZ.¹² Tyto to, že by mělo dojít k prohlášení dříve, než dojde k zániku manželství, absolutně nepřipouští a jako podmínku požadují, aby byl doložen doklad o zániku manželství.

Máme pak za to, že je tento výklad z důvodu právní jistoty vhodnější a více naplňuje účel zákona, zejména § 777 ObčZ. Je proto nezbytné i přes nyní problematické označení § 416 ZŘS, jakož i nejasnou právní úpravu hovoří o prohlášení manžela a nikoli toliko bývalého manžela vyložit v kontextu § 777 odst. 3 ObčZ tak, že prohlášení není možné činit dříve, než skutečně dojde k zániku manželství a podmínka právní moci rozsudku o rozvodu manželství nebo jeho prohlášení za neplatné zůstala i za současné právní úpravy zachována. Pouze tak bude možné vyloučit popření otcovství a určení otcovství s odkládací podmínkou, kterým by byla právní jistota v tak důležitých statusových otázkách jako je určení rodičovství výrazně narušena.

I přes zrušení § 416 odst. 3 ZŘS tak konstatujeme, že by soud měl po podání návrhu před ukončením řízení o rozvod manželství řízení přerušit a rozvodu manželství vyčkat. Nově se takový postup bude řídit § 135 OSŘ, respektive § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ, neboť řízení bude záviset na posouzení otázky, kterou nemůže soud v tomto řízení sám vyřešit.

Bohužel však již nyní v praktických souvislostech víme, že matriční úřady aplikují § 16a MatrZ dle jeho toliko jazykového znění a souhlasné prohlášení i před rozvodem umožňují.

Závěrem

Závěrem tak nezbyvá než konstatovat, že poslední novelizace právní úpravy určování a popírání rodičovství provedená zákonem č. 414/2023 Sb. v souvislosti s novelizací MatrZ je typickou ukázkou toho, že cesta do pekel má mnohdy dobré úmysly. Novelizace podle našeho názoru praxi nepomáhá, spíše ji komplikuje, a především může vést k velmi nežádoucímu stavu určení otcovství s odkládací podmínkou, k němuž zákonodárce zcela zjevně určitě nesměřoval.

Zoznam použitých zdrojov

Důvodová zpráva k zákonu č. 414/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

<https://www.matrikaportal.cz/uzitecne-dokumenty/>. [online] [cit. 29. 3. 2024].

před zastupitelským úřadem České republiky; návrh lze podat nebo prohlášení učinit nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte. Ten, kdo není plně svéprávný, může učinit prohlášení pouze před soudem.

(3) K určení otcovství k dítěti podle odstavců 1 a 2 nemůže dojít dříve, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.

(4) Jde-li o řízení o neplatnost manželství, použijí se odstavce 1 až 3 obdobně.

Návrh je nám k dispozici z naší legislativní činnosti.

¹² Dostupné na <https://www.matrikaportal.cz/uzitecne-dokumenty/>. [online] [cit. 29. 3. 2024].

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Komentář. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. Zdroj: beckonline.cz.

Rozhodnutí NS sp. zn. 21 Cdo 19/2018, ze dne 28. 1. 2021

Rozhodnutí NS sp. zn. 21 Cdo 298/2010, ze dne 14. 7. 2010

Stanovisko NS sp. zn. Cpjn 202/2020 ze dne 14. 4. 2021

CÍRKEVNÍ SŇATEK V KONTEXTU MOŽNÉHO PŘIJETÍ TZV. MANŽELSTVÍ PRO VŠECHNY

Veronika Vališová

Univerzita Palackého v Olomouci,
Právnická fakulta
veronika.valisova@email.cz

Abstrakt

Tento článek se zabývá připravovanou novelou občanského zákoníku, uveřejněnou sněmovním tiskem číslo 241/0, která měla původně zakotvit do českého právního řádu možnost uzavírat manželství také osobám stejného pohlaví. Pozměňovacím návrhem byl však tento tisk změněn tak, že osoby stejného pohlaví budou moci uzavírat svazek označený jako partnerství, na která se budou vztahovat stejná práva a povinnosti jako na manželství, včetně způsobu jeho uzavření. Připravovaná novela, ani její důvodová zpráva, se však detailněji nevyjadřují k rozdílům mezi civilním a církevním sňatkem, jež lze v České republice uzavřít, v kontextu uzavření partnerství mezi osobami stejného pohlaví. Tento článek poukáže na možné problematické body této novely v kontextu církevního sňatku a možnosti uzavírat partnerství také osobám stejného pohlaví.

Abstract

This article deals with a forthcoming amendment to the Civil Code, published by the Parliamentary Printing House under the number 241/0, which was originally intended to introduce into the Czech legal system the possibility of same-sex marriage. However, the amendment amended this print so that same-sex couples will be able to enter into co-called partnerships, which will be subject to the same rights and obligations as marriage, including the manner of its conclusion. However, neither the forthcoming amendment nor its explanatory memorandum elaborates on the differences between civil and religious marriage that can be contracted in the Czech Republic in the context of same-sex partnerships. This article will point out the possible problematic points of this amendment in the context of religious marriage and the possibility of same-sex partnerships.

Klíčová slova: Novela občanského zákoníku, manželství stejnopohlavních párů, partnerství stejnopohlavních párů, uzavírání manželství, církevní sňatek

Key words: Amendment to the Civil Code, same-sex marriage, same-sex partnership, marriage, religious marriage

Úvod

Tento článek se věnuje možnostem uzavírání manželství na území České republiky, podle českého právního řádu dle jeho platného znění, přičemž stávající právní úprava v České republice umožňuje uzavřít manželství pouze mezi osobami odlišného pohlaví, tedy jakožto trvalý svazek mezi mužem a ženou,¹ za souhlasného projevu vůle, a také popisuje možná

¹ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

úskalí, která představuje připravovaná novela občanského zákoníku,² která by do českého právního řádu zakotvila možnost uzavírání manželství³ také osobám stejného pohlaví, v kontextu církevního sňatku. Tato připravovaná novela, uveřejněná pod sněmovním tiskem číslo 241/0, měla přinést změnu občanského zákoníku, která by Českou republiku zařadila mezi státy, které přiznávají práva uzavřít manželství všem párům, včetně těch stejného pohlaví.⁴

Připravovaná novela se pod sněmovním tiskem číslo 241/0 (dále jen jako „sněmovní tisk“) původně odrážela celou problematiku v obecné rovině, tedy upravovala, kdo může uzavírat manželství (všechny osoby bez ohledu na pohlaví) a také upravovala situaci v poměrech putativního manželství. Měla mít také dopad na manželské páry, v nichž jeden z manželů podstoupí změnu pohlaví. Po přijetí novely občanského zákoníku by bylo nadbytečné, aby docházelo z důvodu změny pohlaví ke zrušení manželství.⁵

Sněmovní tisk v této podobě prošel druhým čtením v poslanecké sněmovně, později však byly podány pozměňovací návrhy, se kterými prošel sněmovní tisk třetím čtením v poslanecké sněmovně. Poslanecká sněmovna poté postoupila tento návrh zákona Senátu jako tisk číslo 234/0.

Pozměňovacím návrhem došlo k tomu, že sňatek uzavřený mezi heterosexuálními partnery, tedy mezi mužem a ženou, má nadále zůstat označený jako manželství, ale sňatek uzavřený mezi homosexuálními partnery, tedy mezi mužem a mužem nebo ženou a ženou, bude označován jako partnerství. Na toto partnerství se však vztahují práva a povinnosti ustanovení o manželství, nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak,⁶ a to včetně pravidel o jeho uzavření. Stručně řečeno Poslanecká sněmovna ČR zcela jednoznačně z právně politického hlediska dala najevo, že česká společnost je sice připravena umožnit stejnopohlavním párům mít svazek stejného obsahu jako manželé⁷, ale není připravena akceptovat, že se tento svazek bude též označovat jako „manželství“.

Senátní tisk číslo 234/0 (dále jen jako „senátní tisk“) obsahuje víc změn původního sněmovního tisku číslo 241/0. Tento článek se však zaměřuje pouze na církevní sňatek ve světle senátního tisku číslo 234/0.

Způsoby uzavření sňatku v České republice

Senátní tisk obsahuje změnu § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „občanského zákoníku“),⁸ kde se dosavadní text označuje jako odstavec 1 a doplňuje se odstavec 2, který zní: „(2) Partnerství je trvalý svazek dvou lidí stejného pohlaví, který se uzavírá stejným způsobem jako manželství. Nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak, vztahují se na partnerství a práva a povinnosti partnerů ustanovení o manželství, právech a povinnostech manželů, vdovách a vdovcích obdobně.“⁹ Partnerství se tedy uzavírá stejným způsobem jako manželství, včetně projevu vůle nebo formy sňatku.

² Sněmovní tisk 241/0, on-line dostupný na www.psp.cz, [cit. dne 31. 3. 2024].

³ V původním sněmovním tisku číslo 241/0 bylo uzavření sňatku i mezi homosexuálními páry označováno jako „manželství“, pozměňovacím návrhem došlo k pojmenování takového svazku jako „partnerství“.

⁴ Též článek autorky. VALISOVÁ, V. Zavedení manželství pro páry stejného pohlaví v kontextu změn, které taková úprava vyvolá. Rodinné listy, 2023, č. 8, s. 5 a násl.

⁵ Bližší rozebrání všech změn je již zpracováno v článku autorky „Zavedení manželství pro páry stejného pohlaví v kontextu změn, které taková úprava vyvolá, proto se jim autorka nebude dále věnovat“.

⁶ Senátní tisk číslo 234/0, on-line dostupný na www.psp.cz, [cit. dne 31. 3. 2024].

⁷ S výjimkou možnosti společně osvojit dítě.

⁸ § 655 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“

⁹ Senátní tisk číslo 234/0, on-line dostupný na www.psp.cz, [cit. dne 31. 3. 2024].

Co se týče samotného uzavření manželství v podobě aktuálně platné dle českého právního řádu, základním kritériem vzniku manželství je projev vůle. Dle § 656 odst. 1 občanského zákoníku „Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství“. Tento projev vůle musí být svobodný a souhlasný, dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku ve formě „Liber ac plenus consensus, free and full consent“, tedy „dokonalý, bezvadný, řádný a perfektní“.¹⁰ Stejně tak pokud tento svobodný a plný souhlas projevu vůle muže a ženy žít v manželství chybí v době po uzavření manželství, je to jedním z důvodů pro vyslovení soudu o rozvodu takového manželství.¹¹

Tento projev vůle, že spolu snoubenci vstupují do manželství, mohou snoubenci dle občanského zákoníku učinit dvěma způsoby. První formou je osobně před orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad v přítomnosti matrikáře, v takovém případě se jedná o civilní sňatek.¹² Druhou formou je to osobně před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu,¹³ pak se jedná se o církevní sňatek.¹⁴

Který orgán oprávněné církve je orgánem pověřeným k přijetí souhlasného projevu vůle o vstupu do manželství a kdo je osobou pověřenou, vyplývá z vnitřních předpisů oprávněné církve, z jejího manželského práva. V této souvislosti je třeba zmínit především Codex Iuris Canonici (CIC) z roku 1983 a Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium katolické církve východního ritu (řeckokatolické) z roku 1991.¹⁵

Vztah mezi sňatkem civilním a církevním je takový, že je-li uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky.¹⁶ Následné uzavření církevního sňatku není zakázáno, má však důsledky jen podle interních předpisů dané církve a samo o sobě představuje jen putativní manželství dle § 677 odst. 2 věty první občanského zákoníku.¹⁷

Je-li však uzavřen platný církevní sňatek konaný před některou z církví k tomu oprávněných¹⁸, nelze následně uzavřít občanský sňatek.¹⁹ Uzavření církevního sňatku a následné uzavření civilního sňatku je možné pouze tehdy, pokud obřad konaný před jakoukoliv církví nepůsobí následky dle § 659 věty první a druhé občanského zákoníku²⁰, tedy že manželství nevznikne.

¹⁰ SLOVÁČEK, M. § 656 [Sňatek obecně]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN: 978-80-7400-747-7, marg. č. 1.

¹¹ Rozsudek Okresního soudu v Domažlicích ze dne 12. 4. 2023, sp. zn. 5 C 56/2023-13

¹² § 657 odst. 1 zákona č. 2012/89 Sb., občanského zákoníku

¹³ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), § 1).

¹⁴ § 657 odst. 2 zákona č. 2012/89 Sb., občanského zákoníku

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. § 658 [Oddávající – orgán veřejné moci a osoba pověřená oprávněnou církví]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 13, ISBN: 978-80-7400-877-1, marg. č. 3.

¹⁶ § 670 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁷ SLOVÁČEK, M. § 670 [Vztah civilního a církevního sňatku]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN: 978-80-7400-747-7, marg. č. 2.

¹⁸ § 7 odst. 1 písm. c) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

¹⁹ § 670 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁰ SLOVÁČEK, M. § 670 [Vztah civilního a církevního sňatku]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN: 978-80-7400-747-7, marg. č. 3.

Církevní forma sňatku

I přes tendence zákonodárců při tvorbě „nového“ občanského zákoníku, tedy zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který měl nahradit zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, jež chtěli ponechat jen úpravu občanského sňatku²¹ s tím, že jen občanský sňatek má mít statusové i jiné právní následky v rovině soukromoprávní i veřejnoprávní, nakonec bylo politicky rozhodnuto, že je vhodnější ponechat obě formy sňatku, tedy že bude církevní sňatek postaven na roveň sňatku občanskému. Bylo tak rozhodnuto v kontextu na sociální citlivost odlišného státního zásahu do soukromého života osob poté, co byly církevní sňatky s právně statusovými účinky do českého právního řádu zavedeny v roce 1992.²² Ve vztahu k církevní podobě zvítězila historická tradice nad důsledným uplatněním principu odluky státu od jakékoliv církve představující ze své podstaty institucionalizovaný projev náboženského vyznání.²³ Současná úprava, která lidem ponechává svobodu volby, je ve své podstatě demokratická a míří i k odpovědnosti za provedenou volbu.²⁴ Církevní forma sňatku může (ovšem i nemusí) být spojena s projevem niterného náboženského citu. Může být spojena s prožitím, které může mít pro některé lidi vskutku až intimní význam. Nepochopení tohoto citu nebo dokonce posmívání se mu by nemělo být legislativně politickým důvodem odnětí svobody volby.²⁵

Církevní sňatek mohou provádět církve či náboženské společnosti, které získaly zvláštní oprávnění konat sňatečné obřady.²⁶ Takovýchto církví je momentálně v České republice registrováno 21²⁷, přičemž existuje dalších 23 církví či náboženských společností registrovaných dle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen jako „zákon o církvích a náboženských společnostech“), které ovšem nejsou oprávněnou církví dle § 657 odst. 2 občanského zákoníku,²⁸ tak nemohou vykonávat sňatečné obřady.

Ne všechny výše uvedené církve a náboženské společnosti však možnost oddávat skutečně využívají. Nejvyšší počet církevních sňatků je uzavírán před Církví římskokatolickou, dále pak před Českobratrskou církví evangelickou a Církví československou husitskou. Podstatně méně často, ale přesto se lze setkat ještě se sňatky

²¹ Názvosloví použité v důvodové zprávě k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

²² Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

²³ SLOVÁČEK, M. § 657 [Formy sňatku]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN: 978-80-7400-747-7, marg. č. 1.

²⁴ TELEČ, I. Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku. Právní rozhledy, 2006, č. 3, s. 101-104

²⁵ Tamtéž

²⁶ § 7 odst. 1 písm. c) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

²⁷ (i) Apoštolská církev; (ii) Bratrská jednota baptistů; (iii) Církev adventistů sedmého dne; (iv) Církev bratrská; (v) Církev československá husitská; (vi) Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů; (vii) Církev řeckokatolická; (viii) Církev římskokatolická; (ix) Českobratrská církev evangelická; (x) Evangelická církev augsburského vyznání v České republice; (xi) Evangelická církev metodistická; (xii) Federace židovských obcí v České republice; (xiii) Jednota bratrská; (xiv) Křesťanské sbory; (xv) Luterská evangelická církev a. v. v České republice; (xvi) Náboženská společnost českých unitářů; (xvii) Náboženská společnost Svědkové Jehovovi; (xviii) Novoapoštolská církev v České republice ČR; (xix) Pravoslavná církev v českých zemích; (xx) Slezská církev evangelická augsburského vyznání a (xxi) Starokatolická církev v České republice

²⁸ SLOVÁČEK, M. § 657 [Formy sňatku]. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN: 978-80-7400-747-7, marg. č. 3.

v případě Jednoty bratrské a Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. Sňatky před jinými církvemi se vyskytují zcela ojediněle.²⁹

Připravovaná novela občanského zákoníku

Odůvodnění této novely, uveřejněné pod sněmovním tiskem, má tři základní pilíře.³⁰ Prvním z nich je zrovnoprávnění v důstojnosti, druhým je stabilní prostředí pro výchovu dětí a posledním jsou praktické problémy, které má tato novelizace vyřešit.

Původní sněmovní plánoval mimo jiné novelu § 656, kde se slova „muže a ženy“ nahradí slovy „dvou lidí“, tedy tento paragraf by po přijetí novely měl znít „Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle dvou lidí, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství“. V tomto ustanovení není rozlišeno, zda je tento souhlasný projev učiněn pro vznik manželství za civilního nebo církevního obřadu.

Toto řešení, které zákonodárci zvolili, kdy pouze v rámci jednoho ustanovení zaměníli muže a ženu za dvě osoby ze zprvu zdá být ladným řešením pro vstěpení rovnoprávného manželství pro všechny osoby bez ohledu na jejich sexuální orientaci.

Jak však bylo výše uvedeno, zákonodárci však nyní učinili jiný krok. V ust. § 655 občanského zákoníku k definici manželství, která bude dle Senátního tisku nadále označována jako odstavec 1, přidal odstavec 2, jež zní „(2) Partnerství je trvalý svazek dvou lidí stejného pohlaví, který se uzavírá stejným způsobem jako manželství. Nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak, vztahují se na partnerství a práva a povinnosti partnerů ustanovení o manželství, právech a povinnostech manželů, vdovách a vdovcích obdobně.“

To tedy znamená, že byla zachována i možnost, aby si snoubenci, vstupující do partnerství, zvolili formu sňatku, jež může být jak civilní, tak i církevní, tedy alespoň dle občanského práva. Zde se ovšem nabízí otázka, zda s takovým řešením budou souhlasit samy orgány církve a náboženské společnosti.

Celý problém je přitom jasně definován tím, jakou roli hrají při uzavírání sňatku přepisy příslušné církve. Pokud se na tuto otázku podíváme podrobněji, pak lze shledat následující:

Církev římskokatolická

Pro Církev římskokatolickou upravuje vznik manželství jako takového Corpus Iuris Canonici (dále jen jako „CIC“) v Kánonu 1055, jež zní: „1: Manželskou smlouvu, kterou muž a žena vytvářejí mezi sebou celoživotní společenství, zaměřenou ze své přirozenosti k dobru manželů, plození dětí a jejich výchově, povýšil Kristus Pán mezi pokřtěnými za svátost.“³¹ Z tohoto vyplývá, že manželskou smlouvu dle CIC mohou uzavřít pouze muž a žena.

Samotnému vzniku manželství dle CIC předchází samotné vědomí stran, že manželství je trvalým svazkem mezi mužem a ženou, dle Kánonu 1096: „1: Ke vzniku manželského souhlasu je nutné, aby strany přinejmenším věděly, že manželství je trvalým svazkem mezi mužem a ženou, zaměřeným k početí dětí skrze jakousi sexuální spolupráci.“³²

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., KYSELOVSKÁ, T. § 657 [Formy uzavření manželství – občanský a civilní sňatek]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, , ISBN: 978-80-7400-877-1, s. 11, marg. č. 3.

³⁰ Sněmovní tisk 241/0, on-line dostupný na www.psp.cz, [cit. dne 31. 3. 2024].

³¹ Codex Iuris Canonici (CIC) z roku 1983, on-line dostupné na <http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>

³² Tamtéž

Českobratrská církev evangelická

Českobratrská církev evangelická se řídí Biblií, přičemž manželství upravuje evangelium podle Matouše, Matouš 19,5.6: „A řekl: Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!“³³

Výkladem tohoto evangelia je tedy jako u Kánonu Církve římskokatolické taktéž to, že manželství je svazkem mezi mužem a ženou.

Církev československá husitská

V Církvi československé husitské upravují manželství pastorální pravidla ke svátostem a stejně tak jako u dvou předchozích církví je manželství svazkem muže a ženy.

„Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.“³⁴

„Ve svátosti manželství se jeden muž a jedna žena přijímají jako dar a pomoc od Boha, odevzdávají své manželství Bohu a dobrovolně se před Bohem a před lidmi zavazují, že setrvají v tomto manželství až do smrti jednoho z partnerů. Bůh jejich manželství posvěcuje, dává jim sílu ke snášení dobrého i zlého a uděluje své požehnání. Svátost si udělují snoubenci vzájemně.“³⁵

Kolem Církve československé husitské byla v České republice v poslední době mírná kontroverze, neboť její farářka Mgr. Martina Viktorie Kopecká, Th.D. vydala v roce 2023 knihu Zpověď farářky, kde se otevřeně přiznala k tomu, že žije se ženou.³⁶ Farářka Kopecká také uvedla, že se svojí partnerkou zvažuje uzavřít registrované partnerství a také se kriticky vyjádřila k heterosexuální výlučnosti manželství.³⁷ I přesto je však Církev československá husitská v pohledu na homosexuální partnerství velmi tolerantní, což prokazují také usnesení církve:

Usnesení Ústřední rady ČČSH č. 1.8.74 z 11. 11. 2006: „Lidské poznání včetně poznání vědeckého je nedokonale. Neznáme dobře Boží vůli a nemůžeme odsoudit něco, s čím se člověk s Božím vědomím narodil. Lidé homosexuální mají plné právo být přijímáni v křesťanské lásce a účtět stejně jako lidé heterosexuální. Partnerské soužití osob stejného pohlaví se nemůže stát manželstvím. Manželství spolu mohou uzavřít výhradně jen muž a žena.“³⁸

Usnesení č. 1.3.206 ze dne 12. října 2019: „Ústřední rada schvaluje pastorační směrnici připravenou biskupskou radou v následujícím znění: „Pastorační pohled na otázku

³³ Bible, on-line dostupné na <http://www.bible.cz>, cit. dne 31. 3. 2024].

³⁴ Pastorální pravidla ke svátostem, on-line dostupné na <https://www.cesh.cz/doku2.html#153-dalsi-dokumenty-ke-stazeni>, [cit. dne 31. 3. 2024].

³⁵ Pastorální pravidla ke svátostem, on-line dostupné na <https://www.cesh.cz/doku2.html#153-dalsi-dokumenty-ke-stazeni>, [cit. dne 31. 3. 2024].

³⁶ EXKLUZIVNĚ. Farářka Martina Viktorie Kopecká: Mám po svém boku milovanou ženu. Novinky.cz [online]. Borgis, 2023-09-25 [cit. 2023-09-25]. On-line dostupné na <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-exkluzivne-fararka-martina-viktorie-kopeccka-mam-po-svem-boku-milovanou-zenu-40444637>, [cit. dne 31. 3. 2024].

³⁷ Tamtéž, [cit. dne 31. 3. 2024].

³⁸ Dosavadní usnesení ústřední rady k tématu homosexuality, on-line dostupné na <https://www.cesh.cz/aktualne/19-nase-cirkev/1046-dosavadni-usneseni-biskupske-a-ustredni-rady-k-homosexualite.html>, [cit. dne 31. 3. 2024].

života křesťanů stejnopohlavní orientace s přihlédnutím k jejich případné svátostné službě v církvi s ohledem na praktické přístupy v duchovní správě.“

Homosexuálně orientovaní věřící mají možnost přijmout v ČČSH všechny svátosti; svátost manželství je výhradně udělována mužů a ženě (ZV ČČSH, čl. 337 a 338; viz Pastorační pravidla ke svátostem, část V, odst. 2, schváleno VIII. sněmem ČČSH). Pro udělení jáhenského a kněžského svěcení je důležité Boží povolání a církevní pověření ke službě.³⁹

Církev československá husitská tedy homosexuálům poskytne všechny svátosti, kromě manželství, jež je určeno výhradně mužů a ženě, ale nestaví se k homosexualitě jako k hříchu.

Rozpor mezi církví a připravovanou novelou občanského zákoníku

Z výše uvedeného nám vyplývá, že ať už se jedná o Církev římskokatolickou, Českobratrskou církev evangelickou nebo o Církev československou husitskou, které v České republice nejfrekventovaněji využívají možnosti oddávat, tak se všechny tyto církve k manželství staví jednotně a shodně, tedy jako ke svazku mezi mužem a ženou, neboť takto je to napsáno v normách jednotlivých církví.

Záměrem zákonodárců bylo novelou občanského zákoníku, uveřejněnou pod Senátním tiskem, umožnit uzavírání svazků obdobných manželství také párům stejného pohlaví, tento svazek se má jmenovat partnerství. Na tato partnerství mají dopadat stejná práva a povinnosti, jako na manželství, pokud zákon neurčí jinak. V občanském zákoníku se momentálně dle jeho platného znění nevyskytuje žádné ustanovení, které by upravovalo, že forma sňatku dle § 657 odst. 2 občanského zákoníku se mimo občanského zákoníku řídí také normami jednotlivé oprávněné církve, před níž snoubenci projeví vůli, že spolu vstupují do manželství. Takovéto ustanovení není uvedeno ani v novele občanského zákoníku původně uveřejněné sněmovními tiskem, ani v jeho pozdější verzi, jež prošla pozměňovacími návrhy, tedy v senátními tisku.

Na partnerství, jak jsme si v tomto článku již zmiňovali, dopadají stejná práva a povinnosti, jako na manželství, a to i včetně formy jeho uzavření, pokud není v zákoně uvedeno jinak. Tímto se nám dostává otázka k zamyšlení:

Pokud homosexuální pár bude mít zájem projevit svou vůli o vstupu do manželství dle § 656 odst. 1 občanského zákoníku formou církevního sňatku dle § 657 odst. 2 občanského zákoníku, což by dle občanského zákoníku v jeho novelizované verzi byl zákonný postup uzavření partnerství, může orgán církve nebo náboženské společnosti, před kterým by snoubenci chtěli projevit svou vůli o vstupu do manželství, takové snoubence odmítnout na základě vnitřních norem církve, které považují manželství jako trvalý svazek mezi mužem a ženou? Zákonná forma uzavření manželství dle občanského zákoníku je při takovém postupu zachována, mohou tedy pravidla církve překročit pravomoci občanského zákoníku? Nebylo by takové odmítnutí provedení uzavření partnerství formou církevního sňatku před orgánem církve nebo náboženské společnosti porušením Listiny základních práv Evropské unie? Konkrétně jeho článku 21, který hovoří o zákazu diskriminace mimo jiné založené na sexuální orientaci.

Připravovaná novelizace tedy přinese velmi závažný problém. Aniž by si tento příspěvek kladl za cíl tuto otázku vyřešit komplexně, neboť by zcela zjevně byla spíše svým rozsahem na disertační práci, je zřejmé, že může být v důsledku novelizaci otevřena pomyslně již dlouho zavřená „právní“ Pandorina skříňka. Česká republika je totiž v upravení církevní formy sňatku v civilním právu specifická a rozpor mezi civilním právem a církevním právem

³⁹ Dosavadní usnesení ústřední rady k tématu homosexuality, on-line dostupné na <https://www.cesh.cz/aktualne/19-nase-cirkev/1046-dosavadni-usneseni-biskupske-a-ustredni-rady-k-homosexualite.html>, [cit. dne 31. 3. 2024].

jakoby dlouhodobě přehlíží. Přitom se jedná o klasickou situaci uzavření sňatku formou církevního sňatku a následný rozvod pouze podle civilního práva. I v rámci médií můžeme nyní sledovat snahu o anulaci církevních sňatků.

Pokud zakotvíme možnost uzavírat partnerství i církevní formou, vyplyne otázka významu norem církví definitivně na povrch.

Závěr

Vzhledem ke změnám ve společnosti se zdálo být na místě, aby se Česká republika připojila ke státům, kde je možné uzavírání manželství také párům stejného pohlaví. Sněmovní tisk uveřejněný pod číslem 241/0 připravoval novelu občanského zákoníku, jež by do českého právního řádu zakotvila možnost uzavírání manželství také párům stejného pohlaví. Tento návrh prošel pozměňovacími návrhy a nyní je připraven ke čtení v Senátu jako senátní tisk číslo 234/0, který by novelou občanského zákoníku homosexuální párům přinesl možnost uzavření partnerství, na která budou dopadat stejná práva a povinnosti jako na manželství, pokud zákon neurčí jinak.

Forma uzavření takového partnerství by byla buďto civilní nebo církevní. Ovšem i za předpokladu, že snoubenci, kteří chtějí vstoupit do partnerství, splnili všechny zákonné podmínky dle občanského zákoníku k tomu, aby uzavřeli církevní sňatek, mohou se potýkat s tím, že orgán církve nebo náboženské společnosti odmítne provést takovýto církevní sňatek, neboť v normách církve a náboženských společností, před jejichž orgánem by měl být prohlášen souhlasný projev vůle, kterým se uzavírá manželství, je možnost uzavírání manželství stále určena pouze muži a ženě.

Avšak civilní právo o použití norem církevního práva nestanovuje ničeho a „tváří“ se toliko tak, že jde jen o formu uzavření manželství. Tj. jen o formální způsob určující, kdo je oddávajícím. O tom, že se mají aplikovat i normy církevního práva civilní právo mlčí, vždyť přece církevní právo není součástí národního právního pořádku. To, že se na církevní formu sňatku aplikují i normy církve přitom pomyslně „vědí všichni“, protože nyní máme typickou situaci, v níž církev odmítá umožnit uzavření druhého manželství, pokud jsou manželé rozvedeni toliko civilně. Lze tedy předpokládat, že totéž nastane, pokud budou usilovat o uzavření partnerství stejnopohlavní páry.

Je tedy otázkou, zda takové jednání bude posuzováno jako diskriminace na základě sexuální orientace. Bude mít v tomto střetu zákonodárců a církve větší váhu občanský zákoník nebo normy jednotlivých církví a církevních společností? Pokud občanský zákoník opravdu projde novelou, která svazky homosexuálních partnerů do českého právního řádu zakotví, uvidíme, jak se s takovouto změnou budou potýkat orgány církve a náboženských společností. Neboť je zjevné, že zákonodárce by se s tímto měl vypořádat. Buď stanovit otevřeně, že se aplikují normy církví (což však povede k otázce, zda je skutečná odluka církve a státu) nebo o formě církevního sňatku vést znovu debatu. Nikoli v jakékoli podobě diskriminace z důvodu náboženství, na které má naopak každý ústavně zaručené právo. Pouze v podobě právního vyřešení střetu norem civilního a církevního práva, který může být v důsledku zakotvení partnerství o to výraznější.

Zoznam použitých zdrojov

Bible, on-line dostupné na <http://www.biblenet.cz>
Codex Iuris Canonici (CIC) z roku 1983, on-line dostupné na
<http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>

Dosavadní usnesení ústřední rady k tématu homosexuality, on-line dostupné na <https://www.ccsch.cz/aktualne/19-nase-cirkev/1046-dosavadni-usneseni-biskupske-a-ustredni-rady-k-homosexualite.html>

EXKLUZIVNĚ. Farářka Martina Viktorie Kopecká: Mám po svém boku milovanou ženu. Novinky.cz [online]. Borgis, 2023-09-25 [cit. 2023-09-25]. On-line dostupné na <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-exkluzivne-fararka-martina-viktorie-kopecka-mam-po-svem-boku-milovanou-zenu-40444637>

KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 11, marg. č. 3.

Pastorální pravidla ke svátostem, on-line dostupné na <https://www.ccsch.cz/doku2.html#153-dalsi-dokumenty-ke-stazeni>

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

Rozsudek Okresního soudu v Domažlicích ze dne 12. 4. 2023, sp. zn. 5 C 56/2023-13

Senátní tisk číslo 234/0, on-line dostupný na www.psp.cz

Sněmovní tisk 241/0, on-line dostupný na www.psp.cz

TELEC, I. Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku. Právní rozhledy, 2006, č. 3, s. 101-104

VALIŠOVÁ, V. Zavedení manželství pro páry stejného pohlaví v kontextu změn, které taková úprava vyvolá. Článek autorky.

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

PRÁVA DÍTĚTE V ONLINE PROSTORU

JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.

UP Olomouc, Česká republika

Právnická fakulta

lenka.westphalova@upol.cz

Abstrakt

Příspěvek rozebírá jednotlivá práva dětí, která mohou být zasažena v kyberprostoru. Jedná se zejména o právo na soukromí, právo na sebeurčení a ochranu osobních údajů. Také se snaží přispět do diskuse o pojmu digitální zletilost (svěprávnost). Problematika vztahu dítě versus internet je v dnešní době tak rozsáhlá a širokospektrální, zasahující několik úrovní od trestněprávního postihu přes soukromoprávní výkon rodičovské odpovědnosti a umožnění sebeurčení dítěte či ochranu dítěte jako spotřebitele, dále také k správně právních souvislostem jako je zajištění výuky ve školách až po systematická řešení na úrovni ministerstev. K diskusi na toto téma se článek snaží přispět.

Abstract

The paper discusses the various rights of children that may be affected in cyberspace. These are in particular the right to privacy, the right to self-determination and the protection of personal data. It also seeks to contribute to the debate on the notion of digital adulthood (self-legitimacy). The issue of the child versus the Internet is nowadays so vast and wide-ranging, affecting several levels, from criminal sanctions to the private law exercise of parental responsibility and the enabling of self-determination of the child or the protection of the child as a consumer, as well as to the proper legal context such as the provision of teaching in schools to systematic solutions at ministerial level. The article seeks to contribute to the debate on this topic.

Klíčová slova: kyberprostor, práva dítěte, ochrana soukromí, ochrana osobních údajů, digitální zletilost

Key words: cyberspace, child rights, privacy, data protection, digital adulthood

1. Úvodem

Je nutné poukázat na fakt, že s vlnou „informatizace“ celého světa se vynořují na povrch problémy, se kterými se původně nepočítalo a nástroje k řešení tohoto problému ze strany společnosti, nadnárodních institucí a především států, se hledají složitě. Problematika vztahu dítě versus internet je v dnešní době tak rozsáhlá a širokospektrální, zasahující několik úrovní od trestněprávního postihu přes soukromoprávní výkon rodičovské odpovědnosti a umožnění sebeurčení dítěte či ochranu dítěte jako spotřebitele, dále také k správně právních souvislostem jako je zajištění výuky ve školách až po systematická řešení na úrovni ministerstev¹. Pohyb dítěte v kyberprostoru má spoustu pozitivních přínosů, zejména v oblasti

¹ Například v Německu existuje již z roku 2002 Státní smlouva mezi spolkovými zeměmi o ochraně lidské důstojnosti a ochrana dětí v médiích, dostupné na: <https://de.wikipedia.org/wiki/Jugendmedienschutz-Staatsvertrag>

vzdělávací, kulturní či volnočasové. Z rizik se ve spojitosti s internetem a sociálními sítěmi nejčastěji uvádí hrozba krádeže identity, vystavení obsahu predátorům a pedofilům, kyberšikana, online hazardní hry, online grooming², vystavení dětí nebezpečnému či jinak nežádoucímu obsahu, rizika spojená s průnikem offline a online prostředí dítěte, diskriminace, predátorský marketing či sběr dat. Nelze ani podceňovat riziko vzniku závislosti na sociálních sítích nebo digitálních hrách.

Současné děti vyrůstají v digitální sféře³. Toto již nelze změnit. Téměř přes noc se život stal standardně digitálním, tak to nazvala Sonia Livingstone, která se zabývá výzkumem příležitostí a rizik v používání digitálních médií v každodenním životě dětí a mladých lidí⁴. Je nutné je naučit digitální technologie ovládat a bezpečně používat tak, aby jejich prostřednictvím nebyly děti zneužity či ohroženy či aby digitální technologie samy o sobě neničily děti. Pouhé zákazy nic nevyřeší. Při používání digitálních technologií dítětem je třeba brát v úvahu, že dítě postupně roste a kompetence nabývá postupně, nicméně mnohdy rychleji než rodič či vychovatel zpozorní. Vše je tak uživatelsky přívětivé, že to zvládne opravdu velmi malé dítě. Děti pak nabývají dojmu, že všechno umí, všemu rozumí a umí to ovládat. Opak je však pravdou, jde o velmi složitý svět, kterému nerozumí ani dospělí uživatelé. Proto je třeba zvýšit citlivost v přístupu k ochraně práv dětí, aby se zajistila zejména preventivní ochrana, jelikož pokud dojde k poruše, tak způsobené škody mohou být nevratné zejména v psychosociálním vývoji dítěte. Děti považujeme za zvlášť zranitelné osoby⁵ a v kontextu ochrany práv dětí v digitálním světě platí tato kategorizace absolutně. Na člověčí podstatě se nic nezměnilo, změnilo se jen prostředí, kam se tok informací (i dezinformací), lidská komunikace, obchod a kriminalita přesunuly.

Vzhledem k době zavedení a dalšímu rychlému vývoji používání internetu v České republice, problematika vztahu dětí k internetu je věcí značně „čerstvou“. V ČR se datují počátky internetu k 90. letům 20. století. Internet v dnešní podobě, který je uživatelsky přístupný mládeži byl skutečně k dispozici až kolem roku 1997. Právě v tomto roce začíná spouštět jednu ze svých služeb největší internetový portál v ČR - seznam.cz. V této době ještě nebyl běžně rozšířen internet v domácnostech a ve školách. S rozvojem přístupu k internetu, který je spojen s rozvojem služeb nejen samotného internetu, ale i médií s ním spojených (počítače, Smartphony, tablety, notebooky atd...), došlo k rozvoji služeb a aplikací poskytovaných koncovým uživatelům jako Skype, Facebook, Twitter, Libimseti, ICQ a různé další chatovací aplikace. Toto se váže zejména k roku 2004, kdy byl spuštěn Facebook, praotec sociálních sítí, nicméně dodnes nejpoužívanější síť.

2. Kybernetický prostor

Kybernetický prostor je pojmem, který zavádí zákon č. 181/2014 Sb., o kybernetické bezpečnosti. Jeho § 2 a) označuje kybernetickým prostorem „digitální prostředí umožňující vznik, zpracování a výměnu informací, tvořené informačními systémy, službami a sítěmi

² Dětský grooming je označení pro chování jedinců nebo skupin, kteří navazují důvěrné vztahy s oběťmi, zejména dětmi či mladistvými, s cílem sexuálního nebo jiného zneužití.

³ „Celkem 45 procent školáků a scolaček tráví na síti a hraním počítačových her dvě až tři hodiny za den. Pět a více hodin zabírá internet 22 procentům dotázaných.“ Z průzkumu tzv. Miniscitání Českého statistického úřadu z roku 2020. Dostupné z: <https://www.miniscitani.cz/vysledky-2020/vysledky>

⁴ <https://blogs.lse.ac.uk/covid19/2021/03/23/almost-overnight-childrens-lives-became-digital-by-default-what-have-we-discovered/>

⁵ Zranitelné osoby jsou definovány jako osoby mladší 18 let nebo jiné osoby, které se o sebe nedokážou postarat nebo se nedokážou chránit před újmou nebo vykořisťováním. In: https://e-justice.europa.eu/38579/EN/protection_of_vulnerable_adults

elektronických komunikací.“ Definovat internet, který je nepochybně součástí kybernetického prostoru, je však náročnější, přestože každý z nás tento fenomén zná a na denní bázi jej používá a pracuje s ním. Internet nespadá pod definici osoby dle občanského zákoníku, nemůžeme jej zařadit ani do kategorie věcí v právním smyslu. Internet je nehmotný a neovladatelný. Nejsrozumitelnější z technických definicí je taková, že internet je „rozsáhlá globální síť, která spojuje počítačové systémy po celém světě“.

Sociální síť je dalším pojmem, jehož definici v právním řádu nenajdeme. Sociální síť můžeme definovat jako počítačový program či webovou službu, která umožňuje lidem komunikovat a sdílet informace na internetu prostřednictvím počítače nebo mobilního telefonu. Co se týče konkrétních příkladů, dle dat z webu statista.com, dostupných z října 2023⁶, je nejpoužívanější sociální sítí Facebook. Na něm si mohou uživatelé vytvářet své vlastní profily, nahrávat fotografie, vytvářet skupiny a navazovat přátelství. Platformou propojenou s Facebookem je rovněž hojně užívaný Messenger, jenž slouží k posílání zpráv. Dalšími sítěmi v žebříčku používanosti jsou také Youtube, WhatsApp, TikTok či Instagram.

Digitální stopa zahrnuje veškerá data, která jsou o osobě vytvořena při používání internetu. Její součástí jsou navštívené internetové stránky, odeslané i přijaté zprávy, informace poskytnuté o osobě online službám. Stopu lze rozdělit na aktivní a pasivní. Pasivní digitální stopa je zanechána bez úmyslu uživatele. Sem řadíme zejména historii vyhledávání či IP adresu. Tyto informace mohou být zaznamenány internetovými vyhledávači či webovými servery. Aktivní složku digitální stopy na druhou stranu vytváří uživatel sám svým záměrným zveřejněním. Sem řadíme odeslané zprávy, sdílené příspěvky či fotografie. Problematickým aspektem digitální stopy je její trvalost. Kromě toho, že se snadno šíří, se také složitě odstraňuje. Tím, že zůstávají informace volně dostupné bez souhlasu osoby, které se týkají, je však porušováno právo na ochranu soukromí. Proto byl na jeho podporu přiznán fyzickým osobám rovněž nárok na to, být zapomenut a vymazán. Poprvé byla tato práva zmíněna v rozsudku Evropského soudního dvora sp. zn. C-131/12, následně je právně zakotvilo také nařízení GDPR, a to v čl. 17. Subjekt údajů je dle něj oprávněn požádat o výmaz jeho osobních údajů a správci pak za splnění podmínek, daných nařízením, vzniká povinnost tak bez zbytečného odkladu učinit.

3. Výzkum chování dětí v kyberprostoru

Na poli výzkumu ohledně chování dětí v kyberprostoru je možné jmenovat výzkum „České děti v kybersvětě“, který byl realizován v roce 2019 Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a společností O2 Czech Republic⁷. Navazuje na výzkumy rizikového chování dětí a dospělých v online prostředí realizované stejným týmem v letech 2015–2018, navazuje především na studie Nebezpečí internetové komunikace IV (2014) a Sexting a rizikové seznamování dětí v kyberprostoru (2017), které rozšiřuje o nová – v ČR zcela unikátní zjištění. Výzkum byl financován ze zdrojů O2 Czech Republic v rámci tzv. smluvního výzkumu, nebyly využity veřejné prostředky státu ani Evropské unie. Jako základní výzkumný nástroj byl zvolen anonymní online dotazník, který byl distribuován do prostředí základních škol ve všech krajích ČR. V těch pak probíhal samotný sběr dat. Sběr dat probíhal od 1. 2. 2019 do 1. 5. 2019. K detailnímu vyhodnocení dat byl využit statistický software Statistica.

Do výzkumu se zapojilo 27 177 respondentů ve věku 7-17 let ze všech krajů ČR, 49,83 % výzkumného souboru tvořili chlapci. Průměrný věk respondentů byl 13,04 let (medián 13, modus 12, rozptyl 4,34). Výzkumný soubor je reprezentativní ve věkových

⁶ <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>, k 1. lednu 2024

⁷ <https://o2chytraskola.cz/vyzkumy/ceske-deti-v-kybersvete>

kategoriích 11-17 let (podle věku a pohlaví, korelace s údaji ČSÚ za rok 2018). Ke zjištěním tohoto výzkumu patří například, že děti jsou v online prostředí aktivními konzumenty obsahu všeho druhu – sociální sítě, youtube videa, e-shopy, online encyklopedie, herní tematika, vzdělávací stránky, zpravodajské portály, ale také stránky s pornografickým materiálem. Studie zjistila, že 23 % dětí mladších 13 let využívá sociální sítě, i když nesplňují minimální věkový limit pro jejich užívání.

Ve výzkumu se zaměřili také na problematiku aktivního používání mobilního telefonu dítětem. Zajímalo je, zdali má dítě ve svém mobilu k dispozici přístup internetu bez nutnosti být připojen k Wi-Fi (např. prostřednictvím 3G, 4G, LTE apod.). Více než polovina dětí (59,1 %) potvrdila, že ve svém mobilním telefonu trvalý přístup na internet má a je na Wi-Fi nezávislá. Nejčastější aktivitou, kterou děti uvedly, představuje telefonování (72 %), následované psaním a odesíláním zpráv přes online služby (Facebook Messenger, WhatsApp apod.) (66 %). Hned na dalším místě se nachází sledování videí na YouTube a psaní SMS zpráv.

Komplexní studie⁸ provedená ve 25 evropských zemích s 25 000 účastníky vytvořila následující statistiky: 60 % dětí od 9 do 16 let používá internet denně (v průměru 88 minut) a 59 % z těchto dětí ve věku 9 až 16 let má profil na sociálních sítích (26 % ve věku 9 až 10; 49 % ve věku 11 až 12; 82 % ve věku 13 až 16 let). V podmínkách o používání přitom veskrze všechny sociální sítě oficiálně nepovolují zřizovat účet osobám mladším 13 let. Dále v téže evropské studii 26 % dětí mělo svůj profil na sociální síti nastaven na „veřejný“ (tj. přístupný všem známým i neznámým uživatelům), 14 % uvedlo, že jejich adresa nebo telefonní číslo je uvedeno na jejich profilu, a 16 % připustilo, že na jejich profilu nepřiznalo svůj skutečný věk. Kromě toho 30 % dotázaných dětí uvedlo, že má online spojení s osobou, s níž se nikdy nesetkaly tváří v tvář, 9 % uvedlo, že se skutečně setkala tváří v tvář s někým, s kým měly pouze online propojení, 9 % uvedlo, že zažilo zneužití osobních údajů a 21 % uvedlo, že narazilo na jeden nebo více typů potenciálně škodlivého obsahu vytvářeného ostatními uživateli, 6 % nahlásilo přijímání škodlivých nebo urážejících zpráv na internetu. Tato zjištění potvrzují, že používání sociálních sítí v každodenním životě malých dětí a dospívajících existuje a může mít za následek odhalení, zneužití a potenciální využití osobních údajů. Je zajímavé, že asi třetina rodičů v této evropské studii tvrdila, že filtrují používání internetu jejich dětmi, zatímco čtvrtina konkrétně uvedla, že používají nástroje pro monitorování. S rostoucím používáním sociálních sítí je mnoho uživatelů nevědomky vystaveno hrozbám, jak pro jejich soukromí, tak pro jejich bezpečnost.

4. Mobilní telefony ve školách

V českém prostředí v posledních letech velmi silně rezonuje otázka, jakým způsobem regulovat používání mobilních telefonů dětí v prostředí školy. Zda tedy např. mobilní telefon zakázat v hodině i o přestávce, nebo omezit zákaz pouze na vyučovací hodiny, ale ne na přestávky.

Z výše zmíněného výzkumu vyplynulo, že nadpoloviční většina dětí (53,3 %, 14 486 dětí) má ve škole o přestávce používání mobilních telefonů povoleno a ve vyučovacích hodinách zakázáno. Platí však, že na pokyn pedagoga mohou mobilní telefon použít i ve vyučovacích

⁸ LIVINGSTONE, M., Haddon L., Ólafsson K.. EuKids Online: Final Report, 2011., https://www.researchgate.net/publication/263912808_EU_kids_online

hodinách – z mobilu se vstává didaktická učební pomůcka/nástroj. Velké množství dětí (41,20 %, 11 198 dětí) však má ve škole zákaz používání mobilních telefonu i o přestávkách⁹.

Novelou školského zákona¹⁰ č. 284/2020 Sb. účinnou od 1. 10. 2020 byl do § 30 vložen nový odstavce 3, který výslovně stanoví, že „Školní řád nebo vnitřní řád může omezit nebo zakázat používání mobilních telefonů nebo jiných elektronických zařízení dětmi, žáky nebo studenty, s výjimkou jejich používání v nezbytném rozsahu ze zdravotních důvodů.“. Ředitel školy tedy v současné době může používání mobilních telefonů nebo jiných elektronických zařízení rovněž zcela zakázat (včetně přestávek, volných hodin apod.). V případě, že žák poruší školní řád tím, že používá při vyučovací hodině mobilní telefon, nelze-li jinak, má vyučující právo mu mobilní telefon odebrat pro zbytek vyučovací hodiny¹¹, pokud je to takto vymezeno ve školním řádu. Na konci vyučovací hodiny či vyučovacího dne (pokud vyhodnotí, že žák bude přes zákaz používat telefon dál) však učitel musí telefon žákovi vrátit a nesmí požadovat jeho odemčení, protože by zasahoval do soukromí žáka. Učitel tak zamezí dalšímu vyrušování v rámci vyučovací hodiny, případně dalšímu podvádění nebo nevhodnému zasahování do soukromí jiných (např. jejich natáčením). Odebírání mobilních telefonů musí být účelné a přiměřené, je vždy potřeba takovou skutečnost opřít o školní řád. Pokud tedy škola ukotví do svého školního řádu plošný zákaz užívání mobilních telefonů či obdobných zařízení, včetně přestávek, volných hodin apod., postupuje v souladu se školským zákonem. Důvodem pro plošný zákaz používání mobilních zařízení mohou být také specifické případy, jako je zejména závažná, opakovaná kyberšikana, které se nedaří zamezit jiným způsobem, jelikož dle ustanovení §30 odst. 1 písm. c) školského zákona lze prostřednictvím školního řádu zajistit podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

Na internetu kolují některá vyjádření, že vyučující není oprávněn zabavit předměty žáka¹². Pravidla pro užívání věcí osobní potřeby může upravovat školní řád v souladu s § 30 odst. 1 písm. a) školského zákona. Dle uvedeného ustanovení školní řád upravuje podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců ve škole nebo školském zařízení a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů se zaměstnanci ve škole nebo školském zařízení. Na problematiku užívání a regulace mobilních telefonů ve výuce by nemělo být nahlíženo pouze optikou vlastnictví věci, ale zejména z hlediska pedagogického a výchovného působení ve školských zařízeních. Regulace na úrovni školy by v principu měly

⁹ Příklad regulace ve školním řádu Gymnázium Čajkovského Olomouc: *Mobilní telefony, ani jiné předměty nesouvisející s výukou, nesmí během výuky ležet na lavici. Během vyučovací hodiny může žák používat pouze pomůcky určené vyučujícím a nesmí provádět jakékoliv další činnosti nesouvisející s výukou.* • Žáci nesmějí používat ve vyučovací hodině mobilní telefony, pokud nejsou učitelem vyzváni k jejich použití, např. pro stažení pracovních listů z třídního mailu atd. Pokud žáci nejsou vyzváni učitelem k použití mobilních zařízení (mobilního telefonu, tabletu, notebooku a dalších) v hodině, mají tato zařízení v tichém režimu uložena v tašce. Dostupné: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gcajkol.cz/wp-content/uploads/2022/11/novy-skolni-rad-2.1.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gcajkol.cz/wp-content/uploads/2022/11/novy-skolni-rad-2.1.pdf)

Mnohem přísněji již reguluje základní škola v Horce nad Moravou: *Během celého pobytu ve škole, včetně přestávek, ve školní jídelně a školní družině, je zakázáno používat mobilní telefony a audiovizuální techniku. Mobil musí být vypnutý a uložený v žákově batohu či tašce, žák ho může použít pouze v naléhavé situaci po dohodě s učitelem. Mobil lze zapnout až po opuštění budovy školy nebo školní jídelny.* Dostupné z: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.zshorka.cz/dbimg/skolni-rad-2022.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.zshorka.cz/dbimg/skolni-rad-2022.pdf)

¹⁰ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Aby se učitel vyhnul odpovědnosti za škodu způsobenou na telefonu, je nelepším řešením odebrání telefonu žákovi a jeho položení na učitelský stůl.

¹² <https://www.popenize.eu/mobil-jako-soukromy-majetek-ucitel-ho-zakovi-dlouhodobě-zabavit-nesmi-a-pravidla-se-daji-ohybat/2>.

mít výchovný rozměr, a tedy i v případě úvah nad regulací užívání mobilních telefonů na konkrétní škole by měla předcházet diskuse, kdy je taková regulace pozitivní a kdy má ještě výchovný rozměr, a kdy už jde jen o jednostranný zákaz bez respektu k souvislostem, jakou roli mobilní telefony v životě mladých lidí v současnosti hrají. Mnohdy již bez telefonu ani nezaplatí za svačinu. Zároveň je vhodné studentům vysvětlit, proč k regulacím dochází a proč jsou nezbytné a vhodné. Stejně tak je velmi důležité diskutovat problematiku korektního užívání mobilních telefonů v různých společenských situacích a na různých místech, stejně jako otázky bezpečné práce s mobilními zařízeními a bezpečného pohybu v online prostředí. Důležitý je také postoj a přístup zákonných zástupců žáků.

Omezení používání mobilních telefonů při vyučování koresponduje s právem žáka na vzdělávání podle § 21 odst. 1 písm. a) školského zákona, které předpokládá, že nebude při vyučování rušen, i s povinností žáků řádně se vzdělávat, v souladu s § 22 odst. 1 písm. a) školského zákona. Dalším důvodem může být snaha zajistit zákonem zaručené právo jiných žáků či zaměstnanců školy na ochranu osobnosti, resp. na ochranu jejich soukromí podle § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Samozřejmě přitom platí, že i když je povoleno užívání mobilních telefonů o přestávkách a volných hodinách, nesmí být narušováno právo ostatních (žáků i zaměstnanců školy) na soukromí (např. tím, že by žáci o přestávce nebo volné hodině, kdy mohou svůj mobilní telefon používat, někoho bez jeho souhlasu na mobilní telefon natáčeli nebo fotografovali).

Je však třeba zdůraznit, že škola nemůže zakázat telefony mít vypnuté v tašce, zakázáno může být jen používání.

5. Ochrana dětských práv – právní rámec v ČR

Ke „zveřejňování“ (publicizaci) soukromého práva dochází zejména prostřednictvím uplatňování ochrany základních práv a svobod, u které původně převládal veřejnoprávní charakter ve smyslu ochrany jednotlivce proti státu, respektive vymezení svobodného prostoru jednotlivce, do kterého nesmí svévolně veřejná moc zasahovat. Teprve posléze začalo nepřímě docházet k tzv. „prozařování základních práv a svobod podústavním právem.“¹³ v tom smyslu, že základní práva a svobody vyzařují do celého právního řádu a jsou tedy uplatnitelné i v soukromoprávních vztazích, resp. ve vztahu mezi dvěma jednotlivci¹⁴. Současně je možné mluvit o tzv. internacionalizaci, tedy snaze o společné mezinárodní vyjadřování ve zvláštních, ochranu vyžadujících entitách. Vliv mezinárodního právního prostředí na úpravu soukromého práva, konkrétně rodinného práva, je velmi široký. Zahrnuje nejen vzájemné ovlivňování jednotlivými právními řády mezi sebou (komparace), inspirace pro nové úvahy a tvorbu právních norem, ale také zejména pokusy o vytvoření jakéhosi konsolidovaného mezinárodního právního prostředí, jak na globální, tak omezené teritoriální úrovni (evropské). Jde o snahu užívat mezinárodní prostředky jednotně tak, aby bylo dosaženo hodnotové shody. Právě společný ideový základ pro celý právní řád spočívající

¹³ LAVICKÝ, P. Občanský zákoník I., Obecná část, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 9, VYHNÁNEK, L.. In: KOSAŘ, D. a kol. Ústavní právo. Casebook. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 383.

¹⁴ Německý Spolkový soud (rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 15. 1. 1958, BVerfGE 7, 198, Lüth) rozvinul dosavadní koncepci lidských práv, a otevřel tak prostor pro aplikaci institutu veřejného práva v rámci soukromoprávních vztahů. Tento soud tak vytvořil doktrínu nazývanou Drittwirkung, dle níž se působení lidských práv ve vztazích mezi jednotlivci může dít dvěma způsoby. Za prvé se jedná o přímé horizontální působení lidských práv, při němž je na vztah mezi jednotlivci přímo aplikováno konkrétní ustanovení obsahující lidské právo, často právě ustanovení ústavy. Druhým způsobem uplatňování lidských práv v soukromoprávních vztazích je nepřímý horizontální účinek, prostřednictvím kterého jsou lidská práva vnímána jako hodnoty, na jejichž základě je nutno vykládat normy podústavního práva; taková situace se označuje jako prozařování lidských práv do práva soukromého.

v ochraně slabší strany je možné odvodit z působení mezinárodně uznaných základních práv a svobod a jejich ochrany. Internacionalizace soukromého práva spočívá nejen v zakotvení a zpětné kontrole výkonu základních práv a svobod, ale také v procesních předpisech umožňujících nezletilým dětem samým nebo prostřednictvím zástupce se obracet na mezinárodní instituce (Výbor pro práva dítěte, Evropský soud pro lidská práva).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod přijatá Radou Evropy již v roce 1950 v Římě představuje ve znění dodatkových protokolů klíčový pramen ochrany lidských práv nejen v Evropě, ale i v České republice (publikována sdělením č. 209/1992 Sb., EÚLP). Pro rodinné právo je významná zejména judikatura Evropského soudu pro lidská práva nejen k čl. 6 chránicímu právo na spravedlivý proces pro každého, ale především k čl. 8 garantujícímu právo každého na respektování soukromí a rodinného života a k čl. 14 garantujícímu zákaz diskriminace. Právo na respektování rodinného života je právem relativním, tj. může podléhat omezením a zásahům ze strany státu, pokud nejde o zásah do jádra tohoto práva, a dále za splnění podmínek, že tento zásah sleduje legitimní cíl, je proveden proporcionálními prostředky a je v souladu se zákonem (čl. 8 odst. 2 EÚLP).

Úmluva o právech dítěte, přijatá na půdě OSN v roce 1989, je věnována pouze dětem (publikována sdělením č. 104/1991 Sb., ve znění oprav sdělením č. 41/2000 Sb. m. s., ÚPrDt). Jedná se o Úmluvu, která má nezvykle vysoký počet smluvních stran, což svědčí o její vysoké akceptovatelnosti 196 státy světa, ale i mezinárodním společenstvím jako takovým. Mnohdy bývá tato Úmluva nazývána Magna charta práv dětí. Proto ji řadíme mezi smlouvy obecného charakteru. Vymezuje obecný katalog práv dítěte, která lze dělit na:

- a) ochranná práva;
- b) práva směřující k zabezpečení blaha dítěte;
- c) práva směřující k osvobození dítěte, dávající dětem stejná práva jako dospělým;
- d) práva dítěte ve vztahu k jeho rodičům, pokud jde o sebeurčení dítěte, jeho samostatnost v rozhodování.

Zahraniční literatura také hovoří o třech „P“, tedy o:

- a) ochraně (protection);
- b) péči (provision);
- c) účasti, resp. spolurozhodování (participation).

Ať už je klasifikace práv dítěte jakákoli, je třeba zdůraznit působnost úmluvy na děti mladší 18 let, pokud není zletilosti dosaženo dříve, a zejména hlavní zásadu úmluvy, kterou je zájem dítěte, resp. nejlepší zájem dítěte (čl. 3 ÚPrDt).

Je třeba zdůraznit, že ne všechna ustanovení Úmluvy jsou přímo použitelná ve vnitrostátním právu (self-executing). Proto jsou mnohá z nich rozvedena, resp. parafrázována zákonnou úpravou na úrovni pramenů vnitrostátního práva. K úmluvě byla přijata řada opčních protokolů ve věci zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (sdělení č. 45/2003 Sb. m. s.), prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie (sdělení č. 74/2013 Sb. m. s.) a zavádějící postup předkládání oznámení i jednotlivci Výboru pro práva dítěte (sdělení č. 28/2016 Sb. m. s.). Také byly vydány obecné komentáře¹⁵. Dva nejnovější se týkají aktuálních problémů dětí, a to právy dětí v digitálním prostředí (z 24. 3. 2021) a právy dětí v souvislosti s klimatickými změnami (z 28. 8. 2023)¹⁶.

¹⁵ Zejm. komentář č. 14 z roku 2013 k nejlepšímu zájmu dítěte po dle čl. 3 odst. 1 ÚPrDt, všechny komentáře jsou dostupné na:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

¹⁶ Dostupné z:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů) především ve své Preambuli vyjadřuje úctu k hodnotám lidské důstojnosti a k lidským právům vůbec. Je stanoveno, že „každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá“ (čl. 2 odst. 4 Úst) a že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci (čl. 4 Úst). Také je zakotvena aplikační přednost mezinárodních smluv (čl. 10 Úst).

Listina základních práv a svobod vyhlášená jako součást ústavního pořádku České republiky (pod č. 2/1993 Sb.) uznává v preambuli přirozená práva člověka a obecně sdílené hodnoty lidství. Stanoví svobodu a rovnost lidí v důstojnosti a právech a garantuje nezadatelnost, nezczizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod (čl. 1 LPS). Zakazuje diskriminaci na základě zejména pohlaví, náboženství, sociálního původu, majetku rodu (čl. 3 LPS). Stanoví, že každý je způsobilý mít práva (čl. 5 LPS), a zejména, že každý má právo na život a že lidský život je hoden ochrany již před narozením (čl. 6 odst. 1 LPS). Také je chráněna lidská důstojnost každého, děti nevyjímaje, a je zakotvena ochrana před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LPS).

6. Zásada nejlepšího zájmu dítěte

Tato zásada je rozvedením zásady ochrany slabší strany. Je všeobecně uznáváno, že nezletilé ne plně svéprávné dítě pro svůj věk, nezralost, závislost apod. musí požívat zvýšené ochrany nejen ve vazbě na soukromoprávní, ale i veřejnoprávní úpravu. Úmluva o právech dítěte stanoví, že zájem dítěte musí být předním hlediskem, resp. hlediskem hlavním neboli prvořadým při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované kýmkoli, i zákonodárcem (čl. 3 ÚprDt). Z anglického textu i dalších překladů však vyplývá superlativ „the best interest of the child“. V první řadě je třeba zmínit, že se jedná o neurčitý právní pojem, jímž zákonodárce nemůže kazuisticky obsáhnout všechny budoucí skutečnosti, a proto dává prostor růstu a přizpůsobení se neustále se měnícím společenským i kulturním podmínkám bez toho, aby na každou musel jednotlivě reagovat. Jde o legitimní prostředek práva v situacích, kdy detailní úprava není možná. V této souvislosti je možné si položit otázku, zda jde pouze o dotvoření výkladu jednotlivých ustanovení v případě, kdy zájmy dítěte a jiné osoby jsou v rozporu, nebo je tento pojem širší povahy určující rámec, ve kterém se interpretující pohybuje a zjišťuje, kolik různých konkrétních způsobů aplikace téhož případu odpovídá onomu rámci, vyšší normě, která je aplikována. V souladu s ústavně konformní interpretací a moderním širším pojetím práva jako komplexu nejen právních norem, ale i právních principů, účelů a dalších normativních entit, je třeba se zabývat i možným omezením soudce pro volné uvážení. Mám za to, že orgán aplikující právo má povinnost optikou nejlepšího zájmu dítěte přistupovat a odůvodňovat použitá opatření. Tento postup je pak založen na objektivních hlediscích majících svůj původ v právu bez jakéhokoli náznaku libovůle. Princip právní jistoty je tak zachován, zejména s ohledem na judikaturu Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, které odstraňují jednotlivé nejasnosti výkladu a postupně konkretizují postup orgánů aplikujících právo. Orgán, jenž interpretuje, musí zvolit výsledek, který účinně přihlíží a naplňuje nejlépe nejlepší zájmy dítěte. Jak dovodil Ústavní soud: „Princip nejlepšího zájmu dítěte ve smyslu čl. 3 odst. 1 ÚprDt totiž působí i jako interpretační princip, a jeho prizmatem je tedy třeba nahlížet i relevantní ustanovení zákona.“¹⁷

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 31. prosince 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18.

7. Ochrana soukromí dítěte

Právo na soukromí je jedním z nepostradatelných a základních lidských práv. Jako takové je v českém právním řádu zakotveno již v Listině základních práv a svobod ČR (zákon č. 2/1993 Sb.), konkrétně ve článku 7, který říká: „Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena“. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem. Dále je v článku 10 odst. 2 LZPS zakotveno také právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života. Vzhledem k tomu, že je Listina univerzálně platným dokumentem, vztahují se práva v ní přiznaná samozřejmě i na děti. Tuto skutečnost potvrzuje i Úmluva o právech dítěte, která dětem právo na soukromý život, na zdržení se zásahu do něj ze strany jiných osob a na ochranu proti takovýmto případným zásahům, přiznává v článku 16. V komentáři k Úmluvě je stanoveno, že ačkoli lze právo na soukromý život a na rodinný život považovat buď za samostatná odlišná práva, nebo nadřadíme právo na soukromý život tomu na rodinný, vždy lze oba tyto nároky podřadit pod obecný pojem „právo na soukromí“. Soukromí dítěte tedy je nutné respektovat, a to jak jeho zákonnými zástupci, tak i dalšími osobami. Ochrana soukromí je právem, které není absolutní, neboť v jisté míře k zásahu do soukromí člověka, potažmo dítěte, dochází při jakémkoli kontaktu s jinou osobou, která má o nás nějaké informace. Nelze tedy každý zásah do něj považovat za nezákonný a vyvozovat z něj negativní důsledky. Je však důležité, do jaké míry a jakým způsobem je do soukromí zasazeno.

Jednou z možností zásahu do soukromí dítěte může být například také pořízení jeho fotografie, fotografie však nemusí být dále sdílena na internetu, aby bylo právo na soukromí narušeno, což potvrdil i ESLP svým rozsudkem ve věci *Reklos a Davourlis* proti Řecku. Stěžovateli zde byli rodiče, jimž se v roce 1997 narodilo dítě, a to na soukromé řecké klinice. Po narození bylo dítě umístěno na oddělení, kam měli mít přístup pouze zdravotníci a personál kliniky. Zařízení nabízelo svým klientům rovněž fotografické služby novorozenců, proto v rámci této nabídky navštívil dítě fotograf a pořídil jeho snímek s viditelným obličejem. Rodiče nebyli s tímto přístupem spokojeni, neboť se jim nelíbilo narušení sterilního prostředí, ve kterém novorozené dítě mělo být, ale zejména nedali s jeho fotografováním souhlas. Klinika však na námitky odmítla předat negativy fotografií. Rodiče proto žalovali u vnitrostátního soudu nárok na náhradu škody, žaloba však byla pro údajnou neopodstatněnost zamítnuta, stejně jako následně podaný opravný prostředek. Rodiče se proto obrátili na ESLP, kde podali stížnost na nedostatečnou ochranu práva na soukromý život. Konečný rozsudek ve věci byl vydán 15. ledna 2009 a ESLP v něm uznal, že řecké soudy jednaly v rozporu s EÚLP, neboť nepřijaly dostatečná opatření, aby zajistily ochranu soukromí dítěte, do které zcela nepochybně obraz člověka patří. Dle tehdy platného řeckého práva podléhalo souhlasu zákonných zástupců nejen případné zveřejnění fotografie, ale již její pořízení. Jelikož tento souhlas v tomto případě získán nebyl, a navíc bylo odmítnuto odstranění negativů, které by později mohly být použity proti vůli zúčastněných, zamítnutí žaloby pro neopodstatněnost znamenalo právní pochybení ze strany soudu.¹⁸

Při aplikaci práva na ochranu soukromí dítěte je ale pravděpodobně nejsložitější je vymezit vůči jeho rodiči či zákonnému zástupci. Zde se totiž právo na soukromí dostává do konfliktu s právem rodiče své dítě vychovávat. Striktní uplatnění práva na soukromí by mohlo znamenat oslabení role rodičů a tím i problémy ve fungování rodiny jako celku. Všeobecně je platný názor, že některé aspekty soukromí dítěte by měly být rodiči respektovány (například jeho korespondence), s rostoucím věkem a rozumovou vyspělostí by se pak rozsah jeho

¹⁸ *Reklos and Davourlis v. Greece*, Rozsudek ESLP, 15. 4. 2009. č. stížnosti 1234/05

soukromí měl rozšiřovat. Jde o výkon rodičovské odpovědnosti, který se s rostoucím věkem dítěte mění.

8. Ochrana osobních údajů

Ochrana osobních údajů je oblastí, které je v posledních letech věnováno stále více pozornosti a dnes snad již neexistuje oblast, která by touto problematikou nebyla alespoň zčásti ovlivněna. Důvodem je zejména přijetí přelomového nařízení GDPR¹⁹. Toto nařízení z velké části změnilo a sjednotilo pohled na problematiku osobních údajů v podstatě ve všech sektorech a ve všech fázích jejich zpracovávání, uchovávání a veškeré manipulace s nimi. Vzhledem ke svému širokému rozptylu nebyla při tvorbě nařízení GDPR opomenuta také oblast ochrany osobních údajů dětí. Důležitost chránit osobní údaje dětem je zdůrazněna již v Recitálu nařízení, kde v bodě 38 stojí, že „děti zasluhují zvláštní ochranu osobních údajů, protože si mohou být méně vědomy dotčených rizik, důsledků a záruk a svých práv v souvislosti se zpracováním osobních údajů. Tato zvláštní ochrana by se měla zejména vztahovat na používání osobních údajů dětí pro účely marketingu nebo vytváření osobnostních či uživatelských profilů a shromažďování osobních údajů týkajících se dětí při využívání služeb nabízených přímo dětem. Souhlas nositele rodičovské zodpovědnosti by neměl být nutný v případě preventivních či poradenských služeb nabízených přímo dětem.“²⁰ Dále v textu Recitálu, konkrétně v bodu 58, také najdeme doporučení pro zpracování údajů týkajících se dětí. Veškeré informace a sdělení během tohoto zpracování mají být prezentovány srozumitelnou a jednoduchou formou, aby děti neměly problém je pochopit. Nutnost transparentnosti a přístupnosti i pro nezletilé je zdůrazněna i dále v textu samotného nařízení GDPR, a to v článku 12. Dále nalezneme specifickou úpravu pro údaje dětí například, co se týče funkcí dozorového úřadu či automatizace zpracování. Nejvýraznější oblastí, kde musela být vytyčena speciální úprava pro osobní údaje dětí, je ale oblast souhlasu se zpracováním osobních údajů, který je nezbytný k tomu, aby údaje mohly být zpracovány, a je uveden v článku 8 nařízení. Pro možnost tento souhlas vyjádřit samostatně nařízení stanovuje minimální věkovou hranici 16 let, kterou mohou členské státy na základě vlastní právní úpravy snížit, nikoli však na méně než 13 let. Za děti, které tuto podmínku nesplňují, může dát souhlas pouze jejich zákonný zástupce. Důvodem je samozřejmě to, že dítě si není do takové míry vědomo rizik a důsledků, které může jeho chování a sdílení na internetu mít. Povinností zpracovatelů takovýchto osobních údajů, jako jsou např. poskytovatelé sociálních sítí nebo počítačových her, je snažit se co nejspolehlivěji ověřit, zda souhlas skutečně udělil zákonný zástupce, a ne dítě samo.

Nařízení čelí kritice za to, že naopak velmi malá pozornost je věnována osobním údajům dětí mladších, jejichž ochrana je narušována ze strany jejich rodičů. Na zpracování údajů v rámci domácnosti či čistě osobní povahy se totiž nařízení, jak je uvedeno v bodě 18 jeho Recitálu, nevztahuje. Přitom v poslední době je únik osobních údajů právě prostřednictvím sdílení na sociálních sítích na vzestupu a rodiče často ani nenapadne, že by měli brát ohled na ochranu osobních údajů svých dětí („sharenting“).

9. Digitální zletilost

Tento pojem se v zahraničí používá již delší dobu, zejména v souvislosti s tím, jakou ochranu bude jedinec požívat, Zda zvýšenou jako dítě (zvláště zranitelná osoba) a také, zda

¹⁹ Nařízení (EU) 2016/679, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů)

²⁰ tamtéž

může v digitálním prostoru vystupovat aktivně, tedy zda si může vytvořit profil či sdílet obsah nebo pouze pasivně, to znamená, zda mu bude neomezeně přístupný obsah, zda na něho může být cílený marketing apod.²¹ Minimální věková hranice pro vstup na sociální sítě i do celé řady dalších internetových služeb je 13 let podle obchodních podmínek. Ke vstupu však není třeba žádné ověření, proto jim stačí udat nesprávné datum narození. Služby tak v praxi využívají mnohem mladší děti.

Nařízení EU o ochraně osobních údajů²² definuje digitální zletilost dítěte ve svém čl. 8, upravujícím podmínky použitelné na souhlas dítěte v souvislosti se službami informační společnosti, například v situacích, kdy jsou osobní údaje sbírány v souvislosti s nabídkou služeb informační společnosti, jako jsou sociální sítě, online hry nebo aplikace pro mobilní telefony. Pro uvedené účely je za dítě považována každá osoba mladší 16 let. Dále však uvádí, že členské státy EU mohou stanovit nižší věkovou hranici pro poskytnutí souhlasu rodičů nebo zákonných zástupců se zpracováním osobních údajů dítěte. V takovém případě musí být tato nižší hranice stanovena v souladu s právem daného členského státu, avšak v žádném případě nesmí být nižší než 13 let. V České republice byl přijat zákon o zpracování osobních údajů (z. č. 110/2019 Sb., účinný od 24. 4. 2019), který v ustanovení § 7 upravuje, že dítě nabývá způsobilosti k udělení souhlasu se zpracováním osobních údajů v souvislosti s nabídkou služeb informační společnosti přímo jemu dovršením patnáctého roku věku. Dítě pod 15 let by tedy mělo doložit souhlas rodičů k souhlasům, které udílí při zpracování osobních údajů.

Děti jsou považovány za zranitelné spotřebitele zejména z důvodu jejich omezených kognitivních dovedností k rozlišení komerčních a nekomerčních informací. Děti čím dál více využívají online hry nejen za účelem pouhé hry, ale též například ke vzdělávacím účelům. Rok 2022 byl vyhlášen Evropským rokem mládeže z důvodu zdůraznění významu evropské mládeže při vytváření lepší budoucnosti. Z tohoto důvodu se Evropská komise a orgány CPC (orgány sdružené v rámci sítě EU ke spolupráci v oblasti ochrany spotřebitelů) v roce 2022 intenzivněji věnují ochraně dětí v online prostředí. Cílem je podpořit dozorové orgány k zajištění bezpečného a transparentního online prostředí pro děti. Evropská komise spustila internetový portál s názvem Lepší internet pro děti (Better Internet for Kids), na kterém lze dohledat informace k této problematice včetně center pro bezpečnější internet v jednotlivých členských zemích.²³

10. Právo na vlastní vymezení dítěte

Navzdory menší či větší míře rodičovské zodpovědnosti a pravomocí rodičů je dítě individuální osobností, požívající všechna základní lidská práva a svobody. Z toho důvodu požívá rovněž práva na to, dát najevo, pokud nesouhlasí s narušením svého soukromí, a to i pokud naruшитelem je právě jeho rodič. Jak již bylo definováno výše, sdílení fotografií a informací na internetu lze rovněž podřadit pod zásahy do soukromí. Z toho důvodu má dítě, pokud se mu nelíbí některá z fotografií, kterou jeho rodič nebo kdokoli jiný zveřejnil a na níž je zachyceno, samozřejmě právo jej požádat, aby fotografii odstranil. Není samozřejmostí, že zveřejnitel žádosti vyhoví. Dalším krokem pak tedy může být požádat o odstranění správce

²¹ Citterbergová, A.: Vymezení pojmu dítěte v kontextu internetu a sociálních sítí, dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/322867/1/2>

²² Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů, GDPR).

²³ <https://www.betterinternetforkids.eu/>.

sociální sítě, na níž byl obsah zveřejněn. Na většině populárních sociálních sítí, včetně Facebooku a Twitteru, je dnes dostupná funkce podání žádosti o odstranění fotografie, zveřejněné proti vůli fotografované osoby. Například u Facebooku je ale zásadní věk dítěte. Do jeho 13 let totiž Facebook vyžaduje, aby takovou žádost za dítě podal jeho zákonný zástupce, což vylučuje požádat o odstranění fotografie, kterou rodič sám přidal, proti jeho vůli.

Problematickou sharentingu a práv dětí na vlastní vymezení ohledně obsahu, který je o nich na internetu sdílen, při své činnosti neopomínají ani Dětský fond OSN – UNICEF. Proto v roce 2018 vydal publikaci s názvem Children's online privacy and freedom of expression, která má sloužit jako jakýsi „průvodce“ právy dětí online, a to jak pro ně samotné, tak i pro jejich rodiče a také pro společnosti, které se při své činnosti mohou dostat do kontaktu se zpracováním osobních údajů dětí.²⁴

Jedná-li se o vztah mezi rodičem a dítětem, nelze v České republice použít ustanovení týkající se ochrany osobnosti. To potvrdil například také Nejvyšší soud ve svém odůvodnění rozsudku, sp. zn. ff. Tam uvedl, že dítě má právo na ochranu před zásahy do soukromí ze strany svých zákonných zástupců, avšak toto právo se nerealizuje prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti, nýbrž za pomoci prostředků rodinného práva týkající se rodičovské odpovědnosti s možných zásahů ze strany soudu. Specifická pro práva a povinnosti ve vztahu rodičů a dětí je také skutečnost, že se tato práva nepromlčují ani nepodléhají prekluzi. Přestože však zákon teoretické možnosti, kterými se může dítě právně bránit proti narušení soukromí ze strany svého rodiče, existují, většina odborníků se shoduje na tom, že jejich případná praktická aplikace je velmi nejistá. Jak ve společnosti, tak v právních předpisech a judikatuře totiž stále není ukotven názor, že právo na ochranu soukromí dítěte je právem nezávislým na představě jeho rodičů o tom, kde hranice soukromí jsou, a že tak rodič nemusí vždy vystupovat jen jako „ochránce a strážce“ tohoto soukromí, ale také jako jeho narušitel. Převládá tedy názor, že v následujících letech bude třeba legislativních změn, při jejichž tvorbě bude přihlédnuto ke změně ve společnosti směrem k digitálnímu věku.

11. Právo na ochranu před zneužíváním

Mnoho nezletilých uživatelů sociálních sítí si neuvědomují bezpečnostní rizika, která v těchto typech komunikace existují, včetně rizik ochrany soukromí, krádeží identity, malwaru, falešných profilů nebo sociálních robotů a sexuálního obtěžování. Také odhalují osobní a důvěrné údaje o sobě, svých přátelích a jejich vztazích, ať už zveřejněním fotek nebo přímým poskytnutím informací, jako je adresa či telefonní číslo.

Zneužívání osobních údajů, sdílených fotografií a videí či informací se považuje za formu kyberšikany. Kyberšikana přebírá v dnešním moderním, technologickém a vyspělém světě místo klasické fyzické šikany. Keithová²⁵ definuje tento fenomén následovně: „Kyberšikana zahrnuje používání informačních a komunikačních technologií, jako je email, mobilní telefon, pager, SMS zprávy, osobní webové stránky či sociální sítě, k podpoře úmyslného, opakovaného, nepřátelského chování jedince či skupiny, které má za účel, ublížit ostatním.“ Černá a kolektiv autorů²⁶ ji ve své knize popisují jako záměrné agresivní chování, které je prováděno buď jednotlivcem, nebo skupinou prostřednictvím elektronických médií vůči člověku, jenž se v danou chvíli nemůže vůči útokům bránit. Přičemž kyberšikana může

²⁴ UNICEF. Children's online privacy and freedom of expression. 2018. [https://www.unicef.org/csr/files/UNICEF_Childrens_Online_Privacy_and_Freedom_of_Expression\(1\).pdf](https://www.unicef.org/csr/files/UNICEF_Childrens_Online_Privacy_and_Freedom_of_Expression(1).pdf).

²⁵ KEITH, S., Cyber- bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. 2005. Reclaiming children and Youth. Research Library. 224 pages.

²⁶ ČERNÁ, A., Kyberšikana – průvodce novým fenoménem. 1. vyd. Praha, 2013.

být ve svých dopadech stejně závažná, ne-li závažnější než tradiční fyzická šikana. Kyberšikana má s klasickou šikanou stejný úmysl v tom, že agresorovi jde o ublížení a poškození oběti pomocí síly a převzetí kontroly či nadvlády. Liší se pak způsobem provedení, a to využitím moderních technologií. V dnešní době děti komunikují prostřednictvím moderních technologií a jsou tak schováni před přímým dohledem dospělých. Proto je tuto formu šikany ještě náročnější pro rodiče či jiné dospělé odhalit.

Organizace Člověk v tísni ve své příručce z roku 2009²⁷ uvádí, že dle výzkumů se s kyberšikanou setkala nebo ji přímo zažilo 15 % žáků v celoevropském měřítku a přímo v České republice ji zažilo 22 % žáků. Rozeznáváme několik druhů kyberšikany. Vzrůstajícím problémem se stává tzv. sexting.

Sexting znamená zasílání či sdílení vlastních fotografií, videozáznamů nebo textů se sexuální nebo erotickou tematikou prostřednictvím moderních komunikačních technologií. Uživatel sociální sítě je pak umístí na internet do profilu na sociální síti nebo je přímo odešle přes chat, SMS nebo email konkrétní osobě. Zasílání těchto fotografií a textů může probíhat mezi vrstevníky, mezi partnery nebo mezi neznámými lidmi na seznamkách a sociálních sítích. Děti a dospívající uživatelé si neuvědomují, že zasílám lechtivých fotografií a textů se vystavují pozdějšímu vydírání, zneužívání a veřejného posměchu ze strany příjemce. Provozování sextingu dětmi je bráno jako trestný čin šíření dětské pornografie a ohrožování mravní výchovy²⁸. Tento typ obsahu s erotickou tematikou je velmi vyhledáván na internetu a je o něj obrovský zájem. Sexting je pak dále spojován i s dalšími jevy, jako je např. vydírání formou zaslání fotografie blízkým osobám.

Cílem kybergroomingu je vyvolat v dítěti falešnou důvěru a vylákat ho na schůzku, na které pak dojde k pohlavnímu zneužití. Nejčastěji se kybergrooming odehrává v chatovacích místnostech (seznamky, veřejný chat). Grooming označuje v širším slova smyslu více druhů manipulativního chování.

12. Sexuální zneužívání online

Čistě fenomén online sexuálního zneužívání není v zákonech České republiky definován, avšak lze vycházet např. z § 186 zákona č. 40/2009., trestní zákoník, trestný čin sexuálního nátlaku. Ten je definován jako „donucení k pohlavnímu styku, sebeukájení, obnažování či jinému srovnatelnému chování za použití násilí, pohrůžky násilí či jiné těžké újmy“. Důležitým je také § 202 trestního zákoníku trestný čin svádění k pohlavnímu styku, kdy pachatel nabízí dítěti úplatu, výhodu či prospěch výměnou za pohlavní styk, sebeukájení, obnažování či jiné chování za účelem pohlavního uspokojení pachatele. Dalšími relevantními ustanoveními jsou např. § 193 trestního zákoníku zneužití dítěte k výrobě pornografie či § 193b trestního zákoníku navazování nedovolených kontaktů s dítětem, do kterého spadají především osobní schůzky dospělého s dítětem.

Dětská pornografie samozřejmě existovala již před vytvořením samotného internetu. Nelze jednoznačně říci, zda nástup internetu podpořil poptávku po dětské pornografii a rozšířil stávající trh, nebo zda pouze uspokojuje novými způsoby trh, který by i bez kyberprostoru jistě existoval. Je však zřejmé, že internet poskytuje prostředí pro šíření dětské pornografie a vytváření rozšiřujícího se trhu pro její spotřebu. Umožňuje pachatelům

²⁷ Organizace Člověk v tísni. Program: Kyberšikana a její prevence. 2009. Dostupné z: <https://www.clouekvtisni.cz/kybersikana-a-její-prevence-103pub>.

²⁸ Šíření pornografie dle § 191 TZ, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií dle § 192 TZ, svádění k pohlavnímu styku dle § 202 TZ, - ohrožování výchovy dítěte dle § 201 TZ, zneužití dítěte k výrobě pornografie dle § 193 TZ a navazování nedovolených kontaktů s dětmi dle § 193b TZ (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

jednoduchým způsobem vyrábět, prohlížet, skladovat a distribuovat dětskou pornografií. Internet slouží také jako prostředek komunikace mezi pachateli a působí jako prostředník pro kontakt s potenciálními oběťmi. Dětská pornografie je v trestním zákoníku upravena jako zákaz výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií (§ 192 trestního zákoníku), šíření pornografie (§ 191 trestního zákoníku), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 trestního zákoníku).

Důležitý je i zásah státu, v prevenci proti internetové kriminalitě, cílené na děti. V České republice je prevence rizikového chování koordinována paralelně více ministerstvy – např. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se zaměřuje na tzv. školní prevenci, Ministerstvo vnitra na tzv. prevenci kriminality, Ministerstvo zdravotnictví na tzv. zdravotní prevenci apod. Jednotlivé systémy prevence jsou realizovány paralelně, a ačkoli se zaměřují na podobná témata, v praxi často selhává vzájemná komunikace a koordinace jednotlivých aktivit. Kromě toho se prevencí zabývají i nadrezortní orgány, jako např. Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou pak zastoupeny všechny věcně příslušné resorty. Cílem pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinací činností v dané oblasti napříč rezorty. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dále metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů, která je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence, metodiky prevence a školními metodiky prevence. Stěžejním aktérem prevence rizikového chování na úrovni školy je zejména školní metodik prevence. Školní metodik prevence vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské, jeho práce zahrnuje zejména na přípravě a realizaci preventivních programů pro danou školu a školská zařízení, která jsou součástí školního vzdělávacího programu.

Evropská komise navrhla v roce 2022 nové nařízení²⁹, které by mělo se sexuálním zneužíváním dětí bojovat a sjednotit povinnosti pro různé online aktéry, jako jsou operátoři, komunikační platformy nebo hostingové služby, tento obsah pomoci odhalit, oznámit a likvidovat. Od té doby čelí neustálé kritice ze všech možných stran. Návrh ukládá poskytovatelům hostingových nebo komunikačních služeb analyzovat rizika, že jejich služba může být využita k sexuálnímu zneužívání dětí, a na základě analýzy podniknout příslušné kroky. Poskytovatele návrh motivuje k dobrovolné detekci materiálů pohlavního zneužívání dětí, ale zároveň dává možnost státům vydat detekční příkaz, jímž od těchto poskytovatelů bude tvrdě požadovat opatření k odhalování těchto materiálů v konkrétní službě pomoci „spolehlivých detekčních technologií“, které poskytnou a bude spravovat nově vzniklé Středisko EU pro prevenci a potírání pohlavního zneužívání dětí.³⁰ Problém je, že tento přístup je nakonec nevyhnutelně plošný a znamená široké skenování zpráv, které si lidé mezi sebou vyměňují, a komunikace obecně. Ta je nyní v drtivé většině komunikačních aplikací šifrovaná. Provozovatelé těchto aplikací by – aby mohli vyhovět požadavkům nařízení – byli vloženi motivováni toto šifrování oslabit či odstranit, což by výrazně snížilo míru soukromí každého z nás na internetu a snížilo bezpečnost, důvěrnost a důvěryhodnost vyměňovaných informací.

²⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A209%3AFIN>

³⁰ https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/child-sexual-abuse/eu-strategy-more-effective-fight-against-child-sexual-abuse_en

13. Jak ochránit dítě před nástrahami internetu ze strany rodičů při výkonu rodičovské odpovědnosti

Nejdůležitějším aktérem, který se na prevenci negativních jevů spojených s internetovým zneužíváním musí nejvýrazněji podílet, je aktivní rodič – a to v rámci konceptu tzv. digitálního rodičovství. Digitální rodičovství je zjednodušeně koncept výchovy, ve které „rodič aktivně podporuje rozvoj informační a komunikační gramotnosti svého dítěte, ale také rozvíjí další složky jeho osobnosti (zejména sociální dovednosti, kritické myšlení, mediální gramotnost apod.).“ K hlavním doporučením pro rodiče je zajímat se o děti a jejich aktivity na internetu již od nejranějšího věku, zejména u malých dětí omezovat technicky dětem přístup na internet a případně monitorovat jejich aktivity. Nemá smysl dětem vymlouvat užívání internetu a počítače, je naopak potřeba nabídnout takové aplikace, které mohou dítě obohatit – například hry, které podporují sociální dovednosti či rozvíjejí inteligenci.

V rámci digitálního rodičovství je největší důraz kladen na to, aby rodič důkladně vysvětlil dítěti, jak bezpečně a pozitivně používat moderní technologie. Aby bylo možné tuto situaci změnit, je třeba aktivně s dětmi pracovat, věnovat jim čas, umožnit jim načerpat zkušenosti a zvýšit úroveň jejich sociálních dovedností. Zásadní článek této změny představuje zejména samotný rodič. Rodič se také stává základním prostředníkem, skrz kterého dítě poznává svět. V útlém věku lze dítě učit základní principy, které využije i v dalším životě – např. ověřovat si informace, dávat si pozor, jaké informace o sobě ostatním prozrazujeme, jak se chovat, abychom byli na internetu v bezpečí, s jakými riziky se na internetu můžeme setkat apod. Stejně, jako rodič dítě učí, že nesmí např. na křižovatce přecházet na červenou, je třeba dítěti od malička vštěpovat zásady bezpečného používání IT technologií, ale také dodržovat zásady určené samotným rodičům: např. v počítači dítěte aktivovat rodičovský filtr a odfiltrovat nevhodný obsah (např. pornografické webové stránky), počítač zabezpečit antivirem, umístit PC na veřejně dostupném místě v bytě (a teprve později jej přesunout do dětského pokoje), společně s dítětem objevovat virtuální svět, nastavit dítěti pravidla používání počítače/notebooku či tabletu (např. délka, frekvence, účel používání), na sociálních sítích nastavit dítěti Soukromí a nastavení tak, aby jejich profil nebyl veřejný a nemohli mu psát neznámí, pochybní lidé.

Tato pravidla se mění s rostoucím věkem dítěte, např. od cca 9 – 10 let věku děti začínají aktivně využívat sociální sítě, začínají sdílet vlastní materiály – fotografie, videa, komunikují s dalšími uživateli, postupně se začínají zajímat o lidskou sexualitu apod. Pravidla je tedy nutné přizpůsobovat aktuální situaci – dítě postupně bude vyžadovat své soukromí, vyžadovat, aby mělo počítač ve svém pokoji apod. Kolář³¹ apeluje na rodiče: „Vzhledem k závažnosti tohoto problému a jeho budoucích následků je důležité, aby rodiče byly všímaví a rozpoznali, že něco není s dítětem v pořádku“. Dítě potřebuje cítit oporu a pomoc při hledání řešení. Rodiče by měli pořídit bezpečné softwarové vybavení domácího počítače zejména s antivirovým programem, firewall a legální software, zakoupený s platnou licencí a řádně aktualizovaný. Měli by se sami vyvarovat některých problémových situací, jako například navštěvování pochybných webových stránek, povolení instalace různých „doplňků“ nabízených na internetových stránkách, klikání na neznámé odkazy, otevírání příloh/odkazů v e-mailech od neznámé osoby, používání jednoduchých hesel, případně nepoužití hesla. Když rodiče zjistí, že dítě objevilo na internetu nelegální obsah, mohou je nahlásit například pomocí kontaktního formuláře [STOP Online](https://www.stoponline.cz/cs/)³² Obrátit se mohou také přímo na Policii je

³¹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha, 2001.

³² <https://www.stoponline.cz/cs/>

speciální útvar zabývající **se internetovou kriminalitou**. Také v případě obtěžování cizí osobou prostřednictvím internetu nebo v případě **kyberšikan** se doporučuje kontaktovat Policii ČR. **Kyberšikanu, která probíhá ve školním kolektivu, má povinnost řešit příslušná škola.**

14. Regulace digitálních platform

Zjednodušeně lze říci, že v současné době dochází k přeměně komunikačních prostředků (z běžných podob komunikace na komunikaci online), která vytváří tlak na adaptaci právní úpravy v mnohých oblastech. Pro oblast sociálních sítí pak platí, že tyto digitální platformy začínají čím dál více plnit funkci jakéhosi nového veřejného prostoru, který je jimi fakticky spravován (zejména v podobě obsahové regulace). Veřejný prostor (v jeho běžném, "offline" významu) je ovšem tradičně spojen s jistou podobou veřejnoprávní regulace, respektive s určitým veřejným zájmem.

Rostoucí význam sociálních sítí pak představuje zřetelnou výzvu pro pojetí a ochranu práv jednotlivců v tomto novém prostoru (zejména svobody projevu), a s tím související otázku (podoby a míry) ingerence státu ve vztahu k sociálním sítím. Regulace obsahu prováděná sociálními sítěmi ovšem, jak se zdá, nemusí spočívat pouze v plnění právních povinností či uplatňování určitých obchodních modelů. V posledních letech lze zaznamenat také ovlivňování obsahu sociálních sítí zřetelně motivované veřejným zájmem.

Ze své podstaty by veřejný zájem měl být zájmem nikoli individuálním, nýbrž zájmem určité společenské skupiny neboli zájmem společenským (či potenciálně až celospolečenským). Někdy se v této souvislosti hovoří také o zájmu obecném, respektive všeobecném. Jedná-li se o sociální síť, rovin veřejného zájmu se nabízí řada. A priori lze veřejný zájem v kontextu sociálních sítí ztotožňovat se zájmem jejich uživatelů, tedy veřejnosti. Také ochrana legitimních (právních) zájmů sociálních sítí je nepochybně rozměrem veřejného zájmu (či jedním z potenciálně kolidujících veřejných zájmů). Ostatně již samotné sociální síť (jako tzv. online či digitální platformy) lze chápat jako "produkt" veřejného zájmu v podobě technického rozvoje. Základní otázkou však je, kdo má veřejný zájem v kontextu sociálních sítí prosazovat. Aktuálně lze identifikovat zřetelné ambice nejvlivnějších sociálních sítí k regulaci svého obsahu (také z důvodu ochrany veřejného zájmu, a to, aniž by se současně jednalo o případy, které plynou z určité právní povinnosti sociálních sítí.

15. Závěrem

Internet se dětem nedá zakázat, odpovědností dospělých, jak rodičů, tak školy, je naučit se orientovat v digitálním prostoru, znát jeho rizika a v případě potřeby se obrátit o pomoc. Internet je pro děti přitažlivý především tím, že jim přináší zábavu. Jeho **prostřednictvím poslouchají hudbu, sledují filmy či komunikují s kamarády na sociálních sítích, hlavně na Facebooku či Instagramu. Drtivá většina z nich užívá internet také pro přípravu do školy**. S kamarády a známými se prostřednictvím sociálních sítí baví už nejmladší děti, konkrétně třetina dětí ve věku devět až deset let. Tento vývoj je nezvratný. Je ale na dospělých, jak práva dětí budou chránit. Listina dětských práv na internetu³³:

1. Mám právo bádat, učit se a užívat si na internetu všechny dobré věci.
2. Mám právo nevypĺňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky.

³³ <http://www.nebudobet.cz/?cat=pomoc&page=listina>

3. Mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti
4. Mám právo se na internetu cítit bezpečně a být v bezpečí.
5. Mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím.
6. Mám právo vždy požádat rodiče nebo vychovatele o pomoc.
7. Mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci.
8. Mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se na internetu chová divně.
9. Mám právo, aby mne nikdo neobtěžoval a netrápil.
10. Mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt.

PRÁVO DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA

PRÁVO AUTOROV A VYDAVATEĽOV NA NÁHRADU ODMENY¹

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.*

Trnavská univerzita v Trnave,

Právnická fakulta

zuzana.adamova@truni.sk

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá niektorými otázkami týkajúcimi sa práva autorov a vydavateľov na náhradu odmeny v zmysle platného Autorského zákona. Článok sa najprv zameriava na niektoré všeobecné aspekty tohto konceptu kompenzácie, ktorý je zavedený vo všetkých členských štátoch EÚ. Osobitne si však všíma postavenie vydavateľa, ktorý je zvyčajne v dvojakej pozícii – ako zamestnávateľ vykonávajúci majetkové práva svojich zamestnancov vytvárajúcich autorské diela a ako nadobúdateľ licencie používajúci diela autorov, ktorí mu dodávajú kreatívny obsah. Článok analyzuje, aké nároky si môže vydavateľ uplatňovať a aké je jeho postavenie oproti iným nositeľom práv v nadväznosti aj na novelu Autorského zákona z roku 2022.

Abstract

The paper deals with some issues related to the right of authors and publishers to fair compensation under the current Copyright Act. The article first focuses on some general aspects of this concept of compensation, which is established in all EU Member States. However, it takes particular note of the position of the publisher, which is usually in a dual position - as an employer exercising the property rights of its employees creating copyright works and as a licensee using the works of authors who supply it with creative content. The article analyses what claims a publisher can assert and what is its position vis-à-vis other rights holders in the wake of the 2022 amendment to the Copyright Act as well.

Kľúčové slová

autorské právo, náhrada odmeny, vydavateľ, reprografia, technologické ochranné opatrenia.

Key words

copyright, remuneration, publisher, reprography, technological protection measures.

JEL Classification: K12

Úvod

Výnimky a obmedzenia sú Autorským zákonom² povolené prípady, keď možno použiť dielo alebo iný predmet ochrany bez súhlasu autora či iného nositeľa práv (§ 37 až 57

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu APVV č. APVV-20-0171 Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva.

* JUDr. Zuzana Adamová, PhD., AK Petkov&Co., Ústav práva duševného vlastníctva a informačných technológií Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, zuzana.adamova@truni.sk.

² Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „AZ“).

AZ). Dôvody zavedenia výnimiek a obmedzení súvisia s viacerými oblasťami práva, najmä ústavným právom (napr. sloboda prejavu) a súťažným právom (napr. zlyhanie trhu). Slúžia na podporu vzdelávania, na prístup k umeniu a vede a zabezpečujú rovnosť takéhoto prístupu (napr. pri zrakovo postihnutých). Predstavujú dôležitý nástroj vyváženia záujmov, keďže autorské právo a súvisiace práva možno chápať ako formu „monopolu“ autora/iného nositeľa práv, ktorý má výhradné právo rozhodovať o použití svojho diela lebo iného predmetu ochrany.

Súdny dvor EÚ vo viacerých prípadoch rozhodol, že výnimky a obmedzenia musia byť interpretované reštriktívne. To vyplýva aj z recitálu 32 smernice o harmonizácii práv v informačnej spoločnosti (2001/29/ES),³ ktorý upravuje, že táto smernica poskytuje kompletne vymenovanie výnimiek a obmedzení práva rozmnožovania a práva verejného prenosu. Zároveň je však nutné sledovať aj účinok jednotlivých výnimiek a obmedzení a rešpektovať ich účel, spočívajúci v zabezpečení rovnováhy práv a záujmov medzi rôznymi kategóriami nositeľov práv, ako aj medzi rôznymi kategóriami nositeľov práv a používateľmi predmetov ochrany (napr. Súdny dvor EÚ vo veciach C-516/17 Spiegel Online a C-201/13 Deckmyn a ESLP vo veci 36769/08 Ashby Donald). Tento účel potom nemožno limitovať reštriktívnym výkladom.

Výnimky a obmedzenia autorského práva⁴ sú v slovenskom autorskom práve prevažne koncipované ako bezodplatné, čo znamená, že nie je zakotvený žiaden priamy ani nepriamy mechanizmus platenia za právo použiť dielo bez súhlasu autora. Určitú modifikáciu z tohto pravidla pritom predstavuje výnimka týkajúca sa použitia osirelých diel (§ 51 AZ). Za použitie takéhoto diela sa síce tiež neplatí odmena, ak však autor ukončil status osirelého diela, má späť právo na primeranú odmenu (§ 10 ods. 7 AZ).

Pravidlo bezodplatnosti však neplatí v prípade výnimiek podľa § 42 a 43 AZ, ktoré sú primárnym predmetom nášho záujmu pre účely tohto príspevku. Tieto výnimky predstavujú právo na vyhotovenie rozmnoženiny diela pre súkromnú potrebu a právo na použitie diela formou reprografie realizované v oboch prípadoch bez súhlasu nositeľa práv. Ide o transpozíciu ustanovení článkov 5 ods. 2 písm. a) a b) smernice 2001/29/ES, ktoré upravujú, že členské štáty môžu zaviesť takéto výnimky do svojich právnych poriadkov jedine za podmienky, že nositelia práv dostanú primeranú kompenzáciu (angl. „fair compensation“). V prípade vyhotovenia rozmnoženiny pre súkromnú potrebu sa pritom v primeranej kompenzácií musí zohľadniť uplatnenie alebo neuplatnenie technologických ochranných opatrení uvedených v článku 6 smernice 2001/29/ES na dotknuté dielo alebo predmet ochrany. Toto ustanovenie však nie je v Autorskom zákone osobitne zohľadnené.

Za použitie diela pre súkromnú potrebu a formou reprografie, respektíve lepšie povedané aj za možnosť takéhoto potenciálneho použitia, je zavedená povinnosť zaplatiť náhradu odmeny zo základu na jej výpočet a vo výške podľa prílohy č. 2 Autorského zákona. Náhradou odmeny sa pre účely Autorského zákona rozumie primeraná kompenzácia v zmysle článku 5 ods. 2 písm. a) a b) smernice 2001/29/ES. I keď pojem „náhrada odmeny“ nie je doslovným prekladom pojmu „fair compensation“, zodpovedá tomu, že má ísť o sumu, ktorá má nahrádzať možnú ujmu, ktorá vzniká nositeľom práv. Súdny dvor EÚ opakovane vo svojich rozhodnutiach uviedol, že výška kompenzácie musí byť prepojená s ujmou, ktorá bola spôsobená nositeľovi práv v dôsledku zavedenia výnimky (body 40 a 42 rozsudku C-467/08 Padawan).⁵

³ Smernica 2001/29/ES Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti. Ú. v. L 167.

⁴ ADAMOVIČ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. C. H. Beck, 2015. §§ 34 – 57.

⁵ Ako v nadväznosti na predmetné rozhodnutie uvádza aj Rosati, ide o autonómny koncept európskeho práva. ROSATI, E. Copyright and the Court of Justice of the European Union. Oxford University Press, 2019, s. 143.

Systém kompenzácie je nastavený nepriamo a autori a nositelia práv⁶ nedostávajú odmenu od samotných používateľov, ale ide o sumu, ktorou sú zaťažené nenahraté nosiče záznamu a technické zariadenia určené na rozmnožovanie a tiež o podiel z príjmov za reprografické služby.

V prípade náhrad odmien z nosičov a zariadení reálne platbu poukazuje tá osoba, ktorá na účely predaja prvýkrát umiestni na trhu v Slovenskej republike vrátane predaja cez internet technické zariadenie umožňujúce dočasne alebo trvalo vyhotovenie rozmnoženiny diela, uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela alebo nenahratý nosič záznamu umožňujúci uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela, t. j. výrobca, príjemca z členského štátu, dovozca z iného členského štátu alebo iná osoba [§ 36 ods. 3 písm. a) AZ]. Povinným subjektom je aj osoba, ktorá poskytuje reprografické služby za odplatu [§ 36 ods. 3 písm. b) AZ]. Uhradená čiastka sa prirodzene následne premietne do konečnej ceny tovaru alebo služby. V konečnom dôsledku ju síce zaplatí potenciálny používateľ, fakticky ju však hradí každý, kto si nenahratý nosič alebo technické zariadenie zakúpi, resp. kto využíva reprografické služby bez ohľadu na to, či výnimku využije.

1. Nosiče a zariadenia, za ktoré sa uhrádza náhrada odmeny

Systém kompenzácie, o ktorú prišli autori z dôvodu masového kopírovania ich diel, bol zavedený ako reakcia na prudký rozvoj technológií, konkrétne kazetových rekordérov a kopírovacích strojov v 50. rokoch. Nemecko zaviedlo prvý systém spravodlivej kompenzácie v roku 1965⁷ a v súčasnosti je zavedený vo všetkých štátoch EÚ, primárne vo vzťahu k výnimke pre súkromné účely,⁸ v obmedzenejšom rozsahu aj vo vzťahu k reprografickým rozmnoženinám.⁹

V tejto súvislosti treba na prvom mieste zdôrazniť, že náhrady odmien sa aplikujú len vo vzťahu k právu na vyhotovenie rozmnoženín z legálneho zdroja (rozsudok SDEÚ C-435/12 ACI Adam), takže do úvahy nemožno brať vplyv pirátstva a vyhotovovanie nelegálnych rozmnoženín. Ide len o kompenzáciu ujmy autora vo vzťahu k legálne zhotoveným rozmnoženinám pre súkromnú potrebu a vo vzťahu k reprografickým rozmnoženinám.

Systém kompenzácie bol v našom poriadku zavedený už zákonom č. 35/1965 Zb. v znení zákona č. 89/1990 Zb., najprv len vo vzťahu k právu vyhotovovať rozmnoženiny pre vlastnú osobnú potrebu, neskôr aj vo vzťahu k vyhotoveniu rozmnoženín na podklade tlačovín alebo ich prenesením pomocou technického zariadenia na iný hmotný podklad (§ 13 ods. 2 a 3). Na tento koncept nadviazal aj zákon č. 383/1997 Z. z., ktorý tiež zaviedol právo na náhradu odmeny v prospech dvoch kategórií autorov, a to tých, ktorých dielo je zaznamenané na zvukovom alebo zvukovo-obrazovom zázname a tiež tých, ktorých dielo sa

⁶ Povinnosť platenia náhrad odmien sa týka aj použitia umeleckého výkonu (§ 103 ods. 1 AZ), zvukového záznamu (§ 113 AZ), audiovizuálneho záznamu (§ 121 AZ) a vysielania (§ 127 ods. 1 AZ). Nositelia práv k týmto predmetom však majú nárok na náhradu odmeny len vo vzťahu k výnimke pre súkromnú potrebu (§ 42 AZ), keďže z povahy vecí vyplýva, že z týchto predmetov nie je možné vyhotoviť reprografickú rozmnoženinu. Právo na náhradu odmeny sa viaže aj na vyhotovenie rozmnoženiny databázy chránenej autorským právom (§ 134 ods. 2 AZ). Autor takejto databázy má nárok na náhradu odmeny vo vzťahu k výnimke podľa § 43 AZ, avšak vo vzťahu k výnimke podľa § 42, len ak je databáza vytvorená aj v inej ako elektronickej forme. Z databázy chránenej osobitným právom je síce tiež možné vyhotoviť rozmnoženinu pre súkromnú potrebu [§ 138 ods. 4 písm. a) AZ], právo na náhradu odmeny však jej zhotoviteľovi nevzniká.

⁷ BECHTOLD, S. Information Society Dir., art. 5. In HUGENHOLTZ, P. B., DREIER, T. (eds.) Concise European Copyright Law. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2006, s. 374.

⁸ Copyright Exceptions. [online] <https://copyrightexceptions.eu/#info52b> (31.3.2024).

⁹ Copyright Exceptions. [online] <https://copyrightexceptions.eu/#info52a> (31.3.2024).

môže vzhľadom na jeho povahu rozmnožovať na podklade tlačovín alebo ich rozmnoženín, prenesením prostredníctvom reprografického alebo iného technického zariadenia na iný hmotný podklad. V tejto súvislosti zákon definoval okruh nenahratých nosičov záznamu, technických zariadení a služieb, za ktoré sa uhrádzala náhrada odmeny.

Obdobne aj predchádzajúci autorský zákon (zákon č. 618/2003 Z. z.) upravoval, že okrem náhrad odmien za reprografické služby sa náhrada odmeny uhrádzala za nenahratý nosič záznamu, ktorý sa zvyčajne používa na rozmnožovanie, za prístroj na vyhotovovanie rozmnoženín zvukových alebo zvukovo-obrazových záznamov, za reprografické alebo iné technické zariadenie na vyhotovenie rozmnoženín diela a za osobný počítač (§ 24 ods. 6). Zákon zároveň upravoval všeobecnú definíciu reprografického alebo iného technického zariadenia, ktorým je zariadenie, ktoré využíva na zhotovenie rozmnoženín elektromagnetické žiarenie alebo zhotovuje rozmnoženiny inak, a to najmä kopírovací prístroj, skener, fax a pevný disk, ktorý je zabudovaný v osobnom počítači (§ 5 ods. 9). Pri osobnom počítači však zákonodarcu upravil osobitnú sadzbu, ktorá bola nižšia (0,5 % z ceny pevného disku) ako všeobecná sadzba pri reprografických alebo iných technických zariadeniach (3 %). Ak ide o definíciu reprografického alebo iného technického zariadenia, v zmysle rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci C-457/11 VG Wort ide o zariadenia umožňujúce vyhotovovať reprografické rozmnoženiny, t. j. rozmnoženiny prenesením na papier alebo podobný podklad (napr. fotopapier, pauzovací papier a pod.). Nie je teda zahrnuté vyhotovenie digitálnych rozmnoženín, i keď sa nevylučuje použitie počítača a tlačiarne, resp. iného zariadenia, ak ide vo výsledku o vyhotovenie rozmnoženiny na papier alebo obdobný podklad.

Okruh nenahratých nosičov záznamu a technických zariadení, za ktoré sa platili náhrady odmien podľa predchádzajúcej právnej úpravy, však bol oproti platnej právnej úprave užší. Nezahŕňal napríklad mobilné telefóny, ktorých primárnou funkciou nie je vyhotovovanie rozmnoženín zvukových alebo zvukovo-obrazových záznamov ani vyhotovovanie reprografických rozmnoženín. Súdny dvor EÚ vo veci C-463/12 Copydan Båndkopi síce v roku 2015 pripustil výber náhrad odmien vo vzťahu k pamäťovým kartám do mobilných telefónov bez ohľadu na to, či je vyhotovovanie rozmnoženín hlavnou alebo druhotnou funkciou, avšak to, či ide o hlavnú alebo druhotnú funkciu a relatívna miera schopnosti vyhotovovať rozmnoženinu môže mať vplyv na výšku primeranej kompenzácie. Tieto skutočnosti však predchádzajúci autorský zákon nezohľadňoval a vo vzťahu k jednotlivým kategóriám prístrojov a zariadení upravoval vždy jednotnú sadzbu. Navyše treba zobrať do úvahy aj recitál 35 smernice 2001/29/ES, ktorý poukazuje na vzťah medzi náhradou odmeny a škodou nositeľa práv, aj to, že keď je ujma nositeľa práv minimálna, nemusí vzniknúť žiadna povinnosť platby. To potvrdil aj Súdny dvor EÚ vo veciach C-572/13 Reprobek a C-463/12 Copydan Båndkopi.

Súčasný Autorský zákon podstatne rozšíril okruh nenahratých nosičov záznamu a technických zariadení, ktoré sú zaťažené povinnosťou platenia náhrad odmien, pričom zahrnuté sú nielen tie, ktorých primárnou funkciou je vyhotovovanie rozmnoženín (napr. audio-video rekordér), ale aj tie, u ktorých je to len druhotná funkcia (napr. mobilný telefón, set-top box a pod.). Ich zoznam je uvedený v prílohe č. 2 Autorského zákona, pričom sa rozlišujú nenahraté nosiče záznamu a technické zariadenia, za ktoré sa uhrádza náhrada odmeny z titulu výnimky pre súkromnú potrebu (§ 42 AZ) a technické zariadenia a služby, za ktoré sa uhrádza náhrada odmeny z titulu reprografickej výnimky (§ 43 AZ).

Medzi nenahraté nosiče záznamu, za ktoré je povinnosť platiť náhradu odmeny v súvislosti s právom na vyhotovenie rozmnoženiny pre súkromné účely (§ 42 AZ), patria CD, DVD a Blu-ray nosiče, minidisk, magnetická páska alebo iný obdobný optický, magnetický alebo elektronický nosič, USB kľúč, pamäťová karta a pevný disk, ktorý nie je zabudovaný v technickom zariadení. Technickými zariadeniami, za ktoré sa platí náhrada odmeny v súvislosti s výnimkou pre súkromnú potrebu, sú audio alebo audio-video rekordér,

set-top box umožňujúci vyhotovenie alebo uloženie rozmnoženiny diela na iné nezávislé technické zariadenie alebo nosič záznamu, herná konzola, smart TV, mp3 alebo mp4 nahrávač alebo iné technické zariadenie s takýmto účinkom (s výnimkou tlačiarne, skeneru, faxu, multifunkčného zariadenia, kopírovacieho zariadenia, elektronickej čítačky kníh alebo iného technického zariadenia s takýmto účinkom), mobilný telefón, tablet, počítač, kamera a fotoaparát.

Osobitne sú definované tie zariadenia, za ktoré sa platí náhrada odmeny v súvislosti s reprografickou výnimkou (§ 43 AZ). Aj v tomto prípade sa platí osobitná sadzba z ceny tabletu, počítača a fotoaparátu, navyše sa však platí aj za tlačiareň, skener, fax, viacfunkčné zariadenie s funkciou tlačiarne, skeneru alebo faxu, kopírovacie zariadenie, elektronickú čítačku kníh alebo iné technické zariadenie s takýmto účinkom.

Vo vzťahu k niektorým zariadeniam je upravená povinnosť úhrady náhrad odmien duplicitne, a to vo vzťahu k výnimke podľa § 42 AZ aj vo vzťahu k výnimke podľa § 43 AZ. Konkrétne sa to týka tabletu, počítača a fotoaparátu. Sadzby sa v týchto prípadoch kumulujú.

V rozsahu spoplatnených zariadení je pritom slovenská právna úprava podstatne obsiahlejšia ako legislatíva vo väčšine iných štátov, ktoré v súvislosti s používaním viacerých z menovaných zariadení neidentifikujú vznik ujmy autorovi, resp. identifikujú len minimálnu ujmu, a preto aplikujú de minimis pravidlo podľa recitálu 35 smernice 2001/29/ES.

Zároveň sa medzi zariadeniami nerobí rozdiel v závislosti od toho, či vôbec majú vnútornú pamäť. Povinnosť platiť za takéto zariadenia vzniká potom aj vtedy, keď tieto zariadenia pamäť nemajú a pre potreby vyhotovovania rozmnoženín je potrebné zabezpečiť externú pamäť (napr. USB alebo iné úložisko, DVD nosič a pod.).

Ministerstvo kultúry SR tiež poskytlo (nezáväznú) vyjadrenie,¹⁰ v zmysle ktorého sa má náhrada odmeny platiť iba za zariadenia, ktoré umožňujú:

- a) bez potreby použiť iné zariadenie alebo nosič vyhotoviť a uložiť rozmnoženinu diela alebo
- b) vyhotovenie rozmnoženiny na iné zariadenie alebo nosič, ak sa táto rozmnoženina dá použiť na inom (nezávislom) zariadení.

Na smart TV, ktoré nemajú harddisk a umožňujú len vyhotovenie rozmnoženiny na pripojené iné zariadenie alebo nosič (napr. USB nosič alebo externý harddisk), pričom uvedenú rozmnoženinu nie je možné použiť na inom zariadení (napr. inom televízore), sa teda v zmysle predmetného stanoviska povinnosť platiť náhradu odmeny nevzťahuje.

2. Systém výpočtu náhrady odmeny a jej výber

Z prílohy č. 2 Autorského zákona vyplýva, že podobne, ako to bolo aj podľa predchádzajúcej úpravy (zákon č. 618/2003 Z. z., zákon č. 383/1997 Z. z.), je zachovaný systém, podľa ktorého sa náhrada odmeny vypočíta ako percentuálna čiastka z predajnej alebo dovoznej ceny nenahratých nosičov záznamu a technických zariadení v rozsahu 0,1 % až 6 %, resp. vo výške 3 % z celkových príjmov za reprografické služby. Táto sadzba sa však zvyšuje na dvojnásobok, ak si povinná osoba nesplní informačnú povinnosť voči organizácii kolektívnej správy ani v dodatočnej lehote a tiež v prípade, že bude zistený záporný rozdiel medzi výškou náhrad odmien podľa predložených informácií a správnu výškou náhrad odmien (§ 167 ods. 1 AZ).

Smernica nestanovuje žiadne podrobné požiadavky ohľadne toho, ako má byť systém primeranej kompenzácie implementovaný. Recitál 35 smernice však menuje niekoľko

¹⁰ MINISTERSTVO KULTÚRY SR, Stanovisko k problematike náhrad odmien podľa Autorského zákona č. 185/2015 Z. z. 17. august 2015, zverejnené na webovej stránke IT asociácie Slovenska. [online] <http://itas.sk/sites/default/files/docs/az.PDF> (dostupné k 31.5.2016, aktuálne dostupné len cez webarchív).

faktorov, ktoré je potrebné zohľadniť, nasledovne: „Keď sa stanovuje forma, podrobné úpravy a možná úroveň vhodnej kompenzácie, treba zohľadniť osobitné podmienky každého prípadu. Pri posudzovaní týchto podmienok je hodnotným kritériom možné poškodenie nositeľa práv vyplývajúce z daného aktu. V prípadoch, keď nositelia práv už dostali platby nejakou inou formou, napríklad ako súčasť licenčného poplatku, nemusí byť potrebná žiadna osobitná alebo samostatná platba. Úroveň vhodnej kompenzácie by mala v plnej miere zohľadňovať stupeň používania technologických ochranných opatrení uvedených v tejto smernici. V niektorých situáciách, keď je ujma nositeľa práv minimálna, nemusí vzniknúť žiadna povinnosť platby.“

Náhrada odmeny sa uhrádza za tie nenahraté nosiče záznamu a technické zariadenia, ktoré boli na účely predaja prvýkrát umiestnené na trhu v Slovenskej republike vrátane predaja cez internet. Náhrada odmeny sa neuhrádza za technické zariadenie alebo nenahratý nosič záznamu, ktoré boli vyvezené do tretieho štátu alebo odoslané do členského štátu. Náhrada odmeny sa neuhrádza ani za technické zariadenie alebo nenahratý nosič záznamu, ktoré sa použije preukázateľne výlučne pre vlastnú potrebu dovozcu alebo príjemcu (§ 167 ods. 3 AZ). Podľa § 36 ods. 2 písm. a) je náhradu odmeny povinný zaplatiť výrobca, príjemca z členského štátu, dovozca z iného ako členského štátu alebo iná osoba, ktorá na účely predaja prvýkrát umiestni na trhu v Slovenskej republike vrátane predaja cez internet technické zariadenie umožňujúce dočasne alebo trvalo vyhotovenie rozmnoženiny diela, uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela alebo nenahratý nosič záznamu umožňujúci uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela.

Náhradu odmeny teda uhrádza tá osoba, ktorá prvýkrát umiestni nenahratý nosič záznamu alebo technické zariadenie na trhu v Slovenskej republike, za predpokladu, že účelom takéhoto umiestnenia je predaj na tomto trhu. Náhradu odmeny treba vypočítať vždy z takej ceny, ktorá súvisí s prvým umiestnením nenahrátého nosiča záznamu alebo technického zariadenia na trh za účelom predaja prvýkrát na trhu v Slovenskej republike.

Slovenská ani európska autorskoprávna úprava nedefinuje pojem „umiestnenie na trh“. Len analogicky možno vychádzať z iných právnych predpisov. Napríklad v zmysle nariadenia č. 765/2008¹¹ je uvedením na trh prvé sprístupnenie na trhu Spoločenstva. Sprístupnením na trhu je každá dodávka výrobku určeného na distribúciu, spotrebu alebo používanie na trh Spoločenstva v priebehu obchodnej činnosti, či už odplatne alebo bezodplatne (obdobne aj rozhodnutie 768/2008/ES¹²). Nariadenie č. 178/2002¹³ zase umiestnenie na trh definuje ako skladovanie, uchovávanie na účely predaja vrátane ponúkania na predaj alebo akúkoľvek inú formu prevodu, či už bezplatnú alebo nie, a predaj, distribúciu a iné formy prevodu samy osebe.

Z uvedeného vyplýva, že umiestnením na trh sa rozumie najmä vzťah B2B (business-to-business), ktorý je spojený s dodaním tovaru, či už na ďalšiu distribúciu, spotrebu alebo ďalšie používanie vrátane skladovania a ponúkania na predaj. Môže ním byť však aj predaj výrobku konečnému spotrebiteľovi napríklad v rámci internetového alebo zásielkového obchodu, t. j. vzťah B2C (business-to-consumer). Vždy pritom platí, že náhrada odmeny sa uhrádza z ceny vzťahujúcej sa na prvé umiestnenie nenahratých nosičov záznamu a technických zariadení na trhu. Táto povinnosť je jednorazová, a teda sa nevzťahuje na každý

¹¹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 765/2008 z 9. júla 2008, ktorým sa stanovujú požiadavky akreditácie a dohľadu nad trhom v súvislosti s uvádzaním výrobkov na trh a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 339/93.

¹² Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 768/2008/ES z 9. júla 2008 o spoločnom rámci na uvádzanie výrobkov na trh a o zrušení rozhodnutia 93/465/EHS.

¹³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002 z 28. januára 2002, ktorým sa ustanovujú všeobecné zásady a požiadavky potravinového práva, zriaďuje Európsky úrad pre bezpečnosť potravín a stanovujú postupy v záležitostiach bezpečnosti potravín.

subjekt v danom obchodnom reťazci. V konkrétnom prípade bude preto vždy potrebné zodpovedať otázku, kto je osobou, ktorá prvýkrát umiestni nenahraté nosiče záznamu alebo technické zariadenia na našom trhu, t. j. výrobca, príjemca, dovozca alebo iná osoba.

Aktuálna (ani predchádzajúca) slovenská úprava osobitne nezohľadňuje závery Súdneho dvora EÚ vo veci C-467/08 Padawan, ktoré okrem iného smerovali k rozlišovaniu nenahratých nosičov a technických zariadení určených na súkromné a na podnikateľské účely. V tomto prípade Súdny dvor EÚ rozhodol, že uplatnenie poplatku za rozmnoženiny na súkromné použitie bez rozdielu vo vzťahu ku všetkým typom zariadení, prístrojov a nosičov slúžiacich na rozmnožovanie, keď ich nadobudnú iné než fyzické osoby na zjavne odlišné účely, než je vyhotovovanie rozmnoženiny na súkromné použitie, sa nezdá v súlade so smernicou 2001/29/ES. Inými slovami, náhradu odmeny možno uložiť, len ak sú kumulatívne splnené dve podmienky, a to: zariadenia alebo prístroje sú schopné vyhotoviť rozmnoženinu a zároveň sú sprístupnené fyzickým osobám ako súkromným používateľom (body 53 a 56 rozsudku C-467/08 Padawan).

V neskoršom rozsudku vo veci C-521/11 Amazon.com však tento súd zároveň pripustil právnu úpravu, ktorá bez rozdielu uplatňuje poplatok za rozmnoženinu na súkromné použitie pri prvom uvedení nosiča, ktorý môže slúžiť na vyhotovovanie rozmnoženín, do obehu na jeho území na komerčné účely a za odplatu, pričom zároveň stanovuje právo na vrátenie zaplatených poplatkov v prípade, že konečné použitie týchto nosičov nepatrí medzi prípady, na ktoré sa vzťahuje výnimka vyhotovenia rozmnoženiny pre súkromnú potrebu. Platí to však len v tom prípade, ak praktické ťažkosti z hľadiska na osobitné okolnosti každého vnútroštátneho systému a na obmedzenia stanovené smernicou 2001/29/ES odôvodňujú takýto systém financovania primeranej kompenzácie a toto právo na vrátenie poplatkov je účinné a neprimerane nesťažuje vrátenie zaplateného poplatku.

Podľa judikatúry Súdneho dvora EÚ musí systém spravodlivého odškodnenia zahŕňať mechanizmy, najmä mechanizmus vrátenia poplatku, ktorými sa má napraviť každá situácia „nadmernej kompenzácie“ na úkor niektorej z kategórií používateľov, ktorá by nebola zlučiteľná s požiadavkou zabezpečenia primeranej rovnováhy práv a záujmov medzi rôznymi kategóriami nositeľov práv, ako aj medzi rôznymi kategóriami nositeľov práv a používateľov v zmysle recitálu 31 smernice 2001/29/ES [body 85 a 86 rozsudku C-572/13 Hewlett-Packard Belgium („Reprobel“) a bod 54 rozsudku C-110/15 Nokia Italia]. Všeobecne potom platí, že systém ako celok musí umožniť výber poplatku z dôvodu primeranej kompenzácie, ktorého výška v podstate zodpovedá skutočnej ujme, ktorá vznikla nositeľom práv.

Súdny dvor EÚ vo svojom rozsudku C-463/12 Copydan Båndkopi tiež rozhodol, že právo Únie bráni takému systému primeranej kompenzácie, podľa ktorého nárok na vrátenie poplatku za rozmnoženinu na súkromné použitie prináleží len konečnému spotrebiteľovi prístrojov alebo nosičov podliehajúcich poplatku (bod 55). Takýto systém je zlučiteľný s právom Únie len za predpokladu, že osoby povinné platiť poplatok sú oslobodené od povinnosti platiť uvedený poplatok, ak preukážu, že predmetné prístroje a nosiče dodali iným než fyzickým osobám na zjavne odlišné účely, než je vyhotovovanie rozmnoženín na súkromné použitie (bod 52 rozsudku C-110/15 Nokia Italia).

Slovenská úprava nerozlišuje, na aký účel, resp. ktorých osobám boli sprístupnené prístroje a zariadenia, ani neupravuje osobitný mechanizmus vrátenia nadmernej úhrady. Takéto vrátenie by však bolo možné uplatniť ako vydanie bezdôvodného obohatenia v zmysle § 451 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Výber náhrad odmieta môžu ovplyvniť aj technologické ochranné opatrenia. V zmysle článku 5 ods. 2 písm. b) a recitálu 35 smernice 2001/29/ES platí, že v primeranej kompenzácii by sa mal v plnej miere zohľadňovať stupeň používania technologických ochranných opatrení. Slovenská úprava zabezpečuje, že účinné technologické opatrenie možno vedome obísť za účelom použitia diela v rozsahu nevyhnutnom na využitie výnimky podľa § 42 a 43

AZ. Avšak samotné uzákonenie možnosti obísť technologické ochranné opatrenia ešte negarantuje aj reálnu schopnosť bežného používateľa takýto technický úkon vykonať a Autorský zákon tieto otázky ani bližšie neupravuje. Povinnosť uhrádzať náhradu odmeny je v zákone zakotvená jednotne bez ohľadu na skutočnosť, či boli aplikované technologické ochranné opatrenia. Tiež nie je osobitne upravený postup organizácie kolektívnej správy pri prerozdeľovaní a vyplácaní náhrad odmiem autorom (§ 170 a 171 AZ) za použitie tých diel, na ktoré boli aplikované technologické ochranné opatrenia. Organizácie kolektívnej správy by mohli požiadavku upravenú v článku 5 ods. 2 písm. b) a recitáli 35 smernice 2001/29/ES zohľadniť v rámci svojich vyúčtovacích poriadkov, Autorský zákon im však takúto povinnosť vyslovene neukladá.

3. Vydavateľ ako osoba oprávnená na náhradu odmeny

Nakoľko ide o povinne kolektívne spravované právo [§ 146 ods. 2 písm. a) a b) AZ], autor ani žiaden iný nositeľ práv si nemôže vykonávať takéto právo individuálne. Náhrady odmiem môže pritom vyberať jediná organizácia kolektívnej správy, poverená výberom v rámci obligatórnej dohody o spoločnom výbere [§ 175 ods. 1 písm. b) AZ]. Podľa informácie zverejnenej v zmysle § 181 písm. n) AZ je takouto poverenou organizáciou SOZA.¹⁴ Tá je následne povinná prerozdeliť vybrané náhrady odmiem ostatným organizáciám kolektívnej správy. Každý autor alebo iný nositeľ práv je potom oprávnený domáhať sa vyplatenia náhrady voči tej organizácii kolektívnej správy, ktorá spravuje náhrady odmeny vo vzťahu k takým druhom diel, ku ktorým daný autor vykonáva práva.

Autorovi patrí právo na náhradu odmeny aj v prípade, ak sa uplatňuje právna fikcia a autorské práva k audiovizuálnemu dielu vykonáva výrobca audiovizuálneho záznamu [§ 86 ods. 1 písm. c) AZ] a v prípade, ak sa uplatňuje fikcia, v zmysle ktorej má výrobca audiovizuálneho záznamu súhlas na spracovanie a výhradnú licenciu na použitie audiovizuálne použitého diela (§ 86 ods. 7 AZ).

Namiesto autorov však vzniká nárok na náhradu odmeny iným nositeľom autorských práv, ak vykonávajú majetkové práva k dielu, t. j. zamestnávateľovi (§ 90 AZ), objednávateľovi databázy chránenej autorským právom a objednávateľovi kartografického diela (§ 91 ods. 4 AZ) a investorovi ako nositeľovi práv k spoločnému dielu (§ 92 AZ). Uvedený prístup podporuje aj novšie ustanovenie § 171 ods. 3 AZ, v zmysle ktorého je organizácia kolektívnej správy povinná prerozdeliť a vyplatiť náhradu odmeny vybratú podľa § 36 ods. 3 AZ (t. j. náhrady odmiem) zamestnávateľovi, ktorý vykonáva práva podľa § 90 ods. 4 AZ po preukázaní tejto skutočnosti.

Naopak, ak autor udelí licenciu (vrátane výhradnej licencie), právo na náhradu odmeny mu ostáva zachované. To vyplýva zo skutočnosti, že na rozdiel od vyššie uvedených prípadov nadobúdateľ licencie nevykonáva práva autora, ale je len oprávnený používať dielo v rozsahu udelennej licencie. Súdny dvor sa zaoberal otázkou, či je možné priznať časť náhrady odmeny aj vydavateľovi diel vytvorených autormi bez toho, aby mali títo vydavatelia povinnosť čo i len nepriamo zabezpečiť, aby títo autori dostali časť kompenzácie, ktorej sú zbavení. Súd však vo veci C-572/13 Hewlett-Packard Belgium („Reprobel“) rozhodol, že úprava v smernici 2001/29/ES by takejto národnej úprave bránila. V nadväznosti na túto právnu úpravu bol novelizovaný aj Autorský zákon, ktorý s účinnosťou od 25.3.2022 v § 171 ods. 3 AZ zaviedol, že ak autor diela udelil vydavateľovi publikácie, v ktorej je autorovo dielo obsiahnuté licenciu na vyhotovenie rozmnoženiny, vydavateľ publikácie má počas trvania licencie právo na podiel z jeho náhrady odmeny uhradenej podľa § 36 ods. 3 AZ za použitie

¹⁴ SOZA, Chcem nahľášku. [online] <https://moja.soz.sk/stranka/chcem-nahlasuku> (31.3.2024).

podľa § 43 AZ. Inými slovami, aj vydavateľ publikácie (vrátane periodika podľa § 129a ods. 1 AZ), ktorý používa dielo len na základe licencie, má nárok na podiel z náhrady odmeny, nie však z celej sumy vybraných náhrad odmien, ale len z časti vybranej ako kompenzácia za reprografické rozmnoženiny v zmysle § 43 AZ.

V praxi sú vydavatelia zvyčajne v dvojakej pozícii. Časť autorov, ktorí pre nich dodávajú obsah sú „na voľnej nohe“ a udeľujú vydavateľovi licenciu na použitie svojich textov, fotografií a iných diel. Druhá časť autorov sú zamestnanci vydavateľa, kedy platí, že všetky majetkové práva k ich dielam vykonávajú vydavatelia. V nadväznosti na to sa mení aj povaha nároku na náhradu odmeny, ktorá vydavateľovi v zmysle platného Autorského zákona vzniká. Vo vzťahu k náhrade odmeny za právo vyhotoviť rozmnoženiny pre súkromné potreby vzniká vydavateľovi nárok na podiel len vo vzťahu k zamestnaneckým dielam. Avšak, vo vzťahu k náhrade odmeny za právo vyhotoviť reprografické rozmnoženiny vzniká vydavateľovi nárok na podiel z titulu výkonu práv k zamestnaneckým dielam aj z titulu nadobudnutia licencie.

Uplatňovanie tohto nároku voči OKS však môže byť z dôvodu absencie podrobnejšej úpravy problematické. Vo vyúčtovacom poriadku SOZA sa napríklad len uvádza, že oprávneným nositeľom práv pre potreby vyúčtovacieho poriadku sa rozumie aj iná fyzická alebo právnická osoba, ktorá vykonáva autorské práva na základe Autorského zákona alebo na základe zmluvy - napríklad zamestnávateľ, nadobúdateľ výhradnej licencie atď.¹⁵ Obdobne je to upravené aj v rozúčtovacom poriadku LITA (čl. II ods. 1).¹⁶ LITA však vo vzťahu k rozúčtovaniu odmien za rok 2024 zmenila znenie svojho poriadku. V jeho čl. XII ods. 1 uvádza, že podiel vydavateľov z reprografických náhrad odmien je 27%. V rozúčtovacom poriadku odmien za rok 2023 síce bola percentuálna sadzba rovnaká, odkazovalo sa v ňom však priamo na § 36 ods. 3 písm. b) Autorského zákona, takže len na podiel v prípade udelenia licencie. Otázka teda je, ako sa postaví LITA k možným nárokom vydavateľov uplatneným z titulu výkonu práv k zamestnaneckým dielam. Za správny považujeme taký prístup, kedy by OKS vyplácala podiely uplatňované nielen z titulu výkonu licenčných práv, ale aj z titulu výkonu práv k zamestnaneckému dielu.

4. Subjekty povinné hradiť náhradu odmeny

Krátko sa na záver pristavme pri tom, ako sú v Autorskom zákone definované subjekty, ktoré sú povinné uhrádzať náhrady odmeny. V zmysle rozsudku Súdneho dvora vo veci C-470/14 EGEDA, mechanizmus náhrady odmeny nemôže byť financovaný zo štátneho rozpočtu. V praxi sa preto uplatňuje režim, kedy náhrady odmeny platia osoby, ktorú môžu byť beneficiantom predmetných výnimiek. Tieto náhrady však neplatia priamo, ale sú zahrnuté v cene tovarov alebo služieb, prostredníctvom ktorých môžu výnimky využívať.

Osoby definované v § 36 ods. 3 písm. a) AZ sú povinné platiť náhradu odmeny za vyhotovenie rozmnoženín pre súkromné účely podľa § 42 AZ vo výške podľa prvého bodu prílohy č. 2 aj za právo vyhotoviť reprografické rozmnoženiny podľa § 43 AZ vo výške podľa druhého bodu prílohy č. 2. Osoba uvedená v § 36 ods. 3 písm. b) AZ uhrádza náhradu odmeny len za poskytnutie reprografických služieb za odplatu vo výške podľa prílohy č. 2.

Povinnými subjektmi sú výrobca, príjemca z členského štátu EÚ, dovozca z iného ako členského štátu EÚ alebo iná osoba, ktorá na účely predaja prvýkrát umiestni na trhu v Slovenskej republike vrátane predaja cez internet technické zariadenie umožňujúce dočasne alebo trvalo vyhotovenie rozmnoženiny diela, uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela

¹⁵ SOZA, Základné dokumenty. [online] <https://moja.soza.sk/stranka/zakladne-dokumenty> (31.3.2024).

¹⁶ LITA, Rozúčtovací poriadok pre rozúčtovanie odmien za použitia diel v roku 2024. [online] <https://www.lita.sk/zakladne-dokumenty> (31.3.2024).

alebo nenahratý nosič záznamu umožňujúci uloženie alebo uchovanie rozmnoženiny diela. Oproti predchádzajúcej úprave (zákon č. 618/2003 Z. z.) sa spresnilo, že táto povinnosť sa týka aj predajcov cez internet, čo hodnotíme pozitívne. Ďalej sem patrí aj osoba, ktorá poskytuje reprografické služby za odplatu. Najčastejšie pôjde o rozličné obchody, ktoré umožňujú klientovi využiť ich kopírovacie zariadenia alebo mu na objednávku nakopírujú dodaný materiál (tzv. „copy shop“). Povinnosť zaplatiť náhradu odmeny môže byť prenesená na predajcu, odosielateľa alebo dopravcu nenahratých nosičov záznamu alebo technických zariadení, ak táto osoba neoznámí príslušnej organizácii kolektívnej správy údaje potrebné na určenie povinnej osoby (§ 167 ods. 5 AZ).

Záver

Ako vyplýva z príspevku, problematika náhrad odmien so sebou prináša množstvo praktických problémov aj právnych otázok. Časť z nich už síce viac či menej uspokojivo zodpovedal Súdny dvor EÚ, z dôvodu pomerne stručnej európskej úpravy je však zrejmé, že harmonizácia v tejto oblasti je stále otázná. To súvisí napríklad s realizáciou práva na vrátenie (nadmerných) náhrad odmien, aplikáciou de minimis pravidla, zohľadňovaním stupňa používania technologických ochranných opatrení či primeraného odmeňovania vydavateľov vykonávajúcich autorské práva svojich zamestnancov alebo používajúcich autorské diela externých autorov. V príspevku sme sa preto snažili poukázať na najdôležitejšie aspekty nedostatočnej právnej úpravy a jej praktickej implementácie s cieľom riešiť tieto problémy v praxi praxi či na legislatívnej úrovni.

AKT O DIGITÁLNYCH SLUŽBÁCH V BOJI PROTI DEZINFORMÁCIÁM AKO KAŽDODENNEJ DÁVKE VIRTUÁLNEJ REALITY¹

Doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
renata.bacarova@upjs.sk

Abstrakt

Boj proti dezinformáciám sa stal jednou z kľúčových priorít Európskej únie. Dezinformácie negatívne ovplyvňujú každodenný život Európanov. Môžu byť nástrojom manipulácie a podvedome ovplyvňovať rozhodovanie ľudí. Uvedené aktuálne predstavuje riziko najmä v súvislosti s európskymi voľbami. Príspevok sa zameriava na pojmové vymedzenie dezinformácie a analyzuje nezákonný obsah, na ktorý sa bude vzťahovať regulácia podľa aktu o digitálnych službách. Dôležitú úlohu pri plnení povinností náležitej starostlivosti zohrávajú poskytovatelia sprostredkovateľských služieb. Akt o digitálnych službách formuluje jednak povinnosti pre všetkých poskytovateľov, ale tiež osobitné povinnosti pre poskytovateľov hostingových služieb a online platforiem, ako aj pre veľmi veľké online platformy a veľmi veľké internetové vyhľadávače.

Abstract

The fight against disinformation has become one of the key priorities of the European Union. Disinformation negatively affects the daily life of Europeans. They can be a tool to manipulate and subconsciously influence people's decision-making. This currently poses a risk, especially in connection with the European elections. The paper focuses on the conceptual definition of disinformation and analyzes illegal content that will be subject to regulation under the Digital Services Act. Providers of intermediary service play an important role in fulfilling due diligence obligations. The Digital Services Act formulates obligations for all providers, but also specific obligations for providers of hosting services and online platforms, as well as for very large online platforms and very large online search engines.

Kľúčové slová: Dezinformácie, akt o digitálnych službách, základné práva a slobody, sloboda prejavu, právo na informácie, poskytovatelia sprostredkovateľských služieb, online platformy

Key words: Disinformation, Digital Services Act, fundamental rights and freedoms, freedom of expression, right to information, providers of intermediary services, online platforms

¹ Článok bol vypracovaný v rámci realizácie projektu VEGA 1/0431/23 Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty.

Úvod

Skutočnosť, že boj proti dezinformáciám nie je jednoduchý, si čoraz intenzívnejšie uvedomuje aj Európska únia (ďalej „EÚ“ alebo „Únia“). Tento zápas je nepochybne výzvou pre EÚ, keďže dezinformácie vplyvajú na každodenný život Európanov, vytvárajú temné vzorce² a manipulujú správanie, ovplyvňujú preferencie pri výbere tovarov alebo služieb, profilujú s úmyslom zacieliť reklamu, či zmanipulovať voľby. V kontexte nadchádzajúcich volieb do Európskeho parlamentu v júni 2024 prijala Európska komisia (ďalej aj „Komisia“ alebo „EK“) dokument, ktorý obsahuje Usmernenia pre poskytovateľov veľmi veľkých online platforiem (VLOP) a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov (VLOS) o zmierňovaní systémových rizík pre volebné procesy v súlade s článkom 35 DSA.³

Boj proti dezinformáciám je tiež jedným z cieľov prijatého nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (ďalej „akt o digitálnych službách“ alebo „DSA“).

So spracúvanou témou súvisí aj smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/13/EÚ z 10. marca 2010 o koordinácii niektorých ustanovení upravených zákonom, iným právnym predpisom alebo správnym opatrením v členských štátoch týkajúcich sa poskytovania audiovizuálnych mediálnych služieb (smernica o audiovizuálnych mediálnych službách) a návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady zo 16. septembra 2022, ktorým sa ustanovuje spoločný rámec pre mediálne služby na vnútornom trhu (Európsky akt o slobode médií) a mení smernica 2010/13/EÚ [COM(2022) 457 final].⁴

V príspevku sa naša pozornosť primárne zameriava na nástroje boja proti dezinformáciám v nariadení DSA v kontexte povinností poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti. Osobitný zreteľ sa sústreďuje na povinnosti veľmi veľkých online platforiem a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov.

Pojmové vymedzenie dezinformácie

Skôr než pristúpime k analýze povinností poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti, bude dôležité pojmovo vymedziť dezinformácie a analyzovať škodlivý obsah, na ktorý sa regulácia bude vzťahovať aj v kontexte možných kolízií s právom na slobodu prejavu.

Podľa článku 11 Charty základných práv Európskej únie (ďalej aj „charta“) má každý právo na slobodu prejavu a právo na informácie.⁵ To zahŕňa právo zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice. Aj keď toto právo nie je absolútne, akékoľvek obmedzenia musia byť ustanovené zákonom, musia rešpektovať jeho podstatu a možno ich uskutočniť len vtedy, ak je to

² Pozri recitál 67 DSA.

³ *Oznámenie Komisie Schválenie obsahu návrhu oznámenia Komisie o usmerneniach pre poskytovateľov veľmi veľkých online platforiem a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov o zmierňovaní systémových rizík pre volebné procesy podľa aktu o digitálnych službách (nariadenie EÚ 2022/2065) [C(2024) 2121 final] a Príloha k oznámeniu Komisie Schválenie obsahu návrhu oznámenia Komisie o usmerneniach pre poskytovateľov veľmi veľkých online platforiem a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov o zmierňovaní systémových rizík pre volebné procesy podľa aktu o digitálnych službách [C(2024) 2121 final ANNEX] obidva dokumenty zo dňa 26. marca 2024.*

⁴ Európsky akt o slobode médií schválil Európsky parlament dňa 13. marca 2024.

⁵ Téma kolízie základných práv v digitálnom priestore sme sa venovali v článku BAČÁROVÁ, R.: Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. S. 441–458. ISBN 978-80-5740-0240.

nevyhnutné a skutočne to zodpovedá cieľom všeobecného záujmu, ktoré sú uznané Úniou, alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných (článok 52 ods. 1 charty). V súlade s článkom 52 ods. 3 charty a s vysvetlivkami k charte by sa článku 11 charty mal prisúdiť zmysel a rozsah článku 10 o slobode prejavu a práve na informácie Európskeho dohovoru o ľudských právach, ako ho vykladá Európsky súd pre ľudské práva. Článkom 10 Európskeho dohovoru o ľudských právach sa chráni sloboda prejavu a právo na informácie. V rámci rozsahu uplatňovania Európskeho dohovoru o ľudských právach musí byť každé obmedzenie ustanovené zákonom, musí byť v demokratickej spoločnosti nevyhnutné a musí sa vykonať pri sledovaní legitímnych cieľov stanovených v článku 10 ods. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Je však otázne, či právu na slobodu prejavu a právu na informácie zodpovedá aj právo na ochranu pred dezinformáciami, keďže to z Ústavy SR a ani z iných noriem explicitne nevyplýva. Aj Ústavný súd SR v tejto súvislosti opakovane potvrdil slobodnú voľbu osôb, bez aktívneho zásahu verejnej moci pri realizácii volebného práva.⁶ Pritom dezinformácie môžu byť obzvlášť závažné práve v súvislosti s voľbami.⁷

Fakt, že ani v prostredí Slovenskej republiky nejde o nový problém, potvrdzuje aj nález Ústavného súdu SR, ktorý sa témou informácií a dezinformácií a možného obmedzenia slobody prejavu zaoberal v súvislosti s predĺžením času zákazu zverejňovať výsledky volebných prieskumov.⁸ Ústavný súd SR v náleze okrem iného konštatoval, že regulácia prináša aj obmedzenia či dokonca zákazy. Osobitne citlivo je potrebné pristupovať k regulácii tých zákazov, ktoré zasahujú do ústavných práv a slobôd. Ak demokratický a právny štát stanovením zákazu vo volebnej kampani sleduje legitímny cieľ, ktorým je zabezpečenie volieb a riadneho výkonu volebného práva, a dostáva sa tým do konfliktu s iným legitímny cieľom, a to zabezpečením slobody prejavu a práva na informácie, môže jednému z nich v konkrétnej situácii priznať prednosť obmedzením toho druhého iba za podmienky prísnnej primeranosti (proporcionality) takéhoto zásahu a pri maximálnej ochrane toho práva, ktorému nebola daná prednosť.⁹

Avšak reálne hrozby v súvislosti s dezinformáciami ako formami vedenia hybridných vojen si čoraz nástojčivejšie uvedomuje aj EÚ. Z tohto dôvodu pripravila viacero opatrení v legislatívnej oblasti na elimináciu spomínaných rizík. Jednou z noriem je aj zmieňovaný akt o digitálnych službách, ktorý reguluje nelegálny obsah v súvislosti s poskytovateľmi sprostredkovateľských služieb vrátane online platforiem.

Vymedzenie pojmu dezinformácia sa síce v akte o digitálnych službách nenachádza, avšak citovaný akt obsahuje úpravu nezákonného obsahu v článku 3 písm. h) DSA. Za nezákonný obsah sa považuje akákoľvek informácia, ktorá sama osebe alebo tým, že odkazuje na nejakú činnosť vrátane predaja výrobkov alebo poskytovania služieb, nie je v súlade s právnymi predpismi EÚ alebo niektorého členského štátu, a to bez ohľadu na presný predmet alebo povahu týchto právnych predpisov. Bude teda na konkrétnom posúdení, či konkrétny obsah bude porušovať predpisy EÚ alebo niektorého štátu EÚ.

Slovenská právna úprava reguluje dezinformácie vo viacerých normách, hoci explicitná definícia tiež chýba. Napríklad zákon č. 68/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov pracuje s pojmom

⁶ Pozri nálezy Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 118/07, PL. ÚS 14/2011, PL. ÚS 34/2018.

⁷ K téme pozri NIKIFOROV, L.: The Digital Services Act, Content Moderation and Elections (January 1, 2024). Brussels Privacy Hub January 2024, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4746498>.

⁸ Išlo o s predĺženie času zákazu zverejňovať výsledky volebných prieskumov z pôvodných 14 dní pred dňom konania volieb a v deň konania volieb až do skončenia hlasovania na 50 dní pred dňom konania volieb a v deň konania volieb až do skončenia hlasovania.

⁹ Nález Ústavného súdu SR, PL. ÚS 26/2019-134.

závažné dezinformácie, medzi ktoré patria škodlivé aktivity, ktoré môže Národný bezpečnostný úrad blokovat'.¹⁰ Aj iné právne normy síce postihujú dezinformácie, ale ich nedefinujú. Napríklad zákon č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o mediálnych službách) v znení neskorších predpisov (ďalej aj „ZMS“) umožňuje Rade pre mediálne služby iniciovať a vykonávať výskumnú a analytickú činnosť v mediálnej oblasti na účel sledovania a hodnotenia stavu mediálneho prostredia, a to najmä s ohľadom na šírenie nenávistných prejavov, dezinformácií, obsahu, ktorý môže vážne narušiť vývoj maloletých, kyberšikanu, mediálnu gramotnosť, mediálnu komerčnú komunikáciu, politickú propagáciu, internú a externú mediálnu pluralitu a úroveň slobody médií.¹¹ Taktiež vojenské spravodajstvo sa podľa zákona č. 500/2023 Z. z. o Vojenskom spravodajstve zameriava na hybridné hrozby a dezinformácie v záujme obrany Slovenskej republiky.

V stanovisku Európskeho výboru regiónov sa dezinformovanie prostredníctvom manipulácie s informáciami a zasahovania zo zahraničia v súčasnosti považuje za jednu z hlavných výziev, ktorým čelia orgány na všetkých úrovniach.¹²

Za dezinformáciu považujeme preukázateľne, či úmyselne nepravdivú alebo zavádzajúcu informáciu, ktorá je vytvorená, prezentovaná a šírená za účelom ekonomického zisku alebo zámerného oklamania verejnosti, ktorá môže poškodiť verejný záujem.¹³ Citovaný dokument zároveň negatívne vypočítava, že medzi dezinformácie nepatria chyby v spravodajstve, satira a paródia alebo správy a komentáre naklonené jednej strane, ak sú takto jasne identifikované.¹⁴

Akčný plán pre európsku demokraciu v súvislosti s dezinformáciami rozlišuje medzi nepravdivými informáciami, dezinformáciami, operáciami ovplyvňovania informácií a zahraničným zasahovaním. Nepravdivé informácie predstavujú nepravdivú alebo zavádzajúci obsah zdieľaný bez škodlivého úmyslu, hoci jeho účinky môžu spôsobiť ujmu. Naproti tomu dezinformácie predstavujú šírenie preukázateľne nepravdivého alebo zavádzajúceho obsahu s úmyslom klamať alebo zabezpečiť hospodársky alebo politický zisk, ktorý môže spôsobiť ujmu verejnosti. Operácie ovplyvňovania informácií sa týkajú koordinovaného úsilia domácich alebo zahraničných aktérov ovplyvniť cieľovú skupinu pomocou celej škály klamlivých prostriedkov vrátane potláčania nezávislých informačných zdrojov v kombinácii s dezinformáciami. Zahraničné zasahovanie do informačného priestoru, ktoré sa často vykonáva ako súčasť širšej hybridnej operácie, možno chápať ako donucovaciu a klamlivú snahu narušiť slobodné formovanie a vyjadrovanie politickej vôle jednotlivcov aktérom zahraničného štátu alebo jeho zástupcami.¹⁵ Obzvlášť nebezpečné je takéto zahraničné zasahovanie najmä v čase volieb. Uvedené definície vychádzajú z práce Jamesa Pammenta, v ktorej sa venuje boju proti dezinformáciám s osobitným zreteľom na plnenie povinností digitálnych platforiem. Jeho analýza problematiky vychádza z rámca

¹⁰ § 27b ods. 3 zákon č. 68/2018 Z. z.

¹¹ § 110 ods. 3 písm. g) ZMS.

¹² Stanovisko Európskeho výboru regiónov – Úloha miestnych a regionálnych samospráv v boji proti dezinformáciám, manipulácii s informáciami a zasahovaniu zo zahraničia [C/2023/247] z 26. októbra 2023.

¹³ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Boj proti dezinformáciám na internete: európsky prístup [COM(2018)236 final] z 26. apríla 2018.

¹⁴ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Boj proti dezinformáciám na internete: európsky prístup [COM(2018)236 final] z 26. apríla 2018.

¹⁵ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre európsku demokraciu [COM(2020) 790 final] z 3. decembra 2020.

známeho ako ABCDE, teda A ako aktéri (actors), B ako správanie (behavior), C ako obsah (content), D ako stupeň (degree) a E ako efekt (effect).¹⁶

Zo spoločného vyhlásenia o slobode prejavu a „fake news“, dezinformáciách a propagande vyplývajú isté zásady týkajúce sa boja proti dezinformáciám a propagande, a to všeobecný zákaz šírenia informácií založených na vágnych a nejednoznačných myšlienkach, vrátane „fake news“ a neobjektívnych informácií; zdržanie sa nepravdivých vyhlásení (dezinformácií) a vyhlásení ignorujúcich overiteľné informácie (propaganda) zo strany štátnych činiteľov, vrátane zákazu ich sponzorovania, povzbudzovania a šírenia, s čím súvisí ich povinnosť rozširovania dôveryhodných informácií v súlade so záujmami verejnosti v oblasti verejného zdravia, bezpečnosti, životného prostredia a pod.¹⁷ Kým pod „fake news“ rozumieme falošné správy, „deepfake“ predstavuje obrazový, zvukový obsah alebo video obsah, vytvorený alebo manipulovaný systémami umelej inteligencie, ktorý sa zjavne podobá existujúcim osobám, predmetom, miestam alebo iným subjektom či udalostiam a niektorým osobám by sa mohol mylne javiť ako pravý alebo pravdivý.¹⁸ Prijatím citovaného aktu sa zavedie povinnosť informovať, že tento obsah bol umelo vytvorený alebo zmanipulovaný. Uvedená regulácia sa javí ako významná najmä v súvislosti s voľbami z dôvodu nezanedbateľného rizika ovplyvňovania voličov a možných manipulácií s volebnými výsledkami.¹⁹

Aktivity EÚ v boji proti dezinformáciám

Zo starších štatistických údajov Eruobarometra tiež vyplynulo, že až 83% Európanov sa domnieva, že falošné správy (tzv. „fake news“) ohrozujú demokraciu a 73 % používateľov internetu je znepokojených dezinformáciami v predvolebnom období²⁰. Až 63 % mladých Európanov sa stretáva s falošnými správami častejšie ako jedenkrát za týždeň a 51 % Európanov si myslí, že boli vystavení dezinformáciám na internete.²¹ Rovnako aj novšie výskumy potvrdzujú tento alarmujúci trend, pričom nepravdivé alebo zavádzajúce informácie šírené predovšetkým online a najmä prostredníctvom sociálnych sietí ohrozujú demokraciu a majú nepriaznivý vplyv na dôveru v demokraciu EÚ a jej inštitúcie.²² Všetky tieto údaje

¹⁶ PAMMENT, J.: The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative, Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286> alebo

PAMMENT, J.: EU Code of Practice on Disinformation: Briefing Note for the New European Commission. Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/03/03/eu-code-of-practice-on-disinformation-briefing-note-for-new-european-commission-pub-81187>.

¹⁷ Blížšie pozri JOINT DECLARATION ON FREEDOM OF EXPRESSION AND “FAKE NEWS”, DISINFORMATION AND PROPAGANDA. Dostupné na: www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf.

¹⁸ Článok 52 ods. 3 návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie [COM(2021) 206 final] z 21. apríla 2021, ktoré Európsky parlament schválil 13. marca 2024.

¹⁹ V prieskume Eurobarometra, v ktorom boli respondenti požiadaní, aby ohodnotili najdôležitejšie aspekty slobodných a spravodlivých volebných kampaní, sa najsilnejšie odpovede týkali i) diskusií a kampaní zameraných na zabránenie nenávisťným prejavom, manipulácii a klamstvám; ii) potreby, aby kandidáti a politické strany mali rovnakú príležitosť na prístup k médiám a iii) voliči vedeli, kto financuje kandidátov a politické strany. Pozri bleskový prieskum Eurobarometra č. 522 (2023) o demokracii a bleskový prieskum Eurobarometra č. 528 (2023) o občianstve a demokracii. Dostupné na: www.commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy_sk.

²⁰ Pozri www.eeas.europa.eu/sites/default/files/disinformation_factsheet_sk.pdf.

²¹ Pozri www.commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/strengthened-eu-code-practice-disinformation_en.

²² Pozri www.europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2966.

boli rozhodujúce pri zavádzaní postupov v DSA smerujúcich k odstraňovaniu hrozieb a posilňovaniu informovanosti spoločnosti a jednotlivcov.

V predošlom texte sme naznačili isté obavy EÚ v súvislosti s nadchádzajúcimi voľbami, kde sa Európska komisia rozhodla urobiť niekoľko zásadných opatrení v boji proti dezinformáciám. Riešením tejto problematiky sa EÚ zaoberá už dlhšie, a preto spomenieme len tie opatrenia v legislatívnej oblasti, ktoré považujeme za najvýznamnejšie. Na mnohé z nich sme už poukázali aj v doterajšom texte. Ide o oznámenie EK s názvom Boj proti dezinformáciám na internete: európsky prístup²³, ktorý z dôvodu globálnych samoregulačných riešení na online platformách predstavuje jeden z kľúčových počínov v boji proti dezinformáciám na internete.

Ďalším nadväzujúcim dokumentom je Posilnený Kódex postupov proti šíreniu dezinformácií²⁴ podpísaný 16. júna 2022, ktorý spája viacerých aktérov, aby sa zaviazali k širokému súboru dobrovoľných záväzkov v boji proti dezinformáciám. Citovaný dokument sa sústreďuje na kontrolu umiestňovania reklám na dezinformačných stránkach a eliminovaniu príjmov z takejto reklamy, resp. aj na samotné obmedzenie reklamy obsahujúcej dezinformácie. Pritom osobitný dôraz sa kladie na politickú reklamu²⁵. V rámci integrity poskytovaných služieb sa pozornosť sústreďuje aj na transparentnosť systémov umelej inteligencie, zavádzajú sa osobitné mechanizmy na posilnenie používateľov pri zvyšovaní ich mediálnej gramotnosti, posilňuje sa spolupráca s výskumníkmi a s komunitami zameranými na overovanie faktov.²⁶

Okrem týchto dokumentov tému dezinformácií spracúva aj Akčný plán proti dezinformáciám²⁷ a oznámenie Európskej komisie o obrane demokracie.²⁸ Uvedené dokumenty sú základom balíka na ochranu demokracie, ktorý je známy aj pod označením Akčný plán pre európsku demokraciu²⁹. Tento akčný plán je postavený na troch základných pilieroch, kde boj proti dezinformáciám a zahraničnému zasahovaniu a ovplyvňovaniu informácií tvorí jednu z dôležitých častí. Okrem neho tu patrí aj ochrana integrity volieb a podpora demokratickej účasti vrátane zavedenia transparentných pravidiel politickej reklamy a financovania politických strán a tiež posilnenie slobody a plurality médií.³⁰

²³ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Boj proti dezinformáciám na internete: európsky prístup [COM(2018)236 final] z 26. apríla 2018.

²⁴ Pozri

2022 Strengthened Code of Practice Disinformation TeAETn7bUPXR57PU2FsTqU8rMA_87585%20(1).pdf

²⁵ Pozri návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o transparentnosti a cílení politickej reklamy [COM(2021) 731 final] z 25. novembra 2021.

²⁶ V rámci EÚ začalo fungovať Európske observatórium digitálnych médií (European Digital Media Observatory - EDMO), ktoré funguje pod vedením Európskeho univerzitného inštitútu vo Florencii. Spája overovateľov faktov, odborníkov na mediálnu gramotnosť a akademických výskumníkov v oblasti online dezinformácií v spolupráci s mediálnymi organizáciami, online platformami a odborníkmi na mediálnu gramotnosť. Bližšie informácie www.edmo.eu.

²⁷ Spoločné oznámenie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán proti dezinformáciám [JOIN(2018) 36 final] z 5. decembra 2018.

²⁸ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o obrane demokracie [COM(2023) 630 final] z 12. decembra 2023. eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0630

²⁹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre európsku demokraciu [COM(2020) 790 final] z 3. decembra 2020.

³⁰ V súvislosti s ochranou novinárov je dôležité spomenúť novú legislatívu týkajúcu sa boja proti zneužívaniu strategických žalôb proti účasti verejnosti, tzv. SLAPP žaloby. Pozri návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o ochrane osôb zapojených do verejnej účasti pred zjavne neopodstatnenými alebo zneužívajúcimi súdnymi konaniami („strategickým žalobám proti verejnej účasti“) [COM(2022) 177 final] z 27. apríla 2022. K problematike dezinformácií počas pandémie pozri spoločné oznámenie Európskemu parlamentu, Európskej

Dezinformácie a povinné subjekty podľa DSA

Podľa DSA sa právna regulácia poskytovateľov sprostredkovateľských služieb³¹ týka v zásade všetkých podnikov, bez ohľadu na ich veľkosť, teda tak mikropodnikov, ako aj malých a stredných podnikov, či veľmi veľkých online platforiem a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov.³² Z dôvodu významu a zacielenia na množstvo koncových príjemcov obsahu zákonodarca EÚ upravil osobitne a prísnejšie povinnosti vzťahujúce sa na platformy a vyhľadávače, ktoré majú priemerný mesačný počet aktívnych príjemcov služby v EÚ rovný alebo vyšší ako 45 miliónov, a ktoré sú určené Európskou komisiou ako veľmi veľké online platformy³³ alebo veľmi veľké internetové vyhľadávače³⁴.

Uloženie prísnejších povinností výlučne len pre veľmi veľké online platformy a vyhľadávače súvisí tiež s dosahom poskytovaného obsahu a služieb z hľadiska regionálneho pokrytia, čo im v konečnom dôsledku umožňuje zásadným spôsobom ovplyvňovať diskusiu o kľúčových otázkach verejného záujmu v rámci celej EÚ. Aj preto sú mikropodniky a malé podniky od mnohých povinností podľa DSA oslobodené, pričom niekedy sa tieto výnimky z povinností podľa DSA uplatňujú aj na stredné podniky.

Nariadenie DSA si v kontexte spracúvanej témy kladie za cieľ ukladať povinnosti poskytovateľom sprostredkovateľských služieb v boji proti nezákonnému obsahu a dezinformáciám na internete. Medzi sprostredkovateľské služby v zmysle článku 3 písm. g) DSA patrí jedna zo služieb informačnej spoločnosti, ktoré nazývame „obyčajný prenos“³⁵, „kešing“³⁶ a „hosting“³⁷. Zámerom DSA je vytvoriť bezpečné, predvídateľné a dôveryhodné online prostredie, s čím je spojené postihovanie šírenia nezákonného obsahu na internete, dezinformácií či iného závažného obsahu z dôvodu ochrany základných práv a slobôd zakotvených v charte.³⁸

Dezinformáciu sme si pojmovo vymedzili ako preukázateľne nepravdivý alebo zavádzajúci obsah, ktorý je šírený s úmyslom klamať alebo zabezpečiť hospodársky alebo politický zisk, ktorý môže spôsobiť ujmu verejnosti. V zásade pôjde o nezákonný obsah, kde

rade, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Boj proti dezinformáciám o ochorení COVID-19 – Aké sú fakty [JOIN(2020) 8 final] z 10. júna 2020.

³¹ Sprostredkovateľská služba je službou informačnej spoločnosti podľa článku 1 ods. 1 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/1535 z 9. septembra 2015, ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti. Ide o služby poskytované informačnou spoločnosťou, ktoré sa bežne poskytujú za odmenu, na diaľku, elektronickým spôsobom a na základe individuálnej žiadosti príjemcu služieb.

³² Podrobná a pomerne prísna regulácia poskytovateľov sprostredkovateľských služieb v DSA vyvoláva otázky, či napriek zákazu všeobecnej povinnosti monitorovania predsa len k nemu nedochádza. Kriticky pozri LEISER, M.: Reimagining Digital Governance: The EU's Digital Service Act and the Fight Against Disinformation (April 24, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4427493> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4427493>.

³³ Very Large Online Platforms (VLOP), napr. AliExpress, Amazon Store, Booking.com, YouTube, LinkedIn, Snapchat, Zalando a iné. Pozri zoznam VLOP na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vloses>.

³⁴ Very Large Online Search Engines (VLOS), kde aktuálne patria Bing a Google Search. Pozri zoznam VLOS na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vloses>.

³⁵ Podľa článku 3 písm. g bod i) DSA služba „obyčajný prenos“ pozostáva z prenosu informácií poskytovaných príjemcom služby v komunikačnej sieti alebo z poskytovania prístupu ku komunikačnej sieti.

³⁶ Podľa článku 3 písm. g bod ii) DSA služba „kešing“ pozostáva z prenosu informácií poskytovaných príjemcom služby v komunikačnej sieti, pri ktorom sa tieto informácie automaticky, dočasne a prechodne uchovávajú, vykonávaná výlučne na účely zefektívnenia ďalšieho prenosu informácií k iným príjemcom na ich žiadosť.

³⁷ Podľa článku 3 písm. g bod iii) DSA služba „hosting“ pozostáva z uchovávania informácií poskytovaných príjemcom služby na jeho žiadosť.

³⁸ Recitál 2 a 9 DSA.

sú poskytovatelia sprostredkovateľských služieb povinní zakročiť, a to bez výnimky s ohľadom na ich veľkosť. Pôjde o konanie na základe príkazov, ktoré vydali príslušné súdy alebo správne orgány. Takéto príkazy sa môžu týkať aj povinnosti poskytnúť informácie.³⁹

Boj proti nezákonnému obsahu a dezinformáciám môžu poskytovatelia sprostredkovateľských služieb realizovať v súlade s článkom 7 DSA aj z vlastnej iniciatívy na základe dobrovoľného vyšetrovania, kde spadá tiež prijímanie aj iných opatrení na odhaľovanie, identifikáciu a odstraňovanie nezákonného obsahu.

Za dôležité v boji proti dezinformáciám považujeme nastavenie vhodných mechanizmov na nahlasovanie nezákonného obsahu a prijímanie opatrení na nápravu, ktoré poskytovatelia sprostredkovateľských služieb realizujú v súlade s povinnosťou náležitej starostlivosti.⁴⁰ Spomínaný mechanizmus sa uplatňuje bezvýnimčne na poskytovateľov hostingových služieb bez ohľadu na ich veľkosť vrátane online platforiem. Tento mechanizmus funguje tak, že po prijatí elektronického oznámenia o nezákonnom obsahu sú títo poskytovatelia povinní vydať potvrdenie o prijatí oznámenia a rozhodnutie obsahujúce prostriedky nápravy.⁴¹ Všetky obmedzenia smerom k nezákonnému obsahu musia byť odôvodnené a podľa článku 17 ods. 1 písm. a) až d) DSA môžu spočívať v limitovanej viditeľnosti závadných informácií vrátane odstránenia takého obsahu alebo v znemožnení prístupu k obsahu, či zhoršení pozície obsahu tzv. „shadow banning“. Závažnejšie sankcie smerom k nezákonnému obsahu predstavujú obmedzenia peňažných platieb, pozastavenie alebo ukončenie poskytovania služieb alebo zablokovanie či zrušenie účtu príjemcu služby.

Pokiaľ ide o veľmi veľké online platformy tie musia rozhodnutia a odôvodnenia predkladať Európskej komisii za účelom ich vloženia do databázy transparentnosti. Okrem toho musia mať podľa článku 20 DSA vytvorený vnútorný systém vybavovania sťažností, ktorý funguje elektronicky a bezplatne, vrátane nastavenia možnosti mimosúdneho riešenia sporov prostredníctvom certifikovaného orgánu.⁴²

Na všetkých poskytovateľov sprostredkovateľských služieb bez ohľadu na veľkosť sa vzťahujú povinnosti týkajúce sa jasného formulovania obchodných podmienok, vrátane obmedzení vzťahujúcich sa na moderovanie obsahu. V súvislosti so šírením dezinformácií to znamená, že by obchodné podmienky mali zrozumiteľne vymedziť moderovanie preukázateľne nepravdivého alebo zavádzajúceho obsahu, ktorý úmyselne klame, pričom tým môže spôsobiť ujmu verejnosti. Poskytovatelia sú povinní jasne informovať o prijatých politikách, postupoch, opatreniach a nástrojoch, ktorými moderujú obsah. Súčasťou sú aj informácie o algoritmickom rozhodovaní, zavedení ľudskej kontroly, a tiež systéme vybavovania sťažností. Dôležité je tiež oboznámiť s obchodnými podmienkami všetkých príjemcov služieb, pričom veľmi veľké online platformy musia poskytnúť aj stručné a zrozumiteľné zhrnutie obchodných podmienok. V súvislosti s moderovaním obsahu sú platformy povinné zverejňovať tzv. správy o transparentnosti.⁴³

Požiadavky na transparentnosť v oblasti reklamy sú obzvlášť dôležité, keďže reklama predstavuje veľmi silný nástroj možného ovplyvňovania, vrátane politickej reklamy zacielenej na voličov v čase volieb. Podľa článku 3 písm. r) DSA za reklamu označujeme informácie určené na propagáciu posolstva právnickej alebo fyzickej osoby bez ohľadu na to, či sa majú

³⁹ Článok 9 a 10 DSA.

⁴⁰ Pozri kapitolu III DSA.

⁴¹ Toto rozhodovanie môže prebiehať aj s použitím automatizovaných rozhodovacích prostriedkov. Takéto oznámenie sa považuje za získanie skutočnej vedomosti o nezákonnej činnosti a môže znamenať naplnenie jedného z predpokladov pre vznik zodpovednosti poskytovateľa služby hostingu podľa článku 6 DSA.

⁴² Článok 21 DSA.

⁴³ K téme transparentnosti na Facebooku pozri ZORNETTA, A.: Online misinformation: improving transparency in content moderation practices of social media companies (December 19, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4669859> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4669859>

dosiahnuť komerčné alebo nekomerčné účely, pričom tieto informácie online platforma prezentuje na svojom online rozhraní za odplatu, ktorá sa poskytuje konkrétne za ich propagáciu. Povinnosť zabezpečenia transparentnosti reklamy na online platformách, vrátane jasného označenia politickej reklamy⁴⁴, sa vzťahuje aj na veľmi veľké online platformy, ktoré sú navyše povinné zobrazit' archív zobrazovanej reklamy s možnosťou vyhľadávania a to až na obdobie jedného roka.⁴⁵ K eliminácii rizika v oblasti reklamy môže prispieť aj zavedenie dobrovoľného Kódexu správania pre online reklamu ako nástroja na manažovanie systémových rizík.⁴⁶ Akt o digitálnych službách za systémové riziko⁴⁷ považuje okrem iného aj šírenie nezákonného obsahu týkajúceho sa nenávistných prejavov, riziká spojené s negatívnymi účinkom na volebné procesy, využívanie rôznych manipulatívnych techník a dezinformačných kampaní.⁴⁸

Záver

Boj proti dezinformáciám na internete je jednou z kľúčových priorít v legislatívnej oblasti EÚ, pričom v príspevku sme analyzovali viaceré prijaté aj pripravované normy EÚ v tejto oblasti. Naša pozornosť sa primárne zamerala na nástroje boja proti dezinformáciám v nariadení DSA v kontexte povinností poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti s osobitným zreteľom na povinnosti veľmi veľkých online platforiem a veľmi veľkých internetových vyhľadávačov.

Akčný plán pre európsku demokraciu v súvislosti s dezinformáciami rozlišuje medzi nepravdivými informáciami, dezinformáciami, operáciami ovplyvňovania informácií a zahraničným zasahovaním.

Nepravdivé informácie predstavujú nepravdivý alebo zavádzajúci obsah zdieľaný bez škodlivého úmyslu, hoci jeho účinky môžu spôsobiť ujmu.⁴⁹

Dezinformácie predstavujú šírenie preukázateľne nepravdivého alebo zavádzajúceho obsahu s úmyslom klamať alebo zabezpečiť hospodársky alebo politický zisk, ktorý môže spôsobiť ujmu verejnosti.⁵⁰

Operácie ovplyvňovania informácií sa týkajú koordinovaného úsilia domácich alebo zahraničných aktérov ovplyvniť cieľovú skupinu pomocou celej škály klamlivých

⁴⁴ Pozri návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o transparentnosti a cíelení politickej reklamy [COM(2021) 731 final] z 25. novembra 2021.

⁴⁵ Pozri článok 39 DSA. Uvedení povinnosť sa týka aj veľmi veľkých online vyhľadávačov.

⁴⁶ Pozri odporúčanie Komisie (EÚ) 2023/2829 z 12. decembra 2023, o inkluzívnych a odolných volebných procesoch v Únii a posilnení európskeho charakteru a efektívneho priebehu volieb do Európskeho parlamentu.

⁴⁷ K téme manažovania systémových rizík a právomoci Európskej komisie kriticky pozri HUSOVEC, M.: The Digital Service Act's Red Line: What the Commission Can and Cannot Do About Disinformation (January 10, 2024). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4689926> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4689926>

⁴⁸ K systémovým rizikám pozri recitál 80 až 84 DSA a článok 34 ods. 1 písm. a) až d) DSA. K opatreniam na zmierňovanie rizika pozri článok 35 DSA.

⁴⁹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre európsku demokraciu [COM(2020) 790 final] z 3. decembra 2020. Pozri aj PAMMENT, J.: The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative, Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286>.

⁵⁰ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre európsku demokraciu [COM(2020) 790 final] z 3. decembra 2020. Pozri aj PAMMENT, J.: The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative, Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286>.

prostriedkov vrátane potláčania nezávislých informačných zdrojov v kombinácii s dezinformáciami.⁵¹

Za dôležité v boji proti dezinformáciám považujeme nastavenie vhodných mechanizmov na nahlasovanie nezákonného obsahu a prijímanie opatrení na nápravu, ktoré poskytovatelia sprostredkovateľských služieb realizujú v súlade s povinnosťou náležitej starostlivosti a transparentnosti. Osobitne sme sa venovali požiadavkám na transparentnosť v oblasti reklamy, vrátane politickej reklamy zacielenej na voličov v čase volieb.

Akt o digitálnych službách sa zaoberá aj riadením systémových rizík, za ktoré považuje okrem iného aj šírenie nezákonného obsahu týkajúceho sa nenávistných prejavov, riziká spojené s negatívnymi účinkom na volebné procesy, využívanie rôznych manipulatívnych techník a dezinformačných kampaní.

Zoznam použitých zdrojov

ADAMOVIČ, Z., HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 1160 s. ISBN 978-80-89603-58-9.

BAČÁROVÁ, R.: Ústavnoprávne kolízie ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti v digitálnom svete In: Košické dni súkromného práva : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. s. 441-458. ISBN 978-80-5740-0240.

BACHŇÁKOVÁ-RÓZENFELDOVÁ, L.: Právne vzťahy v kolaboratívnom hospodárstve. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 296. ISBN 978-80-8232-014-8.

HUSOVEC, M.: The Digital Service Act's Red Line: What the Commission Can and Cannot Do About Disinformation (January 10, 2024). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4689926> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4689926>

LEISER, M.: Reimagining Digital Governance: The EU's Digital Service Act and the Fight Against Disinformation (April 24, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4427493> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4427493>.

NIKIFOROV, L.: The Digital Services Act, Content Moderation and Elections (January 1, 2024). Brussels Privacy Hub January 2024, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4746498>.

PAMMENT, J.: The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative, Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286>.

PAMMENT, J.: EU Code of Practice on Disinformation: Briefing Note for the New European Commission. Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/03/03/eu-code-of-practice-on-disinformation-briefing-note-for-new-european-commission-pub-81187>.

ZORNETTA, A.: Online misinformation: improving transparency in content moderation practices of social media companies (December 19, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4669859> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4669859>.

VOJČÍK, P. Ochrana osobnosti a média. In Bulletin slovenskej advokácie. 2004, č.1. ISSN 1335-1079.

⁵¹ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre európsku demokraciu [COM(2020) 790 final] z 3. decembra 2020. Pozri aj PAMMENT, J.: The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative, Carnegie Endowment for International Peace Working Paper, 2020. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286>.

TRESTNOPRÁVNÁ OCHRANA DIGITÁLNEHO OBSAHU NA INTERNETE V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Právnická fakulta

laura.rozenfeldova@upjs.sk

Abstrakt

Predmetom príspevku je analýza spôsobu trestnoprávnej ochrany digitálneho obsahu na internete v podmienkach Slovenskej republiky. Predmetom analýzy je konkrétne rozhodovacia činnosť príslušných vnútroštátnych súdov rozhodujúcich o trestnoprávnom postihu prípadov porušení autorských práv z dôvodu spáchania trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 Trestného zákona, pričom skúmané súdne rozhodnutia sú limitované na konania, v ktorých bolo konštatované porušovanie autorských práv v online prostredí.

Abstract

The subject of the paper is the analysis of the criminal-law protection of digital content on the Internet in Slovakia. Specifically, the provided analysis focuses on the decision-making practices of the competent national courts regarding criminal-law sanctioning of copyright infringements according to the Article 283 of the Criminal Code, where the decisions analysed are limited to proceedings, in which the infringement of copyright in the online environment was determined.

Kľúčové slová

digitálny obsah, autorské právo, trestný čin, trestnoprávna ochrana

Key words

digital content, copyright, criminal offence, criminal-law protection

Úvod

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/770 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb (ďalej len „Smernica (EÚ) 2019/770“) definuje vo svojom článku 2 ods. 1 pojem digitálny obsah ako „dáta, ktoré sa vyprodukujú a dodajú v digitálnej forme.“² Demonstratívny výpočet príkladov kategórií digitálneho obsahu obsahuje odôvodnenie predmetnej smernice, podľa ktorého možno za digitálny obsah považovať najmä počítačové programy, aplikácie, video súbory,

¹Tento príspevok je parciálnym výstupom projektu APVV-21-0336 s názvom „Analýza súdnych rozhodnutí metódami umelej inteligencie“ a projektu VEGA 1/0431/23 s názvom „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty“.

²Článok 2 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/770 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb. (Ú. v. L 136, 22.5.2019, s. 1 – 27)

audio súbory, hudobné súbory, digitálne hry, elektronické knihy (e-knihy) alebo iné elektronické publikácie.³ Nie je pritom rozhodujúca povaha média použitého na prenos digitálneho obsahu alebo na poskytnutie prístupu k nemu. Uvádzané kategórie digitálneho obsahu možno v tejto súvislosti subsumovať predovšetkým do rámca vnútroštátnej právnej ochrany poskytovanej autorským právom.

Ochranu digitálneho obsahu v online prostredí významne sťažuje viacero skutočností, najmä anonymita používateľov, existencia určitej miery tolerancie voči porušovaniu práv k digitálnemu obsahu, možnosť jednoduchého sprístupnenia a stiahnutia digitálneho obsahu kýmkoľvek s internetovým pripojením, ako aj jednoduchosť vytvárania rozmnoženín digitálneho obsahu, ktoré sú „identické pokiaľ ide o ich kvalitu s originálom, pričom je možné dosiahnuť rovnaký výsledok bez ohľadu na to, aké množstvo rozmnoženín je vyprodukovaných.“⁴ V tejto súvislosti právna úprava na medzinárodnej, európskej, ako aj na vnútroštátnej úrovni rozlišuje rôzne prostriedky ochrany digitálneho obsahu zahŕňajúce nielen civilnoprávne prostriedky ochrany vyžadujúce výraznejšiu iniciatívu nositeľov práv, ktoré boli porušené, ale aj administratívno-právne a trestnoprávne prostriedky ochrany s významnejším zastúpením štátu. Za účelom bližšieho preskúmania poslednej z uvádzaných kategórií prostriedkov ochrany v podmienkach Slovenskej republiky podrobujeme analýze v tomto príspevku relevantnú rozhodovaciu prax príslušných vnútroštátnych súdov týkajúcu sa trestnoprávneho sankcionovania prípadov porušení autorských práv vo vzťahu k digitálnemu obsahu so zameraním na prípady porušenia práv v online prostredí.

Príspevok je rozdelený na tri časti. Prvá kapitola príspevku približuje právny základ trestnoprávneho stíhania porušení autorských práv. Druhá kapitola konkretizuje metodologický prístup k výskumu, ktorého závery sú prezentované v tomto príspevku. Tretia kapitola prezentuje výsledky, ktoré boli dosiahnuté v uskutočnenej analýze.

1. Právny základ trestnoprávneho stíhania porušení autorských práv

V kontexte **medzinárodnej autorskoprávnej úpravy** bola možnosť trestnoprávneho postihovania prípadov porušení práv duševného vlastníctva po prvýkrát obsiahnutá až v **Dohode o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS)** (ďalej len „Dohoda TRIPS“)⁵ z roku 1994. Dohoda TRIPS predstavuje v tejto súvislosti „minimálny medzinárodno-právne uznávaný štandard pre trestnoprávny postih porušovania práv duševného vlastníctva“.⁶ Článok 61 Dohody TRIPS ustanovuje povinnosť zmluvných štátov trestnoprávne postihovať minimálne prípady úmyselného falšovania ochranných známk a porušenia autorských práv v obchodnej oblasti. Dohoda TRIPS súčasne ustanovuje osobitné požiadavky, ktoré by mali spĺňať trestnoprávne sankcie ukladané v tejto súvislosti. V prvom rade by mali tieto sankcie zahŕňať možnosť uloženia trestu odňatia slobody, ako aj peňažných pokút. Súčasne by uložené sankcie mali byť dostatočne vysoké na odradenie páchatel'ov alebo iných subjektov od podobného konania, pričom by mali zodpovedať výške trestov ukladaných za podobné závažné trestné činy. Na ustanovenia Dohody TRIPS ďalej nadväzuje tzv.

³ Ibid. Recitál 19.

⁴ Lloyd, Ian J. *Information Technology Law*. 8th Edition. 2017: Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-878755-6. S. 367.

⁵ Dohoda o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS), ktorá je prílohou k Dohode o založení Svetovej obchodnej organizácie (WTO) (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 152/2000 Z. z.).

⁶ Taubman, A. – Wager, H. – Watal, J. *Handbook on the WTO TRIPS Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-1-107-02316-1. S. 151.

Budapešťiansky Dohovor o počítačovej kriminalite,⁷ ktorý v čl. 10 vymedzuje osobitné trestné činy týkajúce sa porušenia autorských a príbuzných práv spáchané úmyselne, v obchodnom meradle a prostredníctvom počítačového systému. Zaradenie prípadov porušenia autorských práv do rámca ostatných počítačových trestných činov bolo dané skutočnosťou, že predmetné porušenia „predstavujú jednu z najrozšírenejších foriem počítačových trestných činov a ich eskalácia spôsobuje obavy na medzinárodnej úrovni.“⁸ Predmetný dohovor v čl. 13 súčasne upravuje osobitné predpoklady pre sankcie ukladané za spáchanie týchto trestných činov, ktoré by mali byť účinnými, primeranými a odradzujúcimi sankciami, ktoré zahŕňajú aj možnosť uloženia trestu odňatia slobody.⁹

Pokiaľ ide o reguláciu **na úrovni práva Európskej únie** (ďalej len „EÚ“), ochranu digitálneho obsahu pred jeho porušovaním zabezpečujú viaceré právne predpisy, z ktorých možno spomenúť najmä **Smernicu 2001/29/ES Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti** (ďalej len „Smernica 2001/29/ES“). Článok 8 ods. 1 predmetnej Smernice 2001/29/ES v tejto súvislosti ustanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť **primerané sankcie a opravné prostriedky** vo vzťahu k porušovaniu práv a povinností ustanovených v tejto smernici, pričom takto ustanovené **sankcie musia byť účinné, primerané a musia mať odradzujúci účinok**. Uvedené prostriedky ochrany sa pritom týkajú porušení takých práv ako je:

- a) „výlučné právo udeliť súhlas alebo zakázať priame alebo nepriame, dočasné alebo trvalé rozmnožovanie akýmkoľvek spôsobom a akoukoľvek formou, v celku alebo v časti“ (čl. 2 Smernice 2001/29/ES),
- b) „výlučné právo udeliť súhlas alebo zakázať akýkoľvek verejný prenos, či po drôte alebo bezdrôtovými prostriedkami vrátane sprístupňovania ich diel verejnosti takým spôsobom, aby verejnosť k nim mala prístup z miesta a čase, ktorý si sama zvolí“ (čl. 3 Smernice 2001/29/ES),
- c) „výlučné právo autorov vo vzťahu k originálu ich diela alebo k jeho rozmnoženinám udeliť súhlas alebo zakázať akúkoľvek formu verejného šírenia predajom alebo iným spôsobom“ (čl. 4 Smernice 2001/29/ES).

Ďalšími relevantnými právnymi predpismi na úrovni práva EÚ sú najmä Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/48/ES z 29. apríla 2004 o vymožitelnosti práv duševného vlastníctva, Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/24/ES z 23. apríla 2009 o právnej ochrane počítačových programov, ako aj Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES.

V podmienkach **vnútroštátneho práva** je autorskoprávna ochrana obsiahnutá predovšetkým v zákone č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon (ďalej len „AZ“). Pokiaľ však ide o možnosť trestnoprávneho postihovania prípadov porušenia autorských práv, je v tejto súvislosti potrebné poukázať na § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „TZ“), ktorý v základnej skutkovej podstate tohto trestného činu postihuje toho, kto neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, umeleckému výkonu, zvukovému záznamu alebo zvukovo-obrazovému záznamu, rozhlasovému vysielaniu alebo televíznemu vysielaniu alebo

⁷ Budapešťiansky Dohovor o počítačovej kriminalite (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 137/1008 Z. z.).

⁸ Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. Dostupné: <https://rm.coe.int/16800cce5b>

⁹ Vzhľadom na skutočnosť, že sme sa právnemu základu trestnoprávneho stíhania porušenia autorských práv na medzinárodnej úrovni bližšie venovali v predchádzajúcich príspevkoch z tejto konferencie, odkazujeme v tejto súvislosti na príspevok Bachňáková Rózenfeldová, L. Výsledky trestnoprávneho stíhania porušenia autorských práv na Slovensku. In: Košické dni súkromného práva 4 : pocta profesorovi Vojčíkovi : recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. ISBN 9788081291388. S. 416-423.

databáze, a to odňatím slobody až na dva roky. Prehľad jednotlivých skutkových podstát trestného činu porušovania autorských práv uvádzame v tabuľke č. 1.

Tabuľka 1 Prehľad skutkových podstát trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 Trestného zákona

	§ TZ	Vymedzenie	Trest
Základná skutková podstata	§ 283 ods. 1	Kto neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, umeleckému výkonu, zvukovému záznamu alebo zvukovo-obrazovému záznamu, rozhlasovému vysielaniu alebo televíznemu vysielaniu alebo databáze,	potrestá sa odňatím slobody až na dva roky
Kvalifikované skutkové podstaty	§ 283 ods. 2	ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) a spôsobí ním väčšiu škodu, b) závažnejším spôsobom konania, c) z osobitného motívu, alebo d) prostredníctvom počítačového systému,	potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky
	§ 283 ods. 3	ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním značnú škodu,	potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov
	§ 283 ods. 4	ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo b) ako člen nebezpečného zoskupenia,	potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov

Ustanovenie § 283 TZ chráni literárnu, vedeckú a umeleckú tvorivú činnosť pred neoprávneným zásahom do autorských práv príslušných nositeľov práv. Akt porušenia autorských práv pritom môže mať rôznu závažnosť, po preskúmaní ktorej bude potrebné rozlíšiť príslušný spôsob ochrany prináležiacej ku konkrétnemu porušeniu. Rozlišovať pritom bude potrebné ochranu prostredníctvom civilnoprávných prostriedkov, administratívnu ochranu pri postihovaní neoprávneného použitia diela podľa autorského práva alebo umeleckého výkonu ako priestupku (§ 32 ods. 1 písm. b) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch) alebo trestného práva, ktoré je prostriedkom ultima ratio. V kontexte postihovania porušenia autorského práva ako trestného činu bude potrebné zohľadniť predovšetkým materiálny znak prečinu podľa § 10 ods. 2 TZ, podľa ktorého „nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná“.

Ustanovenie § 283 TZ súčasne predstavuje blanketovú normu. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť formálnu požiadavku na tzv. skutkovú vetu, v ktorej musí byť zahrnutý odkaz na konkrétne ustanovenie Autorského zákona, ku ktorému sa vťahuje protiprávne konanie obvineného, v čom sa vidí porušenie konkrétnych práv, ktoré Autorský zákon zaručuje ich nositeľom.

2. Metodológia

Z metodologického hľadiska sa v tomto príspevku aplikuje tzv. metóda systematickej obsahovej analýzy, ktorú možno definovať ako metodickú, opakovateľnú techniku komprimácie mnohých slov textu do menšieho počtu obsahových kategórií na základe

explicitných pravidiel kódovania.¹⁰ V tejto súvislosti možno rozlíšiť nasledujúce fázy systematickej obsahovej analýzy v právnom výskume:

1. určenie vhodnej výskumnej otázky alebo hypotézy,
2. zber údajov na analýzu,
3. kódovanie údajov,
4. vyvodzovanie záverov a pozorovaní a
5. diskusia o zisteniach spôsobom zrozumiteľným pre právnickú obec.¹¹

2.1. Výskumné otázky

Cieľom predkladaného príspevku je zodpovedanie nasledujúcej hlavnej výskumnej otázky: „Ako pristupujú sudy vo svojej rozhodovacej činnosti k trestnoprávnej ochrane digitálneho obsahu v prípadoch porušovania práv k nemu v online prostredí?“

Za účelom zodpovedania hlavnej výskumnej otázky sú v tomto príspevku stanovené nasledujúce parciálne výskumné otázky:

- a) „Práva ku ktorým formám digitálneho obsahu sú najčastejšie porušované v online prostredí?“
- b) „Aké skutkové okolnosti definujú skúmané porušenia práv k digitálnemu obsahu a ktoré ustanovenia Autorského zákona sú v tejto súvislosti relevantné?“
- c) „Ako je definovaná skutková podstata trestného činu porušovania autorských práv v tejto súvislosti?“
- d) „Aké tresty sú ukladané v prípade, ak súd konštatuje vinu obžalovaného?“
- e) „Akým spôsobom postupujú sudy pri rozhodovaní o priznaní, resp. nepriznaní nároku poškodených nositeľov práv k digitálnemu obsahu na škodu?“

2.2. Zber údajov na analýzu a kódovanie údajov

Za účelom zodpovedania stanovených výskumných otázok boli v tomto príspevku preskúmané rozhodnutia príslušných vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky, predmetom ktorých bolo rozhodovanie o trestnom čine porušovania autorských práv podľa § 283 TZ. Po identifikácii všetkých relevantných súdnych rozhodnutí odkazujúcich na § 283 TZ, ktoré boli ku dňu spracovania tohto príspevku zverejnené, bola následne vykonaná selekcia tých rozhodnutí, ktorých predmetom bolo porušenie práv k niektorej z foriem digitálneho obsahu v online prostredí. Konkrétne z celkového počtu 120 rozhodnutí, v ktorých súd prejednával trestný čin porušenia autorských práv, bolo identifikovaných 79 rozhodnutí, ktoré boli zahrnuté do finálnej analýzy z dôvodu, že ich predmetom bolo porušovanie práv k digitálnemu obsahu na internete.

Pri kódovaní údajov je cieľom vytvorenie vhodnej reprezentácie jednotlivých rozhodnutí v kóde, ktorý reprezentuje jednotlivé atribúty. V tomto príspevku sú používané rôzne typy atribútov priradených k skúmaným súdnym rozhodnutiam, najmä kategorické (typ uloženého trestu, povaha rozhodnutia), binárne (povaha digitálneho obsahu) alebo číselné (výška uloženého trestu).

Analýza, ktorej výsledky sú prezentované v tomto príspevku, vyústila do identifikácie a zberu sady atribútov, ktoré možno klasifikovať do nasledujúcich kategórií:

- a) údaje identifikujúce konkrétne rozhodnutie – identifikačné číslo rozhodnutia, spisová značka, súd, typ súdu (okresný/krajský), dátum vydania rozhodnutia;

¹⁰ Robert Weber: Basic content analysis. SAGE Publications, Inc., Vol. 49, 1990.

¹¹ M. Salehijam: The value of systematic content analysis in legal research. Tilburg Law Review, 23(1-2), 2018. <<https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tilr.5>>

- b) údaje konkretizujúce povahu digitálneho obsahu, práva ku ktorému boli porušené;
- c) údaje popisujúce skutkové okolnosti prípadu, ktorý bol predmetom skúmaného súdneho rozhodnutia;
- d) údaje charakterizujúce klasifikáciu skutku do rámca skutkových podstat trestného činu porušovania autorských práv podľa jednotlivých odsekov ustanovenia § 283 TZ;
- e) údaje definujúce trest, ktorý bol uložený za spáchanie trestného činu v prípade konštatovania viny súdom;
- f) údaje charakterizujúce škodu, ktorá mala byť spôsobená spáchaním trestného činu porušovania autorských práv, jej výška a rozhodnutie súdu o priznaní nároku poškodeného na náhradu škody uplatneného v trestnom konaní alebo o nepriznaní predmetného nároku a o odkaze poškodeného na uplatnenie tohto nároku v civilnom konaní.

Atribúty, ktoré boli identifikované v tejto súvislosti, boli následne použité za účelom štatistickej analýzy súdnych rozhodnutí, ktorých výsledky sú prezentované v nasledujúcich kapitolách tohto príspevku.

3. Výsledky analýzy súdnych rozhodnutí

3.1. Zasiahnuté formy digitálneho obsahu a spôsob porušenia

Súdne rozhodnutia, ktoré sú predmetom analýzy tohto príspevku, sú výsledkom trestnoprávneho stíhania porušenia autorských práv na základe aplikácie § 283 TZ upravujúceho trestný čin porušenia autorských práv so zameraním na porušovanie autorských práv v online prostredí.¹²

Najviac ohrozenou formou digitálneho obsahu, porušenie práv ku ktorému bolo v skúmaných súdnych rozhodnutiach identifikované najčastejšie, predstavujú autorské diela majúce povahu audiovizuálneho diela (v 69 rozhodnutiach). V kontexte analyzovaných rozhodnutí išlo predovšetkým o sprístupňovanie **audiovizuálnych diel** vo forme filmových diel (zahraničného, ale aj slovenského alebo českého pôvodu) verejnosti. Ďalší typ zasiahnutého digitálneho obsahu predstavovali **hudobné diela** (v 12 prípadoch) a **počítačové programy alebo počítačové hry** (v 4 rozhodnutiach). Porušovanie iných foriem digitálneho obsahu nebolo v analyzovaných súdnych rozhodnutiach identifikované.

Za účelom bližšieho priblíženia skutkových okolností charakterizujúcich analyzované prípady porušenia práv k digitálnemu obsahu, možno tieto rozlíšiť do nasledujúcich troch kategórií porušení.

Prvá kategória prípadov porušenia sa týka **sprístupňovania digitálneho obsahu prostredníctvom tzv. P2P (Peer-to-Peer) sietí**. V týchto prípadoch obvinený ako užívateľ P2P siete neoprávnene sprístupnil rozmnoženiny autorských diel, najmä audiovizuálnych, uložených v jeho zariadeniach, prostredníctvom počítačového programu (µTorrent, BitTorrent a pod.), ktorý si predtým nainštaloval do svojho zariadenia, ďalším počtovo neohrančeným užívateľom P2P siete, ktorí si mohli takto sprístupnené diela voľne a bezplatne stiahnuť.

Druhá kategória porušení zahŕňala prípady **neoprávneného uloženia chráneného obsahu na tzv. filehostingových serveroch** a následného **zverejňovania odkazov** na takto zverejnený digitálny obsah **na rôznych diskusných fórach** zo strany obvineného, spravidla za účelom získania finančnej odmeny za každé stiahnutie takto sprístupneného obsahu.

¹² Komplexná analýza súdnych rozhodnutí, ktoré sú výsledkom aplikácie § 283 TZ, bez ohľadu na povahu porušenia, bola poskytnutá v inom príspevku autora, konkrétne: Bachňáková Rózenfeldová, L. Prosecution of copyright infringements as a criminal offence in Slovakia. In: Journal of Intellectual Property Law & Practice. ISSN 1747-1532. Roč. 17, č. 12 (2022), s. 1023-1031. DOI: 10.1093/jiplp/jpac103.

Tretia kategória porušení, ktorú sme pri našej analýze identifikovali, je v príslušných rozhodnutiach charakterizovaná jednoducho ako **neoprávnené zverejňovanie chráneného obsahu na internete** rôznym všeobecne popisovaným spôsobom, najmä zverejňovanie obsahu na internetových serveroch, prostredníctvom siete, na dátovom úložisku serveru, na internetovej stránke alebo na internetových fórach. V porovnaní s predchádzajúcimi kategóriami porušení ide o akúsi zbernú kategóriu, do ktorej spadnú ostatné prípady porušení práv k digitálnemu obsahu na internete, ktoré nemožno klasifikovať do niektorej z predchádzajúcich kategórií.

Z hľadiska právnej kategorizácie uvedených foriem porušení autorských práv, budú tieto porušenia spadať predovšetkým do rámca porušení nasledujúcich práv autora alebo iného príslušného nositeľa práv:

- a) **porušenie práva na vyhotovenie rozmnoženiny diela** podľa § 21 AZ, ktorým sa rozumie „trvalé alebo dočasné hmotné, digitálne alebo iné zachytenie diela alebo jeho časti z originálu diela alebo z jeho rozmnoženiny“
- b) **porušenie práva na verejný prenos** podľa § 27 AZ, najmä **práva na sprístupnenie diela verejnosti** podľa § 30 AZ, ktorým sa rozumie „šírenie diela takým spôsobom, aby k nemu mal jednotlivec prístup z miesta a v čase, ktorý si sám zvolí“.

3.2. Vymedzenie skutkovej podstaty trestného činu

Pokiaľ ide o klasifikáciu skutkov, ktoré tvorili predmet skúmaných súdnych rozhodnutí, do rámca jednotlivých skutkových podstát trestného činu porušovania autorských práv podľa § 283 TZ, z vykonanej analýzy možno identifikovať nasledujúce kombinácie skutkových podstát:

- a) § 283 ods. 1 a 2 Trestného zákona identifikovaný v 55 prípadoch,
- b) § 283 ods. 1, 2 a 3 Trestného zákona identifikovaný v 11 prípadoch,
- c) § 283 ods. 1 Trestného zákona identifikovaný v 8 prípadoch,
- d) § 283 ods. 1 a 3 Trestného zákona prítomný v 2 rozhodnutiach,
- e) § 283 ods. 1 a 4 Trestného zákona prítomný v 2 rozhodnutiach,
- f) § 283 ods. 1, 2 a 4 Trestného zákona prítomný v 1 rozhodnutí.

Je zjavné, že v každom z analyzovaných súdnych rozhodnutí bol prítomný odkaz na § 283 ods. 1 TZ, ktorý upravuje základnú skutkovú podstatu trestného činu porušovania autorských práv. Obdobne vo veľkom počte súdnych rozhodnutí (v 67 prípadoch) bol obsiahnutý odkaz na kvalifikovanú skutkovú podstatu analyzovaného trestného činu podľa § 283 ods. 2 TZ umožňujúcu postihnúť páchatel'a tohto trestného činu, ak spácha čin uvedený v základnej skutkovej podstate trestného činu a spôsobí ním väčšiu škodu (28 odkazov na písm. a) v analyzovaných rozhodnutiach), závažnejším spôsobom konania (13 odkazov na písm. b)), z osobitného motívu (žiadny odkaz na písm. c)) alebo prostredníctvom počítačového systému (63 odkazov na písm. d)). Pokiaľ ide o kombinácie týchto znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu podľa § 283 ods. 2 TZ, rozlíšiť možno rôzne kombinácie prezentované v Tabuľke č. 2.

Tabuľka 2 Kombinácie kvalifikačných znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty podľa § 283 ods. 2 TZ

Klasifikácia	Kvalifikačný znak	Výskyt
§ 283 ods. 2 písm. d)	spáchanie činu prostredníctvom počítačového systému	33 rozhodnutí
§ 283 ods. 2 písm. a) a d)	spôsobenie väčšej škody a spáchanie činu prostredníctvom počítačového systému	18 rozhodnutí
§ 283 ods. 2	spôsobenie väčšej škody, závažnejší spôsob	7 rozhodnutí

písm. a), b) a d)	konania a spáchanie činu prostredníctvom počítačového systému	
§ 283 ods. 2 písm. b) a d)	závažnejší spôsob konania a spáchanie činu prostredníctvom počítačového systému	5 rozhodnutia
§ 283 ods. 2 písm. a)	spôsobenie väčšej škody	3 rozhodnutia
§ 283 ods. 2 písm. b)	závažnejší spôsob konania	1 rozhodnutie

Nadväzne, odkaz na kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu podľa § 283 ods. 3 TZ danú spôsobením značnej škody bol prítomný iba v 13 rozhodnutiach, a podľa § 283 ods. 4 TZ z dôvodu spôsobenia škody veľkého rozsahu v troch rozhodnutiach.

3.3. Druhy trestov uložených za spáchanie trestného činu porušovania autorských práv

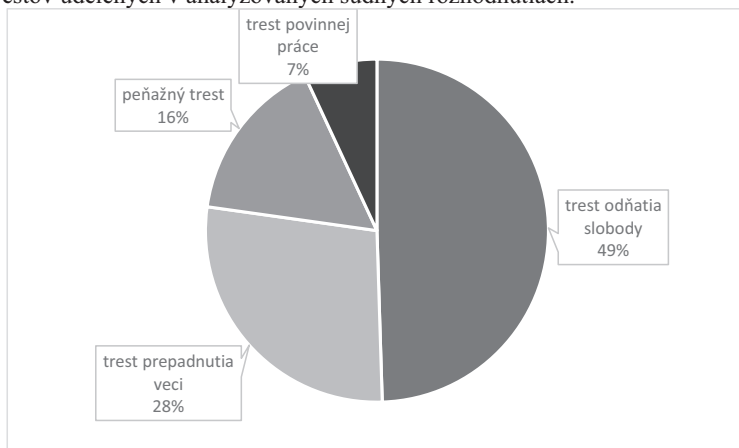
Pred konkretizáciou jednotlivých foriem sankcií udeľovaných obžalovaným v analyzovaných súdnych rozhodnutiach je potrebné poukázať na formu rozhodnutí, ktoré boli v tejto súvislosti súdom vyhotovené. Forma týchto rozhodnutí totiž významne ovplyvňuje možnosť podrobnejšieho výskumu čo sa týka dôvodov pre uloženie toho-ktorého trestu, prípadne kombinácie viacerých druhov trestov v konkrétnom prípade. Z celkového počtu analyzovaných súdnych rozhodnutí totiž odôvodnenie obsahovala iba zanedbateľná časť, konkrétne iba 7 rozhodnutí. Väčšina rozhodnutí neobsahovala formu odôvodnenia, v ktorej by súd uviedol, ktoré skutočnosti vzal za dokázané, o ktoré dôkazy svoje skutkové zistenia opiera, akými úvahami sa spracovával pri hodnotení vykonaných dôkazov, najmä ak si navzájom odporujú, resp. akými právnymi úvahami sa spracovával, keď posudzoval dokázané skutočnosti podľa príslušných ustanovení zákona v otázke viny a trestu.¹³ Uvedená absencia odôvodnenia je daná predovšetkým formou rozhodnutia, ktoré bolo výsledkom príslušného súdneho konania. Konkrétne v prípade 33 rozhodnutí malo súdne rozhodnutie formu schválenia **dohody o vine a treste**, v ktorej súd stručne uvádza iba priebeh konania o dohode a jeho výsledok a odpovede obvineného na otázky uvedené v § 333 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“),¹⁴ neposkytuje však komplexné zhodnotenie prípadu v rámci odôvodnenia. Uvedené obdobie platí v prípade 26 ďalších rozhodnutí, ktoré mali podobu **trestného rozkazu**, ktorý je samosudca podľa § 353 ods. 1 Trestného poriadku oprávnený vydať v prípade, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi. Súčasne 10 ďalších súdnych rozhodnutí malo podobu **zjednodušeného písomného rozsudku** vydávaného podľa § 172 ods. 2 Trestného poriadku v prípadoch, ak sa po vyhlásení rozsudku prokurátor aj obvinený vzdali odvolania alebo taký prejav urobili v lehote troch pracovných dní od vyhlásenia rozsudku, ktorý rovnako neobsahuje odôvodnenie. Z uvedeného vyplýva, že prevažná väčšina analyzovaných rozhodnutí neobsahovala také odôvodnenie, ktoré by umožnilo bližšie preskúmať rozhodovaciu činnosť príslušných súdov. V ďalšej analýze sa preto obmedzíme iba na konkretizáciu trestov, ktoré boli udelené v rámci analyzovaných súdnych rozhodnutí, bez bližšej interpretácie dôvodov pre ich uloženie.

Pokiaľ ide o **druhy trestov** udeľovaných v analyzovaných súdnych rozhodnutiach, tieto zahŕňajú najmä **trest odňatia slobody, trest prepadnutia vecí, peňažný trest alebo ich**

¹³ § 168 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

¹⁴ § 168 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

vzájomnú kombináciu. Obrázok č. 1 reprezentuje percentuálne zastúpenie jednotlivých druhov trestov udelených v analyzovaných súdnych rozhodnutiach.

Obrázok 1 Percentuálne zastúpenie uložených trestov v analyzovaných rozhodnutiach

Najčastejšie sa vyskytujúcim druhom trestu, ktorý bol uložený, predstavuje **trest odňatia slobody** vyskytujúci sa až v 50 zo všetkých 79 analyzovaných rozhodnutí. S výnimkou jediného rozhodnutia pritom súd výkon uloženého trestu odňatia slobody vo všetkých ostatných prípadoch podmienene odložil s uložením skúšobnej doby. Priemerná dĺžka uloženého trestu odňatia slobody predstavovala 9,6 mesiacov. Najprísnejší trest odňatia slobody, ktorý bol uložený, bol vo výške 3 rokov, najnižším trestom odňatia slobody bol trest v trvaní 2 mesiacov. Najčastejšie bol uložený trest odňatia slobody v trvaní 6 mesiacov (v 19 rozhodnutiach).

Druhý najčastejšie uložený druh trestu predstavoval **trest prepadnutia veci** uložený až v 28 súdnych rozhodnutiach. Pokiaľ ide o povahu vecí, ktorých sa predmetný trest týkal, išlo predovšetkým o zariadenia používané na spáchanie trestného činu porušovania autorského práva, konkrétne počítače, notebooky, zariadenia na uloženie digitálneho obsahu (CD a DVD nosiče, USB, externé disky) alebo súvisiace príslušenstvo (káble, router a pod.). Tretím najčastejšie ukladaným druhom trestu v posudzovaných rozhodnutiach predstavoval **peňažný trest** uložený v 16 z analyzovaných rozhodnutí. Priemerná výška peňažného trestu predstavovala sumu 753,-€. Najnižším uloženým peňažným trestom bol trest vo výške 300,-€, najvyšším peňažným trestom trest vo výške 1.750,- €. Ako je zrejmé z nasledujúcej kapitoly tohto príspevku, výška ukladaných peňažných trestov zjavne nezodpovedá výške škody, ktorá mala byť spáchaním skúmaného trestného činu porušovania autorských práv spôsobená poškodeným stranám.

Vzhľadom na skutočnosť, že v rámci analyzovaných súdnych rozhodnutí boli udeľované spomínané tresty nielen samostatne, ale aj vo svojej vzájomnej kombinácii, uvádzame vyskytujúce sa kombinácie uložených trestov v nasledujúcej Tabuľke č. 3.

Tabuľka 3 Kombinácie trestov uložených v analyzovaných súdnych rozhodnutiach

Kombinácia trestov, ktoré boli uložené	Výskyt v analyzovaných rozhodnutiach
Trest odňatia slobody	26 rozhodnutí
Trest odňatia slobody a trest prepadnutia veci	23 rozhodnutí

Peňažný trest	13 rozhodnutí
Trest povinnej práce	5 rozhodnutí
Trest povinnej práce a trest prepadnutia veci	2 rozhodnutia
Upustenie od potrestania	2 rozhodnutia
Peňažný trest a trest prepadnutia veci	2 rozhodnutia
Trest prepadnutia veci	1 rozhodnutie
Trest odňatia slobody a peňažný trest	1 rozhodnutie

3.4. Nárok na náhradu škody uplatnený v trestnom konaní

Ustanovenie § 124 ods. 1 Trestného zákona charakterizuje škodu na účely tohto zákona ako „ujmu na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom.“ Ustanovenie § 46 ods. 3 Trestného poriadku v tejto súvislosti oprávňuje poškodeného, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť túto škodu nahradiť. Z príslušného návrhu na uloženie povinnosti obžalovanému nahradiť spôsobenú škodu pritom musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške si poškodený nárok na náhradu škody uplatňuje.

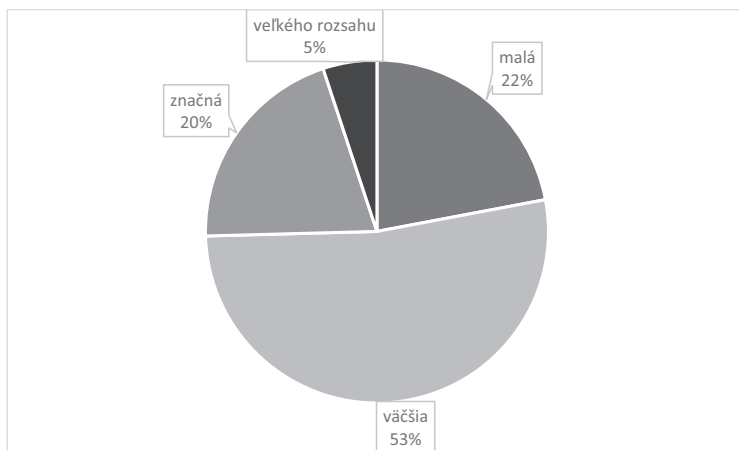
Pokiaľ ide o spôsob, akým sa príslušné súdy vysporiadali s **nárokom na náhradu škody** uplatneným poškodenými v analyzovaných súdnych rozhodnutiach, zo zozbieraných dát je viditeľný zreteľný **príklon k nepriznávaniu uplatnených nárokov poškodených v trestných konaniach** zo strany súdu s odkazom príslušných strán na možnosť domáhať sa svojich nárokov v samostatnom civilnom konaní. Uvedené potvrdzuje predovšetkým skutočnosť, že príslušné súdy odkázali dotknuté strany na civilné konanie až v 56 súdnych rozhodnutiach, zatiaľ čo uplatnený nárok (prípadne jeho časť) bol priznaný poškodeným stranám iba v 18 prípadoch. Vyskytli sa tiež prípady (v 4 rozhodnutiach), kedy bola poškodeným priznaná časť uplatneného nároku na náhradu spôsobenej škody, avšak vo zvyšku súd odkázal strany na civilné konanie. Ako v tejto súvislosti ustanovuje § 288 Trestného poriadku, súd odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na civilný proces, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom, v prípade, „ak podľa výsledku dokazovania nie je podklad na vyslovenie povinnosti na náhradu škody alebo ak by bolo treba na rozhodnutie o povinnosti na náhradu škody vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré presahuje potreby trestného stíhania a predĺžilo by ho.“

V tejto súvislosti je tiež potrebné poukázať na výšku škody uplatnenej poškodenými stranami v analyzovaných súdnych rozhodnutiach. Priemerná výška uplatnenej škody v dotknutých súdnych konaniach (s výnimkou 18 rozhodnutí, v ktorých bola výška škody anonymizovaná, resp. v ktorých nebola škoda bližšie špecifikovaná) totiž dosahuje výšku až 28.270 €, ktorú môže byť náročné v trestnom konaní preukázať.

Zaujímavou je v tejto súvislosti výška najvyššieho uplatneného nároku na náhradu škody, ktorý bol v konaní poškodeným stranám zo strany súdu priznaný, ktorá dosahovala až sumu 29.480,01 €. Išlo o pomerne nedávno prijatý rozsudok Okresného súdu Košice okolie zo dňa 24.4.2023, sp. zn. 5/31/2023. Predmetným rozsudkom súd schválil dohodu o vine a treste týkajúcej sa skutku, pri ktorom obvinený neoprávnene umiestnil na internetový server 682 audiovizuálnych diel v rozpore s §§ 18, 19, 24 a 86 Autorského zákona (s odkazom na korešpondujúce ustanovenia českého zákona č. 121/2000 Zbierky Českej republiky o práve autorskom, o právach súvisiacich s právom autorským) a sprístupnil tým diela k ich voľnému šíreniu bez súhlasu príslušných nositeľov práv, čím spáchal prečin porušovania autorského práva podľa § 283 ods. 1, ods. 2 písm. d) a ods. 3 Trestného zákona. Uvedeným konaním bola

poškodeným spôsobená škoda vo výške 29.480,01 €, ktorá bola podľa výroku rozhodnutia objektivizovaná znaleckým posudkom, a v plnej výške priznaná poškodeným spoločnostiam.

Pokiaľ ide o klasifikáciu škody pre účely trestného práva, viac ako polovica skúmaných rozhodnutí (konkrétne v 31 prípadoch) klasifikovala výšku škody spôsobenej spáchaním trestného činu porušovania autorských práv ako škodu väčšiu, teda škodu dosahujúcu najmenej desaťnásobok sumy 266 €, ktorá predstavuje škodu malú. Nadväzne, v 13 rozhodnutiach bola spôsobená škoda klasifikovaná ako škoda malá (suma prevyšujúca sumu 266 €), v 12 rozhodnutiach ako škoda značná (suma dosahujúca najmenej stonásobok sumy 266 €) a v troch prípadoch aj ako škoda veľkého rozsahu, kedy najväčšia škoda bola vyčíslená až do výšky 194.194,- € (v tomto prípade súd obdobne odkázal poškodeného so svojim uplatneným nárokom na civilné konanie). Obrázok č. 2 reprezentuje percentuálne rozloženie jednotlivých kategórií škôd v analyzovaných súdnych rozhodnutiach.

Obrázok 2 Povaha škody spôsobenej spáchaním trestného činu porušovania autorských práv

Záver

Predmetom tohto príspevku bola analýza trestnoprávnej ochrany digitálneho obsahu v podmienkach Slovenskej republiky so zameraním na prípady porušovania príslušných práv v online prostredí. V príspevku sme sa pokúsili komplexne zhodnotiť prístup a rozhodovaciu činnosť vnútroštátnych súdov pri rozhodovaní o prípadoch porušení klasifikovaných ako trestný čin porušenia autorských práv podľa § 283 Trestného zákona. Identifikované boli najohrozenejšie formy digitálneho obsahu, ktorého porušenie je trestnoprávne sankcionované v našich podmienkach, ktoré sa týkali najmä audiovizuálnych diel. V tejto súvislosti bola viditeľná výrazná iniciatíva viacerých organizácií zastrešujúcich práv autorov, ktoré si v konaní uplatňovali nárok na náhradu škody spôsobenej spáchaním trestného činu (napr. Česká národní skupina Mezinárodní federace hudebního průmyslu, Česká protipirátska unia a pod.). Na základe poskytnutej analýzy bolo tiež možné rozlíšiť najčastejšie spôsoby, akými dochádzalo k porušovaniu autorských práv. Tieto zahŕňali najmä neoprávnené vyhotovovanie rozmnoženín chránených diel a ich následné sprístupňovanie verejnosti na internete, najmä na tzv. filehostingových serveroch, prostredníctvom P2P sietí alebo iným obdobným spôsobom. Pokiaľ ide o tresty udeľované súdom v rozhodnutiach, v ktorých bola konštatovaná vina obvineného, tieto možno považovať za pomerne nízke, nezodpovedajúce deklarovanej závažnosti porušení autorských práv zo strany poškodených, resp. výške škody, ktorá mala

byť spáchaním trestného činu porušovania autorských práv spôsobená. Tomu zodpovedá aj zjavná inklinácia súdov k odkazu poškodených strán s nimi uplatneným nárokom na náhradu škody spôsobenej spáchaním tohto trestného činu na civilné konanie. V tejto súvislosti je potrebné poukázať aj na skutočnosť, že na strane obvinených boli vždy jednotlivci, fyzické osoby, pričom však neboli identifikované žiadne prípady, v ktorých by boli trestnoprávne postihovaní poskytovatelia služieb, ktoré boli využívané na neoprávnené sprístupnenie chráneného digitálneho obsahu verejnosti. Otáznym tak zostáva, aký skutočný dosah môže mať trestnoprávne postihovanie jednotlivých používateľov porušujúcich práva k digitálnemu obsahu v praxi, pokiaľ služby, prostredníctvom ktorých k takémuto porušovaniu dochádza, sú naďalej voľne dostupné. Súčasne však platí, že možnosť zasiahnuť do poskytovania najmä hostingových služieb je v praxi výrazne limitovaná vzhľadom na existujúcu reguláciu zodpovednosti poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti.

Zoznam použitých zdrojov

- BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, L. Prosecution of copyright infringements as a criminal offence in Slovakia. In: Journal of Intellectual Property Law & Practice. ISSN 1747-1532. Roč. 17, č. 12 (2022), s. 1023-1031. DOI: 10.1093/jiplp/jpac103.
- BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, L. Výsledky trestnoprávneho stíhania porušení autorských práv na Slovensku. In: Košické dni súkromného práva 4 : pocta profesorovi Vojčíkovi: recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. ISBN 9788081291388. S. 416-423.
- Budapešťiansky Dohovor o počítačovej kriminalite (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 137/1008 Z. z.).
- Dohoda o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu (TRIPS), ktorá je prílohou k Dohode o založení Svetovej obchodnej organizácie (WTO) (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 152/2000 Z. z.).
- Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. Dostupné: <https://rm.coe.int/16800cce5b>
- LLOYD, IAN J. Information Technology Law. 8th Edition. 2017: Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-878755-6.
- SALEHIJAM, M. The value of systematic content analysis in legal research. Tilburg Law Review, 23(1-2), 2018. <<https://tilburglawreview.com/articles/10.5334/tilr.5>>
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/770 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb. (Ú. v. L 136, 22.5.2019, s. 1 – 27)
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/24/ES z 23. apríla 2009 o právnej ochrane počítačových programov
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/48/ES z 29. apríla 2004 o vymožitelnosti práv duševného vlastníctva
- Smernica 2001/29/ES Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti
- TAUBMAN, A. – WAGER, H. – WATAL, J. Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-1-107-02316-1.
- WEBER, R. Basic content analysis. SAGE Publications, Inc., Vol. 49, 1990.
- Zákon č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon
- Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok
Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch

OCHRANA ZEMĚPISNÝCH OZNAČENÍ V DIGITÁLNÍM PROSTORU INTERNETU - VYBRANÉ VÝZVY

JUDr. Michal Černý Ph.D.¹

Univerzita Palackého v Olomouci,

Právnická fakulta

michal.cerny@upol.cz

Abstrakt

Text se zabývá otázkami prosazení ochrany označení původu a zeměpisných označeproti jednáním uskutečněným v rámci virtuálního prostoru Internetu. Zaměřuje se na nabytí účinků Nařízení o digitálních službách. Také se zabývá otázkou adaptace právního řádu České republiky na DSA. V neposlední řadě analyzuje nastávající změny v pravidlech pro prosazování ochrany proti nelegálnímu obsahu ve vazbě na novou úpravu zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků v EU.

Abstract

The text deals with issues of enforcing the protection of designations of origin and geographical indications against actions carried out within the virtual space of the Internet. It aims to give effect to the Digital Services Act (DSA). It also deals with the issue of adaptation of the legal system of the Czech Republic to DSA. Last but not least, it analyzes upcoming changes in the rules for enforcing protection against illegal content in connection with the new regulation of geographical indications of craft and industrial products in the EU.

Klíčová slova

označení původu, zeměpisná označení; digitální prostor Internetu; nezákonný obsah, opatření proti nezákonnému obsahu.

Key words

designation of Origin, Geographical Indications; Digital space of Internet; Illegal content, Measures Against Illegal Content.

Úvod

V posledních letech zaznamenáváme v EU silící tlak na ochranu označení zeměpisného původu. Díky přistoupení EU k Ženevskému aktu tento akt vstoupil v platnost, což vedlo m.j. k tomu, že v Lisabonském systému mezinárodní ochrany označení původu a zeměpisných označení (zápisným systémem) se počet jurisdikcí vázaných systémem mezinárodního zápisu více než zdvojnásobil. Vstup v platnost a ochrana poskytovaná označením v EU vedla k větší přitažlivost mezinárodního systému, do kterého následně vstoupily další země dosud nevázané systémem, rovněž vstoupila mezinárodní organizace

¹JUDr. Michal Černý Ph.D. je odborným asistentem na katedře soukromého práva a civilního procesu Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci; také je patentovým zástupcem (M+D) a kvalifikovaným zástupcem ETMA & EDA

OAPI - zahrnující 17 afrických zemí, převážně frankofonních. Celkem v současnosti Lisabonský systém zahrnuje teritorium 71 států.

Kromě toho v posledním desetiletí zaznamenáváme v EU významný judikatorní vývoj, když klíčové rozsudky Soudního dvora překonaly odvětvovou roztržičnost deklarací jednoho systému ochrany (viz. C-393/16 („Champagner Sorbet“),² C-783/19 („Champanillo“)³) a dokonce unijní úpravu vyložily ve prospěch ochrany označení unijního produktu také pro případ vývozu do třetí země. Lze uvažovat o rozšířených teritoriálních účincích.

Kromě toho došlo na přelomu let 2021 a 2022 k novelizaci stávajících zařízení, do nichž byla zavedena ustanovení formálně deklarující, že ochrana označení zeměpisného původu působí také v oblasti elektronického obchodu, tedy v on-line uzavíraných obchodech. Ambiciozní systém informace a varování zatím právně zaveden nebyl, ale Komisi je uložen úkol vypracovat zprávu a předložit ji Evropskému parlamentu.

Kromě toho bylo přijato dlouho očekávané Nařízení (EU) 2023/2411 o ochraně zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků. Malá část již nabyla účinky, veškerá ostatní ustanovení je nabudou ke dni 01.12.2025. K tomuto datu dojde efektivního naplnění unijního systému ochrany zeměpisných označení pro velkou většinu zbývajících produktů, které dosud nejsou pokryty stávajícím unijním systémem.

Prozatím nedošlo k ambicioznímu plánu revidovat³ stávající odvětvová nařízení regulujících označení zemědělských výrobků a potravin, vín a lihovin tak, aby byla v co možná největší míře zavedena jednotná pravidla i v této oblasti. Legislativní projednání tohoto návrhu dosud není ukončeno, v rámci jednání v tzv. trialogu Rada navrhla některá ustanovení ještě ambiciozněji, než byl původní návrh Komise. M.j. se „do hry“ v rámci legislativního projednávání z iniciativy Rady vrací i varovný systém ochrany zeměpisných označení v oblasti zeměpisných označení - v zásadě nad rámec existující (a dosud nenaplněné) úpravy v GICIPR.

Ke shora uvedenému přistupuje i to, že po relativně dlouhém legisvacančním období dochází k prvním čtvrtletí roku 2024 k nabytí faktických účinků - uplynutím adaptačních lhůt u klíčových nových digitálních nařízení - k 17.02.2024 Nařízení DSA, resp. lhůty pro splnění povinnosti tzv. strážců přístupu (GateKeepers) - „klíčníků“ dle Nařízení DMA. Poměrně bouřlivý legislativní vývoj.

Tento příspěvek se zabývá zkoumáním základní otázky, nakolik se promítne legislativní vývoj k prosazení deklarovaného cíle. Tímto cílem je poskytnout ochranu zeměpisným označením (a označením původu) také ve virtuálním prostoru Internetu, pochopitelně jen v rámci části fakticky dostupné na teritoriu Evropské unie.⁴

1. Dosavadní způsoby prosazování práva v oblasti zeměpisných označení - nesoustředěné na virtuální prostředí

Ochrana označení původu a zeměpisných označení je předmětem úpravy mnoha právních předpisů, ať již na úrovni úpravy evropsko-unijní, národní nebo i mezinárodní. Tyto

² rozsudek Soudního dvora EU ve věci C-393/16 („Champagner Sorbet“) je dostupný na portálu Curia na adrese: curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30ddb59d2c17713d465f9c549f7666e0a19d.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyNbxn0?text=&docid=198044&pageIndex=0&doclang=CS&mode=lst&dir=&occ=fir&part=1&cid=144226

³ rozsudek Soudního dvora EU ve věci C-783/19 („Champanillo“) je dostupný na portálu Curia na adrese: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=FF20E157094ACA0FF0BF8873A160DAE1?text=&docid=245745&pageIndex=0&doclang=CS&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8482214>

⁴ resp. i šířeji na teritoriu států představujících Evropský hospodářský prostor(dále také jen „EHP“), neboť veškerá nařízení analyzovaná v tomto textu mají význam pro EHP

právní předpisy spolu tvoří jeden systém, který se vztahuje na ochranu proti veškerým nelegálním jednáním, ať již mimo virtuální prostor Internetu nebo v něm.

Připomeňme, že věcný rozsah ochrany označení původu a zeměpisných označení (ve smyslu chápání těchto pojmů v intencích evropsko-unijního práva), je normován zejména⁵ v následujících pramenech práva:

- Nařízení (EU) 1151/2012 o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin
- Nařízení (EU) 1308/2013, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty a zrušují nařízení Rady (EHS) č. 922/72, (EHS) č. 234/79, (ES) č. 1037/2001 a (ES) č. 1234/2007
- Nařízení (EU) 2019/787 o definici, popisu, obchodní úpravě a označování lihovin, používání názvů lihovin v obchodní úpravě a při označování jiných potravin, ochraně zeměpisných označení lihovin, používání lihu a destilátů zemědělského původu při výrobě alkoholických nápojů a o zrušení nařízení (ES) č. 110/2008
- Zákon 452/2001 Sb., o označeních původu a zeměpisných označeních
- Nařízení (EU) 2023/2411 o ochraně zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků a o změně nařízení (EU) 2017/1001 a (EU) 2019/1753 - dosud má účinky pouze několik systémových ustanovení, v plném rozsahu nabude účinky k 01.12.2025

Prosazování ochrany označení původu nebo zeměpisného označení v České republice je obsažena zejména v těchto pramenech práva:

- Zákon 452/2001 Sb., o označeních původu a zeměpisných označení (§ 24)
- Zákon 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví
- Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník (prostřednictvím práva proti nekalé soutěži)
- Zákon 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele
- Nařízení (EU) 608/2013 o vymáhání práv duševního vlastnictví celními orgány a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1383/2003
- Zákon 355/2014 Sb. o působnosti orgánů Celní správy České republiky v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví
- Zákon 40/2009 Sb., trestní zákon a zákon 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- Zákon České národní rady č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci

Mezinárodně-právní rámec poskytují např. tyto mezinárodní úmluvy:

- Lisabonská dohoda o ochraně označení původu a zeměpisných označení (ve znění Ženevského aktu Lisabonské dohody o ochraně označení původu a zeměpisných označení⁶)
- Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (Dohoda TRIPS)
- množství mezinárodních smluv, obvykle obchodní povahy, které uzavřela EU (v zastoupení členských států)⁷ ve snaze sjednat seznam navzájem chráněných zeměpisných označení (v rámci Dohody TRIPS) s následujícími třetími zeměmi: Albánie, Austrálie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Čínská lidová republika, Ekvádor, Gruzie, Chile, Japonsko, Jihoafrická republika, Kanada, Kolumbie, Korejská republika, Kosovo, Severní Makedonie, Mexiko, Moldávie, Nový Zéland, Peru, Singapur, Spojené státy americké, Srbsko, Ukrajina, Vietnam, společenství států Střední Amerika (Guatemala, Honduras, Kostarika, Nikaragua, Panama, Salvador).

Na úrovni Evropské unie přistupuje ještě systémově aplikační úprava, která je obsažena v následujícím prameni práva:

⁵ k unijním nařízením jsou účinná ještě Nařízení Komise v přenesené pravomoci a Prováděcí nařízení Komise (EU)

⁶ pro EU a některé členské státy - např. Českou republiku, Francii, Maďarsko a Portugalsko

⁷ nebo dříve ES - Evropská společenství

- Nařízení (EU) 2019/1753 o opatřeních Unie po jejím přistoupení k Ženevskému aktu Lisabonské dohody o označeních původu a zeměpisných označeních

Ke shora uvedeným pramenům práva v poslední době přistoupilo několik nových právních předpisů, které upravují zvláštní nástroje pro prosazování práva proti jednáním na síti Internet. Jde např. o následující:

- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách) - Digital Services Act [často užíván název ve zkratce „DSA“]
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/1925 ze dne 14. září 2022 o spravedlivých trzích otevřených hospodářské soutěži v digitálním odvětví a o změně směrnic (EU) 2019/1937 a (EU) 2020/1828 (nařízení o digitálních trzích) - Digital Markets Act [často užíván název ve zkratce „DMA“]

Účelem nových úprav je spíše zefektivnit prosazování práva vůči jednáním na síti Internet, než zaplnit bílé místo. Žádné bílé místo v jurisdikci EU totiž neexistovalo, byly však problémy s prosazováním práva, zejména s její efektivitou. Proto se blíže zaměříme na DSA.

2. DSA (Digital Services Act) jako soubor nástrojů k prosazování práva ve virtuálním prostoru Internetu

2.1. DSA a vztah k dalším předpisům

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách),⁸ které je známé také jen jako DSA, je souborem nástrojů k prosazování práva proti jednáním ve virtuálním prostoru Internetu.

Toto nařízení sice obsahuje některé definice, vesměs však navazuje na již existující akty Evropské unie. Členské státy musí na DSA adaptovat své národní právní řády, neboť DSA ukládá členským státům vymáhání cestou provádění postupů stanovených v DSA.

Pokud jde o ochranu proti nezákonnému obsahu, nařízení DSA neobsahuje taxativní výčet nezákonného obsahu, ale naopak je ponechán prostor jiným právním předpisům, aby nezákonnost určily, tedy proklamovaly.

Prosazení ochrany proti nezákonnému obsahu je pak na příslušném orgánu členského státu, u kterého je vedeno řízení o ochranu proti nezákonnému obsahu. Takové řízení může být obecně soudní (civilní či trestní) nebo správní, závisí to na právním řádu členského státu.

DSA ukládá členským státům povinnost určit v adaptační úpravě jednak pověřený orgán k prosazování práva (z jakéhokoliv účinného právního předpisu) postupem dle DSA, dále pak upravit koordinátora digitálních služeb. Funkce koordinátora digitálních služeb spočívá v tom, že zastřešuje komunikaci mezi zapojenými orgány členského státu a sám také komunikuje s koordinátory digitálních služeb v ostatních členských státech.

2.2. Příkaz k přijetí opatření proti nezákonnému obsahu (čl. 9 DSA)

Ustanovení čl. 9 DSA ukládá členskému státu vydání příkazu k přijetí opatření proti nelegálnímu obsahu za podmínek stanovených v DSA a v návaznosti na další právní předpisy EU nebo členského státu. Nelegální charakter obsahu pro rozpor s unijním právem zeměpisných označení tak např. určuje přímo Nařízení GICIPR nebo vyplývá ze zvláštního

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065>

právního předpisu - v oblasti analyzované v tomto textu např. z Nařízení (EU) 1151/2012 nebo z Nařízení (EU) 1308/2013.

Čl. 9 DSA ponechává na členském státu, zda-li příkaz k přijetí opatření proti nelegálnímu obsahu vydává v členském státě jeho vnitrostátní justiční orgán nebo vnitrostátní správní orgán.

2.3. Omezení přístupu k nelegálnímu obsahu

Omezení přístupu k nelegálnímu obsahu je v čl. 51(3) DSA pojímáno jako ultimativní řešení. Může být uloženo soudním rozhodnutím vůči příjemci služby. Pokud není technicky možné jeho uložení individuálnímu příjemci, je možné uložit obecné zamezení přístupu k on-line rozhraní poskytovatele zprostředkovatelských služeb, na kterém dochází k protiprávnímu jednání. Tzn. fakticky znepřístupnit webovou stránku navázanou na doménové jméno apod., pokud je na ní dostupný nelegální obsah.

Ustanovení čl. 51(3)(b) DSA ovšem současně stanoví tak přísné podmínky, za nichž lze toto opatření uložit, že si jejich splnění v souvislosti se zeměpisnými označeními (nebo doménovými jmény z nich neoprávněně těžících) lze stěží představit.

Primární podmínkou uložení opatření individuálního zamezení nebo obecného omezení přístupu je to, že poskytovatel zprostředkovatelských služeb nesplnil podmínky uvedené v akčním plánu (dle čl. 51(3)(a) DSA) a závadné jednání nebylo napraveno a způsobuje závažnou újmu.

Závadné jednání musí mít současně (alespoň tvrzeně) kvalitu trestného činu ohrožujícího život nebo bezpečnost osob. Protože je zeměpisné označení pouze věcí nehmotnou (případně obecněji majetkovou hodnotou⁹), zásah je něho může být kvalifikován jako čin povahy majetkové. Případně povahy hospodářské, pokud bychom uvažovali o zeměpisném označení jako nástroji politiky jakosti a tím ochrany zákazníků (zejm. spotřebitelů).

Díke čl. 51(3) DSA sice přímo nevylučuje opatření (k zamezení přístupu) pro kolizi s ochranou zeměpisného označení (nebo doménového jménu), jeho praktické uložení v takové věci bude ovšem silně omezeno. Prakticky si lze představit pouze případ spadající pod nejprísrnější skutkovou podstatu (užití kolizního označení jako chráněného pro výrobek nesplňující specifikaci), ovšem za podmínky ohrožení života či zdraví kolizním výrobkem nesplňujícím specifikaci.

Ohrožení bezpečnosti kohokoliv v důsledku nelegálního obsahu zakládajícího se na neoprávněném použití zeměpisného označení si představit nelze. Druhá z možností spíše směřuje k zabránění přístupu k dezinformacím.

2.4. Adaptace českého práva na DSA

2.4.1. Obecně

K 17.02.2024 nabývá účinky (již v plném rozsahu) Nařízení (EU) 2022/2065, které je známé jako DSA (Digital Services Act). Dle bodu (110) recitálu by měl být v každém členském státě právem upraven jeden Koordinátor digitálních služeb, čl. 3 písm. n) DSA pak koordinátora digitálních služeb definuje a povinnost členskému státu určit (alespoň) jednoho koordinátora digitálních služeb ukládá členskému státu výslovně čl. 49(1) DSA. Požadavky na koordinátora jsou normovány v čl. 50 DSA, jeho pravomoci pak v čl. 51 DSA.

⁹ pro ty právní řády, které neznají nehmotné věci

Zásadními nástroji mají být příkazy k přijetí opatření proti nelegálnímu obsahu (čl. 9 DSA) a příkazy k poskytnutí informací (čl. 10 DSA). Členský stát musí také určit svůj vnitrostátní orgán/y (soudní nebo správní), který bude kompetence vykonávat. Pravomoci orgánů členských států určených k prosazování Digital Services Act - vyplývají přímo z díkce čl. 49 a následujících DSA, v případě národního koordinátora digitálních služeb pak z čl. 51 DSA, včetně obsáhlých kontrolních a vyšetřovacích pravomocí.

Úkolem koordinátora digitálních služeb bude m.j. spolupracovat s koordinátory digitálních služeb v jiných členských státech. Má být také návrhatelem v soudním řízení v členském státě, pokud je vyzván Komisí EU na základě jejího rozhodnutí.

Podle čl. 49 odst. 3 DSA musí členský stát určit národního koordinátora digitálních služeb do 17.02.2024. Protože Česká republika neměla výslovné ustanovení adaptující DSA do českého právního řádu, formálně Česká republika porušila své závazky členského státu. Je nanejvýš vhodné, aby tento nezákonný stav trval co možná nejkratší dobu.

2.4.2. Adaptace a implementace DSA v ČR

Ačkoliv jsou již od 17.02.2024 účinná již všechna ustanovení Nařízení (EU) 2022/2065 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách) [dále také jen „DSA“], Česká republika není objektivně schopna některá z ustanovení naplnit. Jde zejména o to, že každý členský stát musí ve svém právním řádu upravit pověřený orgán dozoru a také zakotvit (ustanovit) nejméně jeden orgán jako tzv. „koordinátora digitálních služeb“.

Ostatně to také výslovně přiznává Důvodová zpráva k Návrhu ZoDE (předposlední odstavce kapitoly 2.1.), když uvádí: „Nařízení o digitálních službách se stane použitelným dnem 17. února 2024. Výjimku představují články 24 odst. 2, 3 a 6, čl. 33 odst. 3 až 6, čl. 37 odst. 7, čl. 40 odst. 13, čl. 43 a kapitoly IV oddílů 4, 5 a 6 (jedná se o přímo použitelná ustanovení), které se použijí ode dne 16. listopadu 2022. **V současné době není v České republice stanoven právní rámec pro vymáhání tohoto nařízení, kterým by byly splněny výše uvedené povinnosti, které nařízení ukládá členským státům.**“¹⁰

Členský stát (tedy Česká republika) má trvale zajišťovat dodržování harmonizovaných pravidel pro zprostředkovatelské služby bezpečné, předvídatelné a důvěryhodné online prostředí, jež usnadňuje inovaci a v němž jsou účinně chráněna základní práva zakotvená v Listině, včetně zásady ochrany spotřebitele.v on-line prostředí na svém území - tedy vůči podnikatelům poskytujícím služby, kteří jsou usazeni na jeho území.

Zprostředkovatelské služby jsou definovány v čl. 3 písm. g), nezákonný obsah pak v čl. 3 písm. h) DSA.

Na základě shora uvedeného lze uzavřít dílčí závěr, že od 17.02.2024 má být členský stát schopen plně prosazovat opatření proti nelegálnímu obsahu, který se nachází ve virtuálním prostoru Internetu, a to bez ohledu na důvod nezákonnosti. Ta může spočívat např. v kolizi s právem na ochranu osobnosti, kolizi a autorským právem nebo známkovým právem a v neposlední řadě také v porušení ochrany chráněného označení původu nebo chráněného zeměpisného označení.

Český pověřený úřad bude vykonávat pravomoci vůči poskytovateli zprostředkovatelské služby, který je usazen v České republice.

¹⁰ Návrh důvodové zprávy je dostupný v databázi VeKLEP na adrese: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCWAFVK4T/>

Návrh Zákona o digitální ekonomice¹¹ (dále jen „Návrh ZoDE“) předpokládá, že dozorovými orgány na úseku digitálních služeb podle DSA (a některých dalších transponovaných či adaptovaných unijních předpisů) budou Český telekomunikační úřad a Úřad pro ochranu osobních údajů. Prvně uvedený má být nejen orgánem dozoru s převažující sběrnou působností, ale také koordinátorem digitálních služeb ve smyslu DSA. Úřad pro ochranu osobních údajů se má stát orgánem dozoru pouze pro kompetence taxativně vypočtené (§ 24 Návrhu ZoDE odkazující na čl. 26 a čl. 28(2) DSA - dodržování povinností v on-line prostoru, transparentnost obsahu obchodních sdělení).

Dozorové orgány měly mít kompetence m.j. podle čl. 9 DSA (příkazy k přijetí opatření proti nezákonnému obsahu) a dle čl. 10 (příkazy k poskytnutí informací) DSA. Každý z pověřených orgánů pouze na svém úseku.

Ačkoliv u Návrhu ZoDE již proběhlo meziresortní připomínkové řízení¹² a implementační lhůta uplynula, do legislativního procesu v Parlamentu České republiky však dosud¹³ předložen nebyl. Pravděpodobně z důvodu negativních stanovisek některých připomínkových míst. Následně byla dne 29.02.2024 předložena do meziresortního připomínkového řízení přepracovaná verze Návrhu ZoDE(2),¹⁴ která se od první verze odlišuje v tom, že obsahuje nově formulovaná ustanovení, která v první verzi nebyla. Jedno z nově formulovaných a navrhovaných ustanovení výslovně reguluje kompetenci dle čl. 9 a čl. 10 DSA (nově navržené ustanovení § 12 Vydávání příkazů k odstranění obsahu a poskytnutí informací)¹⁵. Navržená formulace je velmi obecná, podle poznámky pod čarou odkazující do konkrétního ustanovení zákona 99/1963 Sb. (Občanského soudního řádu) směřuje především k vydávání příkazů v občanském soudním řízení.

Česká republika je ovšem povinna zajistit prosazování ochrany proti nezákonnému obsahu postupy dle DSA již od uplynulého 17.02.2024.

Nezákonný obsah je definován v čl. 3 písm. h) DSA - „jakékoli informace, které samy o sobě nebo ve vztahu k určité činnosti, včetně prodeje zboží nebo poskytování služeb, nejsou v souladu s právem Unie nebo právem některého členského státu, které je v souladu s právem Unie, bez ohledu na přesný předmět či povahu tohoto práva“.

V návaznosti na shora uvedené může určitý obsah prohlásit za nezákonný také jiný právní předpis Unie resp. také členského státu. Ve vztahu k ochraně zeměpisných označení jde již v současnosti o tyto předpisy:

1. Nařízení (EU) 1151/2012 o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin
2. Nařízení (EU) 1308/2013, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty a zrušují nařízení Rady (EHS) č. 922/72, (EHS) č. 234/79, (ES) č. 1037/2001 a (ES) č. 1234/2007
3. Nařízení (EU) 2023/2411 o ochraně zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků

¹¹ Návrh Zákona o digitální ekonomice je dostupný v databázi VeKLEP na adrese: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCWAFVK4T/>

¹² v něm mělo několik připomínkových míst negativní stanoviska

¹³ k 07.02.2024

¹⁴ dostupná v databázi VeKLEP na adrese: <https://odok.cz/portal/services/download/attachment/KORND2WK7MX9/>

¹⁵ Navržené znění navrhovaného ustanovení v revidovaném návrhu ZoDE(2) zní: § 12 Vydávání příkazů k odstranění obsahu a poskytnutí informací

1. Příkaz podle čl. 9 nebo 10 nařízení o digitálních službách může vydat orgán veřejné moci, kterému jiný právní předpis svěřuje pravomoc uložit povinnost způsobem podle čl. 9 nebo 10 tohoto nařízení.

2. Orgán veřejné moci, který vydává příkaz podle čl. 9 nebo 10 nařízení o digitálních službách, tuto skutečnost ve vydávaném příkazu uvede.

První dvě jsou plně účinná, třetí nabude účinků v plném rozsahu (vč. ustanovení normujícím věcných rozsah ochrany označení, včetně ochrany proti jednáním v on-line prostoru) ke dni 01.12.2025.

Adaptace unijního institutu omezení přístupu ke službě má být (dle Návrhu ZoDE) obsažena v ustanovení § 35 Návrhu ZoDE, v zásadě jde pouze o úpravu umožňující provedení přímo vykonatelného ustanovení čl. 51(3)(b) DSA. Návrh na vydání rozhodnutí o omezení přístupu ke službě by měl podávat koordinátor digitálních služeb. O návrhu by měl rozhodovat soud, který bude postupovat dle úpravy civilního soudního řízení (dle OSŘ). Dle důvodové zprávy „soudní řízení podle čl. 51 odst. 3 písm. b) pododstavce druhého představuje zvláštní úpravu k institutu předběžného opatření § 74 aa násl. zákon č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu ...“.¹⁶

V první verzi Návrhu ZoDE nebyla obsažena žádná zvláštní pravomoc některého z justičních nebo správních orgánů k ochraně práv ze zeměpisných označení k výkonu kompetencí dle čl. 9 a 10 DSA (nad rámec obecné úpravy dozorového orgánu nebo nad rámec výkonu činnosti koordinátora digitálních služeb). Příkaz k přijetí opatření omezení přístupu ke službě by měl vydávat soud. Otázka věcné příslušnosti nebyla výslovně řešena, ale při ochraně průmyslového vlastnictví by takovým soudem měl být Městský soud v Praze dle ustanovení § 8 zákona 221/2006 Sb.

Z přepracované verze Návrhu ZoDE(2) vyplýval již změněný legislativní záměr - obecně měl být k řízení příslušný obecný soud navrhovatele. Navrhovatelem by dle této verze návrhu měl být obecně pouze Český telekomunikační úřad, ve zvláštních případech Úřad na ochranu osobních údajů. Dle tohoto Návrhu ZoDE(2) by řízení by ovšem vedeno dle zákona 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních - kde by mělo být také poměrně podrobně upraveno.

Již z původní verze Návrhu ZoDE vyplývá, že v případě přijetí návrhu Parlamentem České republiky, by měl být příslušný (český) koordinátor digitálních služeb vybaven těmito kompetencemi:

- vyšetřovací pravomocí podle čl. 51(1) DSA,
- pravomocí vyžadovat poskytnutí informací podle čl. 51(2) DSA, včetně ukládání a vymáhání pokut za některá jednání (viz. čl. 51(2) druhý pododstavec DSA ve vazbě na navazující ustanovení,
- pravomocí uložením povinnosti zpracovat a vymáhat akční plán dle čl. 51(3)(a) DSA
- pravomocí podat návrh soudu k omezení přístupu dle čl. 51(3)(b) DSA, avšak jen za podmínek tam stanovených.

Dle redakčního článku v úředním publikačním výstupu ČTÚ z února 2024 vyplývá, že samotný ČTÚ již preezntuje svou dosud neexistující kompetenci jako takřka hotovou věc.¹⁷

Vzhledem k tomu, že není jasné znění ZoDE, které Parlament ČR v budoucnu přijme k adaptaci národní úpravy na DSA, nebude se dále zabývat veškerými možnými alternativami. Pro ilustraci mnoha problémů výše uvedené postačí. Budeme se naopak zabývat účinným a částečně také platným právem na ochranu označení zeměpisného původu, částečně včetně kompetencí, které ze stávajících předpisů již vyplývají.

¹⁶ Návrh důvodové zprávy je dostupný v databázi VeKLEP na adrese: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCWAFVK4T/>

¹⁷ blíže viz. ANONYMUS [© ČTÚ]. Jaké novinky přináší nařízení DSA? In Monitorovací zpráva, 2024, 2. S. 4-5. Dostupné on-line na adrese: <https://ctu.gov.cz/sites/default/files/obsah/ctu/monitorovaci-zprava-c-2/2024/obrazky/mz-2024-02.pdf>

3. Dosavadní způsoby prosazování práva v oblasti zeměpisných označení - nesoustředěné na virtuální prostředí

3.1. Obecně

Dosavadní způsoby prosazování ochrany zeměpisných označení a označení původu jsou v České republice vtěleny do těchto právních předpisů:

- Zákon 452/2001 Sb., o označeních původu a zeměpisných označení (§ 24)
- Zákon 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví
- Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník (prostřednictvím práva proti nekalé soutěži)
- Zákon 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele
- Nařízení (EU) 608/2013 o vymáhání práv duševního vlastnictví celními orgány a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1383/2003
- Zákon 355/2014 Sb. o působnosti orgánů Celní správy České republiky v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví
- Zákon 40/2009 Sb., trestní zákon a zákon 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- Zákon České národní rady č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci

Soukromoprávnímu prosazování ochrany slouží zejména zákon 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví. Kromě nároků v něm uvedených se lze domáhat také nároků založených ustanovením § 24 zákona 452/2001 Sb., byť má toto ustanovení fakticky reziduální charakter¹⁸ a není známo, že by bylo alespoň jednou použito.

Rovněž k soukromoprávní ochraně proti označení s klamavým charakterem mají ustanovení chránící před nekalou soutěží, která jsou obsažena v zákoně 89/2012 Sb., v Občanském zákoníku. Fakticky obdobná byla i v již zrušeném zákoně 513/1991 Sb., Obchodním zákoníku. Ta byla použita alespoň jednou - viz. Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci 7 Cmo 261/2006-119 [Běloveská kyselka Ida - IDA].

Správní ochrana zeměpisných označení a označení původu je obsažena především v zákoně 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Tato práva vymáhají dozorové orgány - především Česká obchodní inspekce, případně dle unijní úpravy také dozorové orgány uvedené v zákoně 452/2001 Sb. - Státní zemědělská a potravinářská inspekce, Státní veterinární správa a Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský.

Vymáhání práv z duševního vlastnictví při vstupu na celní území EU v Česku vymáhají celní orgány České republiky, konkrétně Krajské ředitelství pro Královéhradecký kraj.

Trestně právní ochranu poskytují orgány činné v trestním řízení, přičemž místní příslušnost se určuje podle místa spáchání trestného činu.

3.2. Prosazování ochrany GI ve virtuálním prostoru

Je nutno uvést, že ze stávajících (plně účinných) nařízení chránících zeměpisná označení v EU obsahuje povinnost poskytnout ochranu označením také v elektronickém obchodu (on-line prostoru) pouze Nařízení (EU) 1151/2012 a Nařízení (EU) 1308/2013 (obě ve znění Nařízení (EU) 2021/2117), ovšem fakticky bez bližších podrobností.

Podrobnosti by mělo upravit až nové nařízení, které by má zrušit a nahradit Nařízení (EU) 1151/2012 (a ostatní nařízení z oblasti zeměpisných označení částečně zredukovat). Nová úprava by měla explicitně deklarovat obsah nedovoleně zasahující do některého ze

¹⁸ jde o zrcadlové ustanovení odpovídající tehdejší úpravě v právu Evropských společenství (nařízení o ochraně označení zemědělských výrobků a potravin) v době před vstupem do EU

zapsaných označení zemědělských výrobků (vč. vín a lihovin) za nezákonný obsah ve smyslu čl. 3 písm. h) DSA. Členské státy mají mít povinnost zajistit, aby koordinátor digitálních služeb v těchto případech vydával příkazy proti nezákonnému obsahu.

Nadto má být ustanovením čl. 43(3) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23) konstituováno subjektivní nevýhradní právo každého člověka i každé právnické osoby upozornit poskytovatele hostingových služeb na specifický obsah porušující ochranu označení dle čl. 27 a 28 nařízení (dle Návrhu GIAWSR i Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)).

Pro účely ochrany zeměpisných označení a označení původu orgány České republiky to (prozatím) nepředstavuje zásadní problém, alespoň pokud jde o prosazování ochrany označení výrobků pocházejících z České republiky. U žádného označení českých výrobků dosud nebyl zaznamenán případ padělání nebo nabídky prodeje kolizního výrobku, ani nabídky zboží neoprávněně těžící z pověsti chráněného označení - jako byly v minulosti např. v případě zásahů do označení původu Champagne.¹⁹

Ačkoliv je ochrana označení Champagne a České pivo formálně stejná, České pivo zjevně nemá takovou pověst, pro kterou by stálo za to nabízet k prodeji kolizní předměty na Internetu. Na margo je vhodné upozornit, že tato formálně totožná ochrana veškerých zapsaných označení je předmětem kritiky v odborných kruzích - viz. např. práce L. Dijkmana²⁰ nebo A. Kur.²¹

Kromě toho se až doposud unijní ochrana označení omezovala (a do 30.11.2025) bude omezovat pouze na zemědělské výrobky a potraviny, vína a lihoviny. Z nich se ovšem reálně v on-line obchodech vyskytují převážně takové výrobky, které mají dlouhou dobu trvanlivosti (použitelnosti). Frekvence nabídky jiných potravin - např. sýrů nebo masných výrobků je významně nižší. A existuje-li, pak je omezena spíše na e-shopy provozující činnost v rámci jednoho členského státu, nikoliv přeshraničně. Důvody mohou být také logistické. Zatímco v případě vín či lihovin péče při přepravě zboží zahrnuje zejména opatření proti rozbití obalu (a zničení zboží), v případě již zmíněných sýrů nebo masných výrobků přistupují další problémy - nutnost zajistit uchování zboží při odpovídající teplotě apod.

Ačkoliv dvě unijní nařízení (Nařízení (EU) 1151/2012, Nařízení (EU) 1308/2013) již v současnosti²² vztahují ochranu proti nezákonným jednáním také na jednání uskutečněná ve virtuálním prostoru Internetu, žádný předpis dosud neupravuje nezákonnost doménového jména nebo jeho držby z důvodu kolize s ochranou zeměpisného označení nebo označení původu. To by se ale mohlo (a dle autorů některých legislativních návrhů mělo) v blízké době změnit.

Stávající úprava (čl. 13(4)(b) Nařízení (EU) 1151/2012 a čl. 103(4)(b) Nařízení (EU) 1308/2013) dosud pouze výslovně stanoví, že rozsah ochrany (čl. 13(1) resp. čl. 103(1) se vztahuje také na jednání v elektronickém obchodu on-line), rovněž vymáhání práv členskými státy je upraveno víceméně všeobecným ustanovením.

Protože prosazování práva je úkolem členských států, problém při prosazování práv k označením původu nebo zeměpisným označením by vznikl, pokud by členský stát (Česká republika) neupravil své národní právo tak, aby byl schopen efektivně prosadit ochranu označení.

¹⁹ viz ČERNÝ, M. In ČERNÝ, M. - TELEČ, I. - PRCHAL, P. - KOVÁŘOVÁ, B. *Výzvy v právu duševního vlastnictví 2023*. Dostupné on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/ebx/OPD23PDV.pdf> S. 62 - 64

²⁰ DIJKMAN, L. Pairing Sturgeon with Champagne: Towards a Due Cause Exception in the Law of Geographical Indications. In IIC, (2023). Published: 25.07.2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01367-y>

²¹ KUR, A. No Strings Attached to GIs? About a Blind Spot in the (Academic) Discourse on Limitations and Fundamental Rights. In IIC, (2023) 54, 87-94; DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-022-01273-9>

²² obě nařízení ve znění Nařízení (EU) 2021/2117

Pokud pro neexistenci adaptačního zákona dosud není v českém právu upraven zvláštní dozorový orgán pro vymáhání práv k ochraně zeměpisných označení v právním prostředí Internetu, měl by po dočasnou dobu fakticky vykonávat jeho funkci nejspíše správní orgán České republiky - tedy Úřad průmyslového vlastnictví - jako orgán učený ZOPZO.

V zákoně 452/2001 Sb. o označeních původu a zeměpisných označení (dále jen „ZOPZO“) sice není upraven všeobecný přestupek proti označení, na rozdíl např. od zákona známkového (zákon 441/2003 Sb. - viz. § 51a neoprávněné užívání ochranné známky), ale orgány určené jsou (§ 18 ZOPZO) a věcně ochrana označení do působnosti ZOPZO samozřejmě spadá. Dle § 1 odst. 2 písm. a) ZOPZO tento zákon v návaznosti na na přímo použitelné předpisy Evropské unie upravující ochranu zeměpisných označení a označení původu“ (upravuje) a) „pravomoci správních orgánů k činnostem, které podle přímo použitelného předpisu Evropské unie vykonává členský stát, ...“.

Okruh orgánů České republiky plnících úkoly dle přímo použitelných předpisů je normován § 18 ZOPZO (ve vazbě také na odkazovaný § 19 odst. 2 - kontrolní orgány). Na základě vzájemné interpretace § 18 a § 19 odst. 2 ZOPZO pak dovodíme, že příslušným orgánem zde bude Úřad průmyslového vlastnictví (dále jen „ÚPV“). Kontrolní orgány mají kompetence specificky vypočtené, do gesce Ministerstva zemědělství nesvěřuje aplikační kompetence dle nařízení ani ZOPZO a nelze je ani dovodit ze zákona 2/1969 Sb. (kompetenční zákon). Vymezení gesce ministerstva zemědělství je obsaženo v § 15 citovaného zákona a ochrana duševního vlastnictví pod něj zjevně nespadá. Proto lze učinit závěr, že již podle stávajících přímo použitelných nařízení EU má poskytovat ochranu ÚPV, a to včetně ochrany proti jednáním v on-line prostoru.

I když Česká republika dosud neadaptovala svou národní úpravu na DSA, v oblasti vymáhání práv z většiny unijně chráněných označení původu a zeměpisných označení, příslušný orgán Česká republika již nyní má. Je jím Úřad průmyslového vlastnictví. Nástroje jsou upraveny v čl. 9 a 10 DSA - opatření.

Situace se může v důsledku přijetí zvláštní úpravy (ZoDE(2)) v budoucnu změnit, ale také nemusí. Důvodová zpráva k ZoDE(2) výslovně uvádí případy, kdy podle jiných předpisů budou v budoucnu vydávány příkazy správními orgány.

Shrme-li shora uvedené, pro absenci adaptační úpravy (není právním předpisem stanoven koordinátor digitálních služeb) není Česká republika schopna vykonat ultimativní opatření - zamezení přístupu k nezákonnému obsahu. Důvodem je to, že absentuje právní úprava řízení a navrhovatele.

4. Věcný rozsah ochrany označení zeměpisného původu a problémy s prosazováním

4.1. Úvodem

Věcný rozsah ochrany označení mezi různými úpravami (nařízení, ZOPZO) není úplně totožný, odlišuje se však spíše v některých detailech, zejm. ve vztahu k úpravě zásahů do pověsti chráněného označení jako kvalifikačního znaku protiprávního jednání.

Věcně ochrana chráněného²³ zeměpisného označení (vč. označení původu) zahrnuje:

- 1) zákaz jakéhokoli přímého či nepřímého obchodního použití označení pro produkt na výrobku, který nevyhovuje specifikaci.
- 2) zákaz jakéhokoli přímého či nepřímého obchodního použití označení pro produkt na výrobku, pro který není označení zapsáno, je-li při použití označení využívána (dobrá)

²³ ve smyslu zapsaného označení podle některého z nařízení

pověst chráněného názvu (vč. případů, kdy je výrobek s chráněným označením použit jako přísada).

- 3) zákaz evokace.
- 4) zákaz uvedení nepravdivého nebo zavádějícího údaje o provenienci, původu, povaze nebo základních vlastnostech výrobku.
- 5) zákaz jakékoliv jiné praktiky související se zbožím a chráněným označením, pokud by mohly vést spotřebitele v omyl ohledně skutečného původu výrobku.

Problémem může být to, že při aplikaci ochranného ustanovení si musí každý aplikující orgán v rámci (správního) uvážení učinit poměrně odborně náročný závěr ohledně kvalifikace skutku. V případě první skutkové podstaty (užití označení na výrobku totožného druhu, který neodpovídá specifikaci) problém obvykle nebude. Ve všech ostatních případech ovšem mohou nastat aplikační problémy související s nutností podrobného uvážení a důsledné argumentace v odůvodnění rozhodnutí.

4.2. Ochrana označení zemědělských výrobků a potravin, vín a lihovin dle současné úpravy

V následující tabulce je přehledně shrnut stávající stav i stav budoucí - v jednotlivých pramenech práva na ochranu označení zeměpisného původu.

	Zemědělské výrobky a potraviny (Nařízení (EU) 1151/2012) - kromě vín a lihovin	Vína (Nařízení (EU) 1308/2013)	Lihoviny (Nařízení (EU) 2019/787)	Zbytkové výrobky dle národní úpravy - Česko (zákon 452/2001 Sb.)	EU: řemeslné a průmyslové výrobky (GICIPR); účinky od 1.12.2025	Návrh (EU-APFWSR) - aktuální verze Rady, navržené účinky od 1.1.2025
věcný rozsah ochrany normován	čl.13	čl.103	čl.21	§ 23	čl.40(1-2)	čl.27, 28
zvláštní ustanovení - nezákonný on-line obsah	čl.13(4)(b)	čl.103(4)(b)	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	čl.40(4)(b)	čl.42(3), 43
ochrana doménových o jména	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	čl.40(3)	čl.42(3a)
doménové jméno - právní důvod v rámci ADR řízení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	čl.46 (aby i národní uznávaly GI jako titul)	čl.34(2,2a)

	Zemědělské výrobky a potraviny (Nařízení (EU) 1151/2012) - kromě vín a lihovin	Vína (Nařízení (EU) 1308/2013)	Lihoviny (Nařízení (EU) 2019/787)	Zbytkové výrobky dle národní úpravy - Česko (zákon 452/2001 Sb.)	EU: řemeslné a průmyslové výrobky (GICIPR); účinky od 1.12.2025	Návrh (EU-APFWSR) - aktuální verze Rady, navržené účinky od 1.1.2025
informační a varovný systém doménových jmen	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	není zvláštní ustanovení	jen body 44-45 recitálu; čl. 72(2) Komise je povinna vypracovat a předložit zprávu o proveditelnosti - do 02.06.2026	čl.34(2a)-bude-li přijato, bude přímo zavedeno (účinnost předpokládána k 1.1.2025

Je zřejmé, že nastupující či připravované úpravy se snaží rozšířit ochranu do sítě Internet novými instituty - především specifickým prohlášením kolizního obsahu za nezákonný (ve smyslu DSA), vedle stojící a spíše proklamované ochrany doménového jména, snahou uložit správcům domén nejvyšší úrovně v členských státech příkaz zajistit, aby zeměpisné označení bylo důvodem hodným ochrany v rámci ADR řízení a konečně snahou zajistit, aby vznikl informační a varovný systém doménových jmen (administrovaný úřadem EUIPO).

K doménovým jménům a ADR řízení - ačkoliv je příkaz adresován správcům registrů domén nejvyšší úrovně členských států, není ovšem zakotven příkaz členským státům zajistit povinně ADR řízení o doménová jména v doménách nejvyšší úrovně v členských státech. Jak známo, české řešení (neadresně uzavřené rozhodčí smlouvy) narazilo u českého Nejvyššího soudu²⁴ a jiné ADR řízení v českém právu pro spory z doménových jmen domény nejvyšší úrovně .cz zakotveno není. Zůstává proto nejasné, jak by měl správce domény nejvyšší úrovně takové ustanovení realizovat.

4.3. Nadcházející ochrana zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků ve virtuálním prostoru Internetu

4.3.1. Obecně

Předně je třeba uvést, že Nařízení (EU) 2023/2411 o ochraně zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků (dále také jen „Nařízení GICIPR“) je v současnosti účinné jen v malé části - prakticky pouze v rozsahu několika ustanovení, která umožní Komisi, úřadu EUIPO a konečně i členským státům, připravit se na spuštění unijního systému ke dni 01.12.2025. K tomuto datu nabývají účinky veškerá zbývající ustanovení Nařízení

²⁴ viz. rozsudek Nejvyššího soudu ČR 23 Cdo 3895/2011 [C 13622]

GICIPR. Tato částečná faktická legisvakance je pozitivní, neboť ve všech členských státech musí proběhnout příprava. Z povahy věci jsou ovšem členské státy v rozdílných postaveních - některé mají zaveden na národní úrovni systém ochrany označení původu a/nebo zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků (např. Česko, Slovensko, Francie, Maďarsko, Chorvatsko, Slovinsko, formálně také Estonsko nebo Polsko), jiné nikoliv. Některé členské státy v oblasti aplikace práva průmyslového vlastnictví spolupracují na základě vlastní mezinárodní dohody - např. státy Beneluxu (Belgie, Nizozemí a Lucembursko) m.j. v oblasti ochranných známek Beneluxu a racionálně se dá v dotčených státech očekávat debata o případné společné aplikaci (národní fáze) jedním (regionálním) úřadem, což Nařízení GICIPR umožňuje. Některé členské státy mohou usilovat o souhlas Komise s neaplikací národní fáze (a její svěřením přímo úřadu EUIPO), dle Nařízení GICIPR ovšem i takové členské státy musí zřídit kontaktní místo. Tedy i u nich musí proběhnout adaptace národních právních řádů. V ostatních členských státech, které nespadnou do žádné z předchozích skupin, bude muset proběhnout adaptace národních úprav pro dosažení úrovně odpovídající provádění národních fází řízení (ve věcech označení řemeslných nebo průmyslových výrobků) srovnatelně s již prováděnými fázemi ve věcech označení výrobků zemědělských (vč. potravin, vín a lihovin).

4.3.2. Ochrana zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků v elektronickém obchodu

Věcný rozsah ochrany budoucích zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků dle čl. 40 odst. 1 Nařízení GICIPR se podle čl. 40 odst. 4 písm. b) Nařízení GICIPR bude od 01.12.2025 výslovně vztahovat také na zboží vztahovat prodávané prostřednictvím některé z forem prodeje na dálku (elektronický obchod) a podle čl. 40 odst. 3 Nařízení GICIPR také na nelegální použití doménového jména.

Vymáhání práv z chráněných označení tak bude úzce souviset s novými právními instituty, které již zavedlo Nařízení DSA. Jsou jimi příkazy k opatření proti nelegálnímu obsahu a ochrana proti jednáním v doménových jménech.

Příkazy k opatření proti nelegálnímu obsahu již byly analyzovány shora v podkapitole 3.4.2. Na tomto místě jen připomeňme, že zásahem do zeměpisného označení nejsou bez dalšího splněny kvalifikační podmínky, na které váže DSA možnost uložit ultimativní omezení přístupu soudním rozhodnutím.

Případná nadstavba ochrany národním řádem členského státu, dle mého názoru, není vyloučena.

Nebude-li existovat v právním řádu nadstavba umožňující uložení ultimativního omezení přístupu ke zdroji s nelegálním obsahem, nebude možné jej uložit na národní úrovni. Žádost Komise dle čl. 82 DSA může směřovat pouze ke koordinátoru digitálních služeb v tom členském státě, v němž je usazen dotčený poskytovatel velmi velké on-line platformy (VLOP) nebo velmi velkého internetového vyhledávače (VLOSE). Autoru tohoto díla není známo, že by některý z VLOP nebo VLOSE byl usazen v České republice. Proto nebude možné ani touto cestou iniciovat zahájení řízení v členském státě (České republice), které by vedlo k vydání soudního rozhodnutí o (ultimativním) zamezení přístupu k nelegálnímu obsahu z důvodu kolize s chráněným označením.

4.3.3. Ochrana v doménových jménech v doménách nejvyšší úrovně členských států (čl. 40 odst. 3 GICIPR)

Věcný rozsah ochrany zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků EU bude v zásadě stejný i při prosazování ochrany v doménových jménech. S prosazováním se ovšem pojí těchto několik problémů:

- 1) Až na výjimky jsou doménové jména v doméně nejvyšší úrovně seberegulována;
- 2) Správci doménových jmen jsou až na výjimky (Finsko) soukromoprávními subjekty;
- 3) Doménové jméno se registrací svěčuje (či propůjčuje) uživateli, obvykle na smluvním základě;
- 4) Doménové jméno existuje pouze po dobu, po kterou je registrováno - neexistuje jednotný režim pro jeho osud po uplynutí doby registrace - což bývá často prováděno spekulativní registrací právě uvolněného doménového jména třetí osobou;
- 5) Neexistuje jednotně přijímaný nebo upravený seznam silnějších práv (zahrnující např. existující ochranné známky, existující zeměpisná označení)
- 6) v EU neexistuje harmonizace ADR řízení (povinnost adresovaná členskými státy, aby na národní úrovni upravily ADR řízení) ve věcech sporů z doménových jmen nejvyšší úrovně administrovaných správci z členských států - tzn. country-code doménových jmen - odlišně od právní úpravy doménových jmen v rámci domény nejvyšší úrovně .eu.
- 7) Neexistuje jednotný režim pro prosazení silnějšího práva (např. z ochrany označení) ve smyslu zrušení zápisu kolizního doménového jména (umožňujícího jeho registraci oprávněnou osobou) nebo v převodu z moci úřední (mající ovšem spíše povahu nuceného přechodu) doménového jména na oprávněného žadatele.
- 8) Z technických důvodů nebylo po dlouhou dobu možné v doménových jménech užívat zvláštní znaky (např. písmena s háčkem nebo čárkami) nebo znaky jiné než latinské abecedy; u některých znaků je tento problém možné překonat zavedením pravidel transkripce IDN, u jiných je však technické povahy a stále trvá (např. znak pro mezeru); dlouhodobá uživatelská praxe se s tímto problémem vyrovnala.

Shora uvedené problémy nejsou izolované, ale působí ve vzájemných souvislostech. na některé z nich chci upozornit v kontextu vymáhání práva ze zeměpisného označení ve smyslu čl. 40 odst. 3 Nařízení GICIPR.

4.3.4. K právnímu zakotvení domén nejvyšší úrovně a postavení správců registrů

Doménová jména v doméně nejvyšší úrovně .eu jsou v EU regulována Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517 ze dne 19. března 2019 o provádění a fungování doménového jména nejvyšší úrovně .eu a o změně a zrušení nařízení (ES) č. 733/2002 a zrušení nařízení Komise (ES) č. 874/2004 (dále jen „Nařízení (EU) 2019/517“). K tomuto nařízení bylo vydáno Prováděcí nařízení Komise (EU) 2022/1862 ze dne 4. října 2022, kterým se stanoví seznamy zarezervovaných a zablokovaných doménových jmen v doméně nejvyšší úrovně .eu v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517. V rámci přenesení pravomoci Komise vydala také Nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) 2020/1083 ze dne 14. května 2020, kterým se doplňuje nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517 o kritéria způsobilosti a výběru a postupy pro určení registru doménového jména nejvyšší úrovně.eu.

V členských státech jsou doménová jména nejvyšší úrovně samoregulována soukromoprávními správci národních domén nejvyšší úrovně. Výjimkou je Finsko, které reguluje domény .fi a .ax (Åland) právním předpisem²⁵ a správcem těchto domén je TRAFICOM.²⁶

²⁵jeho neúřední překlad do angličtiny je dostupný na stránce FINLEX na adrese: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030228.pdf>

²⁶ TRAFICOM je finská agentura (úřad) pro dopravu a komunikace; informace o doménových jménech jsou dostupné na internetových stránkách na adrese: <https://www.trafficom.fi/en/communications/fi-domains>

Ve shora uvedeném Nařízení (EU) 2019/517 se užívá výraz registr ve smyslu osoby či orgánu, tedy jako zkratka užívaná pro správce národní domény nejvyšší úrovně. Návrh GIAWSR používá pojem pro správce domény nejvyšší úrovně pojem rejstřík, stejný termín byl použit také v Návrhu GICIPR, byť původně navržené znění čl. 41 bylo před přijetím nařízení v legislativním procesu vypuštěno.

4.3.5. Základní problém ochrany doménových jmen - nelegální samo o sobě nebo ne?

Základním problémem související s ochranou zeměpisných označení v kontextu doménových jmen ovšem spočívá v odpovědi na otázku, zda-li může být doménové jméno nelegálním obsahem samo o sobě.

Tento problém se týká veškerých zeměpisných označení bez ohledu na výrobek, pro který bude chráněno. Již v současnosti je tato ochrana obsažena v čl. 40(3) dosud ne plně účinného Nařízení GICIPR, její zavedení pro označení zemědělských výrobků a potravin, vín i lihovin je předmětem projednávaného návrhu revizního nařízení - čl. 43(2) Protinávru Rady (GIAWSR - 13325/2/23, 28.09.23).

V Nařízení GICIPR není otázka nelegálnosti samotného doménového jména bez dalšího výslovně řešena. S ohledem na to, že ustanovení čl. 40 odst. 3 má vazbu na věcný rozsah ochrany dle čl. 40 odst. 1 Nařízení GICIPR, jde o indicii ve prospěch negativní odpovědi.

Na druhou stranu je ovšem nutno vzít v úvahu i závěry Soudního dvora (C-393/16 („Champagner Sorbet“), C-783/19 („Champanillo“)), podle kterého je označení chráněno v rámci jednoho systému i proti užívání v rámci služeb (C-783/19 („Champanillo“)). Nelze tedy vyloučit, že doménové jméno by mohlo být nelegálním např. z důvodu nepoctivého těžení z pověsti chráněného označení, z důvodu evokace chráněného označení atd. Takový charakter by měl být spíše předpokládán (označení nemůže zdruhovět a tento cíl je nutno prosazovat), ledaže by byl vyvrácen obsahem stránek odůvodňujícím jiný legitimní zájem. Zde se lze vrátit myšlenkově o cca 20 let zpět k judikatuře vážící se ke sporům z doménových jmen - vč. řešení (ne)oprávněnosti zásahů např. do ochranných známek, ochrany osobnosti atd.²⁷ Obecně se dá shrnout, že při absenci zvláštních preferenčních pravidel k neoprávněnému zásahu nedochází tehdy, je-li shledán legitimní zájem. Obdobně by mělo být nahlíženo na budoucí spory z doménových jmen.

Blokační zápis doménového jména bez jakéhokoliv obsahu by měl být, dle mého názoru, považován za nepoctivé soutěžní těžení - obvykle ve prospěch vlastních služeb nebo nespécifikovaných soutěžních zájmů. Registrace (a prodlužování) doménového jména vyžaduje náklady, jejichž vynaložení lze odůvodnit pouze racionálně. Byť by tím měla být obecně nezákonná zábranná soutěž.

V ustanovení čl. 43(2) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)²⁸ - zamezení přístupu (z důvodu nelegálnosti obsahu pro porušování čl. 27(3) - tedy ochrany) k doménovému jménu v EU nezávisle na tom, kde je doménové jméno registrováno. Podle tohoto protinávru by nemělo by být podstatné, v jaké doméně nejvyšší úrovně je kolizní doménové jméno registrováno.

Samotná registrace kolizního doménového jména ovšem nelegální obsah bez dalšího nezakládá, protože ustanovení čl. 27(3) odkazuje na věcný rozsah ochrany označení dle čl. 27(1) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23).

²⁷ obsáhle k tehdejší judikatuře v různých členských státech EU i vybraných třetích zemích viz. PELIKÁNOVÁ, Radka In PELIKÁNOVÁ, R. - ČERMÁK, K. jr. Právní aspekty doménových jmen. Praha : Leges, 2000. S. 55 - 92

²⁸ 2022/0089(COD) - 13325/2/23 REV 2 (28.09.2023)

4.3.6. K reálnému prosazení ochrany označení v doménových jménech

Každý správce národní domény nejvyšší úrovně, která je zřízena v Unii, je podle čl. 46 Nařízení GICIPR povinen zajistit v registračních pravidlech uznání zeměpisného označení (řemeslného nebo průmyslového výrobku, které je v EU chráněno podle Nařízení GICIPR) jako titulu uznávaného užíváními pravidly pro alternativní řešení sporu v rámci dotčené domény nejvyšší úrovně.

V přijatém znění absentuje příkaz k takové úpravě registračních pravidel, která by umožňovala výmaz kolizního doménového jména nebo jeho nucený přechod na úspěšného navrhovatele. S jeho případnou implementací do registračních pravidel by neměl být zásadní problém, pokud by byla dostatečně dlouhá legisvakanční lhůta. Doménové jméno je obvykle registrováno na dobu 1 roku, obsahem registrační smlouvy jsou m.j. také registrační pravidla (ve smyslu aplikovatelných smluvních podmínek). Správce registru musí mít na přípravu, projednání a schválení nového znění registračních pravidel odpovídající dobu. Nové znění se bude státvat obsahem nově uzavíraných smluv a v případě vhodného provedení také smluv uzavíraných v souvislosti s obnovením (prodloužením) platnosti registrace doménového jména. Zamýšlený cíl je tedy možné ve střednědobém časovém horizontu dosáhnout.

4.3.7. Zboží v elektronickém obchodu, příkazy k přijetí opatření proti nezákonnému obsahu ... (čl. 49/2/b, 54, 60 GICIPR)

On-line prostoru se týká ustanovení čl. 49 odst. 2 Nařízení GICIPR, podle kterého kontroly týkající se zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků musí zahrnovat také sledování používání zeměpisných označení v elektronickém obchodování, a to s rozvedením povinností dle čl. 54 Nařízení GICIPR.

Čl. 60 odst. 1 Nařízení GICIPR autoritativně normuje, že veškeré informace související s reklamou, propagací a prodejem výrobků, které porušují ochranu označení řemeslného nebo průmyslového výrobku (čl. 40 a 41 Nařízení GICIPR) a jsou dostupné v Unii, jsou bez dalšího nezákonným obsahem dle čl. 3 písm. h) Nařízení (EU) 2022/2065 (DSA).

Původně navržené znění (čl. 55 Návrhu GICIPR) vycházelo z principu, že opatření proti nezákonnému obsahu bude moci členský stát ve svém národním právu upravit volitelně. Přijaté znění čl. 60 odst. 2 Nařízení GICIPR ovšem vychází z principu, že zásah orgánu členského státu bude povinný. Členský stát musí zajistit ochranu zeměpisných označení proti nelegálním jednáním v každém případě - čl. 40 odst. 4 písm. b) Nařízení GICIPR výjimku nepřipouští. A ostatně i Digital Services Act - Nařízení (EU) 2022/2065 (DSA), se stal platným právem (a ve velké míře také již účinným) v mezidobí mezi předložením Návrhu GICIPR a jeho přijetím a publikací Nařízení GICIPR. I v tomto kontextu tak musíme chápat ustanovení čl. 60 odst. 2 Nařízení GICIPR, podle kterého může členský stát vydat příkaz k přijetí opatření proti nelegálnímu obsahu ve smyslu čl. 9²⁹ Nařízení (EU) 2022/2065 (DSA).

Dokud členský stát neupraví orgán vykonávající tuto kompetenci, bude muset zajistit ochranu zeměpisných označení proti nelegálním jednáním jiným způsobem, neboť čl. 40 odst. 4 písm. b) Nařízení GICIPR výjimku nepřipouští.

²⁹ v původní znění návrhu v jeho českém znění bylo uvedeno na tomto místě ustanovení čl. 8 DSA. To ovšem nenormuje příkazy k přijetí opatření proti nezákonnému obsahu, ale neexistenci povinnosti monitorování nebo aktivního zjišťování

Orgán členského státu bude muset při řešení případu postupovat tak, že na základě správního uvážení bude aplikovat čl. 40 a 41 Nařízení GICIPR. Jeho opatření budou podléhat přezkumu dle vnitrostátního práva členského státu.

Nařízení GICIPR ovšem přímo nenormuje, že členský stát musí zabránit přístupu k Internetovým stránkám s kolizním obsahem, spočívá-li nezákonnost v rozporu s (budoucí) ochranou zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků.

Národní koordinátor digitálních služeb ovšem nemůže v případě nerespektování příkazu k přijetí opatření proti nelegálnímu obsahu navrhnout příslušnému orgánu členského státu vydání (soudního či správního) rozhodnutí o dočasném omezení přístupu příjemců služby nebo o omezení přístupu k online rozhraní poskytovatele zprostředkovatelských služeb, neboť podmínky normované v čl. 51(3)(b) DSA objektivně nemohou být naplněny a současně Nařízení GICIPR neobsahuje zvláštní právní úpravu zmírňující obecné podmínky. Je otázkou, zda-li mohou být upraveny národním pramenem práva členského státu. Dle názoru autora to možné je, neboť je v souladu se sledovaným účelem - ochranou zeměpisného označení v širším významu, tedy včetně ochrany spotřebitelů. Zeměpisná označení jsou nástroje politiky jakosti a mají sloužit především k ochraně spotřebitelů (vedle ochrany producentů výrobků s označeními a dalším cílům).

I kdyby členský stát neupravil širší rozsah umožňující omezení přístupu rozhodnutím svého orgánu ve svém právu, možné řešení dle čl. 82 Nařízení (EU) 2022/2065 (DSA) - koordinátor digitálních služeb (orgán členského státu) může být vyzván Komisí k jednání dle čl. 51 odst. 3 DSA. I toto řešení bude nutno vnímat jak ultimativní, neboť podmínkou postupu dle čl. 82 DSA je to, že (kumulativně):

- byly již využity veškeré ostatní postupy dle DSA a
- protiprávní jednání trvá a
- způsobuje závažnou újmu, které nelze zabránit výkonem jiných pravomocí dostupných podle práva Unie nebo vnitrostátního práva.

Z dikce ustanovení čl. 82(1)prvního pododstavce DSA vyplývá, že takto může být kontaktován pouze digitální koordinátor toho členského státu, v němž je usazen dotčený poskytovatel velmi velké online platformy nebo velmi velkého internetového vyhledávače. Předmětem žádosti je výkon pravomoci dle čl. 51(3) DSA a z dikce ustanovení vyplývá, že soud členského státu je významně omezen ustanovením čl. 82(3) DSA. Bylo-li již Komisí vydáno rozhodnutí dle DSA, nepřijme soud členského státu takové své rozhodnutí, které by bylo v rozporu s již přijatým rozhodnutím Komise.

Za velmi velkou on-line platformu (VLOP - Very Large On-line Platform) a za velmi velký internetový vyhledávač (VLOSE - Very Large On-line Search Engine) je považována taková služba, která dosáhne prahové hodnoty dle čl. 33(1) DSA - průměrně měsíčně 45 milionů uživatelů v EU a je za VLOP nebo VLOSE prohlášena rozhodnutím Komise dle čl. 33(4) DSA.

Dosud byly za VLOP resp. VLOSE rozhodnutím Komise prohlášeny tyto služby:

- VLOP (první soubor)³⁰: Alibaba AliExpress, Amazon Store, Apple AppStore, Booking.com, Facebook, Google Play, Google Maps, Google Shopping, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Snapchat, TikTok, Twitter, Wikipedia, YouTube, Zalando.
- VLOP (druhý soubor): Pornhub, Stripchat, XVideos³¹
- VLOSE³²: Bing, Google Search.

³⁰ zdroj: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2413

³¹ zdroj: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6763

³² zdroj: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2413

Je zřejmé, že v ČR není usazen žádný současný VLOP ani VLOSE. To ovšem neznamená, že by ostatní poskytovatelé služeb nemuseli dodržovat své povinnosti (dle DSA nebo jiných právních předpisů).

4.4. Projednávané revizní nařízení (Návrh GIAWSR a protinávryhy v trialogu) a další projednávané změny

Legislativní Návrh GIAWSR nebyl přijat v původním termínu (původní verze cílila na nabytí účinků k 01.01.2024), protože se jeho legislativní projednávání prodloužilo. Rada o něm jednala opakovaně, naposled 27.11.2023 jednal její zvláštní výbor pro zemědělství. Výsledkem tohoto jednání je ambiciózní Protinávryh GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23),³³ který byl formálně adresován Výboru (EP) pro zemědělství a rozvoj venkova.

Protinávryh GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23) usiluje o další posílení ochrany doplněním některých dalších institutů a směřuje do následujících částí původního návrhu:

- rozšíření věcného rozsahu ochrany (částečně o závěry Soudního dvora EU z rozsudku C-783/19 („Champanillo“), dále pak také pro případy užívání přísad (závěry Soudního dvora EU z rozsudku C-393/16 („Champagner Sorbet“)) - [čl. 27(1)(a) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- rozšíření věcného rozsahu ochrany označení také na případy použití překladu, přepisu nebo převedení chráněného označení bez dalšího - [čl. 27(1)(b) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)],
- výslovné zahrnutí on-line rozhraní mezi výčet komunikačních kanálů / nosičů v případě, že do ochrany je zasazeno vyvoláním mylného dojmu [čl. 27(1)(c) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- výslovné vztahování ochrany na veškeré doménová jména přístupná v EU - [čl. 27(3) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- příkaz členským státům, aby na národní úrovni upravily soudní nebo správní úpravu pro odstranění nebo znemožnění přístupu k doménovým jménům kolidujícím s ochranou označení dle čl. 27(3) - [čl. 42(3a) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- deklarace jakýchkoliv informací, které souvisejí s reklamou, propagací nebo prodejem zboží porušujícího ochranu zeměpisných označení dle čl. 27 a 28 a jsou přístupné v Unii za nezákonný obsah ve smyslu čl. 3(h) - [čl. 43(1) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- doplnění oprávnění (spíše deklarace) vnitrostátního soudního nebo správního orgánu vydat příkaz k jednání dle čl. 9 DSA z důvodu dostupnosti nezákonného obsahu (reklama, propagace či prodej zboží kolidujícího s ochranou zeměpisných označení) v Unii - [čl. 43(2) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- doplnění oprávnění oznámit poskytovateli hostingových služeb nezákonného obsahu kolidujícího s ochranou zeměpisných označení dle čl. 27 a 28 podle čl. 14 DSA z důvodu dostupnosti nelegálního obsahu (reklama, propagace či prodej zboží kolidujícího s ochranou zeměpisných označení) v Unii - [čl. 43(3) Protinávryhu GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- změna navržených pravidel pro užívání názvu chráněného označení v jiných potravinách, spočívající v úpravě oznamovací procedury a výslovné úpravy možnosti sjednat některé otázky vzájemnou smlouvou, má-li být označení užito jinde než v seznamu složek - např. v názvu výrobku nebo v reklamních materiálech; tato možnost

³³ protinávryh Rady (GIAWSR) je dostupný na této adrese: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13325-2023-REV-2/en/pdf>, dosud poslední protinávryh v trialogu je dostupný na adrese: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CONSIL:ST_15998_2023_INIT

se nemá vztahovat na lihoviny - [čl. 28 Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]

- příkaz členským státům, aby vnitrostátní předpisy regulující názvy zemědělských výrobků, vín a lihovin nekolidovaly s ochranou zeměpisných označení - [čl. 27(3a) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- příkaz správcům domén nejvyšší úrovně v (členských státech) EU, aby veškerá registrační pravidla obsahovala zeměpisné označení jako titul - tedy právo, jehož se lze dovolat v ADR řízení - [čl. 34(2) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- pověření Komise k vydání nařízení v přenesené pravomoci k pověření úřadu EUIPO k zřízení a provozování informačního a výstražného systému doménových jmen - [čl. 34(2a) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]
- příkaz Komisi k provedení hodnocení nezbytnosti informačního a výstražného systému doménových jmen a předložení (případně včetně legislativního návrhu do lhůty stanovené v nařízení (navrženo 18 měsíců od vstupu v platnost) - [čl. 34(3) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)]

I když není jasné, zda-li se navržené věcné změny v legislativním procesu EU prosadí, tendence jsou zřejmé. Směřují k posílení ochrany zeměpisných označení (vč. označení původu) a také usilují o snadnější prosaditelnost.

Ke shora uvedenému lze doplnit několik zásadních postřehů, oba pochopitelně pouze podmíněně pro případ, že by došlo k přijetí ve shora navrženém znění.

Navržené znění čl. 42(3a) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)³⁴ by mělo povahu ustanovení zvláštního vůči obecnému ustanovení čl. 51(3) DSA. Není zcela zřejmé, zda-li by muselo následovat po předchozích mírnějších nástrojích DSA (opatření proti nezákonnému obsahu). Autoru tohoto textu se ovšem zdá naprosto jasné, že povaha proponovaného ustanovení čl. 42(3a) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23) vylučuje podmínky uložení ultimativního opatření dle čl. 51(3) DSA. Pokud by bylo toto nařízení přijato ve znění obsahující čl. 42(3a), byla by poskytnutá účinná ochrana resp. přinejmenším by nebylo znemožněno její poskytnutí z důvodu tvrdých podmínek čl. 51(3) DSA.

Velmi vítané je také proponované zahrnutí veškerých informací souvisejících s reklamou, propagací nebo prodejem zboží kolidujícího s ochranou zeměpisných označení pod nelegální obsah. Informace spadající pod reklamu a propagaci v původním znění návrhu obsaženy nejsou. Pokud by došlo k jejich zahrnutí (a přijetí návrhu v legislativním procesu), bylo by to v souladu se sledovaným cílem - ochranou zeměpisných označení. To by umožnilo zásah proti nelegálnímu obsahu případně i preventivně. A to za podmínek shora uvedeného čl. 42(3a) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23).

Je otázkou, zda-li navržené znění čl. 34(2) Protinávru GIAWSR v trialogu (15998, 27.11.23)³⁵ je možné považovat současně za normu adresovanou členským státům (a vyžadující tedy adaptaci či nikoliv). Primárními adresáty jsou správci registrů domén nejvyšší úrovně zřízených v EU (včetně členských států). Ti mají zajistit, aby zeměpisné označení bylo právem, ze kterého lze žalovat v rámci ADR řízení.

Nepostižena ovšem zůstává otázka, jak to má správce nejvyšší úrovně zajistit, pokud chybí na vnitrostátní úrovni právní úprava ADR řízení? Je totiž velký rozdíl mezi tím, když si

³⁴ v překladu autora z původní angličtiny do češtiny ve znění: čl. 42: (3a.) „Členské státy přijmou vhodná správní a soudní opatření k odstranění nebo znemožnění přístupu ze svého území k doménovým jménům, která jsou v rozporu s čl. 27 odst. 3.“

³⁵ v překladu autora z původní angličtiny do češtiny ve znění: čl. 34(2) „Registry jmen domén nejvyšší úrovně s kódem země zřízené v Unii zajistí, aby alternativní postupy řešení sporů pro doménová jména uznávaly registrovaná zeměpisná označení jako právo, kterého se lze v těchto postupech dovolávat.“

účastníci majetkového sporu mezi sebou dohodnou jeho vyřešení v rámci rozhodčího řízení dle zákona 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, a tím, když jsou oba účastníci již předem podrobeni ADR řízení dle právního ustanovení adaptačního právního předpisu a právo volby (ADR řízení nebo uplatnění nároku cestou civilního soudního řízení) má sám navrhovatel - aniž by musel dosáhnout předem písemné dohody s odpůrcem.

Příkladem na takové ADR řízení upravené zákonem v taxativně vypočtených sporech je řízení před finančním arbitrem dle zákona 229/2002 Sb.³⁶ Na margo je vhodné uvést, že pravomoc finančního arbitra není vyloučena ani sjednáním rozhodčí smlouvy.

Pro spory z doménových jmen ovšem nařízení upravuje ADR řízení pouze pro doménu nejvyšší úrovně .eu, nikoliv pro národní domény členských států.

Správce registru národní domény nejvyšší úrovně členského státu může do svých registračních pravidel vtělit odpovídající ustanovení, bez zákonného podkladu však nemá možnost vynutit jeho projednání v rámci ADR řízení.

Ačkoliv Nejvyšší soud České republika nedávno deklaroval, že i spory z nekalé soutěže jsou arbitrabilní a je možné je projednat a rozhodnout v rámci rozhodčího řízení (je-li platně sjednána mezi účastníky rozhodčí smlouva)³⁷, k samotnému uzavření rozhodčí smlouvy se v minulosti Nejvyšší soud postavil rigidně. Odmítl možnost, že by mohla být rozhodčí smlouva mezi účastníky uzavřena nepřímou, a to na základě akceptace pravidla o podřízení se volbě řešení sporu dle zákona 216/1994 Sb. v rámci registračních pravidel doménových jmen v doméně nejvyšší úrovně .cz. Skutečnost, že každý z držitelů doménových jmen byl takovým ujednáním vázán, Nejvyššímu soudu nestačila. Držitel doménového jména totiž byl vázán pouze na smluvním základě vůči správci registru doménových jmen nejvyšší úrovně. Mezi sebou však jednotliví držitelé doménových jmen vázání nebyli.³⁸

Na základě shora uvedeného je autor skeptický, zda-li je v Česku vůbec možné uvažovat o ADR řízení v rámci domény nejvyšší úrovně .cz za situace, kdy pro ADR řízení chybí právní podklad v obecně závazném právním předpisu. Rozhodčí řízení jím podle názoru autora není.

I pokud by mezi sebou účastníci sporu sjednali rozhodčí smlouvu dle zákona 216/1994 Sb., bylo by nepředvídatelné, zda-li by se rozhodce (nebo rozhodčí senát) rozhodl pro ochranu zeměpisného označení a zrušil kolizní doménové jméno (ev. stanovil povinnost jeho převodu), pokud by shora uvedené ustanovení čl. 34(2) bylo formulováno bez změn. Příkaz totiž směřuje pouze vůči správci registru domény nejvyšší úrovně. O absolutní povaze lze uvažovat jen stěží. A z ustanovení o ochraně zeměpisných označení (čl. 27(1)/(3) řešení také nevyplyvá.

Jako řešení této neuspokojivé situace autor navrhuje drobnou úpravu v Nařízení (EU) 2019/517 o doméně nejvyšší úrovně .eu tak, aby zahrnovala také pravidla aplikovaná na národní domény nejvyšší úrovně členských států - byť by se mělo jednat pouze o

³⁶ okruh sporů, pro jejichž řešení je příslušný také finanční arbitr (vedle civilních soudů), je vymezen v ustanovení § 1 odst. 1 zákona 229/2002 Sb.

³⁷ viz. rozsudek Nejvyššího soudu 23 Cdo 476/2023 ze dne 19. 7. 2023, právní věta: „Rozhodčí smlouvu lze platně uzavřít i o sporech z nekalé soutěže.“

³⁸ rozsudek Nejvyššího soudu 23 Cdo 3895/2011 [C 13622], právní věta: „Zavázal-li se držitel doménového jména ve smlouvě s registrátorem „neodvolatelně veřejně podrobit pravomoci Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR v rozhodčím řízení před tímto rozhodčím soudem v případě, že třetí osoba napadne doménové jméno držitele, zařazené v elektronické databázi doménových jmen v národní doméně .cz“, pokud třetí osoba písemně projeví vůči držiteli vůli podrobit se pravomoci tohoto rozhodčího soudu v dané věci s tím, že zahájí takový spor u tohoto rozhodčího soudu“ a třetí osoba takový spor u rozhodčího soudu zahájila, nebyla tímto postupem mezi držitelem doménového jména a touto třetí osobou uzavřena rozhodčí smlouva.“

konstituování povinnosti podrobit se ADR řízení v případě sporu o doménové jméno (a způsob určení arbitrážního orgánu či místa).

Konečně stejná pravidla by měla platit také pro zeměpisná označení řemeslných nebo průmyslových výrobků. To se ovšem neobejde bez novelizace GICIPR - přinejmenším pro úpravu podmínek znepřístupnění nelegálního obsahu zvláštním ustanovením nad rámec současného obecného č. 51(3) DSA.

Závěr

Ačkoliv již nyní některá nařízení ukládají členským státům vymáhat ochranu zeměpisných označení a označení původu proti jednáním uskutečněným na síti Internet, bez odpovídající zvláštní právní úpravy na uniijní úrovni je to poměrně obtížné. Přitom již nyní je jasné, že okruh označení takto vymáhaných se bude v čase zvětšovat. Ke stávajícím označením zemědělských výrobků a potravin a vín přibudou od 01.12.2025 také zeměpisná označení řemeslných a průmyslových výrobků. Racionálně lze očekávat také to, že uniijní právodárce doplní ochranu zeměpisných označení v on-line prostoru také pro lihoviny - ať v rámci celkové revize nebo v rámci menší změny, pokud by revize systému označení zemědělských výrobků nebyla provedena.

Situaci pak nepomáhá ani to, pokud členský stát nestihl adaptaci národní úpravy (DSA) - tedy nesplnil svou adaptační povinnost a nemá tak pověřený orgán ani koordinátora digitálních služeb. Což je doloženo na příkladu České republiky. Lze očekávat, že příslušným orgánem České republiky bude m.j. Český telekomunikační úřad, který se také s velkou pravděpodobností stane koordinátorem digitálních služeb v České republice ve smyslu DSA. Přijetím Návrhu ZoDE(2) a nabytím účinnosti se ovšem problémy nevyřeší.

Samostatným problémem je vztažení věcného rozsahu ochrany (zapsaného) chráněného označení na jednání ve virtuálním prostoru Internetu. Již podle současného práva má být vztažen veškerý rozsah ochrany označení původu nebo zeměpisného označení (přinejmenším pro označení zemědělských výrobků a potravin a také vín), nicméně výskyt některých skutků ve virtuálním prostoru je méně pravděpodobný, než u ostatních.

Porušení zákazu „jakéhokoli přímého či nepřímého obchodního použití chráněného označení pro produkt na výrobku, který nevyhovuje specifikaci“ na Internetu nastat může jeho nabídkou v e-shopu, porovnání vlastností výrobku s obsahem specifikace je ovšem z povahy věci možné až po jeho dodání a obvykle bude vyžadovat znalosti a schopnosti překračující průměrného zákazníka (průměrného spotřebitele). Na druhou stranu by takové jednání mělo podvodné prvky a byl by to důvod pro razantní zásah orgánů členského státu proti nabídce ve virtuálním prostoru.

Druhá skupina zakázaných jednání zahrnuje parazitní jednání. Aby šlo o o tento skutek, je vyžadován nelegální zásah do dobré pověsti označení (v drobnostech jsou formulace odlišné mezi jednotlivými nařízeními). Kromě toho vyžaduje kumulativně užití kolizního názvu na výrobku typově jiném. Užití kolizního názvu na výrobku typově shodném totiž spadá pod předchozí zákaz. Odlišně od předchozího může být parazitní jednání využívající dobré pověsti chráněného označení postiženo i bez nutnosti uzavřít kupní smlouvu a zkoumat následně vlastnosti dodaného zboží. Určitá míra uvážení (po provedeném dokazování) ovšem bude vyžadována, byť půjde spíše o závěry právní.

Třetí skupinu tvoří skutky porušující zákaz evokace chráněného označení. Judikatura Soudního dvora EU je ve vztahu k nedovolené evokaci poměrně pestrá evokace je chápána poměrně široce. Klíčovým je následek - zda-li průměrný evropský spotřebitel si vybaví v mysli chráněné označení, setká-li se s evokujícím skutkem. Závěr o evokaci je opět závěrem právním, byť opět po provedeném dokazování.

Čtvrtou skupinu tvoří údaje falešné či klamavé (vč. zavádějících) o provenienci, původu nebo jiných vlastnostech výrobku. Kolizní jednání se mohou podobat případům evokací. Společně s nimi bude posuzování záležet na projekci působení na průměrného unijního spotřebitele. Také tento závěr bude závěrem právním.

Poslední skupinu pak tvoří jakékoliv jiné praktiky související se zbožím a chráněným označením, pokud by mohly vést spotřebitele v omyl ohledně skutečného původu výrobku. Protiprávnost skutku subsumovatelného pod tuto skupinu záleží na objektivním následku vůči spotřebiteli. Pokud by toto riziko bylo významně omezeno, ke klamání spotřebitele by obvykle nešlo. Dle mého názoru se právě zde vytváří prostor např. pro aprobaci internetových fanouškovských stránek a jiných nezávislých prezentací.

Ze shora uvedeného je zřejmé, že nelegální charakter obsahu (pro rozpor s ochranou zeměpisného označení) může být spatřován z mnoha různých důvodů a teprve rozhodovací praxe může přinést další příklady. Současně je však zjevné, že závěr o nelegálním charakteru obsahu ve většině skutkových podstat uvedených shora uvede záviset na poměrně složitých úvahách (na podkladě provedeného dokazování). Odlišně od nelegálního obsahu spočívajícího např. v nedovoleně sdílené rozmnoženině autorského díla, kde může být dokazování omezeno na otázky prokázání zpřístupnění konkrétního díla, v případě poskytování ochrany zeměpisnému označení obvykle nebude možné dokazování redukovat pouze na tyto skutečnosti, ale bude muset být provedeno v širším rozsahu. Teprve to vytvoří prostor pro následné právní závěry o aplikaci věcného rozsahu ochrany. I když se v obou těchto modelových případech bude aplikovat stejný pramen práva - DSA, - a v podstatě také stejná základní opatření (čl. 9 a 10 DSA), podstatný rozdíl zde bude.

Lze tak uzavřít, že stanoví-li DSA nelegálnost obsahu pouze obecně a fakticky nelegální charakter bude nutno určit podle jiného pramene práva, postupy aplikujícího orgánu budou také odlišné.

Kromě toho některé ultimativní nástroje DSA (adresné zabránění přístupu, všeobecné zabránění přístupu k nelegálnímu obsahu) není možné v současnosti použít pro případ, kdy nelegální charakter obsahu bude založen na kolizi s ochranou zeměpisného označení. Důvodem je to, že čl. 53(1) DSA je vázán na zásah intenzity trestného činu, který ovšem musí mít povahu útoku na život či zdraví nebo na obecnou bezpečnost. Mírnější nástroje (dle čl. 9 a 10 DSA) však použity být nejen mohou, ale v případě závadného jednání použity být musí.

Problém s nemožností uložení opatření zabránění přístupu k nelegálnímu obsahu (kolidujícímu s ochranou zeměpisných označení) by mohl být vyřešen přijetím zvláštní úpravy v revizním nařízení o ochraně zeměpisných označení zemědělských výrobků, bude-li odpovídat návrhu (zvláštního výboru v rámci triologu) shora uvedenému. Přijetí zvláštní úpravy by vyřešilo nemožnost uložení ultimativních nástrojů DSA v případech nelegálního obsahu kolidujícího s ochranou zeměpisného označení. Mám za to, že již samotná možnost uložit ultimativní opatření, by působila mj. také preventivně.

Trend ochrany zeměpisných označení ve virtuálním prostoru by měl být dále posilován a ochranu zeměpisných označení v systému doménových jmen spolu s tím, jak nabude účinnosti Nařízení (EU) 2023/2411 - tedy opět nejpozději k 01.12.2025. Toto nařízení již takovou ochranu obsahuje, její věcný rozsah přitom zdaleka není jasný. Je zřejmé, že některých problematických okruhů s tím spojených jsou si vědomé i unijní orgány, neboť v rámci probíhajícího triologu ve věci přijímání revizního nařízení o ochraně zeměpisných označení zemědělských výrobků jsou také otázky ochrany doménových jmen předmětem protinávrhů v legislativním jednání, oproti původnímu návrhu Komise by měla být jejich ochrana posílena. Zdaleka ovšem není jasné, co vše by měla zahrnovat.

Doplnění povinnosti zajistit, aby zeměpisné označení bylo v rámci ADR řízení samostatným právním titulem, adresované správcům registrů doménových jmen doméně nejvyšší úrovně v členských státech, samo o sobě nestačí. Jsem přesvědčen, že neupravuje-li

pro spory z doménových jmen nejvyšší úrovně v členských státech unijní nařízení a není-li ani zakotvena (harmonizovaná) povinnost členských států zajistit samotné ADR řízení ve věcech doménových jmen, nelze prosadit ochranu doménového jména v ADR řízení. Na příkladu České republiky bylo demonstrováno, že rozhodčí řízení za ADR řízení bez dalšího považovat nelze, byť věcně je rozhodčí řízení alternativou vůči řízení soudnímu. Odlišně od jiných ADR řízení (např. o doménové jméno v doméně nejvyšší úrovně .eu nebo pro spory arbitrábní před finančním arbitrem) je rozhodčí řízení vázáno na písemně uzavřenou dohodu mezi oběma smluvními stranami.

Nechme stranou, že spotřebitel nemůže takovou smlouvu uzavřít, ačkoliv může být zapsaným držitelem doménového jména (a po dobu jeho existence také jeho vlastníkem jako věci movité nehmotné - má-li právní úpravu, nebo oprávněným z práva obligační povahy - nemá-li právní úpravu).

Otázku nelegálnosti samotného doménového jména nechme nyní také stranou, protože nelegálnost bez dalšího problémem nyní není. A v budoucnu budou spory řešeny na podkladě vážení jednotlivých práv. Nelegálnost doménového jména by mohla být předpokládána jako vyvratitelná právní domněnka v případě, že by držitel doménového jména kolidujícího s chráněným zeměpisným označením neměl legitimní zájem resp. jiné právo hodné ochrany. Zápis doménového jména jen z důvodu zábranné soutěže by takovým důvodem být neměl.

Tento text neměl a nemohl vyčerpat veškerou problematiku, která souvisí s ochranou zeměpisných označení ve virtuálním prostoru Internetu. Jakmile nabude účinnosti Nařízení (EU) 2023/2411 a dojde-li k přijetí nového revizního nařízení o ochraně zeměpisných označení zemědělských výrobků (zahrnujících také ochranu dosavadních a již chráněných označení doplněním o ochranu v rámci systému doménových jmen), rozšíří se objektivně okruh zájmů a otázek vhodných ke zkoumání. Nabízí se tak např. rozšíření o otázky ochrany překladů, transkripce a transliterací chráněných označení, a také problematiku zvláštního přístupu k ochraně víceslovných zeměpisných označení atd. Rovněž tak i otázka homoglyfů. Tyto otázky nebyly v tomto textu analyzovány, neboť to autor považoval za předčasné - s ohledem na to, že v České republice dosud není upraven ani orgán aplikující DSA.

Zoznam použitých zdrojov

ČERNÝ, M. - TELEČ, I. - PRCHAL, P. - KOVÁŘOVÁ, B. Výzvy v právu duševního vlastnictví - 2023. Prostějov : Michal Černý - Ph.D., 2023. 183 s. (PDF). ISBN 978-80-88190-26-4 (PDF), 978-80-88190-27-1 (ePub). Dostupné on-line na adrese: <http://www.michalcerny.net/ebx/OPD23PDV.pdf>

DIJKMAN, L. Pairing Sturgeon with Champagne: Towards a Due Cause Exception in the Law of Geographical Indications. In IIC, (2023). Published: 25.07.2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01367-y>

Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (Dohoda TRIPS)

KUR, A. No Strings Attached to GIs? About a Blind Spot in the (Academic) Discourse on Limitations and Fundamental Rights. In IIC, (2023) 54, 87-94; DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-022-01273-9>

Lisabonská dohoda o ochraně označení původu a zeměpisných označení (ve znění Ženevského aktu Lisabonské dohody o ochraně označení původu a zeměpisných označení³⁹) Monitorovací zpráva, 2024, 2. S. 4-5. Dostupné on-line na adrese: <https://ctu.gov.cz/sites/default/files/obsah/ctu/monitorovaci-zprava-c.-2/2024/obrazky/mz-2024-02.pdf>

39 pro EU a některé členské státy - např. Českou republiku, Francii, Maďarsko a Portugalsko

Nařízení (EU) 1151/2012 o režimech jakosti zemědělských produktů a potravin
Nařízení (EU) 1308/2013, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty a zrušují nařízení Rady (EHS) č. 922/72, (EHS) č. 234/79, (ES) č. 1037/2001 a (ES) č. 1234/2007

Nařízení (EU) 2019/1753 o opatřeních Unie po jejím přistoupení k Ženevskému aktu Lisabonské dohody o označeních původu a zeměpisných označeních

Nařízení (EU) 2019/787 o definici, popisu, obchodní úpravě a označování lihovin, používání názvů lihovin v obchodní úpravě a při označování jiných potravin, ochraně zeměpisných označení lihovin, používání lihu a destilátů zemědělského původu při výrobě alkoholických nápojů a o zrušení nařízení (ES) č. 110/2008

Nařízení (EU) 2023/2411 o ochraně zeměpisných označení řemeslných a průmyslových výrobků

Nařízení (EU) 608/2013 o vymáhání práv duševního vlastnictví celními orgány a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1383/2003

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517 ze dne 19. března 2019 o provádění a fungování doménového jména nejvyšší úrovně .eu a o změně a zrušení nařízení (ES) č. 733/2002 a zrušení nařízení Komise (ES) č. 874/2004

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nařízení o digitálních službách) - Digital Services Act [často užíván název ve zkratce „DSA“]

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2022/1925 ze dne 14. září 2022 o spravedlivých trzích otevřených hospodářské soutěži v digitálním odvětví a o změně směrnic (EU) 2019/1937 a (EU) 2020/1828 (nařízení o digitálních trzích) - Digital Markets Act [často užíván název ve zkratce „DMA“]

Nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) 2020/1083 ze dne 14. května 2020, kterým se doplňuje nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517 o kritéria způsobilosti a výběru a postupy pro určení registru doménového jména nejvyšší úrovně.eu

Návrh GIAWSR

Návrh Zákona o digitální ekonomice - původní verze [dostupný v databázi VeKLEP na adrese: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCWAFVK4T/>]

Návrh Zákona o digitální ekonomice - revidovaná verze z 29.02.2024 [dostupný v databázi VeKLEP na adrese:

<https://odok.cz/portal/services/download/attachment/KORND2WK7MX9/> a revidovaná důvodová zpráva k návrhu na adrese:

<https://odok.cz/portal/services/download/attachment/KORND2WK7NFK/>
PELIKÁNOVÁ, R. - ČERMÁK, K. jr. Právní aspekty doménových jmen. Praha : Leges, 2000.

Protinávrh Rady (GIAWSR - 13325/2/23, 28.09.23)

Protinávrh v trialogu (GIAWSR, 15998, 27.11.23)

Prováděcí nařízení Komise (EU) 2022/1862 ze dne 4. října 2022, kterým se stanoví seznamy zarezervovaných a zablokovaných doménových jmen v doméně nejvyšší úrovně .eu v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/517

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 23 Cdo 2793/2020, ze dne 31. 8. 2021 [nekalá soutěž poskytováním služby ukládání informací]

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 23 Cdo 3895/2011 [C 13622] «spory o domény a rozhodčí smlouva»

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 23 Cdo 476/2023 [rozhodčí smlouva a spory z nekalé soutěže]

Rozsudek Soudního dvora EU C-393/16 („Champagner Sorbet“)

Rozsudek Soudního dvora EU C-783/19 („Champanillo“)

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci 7 Cmo 261/2006-119, navazuje Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 32 Cdo 3910/2007 [Běloveská kyselka Ida - Ida]

Zákon 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

Zákon 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví

Zákon 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi

Zákon 355/2014 Sb. o působnosti orgánů Celní správy České republiky v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví

Zákon 40/2009 Sb., trestní zákon a zákon 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon 441/2003 Sv., o ochranných známkách

Zákon 452/2001 Sb., o označení původu a zeměpisných označení

Zákon 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele

Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník (prostřednictvím práva proti nekalé soutěži)

Zákon České národní rady č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci

SPRAVODLIVÉ ODMEŇOVANIE V AUTORSKOM PRÁVE: JEHO ÚČINNOSŤ A MOŽNÉ ALTERNATÍVY

prof. JUDr. Branislav Hazucha, LL.D. MJur.¹

Hokkaidská univerzita,
Právnická fakulta,
Katedra súkromného práva
bhazucha@juris.hokudai.ac.jp

Abstrakt

Za účelom riešenia zlej ekonomickej situácie autorov a výkonných umelcov a ich nedostatočného podielu na výnosoch generovaných z komerčného využívania predmetov ich práv chránených autorských právom zaviedla Smernica o digitálnom jednotnom trhu nový inštitút spravodlivého odmeňovania do európskeho autorského práva. Tento príspevok analyzuje, či mechanizmy ním vytvorené sú schopné aj skutočne dosiahnuť nimi sledované ciele, a poukazuje na možné alternatívne riešenia.

Abstract

In order to improve the poor economic situation faced by authors and performers and their insufficient participation in the revenues generated by the commercial exploitation of their rights protected by copyright law, the Digital Single Market Directive introduced a new institute of fair remuneration into European copyright law. This Paper analyzes whether the mechanisms created by it are able to really achieve the goals aimed by them and points out possible alternative solutions.

Kľúčové slová: autorské právo, licenčná zmluva, spravodlivé odmeňovanie, úprava zmluvy, odstúpenie od zmluvy pre jej nevyužívanie, kolektívne vyjednávanie, minimálna licenčná odmena

Keywords: copyright, licensing agreement, fair remuneration, contract adjustment, revocation for the lack of exploitation, collective bargaining, minimum royalty rate

Úvod

V posledných pár rokoch sa v oblasti autorského práva do popredia dostáva otázka ako vyriešiť problém nepomeru v distribúcii hospodárskej hodnoty (angl. „value gap“) tvorivého obsahu šíreného a využívaného prostredníctvom internetu, aby sa zabezpečilo spravodlivé, primerané a adekvátne odmeňovanie nositeľov práv chránených autorským právom.² Zatiaľ, čo rôzni poskytovatelia sprostredkovateľských a online služieb sú bežne schopní generovať

¹ Profesor so špecializáciou na právo duševného vlastníctva na Právnickej fakulte Hokkaidskej univerzity a člen Výskumného ústavu informačného práva a politiky a Centra pre ľudskú podstatu, umelú inteligenciu a neurovedu na Hokkaidskej univerzite. Táto štúdia bola podporená JSPS KAKENHI grantom č. JP23K01204 „Role of Fair Remuneration in Copyright Law“.

² Pozri napr. BRIDY, A. The Price of Closing the Value Gap. How the Music Industry Hacked EU Copyright Reform. In: *Vand. J. Ent. & Tech. L.* ISSN 1942-678X, 2020, roč. 22, s. 323, 326-33.

významné zdroje výnosov z používania autorských diel tretích osôb užívateľmi ich služieb, dotknutí nositelia autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom sa až donedávna častokrát podieľali na prerozdeľovaní týchto výnosov len v obmedzenej miere.³ Navyše, takéto používanie predmetov ich práv malo zásadné negatívne dopady na ich tradičné zdroje príjmov z predaja rozmnoženín predmetov práv distribuovaných na hmotných nosičoch, či už išlo o hudobné kompaktné disky alebo filmové DVD a Blu-ray disky.⁴

Tento príspevok preto preskúma nový inštitút spravodlivého odmeňovania, ktorý bol nedávno zavedený do autorského práva za účelom riešenia aktuálnej situácie s rozdeľovaním hospodárskej hodnoty online obsahu, pričom sa sústreďí na ciele sledované týmto inštitútom a či je v jeho súčasnej podobe schopný ich dosiahnuť podľa očakávaní jeho tvorcov. Analýza sa tiež sústreďí na riešenie obdobných problémov v oblasti zmluvného práva vo vzťahu k iným typom zmlúv v rámci občianskeho práva a do akej miery sa prístup prijatý európskym autorským právom líši alebo je obdobný k prístupom používaným pri iných zmluvách v súkromnom práve.

1. Nový inštitút spravodlivého odmeňovania v autorskom práve

Problém nepomeru v distribúcii hospodárskej hodnoty tvorivého online obsahu medzi zainteresovanými stranami sa snažila riešiť Európska komisia prostredníctvom právnej úpravy použitia chráneného obsahu poskytovateľmi online služieb zdieľania obsahu v článku 17 Smernice o digitálnom jednotnom trhu,⁵ ktorý bol už implementovaný aj do slovenského autorského práva.⁶ Na základe uvedeného režimu poskytovateľa online služieb zdieľania obsahu ich užívateľmi sú povinní významnejšie sa podieľať na obmedzovaní neoprávneného používania dotknutých predmetov práv užívateľmi internetu. Novovytvorený režim vyžaduje od nich, aby vynaložili najlepšiu snahu na získanie súhlasu od príslušných nositeľov práv na také používanie predmetov ich práv⁷ a v súlade s vysokými normami odbornej starostlivosti v sektore zabezpečili nedostupnosť konkrétnych predmetov práv, pre ktoré nositelia práv poskytli poskytovateľom služieb relevantné a nevyhnutné informácie.⁸

V odborných diskusiách sa možno stretnúť aj s ďalším problémom disproporčného rozdeľovania hodnoty online obsahu, ktorý spočíva v nepomere výnosov medzi autormi a výkonnými umelcami ako individuálnymi nositeľmi práv chránenými autorským právom so slabšou vyjednávacou silou na jednej strane a profesionálnymi sprostredkovateľmi distribúcie rozmnoženín ich diel a umeleckých výkonov, ako sú napríklad knižné a hudobné vydavateľstvá a filmové štúdiá, na druhej strane. Smernica sa snažila riešiť ho prostredníctvom nového právneho inštitútu spravodlivého odmeňovania autorov a výkonných umelcov v zmluvách o využívaní diel zavedeného jej článkami 18 až 23, ktoré tiež už boli implementované do príslušných ustanovení slovenského autorského práva.⁹

Celý systém spravodlivého odmeňovania tak vychádza z toho, že autori a výkonní umelci sú slabšou zmluvnou stranou, a preto sa im poskytujú viaceré prostriedky právnej ochrany ich

³ Pozri napr. SPANGLER, T. YouTube and Google Subscription Services Hit \$15 Billion in 2023 Revenue, In: *Variety* [online]. 30.1.2024. <https://variety.com/2024/digital/news/youtube-google-subscription-services-annual-revenue-1235892210/> [cit. 30.3.2024].

⁴ Pozri napr. IFPI. *Global Music Report 2023. State of the Industry*. Londýn: IFPI 2023, s. 11.

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES (Ú. v. EÚ L 130/92, 17.5.2019) (ďalej len „**smernica o digitálnom jednotnom trhu**“ alebo „**smernica**“).

⁶ Pozri § 64a až § 64f zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon, v znení neskorších predpisov (ďalej len „**AZ**“).

⁷ Pozri článok 17 ods. 4 písm. a) smernice.

⁸ Pozri článok 17 ods. 4 písm. b) smernice.

⁹ Pozri § 69 a 73 AZ.

oprávnených záujmov vo vzťahu ku knižným a hudobným vydavateľstvám, filmovým štúdiám a iným profesionálnym sprostredkovateľom distribúcie predmetov ich práv chránených autorským právom.¹⁰

Základom tohto osobitného režimu je zvýšenie transparentnosti o rozsahu používania dotknutých predmetov práv a skutočných výnosov z ich používania,¹¹ ktorá je napojená na mechanizmus úpravy zmlúv, ak „pôvodne dohodnutá odmena je neúmerne nízka v porovnaní so všetkými následnými príslušnými príjmami, ktoré vyplývajú z využívania diel alebo umeleckých výkonov“,¹² prípadne odstúpenia od licenčnej zmluvy pre jej nevyužívanie,¹³ v spojení s rýchlym, neformálnym a nenákladným postupom alternatívneho riešenia sporov.¹⁴

Celý režim je zastrešený generálnou zásadou primeranej a proporčionalnej odmeny, pri ktorej implementácii môžu členské štáty „použiť rôzne mechanizmy a zohľadniť zásadu zmluvnej slobody a spravodlivú rovnováhu medzi právami a záujmami“,¹⁵ aby odmena zodpovedala skutočnej alebo potenciálnej hospodárskej hodnote práv.¹⁶

V európskej odbornej literatúre je možné nájsť zmiešané názory na odôvodnenosť a očakávanú účinnosť režimu spravodlivého odmeňovania zavedeného Smernicou o digitálnom jednotnom trhu. Zatiaľ, čo niektorí komentátori ho pochvalne hodnotia ako stojaci na pevne preukázaných základoch¹⁷ a ako dôvod na nádej,¹⁸ iní sa domnievajú, že môže mať iba obmedzenú aplikáciu¹⁹ alebo môže dokonca spôsobiť nezamýšľané negatívne dôsledky.²⁰

Vyvstáva teda otázka, či je inštitút spravodlivého odmeňovania, ktorý bol vytvorený Smernicou o digitálnom jednotnom trhu za účelom zaručenia, že autori a výkonní umelci budú udeľovať licencie alebo prevádzať svoje práva výmenou za úhradu primeranej odmeny,²¹ aj schopný dosiahnuť tento cieľ. Pri jeho tvorbe sa poukazovalo, že také odmeňovanie je predpokladom udržateľného a funkčného trhu s tvorbou, využívaním a konzumáciou tvorivého obsahu.²² Tento argument vychádza z predpokladu, že ak nie sú autori a výkonní umelci primerane odmeňovaní za ich tvorivé činnosti, nebudú mať nevyhnutnú stimuláciu na pokračovanie v nich.²³

¹⁰ Pozri napr. body 72 a 75 preambuly smernice.

¹¹ Pozri článok 19 smernice a § 69 ods. 2, 3 a 5 AZ.

¹² Pozri článok 20 ods. 1 smernice a § 69 ods. 8 AZ.

¹³ Pozri článok 22 smernice a § 73 AZ.

¹⁴ Pozri článok 21 smernice.

¹⁵ Pozri článok 18 smernice a § 69 ods. 1, 4 a 6 AZ.

¹⁶ Pozri napr. bod 73 preambuly smernice.

¹⁷ Pozri napr. PRIORI, G. The Principle of Appropriate and Proportionate Remuneration in the CDSM Directive. A Reason for Hope? In: *EIPR*. ISSN 0142-0461, 2020, roč. 42, s. 1, 2.

¹⁸ *Ibidem*, s. 3. Pozri tiež XALABARDER, R. The Principle of Appropriate and Proportionate Remuneration for Authors and Performers in Art. 18 Copyright in the Digital Single Market Directive. Statutory Residual Remuneration Rights for Its Effective National Implementation. In: *InDret*. ISSN 1698-739X, 2020, č. 4, s. 1.

¹⁹ Pozri napr. DUSOLLIER, S. EU Contractual Protection of Creator. Blind Spots and Shortcomings. In: *Colum. J.L. & Arts*. ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 435, 454.

²⁰ Pozri napr. TOWSE, R. Copyright Reversion in The Creative Industries. Economics and Fair Remuneration. In: *Colum. J.L. & Arts*. ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 467, 489.

²¹ Pozri napr. EUROPEAN COMMISSION. Commission Staff Working Document. Impact Assessment on the Modernisation of EU Copyright Rules. SWD(2016) 301 final, s. 173 (“able to license or transfer their rights ‘in return for payment of appropriate remuneration’”).

²² *Ibidem*, s. 173-74 (“a prerequisite for a sustainable and functioning marketplace of content creation, exploitation and consumption”).

²³ Pozri napr. STERK, S.E. Rhetoric and Reality in Copyright Law. In: *Mich. L. Rev.* ISSN 0026-2234, 1996, roč. 94, s. 1197, 1207. LANDES, W.M., POSNER, R.A. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, MA: Belknap Press, 2003, s. 38. ISBN 978-0674012042.

2. Koncept spravodlivej ceny v súkromnom práve

Myšlienku alebo koncept spravodlivej alebo férovej ceny, resp. odmeny, je možné nájsť v súkromnom zmluvnom práve a je bežne diskutovaná v prípadoch týkajúcich sa hmotnej spravodlivosti v súkromnoprávných zmluvných vzťahoch, t.j. rovnováhy alebo pomeru plnení poskytnutých jednotlivými zmluvnými stranami.²⁴ Základným princípom zmluvného práva je, že platné zmluvy sú záväzné pre zmluvné strany, môžu byť menené alebo zrušené len na základe vzájomnej dohody a musia byť plnené tak, ako bolo dohodnuté, pokiaľ zákon alebo dohoda strán neupravuje inak.²⁵ Vyjadrený je v zásade pacta sunt servanda. No zmluvné právo uznáva viaceré výnimky z nedotknuteľnosti zmlúv v prípadoch, kde by bol ich výkon považovaný za nespravodlivý alebo neférový z pohľadu formálnej alebo hmotnej spravodlivosti v daných zmluvných vzťahoch.

Na otázky týkajúce sa rovnováhy plnení je možné nahliadať z dvoch rôznych pohľadov, ktoré sú často vyjadrené odlišnými doktrínami v zmluvného práva. Prvý pohľad sa zaoberá hmotnou spravodlivosťou v čase uzavretia zmluvy. Pokiaľ nie je jedna zo zmluvných strán v slabšej vyjednávacej pozícii alebo nenastali žiadne procesné defekty, ako sú omyl, nátlak alebo podvod,²⁶ zmluvy bývajú vzájomne výhodné pre obidve zmluvné strany, ktoré bežne získavajú z nich porovnateľné výhody. Keďže zmluvné strany majú odlišné preferencie, jedna strana sa chce niečoho zbaviť, pretože si cení finančné prostriedky viac ako ňou ponúkané plnenie, kým druhá strana má záujem obdržať dané plnenie viac ako disponovanie dohodnutou peňažnou sumou, ktorá má byť na základe zmluvy prevedená. Transakcie založené na rovnosti zmluvných strán tak prirodzene vedú k zlepšeniu pozície oboch zmluvných strán, kým významná hodnotová nerovnováha medzi plneniami zlepšuje situáciu len jednej strany na úkor druhej.

Druhý aspekt, ktorý je treba vziať do úvahy, je, že jedno z dohodnutých plnení sa môže neskôr stať hodnotnejším ako poskytnuté protiplnenie, hoci v čase uzavretia dotknutej zmluvy boli viac-menej rovnocenné alebo aspoň porovnateľné.²⁷ Dôvody takýchto zmien môžu byť rôzne. Napríklad, sa najkratšia vodná cesta, ktorú pôvodne strany plánovali použiť na dohodnutú prepravu tovaru, môže stať nepoužiteľnou v dôsledku jej zablokovania potopením inej lode pri nehode alebo sa náklady na dohodnutú prepravu môžu výrazne navýšiť pre náhly významný nárast cien pohonných látok spôsobený vojnou, štrajkom alebo teroristickou akciou. Inflácia alebo fluktuácia výmenných kurzov môže tiež podstatne zmeniť rovnováhu medzi dohodnutými plneniami jednotlivých strán v zmluvných vzťahoch.

Zmluvné právo používa v oboch typoch situácií odlišné doktríny. Okrem toho, jednotlivé právne riešenia sa môžu zásadne líšiť medzi anglosaskými a európskymi kontinentálnymi jurisdikciami.²⁸ Nerovnosť plnení môže byť spôsobená viacerými faktormi, ktoré sa môžu pohybovať od omylu ohľadne hodnoty a nesplnenia si informačnej povinnosti, cez zneužitie slabosti a iných okolností druhej strany, až po podvod.²⁹ Jednotlivé aplikovateľné právne

²⁴ Pozri napr. MEHREN, A.T.V. A General View of Contract. In: MEHREN, A.T.V. (ed.) *International Encyclopedia of Comparative Law Vol. VII: Contracts in General*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, kap. 1, § 83-89. ISBN 978-9004167902.

²⁵ Pozri napr. § 48, 516 a 570 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“).

²⁶ Pozri napr. § 49 a 49a OZ.

²⁷ Pozri napr. § 3 ods. 1 a § 50a ods. 3 OZ.

²⁸ Pozri napr. KÖTZ, H. *European Contract Law*. 2. vyd. Oxford: OUP, 2017, s. 110-21. ISBN 978-0198800040. BEALE, H. et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. 3. vyd. Oxford: Hart Publishing, 2019, s. 629-61 a 1217-31. ISBN 978-1509912575.

²⁹ Pozri napr. § 39, 39a, 49 a 49a OZ.

doktríny sú potom dostupné na nápravu formálnej nespravodlivosti (t.j. procesných defektov) alebo hmotnej nespravodlivosti (t.j. nerovnosti v hodnote) v takých zmluvných vzťahoch.

Pre zmluvné právo je v princípe formálna nespravodlivosť zásadnejšia ako hmotná nespravodlivosť. Ako jeden z komentátorov podotkol v tejto súvislosti, podpora hmotnej spravodlivosti je v rozpore s modernými konceptmi zmluvnej slobody, ktoré sú považované za základ trhových ekonomík a moderného liberálneho štátu.³⁰

Zmluvné právo sa teda stavia k otázkam hmotnej nespravodlivosti prezentovaným nepomerom dohodnutých vzájomných zmluvných plnení najmä v čase uzavretia zmluvy. Málokedy vstupuje do existujúcich zmluvných vzťahov v prípadoch, kde jedna zo zmluvných strán profitovala vo veľkom rozsahu z transakcie, pretože plnenie druhej strany sa neskôr stalo hodnotnejšie na trhu, ako sa pôvodne očakávalo, pokiaľ nedošlo k nejakým procesným vadám počas uzatvárania zmluvy.

Avšak mnohé licenčné vzťahy sa bežne uzatvárajú na veľmi dlhé časové obdobie a aj zmluvné právo vo vzťahu k iným typom zmlúv často dovoľuje ich vypovedanie³¹ alebo dohodnutie sa na ich zmene³² za určitých podmienok, keď sa zdá byť nespravodlivé požadovať od druhej zmluvnej strany, aby zostávala zmluvne viazaná nevýhodnými zmluvnými podmienkami aj za podstatne zmenených okolností oproti tým, za ktorých sa pôvodne zmluva dojednala a uzavrela.

3. Posúdenie spravodlivého odmeňovania v autorskom práve

Následne vyvstáva otázka, či inštitút spravodlivého odmeňovania vo forme zavedenej v rámci európskeho autorského práva je schopný skutočne dosiahnuť ciele očakávané jeho tvorcami. Ako už bolo vyššie uvedené, tento relatívne nový inštitút v autorskom práve sa snaží zaručiť adekvátne a primerané odmeňovanie autorov a výkonných umelcov za ich tvorivé umelecké počiny prostredníctvom uloženia povinnosti transparentnosti nadobúdateľovi licencie a dvomi osobitnými prostriedkami právnej ochrany v situácii, kedy dôjde k neočakávanému komerčnému úspechu alebo nedostatku komerčného využitia predmetu práv nadobúdateľom licencie.

Achillovou pätou celého takéhoto prístupu je, že iba malý počet autorov a výkonných umelcov je komerčne úspešných na trhu.³³ Dokonca aj medzi tými komerčne úspešnými, iba pár ich najznámejších diel alebo umeleckých výkonov generuje podstatnú časť ich príjmov. Existuje nepreberné množstvo príkladov autorov a výkonných umelcov, ktorí boli schopní počas ich celej profesionálnej kariéry vyprodukovať len jeden veľký komerčný hit.³⁴ I v prípade slávnych a úspešných autorov, ako boli napríklad Bach a Mozart, iba malá časť ich diel je väčšinou hraná na koncertoch a počúvaná širokou verejnosťou.

Nie veľa autorov a výkonných umelcov bude preto schopných využiť mechanizmus úpravy zmlúv poskytnutý režimom spravodlivého odmeňovania podľa európskeho autorského práva v prípade neočakávaného bestsellera a z tých pár oprávnených významná časť sa často obáva požiadať o akékoľvek také úpravy ich zmlúv z dôvodu nedostatku finančných zdrojov na

³⁰ Pozri napr. SMITH, S.A. *Contract Theory*. Oxford: OUP, 2004, s. 353. ISBN 978-0198765615.

³¹ Pozri napr. § 582 a 582a OZ.

³² Pozri napr. § 516 a 570 a nasl. OZ.

³³ Pozri napr. ROSEN, S. The Economics of Superstars. In: *Am. Econ. Rev.* ISSN 0002-8282, 1981, roč. 71, s. 845. HAMLEN, W.A. Jr. Superstardom in Popular Music: Empirical Evidence. In: *Rev. Econ. & Stat.* ISSN 0034-6535, 1991, roč. 73, s. 729. COX, R.A.K., FELTON, J.M., CHUNG, K.H. The Concentration of Commercial Success in Popular Music. An Analysis of the Distribution of Gold Records. In: *J. Cult. Econ.* ISSN 0885-2545, 1995, roč. 19, s. 333.

³⁴ Pozri napr. The 50 Greatest One-Hit Wonders of All Time. In: *Paste* [online]. 24.7.2023. <https://www.pastemagazine.com/music/best-songs/50-greatest-one-hit-wonders-of-all-time> [cit. 30.3.2024].

súdne výdavky a obavy z možnej odvety zo strany profesionálnych sprostredkovateľov vo forme ich zaradenia na čiernu listinu nepohodlných alebo problémových tvorcov.³⁵ Oprávnených osôb z tohto režimu potom bude hlavne zopár komerčne úspešných umelcov, ktorí sú bežne schopní vzájomne sa dohodnúť na úprave ich zmlúv aj bez akéhokoľvek povinného mechanizmu zaručeného autorským právom pre úpravu zmlúv.

Je ale možné namietat', že knižní a hudobní vydavatelia, filmové štúdiá a iní porovnatel'ni sprostredkovatelia v oblasti zábavného priemyslu sú v podstatne lepšej pozícii ako jednotliví autori a výkonní umelci, pretože sú schopní znížiť ich obchodné riziká prostredníctvom rozloženia ich investícií medzi celú škálu diel a umeleckých výkonov vytvorených rôznymi umelcami. Hoci iba malá časť nimi vydávaných alebo distribuovaných umeleckých výtvorov môže byť zisková, zásadné výnosy z obchodného využitia tých pár úspešných titulov môžu nepochybne kompenzovať ich straty spôsobené publikovaním všetkých zvyšných komerčne stratových pokusov.

Ak však ich finančná situácia môže byť náhle narušená úpravou zmluvných podmienok iniciovanou malou skupinou úspešných autorov a výkonných umelcov, ako to umožňuje režim spravodlivého odmeňovania podľa európskeho autorského práva, sprostredkovatelia môžu byť donútení obmedziť ich vydavateľské činnosti vo vzťahu k dielam, s ktorých vydávaním sa spájajú vyššie obchodné riziká, t.j. k výtvorom začínajúcich tvorcov v branži a menej známych umelcov. Umožnenie úpravy zmlúv tak v skutočnosti významne chráni len zopár komerčne ziskových tvorcov na úkor viac početných, ale menej úspešných umelcov.

Ďalší prostriedok právnej ochrany vyžadovaný európskym režimom spravodlivého odmeňovania poskytuje autorom a výkonným umelcom právo odstúpiť od zmluvy pre nevyužívanie prevedených alebo licencovaných diel a umeleckých výkonov.³⁶ Skúsenosti s aplikáciou podobných režimov založených na návrate práv v angloamerických právnych poriadkoch demonštrujú, že tento spôsob významne zlepšuje prístup verejnosti k dotknutým dielam a iným chráneným predmetom práv.³⁷

Stále to ale neznamená, že režimy uvedeného typu môžu významne zmeniť ekonomickú situáciu mas autorov a výkonných umelcov. Hoci umožňujú produkovať dodatočné príjmy z ich umeleckých výtvorov, v mnohých prípadoch dosiahnuté výnosy môžu byť veľmi skromné, pretože hlavným dôvodom ich nedostatočného využívania pôvodnými nadobúdateľmi licencie býva ich nízka výnosnosť, ktorá výrazne klesá postupom času. Navyše, spomenuté empirické štúdie demonštrujú, že návrat práv viazaný iba na uplynutie určitého času sa často používa predovšetkým malou skupinou komerčne najúspešnejších umelcov.³⁸

No tu je tiež treba upozorniť na skutočnosť, že režim zavedený Smernicou o digitálnom jednotnom trhu nie je jediným spôsobom na dosiahnutie spravodlivého odmeňovania autorov a výkonných umelcov v autorskom práve. Viaceré jurisdikcie mimo kontinentálnej Európy prijali iné prístupy, ktoré sa zameriavajú na riešenie rovnakých problémov. Napríklad, v Izraeli bola stanovená povinná minimálna licenčná odmena so zmiešanými skúsenosťami,

³⁵ Pozri napr. DUSOLLIER. Dielo cit. v pozn. č. 18, s. 454.

³⁶ Pozri článok 22 smernice.

³⁷ Pozri napr. HEALD, P.J. Copyright Reversion to Authors (and the Rosetta Effect). An Empirical Study of Reappearing Books. In: *J. Copyright Soc'y U.S.A.* ISSN 0886-3520, 2019, roč. 66, s. 59, 82-84. HEALD, P.J. The Impact of Implementing a 25-Year Reversion/Termination Right in Canada. In: *J. Intell. Prop. L.* ISSN 2575-3819, 2021, roč. 28, s. 63, 81-82.

³⁸ Pozri napr. YUVARAJ, J., GIBLIN, R., RUSSO-BATTERHAM, D., GRANT, G. U.S. Copyright Termination Notices 1977-2020. Introducing New Datasets. In: *J. Empirical Legal Stud.* ISSN 1740-1453, 2022, roč. 19, s. 250, 276-81.

keďže viedla prechodne k výraznému poklesu vydávania diel začínajúcich autorov, čo naznačuje, že bola stanovená podstatne vyššie ako bežné odmeny voľne dohodnuté na trhu.³⁹

Koncept minimálnej licenčnej odmeny je porovnateľný s režimom minimálnej mzdy, ktorý bol prijatý vo viacerých krajinách, vrátane Slovenskej republiky,⁴⁰ a môže mať obdobne pozitívny vplyv na odmeňovanie nielen najmenej platených tvorcov, ale na odmeňovanie všetkých skupín tvorcov, pretože poskytuje pre nich signály ohľadne zvýšenia odmien na trhu.⁴¹

Hoci existujú zásadné rozdiely medzi pracovnoprávnymi vzťahmi a tými vznikajúcimi pri tvorbe autorských diel a umeleckých výkonov nezávislými dodávateľmi, inšpiráciu pre riešenia problému hodnotovej medzery, ktorému čelia autori a výkonní umelci, je aj možné nájsť v iných mechanizmoch v rámci pracovného práva, obzvlášť v kolektívnom vyjednávaní. Táto možnosť je dokonca výslovne uznaná v preambule Smernice o digitálnom jednotnom trhu,⁴² ale jej jednotlivé záväzné ustanovenia vytvárajú režim spravodlivého odmeňovania predovšetkým pre prípady mimo kolektívneho vyjednávania.⁴³

Naopak, tzv. Hollywoodsky cechový systém, ktorí je vysoko hodnotení rôznymi autormi a výkonnými umelcami v Spojených štátoch amerických pre výrazné zlepšenie ich finančnej situácie, je založený na kolektívnom vyjednávaní vytvorenom prostredníctvom súkromnoprávneho dojednanja.⁴⁴ Porovnateľné systémy je možné nájsť i v iných oblastiach a jurisdikciách.⁴⁵

Záver

Ako predchádzajúca analýza odkryla, nie je až tak úplne isté, či novo zavedený režim spravodlivého odmeňovania v rámci európskeho autorského práva je aj skutočne schopný zásadne zmeniť a zlepšiť ekonomickú situáciu mnohých autorov a výkonných umelcov, ktorí musia často hľadať iné zdroje príjmov pre uhrádzanie ich životných nákladov, pretože nie sú schopní získať dostatočné príjmy z ich literárnych a iných umeleckých činností.

Zdá sa tak, že tento inštitút môže zlepšiť situáciu iba malej skupiny úspešných autorov a výkonných umelcov v obmedzených výnimočných prípadoch s tým, že môže mať neočakávané negatívne dopady na veľký počet menej úspešných tvorcov. Toto skeptické hodnotenie je podporené skúsenosťami s riešením hmotnej nespravodlivosti v zmluvnom práve a skoršou obmedzenou aplikáciou jednotlivých prostriedkov právnej ochrany poskytnutých porovnateľnými doktrínami vo viacerých národných autorských právach.⁴⁶

Avšak, tiež je potrebné poukázať na to, že analýza priniesla nový náhľad na tento problém a jeho možné riešenia vo forme kolektívneho vyjednávania a stanovovania minimálnych licenčných odmien.

³⁹ Pozri napr. NAHMIAS, Y. The Cost of Coercion. Is There a Place for “Hard” Interventions in Copyright Law? In: *Nw. J. Tech. & Intell. Prop.* ISSN 1549-8271, 2020, roč. 17, s. 155.

⁴⁰ Pozri zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde, v znení neskorších predpisov.

⁴¹ Pozri napr. DORNSTEIN, M. *Conceptions of Fair Pay. Theoretical Perspectives and Empirical Research*. New York: Praeger, 1991, s. 184. ISBN 978-0275934040. CARD, D., KRUEGER, A.B. *Myth and Measurement. The New Economics of the Minimum Wage*. Princeton: Princeton University Press, 2016, s. xviii-xx. ISBN 978-0691169125.

⁴² Pozri napr. body 73, 77 a 78 preambuly smernice.

⁴³ Pozri článok 20 ods. 1 a článok 22 ods. 5 smernice.

⁴⁴ Pozri napr. FISK, C.L. Hollywood Writers and the Gig Economy. In: *U. Chi. Legal F.* ISSN 0892-5593, 2017, s. 177.

⁴⁵ Pozri napr. SENFTLEBEN, M. More Money for Creators and More Support for Copyright in Society. Fair Remuneration Rights in Germany and the Netherlands. In: *Colum. J.L. & Arts.* ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 413, 422-29.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 430. EUROPEAN COMMISSION. Dielo cit. v pozn. č. 20, s. 187.

Zoznam použitých zdrojov

- BEALE, H. et al. Cases, Materials and Text on Contract Law. 3. vyd. Oxford: Hart Publishing, 2019, 1520 s. ISBN 978-1509912575.
- BRIDY, A. The Price of Closing the Value Gap. How the Music Industry Hacked EU Copyright Reform. In: Vand. J. Ent. & Tech. L. ISSN 1942-678X, 2020, roč. 22, s. 323.
- CARD, D., KRUEGER, A.B. Myth and Measurement. The New Economics of the Minimum Wage. Princeton: Princeton University Press, 2016, 456 s. ISBN 978-0691169125.
- COX, R.A.K., FELTON, J.M., CHUNG, K.H. The Concentration of Commercial Success in Popular Music. An Analysis of the Distribution of Gold Records. In: J. Cult. Econ. ISSN 0885-2545, 1995, roč. 19, s. 333.
- DORNSTEIN, M. Conceptions of Fair Pay. Theoretical Perspectives and Empirical Research. New York: Praeger, 1991, 221 s. ISBN 978-0275934040.
- DUSOLLIER, S. EU Contractual Protection of Creator. Blind Spots and Shortcomings. In: Colum. J.L. & Arts. ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 435.
- EUROPEAN COMMISSION. Commission Staff Working Document. Impact Assessment on the Modernisation of EU Copyright Rules. SWD(2016) 301 final. (EÚ)
- FISK, C.L. Hollywood Writers and the Gig Economy. In: U. Chi. Legal F. ISSN 0892-5593, 2017, s. 177.
- HAMLEN, W.A. Jr. Superstardom in Popular Music: Empirical Evidence. In: Rev. Econ. & Stat. ISSN 0034-6535, 1991, roč. 73, s. 729.
- HEALD, P.J. Copyright Reversion to Authors (and the Rosetta Effect). An Empirical Study of Reappearing Books. In: J. Copyright Soc'y U.S.A. ISSN 0886-3520, 2019, roč. 66, s. 59.
- HEALD, P.J. The Impact of Implementing a 25-Year Reversion/Termination Right in Canada. In: J. Intell. Prop. L. ISSN 2575-3819, 2021, roč. 28, s. 63.
- IFPI. Global Music Report 2023. State of the Industry. Londýn: IFPI 2023, 55 s.
- KÖTZ, H. European Contract Law. 2. vyd. Oxford: OUP, 2017, 464 s. ISBN 978-0198800040.
- LANDES, W.M., POSNER, R.A. The Economic Structure of Intellectual Property Law. Cambridge, MA: Belknap Press, 2003, 442 s. ISBN 978-0674012042.
- MEHREN, A.T.V. A General View of Contract. In: MEHREN, A.T.V. (ed.) International Encyclopedia of Comparative Law Vol. VII: Contracts in General. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, kap. 1. ISBN 978-9004167902.
- NAHMIAS, Y. The Cost of Coercion. Is There a Place for "Hard" Interventions in Copyright Law? In: Nw. J. Tech. & Intell. Prop. ISSN 1549-8271, 2020, roč. 17, s. 155.
- PRIORI, G. The Principle of Appropriate and Proportionate Remuneration in the CDSM Directive. A Reason for Hope? In: EIPR. ISSN 0142-0461, 2020, roč. 42, s. 1.
- ROSEN, S. The Economics of Superstars. In: Am. Econ. Rev. ISSN 0002-8282, 1981, roč. 71, s. 845.
- SENFTLEBEN, M. More Money for Creators and More Support for Copyright in Society. Fair Remuneration Rights in Germany and the Netherlands. In: Colum. J.L. & Arts. ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 413.
- smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES (Ú. v. EÚ L 130/92, 17.5.2019) (EÚ)
- SMITH, S.A. Contract Theory. Oxford: OUP, 2004, 480 s. ISBN 978-0198765615.
- SPANGLER, T. YouTube and Google Subscription Services Hit \$15 Billion in 2023 Revenue. In: Variety [online]. 30.1.2024. <https://variety.com/2024/digital/news/youtube-google-subscription-services-annual-revenue-1235892210/> [cit. 30.3.2024].

STERK, S.E. Rhetoric and Reality in Copyright Law. In: Mich. L. Rev. ISSN 0026-2234, 1996, roč. 94, s. 1197.

The 50 Greatest One-Hit Wonders of All Time. In: Paste [online]. 24.7.2023. <https://www.pastemagazine.com/music/best-songs/50-greatest-one-hit-wonders-of-all-time> [cit. 30.3.2024].

TOWSE, R. Copyright Reversion in The Creative Industries. Economics and Fair Remuneration. In: Colum. J.L. & Arts. ISSN 1544-4848, 2018, roč. 41, s. 467.

XALABARDER, R. The Principle of Appropriate and Proportionate Remuneration for Authors and Performers in Art. 18 Copyright in the Digital Single Market Directive. Statutory Residual Remuneration Rights for Its Effective National Implementation. In: InDret. ISSN 1698-739X, 2020, č. 4, s. 1.

YUVARAJ, J., GIBLIN, R., RUSSO-BATTERHAM, D., GRANT, G. U.S. Copyright Termination Notices 1977-2020. Introducing New Datasets. In: J. Empirical Legal Stud. ISSN 1740-1453, 2022, roč. 19, s. 250.

zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon, v znení neskorších predpisov (SR)

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, v znení neskorších predpisov (SR)

zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde, v znení neskorších predpisov (SR)

VÝKON MAJETKOVÝCH PRÁV NEZASTUPOVANÝCH NOSITEĽOV PRÁV V ZMYSLE AUTORSKÉHO ZÁKONA

JUDr. Ivan Husár LL.M

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta,
judr.husar@gmail.com

Abstrakt

Článok sa zameriava na problematiku právnej úpravy výkonu majetkových práv takých nositeľov práv, ktorí nie sú zastúpení žiadnou organizáciou kolektívnej správy na zmluvnom základe. Nosnou časťou článku je analýza právnej úpravy tejto problematiky v prípadoch, kedy došlo k udeleniu identických oprávnení na výkon kolektívnej správy viacerým organizáciám kolektívnej správy. Príspevok sa venuje aktuálnej právnej úprave výkonu majetkových práv nezastupovaných nositeľov v Autorskom zákone ale najmä právnej úprave platnej pred novelou Autorského zákona zrealizovanou zákonom č. 71/2022 Z.z. vzhľadom na existenciu veľkého počtu dodnes neukončených súdnych sporov, ktoré majú čiastočne pôvod v tejto problematike. Analyzuje právnu úpravu v snahe nájsť logické, spravodlivé a zákonu zodpovedajúce pravidlo pre určenie toho s ktorou organizáciou kolektívnej správy a v akom rozsahu mal/mohol používateľ vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv osobitne v prípade káblovej retransmisie.

Abstract

The article focuses on legal issue of regulation of not represented right holders, who are not represented by a collective management organisations on contractual basis. The main part of the article is the analysis of the regulation of this issue in case where identical authorization were granted to several collective management organisations. The article is devoted to the current legal regulation of the exercise of property rights of not represented right holders in the Copyright act, but especially to the legal regulation valid before the amendment to the Copyright act implemented by act no. 71/2022 Coll due the existence of a large number of still pending lawsuits, which partly originate from this issue. It analyzes the legislation in an attempt to find a logical, fair and law – compliant rule for determining with which collective management organization and to what extent the user should/could settle the rights of not represented right holders, especially in the case of cable retransmission.

Kľúčové slová: nezastupovaný nositeľ práv, organizácia kolektívnej správy, povinná kolektívna správa, rozšírená hromadná licenčná zmluva, káblová retransmisia

Key words: not represented right holders, Collective management organisation, mandatory collective management, extended collective license, cable retransmission

Úvod

Podnetom na napísanie tohto príspevku je skutočnosť, že k dnešnému dňu existuje veľký počet súdnych sporov medzi organizáciami kolektívnej správy a používateľmi predmetov ochrany osobitne v oblasti káblovej retransmisie, kde je spornou otázkou okrem

iného aj to, ktorá organizácia kolektívnej správy vykonáva respektíve vykonávala práva nezastupovaných nositeľov práv.

Existujúci problém je spôsobený tým, že v podmienkach Slovenskej republiky došlo k vydaniu identických oprávnení na výkon kolektívnej správy pre viaceré organizácie kolektívnej správy v odboroch povinnej kolektívnej správy.

Spornú situáciu definitívne nevyriešila ani novela zákona č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Autorský zákon“) zrealizovaná zákonom č. 72/2022 Z.z., nakoľko táto novela vyriešila výkon majetkových práv nezastupovaných nositeľov od účinnosti predmetnej novely ale v novele absentujú prechodné ustanovenia, ktoré by riešili minulosť. V existujúcej právnej úprave tak nie je možné nájsť jednoznačnú odpoveď na túto otázku a jej riešenie je ponechané na súdny výklad, prípadne na odbornú literatúru.

Cieľom tohto príspevku je nájsť správnu odpoveď na to s ktorou organizáciou kolektívnej správy mohol respektíve musel používateľ vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv osobitne v prípade káblovej retransmisie. Z hľadiska hľadania odpovede na predmetnú otázku z pohľadu metodológie sa príspevok zameriava na výklad kedy sa realizuje výkon nezastupovaných nositeľov práv zo strany organizácií kolektívnej správy, čo je jeho účelom a zmyslom, koho práva sa v takomto prípade vysporiadávajú a čo je zákonné a spravodlivé pri takomto spôsobe vysporiadania práv žiadať a očakávať od používateľov predmetov ochrany.

To, že nejde o problematiku teoretickú a jasne upravenú potvrdzuje aj skutočnosť, že k otázke výkonu práv nezastupovaných nositeľov sa vyjadrovalo aj ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a to na základe dotazu grémia sudcov Okresného súdu v Banskej Bystrici¹.

1. Nezastupovaní nositelia práv

V zmysle ust. § 147 ods. 1 Autorského zákona Organizácia kolektívnej správy vykonávajúca správu majetkového práva podľa § 146 ods. 2 písm. d), f), g), h) alebo písm. i) sa považuje za vykonávajúcu správu tohto práva aj vo vzťahu k nositeľom práv, ktorí nie sú zastupovaní podľa § 164 ods. 1. Z uvedeného je zrejmé, že platný Autorský zákon nepoužíva pojem nezastupovaný nositeľ práv ale používa definíciu nositeľ práv, ktorý nie je zastupovaný podľa § 164 ods. 1 Autorského zákona. Uvedené nič nemení na tom, že v praxi sa bežne používa pojem nezastupovaný nositeľ práv a pre účely tohto príspevku sa tento pojem bude používať v ďalšom texte s tým, že ide o nositeľa práv, ktorý nie je zastupovaný podľa ust. § 164 ods. 1 Autorského zákona.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že organizácia kolektívnej správy nikdy nie je primárnym nositeľom práv ku ktorým realizuje výkon kolektívnej správy. Primárnym nositeľom práv sú vždy iba a len nositelia týchto práv, teda konkrétny výkonný umelec, autor diela, výrobca originálu audiovizuálneho záznamu a pod. Akákoľvek organizácia kolektívnej správy je vždy iba nepriamym, fiduciárnym zástupcom nositeľov práva a správu síce vykonáva vo svojom mene ale na účet nositeľov práv. Realizácia výkonu práv zo strany akejkoľvek organizácie kolektívnej správy môže byť uskutočňovaná iba na základe zmluvného zastúpenia (uzavretia dohody o zastupovaní v zmysle ust. § 164 ods. 1 Autorského zákona) alebo na základe zákona.

¹ Dotaz grémia sudcov nie je podľa našich vedomostí nikde oficiálne uverejnený.

V prípade nezastupovaných nositeľov práv ide práve o prípad zastúpenia na základe zákona a v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky ide o zastupovanie na základe ust. § 147 ods. 1 Autorského zákona.

Z citovaného ustanovenia § 147 ods. 1 Autorského zákona vyplýva, že zastupovanie nezastupovaných nositeľov práv prichádza do úvahy iba v prípadoch takzvanej povinnej kolektívnej správy, ktoré sú definované v ust. § 146 ods. 2 písm. d), f) g) h) a i) Autorského zákona.

Povinná kolektívna správa bola určená pre prípady, kedy sa individuálny výkon správy majetkových práv javí ako neúčelný, neefektívny alebo vzhľadom na množstvo potenciálnych používateľov (napríklad v prípade digitálneho prostredia a vyhotovovania rozmnoženín pre súkromnú potrebu) nemožný.

Súčasne je potrebné uviesť, že právna úprava povinnej kolektívnej správy zakotvená v ust. § 146 AZ má kogentnú povahu. Nositeľ práv ju nemôže vylúčiť ani obmedziť, a to ani dohodou s kolektívnym správcom. Ak by si nositeľ práv spravoval svoje povinne kolektívne spravované práva sám bolo by také jednanie v rozpore s platným Autorským zákonom. Napríklad licenčná zmluva uzavretá nositeľom práv, ktorej obsahom by bol výkon práva povinne kolektívne spravovaného, by bola neplatná pre rozpor so zákonom, pretože v zmysle ust. § 39 Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov) je neplatný právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza. Plnenie získané z takejto zmluvy by bolo bezdôvodným obohatením v zmysle ust. § 451 Občianskeho zákonníka. Aktívne legitimovaným subjektom na uplatňovanie povinnej kolektívne spravovaných práv je iba príslušná organizácia kolektívnej správy. Žalobu podanú nositeľom práv by súd musel zamietnuť.²

V prípadoch povinnej kolektívnej správy teda nie je možný individuálny výkon majetkových práv zo strany nositeľov práv čo vyplýva z ustanovenia § 146 ods. 1 AZ v zmysle ktorého nositeľ práv nie je oprávnený na individuálny výkon svojich majetkových práv v odboroch kolektívnej správy podľa odseku 2. V § 146 ods. 2 Autorského zákona sú následne uvedené tie odbory kolektívnej správy v prípade ktorých ide o povinnú kolektívnu správu práv.

Výkon majetkových práv nezastupovaných nositeľov je teda možný v prípadoch povinnej kolektívnej správy realizovať iba prostredníctvom organizácie kolektívnej správy, ktorej bolo udelené oprávnenie na výkon kolektívnej správy v tom ktorom odbore povinnej kolektívnej správy pri ktorom Autorský zákon priznáva organizácii kolektívnej správy takéto oprávnenie (odbory definované v ust. § 146 ods. 2 písm. d) f) g) h) a i) Autorského zákona).

Takýmto odborom povinnej kolektívnej správy je aj výber primeranej odmeny za káblovú retransmisiu umeleckého výkonu, zvukového záznamu a audiovizuálneho záznamu, ktorý je originálom audiovizuálneho diela. Obdobne je takýmto odborom aj odbor použitia diela jeho uvedením na verejnosti retransmisiou a použitie umeleckého výkonu, zvukového záznamu a audiovizuálneho záznamu retransmisiou.

Povinná kolektívna správa v uvedených odboroch vyplýva z komunitárneho práva, konkrétne z čl. 9 smernice 93/83/EHS z 27.septembra 1996 o koordinácii určitých pravidiel týkajúcich sa autorského práva a príbuzných práv satelitnom vysielaní a káblovej retransmisii a z čl. 4 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/789 zo 17 apríla 2019, ktorou sa ustanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré on-line vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych

² TELEC, I, TŮMA, P. Autorský zákon. Komentár, C. H. Beck, 20007, ISBN 9788071796084

a rozhlasových programov. Ustanovenia predmetných smerníc boli transponované do § 146 ods. 2 d), f) g) a do § 147 Autorského zákona.

Z pohľadu ekonomických súvislostí je potrebné uviesť, že v zmysle ust. § 170 ods. 5 Autorského zákona organizácia kolektívnej správy zastupujúca nositeľov práv, ktorí nie sú zastupovaní podľa § 164 ods. 1, je povinná vytvárať rezervný fond z vybraných odmien, primeraných odmien, náhrad odmien a príjmov z bezdôvodného obohatenia.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že zastupovanie nezastupovaných nositeľov práv prichádza do úvahy aj v prípade rozšírených hromadných licenčných zmlúv v zmysle ust. § 79 Autorského zákona (označovaných aj ako rozšírená kolektívna licencia – angl. *extended collective license/ ECL*). Rozdiel medzi povinnou kolektívnou správou a udeľovaním rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy spočíva v tom, že povinnú kolektívnu správu nositeľ práv nevie platne vylúčiť. V prípade rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy tak nositeľ práv urobiť môže.

V zásade teda možno konštatovať, že rozšírená licencia stojí „niekde uprostred“ medzi dobrovoľnou a povinnou kolektívnou správou. Pri dobrovoľnej kolektívnej správe udeľuje OKS súhlas na použitie predmetov ochrany len zastupovaných nositeľov práv. Dobrovoľná kolektívna správa vychádza zo základného princípu, že nositeľ práv je oprávnený v prvom rade individuálne rozhodovať o použití svojho diela, resp. iného predmetu ochrany. To znamená, že je jeho výlučným právom, ak sa rozhodne potenciálnemu záujemcovi o licenciu súhlas na použitie neudelieť.

Rozšírenou licenciou sa teda rozumie prípad, keď sa licencia udeľovaná organizáciou kolektívnej správy rozširuje aj na tých nositeľov práv, ktorí ňou nie sú zastupovaní. Nositeľ práv však, na rozdiel od povinnej kolektívnej správy, môže túto rozšírenú licenciu vylúčiť. V konečnom dôsledku tak používateľ získa licenciu na „celý“ repertoár s výhradou tých predmetov ochrany, keď nositeľ práv vylúčil rozšírenú licenciu. Treba zdôrazniť, že ide o značný zásah do práv autorov a iných nositeľov, ktorí musia vo vzťahu k organizáciám kolektívnej správy aplikovať opt-out princíp, na rozdiel od klasického opt-in princípu, keď majú možnosť rozhodnúť sa, či sa dajú zastúpiť organizáciou kolektívnej správy a v akom rozsahu. Aj preto sa rozšírené licencie zavádzajú len vo výnimočných prípadoch a primárne najmä vo vzťahu k právam na odmenu.³

2. Podstata problému

Dôvody zavedenia povinnej kolektívnej správy a ani určenie odborov povinnej kolektívnej správy v prípade ktorých sa realizujú práva nezastupovaných nositeľov práv v praxi nespôsobujú problémy. Výkladový problém majúci závažný dopad pre prax vznikol z dôvodu, že ministerstvo kultúry Slovenskej republiky udelilo rôznym organizáciám kolektívnej správy identické oprávnenia na výkon povinnej kolektívnej správy v niektorých odboroch povinnej kolektívnej správy.

Konkrétne v odbore povinnej kolektívnej správy práv k audiovizuálnym dielam používaných formou káblovej retransmisie došlo k udeleniu oprávnenia pre organizáciu kolektívnej správy LITA, autorská spoločnosť⁴ (ďalej aj ako „OKS LITA“) a identické oprávnenie bolo udelené aj organizácii kolektívnej správy Slovenská asociácia producentov v

³ ADAMOVIČ, Z. Kolektívna správa práv podľa nového autorského zákona In: ADAMOVIČ, Z. (ed.) *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 2*. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave, 2015 s. 130, ISBN 978-80-8082-933-9

⁴ Pozri písm. d) oprávnenia organizácie kolektívnej správy LITA, autorská spoločnosť uverejnené na stránke <https://www.lita.sk/zakladne-dokumenty>

audiovizíi⁵ (ďalej aj ako „OKS SAPA“). V novembri 2022 bolo oprávnenie v totožnom odbore udelené aj organizácii kolektívnej správy Slovenský ochranný zväz autorský pre práva k hudobným dielam (ďalej aj ako „OKS SOZA“) ⁶.

Obdobne v odbore povinnej kolektívnej správy práv výber primeranej odmeny za káblovú retransmisiu audiovizuálneho záznamu, ktorý je originálom audiovizuálneho diela došlo k vydaniu identického oprávnenia pre organizáciu kolektívnej správy SAPA⁷ a aj pre organizáciu kolektívnej správy SLOVGRAM, nezávislá spoločnosť výkonných umelcov a výrobcov zvukových a zvukovo – obrazových záznamov Bratislava (ďalej aj ako „OKS SLOVGRAM“) ⁸.

Vzhľadom na existenciu identických oprávnení vznikla otázka s ktorou organizáciou kolektívnej správy majú používatelia vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv. Či táto povinnosť existuje vo vzťahu ku každej organizácii kolektívnej správy a ak áno v akom pomere alebo postačuje vysporiadanie týchto práv iba s jednou z nich a ak áno s ktorou a na základe akých kritérií.

Najvypuklejší problém nastal v odbore káblovej retransmisie, kde používatelia (prevádzkovatelia káblovej retransmisie) uzavreli licenčné zmluvy s OKS LITA, ktorá im garantovala a potvrdzovala, že práva k audiovizuálnym dielam môžu vysporiadať vo vzťahu k nezastupovaným nositeľom prostredníctvom tejto organizácie kolektívnej správy. Na strane druhej od prevádzkovateľov káblovej retransmisie požadovala úhradu odmien za nezastupovaných nositeľov audiovizuálnych diel aj OKS SAPA. Identický problém nastal aj vo vzťahu k audiovizuálnym záznamom, ktoré sú originálom audiovizuálnych diel. Tu došlo zo strany prevádzkovateľov káblovej retransmisie k vysporiadaniu nezastupovaných nositeľov audiovizuálnych záznamov, ktoré sú originálom audiovizuálnych diel úhradou primeranej odmeny OKS SLOVGRAM.

Prevádzkovatelia káblovej retransmisie odmietli práva nezastupovaných nositeľov audiovizuálnych diel a audiovizuálnych záznamov, ktoré sú originálom audiovizuálnych diel vyplácať aj OKS SAPA. Súčasne OKS SAPA odmietli uhrádzať aj akékoľvek odmeny za používanie audiovizuálnych diel pre rozdielnosť výkladu ustanovenia § 86 ods. 1 Autorského zákona⁹. Z uvedeného dôvodu došlo k podaniu veľkého počtu žalôb zo strany OKS SAPA voči prevádzkovateľom káblovej retransmisie.¹⁰

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že napríklad v podmienkach právnej úpravy Českej republiky takýto problém nikdy nevznikol, nakoľko v zmysle ust. § 96a) ods. 2 písm

⁵ Pozri písm. b) oprávnenia organizácie kolektívnej správy SAPA, uverejnené na stránke https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/SAPA_Nove-opravnienie-v-uplnom-zneni_12023-podpisane.pdf

⁶ Pozri písm. b) oprávnenia organizácie kolektívnej správy SOZA, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/Final_SOZA_Nove_opravnienie_v_uplnom_zneni.pdf

⁷ Pozri písm. o) oprávnenia organizácie kolektívnej správy SAPA, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/SAPA_Nove-opravnienie-v-uplnom-zneni_12023-podpisane.pdf

⁸ Pozri písm. b) oprávnenia organizácie kolektívnej správy SLOVGRAM, https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/SLOVGRAM_opravnienie.pdf

⁹ Spor sa týka toho, či zákonná fikcia výkonu majetkových práv k audiovizuálnym dielam zo strany výrobcov originálov audiovizuálnych záznamov (producentov) sa uplatňuje automaticky alebo je daná iba v prípade preukázania predpokladov uvedených v hypotéze tejto právnej normy. Uvedená problematika presahuje rozsah a tému tohto príspevku a preto sa jej bližšie nevenujem.

¹⁰ Podľa našich poznatkov ide k dnešnému v súhrne o 198 žalôb, pričom žaloby boli podávané postupne od roku 2017. K dnešnému dňu tieto súdne spory nie sú právoplatne skončené s výnimkou súdneho sporu vedeného na Okresnom súde Banská Bystrica pod spis značkou 20Ca/23/2019, ktorý bol potvrdený rozsudkom Krajského súdu v Banskej Bystrici spis. značka 16Co/55/2020 zo dňa 23.11.2023 (sudy v uvedenom konaní žalobu OKS SAPA voči prevádzkovateľovi káblovej retransmisie v celom rozsahu zamietli).Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/rozhodnutia/80dd800e-edf2-4ed2-b4eb-a88ea0e2b563:238e4d93-8d45-4a05-abc4-dff446ccc5b7>

c) zákona č. 121/2000 Sb. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (dále aj ako „Český autorský zákon“) nie je možné vydať oprávnenie na výkon kolektívnej správy v tom istom odbore a k tomu istému predmetu ochrany viacerým organizáciám kolektívnej správy.¹¹

3. Právna úprava v Autorskom zákone do 25.3.2022

Do 25.3.2022 bola právna úprava týkajúca sa situácie kedy dochádzalo k prekrytiu oprávnení organizácií kolektívnej správy (teda situácie ak malo viac organizácií kolektívnej správy udelené identické oprávnenie na výkon kolektívnej správy) upravená v ust. § 147 ods. 2 Autorského zákona tak, že ak kolektívnu správu práv o odbore použitia predmetu ochrany podľa ust. § 146 ods. 2 písm. d) a f)¹² vykonávalo viacero organizácií kolektívnej správy, nositeľ práv mal možnosť výberu, ktorá z týchto organizácií kolektívnej správy sa považuje za vykonávajúcu správu jeho práva na použitie predmetu ochrany jeho uvedením na verejnosti káblovou retransmisiou. Nezastupovaný nositeľ práv sa tak mohol v prípade povinnej kolektívnej správy práva na káblovú retransmisiu obrátiť na ktorúkoľvek organizáciu kolektívnej správy majúcu oprávnenie v danom odbore povinnej kolektívnej správy.

Uvedená norma teda riešila v princípe najmä to, od koho mohol nezastupovaný nositeľ požadovať úhradu odmeny. Z uvedeného pravidla však nebolo možné zo strany používateľov predmetov ochrany objektívne ustáliť voči ktorej organizácii kolektívnej správy majú/môžu vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv v káblovej retransmisii.

V tejto situácii je podľa môjho názoru kľúčové uvedomiť si, že okruh nezastupovaných nositeľov práv je nejasný a pre používateľov objektívne neznámy (v množstve prípadov je neznámy aj pre samotné organizácie kolektívnej správy, ktoré sa o nezastupovanom nositeľovi práv častokrát dozvedia až zo žiadosti nezastupovaného nositeľa práv). Každopádne aj keď ide o nejasnú množinu nositeľov práv (častokrát veľmi veľkú) ide o množinu subjektov, ktorá je bez ohľadu na to u ktorej organizácii kolektívnej správy podali žiadosť o výplatu odmeny množinou identickou (okruh nezastupovaných nositeľov práv je rovnaký). Bolo by preto nespravodlivé a neakceptovateľné, aby používatelia uhrádzali odmenu pre nezastupovaných nositeľov práv každej organizácii kolektívnej správy disponujúcej oprávnením v príslušnom odbore povinnej kolektívnej správy. Cieľom povinnej kolektívnej správy z pohľadu výkonu majetkových práv nezastupovaných nositeľov je nepochybne to, aby aj takéto nositelia práv mali právo požadovať úhradu odmien za použitie ich predmetov ochrany, nakoľko individuálny výkon ich práv je vylúčený avšak iba raz, nie duplicitne či viacnásobne od viacerých organizácií kolektívnej správy.

Používateľ preto podľa nášho názoru nebol povinný vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv duplicitne (prípadne voči všetkým organizáciám kolektívnej správy, ktoré majú prekryvajúce sa oprávnenia na výkon kolektívnej správy), ale postačovalo vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov iba prostredníctvom jednej organizácie kolektívnej správy podľa vlastného výberu. Povedané inými slovami, ak používateľ

¹¹ V zmysle predmetného ustanovenia Českého autorského zákona ministerstvo kultúry udelí žiadateľovi o vydanie oprávnenia na výkon kolektívnej správy takéto oprávnenie iba vtedy ak pro výkon téhož práva ve vztahu k témuž předmětu ochrany, a jde-li o dílo, pro výkon téhož práva k témuž druhu díla, nemá oprávnění již jiný kolektivní správce.

¹² § 146 ods. 2 písm d) Autorského zákona sa týkal výberu primeranej odmeny za káblovú retransmisiu umeleckého výkonu, zvukového záznamu a audiovizuálneho záznamu, ktorý je originálom audiovizuálneho diela a § 146 ods. 2 písm f) Autorského zákona sa týkal použitia diela jeho uvedením na verejnosti káblovou retransmisiou.

(prevádzkovateľ káblovej retransmisie) vysporiadal práva nezastupovaných nositeľov práv k určitému predmetu ochrany s jednou organizáciou kolektívnej správy tak už takéto predmety ochrany všetkých nezastúpených nositeľov práv mohol používať v celom rozsahu legálne (došlo k ich zákonnému vysporiadaniu). Otázka prípadných regresov medzi jednotlivými organizáciami kolektívnej správy s identickými oprávneniami je už vnútornou záležitosťou týchto organizácií kolektívnej správy. Prípadne vyplatený nárok nezastupovaného nositeľa práv, ktorý by sa obrátil na inú organizáciu kolektívnej správy ako tú ktorej bola uhradená odmena pre nezastupovaných nositeľov práv by sa mal riešiť individuálnou dohodou medzi organizáciami kolektívnej správy.¹³

Správnosť uvedeného názoru medzičasom potvrdilo aj ministerstvo kultúry SR vo svojom stanovisku zo dňa 1.8.2023, ktoré bolo vypracované na základe žiadosti grémia sudcov Okresného súdu v Banskej Bystrici.¹⁴

V zmysle tohto stanoviska právny stav (pred 25.3.2022) umožňoval, aby si nezastupovaných nositeľov práv vysporiadal používateľ s jednou organizáciou kolektívnej správy podľa vlastného výberu, pokiaľ spravovala príslušný odbor, vychádzajúc z princípu podľa § 19 ods. 3 Autorského zákona, že každý autor (nositeľ práv) má právo na odmenu za použitie diela (predmetu ochrany), teda jeden autor/nositeľ- jedno použitie – jedna odmena..

Naviac takýto záver vyplýva aj z tej skutočnosti, že v prípade povinnej kolektívnej správy má nezastupovaný nositeľ možnosť výberu organizácie kolektívnej správy ktorú požiada o výplatu odmeny z výkonu povinnej kolektívnej správy, avšak zrealizovaním takéhoto výberu sa nestáva zastupovaným nositeľom práv. Do okamihu uskutočnenia výberu organizácie kolektívnej správy je teda nejasné a neisté ktorú organizáciu kolektívnej správy si nezastupovaný nositeľ vyberie a či k výberu vôbec dôjde. Naviac právo určenia organizácie kolektívnej správy ktorá má nezastupovanému nositeľovi vyplatiť odmenu je obmedzené trojročnou lehotou. Ak si totiž nezastupovaný nositeľ práv v tejto lehote právo na úhradu jemu prislúchajúcej odmeny neuplatní voči žiadnej organizácii kolektívnej správy dôjde k premĺčaniu takéhoto nároku. Aj z uvedených dôvodov by bolo nespravodlivé a nelogické, aby používatelia, ktorí nemajú objektívnu vedomosť o tom či došlo zo strany nezastupovaných nositeľov k určení organizácie kolektívnej správy od ktorej požadujú výplatu odmien mali povinnosť vyplácať odmeny viacerým organizáciám kolektívnej správy s prekrývajúcimi sa oprávneniami.

Zároveň je potrebné uviesť aj to, že v sadzobníkoch organizácií kolektívnej správy nie je uvedená aká časť požadovanej odmeny od používateľov pripadá na práva tzv. nezastupovaných nositeľov práv. Povedané inými slovami neexistuje jasný repartičný kľúč (teda pravidlo určujúce delenie odmeny) na základe ktorého by bolo možné určiť aká časť z požadovanej odmeny prináleží zmluvne zastupovaným nositeľom práv a čo z odmeny prináleží nezastupovaným nositeľom práv.¹⁵ V prípade organizácie kolektívnej správy SAPA v jej výúčtovacom poriadku dokonca absentujú aj akékoľvek pravidlá ohľadom rozdeľovania

¹³ Identický záver vyplýva aj z odborného vyjadrenia Právnickej fakulty v Trnave, Ústavu práva duševného vlastníctva a informačných technológií zo dňa 26.4.2022, ktorý bol vypracovaný riaditeľkou tohto ústavu JUDr. Zuzanou Adamovou, PhD. Uvedené odborné vyjadrenie podľa našich vedomostí nebolo nikde oficiálne zverejnené, nakoľko bolo vypracované na základe žiadosti jedného zo žalovaných prevádzkovateľov káblovej retransmisie pre účely súdneho sporu.

¹⁴ Grémium sudcov Okresného súdu v Banskej Bystrici sa obrátilo na ministerstvo kultúry SR z dôvodu, že tento súdu prejednáva väčší počet autorskoprávných súdnych sporov, kde bolo potrebné okrem iného objasniť aj otázku výkonu práv nezastupovaných nositeľov práv. Podľa našich vedomostí toto vyjadrenie nebolo nikdy oficiálne zverejnené a bolo zaslané iba predsedníčke občianskoprávného grémia Okresného súdu v Banskej Bystrici a sudcom prejednávajúcim predmetné súdne spory.

¹⁵ Pozri napríklad sadzobník OKS SAPA zverejnený na http://slovakproducers.com/images/Sadzobn%C3%ADky/Sadzobn%C3%ADk_SAPA_retransmisia_2023.pdf

odmien pre nezastupovaných nositeľov práv a v sadzobníku absentujú aj akékoľvek pravidlá pre použitie odmien v prípade, ak sa nositeľa práv nepodari identifikovať (- teda absentujú akékoľvek pravidlá pre rozdelenie tzv. neidentifikovateľných odmien -).¹⁶ Uvedený stav je v zjavnom rozpore s ust. § 172 ods. 4 platného Autorského zákona podľa ktorého ak uplynuli tri roky od skončenia kalendárneho roka, v ktorom boli neidentifikované odmeny vybraté, a napriek opatreniam podľa odsekov 2 a 3 organizácia kolektívnej správy neurčila ani nenašla nositeľa práv, rozhodne organizácia kolektívnej správy o ich použití v súlade so zásadami použitia neidentifikovaných odmien.

Neexistencia jasného repartičného kľúča a neurčenie podielu odmeny pripadajúcej na práva nezastupovaných nositeľov práv môže mať závažné dôsledky v prípade súdneho sporu. Osobitne v situácii, ak odmena pre nezastupovaných nositeľov práv bola v súlade s platným právom uhradená jednej z organizácií kolektívnej správy disponujúcej oprávneným na výkon kolektívnej správy a žalobu voči používateľovi podá iná organizácia kolektívnej správy s prekrývajúcim sa oprávneným na výkon kolektívnej správy a požaduje aj úhradu odmien za nezastupovaných nositeľov práv. Dôkazné bremeno o výške uplatneného nároku (bezdôvodné obohatenie nevynímajúc) je totiž na strane žalobcu. Ak žalobca nepreukáže výšku uplatneného nároku (napríklad aj z toho dôvodu, že časť uplatneného nároku pripadajúca na nezastupovaných nositeľov práv nie je v jeho sadzobníku určená a podľa názoru súdu je v tejto časti žaloba zjavne nedôvodná z dôvodu vysporiadania týchto práv s inou organizáciou kolektívnej správy) súd môže žalobu v celom rozsahu zamietnuť z dôvodu nepreukázania výšky uplatneného nároku.

4. Aktuálna právna úprava

Po novelizácii Autorského zákona uskutočnenej zákonom č. 71/2022 a zákonom č. 455/2022 (účinne od 1.2.2023) je k dnešnému dňu predmetná problematika upravená v ust. § 147 ods. 2 Autorského zákona nasledovne :

Ak kolektívnu správu práv v odbore podľa § 146 ods. 2 písm. d), f) a g) k určitému druhu predmetu ochrany vykonáva viacero organizácií kolektívnej správy, za organizáciu vykonávajúcu správu práv nositeľa práv, ktorý nie je zastupovaný žiadnou organizáciou kolektívnej správy podľa § 164 ods. 1, sa považuje tá organizácia kolektívnej správy, ktorú tieto organizácie kolektívnej správy určili dohodou. O tejto dohode je určená organizácia kolektívnej správy povinná informovať ministerstvo do 15 dní od uzavretia dohody. Ministerstvo informáciu zverejní v evidencii organizácií kolektívnej správy podľa § 152 ods. 4. Ak organizácie kolektívnej správy neurčili dohodou organizáciu kolektívnej správy podľa prvej vety alebo v lehote podľa druhej vety o tejto dohode neinformovali ministerstvo, za organizáciu vykonávajúcu správu práv nositeľa práv, ktorý nie je zastupovaný žiadnou organizáciou kolektívnej správy podľa § 164 ods. 1, sa považuje tá organizácia kolektívnej správy, ktorá zastupuje najviac nositeľov práv podľa § 164 ods. 1 na území Slovenskej republiky a je takto uvedená v evidencii organizácií kolektívnej správy podľa § 152 ods. 4. Určenie organizácie kolektívnej správy podľa prvej alebo štvrtej vety platí vo vzťahu k individuálnemu nositeľovi práv, ktorý nie je zastupovaný žiadnou organizáciou kolektívnej správy podľa § 164 ods. 1, dovtedy, kým písomne neurčí, že jeho práva bude spravovať iná organizácia kolektívnej správy.

Z pohľadu existujúcej právnej úpravy sa kvôli potrebe vyjasnenia toho ktorá organizácia kolektívnej správy v prípade identických oprávnení na výkon kolektívnej správy zastupuje nezastupovaných nositeľov práv zaviedla možnosť dohody organizácií kolektívnej

¹⁶Vyúčtovací poriadok OKS SAPA, zverejnený na http://www.slovakproducers.com/images/Vytovaci%20poriadok%20SAPA%202017_websapa.pdf

správy. V záujme transparentnosti a informovanosti verejnosti a používateľov predmetov ochrany sa informácia o existencii takejto dohody zverejní v evidencii vedenej ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Ak k takejto dohode nedôjde, považuje sa za určenú organizáciu kolektívnej správy tá organizácia kolektívnej správy, ktorá zastupuje najviac zastupovaných nositeľov práv na zmluvnom základe v zmysle ust. § 164 ods. 1 Autorského zákona na území Slovenskej republiky a je takto uvedené v evidencii vedenej ministerstvom kultúry Slovenskej republiky (tzv. reprezentatívna organizácia kolektívnej správy). Takéto určenia na základe dohody alebo zákona platí dovtedy, kým si nezastupovaný nositeľ práv písomne neurčí inú organizáciu kolektívnej správy. Možnosť výberu nezastupovaného nositeľa práv je tak zachovaná.

V súčasnosti (marec 2024) platia nasledujúce zverejnené informácie podľa § 152 ods. 4 písm. f) Autorského zákona na webovom sídle ministerstva v evidencii organizácií kolektívnej správy¹⁷ :

Organizáciou kolektívnej správy, ktorá je povinná prerozdeliť nositeľom práv, ktorí nie sú zastupovaní podľa § 164 ods. 1, príjem z výkonu kolektívnej správy práv podľa § 147 ods. 2 vo vzťahu k použitiu audiovizuálneho diela jeho uvedením na verejnosti retransmisiou (§ 146 ods. 2 písm. f), je organizácia kolektívnej správy LITA, autorská spoločnosť.

Organizáciou kolektívnej správy, ktorá je povinná prerozdeliť nositeľom práv, ktorí nie sú zastupovaní podľa § 164 ods. 1, príjem z výkonu kolektívnej správy práv podľa § 147 ods. 2 vo vzťahu k výberu primeranej odmeny za káblovú retransmisiu pre výrobcov hudobných audiovizuálnych záznamov (§ 146 ods. 2 písm. d) a vo vzťahu k použitiu audiovizuálneho záznamu jeho uvedením na verejnosti retransmisiou, okrem káblovej retransmisie, pre výrobcov hudobných audiovizuálnych záznamov (§ 146 ods. 2 písm. g), je organizácia kolektívnej správy SLOVGRAM, nezávislá spoločnosť výkonných umelcov, výrobcov zvukových a zvukovo-obrazových záznamov.

Organizáciou kolektívnej správy, ktorá je povinná prerozdeliť nositeľom práv, ktorí nie sú zastupovaní podľa § 164 ods. 1, príjem z výkonu kolektívnej správy práv podľa § 147 ods. 2 vo vzťahu k výberu primeranej odmeny za káblovú retransmisiu pre výrobcov audiovizuálnych záznamov audiovizuálnych diel (§ 146 ods. 2 písm. d) a vo vzťahu k použitiu audiovizuálneho záznamu jeho uvedením na verejnosti retransmisiou, okrem káblovej retransmisie, pre výrobcov audiovizuálnych záznamov audiovizuálnych diel (§ 146 ods. 2 písm. g), je organizácia kolektívnej správy SAPA, Slovenská asociácia producentov v audiovizii.

Z vyššie uvedeného je zjavné, že v súčasnej dobe práva nezastupovaných autorov audiovizuálnych diel je možné platne vysporiadať iba s organizáciou kolektívnej správy LITA. V prípade hudobných audiovizuálnych záznamov je tak možné urobiť s organizáciou kolektívnej správy SLOVGRAM a v prípade ostatných audiovizuálnych záznamov s organizáciou kolektívnej správy SAPA.

V tejto súvislosti sa nedá neuviesť, že určenie reprezentatívnych organizácií kolektívnej správy v prípade audiovizuálnych záznamov nie je úplne zrozumiteľné a vhodné. Platný Autorský zákon nepozná pojem hudobné audiovizuálne záznamy. Z hľadiska interných dohôd uzavretých medzi organizáciou kolektívnej správy SAPA a organizáciou kolektívnej správy SLOVGRAM by malo ísť o audiovizuálne záznamy hudobných videoklipov. Pojem audiovizuálne záznamy hudobných videoklipov nie je v platnom práve nikdy upravený a vymedzený. Navyše uvedené rozdelenia zastupovania nezastupovaných nositeľov k audiovizuálnym záznamom môže spôsobiť komplikácie v tom smere aký podiel má pripadnúť na práva nezastupovaných nositeľov k hudobným audiovizuálnym záznamom a aký

¹⁷ Dostupné na <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/media-audiovizia-a-autorske-pravo/autorske-pravo/kolektivna-sprava-prav/>

podiel na zvyšné audiovizuálne záznamy, čo je zvýraznené tým, že neexistujú žiadne pravidlá pre určenie repartičného kľúča na delenie takýchto odmien.

Takéto určenie by ale v odbore káblovej retransmisie nemalo v konečnom dôsledku nateraz spôsobovať komplikácie z dôvodu, že odborom povinnej kolektívnej správy je iba výber primeranej odmeny za kábovú retransmisiu audiovizuálneho záznamu, ktorý je originálom audiovizuálneho diela (ust. § 146 ods. 2 písm d) Autorského zákona). V súčasnej dobe ale v praxi pri káblovej retransmisii nikdy nedochádza k používaniu audiovizuálnych záznamov, ktoré sú originálom audiovizuálneho diela. V praxi reálne dochádza k používaniu záznamov audiovizuálnych diel ktoré nie sú originálmi audiovizuálnych diel ale ich rozmnoženinami. Uvedený odbor kolektívnej správy však nie je odborom povinnej kolektívnej správy a ide o odbor dobrovoľnej kolektívnej správy, kde otázka nezastupovaných nositeľov neprichádza do úvahy, nakoľko v prípade dobrovoľnej kolektívnej správy môže organizácia kolektívnej správy realizovať iba majetkové práva takých nositeľov s ktorými má uzavretú dohodu o zastupovaní podľa ust. § 164 ods. 1 Autorského zákona.

Pripustenie možnosti určenia zastupovania nezastupovaných nositeľov podľa jednotlivých predmetov ochrany, ktoré sa ešte budú vnútorne členiť a rozdeľovať ale vyvoláva obavu z pohľadu právnej istoty a prehľadnosti. Mohlo by sa totiž stať, že napríklad za reprezentatívnu organizáciu vo vzťahu ku každej skupine autorov audiovizuálnych diel bude stanovená iná organizácia kolektívnej správy (jedna pre autora scenára, iná pre autora dialógov, ďalšia pre autorov hudby a pod). V prípade audiovizuálnych záznamov by mohlo dôjsť k ešte viac neprehľadnej situácii, kedy by napríklad došlo k určeniu odlišného subjektu zastupujúceho práva nezastupovaných nositeľov v prípade dokumentárnych filmov, animovaných filmov, cestopisov a pod. Takéto členenie by nebolo vhodné a pre prax by bolo problematické, nakoľko by bolo neprehľadné a spôsobovalo by otázky ohľadom určenia podielu odmeny pre jednotlivé predmety ochrany z hľadiska ich ďalšieho členenia.

Záverom je potrebné uviesť, že zmena právnej úpravy v tejto oblasti má dopad aj na existujúce súdne spory. Organizácia kolektívnej správy totiž môže správu majetkových práv vykonávať iba na základe dohôd s nositeľmi práv alebo na základe zákona. Ak v čase vyhlásenia rozhodnutia súdu je zrejmé, že zákonné zastúpenie na strane žalujúcej organizácie kolektívnej správy na zastupovanie nezastupovaných nositeľov práv neexistuje nemôže súd takýto nárok priznať, nakoľko organizácia kolektívnej správy už takéto nároky nezastupuje. Ide o obdobnú situáciu ako keby v priebehu konania o zaplatenie pohľadávky došlo k jej postúpeniu na iný subjekt práva. V nami načrtnutej situácii je rozdiel iba v tom, že k „postúpeniu“ pohľadávky došlo na základe zákona - z dôvodu novelizácie Autorského zákona.

Záver

V príspevku sme sa zamerali na nájdenie odpovede s ktorou organizáciou kolektívnej správy bolo možné a zákonne prípustné do 25.3.2022 vysporiadať práva nezastupovaných nositeľov práv v prípade, ak existovali identické oprávnenia na výkon kolektívnej správy pre viacero organizácií kolektívnej správy. Z dôvodov uvedených v príspevku vyplýva, že k vysporiadaniu majetkových práv nezastupovaných nositeľov práv mohlo dôjsť zo strany používateľa v celom rozsahu s ktoroukoľvek organizáciou kolektívnej správy majúcej oprávnenie na výkon kolektívnej správy v príslušnom odbore kolektívnej správy a to podľa výberu používateľa.

Vzhľadom na novelizáciu Autorského zákona účinnú od 25.3.2022 je k dnešnému dňu potrebné práva nezastupovaných nositeľov práv vysporiadať s tou organizáciou kolektívnej správy, ktorá je uvedená v evidencii organizácií kolektívnej správy podľa § 152 ods. 4 Autorského zákona (reprezentatívna organizácia kolektívnej správy). To ktorá organizácia

kolektívnej správy je reprezentatívna bolo ponechané na dohodu organizácií kolektívnej správy a ak takej dohode nedošlo za reprezentatívnu organizáciu kolektívnej správy bola určená ministerstvom kultúry SR tá organizácia kolektívnej správy, ktorá na základe dohôd o zastupovaní zastupuje najväčší počet nositeľov práv.

Na zváženie je úvaha o tom, aby bolo možné vydávať oprávnenie na výkon povinnej kolektívnej správy k určitým predmetom ochrany vždy iba jednej organizácii kolektívnej správy, teda aby nebolo možné vydávať identické oprávnenia na výkon povinnej kolektívnej správy viacerým organizáciám kolektívnej správy. Takáto právna úprava existuje napríklad v Českej republike, kde z uvedeného dôvodu nikdy nedošlo k potrebe riešenia otázok, ktoré sú predmetom tohto príspevku.

Zoznam použitých zdrojov

ADAMOVÁ, Z. Kolektívna správa práv podľa nového autorského zákona In: ADAMOVÁ, Z. (ed.) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 2. TYPI UNIVERSITATYS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave , 2015 s. 130, ISBN 978-80-8082-933-9

ADAMOVÁ, Z. – HAZUCHA, B. Autorský zákon. Komentár. C. H. Beck, 2018, ISBN: 978-80-89603-58-9

ADAMOVÁ Z, Odborné vyjadrenie Právnickej fakulty v Trnave, Ústavu práva duševného vlastníctva a informačných technológií zo dňa 26.4.2022 (nepublikované)

BAČÁROVÁ, R.- Zmluvné záväzky v autorskom práve 1. vyd. - Bratislava : C.H. Beck, 2018. - 232 s.. - ISBN 9788089603633. (s 151-158)

BOHÁČEK, M., JAKL, L. Právo duševního vlastnictví. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002, ISBN 80-245-0463-4 2.

HOLCOVÁ, I. et al. Autorský zákon a předpisy související (včetně mezinárodních smluv a evropských předpisů). Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, ISBN 978-80-7598-049-6

MALÁKOVÁ, I, Stanovisko Ministerstva kultúry SR z 1.8.2023 k žiadosti grémia sudcov Okresného súdu v Banskej Bystrici (nepublikované).

VOJČÍK, P. et ak. Právo duševného vlastníctva. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-527-2TELEC, I, TŮMA, P. Autorský zákon. Komentář, C. H. Beck, 20007, ISBN 9788071796084

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ZLEJ VIERE PRIHLASOVATEĽA

JUDr. Tomáš Klinka

Bukovinský & Chlipala, advokátska kancelária,
patentový zástupca
tklinka@bch.sk

Abstrakt

Autor upozorňuje na potrebu systematického, teleologického a eurokonformného výkladu, ako aj náležitej aplikácie absolútnych a relatívnych dôvodov zamietnutia prihlášky ochrannej známky, resp. neplatnosti ochrannej známky vo vzťahu k tzv. zlej viere. V nadväznosti na aktuálnu judikatúru Súdneho dvora EÚ a metodických usmernení EUIPO je v článku vymedzený hlavný účel právnej ochrany pred nepoctivými prihlasovateľmi a načrtnuté typické situácie jej efektívneho uplatňovania, osobitne v prípadoch, keď nedochádza k pravdepodobnosti zámeny.

Abstract

The author calls for systematic, teleological and euroconform interpretation and application of the absolute and relative grounds in relation to the trade mark concept of bad faith. Following the recent case law of the European Union Court of Justice and the EUIPO guidelines the author determines a main purpose of legal protection against dishonest applicants and sketched the typical situations of its implementation, namely when no likelihood of confusion occurs.

Kľúčové slová: Ochranné známky, absolútne dôvody, relatívne dôvody, zlá viera, pravdepodobnosť zámeny.

Key words: Trade marks, absolute grounds, relative grounds, bad faith, likelihood of confusion.

Na úvod: sme v súlade so smernicou?

Aktuálna právna úprava konceptu tzv. zlej viery v zákone č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach je výsledkom poslednej novely¹ účinnej od 14. januára 2019. Na rozdiel od väčšiny ostatných bodov tejto novely, nová právna úprava obsiahnutá v § 5 ods. 1 písm. l) zákona o ochranných známkach (absolútny dôvod tzv. zlej viery) a v § 7 písm. j) zákona o ochranných známkach (relatívny dôvod tzv. zlej viery) vo svojej podstate nepredstavuje – len – transpozíciu európskeho práva,² ale ide o vlastnú konštrukciu slovenského zákonodarcu. Na jednej strane rozlišovanie kategórie zjavného nedostatku dobrej viery prihlasovateľa v rámci absolútnych dôvodov a na strane druhej zavedenie nového

¹ Zákon č. 291/2018 Z. z., <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/291/20190114.html>.

² Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2436 zo 16. decembra 2015 o aproximácii právnych predpisov členských štátov v oblasti ochranných znáмок, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L2436&from=SK>.

relatívneho dôvodu pre osobu, ktorá je dotknutá na svojich právach prihláškou, ktorá nebola podaná v dobrej viere, je nówum v slovenskom známkovom práve.

Možno mať pochopenie pre dôvody a úmysel slovenského zákonodarcu, ako ich vyjadril v dôvodovej správe³, a ťažko možno poprieť logiku a racionalitu tejto konštrukcie. Skutočne, inštitút pripomienok nemal byť využívaný na vedenie kontradiktórneho sporového konania, v pripomienkach nemali byť uplatňované žiadne súkromnoprávne dôvody a z tohto pohľadu absolútny dôvod týkajúci tzv. zlej viery podľa § 5 ods. 1 písm. l) zákona o ochranných známkach v znení účinnom do 13. januára 2019 naozaj nebol šťastne koncipovaný, s tým možno súhlasiť a možno aj preto je štandardom v Európskej únii tzv. zlá viera ako dôvod neplatnosti ochrannej známky, nie však ako námietkový dôvod. To však zároveň nevylučuje **určité relevantné pochybnosti o súlade nového relatívneho dôvodu § 7 písm. j) so smernicou, ktorá** – ako vyplýva aj z jej recitálu 14⁴ a ako potvrdzuje aj odborná literatúra⁵ – **ponúka úplný katalóg relatívnych dôvodov, ktoré si členský štát nemôže dopĺňať o ďalšie, žiadny vlastný relatívny dôvod, i keď čiastočne súvisiaci s dôvodom uvedeným v smernici. V smernici nenájde obdobu k relatívnemu dôvodu uvedenému v § 7 písm. j) zákona o ochranných známkach.** Samotný zákonodarca nepriamo priznáva tento problém v dôvodovej správe,⁶ keď sa v súvislosti s novým § 7 písm. j) odvoláva na

³ Z dôvodovej správy k zákonu č. 291/2018 Z. z., k bodu 10: „V doterajšej praxi ÚPV SR bol nedostatok dobrej viery ako absolútna prekážka zápisnej spôsobilosti zohľadňovaný prevažne na základe podaných pripomienok proti zápisu označenia do registra (§ 29 zákona o ochranných známkach), ktoré boli doložené dôkazmi preukazujúcimi nedostatok dobrej viery. Vzhľadom na skutočnosť, že touto novelou sa navrhuje doplniť katalóg relatívnych dôvodov zápisnej nespôsobilosti o možnosť podania námietok osobou, ktorá je dotknutá na svojich právach prihláškou, ktorá nebola podaná v dobrej viere [navrhovaný § 7 písm. j)], spresňuje sa súčasne absolútny dôvod zápisnej nespôsobilosti spočívajúci v nedostatku dobrej viery pri podaní prihlášky ochrannej známky o požiadavku zjavnosti; tzn. absolútna prekážka zápisnej spôsobilosti sa uplatní výlučne v tom prípade, že nedostatok dobrej viery je prieskumovému expertovi bez pochybností zjavný, a to napr. z dokumentov podaných samotným prihlasovateľom, expertných znalostí prieskumového experta alebo zo všeobecne dostupných zdrojov informácií.“.

⁴ Recitál 14 smernice znie: „Okrem toho by sa mal uviesť úplný zoznam dôvodov na zamietnutie alebo vyhlásenie neplatnosti ochrannej známky vyplývajúcich z vlastností samotnej ochrannej známky, vrátane dôvodu spočívajúceho v tom, že ochranná známka nemá rozlišovaciu spôsobilosť, alebo z konfliktov medzi ochrannou známkou a staršími právami, i keď niektoré z uvedených dôvodov sú v zozname ako nepovinné pre členské štáty, ktoré by preto mali mať možnosť trvať na týchto dôvodoch alebo ich zaviesť do svojich právnych predpisov.“.

⁵ Bomhard, V. v., Mühlendahl, A. v.: **Concise European Trade Mark Law**. Kluwer Law International BV, Holandsko 2018, s. 1026.

⁶ Z dôvodovej správy k zákonu č. 291/2018 Z. z., k bodu 17: V nadväznosti na čl. 5 ods. 4 písm. c) smernice (EÚ) 2015/2436 sa zavádza nový relatívny dôvod zápisnej nespôsobilosti týkajúci sa nedostatku dobrej viery prihlasovateľa pri podaní prihlášky. V zmysle doterajšej právnej úpravy bol nedostatok dobrej viery výlučne absolútnou prekážkou zápisnej spôsobilosti, a teda mohol byť zohľadnený ÚPV SR ex-offo v rámci vecného prieskumu v konaní o prihláške, prípadne v konaní o vyhlásení ochrannej známky za neplatnú na návrh tretej osoby, resp. aj ex-offo. Z doterajšej praxe ÚPV SR však vyplývalo, že nedostatok dobrej viery ako absolútny dôvod zápisnej nespôsobilosti bol úradom hodnotený prevažne až na základe pripomienok proti zápisu označenia do registra (§ 29 zákona o ochranných známkach) podaných tretími osobami, ktoré boli, resp. mohli byť prihláškou ochrannej známky dotknuté na svojich právach, pričom tieto tretie osoby v rámci pripomienok predkladali aj dôkazy preukazujúce nedostatok dobrej viery. Takéto podnety tretích osôb však svojou povahou a prvkami kontradiktórnosti systematicky patria do oblasti relatívnych dôvodov zápisnej nespôsobilosti, resp. smerujú k vyvolaniu sporového konania, ktorým však preskúmanie pripomienok nie je. V tejto situácii sa javí dôvodnou zmena prístupu k nedostatku dobrej viery pri podaní prihlášky ochrannej známky, a to konkrétne doplnenie katalógu relatívnych dôvodov zápisnej nespôsobilosti o možnosť podania námietok osobou, ktorá je dotknutá na svojich právach prihláškou, ktorá nebola podaná v dobrej viere; čím sa tejto osobe umožní v rámci sporového konradiktórneho konania efektívnejšie hájiť svoje práva (osoba, ktorá podáva námietky je účastníkom konania so všetkými procesnými právami). ...“.

fakultatívny čl. 5 ods. 4 písm. c) smernice,⁷ ktorý však do slovenského zákona o ochranných známkach nebol vôbec transponovaný, čo potvrdzuje aj tabuľka zhody⁸.

Možno na tomto mieste dať do pozornosti zaujímavý a v určitom zmysle aj výpovedný fakt, že rovnakú hybridnú konštrukcia tzv. zlej viery s rozdelením medzi absolútne dôvody (tzv. zjavná zlá viera) a relatívne dôvody, akú zaviedol slovenský zákonodarca do zákona o ochranných známkach s účinnosťou od 14. januára 2019, **český zákonodarca z českého zákona č. 441/2003 Sb. o ochranných známkach vypustil s účinnosťou od 1. januára 2019 a to tiež v súvislosti so smernicou** (sic!). Veru, keď dvaja robia to isté, nie je to to isté.

Nerád by som túto tému definitívne uzatváral – keďže som ju vlastne len otvoril – a som ochotný pripustiť, že by mohol existovať taký výklad smernice, ktorým by bolo možné pripustiť, resp. ospravedlniť zavedenie nového relatívneho dôvodu uvedeného v § 7 písm. j) zákona o ochranných známkach. Budem rád, keď sa niekto – napr. z ÚPV SR – k tejto téme vráti a prípadne doplní chýbajúcu mozaiku argumentácie.

Ako vykladať § 7 písm. j) zákona o ochranných známkach ?

Odhladnuc od otvorenej otázky (ne)súladu § 7 písm. j) zákona o ochranných známkach s čl. 5 smernice, je v každom prípade potrebné vykladať toto ustanovenie zákona o ochranných známkach v nadväznosti na ostatné relatívne dôvody a ich štruktúru (systematický výklad), so zohľadnením zákonodarcom zamýšľaného účelu tohto ustanovenia (teleologický výklad), ako aj judikatúry Súdneho dvora Európskej únie týkajúceho sa unijného pojmu tzv. zlej viery⁹ v známkovom práve (eurokonformný výklad).

Je užitočné bližšie sa pozrieť na relatívne dôvody zamietnutia prihlášky ochrannej známky, resp. neplatnosti ochrannej známky a identifikovať ich vnútornú štruktúru. Nižšie je uvedený prehľad relatívnych dôvodov, so zvýraznením požiadavky na pravdepodobnosť zámeny:

Relatívny dôvod v zákone o ochranných známkach	Podstata relatívneho dôvodu	Aktívne legitimovaný subjekt na uplatnenie relatívneho dôvodu	Kritériá aplikácie relatívneho dôvodu
§ 7 písm. a)	Staršia ochranná známka	Majiteľ staršej ochrannej známky	1) Dvojitá zhodnosť 2) Pravdepodobnosť zámeny
§ 7 písm. b)	Staršia ochranná známka s dobrým menom	Majiteľ staršej ochrannej známky	Neoprávnene ťaženie z rozlišovacej spôsobilosti alebo dobrého mena staršej ochrannej známky, alebo by bolo na ujmu rozlišovacej spôsobilosti

⁷ Čl. 5 ods. 4 písm. c) smernice znie: „Okrem toho sa ochranná známka nezapíše, alebo ak už bola zapísaná, môže byť vyhlásená za neplatnú, ak ochranná známka môže spôsobiť zámenu so staršou ochrannou známkou chránenou v zahraničí, za predpokladu, že v deň podania prihlášky prihlasovateľ nekonal v dobrej viere.“.

⁸ Tabuľku zhody možno nájsť tu: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=452920>.

⁹ Súdny dvor Európskej únie v rozsudku C-320/12 z 27. júna 2013 v prejudiciálnej veci Malaysia Dairy Industries Pte. Ltd proti Ankenævnet for Patenter og Varemærker uviedol: „Článok 4 ods. 4 písm. g) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/95/ES z 22. októbra 2008 o aproximácii právnych predpisov členských štátov v oblasti ochranných známk treba vykladať v tom zmysle, že pojem „zlá viera“ v zmysle tohto ustanovenia predstavuje autonómny pojem práva Únie, ktorý treba v Európskej únii vykladať jednotne“.

			staršej ochrannnej známky alebo jej dobrému menu
§ 7 písm. c)	Všeobecne známa známka	Užívateľ všeobecne známej známky	Dvojitá zhodnosť
§ 7 písm. d)	Všeobecne známa známka	Užívateľ všeobecne známej známky	Pravdepodobnosť zámeny
§ 7 písm. e)	Neverný agent	Majiteľ zahraničnej ochrannnej známky	Prihlasovateľ obchodný zástupca bez súhlasu
§ 7 písm. f)	Staršie nezapísané označenie	Užívateľ nezapísaného alebo iného označenia	Pravdepodobnosť zámeny
§ 7 písm. g)	Ochrana osobnosti	Fyzická osoba	Potenciálny zásah do práva na ochranu osobnosti
§ 7 písm. h)	Iné práva priemyselného vlastníctva	Majiteľ skoršieho práva priemyselného vlastníctva	Potenciálne dotknuté práva
§ 7 písm. i)	Autorské právo	Nositeľ autorského práva	Potenciálne dotknuté práva
§ 7 písm. j)	Prihláška nepodaná v dobrej viere	Fyzická osoba / právnická osoba	Dotknuté práva

Je evidentné, že len v prípade staršej ochrannnej známky podľa § 7 písm. a), všeobecne známej známky podľa § 7 písm. d) a staršieho nezapísaného označenia podľa § 7 písm. f) zákona o ochranných známkach sa v súlade s čl. 5 smernice vyžaduje pravdepodobnosť zámeny (angl. likelihood of confusion). To neplatí u relatívneho dôvodu tzv. zlej viery podľa § 7 písm. j). Situáciu by síce mohol skomplikovať už spomínaný čl. 5 ods. 4 písm. c) smernice,⁷ ktorého dikcia obsahuje podmienku „môže spôsobiť zámenu so staršou ochrannou známkou“ (v angl.: liable to be confused with an earlier trade mark), avšak, ako je vysvetlené v predchádzajúcej kapitole, relatívny dôvod § 7 písm. j) nie je transpozíciou čl. 5 ods. 4 písm. c) smernice. Rozdielnemu jazyku v smernici do určitej miery možno rozumieť aj tak, že (obyčajná) potencialita spôsobenia zámeny nie je automaticky (kvalifikovanou) pravdepodobnosťou zámeny, ktorá nutne pokrýva užší rozsah situácií. Závaznú odpoveď na to však pravdepodobne dá až judikatúra Súdneho dvora Európskej únie.

Jeden z najčastejšie citovaných prejudiciálnych rozsudkov Súdneho dvora Európskej únie týkajúci sa tzv. zlej viery prihlasovateľa ochrannnej známky je rozsudok C-529/07 z 11. júna 2009 vo veci Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli AG proti Franz Hauswirth GmbH, podľa ktorého: „Na účely posúdenia neexistencie dobrej viery prihlasovateľa v zmysle článku 51 ods. 1 písm. b) nariadenia Rady (ES) č. 40/94 z 20. decembra 1993 o ochrannnej známke spoločenstva je vnútroštátny súd povinný zohľadniť všetky relevantné faktory, ktoré sa týkajú veci samej a ktoré existujú v okamihu podania prihlášky na zápis označenia ako ochrannnej známky Spoločenstva, a to najmä:

- skutočnosť, že prihlasovateľ vie alebo musí vedieť, že tretia osoba používa najmenej v jednom členskom štáte zhodné alebo podobné označenie pre zhodný alebo podobný výrobok, ktoré by mohlo viesť k zamene s prihlasovaným označením (pozn. zvýraznené autorom),
- úmysel prihlasovateľa zabrániť tejto tretej osobe pokračovať v používaní takéhoto označenia, ako aj
- stupeň právnej ochrany, ktorú požíva označenie tejto tretej osoby a prihlasované označenie.“.

V praxi mohlo dochádzať – a pravdepodobne aj dochádzalo – k dezinterpretácii tohto prejudiciálneho rozsudku v tom zmysle, že za nevyhnutnú podmienku konštatovania tzv. zlej viery prihlasovateľa sa považovala aj existencia pravdepodobnosti zámieny. Možno snáď veriť, že definitívnu bodku za touto nesprávnou praxou a príliš reštriktívnym prístupom, dal rozsudok Súdneho dvora Európskej únie C-104/18 P z 12. septembra 2019 vo veci Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret AŞ proti EUIPO. I keď nešlo o prejudiciálnu vec, význam tohto rozsudku sa potvrdil už tým, že na jeho základe EUIPO od 1. februára 2020 zmenil, resp. doplnil svoje metodické usmernenia (angl. guidelines) týkajúce sa zlej viery¹⁰.

Súdny dvor v rozsudku vo veci Koton predovšetkým podrobne vysvetlil, že v rozsudku Lindt bola Súdnemu dvoru predložená prejudiciálna otázka, ktorou vnútroštátny súd žiadal Súdny dvor, aby spresnil, ktoré faktory treba zohľadniť pri posúdení, či prihlasovateľ ochrannej známky konal v zlej viere a to v osobitnom prípade, že existuje takáto pravdepodobnosť zámieny¹¹. Išlo teda o predpoklad daný konkrétnym sporom prejednávanej na vnútroštátnom súde, ktorý prejudiciálnu otázku položil. Ďalej Súdny dvor výslovne pripustil, že môžu existovať aj prípady prihlášky podanej v zlej viere, keď je pravdepodobnosť zámieny apriori vylúčená, nakoľko vôbec nedochádza k používaniu zhodného alebo podobného označenia pre zhodné alebo podobné tovary alebo služby¹².

Stojí za zmienku, že tureckú spoločnosť Koton, ktorá pred EUIPO, odvolacím senátom EUIPO a ani pred Všeobecným súdom pôvodne neuspela s návrhom na vyhlásenie neplatnosti ochrannej známky EÚ „STYLO & Koton“¹³, v odvolaní na Súdny dvor podporil EUIPO, ktorý nesúhlasil so závermi odvolacieho senátu a Všeobecného súdu v tom zmysle,

¹⁰ Zdroj: <https://guidelines.euipo.europa.eu/1803422/1789352/trade-mark-guidelines/3-3-2-1-factors-likely-to-indicate-the-existence-of-bad-faith>.

¹¹ Súdny dvor Európskej únie v rozsudku C-104/18 P z 12. septembra 2019 vo veci Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret AŞ proti EUIPO uviedol (body 48 až 51): „48 Vo veci, v ktorej bol vydaný rozsudok z 11. júna 2009, *Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli* (C-529/07, EU:C:2009:361), sa Súdny dvor, ako to zdôraznil v bode 36 toho rozsudku, osobitne zaoberal situáciou, v ktorej v čase podania prihlášky napadnutej ochrannej známky viacerí výrobcovia používali na vnútornom trhu zhodné alebo podobné označenia pre zhodné alebo podobné výrobky, čím mohlo dochádzať k zámene. Vnútroštátny súd žiadal Súdny dvor, aby spresnil, ktoré faktory treba zohľadniť pri posúdení, či prihlasovateľ ochrannej známky konal v zlej viere v prípade, že existuje takáto pravdepodobnosť zámieny. 49 Hoci sa teda posúdenie neexistencie dobrej viery líši od posúdenia existencie pravdepodobnosti zámieny, keďže tieto dva pojmy práva ochranných znáмок sú odlišné, od Súdneho dvora sa žiadalo, aby stanovil kritériá na posúdenie, či ide o nekonanie v dobrej viere v situácii, v ktorej je preukázané, že existuje pravdepodobnosť zámieny. 50 Súdny dvor odpovedal, že v takom prípade treba medzi inými skutočnosťami preskúmať, či prihlasovateľ vedel alebo musel vedieť, že tretia osoba používa najmenej v jednom členskom štáte označenie, ktoré môže viesť k zámene s označením, ktoré je predmetom žiadosti, pričom takúto vedomosť prihlasovateľa možno predpokladať predovšetkým v takom prípade, že v dotknutom hospodárskom odvetví existuje všeobecná vedomosť o tom, že tretia osoba toto označenie takto používa (pozri v tomto zmysle rozsudok z 11. júna 2009, *Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli*, C-529/07, EU:C:2009:361, body 39 a 53). 51 Z tohto rozsudku nevyplyva, že nekonanie v dobrej viere v zmysle článku 52 ods. 1 písm. b) nariadenia č. 207/2009 možno konštatovať iba v takom prípade, ktorý bol Súdnemu dvoru predložený, kedy sa na vnútornom trhu používa zhodné alebo podobné označenie pre zhodné alebo podobné výrobky, ktoré by mohlo viesť k zámene s označením, o ktorého zápis sa žiada.“.

¹² Súdny dvor Európskej únie v rozsudku C-104/18 P z 12. septembra 2019 vo veci Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret AŞ proti EUIPO uviedol (bod 52): „52 Na rozdiel od prípadu, ktorý viedol k rozsudku z 11. júna 2009, *Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli* (C-529/07, EU:C:2009:361), totiž môžu existovať prípady, v ktorých je možné sa o prihláške ochrannej známky domnievať, že nebola podaná v dobrej viere bez ohľadu na to, že tretia osoba v čase podania tejto žiadosti nevyužívala na vnútornom trhu zhodné alebo podobné označenie pre zhodné alebo podobné výrobky.“.

¹³ Zdroj: <https://euipo.europa.eu/eSearch/#details/trademarks/009917436>.

že zlá viera prihlasovateľa nemôže byť daná, keďže nedochádza k pravdepodobnosti zámieny. Je potrebné oceniť, že právny servis EUIPO nekonal alibisticky a nesnažil sa ospravedlniť chybu v posúdení zásadnej právnej otázky zo strany jedného z nezávislých odvolacích senátov EUIPO, ale správne uprednostnil kvalitu právnych argumentov a takpovediac vyšší záujem. V konaní pred zaznel aj argument o stieraní vzájomných rozdielov medzi jednotlivými relatívnymi a absolútnymi dôvodmi, ku ktorému sa v rozsudku vyjadril aj Súdny dvor¹⁴. Jadro právnej argumentácie je vo svojej podstate jednoduché: **pri aplikácii konkrétneho absolútného alebo relatívneho dôvodu nesmie EUIPO (a analogicky ani iný známkový úrad) svojvoľne vyžadovať splnenie kritérií, ktoré v právnej úprave tohto relatívneho dôvodu nie sú obsiahnuté, i keď sú takéto kritériá súčasťou iného absolútného alebo relatívneho dôvodu.** V tomto zmysle možno primerane zovšeobecniť závery Súdneho dvora v rozsudku vo veci Koton, ktoré sú priamo aplikovateľné na tzv. zlú vieru, ktorá je podľa čl. 59 ods. 1 písm. b) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1001 zo 14. júna 2017 o ochrannnej známke Európskej únie zaradená medzi absolútne dôvody neplatnosti ochrannej známky Európskej únie.

Možno súhlasiť s názormi¹⁵, že **rozsudkom vo veci Koton Súdny dvor prispel k účinnejšej ochrane hospodárskej súťaže a boju proti nekalosúťažným praktikám, ktoré môžu mať najrôznejšie motívy a pozadie aj vtedy, keď sa prejavujú nečestným podaním prihlášok ochranných známk v zlej viere; nemusí nutne byť pritom narúšaná vždy základná funkcia ochrannej známky. Dôvod tzv. zlej viery sa uplatní, ak z relevantných a súhlasných nepriamych dôkazov vyplýva, že majiteľ ochrannej známky podal prihlášku tejto ochrannej známky nie s cieľom zúčastniť sa hospodárskej súťaže čestným spôsobom, ale s úmyslom poškodiť záujmy tretích osôb spôsobom, ktorý nie je v súlade s čestnými praktikami, alebo s úmyslom získať výlučné právo na iné účely, než sú tie, ktoré súvisia s funkciou ochrannej známky, predovšetkým základnou funkciou označovať obchodný pôvod, a to aj bez toho, aby sa zameriaval na konkrétnu tretiu osobu. Tým je vyjadrený aj účel hlavný účel právnej ochrany pred nepoctivými prihlasovateľmi.**

Krátko po rozsudku Súdneho dvora vo veci Koton, predniesol generálny advokát Evgeni Tančev svoje návrhy v konaní C-371/18 o prejudiciálnych otázkach v dlhšie očakávanej veci Sky. V týchto návrhoch už stihol zohľadniť aj závery Súdneho dvora v rozsudku vo veci Koton, čo sa v určitej miere pretavilo aj do čerstvého rozsudku Súdneho dvora C-371/18 vo veci Sky z 29. januára 2020. Rozsudok Súdneho dvora vo veci Sky je významný z viacerých dôvodov, avšak v tomto článku sa zameriame len na niekoľko aspektov. Predovšetkým sa **Súdny dvor v rozsudku vo veci Sky jednoznačne prihlásil k záverom z rozsudku vo veci Koton, čím mu priznal referenčný význam.** Zároveň Súdny

¹⁴ Súdny dvor Európskej únie v rozsudku C-104/18 P z 12. septembra 2019 vo veci Koton Mağazacılık Tekstil Sanayi ve Ticaret AŞ proti EUIPO uviedol (bod 53): „53 V tejto súvislosti sa absolútny dôvod neplatnosti uvedený v článku 52 ods. 1 písm. b) nariadenia č. 207/2009 podstatne odlišuje od relatívneho dôvodu neplatnosti uvedeného v článku 53 ods. 1 písm. a) tohto nariadenia, ktorého ustanovenia predpokladajú existenciu staršej ochrannej známky podľa článku 8 ods. 2 uvedeného nariadenia, ako aj existenciu pravdepodobnosti zámieny v zmysle článku 8 ods. 1 písm. b) toho istého nariadenia, okrem prípadov, kde táto staršia ochranná známka má dobré meno v zmysle článku 8 ods. 5 tohto nariadenia, alebo kde sa uplatní článok 8 ods. 1 písm. a) tohto nariadenia. Ako však uviedla generálna advokátka v bode 27 svojich návrhov, v prípade návrhu na vyhlásenie neplatnosti na základe článku 52 ods. 1 písm. b) nariadenia č. 207/2009 sa nevyžaduje, aby bol navrhovateľ majiteľom staršej ochrannej známky zapísanej pre totožné alebo zhodné tovary alebo služby.“.

¹⁵ Parrello S., Angelini F.: Bad faith may be found also for different goods or services, says the Court of Justice. Kluwer Trademark Blog. 23.10.2019, zdroj: <http://trademarkblog.kluweriplaw.com/2019/10/23/bad-faith-may-be-found-also-for-different-goods-or-services-says-the-court-of-justice/>.

dvor v odpovedi na druhú prejudiciálnu otázku¹⁶ nastavil **základné kritériá hodnotenia nedostatku úmyslu prihlasovateľa používať prihlásené označenie pre prihlásené tovary alebo služby – resp. časť z nich – a to v súlade s funkciami ochrannnej známky. Podľa Súdneho dvora ide o konanie zlej viere, ak tým mal prihlasovateľ v úmysle buď poškodiť záujmy tretích osôb spôsobom, ktorý nie je v súlade s čestnými praktikami, alebo získať bez toho, aby sa zameral na konkrétnu tretiu osobu, výlučné právo na iné účely, než sú tie, ktoré súvisia s funkciami ochrannnej známky.**

Prirodzene, nedochádza k tým k zavedeniu novej požiadavky skutočného používania ochrannnej známky už pri podaní prihlášky, naďalej je k dispozícii 5-ročná doba od zápisu ochrannnej známky, počas ktorej môže jej majiteľ začať ochrannú známku skutočne používať v zmysle § 7c zákona č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach, resp. čl. 16 smernice. Súdny dvor sa však priklonil k takému výkladu zlej viere, keď nedostatok úmyslu prihlasovateľa používať ochrannú známku môže byť identifikovaný spätne už k dátumu podania prihlášky a je sprevádzaný aj nečestným motívom. Je zrejmé, že **dôkazne podložiť naplnenie týchto kritérií bude spravidla veľmi náročné.** To však nesmie byť na prekážku pre taký výklad unijného pojmu „zlá viera“, ktorý bude efektívne pokrývať nečestné prihlasovanie ochranných znáмок narúšajúce hospodársku súťaž. Je potešiteľné, že Súdny dvor pristúpil k takémuto výkladu práva EÚ a dokonca si nenechal ani zadné vrátka dovetkom „v okolnostiach, akú sú v tomto konkrétnom prípade“.

Záver

Inštitút tzv. zlej viere v známkovom práve sa v súčasnosti dynamicky vyvíja v nadväznosti na nedávnu judikatúru Súdneho dvora Európskej únie. Rozsah jeho aplikácie nie je obmedzený len na prípady, keď existuje pravdepodobnosť zámieny, ale zachytáva všetky potenciálne prípady nečestného konania pri prihlasovaní ochranných znáмок, ktoré by spravidla – aspoň podľa slovenského práva – boli žalovateľné aj titulom ochrany pred nekalou súťažou.

¹⁶ Súdny dvor Európskej únie v rozsudku C-371/18 z 29. januára 2020 v prejudiciálnej veci Sky uviedol odpoveď na druhú prejudiciálnu otázku nasledovne: „Článok 51 ods. 1 písm. b) nariadenia č. 40/94, zmeneného nariadením č. 1891/2006, a článok 3 ods. 2 písm. d) prvej smernice 89/104 sa majú vykladať v tom zmysle, že prihláška ochrannej známky bez akéhokoľvek úmyslu používať ju pre tovary a služby uvedené v prihláške predstavuje akt, ktorým sa nekoná v dobrej viere v zmysle týchto ustanovení, ak mal prihlasovateľ v úmysle buď poškodiť záujmy tretích osôb spôsobom, ktorý nie je v súlade s čestnými praktikami, alebo získať bez toho, aby sa zameral na konkrétnu tretiu osobu, výlučné právo na iné účely, než sú tie, ktoré súvisia s funkciami ochrannnej známky. Pokiaľ sa chýbajúci úmysel používať ochrannú známku v súlade so základnými funkciami ochrannnej známky týka len určitých tovarov alebo služieb uvedených v prihláške, táto prihláška predstavuje akt, ktorým sa nekoná v dobrej viere len v rozsahu týkajúcom sa týchto tovarov alebo služieb.“

OBCHODNÉ TAJOMSTVO AKO NAJLEPŠÍ SPÔSOB PRÁVNEJ OCHRANY PRE ALGORITMY V PODNIKANÍ

JUDr. Radka Kopčová, PhD. LL.M.

PEVŠ v Bratislave

Právnická fakulta

radka.kopcova@gmail.com

Abstrakt

Autor v príspevku skúma, za akých podmienok môžu byť algoritmy využívané v podnikateľskej praxi chránené ako obchodné tajomstvo a analyzuje, či ochrana algoritmov prostredníctvom inštitútu obchodného tajomstva predstavuje v súčasnosti najlepší spôsob ich právnej ochrany. V tej súvislosti autor úvodom definuje algoritmus terminus technicus a skúma jeho využitie v podnikateľskej praxi. Autor tiež definuje pojem obchodné tajomstvo v kontexte medzinárodného, európskeho a slovenského práva a následne aplikuje pojmové znaky obchodného tajomstva pre algoritmus. Záverom príspevku autor kriticky hodnotí obchodné tajomstvo ako spôsob právnej ochrany pre algoritmy, analyzuje výhody a nevýhody tejto právnej ochrany.

Abstract

In the article, the author examines under what conditions algorithms used in business practice can be protected as a trade secret. The author analyzes whether the protection of algorithms through the trade secret institute is currently the best way of their legal protection. In this context, the author initially defines the terminus technicus algorithm and examines its use in business practice. The author also defines the concept of trade secret in the context of international, European and Slovak law and then applies the conceptual features of trade secret for the algorithm. At the end of the paper, the author critically evaluates trade secrets as a method of legal protection for algorithms, states possible advantages and disadvantages, and looks for other possible methods of legal protection for algorithms.

Kľúčové slová: algoritmus, podnikanie, obchodné tajomstvo, základné znaky obchodného tajomstva, obchodné právo, právo duševného vlastníctva.

Keywords: algorithm, business, trade secret, basic features of a trade secret, Commercial Law, Intellectual Property Law.

1. Úvod: Algoritmy a ich aplikácia v podnikaní

Algoritmy sú v súčasnom modernom živote všade navôkol, aj keď si to často neuvedomujeme. V hospodárskej súťaži začínajú algoritmy predstavovať rozhodujúcu zložku pre každého podnikateľa a využívanie algoritmov v podnikaní je budúcnosťou celosvetového biznisu. Takmer všetky obchodné informácie a rozhodnutia sú založené na údajoch – dátach. Dáta sú pravdepodobne najcennejší svetový zdroj súčasnosti. Zatiaľ, čo vďaka dostupným technológiám ako internet, smartfóny sú dáta všadeprítomné, v hospodárskej súťaži uspejú hlavne tí, ktorí vedia, ako tieto dostupné dáta správne využiť. A tu prichádzajú na rad algoritmy. Súčasné algoritmy pomáhajú firmám pochopiť a vyselektovať to obrovské

množstvo údajov, a využiť z nich tie, ktoré potrebujú a prinesú im v konečnom dôsledku zisk. Nejde pritom len o technické centrá alebo počítačové spoločnosti, ktoré využívajú algoritmy v podnikaní. Algoritmy sa dajú využiť pri každom jednom predmete podnikania a investícia do nich sa oplatí každému podnikateľovi, ktorý chce expandovať. Je to najmä z toho dôvodu, že algoritmy sú oveľa objektívnejšie, škálovanejšie a flexibilnejšie ako ľudské bytosti. Úslovie „Mýliť sa je ľudské“ tak stráca využitím algoritmov zmysel, lebo algoritmy sa nemýlia. Ak však podnikatelia využívajú algoritmy, ktoré im prinášajú zisk a výhodu v hospodárskej súťaži, potrebujú sa skôr či neskôr zamyslieť, akým spôsobom ich budú právne chrániť, aby ich ochránili pred konkurenciou. V súčasnosti sa ochrana algoritmov spája najčastejšie s inštitútom obchodného tajomstva.

1.1 Algoritmus – terminus technicus a vysvetlenie základných pojmov

Aj keď sa algoritmy v súčasnosti najviac spájajú v súvislosti s modernými počítačovými technológiami a umelou inteligenciou, samotný pôvod slova „algoritmus“ môžeme datovať do oveľa dávnejšieho obdobia. Prvé historické zmienky o „algoritme“ pochádzajú z čias pôsobenia Muhammada ibn Musa al-Khwarizmiho, považovaného okrem iného aj za zakladateľa algebry. Tento perzský učenec okolo roku 825 napísal všeobecnú knihu o algebre, toho času predstavujúcu prelomové dielo, v ktorom jej autor predstavil základné algebraické metódy a techniky na riešenie rovníc. Latinský preklad tohto diela v 12. storočí znel „Dixit Algorizimi“, z ktorého názvu slovo „Algorizimi“ bolo polatinčené meno jeho autora, al-Khwarizmiho. Algoritmy pôvodne odkazovali na desiatkovú sústavu a až od 17. storočia nadobudli význam ako výpočtové pravidlá pre riešenie matematických úloh.¹

Súčasnú používanie termínu „algoritmus“ sa vzťahuje takmer výlučne na jeho aplikáciu v počítačových programoch. Ak by sme však hľadali jeho univerzálnu definíciu, je to prakticky nemožné. Z hľadiska historických zmien sa pojem algoritmus rôzne modifikoval. Ďalší problém unifikácie pojmu algoritmus predstavuje existencia veľmi širokej škály rôznych typov algoritmov, čo de facto znemožňuje ho zovšeobecniť do jednej definície. Ako uvádzajú Mesarčík a Gyurász, „ak existuje viacero druhov algoritmov, potrebujeme aj viacero druhov definícií“.² Aj napriek tomu, jednu z celosvetovo uznávaných definícií algoritmu sformuloval americký počítačový vedec Donald Knuth. Podľa tejto „univerzálnej“ definície sú algoritmy „konečným súborom pravidiel, ktoré poskytujú postupnosť operácií na riešenie špecifického typu problému“.³ Knuth je toho názoru, že „algoritmus je elementárnym pojmom informatiky a nie je ho možné popísať pomocou ešte elementárnejších pojmov“. Je prítomný na všetkých úrovniach digitálneho spracovania dát od procesora, pamäťových médií, databáz, sieťových rozhraní až po vstupné a výstupné rozhrania, ako sú klávesnice, myši, obrazovky a slúchadlá. Spolu s dátovými štruktúrami, ako sú zoznamy, tabuľky a grafy, sú algoritmy základom počítačových programov.⁴

¹ SHYAMASUNDAR, R. K. Algorithms 1. Introduction to Algorithms. In: Resonance. Vol.1, No.1. s. 22. 1996. <https://www.ias.ac.in/article/fulltext/reso/001/01/0020-0027>

² MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. Umelá inteligencia a právna úprava zdravotníctva v Slovenskej republike. 1. vyd., Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020. s. 14. ISBN 978-80-7160-574-4

³ Z angl. „finite set of rules which gives a sequence of operations for solving a specific type of problem“ (KNUTH, D. E. The Art of Computer Programming – Vol. 1 Fundamental Algorithms. 3rd Edition. Reading, Massachusetts. 1997)

⁴ Rozhodujúcimi faktormi pri ich programovaní a vyhodnocovaní sú výpočtový čas, pamäťové nároky a spotreba energie algoritmov. Koncové zariadenia s malými energetickými rezervami a relatívne nízkymi úložnými a výpočtovými kapacitami, ako sú smartfóny, vyžadujú iné, menej komplikovanejšie, algoritmy ako veľké dátové centrá. V cloud computingu, ktorý je základom sociálnych sietí, internetových prehliadačov, umelej inteligencie a rozšírenej reality⁴, sú smartfóny a dátové centrá prostredníctvom internetu úzko prepojené. To, čo sa zobrazuje

Keď počítače postúpili na úroveň takého výkonu, že začali byť schopné počítat' zložitejšie algoritmy, objavili sa dve nové oblasti informačno-komunikačných technológií, a to strojové učenie a hlboké učenie.⁵ Strojové učenie je schopnosť presne vykonávať nové, neviditeľné úlohy, postavené na známych vlastnostiach získaných z tréningu alebo historických údajov a na základe predpovedí. Alebo jednoduchšie povedané, strojové učenie je, keď algoritmy analyzujú údaje, učia sa z týchto údajov a potom aplikujú svoje poznatky na prijímanie rozhodnutí. Cieľom strojového učenia je teda prinútiť stroje, aby využitím algoritmov používali predchádzajúce postupy na vyriešenie problému.⁶ Hlboké učenie je odvetvie strojového učenia, ktoré sa týka vytvárania algoritmov, ktoré napodobňujú spôsob, akým sa ľudský mozog učí. Zvyčajne to vyžaduje prístup k veľkému množstvu štruktúrovaných údajov, aby sa mohli začať „učiť“, kým nebudú môcť presne študovať, identifikovať a používať novo prezentované údaje. Prostredníctvom komplexnej sady algoritmov umožňuje stroju objavovať nové vzory bez toho, aby bol vystavený akýmkoľvek historickým alebo tréningovým údajom.⁷ Algoritmy hlbokého učenia sa spoliehajú na akési samoobjavovanie a samoindexovanie, a fungujú tak v podstate podobným spôsobom, ako sa dieťa najskôr učí zvuky a potom slová, vety, cudzie jazyky. Hlboké učenie je v súčasnosti základom umelej inteligencie (AI) a tieto systémy sú teraz schopné samy vykonávať úlohy, ktoré si bežne vyžadujú ľudskú inteligenciu, ako je vizuálne vnímanie, rozpoznávanie reči, rozhodovanie, či preklad jazykov.⁸

1.2. Využívanie algoritmov strojového a hlbokého učenia v podnikaní

Veľa firiem využíva v súčasnosti analýzu zákazníckej aktivity (personalizácia obsahu, cieľené reklamy atď.). Znamená to, že firmy sledujú aktivitu zákazníkov s cieľom „prispôbiť produkt“. Je to všetko o použití algoritmov na určenie toho, čo sa používateľovi páči na základe minulej aktivity. Cieľom je automaticky odporučiť konkrétnemu zákazníkovi produkty, služby alebo obsah, ktorý ho zaujme, a na internete vygenerovať ďalšie kliknutie, čím algoritmus zozbiera ďalšie dáta. Pre online služby a internetové obchody je takýto model biznisu extrémne výhodný. Ako príklad uvedieme predajcu obuvi na internete, ktorý zozbiera dáta konkrétného zákazníka z jeho zákazníckej aktivity a algoritmus mu na základe týchto údajov odporučí kúpiť podobné topánky jeho predošlého výberu bez toho, aby si ich tento zákazník cielene vyhľadal alebo mal vôbec záujem si topánky kúpiť. Keďže algoritmy hlbokého učenia sa podľa zákazníckej aktivity učia, „vedia“, že tento zákazník je vhodný kandidát na kúpu zľavnených produktov a cieľene odporučia zákazníkovi produkt až v tom momente, keď je zlacnený. Výsledkom je, že zákazník si topánky s najväčšou pravdepodobnosťou kúpi. Využívanie algoritmov predstavuje veľkú výhodu nie len pre predajcov tovaru, ale aj pre firmy poskytujúce služby. Príklad: Hladný zákazník rozmýšľa, kde by sa mohol najesť. Použije svoj smartfón aby vyhľadal reštaurácie v okolí. Algoritmus

a prehráva na smartfónoch, sa z veľkej časti vypočítalo v dátových centrách v cloude a odtiaľ sa ďalej distribuuje.

⁵ z angl. Machine Learning and Deep Learning (zdroj: KELLEHER, J. Deep Learning. The Massachusetts Institute of Technology. 2019. s 101-107. ISBN 978-0-262-53755-1)

⁶ SHETTY, S., H., SHETTY, S., SINGH, Ch., RAO, A. Supervised Machine Learning: Algorithms and Applications, s. 1-3 in: Fundamentals and Methods of Machine and Deep learning: Algorithms, Tools, and Applications 2022, Wiley: Beverly.

⁷ KELLEHER, J. Deep Learning. The Massachusetts Institute of Technology. 2019. s 101-107.

⁸ SHETTY, S., H., SHETTY, S., SINGH, Ch., RAO, A. Supervised Machine Learning: Algorithms and Applications, s. 1-3 in: Fundamentals and Methods of Machine and Deep learning: Algorithms, Tools, and Applications 2022, Wiley: Beverly.

mu však okrem obyčajného vyhľadania reštaurácií v okolí odporučí takú reštauráciu, kam by sa mal ísť najesť. Hlboké učenie totiž umožní algoritmu v jeho telefóne uhádnuť, čo by sa tomuto zákazníkovi mohlo páčiť. Odhad môže byť založený na miestach, ktoré predtým navštívil, ako často sa tam vracal, ale aj o povahe novej reštaurácie a aktivite tých, ktorí prejavujú podobné preferencie. Využívanie takýchto algoritmov v podnikaní predstavuje pre firmy bezpochyby výraznú výhodu oproti konkurencii, vyššiu ziskovosť a predurčujú ich k úspechu v hospodárskej súťaži.

Aplikácia algoritmov dokáže v súčasnosti pokryť všetky oblasti podnikania, od odporúčania produktov, detekcie podvodov, určenie najlepšieho spôsobu cenotvorby tovarov, zlepšenie podnikateľskej infraštruktúry vo firme, optimalizáciu zamestnancov či optimalizáciu pokrytia predajných síl, a veľa ďalšieho. V súčasnosti sa väčšina firiem takmer výlučne stále riadi intuitívnymi odhadmi svojich lídrov alebo zamestnancov, a podľa S. Ismaila sa takéto firmy skôr či neskôr s najväčšou pravdepodobnosťou stanú obeťami neúspechu. Začlenením algoritmov do podnikania môžu firmy stabilizovať svoj rast a zvýšiť konkurencieschopnosť aj tým, že algoritmy v podnikaní znížia chybovosť spôsobenú ľudským faktorom.⁹ Treba tiež zvýrazniť, že využívanie algoritmov v podnikaní sa netýka len veľkých spoločností a firma nemusí byť Google alebo Facebook, aby mohla využívať dáta na dosiahnutie veľkých výsledkov. Algoritmy fungujú rovnako dobre pre začínajúcich malých či stredných podnikateľov, a tiež sa dajú začleniť do podnikania už existujúcich podnikov, ktoré chcú zlepšiť svoj rast. Výhodou je tiež fakt, že náklady na tieto systémy v posledných rokoch klesli, vďaka čomu sa stali dostupné prakticky pre každú spoločnosť na svete.¹⁰ Samozrejme, s tým je spojená aj potreba adekvátnej právnej ochrany algoritmov. Veľké firmy vynakladajú obrovské finančné prostriedky na využívanie a utajenie algoritmov pred konkurenciou. V súčasnosti je jednou z najvyužívanejších možností právnej ochrany algoritmov ich ochrana prostredníctvom inštitútu obchodného tajomstva.¹¹

2. Obchodné tajomstvo

Obchodné tajomstvo predstavuje jednu z najdôležitejších zložiek každého menšieho či väčšieho podnikateľa, a to bez ohľadu na to, v akej forme alebo v akej oblasti podniká. V prostredí voľnej trhovej ekonomiky je vznik konkurencie medzi podnikateľmi prirodzeným faktorom hospodárskeho trhu a každý subjekt ocitajúci sa na hospodárskej súťaži preto musí využiť niečo navyš, čím predstihne iných súťažiteľov a získa oproti iným výhodu. Neustále napredovanie podniku a vývoj nových technológií či technologických postupov je tak v súčasnosti základným pilierom podnikateľa, pokiaľ chce „prežiť“ v hospodárskej súťaži v boji s konkurenciou. A pokiaľ chce podnik napredovať, musí podnikateľ nie len využívať nové technológie, ale musí aj „vedieť ako“ ich využívať. Práve preto je s každým podnikaním spojená ochrana obchodného tajomstva. Či už ide o receptúru výrobku, pracovný postup, zoznam zákazníkov, spôsob cenotvorby, výrobnú metódu, tvorba marketingu či iné skutočnosti súvisiace s podnikom, to všetko spôsobuje určité vyniknutie subjektu spomedzi ostatných súťažiteľov. Súčasná doba so sebou prináša mnohé nové technológie, technologické postupy a inovačné procesy, vrátane algoritmov, ktoré môžu podnikatelia efektívne využiť a ktoré im môžu v podnikaní výrazne pomôcť napredovať. Rovnako tak však potom musia čeliť aj výzvam, ktoré využívanie takýchto nových technológií so sebou prináša. Jedna

⁹ PALAO, F., LAPIERRE, M., ISMAIL, S.: Exponential Transformation. 2019. Wiley: New Jersey. s. 96-96.

¹⁰ v súčasnosti sú dokonca open source (voľne dostupné) algoritmy hlbokého učenia (ako napríklad DeepMind, Vicarious, SkyMind)

¹¹ obchodné tajomstvo nie je jediný možný spôsob ochrany algoritmov, do úvahy pripadá aj patentová alebo autorskoprávna ochrana pre algoritmy (viac v ďalšom príspevku)

z najdôležitejších výziev spočíva v adekvátnej ochrane výsledkov takýchto technologických postupov a procesov, ktoré nie sú všeobecne známe a ich majiteľ nemá ani najmenší záujem o ich zverejnenie. Základným spôsobom ich ochrany spočíva práve preto v ich ochrane prostredníctvom obchodného tajomstva.

Ako ďalšie práva duševného vlastníctva, aj obchodné tajomstvá podliehajú vnútroštátnym zákonom krajiny, v ktorej sú chránené. Na rozdiel od patentov, ochranných známok alebo iných práv duševného vlastníctva, pre vznik obchodného tajomstva neexistujú žiadne formálne požiadavky a nie je potrebná ich registrácia príslušným oficiálnym orgánom. Vo väčšine krajín však platia zákony, ktoré chránia majiteľov obchodných tajomstiev pred neoprávneným získaním informácií tvoriacich obchodné tajomstvo.

2.1 Medzinárodná právna úprava obchodného tajomstva

Právna úprava obchodného tajomstva je vo svete rôznorodá. Čo sa týka samotnej definície obchodného tajomstva, nie každá krajina používa pre tento inštitút rovnaký pojem (v právnej teórii sa možno stretnúť s výnamovo rovnakými pojmami ako know-how, utajované skutočnosti, nezverejnené informácie), nie každá krajina upravuje jeho výklad rovnakým spôsobom a v niektorých právnych poriadkoch právna definícia obchodného tajomstva dokonca absentuje. Napríklad vo Veľkej Británii neexistuje žiadna formálna definícia obchodného tajomstva a neexistuje žiadne obmedzenie, pokiaľ ide o typ informácií, ktoré môžu predstavovať obchodné tajomstvo. Právne predpisy týkajúce sa obchodného tajomstva sú vo veľkej miere odvodené z judikatúry týkajúcej sa porušenia dôvery s účinnými opravnými prostriedkami v prípadoch, keď boli obchodné tajomstvá nadobudnuté, zverejnené alebo použité nesprávne. V USA príslušné právne predpisy ustanovujú, že obchodné tajomstvá pozostávajú z informácií, ktoré môžu zahŕňať vzorec, vzor, kompiláciu, program, zariadenie, metódu, techniku alebo proces. Na to, aby mohlo ísť o obchodné tajomstvo, musí byť použité v podnikaní a musí poskytnúť príležitosť získať ekonomickú výhodu oproti konkurentom, ktorí ho nepoznajú alebo nevyužívajú. Ochranu obchodného tajomstva v USA celkovo posilnil zákon Defend Trade Secrets Act prijatý v roku 2016, ktorý ponúka stranám možnosť urovnania sporov podľa štátnych alebo federálnych zákonov.¹² Aj keď sa právna úprava obchodného tajomstva v niektorých aspektoch medzi štátmi v USA líši, medzi jednotlivými zákonmi však existuje veľká podobnosť, pretože takmer všetky z nich prijali určitú variáciu zákona o jednotnom obchodnom tajomstve.¹³

Jednotlivé národné právne úpravy obchodného tajomstva vychádzajú najmä z dvoch významných medzinárodných prameňov práva, a to Parížsky dohovor na ochranu priemyselného vlastníctva a Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (TRIPS).

1. Parížsky dohovor na ochranu priemyselného vlastníctva z roku 1883 sa všeobecne vo svete považuje za základný prameň práv priemyselného vlastníctva. Medzi ne právna teória zaraďuje aj obchodné tajomstvo.¹⁴ V dohovore však nie je ustanovená definícia, čo je to obchodné tajomstvo alebo čo považujeme za obchodné tajomstvo ako také.¹⁵ Obchodné tajomstvo sa v dohovore spája len v súvislosti s ochranou hospodárskej súťaže

¹² chrome-extension://efaidnbmnnnbpcajpgclefindmkaj/https://www.congress.gov/114/plaws/publ153/PLAW-114publ153.pdf

¹³ NIRWAN, P. Trade Secrets: The Hidden IP Right. 2017 in: WIPO Magazine right. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/06/article_0006.html

¹⁴ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 2. 2010. Bratislava: IURA EDITION. 1. vyd. s. 396.

¹⁵ legálna definícia obchodného tajomstva absentuje vo viacerých právnych predpisoch jednotlivých krajín (napr. USA, Veľká Británia a i.)

a podľa čl. 10 bis je chránené prostredníctvom práva proti nekalej súťaži. Čl. 10 bis Parížskeho dohovoru na ochranu priemyselného vlastníctva zakotvuje signatárskym štátom všeobecnú povinnosť zabezpečiť účinnú ochranu proti nekalej súťaži a podľa ods. 3 tohto ustanovenia:

„Najmä sa musia zakázať:

1. akékoľvek činy, ktoré by mohli akokoľvek spôsobiť zámenu s podnikom, výrobkami, alebo s priemyslovou alebo obchodnou činnosťou súťažiteľa;
2. falošné údaje pri vykonávaní obchodu, ktoré by mohli poškodiť dobrú povest' podniku, výrobkov alebo priemyselnej alebo obchodnej činnosti súťažiteľa;
3. údaje alebo tvrdenia, používanie ktorých pri prevádzke obchodu by bolo schopné uvádzať verejnosť do omylu o vlastnosti, spôsobe výroby, charakteristike, spôsobilosti na použitie alebo o množstve tovaru.“¹⁶

2. Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (TRIPS) je prvou multilaterálnou dohodou vôbec, ktorá zabezpečuje účinnú a primeranú ochranu práv duševného vlastníctva súvisiacich s obchodom.¹⁷ Jednu zo siedmich kategórií práv¹⁸, ktoré dohoda upravuje, tvoria „nezverejnené informácie“ (z dosl. ang. prekladu „undisclosed information“, a tento pojem môžeme analogicky považovať za „obchodné tajomstvo“). Základný právny rámec ochrany obchodného tajomstva poskytuje Dohoda TRIPS v siedmej sekcii. Čl. 39 tejto sekcie je pomerne stručný, pozostáva z troch odsekov, z čoho prvý odsek zakotvuje všeobecnú ochranu nezverejnených informácií v rámci nekalej súťaže, a nadväzuje tak na čl. 10 bis Parížskeho dohovoru: „Pri zabezpečovaní efektívnej ochrany proti nekalej súťaži ustanovenej v článku 10 bis Parížskeho dohovoru (1967) členovia budú ochraňovať nezverejnené informácie v súlade s odsekom 2 a údaje predložené vládam alebo vládnym inštitúciám v súlade s odsekom 3.“ Odpoveď na to, čo sú to nezverejnené informácie, poskytuje druhý odsek čl. 39 sekcie 7 Dohody TRIPS nasledovne:

„Fyzické osoby a právnické osoby budú mať možnosť zabrániť, aby informácie, ktoré majú právoplatne vo svojej držbe, boli zverejnené, získané alebo použité inými osobami bez ich súhlasu spôsobom, ktorý je v rozpore s čestnou obchodnou praxou, 10) ak takéto informácie

- a) sú tajné v tom zmysle, že nie sú ako celok alebo presná zostava a súhrn jej častí všeobecne známe alebo bežne prístupné osobám v kruhoch, ktoré sa bežne zaoberajú príslušným druhom informácií,
- b) majú obchodnú hodnotu z dôvodu svojho utajenia a
- c) osoby, ktoré ich majú právoplatne vo svojej držbe, uskutočnili za daných okolností primerané kroky, aby ich udržali v tajnosti.“

Podľa tohto ustanovenia môžeme v zmysle medzinárodného práva charakterizovať nezverejnené informácie ako také informácie, ktoré sú tajné, nie sú všeobecne známe alebo bežne prístupné, majú určitú obchodnú hodnotu a ich majitelia ich udržiavajú zodpovedajúcim spôsobom v tajnosti. Nezverejnené informácie podľa druhého odseku čl. 39 sekcie 7 Dohody TRIPS tak môžeme analogicky považovať za obchodné tajomstvo.

¹⁶ vyhl. č. 64/1975 o Parížskom dohovore na ochranu priemyselného vlastníctva v znení vyhl. č. 81/1985 Zb.

¹⁷ ďalej iba „Dohoda TRIPS“

¹⁸ Dohoda TRIPS predstavuje tri okruhy tém (medzinárodné štandardy, vymožiteľnosť práv duševného vlastníctva a urovnávanie sporov) a upravuje sedem hlavných kategórií duševného vlastníctva (autorské a príbuzné práva; ochranné známky; zemepisné označenia; priemyselné vzory; patenty; topografie polovodičových výrobkov a nezverejnené informácie) (zdroj: <https://www.economy.gov.sk/obchod/multilateralne-obchodne-vztahy/wto/dusevne-vlastnictvo-trips>)

2.2 Slovenská právna úprava obchodného tajomstva

V slovenskom právnom poriadku je základná právna úprava obchodného tajomstva obsiahnutá v § 17 až 20 obchodného zákonníka. Tieto ustanovenia majú charakter občianskoprávnej úpravy. Tá spočíva najmä v tom, že právny inštitút obchodného tajomstva možno zaradiť k predmetom subjektívnych majetkových práv pôsobiacich erga omnes, a porušenia obchodného tajomstva sa dopúšťajú nie len podnikateľské subjekty, ale aj fyzické osoby, ktoré nemajú postavenie podnikateľa.¹⁹ Zároveň, majiteľom obchodného tajomstva nemusí byť v zásade len podnikateľ – rovnako aj nepodnikateľský subjekt môže mať svoje tajomstvá hospodárskeho významu, ktoré naplňajú všetky pojmové znaky obchodného tajomstva, a tak sa na ne analogicky môžu aplikovať ustanovenia § 17 až 20 obchodného zákonníka.²⁰ Tieto ustanovenia tak poskytujú všeobecnú a absolútnu ochranu práva na obchodné tajomstvo, ktorá pôsobí voči všetkým na rozdiel od ustanovenia § 51 obchodného zákonníka poskytujúce relatívnu ochranu práva na obchodné tajomstvo v rámci hospodárskej súťaže.²¹

Základná legálna definícia obchodného tajomstva je upravená v § 17 ods. 1 obchodného zákonníka nasledovne: „Predmetom práv patriacich k podniku je aj obchodné tajomstvo. Obchodné tajomstvo tvoria všetky skutočnosti obchodnej, výrobnjej alebo technickej povahy súvisiace s podnikom, ktoré majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu, nie sú v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné, majú byť podľa vôle majiteľa obchodného tajomstva utajené a majiteľ obchodného tajomstva zodpovedajúcim spôsobom ich utajenie zabezpečuje.“ Prvá veta tohto ustanovenia zaraďuje obchodné tajomstvo k predmetom práv patriacich k podniku. Podľa § 5 obchodného zákonníka sa podnikom rozumie súbor hmotných, ako aj osobných a nehmotných zložiek podnikania. Obchodné tajomstvo môžeme vzhľadom na jeho imateriálnu povahu považovať za nehmotnú zložku podnikania, ako je tomu tak aj u ďalších nehmotných práv úzko spätých s podnikom (napríklad ochranné známky, patenty, know-how a i.).²² V § 5 obchodného zákonníka je ďalej ustanovené, že k podniku patria veci, práva a iné majetkové hodnoty, ktoré

¹⁹ OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník – Komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2012. 3. vyd. s. 94

²⁰ podľa predchádzajúcej právnej úpravy platnej do 31.12.2017 bol subjekt obchodného tajomstva označený ako „podnikateľ“. Súčasný pojem „majiteľ obchodného tajomstva“ bol do obchodného zákonníka zavedený prijatím zákona č. 264/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (transpozícia Smernice o obchodnom tajomstve, viac v ďalšej kapitole). Novelou bol za účelom zjednotenia pojmov zavedený aj nový pojem – „majiteľ obchodného tajomstva“, čím sme sa viac priblížili európskej právnej úprave. (V zmysle čl. 2 ods. 2 Smernice o obchodnom tajomstve: „vlastník obchodného tajomstva“ je fyzická alebo právnická osoba, ktorá oprávnené nakladá s obchodným tajomstvom“); znenie nášho zákona je síce špecifickejšie a za majiteľa obchodného tajomstva je považovaná „fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá oprávnené nakladá s obchodným tajomstvom, ktoré sa vzťahuje na podnik prevádzkovaný touto osobou pri výkone podnikania podľa § 2 ods. 1.“, keďže podľa dôvodovej správy má byť takéto zameranie definície vhodnejšie z toho dôvodu, že zahŕňa okrem personálneho znaku – v podobe nakladania s obchodným tajomstvom fyzickou či právnickou osobou, ktorá je na to oprávnená, i vecný znak – súvislosť s podnikom, ktorý prevádzkuje uvedená osoba, teda podnikateľ. Inak povedané, majiteľom obchodného tajomstva má byť ten podnikateľ, ktorý s predmetom obchodného tajomstva vzťahujúcim sa k podniku nakladá oprávnené. (NR SR: Dôvodová správa k Zákonu, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony 264/2017 účinný od 01.09.2018. <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-264/2017/audit-dovodove-sprav>)

²¹ Ustanovenie § 51 obchodného zákonníka upravuje porušenie obchodného tajomstva ako jednu zo skutkových podstát nekalej súťaže a právnu ochranu tak možno uplatniť len v súťažnom vzťahu v rámci hospodárskej súťaže podľa § 44 obchodného zákonníka

²² KOLKUSOVÁ, R. Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva. In Paneurópe právnické listy. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva. 2019. ISSN: 2644-450X

patria podnikateľovi a slúžia na prevádzkovanie podniku alebo vzhľadom na svoju povahu majú tomuto účelu slúžiť. Keďže podľa prvej časti druhej vety ods. 1 § 17 obchodného zákonníka: „obchodné tajomstvo tvoria všetky skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy súvisiace s podnikom, ktoré majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu“, obchodné tajomstvo môžeme analogicky zaradiť medzi iné majetkové hodnoty v zmysle § 5 obchodného zákonníka.²³ Definícia obchodného tajomstva podľa ods. 1 § 17 obchodného zákonníka má podľa obsahového významu charakter generálnej klauzuly – je koncipovaná pomerne všeobecne, a tak zaručuje, že pokiaľ akákoľvek skutočnosť bude kumulatívne napĺňať všetky jej uvedené podmienky, bude obchodným tajomstvom a bude sa na ňu vzťahovať aj príslušná právna ochrana.²⁴ Na to, aby určité skutočnosti tvorili predmet obchodného tajomstva, musia byť zároveň splnené nasledovné znaky:

- a) Ide o skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy
- b) Skutočnosti súvisia s podnikom
- c) Skutočnosti majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu povahu
- d) Skutočnosti nie sú v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné
- e) Majiteľ obchodného tajomstva má záujem skutočnosti utajiť
- f) Utajenie skutočností zabezpečuje majiteľ obchodného tajomstva tomu zodpovedajúcim spôsobom

3.2 Európska právna úprava obchodného tajomstva

Čo sa týka európskej právnej úpravy obchodného tajomstva, know-how a iných utajovaných skutočností, najvýznamnejší prameň predstavuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know – how a obchodných informácií (obchodného tajomstva).²⁵ Do jej prijatia bolo možné pozorovať výrazné rozdiely poskytovania ochrany pri neoprávnenom získaní, využití či sprístupnení obchodného tajomstva v jednotlivých členských štátoch Európskej únie a v ich vnútroštátnych právnych poriadkoch. Rozdielna právna úprava členských štátov v akejkoľvek oblasti práva však spravidla vždy predstavuje negatívny dopad na správne fungovanie vnútorného trhu, najmä čo sa týka šírenia informácií, cezhraničnej spolupráce či celkovej efektívnosti podnikania a inovácií. Rozdiely v právnej ochrane obchodného tajomstva členských štátov znamenali, že na obchodné tajomstvo sa v celej EÚ nevzťahovala rovnocenná úroveň ochrany. Vnútorný trh bol tak negatívne ovplyvnený, rozdiely oslabovali motiváciu podnikov vykonávať cezhraničnú hospodársku činnosť spojenú najmä s inováciami, vrátane spolupráce s partnermi v oblasti výskumu alebo výroby, outsourcingu alebo investovania v iných členských štátoch, ktorá by závisela od využitia informácií chránených ako obchodné tajomstvo.²⁶ Transpozíciou Smernice o ochrane obchodného tajomstva sa postupne v jednotlivých vnútroštátnych právnych poriadkoch odstránili najvýraznejšie rozdiely

²³ podľa jazykového a logického výkladu môžeme „skutočnosti súvisiace s podnikom“ vykladať pomerne extenzívne, lebo de facto všetky „skutočnosti technickej, výrobnnej alebo obchodnej povahy súvisiace s podnikom“ slúžia majiteľovi (podnikateľovi) na prevádzkovanie podniku alebo vzhľadom na svoju povahu majú tomuto účelu slúžiť (je tomu tak aj v prípade algoritmu, ktorým sa napríklad vytvára reklama, určuje sa cenotvorba tovarov, hodnotia sa služby zákazníkom a pod.)

²⁴ KOLKUSOVÁ, R. Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva. In Paneurópe právnické listy. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva. 2019. ISSN: 2644-450X

²⁵ Ďalej len „Smernica o ochrane obchodného tajomstva“

²⁶ KOLKUSOVÁ, R. Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva. In Paneurópe právnické listy. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva. 2019. ISSN: 2644-450X

v právnej úprave ochrany obchodného tajomstva a členské štáty zakotvili minimálne pravidlá ochrany pred neoprávneným získaním, využitím a sprístupnením obchodného tajomstva v hmotnoprávnej ako aj v procesnoprávnej rovine.²⁷

Podľa odôvodnenia Smernice o obchodnom tajomstve, podniky si bez ohľadu na svoju veľkosť cenia obchodné tajomstvo tak ako patenty a ďalšie formy práva duševného vlastníctva. Využívajú dôvernú ako nástroj riadenia konkurencieschopnosti podnikov a inovácií v oblasti výskumu, a vo vzťahu k celej škále informácií, ktoré presahujú rámec technologických poznatkov a zahŕňajú obchodné údaje, ako sú informácie o zákazníkoch a dodávateľoch, obchodných plánoch a výskume a stratégiách týkajúcich sa trhu. Ochranou takejto širokej škály know-how a obchodných informácií, či už ako doplnku alebo alternatívy k právam duševného vlastníctva, obchodné tajomstvo umožňuje tvorcom a inovátorom dosiahnuť zo svojej tvorby alebo inovácií zisk a sú preto osobitne dôležité pre konkurencieschopnosť podnikov, ako aj pre výskum, vývoj a schopnosť inovovať. Inovujúce podniky sú vo vnútri Únie alebo mimo nej čoraz častejšie vystavované nekalým praktikám zameraným na zneužívanie obchodného tajomstva. Neoprávnené získanie, využitie alebo sprístupnenie obchodného tajomstva ohrozuje schopnosť oprávneného vlastníka obchodného tajomstva získať výnosy vyplývajúce z výsledkov jeho inovačného úsilia ako pôvodcu. Bez účinných a porovnateľných právnych prostriedkov ochrany obchodného tajomstva sa znižuje motivácia zapájať sa do cezhraničnej inovačnej činnosti na vnútornom trhu a obchodné tajomstvo nedokáže naplniť svoj potenciál ako hybnej sily hospodárskeho rastu.²⁸

Základnú legálnu definíciu obchodného tajomstva obsahuje čl. 2 ods. 1 Smernice o ochrane obchodného tajomstva nasledovne:

„obchodné tajomstvo“ sú informácie, ktoré spĺňajú všetky tieto požiadavky:

- a) sú tajné v tom zmysle, že nie sú ako celok alebo pri presnom usporiadaní a spojení ich častí všeobecne známe alebo bežne prístupné osobám v kruhoch, ktoré sa dotknutým druhom informácií bežne zaoberajú;
- b) majú obchodnú hodnotu, pretože sú tajné;
- c) osoba, ktorá s týmito informáciami oprávnene nakladá, podnikla za daných okolností primerané kroky, aby ich udržala v tajnosti;“

Uvedené požiadavky informácií podľa čl. 2 ods. 1 Smernice o ochrane obchodného tajomstva musia byť naplnené kumulatívne, aby šlo o obchodné tajomstvo. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, európska a medzinárodná právna úprava obchodného tajomstva v písmenách a), b) a c) taxatívne vypočítava podmienky informácií, ktoré tvoria obchodné tajomstvo. Slovenská právna úprava v § 17 ods. 1 obchodného zákonníka uvádza základnú legálnu definíciu, ktorej znenie tieto podmienky obsahuje v samotnom ustanovení bez samotného výpočtu podmienok. To je aj dôvod, prečo slovenská právna teória uvádza päť pojmových znakov obchodného tajomstva na rozdiel od európskej a medzinárodnej právnej úpravy (tri pojmové znaky).²⁹ Čo sa ale týka ich samotného obsahu, požiadavky kladené na informácie tvoriace obchodné tajomstvo sa v slovenskom, medzinárodnom aj európskom práve významovo zhodujú. V nasledujúcej kapitole budeme skúmať, či algoritmus môže byť

²⁷ Jednotlivé členské štáty si mohli za splnenia príslušných podmienok stanoviť, samozrejme, aj širšiu právnu ochranu ako obsahovala príslušná smernica. Smernicu o ochrane obchodného tajomstva mali jednotlivé členské štáty transponovať do vnútroštátnych právnych poriadkov do 9. 6. 2018 a Slovenská republika nebola výnimkou. Stalo sa tak prijatím zákona č. 264/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Táto novela nadobudla účinnosť 1. 1. 2018 a zaviedli sa ňou viaceré podstatné zmeny v právnej úprave obchodného tajomstva na Slovensku (zakotvili sa nové pojmy a rozšírili sa možnosti ochrany obchodného tajomstva).

²⁸ bod 2, bod 4 odôvodnenia Smernice o obchodnom tajomstve

²⁹ OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník – Komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2012. 3. vyd. s. 94

chránený obchodným tajomstvom a za akých podmienok. Ako vzor nám bude slúžiť európska právna úprava obchodného tajomstva.

4.2 Algoritmus ako obchodné tajomstvo?

Definovali sme inštitút obchodného tajomstva v zmysle slovenskej, európskej a medzinárodnej súčasnej právnej úpravy a podrobne sme analyzovali jeho základné pojmové znaky.

Naším záverom je hypotéza, že: Akákoľvek skutočnosť alebo informácia, ktorá kumulatívne spĺňa príslušnou právnou normou stanovené pojmové znaky obchodného tajomstva, sa považuje za obchodné tajomstvo, a tak zároveň požíva aj súvisiacu právnu ochranu.

Môžeme tak za obchodné tajomstvo považovať aj algoritmus?

Ako sme v prvej kapitole už vysvetlili, algoritmus ako taký nemá (a ani nemôže mať) univerzálnu definíciu. Podľa základného chápania algoritmu, ako „konečného súboru pravidiel, ktoré poskytujú postupnosť operácií na riešenie špecifického typu problému“³⁰ môžeme tvrdiť, že algoritmus je určitý návod či postup, ktorým je možné vyriešiť daný typ úlohy. Aj keď sa algoritmus najčastejšie spája s programovaním, vo všeobecnosti sa môže objaviť v akomkoľvek inom odvetví. Shyamasundar prirovnáva algoritmy ku kuchárskym receptom: „Varenie je proces, ktorý vykonáva kuchár s použitím ingrediencií pomocou kuchynského náradia, sporáku a receptu. Suroviny sú vstupmi do procesu, hotové jedlo je jeho výstupom a recept je jeho algoritmus. To znamená, že algoritmus predpisuje činnosti, ktoré tvoria proces. Recepty (algoritmy) sú softvér, zatiaľ čo kuchynské náradie a sporák je hardvér.“³¹ To nás vedie k záveru, že algoritmy (podobne ako recepty) sú určité postupy – informácie, ktoré kuchár (majiteľ) vlastní a pokiaľ ide o tajné „recepty“, tak môžu spĺňať všetky zákonné požiadavky obchodného tajomstva. Vychádzajúcou pre nás bude európska právna úprava, z ktorej vychádza aj slovenská právna úprava, a skúsime si analýzou výkladu čl. 2 ods. 1 Smernice o ochrane obchodného tajomstva potvrdiť našu hypotézu s použitím príkladu:

Obchodné tajomstvo“ sú informácie, ktoré spĺňajú všetky tieto požiadavky:

- a) „sú tajné v tom zmysle, že nie sú ako celok alebo pri presnom usporiadaní a spojení ich častí všeobecne známe alebo bežne prístupné osobám v kruhoch, ktoré sa dotknutým druhom informácií bežne zaoberajú;“
 - Majiteľ algoritmov (v našom prípade kuchár) ako jediný pozná určité postupy v presnom usporiadaní (tajnú receptúru) tak, že ich iní odborníci nevedia usporiadať do celku s rovnakým výsledkom (hotové jedlo – softvér).
- b) majú obchodnú hodnotu, pretože sú tajné;
 - Majiteľ algoritmov (kuchár) prevádzkuje úspešnú reštauráciu, v ktorej ako jedinej spomedzi ostatných reštaurácií ponúka tento výstup (hotové jedlo). A tak, samozrejme, postup prípravy tejto delikatesy (presné zoradenie algoritmov) má obchodnú hodnotu, lebo ich žiadni iní kuchári nevedia pripraviť s rovnakým výsledkom – postup je tajný. Nikomu jeho presnú postupnosť nepovedal a ani neukázal, aj keď ostatní môžu napríklad tušiť, čo

³⁰ Z angl. „finite set of rules which gives a sequence of operations for solving a specific type of problem“ KNUTH, D. E. The Art of Computer Programming – Vol. 1 Fundamental Algorithms. 3rd Edition. Reading, Massachusetts. 1997. ISBN 978-02-0189-683-1

³¹ SHYAMASUNDAR, R.K. Algorithms 1. Introduction to Algorithms. In: Resonance. Vol.1, No.1. s. 14-24. 1996. s. 22. <https://www.ias.ac.in/article/fulltext/reso/001/01/0020-0027>

sa v samotnom výsledku nachádza, (keďže hotové jedlo je sladké, obsahuje maliny, čokoládu a pod.), no výsledok sám osebe je zaručený až presnou postupnosťou usporiadania informácií – algoritmov.

- c) osoba, ktorá s týmito informáciami oprávnené nakladá, podnikla za daných okolností primerané kroky, aby ich udržala v tajnosti;“
- Majiteľ algoritmov (kuchár a prevádzkovateľ reštaurácie) s postupom nakladá oprávnené, lebo tento recept sám vymyslel. Nemá záujem ho nikomu prezradiť, lebo by prišiel o podstatnú konkurenčnú výhodu, a preto podniká všetky primerané kroky, aby nedošlo k jeho zverejneniu (kuchár sa nepodelí o postup prípravy s iným kuchárom, ale ani so spokojným zákazníkom, ktorý by si rád túto delikatesu pripravil doma).

Uvedenou analýzou legálneho výkladu obchodného tajomstva v súvislosti s použitím analógie algoritmov môžeme odpovedať na nami položenú otázku, a môžeme potvrdiť, že: algoritmy môžu naplniť pojmové znaky obchodného tajomstva a po ich kumulatívnom naplnení sú v zmysle platnej právnej úpravy obchodným tajomstvom.

Inými slovami, ak by akákoľvek informácia naplnila pojmové znaky obchodného tajomstva (v našom prípade tri požiadavky podľa čl. 2 ods. 1 Smernice o ochrane obchodného tajomstva), nezáleží na forme ani povahe takejto informácie. Na rozdiel od autorského práva alebo patentového práva, ktoré negatívnym spôsobom vymedzujú, čo nemožno považovať na predmet právnej ochrany (predpisy patentového práva vylučujú „matematické metódy“ z patentovej ochrany³² a predpisy autorského práva vylučujú „myšlienky“ z autorskoprávnej ochrany³³), medzinárodná, európska a ani slovenská právna úprava obchodného tajomstva nikde vo svojich predpisoch neurčuje, čo nemôže tvoriť obchodné tajomstvo. Obchodným tajomstvom tak môžu byť myšlienky, metódy, ako aj samotné algoritmy. Tak, ako každá forma obchodného tajomstva, aj algoritmus musí požívať v zmysle príslušných právnych predpisov právnu ochranu. Pravidlá minimálneho štandardu ochrany pred neoprávneným získaním, využitím a sprístupnením algoritmu ako obchodného tajomstva v kontexte európskeho práva poskytuje Smernica o obchodnom tajomstve.³⁴ Nie náhodou čl. 4 Smernice o ochrane obchodného tajomstva pri regulácii neoprávneného získania, využitia a sprístupnenia obchodného tajomstva podporuje uchovávanie obchodných tajomstiev veľmi širokým spôsobom a odkazuje na „dokumenty, predmety, materiály, látky alebo elektronické súbory, s ktorými oprávnené nakladá vlastník obchodného tajomstva a ktoré obsahujú obchodné tajomstvo alebo z ktorých možno obchodné tajomstvo odvodiť, ako aj prostredníctvom ich privlastnenia alebo kopírovania“. Preto, bez ohľadu na ich povahu a formu, môžu byť algoritmy chránené ako obchodné tajomstvo. Algoritmy sú skutočne tajnými informáciami, ktorých ekonomická hodnota závisí od ich utajenia, a ktoré sa najmä veľké obchodné spoločnosti snažia ukryť pred ich konkurenciou prijatím primeraných opatrení.

³² Čl. 52 ods. 2 Dohovoru o udeľovaní európskych patentov (Európsky patentový dohovor) z 5. októbra 1973 (porovnaj: § 5 ods. 3 písm. d) Zákona č. 435/2001 Z. z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (patentový zákon)): Za vynálezy podľa odseku 1 sa nepovažujú najmä

a) objavy, vedecké teórie a matematické metódy,

b) estetické výtvary,

c) plány, pravidlá a spôsoby vykonávania duševnej činnosti, hier alebo obchodnej činnosti,

d) programy počítačov,

e) podávanie informácií.

³³ Podľa § 87 Autorského zákona: „Myšlienky a princípy, na ktorých je založený prvok počítačového programu, vrátane tých, ktoré sú podkladom jeho rozhrania, nie sú chránené podľa tohto zákona.“

³⁴ Čl. 1 Smernice o obchodnom tajomstve

3. Záver

V našom príspevku sme komplexne analyzovali inštitút obchodného tajomstva v kontexte medzinárodného, európskeho a slovenského práva. Definovali sme pojem algoritmus, vysvetlili sme jeho komerčné využitie v podnikaní a následne sme metódou syntézy a analógie potvrdili našu hypotézu, že algoritmus môže byť (a aj vo svete je) chránený ako obchodné tajomstvo. Je však obchodné tajomstvo tým najvhodnejším spôsobom právnej ochrany algoritmov pre podnikateľov?

Podľa Nirwana bolo obchodné tajomstvo dlhé obdobie „v tieni“ ostatných práv duševného vlastníctva, no práve v súčasnosti sa dostáva do popredia práve vďaka pomerne účinnému spôsobu ochrany nehmotného majetku podnikateľov.³⁵ Akékoľvek komerčne cenné a citlivé informácie, obchodné stratégie, plán nového produktu, zoznamy dodávateľov a zákazníkov, výrobné postupy a veľa ďalších informácií obchodnej, technickej alebo výrobnej povahy sa môže považovať za obchodné tajomstvo. Takýmito informáciami sú aj algoritmy, ktoré možno svojou povahou prirovnať k určitému postupu obchodnej alebo technickej povahy, výsledkom ktorého je finálny produkt (softvér), ktorý jeho majiteľ využíva v akejkolvek oblasti svojho podnikania (napríklad algoritmus vyhľadávania spoločnosti Google). Výhoda ochrany algoritmov obchodným tajomstvom oproti ich ochrane inými právami duševného vlastníctva (napríklad autorskoprávnej a patentovej ochrany) spočíva v tom, že obchodné tajomstvá môžu chrániť oveľa širší rozsah predmetov a nie sú obmedzené na stanovenú dobu ochrany. Nevýhodou pre ochranu algoritmov prostredníctvom obchodného tajomstva je najmä to, že obchodné tajomstvá nie sú výlučnými právami ako patenty, a preto ich ani nemožno vymáhať proti nikomu, kto rovnaký algoritmus nezávisle objaví.

Na druhej strane, niektorí právni vedci zastávajú názor, že obchodné tajomstvá nie sú určené na to, aby sa používali ako nástroj na ochranu algoritmov.³⁶ Vychádzajú najmä z predpokladu, že obchodné tajomstvo sa samo o sebe nepovažuje za duševné vlastníctvo ale za obchodnoprávny inštitút a aplikácia obchodného tajomstva na ochranu algoritmov ako predmetu duševného vlastníctva sa odchyľuje od pôvodného účelu zákonov o obchodnom tajomstve.³⁷ Podľa M. Rischa zákony o obchodnom tajomstve vznikli s cieľom chrániť nehmotný majetok ako sú dôverné informácie poskytujúce firmám konkurenčnú výhodu v hospodárskej súťaži, a s cieľom ich ochrany proti porušeniu dôvery, whistleblowingu, krádeži, či sprenevere.³⁸ Preto sa aj prvé spory vo veci obchodného tajomstva týkali napríklad prípadov, „za akých okolností môže zamestnanec pokračovať vo svojom podnikaní po odchode od svojho zamestnávateľa“ alebo „konkurenčný podnikateľ nemôže kopírovať verejne predávaný produkt iného podnikateľa“ a „či súdy budú presadzovať zmluvu vyžadujúcu zachovanie dôvernosti obchodných informácií“.³⁹ Obchodné tajomstvá tak v minulosti neboli, a ani v súčasnosti by nemali byť určené na to, aby sa používali ako nástroj na ochranu duševného vlastníctva. A všetky systémy umelej inteligencie, čiže aj algoritmy, sú duševným vlastníctvom a ako také by mali byť podľa ich názorov aj chránené (za vhodnejší

³⁵ NIRWAN, P. Trade Secrets: The Hidden IP Right. 2017 in: WIPO Magazine right. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/06/article_0006.html

³⁶ FOSS-SOLBREKK, K. Three routes to protecting AI systems and their algorithms under IP law: The good, the bad and the ugly, Journal of Intellectual Property Law & Practice, Volume 16, Issue 3, March 2021, s. 247–258, <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpab033>

³⁷ LEMLEY, M. A. The Surprising Virtues of Treating Trade Secrets as IP Rights. Stanford Law Review, Vol. 61, s. 311, 2008, Stanford Law and Economics Olin Working Paper No. 358. <https://ssrn.com/abstract=1155167>

³⁸ RISCH, M. Why Do We Have Trade Secrets?, 11 Marq. Intellectual Property L. Rev. 1. 2007. <https://scholarship.law.marquette.edu/iplr/vol11/iss1/1>

³⁹ LEMLEY, M. A. The Surprising Virtues of Treating Trade Secrets as IP Rights. Stanford Law Review, Vol. 61, s. 311, 2008, Stanford Law and Economics Olin Working Paper No. 358. <https://ssrn.com/abstract=1155167>

spôsob právnej ochrany algoritmov považujú buď autorskoprávnú alebo patentovú ochranu). Ochrana algoritmov obchodným tajomstvom má tiež za následok slabšie vlastnícke práva pre osoby, ktoré chránia svoje systémy umelej inteligencie ako obchodné tajomstvá, a celkovo to znamená menšiu transparentnosť algoritmov, keďže obchodné tajomstvá sú neregistrované práva. Podľa K. Foss-Solbrekkovej by algoritmy nemali spadať pod ochranu prostredníctvom obchodného tajomstva, ktoré podľa nej „zjavne nie je určené na ochranu umelej inteligencie alebo akéhokoľvek druhu majetku alebo duševného vlastníctva. Väčšina členských štátov EÚ tiež nepovažuje obchodné tajomstvá za duševné vlastníctvo a systémy umelej inteligencie sú duševné vlastníctvo. Neuznanie tohto faktu je kontraproduktívne pre obchodné aj spoločenské záujmy.“⁴⁰

Ďalší problém ochrany algoritmov prostredníctvom obchodného tajomstva môže predstavovať podľa Malgieriho aj samotný obsah, ktorý spadá pod ochranu obchodného tajomstva a môže obsahovať osobné údaje alebo iné citlivé údaje jednotlivcov (keďže obchodné tajomstvá zahŕňajú všetky informácie súvisiace s algoritmom, nie len technické postupy, ale aj všetky ďalšie, aj osobné, údaje jednotlivcov).⁴¹ To môže narážať na problém zverejnenia alebo sprístupnenia takýchto algoritmov obsahujúce osobné alebo iné citlivé údaje v prípade potreby, kedy sa podnikateľ môže odvolať, že ide o obchodné tajomstvo. Smernica o obchodnom tajomstve však okrem toho, že stanovuje pravidlá ochrany pred nezákonným získaním, použitím a zverejnením obchodného tajomstva obsahuje aj prípady zákonného zverejnenia obchodného tajomstva verejnosti, napríklad z dôvodov verejného záujmu alebo pred správnym alebo súdnym orgánom pri výkone povinností týchto orgánov. Aj napriek tomu, že Smernica o obchodnom tajomstve obsahuje výnimku vo verejnom záujme, neobsahuje žiadne opravné prostriedky vo verejnom záujme, ako je povinné udeľovanie licencií, čo znamená, že obchodné tajomstvá sa musia buď obchádzať, alebo zverejňovať, aby boli algoritmy transparentné.⁴²

Podľa nás, nevýhoda ochrany algoritmov obchodným tajomstvom spočíva tiež s tým súvisiacou stagnáciou napredovania celkového vývoja algoritmov a ich ďalšieho zlepšovania. Problémom totiž je, že obchodné tajomstvo ostáva obchodným tajomstvom len dovtedy, kým nie je zverejnené. Akonáhle by podnikateľ zverejnil algoritmicкую informáciu, stratila by povahu obchodného tajomstva. Preto podniky nemajú žiadny dôvod ani motiváciu zverejňovať algoritmicкую informáciu. Vyššia transparentnosť algoritmov by však podľa nášho názoru zlepšovala konkurencieschopnosť v podnikateľskom prostredí a umožnila by najmä menším a stredným podnikateľom aplikovať dostupné algoritmy v ich podnikaní, čo by v konečnom dôsledku bolo prospešné nie len pre zdravú hospodársku súťaž, ale aj pre konečného spotrebiteľa. Utajovanie algoritmov obchodným tajomstvom celkovo tiež zabráňuje ich ďalšiemu využitiu nie len v podnikateľskom prostredí, ale aj v iných vedných odvetviach alebo v oblasti výskumu.

Aj napriek všetkým vyššie uvedeným nevýhodám predstavuje v súčasnosti obchodné tajomstvo pre podniky jedinou „istú“, a tým pádom aj najvhodnejšiu možnosť ochrany pre algoritmy. Ako uvádza Nirwan: „Náš svet sa stáva čoraz otvorenejším a všadeprítomným. Nové nápady sú široko zdieľané na verejných platformách a zverejňuje sa viac výskumov ako kedykoľvek predtým. V tomto čoraz komplexnejšom, vysoko konkurenčnom a hyper-

⁴⁰ FOSS-SOLBREKK, K. Three routes to protecting AI systems and their algorithms under IP law: The good, the bad and the ugly, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 16, Issue 3, March 2021, s. 247–258, <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpab033>

⁴¹ MALGIERI, G. Trade Secrets v. GDPR: Možné riešenie pre vyváženie práv (29. januára 2016). *International Data Privacy Law*, Volume 6, Issue 2. 2016. s. 102–116. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3002685>

⁴² z angl. „Algorithmic Transparency“ in: MAGGIOLINO, M. EU Trade Secrets Law and Algorithmic Transparency. 2019. Bocconi Legal Studies Research Paper č. 3363178. <https://ssrn.com/abstract=3363178>

prepojenom svete je najlepšie udržať v tajnosti niektoré veci, ktoré by mohli byť bežne chránené tradičnými právami duševného vlastníctva (ako sú patenty, ochranné známky).“⁴³

Záverom môžeme kriticky zhodnotiť, že obchodné tajomstvo je v súčasnosti najvyužívanejší spôsob právnej ochrany pre algoritmy, a aj keď nie je najvhodnejší, pre podnikateľské subjekty ide jednoducho o „najpohodlnejší“ spôsob ochrany ich algoritmickej informácií. Na vznik právnej ochrany nie je totiž potrebná žiadna registrácia ako v prípade patentov a hlavne, algoritmy sú obchodným tajomstvom chránené bez potreby ich zverejnenia (o čo veľké firmy de facto ani nemajú záujem).

Zoznam použitých zdrojov

- FOSS-SOLBREKK, K. Three routes to protecting AI systems and their algorithms under IP law: The good, the bad and the ugly, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 16, Issue 3, March 2021, s. 247–258, <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpab033>
- KELLEHER, J. Deep Learning. 2019. The Massachusetts Institute of Technology. s 101-107. ISBN 978-0-262-53755-1
- KNUTH, D.E. The Art of Computer Programming – Vol. 1 Fundamental Algorithms. 3rd Edition. Reading, Massachusetts [Addison-Wesley] 1997.
- KOLKUSOVÁ, R. Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva. In *Paneurópejské právnické listy*. ISSN: 2644-450X. 2019.
- KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M. Obchodné právo. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 398 s. ISBN 978-80-7380-731-3.
- LAZAR, J. a kol. Občianske právo hmotné 2. 2010. Bratislava: IURA EDITION. 1. vyd. s. 396.
- LEMLEY, M. A. The Surprising Virtues of Treating Trade Secrets as IP Rights. *Stanford Law Review*, Vol. 61, s. 311, 2008, Stanford Law and Economics Olin Working Paper No. 358. <https://ssrn.com/abstract=1155167>
- MAGGIOLINO, M. EU Trade Secrets Law and Algorithmic Transparency. 2019. Bocconi Legal Studies Research Paper č. 3363178. <https://ssrn.com/abstract=3363178>
- MALGIERI, G. Trade Secrets v. GDPR: Možné riešenie pre vyváženie práv (29. januára 2016). *International Data Privacy Law*, Volume 6, Issue 2. 2016. s. 102–116. <https://ssrn.com/abstract=3002685>
- MESARČÍK, M. – GYURÁSZ, Z. Umelá inteligencia a právna úprava zdravotníctva v Slovenskej republike. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020.
- NIRWAN, P. Trade Secrets: The Hidden IP Right. 2017 in: *WIPO Magazine* right. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/06/article_0006.html
- OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník – Komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2012. 3. vyd. s. 94
- PALAO, F., LAPIERRE, M., ISMAIL, S.: Exponential Transformation. 2019. Wiley: New Jersey. s. 96-96. ISBN 978-1-119-61146-2
- RISCH, M. Why Do We Have Trade Secrets?, 11 Marq. Intellectual Property L. Rev. 1. 2007. <https://scholarship.law.marquette.edu/iplr/vol11/iss1/1>
- SHETTY, S., H., SHETTY, S., SINGH, Ch., RAO, A. Supervised Machine Learning: Algorithms and Applications, s. 1-3 in: *Fundamentals and Methods of Machine and Deep learning: Algorithms, Tools, and Applications 2022*, Wiley: Beverly, ISBN 978-1-119-82125-0

⁴³ NIRWAN, P. Trade Secrets: The Hidden IP Right. 2017 in: *WIPO Magazine* right. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/06/article_0006.html

SHYAMASUNDAR, R.K. Algoritmy: 1. Úvod do algoritmov. 1996. s. 22. <https://www.ias.ac.in/article/fulltext/reso/001/01/0020-0027>

Zákon č. 513/1991 Zb. (Obchodný zákonník)

Zákon č. 435/2001 Z. z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (patentový zákon)

Zákon č. 185/2015 Z. z. (Autorský zákon)

NR SR: Dôvodová správa k Zákonu, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony 264/2017 účinný od 01.09.2018. Dostupné online: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-264/2017/audit-dovodove-sprav>

Vyhláška č. 64/1975 o Parížskom dohovore na ochranu priemyselného vlastníctva v znení vyhl. č. 81/1985 Zb.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know – how a obchodných informácií (obchodného tajomstva) Dohovor o udeľovaní európskych patentov (Európsky patentový dohovor) z 5. októbra 1973

EXCESIVNÍ PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ V CIVILNÍCH ŘÍZENÍCH SOUVISEJÍCÍCH S AUTORSKÝM PRÁVEM

PhDr. Mgr. Michal Krajčírovič

advokátní kancelář

michal@krajcirovic.cz

Abstrakt

Príspevok se věnuje problematice nařizování předběžných opatření v civilních soudních řízeních, jejichž meritem je ochrana autorských a důsledků do sféry účastníků řízení, zejména s ohledem na aspekty jejich objektivní splnitelnosti v reálném světě a tím jejich ústavněprávní soulad.

Abstract

The contribution focuses on the issue of ordering preliminary measures in civil court proceedings, aimed at protecting authors and considering the consequences for the parties involved, particularly regarding their enforceability in the real world and ensuring constitutional compliance.

Klíčová slova: předběžné opatření, předběžná opatření v civilních řízeních, autorské právo

Key words: preliminary measures, preliminary measures in civil court proceedings, copyright

Úvod

Předběžná opatření v civilních řízeních (v právním řádu České republiky upravená stručně v ust. § 74 a násl. zákona č. 99/1963 Sb. (o.s.ř.) představují na jednu stranu mimořádně efektivní nástroj k ochraně práv oprávněného subjektu (navrhovatele) spočívající především v okamžité ochraně, na druhou stranu jsou instrumentem potencionálně značně zneužitelným s dalekosáhlými důsledky do sféry jeho působnosti podrobenému subjektu (odpůrce). Právní úprava přitom řadu nežádoucích důsledků předběžných opatření nejen nemitiguje, ale svojí rigidností a absencí novelizací pro nežádoucí důsledky s vývojem autorskoprávní problematiky spíše otevírá nové prostory.

Samé koncepci principu předběžného opatření pochopitelně není čeho vytknout, jde o nezbytný institut civilního práva k okamžité ochraně práv oprávněných subjektů, který je zcela nezastupitelný, když naplnění základní podmínky pro vydání předběžného opatření vymezené v ust. § 74 odst. 1 o.s.ř. „je-li třeba, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen“ nastává v řadě řízení, s ohledem na běžnou délku trvání civilních řízení v řádu let, nikoli výjimečně.

Zde shledávám, jak obšírně rozvedeno dále, pomyslný kámen úrazu v až přílišné diferenci mezi procesními právy účastníků v řízení o nařízení předběžného opatření, jejichž nepřímým důsledkem může být přílišná ochrana práv navrhovatele způsobem, který zasahuje

do Ústavou chráněných práv odpůrce způsobem, který není souladný s testem racionality¹, jak jej formuluje např. Ústavní soud v Plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/08, ze dne 20. 5. 2008².

Základní smysl ochrany práv navrhovatele proto zásadně nelze vnímat absolutně a izolovaně, neboť ochrana jeho práv je limitována nutností respektu k právům odpůrce, proti kterému ochrana práv navrhovatele směřuje. Respekt k právům odpůrce na druhou stranu nemůže dosáhnout takové míry, aby znemožňoval ochranu oprávněných zájmů navrhovatele (srov. Nález Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 394/01, ze dne 12. 3. 2002³).

Prevalence vadného rozhodnutí o nařízení předběžného opatření

Pod pojem „vadné rozhodnutí“ zde pro jednoduchost subsumuji obecně všechny hmotněprávní i procesněprávní důvody, proč předběžné opatření nemělo být vydáno, avšak soudem prvního stupně vydáno bylo, např. jeho materiální nevykonatelnost, neosvědčení skutečností rozhodujících pro uložení povinnosti předběžným opatřením⁴ apod.

K vadnosti prvostupňového rozhodnutí v tomto slova smyslu je přitom prevalence u předběžných opatření významně vyšší oproti řízení nalézacímu s ohledem na absenci protiváhy protistrany a absenci uplatnění principu audiatur et altera pars vzhledem k rozhodování bez slyšení účastníků⁵ – soud prvního stupně je tedy doslova odkázán na tvrzení navrhovatele v písemném podání a skutečnost, zdali je – dle názoru soudu prvního stupně, dostatečně osvědčuje.

Riziko významných důsledků předběžného opatření do sféry odpůrce je přitom z povahy předběžného opatření, na rozdíl od prvostupňového rozhodnutí v nalézacím řízení, mimořádné, a to v důsledku vykonatelnosti vyhlášením, popřípadě doručením (ust. § 76d o.s.ř.) a logickou absencí suspenzivního účinku odvolání.

Samotné obligatorní splnění podmínek řízení a osvědčení nároku a důvodnosti zatímni úpravy poměrů (či ohrožení budoucího výkonu rozhodnutí⁶) mezi účastníky přitom není jediným významným aspektem, kdy – na rozdíl od nalézacího řízení – zůstává na nezřídka nikoli právním posouzení soudu (a to v mimořádně krátké lhůtě s odkazem na ust. § 75c odst. 2 o.s.ř.) podstatná otázka objektivní splnitelnosti ukládané povinnosti předběžným opatřením odpůrci, jak obšírně rozvedeno dále.

Předběžná opatření ve věci ochrany autorských práv v prostředí internetu a cloudu

Nejen s postupným rozvojem internetu jako prostředí běžně užívaného k distribuci a sdílení obsahu chráněného autorským právem, ale rovněž s rozvojem související legislativy

¹ Srov. BARTOŇ, Michal; KRATOCHVÍL, Jan; KOPA, Martin; TOMOSZEK, Maxim; JIRÁSEK, Jiří et al. Základní práva. Student (Leges). Praha: Leges, 2016. 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1.

² Nález sp. zn. Pl.ÚS 1/08 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=58756&pos=1&cnt=5&typ=result>

³ Nález sp. zn. III.ÚS 394/01 ze dne 12. 3. 2002 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-394-01>

⁴ Obdobně viz SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka. Praktická knihovna (C.H. Beck). Praha: C.H. Beck, 2019. 712 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁵ Rovněž viz JIRSA, Jaromír. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář : podle stavu k 1.1.2023. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-644-0.

⁶ V takovém případě jen do doby nabytí vykonatelnosti exekučního titulu, viz např. DAVID, Ludvík. Občanský soudní řád: komentář. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-460-4.

(např. směrnice DSM⁷) se předmětem rozhodovací praxe tuzemských soudů stalo rovněž rozhodování o souvisejících předběžných opatření navrhovatelů domáhajících se ochrany práv proti tzv. cloudovým úložištím, jejichž prostřednictvím dochází, případně eventuálně může docházet k nelegálnímu šíření děl, k nimž jsou nositeli autorských práv právě navrhovatelé.

Pod pojem „cloudové úložiště“ lze přitom zařadit jakoukoli službu obecně fungující na principu „user generated content“. Krumm et al. tento definují např. jako (volně přeloženo) „Obsah vytvářený uživateli pochází od běžných lidí, kteří dobrovolně přispívají daty, informacemi nebo médii, jež se pak užitečným nebo zábavným způsobem objevují před ostatními, obvykle na webu - například hodnocení restaurací, wiki a videa.“⁸, v širším slova smyslu jde obecně o obsah, který uživatelé na služby umožňující nahrání vlastního obsahu, umísťují⁹. Možnost uživatelů umísťovat na cloudové úložiště svůj obsah je přitom neoddělitelně spjata se skutečností, že předmětný obsah nemusí být v souladu se zákonem, přičemž obecně není technicky v moci poskytovatelů takových služeb takovému jednání zabránit.

Tuto problematiku již dříve reflektoval evropský zákonodárce, když v článku 14 a 15 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES, o elektronickém obchodu¹⁰ vymezil podmínky zbavení povinnosti tzv. obecného dohledu poskytovateli služeb cloudových úložišť. Do vnitrostátní právní úpravy v České republice pak zákonodárce transponoval tuto směrnici, když v ust. § 6 zákona č. 480/2008 Sb. negativně vymezil povinnosti poskytovatelů obdobných služeb, tak že generálně vyloučil povinnost dohledu, konkrétně (poskytovatelé nemají) povinnost dohlížet na obsah přenášených nebo ukládaných informací a povinnost aktivně vyhledávat skutečnosti a okolnosti poukazující na protiprávní obsah informace.

K významnému posunu ve vymezení povinností poskytovatelů služeb cloudových úložišť pak došlo již zmíněnou směrnicí DSM, zejména jejím článkem 17. Její nešťastná, a především nejednotná transpozice do vnitrostátní úpravy jednotlivých států (jedná se např. o rozdílný překlad povinnosti poskytovatelů stanovené slovem „best effort“ v jednotlivých členských státech¹¹) vymezila nové povinnosti velmi nejednoznačným způsobem, který spíše otevřel prostor pro výkladové nejasnosti a jejichž judikatorní výklad dosud zcela abscentuje.

Předmětem tohoto příspěvku je pak právě problematika návrhů na vydání předběžného opatření proti poskytovatelům služeb cloudových úložišť, jimiž sledují nositelé autorských práv okamžité zamezení výskytu jejich děl na cloudových úložištích a jejichž excesivním nařízením dochází dle mého názoru k signifikantním zásahům do ústavně chráněných práv

⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES. In: Úřední věstník Evropské unie, L 130, 17. 5. 2019, s. 92-125. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019L0790>.

⁸ KRUMM, John; DAVIES, Nigel a NARAYANASWAMI, Chandra. User-Generated Content. Online. *IEEE Pervasive Computing*. 2008, roč. 7, č. 4, s. 10-11. ISSN 1536-1268. Dostupné z: <https://doi.org/10.1109/MPRV.2008.85>.

⁹ Srov. FUND, Fraida; HOSSEINI, S. Amir a PANWAR, Shivendra S. Under a cloud of uncertainty: legal questions affecting internet storage and transmission of copyright-protected video content. Online. *IEEE Network*. 2016, roč. 30, č. 2, s. 32-38. ISSN 0890-8044. Dostupné z: <https://doi.org/10.1109/MNET.2016.7437022>.

¹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu) In: Úřední věstník L 178 , 17/07/2000 s. 1 - 16. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex%3A32000L0031>.

¹¹ Obsáhle viz KRAJČÍROVIČ, Michal. Excesivní článke 17 směrnice o autorském právu a jeho implementace. Online. In: KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA IV. POCTA PROFESOROVI VOJČÍKOVI. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2022. ISBN 9788057400981. Dostupné z: <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-13>.

poskytovatelů takových služeb s významnými důsledky, zapříčiněnými především nedostatky současné právní úpravy předběžných opatření (vzniklé v době, kdy problematika autorských děl na internetu obecně neexistovala) a v podstatě nereflektujících současnou praxi, resp. doslova „současný svět“.

Generální objektivní nesplnitelnost předběžného opatření

Otázka srozumitelnosti a určitosti návrhu na vydání předběžného opatření je otázkou právní, a tedy ve smyslu *iura novit curia* pro soud rozhodující o návrhu na nařízení předběžného opatření jasná. Ve své judikatuře se k ní opakovaně např. Ústavní soud, když např. ve svém rozhodnutí sp. zn. II.ÚS 419/14¹² ze dne 7. 5. 2014 uvedl: „Ohledně určitosti petitu návrhu na vydání předběžného opatření platí, že návrh na vydání předběžného opatření ve svém petitu musí být jasný, určitý a natolik konkrétní, aby po převzetí do rozhodnutí soudu mohl být i vykonatelný (srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997 sp. zn. R 3 Cmo 3/97). Jednou ze základních náležitostí materiální vykonatelnosti rozhodnutí je, aby v něm byl vymezen rozsah a obsah povinností, k jejichž splnění byl výkon rozhodnutí nařízen.“

Podstatně komplikovanější otázkou je však vykonatelnost rozhodnutí stran jeho objektivní splnitelnosti v reálném světě. I k této otázce se Ústavní soud vyjádřil opakovaně, zcela příznivě pak v Plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/16¹³, ze dne 16. 5. 2018, kde tento uvádí: „Nikomu nelze uložit nesplnitelnou povinnost. Jakákoliv povinnost uložená zákonem podle čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod musí být splnitelná a jen ke splnění takovéto povinnosti může být jednotlivec podle čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod nucen. Povinnost, která by tomuto požadavku nedostála, by byla uložena v rozporu s těmito ustanoveními.“

Soud projednávající návrh na nařízení předběžného opatření je tak za současné legislativní situace postaven do situace, kdy musí rozhodnout o návrhu na vydání předběžného opatření v extrémně krátké době (ust. § 75c odst. 2 o.s.ř.) zcela vylučující získání odborného stanoviska (např. znaleckého posudku) k otázce objektivní splnitelnosti povinnosti, která má být odpůrci nařízena. Nadto soud z povahy řízení o předběžném opatření nedisponuje ani stanoviskem protistrany potencionálně vyjasňujícími otázky splnitelnosti navrhovaného předběžného opatření. Zcela nedostatečnou útěchou je pak předpoklad, že by pro objektivně nesplnitelnou povinnost exekuční soud nenařídil výkon rozhodnutí, když je notorietou, že o nařízení výkonu rozhodnutí rozhoduje nižší administrativní aparát exekučního soudu, jež se těmito otázkami pochopitelně vůbec nezabývá.

Specifičnost prostředí služeb cloudových úložišť, případně šířeji „práce s datovými soubory“, lhotejno, zdali uložených na cloudových úložištích nebo běžných počítačích, však otevírá stran splnitelnosti předběžného opatření zcela zásadní otázky přesahující do IT oblasti: Jako příklad lze uvést např. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, č. j. 12 C 2/2022-109 ze dne 1. 12. 2022, kterým bylo nařízeno předběžné opatření ukládající odpůrci (provozovateli služby cloudového úložiště) povinnost „zdržet se umožňování stahování a/nebo online zhlédnutí jakýchkoli souborů obsahujících záznam dílů *** až *** audiovizuálního díla „****“ vyrobeného společností ****, bez ohledu na jejich název či výraz, pod kterým je lze vyhledat.“¹⁴

¹² Nález sp. zn. II.ÚS 419/14 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-419-14>

¹³ Plenární náález sp. zn. Pl. ÚS 15/16 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-15-16>

¹⁴ Pro transparentnost autor výslovně uvádí, že je právním zástupcem odpůrce v předmětném řízení a uvedené je zveřejněno s výslovným souhlasem odpůrce.

V tomto případě výrok ukládá odpůrci povinnost splnitelnou pouze tak, že vyhledá jakékoli soubory obsahující záznam dílů [...] audiovizuálního díla [...], a to bez ohledu na název (souboru).

Pro splnění takové povinnosti by musel odpůrce znát (ev. být schopen zjistit) obsah všech souboru na jím provozované cloudové službě uložených, a to např. včetně zaheslovaných souborů (bez znalosti hesla), případně souborů šifrovaných. Tím je mj. na odpůrce kladena povinnost znát i obsah souborů šifrovaných zcela běžně používanými kryptografickými algoritmy, jež za bezpečné (tedy za současného vědeckého poznání neprolomitelné) označuje i např. americký National Institute of Standards and Technology (NIST) vydávající stanoviska o bezpečnosti jednotlivých algoritmů pro účely jejich užívání vládou USA¹⁵. Není přitom řeč o nijak hypotetických situacích, ale např. běžně používaných zaheslovaných archivech (rar, zip apod.), které uživatelé služeb běžně hesly opatřují právě jako ochranu proti jejich otevření neoprávněnými osobami – povinností odpůrce je přitom rozhodnutí splnit zcela a bezvadně; v opačném případě rozhodnutí splněné není, což zakládá důvod k nařízení výkonu rozhodnutí.

Již vzhledem k těmto skutečnostem předběžné opatření ukládá nesplnitelnou povinnost a je tak nevykonatelné. Jak však předestřeno, že strany exekučního soudu ke zkoumání otázky vykonatelnosti v praxi v okamžiku nařizování výkonu rozhodnutí nedochází – v předmětné věci byl výkon rozhodnutí nařízen i realizován uložením pokuty (ust. § 351 odst. 1 o.s.ř.), přičemž odpůrce měl nesplnitelnou povinnost plnit (a byla po něm vymáhána) až do 18. 4. 2023, kdy Vrchní soud v Praze svým rozhodnutím ve věci sp. zn. 3 Co 6/2023 změnil rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že návrh na nařízení předmětného opatření zamítl.

Po dobu trvání předběžného opatření tak odpůrci nezbylo než se podrobit výkonu rozhodnutí, když odložení vykonatelnosti v případě předběžných opatření nepřichází v úvahu (srov. náleze Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 1678/13¹⁶, ze dne 24. 4. 2014, shodně též Čuhelová a Pondikasová¹⁷).

Samotnou otázkou je pak soulad takto uložené povinnosti s platnou právní úpravou, když je zcela negováno vyloučení obecného dohledu (ust. § 6 zákona č. 480/2008 Sb.), neboť splnění nelze dosáhnout jinak než právě aktivním vyhledáváním souborů obsahujících určitý obsah, ignorována je rovněž ustálená judikatura SDEU, např. rozsudek ve věci C-360/10 (Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) proti Netlog NV¹⁸, když zde uvedl: S ohledem na předcházející je třeba konstatovat, že soudní příkaz, [...] by tomuto poskytovateli ukládal povinnost aktivního dohledu nad takřka veškerými údaji všech uživatelů jeho služeb za účelem předcházení jakémukoliv budoucímu porušování práv duševního vlastnictví. Z toho vyplývá, že uvedeným soudním příkazem by byla poskytovateli hostingových služeb uložena obecná povinnost dohledu, která je ustanovením čl. 15 odst. 1 směrnice 2000/31 zakázána (viz obdobně výše uvedený rozsudek Scarlet Extended, bod 40).

Důsledky obdobně nařízených předběžných opatření přitom nelze nijak bagatelizovat, neboť dle ust. § 351 odst. 1 o.s.ř. při uložení jiné povinnosti uloží soud za porušení této

¹⁵ BARKER, Elaine, et al. Transitions: Recommendation for transitioning the use of cryptographic algorithms and key lengths. NIST Special Publication, 2011, 800: 131A.

¹⁶ Náleze sp. zn. III. ÚS 1678/13 [online]. Dostupné z: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-2695-17_1

¹⁷ LAVICKÝ, Petr. Civilní proces. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-986-1.

¹⁸ Rozsudek SDEU ve věci Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) proti Netlog NV, sp. zn. C-360/10 [online]. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=119512&pageIndex=0&doclang=CS&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1804406>

povinnosti pokutu až do výše 100 000 Kč, přičemž na návrh oprávněné ukládá další přiměřené pokuty. Tím může dojít minimálně k ekonomické paralýze, případně úpadku odpůrce ještě předtím, než bude odvolání proti nařízenému předběžnému opatření projednáno odvolacím soudem – jistota složená navrhovatelem a ev. nárok na náhradu újmy uplatnitelný odpůrcem proti navrhovateli ve smyslu ust. § 77a o.s.ř. přitom potenciálně fatální újmy nemá potenciál kompenzovat.

Se značnou mírou nadsázky lze snad jen uzavřít, že takto uložená povinnost je splnitelná pouze jediným způsobem – znepřístupněním celého cloudového úložiště, tedy faktickým ukončením podnikání odpůrce do doby, než bude ev. předběžné opatření odvolacím soudem zrušeno. Polemika nad souladností takového výkladu povinností uložených předběžným opatřením v kontextu např. článku 26 Ústavy a tam zaručeného práva na podnikání se pak jeví jako nadbytečná.

Úvahy de lege ferenda – pariční lhůta

Současná rozhodovací praxe a překvapivě ani odborná judikatura nerozlišuje dva subtypy uložených povinností uložených odpůrci předběžnými opatřeními: povinnost zdržet se, nebo povinnost konat (Hrnčířík¹⁹ stručně hovoří o rozlišení předběžných opatření podle toho, zdali znějí na příkaz, nebo zákaz). Zatímco povinnost zdržet se určitého jednání po nařízení předběžného opatření (např. „zdržet se nakládání s nemovitostí“ či „zdržet se zveřejňování informací“) je přirozeně splnitelná okamžitě po vykonatelnosti předběžného opatření pouhou nečinností odpůrce, povinnost spočívající v aktivním konání odpůrce prakticky nikdy okamžitě splnitelná není, neboť nutnost realizace jakéhokoli úkonu vyžaduje vždy určitý čas.

Rozlišení daného subtypu povinnosti je navíc nepřehledné samotným faktem, že podstatné není znění petitu (potažmo výroku rozhodnutí), ale způsob, jakým má být naplněn. Bylo-li tedy výše demonstrováno nařízené předběžné opatření ukládající odpůrci povinnost „zdržet se umožňování stahování a/nebo online zhlédnutí [...]“, jde fakticky o povinnost spočívající ve vyhledání předmětného audiovizuálního obsahu na cloudovém úložišti, čímž by došlo (bylo-li by to možné) k zabránění jeho stahování a tím naplnění uložené povinnosti, tedy jde o uložení povinnosti spočívající v nutném aktivním jednání odpůrce.

V kontextu citovaného Plenárního nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/16, ze dne 16. 5. 2018, kde tento uvádí „[...] Jakákoliv povinnost uložená zákonem podle čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod musí být splnitelná [...]“ jsem přesvědčen, že esenciální součástí uložené povinnosti je nejen její splnitelnost, ale i „možnost ji splnit“ – tedy možnost ji splnit, aniž by (prvně) došlo k jejímu porušení, což se při absenci pariční lhůty nevyhnutelně musí stát, když žádnou povinnost spočívající v aktivním konání nelze splnit „v čase nula“.

Jsem proto přesvědčen, že rozhodovací praxe by měla směřovat k zamítnutí návrhů na vydání předběžné opatření spočívajících v uložení povinnosti odpůrci splnitelné aktivním konáním, aniž by byla k jeho konání navrhována přiměřená pariční lhůta, neboť taková povinnost generálně není splnitelná, aniž by ji odpůrce, byť na přechodnou dobu, prvně musel porušit a tím byl vystaven výkonu rozhodnutí.

¹⁹ HRNČÍŘÍK, Vít. Předběžné opatření v civilním procesu. Dizertační práce, vedoucí Winterová, Alena. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, 2017.

Úvahy de lege ferenda – institut ochranných dopisů a rozhodování inter-partes

Právní úprava předběžných opatření v autorskoprávních a patentových věcech (resp. obecná úprava, vzhledem k absenci úpravy speciální) v České republice je ve srovnání s jinými státy EU v otázce ochrany práv odpůrců mimořádně nepříznivá. Primárně nelze pominout již zmíněnou sedmidenní lhůtu k rozhodnutí (ust. § 75c odst. 2 o.s.ř.), která prakticky vylučuje, aby byla slyšena druhá strana. Naproti tomu např. slovenská právní úprava stanovuje lhůtu 30 dní (ust. § 328 odst. 2 zákona č. 160/2015 Z. z.) a v ust. § 329 odst. 1 tamtéž předpokládá možnost rozhodování inter-partes, byť jej nestanovuje jako obligatorní. Třicetidenní lhůta však pochopitelně dává soudu minimálně možnost vyžádat si vyjádření odpůrce a reflektovat jeho argumentaci.

Rozhodování o předběžných opatření výlučně ex-partes (za současné neexistence tzv. ochranných dopisů) v České republice je přitom prakticky evropskou raritou – např. právní úprava Spojeného království, Španělska, Nizozemska, Itálie, Francie, Maďarska či Polska předpokládá prakticky výlučné rozhodování inter-partes²⁰.

Naopak rozhodování ve věcech předběžných opatření ex-partes probíhá (ovšem nikoli výlučně, jako v České republice) v Německu, kde je však tradičně využíván institut tzv. ochranného dopisu. K tomu viz např. Takenata²¹ (volně přeloženo): Pokud se údajný porušovatel v Německu obává, že by mohlo dojít k žádosti o předběžné opatření, může předem podat tzv. ochranný dopis (Schutzschrift), a to bez odkazu na jakékoli existující nebo dosud nezahájené řízení. Ačkoli ochranné dopisy nemají právní základ v německém právu, použití těchto nástrojů vyplývá z judikatury a je uznáváno jako zvykové právo. V ochranném dopise potenciální odpůrce požaduje zamítnutí případného návrhu (na vydání předběžného opatření) a uvádí všechny relevantní argumenty [...] Kopie ochranného dopisu bývala zakládána ke všem dvanácti příslušným soudům (pozn. jde o všechny věcně příslušné spory pro autorskoprávní/patentové spory), od července 2016 je pro všechny soudy platné jednotné elektronické podání.

Obdobně byl institut ochranných dopisů zaveden do španělského právního řádu, a to patentovým zákonem č. 24/2015 účinným od 1. 4. 2017, který nahradil dřívější zákon z roku 1986²².

S ohledem na možnou dosažitelnost rovnosti stran a možnosti rozhodování inter-partes se proto jeví jako vhodná přinejmenším novelizace ust. § 75c odst. 2 o.s.ř. v části lhůty k rozhodnutí a její prodloužení např. po vzoru slovenské úpravy ze 7 na 30 dní umožňující soudu nejen případné nařízení ústního projednání či alespoň vyžádání stanoviska odpůrce, ale rovněž důkladnější posouzení samotného návrhu.

Zavedení institutu ochranných dopisů do českého právního systému by rovněž pozitivně přispělo k transparentnosti řízení, jejichž předmětem je nařízení předběžného opatření, přičemž si lze jen stěží představit jakýkoli negativní vliv do sféry navrhovatele (kromě případného zamítnutí návrhu, který nebude po právu a za současné situace by měl – při absenci vyjádření odpůrce – vyšší šanci na úspěch).

²⁰ Více srov. prezentace CHALOUPKA, Vojtěch. Prezentace „Přehodnocení právní úpravy předběžných opatření v patentových sporech“: Výročná konferencie LES ČRS dne 25. ledna 2024, Praha.

²¹ TAKENAKA, Toshiko (ed.). Research Handbook on Patent Law and Theory. Online. Edward Elgar Publishing, 2019. ISBN 9781785364129. Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781785364129>.

²² FERNÁNDEZ-NOVOA VALLADARES, Luis. The new Spanish Patent Act. Online. Journal of Intellectual Property Law & Practice. 2018, roč. 13, č. 12, s. 975-979. ISSN 1747-1532. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpy077>.

Závěr

Rozvoj legislativy souvisejících s ochranou autorských práv, a především její soulad s aktuálním vývojem zejména služeb poskytovaných prostřednictvím internetu lze rozhodně kvitovat, stejně jako skutečnost, že legislativní iniciativa vychází s důrazem na harmonizaci práva napříč členskými státy právě ze strany EU. Zcela nepřijatelné důsledky však přináší zejména překotně realizované transpozice a značná diference v jejich kvalitě mezi jednotlivými členskými státy. Již v roce 2022 jsem v příspěvku týkajícím se implementace článku 17 směrnice DSM²³ upozorňoval na signifikantní nedostatky v transpozici směrnice do práva členských států a na výkladovou nejistotu, která přispívá další nejistotě na straně nositelů autorských práv i provozovatelů cloudových úložišť.

Při rozvoji legislativy s cílem ochrany zájmů některé z oprávněných skupin by neměla být ponechávána stranou skutečnost, že ochrana práv jedné ze stran nemůže být uplatňována za žádné situace takovým způsobem, který je pro druhou stranu objektivně nesplnitelný; tím spíše nemůže být aprobevována rozhodnutím soudu.

Současnou právní úpravu předběžných opatření dopadající na autorskoprávní problematiku pak nelze hodnotit jinak, než – v kontextu jiných států EU – za zastaralou a neuspokojivou.

Přitom právě právní úprava, která upřednostní zájmy jedné skupiny s flagrantními následky pro skupinu jinou umožňuje, je kritickým zásahem do principu právní jistoty a v konečném důsledku snižujícím důvěru v právo. Nelze proto jinak než zakončit slovy Knappa: „Jedním ze základních znaků a předpokladů právního státu a zároveň právní jistoty jako jednoho z jeho atributů je takové uspořádání státu, v němž každý, fyzická osoba i osoba právnická, může mít důvěru v právo. Podstata právní jistoty tedy, nejobecněji vyjádřeno, spočívá v tom, že každý může spoléhat na to, že mu stát poskytne efektivní ochranu v jeho právech, že mu státní moc dopomůže k realizaci jeho subjektivního práva, bude-li mu v tom někdo neprávem bránit, a zároveň spoléhat na to, že ho stát postihne zákonem předvídanou, a žádnou jinou než předvídanou, sankcí za to, že porušil právní předpis, a konečně na to, že ho nepostihne sankcí, jestliže právní předpis neporušil.“²⁴

Seznam použité a citované literatury a dalších zdrojů:

BARKER, Elaine, et al. Transitions: Recommendation for transitioning the use of cryptographic algorithms and key lengths. NIST Special Publication, 2011, 800: 131A.
BARTOŇ, Michal; KRATOCHVÍL, Jan; KOPA, Martin; TOMOSZEK, Maxim; JIRÁSEK, Jiří et al. Základní práva. Student (Leges). Praha: Leges, 2016. 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1.
DAVID, Ludvík. Občanský soudní řád: komentář. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-460-4.
FERNÁNDEZ-NOVOA VALLADARES, Luis. The new Spanish Patent Act. Online. Journal of Intellectual Property Law & Practice. 2018, roč. 13, č. 12, s. 975-979. ISSN 1747-1532. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpy077>.

²³ KRAJČÍROVIČ, Michal. Excesivní článek 17 směrnice o autorském právu a jeho implementace. Online. In: KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA IV. POCTA PROFESOROVÍ VOJČÍKOVÍ. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2022. ISBN 9788057400981. Dostupné z: <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-13>.

²⁴ KNAPP, Viktor. Teorie práva. Vyd. 1., 3. dot. Beckovy právnické učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.

FUND, Fraida; HOSSEINI, S. Amir a PANWAR, Shivendra S. Under a cloud of uncertainty: legal questions affecting internet storage and transmission of copyright-protected video content. Online. IEEE Network. 2016, roč. 30, č. 2, s. 32-38. ISSN 0890-8044. Dostupné z: <https://doi.org/10.1109/MNET.2016.7437022>.

HRNČÍŘÍK, Vít. Předběžné opatření v civilním procesu. Dizertační práce, vedoucí Winterová, Alena. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, 2017.

JIRSA, Jaromír. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1.1.2023. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-644-0.

KNAPP, Viktor. Teorie práva. Vyd. 1., 3. dot. Beckovy právnické učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.

KRAJČÍROVIČ, Michal. Excesivní článek 17 směrnice o autorském právu a jeho implementace. Online. In: KOŠICKÉ DNI SÚKROMNÉHO PRÁVA IV. POCTA PROFESOROVÍ VOJČÍKOVÍ. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Vydavatel'stvo ŠafárikPress, 2022. ISBN 9788057400981. Dostupné z: <https://doi.org/10.33542/KDS22-0098-1-13>.

KRUMM, John; DAVIES, Nigel a NARAYANASWAMI, Chandra. User-Generated Content. Online. IEEE Pervasive Computing. 2008, roč. 7, č. 4, s. 10-11. ISSN 1536-1268. Dostupné z: <https://doi.org/10.1109/MPRV.2008.85>.

LAVICKÝ, Petr. Civilní proces. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-986-1.

CHALOUPKA, Vojtěch. Prezentace „Přehodnocení právní úpravy předběžných opatření v patentových sporech“: Výročná konferencie LES ČRS dne 25. ledna 2024, Praha.

SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka. Praktická knihovna (C.H. Beck). Praha: C.H. Beck, 2019. 712 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

TAKENAKA, Toshiko (ed.). Research Handbook on Patent Law and Theory. Online. Edward Elgar Publishing, 2019. ISBN 9781785364129. Dostupné z: <https://doi.org/10.4337/9781785364129>.

Nález sp. zn. II.ÚS 419/14 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-419-14>

Nález sp. zn. III. ÚS 1678/13 [online]. Dostupné z: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-2695-17_1

Nález sp. zn. III.ÚS 394/01 ze dne 12. 3. 2002 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-394-01>

Nález sp. zn. Pl.ÚS 1/08 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=58756&pos=1&cnt=5&typ=result>

Plenární nález sp. zn. Pl. ÚS 15/16 [online]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-15-16>

Rozsudek SDEU ve věci Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) proti Netlog NV, sp. zn. C-360/10 [online]. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=119512&pageIndex=0&doclang=CS&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1804406>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES. In: Úřední věstník Evropské unie, L 130, 17. 5. 2019, s. 92-125. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019L0790>. Směrnice

Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu) In: Úřední věstník L 178, 17/07/2000 s. 1-16. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex%3A32000L0031>

UPLATŇOVANIE AKTU DSA A JEHO EKONOMICKÉ DOPADY¹

JUDr. Lukáš Macko, PhD.

lukas.macko@euba.sk

Abstrakt

Príspevok je venovaný problematike Aktu DSA, ktorý bol prijatý v podobe nariadenia a jeho nových riešení z pohľadu zodpovednosti platforiem za zdieľanie chráneného obsahu na internete. V príspevku sa zameriavame na stručný opis hlavných zmien v porovnaní so Smernicou DSM. Ďalej sa v príspevku pokúsime vyabstrahovať hlavné aplikačné problémy, ktoré sú z pohľadu digitálneho trhu najviac diskutované. V neposlednom rade sa pokúsime priblížiť ako Akt DSA za svoju pomerne krátku dobu účinnosti ovplyvnil digitálny trh z pohľadu ekonomických dopadov.

Abstract

The contribution is devoted to the issue of the DSA Act, which was adopted in the form of a regulation and its new solutions from the point of view of the responsibility of platforms for sharing protected content on the Internet. In the post, we focus on a brief description of the main changes compared to the DSM Directive. Next, we will try to abstract the main application problems that are the most discussed from the point of view of the digital market. Last but not least, we will try to get closer to how the DSA Act affected the digital market from the point of view of economic impacts during its relatively short period of effectiveness.

Kľúčové slová: autorské dielo, verejný prenos, zodpovednosť poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti, poskytovatelia online služieb zdieľania obsahu, Smernica DSM, Akt DSA, internet

Key words: protected work, copyright, public transmission, liability of information society service providers, online content sharing service providers, DSM Directive, DSA Act, internet

Úvod

Akt DSA prijatý v podobe nariadenia bol jedným z cieľom zavŕšenia harmonizácie v oblasti úpravy zodpovednosti na poli poskytovania digitálnych služieb. Prijatie Aktu DSA bolo docielené v apríli 2022 a Európsky parlament ho prijal v júli. Akt o DSA bol zverejnený v Úradnom vestníku 27.10.2022 a nadobudol platnosť 16.11.2022. Akt o DSA je priamo uplatniteľný v celej EÚ od 01.01.2024.² Plne účinný je od 17.02.2024.³ Nakoľko

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0431/23 s názvom Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty.

² Zhrnutie správy o hodnotení vplyvu, Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o jednotnom trhu digitálnych služieb a o zmene doplnení smernice 2001/31 ES, {COM(2020) 825 final} – {SEC(2020) 432 final} – {SWD(2020) 348 final}, Dostupné na internete : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-digital-services-act>

má formu nariadenia, je priamo aplikovateľný a nemusí byť začlenený do vnútroštátneho práva formou transpozície.

Cieľom Aktu o DSA a Aktu o DMA⁴ je vytvoriť bezpečnejší digitálny priestor, v ktorom sú chránené základné práva používateľov, a vytvoriť rovnaké podmienky pre podniky.

Zo správ o posúdení vplyvu, ktoré boli vzaté na zreteľ pri kreovaní Aktu DSA a Aktu DMA možno analyzovať tri hlavné problémy a ich príčiny. Podľa správy o hodnotení vplyvu sú občania členských štátov vystavení rastúcim rizikám a škodám online – od šírenia nezákonných činností až po riziká pre ich základné práva a iné spoločenské škody.

Po druhé, je dohľad nad online platformami v širšom zmysle do značnej miery nekoordinovaný a neefektívny v Európskej únii (ďalej len „EÚ“), a to napriek systémovému významu takýchto služieb. Obmedzený rámec administratívnej spolupráce stanovený Smernicou E-commerce⁵ na riešenie cezhraničných otázok je nedostatočne špecifikovaný a členské štáty ho využívajú nejednotne. Po tretie, členské štáty začali regulovať digitálne služby na vnútroštátnej úrovni, čo viedlo k novým prekážkam na vnútornom trhu. To vedie ku konkurenčnej výhode pre zavedené veľmi veľké platformy a digitálne služby.⁶

Cieľom Aktu o DSA je zabezpečenie riadneho fungovania jednotného digitálneho trhu (ďalej len „JDT“), najmä poskytovanie cezhraničných online sprostredkovateľských služieb. Konkrétne ciele sú zamerané na (i) zachovanie bezpečného online prostredia, (ii) zlepšenie podmienok pre inovatívne cezhraničné digitálne služby, (iii) posilnenie postavenia používateľov a ochranu ich základných práv online a (iv) zriadenie účinného dohľadu nad digitálnymi službami a spolupráce medzi orgánmi.

Porovnanie úpravy zodpovednosti Smernice DSM a Aktu DSA

Vo vzťahu k novosti práva, ktoré Akt DSA zavádza musíme zdôrazniť, že nejde o nové právo. Konceptia výnimiek zodpovednosti vychádza z veľkej časti z konceptu Smernice E-commerce. Odlišná je však forma koncepcie uplatňovania aktu a to práve prostredníctvom nariadenia. Akt DSA preto podľa nás finalizuje už započatý proces harmonizácie, ktorá v súvislosti so zdieľaným obsahom vyplýva aj zo smerníc Infosoc a E-commerce. Pokiaľ ide o účinnosť smernice E-commerce, treba zdôrazniť, že hoci smernica E-commerce poskytla dôležitý podnet pre rast vnútorného trhu s digitálnymi službami a umožnila vstup a rozšírenie nových poskytovateľov týchto služieb, ciele sa nepodarilo dosiahnuť v plnom rozsahu a preto ju Akt DSA nahradil. Akt DSA zavádza niektoré nové povinnosti a špecifikáciu poskytovateľov služieb. Vo vzťahu k jeho legislatívnemu zneniu možno povedať, že obsahuje

³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (ďalej len „Akt DSA“), Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/1925 zo 14. septembra 2022 o súťažeschopných a spravodlivých trhoch digitálneho sektora a o zmene smerníc (EÚ) 2019/1937 a (EÚ) 2020/1828 (ďalej len „Akt DMA“), Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925&qid=1712048824220>

⁵ Smernica 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (ďalej len „Smernica E-commerce“), Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32000L0031>

⁶ Zhrnutie správy o hodnotení vplyvu, Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o jednotnom trhu digitálnych služieb a o zmene doplnení smernice 2001/31 ES, {COM(2020) 825 final} – {SEC(2020) 432 final} – {SWD(2020) 348 final}, Dostupné na internete : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-digital-services-act>

niektoré nedokonalosti a to najmä výklad, ktorý sa týka počtu určovania veľkosti platforiem podľa počtu užívateľov, ktorý sa stal v poslednom čase najviac diskutovaným problémom.

Z doposiaľ získaných údajov o fungovaní Aktu DSA na JDT možno konštatovať, že Akt DSA nenahradil článok 17 Smernice DSM.

Podľa analýzy, ktorú spracoval Quintais a spol.⁷, možno dospieť k záveru, že Akt DSA sa vzťahuje na poskytovateľov služieb zdieľania obsahu online (ďalej len „PSSOO“), pokiaľ obsahuje pravidlá, ktoré upravujú záležitosti, na ktoré sa nevzťahuje čl. 17 smernice DSM, ako aj osobitné pravidlá týkajúce sa záležitostí, v ktorých čl. 17 ponecháva členským štátom priestor na uváženie. To v rôznej miere zahŕňa pravidlá obsiahnuté v Akte DSA týkajúce sa zodpovednosti sprostredkovateľov a povinností povinnej starostlivosti pre online platformy rôznych veľkostí. Dôležité je, že sa teoretici domnievajú, že takéto pravidlá platia aj tam, kde čl. 17 Smernice DSM obsahuje špecifickú úpravu v tejto veci.

Aplikovaním ustanovení na znenie smernice DSM možno vyvodiť, že osobitné pravidlá a postupy obsiahnuté v čl. 17 pre PSSOO sa využijú ako ustanovenia *lex specialis* v Akte DSA a preto Akt DSA nenaruša už fungujúci zodpovednostný systém prijatý smernicou DSM v čl. 17 Smernice DSM.

Pokiaľ ide o materiál chránený autorskými právami, čl. 17 smernice DSM, ktorá predchádzala Aktu DSA, tento stanovuje nový režim zodpovednosti pre PSSOO v súvislosti s nezákonným obsahom týkajúcim sa porušenia autorských práv. Zatiaľ čo čl. 17 Smernice DSM sa zameriava na obsah porušujúci autorské práva, Akt DSA sa zameriava na nezákonný obsah vo všeobecnosti vrátane obsahu, ktorý porušuje autorské práva.

Treba zdôrazniť, že systém liberácie podľa nariadenia Akt DSA nie je *lex specialis* ku už existujúcej právnej úprave ako v prípade Smernice DSM, ale nahrádza absolútne systém zodpovednosti podľa Smernice E-commerce.⁸

Podľa čl. 2 ods. 4 Aktu DSA, je možné vyvodiť, že „nariadením nie sú dotknuté pravidlá práva Únie o autorskom práve a súvisiacich právach, ktoré stanovujú osobitné pravidlá a postupy, ktoré by mali zostať nedotknuté.“

Aplikovaním tohto ustanovenia na znenie smernice DSM možno vyvodiť, že osobitné pravidlá a postupy obsiahnuté v čl. 17 pre PSSOO sa pravdepodobne sa využijú ako ustanovenia *lex specialis* v Akte DSA. Naopak, Akt DSA sa bude vzťahovať na PSSOO, pokiaľ obsahuje, po prvé pravidlá, ktoré upravujú záležitosti, na ktoré sa nevzťahuje čl. 17 Smernice DSM a po druhé osobitné pravidlá týkajúce sa záležitostí, v ktorých čl. 2 ods. 17 ponecháva priestor na uváženie členským štátom.

V tejto fáze je dôležité poznamenať, že Akt DSA obsahuje rozdvojený prístup k regulácii. Na jednej strane kapitola II stanovuje režim zodpovednosti poskytovateľov sprostredkovateľských služieb.⁹ Tento režim ale rozlišuje medzifunkcie, menovite „púhy kanál- mere conduit“, „ukladanie do vyrovnávacej pamäte- caching“ a hosting. Ide v podstate o prepracovanú verziu existujúcich pravidiel o výnimke zo zodpovednosti (známej aj ako bezpečný prístav- safe harbour podľa Smernice E-commerce) a zákaze všeobecného monitorovania v čl. 12 až 15 smernice E-commerce.¹⁰ Hlavným rozdielom je pridanie ustanovenia o prikaze konať proti nezákonnému obsahu (čl. 8 Aktu DSA) a poskytovať

⁷ QUINTAIS, J. P., SCHWEMER, S. F. The Interplay between the Digital Services Act and Sector Regulation: How Special is Copyright? forthcoming in European Journal of Risk Regulation 2022, 28.01.2022, cit. 01.04.2023,

dostupné na : <https://ssrn.com/abstract=3841606> alebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841606>

⁸ Porovnaj čl. 14 Smernice E-commerce, kapitola V obsahuje záverečné ustanovenia tohto nariadenia o vypustení článkov 12 až 15 smernice o elektronickom obchode vzhľadom na ich začlenenie do nariadenia (článok 71)

⁹ čl. 3 až 9 návrhu Aktu DSA.

¹⁰ čl. 3 až 9 návrhu Aktu DSA.

informácie (čl. 9 Aktu DSA). Na druhej strane kapitola III stanovuje „horizontálne“¹¹ povinnosti náležitej starostlivosti pre transparentné a bezpečné online prostredie. Tento režim rozlišuje medzi kategóriami poskytovateľov tým, že stanovuje asymetrické povinnosti, ktoré sa vzťahujú stupňovito na rôzne kategórie poskytovateľov informačnej spoločnosti.

Východiskovým bodom je, že režim oslobodenia od zodpovednosti na jednej strane a povinnosti náležitej starostlivosti na druhej strane sú od seba oddelené. Inými slovami, dostupnosť výnimky zo zodpovednosti nezávisí od dodržiavania povinnosti náležitej starostlivosti a naopak.¹²

V tomto ohľade Akt DSA zachováva v čl. 2 písm. a) definíciu „služieb informačnej spoločnosti“ smernice E-commerce, ktorá je základom pojmu poskytovateľ služieb informačnej spoločnosti. Na účely povinnosti náležitej starostlivosti potom navrhuje rozlíšenie štyroch kategórií služby od všeobecných po čoraz konkrétnejšie a to tak, že ich delí na (i) sprostredkovateľské služby, (ii) hostingové služby, (iii) online platformy a (iv) veľmi veľké online platformy (VLOP).¹³

Vzhľadom na toto prekryvanie vzniká právna otázka, do akej miery sa navrhované pravidlá zodpovednosti v Akte DSA (v kapitole II) a asymetrické povinnosti (v kapitole III) vzťahujú na PSSOO ako online platformy alebo VLOP. Podľa nášho názoru je režim zodpovednosti v DSA pre PSSOO čiastočne vylúčený. Po prvé, hostiteľský bezpečný prístav (v článku 5 DSA) má nahradiť článok 14 smernice E-commerce.¹⁴

Vzhľadom na priamy odkaz na výnimky zo zodpovednosti v Akte DSA sa zdá, že jeho uplatnenie priamo súvisí s konkrétnou výnimkou zo zodpovednosti, na ktorú sám odkazuje, a ktorá sa nevzťahuje na PSSOO podľa smernice DSM. V úzkom čítaní by sa toto priame spojenie dalo interpretovať ako vylučujúce aplikáciu čl. 6 Aktu DSA v kontexte PSSOO.¹⁵

V špecifickom kontexte čl. 6 Aktu DSA je v každom prípade uplatniteľnosť na PSSOO ešte komplikovanejšia. Čl. 6 Aktu DSA má totiž umožniť „činnosti zamerané na odhaľovanie, identifikáciu a odstraňovanie alebo znemožnenie prístupu k nezákonnému obsahu alebo prijatie opatrení potrebných na splnenie požiadaviek práva Únie vrátane požiadaviek stanovených v tomto nariadení“. Na druhej strane, čl. 17 ods. 4 písm. b) a c) smernice DSM už stanovil mechanizmus oslobodenia od zodpovednosti, ktorý vyžaduje, aby PSSOO vyvinuli maximálne úsilie na uplatňovanie preventívnych opatrení na zabezpečenie nedostupnosti alebo odstránenia obsahu porušujúceho autorské práva. Zdá sa, že tieto osobitné pravidlá pre PSSOO ponechávajú malý priestor na dobrovoľné vyšetrovania z vlastnej iniciatívy online platforiem, a teda na uplatnenie čl. 6 DSA.

Ďalej sa na PSSOO môžu vzťahovať pravidlá o príkazoch proti nezákonnému obsahu a príkazoch na poskytovanie informácií v čl. 8 a 9 DSA. Totižto čl. 8 DSA najmä stanovuje podrobný režim, ktorý nie je inde dostupný pre PSSOO. Iste, niekto by mohol namietať, že čl. 8 ods. 3 smernice InfoSoc, ako ju vykladá Súdny dvor EÚ, už stanovuje osobitné pravidlá o súdnych príkazoch. Posledné ustanovenie sa však vzťahuje len na „sprostredkovateľov, ktorých služby využíva tretia strana na porušovanie autorských práv alebo súvisiacich práv,

¹¹ Porovnaj odôvodnenie čl. 73 návrhu Aktu DSA

¹² QUINTAIS, J. P., SCHWEMER, S. F. The Interplay between the Digital Services Act and Sector Regulation: How Special is Copyright? forthcoming in European Journal of Risk Regulation 2022, 28.01.2022, cit. 01.04.2023, s. 18, dostupné na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3841606> alebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841606>

¹³ čl. 1 písm. f) a 25 návrhu DSA.

¹⁴ čl. 71 návrhu Aktu DSA

¹⁵ QUINTAIS, J. P., SCHWEMER, S. F. The Interplay between the Digital Services Act and Sector Regulation: How Special is Copyright? forthcoming in European Journal of Risk Regulation 2022, 28.01.2022, cit. 01.04.2023, s. 20, dostupné na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3841606> alebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841606>

čo je pravidlo v súlade s čl. 3 smernice E-commerce .¹⁶ Inými slovami, čl. 8 ods. 3 smernice InfoSoc sa vzťahuje na sprostredkovateľov, ktorí nie sú priamo zodpovední za obsah, ktorý hosťujú. Toto nie je prípad PSSOO, ktorí na základe právneho režimu v čl. 1 smernice DSM sú priamo zodpovední za obsah, ktorý sprostredkujú a je verejne dostupný. Ak je to tak, potom by sa zdalo, že čl. 8 Aktu DSA sa vzťahuje na PSSOO, čím otvára chýlostivú otázku uplatniteľnosti rozsiahlej judikatúry Súdneho dvora EÚ o priesečníku základných práv, presadzovania autorských práv voči sprostredkovateľom a zákazu všeobecného monitorovania.

V úvode hodnotenia možno povedať, že nevidíme žiadnu prekážku v uplatňovaní všeobecných povinností na PSSOO. Okrem toho, keďže čl. 17 Smernice DSM sa zameriava na zakázanie nezákonných informácií, a nie na odporúčanie alebo podporu informácií, príslušné pravidlá v Akte DSA o systémoch odporúčaní (článok 29) by sa mali plne uplatňovať aj na PSSOO.¹⁷

Na základe vyššie uvedeného možno dospieť, že Akt DSA nenaruša už fungujúci zodpovednostný systém prijatý smernicou DSM v jej čl. 17 Smernice DSM. Vo vzťahu k informáciám, ktorých povaha nie je autorskoprávne chránená ide o nový systém, vo vzťahu k autorským dielam však treba stále prizerať na stále udržateľnú dogmu, že ide o samostatné *acquis* a to aj po zdôraznení Európskej komisie, že Akt DSA, „nie je nástrojom na presadzovanie práv duševného vlastníctva“ vzhľadom na všeobecnú a horizontálnu povahu aktu. To znamená, že čl. 17 Smernice DSM zostáva nedotknutý.

Nemožno však zabudnúť, na to, že Akt DSA bol prijatý ako nariadenie s horizontálnym účinkom. Akcesoricky možno uviesť, že zodpovednostný systém čl. 17 Smernice DSM bude predsa len doplnený najmä pokiaľ ide o žalobu ako mechanizmus nápravy. Tieto mechanizmy sa pravdepodobne budú vzťahovať na PSSOO, v časti pravidiel, ktoré upravujú náležitosti, na ktoré sa nevzťahuje čl. 17 Smernice DSM, a to osobitné pravidlá týkajúce sa záležitosti, v ktorých implementácia čl. 2 ods. 17 Smernice ponecháva na členských štátoch.

Javí sa nám ako správne konštatovanie, že autorské právo však nemôže byť úplne vyňaté ako explicitná výnimka z pravidiel podľa Aktu DSA nakoľko ako akt tak smernica DSM majú za úlohu poskytnúť široké pravidlá pre rovnaké podmienky. Preto si myslíme, že ak nebude špecifický zodpovednostný systém obsiahnutý v ust. čl. 17 Smernice DSM uplatniteľný, potom sa bude treba obrátiť na všeobecné podmienky podľa Aktu DSA.

Kde toto *lex specialis*, však neobsahuje konkrétnu alebo podrobnejšiu úpravu (alebo výslovný výnimku zo všeobecných pravidiel), horizontálne pravidlá Aktu DSA sa uplatňujú po nadobudnutí účinnosti aj na tieto oblasti a to aj napriek rozdielnej povahe dotknutých právnych nástrojov (smernica verzus nariadenie).

Kde nie je špecifickejšia úprava čl. 17 smernice DSM, mali by sa uplatňovať povinnosti asymetrickej povinnej starostlivosti podľa Aktu DSA. Situácia je zložitejšia pre kategóriu (ii), ktorá sa týka oblastí, v ktorých je čl. 17 Smernice DSM v skutočnosti poskytuje určitý stupeň regulácie a nie je isté, do akej miery vylučuje podrobnejšie pravidlá v Akte DSA. Situáciu ešte viac komplikuje Usmernenie Komisie k čl. 17, napriek jeho nezáväznému charakteru. Podľa nášho názoru sa v každom prípade, možno logickým prístupom dopracovať k tomu, že ustanovenia smernice DSM treba považovať za *lex specialis*. Kde toto *lex specialis*, však neobsahuje konkrétnu alebo podrobnejšiu úpravu (alebo výslovný výnimku zo všeobecných

¹⁶ čl. 14 ods. 3 smernice o elektronickom obchode uvádza, že hosťiteľský bezpečný prístav „neovplyvní možnosť súdu alebo správneho orgánu v súlade s právnymi systémami členských štátov požadovať od poskytovateľa služieb, aby ukončil alebo zabránil porušovaniu, ani to neovplyvňuje mať vplyv na možnosť členských štátov zaviesť postupy upravujúce odstránenie alebo znemožnenie prístupu k informáciám.

¹⁷ čl. 29 návrhu Aktu DSA

pravidiel), horizontálne pravidlá Aktu DSA by sa budú uplatňovať po nadobudnutí účinnosti aj na tieto oblasti – a to aj napriek rozdielnej povahe dotknutých právnych nástrojov (smernica verzus nariadenie), územnej povahe autorského práva a potenciálnym problémom, ktoré z toho vyplývajú z hľadiska viacvrstvového presadzovania.

To znamená, že Akt DSA ako horizontálny rámec stanovuje štandardnú právnu úpravu prepletených vzťahov platforiem, používateľov a držiteľov práv.¹⁸ Ako také, aj v prípade existencie špecifickejšej, nevyčerpávajúcej sektorovej regulácie, by pravidlá DSA mali zostať uplatniteľné, pokiaľ nie sú jasne stanovené pravidlami *lex specialis*.¹⁹

V neposlednom rade, vo vzťahu k Aktu o DSA podľa širšej verejnosti, dochádza pri verejných debatách k otázkam, či má toto nariadenie cenzúrnú povahu. Vo vzťahu k cenzúrnej povahe ide totiž o hostingové služby pomocou veľmi veľkých platforiem online, ktoré slúžia na zákaznicke ukladanie textov, fotografií, videí a pod. sú totiž spojené s nariadením dovoľeným „moderovaním“ šíreného obsahu zo strany poskytovateľa služieb.²⁰ Podľa Teleca, nevýhoda cenzúrneho postupu ochrany verejného blaha spočíva v tom, že priestor pre vecné uváženia a právne pomerovanie, o ktoré sa tu jedná, býva spravidla značne široký a zároveň podľa dobových okolností politicky premenlivý. To potom v spoločnosti vyvoláva stav nedostatočného právneho bezpečia, ktoré je samo o sebe právne chránenou hodnotou.²¹ Ďalšia nevýhoda spočíva v tom, že v európskej kultúre ochrany autorského práva sa rozmohol neželený efekt „boom“ rozširovania cenzúry, tváriac sa, že ide o verejné blaho. Pod vyššie zmieneným efektom možno rozumieť bezdôvodné rozširovanie právne chráneného verejného blaha na oblasti, kde to nie je nevyhnutné nutné. Rozširovanie môže spočívať vo vybočovaní zo všeobecne uznávaných a právne chrániteľných (ospravedlniteľných) verejných bláh na používanie cenzúrnych opatrení na ochranu akýchkoľvek štátnych záujmov z hľadiska dočasne vládnuce verejnej moci.

Môžeme zhrnúť, že k hrozbe zásahu cenzúrnej povahy pri používaní nariadenia Aktu o DSA by mohlo eventuálne dôjsť zo strany EK pri spolupráci s poskytovateľmi hostingových služieb pomocou VLOP, ktorí sú právne povinní k takejto spolupráci. Jednalo by sa však o zneužitie Aktu DSA na nezákonný politický účel. Otvorenou právnou otázkou však zostávajú obchodné podmienky poskytovateľov služieb, ktoré zakazujú aj taký „škodlivý obsah“, ktorý nie je právnym deliktom zo zákona. A to za stavu, keď inštitúcia EÚ môže mať istý priamy či nepriamy vplyv na obsah týchto zmluvných podmienok podľa svojej politiky a ideovej línie.²²

Podľa Teleca, Akt DSA kodifikuje doterajší stav na trhu hostingových služieb pomocou platforiem online, ktoré slúžia na zákaznicke ukladanie a šírenie obsahu, ako sú texty, fotografie, videá a pod. Nariadenie síce zlepšuje reklamačné postupy pre prípad zmazania alebo obmedzenia uloženého obsahu, avšak kontroverzia spočíva v tom, že právom má byť postihnutý nielen obsah nezákonný, o čom nebývajú spory, ale tiež iný škodlivý obsah. V druhom prípade stačí podľa Teleca porušiť zmluvné obchodné podmienky poskytovateľa služby. Tie však u veľmi veľkých VLOP sledujú súkromný záujem

¹⁸ QUINTAIS, J. P., SCHWEMER, S. F. The Interplay between the Digital Services Act and Sector Regulation: How Special is Copyright? forthcoming in European Journal of Risk Regulation 2022, 28.01.2022, cit. 01.04.2023, s. 31

dostupné na : <https://ssrn.com/abstract=3841606> alebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841606>

¹⁹ QUINTAIS, J. P., SCHWEMER, S. F. The Interplay between the Digital Services Act and Sector Regulation: How Special is Copyright? forthcoming in European Journal of Risk Regulation 2022, 28.01.2022, cit. 01.04.2023, s.32,dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3841606> alebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3841606>

²⁰ TELEEC, I. Platformy online a právní otázka cenzury: In. Česká justice. 21.03.2023

²¹ TELEEC, I. Platformy online a právní otázka cenzury: In. Česká justice. 21.03.2023

²² TELEEC. I. Nařízení EU o digitálních službách: možné právní nebezpečí část I, DSM 1/2023, zverejnené 29.03.2023 v spojení TELEEC, I. Platformy online a právní otázka cenzury: In. Česká justice. 21.03.2023

poskytovateľov služieb, ktorí patria medzi nadnárodné obchodné korporácie, ktoré uplatňujú svoje obchodné modely na globálnom trhu.²³

Kategorizácia platforiem podľa ich veľkosti

Skutočnou novinkou Aktu DSA je vytvorenie plnohodnotných úrovní povinnej starostlivosti. Akt DSA „zodpovednosť“ upravuje podľa veľkosti služby a spoločenského dopadu. Podľa ods. 5 odôvodnenia Aktu DSA, by sa uvedené malo vzťahovať na poskytovateľov určitých služieb informačnej spoločnosti vymedzených v smernici Európskeho parlamentu a Rady EÚ, (ďalej len „Smernica DSM“) ²⁴, teda všetkých služieb, ktoré sa bežne poskytujú za odmenu, na diaľku, elektronickým spôsobom a na základe individuálnej žiadosti príjemcu. Uvedené sa preto vzťahuje na poskytovateľov sprostredkovateľských služieb, a to najmä tých, ktoré pozostávajú zo služieb známych ako „obyčajný prenos“, „caching“ a „hosting“, keďže exponenciálny nárast využívania týchto služieb, hlavne na všetky druhy legitímnych a sociálne prospešných účelov, posilnil aj ich úlohu pri sprostredkovaní a šírení nezákonných alebo inak škodlivých informácií a činností.

Akt DSA rozlišuje podľa veľkosti. Podľa textu Aktu DSA ako aj odbornej verejnosti, možno povedať, že väčšie podniky majú väčší rozsah povinností v kontrole nezákonného obsahu na internete.

Podľa Husovca, pre správnu kvalifikáciu sú dôležité tri dôležité kritériá:

- a) Technická funkčnosť vložená do digitálnej služby,
- b) Veľkosť spoločnosti, ktorá ponúka digitálnu službu,
- c) Priemerní mesační používatelia digitálnej služby v EÚ.²⁵

Veľkosť spoločností je rozhodujúca pre ich kľúčové postavenie ako napr. online platformy. Ak spoločnosti nemajú 50 zamestnancov alebo ročný obrat 10 miliónov eur, môžu vykonávať kľúčovú technickú funkciu, ale nebudú ako také regulované, pokiaľ nezväčšia veľkosť svojich zamestnancov alebo používateľskú základňu. Európska komisia alebo koordinátor digitálnych služieb však môžu požiadať o poskytnutie svojich čísel aj malé spoločnosti alebo mikrospoločnosti, ktoré prevádzkujú takéto služby. Všeobecné vyhľadávače musia hlásiť svoje čísla bez ohľadu na ich veľkosť. Na veľkosti spoločnosti nezáleží, ak je užívateľská základňa jej služieb veľmi veľká. Dokonca aj spoločnosti s menej ako 50 zamestnancami alebo s ročným obratom nižším ako 10 miliónov eur budú regulované ako online platformy a veľmi veľké online platformy („VLOP“) , ak dosiahnu 45 miliónov aktívnych používateľov mesačne v EÚ.²⁶

Platforma alebo vyhľadávač je považovaný za veľmi veľký ak zasiahne približne 10 % populácie Európskej únie (tj priemerne 45 miliónov aktívnych používateľov mesačne)²⁷. V súvislosti s aplikáciou čl. 25 ods. 1, 2, 3 Aktu DSA, od prijatia a nadobudnutia účinnosti je

²³ TELECOM. I.: Nařízení EU o digitálních službách: možné právní nebezpečí část I, DSM 1/2023, zverejnené 29.03.2023

²⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/1535 z 09.09.2015, ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti (Ú. v. EÚ L 241, 17.9.2015, s. 1), Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0790&from=FI>

²⁵ HUSOVEC, M. The DSA's Scope Briefly Explained, Husovec, Martin, The DSA's Scope Briefly Explained 20.02.2023, cit. 04.04.2023

dostupné na : <https://ssrn.com/abstract=4365029> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4365029>

²⁶ HUSOVEC, M.: The DSA's Scope Briefly Explained, Husovec, Martin, The DSA's Scope Briefly Explained (February 20, 2023). dostupné na : <https://ssrn.com/abstract=4365029> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4365029>

²⁷ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene smernice 2000/31/ES zo dňa 15.12.2020, COM(2020) 825 final, čl. 25 a nasl.

podniky sú definované ako podniky, ktoré zamestnávajú menej ako 50 osôb a ktorých ročný obrat a/alebo celková ročná súvaha nepresahuje 10 miliónov EUR. Títo sú definovaní zmysle prílohy k odporúčaniu 2003/361/ES a považujú za mikropodniky alebo malé podniky.

Ak sa však malé a mikrofirmy kvalifikujú ako veľmi veľké online platformy, naďalej sa na ne vzťahuje povinnosť. Všetci títo poskytovatelia musia zverejniť výročné správy o tom, aké príkazy dostali od úradov (napr. na odstránenie obsahu alebo poskytnutie informácií) a ako ich vykonávajú, postupy moderovania obsahu rozdelené podľa rôznych kategórií činností vrátane fungovania ich vnútorných systémov vybavovania sťažností.

Uvedené vyššie zmienené problémy možno aktuálne už reflektovať na novom súdnom spore, v ktorom je žalobkyňou obchodná spoločnosť Zalando SE a žalovaným je Európska komisia. Spor je vedený pod číslom T-348/23. Z obsahu žaloby zo dňa 27.06.2023 jednoznačne vyplýva, že mechanizmus určovania veľkosti VLOP je zjavne nedostatočne definovaný. Žalobkyňa totiž namietla, že sa na ňu nevzťahuje znenie Aktu DSA nakoľko nie je sprostredkovateľskou službou a preto nie je ani hostingovou službou alebo online platformou v zmysle DSA. Ďalej namietla, že z pohľadu používateľov nedosahuje hranicu 45 miliónov, pričom otázkou zostáva charakter hybridnosti žalobkyne, tzv. či ide o platformu, ktorá prístupňuje svoj obsah tretím osobám. Ďalšími námietkami sú neurčitosť článku 33 ods. 1 v spojení s čl. 24 ods. 2 DSA. Podľa námietok viacerých subjektov sú požiadavky na výpočet prahovej hodnoty príliš nepresné a porušujú zásadu určitosti práva Únie. Článok 33 ods. 1 DSA teda nepredstavuje právny základ, ktorý je v súlade s právom Únie. Odôvodnenie 77 DSA z dôvodu svojej právnej povahy a neúplného obsahu nepostačuje na stanovenie metódy výpočtu, pretože príliš veľa kľúčových otázok zostalo nevyriešených. Stanovuje len, na koho sa vzťahuje, ale nie ako. Kritériá napokon nemožno dostatočne určiť bez prijatia delegovaného aktu. Podľa názoru žalobkyne uplatnenie DSA predstavuje neprimeraný zásah do základných práv a slobôd žalobkyne a porušuje tak zásadu proporcionality uvedenú v článku 5 ods. 4 druhom pododseku ZEÚ. Na jednej strane paušálna prahová hodnota nie je vhodná a na druhej strane už nie je potrebné uložiť žalobkyňi iné povinnosti, keďže on-line obchod je už (nadmerne) regulovaný.³³ Vo vyššie zmienenej súvislosti si preto dovoľujeme poukázať, že otázka určenia veľkosti VLOP podľa počtu aktívnych užívateľov sa stala problematickou už od počiatku účinnosti samotného Aktu DSA. Domnievame sa, že aj následná regulácia bude závisieť od výsledku rozhodnutia Súdneho sporu vo veci T-348/23.

Podľa nášho názoru by riešeniu vyššie zmienenej problematiky mohlo prospieť prijatie osobitného regulačného mechanizmu, ktorý stanovoval presné podmienky určovania veľkosti platforiem.

Ekonomické dopady Aktu DSA na JDT

Možno povedať, že internet je čoraz dôležitejším zdrojom spotrebiteľského prístupu k video a audio obsahu. V roku 2019 priemerne až 29 % jednotlivcov nahralo vlastnoručne vytvorený obsah na určitú platformu.

Príjmy z distribúcie digitálnej hudby v roku 2020 sa odhadovali na približne 2 miliardy EUR v 12 členských štátoch EÚ. Podľa názoru širokej verejnosti, Akt DSA a jeho asymetrický prístup založený na veľkosti platforiem môže mať zmiešané účinky na menšie štartovacie/rozširujúce sa platformy. Nedávne štúdie skúmajúce 200 kľúčových platforiem spolupráce zistili, že 36 % vzorky boli „malé“ platformy s menej ako 10 000 zákazníkmi a so ziskom ako 1 milión eur.

³³ Pozri bližšie žalobu vo veci vedenej pod číslom T-348/23 vo veci Zalando/Komisia zo dňa 27.06.2023

Z krátkodobého hľadiska môžu prahové hodnoty založené na veľkosti znížiť regulačnú záťaž pre začínajúce podniky a rozširujúce sa firmy. Z dlhodobého hľadiska, keď sa tieto firmy rozširujú, prahová hodnota založená na veľkosti vytvára „hranu útesu“ pre dodržiavanie predpisov, ktorá odrádza menšie platformy od expanzie. Tým sa zníži rast konkurentov na väčšie platformy, ktorý má vplyv na podnikových používateľov a spotrebiteľov, pretože obmedzuje pozitívne sieťové účinky, ktoré platformy podporujú.

Podľa výsledkov respondentov, po prijatí Aktu DSA, až 71 % respondentov prieskumu sa domnieva, že počet používateľov na online platforme je dôležitý pre úspech ich podnikania. Ak platformy obmedzia počet používateľov, tak aby zostali pod regulačným prahom založeným na veľkosti, môže dôjsť ku roztriešteniu zákazníkov medzi väčší počet platforiem, čím sa zvyšuje administratívna záťaž pre platformy.

Regulačná hranica ovplyvňuje aj spotrebiteľov, pričom 34 % konštatovalo, že spotrebiteľia môžu mať nakoniec menší výber tovarov a služieb.

Režim prísnejšej zodpovednosti povedie k tomu, že platformy prijmu opatrenia na zmiernenie ich rizika, pričom tieto môžu zahŕňať:

- obmedzenie typu produktov a služieb, ktoré možno predávať,
- zvýšenie požiadaviek na overovanie pre predajcov,
- zníženie dostupnosti doplnkových služieb,
- stránky s recenziami môžu nahradiť recenzie s voľným textom,
- platformy môžu prejsť z „otvoreného“ modelu (ktorý umožňuje komukoľvek uverejňovať príspevky) na „uzavreté“ modely, do ktorých môžu nahrávať obsah iba overení používatelia.

Vo vyššie zmienených prípadoch tak podniky a spotrebiteľia prídu o cenné funkcie a ponúkané služby, keďže platformy sa snažia znížiť svoju zodpovednosť. Prísne požiadavky na moderovanie obsahu môžu napríklad viesť k oneskoreniam pri uverejňovaní obsahu alebo k strate doplnkových funkcií na základe obsahu vytváraného používateľmi.³⁴

Podľa prieskumu vykonaného so spotrebiteľmi, až

- 45 % uviedlo, že omeškanie nahrávania obsahu v súvislosti s filtrovaním obsahu by výrazne ovplyvnilo užívanie platformy,
- 48 % uviedlo, že ako noví zákazníci by s menšou pravdepodobnosťou vyskúšali obsah, produkty alebo služby bez recenzií od iných používateľov,
- 21 % uviedlo, že by platformu úplne prestali používať.³⁵

Z pohľadu platforiem možno vyabstrahovať značnú odpoveď, že takmer polovica platforiem má obavu, že v súvislosti s novými povinnosťami podľa Aktu DSA prídu o príjmy v dôsledku nepresného nastavenia v súvislosti so šírením obsahu na internete. Vo vzťahu k spotrebiteľom možno konštatovať, že 39 % respondentov tvrdí, že ich obsah bol z platforiem odstránený bez akéhokoľvek dôvodu. Okrem vyššie vedeného, až 38 % opýtaných platforiem sa obáva zníženej registrácie nových spotrebiteľov v súvislosti so zvýšenými požiadavkami podľa Aktu DSA.

³⁴Spracované podľa: The impact of the Digital Services Act on business users, Methodology report, 20.október 2020, Dostupné na internete: <https://www.oxera.com/insights/reports/the-impact-of-the-digital-services-act-on-business-users/>

³⁵Spracované podľa: The impact of the Digital Services Act on business users, Methodology report, 20.október 2020, Dostupné na internete: <https://www.oxera.com/insights/reports/the-impact-of-the-digital-services-act-on-business-users/>, Husovec, M.; Urban, J *Will the DSA have the Brussels Effect?*, *VerfBlog*, 2024/2/21, <https://verfassungsblog.de/will-the-dsa-have-the-brussels-effect/>, DOI: 10.59704/79d561104269780d, Dostupné na internete: <https://verfassungsblog.de/will-the-dsa-have-the-brussels-effect/>, Turillazzi, A. and others, The Digital Services Act: An Analysis of Its Ethical, Legal, and Social Implications (Január, 2022). Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=4007389>

Regulačná záťaž podľa Aktu DSA môže niektoré platformy donútiť k zmene podnikateľského správania s cieľom znížiť náklady na správu, čo môže viesť k zníženým finančným stimulom na rozvoj platforiem, pomalšie aktualizácie algoritmov.

Záver

Prijatie Aktu DSA možno chápať ako dôležité zavŕšenie harmonizácie v oblasti JD. Z pohľadu Smernice DSM sme v článku jednoznačne podľa nášho názoru odpovedali na otázku, že Akt DSA nenarúša už fungujúci zodpovednostný systém prijatý smernicou DSM v jej čl. 17 Smernice DSM. Avšak si myslíme, že ak nebude špecifický zodpovednostný systém obsiahnutý v ust. čl. 17 Smernice DSM uplatniteľný, potom sa bude treba obrátiť na všeobecné podmienky podľa Aktu DSA.

Čo sa týka definície čl. 24 v spojení s čl. 33 Aktu DSA, možno uviesť, že Akt DSA je v tejto časti čiastočne zmätočný a spôsobuje právnu neistotu z pohľadu samotných platforiem čo sa odzrkadlilo aj na spore vedenom pred Súdny dvorom EÚ pod číslom T-348/23. Máme za to, že v tejto oblasti je nutné počkať za výsledkami sporu a zároveň, že z pohľadu Komisie by bolo potrebné prijať ďalší bližší regulačný rámec, ktorý by jednoznačne korigoval otázky určovania veľkosti platforiem.

Zoznam použitých zdrojov

ADAMOVIČ, Z. (ed) Nové technológie , internet a duševné vlastníctvo 3: UNIVERSITAS TYRNAVIENISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy , vydavateľstva SAV v Bratislave , 2019, 247 s. ISBN 978-80-568-0329-5

BAČÁROVÁ, R. Zmluvné záväzky v autorskom práve. Bratislava: C.H.Beck, 2018, 256s.

EURÓPSKA KOMISIA. „Digitálna agenda pre Európu“: Oznámenie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a Sociálnemu Výboru a Výboru Regiónov. Brusel, 26.10.2010.

HAZUCHA, B.: Vyhотовovanie rozmnoženín diel pre súkromnú potrebu: Nový náhľad na tradičnú problematiku. In: ADAMOVIČ, Z. (ed) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 4: UNIVERSITAS TYRNAVIENISS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy , vydavateľstva SAV v Bratislave , 2020, 232 s. ISBN 978- 80-568-0181-9

HUSOVEC, M.; Urban, J Will the DSA have the Brussels Effect?, VerfBlog, 2024/2/21, <https://verfassungsblog.de/will-the-dsa-have-the-brussels-effect/>, DOI: [10.59704/79d561104269780d](https://doi.org/10.59704/79d561104269780d)

HUSOVEC, M., QUINTAIS, J.P.: How to License Article 17? Exploring the Implementation Options for the New EU Rules on Content-Sharing Platforms: In GRUR International, .(online) . 14.10.2019

LUBY, Š. AUTORSKÉ PRÁVO, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava. 1962.

Návrh Nariadenia o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene Smernice 2000/31/ES ,15.12.2020.

Návrhy generálneho advokáta zo dňa 15.07.2021 HENRIKA SAUGMANDSGAARD ØE vo veci C401/19

POLČÁK , R. Internet a proměny práva. 1 vyd. Praha: Auditorium, 2012.

Rozsudok ESJP zo dňa 25. 03.1993 vo veci Costello-Roberts v. Spojené kráľovstvo

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 09.01.2014 vo veci C-610/15, Stichting Brein proti Ziggo BV, XS4ALL Internet BV

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 13.02.2014 vo veci C-466/12, Nils Svensson a i. proti Retriever Sverige AB

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 27.03.2014 vo veci C-314/12, UPC Telekabel Wien

GmbH proti Constantin Film Verleih GmbH

Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2015/1535 EÚ z 09. mája 2015 ktorou sa stanovuje postup pri poskytovaní informácií v oblasti technických predpisov a pravidiel vzťahujúcich sa na služby informačnej spoločnosti

Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/789 zo 17. apríla 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá výkonu autorského práva a práv súvisiacich s autorským právom uplatniteľné na niektoré on-line vysielania vysielateľov a retransmisie televíznych a rozhlasových programov

Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu

Smernica Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti

Turillazzi, A. and others, The Digital Services Act: An Analysis of Its Ethical, Legal, and Social Implications

VOJČÍK, P., et al. Právo duševného vlastníctva – 2 upr. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk. 2014. 494 s.

VOJČÍK, P. a kol.: Občianske právo hmotné. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-7380-845-7

Zákon o zodpovednosti poskytovateľov služieb za zdieľanie online obsahu (Urheberrechts-Diensteanbieter-Gesetz - UrhDaG) zo dňa 31.05.2021, Nemecká spolková republika

Zákon. č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon z 01.07.2015 v znení neskorších predpisov

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 26.04.2022 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.05.2019, sp. zn. II. ÚS 78/2019

Žaloba Poľskej republiky zo dňa 24.05.2019 vo veci C-401/19 Poľská republika proti Európskemu parlamentu a Rade

Žaloba Zalando zo dňa 27.06.2023 vo veci T-348/23, Zalando SE proti Európskej komisii COMPAGNUCCI. S. Il recepimento della direttiva copyright e la scelta italiana: In Approfondimento [online]. 16.12.2021

MORRENO, ROMERO, F. Upload filters and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. In Taylor&Francis Online [online]. 17.03.2020. DOI: <https://doi.org/10.1080/13600869.2020.1733760>

SAETTO, B. La Direttiva Copyright diventa legge degli Stati europei. Valigiablu . [online]. 20.03.2022

Simmons&Simmons. The DSM Directive two years on: is it in force? [online]. 09.09.2021

SCHMID, G., BARUDI, M. Implementierung der DSM Urheberrechts- Richtlinie [online]. 09.07.2020

The impact of the Digital Services Act on business users, Methodology report, 20. október 2020

KNOW-HOW V OBLASTI PRACOVNÉHO PRÁVA

JUDr. Štefan Varholík
Katedra občianskeho práva
Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
stefan.varholik@student.upjs.sk

Abstrakt

Predmetom tohto príspevku je problematika postavenia inštitútu know-how v oblasti pracovného práva Slovenskej republiky. Primárnym cieľom tohto príspevku je skonštruovanie analýzy skúmaného inštitútu, zameranej na jeho ochranu stanovenú právnymi predpismi pracovného práva. Základnou metódou skúmania je analytický rozbor. Článok obsahuje vymedzenie základných pojmov, legislatívne ohraničenie skúmanej tematiky, zaradenie termínu know-how do systému pracovného práva a následná analýza prvkov jeho ochrany práve v tomto právnom odvetví.

Kľúčové slová: pracovné právo, know-how, duševné vlastníctvo, ochrana know-how

Abstract

The main issue of this contribution is the "know-how" in the field of labor law of the Slovak Republic. The primary purpose of this contribution is to find out an analysis of the researched institute, aimed at self-protection by legal regulations of labor law. The basic scanning method is analytical analysis. The article contains the delimitation of basic terms, the legislative limitation of the researched subject, the insertion of timeline for "know-how" in the system of labor law and following analysis of the elements self-protection in this Legal industry.

Key words: labor law, know-how, intellectual property, protection of know-how

Úvod

Základom správneho skonštruovania cieľovej analýzy je dôležité teoretické vymedzenie primárnej terminológie. Slovenský právny poriadok je tvorený niekoľkými legislatívnymi odvetviami, ktoré vo svojej internej štruktúre upravujú jednotlivé spoločenské oblasti. Jednou z právnych sfér je aj pracovné právo, ktorého etymologický základ je zrejmý už z jeho samotného názvu. Vo všeobecnosti ho môžeme charakterizovať ako súhrn právnych predpisov, ktoré sa vo svojich ustanoveniach zameriavajú na vzťah medzi ľudskými subjektami, ktoré vznikajú, menia sa a zanikajú v systéme pracovno-právneho spektra.¹

Základným právnym predpisom v tejto oblasti je s určitou istotou Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len „Zákonník práce“), ktorý

¹ SVINČÁK, T.: Zmluvné pokrytie výkonu práce normami pracovného a občianskeho práva. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*. 2012. s. 210-216

definuje rôzne termíny, ako napríklad pracovný pomer, prekážky pri práci, ochrana práce alebo aj dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Čo sa týka štrukturálneho charakteru, považujeme ho za nadpriemerne prepracovaný vzhľadom na to, koľko inštitútov legislatívne ohraničuje. Pracovné právo je z povahy vecí úzko prepojené aj s právom duševného vlastníctva a jeho špecifickými inštitútmi, medzi ktoré možno zaradiť know-how.

Pojem know-how

V rámci systematiky práva duševného vlastníctva možno know-how zaradiť do subsystému práv obdobných priemyselným právam a práv súvisiacich s priemyselnými právami. Know-how je inou majetkovou hodnotou, ktorú možno ďalej zaradiť k predmetom práv obdobných priemyselným právam.²

Pojem know-how sa síce používa v právnych predpisoch Slovenskej republiky,³ avšak v právnom poriadku Slovenskej republiky nenachádza svoju legálnu definíciu. Know-how predstavuje v rámci systematiky práva duševného vlastníctva predstavuje osobitnú kategóriu, ktorá nie je ohraničená.

Know-how nachádza svoju definíciu aj v odbornej literatúre, kde je vymedzené prostredníctvom nasledovných pojmových znakov:

- ide o nehmotný statok, ktorý je vyjadrený vo forme umožňujúcej jeho vnímanie a poznanie (tzv. určiteľnosť know-how),
- tvoria ho poznatky, informácie, skúsenosti a vedomosti z rôznych oblastí, najmä hospodárskych,
- má podstatný význam (je užitočné) pre jeho používateľa,
- nie je všeobecne známe a ani dostupné,
- má svoju hodnotu (cenu), ktorú možno vyjadriť v peniazoch,
- je využiteľné tretími osobami
- nie je chránené podľa osobitných predpisov.⁴

Pojem duševného vlastníctva

Vzhľadom na neexistenciu formalizovaného terminologického ohraničenia tohto termínu považujeme za potrebné priblížiť aj pojem duševného vlastníctva. Pojem duševné vlastníctvo považujeme za mnohodimenzionálny a to z toho dôvodu, že vo svojom internom priestore obsahuje množstvo prvkov.

Vo všeobecnosti je možné ho definovať ako výsledok tvorivej činnosti človeka, ktorý sa vyznačuje svojou nehmotnosťou (v nejakej viditeľnej podobe, ale existovať musí – logo), užívateľnosťou tretími osobami, ale aj schopnosťou stať sa predmetom rôznych spoločenských vzťahov, ako napríklad v tomto prípade tých pracovno-právnych.⁵ Každý mysliteľ, autor či umelec sa môže domáhať ochrany ním vytvorených nehmotných statkov, ktorá je nie len v slovenskom právnom systéme legislatívne upravená.

V tejto oblasti môžeme spomenúť rôzne právne predpisy ako napríklad zákon č. 486/2013 Z.z. Zákon o presadzovaní práv duševného vlastníctva colnými orgánmi, ktorý sa zaoberá ochrannými opatreniami a zodpovednosťou v tejto sfére. V uvedenom kontexte sa

² VOJČÍK, P. a kol.: *Právo duševného vlastníctva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 322. ISBN: 978-80-7380-373-5.

³ Napr.: § 16, 17 a 23 Zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov, § 2, 26a Zákona č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov.

⁴ VOJČÍK, P.: *Know-how a jeho ochrana*. Bulletin slovenskej advokácie, 15, 2009, č. 10, s. 10 - 16.

⁵ *Duševné vlastníctvo, priemyselné vlastníctvo a autorské právo* [online]. 2019. Dostupné na internete: [Duševné vlastníctvo, priemyselné vlastníctvo a autorské právo - EuroEkonóm.sk](http://Duševné_vlastnictvo_priemyselné_vlastnictvo_a_autorské_právo_-_EuroEkonóm.sk) (euroekonom.sk)

žiada poukázať aj na to, že takto orientovaných legislatívnych predpisov je v súčasnosti mnoho a každý vo svojich ustanoveniach upravuje ochranu duševného vlastníctva v súvislosti s iným jeho predmetom (napr. Autorský zákon).

Know-how a konkurenčná doložka pracovnom práve

Za lex generalis, či všeobecnú pracovnoprávnú normu možno bez najmenších pochybností označiť zákon č. 311/2001 Z.z., teda Zákonník práce. V dôsledku početných novelizácií, ktorými si tento dynamicky sa rozvíjajúci právny predpis prešiel v priebehu svojej existencie sa predmetom ochrany v oblasti pracovného práva stala aj nami analyzovaná problematika nehmotných statkov, osobitne know-how.

Napriek uvedenému skôr, ako čokoľvek iné sa žiada uviesť, že sám Zákonník práce so slovným spojením „know-how“ expressis verbis nepracuje. Jeho právna povaha ho však predurčuje k prítomnosti v paragrafovom znení pojednávajúcim o ochrane obchodného tajomstva.

Ochranu know-how a obchodného tajomstva, hoci nie explicitne vyjadrenú, obsahuje ustanovenie § 83a zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce (ďalej len „Zákonník práce“). Toto ustanovenie sa do Zákonníka práce dostalo jeho novelou, ktorá nadobudla účinnosť dňa 01.09.2011, ktorou sa Slovenská republika priblížila k európskym štandardom.⁶

Odsek 1 tohto ustanovia umožňuje aby zamestnávateľ v pracovnej zmluve uzatvoril so zamestnancom uzatvoril tzv. konkurenčnú doložku.⁷ Podstata konkurenčnej doložky spočíva v tom, že zamestnanec, ktorý sa pri výkone svojho zamestnania oboznámi so skutočnosťami alebo informáciami, ktoré nie sú verejnosti prístupné (know-how alebo obchodné tajomstvo zamestnávateľa) a ich využitím po skončení pracovného pomeru by mohol spôsobiť zamestnávateľovi ujmu, zmluvne sa mu zakáže výkon takejto činnosti na dobu neprevyšujúci jeden rok od skončenia pracovného pomeru.⁸

Posúvajúc sa ďalej, zameriame našu pozornosť v tejto časti na náležitosti konkurenčnej doložky. V prvom rade sa žiada uviesť, že konkurenčná doložka vo svojej prvotnej podstate predstavuje právny úkon. Teda jedná sa o prejav vôle spôsobilého subjektu smerujúci k vyvolaniu želaných právnych následkov. V zmysle uvedeného teoretického vymedzenia sa žiada, aby ako každý z právnych úkonov aj samotná konkurenčná doložka spĺňala elementárne, na právne úkony kladené požiadavky. Musí ju teda uzavrieť spôsobilý subjekt so skutočnou vôľou smerujúcou k vyvolaniu adekvátnych právnych následkov (teda nie len s cieľom zastrieť iný právny úkon), a musí splniť náležitosti kladené na vôľu a jej prejav pri realizácii právneho úkonu.

Vôľa musí byť aj v tomto prípade predovšetkým skutočne daná. Danosť vôle predstavuje skutočnosť, že došlo k vysloveniu súhlasu s obsahom konkurenčnej doložky na strane zamestnanca, ktorého sa predmetná doložka má týkať. Súhlas sa prejavuje podpisom pracovnej zmluvy, ktorej je konkurenčná doložka súčasťou.

Náležitosťou vôle je taktiež jej sloboda, to znamená prejav vôle bez akéhokoľvek neprípustného nátlaku. Vôľa nie je slobodná v takom prípade, ak je prejavovaná pod nátlakom bezprávnej vyhrážky, či v tiesni. Vôľa musí byť taktiež vážna, nie prejavovaná len zo žartu, či docendi causa, za účelom vyučovania, či príkladu. A v poslednom, no snáď najpodstatnejšom rade je potrebné, aby nedošlo k omylu pri prejavení vôle subjektu práva. Omyl sa v tomto

⁶ DOLOBÁČ, M. Zákaz konkurenčnej činnosti v pracovnom práve. In: *Bulletin slovenskej advokácie.*, 2020, roč. 26, č.10, ISSN 1335-1079. str. 19

⁷ § 83a zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

⁸ ŽUĽOVÁ, J., BARINKOVÁ M., DOLOBÁČ, M. *Pracovné právo v poznámkach s príkladmi*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-687-0. str. 221-222.

pripade môže týkať najmä právnych následkov spojených s vyjadrením súhlasu s konkurenčnou doložkou.

Z pohľadu obsahových náležitostí je pre platnosť konkurenčnej doložky dohodnutej v pracovnej zmluve nevyhnutné obsiahnuť v nej odplatu za dodržanú mlčanlivosť, rozsah obmedzenia vzťahujúceho sa na zamestnanca a sankcie v prípade porušenia právnej povinnosti na strane zamestnanca. Spomínajúc peňažnú stránku veci, platí, že zamestnávateľ je počas tejto doby povinný platiť druhej strane každý mesiac 50% jeho priemernej mesačnej mzdy. Ak dôjde zo strany zamestnanca k porušeniu tejto dohody môže, ale nevyhnutne nemusí byť ustanovená sankcia v podobe peňažnej hodnoty, ktorou bude musieť toto svoje konanie vykryť.

Právna úprava však v tejto súvislosti pamätá na ochranu slabšej strany zmluvného vzťahu a chráni zamestnanca takýmto spôsobom: „...peňažná hodnota takto koncipovanej pokuty nesmie prekročiť hodnotu, ktorá zodpovedá súčtu mesiacov nedodržania dohody, a teda maximálne jeden rok (12 mesiacov) ale zároveň aj súčinu polovice zárobku konkrétného zamestnanca“⁹

Je nutné však zachovať komplexnosť pohľadu a vnímať obe strany tohto právneho pomeru ako vzájomne oprávnené a povinné. Týmto konštatovaním chceme poukázať na to, že nielen zo strany zamestnanca, lež práve zo strany zamestnávateľa môže taktiež dôjsť k porušeniu ustanovení konkurenčnej doložky, najmä v súvislosti s porušením ustanovení o výplate odmeny za jej dodržanie. Uvedený postup je častým predmetom súdnych sporov, poukazujúc na to, že privádza subjekt zamestnanca častokrát až do existenčných problémov.

V tejto časti práce spomenieme taktiež štyri možné spôsoby zániku konkurenčnej doložky, ako vedľajšieho dojednania pracovnej zmluvy. Ku skutočnostiam, spôsobujúcim zánik konkurenčnej doložky patrí aj často prehliadaná objektívna skutočnosť plynutia času. Obmedzenie výkonu zárobkovej činnosti v podobe konkurenčnej doložky teda môže byť nariadené, či dojednané najviac na dobu 12 mesiacov, čiže jedného roka. Uplynutím tohto obdobia zaniká aj zmluva medzi týmito dvoma stranami, čo v praxi znamená, že zamestnávateľovi zaniká povinnosť poskytovať svojmu bývalému zamestnancovi odplatu za mlčanlivosť a zamestnancovi sa na druhej strane objavuje príležitosť začať znova pracovať napríklad, aj v konkurenčnej sfére.

Zjavný rozdiel oproti predchojej situácii je stav, kedy dôjde k odstúpeniu od konkurenčnej doložky. V tejto súvislosti môže dôjsť k akémusi „precitnutiu“ zo strany zamestnávateľa, či k uvedomeniu si záväzku finančne dotovať bývalého zamestnanca po určitý čas, napriek jeho absencii v podniku zamestnávateľa. Aby však zamestnávateľ mal možnosť uplatniť takýto postup a odstúpiť od konkurenčnej doložky, musí byť splnené, že k tomu dôjde počas trvania samotného pracovného pomeru. Ak táto podmienka splnená bude, potom platí, že nie je potrebné, aby sa odstúpenie od konkurenčnej doložky viazalo na určitý právne relevantný dôvod.

Treťou situáciou je výpoveď z ustanovení konkurenčnej doložky. Pánom situácie je v tomto prípade zamestnanec, nakoľko vypovedať konkurenčnú doložku je výlučne jeho právom. Právna úprava obsiahnutá vo vyššie citovanom ustanovení normuje prípady, za ktorých môže dôjsť k vypovedaniu konkurenčnej doložky.

Za všetky prípady spomenieme, opäť raz, príklad finančný. Zamestnanec môže vypovedať konkurenčnú doložku, ak mu sľúbené finančné krytie nebolo vyplatené do 15 dní od uplynutia jej splatnosti. V tomto prípade nasleduje doručenie tejto výpovede zamestnanca jeho bývalému zamestnávateľovi, kde sa deň jeho doručenia pokladá deň kedy oficiálne pôvodný záväzok medzi týmito stranami zanikol.¹⁰

⁹ § 83a ods. 5 zákona č. 311/2001 Z.z., Zákonník práce.

¹⁰ § 83a ods. 6 Zákona č. 311/2001 Z.z. (Zákonník práce SR) a § 310 ods. 4 Zákona č. 262/2006 Sb. (Zákonník práce ČR)

Záverečnou z možností ukončenia existencie konkurenčnej doložky je dohoda zmluvných strán. Keďže sú tieto subjekty jej pôvodcami, autormi v pravom slova zmysle, prejavom ich vôle, aj z pohľadu časti právnej teórie¹¹ môže byť novácia spočívajúca v negácii doterajších ustanovení konkurenčnej doložky a ich prípadná náhrada novou konkurenčnou doložkou, či jej úplné vypustenie a zánik jej existencie.

Zhrnutie

Pojem know-how je teda podľa všetkého možné terminologicky vymedziť ako osobitný inštitút duševného vlastníctva. Vo všeobecnosti ho teda môžeme vymedziť ako informáciu, či technológiu, ktorá nie sprístupnená verejnosti vzhľadom na to, že ich zverejnenie by podnikateľovi mohlo spôsobiť ujmu.

Tento inštitút je limitovaný rôznymi prvkami ale príspevok sa podrobnejšie venoval najmä jeho ochrane a teda právnomu úkonu vo forme konkurenčnej doložky. Tento pojem sa spája najmä s pracovnou zmluvou ku ktorej textu sa pripája. V skratke ide o dohodu medzi zamestnancom a zamestnávateľom, v ktorej si stanovujú za akých podmienok nebude zamestnanec po ukončení pracovného pomeru na súčasnom mieste vykonávať zárobkovú činnosť v konkurenčnej oblasti. Zákomom je táto doba ohraničená maximálnymi 12 mesiacmi a teda jedným rokom počas ktorého je zamestnávateľ povinný mesačne prispievať druhej strane vopred určenú finančnú čiastku za to, že bude zamestnanec plniť ich dohodu o mlčanlivosti. Ak na jednej zo strán dôjde k porušeniu stanovených povinností je možné toto konanie sankcionovať a to rôznymi spôsobmi. V prípade, že zamestnávateľ zamestnancovi nevyplatí dohodnutú mesačnú čiastku, môže sa jej ten domáhať na súde alebo jednoducho zmluvu vypovedať. Naopak ak poruší svoj sľub zamestnanec je druhá strana oprávnená od neho požadovať vopred právne stanovenú náhradu za spôsobenú ujmu.

Inštitút know-how je teda aj napriek tomu že nie je explicitne vymedzený v nejakom slovenskom právnom predpise, poskytovaná ochrana prostredníctvom iných inštitútov. De lege ferenda možno navrhnúť zakotvenie legislatívnej definície know-how.

¹¹ KOCHAN, R.: Konkurenčná doložka ako zabezpečovací prostriedok v pracovnom práve [online]. 2021. Dostupné na internete: Konkurenčná doložka ako zabezpečovací prostriedok v pracovnom práve | K | Najprávo.sk - právny informačný systém pre odborníkov a širokú verejnosť (najpravo.sk)

Zoznam použitej literatúry

1. DOLOBÁČ, M. Zákaz konkurenčnej činnosti v pracovnom práve. In: *Bulletin slovenskej advokácie.*, 2020, roč. 26, č.10, ISSN 1335-1079. str. 19
2. *Duševné vlastníctvo, priemyselné vlastníctvo a autorské právo* [online]. 2019. Dostupné na internete: Duševné vlastníctvo, priemyselné vlastníctvo a autorské právo - EuroEkonom.sk (euroekonom.sk)
3. GEJDOŠOVÁ, S.: *Úprava obchodného tajomstva zamestnávateľa v zmysle Obchodného zákonníka v pracovnej zmluve zamestnanca* [online]. 2016. Dostupné na internete: Mzdové centrum - Úprava obchodného tajomstva zamestnávateľa v zmysle Obchodného zákonníka v pracovnej zmluve zamestnanca (mzdovecentrum.sk)
4. FAJNOROVÁ, J.: *Konkurenčná doložka k pracovnej zmluve* [online]. Dostupné na internete: KONKURENČNÁ DOLOŽKA K PRACOVNEJ ZMLUVE - VYTVORIŤ (onlinezmluvy.sk)
5. KARMANOVÁ, M.: *Vaše „know-how“ ochráni zákonník* [online]. 2011. Dostupné na internete: HNonline.sk - Vaše "know-how" ochráni zákonník
6. KOCHAN, R.: *Konkurenčná doložka ako zabezpečovací prostriedok v pracovnom práve* [online]. 2021. Dostupné na internete: Konkurenčná doložka ako zabezpečovací prostriedok v pracovnom práve | K | Najprávo.sk - právny informačný systém pre odborníkov a širokú verejnosť (najpravo.sk)
7. KUBINSKÁ, P.: *Ako zabrániť zamestnancovi v práci pre konkurenciu?* [online]. 2015. Dostupné na internete: Ako zabrániť zamestnancovi v práci pre konkurenciu? | Podnikajte.sk
8. PRÁŠKOVÁ, G. – VALENTOVÁ, V.: *Know-how. Čo to je a ako ho využiť v rámci podnikania?* [online]. 2013. Dostupné na internete: Know-how. Čo to je a ako ho využiť v rámci podnikania? - epravo.sk
9. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 07.08.2008, sp. zn. 3 Obo 141/2007 [cit. 30.01. 2024]
10. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o neprístupnosti know-how a obchodných informácií
11. SVINČÁK, T.: *Zmluvné pokrytie výkonu práce normami pracovného a občianskeho práva.* In: *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore.* 2012. s. 210-216
12. VOJČÍK, P. a kol.: *Právo duševného vlastníctva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 322. ISBN: 978-80-7380-373-5.
13. VOJČÍK, P.: *Know-how a jeho ochrana.* Bulletin slovenskej advokácie, 15, 2009, č. 10, s. 10 - 16.
14. ŽUĽOVÁ, J., BARINKOVÁ M., DOLOBÁČ. M. *Pracovné právo v poznámkach s príkladmi.* 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-687-0. str. 221-222.
15. § 83a zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce
16. § 83a ods. 5 zákona č. 311/2001 Z.z., Zákonník práce.
17. § 83a ods. 6 Zákona č. 311/2001 Z.z. (Zákonník práce SR) a § 310 ods. 4 Zákona č. 262/2006 Sb. (Zákonník práce ČR)

Kontaktné údaje autora

JUDr. Štefan Varholík, kontaktná adresa: Sládkovičova 464/30, 083 01 Sabinov, email: stefan.varholik@student.upjs.sk, tel. kontakt: 0915 987 782

VEREJNOPRÁVNE ASPEKTY OCHRANY MAJITEĽOV PRÁV NA OZNAČENIE¹

prof. JUDr. Peter Vojčík ,CSc.
Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta
peter.vojcik@upjs.sk

Abstrakt

Príspevok je zameraný na problematiku ochrany ľudských hodnôt chránených priemyselnými právami na označenie, ktoré sú najmä v podnikateľskom konkurenčnom prostredí významným právnym prostriedkom na ochranu záujmov výrobcov a poskytovateľov služieb ale i spotrebiteľov. Poukazuje na verejnoprávne aspekty práv na označenie. Stručne poukazuje na právnu úpravu tradičných predmetov priemyselných práv na označenia, akými sú ochranná známka, označenia pôvodu výrobkov a zemepisné označenie výrobkov, ako aj obchodného mena. Okrem toho v príspevku autor rozoberá aj problematiku práv, ktoré možno považovať za obdobné priemyselným právam na označenie ako je logo (nezapísané označenie) a doménové meno ako aj na práva súvisiace ako právo na ochranu mena fyzickej osoby a právo na ochranu názvu právnickej osoby. V článku autor uvádza jednotlivé druhy žalôb ktorými možno riešiť spory. Okrem súdnej ochrany poukazuje aj na ochranu poskytovanú colnými orgánmi, alebo prokuratúrou.

Abstract

The article is focused on the issue of human values protection protected by industrial rights on labeling, which are, especially in a competitive business environment, an important legal means to protect the interests of producers and service providers as well as consumers. It points to the public law aspects of labeling rights. It briefly points to the legal arrangement of traditional subjects of industrial rights on labeling such as trademarks, designations of origin and geographical indications, as well as trade names. In addition, in the article the author also discusses the issue of rights that can be considered similar to industrial rights on labeling such as a logo (unregistered sign) and a domain name, as well as related rights such as the right to protect the name of a natural person and the right to protect the name of a legal entity. In the article, the author presents individual types of actions that can be used to resolve disputes. In addition to judicial protection, he also points to the protection provided by the customs authorities or the prosecutor's office.

1. Úvod - systematika a stručná charakteristika priemyselných práv na označenie

Ľudské hodnoty sú okrem iných inštitútov chránené aj právami. Práva na označenie tvoria oblasť priemyselných práv a majú dôležité miesto v obchodných podnikateľských vzťahoch. Ich hodnota, či povest' sú výsledkom veľmi intenzívnej ľudskej podnikateľskej činnosti. Práva na označenie sú imanentnou súčasťou trhového hospodárstva, pričom v boji s

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VEGA 1/0431/23 „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty“

konkurenciou majú svoje nezastupiteľné miesto. Prispievajú k vytváraniu dobrej súťažnej pozície v rámci hospodárskej súťaže voči ostatným súťažiteľom. V príspevku sa zameriame aj na verejnoprávne aspekty práv na označenie.

V rámci Európskej únie sú práva na označenie významným nástrojom pre reguláciu voľného pohybu osôb, tovarov a služieb. Z uvedeného dôvodu Európska únia tejto oblasti práva venuje pomerne veľkú pozornosť. Prijalo sa pomerne veľa smerníc, ale i nariadení, ktoré upravujú problematiku priemyselných práv na označenie, pričom ako je všeobecne známe, nariadenia sa stali súčasťou nášho právneho poriadku.

Do oblasti **priemyselných práv na označenie** možno zaradiť:

- a) ochranné známky,
 - b) označenie pôvodu výrobkov a zemepisné označenie výrobkov,
 - c) obchodné mená (v Českej republike obchodní firma),
- k **právam obdobným priemyselným právam na označenie** možno zaradiť:
- d) logá (ako nezapísané označenia)
 - e) doménové mená.

V širších súvislostiach treba v rámci tejto problematiky nemožno opomenúť ani :

- f) ochranu mena a priezviska fyzickej osoby ako aj
- g) názov právnickej osoby.

Ďalej v tejto súvislosti treba spomenúť, že v rámci EÚ Nariadenie Rady (ES) č. 509/2006 o zaručených tradičných špecialitách upravuje vytvorenie osobitného registra **zaručených tradičných špecialít** poľnohospodárskych výrobkov a potravín, čo umožňuje, aby si mohli jednotlivé členské štáty zapísať do registra názvy poľnohospodárskych výrobkov alebo potravín, ktoré sú pre danú krajinu typické. Prihlásiť na registráciu môžu spoločne aj viaceré krajiny. Takýmto príkladom je spoločné prihlásenie Českej republiky a Slovenska zaručenej tradičnej špeciality „špekačky“.

Jedným zo spoločných znakov práv na označenie je ich označovacia (identifikačná) funkcia. Slúžia na označovanie predovšetkým **subjektov** (fyzických alebo právnických osôb, a to ako podnikateľských, tak aj nepodnikateľských), ale aj prevádzok či zariadení, na označovanie **tovarov a služieb**, na označovanie udalostí či **podujatí** (športových, kultúrnych a iných), alebo na označovanie **internetovej adresy**.

Pre nadobudnutie (vznik) priemyselných práv na označenie sú rozhodujúce dve právne skutočnosti a to:

- prihlásenie predmetov priemyselných práv na označenie k ochrane a
- rozhodnutie o udelení ochrany.

Verejnoprávne aspekty práv na označenie súvisia s rozhodovaním štátnych orgánov v súvislosti:

- s nadobúdaním ochrany, (vrátane rozhodovania o predĺžení ochrany u ochranných známok),
- so zrušením ochrany,
- s vyhlásením neplatnosti ochrany,
- s riešením sporov.

Právne predpisy priemyselných práv na označenie upravujú predovšetkým otázky prihlasovania predmetov priemyselných práv na označenie a udeľovanie ochrany, ako aj právne vzťahy súvisiace s ich používaním v hospodárskom a spoločenskom styku ako aj s ich ochranou. Právne predpisy priemyselných práv na označenie neupravujú problematiku vytvárania predmetov týchto práv tak, ako je tomu u priemyselných práv k výsledkom tvorivej duševnej činnosti. To znamená, že pre túto oblasť nie je rozhodujúce, ako napríklad bola vytvorená ochranná známka, resp. kto ju vytvoril. To však môže byť predmetom inej ochrany, a to podľa Autorského zákona (zákon č. 185/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov-

texte aj „AZ“), ak bola vytvorená ako autorské dielo, resp. podľa zmluvy o dielo podľa § 91 AZ. V praxi sa často zabúda, že prihlasovateľ ochrannej známky, alebo objednávateľ a následne používateľ loga musí nadobudnúť práva na autorskoprávne používanie diela, teda právo dielo rozmnožovať a šíriť, a to ako v listinnej tak aj elektronickej podobe. Na druhej strane, ak majiteľ ochrannej známky, ktorá je autorským dielom, chce zmeniť ochrannú známku (urobiť v nej grafickú úpravu) musí mať na takúto zmenu súhlas autora. To, že je majiteľom ochrannej známky neznamená že má oprávnenie do diela zasahovať. Licenčná zmluva musí mať písomnú formu iba vtedy ak autor udeľuje výhradnú licenciu (§ 65 ods. 3 AZ).

Práva na označenia majú svoju majetkovú hodnotu a možno ich oceniť. Tvoria súčasť nehmotného majetku podnikateľa. Obchodný zákonník - zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej v texte aj "OBZ") v § 5 vymedzuje pojem podnik takto : „Podnikom sa na účely tohto zákona rozumie súbor hmotných, ako aj osobných a nehmotných zložiek podnikania. K podniku patria veci, práva, iné majetkové hodnoty, ktoré patria podnikateľovi a slúžia na prevádzkovanie podniku, alebo vzhľadom na svoju povahu majú tomuto účelu slúžiť.“ V Českej republike sa v Občianskom zákonníku (zákon č. 89/2012 Sb. v znení neskorších predpisov – v texte aj OZ ČR) už nepoužíva pojem podnik ale obchodní závod. V § 502 OZ ČR je vymedzený takto : „Obchodný závod je organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu.“

Práva na označenia sú určené predovšetkým spotrebiteľom, ktorí sa často pri nákupoch, či obstaraní služieb rozhodujú práve podľa ochrannej známky či loga, ale aj podľa toho, kto výrobok vyrába, či službu poskytuje, kde sa výrobok vyrába, resp. kde sa služba poskytuje. V súvislosti s ochranou spotrebiteľa môžeme poukázať aj na zákon č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov, ktorý v § 5, ale iba do roku 2014 ustanovoval, že výrobca, predávajúci, dovozca alebo dodávateľ nesmú klamať spotrebiteľa, najmä uvádzať nepravdivé, nedoložené, neúplné, nepresné, nejasné alebo dvojzmyselné údaje alebo zamlčať údaje o vlastnostiach výrobku alebo služby. Za klamanie spotrebiteľa sa považuje aj ponuka alebo predaj výrobkov alebo poskytovanie služieb porušujúcich práva duševného vlastníctva, ako aj skladovanie takých výrobkov s cieľom ponuky alebo predaja. Takýto zákaz klamanie spotrebiteľa sa vzťahuje najmä na neoprávnené označovanie tovarov a služieb ochrannou známkou, označením pôvodu výrobku, zemepisným označením alebo obchodným menom. Teraz sú tieto požiadavky uvedené v ustanoveniach upravujúcich nekalé obchodné praktiky a klamlivé konanie (napr. § 7 a 8 Zákona o ochrane spotrebiteľa).

Verejnoprávne prostriedky súdnej ochrany práv majiteľov práv na označenia sú upravené predovšetkým v Civilnom sporovom poriadku (zákon č. 160/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov - v texte aj „CSP“), v zákone č. 486/2013 Z.z. o presadzovaní práv duševného vlastníctva colnými orgánmi. Novelou z roku 2020 sa do uvedeného zákona doplnil § 27a :

„Ak boli splnené podmienky na prepadnutie tovaru a tento tovar bol predaný podľa osobitného predpisu skôr, ako bolo rozhodnuté o jeho prepadnutí, colný úrad môže rozhodnúť o prepadnutí peňažných prostriedkov získaných predajom tohto tovaru.“. Týmto osobitným zákonom je zákon č. 312/2020 Z.z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Ochranné známky patria medzi tradičné a najstaršie inštitúty práv na označenie. Ochranné známky upravuje zákon č. 506/2009 Z.z. o ochranných známkach v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len "ZOZ") ako aj vyhláška Úradu priemyselného vlastníctva SR č. 567/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva ZOZ. V Českej republike platí zákon č. 441/2003 Sb. o ochranných známkach ve znění pozdějších předpisů (ďalej v texte „ZOZ ČR). Súčasťou našich právnych poriadkov je aj Nariadenie Rady (ES) č. 207/2009 zo dňa 26.

februára 2009 o ochrannnej známke Spoločenstva (Ú.v. ES L 78, 24.3.2009). Obe krajiny prispôbili právnú úpravu európskej legislatívy.

Zásadnú zmenu vo vymedzení pojmu ochranná známka priniesol zákon č. 291/2018 Z.z., ktorý v súlade s Čl. 1 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1001 zo 14. júna 2017 o ochrannej známke Európskej únie (kodifikované znenie) (Ú.v. EÚ L 154/1, 16.6.2017) vymedzil v § 2 ZOZ ochrannú známku takto :

„Ochrannú známku môže tvoriť akékoľvek označenie, najmä slová vrátane osobných mien, kresby, písmená, čísllice, farby, tvar tovaru alebo tvar obalu tovaru alebo zvuky, ak je toto označenie spôsobilé

a) rozlíšiť tovary alebo služby jednej osoby od tovarov alebo služieb inej osoby a
b) byť vyjadrené v registri ochranných znáмок Úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky (ďalej len "register") spôsobom, ktorý príslušným orgánom a verejnosti umožňuje jasne a presne určiť predmet ochrany poskytnutej majiteľovi ochrannej známky.".

Zásadná zmena teda spočíva v tom, že sa **upustilo od požiadavky**, že ochranná známka musí byť **graficky znázorniteľná**, čo predtým nepripúšťalo zápis napr. zvukových či iných ochranných znáмок. Dnes je možné okrem zvukových ochranných znáмок zapísať aj ochranné známky pohybové, ktoré sú tvorené alebo doplnené pohybom alebo zmenou pozície prvkov na ochrannej známke, multimediálne ochranné známky, ktoré sú tvorené alebo dopĺňované kombináciou obrazu a zvuku, alebo holografické ochranné známky, ktoré sú vytvorené prvkami s holografickými znakmi.

Pokiaľ ide o zrušenie ochrannej známky na základe súdneho rozhodnutia, zákon o ochranných známkach v Slovenskej republike v § 34 ods. 2 okrem prípadu, že použitie tejto ochrannej známky je nekalé súťažné konanie, zakotvuje aj možnosť zrušiť ochrannú známku na základe súdneho rozhodnutia, podľa ktorého:

- ochranná známka obsahujúca meno a priezvisko alebo vyobrazenie fyzickej osoby, prípadne jej pseudonym porušuje práva na ochranu osobnosti,
- ochranná známka obsahujúca názov alebo obchodné meno fyzickej osoby alebo právnickej osoby zasahuje do jej dobrej povesti,
- ochranná známka zasahuje do starších práv na autorské dielo.

Návrh na zrušenie ochrannej známky musí byť podaný v lehote šiestich mesiacov odo dňa nadobudnutia právoplatnosti súdneho rozhodnutia z niektorého dôvodu vyššie uvedeného.

Označenie pôvodu výrobkov a zemepisné označenie výrobkov je v Slovenskej republike upravené zákonom č. 469/2003 Z.z. o označení pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov v znení neskorších predpisov. V Českej republike je to zákon č. 452/2001 Sb. o ochrane označení pôvodu a zemepisných označení ve znení pozdějších předpisů. Súčasťou našich právnych poriadkov je aj Nariadenie Rady (ES) č. 510/2006 z 20. marca 2006 o ochrane zemepisných označení a označení pôvodu poľnohospodárskych výrobkov a potravín (Ú.v. EÚ L 93, 31.3.2006).

Ide o označenie, pri ktorom špecifické alebo podstatné znaky výrobku sú priamo produktom určitej zemepisnej oblasti či miesta a sú s touto oblasťou bezprostredne a nerozlučne spojené. Ochranná známka individualizuje výrobok, ktorý pochádza od určitého výrobcu, ale výrobky ňou označované nevyžadujú vzťah k určitému prostrediu -zemepisnému miestu. S neustálym rozvojom výroby, s množstvom druhov výrobkov a ich kvality, rastie aj dopyt po takých výrobkoch, ktoré sa svojimi špecifickými vlastnosťami a znakmi odlišujú od bežných výrobkov. Ich špecifické vlastnosti, akosť či znaky sú spojené so zemepisným miestom, odkiaľ pochádzajú, resp. kde sa vyrobili. Platná právna úprava, ako sme už uviedli, rozlišuje medzi označením pôvodu výrobkov a zemepisným označením výrobkov. Zásadný rozdiel medzi označením pôvodu výrobkov a zemepisným označením výrobkov je to, že u zemepisného označenia nie je, resp. sa nevyžaduje až taká spojitosť s územím, na ktorom

sa výrobok vyrába a jeho kvalitami či vlastnosťami. Tu stačí, že možno povedť alebo charakteristické vlastnosti pripisovať tomuto územiu.

Obchodné meno je upravené v § 8 až 12 Obchodného zákonníka SR. V Českej republike v OZ ČR sa používa namiesto obchodného mena **obchodní firma**. Na Slovensku sa pojem firma skôr spája s podnikom ako takým, nie s jeho názvom. Po obsahovej stránke je však úprava v oboch krajinách dosť podobná. Rozdiel napríklad spočíva v tom, že podľa českej úpravy sa ustanovenia o firme nepoužívajú na podnikateľov, ktorí sa nezapisujú do obchodného registra. Obchodné meno fyzických osôb sa zapisuje do živnostenského alebo iného registra a obchodné meno právnických osôb do obchodného registra.

Ochrana obchodného mena je zakotvená v čl.8 v Parížskom dohovore na ochranu priemyselného vlastníctva z roku 1883², ktorý však nestanovuje akým spôsobom, či formou má byť na území jednotlivých krajín chránené.³ Základná úprava obchodného mena je zakotvená v Obchodnom zákonníku (§ 8 a nasl.).

V § 10 OBZ je zakotvená požiadavka, že obchodné meno nesmie byť zameniteľné s obchodným menom iného podnikateľa a nesmie vzbudzovať klamlivú predstavu o podnikateľovi alebo o predmete podnikania. Na druhej strane, ak dôjde ku kolízii dvoch obchodných mien, sa v právnej úprave prostriedkov na ochranu obchodného mena (§ 12 OBZ) pozabudlo zakotviť aj právo žiadať zmenu obchodného mena voči subjektu ktorý práva k obchodnému menu porušuje.

V OZ ČR v § 423 sa zakotvila ochrana obchodnej firmy aj prostriedkami nekalej súťaže : „Ochrana práv k obchodní firmě náleží tomu, kdo ji po právu použil poprvé. Kdo byl dotčen ve svém právu k obchodní firmě, má stejná práva jako při ochraně před nekalou soutěží.“

Občiansky zákonník Českej republiky zakotvuje v § 424 ešte jednu dôležitú zásadu podľa ktorej „obchodní firma nesmí být zaměnitelná s jinou obchodní firmou ani nesmí působit klamavě.“

Logo ako nezapísané označenie, na rozdiel od iných predmetov priemyselných práv na označenie, nemá osobitnú formu ochrany a ani sa nikde neregistruje a ani neeviduje. Pokiaľ ide o logo, máme tu na mysli, ako sme už v úvode uviedli, také označenie, ktoré nie je zapísané ako ochranná známka. Pre logo nie je stanovená žiadna doba ochrany, ako je to napr. pri ochranných známkach. Pri takomto voľnom vytváraní a využívaní je však tiež potrebné rešpektovať určité pravidlá, a najmä to, aby sa jeho používaním nezasahovalo do práv tretích osôb. Do úvahy prichádza napríklad zásah do autorských práv autora výtvarného diela, ktorý logo vytvoril, alebo do práv majiteľa ochranných znáмок, obchodného mena (firmy), či označenia pôvodu výrobkov. Na rozdiel od iných predmetov priemyselných práv však logo musí spĺňať jeden základný znak a síce to, že sa musí v praxi používať. Za logo v takomto zmysle sa teda nemôže považovať taká značka, označenie, ktoré sa v praxi, v obchodnom, či inom styku nepoužíva.

Logo môžeme vymedziť ako označenie (obrazové, obrazovo-slovné alebo zvukové, multimediálne, pohybové a iné), ktoré používa určitý subjekt (najčastejšie v obchodnom styku) na označenie svojej osoby, svojej prevádzky, organizovaného verejného podujatia, na označenie svojich výrobkov alebo služieb, ktoré je pre túto osobu, jeho výrobky alebo činnosť či podujatie charakteristické a ktoré je spôsobilé ho odlišiť od iných subjektov (osôb), resp.

² Vyhláška č. 64/1975 Zb. Ministra zahraničných vecí o Parížskom dohovore na ochranu priemyselného vlastníctva

³ K tomu pozri aj : Pullmannová, H. : *Ochrana práva k obchodnímu jménu ve světle článku 8 Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví*. IN : Právnik č. 12/2022 s.1163 a nasl.

výrobkov, služieb, prevádzok alebo podujatí a ktoré v takejto používanej podobe (v takom vyobrazení) nie je priemyselno-právne chránené.

V platnej úprave známkového práva sa zakotvila ochrana nezapísaného označenia v tom zmysle, že používateľ nezapísaného označenia (loga), ktoré používal v obchodnom styku pred podaním prihlášky ochrannej známky iného subjektu, a ktoré nadobudlo rozlišovaciu spôsobilosť pre rovnaké alebo podobné tovary alebo služby, a ak takéto označenie nemá iba miestny dosah, má možnosť **podat' námietky** proti zapísaniu označenia iným subjektom, ktoré by bolo zhodné či zameniteľné s týmto nezapísaným označením do registra ako ochrannú známku (§ 7 písm. f/ ZOZ). Označenie sa nezapíše do registra na základe námietok proti zápisu označenia do registra ktoré podá užívateľ nezapísaného označenia alebo užívateľ iného označenia používaného v obchodnom styku, ak právo k tomuto označeniu vzniklo pred dňom podania prihlášky a toto označenie nemá len miestny dosah, ak z dôvodu zhodnosti alebo podobnosti prihláseného označenia s nezapísaným označením alebo s iným označením používaným v obchodnom styku a zhodnosti alebo podobnosti tovarov alebo služieb, na ktoré sa tieto označenia vzťahujú, existuje pravdepodobnosť zámieny na strane verejnosti, pričom za pravdepodobnosť zámieny sa považuje aj pravdepodobnosť asociácie s nezapísaným označením alebo s iným označením používaným v obchodnom styku.

Majiteľ loga (nezapísaného označenia) má však ešte jeden právny prostriedok na ochranu, a to voči majiteľovi už zapísanej ochrannej známky. Podľa § 35 ods. 3 ZOZ Úrad vyhlási **ochrannú známku za neplatnú** na návrh používateľa nezapísaného označenia, ak bola zapísaná do registra ochranná známka zhodná alebo podobná s nezapísaným označením (logom), ktoré používaním v obchodnom styku nadobudlo rozlišovaciu spôsobilosť pre rovnaké alebo podobné tovary alebo služby pred dňom podania prihlášky napadnutej ochrannej známky, ak takéto nezapísané označenie nemá iba miestny dosah. Z rovnakého dôvodu je možné vyhlásiť ochrannú známku za neplatnú aj v Českej republike (§ 32 ods. 3 ZOZ ČR).

Doménové meno je najmladším inštitútom, ktorého vznik je spojený s vytvorením počítačov a počítačovej komunikácie. Svojou povahou je doména (doménové meno) označením, ktoré v komunikácii v elektronickej komunikačnej sieti nahrádza IP (Internet Protocol) adresu v systéme DNS (Domain Name System). Pre zjednodušenie je teda doménové meno slovným ekvivalentom jedinečnej číselnej adresy internetového protokolu. Je teda označením.

Doménové meno predstavuje vlastne taký textový reťazec, prostredníctvom ktorého je možné na internete vyhľadať subjekty, resp. ich tovary a služby označené určitým doménovým menom, aj keď nie všetky domény sú spojené s podnikaním, resp. s umiestňovaním tovarov a služieb na trh (napr. osobné blogy a podobne). Právnymi aspektmi doménových mien sa zaoberalo na Slovensku aj v Čechách doposiaľ viacero autorov.^{4/}

Právo k doménovému menu, na jeho používanie a ochranu vzniká momentom jeho pridelenia na základe súkromnoprávnej zmluvy uzavretej medzi s tzv. registrátorom a užívateľom. Celý systém registrovania a používania domén vo svete je vlastne riadený súkromnými spoločnosťami. Centrálnou doménovou autoritou je nezisková organizácia Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ďalej len „ICANN“) so sídlom v

^{4/}Napr. Pelikanová, R., Čermák, K. 2000. *Právni aspekty doménových mien*. Linde Praha; Dolobáč, M. *Doménové mená v hospodárskej súťaži*. Justičná revue. roč. 60, č. 10, 2008, Abelovský, T. *Zaradenie doménového mena do platného právneho poriadku*. <http://abelovsky.sk/2009/01/zaradenie-domenoveho-mena-do-platneho-pravneho-poriadku/> (stav: 16.10.2010), Frimmel, M. *Právni aspekty doménových mien*. Právni rádce, 2000, č. 8.

Spojených štátoch Amerických. ICANN administratívne zabezpečuje celý systém používania doménových mien, vrátane priradovania národných prvostupňových domén.

Národnou doménovou autoritou pre prvostupňovú doménu .sk je spoločnosť SK-NIC, a.s. so sídlom v Bratislave (ďalej len „SK-NIC“), a to na základe poverenia ICANNu, od ktorej odvodzuje svoje postavenie národnej doménovej autority.

Správa národnej domény prvého stupňa .sk sa riadi Pravidlami poskytovania menného priestoru v internetovej doméne .sk (ďalej len „Pravidlá“), ktoré vydáva SK-NIC, a.s. Aj podľa nových pravidiel platných od 21.10. 2019 sa SK-NIC, a.s. (bod 10.8.3) nenesie zodpovednosť za používanie konkrétnej domény, a nepreberá žiadnu zodpovednosť za užívanie konkrétnej domény a predovšetkým za užívanie v rozpore s pravidlami stanovenými pre užívanie ochranných známk, obchodných mien a ostatných predmetov duševného vlastníctva vyplývajúceho z registrácie alebo používania Domény.

Zároveň však v rámci vlastného zverejneného výkladu niektorých ustanovení Pravidiel ponúka verejnosti (v duchu málo početnej slovenskej judikatúry z tejto oblasti) zjednodušený prehľad nárokov navrhovateľa, ktoré má v spore s majiteľom sporného doménového mena. Okrem toho nájdeme v rámci tohto výkladu aj popis toho, čo SK-NIC vykoná, keď mu je doručené príslušné rozhodnutie, ukladajúce majiteľovi domény konkrétne povinnosti.

V praxi však často nastáva situácia, keď pri ochrane práv vzniká potreba okamžitého zásahu proti porušovateľovi (majiteľovi domény), a to podstatne skôr, ako je objektívne možné domáhať sa a dosiahnuť ochranu svojich práv cestou súdu. Vo všeobecnosti prevláda v Českej republike ale aj na Slovensku názor, že doménové authority, vzhľadom na automatizovanú a technickú podstatu ich služieb, nezodpovedajú pri registrácii domény za prípadné porušenie práv tretích osôb. Na túto činnosť však možno aplikovať, príslušné ustanovenia zákona č. 22/2004 Z.z. o elektronickom obchode v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZEO“). Národná doménová autorita poskytuje služby, ktoré možno kvalifikovať ako služby informačnej spoločnosti v zmysle ustanovenia § 2a ZEO, a preto možno urobiť záver, že SK-NIC je poskytovateľom služby informačnej spoločnosti. V zmysle § 6 ods. 5, druhej vety ZEO platí, že ak sa poskytovateľ služby dozvie o protiprávnosti informácií, ktoré sa v elektronickej komunikačnej sieti prenášajú alebo ukladajú, je povinný odstrániť ich z elektronickej komunikačnej siete alebo aspoň zamedziť k nim prístup. Takúto povinnosť má poskytovateľ služby aj bez právoplatného rozhodnutia súdu, ktoré by zaviazovalo majiteľa domény resp. priamo poskytovateľa služby takto konať. Tu je však problém, akým spôsobom sa poskytovateľ služby má o protiprávnosti informácie (domény) dozvedieť. To zákonodarcu neupravuje, a neupravuje ani vzájomné informačné povinnosti dotknutých osôb o protiprávnosti informácie a chyba aj regulácia prípadnej zodpovednosti poskytovateľa služby za škodu spôsobenú tej osobe, ktorej informácie zo siete odstránil, ale protiprávnosť ktorých sa neskôr nepreukázala.

Pre spory z doménových mien sa využíva alternatívne riešenie sporov (Alternative Dispute Resolution - ADR) je používané ako štandardné riešenie sporov pre generické domény.

Doménové spory sú špecifickým prípadom porušovania práv na internete. V záujme ich rýchleho a efektívneho riešenia sa spoločným úsilím vládneho aj mimovládneho sektora podarilo aj na Slovensku zaviesť ADR v doméne .sk. Centrom ADR sa stal European Information Society Institute (EISI). Až náležitá aplikácia Pravidiel ADR, ktoré vstúpia do účinnosti 31. mája 2017, ukáže všetky výhody (a prípadné riziká) ADR. Dôležité však je, aby

sa pritom vždy uplatňovala odbornosť, transparentnosť a spravodlivosť. Štartovacie nastavenie ADR v doméne .sk k tomu má všetky predpoklady.⁵

Meno a priezvisko fyzickej osoby ako aj názov právnickej osoby treba v rámci tejto problematiky spomenúť preto, nakoľko pri právach na označenie môže dôjsť k zásahom do práv na ochranu mena a priezviska fyzických osôb, alebo k zásahom do práv na ochranu názvu právnických osôb. S takouto možnosťou počíta aj zákon o ochranných známkach, ktorý v § 7 písm. g) zakotvuje ako dôvod na podanie námietok zásah do práv fyzickej osoby na ochranu osobnosti, kam patrí aj ochrana mena a priezviska. V prípade zásahu do práv k názvu právnickej osoby možno na základe súdneho rozhodnutia, podľa ktorého ochranná známka obsahujúca názov právnickej osoby zasahuje do jej dobrej povesti, podať návrh na zrušenie ochrannej známky (§ 34 ods. 2 písm. b/ ZOZ). Do práv na ochranu mena ako aj názvu nemožno zasiahnuť ani používaním loga ani doménového mena. Aj český zákon o ochranných známkach zakotvuje takéto právne prostriedky na ochranu mena. Pokiaľ ide o ochranu názvu, výslovne v zákone o ochranných známkach v Českej republike nie je uvedená.

2. Ochrana priemyselných práv na označenie orgánmi verejnej moci

A. Spôsoby a formy ochrany práv na označenie

Vzhľadom na bežné a časté používanie práv na označenie v praxi, ale najmä vzhľadom na skutočnosť, že je možná zhoda alebo podobnosť vyjadrenia jednotlivých predmetov práv na označenie, môže dochádzať k vzájomným zásahom do práv majiteľov týchto predmetov práv na označenie, a teda aj k sporom. Spory vznikajú nie iba medzi majiteľmi ochranných znáмок, či obchodných mien (obchodnými firmami) navzájom, ale aj medzi majiteľmi ochranných znáмок, obchodných mien (obchodných firem), logov, doménových mien, či názvov. Konflikty môžu vznikať aj v súvislosti so zásahmi do práv na meno fyzickej osoby alebo do práv na názov právnickej osoby.

Podnikatelia si často sami komplikujú svoju situáciu, kedy už pri návrhu na zápis obchodného mena (obchodní firmy) si nezistia, či zápisom nemôže dôjsť k zásahu do práv majiteľa iného obchodného mena (obchodní firmy), prípade majiteľa ochrannej známky, či doménového mena. Vzhľadom na dostupnosť informácií na internete je to pomerne jednoduché.

Právnu ochranu predmetom práv na označenie, ako aj jednotlivým právam, z nich vyplývajúcich, možno poskytnúť viacerými spôsobmi a domáhať sa ochrany u rôznych orgánov. Môže ísť o ochranu civilnoprávnú, administratívnu, ako aj trestnoprávnú.

Právne predpisy týkajúce sa práv na označenie zakotvujú rôzne právne prostriedky a sankcie v dôsledku **ohrozenia** alebo **porušenia** práva. Výklad pojmu porušenia práva nie je problematický. Právne predpisy (a to nie iba na úseku práv na označenie) pojem ohrozenie práva bližšie nevysvetľujú. Za **ohrozenie** práva bude možné, podľa nášho názoru, považovať také správanie sa subjektu alebo stav, pri ktorom je možné dôvodne predpokladať, že jeho bezprostredným dôsledkom (následkom) dôjde k porušeniu práva, resp. k znemožneniu jeho nadobudnutia či vykonania. Ide o činnosť bezprostredne smerujúcu k porušeniu určitého

⁵ Klinka, T. : dostupné na : <https://www.lexforum.sk/624>. K alternatívnym spôsobom riešenia sporov pozri aj Čollák, J. : Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodovania sporov. Praha : C.H.Beck, 2022, 512 s. ISBN: 798-80-7400-864-1

práva alebo oprávneného záujmu, ktoré však môže spočívať aj v tom že niekto určité právo nenadobudne, resp. ho nebude môcť vykonať (uplatniť).⁶

Aj keď sa bežne v textoch zákonov uvádza, že ide o porušenie či ohrozenie práva, treba uviesť, že právnu ochranu možno uplatniť aj v prípadoch **porušenia** či ohrozenia splnenia **povinností**. Najčastejšie sa ochrana v oblasti priemyselných práv na označenie ako aj v celej oblasti duševného vlastníctva poskytuje súdmi. Ochranu však môže poskytnúť aj samotný Úrad priemyselného vlastníctva, colné orgány a prokuratúra.

a) Súdna ochrana

Súdy poskytujú ochranu vždy, ak ju neposkytuje iný orgán. Ochranu poskytujú všeobecné súdy a v niektorých prípadoch aj Ústavný súd SR. Tu iba pripomeňme, že v súdnom systéme Slovenskej republiky, ale i Českej republiky nemáme **patentový súd**. V súčasnosti sa však čoraz častejšie objavujú požiadavky na zriadenie Európskeho patentového súdu. Európska komisia navrhla Nariadenie o patente Spoločenstva v auguste 2000 (ktorý sa podľa Lisabonskej zmluvy teraz označuje ako patent EÚ). V decembri 2009 členské štáty jednomyselne prijali závery o zlepšení patentového systému v Európe. Odsúhlasený súbor opatrení, ktorý sa týka kľúčových prvkov nevyhnutných na vytvorenie jednotného patentu EÚ počíta aj so zriadením nového patentového súdu EÚ.

Je potrebné rozlišovať ochranu ktorú zabezpečujú súdy v sporovom konaní, ktoré je upravené v Civilnom sporovom poriadku, a ochranu v správnom súdnictve, ktoré je upravené v zákone č. 162/2015 Z.z.- Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (v texte aj „SSP“). Bližšie o žalobách vo veciach práv na označenie píšeme ďalej.

b) Ochrana poskytovaná Úradom priemyselného vlastníctva SR

V systéme právnej ochrany duševného vlastníctva má svoje osobitné miesto aj **Úrad priemyselného vlastníctva SR** (v texte aj „Úrad“). Jedine Úrad môže zapísať označenie ako ochrannú známku alebo do registra zapísať označenie pôvodu výrobkov a zemepisné označenie výrobkov. Rovnako možno hovoriť aj o výlučnej pôsobnosti Úradu Európskej únie pre duševné vlastníctvo - EUIPO (do roku 2016 to bol Úrad pre harmonizáciu a rozvoj - OHIM), ktorý je oprávnený zapísať ochrannú známku spoločenstva. V druhej rovine treba vnímať Úrad ako orgán ochrany práv tretích osôb, ktoré už boli alebo by mohli byť dotknuté poskytnutou ochranou na jednotlivé predmety priemyselného vlastníctva. Tu treba pripomenúť, že v niektorých prípadoch má Úrad výlučné oprávnenie poskytnúť ochranu, čo nemôže ani súd. Súd je dokonca rozhodnutím Úradu viazaný. Je tomu tak v prípade ak Úrad napríklad zruší ochrannú známku alebo vyhlási ochrannú známku za neplatnú.

V niektorých prípadoch ochrana práv tretích osôb sa môže dosiahnuť za spolupôsobenia ako súdu tak aj Úradu. Napr. podľa § 34 ods. 2 ZOZ Úrad zruší ochrannú známku na návrh, na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Pre ochranu práv tretích osôb je teda potrebné jednak rozhodnutie súdu a následne podanie návrhu na zrušenie ochrannej známky a zrušenie Úradom.

⁶ Takmer zhodne vymedzuje pojem ohrozenia práva aj Števček, M. IN : ŠTEVČEK,M., DULAK, A., BAJANKOVÁ, J., FEČIK, M., SEDLAČKO,F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. : *Občiansky zákonník I. §1-450 Komentár*. Praha: C.H.Beck,2015, s.33, keď uvádza, že ide o stav, kedy s istou dávkou pravdepodobnosti možno očakávať porušenie práva do budúcnosti.

c) Ochrana colnými orgánmi

Práva vyplývajúce z práv na označenia sa môžu porušiť pri dovoze či vývoze tovaru. Je preto pochopiteľné, že v rámci systému ochrany duševného vlastníctva majú svoje miesto aj **colné orgány**. Základným predpisom, ktorý upravuje práva colných orgánov je Colný zákon č. 199/2004 Z.z. v znení neskorších predpisov a zákon č. 486/2013 Z.z. o presadzovaní práv duševného vlastníctva colnými orgánmi v znení neskorších predpisov.

Na komunitárnej úrovni bolo v tejto súvislosti prijaté Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 608/2013 z 12. júna 2013 o presadzovaní práv duševného vlastníctva colnými orgánmi a zrušení nariadenia Rady (ES) č. 1383/2003 (Ú.v. EÚ, L 181, 29.6.2013), ako aj Nariadenie Rady (EHS) č. 2913/92 z 12. októbra 1992, ktorým sa ustanovuje Colný kódex Európskeho spoločenstva a nariadenie Rady (ES) č. 1383/2003 z 22. júla 2003, ktoré sa týka colného konania pri tovare podozrivom z porušovania niektorých práv duševného vlastníctva a opatrení, ktoré sa majú prijať pri tovare, pri ktorom sa zistilo, že sa takéto práva porušili, na vykonanie ktorého bolo prijaté Nariadenie Komisie (ES) č. 1891/2004 z 21. októbra 2004, ktorým sa vykonáva Nariadenie Rady (ES) č. 1383/2003 o prijatí opatrení colnými orgánmi pri tovare, pri ktorom je podozrenie z porušovania niektorých práv duševného vlastníctva a opatrení, ktoré sa majú prijať pri tovare, pri ktorom sa zistilo, že sa práva duševného vlastníctva porušili.

Zákon č. 486/2013 Z.z. umožňuje colným orgánom vykonať viaceré opatrenia. V zmysle § 7 Colný úrad je oprávnený zaistiť tovar, pri ktorom má podozrenie z porušovania práv duševného vlastníctva, a podľa § 9 Colný úrad zabezpečí zničenie zaisteného tovaru. Ďalej Colný úrad je oprávnený prejednať priestupky a iné správne delikty na úseku porušovania práv duševného vlastníctva pri dovoze, vývoze a spätnom vývoze tovaru.

d) Ochrana prokuratúrou

Prokuratúrou (v Českej republike je to Státni zastupitelství) sa poskytuje ochrana právam na označenia na viacerých úrovniach. Je to jednak na úrovni trestnoprávnej ale i netrestnej. V trestnej oblasti prokuratúra chráni práva a zákonom chránené záujmy osôb na úseku práva duševného vlastníctva, čo zabezpečuje prokuratúra najmä trestným stíhaním osôb podozrivých zo spáchania trestných činov. Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov upravuje v § 281 až 283 trestné činy proti priemyselným právam a proti autorskému právu.

Treba však uviesť, že trestnoprávna ochrana by mala nastúpiť až po tom, keď boli vyčerpané možnosti ochrany súkromnoprávnej(civilnoprávnej) alebo administratívnoprávnej, resp. ak je takáto ochrana zjavne neúčelná. Právne prostriedky trestného práva ako práva „ultima ratio“ by sa mali použiť ako krajný prostriedok ochrany, a nemali by nahradzovať prostriedky súkromnoprávne, či administratívnoprávne. Veľmi podrobne to odôvodnil aj Ústavný súd Českej republiky (Nález sp.zn. 1 ÚS 69/06 zo dňa 12.10. 2006) v súvislosti s rozhodovaním o trestnosti reprodukcie diel bez zmluvy s kolektívnym správcom autorských práv. Trestné právo by sa nemalo zneužívať a zasahovať do rovnosti subjektov pri ochrane práv.

V rámci netrestnej oblasti môže prokurátor podať protest proti rozhodnutiam Úradu priemyselného vlastníctva SR. Konanie o proteste prokurátora upravuje zákon č.153/2001 Z.z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov (§ 23 a nasl.).

Pokiaľ ide o zákon o prokuratúre, treba sa zmieniť aj o upozornení prokurátora, ktorý je oprávnený ho podať orgánu verejnej správy v súvislosti s jeho rozhodovacou činnosťou, alebo aj jeho nečinnosťou (pozri § 28 a 29 zákona o prokuratúre).

V zmysle 45 SSP je prokurátor oprávnený podať správnu žalobu podľa § 6 ods. 2 písm. a) až d) proti rozhodnutiu orgánu verejnej správy alebo opatreniu orgánu verejnej správy, proti ktorému podal protest, ktorému nebolo vyhovené ako aj žalobu proti nečinnosti, ak orgán verejnej správy ostal nečinný aj po upozornení prokurátora. Prokurátor musí najprv podať protest alebo upozornenie, a až potom môže podať žalobu na správny súd.

Generálny prokurátor je oprávnený podať kasačnú sťažnosť v lehote jedného mesiaca od právoplatnosti rozhodnutia krajského súdu, ak sa rozhodlo o správnej žalobe vo veciach správneho trestania.

Žalobu na obnovu konania môže podať generálny prokurátor ak išlo o konania do ktorého bol prokurátor oprávnený vstúpiť, ale nevstúpil.

3. Neodkladné opatrenia a zabezpečovacie opatrenia a zabezpečenie dôkazu vo veciach práv na označenie

a) Neodkladné opatrenia

V zmysle 324 CSP môže súd na návrh, podaný pred začatím konania, počas konania alebo po jeho skončení nariadiť neodkladné opatrenie. Neodkladné opatrenie súd nariadi iba za predpokladu, ak sledovaný účel nemožno dosiahnuť zabezpečovacím opatrením. Neodkladné opatrenie môže súd nariadiť, ak je potrebné bezodkladne upraviť pomery alebo ak je obava, že exekúcia bude ohrozená.

Zabezpečovacím opatrením, ktoré ma prednosť pred neodkladným opatrením, môže súd zriadiť záložné právo na veciach, právach alebo na iných majetkových hodnotách dlžníka na zabezpečenie peňažnej pohľadávky veriteľa, ak je obava, že exekúcia bude ohrozená.

V niektorých osobitných právnych predpisoch upravujúcich duševné vlastníctvo sa potreba nariadenia neodkladného opatrenia odôvodňuje aj tým, že akékoľvek oneskorenie môže spôsobiť ťažko napravitelnú majetkovú či nemajetkovú ujmu. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o závažný zásah do práv, je potrebné preukázať, že ak by sa dočasne pomery medzi účastníkmi neupravili mohlo by dôjsť k vážnej ujme, a to ako majetkovej tak aj nemajetkovej.

V oblasti duševného vlastníctva majú neodkladné opatrenia trochu iný charakter a plnia aj inú funkciu. Osobitosť spočíva v tom, že sa poskytuje pomerne rýchla ochrana tomu právu, ktoré bolo porušené alebo ohrozené a ktoré je predmetom žaloby vo veci samej. Osobitosť je teda v tom, že často neodkladným opatrením **sa žiada to, čo vo veci samej**.

Civilný sporový poriadok v § 341 a nasl. obsahuje osobitnú úpravu neodkladných opatrení vo veciach práva duševného vlastníctva. Neodkladným opatrením môže súd nariadiť strane, aby sa zdržala konania, ktorým ohrozuje alebo porušuje právo duševného vlastníctva.

V týchto prípadoch, akoby by išlo o predbežné rozhodnutie vo veci samej, nakoľko často v súvislosti s ochrannou duševného vlastníctva, sa podáva napríklad žaloba na zdržanie sa rozširovania autorského diela, či zdržania sa používania ochrannej známky a pod..

Vo veciach nekalej súťaže sa už dávnejšie takáto možnosť pripúšťala (R 14/1998). Z uvedeného judikátu vyplýva, že aj keď spravidla platí, že predbežné opatrenie nemá ukladať obsahovo rovnaké povinnosti, aké by boli uložené rozhodnutím vo veci samej, možno nariadiť predbežné (teraz neodkladné) opatrenie zakazujúce určité konanie rovnako, ako petit žaloby o zdržanie sa takého konania, ktoré naplnia skutkové znaky nekalosúťažného konania.

Možnosť neodkladným opatrením upraviť právne pomery medzi spornými stranami je zakotvená aj v § 13 zákona o ochranných známkach, § 34 patentového zákona, § 29 zákona o dizajnoch a v § 11 zákona o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov.

Ďalšia osobitosť neodkladných opatrení vo veciach duševného vlastníctva spočíva v tom, že v dôsledku nariadenia, ale aj v dôsledku nenariadenia predbežného opatrenia, môže **nastat' značná ujma**. To zvyšuje zodpovednosť predovšetkým navrhovateľa, aby dobre zvážil, či je opodstatnené žiadať vydanie neodkladného opatrenia.

Navrhovateľ neodkladného opatrenia môže navrhnúť, aby ten, kto ohrozuje alebo porušuje právo duševného vlastníctva, mohol namiesto zdržania sa takého konania zložiť zábezpeku do úschovy súdu na náhradu škody alebo inej ujmy vzniknutej ohrožovaním alebo porušovaním práva duševného vlastníctva. O výške zábezpeky rozhodne súd uznesením, v ktorom určí výšku zábezpeky, ako aj lehotu, v ktorej je potrebné zábezpeku zložiť (§342 ods. 1). Táto zábezpeka slúži na prípadné neskoršiu povinnosť nahradiť škodu, ktorá sa uspokojí ak súd ju právoplatne prizná. Rovnako sa to týka aj inej ujmy. Nie vždy zábezpeka je zložená v dostatočnej výške, a tak samozrejme platí, že nahradiť škodu alebo inú ujmu, ktorá nebola z tejto zábezpeky uspokojená, sa môže vymáhať.

Na druhej strane, napr. podľa zákona o ochranných známkach, môže súd v rozhodnutí o neodkladnom opatrení aj bez návrhu uložiť navrhovateľovi povinnosť zložiť peňažnú záruku v primeranej výške, prípadne podmieniť vykonateľnosť tohto rozhodnutia splnením uloženej povinnosti. Pri rozhodovaní o výške peňažnej záruky súd prihliadne na rozsah majetkovej či nemajetkovej ujmy, ktorá môže vzniknúť odporcovi vykonaním predbežného opatrenia, ako aj na majetkové pomery navrhovateľa. Uloženie povinnosti zložiť záruku však nesmie byť podstatnou prekážkou účelného uplatnenia práva (§ 13 ods. 2 ZOZ). Z tejto peňažnej záruky potom možno nahradiť ujmu alebo náklady nemajetkovej ujmy v peniazoch, ak boli spôsobené vykonaním predbežného opatrenia vydaného bez primeraného dôvodu.

Súd vráti zloženú zábezpeku alebo jej pomernú časť navrhovateľovi (§ 13 ods. 3 ZOZ), ak

- poškodený neuplatní nárok na náhradu škody alebo inej ujmy¹⁾ na súde v lehote šiestich mesiacov odo dňa, keď sa poškodený dozvedel o vzniku škody alebo inej ujmy, najneskôr však do troch rokov od nariadenia neodkladného opatrenia,
- bola súdu predložená dohoda strán o použití peňažnej zábezpeky alebo
- navrhovateľ bol vo veci samej celkom alebo sčasti úspešný.

Možnosť uložiť navrhovateľovi povinnosť zložiť peňažnú záruku v primeranej výške do úschovy na súde je zakotvená aj v ostatných predpisoch upravujúcich priemyselné vlastníctvo, ktoré sme uviedli vyššie.

Vzhľadom na skutočnosť, že v prípade neodkladných opatrení vo veciach duševného vlastníctva, ako sme uviedli vyššie, ide akoby o predčasné, ale predsa len o posúdenie vo veci samej, mal by si súd, pre objektívnosť vyjadrenie ostatných účastníkov. Je totiž zásadný rozdiel, či sa neodkladným opatrením zakáže disponovať nehnuteľnosťou, ktorú však stále môže účastník užívať a teda žiadna bezprostredná ujma mu nehrozí, alebo či sa neodkladným opatrením zakáže šírenie autorských diel, predaj tovaru či realizácia služieb s určitým označením a pod. Vo vyjadrení môže napríklad odporca súdu navrhnúť, aby navrhovateľ zaviazal zložiť peňažnú záruku.

Civilný sporový poriadok v § 340 uvádza, že ak neodkladné opatrenie zaniklo alebo bolo zrušené z iného dôvodu než preto, že sa návrhu vo veci samej vyhovel, alebo preto, že právo navrhovateľa bolo uspokojené, navrhovateľ je povinný nahradiť škodu a inú ujmu tomu, komu neodkladným opatrením vznikli. Okrem majetkovej ujmy (náhrady škody, prípadne aj bezdôvodného obohatenia, možno žiadať uhradiť aj nemajetkovú ujmu. Rozhodne o tom na návrh súd, ktorý nariadil neodkladné opatrenie.

b) Zabezpečovacie opatrenia

Aj v sporoch, predmetom ktorých je duševné vlastníctvo vrátane predmetov práv na označenie, je možné využiť zabezpečovacie opatrenie. Zabezpečovacím opatrením sa môže

zriadiť záložné právo na veciach, právach alebo na iných majetkových hodnotách dlžníka na zabezpečenie peňažnej pohľadávky veriteľa, ak je obava, že exekúcia bude ohrozená. Záložné právo na ochrannú známku sa zapisuje do registra ochranných známkov (§ 21 ZOZ). Predmetom záložného práva môže byť aj prihlásené označenie, ktoré ešte nebolo zapísané do registra ako ochranná známka.

c) Zabezpečenie dôkazného prostriedku vo veciach práva duševného vlastníctva

Civilný sporový poriadok v § 346 upravuje zabezpečenie dôkazného pre spory v oblasti práva duševného vlastníctva. V úvode k tejto úprave treba však poznamenať, že je v praxi problém fyzicky zabezpečiť realizáciu týchto ustanovení, ak povinný odopiera dobrovoľne vydať dôkaz, nakoľko súdny vykonávateľia boli zrušení, a pôsobnosť exekútorov, nie je legislatívne doriešené. Bolo by potrebné upraviť aj úhradu preddavkov na hotové výdavky, ktoré bude mať exekútor v súvislosti so zabezpečením dôkazu a odmenu exekútora po uskutočnení zabezpečenia dôkazu.

Pred začatím konania, počas konania a po skončení konania vo veci samej môže súd na návrh toho, koho práva duševného vlastníctva boli ohrozené alebo porušené a kto osvedčil ohrozenie alebo porušenie práva duševného vlastníctva na účely vykonania dôkazu, uznesením o zabezpečení dôkazného prostriedku zabezpečiť :

- tovar alebo vzorku tovaru, ktorým dochádza k ohrozovaniu alebo porušovaniu práva duševného vlastníctva,
- materiál a nástroje, ktoré sa použili na výrobu alebo rozširovanie takého tovaru alebo
- dokumentáciu súvisiacu s tovarom ktorým dochádza k ohrozovaniu alebo porušovaniu práva duševného vlastníctva.

Aj v prípade zabezpečenia dôkazu súd môže uložiť navrhovateľovi uznesením povinnosť zložiť zábezpeku určenú na zabezpečenie náhrady škody alebo inej ujmy, ktorá by vznikla zabezpečením dôkazného prostriedku. Výšku zábezpeky a lehotu na jej zloženie určí súd podľa okolností prípadu, najmä podľa spôsobu zabezpečenia, povahy a rozsahu zabezpečenia dôkazného prostriedku. Súd posúdi, či je to so zreteľom na povahu a okolnosti sporu možné a účelné.

Na zabezpečenie dôkazu je príslušný súd, v obvode ktorého je zabezpečovaný dôkazný prostriedok alebo súd, ktorý by bol príslušný na konanie vo veci samej. Účastníkmi konania sú tí, ktorí by nimi boli, keby išlo o vec samú, a ten, kto má (u koho sa nachádza) zabezpečovaný dôkazný prostriedok.

Ak si zabezpečenie predmetu dôkazného prostriedku vyžiada trovy, súd uloží navrhovateľovi, aby zložil primeraný **preddavok na trovy** zabezpečenia.

4. Súdna ochrana majiteľov práv na označenie

Pokiaľ ide o súdnu ochranu je potrebné sa zmieniť o tom, že v zmysle 25 CSP na konanie v sporoch z priemyselného vlastníctva je kauzálné príslušný Okresný súd Banská Bystrica; jeho územným obvodom je celé územie Slovenskej republiky. Vzhľadom na skutočnosť, že pojem priemyselné vlastníctvo nie je v právnom poriadku vymedzený, právna prax siaha po vymedzení v odbornej právnickej literatúre. Takéto pojmové vymedzenie je potrebné aj pre posúdenie právomoci súdov. Boli prijaté dva judikáty, ktoré využívajúc vymedzenie pojmu priemyselné vlastníctvo v odbornej literatúre posúdili a rozhodli vo veci právomoci súdov. Ide o **R 42/2000** :

„Obchodné meno patrí medzi predmety priemyselného vlastníctva, preto kauzálné príslušným súdom na prejednanie sporu, ktorého predmetom je ochrana obchodného mena, je podľa §25ods. 1 Civilného sporového poriadku Okresný súd Banská Bystrica, a to aj v prípade, ak

spor má súčasne povahu sporu z nekalého súťažného konania (§ 25ods.3 Cs.p.). (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 13. decembra 2019, sp. zn.1Ndob/12/2019)“, a **R 43/2020** :

„Doménové meno patrí medzi predmety priemyselného vlastníctva (práva obdobné priemyselným právam na označenie), preto kauzálné príslušným súdom na prejednanie sporu, ktorého predmetom je ochrana doménového mena, je podľa ustanovenia § 25 ods. 1 Civilného sporového poriadku Okresný súd Banská Bystrica. (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24. júna 2020, sp. zn. 1Ndob/6/2020)“.

Kauzálna príslušnosť v sporoch z nekalého súťažného konania a v autorskoprávných sporoch je v § 26 CSP upravená inak :

„Na konanie v sporoch z nekalého súťažného konania a v autorskoprávných sporoch je príslušný

- a) Okresný súd Bratislava I pre obvody Krajského súdu v Bratislave, Krajského súdu v Trnave a Krajského súdu v Nitre,
- b) Okresný súd Banská Bystrica pre obvody Krajského súdu v Banskej Bystrici, Krajského súdu v Žiline a Krajského súdu v Trenčíne,
- c) Okresný súd Košice I pre obvody Krajského súdu v Košiciach a Krajského súdu v Prešove.⁷

Autor príspevku už viackrát sa vyjadril, že príslušnosť troch súdov mala byť stanovená aj pre spory v oblasti priemyselného vlastníctva. Hlavným dôvodom je to, veľmi často porušenie práv k predmetom priemyselných práv na označenie je súčasne aj nekalosúťažným konaním. Výlučnosť jedného súdu bolo potrebné v zmysle európskej legislatívy stanoviť iba pre spory z práv k ochrannej známke.

Žaloby vo veciach ochrany majiteľov práv na označenie

Právne prostriedky na uplatňovanie práv na označenie sú zakotvené predovšetkým ako sme už uviedli v Civilnom sporovom poriadku Zákon o ochranných známkach obsahuje prostriedky ochrany práv v § 8 ods. 4 a 5, § 11, 12a 13 ZOZ. Obchodný zákonník obsahuje ustanovenia o ochrane práv z obchodného mena v § 12, o ochrane obchodného tajomstva a prostriedky ochrany pri nekalej súťaži v § 53 až § 55.

V prípade neoprávneného zásahu do práv na označenie sa môže ten, koho právo sa porušilo, alebo ohrozilo domáhať najmä :

- **určovacie žaloby** (aby sa napr. určilo, že ochranná známka, obchodné meno, doménové meno, porušuje práva tretích osôb, alebo napr. že ochranná známka patrí určitému subjektu),
- **zdržovacie žaloby** (aby rušenie či ohrozenie práva bolo zakázané, resp. aby sa určitý subjekt zdržal zásahov do práv, a to najmä aby označenie nepoužíval) ,
- **odstraňovacie žaloby** (aby následky porušenia, závadný stav boli odstránené)
- **žaloby o povinnosti zmeniť** označenie (ako osobitný spôsob odstránenia závadného stavu),
- **žaloby na plnenie** aby sa plnilo, čo mu podľa práva patrí, alebo aby sa niečo vykonalo ,
- **satisfakčné žaloby** aby bolo poskytnuté zadostučinenie a to aj v peniazoch),
- **žaloby na náhradu škody** náhrady skutočnej škody a ušlého zisku (),
- **žaloby na vydanie bezdôvodného obohatenia,**
- **sa zverejnil rozsudok.**

⁷ Označenie súdov sa však bude od 1.6.2023 meniť vzhľadom na účinnosť zákona č. 150/2022 Z.z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov.

Možno podať aj tzv. **kombinované (zmiešané) žaloby**, čo umožňuje súčasne uplatňovať viaceré nároky. Návrh na zverejnenie rozsudku bude vždy súčasťou inej žaloby.

V právnych predpisoch duševného vlastníctva sa oprávneným osobám priznáva právo na náhradu ujmy. **Ujma** môže byť jednak nemajetková, ktorú možno nahradiť aj v peniazoch a môže byť aj majetková. Nemajetková ujma sa najčastejšie uplatňuje prostredníctvom satisfakčných žalôb alebo návrhom na zverejnenie rozsudku. Majetková ujma sa uplatňuje najmä prostredníctvom žalôb na náhradu škody a vydanie bezdôvodného obohatenia. Pri uplatňovaní nárokov na náhradu ujmy treba dôsledne rozlišovať, či ide o ujmu majetkovú (vznik škody či bezdôvodné obohatenie) alebo o ujmu nemajetkovú ktorú možno reparovať zadostiučinením alebo aj peňažnou náhradou. Každý z uplatňovaných nárokov na náhradu ujmy má svoje pravidlá a zákonom stanovené podmienky pre ich uplatnenie. Nároky na náhradu škody nemožno kompenzovať nárokom na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch a naopak. V prípade škody je to ujma, ktorú možno pomerne presne vyčísliť a to ja za pomoci znalcov. V prípade nemajetkovej ujmy treba skúmať čo bolo spôsobilé porušenie práv vyvolať.

V prípade majetkovej ujmy, bude potrebné zvážiť, kedy sa uplatní **právo na náhradu škody** a kedy **právo na vydanie bezdôvodného obohatenia**. Náhrada škody sa spravidla uplatňuje vtedy, ak niekto nedostane to, čo podľa práva dostať mal, resp. o čo sa jeho majetok v dôsledku protiprávneho konania zmenšil, a právo na bezdôvodné obohatenie vtedy, ak niekto nadobudne to, čo podľa práva nadobudnúť nemal resp. o čo sa jeho majetok neoprávnené zväčšil. V prípade majetkovej ujmy, vzniknutej v dôsledku porušenia práv z duševného vlastníctva môže nastať situácia, že v dôsledku porušenia práva z duševného vlastníctva, bude výška bezdôvodného obohatenia vyššia ako výška škody, a naopak.

5. Správne súdnictvo vo veciach rozhodnutí Úradu priemyselného vlastníctva SR

Správne súdnictvo prichádza do úvahy iba pre určitú oblasť práva priemyselného vlastníctva a to v súvislosti s rozhodovaním a postupmi Úradu priemyselného vlastníctva SR. Na konanie o správnej žalobe v oblasti priemyselného vlastníctva je kauzálny príslušný Krajský súd v Banskej Bystrici, takže jeho obvodom je celé územie Slovenskej republiky (§ 16 SSP).

V súvislosti s priemyselnými právami na označenie súdy preskúmajú zákonnosť rozhodnutí a postupov Úradu priemyselného vlastníctva SR na základe:

- správnej žaloby proti rozhodnutiam a postupov ÚPV SR ,
- návrhu proti nečinnosti Úradu,
- návrhu proti inému (nezákonnému) zásahu Úradu.

Záver

Pokiaľ ide o súdnu ochranu predmetov priemyselného vlastníctva resp. duševného vlastníctva kauzálna príslušnosť súdov nie je dobre nastavená. Jednak koncentrácia všetkých sporov na jednom súde neumožňuje konfrontáciu názorov viacerých súdov a môže to mať negatívny dopad na vývoj judikatúry v tejto oblasti.

Navyše nie je vhodné aby bol príslušným súd kde má sídlo Úrad priemyselného vlastníctva. Problémom môže byť aj prípadné vylúčenie sudcov Okresného súdu v Banskej Bystrici.

Nie je dôvodné aby príslušnosť v sporoch z priemyselného vlastníctva a príslušnosť v sporoch z nekalého súťažného konania a v autorskoprávných sporoch sú upravené odlišne. Mnohé spory v rámci nekalej súťaže sa týkajú aj predmetov priemyselného vlastníctva a naopak spory napr. týkajúce sa ochranných známkov majú súvis s nekalosúťažným konaním

a zásahmi do autorských práv tvorcov. Z uvedených dôvodov je potrebné kauzálnu príslušnosť súdov vo veciach priemyselného vlastníctva upraviť tak ako je to v sporoch z nekalého súťažného konania a v autorskoprávnych sporoch.⁸

V Článku 123 Nariadenia Rady a Parlamentu (EÚ) 2017 zo 14. júna 2017 o ochrannnej známke Európskej únie (kodifikované znenie) sa uvádza, že členské štáty určia na svojich územiach čo najobmedzenejší počet národných súdov a tribunálov prvého a druhého stupňa, ktoré budú plniť funkcie im pridelené na základe tohto nariadenia. Nie je to ani pre ochrannú známku Európskej únie výslovná požiadavka na jeden súd. Autori sú toho názoru, že kauzálna príslušnosť pre spory z ochranných známk Európskej únie by mohla byť zakotvená pre jeden súd v rámci Slovenskej republiky.

Pokiaľ ide o ochranu obchodného mena resp. o prostriedky právnej ochrany, je potrebné rozlišovať, či k porušeniu a zásahom dochádza tak, že obchodné meno porušujúce práva tretej osoby nemá podnikateľ zapísané v obchodnom registri alebo nie. V prípade, ak ide o porušenie práva iného podnikateľa, ale rušiteľ obchodné meno ktorým porušuje jeho práva ho má zapísané, je potrebné doplniť § 12 ods. 1. OBZ o nové písm. d/ aby zmenil zapísané obchodné meno.

Zoznam použitých zdrojov

- BAČÁROVÁ, R. : Zmluvné záväzky v autorskom práve. C.H.Beck, Bratislava 2018. 256s.
- BAČÁROVÁ, R. Presadzovanie práv duševného vlastníctva vo svetle rekodifikácie civilného práva v Slovenskej republike. In: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : UPJ v Košiciach, 2016, s. 360-369.
- ČOLLÁK, J. : Decízne systémy. Vzťahy súdnych a alternatívnych foriem prejednávania a rozhodovania sporov. Praha : C.H.Beck, 2022, 512 s.
- DOLOBÁČ, M. : Doménové mená v hospodárskej súťaži. IN: Justičná revue. roč. 60, č. 10, 2008.
- HUSOVEC, M., LOUČKA, M. : Vybraná judikatúra z oblasti doménových sporů. Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN : 9788075528391
- HUSOVEC, M.: Doménová čítanka. Výber zo Slovenských doménových rozhodnutí. <https://husovec.eu/wp-content/uploads/simple-file-list/domenova-citanka.pdf>
- OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok 1. a 2., Wolters Kluwer, Bratislava, 2022
- PELIKANOVÁ, R., ČERMÁK, K. 2000. Právní aspekty doménových jmen. Linde Praha, 2000.
- POLČÁK, R. : Právo na Internetu: Spam a odpovědnost ISP. Computer Press, a.s., Brno, 2007.
- PULLMANNOVÁ, H. : Ochrana práva k obchodnímu jménu ve světle článku 8 Pařížské úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví. IN : Právník č. 12/2022 s.1163 a nasl.
- SUCHOŽA, J., HUSÁR J. a kol.: Obchodné právo. Bratislava : Iura Edition, 2009
- ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJANKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. : Občiansky zákonník I. §1-450 Komentár. Praha: C.H.Beck, 2015, 1616 s. ISBN: 978-80-7400-597-8

⁸ K tomu pozri : BAČÁROVÁ, R. Presadzovanie práv duševného vlastníctva vo svetle rekodifikácie civilného práva v Slovenskej republike. In: *Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác.* - Košice : UPJŠ v Košiciach, 2016, s. 360-369.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVA, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVÁČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2016, 1540s.

ŠVIDROŇ, J., ADAMOVÁ, Z., NÁVRAT, M., ŠKREKO, A. : Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009.

VOJČÍK, P. a kol. : Právo duševného vlastníctva. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 494

VÝZNAM ÚŽITKOVÝCH VZOROV PRI ODHAĽOVANÍ FALŠOVANIA MLIEČNYCH VÝROBKOV¹

doc. Ing. Peter Zajác, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta biotechnológie a potravinárstva
Ústav potravinárstva
peter.zajac@uniag.sk

Ing. Jozef Čapla, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta biotechnológie a potravinárstva
Ústav potravinárstva
jozef.capla@uniag.sk

Ing. Jozef Čurlej, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta biotechnológie a potravinárstva
Ústav potravinárstva
jozef.curlej@uniag.sk

Abstrakt

Tento príspevok sa zameriava na význam úžitkových vzorov pre potravinársky priemysel, najmä v kontexte detekcie falšovania mliečnych výrobkov, s konkrétnym zameraním na identifikáciu kvality bryndze. Tento článok poskytuje základný pohľad na techniky a stratégie používané na odhaľovanie falšovania mliečnych produktov. Aplikácia referenčných materiálov pri detekcii falšovania zohráva dôležitú úlohu v laboratórnej diagnostike a prispieva k dosahovaniu validných výsledkov. Nami vytvorený úžitkový vzor referenčného materiálu určeného na odhaľovanie falšovania ovčej bryndze prispieva k ochrane práva výrobcov tradičných výrobkov a pomáha pri riešení súdnych sporov. V článku popisujeme aplikáciu rôznych laboratórnych metód, ako sú PCR, izoelektrická fokusácia, ELISA a imunochemické testy, pre súdnych znalcov a právnikov pri overovaní autenticity a kvality potravín.

Abstract

This paper focuses on the importance of utility patterns for the food industry, especially in the context of dairy adulteration detection, specifically identifying the proportion of sheep and cow components in dairy products. This article provides a basic overview of the techniques and strategies used to detect the adulteration of dairy products, emphasising the identification of the sheep and cow components. The application of reference materials in counterfeiting detection plays an important role in laboratory

¹ Tento príspevok bol podporený Agentúrov pre podporu vedy a výskumu v rámci riešenia grantového projektu APVV č. 19-0180. Aplikácia molekulárno-biologických metód pri vývoji referenčných materiálov určených na detekciu falšovania a hodnotenia kvality potravín.

diagnostics and contributes to achieving valid results. The utility model of the reference material we designed to detect the counterfeiting of sheep's bryndza contributes to protecting the rights of producers of traditional products and helps resolve legal disputes. In the article, we describe the application of various laboratory methods, such as PCR, isoelectric focusing, ELISA and immunochemical tests, for forensic experts and lawyers in verifying the authenticity and quality of food.

Kľúčové slová: úžitkový vzor, potravinársky priemysel, súkromné právo

Key words: utility model, food industry, private law

1. Úvod

V súčasnej dobe, keď sa spotrebitelia čoraz viac zaujímajú o pravosť a kvalitu potravín, získava detekcia falšovania potravín nový rozmer. Úžitkové vzory, ako je ten, ktorý umožňuje určovanie podielu ovčej a kravskej zložky v mliečnych výrobkoch, hrajú kľúčovú úlohu v ochrane spotrebiteľov a podpore autenticity potravín. Tento inovatívny prístup k analýze mliečnych produktov ponúka presný a spoľahlivý spôsob, ako zaručiť integritu a pôvod ponúkaných potravín. Význam takýchto technológií narastá v čase, keď falšovanie potravín predstavuje čoraz väčšie riziko pre zdravie a bezpečnosť spotrebiteľov, ako aj pre ekonomiku. Poskytovanie presných nástrojov na overovanie autenticity potravín nie lenže chráni spotrebiteľov, ale zároveň podporuje dôveru v potravinársky priemysel a prispieva k udržateľnému rozvoju trhu.

V kontexte súkromného práva majú úžitkové vzory značný význam, keďže ponúkajú výrobcovi alebo vynálezcovi možnosť ochrany svojich inovácií a technických riešení. Táto právna ochrana umožňuje držiteľovi úžitkového vzoru výhradné právo na využívanie svojho vynálezu na komerčné účely, čo zahŕňa výrobu, predaj, ponuku na predaj alebo dovoz vynálezu. V oblasti súkromného práva to znamená, že držiteľia úžitkových vzorov môžu čeliť porušeniam svojich práv a môžu využiť právne prostriedky na ochranu svojej duševnej vlastníctva. Táto ochrana takisto stimuluje inovácie a investície do nových výrobkov a technológií, keďže poskytuje právnu istotu a možnosť ekonomického zisku z vynálezov.

2. Význam úžitkových vzorov pre potravinárstvo a laboratórnu diagnostiku

Úžitkové vzory predstavujú pre potravinárstvo a laboratórnu diagnostiku kľúčový nástroj ochrany inovácií, ktorý stimuluje technologický pokrok a zvyšuje konkurencieschopnosť. V potravinárskom sektore umožňujú úžitkové vzory chrániť nové receptúry, metódy konzervácie, balenia a dokonca aj nové druhy potravín, čím podporujú inovačnú činnosť a umožňujú firmám získať konkurenčnú výhodu. Zabezpečujú, aby sa investície do vývoja nových produktov a technológií stali ekonomicky výhodné, keďže poskytujú výrobcovi exkluzívne právo na ich využívanie.

V laboratórnej diagnostike zohrávajú úžitkové vzory nezastupiteľnú úlohu pri ochrane vývoja nových diagnostických nástrojov, metód alebo chemických zlúčenín, ktoré sú základom pre presnú analýzu a testovanie potravín. Tieto inovácie prispievajú k rýchlejšiemu a presnejšiemu identifikovaniu kontaminantov, patogénov alebo nelegálneho falšovania potravín, čo má priamy vplyv na zdravie a bezpečnosť spotrebiteľov. Ochrana týchto vynálezov prostredníctvom úžitkových vzorov zabezpečuje, že výskumné inštitúcie a spoločnosti môžu svoje inovácie komerčne využívať, čím sa podporuje ďalší vývoj v tejto dôležitej oblasti.

Úžitkové vzory tak vytvárajú stimul pre neustále zlepšovanie a inovácie, podporujú etickú konkurenciu a chránia investície do výskumu a vývoja. Zabezpečujú, že nové a efektívne riešenia môžu byť rýchlo implementované a prinášajú prospech nielen výrobcovi, ale aj konečným spotrebiteľom. Týmto spôsobom úžitkové vzory prispievajú k udržateľnému rozvoju potravinárskeho priemyslu a zvyšujú dôveru verejnosti v bezpečnosť a kvalitu potravín, ktoré konzumuje.

Navyše, v rámci súkromného práva, úžitkové vzory poskytujú dôležitý právny nástroj na ochranu duševného vlastníctva. Umožňujú držiteľom vzorov brániť svoje práva v prípade porušenia a získavať odškodnenie za neoprávnené využívanie ich inovácií. Táto ochrana je zvlášť dôležitá v globalizovanom svete, kde je riziko kopírovania a falšovania vysoké. Právna ochrana úžitkových vzorov tak zabezpečuje, že inovácie a tvorivosť sú riadne ocenené a chránené, čo je základným predpokladom pre pokračujúci pokrok a vývoj v potravinárstve a laboratórnej diagnostike.

Jedným z výstupov nášho projektu APVV č. 19-0180 je aj úžitkový vzor v ktorom popisujeme referenčný materiál na určovanie podielu ovčej a kravskej zložky v mliečnych výrobkoch. Nami vytvorený referenčný materiál je významný pre potravinárstvo a laboratórnu diagnostiku. Umožňuje presnú detekciu falšovania ovčích syrov kravským mliekom a tak prispieva k ochrane kvality a autenticity tradičných potravín, ochranu dobrého mena výrobcov ako aj ochranu práv spotrebiteľov. V praxi sa tento referenčný materiál môže využiť v laboratóriách na zostavovanie kalibračných kriviek a kvantifikáciu podielov ovčej a kravskej zložky v mliečnych produktoch ako je Slovenská bryndza, 100% ovčí hrudkový syr, 100% ovčí oštiepok, pričom pomáha určiť podiel primiešanej kravskej zložky.

Tento úžitkový vzor má zásadný význam pre riešenie sporov v oblasti súkromného práva, najmä v prípadoch, keď ide o autenticitu a falšovanie tradičných potravinárskych výrobkov v Slovenskej republike. V prípade sporov o falšovanie alebo neoprávnené použitie tradičných receptúr môže byť tento referenčný materiál použitý ako dôkaz v súdnych konaniach. Umožňuje presne kvantifikovať a odhaľovať prítomnosť kravskej zložky v produktoch, ktoré by mali byť vyrobené výhradne z ovčieho mlieka, čím poskytuje objektívny základ pre súdnoznalecké dokazovanie. Takto môže pomôcť ochrániť práva výrobcov, ktorí dodržiavajú tradičné metódy a receptúry, a zároveň chráni spotrebiteľov pred nepravdivými alebo zavádzajúcimi tvrdeniami o zložení a pôvode produktov. Aj v tejto oblasti môžu vznikať spory. Spomeňme napr. spor, ktorý skončil až rozhodnutím Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8Sžo/24/2016 zo dňa 27.09.2018². Podstata súdneho sporu, o ktorom rozhodoval Najvyšší súd Slovenskej republiky, sa týkala preskúmania zákonnosti postupu a rozhodnutia Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, ktoré potvrdilo rozhodnutie Štátnej veterinárnej a potravinovej správy SR. Toto rozhodnutie uložilo spoločnosti Tatranská mliekareň a.s. zákaz umiestňovať na trh výrobky označované ako "Tatranská bryndza plnotučná" a "Tatranská bryndza 25%", ktoré obsahovali menej ako 50% ovčieho syra zo sušiny. Krajský súd v Bratislave pôvodne zamietol žalobu spoločnosti, avšak Najvyšší súd SR rozhodnutie krajského súdu zmenil, zrušil rozhodnutia správnych orgánov a vrátil vec na ďalšie konanie. Ide skôr o otázky postupu správneho orgánu - súd zdôraznil, že rozhodnutia správnych orgánov musia byť dostatočne odôvodnené a musia správne aplikovať právne predpisy na zistený skutkový stav. V tomto prípade súd zistil, že pôvodné rozhodnutie bolo založené na nesprávnej aplikácii právnych predpisov, najmä článku 54 ods. 1 nariadenia č. 882/2004, keďže nešlo o zistenie nedodržovania právnych predpisov, ale o nedodržanie uloženého opatrenia, čo sa nedá považovať za nedodržiavanie právnych predpisov. Rozsudok ale tiež poukazuje na dôležitosť primeraného

² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8Sžo/24/2016 zo dňa 27.09.2018.

označovania potravín, aby spotrebiteľ bol schopný rozpoznať skutočný charakter a zloženie výrobku.

Rozhodnutie sa dotklo spotrebiteľov viacerými spôsobmi:

Ochrana spotrebiteľov pred zavádzajúcim označovaním: Súdny spor sa zaoberal otázkou, či výrobky "Tatranská bryndza plnotučná" a "Tatranská bryndza 25%" spoločnosti Tatranská mliekareň a.s., ktoré obsahovali menej ako 50% ovčieho syra zo sušiny, boli označené spôsobom, ktorý mohol viesť k omylu spotrebiteľa. Rozhodnutie súdu zdôrazňuje dôležitosť transparentnosti a pravdivosti informácií na obaloch potravín, čo napomáha spotrebiteľom v správnom a informovanom rozhodovaní pri výbere potravín. V zmysle vyhlášky Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky o niektorých výrobkoch z mlieka č. 343/2016 Z.z. §9 ods 6. bryndza musí obsahovať najmenej 50 % hmot. ovčieho hrudkového syra zo sušiny výrobku.

Zdôraznenie významu dodržiavania pravidiel označovania: Rozhodnutím bolo zdôraznené, že výrobcovia musia dodržiavať pravidlá označovania potravín, najmä pokiaľ ide o zloženie a charakteristické vlastnosti výrobku. To zabezpečuje, že spotrebiteľia nebudú klamaní ohľadom skutočného obsahu alebo vlastností potravín, čo je kľúčové pre ich ochranu.

Podpora dôvery v potravinový systém: Rozhodnutia súdov v prípadoch týkajúcich sa potravinovej bezpečnosti a správneho označovania majú významný dopad na dôveru spotrebiteľov v potravinový systém. Spotrebiteľia môžu mať väčšiu dôveru v systém, ktorý aktívne rieši zavádzajúce označovanie a zaručuje, že všetky potraviny na trhu spĺňajú stanovené normy.

Zabezpečenie rovnakých podmienok pre všetkých výrobcov: Rozhodnutie poukazuje na potrebu zabezpečiť, aby všetci výrobcovia, domáci aj zahraniční, dodržiavali rovnaké štandardy označovania a kvality. Tým sa zaisťuje spravodlivá súťaž na trhu a ochrana tradičných a miestnych výrobkov, ako je bryndza, ktorá je charakteristická svojím vysokým podielom ovčieho syra.

Všeobecne možno povedať, že rozhodnutie súdu prispieva k ochrane spotrebiteľských práv tým, že zabezpečuje, aby boli informácie poskytované spotrebiteľom o potravinových výrobkoch presné a nezavádzajúce.

3. Právny rámec ochrany úžitkových vzorov

Právny rámec ochrany úžitkových vzorov v Slovenskej republike je definovaný zákonom č. 435/2001 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov³. Tento zákon stanovuje podmienky ochrany úžitkových vzorov, postup pri ich registrácii, rozsah ochrany, ako aj práva a povinnosti držiteľov úžitkových vzorov. Ochrana úžitkového vzoru sa týka technických riešení, ktoré sú nové, prekračujú rámec čisto odborného zručnosti a sú priemyselne využiteľné. Zákon tiež umožňuje držiteľom úžitkových vzorov brániť svoje práva v prípade ich porušenia, vrátane možnosti požiadať súd o zákaz porušovania práv, odstránenie následkov porušenia alebo o náhradu škody.

Na európskej úrovni sa ochrana úžitkových vzorov riadi rôznymi nariadeniami a smernicami, ktoré majú za cieľ harmonizovať pravidlá ochrany duševného vlastníctva medzi členskými štátmi. Jedným z kľúčových nástrojov je smernica Európskeho parlamentu a Rady

³ Zákon NR SR č. 435/2001 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

98/44/ES o právnej ochrane biotechnologických vynálezov⁴, ktorá medzi iným pokrýva aj úžitkové vzory. Táto smernica stanovuje rámec pre ochranu biotechnologických vynálezov vrátane geneticky modifikovaných organizmov a biotechnologických metód výroby.

Okrem toho Európska únia pracuje na zavedení jednotného systému ochrany úžitkových vzorov, ktorý by umožnil jednoduchšiu a cenovo dostupnejšiu registráciu úžitkových vzorov na celoeurópskej úrovni. Cieľom je zjednodušiť proces ochrany inovácií a zvýšiť právnu istotu pre podniky a vynálezcov v EÚ.

Avšak, na rozdiel od európskeho patentu, ktorý je dobre zavedený a riadený Európskym patentovým úradom, systém pre úžitkové vzory je v EÚ menej harmonizovaný a v mnohých prípadoch závisí od národných zákonov členských štátov. Diskusie a snahy o vytvorenie jednotnejšieho systému pre úžitkové vzory na úrovni EÚ pokračujú, aby sa zlepšila ochrana a podpora inovácií v rámci jednotného trhu.

4. Aplikácia laboratórnych metód pri súdnoznaleckom dokazovaní

Na detekciu prídavku kravského mlieka do ovčích výrobkov sa môžu použiť rôzne laboratórne metódy. Na kvalitatívnu detekciu prítomnosti kravskej zložky sa často využívajú testovacie prúžky, ktoré obsahujú špecifické reagenty reagujúce s cieľovými proteínmi alebo inými molekulami kravského mlieka, čím umožňujú vizuálne určenie jeho prítomnosti v ovčom mlieku. Jedná sa o antigénové testy. Stripová metóda je vhodná pre rýchle skríningové testovanie priamo v teréne alebo v laboratóriách bez potreby zložitého laboratórneho vybavenia. Pomocou tejto metódy však nie je možné kvantifikovať podiel kravskej zložky v ovčom výrobku⁵.

Ďalej je možné využiť PCR^{6,7} (Polymerázová reťazová reakcia) metódy, ktoré umožňujú identifikovať špecifické DNA sekvencie kravského mlieka prítomné v 100% ovčom výrobku, avšak ani táto metóda nie je spoľahlivo vhodná pre kvantifikáciu podielu kravskej zložky v ovčom mlieku. Metóda je ovplyvnená prítomnosťou somatických buniek v mlieku. Pomocou tejto metódy je možné spoľahlivo detegovať prítomnosť kravskej zložky v ovčom výrobku.

Imunochemické metódy, ako sú ELISA⁸ testy, umožňujú kvantifikovať prítomnosť kravskej zložky v ovčích výrobkoch, avšak nie sú vhodné pre tepelne ošetrené výrobky, pretože dochádza k denaturácii špecifických markerov (antigénov), ktoré sa nemôžu naviazať na protilátky testovacieho kitu.⁹

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 98/44/ES zo 6. júla 1998 o právnej ochrane biotechnologických vynálezov. Ú. v. ES L 213, 30.7.1998, s. 13 – 21.

⁵ AZAD, T. - HMED, S. (2016). Common milk adulteration and their detection techniques. In *International Journal of Food Contamination* (Vol. 3, Issue 1). Springer Science and Business Media LLC. <https://doi.org/10.1186/s40550-016-0045-3>

⁶ MAYER, H. K. (2005). Milk species identification in cheese varieties using electrophoretic, chromatographic and PCR techniques. In *International Dairy Journal* (Vol. 15, Issues 6–9, pp. 595–604). Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/j.idairyj.2004.10.012>

⁷ ŠNIRC, M. - FEKETE, T. - BELEJ, L. - ŽIDEK, R. - GOLIAN, J. - HAŠČÍK, P. - ZAJÁC, P. - ČAPLA, J. (2017). Detection of ovine milk adulteration using taqman real-time pcr assay. In *Potravinárstvo Slovak Journal of Food Sciences* (Vol. 11, Issue 1, pp. 338–343). HACCP Consulting. <https://doi.org/10.5219/782>

⁸ ZELENÁKOVÁ, L. - ŽIDEK, R. - ČANIGOVÁ, M. - ŽIAROVSKÁ, J. - ZAJÁC, P. - MARŠÁLKOVÁ, L. - FIKSELOVÁ, M. - GOLIAN, J. (2016). Research And Practice: Quantification Of Raw And Heat-Treated Cow Milk in Sheep Milk, Cheese And Bryndza By ELISA Method. In *Potravinárstvo Slovak Journal of Food Sciences* (Vol. 10, Issue 1, pp. 14–22). HACCP Consulting. <https://doi.org/10.5219/566>

⁹ ZELENÁKOVÁ, L. - ŽIDEK, R. - ČANIGOVÁ, M. - GOLIAN, J. - BOBKOVÁ, A. Využitie ELISA testov v rámci imunochemického stanovenia bovinného sérového albumínu v ovčom mlieku a syroch. *Hygiena a*

Na kvantifikáciu kravskej zložky v ovčom výrobku sa používa elektroforetická metóda izoelektrickej fokusácie gama kazeínov¹⁰, alebo metóda HPLC^{11,12}, ktoré umožňujú rozlíšiť vybrané markery gama 2 a gama 3 kazeínov ovčieho a kravského mlieka na základe ich izoelektrických bodov a následne stanoviť ich pomer.¹³

Pri kvantitatívnych metódach musí akreditované skúšobné laboratórium vypočítavať takzvanú Rozšírenú neistotu merania (U), ktorú však nemusí uvádzať na protokoloch o skúškach. Ak táto hodnota nie je uvedená na protokole o skúške a metodika bola akreditovaná, je možné rozšírenú neistotu merania U od laboratória vyžiadať. Laboratórium by túto hodnotu malo vypočítavať pre rôzne koncentrácie analytu. Rozšírená neistota merania U má veľký význam pre súdnych znalcov a právnikov, keďže poskytuje kvantitatívne vyjadrenie neistoty výsledkov merania. Rozšírená neistota merania zvyšuje interval spoľahlivosti dosiahnutého laboratórneho výsledku až na 95%. Znamená to, že existuje pravdepodobnosť pozorovania hodnoty výsledku mimo tejto oblasti je menšia ako 5 %. Výsledok merania sa teda môže pohybovať v intervale daným neistotou merania U, čo je potrebné zohľadniť pri hodnotení výsledku voči kritériám danými legislatívou. Pomáha pri posudzovaní spoľahlivosti a presnosti dôkazov a je kritická pri rozhodovaní o súladnosti s regulačnými štandardmi a limitmi. Hodnoty U pri HPLC (vysokoúčinná kvapalinová chromatografia) a izoelektrickej fokusácii gama kazeínov závisia od spôsobu odberu vzorky, konkrétnych podmienok merania a analýzy, samotného analytického procesu, variability vzorky, biologických faktorov, najmä variabilitou celkového obsahu proteínov v kravskom a ovčom mlieku počas sezóny, variabilitou obsahu gama kazeínových markerov a v neposlednom rade aj technologickým procesom výroby. Tieto skutočnosti musia brať do úvahy súdny znalci, právnici ako aj orgány úradnej kontroly potravín.

5. Vplyv na súkromné právo

Úžitkové vzory majú významný vplyv na súkromné právo, keďže umožňujú podnikateľom a výrobcom v potravinárstve chrániť svoje technické inovácie a vynálezy. Ochrana úžitkových vzorov poskytuje držiteľom právo na výhradné využívanie ich vynálezov, čo im dáva konkurenčnú výhodu a stimuluje ďalšiu inováciu. V súkromnom práve umožňuje úžitkový vzor držiteľom efektívne chrániť svoje investície do vývoja nových produktov a technológií, zabraňuje neoprávnenému kopírovaniu a využívaniu vynálezov tretími stranami a podporuje spravodlivú hospodársku súťaž.

technoogie potravin XLV. Lenfeldovy a Höklovy dny Brno. S. 201-206. Dostupné online: <https://www.vfu.cz/files/upload/1401/2015%20sbornik%20LH%20dny.pdf>

¹⁰ ŠLEZÁROVÁ, A. - BEŇOVÁ, E. - ZAJÁC, Peter - ŽIDEK, Radoslav - SLÁDEČKOVÁ, J. - ŠUGOVÁ, D. - GERMUŠKA, Róbert. Falšovanie "slovenskej bryndze" - metódy stanovenia: Falsification of "slovenska bryndza" cheese - methods of analysis. In *Hygiena alimentorum*. 1. vyd. 361 s. ISBN 978-80-8077-334-2. Hygiena alimentorum. Košice: Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie, 2013, s. 80-82.

¹¹ MAYER, H. K. - HEIDLER, D., - ROCKENBAUER, C. (1997). Determination of the percentages of cows', ewes' and goats' milk in cheese by isoelectric focusing and cation-exchange HPLC of γ - and para- κ -caseins. In *International Dairy Journal* (Vol. 7, Issue 10, pp. 619–628). Elsevier BV. [https://doi.org/10.1016/s0958-6946\(97\)00064-2](https://doi.org/10.1016/s0958-6946(97)00064-2)

¹² TRUJILLO, A. J. - CASALS, I. - GUAMIS, B. (2000). Analysis of Major Caprine Milk Proteins by Reverse-Phase High-Performance Liquid Chromatography and Electrospray Ionization-Mass Spectrometry. In *Journal of Dairy Science* (Vol. 83, Issue 1, pp. 11–19). *American Dairy Science Association*. [https://doi.org/10.3168/jds.s0022-0302\(00\)74848-x](https://doi.org/10.3168/jds.s0022-0302(00)74848-x)

¹³ ZAJÁC, P. - BEŇOVÁ, E. - ŽIDEK, R. - ČAPLA, J. - BENEŠOVÁ, L. - ČURLEJ, J., - GOLIAN, J. (2021). Detection of adulteration of traditional Slovak bryndza ewe's cheese with cow's lump cheese by isoelectric focusing of gamma caseins. In *International Journal of Food Properties* (Vol. 24, Issue 1, pp. 1034–1060). Informa UK Limited. <https://doi.org/10.1080/10942912.2021.1953066>

Význam nášho úžitkového vzoru popisujúceho výrobu referenčných materiálov pre určovanie podielu ovčej a kravskej zložky v mliečnych výrobkoch, je pre súkromné právo a súdnych znalcov značný. Umožňuje presne identifikovať a kvantifikovať prítomnosť kravskej zložky v produktoch, ktoré by mali byť vyrobené výhradne z ovčieho mlieka, čo je obzvlášť dôležité pre ochranu tradičných slovenských výrobkov ako je Slovenská bryndza.

Tento úžitkový vzor tak poskytuje nástroj na ochranu autenticity a kvality tradičných mliečnych výrobkov, umožňuje efektívnejšie riešenie sporov týkajúcich sa falšovania potravín a prispieva k ochrane dobrého mena výrobcov dodržiavajúcich tradičné receptúry.

Záver

Význam úžitkových vzorov pre odhaľovanie falšovania mliečnych výrobkov a ich aplikácia v súkromnom práve a súdnych znaleckých posudkoch je značný. Nami navrhnutý úžitkový vzor referenčného materiálu umožňuje presné identifikovanie a kvantifikovanie neautentických zložiek, čím chráni spotrebiteľov, podporuje integritu potravinárskeho priemyslu a uľahčuje riešenie právnych sporov. Ochrana úžitkových vzorov stimuluje inovácie a investície, zabezpečuje dodržiavanie tradičných receptúr a umožňuje efektívnejšie presadzovanie práv výrobcov. Laboratórne metódy, ako sú PCR, izoelektrická fokusácia a imunochemické testy, sú kľúčové pre detekciu prítomnosti alebo kvantifikáciu nežiaducej zložky, čím prispievajú k udržateľnému rozvoju a dôvere spotrebiteľov v potravinový sektor. Aplikácia referenčných materiálov pri súdnoznaleckom dokazovaní a úradnej kontrole potravín je dôležitá pre zabezpečenie validity získaných výsledkov a následné rozhodovanie sa v prípade súdnych sporov.

Zoznam použitých zdrojov

- AZAD, T. - HMED, S. (2016). Common milk adulteration and their detection techniques. In *International Journal of Food Contamination* (Vol. 3, Issue 1). Springer Science and Business Media LLC. <https://doi.org/10.1186/s40550-016-0045-3>
- MAYER, H. K. - HEIDLER, D., - ROCKENBAUER, C. (1997). Determination of the percentages of cows', ewes' and goats' milk in cheese by isoelectric focusing and cation-exchange HPLC of γ - and para- κ -caseins. In *International Dairy Journal* (Vol. 7, Issue 10, pp. 619–628). Elsevier BV. [https://doi.org/10.1016/s0958-6946\(97\)00064-2](https://doi.org/10.1016/s0958-6946(97)00064-2)
- MAYER, H. K. (2005). Milk species identification in cheese varieties using electrophoretic, chromatographic and PCR techniques. In *International Dairy Journal* (Vol. 15, Issues 6–9, pp. 595–604). Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/j.idairyj.2004.10.012>
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8Sžo/24/2016 zo dňa 27.09.2018
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 98/44/ES zo 6. júla 1998 o právnej ochrane biotechnologických vynálezov. Ú. v. ES L 213, 30.7.1998, s. 13 – 21.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 98/44/ES zo 6. júla 1998 o právnej ochrane biotechnologických vynálezov. Ú. v. ES L 213, 30.7.1998
- ŠLEZÁROVÁ, A. - BEŇOVÁ, E. - ZAJÁC, Peter - ŽIDEK, Radoslav - SLÁDEČKOVÁ, J. - ŠUGOVÁ, D. - GERMUŠKA, Róbert. Falšovanie "slovenskej bryndze" - metódy stanovenia: Falsification of "slovenska bryndza" cheese - methods of analysis. In *Hygiena alimentorum*. 1. vyd. 361 s. ISBN 978-80-8077-334-2. Hygiena alimentorum. Košice: Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie, 2013, s. 80-82.
- ŠNIRC, M. - FEKETE, T. - BELEJ, L. - ŽIDEK, R. - GOLIAN, J. - HAŠČÍK, P. - ZAJÁC, P. - ČAPLA, J. (2017). Detection of ovine milk adulteration using taqman real-time pcr assay. In *Potravinarstvo Slovak Journal of Food Sciences* (Vol. 11, Issue 1, pp. 338–343). HACCP Consulting. <https://doi.org/10.5219/782>

TRUJILLO, A. J. - CASALS, I. - GUAMIS, B. (2000). Analysis of Major Caprine Milk Proteins by Reverse-Phase High-Performance Liquid Chromatography and Electrospray Ionization-Mass Spectrometry. In *Journal of Dairy Science* (Vol. 83, Issue 1, pp. 11–19). American Dairy Science Association. [https://doi.org/10.3168/jds.s0022-0302\(00\)74848-x](https://doi.org/10.3168/jds.s0022-0302(00)74848-x)

Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky o niektorých výrobkoch z mlieka č. 343/2016 Z.z.

ZAJÁC, P. - BEŇOVÁ, E. - ŽIDEK, R. - ČAPLA, J. - BENEŠOVÁ, L. - ČURLEJ, J., - GOLIAN, J. (2021). Detection of adulteration of traditional Slovak bryndza ewe's cheese with cow's lump cheese by isoelectric focusing of gamma caseins. In *International Journal of Food Properties* (Vol. 24, Issue 1, pp. 1034–1060). Informa UK Limited. <https://doi.org/10.1080/10942912.2021.1953066>

Zákon NR SR č. 435/2001 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 435/2001 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ZELEŇÁKOVÁ, L. - ŽIDEK, R. - ČANIGOVÁ, M. - GOLIAN, J. - BOBKOVÁ, A. Využitie ELISA testov v rámci imunochemického stanovenia bovinného sérového albumínu v ovčom mlieku a syroch. *Hygiena a technológia potravín XLV. Lenfeldovy a Höcklovy dny* Brno. S. 201-206. Dostupné online: <https://www.vfu.cz/files/upload/1401/2015%20sbornik%20LH%20dny.pdf>

ZELEŇÁKOVÁ, L. - ŽIDEK, R. - ČANIGOVÁ, M. - ŽIAROVSKÁ, J. - ZAJÁC, P. - MARŠÁLKOVÁ, L. - FIKSELOVÁ, M. - GOLIAN, J. (2016). Research And Practice: Quantification Of Raw And Heat-Treated Cow Milk in Sheep Milk, Cheese And Bryndza By ELISA Method. In *Potravinárstvo Slovak Journal of Food Sciences* (Vol. 10, Issue 1, pp. 14–22). HACCP Consulting. <https://doi.org/10.5219/566>

Košické dni súkromného práva V.
Recenzovaný zborník vedeckých prác

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Rok vydania: 2024
Náklad: 160 kusov
Rozsah strán: 504
Vydanie: prvé
Tlač: TYPOPRESS-TLAČIAREŇ s.r.o.

Účelová publikácia, nepredajná.

ISBN 978-80-8129-168-5 (e-publikácia)
ISBN 978-80-8129-167-8 (tlačená publikácia)